

ANALELE ARADULUI

Colecția „Astra Arădeană - 1863”

Anul 4 Nr. 4, 2018

Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român

Comitetul coordonator:

ÎPS dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului
Prof. univ. dr. Aurel Ardelean, președintele-fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad
Ing. dr. Gheorghe Falcă, primarul Municipiului Arad
Prof. Ioan Traia, muzeograf la Muzeul Satului Bănățean – Timișoara

Consiliul editorial

Redactor-șef: dr. Doru Sinaci

Redactor-șef adjunct: dr. Constantin Ghiță

Secretar general de redacție: dr. Emil Arbonie

Secretar de redacție: prof. Ioan Tuleu

Membri: conf. univ. dr. Sorin Bulboacă, conf. univ. dr. Adrian Nițu, dr. Elena Rodica Colta, dr. Oana Mihaela Tămaș, prof. univ. dr. Teodor Pătrăuță, dr. Peter Hügel, arhivist Mirela Pachița, arhivist Anca Băițoiu, prof. Ujj Janos, prof. Puskel Peter, conf. univ. dr. Cristian Bește, conf.univ.dr. Cristian Măduța, lector univ.dr. Stelean Boia, prof. Horia Truță, dr. Augustin Mureșan, dr. Lucian Ienășescu, dr. Marius Răzvan Meszar, prof. Dan Demșa, dr. Felicia Aneta Oarcea, preot dr. Gheorghe Hodrea, dr. Maria Alexandra Pantea, prof.drd. Paul Krizner

Consiliul științific

Președinte: prof. univ. dr. Ioan Bolovan, prorector Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Membri:

- prof.univ.dr. Nicolae Bocșan, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
- cercetător științific I dr. Dumitru Suci, Academia Română, Institutul de Istorie „Geroge Barițiu”, Cluj-Napoca
- prof.univ.dr. Sorin Mitu, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
- prof.univ.dr. Mihai Săsăușan, Universitatea din București
- prof. univ. dr. Corneliu Pădurean, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad
- cercetător științific I dr. Ioan Hațegan, Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”, Timișoara
- prof.univ.dr. Marius Grec, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad
- prof.univ.dr. Mihai Drecin, Universitatea din Oradea
- prof.univ.dr. Ioan Horga, Universitatea din Oradea
- prof.univ.dr. Dumitru Țeicu, Universitatea din Reșița
- lector.univ.dr. Elena Sandu, Universitatea din Szeged
- dr. Laurențiu Ștefan-Szemkovics, Arhivele Naționale ale României, București
- conf.univ.dr. Marius Eppel, Universitatea Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
- prof.univ.dr. Josef Wolf, Germania
- cercetător științific dr.Volker Wollmann, Muzeul Ardelean din Gundelsheim, Germania
- prof.dr. Dumitru Tomoni, președintele Societății de Științe Istorice Timișoara

Cuvânt înainte

Sub egida Asociației Naționale Arădene pentru cultura poporului român¹ „*Analele Aradului*” văd pentru a patra oară lumina tiparului, chiar de marea sărbătoare a Centenarului Marii Uniri. Păstrând simbolistica acestui moment istoric, am căutat să nu limităm cercetările științifice, lăsând la dispoziția distinșilor conferențieri toate perioadele istoriei naționale și central-europene în care doresc să se exprime. De asemenea, am încercat să facem loc și studiilor de istorie bisericească și celor etnografice. Mai mult, medalioanele și recenziile publicate au făcut din sesiunile noastre științifice adevărate tribune de lansare a sute de lucrări de referință pentru istoriografia națională, monografiile de localitate, de regiune, de personalități, sau anuare ale asociațiilor culturale regionale sau naționale. Efortul nostru nu ar fi încununat de succes, dacă nu am avea alături de noi instituțiile organizatoare sau parteneri, cărora le mulțumim pe această cale: Consiliul Județean Arad, Primăria Municipiului Arad, Centrul Cultural Județean Arad, Centrul Municipal de Cultură Arad, Arhiepiscopia Aradului, Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Biblioteca Județeană Arad, Complexul Muzeal Arad, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, ASTRA arădeană – 1863, Centrul de Studii de Istorie și Teorie Literară „Ioan Slavici” Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Asociația „Ștefan Cicio-Pop” Arad, Colectivul Monografic Județean, Societatea de Științe Istorice din România, filiala Arad.

Firește, nu am fi reușit acest demers fără prețiosul și competentul aport științific al cercetătorilor, universitarilor și oamenilor de cultură din București, Iași, Constanța, Galați, Craiova, Brașov, Sibiu, Cluj-Napoca, Alba-Iulia, Oradea, Timișoara, Reșița, Lugoj, Arad, dar și de la Chișinău, Cernăuți, Novi Sad, Szeged, Vârșeț, Belgrad, Gundelsheim etc.. A fost un gând al nostru, nemărturisit, de a întâmpina Centenarul României Mari reconfigurând „solul etnic” prin publicarea, în volumele noastre, a valoroaselor studii și articole aparținând unor distinse personalități științifice

---

¹ Societatea Culturală „Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român – ASTRA arădeană 1863” a fost înființată la 17 mai 2014, la inițiativa următorilor membri fondatori: ÎPS Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, prof. univ. dr. Aurel Ardelean, președintele fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad, ing. dr. Gheorghe Falcă, primarul municipiului Arad, dr. Doru Sinaci, directorul Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” Arad, prof. Ioan Traia, Muzeul Satului Bănățean, Timișoara și dr. Emil Arbonie, Centrul de Studii de Istorie și Teorie Literară „Ioan Slavici” UVVG Arad (vezi: Judecătoria Arad, dosar 19492/55/2014, încheierea nr. 11540/19.11.2014).

și culturale din toate zonele locuite de români. Trăirea noastră națională, teoretizată cât se poate de abil de către Alexandru Mocioni și de Aurel C. Popovici, s-a manifestat prin părțile arădene încă din zorii secolului al XIX-lea, când Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară deschid *Vormărz-ul* românesc. Așa devine Aradul prima eparhie ortodoxă din Ungaria cu ierarh român, iar de pe băncile Preparandiei se ridică preoți și învățători care vor conduce la impunerea Aradului în fruntea luptei românilor din Monarhie pentru drepturi naționale. *Asociațiunea Națională Arădeană pentru cultura poporului român* se deschide la Arad încă din anul 1863, iar în ianuarie 1867 arădenii se reunesc pentru a statua primul partid politic comitatens din Monarhie. Congresul național de la Putna din anul 1871 este organizat de către arădeanul Ioan Slavici și de către marele nostru poet național Mihai Eminescu. Atunci se va delimita spațiul nostru național, *de la Nistru, pân' la Tisa* și tot atunci se va pune problema unificării limbii române literare din acest areal, proiect național dus la bun sfârșit în primul rând de către Ioan Slavici, prin ziarul *Tribuna* de la Sibiu, iar din anul 1897 prin *Tribuna Poporului* de la Arad. La acest ziar, de la Arad, unde tribunismul ardelean atinge maxima lui maturitate, sub redacția lui Ioan Russu-Șirianu vor publica Vasile Goldiș, Vasile Lucaciu, Vasile Mangra, Roman Ciorogariu, Nicolae Oncu, Sava Raicu, Sever Bocu, Ilarie Chendi, Alexandru D. Xenopol, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Cincinat Pavelescu, Ioan Agârbiceanu, George Coșbuc, Nicolae Iorga, Octavian Goga, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Onisifor Ghibu, Gheorghe Ciuhandu, Octavian Tăslăuan și atâția alții, intelectuali români care au înțeles să-și pună înțelepciunea, talentul și abnegația în slujba neamului și care, prin locul lor de naștere și de exprimare, reprezintă întregul nostru areal național. Sunt „*păzitorii solului veșnic*”, cum îi denumea marele istoric al literaturii române, George Călinescu. De fapt, sunt cei care au înfăptuit România Mare, iar *Tratatul de la Trianon* nu a făcut decât să consfințească granițele spațiului etnic, configurat de către Mihai Eminescu și pus în deplină armonie de către marii corifei naționali enumerați mai sus. Iată de ce, sesiunile noastre științifice se desfășoară sub titulatura „*Aradul – capitala politică a Marii Uniri*”, iar dezideratul nostru cultural-științific este „*ASTRA ARĂDEANĂ REDIVIVA*”.

Redactor-șef: dr. Doru Sinaci
Secretar-general de redacție: dr. Emil Arbonie

CUPRINS/CONTENTS

Cuvânt înainte/Foreword.....	3
I. Istorie/History.....	11
<i>Alexandru Kösa, Ioan Hațegan, Tatiana Ostroveanu</i>	
Din cronologia Banatului Imperial (Anul 1725)	
From the Chronology Of the Imperial Banat (1725).....	11
<i>Alexandru Kösa, Ioan Hațegan</i>	
Din cronologia Banatului Imperial (Anul 1726)	
From the Chronology of the Imperial Banat (Year 1726).....	31
<i>Gabriel Sala</i>	
Istoria și caracteristicile italice ale subculturii ultra	
The History and the Italian Features of the `Ultra`	
Subculture.....	51
<i>Doru Bogdan</i>	
Spațiul axiologic în care s-a format și a viețuit dascălul-	
învățător român (1812-1959)	
The Axiological Space where the Romanian Educator-Teacher	
was Formed and Lived (1812-1950).....	83
<i>Răzvan-Raul Ivan</i>	
Cu privire la jandarmeria Constanța 1894-1949	
Remarks on the Gendarmerie of Constanța 1894-1949.....	109
<i>Sorin Bulboacă</i>	
Implicarea curticienilor în mișcarea națională în epoca	
modernă	
The involvement of courticians in the national movement in	
Modern Times.....	119
<i>Adrian Deheleanu</i>	
România în anii Primului Război Mondial	
Romania in the Years of World War I.....	125
<i>Alin Spânu</i>	
Femeile și spionajul Puterilor Centrale în România (octombrie	
– noiembrie 1915)	
Women and the Central Power` espionage in Romania	
(October-November 1915).....	158
<i>Luminița Giurgiu</i>	
Ceremonialul revenirii familiei regale în capitală în	
documentele de arhivă militară (1 decembrie 1918)	

Ceremonialul revenirii familiei regale în capitală în documentele de arhivă militară (1 decembrie 1918).....	165
<i>Ioan Tuleu</i>	
Prețul României Mari	
The Costs of Great Romania.....	179
<i>Ioan Boia</i>	
Rolul mișcării de emancipare națională a românilor din Transilvania în Unirea de la 1 Decembrie 1918	
The Role of the National Emancipation Movement of the Romanians in Transylvania in the Union of 1 December 1918..	191
<i>Marius-Ioan Grec</i>	
Arad – Capitala politică a Marii Uniri. Argumente	
Arad – Political capital of The Great Union. Arguments	
Arad – Capitale politique de la Grande Union. Arguments.....	201
<i>Paul Krizner</i>	
România la 100 de ani. Incursiune istorică și privire în perspectivă	
Romania at 100 Years Old. An Historical Journey and Prediction for the Future.....	214
<i>Augustin Mureșan</i>	
Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Ciuciu	
The reconstituted flag the Romanian National Guard of Ciuciu.....	225
<i>Augustin Mureșanm Ioan Popovici</i>	
Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Chisindia	
The reconstituted flag of the Romanian National Guard of Chisindia.....	229
<i>Horia Truță</i>	
Tema muncitorească în arta monumentală și semnele memoriale din Arad	
The Work Theme in Arad’s Monumental Art and Memorial Signs.....	236
<i>Emil Arbonie</i>	
Unele probleme realizate de câteva Secții de jandarmi arădene	
Some Issues Solved by Several Arad Gendarmes Sections.....	261
<i>Alina Ban</i>	
Structura instituțională constituită în vederea aplicării armistițiului României cu Națiunile Unite (12.IX.1944)	

The Institutional Constituted to apply the Romanian truce with The United Nations (12 th, September,1944).....	300
II. Biserica și Școala/The Church and the Scool.....	312
<i>Gabriela Adina Marco</i>	
Pociovești, biserica unde își doarme somnul de veci Episcopul Unirii, Ioan (Ignatie) Papp	
Pociovești, the Church where Ioan (Ignatie) Papp, Bishop of the Union, Is Sleeping for Eternity.....	312
<i>Teodor – Vid Lucian</i>	
Contribuția ierarhului și preoților arădeni la actul unirii Transilvaniei cu România	
The Contribution of the Hierarchy and the Priests of Arad to the Act of the Union of Transylvania with Romania.....	320
<i>Laurențiu-Ștefan Szemkovicș</i>	
Distincții conferite Clerului Român în 1918	
Distinctions granted to The Romanian Clergy 1918.....	333
<i>Gheorghe Rancu-Bodrog</i>	
Biserica și societatea Bănățeană în timpul Episcopului Iosif Traian Badescu 1920-1933	
The Church and Society of Banat during the Bishop Dr. Iosif Traian Badescu 1920 – 1933.....	356
III. Societate și Antropologie culturală/Society and Cultural Antropology.....	384
<i>Eugen Marius Fernolendt</i>	
Cogaionan. Enigma „Muntelui sacru” al Geto-Dacilor	
Cogaionan. The Mustery of the Sacred Mountain of Dacia.....	384
<i>Ioana Nistor</i>	
Drumul către chintesența culturii românești: „Enciclopedia Română” – 120 ani de la apariție	
The Path to the Quintessence of the Romanian Culture: "The Romanian Encyclopaedia" - 120 Years from Its Printing.....	390
<i>Florica R. Căndea,</i>	
Geografii culturale. Monumente. Documente	
Cultural Geography. Monuments. Documents.....	404
 <i>Petru Cuvineanu</i>	
Calea ferată locală cu ecartament îngust Gyula (H) – Simonyfalva – Sat Nou- (RO)	414

The Local Railroad with Narrow Gauge (760 mm) Gyula (H) - Simonyfalva <Sat Nou> (RO).....	
<i>Constantin-Tufan Stan</i>	
Aurel C. Popovici-Racovița, compozitorul uitat al Aradului	
Aurel C. Popovici-Racovița, a Forgotten Composer of Arad.....	433
<i>Adrian Nițu</i>	
Sistemul bancar din Imperiul Habsburgic, România și Arad în preajma Marii Uniri din 1918	
The banking system of The Habsburg Empire, Romania and Arad The Great Union of 1918.....	441
<i>Radu Alexandru Hord</i>	
Patriciu Covaci (Covaciu) – reprezentant al plasei Sebiș la Marea Adunare Națională din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia	
Patriciu Covaci (Covaciu) – reprezentantative of Sebiș at the Great National Reunion from 1 December 1918 in Alba Iulia...	462
<i>Sebastin-Dragoș Bunghez</i>	
Marea Unire în discursuri ale lui Ștefan Cicio Pop	
The Great Union Reflected in the Speeches of Ștefan Cicio Pop	473
<i>Vasile Faur</i>	
Microzona Chisindia – județul Arad. Studiu toponomastic extins	
Chisindia Microzone - Arad County. An Extensive Toponomastic Study.....	481
<i>Costin Scurtu</i>	
Constănenii din Regimentul 34 infanterie în Basarabia unită în anul 1918	
The People of Constanța in the 34th Infantry Regiment in United Bessarabia in 1918.....	512
<i>Ioan Traia, Iosif Marius Circa</i>	
Publicația „Vatra Satului” din Ferendia	
The ‘Village’s Heart’ Periodical in Ferendia.....	530
IV. Medalioane/Medallions.....	556
<i>Ioan Costea</i>	
Unirea principatelor din 1838 și alianța cu Polonia au fost rânduite de călugărul Sofronie de la Cioara	
The Union of the Principalities of 1838 and the Alliance with Poland were designed by the the monk Sofronie of Cioara.....	556

Dan Demșea

Câteva constatări pe marginea însemnărilor lui Moise Nicoară la Constantinopol în intervalul anilor 1848-1849

Several Findings on Moise Nicoară's notes in Constantinople during the years 1848-1849..... 583

Augustin Mureșan

Banderola tricoloră purtată de (av. dr.) Vasile Dărăbanțiu, comandantul Gărzii naționale Române din Săceani (azi Seceani), județul Timiș

The tricolor banderole worn by lawyer Vasile Dărăbanțiu, Phd, commandor-in-chief of the Romanian national Guard of Săceani (Seceani), Timiș county..... 591

Dumitru Tomoni

Sabin Evuțianu, cronicar și participant la Marea Unire

Sabin Evuțianu, Columnist and Participant in the Great Union..... 597

Stelian Ioan Boia, Cristian Bențe

Vasile Goldiș – Politician european

Vasile Goldiș – European politician..... 615

Marius Răzvan Meszar

Rolul preoților români în consolidarea Marii Uniri. Studiu de caz: Preotul Teofan Herbei din Parohia Traian Ineu

The Role of the Romanian Priests to the Consolidation of the Great Union. Case study: Priest Teofan Herbei from Ineu's Traian Parish..... 631

Maria Alexandra Pantea

Relatări din memoriile clerului arădean participant la marea Unire

Reports from the memoirs of the Arad clergy participating in the Great Union..... 639

Aurel Dragoș

Erou pentru un vis milenar

Hero for a millenary dream..... 646

Elena Gheorghinescu Ziegler

Episcopul Grigore Comșa. Personalitate ecleziastică a culturii arădene în perioada interbelică

Bishop Grigore Comșa. An Ecclesiastical Personality of the Arad's Culture during the Interwar Period..... 656

Teodor Pătrăuță

Argumente lingvistice, folclorice și monografice privind vechimea Inelui	
Linguistic, Folkloric and Monographic Arguments about the Ineu Region.....	666
<i>Iulian Stelian Boțoghină</i>	
Sumară portretizare a locotenent-colonelului Moise Rîșcuția, tușată pe seama caracterizărilor din dosarul de ofițer	
Summary Portrayal of Lieutenant Colonel Moise Risccutia, Clues to the Characterization of the Officer File.....	674
<i>Emil Șimandan</i>	
În decembrie 1918, prin mine, marele sfat național la ținut legătura cu toate circumscripțiile electorale din întreaga Transilvanie!	
I Was the Contact Between the Great National Council and the Constituencies of all Transylvania.....	689
<i>Corina Bejan Vașca</i>	
Petru Bejan, preot-confesor pe frontul din Caucaz	
Petru Bejan, a Confessor-Priest on the Caucaz Front.....	697
V. Recenzii/Reviens.....	711
<i>Ioana Nistor</i>	
Șipoș Sorin, Silviu Dragomir – istoric.....	711
<i>Laurențiu-Ștefan Szemkovics</i>	
Radu Ștefan Vergatti, <i>Un domn român nebiruit: Mircea cel Mare</i>, Editura Prier, Drodeta Turnu-Severin, 2018, 127 p.....	714
<i>Paul Krizner</i>	
Aurel Dragoș, <i>Torță pe Cerul Inelui</i>, Editura Gutenberg Universs, 2017, Arad, p. 221.....	717
<i>Ioan Popovici</i>	
Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, <i>Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1918-1919</i> – Editura Ministerului Afacerilor Interne/Editura Moroșan, București, 2018, 94 p.....	719
<i>Ioan Popovici</i>	
Dr. Augustin Mureșan, Dr. Laurențiu-Ștefan Szemkovics, <i>Bibliografia vexilologiei românești</i>, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2018, 123 p.....	721

Din cronologia Banatului Imperial (Anul 1725)

From the Chronology Of the Imperial Banat (1725)

*Alexandru Kösa, Ioan Hațegan,
Academia Română,
Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
Tatiana Ostroveanu,
Liceul Teoretic Special „Iris” Timișoara*

Abstract

The present paper FROM THE CHRONOLOGY OF THE IMPERIAL BANAT (1725) is a small part of the great research theme THE CRONOLOGY OF THE IMPERIAL BANAT (1716-1753). It aims to present the year, month, day and the events that happened then.

The Scientific Researcher I, dr. Ioan Hategan, proposed this theme several years ago, and since then we have started working on it, translating, analysing and putting together the information that we had obtained. Most of the information was in German and it was found in the work of Baróti Lajos (Ludwig Grün) published in the magazine of the museum in Banat, called Történelmi és Régészeti Ertésítő between 1893-1907.

To conclude with, we desire to create a complex work, and the documents which have been synthetized and summarised, to provide useful and accessible information to all the readers.

Keywords: governor, administration, tolls, colonists, army.

Lucrarea de față este o mică parte din cercetarea CRONOLOGIA BANATULUI IMPERIAL (1716-1753) prezentând evenimentele anului 1725 și se bazează pe traducerea din germană în română a celor 10 fascicule publicate de Baróti Lajos (Ludwig Grün) în cadrul revistei muzeului bănățean Történelmi és Régészeti Ertésítő între anii 1893 și 1907. Fiecare fasciculă are cel puțin o sută de pagini și chiar mai mult.

Problematika stăpânirii habsburgice asupra Banatului (1716-1778) a fost discutată și analizată, parțial, în câteva cărți apărute în limba română

sau germană. Majoritatea lor s-au ocupat de probleme economice, sociale și câteodată administrative.

Acești 62 de ani au marcat profund istoria Banatului. În primul rând, vechea nobilime nu a mai fost admisă cu dreptul de proprietate în această țară. Împăratul era stăpânul pământului și al subsolului, iar Banatul era o proprietate a casei de Habsburg condusă printr-un guvernator militar și civil, iar administrația provincială era subordonată Curții Aulice de la Viena.

Astfel, în paginile ce urmează, prezentăm situația din Banat pe parcursul anului 1725.

IANUARIE

1 Contract între Administrație și Martin Brik pentru arendarea cârciumii și a măcelăriei, pe trei ani. Pentru o găleată de vin sau țuică va plăti fiscului 15 creițari, pentru una de bere 6 creițari, pentru o vită mare 45 creițari, pentru un porc 12 creițari, pentru o oaie 6 creițari și pentru un miel 3 creițari (Idem, IX, p. 577).

5 Guvernatorul Mercy emite un pașaport pentru ordinul franciscan ca să-și poată ridica biserici în toate locurile Banatului (Idem, IX, p. 619). Administrația districtului Timișoara arată că districtul Lipova a introdus o taxă, iar cei ce nu vor să o plătească sunt arestați. Este cazul a doi locuitori din Satu Mare de Timiș, care stau în arest de multă vreme (Idem, III, p. 389).

6 Administrația îl atenționează pe Rossler despre dorința protopopului de Sângeorge, Demetrovici, de a arenda un teren (Idem, IV, p. 503).

9 Administratorul din Cenad primește rugămintea comunității din Mako pentru a-i asigura asistență în legătură cu fugarii din Kiszombor, ajunși acolo (Idem, II, p. 148).

10 Superiorul ordinului franciscan din Bulgaria mulțumește pentru posibilitatea de a construi o biserică la Caransebeș (Idem, P.f., p. 126).

13 Administrația mulțumește comunei Mako pentru sprijinul acordat în readucerea acasă a celor fugiți din Kiszombor (Idem, VIII, p. 449).

14 Contract între Administrație și Carajankovici, și tovarășii săi, din Palanca Nouă, pentru arendarea haraciului țiganilor contra sumei de 3.800 florini (Idem, IX, p. 577). Administratorul superior, Steller, îl roagă pe administratorul economic să-i oblige pe locuitorii din Slatina, plecați la Rudna Glava, să-și plătească primul termen al dării pe cap de 4 florini (Idem, VIII, p. 497).

16 Spindler, subadministratorul din Majdanpek, îl întreabă pe von Rebetisch ce să facă cu locuitorii din Almăj fugiți acolo (Idem, VIII, p. 497). Administrația îi interzice administratorului Wassy să mai emită pașapoarte pentru comerțul ambulant (Idem, IV, p. 452).

17 Administrația mulțumește celei din Belgrad pentru întoarcerea căpitanului Frimmwaner (Idem, VIII, p. 497).

20 Administrația îl răsplătește pe preotul Joseph Tausendpfund, din Pișchia, pentru activitatea sa, cu suma de 150 guldeni (Idem, P.f., p. 126). Von Rebetisch dorește să viziteze zona minieră (Idem, VII, p. 399).

21 Administrația îi pune în vedere primarului german din Timișoara, Peter Solderer, să-și plătească cei 22 ducați (Idem, III, p. 305). Districtul Becicherecu Mare arată că a rezolvat problema datoriilor către mitropolitul Moise Petrovici, cu cnezii sătești (Idem, III, p. 305). Districtul Cenad arată că satul Kiszombor nu-și poate plăti obligațiile din cauza fugii locuitorilor, unul a fost prins și condamnat la moarte, în același timp 3 locuitori din Saravale au fugit (Idem, II, p. 248).

27 De la Ciacova, administratorul Wassy arată că majoritatea locuitorilor din Sângeorge sunt fugiți, iar el încearcă, prin Jovan Stoikovici, să-i readucă (Idem, IV, p. 452). Administrația constată împotrivirea obercnezilor și a cnezilor de a plăti ducății la alegerea mitropolitului (Ibidem). Administrația o înștiințează pe cea din Belgrad despre faptul că Jurița, obercnezu din Gradiska, îi face pe locuitori să fugă (Idem, VIII, p. 497).

29 Administrația arată că, morile de pe malul Mureșului stânjenesc transportul sării pe râu (Idem, VIII, p. 399).

30 Districtul Cenad spune că, cnezu din Saravale se va duce după cei fugiți peste Tisa (Idem, II, p. 248).

31 Districtul Ciacova mulțumește Administrației pentru doctorul trimis (Idem, IV, p. 452).

FEBRUARIE

1 Von Rebetisch îi trimite un raport lui Mercy despre rezultatele vizitei sale la Oravița și Majdanpek (Idem, VIII, p. 492).

2 Administrația din Orșova comunică faptul că din ordinul căpitanului Radovan, oamenii săi au ucis 2 giuvaergii turci (Idem, VI, p. 232).

3 Contract între Administrație și corăbierul vienez Mathias Forstmayer, pentru transportul cuprului de la Pancevo la Viena (Idem, IX, p. 578).

5 Salbeck, administratorul sării de la Lipova, vorbește despre vizite ale nobililor transilvăneni spre vechile posesiuni (Idem, VIII, p. 558).

7 Von Rebentisch vorbește despre transporturi spre Sisek și Cassel, dar și despre faptul că din luna mai, ciocanul de cupru de la Majdanpek va lucra mai bine (Idem, VIII, p. 400).

8 Administrația ordonă să se strângă darea pentru episcop (Idem, II, p. 142). Districtul Vârșeț anunță faptul că obercnezii și cnezii sătești au hotărât să dea episcopului ortodox cei 2, respectiv 1 ducat (Idem, IV, p. 503).

10 Din Veneția, locotenentul Lang îi scrie lui Mercy despre cuprul bănățean ajuns acolo (Idem, VIII, p. 400).

11 Mathias Paumann, funcționar din Cenad, arată că toți locuitorii din Padej și 20 din Sanat sunt fugiți; personal s-a dus la Čoka și a dărâmat podurile peste Tisa pentru ca să nu se mai treacă; menționează că și din Saravale vor să fugă 12 locuitori (Idem, II, p. 248).

14 Von Rebentisch vorbește despre faptul că frigul este tot mai puternic, și minierii de la Majdanpek nu vor mai putea lucra (Idem, VIII, p. 399).

17 Wassy primește ordin de la Administrație să-i aducă înapoi pe locuitorii din Sângeorge, fugiți la Belgrad, ca și pe cele 8 familii din Konak (Idem, IV, p. 452). Oficiul minier Oravița înștiințează Administrația despre întreruperea lucrului la mine, din cauza frigului (Idem, VIII, p. 400). Romerer, funcționarul din Bela Crkva, deplânge moartea copiilor în multe sate din district și solicită sprijin (Idem, VIII, p. 40). Administrația îl trimite pe Wassy la Belgrad, să aducă înapoi cele 8 familii fugite acolo din Konak (Idem, VIII, p. 497).

18 Districtul Timișoara arată împotrivirea locuitorilor față de plata către biserică, și aceasta amenință cu suspendarea serviciilor religioase (Idem, III, p. 389).

20 Contract între Administrație și corăbierul Thomas Milberg, pentru a transporta, de la Pancevo, cuprul contra unei sume de 1 florin pe chintal (Idem, IX, p. 178).

21 Căpitanul von Doring va transporta cuprul de la Ribnița la Pancevo (Idem, VIII, p. 400).

23 Districtul Cenad arată protestul locuitorilor față de pretențiile bisericii (Idem, II, p. 248).

25 Franciscanii doresc să plătească cărămizile pentru noua lor mănăstire la prețul erariului (Idem, VIII, p. 400). Districtul Lipova dă liber celor ce vor să vină în Banat (Idem, VIII, p. 400). Administrația îi ordonă

lui von Rebentisch să trimită la Timișoara pe meșterul minier care se pricepe și la construcția morilor (Idem, VIII, p. 400).

26 Administrația îi ordonă lui Salbeck să se asigure că morile de pe Mureș nu stânjenesc circulația navelor cu sare (Idem, VIII, p. 559).

28 Mercy îi ordonă lui von Rebentisch să construiască o manufactură de aba (Idem, VIII, p. 400). Ordin al Administrației către districtul Cenad în problema locuitorilor și a bisericii, pentru a opri neînțelegerile dintre aceștia și cler (Idem, II, p. 248). Ordin de plată pentru lucrătorii minieri de la Călina (Idem, VIII, p. 400).

MARTIE

4 Districtul Caransebeș cere păsuire pentru plata contribuției din cauza sărăciei locuitorilor (Idem, VI, p. 385).

5 Administrația ordonă ca arendarea prediilor să fie făcută publică întrucât se va publica un decret de colonizare, și trebuie știute care predii sunt libere de arendă, și care nu (Idem, II, p. 142).

7 Din Orșova, Administrația spune că 4.000 florini din contribuția districtelor Orșova și Almăj sunt folosiți la lucrările de fortificare de acolo (Idem, VI, p. 233). Administrația roagă districtul Caransebeș să-l primească bine pe feldmareșalul Framrich, care dorește să construiască acolo manufacturi de postav (Idem, VI, p. 185).

10 Ordin al Camerei Aulice pentru eliberarea malurilor Mureșului de morile care stânjenesc circulația navelor cu sare (Idem, I, p. 14). Von Rebentisch arată că dorește ca la mijlocul lui aprilie să trimită cuprul bănățean la Veneția și Nürnberg (Idem, VIII, p. 401).

12 Administrația avertizează comitatul Bacs asupra emigrării multor locuitori din Banat (Idem, VIII, p. 428). Administrația vorbește despre prediile Lenauheim (Czetat) și Bulgăruș, pe care le are în arendă Jovan Bibici (Idem, III, p. 399). Administrația arată că Mercy dorește să aibă ca terenuri de vânătoare prediile Gallats și Kokota (Idem, VI, p. 281).

13 Corăbierul Forstmayer din Buda discută cu von Rebentisch despre transportul de cupru pe Dunăre (Idem, VIII, p. 401).

14 Steinmann, ofițer economic al Administrației, îi mulțumește lui Mercy pentru sprijinul acordat (Idem, VIII, p. 401). Administrația arată că von Rebentisch dorește să trimită o mare cantitate de cupru la Veneția (Idem, VIII, p. 401).

16 Administrația îi ordonă lui Salbeck, la Lipova, să colaboreze cu inginerul Kaiser pentru fluidizarea traficului naval pe Mureș (Idem, VIII, p. 559).

19 Camera Aulică aprobă dorința lui Mercy de a se construit în Banat manufacturi de aba, postav și alte stofe (Idem, I, p. 14).

21 De la Ciacova, Wassy solicită Administrației pașapoarte pentru ca obercnezii și cnezii săi să se poată deplasa în Banat, și să readucă acasă fugarii (Idem, IV, p. 452).

23 Administrația îl roagă pe Rossler să se înțeleagă cu comandantul regimentului Montecuccoli, contele von Styrum, ca oamenii acestuia să nu mai facă excese printre locuitori (Idem, IV, p. 503).

24 Scrisoare a Comisiei Aulice către Mercy să supravegheze activitatea Societății Comerciale din Timișoara ca să nu se comită excese (Idem, I, p. 14). Ordin către Administrația din Caransebeș, în legătură cu construcția manufacturii și modernizarea unor mori (Idem, VI, p. 185).

27 Meșterul minier, Johan Schubert, din Oravița, solicită comision pentru activitatea sa de căutare a argintului în zonă (Idem, VIII, p. 401). Administrația arată că păstorii din Țara Românească sunt cu 1.000 oi la Cladovo (Idem, VI, p. 233).

31 Administrația îi ordonă lui Salbeck să pregătească venirea aici a 50 de familii din zona Făgetului (Idem, VIII, p. 559).

APRILIE

1 Fierul de la Bocșa va fi trimis la Oficiul naval de război de la Triest (Idem, VIII, p. 401). Administrația preia prediul Tureghaza, de la arendașul Steinmann, și-l predă miliției din Felnac, pentru a avea mijloace de subzistență (Idem, III, p. 38).

2 Administrația constată și aprobă măsurile politice adoptate de von Rebentisch în districtele bănățene (Idem, VIII, p. 402).

6 De la Orșova, Administrația spune că, datorită vremurilor grele, locuitorii districtului au sărăcit și adună cu greu contribuția (Idem, VI, p. 233).

7 Administrația ordonă magistratului orășenesc Timișoara să verifice prețul și calitatea pâinii (Idem, VI, p. 282). Administrația îi ordonă administratorului Beszler, de la Cenad, să asigure 330 stânjeni de lemne de foc pentru comandantul din Szeged, contele von Pilliers (Idem, II, p. 248).

10 Administrația îi cere lui Rossler să aibă grijă de proaspeții coloniști sosiți la Petrilova (Idem, IV, p. 503). Ordin al Administrației pentru ca reîntorșilor locuitori de la Saravale să li se restituie cele 16 capete de vită confiscate (Idem, II, p. 249). Ordin al Administrației ca din districtele Orșova și Almăj să se adune 300 stânjeni de lemne pentru foc (Idem, VI, p. 233).

11 Administrația permite butarilor timișoreni Anton Fletschackerf, Peter Obermaier și Johann Weigl să cumpere produsele de care au nevoie, din tot Banatul (Idem, VI, p. 281). Administrația ordonă districtului Cenad să trimită un funcționar la Timișoara, care să-i preia pe cei trei locuitori din Saravale, refugiați aici (Idem, II, p. 249).

12 O normă regulativă a Camerei Aulice pentru regularizarea comerțului ambulant, și a celui din piețe, inclusiv pentru negustorii veniți din Turcia (Idem, I, p. 14).

13 De la Lipova, Administrația arată că în prediile Bata și Kutvil au venit locuitori din Hălmagiu și Vărădia de Mureș, dar nici unul din zona Făgetului (Idem, VIII, p. 559). Von Rebentisch vorbește despre maistrul Heinrich Altmaier, care este șeful atelierelor de la Bocșa (Idem, VIII, p. 401). Dejean îi cere lui von Rebentisch o chitanță pentru cei 4.000 florini dați lui Bruckenthais (Idem, VIII, p. 402).

17 Administrația cere districtului Orșova o situație a cheltuielilor cu fortificațiile aflate în lucru (Idem, VI, p. 233).

18 Mai multe nave vor transporta ceara din Banat, spre Italia (Idem, VIII, p. 401).

21 Contract de arendă între Administrație și Jova și Frona pentru prediul Biled, contra sumei de 70 florini, pentru anul 1726. Contract de arendă între Administrație și Petcu Zurzia pentru prediul Iecea, contra sumei de 40 florini. Contract de arendare a prediului Lenauheim, pentru suma de 20 florini, pe seama lui Jovan Bibici. Contract de arendă între Administrație și Paul Renyer, pe trei ani, pentru prediul Bobda, contra sumei de 20 florini (Idem, IX, p. 579). Administrația îi ordonă lui Rossler să-l ducă la Orșova, sub pază, pe predicatorul calvinist de la Vârșeț (Idem, IV, p. 503). Administrația ordonă tuturor administrațiilor districtuale și vameșilor că, cuprul este al statului, și nu acceptă contrabanda acestuia (Idem, II, p. 142).

22 Camera Aulică arată că von Rebentisch a fost promovat în cadrul acestei instituții (Idem, I, p. 16).

24 Contract de arendare între Administrație și von Doringe, pentru Dudeștii Noi, contra sumei de 50 florini (Idem, IX, p. 579). Consilierul administrativ von Rebentisch este sigur că lucrările începute de el la Călina vor fi continuate (Idem, VIII, p. 401). Contract de arendare între Administrație și negustorul Bibisevici, din Palanca Nouă, pentru anul următor a satelor Iecea, Tovin, Rabej și Peterda, pentru suma de 135 florini. Contract de arendare între Administrație și locuitorii Milutin, Mihaley și Sretko din Variaș, pentru suma de 40 florini, contra prediului Pacacy.

Contract de arendare între Administrație și măcelarul Johann Maag, pentru prediul Bărăteaz, cu suma de 40 florini. Contract de arendare între Administrație și călugării de la Hodoș-Bodrog, pentru prediul Seleus contra sumei de 40 florini (Idem, IX, p. 580).

25 Cancelaria Principatului Pfalz spune Administrației bănățene că, caută în Principat acei corăbieri care pot transporta coloniștii, până în Banat (Idem, VIII, p. 448). Contract de arendare între Administrație și locuitorul Meha, din Ciacova, pentru arendare prediilor Cerna și Toszeg, cu suma anuală de 80 florini. Contract între Administrație și von Pejacevici, pentru prediul Jimbolia, cu suma anuală de 40 florini (Idem, IX, p. 579).

27 Administrația către districte, pentru fuga locuitorilor, fapt care face ca suma paușală de 62.000 florini să nu poată fi plătită (Idem, III, p. 389).

28 Oficiul districtual Cenad spune că mulți locuitori nu își pot plăti contribuția (Idem, II, p. 249).

MAI

1 Contract de arendă între Administrație și Dimitrie Raica, din Transilvania, pentru un an, a prediilor Sentes și Detessovaty, pentru 90 de florini (Idem, IX, p. 580). Contract de arendare între Administrație și Jifco Stanoraț și Josim Vukovici, pentru 60 florini, a prediilor Vizejdea și Grabaț (Ibidem). Contract de arendare între Administrație și Marcu Muzul, din Jebel, pentru 90 florini a prediului Holos (Idem, IX, p. 581). Contract de arendare între oficiul districtual Cenad și Mihai Leikovici, din Caransebeș, pentru 25 florini a prediului Micul Nevolin (Ibidem). Contract de arendare între districtul Cenad și Giga Turolia, din Țara Românească, pentru prediul Tomnatic, contra sumei de 25 florini (Idem, IX, p. 581). Contract de arendare între districtul Cenad și măcelarii Fischer și Pfann, pentru 24 florini, a prediului Cherestur (Ibidem). Contract de arendare între districtul Cenad și Jovița Topola, pentru 50 florini, a prediilor Harmad și Orosin (Ibidem). Contract de arendă între districtul Cenad și negustorul Felianassa, pentru suma de 30 florini a prediului Dugoseliste (Nerău) (Ibidem). Contract între districtul Cenad și administratorul superior Ioan Raț și Suba Aracyonz, pentru cei 30 florini, a prediului Lovrin (Ibidem). Contract între districtul Cenad și Andrei Jivkovici, din Szeged, pentru 15 florini, pe an, pentru prediul Tervar (Ibidem). Contract de arendă între districtul Cenad și Vasa Julinaț, pentru cei 25 florini, a prediului Cherestur (Ibidem).

4 Von Rebentisch despre dotările neceare la Majdanpek pentru exploatările miniere (Idem, VIII, p. 402).

7 Notă despre transporturile de la Triest spre Sisak (Idem, VIII, p. 402). Instrucțiuni pentru Frany Carl Flehelt, funcționar minier de la Majdanpek (Idem, P.f., p. 22). Alte instrucțiuni tot pentru Kristoph Teuscher, de la Majdanpek (Ibidem).

9 Ordin al Camerei Aulice pentru interzicerea intrării în Banat a băuturilor spirtoase din afară (Idem, I, p. 15).

12 Înștiințare despre un locuitor din Cladovo, care a transportat, noaptea, o familie românească (Idem, P.f., p. 123).

15 Camera Aulică redă un înalt ordin privitor la stabilirea unor tarife pentru exporturile Societății Comerciale din Timișoara (Idem, I, p. 15).

16 Administrația arată că ofițerul administrativ, Steinmann, se duce în călătorie în Stiria, și trebuie să se îngrijească ca să afle materiale pentru fortificațiile bănățene (Idem, VIII, p. 402).

17 Administrația emite un decret potrivit căruia negustorii rascieni veniți din Turcia trebuie să plătească 7,5 % din produse, ca taxă (Idem, II, p. 142).

19 Mercy către von Rebentisch despre cel de-al doilea transport de cupru spre Nurnberg (Idem, VIII, p. 402). Von Rebentisch îi mulțumește lui Mercy pentru felicitările sale, la promovarea în rândurile Camerei Aulice vieneze (Idem, VIII, p. 402). Contract între Administrație și corăbierul din Buda, Forstmayer, pentru transportul cuprului din Banat la Komoron cu plata a 33 creițari per chintal și 6 florini și 30 creițari ca plată pentru echipajul său (Idem, IX, p. 581).

22 Oficiul districtului Cenad publică ordinul Administrației privitor la plata taxei pentru mitropolit de către obercnezi și cnezi; confirmă marea afluență a negustorilor din Turcia; spune că locuitorii fugiți din sate au fost duși în arest și întrebă ce să facă cu aceștia (Idem, II, p. 249).

25 Mercy îi solicită lui von Rebentisch ajutor în exportul cuprului din Banat spre Italia și Nurnberg (Idem, VIII, p. 402).

26 Un transport de cupru pleacă, prin Komoron, spre Silezia (Idem, VIII, p. 492).

29 Ordin al Administrației către Beszler la Cenad, prin care îl obligă să ia măsuri împotriva lui Ioan Paar, căpitanul miliției naționale de la Dudeștii Vechi (Idem, II, p. 249). De la Ciacova, Wassy spune că la ultima zi de adunare a taxelor a reușit să strângă doar 657 florini, din suma de 2.000 florini, spune că unii obercnezi au fost arestați pentru neplată (Idem, IV, p. 452).

30 Von Rebentisch arată că, transportul de cupru, plecat în 24 mai din Poreca, a ajuns la Pancevo (Idem, VIII, p. 402).

IUNIE

5 Ordin al Administrației către Beszler, la Cenad, arătând că din cauza marilor inundații, echipa poștală din Viena, care venea la Timișoara, s-a împotmolit la Kiszombor, și administratorul trebuie să ia măsuri ca să ajungă la destinație (Idem, II, p. 249).

6 Administrația îl roagă pe von Rebentisch să emită un ordin pentru ca evreul Enoch să poată construi o fabrică de postav în Oltenia (Idem, VIII, p. 403). Von Rebentisch arată că poșta din Banat și Transilvania este blocată, din cauza inundațiilor (Ibidem). Wallis își arată mulțumirea pentru administratorii districtelor Ciacova, Becicherecu Mare și Pancevo pentru strângerea, la timp, a contribuției (Ibidem). Din Oravița, maistrul Johann Schubert trimite Administrației raportul lunar despre construirea minelor (Ibidem). Administrația districtului Cenad primește repartiția de sare pentru district de 1.600 chintale de sare, dar spune că din cauza fugii locuitorilor dorește doar 900 chintale (Idem, II, p. 250). Se emit cele 5 reguli de bună purtare pentru lucrătorii manufacturii de postav (Idem, IX, p. 581).

8 Districtul Orșova dorește să strângă taxe pentru mitropolitul ortodox (Idem, VI, p. 233).

9 Administrația spune că locuitorii din Iablanița și Plugova, care au suferit mari pagube, vor fi scutiți de taxe (Idem, VI, p. 233). Administrația arată că administratorul Martini, din Sânanndrei, a fost numit vânător al guvernatorului Mercy (Idem, III, p. 389).

11 De la Ciacova, Wassy anunță că a prins 8 tâlhari, după denunțul unui locuitor din Schoibovar (Idem, IV, p. 452).

12 Administrația arată că mierea, ceara și grăsimea sunt pe seama fiscalului, și nu pot fi comercializate în afara acestuia (Idem, II, p. 193).

14 Administrația arată că dorește să aibă relații bune cu germanii (Idem, IV, p. 451).

16 Von Rebentisch spune că plănuita sa călătorie la Oravița este împiedicată de inundații, dar se va duce la Vârșeț să strângă banii de contribuție (Idem, VIII, p. 403).

17 Districtul Cenad arată că un cal al poștei vieneze, rătăcit la Szőreg, a fost găsit la Szeged (Idem, II, p. 249). Administrația revocă ordinul ca locuitorii să plătească contribuția în produse (Idem, II, p. 143).

21 Administrația îi comunică administratorului Rossler că, Johann Arzfeld a fost numit preot la Vârșeț, iar Anton Stell la Moldova Nouă (Idem, IV, p. 503).

23 Administrația îi trimite lui von Rebentisch o scrisoare a lui Wallis despre legăturile administrative cu Belgradul (Idem, II, p. 403).

25 Ordin al Administrației către oficiul din Ciacova pentru a strânge contribuția de 98.520 florini (Idem, IV, p. 453).

26 Administrația îi trimite lui Rossler scrisoarea lui Munich, locuitor din Freidorf, pentru funcționarul din Bela Crkva (Idem, IV, p. 453). Von Rebentisch spune că a vizitat districtele Pancevo, Palanca Nouă și Vârșeț, și a aflat acolo multe nereguli (Idem, VIII, p. 403). Districtul Cenad anunță că a publicat prin toți obercnezii și cnezii valoarea noii contribuții (Idem, II, p. 250).

27 Administrația îl laudă pe von Rebentisch pentru producția minieră bună din Banat (Idem, VIII, p. 403).

IULIE

1 Administrația arată că evreul Kepesch, care vrea să construiască o moară în Fabric, va trebui să plătească taxă pentru folosirea apei de acolo (Idem, III, p. 389).

6 Scrisoare a Camerei Aulice către Mercy prin care îi cere ca, Societatea Comercială din Timișoara, care dorește să folosească și să exporte 1.500 chintale de ceară, va trebui să plătească o taxă de 3 creițari pe chintal (Idem, I, p. 15). Contract între Administrație și Balm, pentru prospectarea aurului din Banat, și pentru cumpărarea cuprului cu 40 florini chintalul (Idem, IX, p. 582).

8 Administrația către comitatul Bacs pentru extrădarea locuitorilor din Banat, fugiți acolo (Idem, VIII, p. 448).

9 De la Ciacova, Wassy spune Administrației despre Birda și Vârșeț că au fost scutite 3 ani de contribuții, dar acum vor da lemn și fân potrivit regulii (Idem, IV, p. 453).

14 Districtul Ciacova trimite Administrației extractul lunar al prediilor, menționând câte familii pot locui acolo, având la dispoziție pământ, grădină și vii (Idem, IV, p. 453). Districtul Cenad îi mobilizează, pentru readucerea fugarilor, pe căpitanul Doring, pădurarul Martin Lichtensteiner, un obercnez și un husar (Idem, II, p. 250). Administrația cere districtelor Caransebeș, Orșova, Almăj, Palanca Nouă, Lipova, Pancevo și Timișoara să raporteze pagubele suferite în încasarea contribuției (Idem, II, p. 149).

16 Funcționarul oficiului sării din Cladovo, Mahringer, solicită Administrației ca, comandantul din Orșova, colonelul von Runftelshofen, să

lase românii, care traficează sare, să treacă pe podul mobil de la Orșova, căci are nevoie de sare (Idem, VIII, p. 497).

17 Raport despre plecarea din Palanca Nouă a unui transport de 600 chintale de cupru spre Pancevo și apoi spre Komoron (Idem, VIII, p. 402). Von Rebentisch spune că acest cupru va fi, o parte, dus la Nurnberg, și o alta, spre Polonia (Idem, VIII, p. 403).

19 Administrația cere districtului Becicherecu Mare să oprească la Zenta fuga locuitorilor, iar pentru prinderea harambașei Rista să ofere 100 de florini (Idem, III, p. 205).

24 Administrația îi cere lui Reich, administrator la Ciacova, să se îngrijească de colonizarea la Deta, a 5 familii germane, care să aibă pământ și casă (Idem, IV, p. 453).

27 Administrația ordonă ca, cursul Begăi la Ghiroda să fie îndiguit (Idem, III, p. 389). Contract între Administrație și polonezul Marx Hirschl pentru transportul a 11.000 chintale de cupru, de la Komoron la Wroclaw pentru 2 florini și 30 creițari pe chintal (Idem, VIII, p. 582). Un necunoscut anunță că la Palanca Nouă a fost un incendiu, care a mistuit 40 de case, dar și cazarma cavaleriei, și întreabă dacă să o reconstruiască sau nu (Idem, VIII, p. 404).

31 Districtul Vârșeț anunță că, doi țărani din Jasenovo au fost prădați de 8 tâlhari, totodată anunță că în râul Caraș a fost descoperit cadavrul unui german (Idem, IV, p. 453). Districtul Vârșeț spune că vrea să repartizeze suma de 70.000 florini pentru cele 4 regimente staționate în Banat, dar are probleme din cauza sărăciei locuitorilor (Idem, IV, p. 503). Districtul Cenad anunță faptul că, Alexander Tomejan, care ținea prediul Beșenova, a fost înlocuit de Rista, din Szeged, și că Ioan Paar, căpitanul miliției locale, dorește să ia fânul din acel prediu pentru oamenii săi (Idem, II, p. 250).

AUGUST

3 Ioan Paar, căpitanul haiducilor din Beșenova, spune că fiecare familie are nevoie de o sumă de 4 florini anual, pentru subzistență (Idem, P.f., p. 5).

5 Administrația dublează prețul pus pe capul harambașei Rista, la 200 florini, și solicită districtelor eforturi pentru prinderea acestuia (Idem, p. 143).

8 Administrația îi ordonă vameșului Olsner ca, împreună cu comandantul militar din Arad, să-l aresteze pe țiganul Petrul, care a ucis un om în Banat, și să-l trimită aici (Idem, P.f., p. 110).

9 Districtul Vârșeț spune Administrației că dorește să publice, în tot districtul, decretul prin care cel care-l va preda pe Rista, viu sau mort, va primi 200 florini (Idem, IV, p. 503).

11 Von Rebentisch mulțumește celor din Pancevo, care au împachetat cele 601 chintale de cupru, ce au ajuns la Nurnberg (Idem, VIII, p. 404).

12 Administrația ordonă districtului Becicherecu Mare să primească obiectele bisericesti trimise de la Viena (Idem, III, p. 305). Ordin strict al Administrației către districte pentru prinderea tâlharilor (Idem, II, p. 250).

13 Administrația îi ordonă lui Salbeck, la Lipova, să trimită înapoi locuitorii fugiți din zona Făgetului, și așezați la Kutvil și Bata (Idem, VIII, p. 559).

14 Districtul Cenad raportează Administrației că, a publicat decretul pentru prinderea harambașei Rista în toată zona (Idem, II, p. 250).

15 Administrația îi ordonă lui Wassy, la Ciacova, să-l roage pe călugărul superior de acolo să vadă de preotul din Denta (Idem, IV, p. 454). Contract între Administrație și evreul belgrădean David Lobl, pentru producția sticlăriei de la Călina, pentru anul ce începe din 15 august, cu plata celor convenite (Idem, IX, p. 582).

17 Districtul Caransebeș raportează Administrației că, din cauza timpului nefavorabil producția de cânepă este compromisă, la fel și jumătate din porumb în cercul Bistra. În cercul Pogăniș, în satele Zorlențu Mare, Mâtnic și Ohaba Mâtnic, situația se prezintă identic (Idem, VI, p. 185).

23 Episcopul Nadasdy solicită Administrației o locuință, spre a se stabili la Timișoara (Idem, P.f., p. 126).

24 De la Cenad, administratorul Beszler arată că, von Doringer a readus acasă 3 locuitori din Saravale (Idem, II, p. 251). Administrația din Belgrad către cea bănățeană că va acorda tot sprijinul lui von Engelshofen, comandant militar la Pancevo, și lui Rossler pentru readucerea fugarilor în Banat (Idem, VIII, p. 497).

25 Administrația arată că preotul Nicolaus arendează câteva localități, contra sumei de 150 florini (Idem, VI, p. 133). Camera Aulică arată că, readucerea fugarilor în Banat ține și de comitatele maghiare Bacs și Arad (Idem, I, p. 15). Eugeniu de Savoya cere împăratului să-l numească episcop ortodox de Caransebeș, pe Nicolae Dimitrievici (Groza Liviu, Restituiri istorice, IV, p. 11).

28 Districtul Orșova anunță că funcționarul Sonnenberg a readus acasă 29 familii din Serbia (Idem, VI, p. 233).

30 De la Ciacova, Wassy arată Administrației că, atât obercnezii cât și cnezii nu vor să vândă produsele, decât cu cel puțin 36 creițari ocaua (Idem, VI, p. 233).

SEPTEMBRIE

1 Camera Aulică spune Administrației că, episcopul Nadasdy dorește construirea de biserici și locuințe pentru canonici, și va plăti construcția lor (Idem, I, p. 15).

4 Districtul Timișoara vorbește despre călugării de la Bodrog și Bezdin, și lucrările lor agricole (Idem, III, p. 390). De la Lipova, Salbeck spune Administrației că, cunoscutul căpitan de haiduci Nicola a cerut iertare, în timp ce tovarășii săi au ucis un cnez din Mikolak, un muschetar din Radna, și au prădat moara imperială din Hidegkut (Idem, VIII, p. 559).

5 Contract între Administrație și meșterul constructor Vittmesser pentru construirea unei case de graniță, lângă Tisa (Idem, IX, p. 582). Ordin către administratorul din Orșova ca funcționarii săi să fie mai silitori în îndeplinirea sarcinilor de serviciu (Idem, VI, p. 234).

6 Olsner, vameșul, dorește un ordin pentru ca muncitorii, care construiesc fortificațiile din Aradul Vechi, să lucreze mai repede (Idem, P.f., p. 110).

15 Scrisoare a Administrației către vicecomiții de Bacs și Arad pentru restituirea fugarilor bănățeni (Idem, VIII, p. 448). Administrația ordonă districtului Orșova ca la sosirea lui Mercy acolo să nu mai aibă nicio restanță la strângerea taxelor (Idem, VI, p. 233).

16 Administrația dorește ca Remerer, meșter german venit aici, să se apuce de muncă (Idem, VIII, p. 404).

17 Administrația cere ca negustorii, greci și turci, să fie conșcriși în fiecare district (Idem, II, p. 143).

18 Administrația îi scrie lui Salbeck, la Lipova, despre tâlharul Nicola, cel care a cerut iertare, să primească câte 4 ducați, pentru fiecare dintre tovarășii săi pe care-i denunță (Idem, VIII, p. 559).

20 Contract între Administrație și locuitorul din Buda, Balthasar Racz, pentru cumpărarea cuprului din Banat, cu 54 florini chintalul (Idem, IX, p. 592).

21 Administrația ordonă ca toți cei ce vor falsifica ceara, grăsimea și mierea, să fie aduși în lanțuri la Timișoara (Idem, II, p. 143). Administrația ordonă districtului Vârșeț ca suma încasată să fie vărsată, jumătate fiscului și restul pe seama regimentelor încartiruite în Banat (Idem, IV, p. 503).

22 Administrația arată că numărul locuitorilor fugiți din zona Cenadului este mare, și cere ca toți obercnezii și cnezii să ia măsuri (Idem, II, p. 251).

23 De la Vârșeț, Rossler arată că a întemnițat un fugar, dar arată că în Clisură sunt mulți refugiați din Serbia (Idem, IV, p. 504).

24 De la Cenad, Beszler scrie că are mari probleme, căci locuitorii nu vor să asculte ordinele (Idem, II, p. 251). Von Rebentisch îi scrie lui Mercy despre medicul său, Boccino, bolnav acum, dorindu-i însănătoșire grabnică (Idem, VIII, p. 404).

29 Beszler spune că, împreună cu toți funcționarii, cu obercnezii și cnezii, i-au îndemnat pe locuitori să cultive mai mult pământ, și să crească mai multe vite (Idem, IV, p. 504).

OCTOMBRIE

2 De la Orșova, Gurtler spune că l-a trimis pe funcționarul Sonnenberg, în Almăj, spre a spori cultivarea pământurilor (Idem, VI, p. 234).

8 Districtul Timișoara îi cere cnezului din Beregsău Mic, să rezolve problema celor doi locuitori, unul din Satu Mare de Timiș, altul din Murani, ajunși aici (Idem, III, p. 390). Ordin circular al Administrației către districte, menționând cei 76 de negustori greci din Banat, și regulile pe care trebuie să le respecte aceștia (Idem, P.f., p. 67).

12 Căpitanul Miliny cere constituirea unei miliții naționale (Idem, IX, p. 582).

16 Administrația întreabă comitatul Bacs dacă nu are nevoie de asistență pentru restituirea fugarilor (Idem, VIII, p. 448). Camera Aulică cere ca lâna importată din Țara Românească în Banat, să fie vămuită cu 3 florini pe chintal (Idem, I, p. 15).

17 Camera Aulică arată că la construcția cetății Lugojului s-au folosit 1.300 bucăți de copaci, sosiți de la Szolnok, dar mai este nevoie încă de mulți alții (Idem, I, p. 15).

19 Sosesc mai multe scrisori de la căpitanii haiducilor Ioan Dany, Francisc Nitray, obercăpitanul Johann Joseph Leteny, privitoare la drepturile fiscale ale haiducilor (Idem, P.f., p. 15).

22 Districtul Timișoara adoptă o rezoluție privitoare la cei plecați, și cei întorși, și spune că 11 familii s-au întors de peste Mureș (Idem, III, p. 390).

23 Districtul Ciacova raportează Administrației că, aici țăranii se ocupă de cultivarea pământului (Idem, IV, p. 454).

24 Administrația către districtul Orșova că doar negustorii greci, ce au plătit vama, pot participa la piețele zonale (Idem, VI, p. 234).

25 Administrația ordonă districtelor Timișoara și Lipova, să verifice ce locuitori noi sunt în districte, de unde și când au venit, dacă au sau nu aprobare (Idem, II, p. 144).

28 Ordin al Administrației către districtul Cenad privitor la staționarea miliției naționale de graniță la Dudeștii Vechi și Kiszombor (Idem, II, p. 251). Administrația spune că arendașul haraciului țiganilor, Mar Fr. Otto, paroh și misionar al provinciei Bulgariei, împreună cu Muzul, va strânge cei 5 florini de cap în districtul Orșova, însoțiți de un husar (Idem, VI, p. 234). Von Rebentisch spune că a scăpat de boală cu ajutorul lui Dumnezeu (Idem, VIII, p. 404).

30 Johan Winterich, funcționar din Cenad, spune că merge la Sânpetru după un tâlhar încarcerat acolo, și dorește să-l ducă la Timișoara, nu la Cenad (Idem, II, p. 251).

31 Ordinul de toleranță pentru evreii germani aflați în Banat (Idem, IX, p. 582).

NOIEMBRIE

2 And. Steinmann, ofițer administrativ, vorbește despre furnalele de la Bocșa (Idem, VIII, p. 404).

4 Fr. Otto, superiorul ordinului franciscan din Bulgaria, vrea să introducă în Banat câteva scrieri (Idem, P.f., p. 137). Circulară a Administrației prin care arenda berii și țuicii este luată de la evreul Kepesch și dată evreului Menz (Idem, II, p. 144).

6 Se deschid la Timișoara cursurile gimnaziului iezuit. Districtul Orșova spune că asigură proviziile necesare pentru încartiruirea armatei imperiale (Idem, VI, p. 234).

8 Ordin al Administrației pentru soarta fugarilor (Idem, VIII, p. 448).

9 Wassy raportează că, subadministratorul Kern s-a dus să încaseze, de la un locuitor din Vermeș, contribuția, și la neplată acesta a fost bătut și închis, pe 27 septembrie, iar pe 3 noiembrie a murit în închisoare, după 37 de zile. Cadavrul lui se păstrează acolo, până vine medicul să constate cauza morții (Idem, IV, p. 454).

12 Provisorul Aradului, Eberhartinger, arată că aici au fost încheiate 57 căsătorii (Idem, IX, p. 620). Administrația districtului Timișoara ia la cunoștință despre scrisoarea comunei Murani, care respinge valoarea crescută a contribuției (Idem, III, p. 390). Camera Aulică spune că, cuprul negru de Banat se poate vinde doar cu 36 florini chintalul (Idem, I, p. 15).

14 Administrația spune că este nevoie ca zona montană să fie considerată un fond compact (Idem, VIII, p. 404).

15 Passetzky, administratorul de la Becicherecu Mare, arată că pentru readucerea fugarilor în Banat a stat multă vreme la Baja (Idem, III, p. 205). Districtul Timișoara are o evidență a locuitorilor fugiți (Idem, III, p. 390). De la Lipova, Salbeck înștiințează Administrația că el trebuie să-l însoțească pe baronul Vichte, consilier aulic de la Viena, la Karlovy Vary (Idem, VIII, p. 559).

18 Administrația înștiințează districtul Caransebeș despre faptul că berea și țuica au fost arendate evreilor Wolf Menz, Lew Schlesinger și Nathan Seligmann (Idem, VI, p. 185).

19 Maxwald arată că, nu știe exact ce este cu cei 20.000 bușteni plutăriți, căci prin moartea subordonatului său, Doringe, nu mai află decât 15.486 bușteni acolo (Idem, P.f., p. 104).

21 Amplă operațiune de angajare de personal în zona minieră bănățeană (Idem, VIII, p. 404). Ordin al Administrației către cea din Orșova să aibă mare grijă de animale pe vremea iernii (Idem, VI, p. 234).

27 Administrația știe că, Marschall a strâns banii de contribuție, dar o parte a acestora vor fi necesari pentru continuarea lucrărilor de fortificare a Orșovei (Idem, VI, p. 234).

DECEMBRIE

4 Nicolae Dimitrievici este numit episcop ortodox de Caransebeș (Istoria României, vol. VI, p. 290). Se înființează manufactura de piele la Timișoara, și se interzice prelucrarea și comercializarea pieilor de către particulari.

7 De la Lipova, Salbeck arată Administrației călătoria sa la Viena, și dorește restituirea sumelor cheltuite (Idem, VIII, p. 560).

10 Districtul Timișoara află că trei locuitori din Murani doresc să fugă (Idem, III, p. 390).

12 Vameșul Maxwald spune că, a trimis emisari, și la Szolnok și la Tokay, după lemne plutărite, dar apa Tisei este plină de gheață acum (Idem, P.f., p. 104). Din Tokay, Karl Brubes spune că, ar transporta cu drag lemnele de acolo la Szolnok, doar că iarna este grea (Idem, VIII, p. 448).

14 De la Ciacova, Administrația anunță Timișoara că, țăranii care vor veni cu căruța la târgurile săptămânale, vor plăti o taxă (Idem, IV, p. 453).

15 Von Rebentisch anunță că, Societatea Comercială va putea cumpăra cupru cu 44 florini pe chintal (Idem, VIII, p. 405). Administrația anunță faptul că, comercializarea ilegală a berii și țuicii va fi aspru

pedepsită. Mai spune că este interzisă cumpărarea și comercializarea pieilor venite din Turcia (Idem, II, p. 144).

17 Administrația ordonă administratorilor districtuali, Ciacova și Timișoara, să se îngrijească de cele necesare proaspetelor familii germane colonizate (Idem, IV, p. 454).

20 Episcopul Nadasdy spune că, va pleca la Viena la înmormântarea cardinalului Sachsenzeit, dar că va reveni la Timișoara la începutul anului următor (Idem, V, p. 350). Contract între Administrație și Grigore și Nicolae Savici, pentru arendarea haraciului țiganilor, pentru 41.000 florini anual (Idem, IX, p. 582).

22 Mercy îl felicită pe von Rebentisch pentru ziua sa de naștere (Idem, VIII, p. 405). Administrația ordonă oficiului districtual Cenad să-l sprijine pe comandantul militar din Szeged, contele von Pillier, în organizarea carnavalului de pe malurile Tisei (Idem, II, p. 251).

25 Camera Aulică îi cere Administrației să-l trimită pe meșterul minier, de la Oravița, N. Schubert, cu o delegație la Schmolnitz pentru a compara calitatea minereurilor de cupru de acolo cu cele din Banat, iar dacă vor dori să vină meșteri de acolo cu el, să fie primiți (Idem, I, p. 16).

28 Administrația ordonă ca ducații cneziali pentru mitropolitul Petrovici, să fie adunați și predați acestuia (Idem, II, p. 144).

29 Administrația cere Camerei Aulice noi instrucțiuni pentru furnalul de la Bocșa (Idem, VIII, p. 405).

31 Administrația ordonă vameșului Maxwald ca, pe perioada iernii să nu mai transporte lemne plutărite, ci doar din primăvară să reînceapă lucrul (Idem, P.f., p. 105).

FĂRĂ DATĂ

- Plângerea magistratului timișorean cu privire la imposibilitatea de a-i înlătura pe meseriașii neautorizați și necalificați, întrucât aceștia locuiesc în clădiri militare (Bardas, op. cit., p. 104).

- Se înființează o școală la Petrilova (T. Simu, Colonizarea, p. 23).

- Vine la Timișoara H. Framisch, specialist în construcția și exploatarea manufacturilor. Se înființează Societatea Comercială Orientală cu negustori români și sârbi, sub conducerea lui Jovan Bibici.

- Coloniști germani sunt deja la Aradul Nou.

- Lucrătorii de la minele de aramă din districtul Palanca Nouă au refuzat să plătească dările apăsătoare, și chiar i-au amenințat pe cnezi cu moartea, dacă le vor pretinde acest lucru (Baróti, Idem, II, p. 7).

- Pentru că a fost delăsător la încasarea dărilor, cnezul sătesc din Beregsău Mare a fost aspru pedepsit (Idem, I, p. 390).

BIBLIOGRAFIE

- Baróti Lajos (Ludwig Grun), *Adattár Délmagyarország XVIII. Századi történetéhez*, vol. I-X, Timișoara, 1893 – 1907.
- Baróti Lajos, *A bánsági legrégibb település története*, în *TRET*, serie nouă, an VIII, fasc. 1-3, Timișoara, 1892.
- Berkeszi István, *Temesvári művészek*, Timișoara, 1909.
- Bona Petru, *Episcopia Caransebeșului*, Caransebeș, 1995.
- Calincof Eleonora, *Date privind prediile bănățene din secolul al XVIII-lea*, în *Analele Banatului*, serie nouă, vol. II, București, 1993, p. 277 – 296. - *** *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București 1976.
- Feneșan Costin, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716 – 1778*, Timișoara, 1997.
- Feneșan Costin, *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial 1716 – 1778*, București, 1996.
- Feneșan Costin, *Der Banater Kupferhandel in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts, zur Frage des österreichischen Merkantilismus in Grenzland*, în *Rumanian Studies*, III, Leiden, 1975, republicat în *Banatica, Festgabe Al. Krizan*, Viena, 1996, p. 93 – 106.
- Garban Zeno, *Compendium Dioecesis Timisoaraensis*, Timișoara, 1998.
- Geml József, *Monografia orașului liber crăiesc Timișoara*, Timișoara, 1995.
- Guboglu Mihai; Mustafa Mehmed, *Cronici turcești privitoare la Țările Române*, vol. II, București, 1968.
- Grisellini Francesco, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traduce și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1984.
- Groza Liviu, *Restituiri istorice*, vol. IV, *Războiul austro-otoman din anul 1738 în Culoarul Timiș – Cerna*, Lugoj, 1997.
- Hoffman Leo, *Kurze Geschichte der Banater Deutschen von 1717 bis 1848*, Timișoara, 1925.
- Ilieșiu Nicolae, *Timișoara. Monografie istorică*, Timișoara, 1943.
- Leu Valeriu, *Studii istorice bănățene*, Reșița, 1997.
- Milleker Bódog (Felix), *Az első német települések a Duna, Tizsa, Maros déli részben*, în *TRET/III*, serie nouă, fasc. 2, Timișoara, 1887, p.82-92.
- Milleker Bódog, *Kurze Geschichte des Banats*, Vrșac, 1925.

- Mureșan Sofronie, *Evoluția organizării administrativ-teritoriale a Banatului în secolul al XVIII-lea*, în *Patrimonium Banaticum*, vol. II, Timișoara, 2003, p. 141-150.
- Mureșianu I. B., *Cartea veche bisericească din Banat*, Timișoara, 1985.
- Petri A.P., *Die Festung Temeschwar im 18. Jahrhundert*, Munchen, 1966.
- Preyer J. N., *Monographie der königlichen Freistadt Temesvár*, Timișoara, 1853.
- Răduțiu Aurel; Gyémánt Ladislau, *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690-1847*, București, f. a.
- Simu Traian, *Colonizarea șvabilor în Banat*, Timișoara, 1924.
- Șipoș Ibolya, *Încorporarea Banatului la Ungaria*, în *Analele Banatului*, serie nouă, vol X-XI, Timișoara, 2000-2003.
- Sponner Waltraut, *Kirchenpolitik im Banat von 1716-1778*, Viena, 1941, mss.
- Suciu I.D.; Constantinescu Radu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I-II, Timișoara, 1980.
- Tafferner Anton, *Quellenbuch zur Donau schwäbischen Geschichte*, vol. I-V, Munchen și Stuttgart, 1933-1995.
- Tufiș Ovidiu Marius, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice*, în *Analele Banatului*, serie nouă, vol X-XI, Timișoara, 2001-2003, p. 353-380.
- Țintă Aurel, *Situația Banatului la cucerirea de către habsburgi*, în *Studii de istorie a Banatului*, vol. I, Timișoara, 1969, p. 83-114.
- Țintă Aurel, *Colonizările habsburgice în Banat. 1716 – 1740*, Timișoara, 1972.
- Vărădeanu Vasile, *Monumente bisericesti și culturale din zona Oraviței*, Timișoara, 1981.
- Weifert Mathias, *Die Entwicklung der Banater Hauptstadt Temeschburg. Hg. Arbeitskreis für donauschwäbische Heimat und Volksforschung*, Munchen, 1987.
- Wolf Hans, *Das Schulwesen des Temeswarer Banat im 18. Jahrhundert. Gründung und Ausbau im Geiste des aufgeklärten Absolutismus*, Viena, 1955.
- Wolf Johann, *Istoria șvabilor din Banat 1717 – 1778*, București, 1981.
- Wolf Johann și Marionela, *Conceptul de organizare a Banatului Timișoarei. Geneză și formă de guvernare în perspectivă comparată, în Istoria ca datorie. Omagiu academicianului Ioan-Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 ani*, Cluj-Napoca, 2015, p. 451-466.

Din cronologia Banatului Imperial (Anul 1726)

From the Chronology of the Imperial Banat (Year 1726)

*Alexandru Kósa,
Ioan Hațegan,
Academia Română,
Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”*

Abstract

The present paper FROM THE CHRONOLOGY OF THE IMPERIAL BANAT (1726) is a small part of the great research theme THE CRONOLOGY OF THE IMPERIAL BANAT (1716-1753). It aims to present the year, month, day and the events that happened then.

The Scientific Researcher I, dr. Ioan Hațegan, proposed this theme several years ago, and since then we have started working on it, translating, analysing and putting together the information that we had obtained. Most of the information was in German and it was found in the work of Baróti Lajos (Ludwig Grün) published in the magazine of the museum in Banat, called *Történelmi és Régészeti Ertésítő* between 1893-1907.

To conclude with, we desire to create a complex work, and the documents which have been synthetized and summarised, to provide useful and accessible information to all the readers.

Keywords: Governor, administration, taxes, colonists, army.

Lucrarea de față este o mică parte din cercetarea CRONOLOGIA BANATULUI IMPERIAL (1716-1753) prezentând evenimentele anului 1726 și se bazează pe traducerea din germană în română a celor 10 fascicule publicate de Baróti Lajos (Ludwig Grün) în cadrul revistei muzeului bănățean *Történelmi és Régészeti Ertésítő* între anii 1893 și 1907. Fiecare fasciculă are cel puțin o sută de pagini și chiar mai mult.

Problematika stăpânirii habsburgice asupra Banatului (1716-1778) a fost discutată și analizată, parțial, în câteva cărți apărute în limba română sau germană. Majoritatea lor s-au ocupat de probleme economice, sociale și câteodată administrative.

Acești 62 de ani au marcat profund istoria Banatului. În primul rând, vechea nobilime nu a mai fost admisă cu dreptul de proprietate în această țară. Împăratul era stăpânul pământului și al subsolului, iar Banatul era o proprietate a casei de Habsburg condusă printr-un guvernator militar și civil, iar administrația provincială era subordonată Curții Aulice de la Viena.

Astfel, în paginile ce urmează, prezentăm situația din Banat pe parcursul anului 1726.

IANUARIE

1 Contract între Administrație și locuitorii din Cenad, pentru prediile din jurul Sânnicolaului Mare (Idem, IX, p. 583). Contract între Administrație și Johann Luengenmayer, pentru arendarea comercializării vinului, berii și țuicii în zona minieră, pentru suma anuală de 550 florini (Idem, p. 584). Administrația arată că, noul administrator districtual este Christof Georg Frey (Idem, II, p. 390). Contract între Administrație și măcelarul Kaspar Pely, pentru arendarea măcelăritului în zona Majdanpek, pe trei ani, pentru suma de 100 florini (Idem, IX, p. 582). Administrația primește un înalt ordin potrivit căruia contribuția anului 1726 va fi stabilă, iar locuitorii vor plăti contribuția pe cap, și în natură, ca și până acum (Idem, II, p. 144). Contract de arendare între Administrație și O. Schlesinger, pentru manufactura de piele pentru suma de 300 florini (Idem, IX, p. 582). Se semnează un contract cu mai multe puncte pentru meșterii minieri din zona bănațeană (Ibidem). Contract între Administrație și morarul Johann Thim, pentru moara din Oravița, contra sumei de 150 florini (Idem, VII, p. 407). Contract de arendă între Administrație și Michael Schlagel, pentru desfacerea vinului și a produselor de măcelărie, la Dognecea, pentru doi ani, contra sumei de 200 florini (Idem, IX, p. 583).

2 Von Rebentisch arată că, deși este cel mai tânăr membru al Camerei Aulice, totuși i s-a încredințat gestionarea minereurilor de cupru (Idem, VII, p. 406).

4 Administrația ordonă ca, în districtul Timișoara să nu mai fie fugari, iar vagabonzii din alte districte, prinși aici, să fie trimiși înapoi (Idem, II, p. 144).

9 Von Rebentisch s-a înțeles cu președintele Camerei Aulice, von Bruckenhause, pentru angajarea specialiștilor din Boemia și Tirol, la exploatarea miniere din Banat (Idem, VII, p. 406).

10 Administrația îi cere lui Reich, să adune contribuția și să o vireze Casei militare din district (Idem, VII, p. 415).

11 Administrația ordonă ca, toți evreii din Banat să fie conșcriși, și să-și plătească ducății de toleranță (Idem, II, p. 144).

14 Administrația ordonă ca, țiganii să-și plătească haraciul (Idem, II, p. 145). Camera Aulică ordonă Administrației să se îngrijească ca noii sosiți în zonele miniere să aibă tot ceea ce le este de folosință (Idem, I, p. 17).

16 Von Rebentisch nu este mulțumit de anunțurile din ziare, care nu atrag meșteri în Banat, și dorește să-i aducă din Boemia și Tirol (Idem, VII, p. 405).

19 Districtul Pancevo anunță Administrația că, negustorii greci de aici vor să-și închidă activitatea (Idem, I, p. 16).

20 Administrația ordonă districtului Orșova să-i oprească pe toți negustorii evrei cu căruțe, care nu au autorizația de toleranță emisă de la Timișoara (Idem, VI, p. 236). Căpitanul de haiduci cere Administrației, pentru fiecare familie, 4 florini și un gulden pentru sare (Idem, P.f., p. 5). Districtul Becicherec arată că are mari probleme din cauza zăpezii (Idem, II, p. 205).

21 Johann Winterich, funcționar districtual la Cenad, arată că în district nu există niciun evreu (Idem, II, p. 252). Camera Aulică îl numește pe Johann Anton Dejean, în funcția de inspector superior cameral, drept mulțumire pentru serviciile sale (Idem, I, p. 16).

23 Evreul Hirschl este cel care a dus cuprul din Banat la Wroclaw (Idem, VII, p. 405).

26 Administrația către von Rebentisch anunțând că, din cauza zăpezii drumurile sunt blocate, și nu poate funcționa nici poșta (Idem, VIII, p. 406). Districtul Orșova anunță Administrația că, în districtele Orșova și Almăj nu sunt predii, deci nu pot fi arendate (Idem, VI, p. 234).

27 Districtul Caransebeș anunță Administrația că, a publicat interdicția comercializării berii, vinului și pieilor (Idem, VI, p. 186).

29 Districtul Caransebeș anunță moartea preotului Carll (Idem, VI, p. 186).

30 Anunț al Administrației că, Menz și Sclesinger sunt noii arendași ai manufacturii de piele (Idem, VII, p. 406). Instrucțiuni pentru un ofițer din comitatul Nellenburg, pentru aducerea în Banat a unor coloniști (Idem, P.f., p. 22).

31 Districtul Timișoara arată că, Candit, locuitor timișorean, și-a construit o moară la Săcălaz, și are și un teren pe care să-l cultive (Idem, III, p. 390). Districtul Pancevo raportează Administrației că, în district există un singur evreu (Ibidem).

FEBRUARIE

1 Camera Aulică primește cererea arhiepiscopului Petrovici referitoare la un ajutor (Idem, I, p. 16).

4 Districtul Pancevo înștiințează Administrația despre faptul că, animalele au hrană, iar Dunărea este înghețată, fapt ce creează greutatea locuitorilor (Idem, III, p. 349).

6 Vremea geroasă împiedică mult difuzarea poștală (Idem, VII, p. 406). Administrația îi mulțumește lui von Rebentisch pentru regularizarea Administrației miniere bănățene (Ibidem).

8 Administrația permite regimentelor aflate în Banat, să recruteze soldați pentru completarea efectivelor, dar spune că, coloniștii germani sunt scutiți de recrutări (Idem, II, p. 145).

9 Districtul Orșova arată că, din partea mitropolitului de la Sremski Karlovci a fost numit delegat aici, orșoveanul Sretko (Idem, VI, p. 234).

14 Districtul Pancevo spune că, niște locuitori din Jabuka și unul din Kovin, vor să fugă din district (Idem, III, p. 349).

15 Districtul Pancevo anunță Administrația că, 8 locuitori din Dubova au fugit deja (Idem, III, p. 350). Preotul din Bela Crkva îi solicită lui Mercy o locuință și un grajd (Idem, I, p. 35).

20 Episcopul Nadasdy anunță că, va sărbători ziua patronului catolicilor, Sfântul Ioan Nepomuk, dar îi solicită guvernatorului și fosta locuință a lui von Rebentisch (Idem, P.f., p. 127).

26 Districtul Becicherecu Mare anunță că, din cauza vremii foarte geroase, locuitorii sunt amenințați să-și piardă vitele (Idem, II, p. 105).

MARTIE

2 Instrucțiuni ale Camerei Aulice pentru Administrația Banatului pentru o mai bună administrare a acestuia în noul an. Astfel, supușii vor fi scutiți de plata ultimei rate a dărilor de 114.000 florini, spre a fi readuși acasă (Tafferner, op. cit., III, p. 144).

3 Vameșul Maxwald așteaptă vești de la Szolnok pentru lemnul plutărit pe Tisa (Baróti, Idem, P.f., p. 105).

9 De la Caransebeș, administratorul Wachter îi scrie lui Mercy despre faptul că, zăpada mare și inundațiile nu-i permit acum să vină la Timișoara (Idem, II, p. 251).

18 Contract între Administrație și meșterul constructor Wittmesser, pentru construirea a 3 obiective la Dognecea (Idem, IX, p. 583). Districtul Timișoara arată că, coloniștii din Recaș vor să-și cumpere case și pământuri (Idem, III, p. 391).

20 Camera Aulică ordonă Administrației cum să fie circulația micilor monede de 17 și 7 creițari în Banat (Idem, I, p. 16).

23 De la Orșova, Marschall emite o autorizație pentru întoarcerea fugarilor din Turcia și Serbia (Idem, VI, p. 205). Frank Friedrich, din Oravița, cere permisiunea să transporte, de la Pancevo, la Buda, 302 chintale și 31 pfunți de cupru (Idem, VIII, p. 406). Printr-o hotărâre, tribunalul satului Șoșdea îi poate judeca pe cei certați cu legea (Idem, P.f., p. 5).

27 Maxwald arată că, tânărul Zimmermann vine cu lemne de la Szolnok și Tokay (Idem, P.f., p. 105).

30 Districtul Pancevo arată că, au murit aici 1.600 vite mari și o mulțime de oi (Idem, III, p. 350).

APRILIE

5 Administrația speră ca locuitorii sa-și plătească darea oilor (Idem, II, p. 145).

6 Districtul Vârșeț raportează că, caporalul din Omoljica a prins un locuitor din Vlajkovac, pe nume Petru, care nu avea pașaport de liberă circulație (Idem, IV, p. 504). Administrația îi transmite lui Dejean dorința de însănătoșire a lui von Rebentisch (Idem, P.f., p. 127).

12 Ordin al Camerei Aulice către Administrație ca, în noile țări cucerite să nu fie permisă prezența altor locuitori decât cei romano-catolici (Idem, I, p. 16). Guvernul de la Viena trimite Administrației Banatului valoarea contribuției pe anul 1726, în sumă totală de 436.852 florini (Idem, I, p. 16).

13 Ajuns la Buda, Mercy îi scrie lui von Rebentisch despre valoarea de piață a cuprului din Banat, care este de 51 florini chintalul, și dorește ca acesta să crească la 59 florini pe chintal (Idem, VII, p. 407).

15 Wachter, administrator superior, raportează că, a distribuit la obercnezi și cnezi valoarea contribuției pe acest an (Idem, II, p. 251).

17 Administratorul superior Rossler raportează Administrației despre locuitorii din cercul Carașova, care refuză să plătească contribuția, și la ei este trimis un căpitan să-i potolească (Idem, IV, p. 504).

18 Districtul Pancevo a făcut conscrierea familiilor germane de aici. Un locuitor din Vârșeț, care voia să meargă la Omoljica fără pașaport, a fost ucis de un caporal din regimentul Loren (Idem, III, p. 350).

20 Administrația îl înștiințează pe Mercy că un locuitor din districtul Timișoara, care s-a așezat în Germania, dorește să se întoarcă (Idem, VII, p. 407).

24 Contract între Administrație și căpitanul miliției, Horvath Roschay, pentru arendarea, pe un an, a prediilor Bodrog și Seleuș, contra sumei de 179 florini (Idem, IX, p. 583). Dejean anunță o licitație pentru arendarea prediilor. Locuitorii din Transilvania, veniți la Marga, vor să-și

construiască case (Idem, VII, p. 406). Contract între Administrație și Vasa Jullay, pentru arendarea unor terenuri din districtul Cenad, pentru suma de 1.729 florini (Idem, IX, p. 583). Dejean arată că, colonelul Molke ridică o fabrică de postav, în fața porții cetății Aradului (Idem, VIII, p. 406). În fața porții Aradului din Timișoara se ridică o manufactură de postav.

27 Administrația ordonă ca, în districtul Palanca Nouă să se introducă pașapoarte pentru locuitorii care vor să meargă dintr-un loc în altul, iar vagabonzii să fie arestați (Idem, II, p. 145).

30 Ordin al Administrației ca minereul de cupru de la Majdanpek să fie transportat la Oravița (Idem, VII, p. 407). Scrisoare a lui Mercy către von Rebentisch despre construirea de noi manufacturi în Banat (Ibidem).

MAI

1 Administrația află că, papa Benedict al XIII-lea a decretat sărbătoarea sfântului Ioan Nepomuk ca sărbătoare a catolicilor bănățeni, care se va serba pe 16 mai (Idem, II, p. 245). Dejean se gândește la construirea unei cazărmi în fața fabricii de postav din Timișoara. În curând va vizita cârciumile cu vin și bere, dar dorește să mai facă o vizită și la Oravița, și Dognecea (Idem, VIII, p. 407). Același Dejean arată că, un cetățean timișorean este sub arest, și va primi 50-60 bice pe spate (Ibidem). Salbeck, din Lipova dorește să ridice acolo un cartier doar pentru sare (Idem, VIII, p. 408).

2 Camera Aulică ordonă Administrației ca, Societatea Comercială să exporte cuprul la Triest, Fiume și Regensburg (Idem, I, p. 16).

4 Corabia Daniel a fost încărcată cu 8.000 chintale de cupru. Un oficial minier de la Pancevo va trece la Smederevo, și apoi se va duce la Istanbul (Idem, VII, p. 407).

5 Von Rebentisch știe de construirea la Palanca Nouă a unei clădiri pentru bărci, care poate adăposti 6 asemenea nave (Idem, VII, p. 408).

6 De la Cenad, Wachter, administratorul, arată că nici unul dintre satele colonizate nu plătesc contribuția, fiind scutite de ea (Idem, II, p. 225). Johann Wolf, judele din Pancevo, a scris de mai multe ori prietenilor din Germania să vină în Banat, dar principele dorește un ordin scris (Idem, VII, p. 407).

11 Districtul Becicherecu Mare arată excesele militarilor asupra locuitorilor: un locuitor a fost dus sub arest la Timișoara, și un caporal din Zenta se comportă dur cu locuitorii (Idem, III, p. 205).

13 Administrația îi ordonă lui von Rebentisch ca, exporturile de cupru în Italia, Nurnberg și Polonia, să fie continuate (Idem, VIII, p. 408).

14 O mare cantitate de cupru fin se află deja la Pancevo (Idem, VIII, p. 408).

15 Dejean face un raport asupra deplasărilor sale în districtele Vârșeț, Pancevo, Palanca Nouă, Becicherecu Mare, dar și în zona montană (Idem, VIII, p. 407).

16 Districtul Pancevo arată că, subadministratorul Potkay, cu 2 husari, a fost trimis să-i readucă acasă pe locuitorii fugari (Idem, III, p. 350).

18 Administrația îl întreabă pe Wassy dacă a vorbit cu obercnezii, căci unul este la Chevereș, iar altul la Denta (Idem, II, p. 245).

19 Administrația arată că comercializarea berii și a țuicii, fără acord, este interzisă, inclusiv pentru coloniștii din Giarmata (Idem, III, p. 391).

20 Administrația află că, datorită iernii foarte grele au murit multe vite, dar mai ales oi (Idem, II, p. 145).

22 Mercy apreciază activitatea lui Deschan (Dejean) desfășurată zi de zi prin tot Banatul (Idem, VII, p. 408). Ordin imperial pentru ca autoritatea mitropolitului Moise Petrovici să se întindă asupra întregului Banat (Ibidem).

23 Wachter, administratorul districtului Cenad, arată că mai are de strâns contribuția de la locuitori și dă un nou termen pe 26 mai. Vorbește despre lemnele de foc pentru episcopul Nadasdy; despre cnezul din Saravale, care a închis doi locuitori; despre starea proastă a podurilor dintre Sânnicolau Mare și Szeged; despre sarea care trebuie adusă cu căruțele districtului (Idem, II, p. 251).

25 Von Rebentisch știe că, multe familii de coloniști sunt deja la Viena, și vor pleca spre Pancevo (Idem, VII, p. 407).

27 Mercy dorește ca bănățenii fugiți în comitatul Bacs, să se întoarcă, dar să vină și coloniști din zona Lovenberg (Idem, VII, p. 408).

29 Aprobare a lui von Rebentisch pentru ca mai mulți minieri germani să vină la Majdanpek (Idem, VII, p. 408).

IUNIE

2 Districtul Vârșeț raportează Administrației faptul că, Dejean, în călătoria sa, a aflat în prediul Cservenka, 70 cai de contrabandă (Idem, IV, p. 504).

4 Administrația îl atenționează pe Rossler să afle câte familii de germani vin în district (Idem).

7 G. Ruschitza, din Bocșa, spune că, își solicită salariul pentru munca sa din anul trecut (Idem, VII, p. 409).

8 Decizie a lui von Wallis, comandatul militar al Timișoarei, prin care meșterul artist Karl Schindler este numit meșter în construirea mașinilor de apă și inginer (Idem, VII, p. 409).

12 Rebentisch ordonă schimbarea căpitanului Seraille, care nu-și mai poate efectua sarcinile, cu căpitanul Carol, din regimentul Loren (Idem, VII, p. 409). Administrația îl întreabă pe Wassy, dacă a împărțit pământul din Deta locuitorilor (Idem, IV, p. 453).

13 Administrația ordonă, sub mare pedeapsă, strângerea ducăților pentru mitropolitul Moise Petrovici (Idem, II, p. 146).

16 Administratorul de Cenad, Wachter, spune că l-a trimis la Arad pe pădurarul Brechsteiner după locuitorii fugari (Idem, II, p. 251).

19 Rebentisch își scuză lipsa corespondenței, căci i-a murit fiul (Idem, VII, p. 409). Dejean îi cere voie lui Mercy să plece la Viena, în călătorie privată, anunțând că arendarea berăriilor este rezolvată (Idem, VII, p. 409).

22 Vizita lui von Rebentisch în zona minieră este salutăată și i se spune că ar fi bine să țină seama și de memoriul șefului minier, Fulda (Idem, VII, p. 409).

29 Jumătate din cazărmile din cartierul timișorean Fabric pot adăposti bine căruțele poștale și animalele lor de tracțiune (Idem, VIII, p. 409).

IULIE

2 Dejean spune că, evreul Kepesch are pregătiți 18.000 florini pentru arendarea desfacerii berii în Banat, că a fost cu von Rebentisch, trei săptămâni, în zona minieră, și că l-a primit pe un negustor din Țara Românească, care oferă 1,5 florini pe ocaua de ceară (Idem, VII, p. 410).

4 Von Rebentisch arată că, trimite la Pancevo, sub comanda locotenentului Callia, un transport de 13 chintale de diverse monede din cupru (Idem, VII, p. 410).

6 Dejean spune că, pleacă la Viena cu un transport de cupru, sub protecția locotenentului Lang și cu corabia lui Forstmayer (Idem, VII, p. 409). Camera Aulică înștiințează Administrația că, cele 11.000 chintale de cupru vor fi dirijate spre evreul Hirschl, din Wroclaw, și vor fi plătite cu 50.000 florini (Idem, I, p. 16).

11 Dejean arată că, evreul cât și turcul Ibrahim, din Bosnia, au plătit anul trecut toate obligațiile, iar în privința cantității de cupru dorite trebuie să discute cu von Rebentisch (Idem, VII, p. 410).

15 Administrația bănățeană o înștiințează pe cea din Belgrad despre evreul de acolo, David Lobl, că are aprobarea sa pentru a cumpăra de aici diverse produse de sticlărie (Idem, VIII, p. 438).

23 Un funcționar se plânge de bolile sale, și-i cere lui Mercy permisiunea de a merge la Viena la tratament (Idem, VII, p. 410).

24 Administrația belgrădeană îi cere celei bănățene acordul pentru cumpărarea unei cantități de cupru (Idem, VIII, p. 438).

27 Administrația publică un patent prin care este interzisă circulația monedelor din alte țări, patent care va fi publicat în toate limbile Banatului (Idem, II, p. 146).

30 Administrația îi solicită lui von Rebentisch să-i permită exportul de cupru și în Transilvania (Idem, VII, p. 409).

AUGUST

5 Johann Papst, minier din Dognecea, solicită Administrației permisiunea de a deschide noi lucrări (Idem, VII, p. 410).

7 Se confirmă deschiderea manufacturii de aba din Caransebeș (Idem, VII, p. 411).

14 Ordin bancar, de la Viena către Administrație, prin care Compania Comercială să poată cumpăra cupru (Idem, I, p. 16).

16 Administrația îi ordonă vameșului Maxwald să trimită până la Pancevo 1.000 trunchiuri de copaci, plutărite pe Tisa și Dunăre (Idem, P.f., p. 105). Raport al căpitanului minier Fulda despre vizita la sud de Dunăre, și situația exploatărilor miniere de acolo (Idem, VII, p. 411).

17 Von Rebentisch spune că, Forstmayer, care transportă 700 chintale de cupru, stă la Pancevo, iar exploatățile miniere de la Dognecea și Bocșa stagnează din cauza îmbolnăvirii lucrătorilor (Idem, VII, p. 411). Se confirmă faptul că, arendarea fabricii de bere și a comercializării berii au fost acordate lui Wolf (Idem, VII, p. 410).

18 Administrația ordonă să se facă preliminarile juridice pentru cei închiși, și apoi să se aplice pedeapsa convenită (Idem, II, p. 146).

21 Administrația se plânge districtului Caransebeș că, locuitorii din Palanca Mare a Timișoarei se duc la doctor acolo (Idem, VI, p. 486). Societatea Comercială primește acordul să exporte produse în Italia (Idem, VIII, p. 411).

23 Administrația îi comunică lui Wassy faptul că, judele din Novi Becej este în arest într-o casă din Timișoara (Idem, IV, p. 453). Administrația îi ordonă funcționarului Steinmann, să-i scutească de contribuție pe coloniștii sosiți aici în anul trecut (Idem, VII, p. 460).

Administrația publică ordinul ca dezertorii militari să fie prinși, iar cei ce îi prind să primească 2 ducați (Idem, II, p. 146).

26 Administrația ordonă ca, familiile germane sosite din comitatul Neugrad, să fie închise (Idem, II, p. 146).

27 Administrația știe că în ținutul minier sunt mulți lucrători bolnavi (Idem, VII, p. 410).

28 Mercy își reafirmă dorința de a dezvolta aici cât mai multe manufacturi (Idem, VII, p. 410).

31 Dejean spune că, Societatea de transport a cuprului este în regulă, și că exportul acestuia în Turcia și Țara Românească se va face la același preț (Idem, VII, p. 410).

SEPTEMBRIE

1 Contract între Administrație și meșterul sticlar timișorean, Helmstreit, pentru arendarea sticlăriei imperiale de aici, pe trei ani, cu un rabat de 15 % (Idem, IX, p. 584).

2 Administrația arată că, tâlharul de stradă Petru Marincovici a fost prins (Idem, II, p. 146). Administrația din Becicherecu Mare primește acordul ca, haiducii stabiliți la Akacs, să cultive pământurile de la Foeni și Pardani (Idem, III, p. 306).

5 Vameșul Olsner solicită timp pentru acomodarea cambiatoriștilor de la Sanad (Idem, P.f., p. 111).

6 Districtul Timișoara spune că, printre coloniștii germani veniți în Banat s-au strecurat și 8 familii venite din comitatul Neugrad, iar la Sânpetru German, Anton Klein a venit în anul 1724 (Idem, III, p. 391).

7 Administrația ordonă districtelor Timișoara, Cenad și Becicherecu Mare să ia măsuri aspre împotriva tâlharilor, iar în satele care-i adăpostesc, cnezii să fie puși în fiare. În același timp pune un preț de 12 ducați pentru un tâlhar, iar pe capul lui Rista și Maxim câte 25 ducați (Idem, II, p. 146).

8 Se interzice transportul roadelor fără autorizație administrativă (Idem, VII, p. 411).

9 Johann Winterisch, funcționar administrativ la Cenad, spune că, a comunicat tuturor obercnezilor și cnezilor ordinul Administrației centrale privitor la prinderea șefului tâlharilor Petru Marincovici, dar și a lui Rista din Szeged, și a lui Maxim (Idem, II, p. 202).

10 Districtul Timișoara este pregătit să îi întemnițeze pe Petru Marincovici, și pe ceilalți tâlhari (Idem, III, p. 391).

11 Von Rebentisch spune că, exploatările miniere din Banat sunt oprite datorită apelor mari (Idem, VII, p. 411).

12 Administrația îi ordonă lui Dejean ca, evreii Schlesinger și Kepesch să respecte obligațiile de arendare (Idem, VII, p. 411).

13 Administrația îi spune lui Dejean că, ideea sa cu manufactura de aba e în ordine, dar trebuie să aibă și meșterii și lucrătorii pricepuți (Idem, VII, p. 411).

15 De la Oravița, meșterul minier Friedrich spune că, nu poate scoate producția cuvenită din cauza marilor inundații (Idem, VII, p. 411).

18 Camera Aulică ordonă Administrației ca, împreună cu serviciul principal de aprovizionare, să asigure, ca și în anii anteriori, lucrătorilor minieri 1.840.828 porții de pâine (Idem, I, p. 17). Camera Aulică află de epidemia de ciumă din Turcia, și cere ca toate persoanele, animalele și căruțele ce vin de acolo, să intre în carantină, iar pentru aceasta să fie construite clădiri separate (Idem, I, p. 17).

24 Districtul Orșova dorește să strângă toate roadele datorate fiscoului de către Majdanpek (Idem, VI, p. 235).

27 Administrația ordonă ca, instalarea episcopului ortodox de Caransebeș, Nicolae Dimitrievici, să se facă în ordine (Ibidem).

OCTOMBRIE

1 Administrația publică ordinul de interzicere a comercializării private a pieilor, sub grea pedeapsă pentru cei prinși, cu excepția safianului turcesc (Idem, II, p. 147).

2 Administrația înștiințează districtul Pancevo că, locuitorii își macină produsele la morile plutitoare ținute de funcționari imperiali, și nu în alte locuri (Idem, III, p. 350).

3 Instrucțiuni ale Administrației către auditorul de graniță Benardi spre a ști cum să se achite în viitor de sarcini (Idem, P.f., p. 22).

4 Johann Georg Lowy, din Selciovă, întreabă cât este vama pentru fiecare cap de vită pe care îl aduce, din Transilvania, în Banat (Idem, VII, p. 412).

5 Administrația spune că, vânzarea produselor se va face doar cu acordul administratorilor de district (Idem, II, p. 147).

6 Administrația cere magistratului timișorean să facă noi probe cu făina brutărilor, pentru ca pâinea să fie de bună calitate (Idem, VI, p. 281).

9 Camera Aulică ordonă Administrației ca, la fiecare stație de carantină să fie un conducător, plătit cu 300 florini (Idem, I, p. 17).

11 Administrația ordonă primăriei și Consiliului german din Timișoara, să verifice măcelăriile pentru a se asigura că au carne proaspătă, iar un vițel se va vinde cu 40-50 pfunți (Idem, VI, p. 282).

12 Administrația ordonă districtelor Orșova și Almăj ca, până la sfârșitul lunii octombrie 1727 să încaseze suma de 28.070 florini și 43,5 creițari, și să o verse la Casieria militară (Idem, VI, p. 235). Administrația atenționează districtul Pancevo că, fostul comandant de căruțe poștale Grainer a arendat pescuitul, dar să nu cumva să exporte produsele în Serbia (Idem, III, p. 350). Camera Aulică atenționează Administrația despre faptul că Societatea Comercială are dreptul să vândă 1.500 chintale de cupru la Triest, Buccari și Nurnberg, dar nu cu mai puțin de 47 florini pe chintal (Idem, I, p. 17).

13 De la Bocșa, Ruschitza îi spune lui von Rebentisch că, l-a trimis pe Pabst în zona Spis să caute meșteri minieri. Își cere scuze, dar boala l-a împiedicat să se ducă personal (Idem, VII, p. 434). Administrația ordonă districtului Orșova ca la construcția carantinei să aibă grijă și de o cameră pentru adăpostirea sării (Idem, VI, p. 235). Administrația înștiințează districtul Cenad că, pentru anul 1727 are o contribuție de 17.280 florini și 10 creițari, pe care trebuie să-i depună regulat la Casieria militară (Idem, II, p. 252).

15 Districtul Orșova spune că, îl dorește pe Johann Lederer ca secretar, dar episcopul de Caransebeș se opune (Idem, II, p. 235).

19 Camera Aulică trimite Administrației bănațene mai multe instrucțiuni privitoare la noii coloniști, la construcția de clădiri și urează succes în privința funcționării manufacturilor de postav și aba (Tafferner, op. cit., III, p. 158). Administratorul Rossler cere autorizația Administrației pentru ca noile familii de coloniști să fie așezate în locuri unde există și apă (Baróti, Idem, IV, p. 504). Colonelul Rampelshof îi scrie lui von Rebentisch că la noua carantină de la Orșova trebuie asigurată și paza militară (Idem, VII, p. 412). În curând râul Bega va fi înghețat, și se va sista transportul cuprului spre Pancevo (Idem, VIII, p. 412). În această zi este aprobat la Viena proiectul lui Mercy de a organiza Landmilitz (A, Dolga, op. cit., p. 49).

20 Districtul Pancevo înștiințează Administrația că, de-a lungul Timișului nu există un depozit de ceară, decât la Opovo (Idem, II, p. 351).

22 Districtul Orșova anunță că, stația de carantină dinspre Timoc va avea 15 pe 5 stânjani (Idem, VI, p. 235). Mercy îi solicită lui von Rebentisch elaborarea unui sistem pentru exploatarea Banatului (Idem, VII, p. 412).

23 Maistrul minier, Johann Pabst, scrie despre misiunea sa de a căuta și aduce noi minieri în Banat (Idem, VII, p. 411).

25 Administrația îi cere administratorului spitalelor Kienle, să asigure vin de bună calitate în spitale (Idem, VII, p. 412).

26 Von Rebentisch spune că, cea mai bună arendă pentru comercializarea berii și a țuicii este cea a fraților Kepesch (Idem, VII, p. 413). Camera Aulică introduce sistemul principal de administrare a Banatului (Idem, VII, p. 412). Von Rebentisch spune că nu este de acord să i se vândă lui Ibrahim pașa, cupru, mai ales acum cu epidemia de ciumă din Turcia (Idem, II, p. 147). Aflând de epidemia printre animalele din Transilvania, Administrația interzice orice import al acestora în Banat (Idem, II, p. 147). Administrația ordonă districtelor Timișoara, Lugoj și Făget ca pentru canalizarea Begăi să aibă tot timpul câte 50 de oameni și un cnez la robotă, pe care să-i schimbe tot la 8 zile și cărora să le asigure și pâinea (Idem, III, p. 391).

31 Ordin imperial trimis lui Mercy prin care feldmareșalul Gace, primește anual, 58.000 florini (Idem, I, p. 17).

NOIEMBRIE

1 Contract între Administrație și vameșul Olsner, de la Aradu Nou, prin care acesta arendează comercializarea vinului, și a cărnii, pentru suma de 250 florini pe an (Idem, IX, p. 582).

2 Dejean emite mai multe autorizații pentru ca Palm să comercializeze cupru (Idem, VII, p. 413).

4 Camera Aulică îi eliberează evreului Joseph Szakmar două autorizații pentru cumpărarea cuprului din Banat, și vânzarea sa în Polonia și Lituania (Idem, I, p. 17).

6 Dejean arată că, motorul fabricii de aba va trebui adăpostit pe vreme rece (Idem, VII, p. 413).

7 Se deschid cursurile școlii iezuite din Cetate, Timișoara, avându-l ca profesor pe Paul Miszeni (Preyer, op. cit., p. 192).

9 Administrația către funcționarii districtului Cenad ca, pentru cele 2.000 mierțe de porumb, ce sunt dorite în alte districte, să solicite înainte chitanță (Idem, II, p. 252). Districtul Timișoara comunică faptul că, un păstor de porci din Sânanđrei și-a ucis tovarășul său în pădure, și acum este arestat și va fi condamnat (Idem, III, p. 391).

10 Contract între Administrație și turcul Ibrahim, din Bosnia, pentru cumpărarea a 600 chintale de cupru cu 38 florini chintalul (Idem, X, p. 583).

11 Wachter, administratorul de la Cenad, comunică faptul că, a publicat anunțul privitor la miera de Bratislava, și că la ultimul termen de plată a strâns 280 florini, iar pe rău platnici i-a amenințat cu forța armată (Idem, II, p. 252).

12 Districtul Orșova anunță că, este în curs de construcție reședința comisarului pentru epidemii (Idem, VI, p. 235).

15 Contract între Administrație și evreul Isac Hirschl, din Győr, pentru cumpărarea cuprului bănățean (Idem, VII, p. 413).

16 Administrația anunță anularea interdicției comercializării grăsimii, iar locuitorii o pot vinde oriunde în Banat (Idem, II, p. 147). Administrația îi spune lui Dejean că, Kersteiner, din Erlau, este priceput în lucrări hidrotehnice (Idem, P.f., p. 127).

17 Camera Aulică îi ordonă Administrației, lui Bruckentheis și comandantului Feigel, să calculeze costurile transporturilor noilor coloniști (Idem, I, p. 17).

18 Contract între Administrație și Marcu Muzul, din Jebel, pentru arendarea haraciului țiganilor, pe anul 1727, contra sumei de 3.560 florini (Idem, IX, p. 587).

20 Von Rebentisch atenționează asupra necesarului pentru navele care vor transporta cuprul în anul viitor (Idem, VII, p. 413).

22 Împăratul Carol al VI-lea publică un patent despre importanța colectării contribuției, și spune că funcționarii imperiali nu pot favoriza locuitorii fără un decret imperial (Idem, VII, p. 413).

23 De la Orșova, Gurtler arată că, clădirile administrative nu pot fi definitivitate din cauza lipsei de cărămizi (Idem, VI, p. 235). Scrisoare a căpitanului Schubert și a maistrului minier Doringe, de la Majdanpek, despre Flitsch, care dorește să exporte cuprul de acolo în Transilvania, Moldova, Craina și Țara Românească (Idem, VII, p. 413). Von Rebentisch aprobă o nouă probă cu cuprul de la Majdanpek și Oravița (Ibidem).

26 Administrația atenționează sever magistratul și primarul german al Timișoarei pentru falsificarea vinului (Idem, VI, p. 282). Administrația ordonă districtului Orșova ca orice călător și căruță venite din Turcia să stea în carantină 6 săptămâni (Idem, VI, p. 235).

27 Mercy îi scrie lui von Rebentisch despre anul următor, 1727, și despre acel Haupt-system, care va funcționa de acum înainte pe teritoriul Banatului (Idem, VII, p. 424).

29 Evreii polonezi, Sakmar și Bengamin, vor putea cumpăra 200 chintale de cupru, cu acordul Administrației (Idem, VII, p. 413)

30 Administrația recunoaște calitatea foarte bună a cuprului din Banat (Idem, VII, p. 417).

DECEMBRIE

3 Administrația ordonă magistratului german din Timișoara ca, la târgurile de aici să aibă acces doar meșterii și birtașii cu autorizație (Idem, VI, p. 282). Funcționarul districtual de la Orșova, Sonnenberg, îi trimite lui

von Rebentisch complimentele sale, împreună cu 10 găleți de vin (Idem, VI, p. 235).

4 Romer, funcționar districtual, este muștrat pentru maltratarea locuitorilor (Idem, I, p. 147). Administrația îi scrie lui von Rebentisch despre noua probă de cupru trimisă de Schubert, de la Oravița (Idem, VII, p. 415).

5 Administrația întreabă magistraturile timișorene, german și rascian, dacă au strâns banii pentru un spital pentru invalizi (Idem, VI, p. 282).

8 Administrația către Pabst despre dorința acestuia de a vinde negustorului sibian, Constantin Milianetz, 70 chintale de cupru (Idem, VII, p. 414). Contract între Administrație și respectivul Milianetz pentru cumpărarea cuprului dorit (Idem, IX, p. 583). Administratorul Marschall, de la Orșova, își exprimă mulțumirea pentru serviciul poștal (Cambiatura) de la Becicherecu Mare (Idem, VI, p. 236). Căpitanul Wosfsky spune că îi urmărește pe tâlhari și în Serbia (Ibidem).

11 Camera Aulică dorește ca, în noul an, vameșii să beneficieze și de clădiri corespunzătoare (Idem, VII, p. 415).

14 Von Rebentisch eliberează o autorizație pentru ca, cei 100.000 florini pentru fortificarea Orșovei să fie plătiți de Casa camerală (Idem, VII, p. 415). Administrația dorește metode mai blânde pentru a-i convinge pe locuitori să-și plătească contribuția (Idem, II, p. 252).

16 Administratorul districtului Negotin raportează Administrației că, cei din carantina de acolo sunt la datorie (Idem, VIII, p. 438). Subadministratorul din Moldova Nouă, Ramsdorfer, spune că preotul catolic de aici este pe o mână cu locuitorii germani, și se pregătește o revoltă (Idem, VII, p. 414).

18 Camera Aulică ordonă ca, în magazinele din zona minieră producția de pâine să fie supravegheată de către serviciul imperial de aprovizionare (Idem, VII, p. 415).

19 Administrația este informată despre epidemia de ciumă din Orient (Idem, VII, p. 415).

20 Camera Aulică transmite Administrației dorința berarului Philip Bauer de a arenda berăritul în Banat, și spune că, ar fi preferabil ca, arendarea acestuia să fie dată unui creștin (Idem, I, p. 17).

21 Farmacistul orșovean Stephanovici dorește, și el, gratuitatea unui medicament, care la Majdanpek este gratuit (Idem, VI, p. 235). Colonelul Rauntelshofen își exprimă recunoștința față de Administrație, și spune că vameșul sării de acolo, Mahringer, este arestat și pus în lanțuri (Idem, VI, p. 236).

21 Administrația îi transmite lui Dejean rugămintea locuitorilor din Timișoara Fabric ca, preotul de acolo să aibă și un ajutor (Idem, VII, p. 414). Arendarea berăritului și vinăritului se face pe trei ani, pentru Wolf Menz și Low Schlesinger, cu obligația acestora de a prezenta chitanțele respective (Idem, II, p. 147).

22 Administrația trimite tuturor funcționarilor mulțumirile sale pentru acest an (Idem, VII, p. 415).

24 Districtul Timișoara știe de rugămintea locuitorilor din Mănăștiur de a fi împreună cu cei din Felnac și Murani în privința dărilor (Idem, III, p. 391). Stephanovici, farmacistul din Orșova, a dat celor din Majdanpek medicamente în valoare de 1.127 florini și 33 creițari (Idem, VII, p. 414).

25 Ordin al Administrației către administratorul Wassy prin care îi cere ca, negustorii de vite și arendașii prediilor, să plătească și arenda pentru fânul de acolo (Idem, IV, p. 454).

26 Districtul Orșova solicită materiale de construcție pentru clădirile oficiale de la Radojevac (Idem, VI, p. 235).

27 Ordin al Consiliului de război din Viena către Administrație pentru ca pandurii de graniță să fie ajutați și de pădurari (Idem, VII, p. 415).

28 Căpitanul Ilia a adus din granița turcească 26 de familii (Idem, VII, p. 415).

29 De la Oravița, Ignaz Doringner solicită permisiunea să se ducă în ținutul său natal, valea Rinului, și să aducă de acolo minieri și specialiști în extragerea și prelucrarea cuprului (Idem, VII, p. 414). Administrația îl roagă pe von Rebentisch să-i permită transportul cuprului de la Majdanpek la Oravița (Idem, VII, p. 414). Districtul Pancevo înștiințează Administrația despre locuitorii germani și ortodocși din Topolja, și despre căpitanul haiducilor de acolo (Idem, III, p. 351).

31 Autorizația pentru oficiile poștale de a trimite gratuit scrisorile oficiale (Idem, VII, p. 414).

FĂRĂ DATĂ

- Administrația ordonă magistratului să se adune în ședință, pe data de 10, ora 09, în locuința generalului Wallis (Idem, VI, p. 212).

- Contribuția militară a Banatului pe anul 1726 a fost de 436.852 florini (A. Țintă, Situația, p. 91). În anul 1726 în Banat s-au construit mai multe lacuri de acumulare a apei: la Oravița era deja unul și se ridică al doilea, la Ciclova era un baraj, la Dognecea se construiește unul, iar la Bocșa s-a ridicat un stăvilar (O. Tufiș, Situația, p. 357).

- Industria metalurgică din Banat are în anul 1726: 2 topitorii de cupru la Oravița, o forjă de cupru la Ciclova, topitoria de plumb și argint de la

Dognecea, furnalul pentru fier și forjele de la Bocșa, și topitoria de sticlă de la Călina (O. Tufiș, op. cit., p. 348).

- Asociația negustorilor greci și macedoneni din Banat primește privilegiu de a participa la târgurile săptămânale din Banat, după cum urmează: vinerea la Timișoara, marțea la Ciacova, duminica la Vârșeț, joia la Bocșa, sâmbăta la Oravița, joia la Palanca Nouă, duminica la Sânnicolau Mare, joia la Becicherecu Mare, duminica la Făget, marțea la Lugoj, joia la Caransebeș, duminica la Lipova și Orșova, miercurea la Cladovo, duminica la Majdanpek și Recaș (TRET, 1/1891, p. 53-55).

- Coloniștii veniți în anul 1726 în Banat, sunt scutiți de contribuții pe o perioadă de 5 ani (T. Simu, op. cit., p. 18). În anul 1726 vin coloniști germani la Dognecea (Milleker B, Az első, p. 84).

- Clerul și locuitorii din Gaiul Mic solicită mitropolitului ortodox să-i ajute să întemeieze și să întrețină o școală locală (Suciu, Constantinescu, Documente, p. 162). Patenta de colonizare publicată în 1726 de către Johann Franz Falck, promitea coloniștilor scutirea totală de impozite pe patru ani, apoi pe încă 2 ani, de impozite parțiale. Le promitea o parcelă pentru casă, ogoare, fânețe, livezi, toate în proprietatea ereditară cu titlu gratuit (Johann Wolf, Din istoria, p. 54).

- Wollenhambd, funcționar din Aradul Nou, a primit ordine precise ca să nu permită nici unui colonist, indiferent de motiv, să se întoarcă în locul de baștină (Baróti, Idem, II, p. 70).

- Vasa, cambiaturistul de la Beba Veche, cambiatură nerentabilă, primește gratuit un prediu pentru a se putea întreține (E. Calincof, Date, p. 280).

- Obercnezul din Jamu Mare a fost prădat și jefuit de tâlhari. Potera trimisă după aceștia s-a întors fără rezultat. Peste doi ani autoritățile află că, cnezul din Vatin îi adăpostea pe tâlhari pe timpul nopții (C. Feneșan, Cnezi și obercnezi, p. 54).

- În anul 1726 harambașa Adam Moharu anunță locuitorii satelor din cercurile Jamu Mare și Carașova că, dacă vor participa la potera împotriva sa, el va trage doar asupra militarilor și funcționarilor, nu și împotriva sătenilor (Ibidem).

BIBLIOGRAFIE

Baróti Lajos (Ludwig Grun), *Adattár Délmagyarország XVIII. Századi történetéhez*, vol. I-X, Timișoara, 1893 – 1907.

Baróti Lajos, *A bánsági legrégibb település története*, în *TRET*, serie nouă, an VIII, fasc. 1-3, Timișoara, 1892.

Berkeszi István, *Temesvári művészek*, Timișoara, 1909.

Bona Petru, *Episcopia Caransebeșului*, Caransebeș, 1995.

- Calincof Eleonora, *Date privind prediile bănățene din secolul al XVIII-lea*, în *Analele Banatului*, serie nouă, vol. II, București, 1993, p. 277 – 296 .
- *** *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București 1976.
- Feneșan Costin, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716 – 1778*, Timișoara, 1997.
- Feneșan Costin, *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial 1716 – 1778*, București, 1996.
- Feneșan Costin, *Der Banater Kupferhandel in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts, zur Frage des österreichischen Merkantilismus in Grenzland*, în *Rumanian Studies*, III, Leiden, 1975, republicat în *Banatica, Festgabe Al. Krizan*, Viena, 1996, p. 93 – 106.
- Garban Zeno, *Compendium Dioecesis Timisoaraensis*, Timișoara, 1998.
- Geml József, *Monografia orașului liber crăiesc Timișoara*, Timișoara, 1995.
- Guboglu Mihai; Mustafa Mehmed, *Cronici turcești privitoare la Țările Române*, vol. II, București, 1968.
- Griselini Francesco, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traduce și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1984.
- Groza Liviu, *Restituiri istorice*, vol. IV, *Războiul austro-otoman din anul 1738 în Culoarul Timiș – Cerna*, Lugoj, 1997.
- Hoffman Leo, *Kurze Geschichte der Banater Deutschen von 1717 bis 1848*, Timișoara, 1925.
- Ilieșiu Nicolae, *Timișoara. Monografie istorică*, Timișoara, 1943.
- Leu Valeriu, *Studii istorice bănățene*, Reșița, 1997.
- Milleker Bódog (Felix), *Az első német települések a Duna, Tizsa, Maros déli részben*, în *TRET/III*, serie nouă, fasc. 2, Timișoara, 1887, p.82-92.
- Milleker Bódog, *Kurze Geschichte des Banats*, Vrșac, 1925.
- Mureșan Sofronie, *Evoluția organizării administrativ-teritoriale a Banatului în secolul al XVIII-lea*, în *Patrimonium Banaticum*, vol. II, Timișoara, 2003, p. 141-150.
- Mureșianu I. B., *Cartea veche bisericească din Banat*, Timișoara, 1985.
- Petri A.P., *Die Festung Temeschwar im 18. Jahrhundert*, Munchen, 1966.

Preyer J. N, *Monographie der königlichen Freistadt Temesvár*, Timișoara, 1853.

Răduțiu Aurel; Gyémánt Ladislau, *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690-1847*, București, f. a.

Simu Traian, *Colonizarea șvabilor în Banat*, Timișoara, 1924.

Șipoș Ibolya, *Încorporarea Banatului la Ungaria*, în *Analele Banatului*, serie nouă, vol X-XI, Timișoara, 2000-2003.

Sponner Waltraut, *Kirchenpolitik im Banat von 1716-1778*, Viena, 1941, mss.

Suciu I.D.; Constantinescu Radu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I-II, Timișoara, 1980.

Tafferner Anton, *Quellenbuch zur Donau schwäbischen Geschichte*, vol. I-V, Munchen și Stuttgart, 1933-1995.

Tușiș Ovidiu Marius, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice*, în *Analele Banatului*, serie nouă, vol X-XI, Timișoara, 2001-2003, p. 353-380.

Țintă Aurel, *Situația Banatului la cucerirea de către habsburgi*, în *Studii de istorie a Banatului*, vol. I, Timișoara, 1969, p. 83-114.

Țintă Aurel, *Colonizările habsburgice în Banat. 1716 – 1740*, Timișoara, 1972.

Vărădeanu Vasile, *Monumente bisericesti și culturale din zona Oraviței*, Timișoara, 1981.

Weifert Mathias, *Die Entwicklung der Banater Hauptstadt Temeschburg. Hg. Arbeitskreis für donauschwabische Heimat und Volksforschung*, Munchen, 1987.

Wolf Hans, *Das Schulwesen des Temeswarer Banat im 18. Jahrhundert. Gründung und Ausbau im Geiste des aufgeklärten Absolutismus*, Viena, 1955.

Wolf Johann, *Istoria șvabilor din Banat 1717 – 1778*, București, 1981.

Wolf Johann și Marionela, *Conceptul de organizare a Banatului Timișoarei. Geneză și formă de guvernare în perspectivă comparată*, în *Istoria ca datorie. Omagiu academicianului Ioan-Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 ani*, Cluj-Napoca, 2015, p. 451-466.

Istoria și caracteristicile italice ale subculturii ultra

The History and the Italian Features of the `Ultra` Subculture

Gabriel Sala,
Arad

Abstract

The notion of `ultra` has French origins related to the revolution of 1879, when the historical background encouraged the development of the term defined in the dictionary as `very`, `extremely`. The `ultra` subculture originates in the Italian social, economic and cultural background, from the workers social movements (the so-called 1969 `Hot Autumn` movement of the Italian workers), to the left extremist movements (`The Red Brigade` [`Brigate Rosse`]). The social meaning of the term is quickly adopted in the football world, by creating a subculture of `ultra` fans, spreading all around the globe, adopting signs, actions, slogans that define a specific `ultra` subculture.

Keywords: ultra, movement, subculture, workers, football.

Etimologia termenului de ultra

Termenul de ultra ne parvine din Franța, mai precis din perioada revoluției franceze, în speță din anii 1789-1795, și se referă la acei indivizi care și-au împins ideologia și crezul politic la paroxism, devenint, ultrarevoluționari, ultrapatrioți etc. Perioada Celei de-a doua restaurații (1815-1830) este una în care s-au afirmat gruparea ultraregaliștilor, în franceză *ultraroyaliste*, aripa extremă a mișcării regaliste franceze, exponentul grupării fiind denumit ultras¹. Ultraregaliștii au reprezentat interesele nobilimii și a clerului, opunându-se principiilor egalitare și secularizatoare ale Revoluției franceze. Gruparea nu urmărea reinstalarea monarhiei absolutiste în forma sa anterioară anului revoluționar 1789, ci mai degrabă avea drept obiectiv manipularea mecanisme constituționale ale Franței pentru a-și recâștiga statutul dominant politic și social în hexagon.

Ultra regaliștii s-au afirmat ca și component radicală a mișcării regaliste în anul 1815, controlând Camera Deputaților, respectiv camera inferioară a parlamentului francez, între anii 1815-1816 și 1821-1827, în 1824 conducătorul lor Carol-Philippe contele d'Artois devenind rege al Franței, succedându-i monarhului constituțional Ludovic al XVIII-lea². În timpul domniei lui Carol al X-lea s-a încercat restaurarea puterii regale, punând în pericol drepturile și libertățile Revoluției franceze. Nepopulari, ultraregaliștii pierd însă controlul asupra Camerei Deputaților în 1827, trei ani mai târziu, la scurt timp după cucerirea Algerului, Carol al X-lea fiind detronat de Trois Glorieuses, o mișcare revoluționară care l-a propulsat la tron pe Ludovic-Filip, ulterior fracțiunea ultra încetându-și existența³. Aceasta este etimologia termenului de ultra, care conform Dex-ului înseamnă un element de compunere cu sensul de „peste măsură de”, „foarte”, „extrem de”⁴, fără a face referire la sensul socio-fotbalistic al cuvântului. În lumea fotbalului în general și a suporterilor în special termenul de ultra semnifică și totodată reprezintă nucleul dur al fanilor unei echipe⁵, iar cel de ultras definește exponentul subculturii. Ultra și ultras s-au împământenit în limbajul socio-fotbalistic și nu numai subcultura având valențe globale, ultrasul fiind la rândul său parte componentă a peisajului sportiv.

Contextul istoric ca factor favorizant. Migrația internă, Toamna fierbinte și Anii de plumb

Subcultura ultra este de sorginte italiană. Mișcarea s-a afirmat la finele anilor '60 într-o peninsulă afectată de grave convulsii sociale și de dispute politice interne. Contextul socio-economic și politic era unul după cum vom vedea dificil și inevitabil unul prielnic afirmării grupărilor radicale de tineri, grupări care îmbinau armonios afinitățile doctrinare politice, cu un statut social asumat ca fiind convergent al membrilor și, nu în ultimul rând, cu simpatii fotbalistice.

În Italia perioadei evocate scena politică era dominată de către Partidul Creștin Democrat, situat doctrinar în dreapta eșchierului politic, și de către Partidul Socialist, partid de stânga, grupare politică susținută de Partidul Comunist Italian, evident de extremă stângă. Scena politico-economică italiană s-a complicat la finele anilor '60, după perioada de refacere a Italiei din anii '50, marcată de așa-numitul *miracol economic*, în 1963 Partidul Socialist și Partidul Creștin Democrat și-au coagulat forțele și interesele politice într-o coaliție reprezentată de un guvern condus de socialistul Aldo Moro⁶. Perioada de *relache* social s-a încheiat apoteotic la sfârșitul anilor '60, când manifestațiile studențești din 1968 au constituit un preambul al convulsiilor muncitorești de la finele anilor '60.

În a doua jumătate a anilor șaiszeci economia italiană era una stabilă, consemnându-se o creștere semnificativă a nivelului de trai. Nimic nu prevestea evenimentele istorice ce au urmat. În speță protestele studentești, toamna fierbinte și anii de plumb. Evoluția economică a Italiei în perioada postbelică este impresionantă, mai ales că în perioada interbelică economia italiană nu s-a remarcat prin performanțe deosebite, lipsindu-i o tradiție în acest sens. În anii 50 Italia era o țară subdezvoltată. În 1951 combinația elementară de energie electrică, apă potabilă și toaletă putea fi găsită doar în 7,4 % dintre locuințele italienilor⁷, în epocă agricultura fiind cel mai important sector de activitate al italienilor. Conform recensământului din 1951, 42,2 % din totalul populației active munceau în agricultură, în sud procentul fiind de 56,9 %⁸. Productivitatea era însă inferioară comparativ cu productivitatea agricolă din Grecia sau Iugoslavia. Copiii agricultorilor s-au arătat reticenți să calce pe urmele părinților astfel încât se constată un amplu fenomen al migrației. Ca atare în intervalul temporal 1946 și 1957 în Argentina s-au stabilit circa 380.000 de italieni, în Canada -166.500, în SUA -166.000, în Australia-138.000, în Venezuela-128.000, în Europa Franța fiind aleasă de către 381.000 de italieni, Elveția de un număr de 202.000, iar Belgia de 159.000 de italieni⁹. Conform unei anchete parlamentare 85% din familiile sărace din Italia locuiau în 1954 în sud. Diferențele dintre sud și nord erau uriașe, astfel că un muncitor agricol din Apulia câștiga circa jumătate comparativ cu un muncitor din sectorul agricol din Lombardia¹⁰. Cu toate acestea între 1951-1958 indicele anual de creștere a PIB-ului în medie era de 5.5%, creșterea ce se baza pe piața internă, situație care avea să se modifice drastic în intervalul 1958-1963¹¹. Interval este cunoscut sub numele de **miracolul economic** italian. Economia italiană a înregistrat creșteri de-a dreptul spectaculoase. Concludent este faptul că investițiile în utilaje și parcuri industriale a crescut cu o medie de 14% pe an semnificativ mai mare decât în perioada precedentă când a existat o creștere de doar 6%¹². Exporturile au înregistrat o creștere medie anuală de 14,5%, procentul produselor italienești destinate țărilor din Piața Comună a crescut de la 23% în 1955 la 40,2% în 1965¹³. Industrializarea Italiei a făcut ca în 1961 ponderea salariaților din industrie să fie de 38% din totalul populației active, procentul muncitorilor din agricultură scăzând la 30%¹⁴.

Acest miracol economic nu ar fi existat fără o forță de muncă prost plătită. Între 1953-1960 pe fondul dublării producției și a creșterii productivității muncitorilor cu peste 50%, salariile au stagnat. Industrializarea Italiei s-a făcut cu o pătură de muncitori slab plătită. „Miracolul economic” a accentuat dezechilibrul economic dintre nordul

industrializat și sudul sărac și înapoiat. Ca atare se constată o migrație masivă dinspre sud înspre nord, în perioada dintre 1955 și 1971 peste 9.000.000 de italieni au fost implicați în procesul de migrație interregional¹⁵. De asemenea între 1960 și 1963, numărul celor care au migrat dinspre sud înspre nord era de circa 800.000 de indivizi anual¹⁶. Imigrantul din sud nu a fost bine primit de către frații săi nordici. Diferențele la nivel de mentalitate, de tipologie psihologică și mod de viață era semnificative. Noul venit a avut un statut marginal în marile orașe italiene din nord. Imigranții trăiesc în cartiere insalubre, la marginea orașelor, în căsuțe mizere, fără dușuri, cu toalete pe balcon, în cartierele degradate și periferice, focare de infracționalitate. Integrarea imigranților nu putea să fie decât un proces lent și dificil, în condițiile autoritățile nu au fost în stare să rezolve rapid probleme consistentei pături de muncitori. Cotidianul La Stampa făcea referire la faptul că resentimentele localnicilor față de imigranți s-au tradus și prin inscripții pe porțile clădirilor de tipul "Nu închiriem camere sudiștilor" sau chiar "Intrarea este interzisă pentru câini și pentru sudiști"¹⁷. Cert este că muncitorul imigrant a lucrat cot la cot cu localnicul din nord, astfel încât era imposibil ca dincolo de asperități să nu se nască o solidaritate muncitorească cu un rol prin definiție coeziv. Masa de muncitori a devenit una compactă în revendicări. Prin urmare anii 60 au fost scena unei formidabile remanieri a populației italiene. Pe de altă parte în acea Italie remaniată intrinsec, în 1969 salariile erau încă printre cele mai scăzute din Europa de Vest, chiar dacă situația economic a populației s-a îmbunătățit considerabil¹⁸. Miracolului economic i-a lipsit, atât la nivel guvernamental cât și la nivel antreprenorial, o viziune profundă asupra problemelor care însoțesc inevitabil un asemenea fenomen economic, viziune ce ar fi generat o sincronizare cu spiritul timpului. Conectarea la noile realități nu se putea efectua decât prin intermediul reformelor care să surprindă complexul context socio-economic: de la o nouă politică față de protecția socială la adaptarea salariilor, de la migrațiile interne la poluare, de la corupție la evaziunea fiscală. Instituțiile italiene și-au dovedit însă neputința în a se adapta situației, acestea preferând să mențină o stare de fapt existent depășită de evoluția societății italiene. Această lipsă de inițiativă, teamă de a schimba sistemul a autorităților a fost scump plătită de Italia care s-a confruntat la finele anilor 60 cu puternice frământări sociale. Se afirmă o nouă masă de muncitori, un produs al simbiozei dintre tinerii din nord și imigranții din sudul peninsulei care ca și tipologie de muncitor italian, era tânăr, nespecializat, combativ pe piața forței de muncă. Cert este că noua generație de muncitori era cu mult mai revendicativă, mai conștientă de

drepturile sale, mai unită, mai radical și mai revoluționară comparativ cu generația de muncitori a anilor 50. Spiritual revendicativ al muncitorilor va genera și **Toamna fierbinte** din 1969 cu revoltele muncitorești aferente nu a fost practic un fenomen de furie colectivă cauzată nu de sărăcie, ci o consecință ideologică care avea drept slogan " Vietnamul nostru este în fabrica"¹⁹.

Frustrările sociale nu se limitau la nemulțumirile muncitorești. O altă categorie nemulțumită față de sistem și instituții a fost studențimea. Nemulțumirile studenților erau legate de mărirea taxelor școlare, de planul de studiu, de statutul studenților, de mărirea taxelor școlare etc. Răbufnirile studențești debutează în 24 ianuarie 1966, la Trento, unde s-a consemnat și prima ocupare a unei universități italiene de către studenții, în speță Facultatea de Sociologie, acțiune repetată în luna octombrie a aceluiași an, studenții fiind nemulțumiți de proiectele legislative care afectau sistemul de învățământ universitar²⁰. În 1967 revoltele studențești au continuat. Astfel au fost ocupate și universitățile din Pisa, Torino, Milano, Roma, Napoli sau Milano unde au participat la revoltă un număr de circa 30.000 de studenți nemulțumiți printre altele de dublarea taxelor școlare. La 1 martie 1968 la Roma, s-a derulat *bătălia de la Valle Giulia* între studenți și forțele de ordine Roma, ciocnire care s-a soldat cu sute de răniți, mai precis 148 de polițiști și 478 de studenți, consemnându-se și 228 de reținuți și 10 arestări²¹. Practic **Toamna fierbinte** muncitorească a fost precedată de revoltele studențești, dar și de proteste violente ale muncitorilor din diferite regiuni ale Italiei. În fond Universitatea și mediile muncitorești reprezentau focare cu potențial protestatar, în condițiile în care aceste medii facilitau interacțiunea regulată a diferiți indivizi supuși aceluiași context, factor esențial în proliferarea radicalismului social sau politic²². La sfârșitul lunii noiembrie a anului 1968, la Avola, circa 3.000 de muncitori au ieșit în stradă, cerând reînnoirea contractului de muncă. La 2 decembrie același an muncitorii agricoli din Avola ies din nou în stradă, blocând principalul drum de acces în oraș, intervenția poliției soldându-se doi morți și patruzeci și opt de răniți și cu mișcări de solidaritate ale muncitorilor de pe peninsulă²³. La Battipaglia la 9 aprilie 1969 au avut loc incidente grave între muncitori și forțele de ordine în condițiile în care angajații de la fabricile de tutun și de prelucrare a zahărului s-au confruntat cu spectrul șomajului. Într-un oraș în care aproape jumătate din populație își asigura mijloacele de trai datorită fabricilor în cauză, iar închiderea ar fi declanșat o adevărată tragedie socială, ciocnirile cu poliția au fost de-a dreptul dramatice. Forțele de ordine au început să tragă mulțimea, bilanțul tragediei fiind de cel puțin doi morți prin

împuşcare, circa 200 de răniți dintre demonstrații și 100 dintre membrii poliției²⁴.

Aceste ciocniri constituie un preambul la *Toamna fierbinte*, respectiv la marile manifestații muncitorești de la finele anului 1969. În condițiile unei nemulțumiri sociale generalizate și pe fondul protestelor studențimii și ale muncitorilor din diverse orașe din peninsula, neînțelegerile dintre guvern și sindicate pe marginea reînnoirii contractelor de muncă au provocat adevărate explozii de furie socială. Unul dintre evenimentele care au marcat acea Toamnă fierbinte s-a derulat în data de 29 octombrie 1969, zi în care un grup de muncitori de la fabrica de automobile FIAT, înarmați cu răngi și bate, au devastat liniile de asamblare a modelelor "600" și "850"²⁵. Când conducerea întreprinderii FIAT a identificat și denunțat 122 de lucrători responsabili cu devastările, la presiunea străzii, a sindicatelor și a diferitelor partide politice ministrul muncii Carlo Donat-Cattin forțat compania să retragă plângerile. În ceea ce privește episodul, Gianni Agnelli a susținut că "acesta a fost începutul dezastruosului deceniu de brutalitate și violență din fabrică, care a fost corectat abia după mai mult de trei mii de zile"²⁶.

La 19 noiembrie 1969 polițistul Antonio Annarumma a fost ucis în Milano, lovit de cap de un obiect greu (probabil o bucată de țevă de oțel) în timpul unei ciocniri între poliție și protestatarii stângii extraparlamentare, acesta fiind considerat de către unii cercetători ca fiind prima victimă ai anilor de plumb italieni²⁷. În acest sumbru interval temporal al istoriei italienilor a proliferat extremismul politic. Atât fasciști cât și comuniștii erau bine reprezentați în peninsula, reprezentanții ambelor ideologii apelând la terorism în lupta împotriva instituțiilor statului. Actele criminale au accentuat vulnerabilitatea societății italiene. Rivalitatea dintre extreme au determinat într-un mod implicit și lupte între comuniștii și fasciștii italieni. Pe fondul instabilității și a slăbiciunilor dovedite de instituțiile statului, numărul organizațiilor teroriste din Italia a crescut constant, de la 2 în 1969 la 91 în 1977 și la nu mai puțin de 269 în 1979²⁸. Dintre grupările teroriste de extrema stângă s-au remarcat **Gruppi d'Azione Partigiana**, **Nuclei Armati Proletari**, **Prima Linea**, **Comitati Comunisti Rivoluzionari**, **Proletari Armati per il Comunismo** și mai ales temuta **Brigate Rosse**. La antinomi din punct de vedere doctrinar se situau grupări fasciste precum **Nuclei Armati Rivoluzionari**, **Ordine Nuovo**, **Ordine Nero**, **Terza Posizione** sau **Avanguardia Nazionale**, grupări de extrema dreaptă foarte periculoase și active în a organiza acțiuni cu caracter terorist. Cercetătorii francezi Marc Lazar și Marie-Anne Matard-Bonucci au definit

această perioadă a istoriei italiene drept un "război civil de mică intensitate", numai între 1969 și 1975, conform judecătorului Fiorenza Giorgi, fiind înregistrate 4584 de atentate și atacuri²⁹. Perioada nu se bucură de unanimitate în ceea ce privește trasarea intervalului temporal în care se încadrează. De obicei, acesta este considerat de la sfârșitul anilor șaiszeci până la începutul anilor optzeci. Începutul este uneori identificat fie cu martie 1968 în timpul bătăliei de la Valle Giulia, uneori cu masacrul din Piazza Fontana din Milano din 12 decembrie 1969, soldat cu 17 decese și 88 răniți. În ceea ce privește atentatul din Milano acesta a avut loc la Banca Națională Agricolă, fiind catalogat drept "mama tuturor masacrelor", respectiv "primul și cel mai distrugător act terorist din perioada postbelică"³⁰. Anchetele lungi și nenumărate au arătat că masacrarea a fost efectuată de extremiști de dreapta, însă vinovații nu au fost prinși niciodată. Bornă de reper pentru perioada anilor de plumb, atentatul din Milano au precedat un interval temporal amprentat de atentate. Anii 70 și începutul anilor 80 au fost marcați de acțiuni teroriste. Atentatele au determinat instalarea unui climat de teroare în Italia. Instabilitatea socială a foinsotită de instabilitate politică și curențe evidente de funcționalitate instituțională. Dintre numeroasele atentate și acte teroriste amintim evenimentele derulate la 22 iulie 1970 la Gioia Tauro, soldat cu 6 morți și 66 răniți, la Peteano din Gorizia din 31 mai 1972, cu un bilanț de 3 morți și 2 răniți, precum și masacrul din sediul poliției din Milano din 17 mai 1973, unde au fost omorâți 4 oameni, iar 52 au fost răniți³¹. În 1974 s-au derulat două dintre cele mai sângeroase acte criminale, respectiv atentatul de la Piazza della Loggia din Brescia din 28 mai, soldat cu 8 morți și 102 răniți, și atacul asupra trenului Italicus de pe ruta Roma-Brennero, din 4 august, cu 12 morți și 105 răniți. Ulterior evenimentele de acest tip vor continua, în contextual fierbinte al anilor de plumb acționând și mafia italiană, cu 40 de răpiri în 1974, 62 în 1975, 47 în 1976 și 75 în 1977³².

Între iunie 1978 până în decembrie 1981 se înregistrează o creștere semnificativă a atentatelor teroriste. În 1979 s-a înregistrat un număr record de 659 de atacuri de asemenea numărul organizațiilor teroriste din Italia a crescut de la 2 în 1969 la 91 în 1977 și la nu mai puțin de 269 în 1979³³. Politologul și jurnalistul Italian Ernesto Galli della Loggia a examinat problema terorismului în Italia identificat ca o anomalie națională, subliniind faptul că Italia este singura mare țară europeană în care terorismul politic este adânc ancorat în istorie, menționând că problematica din Irlanda de Nord și Țara Bascilor, este diferită de cea din peninsulă. Analistul italian

atribuie această caracteristică unui fond de violență caracteristic societății italiene³⁴.

La 16 martie 1978 a avut loc ambuscada Via Fani la Roma, care s-a soldat cu răpirea lui Aldo Moro, fost prim-ministru al Italiei, de către un comando al Brigăzilor Roșii. Liderul creștin-democraților a fost găsit asasinat într-o mașină la data de 9 mai, circumstanțele morții lui Moro nefiind nici în prezent elucidate³⁵. Evenimentul a marcat opinia publică cum numai răpirea lui James Lee Dozier comandantul forțelor NATO din Europa de sud a făcut-o. Generalul a fost răpit tot de către membri ai Brigăzilor Roșii la Verona în 17 decembrie în 1981, fiind eliberat la Padova în 28 ianuarie 1982 în urma unei acțiuni a forțelor speciale. Anul cu cele mai multe victime a fost însă 1980. În acest an au căzut victime atacurilor teroriste un număr de 125 de oameni, dintre care 85 au murit uciși în atentatul din 2 august de la Bologna³⁶. Masacrul de la Bologna din 2 august 1980, cu 85 morți și 200 răniți a fost cel mai sângeros atac terorist din perioada anilor de plumb³⁷. Din perspectiva cercetătorilor atentatul pune practic punct final anilor de plumb italieni. După acel episod nefericit numărul atentatelor se reduce drastic. Sfârșitul anilor de plumb nu înseamnă sfârșitul terorismului, dar atacurile și atentatele ce au urmat nu au mai pus în pericol forma de guvernământ a republicii italiene. Din fericire ideea că lupta armată ar putea fi un mijloc de rezolvare a conflictelor sociale a pierdut teren chiar și în aripile extreme ale ambelor tabere politice.

Acesta este contextul istoric în care s-a afirmat subcultura ultras. Unul complicat marcat de proteste sociale, violențe, atentate, crime, răpiri și terrorism. Violențele sociale, instabilitatea și acțiunile grupărilor extremiste a reprezentat un factor declanșator, ambiantal, colateral, un factor care nu a condiționat apariția și evoluția subculturii ultras ci, eventual, i-a generat explozia. Mișcarea ultras, deși imprimată cu radicalism, nu este circumscrisă relației cauză-efect în raport cu convulsiile din peninsulă. Dacă dificultățile Italiei nu i-a împins pe italienii înspre ultrasism, atunci i-au făcut pe aceștia, sau o parte dintre ei, să se identifice cu o mișcare națională de asemenea factură și amploare, în condițiile în care existau elemente favorizante afirmării subculturii. Geneza subculturii a fost marcată de toamna fierbinte, iar evoluția de anii de plumb. Cert este că în aceea perioadă se vor trasa principiile de bază ale subculturii, trasându-se linia ortodoxă a mișcării ultras. Perioada este percepută și azi de către exponenți ca fiind epoca de aur a subculturii, una a unei purități a principiilor.

Începuturile. Brigăzi ultra în anii de plumb. Evoluția subculturii

Geneza subculturii datează la finele anilor 60 în acel context social economic și politic dificil pentru italieni. Pe fondul convulsiilor sociale, al protestelor studențești și muncitorești se constată un proces de agregare al supporterilor în conformitate cu legitățile specifice funcționării mecanismului subcultural. În acei ani '60 se vor afirma diferite structuri și asociații de suporteri, denumite "centre de coordonare", precum și diverse cluburi în căror membri erau fani devotați echipei, activi în susținerea acesteia și care se remarcă printr-o bună organizare. De altfel un nume comun al acelor asociații de suporteri, ale acelor tifoserii preultra era **Fedelissimi**. În acest context un rol important se pare că îi parvine celebrului antrenor argentinian al lui Internazionale Milano Helenio Herrera, care a impulsionat procesul de închegare al supporterilor interiești, interpellându-l mirat pe președintele clubului lombard: "*Nu înțeleg de ce noi nu avem suporteri atunci când jucăm în deplasare*"³⁷. Consecința a fost fondarea grupului de suporteri **Moschettieri nerazzurri**. Exponenții grupării s-au remarcat prin faptul că suportau cheltuielile necesare efectuării deplasărilor cu echipa, remarcându-se prin atașamentul față de culorile clubului.

Pe de altă parte trebuie menționat faptul că la Torino apăruse încă din 1951 clubul **Fedelissimi Granata**³⁸, care ulterior a devenit o grupare ultra, activă și în prezent în Peluza Maratona, fief a ultrașilor lui AC Torino. Revenind la finele anilor '60 și începutul anilor '70, se remarcă faptul că diverse grupuri de tineri cu vârse între 15 și 20 de ani, suporteri ai diferitelor echipe din peninsulă, adoptă un alt tip de comportament pe stadion, diferit de modelul "clasic" al supporterului italian. Locația noilor grupări de tineri fani, în speță ale ultrașilor, erau peluzele stadioanelor datorită prețurilor reduse la abonamente și bilete. Subcultura ultras aflată într-un stadiu incipient de evoluție se remarcă ca fenomen de agregare socială printr-o serie de caracteristici, în speță trasarea teritoriului în peluză și identificarea prin intermediul banner-ului cu numele și simbolul grupului, steag afișat pe gard. Pe banner erau imprimate diverse simboluri, de la capete de animale sălbatice, simbol al forței și agresivității, respectiv lupi, lei, pantere, tigri etc., la embleme ale pirateriei, cum ar fi "capul" de schelet sau Jolly Rogers, la simbolurile politice fasciste sau comuniste, unde abundau crucile celtice și portrete ale lui Che Guevara, la simboluri istorice sau diverse imagini simbol al violenței extreme cum ar fi chipul Micuțului Alex, personaj principal al filmului regizorului Stanley Kubrick "Portocala Mecanică"³⁹. Treptat peluzele vor fi abandonate de cluburile de fani obișnuiți, aceștia preferând locațiile mai liniștite și mai sigure. Ultrasul

adoptă și un cod vestimentar paramilitar preluat de la grupările politice extremiste la modă în epocă, pe haine fiind etalate embleme cu simbolurile echipei, ultrasul purtând și fulare în culorile clubului.

În susținerea echipei ultrasii se inspiră din specificul fanilor brazilieni din celebrele “torcidas”, utilizând trompete și tobe, și al suporterilor englezi, de unde au preluat creerea efectului vizual al valurilor mării, prin ridicarea concomitentă a fularelor în același timp. Un factor coagulant al unor grupuri ultras îl reprezenta și faptul că majoritatea proveneau din același cartier, exemplu în acest sens constituindu-l ultrasii Sampdoriei care se întruneau în cartierul Sestri Ponente, din care proveneau marea lor majoritate⁴⁰. Membrii brigăzilor făceau parte din diverse grupări politice extremiste, unde experimentau cel puțin două caracteristici de bază a subculturii ultra în speță camaraderia și conflictualitatea. Cert este că manifestarea în peluze ale ultrasii lor aveau un dublu efect, încurajându-și idolii și intimidându-și adversarii. Articole pirotehnice, artificii, petarde, torțe sau fumigene, devin parte componentă a spectacolului creat de ultrasii, afirmându-se noțiunea de “coregrafie a peluzei” ca o realitate indispensabilă subculturii, ultrasii devenind treptat o piesă de rezistență a echipei, espectiv “al 12-lea jucător.

Cel mai vechi grup ultra a fost fondat în 1968 de către suporterii echipei A.C.Milan, numele grupării fiind **Fossa dei Leoni**, după titulatura terenului de antrenament al jucătorilor milanezi⁴¹. Primii suporterii care folosesc termenul de ultras în definirea propriei brigăzi au fost fani ai Sampdoriei Genova, suporterii care în 1969 au fondat grupul **Ultras Tito Cucchiaroni**⁴². În același an în peluza echipei Internaționale Milano apare **Boys S.A.N.**, S.A.N. reprezentând acronimul de la Squadra d’Azione Nerazzurra, iar suporterii echipei AC Torino au fondat **Ultras Granata**⁴³. La începutul anilor 70 subcultura se răspândește treptat cu predilecție în marile orașe din nordul Italiei. În nordul industrializat exista o pătură de muncitori care putea să alimenteze subcultura cu tineri radicali. Astfel în 1971 în peluza clubului Hellas Verona apare Brigate Gialloblò , la Roma **Commando Monterverde** fondat de suporterii echipei Lazio, la Bergamo **Atalanta Commandos** care evident susține clubul Atalanta, iar la Florența **Viola Club Vieusseux** după numele unei piețe în care se strâneau suporterii ai Fiorentina⁴⁴. În 1972 în sud ia naștere la Napoli **Commando Ultra Curva B**. Ulterior subcultura se va extinde în sudul peninsulei, cu pași mici mișcarea ultra dezvoltându-se și în sudul peninsulei, concomitent cu procesul de industrializare. În același an în peluza lui AC Milan apar ultrasii din Brigate Rossonere⁴⁵. AS Roma va fi susținută tot din 1972 și de

grupurile Fedayn și Boys Roma⁴⁶. În 1973 au fost fondate grupările Ultras Viola de către fani Fiorentinei⁴⁷ precum și Fossa dei Grifoni grup ultra care susținea Genoa 1893⁴⁸. Un an mai târziu fanii echipei Bologna au fondat grupul Forever Ultra. La Ascoli apare **Settembre Bianconero**⁴⁹, iar la Varese **Boys Varese**⁵⁰. În 1975 AC Milan se bucură de susținerea ultrașilor de la Brigate Rossonere. În același an la Modena ia naștere Brigate Gialloblu. Pe Delle Alpi, în 1976 grupările ultra Panthers și Fossa dei Campioni⁵¹. Atalanta Bergamo va fi susținută din 1976 de către Brigate Neroazzurre, iar Bari de către Ultras curva Nord⁵². La Lazio se afirmă Gruppi Associati Bianco Azzurri, fanii din G.A.B.A fondând în 1977 gruparea Eagles. Rivali de la AS Roma au fondat Commando Ultra Curva Sud, iar la Parma apare brigade ultras Boys. Tot în 1977 în peluza clubului Juventus se afirmă grupul ultra **Fighters**, unul de referință în mișcarea ultra italiană⁵³. În 1978 a fost fondată gruparea Vikings de către suporterii echipei Lazio Roma, alte grupări Viking acționând la Juventus sau Inter⁵⁴. Adoptarea unui nume de către o brigadă nu este sinonimă cu confiscarea acestuia pentru rivali. Situația este similară în ceea ce privește și denumițiile de Boys, Fedayn sau chiar Irriducibili, brigăzi ultra Irriducibili întâlnindu-se la Lazio, Inter sau Juventus. În 1979 apar și grupurile Fedayn Napoli sau Ultras Brescia⁵⁵, în 1980 Gioventù Giallorossa la Messina, Commandos Tigre la Milan sau Warriors Ultras Palermo⁵⁶, în 1982 grupul Cucn la Reggina Calcio, Nuclei Sconvolti la Cosenza, Bad Boys la Pescara sau Bravi Ragazzi la Lecce⁵⁷. Evident că evoluția fenomenului ultras este cel puțin din perspectivă numerică mult mai complexă și mai spectaculoasă. Brigăzile ultras fondate în anii de plumb și după sunt evident mult mai numeroase. Cert este că subcultura a cucerit într-o primă fază nordul industrializat, marea masă de muncitori alimentând peluzele cu ultrași. La finele anilor 70 și începutul anilor 80 subcultura se extinde și înspre sudul sărac și înapoiat comparativ cu zonele nordice. Concomitent cu răspândirea subculturii în sud, în peluzele din orașele din nord și partea centrală grupările deja existente se întăresc. Are loc practic o creștere progresivă și constantă a grupurilor ultra, care ajung să înglobeze sute și chiar mii de membri. Mișcarea ultra se extinde și înspre ligile inferioare astfel încât fiecare echipă începând din Serie A până în Serie C/2 era susținută de grupuri ultra⁵⁸. Această multiplicare a brigăzilor duce la formarea unei adevărate rețele de prietenii și rivalități în întreaga Italie. În altă ordine de idei de remarcat faptul că în anii 70 se produce și o modificare a modului de manifestare al tifosilor italieni, începând cu 1974 ciocniri între ultrașii diferitelor echipe înregistrând un curs ascendent până când vor

deveni o realitate ordinară a modului de manifestare a subculturii. Astfel în 1974 la meciurile AC Torino-Sampdoria și Roma-Lazio, ultrasii au declanșat lupte grele în tribune, războiul continuând și în stradă, bilanțul confruntării constând în numeroși răniți, mașini și autobuze distruse⁵⁹. Ulterior un ultras a fost înjunghiat la Lazio-Napoli, scena repetându-se la meciul dintre Milan și Juventus în anul 1975, ultrasii folosind în luptă cuțite, țevi sau bâte. La meciul Atalanta-Torino din 1977 se declanșează lupte grele în tribună între ultrasii înarmați, situație care se va repeta la derby-ul dintre Inter și Milan⁶⁰. La partida dintre Vicenza-Verona din 1978 confruntările se vor încheia cu mulți răniți, iar în 1979 la derby-ul Romei, fanul lui Lazio Vincenzo Paparelli a fost rănit în ochi de o torță lansată de rivali, decedând la scurt timp⁶¹. În aceeași zi de 28 octombrie incidente grave s-au derulat și la Ascoli-Bologna, bilanțul fiind de șapte persoane grav rănite, la Inter-Milan, unde s-au înregistrat optsprezece răniți și la Brescia-Como, unde au fost douăzeci și unu de răniți⁶². Dacă în anii 70 scena violențelor dintre fani era stadionul și zonele adiacente, la începutul anilor '80 arealul incidentele va cuprinde și zone ceva mai îndepărtate, ultrasii adverși fiind atacați și în gări sau în zonele centrale ale orașelor. În sezonul 1980/81 au fost înregistrate 17 incidente din 620 de meciuri ceea ce reprezintă un procentaj de 2,7%. La același număr de meciuri în sezonul 1981/82 s-au consemnat 25 de incidente, respectiv 4%, în 1982/83 41 de incidente cu 6,6%, în 1983/84 37 de incidente (5,9%), în 1984/85 45 de incidente, cu 7,2%, în 1985/86 55 de incidente cu 8,8%, în 1986/87 59 de incidente cu 9,5%, iar în sezonul 1987/88 au fost înregistrate oficial un număr de 61 de incidente, cu un procentaj de 9,8%. Din sezonul 1988/89 numărul de meciuri va crește la 686, în acel campionat consemnându-se 65 de incidente, ceea ce reprezintă 9,4%.

În campionatul din 1989/90 au fost înregistrate 66 de incidente, cu un procentaj de 9,6%, în sezonul 1990/91 73 de incidente cu 10,6%, în 1991/92 56 de incidente cu 8,1%, în 1992/93 58 de incidente cu 8,6%, în 1993/94 64 de incidente cu 9,3%, în 1994/95 40 de incidente cu 5,8%, în 1995/96 34 de incidente cu 4,9%, în 1996/97 27 de incidente cu 3,9%, pentru ca în campionatul din 1997/98 să fie consemnate 23 de incidente în 686, ceea ce reprezintă 3,6%⁶³. Cert este că și în anii optzeci suținerea favoriților la meciurile din deplasare devine un element fundamental în activității ultrasului italian, în condițiile riscurilor asumate, deplasarea devenind un important mijloc de triere ai membrilor sau a celor care doreau să fie acceptați în diversele brigăzi ultra. Orice deplasare trebuia onorată și în orice deplasare, indiferent de gradul de pericolozitate trebuia dus și afișat

banner-ul grupului pe gard, în caz contrar brigada peirzându-și onoarea pe motiv de lașitate. Spectacolele grandioase ale ultrașilor, coregrafiile impresionante costau enorm astfel că banii proveniți din vânzarea de haine ultras nu mai acoperă cheltuielile necesare pe o scenă ultra unde concurența din punct de vedere al coregrafiei spectacolului și al originalității era acerbă. În acest context ultrașii fie cer sprijinul clubului, încălcând vechile principii, fie recurg la diferite stratageme cum ar fi atragerea de sponsori, exemple în acest sens fiind grupul Boys S.A.N. al lui Inter care făcea reclamă bursei Cattel sau gruparea Brigate Gialloblù de la Verona care purta însemnul Canon⁶⁴.

Amploarea mișcării ultra italiene îl transformă într-un fenomen de masă, afirmându-se grupuri cu un număr impresionant de membri. Este concludent exemplul grupului ultra din peluza echipei Ac Milan, Fossa dei Leoni care a înregistrat în sezonul 1987-1988 nu mai puțin de 15.000 abonați, o adevărată armată în miniatură de suporterii fanatici, foarte bine organizați și dedicați grupului⁶⁵. Astfel de brigăzi își derulau activitatea în toate marile peluze ale Italiei. Liderii peluzelor ultra se transformă în personaje faimoase, aflate în atenția presei, personaje averse după notorietate. La Napoli, liderul grupului Commando Ultrà Curva B, Gennaro Montuori "Palummella", era puternic implicat pe scena politică italiană, urmărind preluarea conducerii echipei, Commando Ultrà Curva B fiind și unica brigadă care avea un post de televiziune dedicat subculturii ultra. Cântecele specifice subculturii vor fi folosite în scopuri electorale de diferite partide politice, fiind de asemenea preluate de către televiziuni importante în peisajul media italian⁶⁶.

Ultrașii schimbă antrenori sau cer transferuri de jucători autoritatea lor asupra clubului fiind una consistentă. Pe acest fond al compromisului cu consumismul, al finanțării de către conducere a ultrașilor, al intereselor obscure ale liderilor de galerie, al implicării lor politice, subcultura se va confrunta treptat cu o criză de identitate. Criza se va manifesta și prin utilizarea de către mai toate peluzele a cuțitelor în confruntările stradale, din peisaj lipsind durii ultrași ai Atalantei Bergamo care se încăpățânau să lupte fără nici un fel de arme⁶⁷. Principiile ancestrale ale subculturii, esența existenței ultra, sunt interpretate și reformulate sau în cel mai rău caz nerespectate și ignorate. În anii '90, criza de identitate cu care se confrunta fenomenul ultra a determinat și autodeștințarea unor grupări ultra de refeință, cum ar fi Brigate Gialloblù de la Verona sau Fossa dei Grifoni de la Genoa, motivația constând în faptul că nu se mai puteau identifica cu noile generații de ultrași⁶⁸. Evident că exemplul acestor grupări istorice nu

este singular. Ruptura dintre generații, dintre mentalități a determinat retragerea a numeroși exponenți conservatori ai peluzelor, însă subcultura ultra nu se va crampona în evoluția ei de aceste sincope interne. Lupta pierdută pentru păstrarea liniei ortodoxe a subculturii, pentru conservarea nuanțelor specifice stadiului incipient de evoluție a subculturii, pentru păstrarea și respectarea ad-litteram a vechilor principii nu a frânat evoluția subculturii. Mișcarea ultra va merge înainte, adaptându-se spiritului noilor generații chiar dacă criza se va manifesta prin fărâmițarea peluzelor în numeroase secțiuni și la apariția așa-zișilor *cani sciolti*, adică supporterii lipsiți de mentalitate ce populau peluzele.

Scena ultra italiană a fost puternic marcată de uciderea lui Vincenzo Spagnolo, fan al echipei Genoa în 29 ianuarie 1995, de către supporterii echipei Milan. Victima conform principiilor ultra s-a confruntat cu pumnii goi cu adversarii, fiind lovit de o lovitură de cuțit în piept⁶⁹. Tragedia a reprezentat un moment în care brigăzile ultra din cizmă au încercat să elimine noile tendințe din subkultură. Pentru prima dată în istorie ultrașii italieni din diverse grupuri rivale se adună în jurul unei mese rotunde pentru a analiza situația în care se găsea fenomenul ultra, conștientizând faptul că mișcarea ultra aluneca în zona logicii bandelor stradale. Întrunirea ultrașilor s-a derulat la Genova, eveniment cu ocazia căruia s-a emis un comunicat intitulat "*basta lame, basta infami*"⁷⁰, preluat și publicat de cele mai importante ziare ale epocii. Comunicatul cu pricina, inspirat din mentalitatea conservatoare a ultrașilor Atalantei, ai Veronei precum și ai multor alte echipe, a fost semnat de către nu mai puțin de trei mii de ultrași. Efectele reuniunii de la Genova au fost în general pozitive, în anii următori, majoritatea grupurilor respectând prevederile documentului, deși diverse grupuri, mai mult sau mai puțin în secret, nu au împărtășit și, prin urmare, nu au acceptat, interzicerea folosirii armelor. În general însă numărul cazurilor de violență a scăzut, precum și numărul de victime ale cuțitelor, chiar dacă introducerea acestui cod al onoarei nu a reprezentat un act profilactic absolute. La Roma, Napoli sau Milano cuțitul va continua să fie folosit în bătăile de stradă, în timp numeroase peluze și grupuri ultra făcându-și un titlu de glorie în folosirea cuțitelor⁷¹. În ciuda acestor neajunsuri în 1998 se înregistrează prima acțiune comună de protest împotriva legilor repressive și a abuzurilor autorităților, iar după manifestațiile ultra de la Brescia din aprilie 2002 s-a creat un grup de acțiune al mișcării ultra care avea rolul de a coordona mișcarea pe plan național, cu o platformă susținută de circa 80 de tifoserii din peninsula⁷². Ulterior, mai precis la data de la 22 iunie 2003 la Milano a fost organizată o

manifestație ultra la care au participat 72 de grupări ultra, unele dintre ele fiind din afara Italiei. Circa 5000 de ultrași au protestat împotriva represiunii și a fotbalului modern. În 2004 circa 8000 de reprezentanți ai mișcării ultra au manifestat la Bologna spunând *No al calcio moderno*⁷³, slogan sub semnul căruia a evoluat ulterior subcultura italiană.

Presa italiană semnală în 2014 faptul că autoritățile susțineau că în peninsula sunt înregistrați circa 41.000 de ultrași înregistrate în Italia, împărțiți în 388 de grupări. Un număr de șaizeci de brigăzi, cu aproximativ 8.500 de membri, sunt grupări extremiste, dintre acestea patruzeci și cinci fiind de extremă dreaptă, iar cincisprezece de extremă stângă. De asemenea un număr de 80 de brigăzi ultra din peninsula au relații de strânse de prietenie cu grupări din afara Italiei din care 24 cu conotații extreme⁷⁴.

Reprezentanții poliției italiene susțineau în același an că „masa critică“ de fani poate deveni o adevărată bombă socială, existând riscul ca peluzele să se radicalizeze, iar politizarea lor să continue, numitorul comun al acestora fiind reprezentat de ură viscerală împotriva reprezentanților autorităților statului. Ca atare grupuri de tineri pot deveni în opinia autorităților *o masă formidabilă de manevră* foarte periculoasă datorită vastei experiențe în confruntările stradale cu poliția, semnalându-se și faptul că grupurile ultra acționează ca organizații care au drept scop confruntări permanente și declanșarea de tulburări sociale. Cel mai numeroase grupări ultra erau oficial în 2017 în Lombardia respective 56, urmată de provincia Campania cu 50, după care urma Toscana și Liguria cu 42 de brigăzi ultra monitorizate de poliția italiană. Susținătorii dreapta sunt prezente predominant în serie A și în regiunile nordice, cum ar fi Lombardia și Veneto, precum și în Lazio, în timp ce cele de pe stânga sunt de asemenea prezente în serie mică și sunt concentrate în regiunile centrale (Toscana, Umbria, Molise și Emilia Romagna). În sud există în schimb „amestecuri periculoase cu criminalitate”⁷⁵. Într-un articol jurnalistul Guido Ruotolo susține că neoficial în spațiul ultra italian erau în 2017 nu mai puțin 420 de grupuri ultras⁷⁶, însă conform *Observatorului Național privind Evenimente sportive* din cadrul Ministerului de Interne care monitorizează brigăzile ultras în același an 2017 în peninsula acționau 328 de grupuri ultras⁷⁷.

Fenomenul ultra la Juventus Torino și AS Roma ca studii de caz. Grupuri ultra în peluze mari și mici. Repere cronologice

Evoluția subculturii ultra în spațiul italian este eficient surprinsă de radiografierea evoluției a două galerii exponențiale pentru fotbalul italian și cel mondial, respectiv cele ale echipelor Juventus Torino și AS Roma. În fond subcultura ultra s-a manifestat în orișice peluză pe baza acelorași

principii, astfel că prin prezentarea acestor două studii de caz se poate înțelege mecanismul funcțional al întregii subculturi. În tipologia implementării și dezvoltării fenomenului ultras se regăsește orice peluză din peninsula, indiferent de forța și numărul brigăzilor ultra, independent de liga în care activează echipa. În ceea ce privește istoria mășcării ultra în rândul suporterilor Bătrânei Doamne, aceasta este indisolubil legată de migrația internă, Juventus fiind asociată în anii 60-70 cu spiritul muncitorului imigrant din Piemont, suporterii rivalei AC Torino fiind legați de oraș și de ambianța sa culturală⁷⁸, în ultimii ani, diferențele socio-culturale și politice dintre ultrasii și fanii obișnuiți ai celor două rivale nemaifiind sesizabile⁷⁹. Orașul Torino, s-a confruntat cu o masivă imigrație, fluxul de imigranți fiind atât de mare era dat în folosință un tren special, numit „Trenul Soarelui“, pe ruta Palermo-Torino⁸⁰. Numărul italienilor din sud care au invadat urbea a fost unul consistent. Orașul a înregistrat oficial un număr de 64.745 de nou-veniți în 1960, 84.426 în 1961 și 79.742 în 1962⁸¹, numărul real al imigranților din sudul peninsulei fiind mult mai mare, în condițiile în care o pătură consistent de muncitori locuiau în Torino fără forme legale muncind la negru.

Antonio Papa și Guido Panico în lucrarea *Istoria socială a fotbalului în Italia* susțin că popularitatea echipei Juventus a fost puternic amplificată de valul de imigranți din sud din perioada miracolului economic, aflați în căutarea unui loc de muncă, aceștia sperând ”să găsească în marile orașe din nord nu numai noi oportunități de a munci, dar și un nou stil de viață. Acesta includea meciul de fotbal de duminică și aplauzele pentru Juventus”⁸². Cert este că migrația a însemnat un aport important de fani pentru Juventus. Sociologul Ilvo Diamanti susține că ”Juve este singura echipă a cărei fanii sunt distribuiți uniform pe întreg teritoriul național, în timp ce Inter, de exemplu, are fani în special în nordul Italiei. De asemenea este echipa ai cărei suporterii sunt împărțiți ideologic între stânga și dreapta, în opoziție cu Fiorentina, ai cărei suporterii sunt cu predilecție de stânga sau de Milan, ai cărei suporterii sunt mai orientați spre centru-dreapta. Juventus a devenit un fel de partid național popular, la fel ca și în trecut Creștin-Democrații și Partidul Comunist Italian. Odată cu dispariția partidelor de masă, este singurul factor de integrare care trece dincolo de calitatea de membru local”⁸³.

Juventus a devenit un factor coagulant al societății italiene divizate politic, regional, cultural, ideologic sau economic, reprezentând un bun național. Conform unui studiu sociologic din 2013, suporterii Juventus sunt distribuiți aproape uniform în peninsula, Juventus dovedindu-se a fi echipa

cu cel mai mare număr de susținători în fiecare din cele patru regiuni geografice examinate. Astfel în Nord-Vest un procent de 32,5% dintre iubitorii de fotbal erau fani Juventus, în Nord-Est-25%, în Centru -28,4%, iar în Sud și în insule procentul era 29,5%⁸⁴, Cert este că în 2016 în Italia Juventus avea între 12 și 14 milioane⁸⁵. Conform celui mai recent sondaj realizat de institutul Demos & Pi, clubul din Torino este cel mai iubit din peninsulă, unul din cinci italieni fiind fan Juventus⁸⁶. Fenomenul ultra s-a afirmat printre susținătorii Bătrânei Doamne, la mijlocul anilor 70, primele grupări ultra fiind Venceremos și Autonomia Bianconera⁸⁷.

În 1976 ia naștere gruparea Panthers, precum și brigade Fossa dei Campioni⁸⁸, iar în 1977 apare grupul Gruppo Storico Fighters sau pur și simplu Fighters, fondat de către legendarul lider ultras Beppe Rossi⁸⁹, grupul fiind până la sfârșitul anilor 80 cel mai influent în Curva Sud Scirea sau Curva Filadelfia așa cum era cunoscută în vechiul Stadio Olimpico. Fighters a dominat mișcarea ultra de la Juventus până în 1987 când s-a desființat în urma unor dure ciocniri cu suporterii Fiorentinei⁹⁰. La începutul anilor 80 apar Gioventù Bianconera, Area Bianconera, Indians sau Viking, grup format la Milano de către fani ai echipei Juventus. Interesant este că în 1984 la presiunea autorităților grupurile ultras au adoptat un nume umbrelă, respectiv Black and White, un nume impus de poliție, această variantă de identificare având viață scurtă de doar șase luni.⁹¹ O grupare importantă din peisajul ultra italian a fost și Nucleo Armato Bianconero (NAB)⁹², un grup fondat de către fani din Genova, care s-a făcut remarcat prin duritatea sa. Un moment de răscruce în istoria ultrasilor și a clubului l-a reprezentat tragedia de pe stadionul Heysel din 29 mai 1985, când 39 de fani de-ai lui Juventus, veniți să-și susțină clubul în finala Cupei Campionilor Europeni împotriva Liverpool, au murit ca urmare a incidentelor din tribune cu huliganii englezi. Datorită carentelor organizatorice o mulțime de fani italieni au ajuns în zona neutră din apropierea suporterilor lui Liverpool. S-a creat o busculadă generată de atacul englezilor, fanii lui Juventus fiind striviți de un zid de beton care s-a prăbușit. Un eveniment nefericit pe care ultrasii Bătrânei Doamne nu l-au uitat, comemorând victimele în fiecare an. În ciuda tragediei mișcarea ultra torineze și-a continuat evoluția.

Astfel în 1987, după dispariția grupului Fighters, exponenții acestuia au fondat alături de alte grupări ultra, cum ar fi Indians sau Gioventù Bianconera, grupul Arancia Meccanica, care va deveni ulterior Drughi⁹³. Gruparea Drughi va deveni cel mai important grup de fani ai curbei Philadelphia, având aproximativ zece mii de membri, dominând peluza

iuventină între 1988-1996⁹⁴. În 1993 o parte din membrii grupului Drughi au părăsit brigada resuscitând grupul Fighters⁹⁵, astfel că în următorii patru ani, aceste două grupuri și-au împărțit supremația în Curva Scirea. În același an ia naștere grupul Viking NAB, ca urmare a fuziunii dintre grupurile Viking din Milano și NAB din Genova, care s-a stabilit în peluza nord. După ce Juventus a câștigat Liga Campionilor în 1996 grupurile Fighters, Drughi, Vecchia Guardia și Fossa dei Campioni au inițiat o serie de discuții în tentative de a realiza un ansamblu solid și organizat, grupările întâlnindu-se de mai multe ori fără a ajunge însă la un acord⁹⁶. Între brigăzi se iscă tensiuni astfel că în 1997 Drughi, Vecchia Guardia și Area a părăsit Curva Scirea ca urmare a neînțelegerilor cu Fighters, aceștia fondând Black and White Fighters Gruppo Storico 1977⁹⁷. Ulterior Peluza Sud va fi abandonată și de către grupul Irriducibili Vallette, creat în 1990 de către un grup de fani din cartierul torinez Vallette, grup care se va stabili în Peluza Nord a noului stadion Delle Alpi. Din 1995 până în 2001, în Curva Sud au acționat și Fronte Bianconero 1995. În sezonul 1995-1996 va avea loc o ruptură în cadrul grupului Area Bianconera, astfel că se va naște grupul Nucleo 1985, cu referire la tragedia de la Heysel din 1985, care s-au stabilit de asemenea în Curva Sud Scirea⁹⁸.

Ulterior, după închiderea arenei Delle Alpi în 2006, se revine pe stadionul Olimpico, suporterii Juventus unde ultrasii s-au divizat între peluza sud cu Drughi, Viking Juve, Tradizione Bianconera, Antichi Valori, Genova, Asti, Ponente, Magenta, Nucleo 1985, Gruppo Marche 1993, Bravi Ragazzi, grup format de foști membrii ai grupării Irriducibili. Grupul Fighters, care și-a schimbat numele în Tradizione Bianconera e Antichi Valori în 2005, a fost grupul dominant în Peluza Nord, locație și a ultrasilor din Viking⁹⁹. Din sezonul 2011-2012, Juventus joacă acasă pe stadionul Allianz, pe noul stadion grupurile ultra alegând Peluza Sud, adăpost pentru grupuri ultra precum Drughi, Bravi Ragazzi, Viking, Tradizione Bianconera e Antichi Valori, Nucleo 1985 sau Gruppo Marche¹⁰⁰. Cert este că pe lângă brigăzile menționate alte grupuri ultra active recent la Juventus sunt Figthers, Arditi, Vecchia Guardia, Noi Soli, Irriducibili, Fronte Bianconero, Gioventù Bianconera, Black&White, Indians, Fossa dei Campioni, Bisceglie Ovunque, Gruppo Canavese, Venceremos, Autonomia Bianconera, Area Bianconera, Gruppo Tradizione Bianconera, GM (Gruppo Marche), Casuals JFC 1897, Padroni di Casa 1897, Vecchio Stile, Intoccabili Cutrofiano sau Gruppo Tricase¹⁰¹. Cert este că clubul Juventus se bucură de sprijinul unor ultrasii, dacă nu

respectați atunci cel puțin cunoscuți în toată lumea, atât datorită forței propulsatoare a clubului, cât și datorită propriului dinamism.

Nici la AS Roma evoluția subculturii nu reprezintă un studiu de caz particular, fenomenul fiind circumscris aceleași tipologii generale a evoluției mișcării ultras din peninsulă. Astfel la 12 martie 1972 în timpul meciului Roma-Varese, își începe activitatea grupul ultras Fedayn¹⁰², în arabă termenul având semnificația de sacrificiu, nume preluat de numeroase grupări militante arabe. Evident că denumirea a fost aleasă tocmai pentru a sublinia fanatismul și atașamentul membrilor față de culorile clubului. Inițial gruparea a fost de stânda, deși în prezent se declară apolitic¹⁰³. Boys la rândul lor și-au afișat de la început originea lor socială, respectiv apartenența la burghezie¹⁰⁴ precum și ideile politice fasciste, ceea ce nu i-a împiedicat să coabiteze cu Feydan. Mai mult în 1977 Boys și Fedayn, precum și Fossa dei Lupi și Pantere Giallorosse, au decis să se identifice sub titulatura de Commando Ultras Curva Sud¹⁰⁵. În același an la CUCS aderă și Guerriglieri della Curva Sud și Phanters, reunite sub numele de Centro Giovanile Giallorosso, precum și Kamikaze, grup care a apărut în 1974. Anterior anului 1977, grupurile din Peluza Sud erau lipsite de o oarecare unitate scandând fiecare pe cont propriu fără o coordonare. Cu ocazia meciului Roma - Sampdoria, derulat la 9 ianuarie 1977, urmând exemplul torinezilor din Ultras Granata, ultrașii romani se unifică sub titulatura de Commando Ultrà Curva Sud, în deplasări identificându-se cu banner-ul Ultrà Roma¹⁰⁶. Anul 1977 a fost unul plin de evenimente pentru peluza romană, pe de o parte Feydan părăsind CUCS, iar pe de altă parte apărând grupările San Lorenzo și La Vecchia Guardia. Commando Ultras Curva Sud va face istorie în peninsulă ghidați de celebrul lor motto **Col cuore in sud, con le spranghe in nord**, adică **Cu sufletul în Sud, cu bâtele în Nord**¹⁰⁷, loc unde se adunau ultrașii lui Lazio. Exponenții grupului remarcându-se prin atașament, dăruire și organizare, *impunând respect și admirație atât în Italia cât și în restul Europei*. O grea lovitură pentru CUCS a reprezentat-o retragerea ultrașilor din Boys, care a părăsit gruparea în 1984, însă aceasta s-a destrămat abia în 1987 în urma unor neînțelegeri produse de sosirea la AS Roma a lui Lionello Manfredonia, fost jucător la rivala de moarte Lazio. Acesta a făcut niște declarații jignitoare la adresa fanilor lui AS Roma pe când juca la echipa sa de suflet Lazio, având și o imagine șifonată de acuzele de participare la trucarea unor partide. În consecință Commando Ultras Curva Sud s-a destrămat, formându-se două grupuri, respective Gruppo Anti-Manfredonia și Vecchio CUCS care evident susținea că Manfredonia trebuie acceptat¹⁰⁸. Vecchio C.U.C.S s-a

reorganizat rapid, schimbându-și locul tradițional din peluză. Acel celebru afiș lipit la intrare care specifica faptul că "Commando s-a mutat" reprezenta expresia rupturii din interiorul galeriei romane. Tensiunea dintre cele două grupări a exaladat, astfel că pe 2 septembrie 1987, în timpul unui meci de cupă cu Genoa între cele două fracțiuni rivale s-au derulat lupte grele, după ce GAM i-au dedicat lui Manfredonia mesajul "*Lașule, dă-ți tricoul jos!*", gest ce a declanșat furia rivalilor din peluză¹⁰⁹. Grupările istorice din peluză, respectiv Fedayn și Boys, au ales să nu se mai implice în acest tip de divergențe, opțiunea lor materializându-se prin susținerea lui AS Roma pe cont propriu, identificându-se ca atare cu propriile bannere. Cariera lui Manfredonia s-a încheiat la 30 decembrie 1989, după ce a suferit probleme cardiace în meciul cu Bologna, insuficient însă pentru a reuni susținătorii ultrași ai Romei.

În 1987 iau naștere Centurioni fundați de un grup desprins din Boys, iar în 1988 apar L'impero continua și Ultrà Roma Primavalle¹¹⁰. Un grup de ultrași din Gruppo Anti-Manfredonia s-au separat în 1989 formând Opposta Fazione, o grupare dură și radicală, formată cu obiectivul declarat de a reprezenta alternativa la cei care din perspectiva lor au trădat idealurile subculturii ultras. În consecință exponenții grupului Opposta Fazione Aceștia au constituit o brigadă aparte, care nu a colaborat sau dialogat cu ceilalți ultras¹¹¹. În 1991 apar ultrașii de la Lupi, pentru ca în sezonul 1992/1993 ca urmare a fuziunii dintre CUCS Esquilino și Centurioni să ia naștere XXI Aprile 753 a.C., precum și Arditi. În 1994 apare AS Roma Ultras, grup fondat de disidenți din Fedayn și brigăzile Squadre d'Azione Giallorosse și ASR Mods. O nouă tentativă de coagulare a brigăzilor s-a derulat în sezonul 1993-1994 când s-a reunite Vecchio CUCS și CUCS - Gruppo Anti-Manfredonia, renăscând Commando Ultrà Curva Sud, dar noul CUCS nu a mai fost capabil să coaguleze ultrașii Romei, înregistrând un declin lent dar sigur, gruparea dispărând în 1999. În 1996 apare Orgoglio Romano, grup cu aproape 150 membri¹¹². În 1997 a fost fondată brigada Fans și Fegati Spappolati, ca rezultat al sciziunii din Commando Ultrà Curva Sud, iar în 1998 apare Irish Clan. După dispariția lui Commando Ultrà Curva Sud frâiele peluzei au fost preluate de facțiunea AS Roma Ultras, abreviată cu "ASRU", care domină peluza romană după 1999, an în care Vecchia Guardia, Opposta Fazione și Fegati Spappolati au aderat la AS Roma Ultras, iar grupul Frangia Ostile și-a încetat activitatea, o parte a membrilor aderând de asemenea la ASRU¹¹³. Cert este că AS Roma Ultras a avut puterea să se impună într-o peluză cu o identitate puternică chiar dacă disensiunile un reprezentat un obstacol imposibil de înlăturat în calea

înăbușirii animozităților și a păstrării unui control complet asupra tuturor grupurilor din galerie. În 2002 pe fondul unor problemelor interne ASRU își anunță dizolvarea, revenind însă în același an, însă în 2004 gruparea dispare definitiv, conflictele interne fiind imposibil de rezolvat¹¹⁴. Ulterior se impun ca grupuri dominante în Sud vechile brigăzi Fedayn și Boys, ultima brigadă supraviețuind chiar dacă a trecut prin momente grele după moartea într-un accident de mașină al liderului de brigadă și migrarea înspre Fedayn a unui mare număr de membri¹¹⁵. În 2000 a fost fondat *Orgoglio Capitolino*, de către un grup de fani din cartierului Castelli Romani, care a rezistat doar până în 2003, desființându-se în urma conflictelor cu alte brigăzi.

În sezonul 1999/2000 susținători ai clubului din cartierele Spinaceto și Magliana, pun bazele brigăzii Gioventù Romana. În 2002 în urma fuziunii grupurilor San Lorenzo și Ultras Roma Primavalle apare Ultras Primavalle-San Lorenzo, în același an fiind fondate Ultras Romani și Tor Bella Monaca. În 2003 ia naștere Giovinezza, iar în 2005 brigăzile Manipolo, Roma Nord și Stirpe Romana Ultras. În 2007 a fost fondată o nouă grupare, Padroni di Casa. În 2008 dispare Ultras Romani și sunt fondate Piazza Guadalupe Ultras și Royalist¹¹⁶. În perioada recentă, mai precis în sezonul 2016/2017 mișcarea ultras de la AS Roma era reprezentată de către *Fedayn, Ultras Roma Primavalle-San Lorenzo, Padroni di Casa, Giovinezza, Offensiva Ultras. XXI Aprile 753 a.C., Lupi, Royalist, Piazza Guadalupe Ultras, Manipolo, Arditi, Brigata De Falchi, Irish Clan, Fronte Romano, Asr Old Firm, Casal de Pazzi, Tor Bella Monaca, Fans Roma, Asr Front, Stirpe Romana Ultras, Spine nel Fianco, Razza Romana, Ultras Magliana, Milites, Asr 1927*, grupul dominant din Peluza Nord, *Mods, Corpi de Testa, ...I soliti Romani, Gioventù Capitolina, BCK Roma, Old Manners, Lupi Internazionali, Anti Lazio, Lazio merda Crew, Quelli di Sempre, Ultimo Baluardo, Sbalzi d'Umore, Asr, R.V.-Romanisti non Allineati, Post Ultras, Brigata Caciara, Gruppo Ricky, Made in Rome, Spqr, Appio Latino, Senza Tregua, Ribelli Cronici, Asr Crew, Fantasmi del Passato, Rione XXIII*¹¹⁷. Această trecere în revistă a numeroaselor grupuri de ultras ai clubului AS Roma au rolul de a sublinia mobilitatea subculturii în cadrul clubului și prin extensie în toată Italia. Același tip de dinamism îl regăsim și în cadrul susținătorilor unor cluburi catalogate extrinsec ca fiind mici.

Astfel la Vicenza Calcio primele grupări ultras apar în 1975, respectiv *Ultras* și *I Marines*, stabilite în peluza sud. Alte două grupări istorice au fost *Commandos* și *Kamikaze* (ambele născute în 1976 și

dizolvate în 1978. În 1978 ia naștere grupul *Vigilantes*, grup care s-a dizolvat în 2012, după 34 de ani de prezență pe scena ultras italiană¹¹⁸, precum și *Red White Panthers*. Tot în anii 70 apare *Hooligans forever boys*, *Squadre d'azione biancorosse Vicenza*, *La magia siamo noi Ultras Vicenza* sau *Gradinata Sud Ultras Vicenza*, alte grupări istorice în peluza clubului Vicenza fiind și *Boys*, *Brigada Belfast* sau *Venceremos*¹¹⁹. Subcultura se caracterizează prin consistență în peluza Vicenzei, judecând lucrurile prin prisma numeroaselor brigăzi ultra fondate de fanii echipei italiene. În consecință amintim, pe lângă *Ombre...di Vino*, care alături de *Fabio Group* și *Kapovolti* și-au stabilit locația în peluza nord, numeroasele grupări care au făcut istorie în Peluza Sud, respectiv *Collettivo*, *Nukleo*, *Hells Boys*, *Burx*, *Sconvolts*, *Vicenza Superstar*, *Club Gioventù Biancorossa*, *Wild Cats*, *Bronx Biancorosso*, *Gatti Randagi*, *Euforia Biancorossa*, *Fossa Berica*, *Tartan Army*, *Plotone*, *Ragazze Panthers*, *Ragazze Biancorosse*, *Red White Girls*, *Nuova Guardia Vicenza*, *Rebel Girls*, *Berici Alcoolici*, *Busa dei Gati*, *Pessimi Elementi*, *Tega Berica*, *Alcool*, *GDB*, *T.D.L.*, *N.S.V.*, *Gattazzi Camisano Vicentino*, *Pozzoleone Alcoolica*, *Maledugatti*, *Vicenza Est*, *Supporters Vicenza*, *Brigata Pieraldo Dalle Carbonare*, *Vaffanclub*, *Zona Duomo*, *Gruppo Fantasma e Ribelli*, *B.P.T. VI*, *Buba's Group*, *Gruppo Parterre*, *Goti Mona Lane*, *Gatti Bastardi Vicenza*, *Armata Biancorossa Stanga*, *Kaos*, *Warriors*, *Metal Brigade*, *Lega Berica*, *Banda Ragno Vicenza*, *Central Group*, *Spiox*, *TNT Group Noventa Vicentina* sau *Alcool Lonig*. Actualmente în aceeași Peluza Sud a clubului din Vicenza activează grupările *Old Fans*, *No T.d.T.*, respective *No Tessera del Tifoso*, *Zona Mucchio*, *C.S.D.*, adică *Contrà San Domenico*, *Prime Uve*, *Lanerossi Vicenza Crew 1902*, *Ultras Vicenza Thiene*, *Mala di Malo*, *Magnagati Vicenza*, *SbreGati*, *Bruti da VedaRe*, *South Terrace Vicenza*, *Scorretti Creazzo 1902*, *Malati di Menti*, *B.S.G.*, *Disorganizzati*, *Brigata Ezio Vendrame*, *Berici Isterici*, *Vicenza Sud*, *Spalto Alto* sau *Alcool Lonigo*¹²⁰.

La Caserta subcultura ultras s-a manifestat la finele anilor șaptezeci prin grupările *Commando Ultrà* și *Fedelissimi*, grupul emblematic din peluza celor de la Casertana *Fedayn Bronx* apărând în 1981¹²¹. Anii optzeci au fost propice evoluției subculturii și în acest mic oraș din peninsulă, în Caserta fanii echipei fondând o serie de grupări cum ar fi *New Rebels*, *Crazy Boys*, *Southern Boys*, *Brigate*, *Boys Vanvitelli* sau *Crips*, grupare cu o mare influență în peluza echipei. La începutul anilor nouăzeci,

pe fondul entuziasmului marcat de promovarea în Serie A, apar *Gruppo Damigiana, Crazy Bulldog, Wild Kaos, Cool Clan, Menti Opache, Anime Infette, Autonomi, l'Inferno, Pessimi elementi* sau *Boys Enzo Cuccaro*¹²². Grupări cu prezențe episodice pe scena ultras, acestea dispărând după perioada de recul a echipei, astfel că după anul 2000, pe lângă *Fedayn, Boys Vanvitelli* sau *Crips*, care se va dizolva în 2012, mișcarea ultras era reprezentată și de *South Kaos, Rude Boys*, care apare în 2002, sau *Bad Boys*, grup fondat în 2003. În prezent peluza este dominată de două grupări, respectiv *Fedayn Bronx*, grupare care s-a confruntat cu mari frământări în 2016 anunțându-și autosuspendarea, și *The Black Sheep*¹²³.

La Salernitana prima grupare ultras ia naștere în 1977, respectiv *Panthers '77*. Gruparea a fuzionat în 1982 cu *Ultrà, Warriors, Fedayn* și *Fighters*, formând *Granata South Force*. Actualmente în "Curva Sud Siberiano" activează grupările *Nuova Guardia, Centro storico, Frangia Kaotika, Nucleo Storico, Ultras Movement Salerno, Viking Guerrieri, Rebel Skull, Teddy Boys, precum și Vecchi Ultras 1977, Mariconda, Quelli di Milano, Giffoni Granata, Ultras Montecorvino Rovella Granata, Raito Granata, Brigata 2016, SG Soci Granata, Prigionieri di una fede, Scp Salerno Che Passione, Donati Vestuti Curva Sud, QdS Quelli di Sempre, Orgoglio Salernitano, Q4 Granata*¹²⁴. Subcultura ultra nu a lipsit de frământări interne care a produs divizarea ultrasilor, astfel că în Peluza Nord activează *Salerno Ultras, Iguș, Old Style, Super Tennent's* sau *Tipi Strani*¹²⁵.

Primul grup ultra a apărut în Catania în 1979, sub numele de *Falange d'Assalto Rossazzurra, care domină și în prezent peluza din orașul Sicilian chiar dacă ulterior s-au afirmat numeroase grupări cum ar fi Onda d'urto, Teddy Boys, Panthers, Hells Angels, Brigade Ultrà, Indians, Eagles* sau *Gioventù Rossazzurra*¹²⁶, iar la Catanzaro grupul ultras care a scris istorie este *Ultras Catanzaro 1973*, cunoscut și sub acronimul *UC '73*. Foarte popular pe scena ultras italiană, grupul a fost urmat de alte brigăzi respectiv *Wild Eagles, Squadre d'Azione Giallorossa, Generazione, Avulsi, Topsy Group, Incoscienti, Exalters, Brigata, Gruppo Stadio, Maestri Tessitori, Mods Rule* sau *Teski*¹²⁷. Conform unui raport emis de către Observatorul Național pentru Evenimente Sportive în 2014, ultrasii din Catanzaro înclină înspre extrema dreaptă, fiind apropiați de grupările fasciste *CasaPound* și *Forza Nuova*¹²⁸.

La Siracusa în 1979 a fost fondată brigada *Blue Boys Supporters*, subcultura fiind reprezentată și de *Ultras Azzurri, Brigade Azzurre, Boys Ortigia, Ortigia Azzurra, Nuclei Azzurri, Potere Azzurro, Figli di*

Archimede, Siracusa Superstar, Ultras via Bainsizza. Cu o prezență mai mult sau mai puțin meteoric au fost și grupările *Ultras Ghetto, Drunks, Vecchio Cuore Azzurro, Vecchia Guardia Aretusea, Gruppo Storico, Aliti Pesanti, Gruppo Obelix, USR Augusta, Brigata Palano, South Rasta, South Lions, Guasta Feste, Krips, Sirakaos, Kamikaos, Regime Aretuseo, Fedayn, Angeli della sud* sau *Quelli della bravo*¹²⁹.

La Varese în 1974 a fost fondat grupul *Boys*, facțiune care ani buni mișcarea ultras din peluza echipei, grupului alăturându-se în anii 80 și alte grupări părți componente ale istoriei subculturii în urbe, precum *Viking Panthers, Scossi, Varese Front* sau *Campari Group*. Conform tiparului, nici Peluza din Varese nu a fost lipsită de nelipsitele conflicte interne. În 1998 i-a naștere grupul *Blood & Honour*, brigadă care a intrat în conflict cu *Boys*, miza fiind evident statutul de brigadă dominantă a peluzei. Bătălia pentru putere a fost tranșată în favoarea lor de către ultrașii din *Blood & Honour* în martie 2001 după o aprigă dispută în apropierea stadionului Ossola. Conflictul dintre cele două grupări era iminent în condițiile unor opțiuni ideologice diferite, *Boys* fiind de extremă stânga, *Blood & Honour* reprezentând traducerea în engleză a celebrului slogan nazist *Blut und Ehre*¹³⁰. Cert este că învingătorii au dominat ulterior peluza din Varese, în 2002 facțiunea *Irreducibili* alăturându-se celor de la *Blood & Honour*, urmați în 2009 de *Grupul Comodo*, în tendința de unificare a peluzei. În sezonul 2012-2013 a apărut și birgada *Varese Front* pentru ca în 2014 mișcarea ultra din Varese să fie reprezentată de grăpările *Sette Laghi, Calciate Group, Cadrezzate Presente, Bizzozero Presente, Stirati delle Bettole, Orgoglio Varesino, Arditi* sau *Fulkitt Caidate '85*. Desigur scena scena ultras locală este mult mai complexă, fiind reprezentată și de *Commando Ultrà, Gioventù Biancorossa, Bulldog, Girls Ultrà, Panthers, Bolis Group, Seve Group, Erotik Group, Armata Biancorossa, B.H. Ragazze* sau *Skins*¹³¹.

La Inter după brigăzile *Boys San* în 1969 sau *Ultras* în 1975, i-au naștere și *Milano Nerazzurra* în 1977¹³². *Boys San sezione Roma* în 1980, *Viking* în 1984, *Irriducibili* și *Bulldogs* în 1988, *Brianza Alcoolica* în 1985, *Squilibriati Milano* în 2006, *Gruppo Imbastisci* în 1996, *Pitbull* în 2003 sau *Pessimi Elementi* în 2005¹³³. Alte grupări de ultrași din peluza interistă au fost și *Hell's Commandos* (1983-1986), *Longobards*, brigadă activă în anii '80, *Snakes*, grup fondat la finele anilor '80 și care a dispărut în 1992, *Monkeys* care și-a derulat activitatea între 1988-2012, *Perversi* (1996-2003), *Nord Kaos* (1995-2006), *Monelle* (1996-2001) sau *Senza*

Tregua (1995-2006). Brigada *Nuova Guardia Ultrà* (1993-1997) este primul grup ultrà interist care și-a stabilit locația în peluza sud¹³⁴ brigadă de extrema dreaptă. În peluza interistă au mai acționat și alte grupări ultras precum *Highlanders Hooligans*, *Shining*, *Korps*, *Legione*, *Armata Nerazzurra*, *Dragons*, *Vecchia Guardia*, *Snakes*, *Sturm und Drang*, *Terrace*, *Gioventu' Nerazzura*, *Gruppo Scaglia*, *Linea Gotica*, *Nutty*, *Potere Nerazzurro*, *Queen*, *Raiders*, *Sangue Nero Cuore Blu*, *Eagles Savage*, *Selvagge Nerazzurre*, *Ultras Girls*, *Asterix* sau *Bauscia*¹³⁵. În perioada recentă subcultura este reprezentată de către grupurile *Viking*, *Boys-San*, *Irriducibili*, *Skins*, *Inter Ultras 1975*, *Brianza Aoolica*, *Milano Nerazzurra*, *Boys Roma*, *Imbastici*, *Squilibrati*, *Bulldogs*, *Pitbull*, *Decisi*, *Boys Veneto*, il "Covo", *Pessimi Elementi*, *Fo De Co*, *CN69*¹³⁶. La Napoli activează *Fedayn EAM 1979*, *Secco Vive*, *Ultras Napoli*, *Mastiffs*, *Brigata Carolina*, *Vecchi Lions*, *Rione Sanità*, *Teste Matte*, *Bronx*, *Nuova Guardia*, *Fossato Flegreo*, *Quartieri Spagnoli*, *Anni 90*, *Sud 1996*, *Masseria Cardone*, *South Rebels*, *Area nord*, *Niss*, *Polacco vive* sau *Gate 19*¹³⁷.

AC Milan se remarcă prin numărul mare de grupări ultras care susțin cu fanatism clubul, respectiv *Fossa Dei Leoni*, *Commandos Tigre*, *Brigate Rossonere*, *Alternativa Rossonera*, *Guerrieri Ultras Curva Sud Milano*, *Avanguardia Rossanera*, *Curva Sud Milano*, *Settembre Rossonero*, *Skunkati*, *Stars*, *Teste Matte*, *Gruppo Veleno*, *Estremi Rimedi*, *Vecchia Maniera*, *Ultras 1976*, *Panthers*, *Boys Assatanati*, *Il Gruppo Nervus*, *Il Gruppo the Bull Dog*, *Il Gruppo Avanguardia*, *Il Gruppo Barbera*, *Il Gruppo Zava*, *Pitbulls*, *Gruppo Comodo*, *Gruppo Caramello*, *Area 207*, *Armata Rossonera*, *Bad Boys*, *Acid Group*, *Banda Casciavit*, *Herbert Kilpin Firm*, *Banda Scalino*, *Barone Rossonero*, *Torcida Rossonera*, *Baschi Rossoneri*, *Black Sheep Group*, *Bomber Group*, *Brigate Venete*, *Brothers*, *Brutti Dentro*, *Cani Sciolti*, *Celtic Devils*, *Clan*, *Convinti*, *Dannati*, *Warriors*, *Devils 1978*, *Diavoli di Como*, *Drunk Company Veneto Alcool*, *Eagles*, *Fanatic*, *Fedelissimi Milan*, *Feroci*, *Fronte Rossonero*, *Hooligans*, *I Diavolacci*, *Indyans*, *Kaos*, *Legionari Tigre*, *Inferno Rossonero*, *Mazzo Group*, *Mods*, *Nobilita Rossonera*, *Nucleo Tifosi Rossoneri*, *Out Laws*, *Panthers 1976*, *Ragazzi del 99 ACM 1899*, *Sconvolts*, *Tigers*, *Ubriachi di Milan*, *Vecchi Teschi*, *Villani* sau *Gioventu Rossonera*¹³⁸. Un număr consistent de brigăzi ultras dezvoltate atât datorită forței clubului cât și rivalității cu concitadina Inter, rivalitate care dă impulsul necesar dezvoltării subculturii în rândul fanilor ambelor echipe.

Mafia și mișcarea ultras

O problemă cu care se confruntă mișcarea ultra italiană o reprezintă și infiltrarea mafiei în diverse peluze, Camorra, Ndrangheta sau Cosa Nostra fiind interesate de un control cât mai consistent asupra brigăzilor ultra din peninsulă¹³⁹. Ca atare o comisie parlamentară anti-mafia a investigat și legăturile dintre crima organizată și grupările ultras. Conform **Raportului privind implicarea mafiei în sport** al Comisiei parlamentare anti-mafia, raport prezentat de către președinta comisiei Rosy Bindi și de către coordonatorul acesteia Marco Di Lello „în unele cazuri, liderii ultras sunt persoane care sunt membrii ai asociațiilor mafioate sau au legături strânse cu acestea, cum ar fi de exemplu Catania sau Napoli; în alte cazuri, cum ar fi Genova, deși nu au apărut elemente care să facă legătura între crima organizată și criminalitatea comună, organizarea și funcționarea ultrasilor sunt împrumutate de la asociațiile de tip mafiot”¹⁴⁰.

Aceiași Rosy Bindi susține că "fotbalul italian nu are un corp suficient de sănătos încât să se păstreze imun la posibilele infiltrări criminale. Mafia îl folosește pentru a crea consens teritorial"¹⁴¹. Liderul peluzei lui Napoli, pe nume Gennaro De Tommaso constituie un bun exemplu în acest sens. Membru important al Camorrei, reprezintă o familie care are legături strânse cu amintita organizație criminală, atât tatăl său Ciro, condamnat pentru activități mafioate la 24 de ani, cât și unchiul, Giuseppe de Tommaso, supranumit "Asasinul" fiind membrii de vază ai mafiei napolitane¹⁴². Ziarele italiene "Corriere del Mezzogiorno" și "Il Giornale" dezvăluie că în grupul de 600 de fani veniți în București pentru meciul cu Steaua, pe 30 septembrie 2010, au fost trimiși și ultrași infiltrați de Camora. Procuratura italiană a arestat un număr de unsprezece ultrași napolitani din gruparea "Bronx", după o anchetă ce a durat doi ani, acuzațiile aduse ultrașilor fiind "asocierea în comiterea de infracțiuni la jocurile de fotbal. Șeful acestora a fost prins că are legături cu clanul Mazzarrella, axat pe traficul de droguri și șantaj"; "Aceștia au participat la grave acte de violență comise la Napoli, pe 9 mai 2010, la partida cu Atalanta, în urma cărora au fost răniți 13 agenți de poliție. Au provocat incidente și la Udine, pe 7 februarie 2010, și la întâlnirile din Europa League cu Steaua, în România, și cu Liverpool, la Napoli, ocazie cu care au fost agresați și răniți 7 turiști englezi plus 5 polițiști"¹⁴³.

Crima organizată este, de asemenea, prezentă și la granzii Juventus, Inter sau Milan. La Juventus, **Loris Grancini**, șeful grupării Viking, este considerat un apropiat al Cosei Nostra, legături cu grupările de crimă organizată având și **Giancarlo „Sandokan“ Lombardi**, liderul ultrașilor lui

Milan, sau **Franco Caravita**, liderul ultrașilor din Boys ai lui Inter. Un alt lider important cu legături cu mafia italiană este și șeful ultrașilor din Catania, **Michele Spampinato**¹⁴⁴. În 2017 poliția italiană a efectuat o serie de arestări în rândurile ultrașilor lui Juventus, în special al celor din brigada Drughi, acuzați că ar fi colaborat cu gruparea mafiotă Ndrangheta. Conform ziarului *La Gazzetta dello Sport*, judecătorul Giacomo Marson care a judecat cazul a ajuns la concluzia că gruparea mafiotă a colaborat cu grupări ultras capabile să "exercite o forță semnificativă de intimidare față de clubul de fotbal", existând în peluza torineză și grupuri care "acționează sub controlul direct" al Ndranghetei¹⁴⁵. Președinta comisiei parlamentare antimafia Rosy Bindi consideră că grupările mafioate "s-au infiltrat în fotbal și cluburile subvaluează pericolul. Metodele mafioate fac legea pe stadioane". "Cluburile subvaluează pericolul, nu doar Juventus, metodele mafioate fac legea în tribună. Anarhia guvernează peluzele, cu până la 30% din fani având legături cu criminalitatea. Există conexiuni stânse între Mafie și tifoseriile organizate", explică președinta Rosy Bindi¹⁴⁶.

Note:

1 Qual è l'origine del termine "ultras"? Focus, 11 settembre 2009m articol arhivat în <http://www.cnrtl.fr/definition/ultra-r%C3%A9volutionnaire>; vezi și <https://www.focus.it/cultura/storia/qual-e-lorigine-del-terme-ultras>; vezi și <http://www.treccani.it/vocabolario/ultra2/>

2 idem

3 Giovanni Borgognone, Sinistra, destra i centro, în http://www.treccani.it/enciclopedia/sinistra-e-centro-destra_%28Enciclopedia-dei-ragazzi%29/

4 <https://dexonline.ro/definitie/ultra>

5. Fenomenologia degli ultras, da Lo stato della città în <http://napolimonitor.it/fenomenologia-degli-ultras-lo-della-citta/>

6. Indro Montanelli, Storia d'Italia. Vol. 10, RCS Quotidiani, Milano, 2004, p. 379-380; Gianni Flamini, L'Italia dei colpi di Stato, Newton Compton Editori, Roma, pag. 82; Sergio Romano, Cesare Merzagora: uno statista contro i partiti, in: Corriere della Sera, 14 marzo 2005

7 https://www.scuolazoo.com/wp-content/uploads/2011/04/maturita_miracolo_economico.pdf

8. R. Villari, *Il Sud nella Storia d'Italia*, Bari, ed. Laterza, 1974, p. 172.

9. U. Ascoli, *Movimenti migratori in Italia, Bologna*, Il Mulino, 1979, pp. 52-53.

10 ibidem

11G. Fofi, *L'immigrazione meridionale a Torino*, Milano, Feltrinelli, 1975, pp. 299-300.

12 M. Paci, *Mercato del lavoro e classi sociali in Italia*, Bologna, Il Mulino, 1973, pp. 27-28.

13. L. Cavalli, *Gli immigrati meridionali e la società ligure*, Milano, Angeli, 1964, p. 105.

14 PIERANGELO SAPEGNO, Eravamo tutti meridionali. La migrazione sui Treni del Sole, articol publicat în 10.07.2016 în *La Stampa*,

15. M. Paci, *Migrazioni interne e mercato capitalistico del lavoro*, in "Problemi del Socialismo", XII (1970), n. 48, pp. 673-674.

16. idem

17. Vezi <https://italiaexpress.wordpress.com/2012/07/20/lemigrazione-italiana-interna-negli->

- <http://www.lastampa.it/2016/07/10/speciali/eravamo-tutti-meridionali-la-migrazione-sui-treni-del-sole-LQgU4hJ7FYOKNUsx9cUIEK/pagina.html>
18. vezi https://it.wikipedia.org/wiki/Miracolo_economico_italiano
19. idem
20. <https://favacarpنديem.wordpress.com/2013/01/24/24-gennaio-1966-avviene-a-trento-la-prima-occupazione/>
21. Piero Ignazi, *Il polo escluso. Profilo del Movimento Sociale Italiano*, Bologna, il Mulino, 1989, p. 131 apud. <https://it.wikipedia.org/wiki/Sessantotto>
22. https://adevarul.ro/cultura/istorie/In-dialog-dragos-sdrobis-limitele-meritocrației-intr-o-societate-agrara-Somaj-intelectual-radicalizare-politica-tineretului-romania-interbelica-1_551960b8448e03c0fd0dd5cf/index.html
23. Mauro De Mauro, "I contadini uccisi ad Avola Volevano solo trecento lire in più", in *L'Espresso* 8 dicembre 1968 în <http://temi.repubblica.it/esspresso-il68/1968/12/08/volevano-solo-trecento-lire-in-piu/?printpage=undefined>
- 24 <https://www.ritornoabattipaglia.it/400/a-carmine-citro-e-teresa-ricciardi/>
- 25 Nicola Del Vecchio, *IL SECONDO BIENNIO ROSSO ITALIANO. L'AUTUNNO CALDO NELLE INTERPRETAZIONI DI BRUNO TRENTIN*, în http://www.tosc.cgil.it/ftp/centrodocumentazione/files/tesi_delvecchio2.pdf, p.56-60
- 26 Sergio Zavoli, *La notte della Repubblica*, Roma, Nuova Eri, 1992.apud. https://it.wikipedia.org/wiki/Autunno_caldo
- 27 Cinque anarchici del sud. Una storia degli anni Settanta în <http://www.lsd.it/dossier/anarchici/cap7.html>
- 28 vezi https://it.wikipedia.org/wiki/Anni_di_piombo
- 29 Curtea de la Savona, biroul judecatorului pentru investigații preliminare, decretul de concediere a procedurilor penale 2276/90 RG pagina 23-25, apud. *Michele Ruggiero, Nei secoli fedele allo Stato, Genova, Fratelli Frilli Editori, 2006, p. 229*
- 30 vezi articolul *Piazza Fontana 12 dicembre 69* de Piero Calaprico în http://www.repubblica.it/speciali/istituto-luce/2014/12/10/news/12_dicembre_1969_strage_di_piazza_fontana_a_milano-102555513/; vezi și https://it.wikipedia.org/wiki/Strage_di_piazza_Fontana
- 31 Giovanni Maria Bellu, *In diciassette anni 600 sequestri*, în *la Repubblica*, 17 iunie 1989 în <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1989/06/17/in-diciassette-anni-600-sequestri.html>
- 32 idem
- 33 Sergio Zavoli, *La notte della Repubblica*, Roma, Nuova Eri, 1992 apud. https://it.wikipedia.org/wiki/Anni_di_piombo#cite_note-piombo-25
- 34 Ernesto Galli della Loggia, *Brigantismo senza fine*, în *Corriere della Sera*, 27 aprile 2007
- 35 Răpirea lui Aldo Moro a fost intermediată de Securitatea lui Ceaușescu, interviu cu Ion Mihai Pacepa, *Adevărul* 9 mai 2006;
- vezi și adevarul.ro/sanatate/medicina/rapireea-aldo-moro-fost-intermediata-securitatea-ceausescu-1_50ac27617c42d5a663855644/index.html
- 36 vezi *Cronologia degli anni di piombo* în <https://archive.is/20070612181541/http://www.comunistifriuli.it/Italia/stragidistato/cronologia%20anni%20piombo.htm>
- 37 vezi <http://www.doarpetrolul.ro/index.php/20080222589/miscarea-ultras-din-italia?format=pdf>
- 38 Luigi pelicone, *La Curva Maratona: il cuore del grande Cuore Toro*, articol publicat în 15 octombrie 2017 în <http://www.ilposticipo.it/calcio/storia-curva-maratona-ultras-torino/>, vezi și <http://www.postpopuli.it/30820-storia-del-tifo-organizzato-e-del-calcio-italia/>
- 39 Alberto Testa, *The UltraS: An Emerging Social Movement?*, articol în pdf în *Review of European Studies*1(2) · December 2009, p. 54-60
- 40 *Ultras Tito Cucchiaroni: la storia*, în <http://www.sampstory.it/storia/tifoseria/ultras-tito-cucchiaroni/>
- 41 idem

- 42 *Istoric al fenomenului ultras*, în <https://romanianultras.wordpress.com/2006/09/20/istoric-al-fenomenului-ultras/#more-27>, articol tradus de pe siteul SuperTifo de Cristi Nefiru pentru site-ul RomanianUltras, in 2003
- 43 Stefano D'Auria, GLI ULTRAS: ANALISI GLOBALE DEL FENOMENO EDELLE POLITICHE DI CONTRASTO ALLO STESSO pdf, în *Rassegna penitenziaria e criminologica*, 2009, p.62
- 44 idem
- 45 idem p.63
46. Marco Impiglia, *Forza Roma, daje lupi. La prima storia completa del tifo giallorosso*, Roma, Eraclea Libreria Sportiva, 1998, p.114
- 47 https://it.wikipedia.org/wiki/Tifoseria_dell%27ACF_Fiorentina
- 48 <http://www.pianetagenoa1893.net/la-parola-ai-lettori/luana-ambrico-vi-racconto-la-storia-del-tifo-genoano/>
- 49 Raffaele Cellini, La storia del tifo ultras, în <http://www.igorvitale.org/2013/12/24/la-storia-del-tifo-ultras/>
- 50 idem
- 51 Danilo Paparazzo, The history of the juventus fans, articol publicat pe site-ul <http://bianconeri.tripod.com/fans.html>
- 52 *Istoric al fenomenului ultras...* op. cit.
- 53 idem
- 54 idem
- 55 vezi Curva Ospiti | I tifosi del... Napoli în <http://www.pianetaempoli.it/curva-ospiti-i-tifose-del-napoli/> și Storie di tifo: Verona, Brescia, Pescara... în <https://www.calciomercato.com/news/storie-di-tifo-verona-brescia-pescara-720111>
- 56 Gabriel Sala, Stăpânii stadioanelor, ed. Primus, Oradea, 2011, p. 24
- 57 idem p. 18
- 58 idem p. 16
- 59 idem p. 17
- 60 vezi articolul Vincenzo Paparelli în http://www.laziowiki.org/wiki/Paparelli_Vincenzo
- 61 Gabriel Sala, op. cit. p. 17
- 62 idem
- 63 Antonio Roversi, Carlo Balestri, Gli Ultras oggi. Declino o cambiamento?, în PDF, p. 2
- 64 Gabriel Sala, op. cit. p. 19
- 65 Vezi articolul Fossa dei Leoni, publicat in <http://www.ultras-tifo.net/news/208-fossa-del-leoni.html>
- 66 vezi articolul Miscarea Ultras din Italia, pdf p. 6, publicat pe site-ul <http://www.doarpetrolul.ro/index.php/20080222589/miscarea-ultras-din-italia?format=pdf>
- 67 idem p. 7
- 68 Storia delle Brigate Gialloblu în <https://vitadaultras.forumfree.it/?t=5409689>
- 69 Massimo Calandri, Venti anni fa l'omicidio Spagnolo: "Il calcio sporco che ha ucciso mio figlio", RepubblicaSport, 28 ianuarie 2015
- 70 După moartea lui Vincenzo Spagnolo mișcarea ultras italiană a emis un comunicat intitulat Basta lame, basta infami preluat de marile ziare italiene. Vezi aici comunicatul publicat în Gazzetta delo sport <http://www.footballa45giri.it/basta-lame-basta-infami-comunicato-ultra-gazzetta-dello-sport/>
- 71vezi articolul *Fine anni '90: l'inizio del decline* publicat în <https://www.facebook.com/notes/no-alla-tessera-si-alla-passera/fine-anni-90-linizio-del-declino/202675516436156/>
- 72 Carlo Balestri, Gabriele Viganò, Gli ultrà: origini, storia e sviluppi recenti di un mondo ribelle, Quaderni di sociologia, Calciopolitiche nr.34, 2005, p.34-49; vezi ediția PDF în <https://journals.openedition.org/qds/1135>
- 72 idem
- 73 Andrea Ferreri , Ultras I rebelli de calico, Lecce, ed. Bepress, 2008, p. 183; vezi ediția online în <https://books.google.ro/books?>

[id=OHSbkSDDvjC&pg=PA183&lpg=PA183&dq=movimento+ultra+2002+brescia&source=bl&ots=KUJrst3bDm&sig=84iPAO8qY-](https://www.tiscali.it/cronaca/articoli/gruppi-ultras-curve-italiane)

[QEmZ96ggB0rhxfsQ&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwj_4rmElfTaAhXFZlAKHaOkBd4Q6AEIPTAG#v=onepage&q=movimento%20ultra%202002%20brescia&f=false](https://www.tiscali.it/cronaca/articoli/gruppi-ultras-curve-italiane)

74 <http://notizie.tiscali.it/cronaca/articoli/gruppi-ultras-curve-italiane>

75 idem

76 **Guido Ruotolo, Violenza, droga e mafie. Quanto sono pericolosi i 420 gruppi ultras delle curve italiane** în <https://notizie.tiscali.it/cronaca/articoli/gruppi-ultras-curve-italiane>

77 SONIA MONTRELLA, **Quali sono le tifoserie di estrema destra in Italia. Una mappa, 25 ottobre, 2017** în https://www.agi.it/cronaca/ultras_estrema_destra_italia-2290013/news/2017-10-25/

78 Demos & Pi, LI Osservatorio sul Capitale Sociale degli italiani – Il tifo calcistico in Italia (PDF), settembre 2016, p. 3-9 în http://www.demos.it/2016/pdf/4054capsoc51_2016-10-01tifo.pdf

79

https://it.wikipedia.org/wiki/Tifoseria_della_Juventus_Football_Club#CITEREFMancini,_De_Luna

80 idem

81 Paolo Rausa, L'emigrazione interna italiana negli anni '50 e '60, articol publicat în 16 noiembrie 2012 pe site-ul <http://www.salogentis.it/2012/11/16/lemigrazione-interna-italiana-negli-anni-50-e-60/>;

Nelu Dan, Alessio Fornasin, [Una indagine CATI per lo studio della mobilità interna in Italia in un'ottica longitudinale](https://www.uniud.it/it/ateneo-uniud/ateneo-uniud-organizzazione/dipartimenti/dies/ricerca/allegati/wp/wp_2013/wp04_2013.pdf) (PDF), Università degli studi di Udine, nr. 4 din 2013, p.7 în [https://www.uniud.it/it/ateneo-uniud/ateneo-uniud-organizzazione/dipartimenti/dies/ricerca/allegati_wp/wp_2013/wp04_2013.pdf](https://www.uniud.it/it/ateneo-uniud/ateneo-uniud-organizzazione/dipartimenti/dies/ricerca/allegati/wp/wp_2013/wp04_2013.pdf);

<http://www.americacallsitaly.org/emigrazioni/migrazioneinterna.htm> vezi și

82 Antonio Papa, Guido Panico, *Contemporanea: rivista di storia dell'800 e del '900* (2), 2000, p. 269

83 Philippe Ridet, La Juve, passion à l'italienne, în *Le Monde*, 4 noiembrie 2014 în http://www.lemonde.fr/football/article/2014/10/30/la-juve-passion-a-l-italienne_4515267_1616938.html

84 Demos & Pi, XXXVI Osservatorio sul Capitale Sociale degli italiani – Il tifo calcistico in Italia (PDF), settembre 2013.

85 Iberto Barilla, *Il primo partito? È la Juve*, in *Corriere dello Sport – Stadio*, nr. 319, 18 novembre 2016, p. 2.

86 Sondaggio Demos & Pi, 2016, p. 3; vezi în http://www.demos.it/2016/pdf/4054capsoc51_2016-10-01tifo.pdf

87 <https://www.theguardian.com/football/the-gentleman-ultra/2014/jul/22/juventus-serie-a-alternative-club-guide-fans-trezeguet>.

88 Richard Hall, *Juventus: Serie A Alternative Club Guide*, in *The Gentleman Ultra*, The Guardian, 22 iulie, 2014.

89 *Storia dei gruppi di tifosi juventini* 31 octombrie, 2002 în <https://web.archive.org/web/20021031202309/http://www.forza-juventus.com/supporters/histoire-ita.htm>

90 idem; vezi și <http://www.pianetabianconero.com/forum/index.php?topic=6778.0>

91 Richard Hall, *Juventus: Serie A Alternative Club Guide...*

92 *Nucleo 1985... "duri a morire": Storia del Gruppo Nucleo 1985*, 15 octombrie 2007 în <https://web.archive.org/web/20071015223339/http://www.nucleo1985.it/storia.htm>

93 *Drughi Ultrà Curva Sud: Chi siamo*, 29 octombrie 2013 în https://web.archive.org/web/20131029203608/http://www.drughi.com/chi_siamo.php

94 idem

95 ibidem

96 *Storia dei gruppi di tifosi juventini*, 31 Octombrie 2002, în <https://web.archive.org/web/20021031202309/http://www.forza-juventus.com/supporters/histoire-ita.htm>

97 idem

- 98 ibidem
- 99 Richard Hall, *Juventus: Serie A Alternative Club Guide...*
- 100 idem
- 101 vezi <http://www.juventusclubcaserta.it/mondojuve/la-societa/> sau <https://juventino1984.jimdo.com/la-societ%C3%A0/>
- 102 Marco Impiglia, *Forza Roma, daje lupi. La prima storia completa del tifo giallorosso*, Roma, ed. Eraclea Libreria Sportiva, 1998, p.114
- 103 idem p.126
- 104 idem p.114
- 105 idem p.126
- 106 Comando Ultra Curva Sud în <http://www.portaleromanista.org/ultras/curvasud/cucs.html>
- 107 idem
- 108 Impiglia p. 154
- 109 idem p.156
- 110 idem p. 40-43
- 111 idem
- 112 idem p.161
- 113 idem
- 114 idem 105
- 115 idem
- 116 vezi <http://www.asromaultras.org/gruppi.html>
- 117 vezi *Curva Ospiti | I tifosi della... Roma*, PianetaEmpoli, 29 octombrie 2016 în <http://www.pianetaempoli.it/curva-ospiti-i-tifosi-della-roma-3/>
- 118 Giancarlo Tamiozzo, *Vigilantes addio, senza striscione resta la passion*, în Il giornale di Vicenza, 14.09.2012 <http://www.ilgiornaledivicenza.it/home/sport/vicenza/vigilantes-addio-senza-striscione-resta-la-passione-1.894820>
- 119 vezi *Storia dei gruppi di Vicenza* în <http://www.museovicenzacalcio1902.net/it/node/52>
- 120 *Curva ospiti - Vicenza: la sua tifoseria*, în <https://web.archive.org/web/20140222103431/http://www.pianetaempoli.it/2012/12/14/lavversaria/curva-ospiti-vicenza-la-sua-tifoseria/>
- 121 vezi articolul *I tifosi rossoblu* publicat în <https://web.archive.org/web/20151006073235/http://www.casertana.sitiwebs.com/storiatifo.php>
- 122 vezi articolul *Fedayn Bronx 1981 Casertana* în <http://fiorenzuola1922.blogspot.com/2009/03/fedayn-bronx-1981-casertana.html>
- 123vezi *ATLANTE ULTRAS Italia - dalla A alla C* în <http://fiorenzuola1922.blogspot.com/2009/07/atlante-ultras-italia-dalla-alla-c.html>
- 124 vezi articolul *Si è sciolto lo storico gruppo dei Fedelissimi* publicat la 30 august 2014 pe site-ul <https://web.archive.org/web/20140904003132/http://lacittadisalerno.gelocal.it/sport/2014/08/30/news/si-e-sciolto-lo-storico-gruppo-dei-fedelissimi-1.9846481>
- 125 idem
- 126 vezi *Tifosi Rossoazzurri* în <https://web.archive.org/web/20101030002529/http://www.clubcalciocatania.it/tifoseria.htm>; vezi *Gruppi Ultras del Catania* în <http://www.cesenainbolgia.net/nemicob.htm> și <http://bianconeri.tripod.com/fans.html>
- 127 vezi <http://www.catanzarosport24.it/l-angolo-del-tifoso/gli-ultras-catanzaro-tra-le-10-migliori-tifoserie-in-europa-per-il-sito-francese-la-grinta-2555>
- 128 vezi https://it.wikipedia.org/wiki/Tifoseria_dell%27Unione_Sportiva_Catanzaro_1929
- 129 vezi https://it.wikipedia.org/wiki/Tifoseria_del_Siracusa_Calcio

130 vezi articolul *Si costituisce capo ultrà Blood & Honour ricercato da settembre: spacciava hashish*, publicat la 2 martie 2011 în ziarul Il Giorno https://www.ilgiorno.it/varese/cronaca/2011/03/02/467477-constituisce_capo.shtml

131 vezi articolul *La tifoseria del... Varese* <https://web.archive.org/web/20130312033149/http://www.pianetaempoli.it/2013/03/02/lavversaria/curva-ospiti-la-tifoseria-del-varese>

132 vezi articolul *Gruppi della Nord* publicat pe site-ul <https://web.archive.org/web/20100503082843/http://www.curvanordmilano.net/pub/curva/index.php?module=htmlp&func=display&pid=2>

133 vezi articolul *I tifosi dell'...Inter* din 21 septembrie 2016 publicat pe site-ul

<http://www.pianetaempoli.it/curva-ospiti-i-tifosi-dell-inter-2/>

134 idem

135 vezi *Curva Nord* în <https://www.wearemilano.net/curva-nord-milano---fc-internazionale>

136 vezi *Italská scéna - ultras skupiny, politické rozdělení, družby, nepřátelství*, publicat pe site-ul <http://www.hooligans.cz/domains/hooligans.cz/index.php/reports/foreign/58-ita/4731-italska-scena-ultras-skupiny-politicke-rozdeleni-druzby-nepratelstvi>

137 Vezi articolul *Ultras del Napoli* publicat pe site-ul <http://www.napolicalcio1926.it/ultras.php>

138 vezi *Milan: Serie A alternative club guide*, The Guardian

<https://www.theguardian.com/football/the-gentleman-ultra/2014/sep/12/ac-milan-serie-a-alternative-club-guide>

139 Guido Ruotolo, *Violenza, droga e mafie. Quanto sono pericolosi i 420 gruppi ultras delle curve italiane*, 28 mai 2017 în <http://notizie.tiscali.it/cronaca/articoli/gruppi-ultras-curve-italiane>

140 vezi articolul «*Così la mafia si è infiltrata nel calcio*» din *Corriere dello Sport* din 14 decembrie 2017, în

<http://www.corrieredellosport.it/news/calcio/serie-a/2017/12/14-35564596/>

[cos la mafia si infiltrata nel calcio/](http://www.corrieredellosport.it/news/calcio/serie-a/2017/12/14-35564596/cos-la-mafia-si-infiltrata-nel-calcio/)

141 vezi Daniel Scorpie, *Mafia câștigă teren în peluze » 30% din ultrasi au legături cu criminalitatea!*, *Gazeta Sporturilor*,

15 decembrie 2017 în <https://www.gsp.ro/international/campionate/mafia-castiga-teren-in-peluze-30-din-ultrasi-au-legaturi-cu-criminalitatea-528174.html>,

142 vezi **PAOLO BERIZZI, FABIO TONACCI** *Quei 10 padroni delle curve d'Italia tra camorra, affari e politica*, *Repubblica*, 5 mai 2014 în http://www.repubblica.it/cronaca/2014/05/05/news/quei_10_patroni_delle_curve_d_italia_tra_camorra_affari_e_politica-85251006/

143 <https://www.gsp.ro/international/campionate/camorra-in-ghencea-ultrasii-lui-napoli-pusi-de-mafie-sa-se-bata-la-bucuresti-au-fost-prinsi-in-italia-307696.html>

144 <http://www.liberoquotidiano.it/news/italia/11605986/Politica--mafia--droga-e.html>

145 <https://www.gazzetta.it/Calcio/Serie-A/Juventus/29-09-2017/juve-alto-piemonte-la-ndrangheta-controlla-tifo-club-220953603906.shtml>

146 <https://www.gsp.ro/international/campionate/mafia-castiga-teren-in-peluze-30-din-ultrasi-au-legaturi-cu-criminalitatea-528174.html>

Spațiul axiologic în care s-a format și a viețuit dascălul – învățător român (1812 – 1950)

The Axiological Space where the Romanian Educator- Teacher was Formed and Lived (1812-1950)

*Doru Bogdan,
Colegiul Național „Preparandia Dimitrie Țichideal”, Arad*

Abstract

The actions of the Romanian educator-teacher in the educational and cultural space of the Romanian history, defined by dedication, passion and spirit of sacrifice for the enlightenment, freedom and union of the Romanian nation through education and culture, originates in the Romanian national value system that shaped numerous generations of teachers, starting with the pedagogical and normal institutes and following with the Pedagogical schools / highschoools all over the Romanian territory from Nistru to Tisa, from the South of the Danube and to the north of the Carpathians.

Many important scholars, educators, teachers and professor from the city of Arad have significantly contributed to the development of the Romanian education system.

Keywords: Romanians, educators, teachers, educational activities.

Comportamentul Dascălului – Învățător Român în spațiul școlii și al culturii în genere al istoriei românești definit de dăruire, pasiune și spirit de jertfă întru luminarea, dezrobirea și întregirea neamului românesc prin educație și cultură își are geneza în sistemul de valori, de ordin național românesc, în care generații succesive de învățători s-au format, în primul rând în școlile Preparande, Școlile Normale sau, mai apoi în Școlile Pedagogice/Liceele Pedagogice de pe toată întinderea spațiului românesc, de la Nistru până la Tisa, și de la sud de Dunăre și până în Carpații Păduroși.

Urmărind acest comportament pe decupajul temporal delimitat de începutul sec. al XIX lea și sfârșitul sec. al XX lea constatăm o dinamică, evidentă, a setului de valori care au perimetrat formarea Dascălului – Învățător Român. Această dinamică a fost determinată de împlinirea unor mari obiective cultural – spirituale și politice specifice unei anumite

perioade. Acele obiective au fost, în definitiv, valorile care au modelat gândirea, concepția, în fond, mentalitatea și acțiunea de viitor a oricărui DASCĂL – ROMÂN.

Raportându-ne la mediul axiologic care a definit Preparandia din Arad pe parcursul a mai bine de un secol, putem afirma că cel care le-a formulat sub forma unui sfânt testament îndeosebi, în celebrul său volum de FABULE tipărit în 1814, cu titlul „Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături,, dar nu numai, și care, mai apoi le-a diseminat în școală cu curaj și constanță în mințile și inimile elevilor săi a fost întâiul senior (director) al școlii, Dimitrie Țichindeal. Șansa acestei școli preparandiale din Arad și care i-a conferit și un prestigiu incontestabil este că a avut, de la începuturile ei, un mănunchi de patru profesori precum: Dimitrie Țichindeal (1775 – 1818) prof. de religie și germană, Constantin Diaconovici Loga (1770 – 1 noiembrie 1850) prof. de Gramatică Română și Epistolografie (scrierea corectă a scrisorilor către diverse autorități – n.n. D.B.), dr. Iosif Iorgovici (1792 - 1820) prof. de Matematică, Fizică și Geografie și Ioan Mihuț (1755 - 3 febr. 1830) prof. de Pedagogie, Metodică și Istorie care au îmbrățișat cu toții ideile și idealurile lui Țichindeal, impunându-se, împreună, precum o cetate de creștere a viitorilor Învățători și Preoți într-un profund și autentic spirit național, românesc. Valorile cu funcție de ideal național pe care le-a afirmat Preparandia din Arad ca pe o

Martirul luptător
Moise Nicoară

veritabilă doctrină națională și care au purtat pecetea îndeosebi a două nume: Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară (1784 -1861, 1 oct.) au fost treptat însușite de întreaga preoțime ortodoxă din zona Banatului, a Aradului și a Bihorului și Ținuturilor Ungurene (fostele comitate Bichiș/ Bekes, Ciongrad/Csongrad, Cenad). Această doctrină națională centrată în jurul Preparandiei din Arad a fost definită de înseși autorii ei sub conceptul de „LUCRU ROMÂNESC”. El apare, îndeosebi, în cuprinsul corespondenței dintre Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară, respective dintre Țichindeal și episcopul greco-catolic de Oradea, Samuil Vulcan, unul din ierarhii vremii care l-au sprijinit pe Țichindeal și Școala Preparandială din Arad.

Conținutul doctrinei românești a fost definit de o sumă de valori – idealuri care, în fond structurau patru mari proiecte, de incontestabilă dimensiune

națională: proiect de factură spiritual-religioasă, de natură cultural lingvistică și instituțional școlară și un proiect de natură politică. Primul proiect conținea drept obiectiv fundamental românizarea scaunului Episcopal de la Arad, care a fost de mai bine de un secol ocupat numai de ierarhi sârbi. Documentele vremii erau foarte clare și tranșante și îndeosebi Memoriul/ Supplex libellus Aradiensis din iulie 1814 trimis Curții de la Viena și care cerea categoric „ca pe tronul Episcopal din Arad să ajungă un episcop român după sânge, limbă și inimă „De asemenea, în satele majoritar românești se cerea, în acord cu principiul naționalităților, să fie preoți români și nu sârbi. Din sfera proiectului cultural – lingvistic și instituțional - școlar făceau parte obiective – valori precum: folosirea limbii române ca o limbă de cult, în biserică, cu alte cuvinte, recunoștea limbii române ca limbă liturgică așa cum erau recunoscute doar limbile slavonă și limba sârbă. În egală măsură, se urmărea renunțarea la scrierea cu litere chirilice și reintroducerea literelor latine (a grafiei latine); deopotrivă se solicita directori români și nu sârbi în școlile românești s-au în districtele școlare românești. De asemenea, din sfera proiectului cultural – instituțional nu lipsea înființarea unui Seminar Teologic, a unei Academii chiar, precum și a unui convict, respectiv alumneu (internat) pentru elevii preparandiali. Proiectul politic pe care l-a elaborat Țichindeal și la care aderat toată inteligența începutului de secol XIX, rămânând un adevărat testament până la 1918, a fost realizarea unirii tuturor românilor din toate provinciile și teritoriile locuite de ei într-un singur și neatârnat stat. Ceea ce este demn de menționat cu privire la idealul unirii politice a tuturor românilor profetizat de Țichindeal este că el nu a fost conceput sub formulă relativizantă ci, a fost exprimat sub forma unei convingeri–credințe de neclintit. Sub expresia țichindeliană „TE VEI UNI”, conducătorul Preparandiei arădene zidea convingerea în rândul ucenicilor lui, în primul rând dar și a lectorilor români că UNIREA VA VENI ÎN FIECARE ZI, că unirea românilor ESTE UN PREZENT CONTINUU sau un VIITOR PREZENT. În fiecare lucrare pe care noi o săvârșim, în fiecare zi, noi lucrăm de fapt pentru unire, aceasta a vrut Țichindeal, în fond, să transmită contemporanilor și urmașilor lui. Și astfel, prin învățătorii „zidiți,, în acest spirit că Unirea este un ideal ce se va împlini, Preparandia-școala care împreună cu al ei director și mulțimea demnilor lui urmași cu temei a fost apreciată și apreciat/apreciați de trudnicul și neodihnitul ierarh arădean Grigorie Comșa al perioadei 1925–1935, sub expresia „a fost un mare suflet, un creator de

epocă¹, Țichindeal. De ce ? Pentru că El a fost pătruns de CREDINȚA că neamul românesc, în totalitatea lui se va uni; a fost stăpânit de crezul că ZIUA MÂNTUITOARE ȘI PENTRU NEAMUL ROMÂNESC VA VENI. Țichindeal nu a formulat idealul de unire în termenii ” o să vină; o să se înfăptuiască”. El, idealul, nu era formulat la viitorul posibil, relativ ci, la viitorul prezent categoric, sub formula imperativă: ” TE VEI UNI !,, Dar să-l auzim pe Țichindeal cum a formulat idealul unirii ca valoare și țel fundamental al lucrului românesc în volumul de Fabule din anul 1814: „Mintea, Mărită Nație Daco–Românească, din Ardeal, din Banat, din Țara Ungurească, din Moldova și Țara Românească, Mintea! Și când te vei lumina cu faptele cele bune ale strămoșilor tăi TE VEI UNI (subl. n. D.B.) și altă nație, pre pământ, înaintea ta nu va fi ! ...”. Și dacă privim cu luare aminte la cele patru proiecte politic, spiritual, cultural–lingvistic și instituțional pe care el le-a elaborat cu atâta credință și–l punem în oglindă cu devenirea noastră istorică, constatăm că el/ele s–a/s–au împlinit întocmai, e adevărat, treptat, în etape. Ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că Țichindeal, cu adevărat, a avut darul înainte–vederii, precum un vizionar. Putem spune, fără teama de a greși, că Dimitrie Țichindeal a elaborat un proiect de izbăvire națională de dimensiuni puternic optimiste, profetice². Este demn de subliniat încă trei idei conexe cu idealul unirii categoric formulat mai sus, și anume ideea că unirea este rodul luminării, adică al cultivării, al educației neamului românesc. De asemenea, este demn de

---

¹P.S.S. Grigorie Comșa, *Brazde în ogrorul ortodoxiei. Cuvântări ocazionale*, Tipografia Diecezana, Arad, 1932.

² Vezi despre acest complex și optimist proiect național pe care Țichindeal și generația lui l–a elaborat și susținut cu tenacitate și perseverență în frunte cu Moise Nicoară, Const. Diaconovici–Loga, Iosif Iorgovici, Ioan Mihuț și serii întregi de preoți și învățători - foști absolvenți preparandiali, la Doru Bogdan, Dimitrie Țichindeal – 200 de ani de nemurire, lucrare apărută în ian. 2018 în format de broșură, cu prilejul comemorării a 200 de ani de la moartea lui Țichindeal. Acel moment ne–a prilejuit organizarea și participarea la acțiuni de închinare și dragi aduceri aminte în loc. Becicherecul Mic, în ziua de duminică 20 ian. 2018 (la sfântă biserică din comuna natală a lui Țichindeal și mai, apoi la Școala ce–I poartă numele din același loc.), iar luni, 21 ian. 2018 la Sf. Biserică Catedrală Veche din Arad. În Arad, s–aorganizat un emoționant parastas, oficiat în prezența Î.P.S.S. dr. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, cu participarea unui numeros corp preoțesc și a studenților teologi, a seminarișilor din Arad și deopotrivă a unui grup restrâns de intelectuali arădeni, de calitate însă, moral–sufletească, însuflețiți de ideea recunoștinței față de Țichindeal și brava lui generație de luptători naționali. Autorul acestor rânduri a susținut în ambele biserici un Cuvânt de reașezare în mințile și inimile celor prezenți a memoriei marelui Dascăl –Preot Național, Dimitrie Țichindeal.

reținut că unirea este calea care va duce nația daco-românească la fericire și prosperitate pe acest pământ. Nu în ultimul rând, se cuvine a fi subliniată conștiința unității de neam pe care Țichindeal o avea și a mărturisit-o într-o atât de limpede. El avea conștiința totalității și unității neamului românesc trăitor în spațiul de la Nistru pân la Tisa. Într-o strânsă intimitate cu acest ideal al unirii politice seniorul Preparandiei din Arad a formulat alte câteva valori menite a fundamenta conștiința unității de neam și conștiința unității de credință creștină și deopotrivă iubirea ce trebuie să se manifeste între români ca frați. Iată ce spunea cel definit de Eminescu sub nemuritoarea figură de stil „gură de aur, :nu e aicea grec ori latin, unit ori neunit³; să fim noi românii toți una și adevărați creștini și credincioși împăratului și fericiți vom fi atunci pe acest pământ, „...pentru ca în alt loc, din același volum de Fabule să spună” ce fericiți ar fi românii dacă toți s-ar iubi și s-ar omeni „Lui Țichindeal îi revine, indiscutabil, meritul, de a fi precizat că unirea politico-statală românească trebuie să fie expresia unei uniri pe deasupra clivajelor (deosebiri) de ordin confesional-religios și a unei iubiri întemeiată pe conștiința frățietății și a unității de neam, toate acestea rod ale unei educații și culturi naționale, ale luminării minții măritei nații daco-românești. Mai mult decât edificatoare din perspectiva valorilor pe care profesorii Preparandiei din Arad le-au diseminat în rândul preparanzilor și sub puterea cărora au fost modelați mental și afectiv, în sens național, a fost și cele pe care le-a afirmat acel ”Șincai al Banatului”- Constantin Diaconovici Loga. Acest mare dascăl preparandial a spus cu credință tare că „deși suntem robi, totuși limba noastră va stăpâni odată țara aceasta „adică Transilvania⁴. În calitatea lui de profesor de Gramatică Română și Epistolografie dar având și formația de jurist a fost pătruns de credința potrivit căreia principiul naționalităților care a început să se afirme în lume odată cu sf. sec. al XVIII lea va aduce, la momentul potrivit, și biruința totală a limbilor naționale prin dezrobirea lor de despotismul deznaționalizant habsburgic și sârbesc și maghiar, mai apoi, din anul 1867 și austro-ungar.

Toate aceste valori-idealuri care au conferit sens și conținut doctrinei naționale românești din spațiul Banatului, Aradului și Crișanei de la începutul sec. al XIX lea vor fi definite de nimeni altul decât de Țichindeal

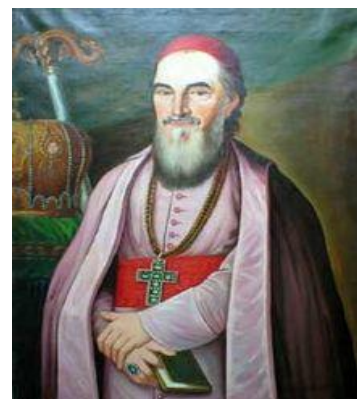
---

³ Aici a făcut referire la existența mai multor confesiuni religioase între români precum ortodocși sau neuniți sau greco-răsăriteni și latin sau catolic, respectiv uniți sau greco-catolici.

⁴ Vasile Popeangă, Eduard I. Găvănescu, Victor Țărcovnicu, *Preparandia din Arad*, Editura didactică și pedagogică, București, 1964, p. 72.

sub termenul de ”DUH ROMÂNESC,,. Astfel, în scrisoarea sa din 18 iunie 1814 adresată episcopului Samuil Vulcan de la Oradea spune cât se poate de clar în ce spirit au fost formați și educați absolvenții din prima serie ai Preparandiei: „60 de preparanzi acuma la lume învățatori din institutul nostru cu „duhul românesc,, (subl. n. D.B.)- în numele Domnului i-am slobozit și peste trei luni iarăși atâția se vor slobozi, puindu-le în cap la toți vlădică de români să ceară și întru acest chip cu cât mai îndelung voi fi eu aice, aceasta și altă aurită poftă în mai mulți se va înrădăcina,...scurt, binele neamului meu mă interesează...și pentru aceasta mie nu mi-e frică de mai marele cler sârbesc (de mitropolitul sârb de la Karlowitz și episcopii sârbi de la Arad și Timișoara - n.n. D.B.) deși el e oțel, iar eu sunt cremene,,⁵.

Aceste valori de factură spiritual religioasă, cultural-lingvistică și pedagogică, și nu în ultimul rând de natură politică, precum unirea tuturor românilor într- un singur stat românesc, au constituit coloana vertebrală pe tăria căreia s-au educat, s-au format și au crescut viitoarele generații de Dascăli- Învățători, fii ai Școlii din Arad, ca tot atâția luptători pentru împlinirea lor. Însuși

Episcopul greco-catolic al Oradiei-Samuil Vulcan

Țichindeal a mărturisit-o la vremea lui că elevii absolvenți ai Preparandiei au avut așezat în inima și mintea lor drept țel fundamental apropiat, spre a fi realizat, naționalizarea scaunului Episcopal de la Arad prin întronizarea unui episcop român. Se poate deduce că acest obiectiv a reprezentat un obiectiv major al mișcării de emancipare națională generată și coagulată în jurul Preparandiei din Arad. Viitorul națiunii române și al bisericii ortodoxe române din părțile fostei Eparhii a Aradului, precum și al Preparandiei supuse la atâtea abuzuri și acte de corupție din partea ierarhiei sârbe, era intim legat de împlinirea acestui deziderat fundamental al proiectului național-bisericesc, parte a aceluia ”lucru românesc”, de sorginte ”arădeană”, la care am făcut trimitere în rândurile de mai sus. De aceea Țichindeal ținea atât de mult la îmfăptuirea acestui proiect de românizare sau naționalizare a scaunului episcopal arădean de care, în viziunea lui, era legat mai tot binele

⁵ Iosif Vulcan, Dimitrie Cichindeal, *Date, note despre activitatea lui. Discurs de recepțiune la Academia Română*, București, 1893, p. 90/350.

românesc din aceste părți extrem vestice românești. Și dacă acest proiect nu se va realiza în timpul vieții lui Țichindeal, trecut la cele veșnice, prea devreme, la 43 de ani, în 19 ianuarie 1818, nu e mai puțin adevărat că pentru împlinirea lui în 1829, prin înscăunarea primului episcop român „de sânge, de limbă și de inimă,, la Arad, în persoana lui Nestor Ioanovici, au luptat cu curaj și foști absolvenți ai Preparandiei - elevi din primele generații, crescute în spiritul lui Țichindeal precum Simeon Sofronie, Filip Lucea, Petru Maler (Maller) Câmpeanu, Vasile Lungu și Moise Bota. Aceștia au ajuns învățători, primul în Arad, al doilea în Buteni și Târnova, cel de-al treilea prof. și rector al Academiei Mihăilene din Iași, iar ultimii doi în Lipova. Și ei, precum mulți alți colegi din alte localități, s-au implicat în lupta pentru românizarea scaunului Episcopal de la Arad, respectiv pentru revenirea la scrierea cu litere latine. Să subliniem că în anul 1820, Moise Bota tipărește la Timișoara, primul Abecedar cu litere latine din cultura românilor transilvăneni, pentru care act de cultură națională, a avut de suferit prigoana și sancțiunile autorităților clericale sârbe⁶. Prof. de drept natural și filosofie Petru Maler Câmpeanu a tipărit la Iași în anul 1847 un Abecedariu latin contribuind, în linia testamentară a mentorilor săi Țichindeal și Diaconovici – Loga, la pregătirea trecerii la scrierea cu grafie latină și în spațiul românesc de peste Carpați. Deopotrivă, truda filologică a lui Câmpeanu s-a exprimat și în tipărirea în anul 1848 a vol. Gramatica românească și care va fi reeditată în anul 1880, și pe care noi o apreciem ca fiind un adevărat imn adus Limbii Române⁷. Nu poate fi uitat din rândul

---

⁶V. P. Opeangă, *op. cit.*, p.p. 142–143 și Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Edutura Facla, Timișoara, 1986, p. 343.

⁷Vezi, pe larg, despre ei la Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară în părțile Aradului...*p. 112, 141–144. Autorul cărții precizează că învățătorul Petre Ispravnic din Curtici, absolvent de Preparandie din 1814, a fost unul din primii învățători care utilizau literele latine în scriere, încă din 1818. În ce ne privește, credem că, mai toți învățătorii tineri, formați în ambianța axiologică a Preparandiei din Arad a anilor de început a activității ei au trecut, cu curaj, la folosirea literelor latine. Probă în acest sens este însuși inv. Moise Bota care, considerăm că înainte de a-și fi tipărit Abecedarul cu litere latine, în 1820, evident că el le-a folosit în activitatea sa, chiar didactică, din moment ce a gândit și a izbutit să tipărească un manual în acest sens. Literatura didactică română de la începutul sec. XIX, înregistrează prin acest vrednic și neobosit dascăl un prim succes care este și expresia unui proiect cultural de vădită respirație națională ce și-a avut sorgintea în atmosfera axiologică ctitorită și afirmată de Preparandia din Arad. Este semnificativ să reiterăm și noi faptul că Petru Maler Câmpeanu îndată ce s-a retras, după 1848 din învățământ și din efervescența vieții culturale ieșene la domeniul fam. domnitorului Mihail Sturdza dela Miclăușeni, el se va dedica preocupărilor de educație și cultivare a celor doi

Învățătorilor – absolvenți ai Preparandiei din Arad din primele serii nici harnicul și inimosul Dascăl-Învățător Ștefan P. Niagoe cel care va tipări la Pesta între anii 1829-1832 vestitele calendare românești populare cu caractere latine, înscriindu-se astfel în linia testamentară țichindeliană, în ceea ce privește lupta pentru revenirea la literele mămești, adică latine, prin abandonarea alfabetului chirilic⁸. Setul de valori-idealuri pe care, ne îngăduim, să afirmăm, fără teama de a greși, l-au inspirat generații și generații de elevi preparandiști sau normaliști și cărora le-au modelat simțămintele și comportamentul în acord cu duhul lor, s-a păstrat nealterat prin succesiunea de directori și dascăli ai școlii de-a lungul celor peste 200 de ani de existență. Valoarea-ideal fundamentală care a dat durată acestei școli, a fost credința nealterată în sosirea ceasului mântuitor al unirii tuturor românilor așa cum l-a simțit și codificat cel dintâi director al ei, Dimitrie Țichindeal, încă din anul 1814, și prezentat în rândurile de mai sus. Da, este foarte adevărat că Țichindeal a lăsat urmașilor lui directori, în special, dar și profesorilor deopotrivă un lăsamânt care solicita curaj, tenacitate, și

---

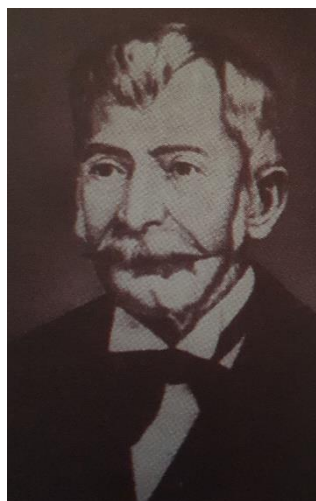
fii ai domnitorului pe care îi va însoți la studii în Germania, Mihail Sturdza și D. A. Sturdza. Vezi și ziarul "Tribuna,, (Arad) nr. 194, 1908, p. 6. Moare la o vârstă destul de înaintată, la 91 de ani, în aprilie 1893 la Miclăușeni unde va fi și înmormântat. S-a stins într-un nemeritat și inexplicabil anonim, acest veritabil Mare Dascăl și cărturar ce a întreținut relații cu toată pleiada de mari personalități române ale vremii sale și care a unit prin destinul său Transilvania cu Moldova, respectiv cu România Mică. Despre Moise Bota și Petru Maler Câmpeanu vezi și la Doru Bogdan, *op. cit.*, p.p. 343-352, și deopotrivă, mai ales, la Costin Merișca, O personalitate uitată a culturii române: Petru Maller Câmpeanu, Editura Junimea, Iași, 2002. Este prima monografie dedicată acestui vrednic cărturar român din generația pașoptistă și care a fost, pe nedrept dat uitării, deși, la 1 sept. 1879 a devenit membru de onoare al Academiei Române. Este primul absolvent al Preparandiei arădene, și primul arădean care intră în forul suprem al științei, literaturii și artelor din România.

⁸ Nicolae Albu, Un satelit al Școlii Ardelene: Ștefan P. Niagoe în "Transilvania", nr. 59. 1943 și Doru Bogdan, *op. cit.*, p. 29 și în prezentul volum Anexa a V-a.

neclintită hotărâre în ceea ce privește semănarea în ogorul într-atât de fertil al școlii—masa elevilor preparanți—a valorilor—ideal precum frățietatea și solidaritatea între români, cultivarea moralității, a cinstei și dreptății ca premise ale făuririi, prin dăruire și luptă jertfelnică a idealului cel sfânt și dumnezeiesc, UNIREA CEA MARE, PRIN ÎNTREGIREA ÎN VECHILE HOTARE ALE DACIEI ANTICE A TUTUROR FRĂȚILOR ROMÂNI. Avea mare dreptate unul din distinșii și harnicii profesori și directori ai școlii pr. prof.

Roman

Ciorogariu care

Prof. Alexandru Gavra

a afirmat în 1933 despre școala pe care a condus-o timp de 17 ani între anii 1901-1917, că „—a fost savantă această școală dar a fost suflet în ea,,. A subliniat, astfel, această continuitate axiologică și care a definit însuși ethosul ei, ca sumă de valori—idealuri pe care a temeluit-o cu înțelepciune, dârzenie curaj și asumarea spiritului de jertfă, nimeni altul decât cel

Alexandru Ioan Cuza-
Domnitorul Principatelor române
unite

cântat de Eminescu în anul 1870, în celebrul său poem Epigonii —” Țichindeal, gură de aur ,, Este demn de amintit că profesori precum dr. Iosif Iorgovici” semăna în linia lui

Țichindeal și a celorlalți doi colegi, „în inimile și mințile preparanzilor la cursurile sale de geografie conștiința apartenenței Aradului la spațiul cel mare și bogat al Transilvaniei și deopotrivă cultiva cu vocație pedagogică conștiința apartenenței românilor la aceeași vatră formată din Transilvania, Moldova, Bucovina și Țara Românească. Amintim în acest context, cu admirație și respect nemărginit față de cel mai longeviv profesor al Școlii

Pedagogice din Arad, Alexandru Gavra⁹ care, la vremea sa, atenționa, îndeosebi tineretul românesc asupra conduitalor sale cultural-naționale prin sentințe pedagogice și culturale ce au o mare forță de actualitate, și astăzi și mâine: „De ești încă tânăr mergi la școală !,,; „Limba Română și numele, păstrați-vi-le ca pe cei doi ochi din cap că altmintrelea muriți,,¹⁰, ei 55 de ani de activitate neîntreruptă (1821 – 1876), acest inegalabil ostenitor pe târâm școlar-cultural, inițiatorul unor proiecte culturale de mare amplitudine a fost preocupat de înființarea în Arad în anul 1833 a unei societăți bibliograficești numită „Ortăcia,, cu o tipografie și editarea unei reviste sub titlul „Ateneul românesc, al cărui număr în manuscris a și fost conceput cu ianuarie 1835. În cadrul tipografiei respectiv al editurii urma, cu predilecție, dar nu numai să se tipărească lucrările manuscris ale marilor luceferi Gheorghe Șincai și Samuil Micu primite de la ierarhul Oradiei Samuil Vulcan. Inițiativa aceasta va lua forma unei lucrări de teatru sub numele Monumentul Șinkai-Klainian și care va fi tipărit în anul 1844. În paginile acestei lucrări, dascălul Gavra, plin de zel național, a diseminat în rândul elevilor lui dar și în rândul românilor conștiința unității național-statale. În spiritul concepției daco-românești afirmată la Arad pentru prima dată de Țichindeal și mai apoi de generația pașoptistă, și Alexandru Gavra vorbește de Moldo-România ca de ”un stat chiar românesc carele de sine singur se ocârmuiește,,¹¹. Este demn de reținut că acest concept de Moldo-România era în realitate de natură să vorbească de unirea dintre cele două principate române, unire care aduce, pe harta europeană o nouă entitate statală, și anume România. Așadar, chiar înainte de dubla alegere a lui

---

⁹ Despre Alexandru Gavra vezi la Pervain, Iosif, Alexandru Gavra în „ Studia Universitatis Babeș - bolyai, Philologia”, 1968, fasc. 1; Idem, Alexandru Gavra întemeietor al ”Societății bibliograficești,, (1833), și al revistei „Ateneul românesc,, în vol. „Studii de literatură română „Editura Dacia, Cluj, 1971; Mircea Popa, Noi date despre activitatea lui Alexandru Gavra, în „Ziridava,, XII, 1980, p.p.589-594; Doru Bogdan, Alexandru Gavra, în revista ”Plus,, a Școlii Normale ”Dimitrie Țichindeal,, Arad, nr. 3, 1997.

¹⁰ Alexandru Gavra, Lexicon de conversație istoricesc- religionariu, Buda, tom. II,1847, p. 346.

¹¹ Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 317.

Alexandru Ioan Cuza–24 ian 1859–la Arad, prof. Gavra, precum înaintașii lui colegi, utiliza(u) și trăia(u) sensul adevărat al noțiunii de România ca expresie a unirii celor două Principate Române. Cum poate fi explicat acest lucru ? Explicația rezidă în faptul că în sufletul lor, al profesorilor Preparandiei din Arad, ca și-ntr-al atâtor altor dascăli din mai toate școlile transilvănene, și mai ales precum cele din Blaj, Deva, Sibiu, Brașov, Beiuș, Năsăud, Lugoj, Gherla, Caransebeș, Sighetul–Marmației, Oradea, cele două țări românești erau unite. Că așa a fost ne–au demonstrat–o peste patru ani cele 40.000 de inimi românești adunate pe Câmpia Libertății de la Blaj și care au strigat la unison. ”Noi vrem să ne unim cu Țara !,, și nu cu Ungaria. Țara, ca noțiune statală, pentru ei era, România, adică Moldova și Țară Românească UNITE. Trebuie spus un adevăr, incontestabil, și anume, cele două Principate Române în sufletele românilor prepașoptiști și pașoptiști erau deja unite, urmând a primi consacrarea politică peste puțină vreme, respective în 24 ianuarie 1859, prin dubla alegere ca domn în ambele state românești a lui Alexandru Ioan Cuza. Acela a fost răspunsul hotărât și demn și categoric pe care românii ardeleni l–au dat liderilor maghiari pașoptiști care au decis uniunea Ardealului cu Ungaria. Adevărurile prezentate mai sus ca tot atâtea realități spiritual–cultural românești cultivate în cadrul Preparandiei din Arad și tot din cuprinsul ei au fost apoi, răspândite cu jertfă și sacrificii precum sfinte semințe ale rodului–minune ce se va naște la Alba–Iulia în duminica de 1 Decembrie 1918 sub chipul României Mari, au fost recunoscute de mari personalități ale istoriei noastre, ele însele luptătoare și împlinitoare ale Unirii celei Mari. Sunt binevenite, în acest context a fi redade aprecierile marelui luptător memorandist Vasile Lucaciu. Prezent, fiind în 26–28 noiembrie 1909 în Arad cu prilejul festivităților ocazionate de inaugurarea Palatului ziarului „Tribuna,, a spus cuvinte menite a

P.S.S. Episcop-Roman
Ciorogariu

Prof. Dr. Atanasie Șandor

la marginea românilor avem cea mai puternică cetate de rezistență națională. Prigonirile contra noastră și a presei noastre au găsit aici un părete de care se frâng ...,¹³ încheia patetic și plin de condescendență față de arădeni și elita lor politică românul emblematic al mișcării memorandiste.

Un cărturar și istoric savant, unul din secretarii, Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, Silviu Dragomir, academician prof. univ. dr. al Universității Daciei Superioare din Cluj, în articolul cu titlul „Ziua Unirii,, publicat în ziarul arădean „Știrea,, din 1 decembrie 1938, a subliniat meritul istoric

recunoaște rolul și locul distinct, de „primul între egali,, al Aradului în contextul mișcării naționale a românilor din Transilvania. „... dumneavoastră arădenii vă numărați ca cei mai înflăcărați români ...spunea neînfricatul,, Leu din Sisești”. Solidaritatea națională ce domină între românii din Arad și jur a făcut ca acesta să devină cel mai disciplinat centru românesc. Spiritul național în care se cresc și trăiesc arădenii începând de pe băncile Seminarului Părintelui Ciorogariu¹² și a redacției „Tribunii,, pătrunde până în cea mai mică colibă românească de prin satele acestui comitat,

sunt, toate
chezășie că
aici la

Prof. Dr. Avram Sădean

¹² Se referă, în realitate, la Institutul Pedagogic – Teologic din Arad și la directorul lui de atunci părintele profesor Roman Ciorogariu. În conștiința publică arădeană denumirea sub care era cunoscută această prestigioasă Școală pedagogică și teologică a fost aceea de Seminar, iar clădirea în care funcționa din anul 1885, ridicată și cu concursul baronesei macedo – române Ifigenia Sima și cu al marelui ierarh Ioan Mețianu a purtat numele de Palatul Seminarial sau al Seminarului. Astăzi, 2018, în această clădire funcționează Facultatea de Teologie Ortodoxă Română și Liceul / Seminarul Ortodox Român.

¹³ Liviu Maior, Inaugurarea Palatului „Tribunei,, din Arad (1909), moment însemnat al luptei românilor pentru unitatea de stat, în „Ziridava,, (Arad), VII, 1977, p. 347 și 349.

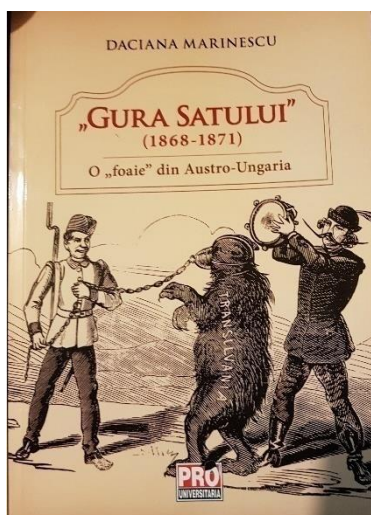
al Preparandiei din Arad, al lui Țichindeal, Paul și Iosif Iorgovici, al lui Moise Nicoară în tumultul luptei pentru trezirea și activizarea conștiinței naționale. Deopotrivă, marele istoric transilvănean a recunoscut rolul de excepție pe care Aradul I - a avut în Marele Act Istoric dela Alba-Iulia. „Am recunoscut, întotdeauna, partea deosebit de însemnată pe care au avut - românii din Arad la îndeplinirea mărețului act al unirii, spunea acad. Silviu Dragomir. „Vechii săi luptători țineau de mult un steag în mână când la noi, în Ardeal, frunțașii nu găseau puțința de a împăca deosebirile confesionale. Redeșteptarea națională și-a făcut intrarea biruitoare, mai întâi cu Țichindeal și Iorgovici (Paul și nepotul său, Iosif - n.n. D.B.), în școala de la Arad care a rămas tot timpul vie, activă și creatoare de conștiință românească,,.

„Duhul lui Moise Nicoară gata în orice clipă la mucenicie pentru ideea de independentă politică și culturală a neamului său s-a perpetuat rodnic până la izbăvirea sa de la Alba-Iulia. În scutul acestei tradiții, grație muncii strălucitei generații de cărturari, spiritului de jertfă de care au făcut dovadă până în ultimul moment și încrederii ce le-a acordat - o tot neamul în deceniul ce a precedat unirea, Aradul a prezidat mândru, glorios și cuminte actul istoric dela Alba-Iulia. De fiecare dată când gândul mi se îndreaptă către frământarea eroică a zilelor mărețe, spunea eruditul istoric, ca vie recunoștință îmi reînvie amintirile ce leagă Aradul de faptele care vor dăinui de-a pururea în paginile istoriei noastre și de oamenii care au binemeritat de la națiune în vecii vecilor. Aradul va rămâne pentru vecie, strajă, la graniță... „¹⁴. Aprecierile acestor două personalități, una predominant politică și ecleziastică - Vasile Lucaci și cealaltă predominant cultural - istoriografică - Silviu Dragomir sunt mărturii, de valoare incontestabilă, menite a proba că la Arad, prin Preparandie sau Institutul Pedagogic-Teologic/Seminarul lui Ciorogariu și prin vestiții și bravii lor mari dascăli în frunte cu al lor părinte fondator Dimitrie Țichindeal și-al său urmaș destoinic, ce a îmbrăcat „cămașa muceniei,, Moise Nicoară s-a ctitorit un duh, autentic, național, în spiritul căruia au fost formate generații

---

¹⁴ Silviu Dragomir, Ziua Unirii, în ziarul „Știrea” (Arad), an. VIII, nr. 1936 - număr omagial, 20 de ani de la Unire, 1 Decembrie, 1938, p. 5. Aprecierile din cuprinsul acestui articol la adresa Aradului și a factorilor lui instituționali, inclusiv a Preparandiei lui Țichindeal a lui Paul și Iosif Iorgovici, a lui Moise Nicoară sunt cu atât mai prețioase cu cât ele vin din partea unui mare istoric, care a scris și despre marele eveniment celebrat și a fost, deopotrivă, făuritor al Marii Uniri.

și generații de Dascăli–Învățători și Preoți și prin ei mai apoi mulți, mulți alți militanți care au solidarizat neamul românesc al acestor plaiuri vestice, transformându-le în cea mai puternică fortificație de apărare a drepturilor românești din întreaga Transilvanie. În aprecierile lor de natură să omagieze Aradul și rolul lui în marele act istoric de la 1 Decembrie 1918 pe care l-a gândit, l-a elaborat și l-a prezidat cuminte și cu înțelepciune se ascund în egală măsură aprecierile mai mult decât laudative aduse, deopotrivă și marilor lideri politici pe care i-a avut Aradul precum au fost George Popa de Teiuș, Mircea Vasile Stănescu, Ioan Popovici Desseanu, Mihai Veliciu, Nicolae Oncu, Sava Raicu, Vasile Mangra (până în anul 1910), Aurel Suci, Ioan Suci, Ștefan Cicio Pop, Vasile Goldiș, Ioan Russu Șirianu dar și elitei ecleziastice și culturale din cuprinsul căreia au făcut parte înalții ierarhi și clerici de seamă arădeni : Gherasim Raț, Procopie Ivașcovicu, Miron Românul, Roman Ciorogariu. Nu pot fi excluși sin această pomenire, plină de recunoștință nici profesorii preparanți Dimitrie Constantini, Alexandru Gavra, Atanasie Șandor, Lazăr Petrovici, Teodor Ceonța, Petre Pipoș , Ioan Petranu, Avram Sădeanu și înv. Iosif Moldovan cu a lui întregă și harnică Reuniune de învățători. De bună seamă că pe lângă personalitățile mai sus enumerate trebuie asociat și sistemul instituțional asociaționist creat în spațiul arădean din a doua jumătate a secolului al XIX lea și care a fost : Asociațiunea culturală arădeană (Astra din Arad -1862 - 1863), Partida / Reuniunea politică națională din Arad, 26 dec.1867, Reuniunea învățătorilor arădeni din dreapta Mureșului , aprilie (1872), Societatea ”Progresul ,, a meseriașilor români arădeni (1883), Reuniunea femeilor române din Arad, (1884), Banca românească „Victoria,, (1887), Școala română civilă de fete, (1890) și noul ei local inaugurat în 7 sept 1913. Nu pot fi uitate din perspectiva efortului de solidarizare și fortificare a energiilor neamului românesc arădean nici Tipografiile ”Diecezana” (1879) și palatul „Concordia,, (sept. 1911), „Casa Națională,, din Pârneava – Arad (1902) și mai cu seamă sistemul instituțional gazetăresc cu ai lui talentați și curajoși redactori responsabili / directori, redactori și colaboratori și care i-a conferit Aradului statut de citadelă a presei românești transilvănene. Amintim astfel gazetele și revistele: ”Gura satului,, (1868 -

1871)¹⁵ „Speranța,, 1869, „Lumina,, 1872, „Minte și inimă,, (1877–1879), „Biserica și Școala,, 1877, „Tribuna poporului,, 1897, „Tribuna,, 1904, „Românul” 1911. În spatele acestor nume de bravi români naționaliști, de mari instituții a stat un popor român pe care ei, prin scrisul lor l-au trezit la conștiința drepturilor lui istorice de a fi dezrobii și împreună trăitor, cu toți frații lui, într-un stat românesc, întregit. Poporul pe care l-au deșteptat din somnul cel de moarte în care-l aruncară barbarii de tirani, TOȚI acești mai sus amintiți mari conducători dimpreună cu Oastea cea mare și nevăzută a Dascălilor – Învățători și Preoți Români, același popor a

devenit pentru toți liderii lui politici, religioși și culturali izvor de putere și de susținere în lupta pentru biruința, în anul de grație 1918, asupra puterii multisekulare, cu chip imperial și care l-a ținut în sclavie și în nemeritate lanțuri discriminatorii .

Despre atmosfera cultural pedagogică în care au fost formate generații și generații de viitori Dascăli – Învățători în Preparandia din Arad mărturisesc și aducerile aminte, cu tentă memorialistică, ale unor foști absolvenți din a doua jumătate și de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din preajma Primei conflagrații mondiale. Precizăm că aceste amintiri sunt publicate în presa arădeană a vremii dar și în mici broșuri apărute în anii 1936, respectiv, 1942.

¹⁵ Asupra acestei gazete apărute la Pesta și apoi la Arad, cu ” atitudine curajoasă, de opoziție...care a avut un caracter politic, bine ascuns sub ideile și limbajul umoristic „(acad. Camil Mureșanu), cercetătoarea arădeană Daciana Marinescu s-a aplecat cu multă sensibilitate și pricepere, redându – ne primul și cel mai consistent elaborat științific monografic din istoriografie asupra acestei ” foi „umoristice din revuistica transilvăneană, ” Gura satului ,, 1868 – 1871. O,, foaie ,, din Austro – Ungaria, Editura Pro Universitaria, București, 2014, 350 pagini. Este un volum care a apărut în condiții grafice excelente, astfel încât onorează prin conținutul său și ținuta sa tipografică istoriografia dedicată presei transilvănene și chiar celei naționale. Prin acest volum autoarea, în fapt,răsplătește munca redactorilor începând cu Iosif Vulcan și apoi Mircea Vasile Stănescu, a colaboratorilor lor care și –au asumat, nu arareori riscurile unor procese de presă și nu numai pentru tăria de a critica mai voalat sau mai puțin discret politici sociale, cultural-economice discriminatorii și conduite duplicitare românești din perioada erei dualiste, austro – ungare.

Pentru a pătrunde în profunzimea atmosferei care a guvernat și a modelat prin valorile ce o defineau sufletele, inimile și mințile viitorilor dascăli aflați încă pe băncile Preparandiei facem apel la informațiile furnizate de revista arădeană „Biserica și Școala”, și care îl privesc pe Preotul Ioan Chebelev din loc. Șoimoș (jud. Arad).¹⁶ Acest Preot care era și Dascăl în perioada anilor 1914 – 1918, luând apărarea școlilor confesionale, populare românești, subliniindu-le, deopotrivă, rolul lor cultural istoric își reamintește cum și-a orientat el actul instructiv - educativ în cei cinci ani cât a fost și preot și învățător în perioada ultimilor ani ai regimului austro – ungar. În acei tragici ani el, precum mulți, mulți preoți suplinea pe învățătorul / învățătorii mobilizați în marea încleștare militară planetară. Raportându-se la politica de maghiarizare la care au fost supuși copiii și deopotrivă și învățătorii, Ioan Chebelev spunea: „Revizorii școlari pe acele vremuri tot des erau în inspecție pe la școlile noastre. Dar cu toate acestea eu n-am învățat copiii să iubească țara și poporul unguresc¹⁷ ci, I-am învățat să iubească poporul românesc, spunându-le că și acest popor are o țară dar nu poate, deocamdată să-i cuprindă pe toți. Va să zică, le-am dat să înțeleagă că trebuie să se gândească la frații liberi și să-și închipuie cât poate să fie de fericită starea lor. Am aprins, conchidea bătrânul preot – învățător

---

¹⁶ Ioan Chebelev potrivit dr. Teodor Botiș a absolvit doar Institutul Teologic Ortodox din Arad , în seria anului Școlar 1911-1912, nu și Institutul Pedagogic. Vezi, în acest sens, lucrarea ”Istoria Școlii Normale (a Preparandiei)și a Istitutului Teologic Ortodox Român din Arad ,, Arad, 1922, p.723. Cercetând – o, cu atenție, am aflat că nu există nici o informație care să probeze că Ilie Chebelev a absolvit în Arad și cursurile Preparandiei . Și dacă revista arădeană a pus în circulație informații din care se vede prea bine că acest preot a și predat la clasele mici ca învățător, cu atât mai mult avem temei să integrăm în sfera noțiunii de Dascăl – Învățător și pe Preot, așa cum am menționat în nota noastră de la pag.1. El, cu creștinătate a înlocuit pe învățătorul școlii care mobilizat fiind a plecat pe frontul de război în cadrul armatei ungurești. De obicei, cei dintâi care au fost mobilizați și trimiși pe front au fost învățătorii considerați de către autoritățile maghiare ca fiind naționaliști, primejdioși , prin activitatea lor , pentru integritatea Austro – Ungariei.

¹⁷Legislația, precum și toate actele normative ale învățământului din Ungaria dualistă, în special planurile de învățământ și manualele școlare , potrivit proiectului privind maghiarizarea naționalităților , puneau mare accent pe ideea ca în școli, fie acestea chiar și confesionale,(popolare)românești, mai ales prin disciplinele de Istoria Ungariei și Geografia Ungariei să se cultive în mințile și inimile școlarilor ideea de atașament, de iubire și prețuire pentru Ungaria și eroii ei. Învățătorul – Preot Ilie Chebelev mărturisește , cu sinceritate, că preocuparea lui fie și în contextul unei urmăriri atente din partea organelor de control școlare a activității dascălilor români a fost de a zidi în sufletele elevilor tocmai ceea ce era firesc, dragostea și iubirea de frații români transcarpatini și de țara ce va să vină – România Mare, țară a tuturor românilor.

prin aceasta în poporul de mai târziu, dorința de a se vedea toți într-o țară. Nu afirm că aceasta am făcut – o numai eu. Au făcut – o, poate, toți învățătorii confesionali de atunci în sufletul cărora palpita dorința „plinirii vremilor”.¹⁸ Citim din această emoționantă mărturie, că și preoții care au absolvit Institutul Pedagogic – Teologic Ortodox Român din Arad¹⁹ fiind modelați sufletește de aceeași dascăli precum absolvenții de Pedagogie, au purtat în inima lor, și unii și alții aceeași merinde sufletească în care idealul întregirii neamului românesc a fost, așa cum spuneam mai sus, coloana vertebrală a trăirilor și aspirațiilor și mai cu seamă a comportamentelor ca dascăli - militanți naționali. Deci, faptul că preotul – dascăl Ilie Chebelevu mărturisirea cu franchețe dar și modestie lucrarea cea plină de har pe care a împlinit-o asupra tinerilor săi ucenici, zidiți fiind în dorul de frații lor de peste Carpați și de a avea încredere că va veni o zi în care cu toții vor fi și vor trăi într-o singură și mare Românie, asta denotă că el și-a împlinit MISIUNEA APOSTOLICĂ DE A RĂSPÂNDI ȘI A CREȘTE PE VIITORII ROMÂNI în duhul primit de la dascălii săi din Școala

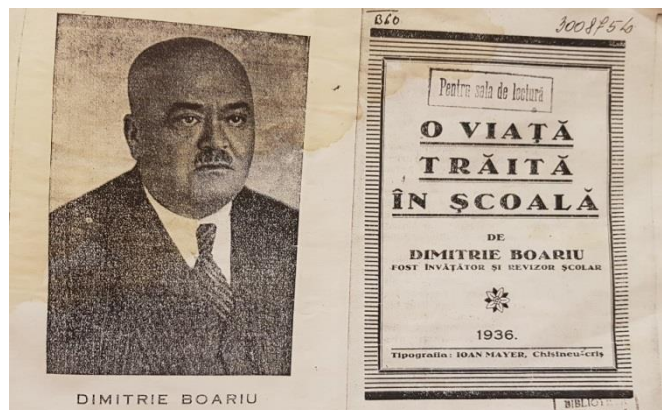
---

¹⁸ ” Biserica și Școala „, nr. 40 din 1/14 oct. 1923

¹⁹ Din anul 1876, în arealul învățământului românesc arădean a apărut, în urma fuzionării celor două Înalte Școli Românești : Preparandia și Institutul Teologic Ortodox Român un nou așezământ școlar sub denumirea de Institutul Pedagogic – Teologic Ortodox Român din Arad. Noua școală nu a afectat cu nimic profilul și specializările absolvenților ei. Ea va pregăti ca și până la 1876 Învățători și Preoți. Motive financiare au prezidat la acest act de fuziune, realizat la începutul păstoririi pline de izbânzi și acte ctitoriale care l-au impus ca pe cel mai cutezător și harnic, gospodar neliniștit de mai binele eparhiei Sale pe Prea Sfinția Sa Părintele Episcop, de pioasă aducere, aminte IOAN MEȚIANU. Noul Institut Pedagogic – Teologic avea doar un singur director, iar corpul profesoral s-a unificat și el, astfel încât elevii au beneficiat de dascăli de mare prestigiu, naționaliști luminați cu o ținută intelectual – profesională de factură europeană, mai toți având studii academice încheiate la Universități central și vest europene, cu doctorate luate tot acolo. Între profesorii avuți de Ilie Chebelevu la Institut au fost în primul rând Pr. Prof. Roman Ciorogariu, Dr. Avram Sădeanu, Dr. Petru Pipoș, Dr. Ioan Petran - nume sonore în spațiul învățământului pedagogic și teologic românesc din Transilvania vremii dinainte de Unire. Institutul Pedagogic Teologic din Arad a dăinuit până în 14 apr. 1927 când el, în fond Preparandia cea Veche, a fost supus / supusă unei noi fuziuni, de astă dată cu Școala Normală de Stat înființată în Arad, în toamna anului 1923 și aflată sub conducerea lui Ștefan Ciuceanu, prof. de istorie venit de la Liceul ”Carol I „, din Craiova. Noua Școală formată se va numi Școala Normală de băieți „, Dimitrie Țichindeal ”. Institutul de Teologie se va transforma în Academie Teologică, sub conducerea dr. Teodor Botiș și care rămâne în viață până în anul 1948, când regimul comunist ateu, cu ingratitude, îl va desființa, pe nedrept, deși după cel dela Sibiu, avea cea mai mare vechime, în lumea instituțiilor de profil, ortodoxe, din țară.

Pedagogică și Teologică din Arad, DUHUL ROMÂNESC AL LUI ȚICHINDEAL, al încrederii că România viitoare va fi Întregă, va fi Mare.

Pentru a intra, mai din aproape, în atmosfera valorilor naționale, profesional – pedagogice și morale ce a domnit în Institutul Pedagogic – Teologic din Arad, secția pedagogică, apelăm la broșura lui Dimitrie Boariu, (adesea, în alte lucrări și documente apare sub numele de Dimitrie Boar) fost învățător și revizor școlar în zona Chișineu Criș²⁰. Broșura are titlul „O viață trăită în școală”, și a apărut în anul 1936. Este o broșură cuceritoare prin amintirile pe care le așază în pagină, și care reconstituie portrete de mari dascăli din Lumina Minții și a Sufletului cărora s-au încălzit, ei, elevii preparandiali, cu valori de mare tensiune patriotică, precum dragostea nealterată față de neamul românesc, și deopotrivă credința neîntinată în dezrobirea și întregirea lui. Ca cititor rămâi impresionat de forța unor reconstituiri detaliate privind relația pe care profesori precum Teodor Ceonța, Petru Pipoș, Ioan Petranu²¹ sau Roman Ciorogariu – au promovat – o cu elevii lor, relație plină de afecțiune, de iubire dar și de exigență, de moralitate. Uneori, lectura stârnește adânci emoții, căci descrierea frapează prin surprinderea valorii profesional – pedagogice și morale a marilor ”dascăli de dascălie” pe care Dumnezeu cel Bun i-a dăruit atât generații de viitori dascăli și preoți din Școala Înaltă a Aradului. La peste 40 de ani de la absolvirea Pedagogiei din Arad, Dimitrie Boar demonstrează o memorie

²⁰ Acest eminent Dascăl – Învățător arădean s –a născut în loc. Pilul –Mare, jud. Arad. A urmat cursurile Institutului Pedagogic – Teologic din Arad, secția Pedagogică, pe care a absolvit – o în plină epocă memorandistă, în anul Școlar 1893 -1894. Vezi , Dr. Teodor Botiș, op. cit. , p. 478

²¹ Melente Nica, Dr. Ioan Petranu, în „Anuarul Liceului Pedagogic Arad pe anul școlar 1972 -1973, ,, Arad, 1973, p.p. 207 -225

într-atât de fidelă încât lectorul broșurii sale este surprins de capacitatea de reactualizare a unor îndemnuri morale, patriotice și profesional – pedagogice pe care le-au „respirat cu multă emoție” de la marii lor dascăli – profesori. Legea cu care au ieșit toți absolvenții de pe băncile Vechii Preparandii și care s-a fixat adânc în mintea și inima lor a fost: ”Să nu uitați că voi veți fi educatorii acestui neam oropsit și pe care trebuie să-l dezrobiți din negura secolelor de barbarie și nedreptăți în care a trăit și încă trăiește! „Dar să-l ascultăm pe Dascălul – Învățător Dimitrie Boar cum desface din caietul amintirilor sale viața lui și a colegilor săi în Preparandia din Arad: ”În timpul prelegerilor profesorilor noștri eram pătrunși de un sfânt fior și ni se părea că ceva mistic inspira în noi diferite daruri. Orice idee ce se suleva (se sublinia, se descoperea - n.n. D.B.) din partea cutărui profesor – prin prelegeri îți răscolea toate golurile sufletești și le umplea de lumină; ori prin blândețea și duioșia cu cari împărtășeau cunoștințele, atingeau coardele inimilor noastre,, (pag. 12) Reactualizarea figurilor distinse de dascăli ai școlii de către Dimitrie Boar emoționează prin capacitatea lui de a surprinde virtuțile pe care fiecare în parte le-a avut și pe care ei le-au pus în lucrare cu pasiunea ce i-a caracterizat spre sporirea prestigiului Școlii Pedagogice și Teologice din Arad la nivelul mai larg al ariei Învățământului Pedagogic și Teologic din Transilvania. Referindu-se la stilul didactic al prof. Teodor Ceontea, prof. de matematică, de geografie și fizică al școlii, Dimitrie Boar consemnează: „Modul de predare al prof. Ceontea era atât de atrăgător și de convingător încât îți zguduia întreaga ființă, te fascina și îți părea rău când se termina ora. Cu toate că acest domn profesor nu pedepsea pe nimeni, totuși căutai la dânsul ca la un sfânt când intra în clasă și te făcea, nu știu cum să-l privești ca pe un om mare ce-ți inspira venerație. Abia așteptam ca prof. Ceontea să înceapă să ne vorbească,, (pag 13). Despre un alt celebru profesor, cel de Limbă Română și Metodica predării ei, Ioan Petranu nota cu aceeași admirație: „...era de o seriozitate ce-ți impunea respect...explica atât de documentat încât era imposibil de a nu fi în clar cu lecțiunile predate.

„Trebuie să învățați a fi demni învățători români”, zicea dânsul, ”pentru că în mâinile voastre are să fie depusă soarta neamului românesc atât de obidit și călcat în picioare de alte neamuri...vouă ca învățători vă este dat să lucrați la sate, să luminați oamenii și să-i treziți la conștiința națională ca astfel la timp oportun să știe să-și elupte (cucerească – n.n. D.B.) drepturile și libertatea” (pag. 13-14). Cu sfială și emoție sublinia patetismul lecțiilor de istorie ale profesorului de teologie Romul (Roman) Ciorogariu, care a fost nevoit să predea Istoria patriei (ungare) și universală. Și, totuși el, dascălul autentic, preda la timpul cuvenit și evenimente din

viața poporului român subliniind că ” neamului românesc un popor mic de suflet și mare de patimi (se referea, desigur, la maghiari, în speță la majoritatea conducătorilor lui - n.n. D.B.) îi răpise dreptul la libertate. „oh, cu cât sentiment de aprindere ne descria scena din dieta de la Cluj, (de la sf. lunii mai 1848 – n.n.D.B.) unde ungurii cereau unirea Ardealului cu Ungaria, cum baronul Dionisie Kemény care susținea teza pentru unire a zis: Nici chiar acel pământ de trei coți care va acoperi trupul iobagilor români, după moarte, nu este proprietatea lor...să-l fi tot ascultat pe profesorul Ciorogariu cum explica revoluția anului 1848 din Ardeal și cum prin expuneri fascinătoare căuta să întruchipeze în noi întreaga ființă eroică, care a fost Avram Iancu, craiul munților. La prelegerile de istorie acest profesor de caracter ne transpunea în lumea idealului național și rămâneam astfel sugestionați încât eram gata de orice jertfă pentru cauza cea mare și sfântă ” Când același profesor dădea sfaturi ne mai zicea: ”Măi copii, eu sunt tatăl vostru. AȘTEPT DE LA VOI CHARACTER...CHARACTER SĂ AVEȚI ȘI SĂ FIȚI BUNI DASCĂLI ROMÂNI!., (pag. 14 – 15) Cât despre unul dintre profesorii elevați ai școlii, chiar eminent în științele pedagogice, dr. Petre Pipoș²² înv. Dimitrie Boar mărturisește: ”Prof. Petre Pipoș a fost profesorul cel mare pe care îl visam eu. Acesta formează pe învățătorii satelor. Acesta e omul cu știința sufletului...Acest profesor ne-a format ca adevărați învățători ...Știință mai frumoasă decât Pedagogia cu anexele ei nu cred să mai poată exista. Să cunoști tu naturelul (natura, firea copilului - n.n.D.B.), temperamentul și caracterul diferiților indivizi, iar prin cunoașterea acestora să-i transpui în adevărați oameni cu moravuri și însușiri bune! Ceva admirabil! „, (pag. 15).

În aceeași broșură, Dascălul – Învățător Dimitrie Boar ne-a lăsat o parte din discursul rostit cu însuflețirea și patetismul specifice lui Roman Ciorogariu la finalul studiilor pedagogice ale anului școlar 1893 – 1894, perioadă când națiunea română din Transilvania trăia marea febră neliniștitoare a mișcării memorandiste și despre care elevii Institutului din Arad știau îndeajuns de multe. Datorită profesorilor lor și în special prof. Vasile Mangra²³ ei cunoșteau foarte bine conținutul Memoriului căci

---

²² Despre virtuțile acestui eminent profesor ca om de știință vorbește în termeni elogioși și admirativi una dintre cele mai exemplare personalități ale științei pedagogice și culturale românești, luptător vehement împotriva comunismului bolșevic, cărturarul și militantul național Onisifor Ghibu în volumul său, Pentru o pedagogie românească, Editura didactică și pedagogică, București, 1977, p.p. 147 - 148

²³ Vezi, în acest sens , broșura înv. Ioan Crișianu, Crâmpoie fugare din trecutul dascăliei, Arad, 1942, p. 20. Autorul broșurii consemnează următoarele despre Vasile Mangra : ”

dascălii lor l-au făcut cunoscut, în detalii, cel puțin în ceea ce privește revendicările națiunii române înscrise în cuprinsul lui. În acel sfârșit de an școlar și de studii pentru generația Învățătorului Dimitrie Boar, cu NEÂNFRICAREA ȘI MAREA SA DRAGOSTE PENTRU NEAMUL ROMÂNESC ce-l caracteriza, Prof. Pr. Ciorogariu a ținut să le spună absolvenților, ca un îndemn testamentar: ”Voi de azi înainte intrați în viață ca să fiți conducătorii unui neam oropsit. Chiar acum la pășirea voastră în viață nori grei și furtunoși se ridică peste plaiurile locuite de românii de dincoace de Carpați.²⁴ Vouă vă este dat să înseninați acest orizont prin sfaturile voastre pline de înțelepciune date poporului, sfaturi cari la timpul lor să se transforme în fulgere și trăsnete cari vor avea să curețe atmosfera de toate miasmele păgubitoare neamului nostru carele odată și odată are să fie liber. Intrați cu discipolii voștri cât de des în sfânta biserică ca acolo ei să se inspire de fiorul sfânt cu ajutorul căruia va fi înfrântă nedreptatea. Fiecare palmă de pământ este udată și sfințită cu sângele moșilor și strămoșilor noștri, și care au lăsat urmașilor holde stropite de miasma țâșnită din mucenicia lor. Voi, dascălii de mâine ai neamului românesc aveți sfânta datorie ca pe fiii acestuia să-i creșteți în frica de Dumnezeu și să le treziți conștiințele, așa ca și ei la rândul lor să știe călca cu mai mult noroc pe urmele protopărinților. Așa să vă ajute Dumnezeu! „Amin, strigarăm cu toții, așa să ne ajute Dumnezeu” (pag. 16 -17). Și precum o apreciere de factură concluzivă, Dascălul – Învățător Dimitrie Boar, în puține cuvinte dar pline de adevăr și sens spune sub forma unei sentințe mai mult decât consolatoare despre profesorii lui, următoarele: „Acești lideri ai pedagogiei (adică ai Școlii Pedagogice din Arad – n.n. D.B.) au știut să formeze ADEVĂRAȚII ÎNVĂȚĂTORI”. (pag. 51)

Oare câți dintre noi, cei de azi, mai tineri și nu prea tineri ajunși cu tâmpile argintate, absolvenți ai Liceului Pedagogic sau ai Școlii Normale, nu spunem, aidoma lui Dimitrie Boar, de atâtea ori, ca un semn de recunoștință și mulțumire despre Dascălii noștri care, cu adevărat ne –au fost asemenea unor părinți, ocrotindu-ne și zidindu-ne intelectual, moral și profesional, pentru ca la vreme, bine orânduită, să pornim spre școlile

---

Sufletul acestei mișcări de român intransigent în cauza agitației memorandiste a fost profesorul de teologie dela Seminar, Vasile Mangra, care în acel timp a fost privit ca un idol al românilor ardeleni ”.

²⁴ Adică la Transilvania. Se referea la contextul politic definit de lupta pentru drepturi naționale afirmată de Mișcarea Memorandistă. Intuia reacția dură a autorităților Ungariei, lucru ce se va dovedi prin pedepsele pe care liderii memorandiști le vor pimi în cadrul odiosului proces dela, Cluj din mai 1894.

noastre formați ca buni Dascăli – Învățători ?! Și dacă adresez o asemenea interogație o fac cu scopul de a pune în lumină continuitatea unor comportamente intelectual – pedagogice și morale, în fond a unei excelente atmosfere pedagogice ce s-a transmis de la o Școală Normală sau Liceu Pedagogic de oriunde din Țară, din perioadă în perioadă, din generație în generație, precum un sacru lăsamânt și care, parcă ni s-a imprimat în înseși structura genetică a ființei noastre, modificând – o ,” îmbolnăvind – ne ” în fapt, într-atât de mult de Școală și de Mai Mult Binele ei, încât, în realitate, ne-a însănătoșit.

Reținem din frumoasele amintiri ale Învățătorului Boar, amplitudinea și tensiunea vibrațională, afectiv – emoțională și profesională ce domnea în Institutul Pedagogic - Teologic din Arad în perioada de sfârșit de secol XIX, amplitudine definită de patosul activităților didactice de mare distincție intelectuală susținute de acei mari dascăli ai lui, cu ținuta lor morală și patriotică – națională, impecabile. Ei, acei merituoși, mari Dascăli prin munca lor au creat adevărate stări de efuziune sufletească românească, căci ea a fost o muncă plină de patetism și înaltă tensiune patriotică, în care se respira profund idealurile mari ale națiunii române și care au fost asimilate de discipolii lor – elevii, ca pe o PORUNCĂ A VREMII , primită de la ISTORIE , prin mentorii lor.

Pentru a înțelege că Dascălul – Învățător Dimitrie Boar a fost unul de vocație, pentru care această profesie a fost o chemare încă din anii fragezi ai școlii primare , apelăm la aceeași sursă, unde avem redată o vie și impresionantă amintire a autorului: „ Ca elev al școlii primare - spune el – rețin în memorie foarte bine cuvintele dragi ale învățătorului meu Ștefan Leucuța²⁵ carele odată explicându-ne istoria neamului românesc, a făcut

---

²⁵ Ștefan Leucuța născut în loc. Șimand (Arad) a urmat cursurile secției pedagogice (Vechea Preparandie)a Institutului Pedagogic - Teologic. A absolvit în anul școlar 1881 – 1882. Vezi, în acest sens, dr.T. Botiș, Istoria Școlii Normale..., p. 709. Din nefericire, acest brav Învățător Român l-a avut drept fiu pe preotul martir Cornel Leucuța care alături de alt preot martir din com. Șimand , Corneliu Popescu vor fi uciși în mod nemilos, barbar de barbarele armate maghiare bolșevice bela – kuniste în noaptea de 8 spre 9 aprilie 1919, pătrunse pe teritoriul Transilvaniei spre a o recuceri , precum între sec.XI – XIII și a anula astfel, credeau și doreau ele, cu ai lor guvernanți, decizia istorică de la Alba –Iulia de la 1 Decembrie 1918 . (Vezi pe larg despre jertfele martirilor români arădeni din nov.1918 și până în primăvara lui 1919 în excelenta broșură, în format mic de 36 de pagini, din nefericire devenită foarte rară, 15 ANI DE LA DESROBIREA JUDEȚULUI ARAD apărută în anul 1934, la Tipografia Diecezana, credem noi, sub egida Ligii antirevizioniste, filiala Arad.După parerea noastră, în acest an aniversar, această broșură ar trebui tipărită într – un nr. de exmplare astfel încât fiecare familie de român arădean să o poată avea spre

următoarele concluzii: „Când neamul românesc de pe aceste meleaguri va iubi școala atunci se vor aprinde luminile cunoștinții și nu va mai orbeca prin întunec, ci, pătruns de o conștiință națională își va făuri singur idealul de dezrobire și va deveni o națiune independentă, având să trăiască fericit în țara proprie. Școală, școală, școală multă-i trebuie neamului și când aceasta o va avea va fi mulțumit și fericit. Pătruns de graiul profețitor al bunului meu învățător și mai citind undeva că Învățătorii sunt făuritorii și fericitorii popoarelor, m-am hotărât să mă fac învățător ca să ajut și eu cu ceva la dezrobire”. (pag. 50) Este, mai mult decât simptomatic faptul că pe un copil de școală primară de la sf. sec al XIX lea a putut să- l impresioneze într-atât de mult apelul patetic al învățătorului său făcut în linia Măritului Dimitrie Țichindeal din 1814, cu accent pe iubirea pentru școală, școală, școală ca singura cale ce va duce nația română spre libertate și o Țară Întregită, Românească. Iată de ce forță magnetică, deslușitoare, lămuritoare și contaminatoare poate dispune Dascălii de vocație asupra pruncilor lor, elevii. Dascălul - Învățător Ștefan Leucuța cu harul său și puterea lucrătoare a cuvântului său a aprins în sufletul școlarului său micuț o flacăra ce a luat chipul iubirii față de cea mai sacră profesie, cu misiunea ei apostolică - Dascălia. Acea flacăra nu a fost stinsă de nimeni, nici de urgia legislației deznationalizante maghiare de până la 1918, nici de viforurile primului Război Mondial. Mai mult, ea a fost potențată de dorința de a spori binele românesc prin școală în Noua Românie Mare. Așadar, suntem în fața unei pilduitoare dovezi de orientare școlară și profesională pe care un Învățător, a realizat-o, într-atât de timpuriu, cu un real succes, la sfârșit de secol XIX. Ca dascăli nu putem să nu recunoaștem cât de defazat este învățământul

---

lectură ca o ”mică biblie ” a martirajului românesc străbun pentru apărarea Transilvaniei) S-au înșelat amarnic., pentru că brava și eroica armată română a dat riposta cuvenită, aruncând peste Tisa armata maghiară și contribuind, în timpul celor trei luni de zile cât a stat în Budapesta, din 4 aug. și până în 12 nov. 1919 la înlăturarea regimului comunist de esență bolșevic – leninistă. Preoții din Șimand, Cornel Leucuța și Cornel Popescu au devenit alături de mulți alții din zona mai cu seamă a Apusenilor noștri sfinți, între care și Învățătorul Lazăr Tâmpa din Almaș, jud. Arad, martirii arădeni din perioada luptelor pentru apărarea Transilvaniei, a României Mari, Întregite. Să se rețină, îndeosebi de către români, mulți, prea mulți români, care din păcate nu - și știu istoria, că Bela Kun, unul din cei mai mari lideri ai regimului bolșevic – comunist din Ungaria era într – o strânsă și activă relație cu Lenin al Rusiei bolșevice a cărui școală de gândire și conduită a frecventat – o. La îndemnul Moscovei, el a atacat Transilvania, Lenin urmând, potrivit proiectului expansionist gândit asupra României să o atace din spre Răsărit, spre a recuceri Basarabia, revenită acasă, în 27 martie / 9 aprilie 1918, după 112 ani de stăpânire rusească (1806 – 1918).

românesc contemporan care a uitat, în totalitate, parcă, de această misiune pe care o are. Câtă distanță, putem spune, „ca de la cer la pământ”, între elevul de vreo 10-11ani din anii 1885 și elevii noștri de liceu de azi, 2018, care nu știu nici măcar în clasele terminale, într-o proporție uimitoare, spre ce parcursuri școlare sau profesionale să se îndrepte. Câtă diferență de sensibilitate și capacitate de a-și dăruii profesia binelui neamului românesc, câtă dorință de a se dăruii pentru împlinirea unor idealuri naționale la generațiile integrabile în sintagma ”Generație a Marii UNIRI” și generațiile prezente de elevi, de la începutul mileniului al treilea, centrate pe un egocentrism feroce și pe un pragmatism financiar, cu certitudine, decadent. Câtă diferență de nivel între școala românească confesională (poporală) românească de dinainte de Marea Unire în cuprinsul și atmosfera căreia valorile și idealurile naționale, românești, erau la ele acasă și școala ultimilor mai bine de două decenii din cadrul căreia, treptat, treptat axa educației naționale – patriotice românești a fost dislocată, valorile clasice ale culturii, artei, științei și istoriei românești fiind, trecute la index precum în vremea regimului ateu bolșevic, sovieto – stalinist. Și toate acestea, din prea multa și precaută grijă de a nu compromite și a nu dăuna noilor tipuri de educații globalist – mondialiste, care parcă, sună sincron, cu cele de nefericită aducere aminte centrate pe direcția prolet – cultistă și, mai ales, a internaționalismului proletar, de sorginte marxisto - stalinistă.

O emoționantă relatare de tip memorialistic ne-o oferă și Dascălul – Învățător Nonu C. Mircea din loc. arădeană Moneasa. Ea este publicată de acest Învățător sub formă de articol într-unul din ziarele arădene menite a omagia împlinirea a 25 de ani de la Marea Unire – adică în anul 1943. În acel articol intitulat „Școala confesională și unirea națională „autorul redă figura unui excelent, merituos și harnic dascăl al Institutului Pedagogic – Teologic din Arad, dr. Avram Sădeanu, prof. de Limbă și Literatură Română și de Limbă Germană. Fostul elev al vechii Preparandii, Nonu C. Mircea își amintește că într-o seară de luni, de după duminică Tomii anului 1913, prof. lor le-a arătat la hartă conturul teritorial al viitoarei României Mari. Întrebat de elevii săi, de unde știe acest lucru, el le-a spus că de la niște ofițeri prusaci cu care se întâlnise cu o seară înainte ; tot de la profesor tinerii elevi au aflat că ” se pregătește un război mare și că acest război se va termina cu deplina eliberare a tuturor naționalităților de sub jugul străin. Depinde însă – continua profesorul – de corectitudinea și cuminența învățătorului român singurul, în măsură ca în acele zile de mari frământări naționale și sub draconicele legi aponiene să știe să păstreze și să asigure

dezvoltarea liberă a graiului nostru românesc,²⁶. Cei 11 elevi – colegi, contaminați de acest mesaj, cu funcție angajantă, inclusiv pentru ei ca viitori învățători, Mircea C. Nonu ne redă un jurământ, mai mult decât emoționant pe care l-au făcut în fața profesorului lor, la sfârșitul absolvirii Școlii Pedagogice, în vara anului 1913. Ei, cei 11 absolvenți s-au legat că „vor munci din toate puterile pentru a infiltra în sufletele elevilor încredințați lor iubirea de dulce limbă a maicii lor și pentru a ține trează conștiința națională a poporului ai căror conducători naturali au să devină odată cu începerea frumoasei lor carieri. Blestemat să fie acela dintre noi – își jurau colegii lor și - care înainte de a preda la istoria patriei de Sfântul Ștefan²⁷, nu va vorbi de Ștefan cel Mare, sau înainte de a învăța să se cânte imnul maghiar nu va învăța Deșteaptă –te Române !”²⁸ Observăm, destul de limpede, că și acest izvor documentar ne redă aceeași atmosferă pedagogică din Școala lui Țichindeal în care valorile naționale precum și sublinierea misiunii încredințate Învățătorului de apărător al Limbii Române ca element central al identității naționale au fost coloana vertebrală care le - au conferit o personalitate de luptători neînfricați pentru cauza națională : dezrobirea și întregirea neamului românesc. Impresionează acel jurământ pe care și l-au făcut colegii înaintea prof. lor iubit, precum în fața unui sfânt altar, cum că viața lor o vor dăruia slujirii idealurilor care au modelat mentalitatea și conduita atâtor generații de preparanzi – învățători, purtători ai duhului românesc așezat în inima și mintea lor de Părintele –Director cel dintâi - Țichindeal, precum o efigie identitară de neșters .

În concluzie, putem afirma că în spațiul vechii Preparandii precum și – ntr-al atâtor școli ce au avut – o drept model, fie ele Școli Normale sau Licee Pedagogice de pe întreg întinsul românesc, au viețuit Dascăli –

---

²⁶ Vezi articolul de mai sus în numărul festiv, omagial al ziarului arădean „ Tribuna Română „, anul I, nr. 76, miercuri, 1 Decembrie, 1943, p. 13

²⁷ Face trimitere la regele Ungariei Ștefan care i –a creștinat pe unguri în rit apusean, adică, romano – catolic, în anul 1001, el devenind, astfel, rege apostolic. În perioada lui, sec. al XI lea , regatul apostolic ungar Ștefanian a început cucerirea sistematică a Transilvaniei. El a fost sanctificat de biserica catolică și sărbătorit în ziua de 20 aug . Ca o ironie a sorții, în Arad, zilele orașului în loc să fie prilejuate de eliberarea lui de armata română în 17 mai 1919, acestea se desfășoară dacă nu începând din 20 aug. oricum ele sunt centrate pe această mare sărbătoare menită a reactualiza memoria unui rege care și –a legat destinul de cucerirea Transilvaniei și de răspândirea catolicismului în rândul „, schismaticilor „, adică a românilor. Câți dintre românii arădeni de azi, și, mai ales, dintre cei aflați la cârma destinelor acestei urbe știu aceste dureroase adevăruri ?!?! Câți ? Puțini, poate, chiar nici unul !

²⁸ „Tribuna Română, anul I, nr. 76, miercuri, 1 Decembrie, 1943, p. 13

Profesori care au fost plini de râvnă semănători în Via Domnului. Rodul lucrării lor a fost de a fi ctitorit, la rândul lor mii și mii de alți semănători care au luat chipul Dascălilor – Învățători și Preoți Apostoli. Cu toții au jertfit și puteri intelectuale și puteri afectiv – emoționale și nu de puține ori și puteri materiale pentru ca luminarea minții nației daco – române din Ardeal, din Banat, din teritoriile ungurene adică din Ungaria, din Moldova și Țara Românească să cimenteze precum a spus Țichindeal conștiința solidarității, a frățietății între români și pe această bază să se întrupeze, mai apoi, unirea pentru ca românii astfel întregiți în hotarele unuia și aceluiași stat, să devină cei mai fericiți de pe acest pământ.

Datele pe care le-am valorificat în acest studiu și care privesc în special pe Dascălul – Învățător Român modelat de puterea, mai mult decât sigilară a profesorilor Școlii Pedagogice arădene oglindesc și lămuresc, în același timp că sub aura de Altar al Neamului precum a fost simțită această școală, nu puteau crește decât Lumini care s-au dăruit pe sine cu iubire neapusă pentru Limbă, Credință și Neam, aidoma celor de la care au luat LUMINĂ SFĂNTĂ – Părinții fondatori ai Preparandiei arădene de la 1812. Putem înțelege, astfel, raportându-ne la setul de valori – ideal statornicite în spațiul acestui tip de Școli, și pe care elevii lor, viitorii Învățători le-au asimilat cu pasiune, de ce s-au dăruit pe sine, aidoma unor martiri și mucenici - Dascălii și Preoții – Învățători. Ei au înțeles din Sfânta Scriptură, din Viața Fiului lui Dumnezeu celui Întrupat, din viața atâtor Eroi ai Neamului și ai Lumii că mântuirea și eliberarea din păcat nu se poate face fără de jertfă, că Dezrobirea și Întregirea Neamului Românesc cere dăruire, cere sacrificii. Cu toții și-au asumat acest destin, semnând în Marea Carte de Istorie a Neamului ca făuritori ai unității sale politice, într-un cuvânt ai Marii Uniri.

Cu privire la jandarmeria Constanța 1894-1949

Remarks on the Gendarmerie of Constanța 1894-1949

*Răzvan-Raul Ivan,
Constanța*

Abstract

The Gendarmes Company was founded on 1 April 1894. Over time, the gendarmes attended specialized courses. The Gendarmerie Legion was dissolved on 24 June 1949, being replaced by the People's Militia.

Keywords: Constanța, gendarmes, courses, legion, administrative measures.

Compania de Jandarmi a fost înființată la 1 Aprilie 1894 de către, Locotenentul Solcănescu Ernest. În același an, la doar câteva luni distanță, în data de 5 August 1894, era numit ca titular al postului, Căpitanul Catargiu Constantin, care a condus până la 1 Februarie 1895, când a fost înlocuit de Căpitanul Vlădescu Ioan. Efectivul în 1895, se prezenta astfel: 1 căpitan, 1 locotenent, 2 sergenți majori plutonieri, 1 sergent major șef de cancelarie, 9 sergenți șefi de secție, 18 jandarmi călare, în total 30 de jandarmi, împărțiți în 3 plutoane cu 5 secții. La 1 Aprilie 1895, se găsea același efectiv. Peste un an, adică la 1 Aprilie 1896, efectivul de jandarmi se mărea, ajungând la 35 de jandarmi cu 6 secții. Începând cu 1 Aprilie 1897, Locotenentul Solcănescu era mutat din Companie, când se constată că pe lângă efectivul de 35 de jandarmi cu 6 secții, se înființase și un post. La comanda Companiei de Jandarmi, la 1 Aprilie 1897, se găsea Căpitanul Obreja Constantin, care preluase comanda de la Căpitanul Plădescu Ioan. Efectivul nu se modificase. Creșterea efectivului de jandarmi se constată în 1899, când erau în număr de 41 cu 6 secții. O și mai mare creștere, se observă în anul 1900, când efectivul de jandarmi ajungea la 49 cu 9 secții. În anul 1901, Căpitanul Racoviță Dumitru era numit Comandant al Companiei, înlocuindu-l pe Căpitanul Obreja Constantin. Interesant este de observat, faptul că efectivul de jandarmi nu suportase modificări¹.

---

¹ Istoricul Companiei de jandarmi Constanța, f. 6.

Datorită noii legi de organizare a Jandarmeriei rurale din 1 iulie 1908 prin care Compania se împărțea în secții și 74 de posturi corespunzătoare raportându-se la împărțirea administrativă a Județului pe plăși și 74 de comune. Noul regim administrativ creat prin legea de organizare a comunelor rurale se aplica începând cu 1 iulie 1908 în toată țara, excepție făcând Județele Tulcea și Constanța. Așa se poate explica numărul mare de posturi pentru cele 5 secții. În anul 1910 se producea o nouă împărțire administrativă în 6 plăși și 74 de comune, iar pentru conducere și administrație, Compania se împărțea în 8 secții din care 6 bugetare, una cu șef de secție cu soldă în compania mobilă și una cu șeful secției care primea solda de jandarm sergent și un supliment de 20 lei lunar, prevăzut în bugetul Județului.

În vederea unei mai bune instruirii, în perioada 1909-1910, jandarmii caporalii urmau cursuri de specialitate la școala secției din Mangalia sub conducerea șefului de secție Jandarm sergent major Blehan Vasile având un efectiv de 41 de jandarmi. În toamna anului 1912, cu ocazia războiului balcanic, Județul Constanța având frontiera de sud mai expusă decât restul țării, atât datorită acestor evenimente, dar și a trecerii de grupe și refugiați din Balcani, Ministrul de Război în colaborare cu Ministrul de Interne, dispunea întărirea frontierei cu pază. Din aceste motive, Inspectoratul trimitea un detașament de 200 de jandarmi de diferite grade, sub comanda Maiorului C. Sterea. Familia Regală la 21 Mai 1913, sosea în Constanța pentru mai multe zile, iar în acest interval de timp au vizitat mai multe localități din Județ, cum ar fi Medgidia, dar și obiective precum calea ferată Cobadin-Medgidia. De asemenea, Familia Regală a asistat la cursele de cai ce aveau loc în Anadalchioi, apoi s-au deplasat vizitând sanatoriul și farul de la Tuzla. Istoria Jandarmeriei consemnează tratarea chestiunii mobilizării din anul 1913. Operațiunea principală la care a luat parte Jandarmeria Corpului V Armată², partea activă era ocuparea Cadrilaterului, care începuse în ziua de 28 iunie 1913 de către trupele Diviziei a IX-a³, care ocupaseră Silistra cu tot teritoriul la Vest până la Turtucaia și la Sud. Cartierul Diviziei se stabilea la Turtucaia unde a rămas până la demobilizare. La 23 Mai 1914, ora 7 și jumătate după-amiaza, sosea în Constanța, Familia Regală. Jandarmii secțiilor și posturilor pe linia căilor ferate, au menținut ordinea patrulând în permanență. În aceeași seară sosea și Generalul Anton

---

² Comandamentul Corpul V Armată se afla pe locul actual al Parcului Arheologic Constanța, situat pe Bulevardul Ferdinand.

³ Sediul Diviziei a IX-a în Constanța se afla tot pe Bulevardul Ferdinand, la intersecția cu strada Mihai Viteazul și în rând cu Teatrul Național de Stat Constanța (Fantasio).

Berlescu. De la această dată și până în ziua de 31 Mai 1914 s-au făcut în orașul Constanța pregătiri, precum și aplicarea de măsuri de ordine publică în vederea vizitei Familiei Imperiale Ruse. În sprijinul aplicării măsurilor de siguranță au fost concentrați 500 de jandarmi care formau un detașament alcătuit din școala Companiei mobile și jandarmi de la toate companiile din țară. În ziua de 1 Iulie, dată istorică importantă, ora 10 a.m. sosea în port Escadra Rusă, ce escortau Yahtul Imperial Standart, care acosta la pavilionul de la dig, unde Familia Imperială alcătuită din M.S. Împăratul Nicolae al II-lea, M.S. Împărăteasa Alexandra Feodorovna, Marele Duce Alexe Nicolaevici moștenitorul, Ducesele Olga, Tatiana, Anastasia și Feodorovna, au debarcat și întâmpinate de M.S. Regele alături de întreaga Familie Regală⁴.

La ora 10 și jumătate, Familia Imperială și Regală au asistat la oficierea serviciului religios de la Catedrala orașului, după care au vizitat silozurile. La ora 1 după-amiază, avea loc un dejun la Pavilionul de pe dig, la care au luat parte Familia Imperială Rusă și Regală Română. Pe Bulevardul Carol, în fața Cazinoului, la ora 6 după-amiază s-a primit defilarea trupelor Corpului V Armată de către M.S. Țarul Nicolae al II-lea și M.S. Regele cu Familiile Imperială și Regală Română. La ora 8 p.m. avea loc la Palatul Regal un dineu de gală oferit de M.S. Regele în onoarea Familiei Imperiale Ruse. La ora 10 și jumătate seara, Înalții Oaspeți s-au îmbarcat pe Yahtul Standard fiind acompaniați la debarcader de Familia Regală, după care Yahtul escortat de Escadră a părăsit portul. Cu ocazia vizitei, M.S. Împăratul a decorat cu diferite ordine pe Înalți demnitari ai țării, pe ofițerii generali, comandanți de brigăzi, de corpuri și de unități făcând corp aparte.

În ziua de 3 iunie 1914, ora 10 dimineața, M.S. Regele cu Familia Regală au plecat din Constanța trecând prin satele Hasiduluc, Musurat, Topraisar, Omsancea, Mustafaci și Cara Omer⁵, continuând călătoria spre Bazargic. În toate satele, pe unde au trecut, autoritățile împreună cu locuitorii au ieșit în întâmpinarea Suveranului și Familiei Regale. La ora 8 după amiază s-au întors la Palat. A doua zi, pe 4 iunie 1914, la ora 2⁴⁰ după-amiază, M.S. Regele, împreună cu A.S.R. Principele Ferdinand au plecat din Constanța, fiind primiți la gară de către Comandantul Corpului V Armată și ofițerii superiori din garnizoană. Generalul Inspector al Jandarmeriei a

---

⁴ ANF, Constanța veche și sosirea familiei imperiale.

⁵ Localități cu nume turcești din Dobrogea, astfel: Hasiduluc este actuala localitate Lazu, Cara Omer este actuala localitate Negru Vodă, Mustafaci este actuala localitate Comana, etc.

plecat din Constanța însoțind Familia Regală. În luna martie 1914, Corpurile Legiuitoare votau legea pentru o nouă organizare administrativă a Județului Constanța, în 8 plăși și 82 de comune, cea veche fiind de 6 plăși și 74 de comune.

Jandarmeria respecta aceste noi împărțiri administrative creând posturile corespunzătoare comunelor. Inspectoratul aproba înființarea secției a 9-a cu reședința la Topraisar, iar șef de secție era numit Sergentul Major Cernescu Pavel. Un eveniment istoric de mare importanță pentru reglarea diferențelor de natură politică internațională, începea la 16 iulie 1914, prin ruperea relațiilor diplomatice între o mare parte dintre marile puteri ale Europei. Ca urmare a începerii acestui mare război, al cărui rezultat pentru aceea vreme era imprevizibil, se crea în România o situație ce corespundea operațiunii de întregire a neamului românesc. O parte a teatrului de luptă fiind în apropiere de granițele țării, se luau măsuri pentru concentrarea a mai multor contingente pentru completarea efectivelor, precum și mobilizarea rezerviștilor. Jandarmeria cu această ocazie își completa efectivul prin chemarea jandarmilor, iar ca măsură de siguranță a căilor de comunicație și a lucrărilor de artă, se regla modul de pază, care era executat de gărzi formate din milițieni și controlați de posturile de jandarmi. Începând cu 1 noiembrie 1915, jandarmii începeau cursurile școlii care funcționa în Anadalchioi⁶. În 1926, postul de jandarmi de la Anadalchioi trecea în subordinea Companiei de Jandarmi. ⁷ La 25 noiembrie 1919 a fost numit prin ordinul de zi nr. 946 al Regimentului 2 Jandarmi, Căpitanul Codarcea Sabin, Comandant al Companiei de Jandarmi. La 21 decembrie 1929 Colonelul Panaitescu inspecta Legiunea făcând și un recensământ al efectivului. La 1 ianuarie 1930, Legiunea se prezenta, astfel: Comandat Maior Ionescu C. Nifon, Locțiitor Căpitan Atanasescu Aurel; efectivul Legiunii: 9 plutonieri majori, 55 plutonieri, 19 sergenți instructori, 19 jandarmi, 8 sergenți, 26 caporali și 129 soldați. Total efectiv: 267.

La 8 Iunie 1930, cu ocazia urcării pe tron a M.S. Regele Carol al II-lea se dădea următorul Înalt ordin de zi pentru armată:

„ Ostași ai Armatei, Marinei și Aeronauticii

Prin încrederea Țării exprimată de votul Adunării Naționale, m-am suit asăzi pe tronul gloriosului vostru Căpitan și scumpului .....Cu supusă bucurie mă găsesc astăzi în mijlocul scumpilor mei ostași de care sunt atât de strâns legat, prin ani de pribegie, gândul Meu a fost în mijlocul

⁶ Istoricul Companiei de Jandarmi Constanța, f. 23 v.

⁷ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța, Fond Primăria Constanța (1878-1950), dosar 32/1926.

scumpei mele oștiri. Pilda celor ce s-a jertfit pe câmpul de luptă pentru întregirea Neamului și faptele glorioase săvârșite de vitezele unități ale Oștirii să vă fie veșnic în minte și să vă călăuzească pe drumul patriei. Cer astăzi de la fiecare ostaș să fie neclintit în jurul Tronului și să muncească cu râvnă și dragoste după cum ați jurat. Sănătate copii. Dat în București la 8 iunie 1930

(ss) Carol”⁸

La 10 iunie 1930 depuneau jurământul de credință față de M.S. Regele Carol al II-lea întreg efectivul Legiunii. Ca urmare a acestui moment solemn și eveniment important se lua în calcul căutarea unui nou spațiu în care trebui să funcționeze Inspectoratul General al Jandarmeriei începând cu 1 octombrie 1931⁹.

La 5 octombrie 1934, Legiunea de Jandarmi Constanța primea de la Centrul de Instrucție nr. 8 jandarmi Alexandria un număr de 207 jandarmi în termen, contingent 1934, dintre care 58 frunțași și 149 soldați. În ziua de 6 octombrie 1934, Legiunea de Jandarmi Constanța primea din centrul de Instrucție nr. 13 jandarmi Găești un număr de 20 jandarmi contingent 1934, dintre care 4 frunțași și 16 soldați. În aceeași zi 06.10.1934, Căpitanul Cristescu Gheorghe și cei 227 de jandarmi primiți din Centrul de Instrucție nr. 8 Alexandria și Centrul de Instrucție nr. 13 Găești au depus jurământul de jandarmi. La 9 octombrie 1934, Legiunea de Jandarmi Constanța primea din Legiunea de Jandarmi Mobilă nr. 2 Cernavodă un număr de 239 jandarmi, dintre care un contingent 1929, din contingentul 1930- 1 jandarm, contingentul 1932- 9 jandarmi și 228 jandarmi din contingentul 1933, din care s-a format grupa de rezervă a Inspectoratului Regional Jandarmi Constanța. La 1 noiembrie 1934, Legiunea trimitea în concediu pentru economii bugetare pe timp de 40 de zile 2 caporali și 20 de soldați.

La 18 noiembrie 1934, Legiunea trimitea în concediu pentru economii bugetare pe timp de 40 de zile 5 sergenți, 20 caporali și 163 soldați. La 28 decembrie 1934, în conformitate cu Decretul nr. 4640 din 28.IX.1934 al Inspectoratului General al Jandarmeriei, Legiunea trimitea în concediu pe o perioadă de 40 de zile 202 jandarmi în termen, socotit 38% din efectivul de 627 de jandarmi în termen la data de 28.XII.1934. La 1 ianuarie 1937, Comandant al Legiunii de Jandarmi Constanța era Maior Popescu Alexandru și Șef al Biroului II Administrativ era Căpitanul Iovan Romulus cu un efectiv de 556 de jandarmi, dintre care 12 plutonieri, 61 de sergenți

⁸ *Idem*, f. 49.

⁹ S.J.A.N.C., Fond Primăria Constanța (1878-1950), dosar 25/1931.

instructori, 55 de sergenți, 58 de caporali și 283 de soldați. Legiunea se compunea din 8 secții. Între 7-23 februarie 1938, Legiunea de Jandarmi Constanța printr-un ordin circular secret cu nr. 5968/1938 emis de către Inspectoratul General al Jandarmeriei, pentru a putea face față nevoilor de ordine publică pe timpul campaniei și alegerilor electorale primeau un număr de: 141 jandarmi concentrați din contingentul 1933 și 1934 din Centrul de Instrucție nr. 2 Jandarmi Cernavodă; 109 jandarmi concentrați din contingentul 1931 și 1932; 50 de jandarmi concentrați din contingentul 1933 și 1934¹⁰. La 1 ianuarie 1940, la conducerea Legiunii de Jandarmi Constanța erau: Maior Popescu Alexandru- comandantul legiunii; Căpitan Regleanu Constantin-loctiitor. Reangajații și trupa în termen pe grade ai Legiunii de Jandarmi Constanța la dat de 1 ianuarie 1940¹¹:

Reangajați	
Plutonieri Majori	12
Plutonieri	112
Sergenți Majori	48
Total	172
Trupă în termen	
Sergenți	16
Caporali	28
Fruntaș	39
Soldați	192
Total	235

La subunitățile ce alcătuiesc legiunea: secții și posturi nu a intervenit nici o modificare în cursul anului. La 16 Mai 1940 înceta din viață Maiorul Negrescu Antoni, Comandantul Legiunii de Jandarmi Constanța. În aceeași zi era numit Comandant, Maiorul Julea Lutron venit din Legiunea Jandarmi Odorhei. În baza ordinului C.C.J nr. 5526/1940 se concentra pentru paza podului Regele Carol I Cernavodă, 2 plutoane de poliție, 2 plutoane de mitralieră, și grupul de comandă cu un efectiv: 1 ofițer activ, 3 ofițeri de rezervă, 2 plutonieri de rezervă și 160 de soldați concentrați. Total: 166. În cursul trimestrului aprilie 1940 Legiunea Jandarmi Constanța a concentrat 280 de jandarmi sergenți și deconcentrați pentru paza și siguranța litoralului Mării Negre, Sudul Dunării și zona petroliferă. În noaptea de 3-4 septembrie 1940, Inspectoratul Jandarmi Constanța și Legiunea Jandarmi Constanța au fost atacate, în urma căruia și-au pierdut viața Plutonierul Major Manolache

¹⁰ *Jandarmii în campania electorală*, în *Dacia*, 18, nr. 70, 10 mai 1938, p.

¹¹ *Ibidem*, f. 67.

Panait de la reședința Inspectoratului Jandarmi, Jandarmul Caporal Iordache Ioan, precum și soldatul concentrat Mihăilă Nicolae, ambii din Legiunea Jandarmi Constanța.

La 20 octombrie 1940 în conformitate cu ordinul secret nr. 2023/1940 al Inspectoratului Jandarmi Constanța se reducea efectivul pe zona petroliferă de la 80 de jandarmi la 40. La 20 noiembrie 1940 în conformitate cu ordinul secret nr. 2135 și 2162/1940 al Inspectoratului Jandarmi Constanța se reducea efectivul concentrațiilor de la 420 la 150. În aceeași zi în conformitate cu ordinul secret nr. 2135 și 2162/1940 al Inspectoratului Jandarmi Constanța se reducea efectivul concentrațiilor la detașamentul Pod Cernavodă de la 270 de jandarmi la 130. La 20 ianuarie 1941 în conformitate cu ordinul secret nr. 1944 al Inspectoratului Jandarmi Constanța lua ființă paza porturilor și a lucrărilor de artă. La 1 februarie 1941 conform ordinului Inspectoratului General Jandarmi 209710/1941 și ordinul Inspectoratului Județean Constanța luau ființă următoarele sectoare¹²:

1. Sectorul Jandarmi Negru Vodă al cărui comandant era SubLt. Bechescu Teodor, ce cuprindea secțiile: Negru Vodă, Adamclisi și Canlia cu reședința la Negru Vodă;
2. Sectorul Jandarmi Brătianu cu reședința la Brătianu, având Comandant pe Lt. Ionescu Valeriu, ce cuprindea secțiile: Brătianu, Basarabi și Topraisar;
3. Sectorul Hârșova cu reședința la Dorobanțu, având ca comandant pe Plutonierul adjutant Manole Nicolai, având secțiile: Cogealac, Serai și Dorobanțu.

În ziua de 21 iunie 1941 la orele 24 se declara mobilizarea. Generalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului dădea ordin trupelor române să treacă Prutul și să ocupe Basarabia, în colaborare cu trupele germane, sub comanda Generalului Antonescu declarând război U.R.S.S. În ziua de 22 iunie 1941, un grup de avioane sovietice veneau asupra orașului Constanța pentru recunoaștere. În ziua de 23 iunie 1941, la orele 3, 5³⁰-6³⁰, 17, mai multe avioane sovietice au aruncat bombe de mare calibru asupra orașului Constanța făcând în rândul populației civile victime, printre care a omorât și 2 jandarmi de la Legiunea Jandarmi Mobilă nr.5. O mare parte dintre bombele aruncate din avioanele sovietice nu au explodat. În ziua de 24 iunie 1941, la orele 8 dimineața, orașul Constanța a fost din nou bombardat de către avioanele sovietice dintre care 3 avioane au fost

---

¹² *** *Jandarmeria noastră*, în M.Neagră, 3, nr. 43, 7 octombrie 1925, p.

doborâte de artileria antiaeriană română și germană¹³. La orele 12 la prânz, 24.06.1941, Legiunea de Jandarmi Constanța s-a deplasat către Comuna Basarabi din cauza bombardamentului. La orele 20⁴⁰ un avion sovietic a lansat o bombă asupra locului Legiunii de Jandarmi din Constanța distrugându-l complet omorând 26 de jandarmi, rănind pe Lt. Becherescu Theodor și alți 7 jandarmi. Marina Regală Română a scufundat distrugătorul sovietic „ Moscova”. În ziua de 26 iunie 1941 la orele 10 dimineața din cauza bombardamentelor un tren cu muniție germană a luat foc în gara C.F.R. Palas. În ziua de 28 iunie 1941, Poliția și Comandamentul se întorceau în Constanța din Comuna Basarabi, în suburbia Anadalchioi.

La 30 octombrie 1941, conform ordinului Generalului C.Z. Vasiliu, Inspector General al Jandarmeriei se desființau toate posturile de mobilizare în număr de 15, efectivul fiind lăsat la vatră. La 1 noiembrie 1941, Mareșalul Ion Antonescu, conducătorul Statului a vizitat unele comune de pe raza județului Constanța, însoțit fiind de Generalul C.Z. Vasiliu, Inspector General al Jandarmeriei, în aceeași inspectând Legiunea de Jandarmi Constanța. La 1 decembrie 1941 conform ordinului nr. 3406/1941 al Inspectoratului Jandarmi Constanța se reducea efectivul Legiunii. În 1942, Comandant al Legiunii era Lt. Colonel Corbu Gheorghe, loțiitor era Căpitan Cristescu Gheorghe. În aprilie 1943, Legiunea de jandarmi Constanța avea următoarea încadrare: un sector cu reședința în comuna Carol I; 13 secții de jandarmi, și anume: Adamclisi, Băneasa, Brătianu, Cogealac, Canlia, Tuzla, Castelu, Ovidiu, Negru Vodă, Plopeni, Saligni, Saraiu și Târgușor; Posturi 94: 4 posturi de 3 jandarmi, 74 posturi de 5 jandarmi, 11 posturi de 7 jandarmi, 9 posturi de 5 jandarmi; de asemenea Legiunea mai deținea 15 posturi radio comandate de subofițeri. La 28 august 1944 conform armistițiului, soseau armatele sovietice. În ziua de 29 august 1944 în interesul operațiunilor militare din ordinul Garnizoanei Constanța, Legiunea Jandarmi Constanța era evacuată din Constanța la orele 17 în coloană de marș sub comanda Colonelului Inspector Stoicescu Nicolae cu direcția Basarabi. În noaptea 29/30 august 1944, Legiunea cu Inspectoratul poposeau în Comuna Valul Traian neputând ajunge în Basarabi¹⁴.

Continuându-se marșul pe jos la Basarabi nu s-a putut caza Legiunea cu Inspectoratul de Jandarmi deoarece localitatea era arhiplină de armatele

---

¹³ În 1941 se făcea o statistică a tuturor clădirilor publice și particulare bombardate, conform dosarului 1/1941 din Fondul Primăriei Constanța (1878-1950) din cadrul Serviciului Arhivelor Naționale Constanța.

¹⁴ Istoricul Jandarmeriei Companiei Constanța, f. 81.

aliat sovietice și române, motiv pentru care s-au deplasat către satul Galeșul Comuna Poarta Albă unde s-au stabilit garnizoanele ambelor unități. La 1 martie 1945, Inspectoratul General al Jandarmeriei făcea cunoscut că, Comisia Aliată de Control pentru aplicarea armistițiului hotăra să treacă la o nouă organizare prin desființarea de unități reducându-se efectivul total al jandarmeriei la 14.500 de oameni (ofițeri, subofițeri și trupă). Inspectoratul General al Jandarmeriei hotăra ca jandarmii aflați la serviciu să fie lăsați la vatră imediat.

Efectivul reședinței Inspectoratului Jandarmi Constanța era de: 14 ofițeri, 33 subofițeri și 20 trupă. Efectivul Legiunii Jandarmi Constanța era de 6 ofițeri, 282 subofițeri și 10 trupă. Avându-se în vedere că efectivele stabilite nu erau suficiente pentru încadrarea numărului de secții și posturi I.G.J. ordona următoarele: secțiile de jandarmi se reduceau la numărul plășilor și numărul posturilor se reduceau la jumătate contopindu-se două câte două, în cadrul secțiilor rămânând 9 secții și 47 posturi.

La 1 aprilie 1946, Legiunea de Jandarmi Constanța era formată din: ofițeri: Safir Napoleon- comandant; Cpt. Crețu Ioan-locțiitor; Lt. Predescu Gabriel- comandantul sector Medgidia; Sublt. Popescu Mihai- comandant sector Mangalia; subofițeri: 229; trupă: 56; sectoare: 9; posturi:49. În ziua de 12 iunie 1946, Legiunea primea un număr de 75 de recruți repartizați de Compania Jandarmi Constanța pentru instruire.

În 1947, încadrarea Legiunii de Jandarmi era în modul următor: ofițeri: Lt. Colonel Safir Napoleon-Comandantul Legiunii; Lt. Răducanu Simion-locțiitor comandant; Lt. Popescu Ovidiu- comandant C.C.P.; Lt. Iagăț Gheorghe- commandantul sectorului Mangalia și SubLt. Popescu Mihail mutat la Inspectoratul General Jandarmi; subofițeri: 343; trupă: 123; sectoare: 9 și posturi: 56. În ziua de 30 decembrie 1947, Regele Mihai I a abdicat de la Tron renunțând la toate prerogativele. De la această dată România devenea Republica Populară Română.

În ziua de 31 decembrie 1947, ofițerii, subofițerii și trupa Legiunii Jandarmi Constanța aflați în Garnizoana Constanța au depus jurământul de credință Republicii Populare Române după următoarea formulă:

„ *Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor în afară și înăuntru. Jur de a respecta legile Republicii Populare Române și de a păstra secretul în serviciu. Jur supunere legilor și Regulamentelor în toate ocaziunile*”¹⁵ Jurământul s-a depus în prezența Domnului Colonel Inspector de Jandarmi Constanța și a Domnului Maior locțiitor al Inspectoratului Jandarmi Constanța.

¹⁵ *Ibidem*, f. 95 v.

Efectivul Legiunii de Jandarmi Constanța la 1 aprilie 1948 era: ofițeri: 1 Maior, 1 Căpitan., 1 Lt.; subofițeri: 6 plutonieri superiori, 67 plutonieri majori, 97 plutonieri, 38 sergenți majori și 4 absenți; trupă: 124 prezenți și 7 absenți, total 131. La 24 ianuarie 1949 se desființa Legiunea de Jandarmi Constanța¹⁶.

---

¹⁶ Monitorul Oficial Partea I A din 23 ianuarie 1949, la capitolul IV, articolul 8 se spune foarte clar: „Pe data publicării prezentei legi, Poliția și Jandarmeria se desființează”. Desființarea celor două instituții se făcea în vremea mandatului de Prim-Ministru Teohari Georgescu și al Ministrului de Justiție A. Buzoiu.

Implicarea curticienilor în mișcarea națională în epoca modernă

The involvement of courticians in the national movement in Modern Times

*Sorin Bulboacă
Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad*

Abstract

Curtici has actively manifested itself for the national cause since the revolution of 1848-1849, the Romanian peasants opposing the recruitment of soldiers for the Hungarian Revolutionary Army, which acted to stifle the revolution of the Romanians in Transylvania. During the liberal regime of the Habsburg Empire (1860-1865), a popular gathering took place in Curtici on September 24, 1861, which decided that the official language of the commune would be Romanian. In 1863, the administration of Curtici commune requires the use in public documents of a seal with Romanian text. The Curticians showed a solid solidarity with the Romanian army fighting in the Balkans and offered donations, financial aid, according to their power, to the Romanian soldiers wounded on the front. Among the 300 delegates who went to Vienna to support the Memorandum, there were four delegates from Curtici: priest P. Mladin, Nicolae Mladin, Ignat Urs and Ilie Urs. In the first two decades of the 19th century, XX, he was strongly involved in the national movement. Curtician priest of Curtici, Ioan Nicorescu.

Keywords: national movement, language, solidarity, donations, administration

În secolul al XIX-lea, Curticiul se dezvoltă demografic, economic și social. A fost o așezare relativ mică, a cărei creștere a fost impulsionată de construcția căii ferate Arad-Curtici (finalizată în 1858) și de influența economică și culturală a Aradului. În anul 1824, țăranii din Curtici înaintează o jalbă vicecomitelui local, împotriva abuzurilor săvârșite de

notarul local¹. În administrația locală era folosită limba maghiară, impusă prin hotărârile comitatense, atât funcționarilor cât și primarilor din sate.

Revoluția din 1848 a deschis drumul dezvoltării capitaliste, iobagii au fost eliberați și împrăștiți. În anul 1858 se pune în funcție calea ferată Locoshaza – Curtici – Arad, un imbold pentru dezvoltarea comunei. Între 1867 și 1918, comuna Curtici a fost sub administrație austro-ungară, iar după Primul Război Mondial intră în compoziția statului român.

Curticiul s-a manifestat activ pentru cauza națională încă din timpul revoluției din 1848-1849, țărani români de aici opunându-se recrutărilor de militari pentru armata revoluționară maghiară, care acționa pentru înăbușirea revoluției românilor din Transilvania². Vicecomitele Aradului raporta, în 29 aprilie 1848, despre mișcările țăranilor din Macea, Curtici, Șimand și alte localități împotriva pământurilor alodiale. Mișcările țărănești din 1848, din comitatul Arad, au avut ca scop înlăturarea vechii administrații locale și comitatense și instalarea unor notari, primari și a altor conducători dintre români la Curtici, Macea, Șimand etc.³

Raportul semnat de Thun, din 29 octombrie 1849, referindu-se la revoluția încheiată recent, preciza că, în comitatul Aradului și Cenadului, inclusiv în Curtici ”*între români domina o anumită fierbere care este întreținută de preoți și emisari; ea are scopul definit să fondeze un mare imperiu românesc până la Tisa, al cărui guvernator sau rege să devină Iancu*” (Avram Iancu)⁴.

În timpul regimului liberal din Imperiul Habsburgic (1860-1865), la Curtici s-a organizat o adunare populară, la 24 septembrie 1861, care a hotărât ca limba oficială a comunei să fie limba română⁵. Peste doi, în anul 1863, conducerea comunei Curtici impune utilizarea în actele publice, a unui sigiliu cu text românesc⁶ după o răzmeriță a țăranilor săraci din

---

¹ SJAN Arad, Arhiva Prefecturii, *Fond Acta Congregationum*, dos. 1037/1824.

² Sorin Bulboacă, *Curticiul în lupta pentru Marea Unire*, în ***1918-1998. *Aradul și Marea Unire*, coord. Alexandru Roz, Editura Universității ”Vasile Goldiș”, Arad, 1999, p. 192.

³ Alexandru Roz, *Războiul neatârării din 1877-1878. Acte și documente arădene*, Editura Universității ”Vasile Goldiș”, Arad, 1998, p. 20; Liviu Botezan, *Mișcările țărănești din satele arădene contra notarilor și primarilor în primăvara anului 1848, preludiv al evenimentelor din toamna anului 1918 care au facilitat Marea Unire*, în *Ziridava*, nr. XXIII, Arad, 2002, p. 158.

⁴ Gheorghe I. Bodea, *Avram Iancu și problema creării Daco-României*, în ”Crisia”, IX, Oradea, 1979, p. 775-782; ****Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj – Napoca, 1997, p. 910.

⁵ Alexandru Roz, *Războiul neatârării din 1877-1878. Acte și documente arădene*, p. 33.

localitate, împotriva primarului maghiar abuziv, instalat de primpretorul plășii.

În a doua jumătate a veacului al XIX-lea, 56 de curticeni au devenit membri ai *Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român*⁷

Amintirea unor voluntari care au participat la războiul pentru independență din 1877-1878 este păstrată de tradiția populară la Curtici⁸. Curticeni au manifestat o frumoasă solidaritate cu armata română care lupta în Balcani, în războiul pentru obținerea independenței, și au oferit donații, ajutoare financiare, după puterile lor, în favoarea ostașilor români răniți pe front.

Documentele de epocă evidențiază numele curticenilor care au oferit, în 1877, bani ostașilor români: Regina Răducanu – 5 florini, Berta Bucșianu Roxin – 2 florini, Carolina Mladin – 3 florini, econom Teodor Negru – 5 florini, Leuca Bulboacă – 1 florin, învățător Florian Cioară – 1 florin, econom Gligor Iulian – 1 florin, econom Florea Bucșianu - 1 florin⁹. În total, curticeni au donat 19 florini. Ulterior, la începutul anului 1878, alte două femei din Curtici au acordat ajutor bănesc în favoarea ostașilor români răniți în război: Rea-Silvia Bocșianu – 4 florini și Aurelia Bocșianu- 2 florini, în argint¹⁰.

În contextul mișcării memorandiste, în timpul pregătirii procesului semnatarilor *Memorandului* (1892), a liderilor Partidului Național Român, în 1894, din rapoartele prefectilor maghiari rezulta limpede că intelectualii satelor și, mai ales preoții, sunt cei care întrețin curentul național în localitățile în care activează. Ca urmare, din perspectiva guvernului de la Budapesta, activitatea învățătorilor și a preoților români trebuia anihilată prin toate mijloacele posibile. Prefecții au întocmit liste cu sute de preoți care urmau să fie pedepsiți pentru activitatea lor națională. Erau bănuți 175 de preoți din comitatul Arad, printre care și cei din Curtici¹¹. Între cei 300 de delegați care s-au deplasat la Viena pentru susținerea *Memorandului* s-au aflat și 4 delegați din Curtici: preotul P. Mladin, Nicolae Mladin, Ignat Urs și Ilie Urs.

---

⁶ Idem, *Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale Române din Arad (1918). Acte și documente*, vol. I, Editura Dacia, Cluj- Napoca, 1993, p. 24.

⁷ Ioan Bolovan, *Asociația Națională Arădeană pentru Cultura Poporului Român, 1863-1918. Contribuții mnografice*, Cluj- Napoca, 1994, p. 177.

⁸ Alexandru Roz, *Războiul neatârării din 1877-1878. Acte și documente arădene*, p. 91.

⁹ *Ibidem*, p. 257, doc. 230 (din 30 septembrie 1877), p. 262-263, doc. 240, din 1877.

¹⁰ *Ibidem*, p. 275, soc. 245 (din 10 ianuarie 1878).

¹¹ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I, București, 1983, p. 242.

Sărbătorirea a 1000 de ani de la venirea maghiarilor în Pannonia sub conducerea lui Arpad, în anul 1896, a prilejuit alte manifestări ale spiritului național în Curtici. În întreaga Transilvanie, românii și sașii au organizat puternice mișcări împotriva celebrării mileniului (896-1896) de către guvernul ungar. Țăranii din Curtici nu s-au mulțumit doar cu împotrivirea față de serbările mileniului, ci au îndemnat la revolta împotriva autorităților maghiare¹².

În 9 mai 1896, la această manifestație din Curtici, un grup de tineri au făcut paradă pe străzile comunei și au strigat "Trăiască Națiunea Română!". Pentru această manifestație, mai multor țărani curticeni li s-a intentat proces de către autorități, apărătorul lor fiind dr. Ioan Suciu, unul dintre corifeii Marii Uniri. Au fost însă condamnați mai mulți țărani din Curtici: Traian Don, Mitru Andrei, Dumitru Pelcu, Ioan Haiduc, Teodor Moț, Pavel Hodogeanu, George Bătăianu, Florea Bulboacă, Nicolae Munteanu și alții, al căror nume nu îl cunoaștem. Unii dintre aceștia au executat mai mulți ani de închisoare¹³.

Sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul veacului XX au fost marcate de creșterea luptei pentru drepturi sociale și politice. Demn de luat în seamă este momentul alegerii primarului în anul 1901. Cu acest prilej alegătorii au manifestat pe străzi, purtând steaguri tricolore românești¹⁴. Un rol primordial în lupta pentru drepturile politice ale românilor l-a avut Partidul Național Român. În ședința din 2-15 octombrie 1901, pentru promovarea intereselor Partidului Național Român la alegeri, pentru a însufleți alegătorii și a asigura reușita în localitățile Curtici și Macea, a fost numit ca responsabil Ioan Rusu Șirianu¹⁵. În același timp Partidul Național Comitatens a ales ca bărbat de încredere pentru Curtici pe preotul Grigore Mladin.

În vara anului 1903, în satele din Câmpia Aradului s-au înregistrat greve de seceriș. Deseori, acestea aveau și caracter național. Și pe domeniul Hámory, de la Curtici, a avut loc în 1903 o grevă a secerătorilor. Pentru înăbușirea acestei mișcări s-a intervenit brutal cu forța armată a jandarmeriei. Din ziarul *Tribuna* de la Arad, nr. 80, din 1903, luăm știre

---

¹²Teodor Pavel, *Mișcarea românească pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale*, vol. II, Timișoara, 1982, p.79; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 284.

¹³ Ioan Nagy, Maria Pașcalău, Romulus Hațegan (coord.), *Studii și cercetări monografice: Curtici vatră din câmpie*, Editura Mirador, Arad, 2000, p. 57.

¹⁴ Andrei Caciora, *Din lupta românilor arădeni pentru eliberare națională, în perioada 1895-1905*, în "Ziridava", nr. VIII, Arad, 1977, p. 265.

¹⁵ SJAN Arad, *Actele comitatense*, nr. 160/1901, fasc. 4-5.

despre «*vărsarea de sânge din Curtici*». Tot atunci pretorul a pedepsit 16 greviști cu câte 20 de zile de închisoare.

Tot în anul 1903, la 22 decembrie, are loc la Curtici o mare adunare populară, la care participă peste 800 de locuitori, în majoritate țărani¹⁶. Anul 1904, an preelectoral pentru deputații Dietei de la Budapesta, a fost bogat în adunări electorale, care aveau ca scop prezentarea și cunoașterea unor candidați precum dr. Ioan Suciu, dr. Ștefan Cicio Pop și George Popa. În sprijinul acestora s-au desfășurat adunări electorale în Pecica, Macea și Curtici. La aceste adunări s-a cerut impetuos dreptul copiilor la învățătura în limba română. La adunările electorale din 1904 din Curtici, Macea și Pecica, a fost afirmată voința populației românești de a lupta pentru drepturile naționale, în primul rând, pentru dreptul la educație în limba română¹⁷.

În cercul electoral Curtici, în 1904 membrii congregaționali au fost aleși exclusiv de pe "*lista oficioasă*": avocatul Dálnoki, Szikszai Lajos, Zacharia Arpád, Nicolae Mladin. Alegerile de la Curtici au fost controlate integral de către agenții electorali ai candidaților administrației, în frunte cu deputatul parlamentar László Hámory, care a avut poziția de președinte al comisiei de scrutin¹⁸. Relatările martorilor au indicat proferarea de amenințări și intimidări asupra electoratului care a fost supus unui proces de prelucrare și modificare a opțiunilor de vot, faptul fiind prezentat în "*Tribuna*"¹⁹.

În fapt, în ciclul parlamentar 1905-1906, din partea localității Curtici au fost ca reprezentanți dr. Ioan Suciu și dr. Ștefan Cicio Pop.

În anul 1908 sunt condamnați mai mulți redactori ai publicației *Tribuna* din Arad, pentru articole antiguvernamentale. Alături de A. Andreica din Ineu, D. Popovici din Cuvin, I. Iercoșan din Pâncota, este condamnat și preotul Ion Nicorescu din Curtici, puternic implicat în lupta pentru libertatea națională²⁰.

¹⁶ Ioan Nagy, Maria Pașcalău, Romulus Hațegan (coord.), *op. cit.*, p. 58.

¹⁷ Vasile Popeangă, *Aradul în perioada dualismului (1867-1918)*, în ****Aradul permanentă în istoria patriei*, Arad, 1978, p. 329.

¹⁸ Lucian Petraș, Maria Petraș, Horia Truță, *Administrația comitatului și județului Arad de la sfârșitul secolului XIX și până în 1945*, în în Adrian Nițu (coord.), *Arad. Economie și societate*, vol. I, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017, p. 522.

¹⁹ *Tribuna*, nr. 214 din 13/26 noiembrie 1904: "*Alegătorii până ajungeau la urnă, au trebuit să treacă prin cinci uși, deși bărbații noștri de încredere au poftit de la prezident ca să nu intre alegătorii prin atâtea sucituri, ci de-a dreptul în sala de votare, dar dânsul a aflat mai pricinos a ordona contraiul. S-a început votarea, cu ce a început și hărțuirea între alegători și cei puși la uși, așa încât până ce ajungea alegătorul la ușa din urmă îl treceau sudorile: uita nu numai pentru ce a venit, dar și chiar numele lui!*".

²⁰ Ioan Nagy, Maria Pașcalău, Romulus Hațegan (coord.), *op. cit.*, p. 59.

În 1913, aşezarea Curtici este prezentată în următoarele subdiviziuni: *Garankürtös, Kiskürtös, Nagy Kürtös și Kütösul*. Ultimul avea 640 de case, celelalte totalizând 1.227 case cu 8.298 locuitori români, nemți și unguri. Bisericile existente sunt cea ortodoxa, reformată și greco-catolică. Existau gară, poștă și telegraf.

În timpul Primului Război Mondial, deși împotriva voinței lor, au fost înrolați în armata austro-ungară zeci de curticeni; unii au murit pe front iar alții s-au predat armatelor Antantei. Astfel, în Rusia au ajuns prizonieri 13 curticeni²¹. În 1917, în Rusia, lângă Kiev, s-a constituit un corp de voluntari români care proveneau din armata austro-ungară. Printr-o proclamație aceștia și-au exprimat hotărârea de a intra în lupta pentru împlinirea idealului național: «*Unirea românilor de pe întreg teritoriul românesc din Austro-Ungaria și România*». Proclamația a fost semnată de aproximativ 500 de delegați ai celor 13.000 de prizonieri aflați în Rusia. Printre aceștia s-au aflat și prizonieri din Curtici²². Corpul de voluntari a luat parte la luptele de la Mărășești.

Concluzii

Se remarcă, între 1848 și 1918, implicarea curticenilor în mișcarea națională românească, atât a țăranilor români, cât și a preoților ortodocși din localitate, evidențiindu-se preotul Ioan Nicorescu. Românii curticeni au susținut, prin donații, ostașii români care luptau pentru independența României, au participat la mișcarea memorandistă și au sprijinit Partidul Național Român, în lupta pentru drepturile românilor din Austro-Ungaria.

---

²¹ Alexandru Roz, *op. cit.*, p. 63.

²² Idem, *Aradul în timpul primului război mondial*, în "Ziridava", nr. X, Arad, 1978, p. 387-388.

Armata română în războiul de reîntregire națională (1916-1919)

Romanian army in the years of world war i

*Deheleanu Adrian,
Muzeul Național al Banatului Timișoara*

Abstract

The Romanian military effort in World War I materialized in a large concentration of manpower — over one million men, that is 11—13 per cent of the total population (a figure reached by no other partner in the coalition) —, making up 366 infantry battalions, 110 cavalry squadrons, 379 artillery batteries, and engineer, navy, air force units, auxiliary formations, logistical services etc. The Romanian combat power stood for 2,2 per cent of the Entente's total military power, while the demographic potential of Romania accounted for only 1 per cent of the coalition's. Romania sustained more than 300,000 casualties, that is over one third of the mobilized manpower or 3.4% of the belligerents' total casualties. Moreover, civilian casualties exceeded 650,000 people. To this, one should add the painful sacrifices made by the Romanians in the territories under the domination of the neighbouring empires — tens of thousands of Romanians died on the battlefields for alien causes, following, flagrant attacks upon the civilian population, deportations, and internments or were sentenced to death for having supported the ideal of union.

In the first stage of the war Romania had to cover the widest (some 1,600 km) and most complex front in terms of the terrain of all the fronts of World War I. Engaging more than 40 enemy large units, which considerably facilitated Allied operations on the other theatres of war. The great victories won at Mărăști, Mărășești and Oituz in summer 1917 saved the Entente's Eastern front, making it hold out for almost another half a year. Subject to the military occupation of the Central Powers for almost two years (707 days), an occupation effective on almost three quarters of the territory of the Romanian State in 1916, Romania was systematically and mercilessly plundered, the damages done amounting, according to the estimations, to some 17 billion gold lei.

The general economic and financial effort made by Romania during the war of liberation and completion (the plundering done by the occupant states included) submitted to the Commission for Reparations in 1922 amounted to 72 billion gold lei, though the latter recognized only 31 billion gold lei. Even if one takes as comparison term this latter figure, Romania's economic effort was 48.6 times bigger than the State budget for FY 1916/1917, a further proof of the commitment of all the country's forces and availabilities to the homeland's defence and to the achievement of the Romanian unitary national State.

Keywords: World War I, the Romanian army, army command, mobilization, front, military convention, Great Union of 1918.

Efortul militar al României în anii Primului Război Mondial s-a concretizat într-o mare concentrație de forță de muncă - peste un milion de bărbați, adică 11-13% din populația totală (cifră neatinsă de niciun alt partener din coaliție) -, constituind 366 batalioane de infanterie, 110 escadroane de cavalerie, 379 de baterii de artilerie și inginerie, marină, unități de forță aeriană, formațiuni auxiliare, servicii logistice etc. Puterea de luptă românească era de 2,2% din puterea totală militară a Antantei, în timp ce din punct de vedere demografic potențialul României a reprezentat doar 1% din coaliție. România a suferit peste 330.000 de victime, adică peste o treime din forța de muncă mobilizată sau 3,4% din numărul total de victime ale beligeranților. În plus, victimele civile au depășit 650.000 de persoane. La aceasta se adaugă jertfele dureroase din rândurile românilor din teritoriile aflate sub dominația imperiilor vecine - zeci de mii de români au murit pe câmpurile de luptă din cauze străine, urmând apoi atacuri flagrante asupra populației civile românești, deportări și internări, mulți români fiind condamnați la moarte pentru că au susținut idealul național românesc¹.

În prima etapă a războiului, România a trebuit să acopere cea mai lungă (aproximativ 1.600 km) și cea mai complexă linie a frontului din Primului Război Mondial, implicând în luptă mai mult de 40 de mari unități inamice, ceea ce a facilitat considerabil operațiunile aliate pe celelalte teatre de război din Vestul Europei. Marile victorii câștigate la Mărăști, Mărășești și Oituz, în vara anului 1917, au salvat frontul estic al Antantei, făcându-l să reziste pentru aproape o jumătate de an. Sub rezerva ocupării militare a

---

¹ Iliescu, D., *Documente privitoare la războiul pentru întregirea României*, București, 1924, p. 33.

Puterilor Centrale timp de aproape doi ani (707 de zile), o ocupație efectivă pe aproape trei sferturi din teritoriul statului român în 1916, România a fost prădată în mod sistematic și nemilos de către ocupanți, daunele făcute fiind, potrivit estimărilor, de circa 17 miliarde lei de aur².

Efortul economic și financiar general realizat de România în timpul războiului de Reîntregire Națională (jafurile făcute de statele ocupante incluse), prezentate Comisiei de reparații în 1922, au constituit 72 de miliarde de aur de lei, deși acestea din urmă au recunoscut doar 31 miliarde lei de aur. Chiar dacă se ia în calcul termenul de comparație, efortul economic al României a fost de 48,6 ori mai mare decât bugetul de stat pentru anii 1916/1917, o dovadă suplimentară a angajamentului tuturor forțelor și disponibilităților țării față de apărarea României și realizarea statului național unitar român³.

Obiectivele fundamentale care stăteau în fața poporului român au înrîurit în mod direct orientările doctrinare și strategice ale conducerii superioare militare. Rațiunea „de-a fi a puterii armate a României — arăta în anul 1907 generalul C. N. Hârjeu — este apărarea teritoriului, iar nu cotropirea proprietății altor state“, iar doctrina ei militară trebuie să servească interesele vitale ale țării. Referindu-se la unitatea dintre obiectul și funcțiile doctrinei și artei militare, generalul Grigore Crăiniceanu aprecia că „primul ideal al românilor și al armatei române este apărarea țării. Este dar documentată, reală și adevărată, iar nu o simplă afirmație, declarațiunea noastră constantă că România nu a avut și nu are tendințe de cuceriri, ci numai de apărare [...] Dar deosebit de idealul apărării țării, românii mai au și un alt ideal, acela al națiunii române întregite“⁴.

Doctrina militară la români nu a fost niciodată închistată. Ea a receptat și asimilat cuceririle științei și tehnicii cu aplicabilitate pe plan militar. Este un fapt unanim acceptat că orice invenție sau descoperire, care-și găsea aplicație în arta militară, au exercitat o influență considerabilă asupra „preparației și conducerii războiului“, avînd loc o tot mai accentuată scientizare și tehnicizare a acestuia. „Orișice națiune, orișice armată care nu urmează progresele științei, care nu-și asimilează descoperirile cele noi, este o armată care se retrage prin faptul că celelalte înaintează. [...] O armată trebuie să urmărească cu atenție noile descoperiri pentru a-și ține armele și

---

² *România în războiul mondial (1916-1919)*, vol. I, *Documente- Anexe*, (se va cita în continuare RRM, Documente-Anexe), Ed. Monitorul Oficial și Imprimeriile statului. Imprimeria Națională, București, 1934, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 28.

⁴ *Ibidem*, p. 33.

procedurile la înălțimea progreselor științei“ — se arată în lucrarea *Arta militară*, apărută în anul 1896. Aceasta s-a impus cu atât mai mult cu cât „practica lucrurilor a dovedit — se consemna într-o concluzie formulată în anul 1891 — că tehnica se găsește — mai întotdeauna — în zădărnici cu arta de a conduce și a întrebuița trupele“ Se intrase în perioada în care războiul era „mult mai mult decât o simplă chestiune de strategie, aprovizionări și armament, căci el rezumă o întreagă epocă istorică, toată știința, toată economia, toată cultura, toată tehnica unui timp se oglindesc într-ânsul“, se aprecia în anul 1915. Ca urmare, în „afacerile militare, ca în toate celelalte, e o mare știință de a merge întotdeauna cu timpul său iar nu împotriva lui“⁵.

Conducerea războiului în ansamblul său, a operațiilor, bătăliilor și luptelor devenea tot mai complexă și dificilă. Scientizarea și tehnicizarea crescânde ale conflictelor militare au degajat concluzia că, în mod deosebit în noile condiții istorice, „dacă norocul și inspirațiunea au partea lor în conducerea forțelor armate, nu este mai puțin adevărat însă că știința are puterea covârșitoare“. O aleasă și adâncă cugetare a determinat ca încă din anul 1881 să se atragă atenția că „întâmplarea nu mai poate da naștere victoriilor, astăzi când știința poate calcula înainte de luptă, chiar, sorții de izbândă“. Asimilarea cuceririlor științei și tehnicii în general, a celor militare mai ales, în procesul de elaborare a doctrinei și artei militare proprii, nu putea conduce automat la adoptarea unei doctrine specifice altui stat. „După noi — scria în anul 1907 generalul C. N. Hârjeu —, nici germanomania, nici austromania nu pot fi bune, după cum nu a fost bună exagerata franțuzomanie [...] Armata noastră a ajuns astăzi a avea [...] personalitate, tradițiunile sale“⁶.

Mobilizarea, concentrarea și desfășurarea forțelor armatei române fiind apanajul instanțelor strategice, mobilizarea, concentrarea și desfășurarea forțelor armatei au generat o serie de concluzii și învățăminte care au contribuit la dezvoltarea artei militare românești. Conceperea și desfășurarea mobilizării au purtat amprenta situației politico-strategice create în cei doi ani de când era în curs de desfășurare războiul prim mondial, interval de timp corespunzător neutralității României. Urmărind cu atenție evoluția acțiunilor militare pe diferite fronturi și cu prioritate pe cel sud-est și nord-est european, Marele Stat Major român a recurs, la momentul oportun, la un sistem de mobilizare gradată pentru a fi în măsură să răspundă cu promptitudine și eficiență la eventuale situații limită. S-a ajuns astfel în unele sectoare ale frontului de acoperire, îndeosebi în nord și

⁵ Barbu Delavrancea, *Războiul și datoria noastră*, București, 1916, p. 44.

⁶ *RRM*, vol. I, *Documente-Anexe*, p. 76.

nord-vest, la răsturnarea raportului dintre forțele existente până la jumătatea lunii august 1916 și cele mobilizate atunci, unitățile dislocate în dispozitiv pe aceste sectoare ale frontierei țării reprezentând aproximativ 2/3 din efectivele prevăzute în planul de mobilizare⁷.

Diagrama mobilizării și concentrării trupelor este deosebit de edificatoare și generatoare de importante învățăminte. Astfel, privite sincron cu evoluția evenimentelor, cu deosebire la frontierele României, mobilizarea și desfășurarea unităților și marilor unități denotă un evident spirit de prevedere. La scurt timp după declanșarea primului război mondial, adică în lunile august—septembrie 1914, cu toate că România și-a declarat în mod expres neutralitatea, a fost chemat sub arme, în două serii, efectivul mobilizabil, iar ca urmare a concentrării unor noi forțe austro-ungare în Banat, în luna decembrie același an, în ianuarie 1915 Marele Stat Major a replicat prin întărirea trupelor de acoperire de pe frontiera de nord și vest a țării⁸.

Agravarea situației politico-strategice a României, prin aderarea Bulgariei la coaliția Puterilor Centrale și atacarea de către aceasta a Serbiei, a impus creșterea efectivelor trupelor de acoperire la Dunăre și în sudul Dobrogei, în timp ce conturarea unei situații critice la frontiera de nord a determinat întărirea Corpului de Nord din Bucovina cu trei divizii de infanterie și una de cavalerie nou mobilizate. În momentul în care fluxul de informații și prelucrarea acestora au dus la concluzia că în nord-estul Bulgariei se concentrează importante forțe bulgare, germane și turcești, s-au luat măsuri pentru a mobiliza noi trupe în vederea întăririi capetelor de pod de la Silistra și Turtucaia, realizându-se aici, pînă la sfârșitul lunii ianuarie 1916, circa 2/3 din efectivele prevăzute în planul general de mobilizare pentru acest sector al frontului de sud⁹.

Evoluția situației a validat eficacitatea sistemului mobilizării succesive a trupelor strict necesare în raport cu dinamica creșterii pericolului ca forțele Puterilor Centrale să pătrundă pe teritoriul românesc. Pe această cale s-a ajuns ca în luna martie 1916 eșalonul de acoperire să dispună de 124 batalioane și 67 baterii, dintre care 107 batalioane și 54 baterii pe frontiera de nord și nord-vest a țării și 17 batalioane și 13 baterii pe frontiera de sud. În interior, efectivul de pace era întărit cu primele două contingente de

---

⁷ *Ibidem*, p. 78.

⁸ *Ibidem*, p. 89.

⁹ *Ibidem*, p. 94.

completare, la care se adăugau și rezerviștii chemați în serii de câte 20—30 de zile pentru perfecționarea pregătirii lor. Efectivul total al armatei române (trupele de acoperire și trupele din interior) aflat sub arme a ajuns astfel la 256.000 de oameni față de efectivul bugetar de numai 104.000 de militari. Cu toată complexitatea ei, mobilizarea efectivelor armatei, decretată la 14/27 august 1916, s-a desfășurat într-un ritm alert. Ea a durat numai 12 ore pentru partea activă a regimentelor de roșiori, 5 zile pentru comandamentele de mari unități și partea complementară a regimentelor de roșiori, pentru regimentele de călărași și regimentele de infanterie, 6 zile pentru unitățile de artilerie, trupele speciale și servicii, 7 zile pentru unitățile de deservire a corpurilor de armată și 10 zile pentru unitățile de etapă¹⁰.

Din punct de vedere tipologic, organizarea diviziilor nu a fost identică cu cea stabilită anterior în planul de mobilizare. Astfel, compunerea unor divizii de infanterie a fost diferită, cuprinzând între 3—7 regimente, 11—25 batalioane și dispunând de la 4 la 34 mitraliere ; numărul bateriilor de artilerie ale unei divizii a fost, de asemenea variabil — de 6—24 ; în medie, un batalion de infanterie avea 1—2 mitraliere și 3—4 guri de foc de artilerie. Au fost însă și divizii de infanterie (18 și 20) care nu au dispus de nici o mitralieră, ceea ce a afectat capacitatea lor de foc și, implicit, cea combativă¹¹.

Ofensiva strategică a avut un statut cu totul aparte, deoarece scopul pentru care a intrat România în război —era eliberarea de sub dominația Imperiului austro-ungar a teritoriilor românești și unirea cu țara— și-a pus integral amprenta asupra tuturor modalităților de exprimare proprii strategiei, începând de la mobilizarea și distribuția geografică a forțelor și mijloacelor, până la acțiunea ultimului soldat român.Nicolae Iorga atrăgea atenția în anul 1912 că puterea morală nu este aceeași la toate armatele și în toate războaiele, pentru că „nu orice război se câștigă, ci numai acel război în care merge cineva pe urmele unei dreptăți naturale, imprescriptibile. În orice război, oricine trebuie să-și facă întreaga datorie, dar elementul moral superior vine numai atunci când glasul dreptății vorbește în cel din urmă soldat care trage asupra dușmanului“. Tipologic, acesta era războiul dus de poporul român și armata sa în anii 1916— 1918. În acest sens, istoricul american Glenn E. Torrey scria : „în 1916 România a negociat un tratat de alianță cu Puterile Antantei și a trimis trupele ei peste Carpați pentru

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 97.

¹¹ *Ibidem*, p. 99.

realizarea idealului național și desăvârșirea unității statului român’’¹².

În campania din anul 1916, Comandamentul suprem român și Marele Cartier General au recurs la manevra strategică pe direcții exterioare multiple, indicată de scopul politico-strategic al participării României la primul război mondial. Materializarea manevrei s-a făcut concordant cu scopurile urmărite prin destinarea a trei armate care urmau să execute lovituri pe direcții convergente, pentru a fracționa dispozitivul strategic al inamicului și a-i înfrânge în timp cât mai scurt rezistența. Configurația fizico-geografică a spațiului de acțiune a imprimat manevrei anumite caracteristici. În primul rând, grupările de ofensivă ale celor trei armate au fost desfășurate pe un aliniament strategic situat în interiorul lanțului carpatic, situație fără corespondent pe teatrele de acțiuni militare europene ; în cadrul dat exista un număr limitat de direcții de pătrundere în podișul Transilvaniei, acțiunile trupelor având în prima fază un caracter de independență. În al doilea rând, dispozitivul strategic s-a caracterizat prin existența unui prim eșalon care îndeplinise până la declanșarea ofensivei rolul de forță de acoperire. În al treilea rând, numărul mic și capacitatea redusă a direcțiilor din Carpații Orientali și Meridionali au determinat o mai accentuată eșalonare în adâncime decât în cazurile obișnuite, urmând ca densitatea operativă în primul eșalon să crească pe măsură ce marile unități debarcau din lanțul muntos. În al patrulea rând, în perspectiva progresiunii ofensivei, dezvoltarea frontală a fâșiei de ofensivă urma să se reducă treptat-treptat, datorită convergenței loviturilor celor trei armate¹³.

Setul de particularități a fost completat atât prin dispunerea în teren a forțelor și mijloacelor, cât și prin fișile de ofensivă încredințate armatelor și numărul de mari unități repartizate acestora. Astfel, Armatei de Nord, care avea în componere 3 divizii de infanterie, 1 brigadă de infanterie, 1 divizie și 1 brigadă de cavalerie, i s-a încredințat o fâșie de ofensivă cu o dezvoltare frontală de 269 kilometri ; Armatei 2, având în componere 4 divizii de infanterie, 1 brigadă de cavalerie, i s-a fixat o fâșie de ofensivă largă de 229 kilometri, iar Armatei 1, care dispunea de 6 divizii de infanterie și 1 brigadă de cavalerie, i s-a dat o fâșie de ofensivă largă care însuma 460 kilometri. O privire de ansamblu asupra dispozitivului strategic din punctul de vedere al raportului dintre fâșia de ofensivă largă de peste 950 kilometri și numărul de mari unități ne conduce la concluzia că s-a realizat în medie o densitate de o

---

¹² *Ibidem*, p. 108.

¹³ *Ibidem*, p. 110.

divizie de infanterie pe 73 kilometri de front, fără a lua în calcul brigada de infanterie, divizia și cele trei brigăzi de cavalerie¹⁴.

O caracteristică importantă a constituit-o faptul că o dată cu îndeplinirea misiunii imediate, cele trei armate ar fi trebuit să iasă pe Mureș, un aliniament extrem de favorabil, pe un front larg de aproximativ 250 km, caz în care s-ar fi realizat o densitate de 19,2 kilometri/front pentru o divizie de infanterie. Din acest moment, datorită configurației terenului, dispozitivul strategic urma să fie alcătuit dintr-o grupare însumând forțele armatelor de Nord și 2, cu misiunea de a continua ofensiva prin Poarta Someșului, pentru a străpunge apărarea inamicului de pe două aliniamente muntoase (munții Mezeș și munții Făget) și a ieși pe front larg în câmpia Tisei. În același timp, Armata 1 avea misiunea să continue înaintarea cu forțele principale prin Poarta Mureșului, iar cu stânga prin Banat, urmând a ieși în final tot în câmpia Tisei, însă pe un front mult mai larg decât cel de pe Mureș. Privită în ansamblul eforturilor interaliate în cadrul Antantei, ofensiva armatei române trebuia să continue pentru a se pătrunde în regiunea Dunării mijlocii și „a pune stăpânire pe zona de hrănire a armatelor austro-ungare“. Era o concepție strategică de mare complexitate, întrunind toate atributele unei moderne operații ofensive de nivel strategic, fapt ce dezvăluie o gândire militară demnă de rolul ce revenea armatei române în acel moment istoric¹⁵.

Ruptura strategică este apanajul ofensivei strategice,, detașându-se ca formă de manevră indispensabilă cu deosebire din momentul în care fronturile au devenit continue și ca atare au dispărut flancurile. De altfel, încă cu mult înainte de primul război mondial, unii teoreticieni militari români atrăgeau atenția că „giganticele lupte ale națiunilor armate se vor desfășura pe fronturi întinse“, iar „conflictele dintre țări se vor rezolva prin acțiunea maselor armate“, situații ce au condus inevitabil la dispariția flancurilor și au pus la ordinea zilei, ca o necesitate practică imediată, recurgerea tot mai frecventă la lovitura frontală, care va deveni una dintre formele de manevră esențiale, cu scopul de a despica dispozitivul inamicului, a crea flancuri și a nimici gruparea de forțe a acestuia. Apare astfel firesc faptul că ideea de bază a planului de campanie român pentru vara anului 1917 a constat în ruperea apărării inamicului în două sectoare

---

¹⁴ *Ibidem*, p. 114.

¹⁵ *Ibidem*, p. 118.

situate la o depărtare apreciabilă : unul în zona Nămoloasa, unde lovitura principală trebuie executată cu aripile interioare ale armatelor 1 română și 6 rusă ; prima trebuia să rupă, cu aripa stingă, frontul inamic în sectorul Podul Huroaia—Olăneasca, după care să dezvolte ofensiva spre Râmnicu Sărat, iar cea de a doua să rupă apărarea inamicului cu aripa dreaptă în sectorul Olăneasca — exclusiv Măxineni—Latinii, cu misiunea de a acoperi și asigura manevra Armatei 1 române și de a arunca spre Dunăre forțele inamice care operau în zona Brăilei. În alt sector, în zona Mărăști, considerat mai puțin important, lovitura principală urma să fie executată de trupele de la flancul sting al Armatei 2 române, însumată cu cea aplicată de forțele de la flancul drept al Armatei 4 ruse, în scopul de a ieși în valea Putnei și a dezvolta ulterior ofensiva spre Focșani. Deci, dată fiind continuitatea frontului trupelor Puterilor Centrale, peste tot era necesară recurgerea la ruptura strategică, iar în timpul dezvoltării ofensivei în adâncime trebuia să se realizeze, prin convergența loviturilor pornite din două sectoare separate, încercuirea forțelor principale germane și austro-ungare¹⁶.

Raportul de forțe realizat în cele două zone stabilite pentru rupere imprima o notă de realism planului, iar stabilirea trecerii succesive la ofensivă a grupărilor de forțe a avut un puternic impact asupra desfășurării ulterioare a evenimentelor. Pentru înțelegerea cât mai deplină a modalităților de acțiune ale forțelor române se cere subliniat faptul că pentru vara anului 1917 și comandamentul Puterilor Centrale a preconizat tot o ofensivă generală cu lovitura principală în aceeași zonă — Nămoloasa. Se pare că s-a ajuns la această situație în urma analizei terenului, care oferea largi posibilități de angajare a unor grupări de forțe și mijloace într-un spațiu operațional favorabil pe mari adâncimi ce permitea obținerea de rezultate decisive prin ruperea apărării adverse în două sectoare situate la o mare depărtare unul de altul și aplicarea, ulterioară, a formei hotărâtoare de manevră — dubla învăluire. O analiză atentă a celor două concepții îngăduie concluzia că instanțele strategice ale Puterilor Centrale urmăreau scopuri invers proporționale cu forțele și mijloacele de care dispuneau, trăind cu iluzia că ar putea realiza o victorie hotărâtoare de mult timp trâmbițată și „planificată“ pe frontul român, după care să mute din nou centrul de greutate al acțiunilor pe frontul de vest. Într-un orizont mai larg, inamicul urmărea realizarea unui uriaș Cannae prin declanșarea ofensivei, cu o grupare însumând 2 armate, din Bucovina, spre sud, în lungul Prutului, în

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 121.

timp ce Armata 9 germană trebuia să dezvolte ofensiva pe direcția Nămolosa, iar în adâncime spre nord, între Prut și Siret, cu scopul de a încercui și nimici forțele române și ruse din spațiul de referință. Pentru a întregi imaginea asupra planului inamicului, se impune să remarcăm că lovitura principală a Armatei 9 germane urma să fie însoțită de o amplă acțiune ofensivă a Grupului Gerok prin pasul Oituz, cu scopul de a rupe apărarea aripii drepte a Armatei 2 române, a pătrunde spre Adjud pentru a face joncțiunea cu trupele de la aripa stângă a grupării principale comandate de Mackensen. Se preconiza deci o încercuire de proporții mai mici a forțelor române și ruse pentru ca, ulterior, însumate, eforturile celor două grupări să fie dirijate spre nord în întâmpinarea celor două armate austro-ungare care acționau prin Bucovina, după care inamicul urmărea să pătrundă în Ucraina, rabatându-și o parte din forțe spre Odessa. Caracterul aventurist al planului reiese și din faptul că între cele două grupări de forțe — de la nord și de la sud — se interpunea un lanț muntos, Carpații Păduroși și Răsăriteni, care făcea imposibilă o coordonare riguroasă în timp și spațiu a eforturilor lor pentru a îndeplini un scop comun. În același timp, o privire critică asupra planului inamicului, dezvăluie lipsa lui de realism, deoarece Puterile Centrale nu dispuneau de forțele necesare pentru a rupe apărarea trupelor române și ruse în două sectoare situate la o depărtare de 140 km unul de altul, respectiv în zonele Nămolosa și Oituz, despărțite și oarecum izolate de masivul muntos de la sud de valea Oituzului, și a alcătui două brațe care, mișcându-se convergent, să facă joncțiunea în adâncime pentru a încercui și nimici un număr important de mari unități române și ruse. Nu s-a ținut seama nici de faptul că trupele române și ruse aveau libertatea de acțiune în orice moment atât asupra flancurilor, mai ales interioare, ale grupărilor de șoc germano—austro-ungare, cât și a spatelui acestora¹⁷.

Profund preocupate de îndeplinirea obiectivelor urmărite pentru anul 1917, instanțele strategice române au luat un ansamblu de măsuri pentru dejucarea planului inamicului. Într-o ordine de priorități, se cere subliniat faptul că s-a decis trecerea succesivă la ofensivă, în primul rând pe direcția loviturii secundare cu Armata 2 română și flancul drept al Armatei 4 ruse în zona Mărăști. În adevăr, devansând inamicul în pregătirea noilor acțiuni, la 11/24 iulie 1917, după o pregătire de artilerie care a durat două zile, aripa stângă a Armatei 2 române, susținută de 3 escadrile de aviație, executând lovitura principală la joncțiunea dintre armatele 1 austro-ungară și 9 germană, a trecut la ofensivă, reușind să rupă încă din prima zi apărarea

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 128.

trupelor austro-ungare și germane pe un front de 10 km, breșa fiind ulterior lărgită la 30 km. Ni se oferă astfel un interesant exemplu, cu valoare de model, din care rezultă cum pregătirea în secret a unei acțiuni de amploare operativă, declanșată prin surprindere, a determinat instanțele strategice germane, care declaraseră cu emfază că în două săptămâni vor fi la Iași, să-și schimbe planul de campanie pentru vara anului 1917. Pana cu impact strategic înfiptă adânc și cu vigoare la joncțiunea dintre cele două grupări dușmane care primiseră misiunea să declanșeze o ofensivă „decisivă“, l-a obligat pe „spărgătorul de fronturi“, feldmareșalul Mackensen, să înceapă deplasarea forțelor principale de la aripa dreaptă la cea stângă pentru a evita o situație critică ce se contura tot mai evident¹⁸.

Dezvoltarea artei militare românești în anii primului război mondial este ilustrată cu pregnanță de modul în care a fost concepută, organizată și condusă apărarea strategică, căreia în perioada anterioară nu i s-a acordat, se pare, atenția cuvenită pe plan teoretic și aplicativ, fiind tratată mult sub rolul pe care-l va juca atât în campania din 1916, cât și în cea din 1917. Cronologic, instanțele de decizie militară au recurs la apărarea strategică încă de la începutul războiului cu toate că ideea fundamentală a planului de campanie român era cea ofensivă, așa cum s-a subliniat anterior. Apărarea strategică a fost adoptată pe frontul de sud în mod deliberat, ea având rolul de acoperire în vederea asigurării libertății de acțiune a forțelor principale ale armatei române care trebuiau să dezvolte ofensiva pentru eliberarea Transilvaniei și să iasă pe Dunărea mijlocie. Ca urmare, dispozitivul strategic, cu antecedente în războiul pentru independența României din 1877—1878, a purtat amprenta a trei elemente esențiale : organizarea apărării pe un curs mare de apă pe aproape întreaga întindere a frontului de sud, mai puțin Dobrogea, care putea fi forțat doar prin câteva sectoare ; lărgimea fâșiei de apărare a fost neobișnuit de mare pentru capacitatea operativă a Armatei 3 române ; structura dispozitivului strategic pe corpuri dispuse pe direcțiile de pătrundere dinspre sud deschise de sectoarele favorabile forțării, cu intervale apreciabile între ele. Există totuși și în această situație o idee de efort determinată atât de importanța și dificultatea de a fi apărată direcția de operații de litoral pornită din nord-estul Bulgariei și prelungindu-se în spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră, cât și de intenția Marelui Cartier General român de a trece la ofensivă, cu scopuri limitate, și pe frontul de sud în a zecea zi a războiului cu trupele de la aripa stângă a Armatei 3 române și un corp de armată rus ; cu cele șase divizii ale sale

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 132.

Armata 3 realiza — în medie — o densitate de o mare unitate tactică pe 110 km¹⁹.

Evoluția situației politico-strategice, îndeosebi ca urmare a pasivității forțelor aliate de pe frontul de la Salonic, care nu au trecut la ofensivă, așa cum prevedea Convenția încheiată cu România, pentru a angaja ferm armata bulgară și marile unități turcești, acestea bucurându-se de libertate de acțiune pe frontul de nord împotriva României, a determinat ca acțiunile să nu mai îmbrace aspectul unei operații de acoperire decât cu totul parțial, Marele Cartier General român fiind obligat să mute efortul principal pe frontul de sud. Prin urmare, trecerea la apărarea strategică atât de timpuriu nu a fost întrevăzută și cu atât mai puțin concepută și planificată de Marele Cartier General nu din lipsă de competență, ci ca urmare a acțiunii convergente a unui set de factori și condiții care au apărut pe planul strategic la puțin timp după intrarea României în război. Chiar în această fază asistăm la desfășurarea unor acțiuni militare cu un registru bogat de învățăminte, între care manevra de la Flămânda ocupă un loc aparte²⁰.

Analiza campaniei din 1916 nu se poate face cu obiectivitate, inclusiv în domeniul apărării strategice, dacă nu se ia în considerare contextul politico-strategic continental, îndeosebi est și sud-est european, în care a intrat România în război și în care a fost pusă să acționeze armata română, deoarece, așa cum menționase viitorul general Alexandru Averescu, „victoria sau înfrângerea pe câmpul de bătălie nu au aproape nici un semnificat dacă s-ar face abstracțiune de situațiunea strategică, căci numai raportându-se la această situațiune putem să evaluăm adevărata lor valoare“. Conformându-ne acestui principiu metodologic, enunțat în anul 1888 de cel care va fi unul dintre cei mai cunoscuți doctrinari români, care în timpul războiului a îndeplinit funcții înalte în ierarhia militară, nu ne putem sustrage de la constatarea potrivit căreia intrării României în primul război mondial nu i s-a asigurat de facto contextul strategic stabilit de jure în tratatul încheiat cu puterile Antantei, ceea ce și-a pus puternic amprenta pe întreaga desfășurare și deznodământul campaniei din 1916 pe frontul român. Manevra strategică în retragere este suma unui ansamblu de acțiuni și modalități desfășurate într-o idee generală unică, manevra în retragere, apanaj al apărării, la care a recurs Marele Cartier General român, a urmat unor ample acțiuni ofensive duse cu succes — declanșate în noaptea de

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 133.

²⁰ *Ibidem*, p.139.

14/15 (27/28) august 1916 pe un front ce se întindea de la Vatra Dornei până la Orșova — de trupele române din primul eșalon strategic, însumând 135.000 de oameni, care au înfrânt rezistențele forțelor austro-ungare și până la 20 august/2 septembrie 1916 au pus stăpânire pe trecătorile din Carpații Orientali și Meridionali. Dacă aplicarea manevrei strategice pe direcții exterioare a fost deliberată, cea de retragere a fost impusă de o situație politico-strategică limită, deoarece, în timp ce ofensiva armatei române era în plină desfășurare, pe eșichierul strategic european s-au petrecut evenimente care au pus instanțele sale supreme în fața unei situații deosebit de critice, determinată în principal de nerespectarea de către puterile aliate a obligațiilor militare asumate față de România. Ca urmare, în loc să se integreze organic într-un ansamblu de acțiuni pe întregul front strategic de la Marea Baltică la Dunăre, ofensiva română s-a desfășurat izolat și fără să aibă un flanc asigurat. Marile puteri ale Antantei își atinseseră însă scopul urmărit, iar o dată cu îmbunătățirea situației pe propriile fronturi, ele au oferit posibilitatea Puterilor Centrale să deplaseze în sud-est, într-o primă etapă, nu mai puțin de 40 de divizii, afectând practic centrul de greutate al operațiilor pentru anul 1916 pe frontul român. Frontul român a absorbit și tocat un număr impresionant de mari unități germane, austro-ungare, bulgare și turcești, precum și o mare cantitate de mijloace și tehnică de luptă. Se pare că nimeni n-a reușit să definească atât de complet și edificator această realitate ca primul-ministru și ministrul de război al Franței, Aristide Briand, care a declarat în Camera franceză : „Din memoriile lui Ludendorff și din constatările Marelui Stat Major interaliat, reiese că Germania și aliații ei au fost nevoiți să mobilizeze încă 58 de divizii pe frontul oriental, din cauza intrării României în acțiune“²¹.

Față de situația creată, instanțele supreme românești au hotărât, după lungi discuții cu comandanții de armate, mai puțin generalul Grigore Crăiniceanu, convocați la Periş, la 2/15 septembrie 1916, schimbarea planului de campanie. Hotărârea menționată a determinat o serie de controverse istoriografice, ca o prelungire a părerilor diverse exprimate încă din timpul războiului. O mare parte din opinii se înscriau pe linia susținerii generalului Constantin Presan care s-a pronunțat pentru continuarea ofensivei în Transilvania cu o și mai mare energie. Reluată postbelic, ideea este sprijinită cu o seamă de argumente, între care faptul că inamicul nu reușise pînă la acea dată să-și concentreze forțele și i s-ar fi stingherit mult această acțiune. De asemenea, continuarea ofensivei ar fi permis scurtarea

---

²¹ *Ibidem*, p. 141.

frontului, prin realizarea legăturii între cele trei armate române, care, în prima etapă a ofensivei strategice, acționau pe un front cu forma unui arc de cerc având o deschidere de aproximativ 950 km, însă, datorită convergenței direcțiilor principale de înaintare, grupările urmau să iasă pe cursul mijlociu al Mureșului pe un front de 250 km și ulterior să ajungă pe Munții Apuseni. Ieșirea în timp scurt pe aceste aliniamente, îndeosebi pe ultimul, nu numai că ar fi permis organizarea unei apărări puternice, dar făcea posibilă o importantă economie de forțe și mijloace, care ar fi putut fi întrebuințate pe alte direcții. Marele Cartier General a admis, în final, propunerea generalului Alexandru Averescu, a generalului Grigore Crăiniceanu comunicată în scris, și a generalului Ioan Culcer, de oprire a ofensivei în Transilvania, ceea ce a însemnat, implicit, adoptarea unor noi forme de manevră, concretizate în mutarea eforturilor de pe frontul de nord și nord-vest pe cel de sud, retragerea sub presiunea forțelor inamicului superioare numericește și organizarea apărării pe Carpații Meridionali și de Curbură, iar mai târziu, manevra pe direcții interioare urmată de o nouă retragere spre „poarta Moldovei”²².

Ca etapă intermediară între ofensiva strategică desfășurată de cele trei armate, conform planului de campanie, și apărarea de aceeași factură, manevra strategică în retragere a fost concepută și executată după cerințele artei militare moderne. Astfel, din momentul în care s-a decis oprirea temporară a ofensivei, conducerea strategică română a luat măsuri pentru trecerea la apărarea strategică începând din ziua de 6/19 septembrie 1916 prin consolidarea aliniamentului atins, amenajându-se concomitent încă două poziții în adâncime, inclusiv pe fosta „frontieră” cu intenția de a menține și chiar dezvolta un cap de pod transcarpatic, cu dimensiuni și semnificații strategice, din care urma să fie reluată ofensiva după redresarea situației de pe frontul de sud. Dispozitivul strategic la contact cu inamicul purta însă amprenta structurii sale anterioare ofensive care se desfășurase pe direcții multiple cu un caracter de independență, cele trei armate nereușind să realizeze încă o legătură operativ-tactică între grupările lor. Nici aliniamentul pe care se găseau trupele în acel moment nu întrunea atributele necesare organizării unei apărări strategice în măsură să răspundă cerințelor situației agravate de aducerea, concentrarea și desfășurarea unui număr important de mari unități germane și austro-ungare în podișul Transilvaniei, între care menționăm Armata 9 germană, comandată de generalul Falkenhayn, fostul șef al Marelui Cartier General german, constituită din

---

²² *Ibidem*, p. 144.

marile unități deplasate de pe fronturile de vest, italian și de est. Ca urmare, s-a permis Armatei 1 austro-ungare, care acționase anterior în întreaga Transilvanie, să-și restrângă fâșia în mod considerabil, măsură facilitată și de manevra de forțe și mijloace executată de Marele Cartier General român de pe frontul de nord și nord-vest pe cel de sud fiind luate Divizia 5 infanterie și, după 3/16 septembrie 1916, diviziile 21 și 22 infanterie de la Armata 2, iar diviziile 2 și 12 infanterie de la Armata 1 română. Asistăm astfel la o importantă și rapidă schimbare a raportului de forțe în favoarea Puterilor Centrale, ceea ce a determinat factorii militari români de decizie să recurgă la retragerea forțelor, care s-a executat pe direcții convergente și divergente, asigurându-se deplasarea la trecătorile din Carpații Orientali și Meridionali și consolidarea pe acestea. A fost dejucat astfel planul comandamentului germano—austro-ungar de a depăși pe flancuri și a încercui forțele principale ale armatei române din podișul Transilvaniei, zădărnindu-le organizarea apărării în adincime pe aliniamentul strategic alcătuit de Carpații Meridionali și de Curbură. Exercițiind o conducere permanentă a ansamblului de acțiuni desfășurate pe aliniamente succesive combinate cu riposte ofensive și hărțuirea continuă a inamicului, Marele Cartier General român a reușit să-și sustragă trupele din fața manevrei proiectate de inamic pentru a le izola de defileele spre care se retrăgeau și să organizeze apărarea cu aceleași mari unități și unități²³.

În condițiile concentrării efortului principal al Puterilor Centrale pe frontul român, ale unei mari inferiorități în efective și mijloace de luptă pentru forțele române și ale pasivității aliaților, Marele Cartier General nu avea altceva de făcut decât să execute retragerea din podișul Transilvaniei spre Carpați pentru a organiza apărarea acestora, îndeosebi pe direcțiile principale de pătrundere și, folosind avantajele terenului, să obțină o economie de forțe și mijloace pentru a deplasa centrul de greutate al acțiunilor militare pe frontul de sud. Ca urmare, apărarea strategică s-a organizat pe tot frontul de nord și nord-vest dar pe un număr important de direcții care corespundeau în fapt cu suma trecătorilor din Carpații Meridionali și de Curbură, acelea care constituiseră anterior direcții de ofensivă. La planul maximal al Puterilor Centrale de a zdrobi trupele noastre din podișul Transilvaniei și a depăși în ritm de avalanșă lanțul muntos, conducerea strategică românească a replicat printr-o apărare fermă combinată cu riposte ofensive executate de regulă asupra unuia sau ambelor flancuri ale grupărilor inamicului. Este notabil faptul că evoluția situației

---

²³ *Ibidem*, p. 152.

strategice a fost de așa natură încât Marele Cartier General român a avut posibilitatea să execute de această dată o largă manevră de forțe de pe frontul de sud pe cel de nord și nord-vest, întărind continuu în dinamica operațiilor dispozitivul strategic de pe Carpați²⁴.

Operația strategică de apărare pe Carpați s-a desfășurat pe direcții multiple, situate la o mare depărtare una de alta, la manevrele inamicului și schimbarea repetată a direcției loviturii principale a acestuia, marile unități române răspunzând printr-o apărare fermă, folosind avantajele oferite de teren și adoptând dispozitive de luptă riguros articulate. Iluziile instanțelor strategice germano—austro-ungare au fost astfel spulberate în timp relativ scurt de către armata română, care în bătăliile duse pentru apărarea trecătorilor din Carpații Orientali și Meridionali a întârziat mult debușarea inamicului la sud de lanțul muntos, i-a disociat dispozitivul strategic și i-a provocat pierderi importante în efective și tehnică de luptă²⁵.

La planul Marelui Cartier General german, care prevedea în esență executarea unei lovituri puternice cu Armata 9 germană, din Grupul arhiducelui Carol, în Carpații de Curbură pe direcția generală Galați, concomitent cu declanșarea unei ofensive generale în Dobrogea cu Armata 3 bulgară întărită cu mari unități germane și turcești, tot pe direcția Galați, cu scopul de a nimici „partea principală a trupelor române în Muntenia și a pune stăpânire pe un teritoriu care era extrem de bogat în resurse necesare continuării războiului“, s-a răspuns printr-o operație strategică de apărare, desfășurată în cursul lunilor septembrie și octombrie 1916 pentru stăpânirea trecătorilor din Carpații Orientali și Meridionali și apărarea frontierei de sud, pe timpul căreia s-a adus o contribuție deosebită la dezvoltarea artei noastre militare din anii primului război mondial²⁶.

Zdrobirea primei încercări făcute de comandamentul Puterilor Centrale de a străpunge defensiva trupelor române de pe aliniamentul strategic format de Carpați a avut un impact puternic atât asupra desfășurării ulterioare a campaniei din 1916, cât și asupra mersului operațiilor pe celelalte teatre de acțiuni militare europene. Rezolvând probleme de o rară dificultate în condiții politico-strategice deosebit de complexe, Marele Cartier General român a imprimat războiului pe frontul de est un caracter de lungă durată, ceea ce era evident un dezavantaj insurmontabil pentru

²⁴ Arhiva M. Ap. N., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 306, f. 12.

²⁵ *Ibidem*, dosar nr. 330, f. 33.

²⁶ *Ibidem*, f. 43.

Puterile Centrale ale căror planuri se întemeiau pe ideea de a încheia în timp scurt operațiile împotriva armatei române. Dezvăluind aceste scopuri, generalul Ludendorff arăta că esența planului Marelui Cartier General german era aceea de a continua să mențină „diferite fronturi“ și de a „obține victoria asupra României“²⁷

Evoluția situației militare a obligat instanțele române de comandament să recurgă la un moment dat la manevra strategică pe linii interioare al cărei conținut esențial consta în a zdrobi succesiv, într-o ordine de urgență, grupările de forțe ale Puterilor Centrale care făceau mari eforturi să ocupe în timp cât mai scurt capitala României și să cucerească întregul teritoriu al țării. În situația la care ne referim, cea din noiembrie 1916, Marele Cartier General român și-a propus ca prin recurgerea la manevra strategică pe direcții interioare să nimicească succesiv cele trei importante grupări de forțe ale inamicului care înaintau pe direcții convergente spre București : grupurile Krafft, Kühne și Kosch. Manevra a fost concepută după regulile artei militare moderne prin stabilirea justă a urgenței în care trebuiau nimicite grupările, și deci a loviturii principale împotriva Grupului Kosch, care dezvolta ofensiva dinspre sud și care era, la începutul acțiunii, cel mai periculos. Înfrângerea acestei grupări ar fi avut un impact puternic asupra desfășurării de ansamblu a acțiunilor atât pentru faptul că era cea mai aproape de Capitală, cât și pentru motivul că prin pătrunderea ei în adâncime avea posibilitatea să întoarcă apărarea trupelor române din vestul Munteniei și din Carpații Meridionali. Deplina reușită a manevrei a fost însă impietată de faptul că nu s-a asigurat un raport de forțe favorabil în bătălia pentru nimicirea Grupului Kosch, acesta păstrându-se în jurul valorii de 1/1, întrucât comandamentul rus n-a intervenit cu forțele sale la timpul oportun, obsedat de ideea că „România se apără pe Siret“, situație ce a dus la nerealizarea primului obiectiv, înainte ca celelalte două grupări să devină periculoase. În condițiile unui asemenea raport de forțe, ritmul de înaintare a marilor unități române a fost relativ mic. Ceea ce și-a pus însă amprenta asupra ansamblului acțiunilor a fost imposibilitatea fixării Grupului Kühne, de fapt cel mai puternic, care, având libertate de acțiune, și-a axat efortul între gruparea destinată să nimicească Grupul Kosch și trupele Armatei 1 române care fixau Grupul Krafft. Desfășurarea acțiunilor a pus în evidență un învățămînt extrem de important și actual potrivit căruia, în orice situație, reușita unei manevre, cu deosebire a celei pe direcții interioare, depinde de

---

²⁷ *Ibidem*, f. 44.

respectarea tuturor cerințelor impuse de scopul urmărit²⁸.

Nereușita ansamblului de acțiuni duse începând de la jumătatea lunii noiembrie 1916, înscrise într-un anumit gen de contraofensivă, a determinat Marele Cartier General să recurgă din nou la manevra în retragere sub presiunea trupelor Puterilor Centrale. Cu toată complexitatea situației, conducerea strategică românească a reușit să imprime un caracter organizat retragerii, sustrăgându-și trupele încercărilor inamicului de a le depăși pe flancuri și a le încercui, obligându-le să se mulțumească cu o urmărire frontală. Ca idee generală, retragerea s-a executat pe direcții convergente spre un aliniament din adâncime, frontul urmând să se scurteze considerabil, pivotând pe aripa dreaptă a dispozitivului strategic care menținea ferm pozițiile în Carpații de Curbură, îndeosebi în pasul Oituz, concomitent cu evacuarea unei părți a populației și a bunurilor materiale și cu distrugerea unor resurse de importanță deosebită, în special din zona petroliferă, în timp ce trupele armatelor 4 și 6 ruse aflau spre direcțiile de înaintare alte marilor unități ale Puterilor Centrale. Se poate conchide, prin urmare, că instanțele strategice germano—austro-ungare n-au reușit să realizeze nici un Cannae sau o succesiune „de încercuiri“ pe frontul român și să zdrobească armata noastră, ceea ce va avea o importanță deosebită pentru desfășurarea ulterioară a războiului. În final, frontul s-a stabilizat pe aliniamentul general Carpații Orientali, Siretul inferior și Dunărea maritimă. Ca o recunoaștere a eșecului planului de nimicire a armatei române, de cucerire a întregului teritoriu al țării și de scoatere a României din război, poate fi considerată hotărârea luată de comandamentul Puterilor Centrale de a trece la apărare pe frontul român începând de la 28 decembrie 1916/10 ianuarie 1917²⁹.

Cu toate că pentru vara anului 1917 Marele Cartier General român, împreună cu comandamentul rus, proiectase trecerea la ofensivă, ca și comandamentul Puterilor Centrale de altfel, s-a ajuns ca dominantă campaniei să fie dată de apărarea strategică de o factură impenetrabilă. Analiza situației de pe frontul român duce la concluzia potrivit căreia factorii militari de decizie au ținut în mod riguros seama de faptul că Poarta Focșanilor constituia sectorul critic al direcției strategice București, Iași, iar într-o perspectivă mai largă, cu deschideri spre Ucraina și ramificații spre Odessa. Indubitabil, apărarea pe acest aliniament și declanșarea unor ample acțiuni ofensive ofereau trupelor române și ruse avantaje notabile, pentru că

---

²⁸ *Ibidem*, f. 46.

²⁹ *Ibidem*, f. 48.

frontul avea o dezvoltare spațială relativ mică, puțind fi ocupat și menținut cu economie de forțe și mijloace. În același timp, dispozitivul strategic avea flancul drept sprijinit pe Carpații Orientali și pe cel stâng pe cursul inferior al Siretului și în continuare pe Dunăre, obstacole naturale care nu favorizau acțiunile de învăluire și manevrele inamicului pe direcții exterioare. De altfel, desfășurarea evenimentelor a validat cu prisosință marile avantaje oferite de teren trupelor române și ruse.³⁰

Apărarea strategică pe acest aliniament a purtat amprenta șocului produs de declanșarea prin surprindere a ofensivei Armatei 2 române și a aripii drepte a Armatei 4 ruse în zona Mărăști la joncțiunea dintre Armata 1 austro-ungară și Armata 9 germană, care a obligat comandamentul germano—austro-ungar să mute lovitura principală pe direcția Focșani, Mărășești, Adjud, materializând-o printr-o manevră de mari unități și unități de-a lungul frontului și din adâncime, evident de această dată cu scopuri mai limitate, care a pus însă în fața conducerii strategice române probleme complexe, cu atât mai mult cu cât ofensiva declanșată la 24 iulie/6 august 1917 a surprins trupele române și ruse în curs de regrupare³¹.

Situația strategică în cursul bătăliei de la Mărășești — declanșată prin ofensiva Armatei 9 germane ce amenința să străpungă frontul Armatei 4 ruse — a fost de așa natură, încât comandamentul român a trebuit să regrupeze și să urgenteze deplasarea Armatei 1 din zona Nămolosa pe frontul de la Mărășești, pentru a respinge atacurile tot mai periculoase ale inamicului. Ca urmare, intrarea din mișcare în bătălie a forțelor principale ale Armatei 1 române, după o largă manevră de rocadă, în condițiile existenței unor puține treceri permanente peste Siret și executării unor marșuri lungi, s-a impus, fără îndoială, drept una dintre cele mai semnificative caracteristici ale operației de la Mărășești. În noua fază a evoluției evenimentelor, conducerea strategică românească a replicat la ofensiva concentrică angajată de comandamentul suprem al Puterilor Centrale în zonele Mărășești și Oituz, printr-o coordonare riguroasă în timp și spațiu a acțiunilor de apărare ce au luat forma manevrei pe linii interioare, susținută de frecvente și viguroase riposte ofensive, factori importanți ce au contribuit la oprirea ofensivei inamicului și dejucarea planurilor sale maximale de a ocupa întregul teritoriu al țării și de a scoate România din

---

³⁰ *Ibidem*, f. 41.

³¹ *Ibidem*, f. 52.

război³².

Analiza pertinentă a organizării și desfășurării operațiilor din vara anului 1917 aduce în atenție rolul covârșitor al mijloacelor auto în imprimarea unui pronunțat caracter manevrier acțiunilor de luptă, în transportul trupelor și a celor necesare pentru asigurarea materială. Este semnificativ în acest sens faptul că, ținând seama de numărul redus de mijloace auto, instanțele strategice române au decis întrebuințarea lor centralizată, concentrându-le într-o singură unitate, denumită „Regimentul tracțiune automobilă“. Componentă majoră a războiului eliberării și reîntregirii naționale, campania din vara anului 1917 s-a caracterizat, pe plan strategic, prin combinarea în timp și spațiu a operațiilor de apărare și ofensive cu loviturile date trupelor Puterilor Centrale de mișcarea de rezistență desfășurată cu vigoare și eficiență în teritoriul ocupat. Acțiunile mișcării de rezistență organizate pe o suprafață de aproximativ 100 000 km² au fost dintre cele mai diferite, dar toate având același scop — de a provoca pierderi trupelor de ocupație, de a le menține în permanentă stare de alertă, de a dezorganiza sistemul lor de conducere, de a sabota aprovizionarea unităților și a stînjeni transportul spre front, de a împiedica jefuirea economiei naționale și trimiterea în Germania și Austro-Ungaria a unor bunuri materiale și spirituale —, impunându-se prin curajul și dârzenia cu care românii au înfruntat regimul de aspră teroare instituit de inamic în zonele de ocupație³³.

Strategiei românești i-a revenit, așadar, un număr infinit de situații și probleme la care a trebuit să dea răspunsuri în timp scurt și eficient în condițiile în care relațiile cu comandamentele aliate au fost adesea extrem de dificile, îndeosebi în sfera nerespectării obligațiilor asumate înainte de intrarea României în război de partea Antantei. Cu toate acestea, conducerea politico-strategică românească s-a situat la înălțimea momentului istoric și problemelor puse de ducerea acțiunilor simultan pe mai multe fronturi, apelându-se practic la toate formele și modalitățile de exprimare strategică. Deși arta operativă nu constituia, în câmp terminologic, un domeniu distinct de studiu, creșterea în amploare a acțiunilor de luptă — teatrul de acțiuni militare încetând să mai fie reprezentat de anumite direcții sau zone, fiind acoperit în mare parte efectiv cu trupe —, apariția operațiilor combinate au smuls strategiei o serie de posibilități de a cuprinde și rezolva

---

³² *Ibidem*, f. 61.

³³ *Ibidem*, f. 67.

oportun toate problemele ivite în dinamica războiului, în timp ce tactica, în înțelesul anterior, nu le mai putea îmbrățișa. Ca urmare, în secolul al XIX-lea, gânditorii militari, simțind totuși nevoia unui domeniu de legătură între strategie și tactică, care să se ocupe de organizarea și conducerea operațiilor, au ajuns la o compartimentare prin instituirea denumirii de tactică generală sau tactică mare, „corespunzătoare pregătirii și întrebuițării în război a marilor unități ca : armate, mari detașamente etc.”³⁴.

În artă operativă includem operațiile duse de armate și grupări de valoare mai ridicată decât cea a unui corp de armată, care au jucat un rol extrem de important în dezvoltarea artei militare românești în anii primului război mondial. Dat fiind ineditul prezenței lor pe teatrul de acțiuni militare se poate afirma că cea dintâi dimensiune a dezvoltării artei militare se cuprinde în domeniul organizatoric. Era pentru prima dată când efectivele militare ale țării erau structurate în patru armate ca eșaloane distincte cărora li s-au încredințat misiuni de amploare cu totul deosebite. Dezvoltarea artei militare românești, la nivelul ei operativ, în timpul primului război mondial s-a exprimat în rolul pe care l-au avut armatele în realizarea scopurilor urmărite, cât și în modalitățile lor de acțiune. Este caracteristic că toate cele patru armate române s-au aflat de la început în primul eșalon strategic, ceea ce pune în atenție faptul că în condițiile ducerii războiului concomitent pe mai multe fronturi, statele mici și mijlocii nu dispun de o așa de mare cantitate de forțe încât să poată destina mari unități operative de tip armată ca eșaloane doi. Toate cele patru armate au fost puse în situația să desfășoare atât operații ofensive, cât și de apărare ³⁵.

Operațiile ofensive au purtat amprenta condițiilor politico-strategice existente în vara anului 1916 și a caracteristicilor oro-hidrografice ale aliniamentului. Astfel, misiunile încredințate armatelor prin planul de campanie ieșeau din canoanele existente, fiind concretizate mai mult prin direcții de ofensivă, aliniamente pe care trebuiau să le atingă sau zone în care trebuiau să ajungă. Analiza conținutului misiunilor duce la concluzia că prin convergența direcțiilor de înaintare, forțele principale ale celor trei armate române trebuiau să iasă într-o primă etapă pe cursul mijlociu al râului Mureș. O notă aparte o reprezintă faptul că fâșiile de ofensivă ale celor trei armate au fost neobișnuit de largi — în jur de 300 kilometri —, cea mai

---

³⁴ *Ibidem*, f. 68.

³⁵ RRM, vol. I, *Documente- Anexe*, p. 144.

largă revenind Armatei 1. Această caracteristică a fost determinată, în principal, de lărgimea frontului de acțiune — peste 950 km — și de configurația terenului, deoarece trupele celor trei armate urmau să iasă în zonele stabilite prin planul de campanie traversând Carpații Orientali și Meridionali prin 17 trecători. Se conturează astfel o altă particularitate : caracterul de independență al acțiunilor duse de marile unități și unitățile din cadrul armatelor³⁶.

Structura dispozitivului operativ ni se înfățișează, de asemenea, sub forma ineditului. Dată fiind situația în perioada inițială a războiului eliberării și unității naționale, primele trupe ale armatelor care au trecut la ofensivă au fost cele care se găseau pe frontieră cu rol de acoperire. Ele trebuiau să nimicească în timp cât mai scurt inamicul și să iasă în podișul Transilvaniei, asigurând condițiile necesare pentru traversarea lanțului muntos de către forțele principale și desfășurarea lor la vest și nord de acesta. Dispozitivul operativ ne apare fracționat de front, fiind constituit din mai multe grupuri angajate pe direcții de capacitate diferită, cu intervale apreciabile între ele. O altă factură au avut, în campania din vara anului 1917, operația ofensivă dusă de Armata 2 la Mărășești și cea proiectată a fi executată de Armata 1 în zona Nămolosa. Fâșiile de ofensivă ale armatelor au avut o dezvoltare frontală de 35—60 km, iar adâncimea operației de armată a fost de până la 30 km, din care misiunea imediată reprezenta aproximativ 10 km. Ținând seama de caracterul războiului de poziții, de lărgimea fâșiilor de acțiune și densitatea în forțe și mijloace pe întregul front, s-a recurs la sectoare de rupere largi de 6—13 km, în cadrul cărora s-a urmărit realizarea unui raport de forțe net favorabile pentru toate armele, care să asigure îndeplinirea misiunii primite. Dacă analizăm hotărârea luată de comandamentul Armatei 1 române, constatăm că în sectorul de rupere, larg inițial de 6 km, care corespundea cu lovitura principală, a fost angajată o grupare compusă din 4 divizii și o brigadă de infanterie și 2 divizii de cavalerie, iar artileria armatei trebuia să acționeze, într-o primă fază, în totalitate pe această direcție. Ținând seamă de caracterul apărării inamicului, forțele destinate au adoptat un dispozitiv pe trei eșaloane, în primul eșalon fiind două divizii de infanterie, care urmau să rupă, fiecare, apărarea într-un sector larg de 3 km. Situația a fost oarecum diferită la Armata 2 română, care și-a constituit gruparea de ofensivă din 2 1/2 divizii de infanterie, din totalul celor patru pe care le avea, și o brigadă de cavalerie. Concomitent, majoritatea artileriei armatei trebuia să sprijine

---

³⁶ *Ibidem*, p. 146.

această grupare. Sectorul de rupere a fost de 13 km, din cei 35 cât avea fâșia de acțiune a armatei. De remarcat că Divizia 3 infanterie, care se găsea pe direcția loviturii principale a armatei, a realizat un raport de forțe de 4,3/1 în infanterie, 2/1 în cavalerie și 4/1 în artilerie. La ambele armate, dispozitivul operativ a fost pe un singur eșalon, cu o rezervă în valoare de 11 batalioane, 8 escadroane și 16 guri de foc la Armata 2 română, în timp ce Armata 1 română și-a păstrat în rezervă o divizie și o brigadă de infanterie și două divizii de cavalerie, în fapt un veritabil eșalon doi de armată, acestora din urmă rezervându-le rolul de a exploata succesul³⁷.

O dimensiune importantă a dezvoltării artei militare românești în anii primului război mondial o reprezintă formele manevrei operative întrebuințate de armatele noastre. Aplicare în raport cu obiectivele urmărite, cu situația forțelor inamicului, disponibilitățile pe care le aveau și condițiile impuse de teren, formele manevrei operative au dat substanță și eficiență acțiunilor de luptă duse împotriva trupelor Puterilor Centrale³⁸.

În cadrul ofensivei generale pentru eliberarea Transilvaniei, în timpul înaintării în adâncime, Armata 2 română urma să întoarcă aripa dreaptă a trupelor austro-ungare care se aflau în fâșia de ofensivă a Armatei de Nord și aripa stângă a dispozitivului inamicului care se opunea flancului drept al Armatei 1 române.

Tipică pentru concepția și aplicarea formelor de manevră operativă este operația ofensivă dusă împotriva Grupului Kosch, în noiembrie 1916, în sud-vestul Munteniei. Sub raport conceptual se detașează faptul că s-a hotărât executarea unei puternice lovituri frontale cu Grupul Apărării Dunării, de valoarea a două divizii, concomitent cu o largă manevră de întoarcere în afara posibilităților de acțiune a inamicului, constituindu-se în acest scop un grup de manevră de valoarea a trei divizii, dintre care una de cavalerie, cu misiunea de a acționa asupra unuia din flancurile și spatele Grupului Kosch, combinată cu o lovitură dată de mari unități ruse asupra celuilalt flanc al acestuia, conturându-se astfel o operație de încercuire. Cu toate că a fost ingenios concepută, iar acțiunile erau concordante cu scopul urmărit, operația n-a reușit pe deplin datorită, în principal, situației strategice de ansamblu, dar și faptului că forțele ruse n-au intervenit asupra celuilalt flanc al grupării inamicului, astfel că acțiunile s-au prelungit în timp cu mult peste cel preconizat, oferind posibilitatea Grupului Kiihne să

---

³⁷ *Ibidem*, p. 150.

³⁸ *Ibidem*, p. 156.

cadă în flancul și spatele grupului român de manevră. Analiza pertinentă a modului în care s-a conceput și desfășurat operația la care ne referim pune în evidență faptul că acțiunile operative au valoare numai în măsura în care sunt concordante cu situația și posibilitățile strategice. Din această operație se desprind învățăminte importante privitoare la necesitatea coordonării riguroase în timp și spațiu a acțiunilor grupărilor destinate să îndeplinească o misiune comună, realizarea unui raport de forțe care să permită nimicirea inamicului în timp scurt, fixarea cu trupe strict necesare a celorlalte grupări, astfel încât ele să nu poată interveni la momentul oportun, precum și coordonarea acțiunilor forțelor care compun fiecare grupare³⁹.

Lipsa flancurilor și a unor configurații ale pozițiilor care să ofere flancuri vulnerabile, raportul de forțe în ansamblu și pe fiecare direcție au determinat ca lovitura frontală să fie frecvent întrebuintată. Astfel, în cadrul operației de la Mărăști, Armata 2 română a aplicat, ca formă de manevră, ruperea cu aripa stângă și dezvoltarea ofensivei către flancul opus, care a rămas în apărare cu rolul de a fixa trupele inamicului din față, soluție indicată atât de caracteristicile terenului cât și de deschiderile pe care le avea în adâncime. Efectul executării acestei forme de manevră în cel mai vulnerabil sector — la joncțiunea dintre Grupul de armate Mackensen și cel al arhiducelui Iosif (la flancurile interioare ale Armatei 9 germane și Grupului Gerok) — a fost deosebit, fiind astfel perceput, la 15/28 iulie 1917, de arhiducele Iosif, comandantul grupului de armate din care făcea parte și Armata 1 austro-ungară : „Este probabil că Divizia 218 infanterie și Divizia 1 cavalerie vor fi împinse mai departe spre vest, înainte ca întăririle trimise să poată primi lovitura. Prin aceasta și golul dintre Armata 1 austro-ungară și Armata 9 germană se va mări și o ocolire a inamicului către sud câștigă în probabilitate. Posibilă este încă și intențiunea inamicului de a exercita o presiune spre vest și nord, asupra pozițiilor Corpului 8 armată austro-ungar, în valea Oituzului⁴⁰.

La rândul ei, Armata 1 română urma să execute lovitura principală tot cu aripa stângă, urmând ca în adâncime ofensiva să se dezvolte către aripa dreaptă pentru a contribui la încercuirea forțelor inamicului, realizându-se în sectorul de rupere 6 batalioane și 67 guri de foc pe km de front, rezultând un raport de forțe de 4/1 în infanterie și 3,3/1 în artilerie, ceea ce îi permitea să-și îndeplinească integral misiunea. Studiul documentelor operative reliefează

---

³⁹ *Ibidem*, p. 160.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 169.

grija comandamentelor și statelor majore de armată pentru menținerea la dispoziție (în rezervă) a unor mari unități de cavalerie, al căror rol, în perspectiva ruperii apărării tactice a inamicului, era acela de grupări mobile destinate exploatarea succesului în adâncimea operativă și de acțiune, după caz, asupra flancurilor și spatelui forțelor inamicului, într-o vreme în care pe frontul occidental aceste trupe se întrebunțau în mod fracționat și în misiuni secundare. Se remarcă în această privință, ca element de noutate, întrebunțarea în cadrul operației de la Mărăști a unui grup de autoblindate, împreună cu o brigadă de călărași pentru a imprima un ritm mai înalt ofensivei și a exploata succesul în adâncimea operativă de-a lungul comunicației care conducea spre Soveja. De altfel, se cere menționat faptul că diviziile 1 și 2 cavalerie dispuneau de câte o secție de motomitraliere, atât pentru a le mări puterea de foc, cât și pentru a putea beneficia la momentul oportun de mobilitatea acestui mijloc de luptă care a jucat un rol esențial în anii primului război mondial⁴¹.

Rolul pe care-l are surprinderea este unul dintre învățămintele pe care le oferă analiza operației ofensive de la Mărăști, în această privință fiind observat, în primul rând, măsurile luate de comandamentele Armatei 2 române și ale marilor unități din compunerea ei. Astfel, pregătirea de artilerie s-a executat în întreaga fâșie de acțiune a armatei, deși numai o parte din forțe, și anume cele de la aripa stângă, treceau la ofensivă. În acest fel, inamicul a fost ținut în zilele de 9/22 și 10/23 iulie 1917 într-o mare „incertitudine asupra sectorului“ unde va fi declanșată ofensiva, precum și asupra zilei și orei începerii atacului. Nu au fost executate mișcări de trupe, nu s-a schimbat regimul activității artileriei și al mitralierelor, nu s-au executat culoare prin rețelele de sârmă ghimpată decât în noaptea care a precedat atacul. Pentru a induce în eroare pe inamic, au fost reînnoite rețelele de sârmă ghimpată în unele sectoare ale frontului. De asemenea, în același scop au fost executate acțiuni demonstrative în fâșia armatei, cu deosebire în sectorul Diviziei 8 infanterie, care forma flancul drept și care nu participa din primele zile la ofensivă⁴².

Concluzii de largă deschidere doctrinară sunt generate de modul în care s-a realizat conducerea în timpul desfășurării operațiilor ofensive, cel mai concludent exemplu oferindu-ne în această privință operația de la Mărăști, care a durat 11 zile și s-a exprimat în rezultate cu un puternic

---

⁴¹ *Ibidem*, p. 171.

⁴² *Ibidem*, p. 173.

impact militar. „Bătălia de la Mărăști — aprecia locotenent- colonelul N. Stoenescu — este una din acele bătălii în care acțiunea comandantului armatei a fost din cele mai fecund” .Pregătită să desfășoare acțiuni având caracter ofensiv pentru a îndeplini obiectivul politico-strategic stabilit în planul de campanie, armata română a recurs atât în prima, cât și în cea de-a doua campanie la apărare ca una dintre formele de bază de acțiune, dar cu caracter temporar, chiar dacă pe durata războiului ea a ocupat un rol important⁴³.

Trăsăturile apărării de nivel operativ au fost determinate de un șir de factori și condiții. Cronologic, pe timpul campaniei din 1916, apărarea de tip operativ s-a adoptat deliberat pe frontul de sud, iar apoi, sub presiunea puternică a forțelor Puterilor Centrale, și pe frontul de nord-vest și nord. În ambele situații, dispozitivul operativ era compus din mai multe grupări cu intervale apreciabile între ele. Armata 3, de pildă, și-a structurat dispozitivul pe trei grupuri : Grupul de vest, care avea cea mai largă fâșie deși avea cele mai puține forțe ; Grupul central și Grupul de est. La rândul lor, Armata de Nord, Armata 2 și Armata 1 și-au dispus forțele în cele 17 trecători pentru a interzice pătrunderea inamicului și debușarea acestuia la est și sud de Carpați, cu efortul principal pe direcțiile Oituz, Predeal, Valea Oltului și Valea Jiului⁴⁴.

O caracteristică importantă a apărării, organizată după întreruperea ofensivei din Transilvania, a constat în faptul că în prima etapă armatele și-au structurat rezistența în condițiile în care au primit ordin să pună, fiecare, la dispoziția Marelui Cartier General câte 2—3 divizii pentru a fi deplasate pe frontul de sud, ceea ce a implicat ruperea luptei, regrouparea, concentrarea și deplasarea acestora prin pășurile Carpaților Orientali și Meridionali în condiții deosebit de complexe, restructurarea dispozitivelor operative concomitent cu desfășurarea acțiunilor de luptă, luarea măsurilor pentru a menține pozițiile din contact și pregătirea altora în adâncime. În prima etapă a operației pentru apărarea aliniamentului format de lanțul muntos, armatele și-au menținut importante capete de pod în fața defileelor, luând măsuri pentru asigurarea temeinică a flancurilor grupărilor principale, răpindu-i inamicului posibilitatea de a le izola de Carpați și a le încercui. Astfel, comandamentul inamic a fost obligat să atace frontal trupele române, împingându-le spre defilee, unde condițiile de organizare a apărării erau

---

⁴³ *Ibidem*, p. 181.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 184.

mult mai favorabile⁴⁵.

Analiza acțiunilor desfășurate de armatele noastre în anul 1916 duce la concluzia că apărarea la nivel operativ a avut ca trăsătură esențială elasticitatea pe cele mai multe dintre direcțiile, de interzis. A existat doar pe direcția Oituz o situație aparte, exprimată în faptul că Grupul Grigorescu a dus o apărare fermă, reușind să-și mențină aceleași poziții timp de aproape un an de zile. Rezultatele operației duse de Armata 2 română au avut un important rol strategic concretizat în faptul că prin oprirea, în cursul lunii octombrie 1916, a ofensivei inamicului în Carpații de Curbură a fost dejucat planul acestuia de a „despica“ dispozitivul strategic al armatei române, de a realiza ruperea concomitentă în două a teritoriului României, ocuparea imediată a zonei petrolifere și a Bucureștiului. Fiind definitiv oprit în pasul Oituz, inamicul a fost obligat să-și schimbe din nou planul prin mutarea loviturii principale pe Valea Jiului, o direcție desigur excentrică față de obiectivele prioritare ale Marelui Cartier General german⁴⁶.

O trăsătură importantă a dezvoltării artei operative românești o constituie apărarea organizată pe obstacole naturale puternice, concomitent cu menținerea unor capete de pod pe unele direcții. Menționăm în acest sens situația Armatei 3 care a avut de apărut capul de pod de la Turtucaia, peste Dunăre, a Armatei 2 care a organizat apărarea și a menținut capul de pod din fața defileului Oltului, întrebuintând în acest scop Corpul 1 armată. Ambele exemple oferă multe învățăminte referitoare la organizarea și ducerea apărării în asemenea condiții, dezvoltarea frontală și adâncimea capului de pod, necesitatea asigurării flancurilor dispozitivului, păstrarea unor rezerve de trupe capabile să execute riposte ofensive pe oricare din direcțiile amenințate de inamic, grija pentru amenajarea genistică, asigurarea materială și medicală neîntreruptă a grupării respective, obligațiile comandamentelor superioare de a asigura spatele mai îndepărtat al trupelor care îndeplinesc asemenea misiuni, completarea efectivelor în dinamica ducerii luptelor etc. În ceea ce privește capul de pod de la Turtucaia, se cere remarcat faptul că legătura între cele două maluri ale Dunării era necesar să fie permanent asigurată printr-un pod a cărui apărare împotriva minelor de curent, acțiunilor flotei și aviației inamicului trebuia temeinic organizată⁴⁷.

⁴⁵ *România în războiul mondial (1916- 1919)*, vol. I, Capitolele I- VIII, (se va cita în continuare RRM, vol.I), Ed. Monitorul Oficial și Imprimeriile statului. Imprimeria Națională, București, 1934, p. 55.

⁴⁶ RRM, vol. I, p.61.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 77.

Apărarea operativă a avut o altă factură în campania din vara anului 1917, ea fiind favorizată de un șir de factori între care menționăm : situația strategică de ansamblu ; raportul de forțe general și pe fiecare direcție ; aliniamentul pe care se sprijinea apărarea ; plusul de calitate obținut prin reorganizarea și înzestrarea trupelor cu mijloace de luptă etc. Ca urmare, s-a putut adopta și organiza o apărare puternică numită în literatura militară românească și în regulamentele vremii „fără gând de retragere“, în timpul căreia armatele 1 și 2 române, în cooperare cu trupe ruse, au oprit definitiv ofensiva grupărilor Puterilor Centrale⁴⁸.

Indicatorii care redau amploarea și complexitatea operațiilor defensive duse de eșaloanele operative indică faptul că fâșiile de apărare au avut o dezvoltare frontală între 60—70 km, iar adâncimea pînă la 20 km, fiecărei divizii din primul eșalon revenindu-i aproximativ 10 km din frontul de apărare al armatei. Dispozitivul operativ a fost invariabil pe un eșalon, ambele armate dispunându-și corpurile în primul eșalon, păstrându-se în rezervă unități plasate cu deosebire pe direcțiile efortului principal al inamicului. Structura lucrărilor de amenajare genistică era oarecum diferită în raport cu configurația terenului, care era mult mai frământat în fișia Armatei 2 decît în cea a Armatei 1. În plus, trupele de la aripa dreaptă a Armatei 2 interziceau o direcție extrem de importantă pe valea Oituzului. Pentru a mări stabilitatea apărării, corpurile de armată și diviziile din primul eșalon au organizat la contact cu inamicul o fâșie amenajată mai complex, înglobând cîteva poziții, inclusiv în „bretelă“. În adâncime s-au organizat aliniamente de armată ocupate de rezerve sau de trupe aduse din adâncime, puse la dispoziție de Marele Cartier General pe timpul ducerii operațiilor de apărare. Sub raport genistic, aceste aliniamente nu aveau lucrări continui, dar se sprijineau în general pe puncte tari din teren⁴⁹.

Operațiile de apărare s-au caracterizat atît în prima campanie, cît și în cea de-a doua printr-un dinamism deosebit. Astfel, scopurile defensive pot fi foarte bine servite de acțiuni ofensive ; sunt chiar cel mai bine servite de aceste acțiuni“. Comandamentele și statele-majore ale armatelor române au destinat trupe în acest scop încă din perioada pregătirii operațiilor, au planificat, organizat și executat riposte ofensive atît în campania din 1916, cît și în cea din 1917. Spre exemplificare, ne-am putea referi la : contralovitura

---

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 83-87.

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 90-92.

executată în fâșia de apărare a Armatei 1, de către forțele care interziceau defileul Jiului, în luna octombrie 1916, la ambele flancuri ale grupării Kneussel, ale cărei trupe pătrunseseră prin păsurile Vulcan și Surduc, provocându-i pierderi importante și respingând-o în zona muntoasă ; cele date de Armata de Nord și Armata 2, care au contribuit la zădărnicierea ofensivei inamicului în cursul lunii octombrie în ramura sudică a Carpaților Orientali și în zona celor de Curbură ; la acțiunile desfășurate de Armata de Dobrogea împotriva forțelor germane, bulgare și turcești⁵⁰.

Ripostele ofensive au avut un statut aparte în timpul campaniei din 1917. În operația de la Mărășești se remarcă prin concepție și execuție contralovitura executată în ziua de 28 iulie/10 august de Armata 1 română și Armata 4 rusă cu o grupare însumând patru divizii în lungul căii ferate Focșani, Mărășești, pe direcția principală de efort aflându-se diviziile 5 și 9 infanterie române care acționau pe la vest de această comunicație feroviară. Deși nu s-a încheiat cu succes deplin, totuși contralovitura a redus și mai mult ritmul de înaintare al forțelor germane, trupele române provocând inamicului pierderi însemnate, mai ales diviziilor 76, 89 și 115 infanterie germane. Neatingerea scopului vizat s-a datorat în primul rând faptului că nu s-a asigurat un raport de forțe corespunzător în fâșia în care s-a executat riposta ofensivă, inamicul având același număr de mari unități tactice, iar în artilerie era superior⁵¹.

În cadrul operației de la Oituz, Armata 2 română a executat, de asemenea, riposte ofensive de factură și amploare operativă. Astfel; la 30 iulie/12 august, diviziile 7 infanterie și 1 cavalerie au primit misiunea de a nimici inamicul din zona Slănic. Concepția contraloviturii a constat în executarea unui atac frontal cu Divizia 7 infanterie și a unei manevre de învăluire în flancul drept și în spatele inamicului cu Divizia 1 cavalerie. Astfel, prin dârze lupte de apărare, combinate cu puternice riposte ofensive, s-a reușit oprirea ofensivei Grupului Gerok pe valea Oituzului. La 6/19 august, acesta a reluat ofensiva, concomitent cu Armata 9 germană, pe direcția Mărăști, dar ea a avut aceeași soartă. O privire de ansamblu asupra modului în care s-au conceput și desfășurat ripostele ofensive în cadrul apărării organizate la nivel operativ permite să desprindem principalele lor caracteristici : se executau, de regulă, în a patra sau a cincea zi a operației de apărare, pe una sau mai multe direcții ; sub raportul concepției, vizau

---

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 93-95.

⁵¹ *Ibidem*, pp. 101- 106.

flancurile grupărilor adversarului, iar ca scop, refacerea apărării pe limita dinainte și oprirea ofensivei inamicului ; la ripostele ofensive se alăturau și trupele din fâșia respectivă. Ca acțiuni principale ale apărării, ripostele ofensive aplicate de armatele române în operațiile de la Mărășești și Oituz au contribuit la oprirea ofensivei inamicului și la smulgerea inițiativei din mâinile comandamentelor germane și austro-ungare. Ele au imprimat, totodată, un caracter deosebit de activ și dinamic apărării trupelor române⁵².

Ca unul dintre domeniile artei militare, în anii primului război mondial tactica și-a exprimat valențele și atributele sale sub toate formele și ipostazele ce-i sunt proprii. În cei câțiva ani de război, comandamentele și statele-majore ale unităților și marilor unități tactice au fost puse în situații dintre cele mai grele, uneori chiar extrem de dificile, atât în ofensivă cât și în apărare, amplificate de cerințele coordonării în timp și spațiu a eforturilor tuturor armelor. Scopul just al războiului de eliberare și întregire națională a determinat ca primele acțiuni tactice să aibă loc în cadrul unor operații ofensive desfășurate în condiții cu totul specifice. Astfel, în prima etapă a ofensivei generale pentru eliberarea Transilvaniei, marile unități și unitățile tactice române au acționat pe un număr important de direcții cu caracter de independență, realizându-și dispozitivele în interiorul lanțului muntos, ceea ce le-a imprimat unele caracteristici față de situațiile obișnuite ; unitățile din primul eșalon au jucat la început rolul de detașamente înaintate ; s-a realizat o mare densitate de forțe și mijloace ; fâșiile de ofensivă au avut o lărgime apreciabilă ; artileria a fost împinsă spre fața dispozitivului infanteriei sau cavaleriei ; s-au pregătit detașamente de geniști care să deschidă drumul în situațiile în care inamicul ar fi barat cu obstacole și câmpuri de mine direcțiile de pătrundere, formate de văi, spre podișul Transilvaniei ; s-a stabilit un riguros cod de semne și semnale între unități, arme și vecini etc. Începând cu a doua etapă, care a fost marcată de deșurarea unităților și marilor unități în podișul Transilvaniei, are loc o schimbare treptată a fizionomiei acțiunilor de luptă datorată creșterii rezistenței inamicului, convergenței direcțiilor de înaintare, concomitent cu reducerea lărgimii fâșiilor de ofensivă, închegarea dispozitivelor tactice și creșterea coeziunii dintre unități și marile unități, sporirea caracterului manevrier al acțiunilor desfășurate etc⁵³.

Ca și în celelalte domenii ale artei militare românești, campania din

---

⁵² *Ibidem*, pp. 107-114.

⁵³ *Ibidem*, pp. 118-120.

anul 1917 a imprimat tacticii un șir de particularități, între care se detașează rolul sporit al corpurilor de armată în ofensivă. Organizarea și conducerea unitară a ofensivei grupării de pe direcția loviturii principale a Armatei 2 române la Mărăști au fost încredințate Corpului 2 armată de la aripa stângă, care avea majoritatea forțelor desfășurate pe un front de 13 km din cei 35 cât avea în acel moment întreaga ei fâșie, în timp ce Corpul 4 armată a primit o fâșie cu o dezvoltare frontală de 22 km cu toate că avea efective mult mai mici. Ca urmare, comandantul și statul-major al Corpului 2 armată aveau răspunderea acolo unde „acțiunea va fi hotărât ofensivă, punându-se la contribuție toate mijloacele disponibile pentru a străpunge liniile inamicului, după cum se arăta în Jurnalul de operații al Armatei 1 la ziua de 10/23 iunie 1917. În cadrul operației proiectate la Nămolosa, lovitura principală a Armatei 1 române, care a primit misiunea „să rupă cu orice preț frontul inamic în sectorul Podul Huroaia-Olăneasca“, dezvoltând apoi ofensiva spre Râmnicu Sărat, a fost stabilită tot în fâșia unui corp de armată. Lărgimea fâșiei de ofensivă a corpului de armată corespundea practic cu cea în care se executa principala lovitură a armatei, adică de 6 km la Armata 1 română și 13 km la Armata 2 română. Dispozitivul de luptă al corpului de armată de la Armata 1 a fost pe două eșaloane — două divizii în eșalonul întâi și o divizie în eșalonul doi, forțe care trebuiau să constituie o parte a cleștelui pentru a încercui și nimici trupele Armatei 9 germane, iar al celui de la Armata 2 pe un eșalon, cu o rezervă însă. Se remarcă faptul că materializarea loviturii principale a corpului de armată s-a făcut prin : încredințarea unor fâșii mai înguste — 6 km la corpul de armată de la Armata 1 și, respectiv, 13 km la Armata 2; eșalonarea forțelor în adâncime ; cantitatea de artilerie destinată pregătirii de foc și sprijinului; dispunerea marilor unități de cavalerie înapoia eșalonului doi sau rezervelor corpurilor de armată ; sprijinul aviației⁵⁴.

Se remarcă, în această perioadă, rolul crescut al diviziilor, care se conturează tot mai mult ca mari unități tactice de arme combinate cu o structură din ce în ce mai complexă. În raport cu misiunea primită și lărgimea fâșiei de ofensivă, diviziile au adoptat dispozitive de luptă variate; cele de pe direcția loviturii principale a armatei și corpului de armată au acționat pe două eșaloane, de exemplu Divizia 3 infanterie în operația de la Mărăști, iar celelalte, de regulă, pe un eșalon, cu o rezervă, pe care o introduceau în luptă uneori de timpuriu. Apărarea marilor unități și unităților

---

⁵⁴ Bianu Vasile, *Însemnări din războiul României Mari*, tomul I, *De la mobilizare până la pacea de la București*, Cluj, 1926, p. 52.

tactice române în campania din anul 1917, valorificând învățămintele din anul 1916, a fost mai temeinic organizată și mult mai puternică, astfel încât inamicul, cu toată concentrarea de forțe și mijloace în sectoare înguste, n-a putut realiza decât pătrunderi pe adâncimi mici — 3—6 km — și pe fronturi reduse, pe care le-a plătit însă cu eforturi și pierderi extrem de mari. Structura apărării era deosebit de complexă, atât prin exploatarea la maximum a avantajelor oferite de teren, cât și prin amenajările genistice și modul de dispunere a marilor unități și unităților. S-a recurs la lucrări de pregătire genistică a terenului sub formă de tranșee legate între ele prin șanțuri de comunicație. În raport cu importanța direcțiilor de interzis, s-au organizat „centre de rezistență” sau noduri de rezistență de a căror menținere depindea în mare măsură stabilitatea pozițiilor ocupate, în fața limitei dinaintea apărării s-au construit rețele de sârmă ghimpată. S-a recurs la dispunerea armelor automate — în special a mitralierelor — pentru a executa cu prioritate trageri de flanc, realizându-se adesea punși de foc. Lucrările de fortificație de campanie și barajele de sârmă ghimpată, acoperite cu focul armamentului automat, au asigurat o mare putere apărării față de mijloacele și procedeele de atunci ale ofensivei. Dispozitivele de luptă au devenit mult mai compacte, cu o coeziune puternică, fiind, de regulă, pe două eșaloane⁵⁵.

Apărarea a recurs pe scară mult mai largă și cu eficiență sporită la ripostele ofensive, frecvența acestora crescând cu deosebire în operațiile de la Mărășești și Oituz. Ca moment, ele se executau gradat, începând cu cele ale unităților din primul eșalon, când inamicul reușea să realizeze o pătrundere care punea în pericol menținerea pozițiilor și, de regulă, când acesta nu mai dispunea de rezerve apropiate, având considerabil diminuat potențialul ofensiv. Uneori, contraatacurile se executau chiar și atunci când ofensiva trupelor germane și austro-ungare nu era încă oprită. Scopurile urmărite au fost și ele diferite în raport cu factorii situației, dar, de obicei, gruparea de contraatac avea misiunea de a restabili integritatea apărării. Au fost însă și cazuri în care prin contraatacuri se urmărea îmbunătățirea aliniamentului de apărare sau chiar ocuparea unor poziții de către forțe din adâncime, așa cum a fost cazul Diviziei 5 infanterie în timpul operației de la Mărășești. Contraatacurile executate de marile unități și unitățile tactice române au fost dominate adesea de lupta la baionetă, procedeu de acțiune folosit cu deosebită iscusință de ostașii români în recucerirea pozițiilor pierdute, respingerea ofensivei inamicului și restabilirea integrității apărării.

---

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 63-67.

Ele vizau, de regulă, unul sau ambele flancuri ale grupării inamicului, iar loviturile erau aplicate la baza pătrunderii realizate de acesta, urmărindu-se de fiecare dată surprinderea⁵⁶.

Ziua de 6/19 august 1917 este pilduitoare privind ripostele ofensive, fiind considerată apogeul operației de la Mărășești. La un moment dat, cu prețul unor mari eforturi și pierderi grele, inamicul a reușit să realizeze în fâșia Diviziei 13 infanterie o pătrundere de aproximativ 2 km, pe un front de 2—3 km, căutând să amplifice lovitura și să lărgescă această pungă. În aceste condiții, comandantul mării unități române, generalul Ion Popescu, a luat inspirata hotărâre de a executa un contraatac în ambele flancuri ale grupării pătrunse, care deveniseră, de altfel, vulnerabile chiar înainte ca ofensiva inamică să fi fost definitiv oprită, sfidând astfel regulile existente și canoanele timpului. Este, de asemenea, de remarcat faptul că trecerea la contraatac a forțelor destinate în acest scop s-a făcut succesiv, începând cu flancul drept al grupării adverse pătrunse, cu un batalion, care, favorizat de culturile de porumb, s-a apropiat în ascuns pe aliniamentul ordonat și a atacat prin surprindere de la mică distanță, obligând inamicul să se retragă precipitat către pădurea Răzoare, moment în care alte două batalioane au lovit năpraznic în flancul stâng al grupării dușmane pătrunse în apărarea noastră. Efectul a fost extraordinar. Trupele române nu numai că au lichidat breșa realizată de inamic, dar au produs pierderi mari Diviziei 115 infanterie germană, ale cărei resturi au fost alungate pe baza de plecare la ofensivă⁵⁷.

În operația de la Oituz contraatacurile au jucat, de asemenea, un rol extrem de important. Se remarcă în acest sens contraatacurile date de Brigada 14 infanterie în sectorul înălțimii Coșna, de Divizia 1 cavalerie și un batalion din Regimentul 1 vânători pentru a respinge o grupare a inamicului care pătrunsese la joncțiunea dintre diviziile 7 și 6 infanterie, contraatacul executat de vânătorii de munte, care au luat ființă și au primit botetul focului în primul război mondial, în zona dealului Cireșoia, precum și altele. În timp ce Regimentul 27 infanterie urca dealul Vrânceanului, vânătorii au început și ei urcușul pe lângă pârâul Rupturile. După ce au depășit o ultimă „muche“, ei s-au desfășurat, pornind în pas alergător spre inamicul care, și el, înainta în salturi din direcția opusă. La apariția vânătorilor, acesta a fost surprins. Valurile vrăjmașe din Regimentul 313 honvezi, care fugeau din fața Regimentului 27 infanterie român, erau

---

⁵⁶ Lovinescu Eugen, *În marginea epopeei (Note de război)*, București, 1919, p. 27.

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 31-35.

primite de vânători cu focuri și grenade și înghesuite în valea Rupturile, unde erau prinse ca într-o capcană. Ziua s-a încheiat cu un succes deplin. Infanteriștii și vânătorii de munte români stăpâneau înălțimile Măgura, Vrînceanul, Cuprianul, Grohotișul, Cireșoia⁵⁸.

Tactica s-a îmbogățit cu numeroase învățăminte și concluzii privind sprijinul acordat de aviație trupelor terestre. S-a aplicat pentru prima oară principiul ca fiecare armată să dispună de un grup de aviație, iar Marele Cartier General de rezervă de acest tip fiecare grup având atâtea escadrile de observație câte corpuri de armată se aflau în luptă la un moment dat. Aportul aviației s-a exprimat în recunoașterile efectuate de cele 5 escadrile de observare și în alte acțiuni întreprinse de forțele aflate la dispoziție. Astfel, numai Escadrila „Farman 4” a executat în perioada 1/14 ianuarie—15/28 iunie 1917 peste 100 de misiuni, dintre care 11 de recunoaștere, 46 de fotografiere a dispozitivului inamic, 27 de reglaje pentru tirul artileriei grele, 17 misiuni de supraveghere și unele de bombardament⁵⁹.

Componentă a artei militare, tactica s-a caracterizat prin exprimări originale de o maximă eficiență, printr-o deosebită adaptabilitate la condițiile și împrejurările complexe pe care le-a oferit atât campania din 1916, cât și cea din vara anului 1917. Fiecare acțiune tactică a pus în evidență înaltele virtuți ale ostașilor români, eroismul în încleștările dure cu forțele inamicului aflate în superioritate numerică și ca înzestrare tehnică, calități care au avut un mare rol în obținerea victoriei finale⁶⁰.

---

⁵⁸ Iorga Nicolae, *Războiul nostru în note zilnice, 2. 1916- 1917*, Craiova, f. a. , p. 37.

⁵⁹ Kirițescu Constantin, *Istoria Războiului pentru întregirea României*, 1, București, 1925, p. 49.

⁶⁰ Arhiva M. Ap. N., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 302, f. 119.

Femeile și spionajul Puterilor Centrale în România (octombrie – noiembrie 1915)

Women and the Central Power` espionage in Romania (October-November 1915)

*Alin Spânu,
Centrul de Studii Euro-Atlantice, București*

Abstract

During the World War I both groups fighting: the Allied Powers (England, France and Russia) and the Central Powers (Germany, Austro-Hungary and the Ottoman Empire) – used women for espionage. The Central Powers sent women in Romania (artists, teachers, prostitutes) but the Police and General Security Direction discovered them, followed and sometimes expelled them.

Keywords: women, espionage, The Central Powers, Romania, the Directorate of Police and General Security

Spionajul...Una din meseriile cele mai vechi, tentante și detestate în aceeași măsură. Utilizarea agenților de informații (sau spionilor) a devenit, în timp, o necesitate recunoscută de toată lumea. De-a lungul vremurilor agenții au căpătat sarcini din ce în ce mai precise, obiective clare de îndeplinit și norme de conduită. De asemenea, culegerea de informații s-a specializat în ramuri și subramuri, apărând spionajul politic, militar, economic, acțiuni de influență, de compromitere ș.a.m.d. Toate acestea au luat avânt în secolul XIX, pe fondul conflictelor militare, unde s-au remarcat câțiva agenți prin acțiuni rămase drept cazuri-școală. La un moment dat s-a observat că un aport deosebit în derularea cu succes a acțiunilor îl oferă reprezentantele sexului frumos. Deși activitatea femeilor în domeniul informativ a fost menționată încă din mitologie (cazul Samson și Dalila), acestea au intrat relativ târziu în vederile serviciilor de informații, deoarece activitatea era considerată un apanaj al bărbaților¹.

¹ Pentru mai multe detalii, a se consulta: Alexandru Popescu, *Frumoasele agente. Femeile și spionajul. O istorie universală*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010.

Primul Război Mondial (1914 – 1918) a fost o confruntare între două blocuri politico-militare: Antanta (Anglia, Franța și Rusia) și Puterile Centrale (Imperiul german, Imperiul austro-ungar și Imperiul otoman). Confruntările vizibile au fost pe câmpurile de luptă, altele mai puțin vizibile fiind derulate în diverse domenii, între care cel tehnic, prin experiențe științifice și inovații, a revoluționat mai multe segmente (mai ales militare) și a contribuit la obținerea supremației, implicit a victoriilor finale. Un alt domeniu puțin vizibil a fost și cel în care serviciile de informații ale statelor combatante s-au înfruntat folosind metode și mijloace neconvenționale. Un asemenea mijloc a fost reprezentat de femei, utilizate de ambele tabere, pentru a culege date de interes sau a influența persoane sau medii din zona adversă. Puterile Centrale nu au făcut economie de resurse pe acest palier și au aruncat în luptă foarte multe «amazoane». Interesul Puterilor Centrale era ca România, stat aflat din 1883 în aceeași alianță dar în care opinia publică se pronunța vehement pentru alianța cu Antanta, să-și respecte angajamentele sau să rămână în neutralitate. Acțiunile informative au început la legațiile celor două state de limbă germană, unde diplomații își aveau rețele de agenți și derulau acțiuni în mediile politico-economice. Al doilea palier l-a reprezentat cumpărarea unor consorții de presă pentru a influența astfel opinia publică. În sfârșit, dar nu în cele din urmă, un filon important pentru culegerea de informații era cel reprezentat de artiste, guvernante, profesoare, servitoare, soții, prostituate ș.a., care îmbinau necesitatea de a câștiga bani cu interesul de a-și sluji țara de origine.

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (DPSG), structura informativă/contrainformativă cea mai importantă din România, a monitorizat cu atenție activitatea acestor femei, le-a încadrat informativ (filaj, cenzura corespondenței, analiza situației financiare, mediile în care pătrundeau etc.), iar atunci când au existat dovezi sau suspiciuni, fie ele și infime, despre activități contrare siguranței naționale acestea au fost expulzate. Cele surprinse de 15 august 1916 în România, data când guvernul de la București a declarat război Imperiului austro-ungar, au fost reținute, internate în lagăre și anchetate. La finalul anchetei unele au fost eliberate, iar altele au fost menținute în arest pe baza probelor existente împotriva lor.

Agentul de siguranță nr. 13 din Brigada I a DPSG a informat că la 23 octombrie 1915, la Hotel Luvru din București, s-a cazat Flora Amans, care s-a declarat „virtuoasă violonistă”² și cu locul de muncă la localul „Casino de Paris”. Aceasta era de origine austriacă, căsătorită cu un prim-flautist al Operei Imperiale din Viena, unde s-au cunoscut și au cântat împreună. Flora

---

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (în continuare: DPSG), dosar 1482/1915, f. 1.

și-a început reprezentațiile la „Casino de Paris” și succesul nu s-a lăsat așteptat. A început să fie curtată și invitată să fie companioana unor clienți cu dare de mână. Totuși, ea prefera compania ofițerilor, chiar dacă aceștia nu erau atât de darnici ca alții. Într-o seară, aflată în compania lui Oreste Caraynopol „cunoscut clubman”³ și a căpitanului Alexandru Petrescu, după mai multe pahare de șampanie, a luat-o gura pe dinainte și a făcut o destăinuire interesantă. În timp ce venea în România, cu trenul, s-a oprit la Brașov și în timp ce savura o cafea a fost contactată de doi domni care păreau să știe cine este și unde merge. După câteva cuvinte protocolare unul dintre ei i-a spus direct: „Vă propunem să mergeți la Odessa, de unde ne veți scrie, prin București, de spiritul poporului, a ofițerilor, mișcările lor și tot ce ar interesa Statul nostru”⁴. La mirarea ei privind această propunere le-a cerut celor doi să de prezinte. „Suntem ofițeri – a răspuns unul dintre ei – și vă punem la dispoziție pentru transport suma de 1500 de coroane și imediat ce prima corespondență ne va parveni veți avea regulat aceeași sumă pe lună”⁵. Această destăinuire a atras atenția căpitanului Petrescu, care a sesizat valoarea informației și a luat imediat legătura cu DPSG. Agenții de siguranță au început să o cerceteze ceva mai atent pe muziciană, prin filajul persoanei și al corespondenței. Au constatat că aceasta îl invita des pe căpitanul Petrescu, pe care îl cultiva și de care încerca să se apropie. În al doilea rând, Amans era o bună violonistă și ar fi putut oricând să obțină un angajament mai bun, conform „forței sale artistice”⁶, în orașe mai mari decât București. Partea financiară nu era nici ea motivantă, mai ales că la Viena se plăteau mult mai bine asemenea prestații artistice, ale unor muzicieni proveniți de la Opera Imperială.

În urma cercetărilor, agentul nr. 13 a concluzionat că Flora Amans „caută să-și recruteze prieteni mai cu seamă printre ofițeri”⁷. Singura ei legătură constantă în București era Sammy Grunberg, om de afaceri român, dar aflat în supravegherea DPSG în alte cauze de siguranță națională. Fiind pusă într-o supraveghere strictă violonista nu și-a mai putut dezvolta cercul de relații, iar după puțin timp și-a reziliat contractul cu „Casino de Paris” și a părăsit România.

La finalul lunii octombrie 1915 a descins la Hotelul Astoria din Capitală numita Șarlotta Stardgardt, germană, de profesie liberă, care se afla în relații amoroase cu avocatul Z. Crăiniceanu, nepotul generalului Grigore

---

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem*, f. 2.

⁷ *Ibidem.*

Crăiniceanu⁸, una din personalitățile militare marcante ale armatei române. După mai multe certuri și împăcări între cei doi, Șarlotta părăsește Bucureștiul la începutul anului 1916 și se stabilește la Brăila. Este însoțită de Bojena Morakis, cu care se angajează la un cabaret ca artiste de varieteu. Numele sub care germana este cunoscută la prestațiile pe scenă este Lotty Wendt. Intră în atenția Brigăzii Speciale de Siguranță Brăila, care informează centrala din București că numita Șarlotta Stargardt a venit în oraș la începutul anului 1915 ca artistă și a frecventat compania ofițerilor până când a devenit întreținută de maiorul veterinar I. Nicolescu. Povestea de amor a ținut până când ofițerul a fost transferat la Slatina, iar Șarlotta a preferat să rămână la malul Dunării. De la venirea în Brăila și până la plecarea spre București artista se afla, constant, în legături cu Paul Rotenberg, aflat în supravegherea Brigăzii de Siguranță locale ca suspect de spionaj. Revenirea în portul dunărean, la începutul lunii ianuarie 1916, nu a fost plină de roade, așa că la finalul aceleiași luni artista Lotty s-a reîntors la București alături de prietena ei Bojena. După puțin timp, la inițiativa ei sau a altora, Șarlotta a părăsit definitiv România lăsând-o pe Bojena să tragă ponoasele...

Imediat după intrarea României în conflictul militar de partea Antantei toate persoanele cunoscute sau suspecte de spionaj, propagandă sau alte acțiuni antinaționale au fost reținute. Între acestea s-a numărat și Bojena Morakis, care a fost depusă în închisoarea Văcărești și interogată abia la 7 octombrie 1916. A declarat că s-a născut la 29 iulie 1885 în Kamenitz (Boemia, Imperiul austro-ungar) și a venit în România în anul 1907 ca menajeră. Cunoștea limbile germană și franceză, a învățat română și greacă, ceea ce arată că avea un intelect ridicat. Calitățile fizice – 1,59 înălțime, păr blond, ochi albaștri, nasul convex – au atras privirile multor bărbați, dar cel care a cucerit-o a fost grecul George Morakis, care a luat-o de soție și de la care a preluat cetățenia. Din 1914 George a fost concentrat în armata țării sale și nu mai știa nimic de el. Pentru că nu avea nici o sursă de venit a acceptat să trăiască cu funcționarul Dumitru Macri. La mobilizarea armatei

---

⁸ General Grigore Crăiniceanu (n. 19 iulie 1852, București-d. 1 octombrie 1935, București), sublocotenent de geniu (1873), urmează Școala specială la Bruxelles, participă la Războiul de Independență (1877-1878), după care devine profesor de fortificații timp de 18 ani. Colonel (1892) și șef de stat major la Corpul 3 Armată, secretar general al Ministerului de Război (1894), subșeful Marelui Stat Major (1896), șef al Marelui Stat Major și ministru de Război (1 noiembrie 1909-29 decembrie 1910) în guvernul Ion I. C. Brătianu. Deși rezervist, la 25 august 1916 a primit comanda Armatei 2, cu care a operat în Transilvania. A lăsat o bogată bibliografie de specialitate în perioada 1881-1916. A fost ales membru al Academiei Române.

române, de teama zvonurilor privind arestarea și maltratarea tuturor persoanelor aparținând Puterilor Centrale, și-a aruncat pașaportul austriac în foc, însă actul nu a ars complet, fiind descoperit ulterior. A fost denunțată ca austriacă de portarul Hotelului Astoria „din cauza refuzului meu la propunerile murdare ce-mi făcuse”⁹. În privința unor eventuale acțiuni informative desfășurate direct sau la comanda/rugămintea altor persoane, Bojena a afirmat ferm: „nu am fost în serviciul nimănui”¹⁰. Abia la 6 noiembrie 1916 autoritățile au ajuns la concluzia că Bojena Morakis, reținută „sub bănuiala de spionaj”¹¹, nu poate fi dovedită cu nimic. Drept urmare, a doua zi Inspectoratul General al Polițiilor din DPSG a informat Închisoarea Văcărești că mai multe persoane, între care și Bojena Morakis, „fiind cercetate asupra învinuirilor ce li s-au adus și nedovedindu-se nimic bănuitor”¹², puteau fi puse în libertate.

Ștefania Feldman din Iași a intrat în atenția DPSG din cauza unei corespondențe cu Agenția româno-germană din București (strada Cosma nr. 10), cunoscută ca fiind centrala spionajului german din România. Tânăra a scris o carte poștală către Agenție, interceptată de DPSG, în care afirma că „primește regulat știri telegrafice”¹³ și că va vorbi în cercul cunoștințelor sale de evoluția conflictului militar european. Astfel, monitorizarea corespondenței expediate/primate de agentura germană a inclus-o pe Ștefania Feldman în rândul suspectilor. În realitate Agenția a trimis gratuit cărți poștale cu știri despre evoluția războiului multor persoane din România, chiar fără a fi cerute. Apoi, după un timp, era trimisă o carte poștală chestionar, în care destinatarii erau întrebați dacă primesc regulat știrile, ce părere au despre război și dacă difuzează mai departe (în familie, la locul de muncă, printre cunoscuți etc.) știrile primite. În opinia DPSG această operațiune de presă făcea parte din „acțiunea de propagandă germană”¹⁴ în România, cu scopul de a influența opinia publică în favoarea Puterilor Centrale. În acest context tânăra din Iași a fost încântată că primește o corespondență pe numele ei și a răspuns la chestionar. DPSG a cerut relații despre ea de la oficiul de siguranță din Iași. Brigada Specială de Siguranță Iași a informat, la 11 noiembrie 1915, că Ștefania Feldman s-a născut la 19 septembrie 1896 în Iași, fiica lui Ștrul și Hana, a absolvit patru clase secundare și mai are trei surori și un frate, Moritș. Acesta se afla la

---

⁹ ANIC, fond DPSG, dosar 1614/1915, f. 13.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, f. 15

¹² *Ibidem*, f. 16.

¹³ *Ibidem*, dosar 1471/1915, f. 28.

¹⁴ *Ibidem*.

Paris de doi ani, unde lucra ca funcționar comercial. În urma cercetărilor s-a constatat că Ștefania „se bucură de bune purtări în societate”¹⁵ și nu era cunoscută cu afinități subversive. După 15 august 1916 tânăra a fost reținută de Poliție și depusă în arest pentru suspiciunea de propagandă filogermană. Nu s-a constatat „nici un alt fapt suspect în sarcina sa”¹⁶, însă alte cercetări au descoperit că avea reputația unei fete ușoare. În final, anchetatorii au decis, la 21 septembrie 1916, că nu existau indicii de culpabilitate în sarcina ei și „se cuvine”¹⁷ să fie eliberată. Totuși, din cauza reputației s-a propus menținerea sub supravegherea organelor de siguranță.

La 23 noiembrie 1915 șeful Poliției Vârciorova, punct de trecere a frontierei cu Imperiul austro-ungar, a raportat directorului DPSG, Ion Panaitescu, despre constatările sale privind utilizarea femeilor în scop informativ: „Informat că printre diferiți agenți spionajul austro-ungar folosește și femeile din cafenele, cântărețe, precum și evreicele care, deși, unele pământene au legături de familie în Austro-Ungaria, am luat o absolută supraveghere atât asupra cântărețelor, cât și asupra evreicelor supuse române sau străine care sau vin pentru a trece frontiera sau simulează călătoria de plăcere”¹⁸. Primul exemplu era cel al cântăreței cu pașaport austriac Carolina Schwanzer, care a intrat în România în luna mai 1915 și a stat la Galați (o lună și jumătate), Brăila (15 zile), București (o lună), Turnu Severin (12 zile) și Craiova (trei luni și jumătate). La plecarea din țară șeful vămii și „un tacsator”¹⁹ au descoperit în bagajele acesteia un carnet de notițe aparținând sublocotenentului Al. Bălănescu din Regimentul I „Dolj”, dar în care se aflau și foi scrise de sublocotenentul E. Chiliman din Regimentul 1 Roșiori (cantonat în Turnu Severin). A urmat o percheziție corporală a cântăreței, însă nu s-a mai găsit nimic compromițător. Tot ce a fost de interes a fost confiscat, apoi Carolina Schwanzer a fost lăsată să treacă frontiera.

Un al doilea caz s-a petrecut în gara Vârciorova, într-o seară, când două surori – Țevi – au venit și au declarat că sunt din Craiova și merg la Marga, localitate unde era cantonat un batalion de vânători, fiind așteptate de locotenentii Bănulescu și Goescu. În gara Vârciorova cele două au fost așteptate de sublocotenentul Pascal, care s-a recomandat a fi fiul senatorului cu același nume. Șeful Poliției a luat măsurile care se impuneau, în pofida stăruințelor celor trei: „Natural că aceste femei au fost oprite a pleca la

---

¹⁵ *Ibidem*, f. 3.

¹⁶ *Ibidem*, f. 28.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 1574/1915, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*.

Marga și le-am suit în primul tren care pleca la Craiova”²⁰. Pe baza experienței personale șeful Poliției Vârciorova își încheie raportul către DPSG astfel: „Aceste două cazuri părăndu-mi-se c-ar confirma sistemul practicat de austro-germani ca prin astfel de femei, în societatea tinerilor militari, ar putea obține oarecari informații relativ la ceea ce-i interesează din punct de vedere militar”²¹.

Agente de informații, amatoare de distracții și aventuri sentimentale sau doar în căutarea unui loc de muncă, femeile provenite din statele Puterilor Centrale deveneau suspecte atunci când căutau compania militarilor români sau aveau un nivel de trai peste cel permis de veniturile obținute legal. În plus, unele se aflau în relații cu diverși spioni dovediți, ceea ce crea suspiciunea de a lucra informativ pe un anumit palier. Toate cazurile au fost cercetate de DPSG care, după verificări și anchete, a luat măsurile care se impuneau în raport cu siguranța națională.

---

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

Ceremonialul revenirii familiei regale în capitală în documentele de arhivă militare (1 decembrie 1918)

Ceremonialul revenirii familiei regale în capitală în documentele de arhivă militare (1 decembrie 1918)

Luminița Giurgiu¹

Abstract

After two years of German occupation, Bucharest prepared for ceremonial. The royal family returned to the capital. Queen Maria and King Ferdinand were now the rulers of Great Romania – the dream of many generations. It was a great ceremony for a great event. The honors were given by the Romanian and Allied troops, the clergy, the high civil officials, in the enthusiasm of the inhabitants of the capital.

Keywords: December 1, 1918, Bucharest, ceremony, Maria, Ferdinand, peace

Marele război s-a sfârșit! Rând pe rând s-au declarat învinse Bulgaria - semnând la 16/29 septembrie 1918, Armistițiul de la Salonic; Imperiul Otoman - semnând la 17/30 octombrie 1918, Armistițiul de la Mudros; Austria - semnând la 21 octombrie/3 noiembrie 1918, Armistițiul de la Villa Giusti; Germania - semnând la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, Armistițiul de la Compiègne și Ungaria - semnând la 31 octombrie/13 noiembrie 1918, Convenția de la Belgrad. Conflagrația a afectat ordinea politică, socială, economică și culturală a întregii omeniri. Au dispărut marii imperii, au apărut noi state, granițele au fost modificate, au fost înființate organizații internaționale – dacă ar fi să enumerăm succint câteva din consecințele sale.

Cu prețul unor imense sacrificii (880.000 de militari morți și 275.000 de civili morți – după unele informații), anul 1918 a însemnat realizarea unui ideal – unirea tuturor românilor într-un singur stat. 27 martie/9 aprilie –

---

¹ Comisia Română de Istorie Militară.

Chișinău, 15/28 noiembrie – Cernăuți și 18 noiembrie/1 decembrie – Alba Iulia rămân date și locuri sfinte, pagini sublime în istoria neamului.

Dar 1 decembrie reprezintă și momentul reînțoarcerii familiei regale în București, aflat, de la 23 noiembrie/6 decembrie, sub jurisdicția Puterilor Centrale. Ocupantul s-a retras în debandadă, jefuind tot ceea ce se mai putea. „De acum începe o evacuare în masă și dezordonată. În fața hotelurilor, camioane, căruțe, trăsură, încarcă de grabă, cufere de piele, geamantane, genți, bagaje de mână foarte simandicoase, furate de prin casele noastre” – nota un martor ocular².

De la plecarea trupelor germane și până la sosirea familiei regale, timp de trei săptămâni, generalul Henri Mathias Berthelot a fost cel care a asigurat, cu autoritatea și prestigiul său, ordinea și siguranța cetățenilor capitalei.

În perioada interbelică, analiștii militari ai Secției 8³ din Marele Stat Major au redactat un studiu intitulat *Campania 1918-1921. Operațiunile și evenimentele politico-militare de la a 2-a mobilizare (28 octombrie/10 noiembrie 1918) și până la a 2-a demobilizare (1 aprilie 1921)*. Din acest amplu document am ales un fragment care surprinde entuziasmul, recunoștința și bucuria cu care au fost întâmpinați suveranii României Mari la reînțoarcerea în capitală.

„După retragerea armatei Mackensen din România, situația politică și militară impunea stabilirea grabnică a unei legături directe între Guvernul și Comandamentul român, care se afla la Iași și între Comandamentul Armatei Aliate de Dunăre, care se afla la București. Această urgență era motivată de necesitatea de a se putea rezolva, pe de o parte chestiunea intrării trupelor române în Transilvania și Dobrogea, iar pe de altă parte chestiunea operațiunii proiectată de Aliați pentru pacificarea Rusiei meridionale. Generalul Berthelot care avea «completa împuternicire din partea domnului Clemenceau asupra dispozițiilor ce va lua cu privire la România», încă de la 10/23.XI.1918, ceruse cu insistență, prin ofițerul român de legătură de pe lângă Comandamentul Armatei Aliate de Orient, ca Guvernul și M.C.G. (Marele Cartier General – n.n.) român «să vină neîntârziat la București»; iar în conferința avută cu generalul Prezan la Giurgiu, în ziua de 14/27.XI.1918, generalul Berthelot, care voia ca «să

---

² Virgiliu N. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura cnutului german*, Editura Cartea Românească, București, 1920, p. 357.

³ Secția VIII Istoric din Marele Stat Major a fost denumirea purtată între anii 1922-1927 de către Arhivele Militare Naționale Române.

degajeze cât mai repede trupele sale, cu scopul de a le transporta în Dobrogea și la Odessa», își exprimase dorința ca solemnitățile intrării M.S. Regelui în București, să aibă loc în ziua de 17.11. st.v., în loc de 23.11 st.v. după cum fusese anterior fixată.

În aceste condiții, solemnitățile intrării M.S. Regelui în Capitală este hotărâtă pentru ziua de 18.XI/1.XII.1918.

La început, M.C.G., intenționa ca la această serbare, să ia parte cât mai multe unități ale armatei. De aceea, la 3/16.XI.1918, hotărăște ca fiecare corp de trupă să fie reprezentat prin câte o unitate.

Cum însă, capacitatea de transport a căilor ferate, la această dată era foarte redusă, M.C.G. în ziua de 12/25.XI. stabilește ca să fie aduse la București, pentru această solemnitățile numai următoarele unități:

A. TRUPE ROMÂNE

a) Regimentul de Vânători de Munte;

b) câte o companie din Regimentele 9, 11, 12, 13, 25, 33 și 39

Infanterie;

c) câte o companie din Regimentele 4, 5, 6, 7 și 10 Vânători;

d) câte o companie din Regimentele 1, 2 și 3 Grăniceri;

e) Regimentul 4 Roșiori «Regina Maria»;

f) Regimentul de Escortă Regală;

g) câte o secție din Regimentele 3, 4, 8, 24 Artilerie și din Regimentele 29/4 și 20 Obuziere;

h) câte un grup de transilvăneni, bucovineni și basarabeni;

i) Drapelele tuturor regimentelor din Corpurile I, II, III, IV, V Armată, cu gărzile respective.

Trupele române au fost puse sub comanda generalului Mărgineanu

Al.

B. TRUPE ALIATE

1) o companie din Regimentul 210;

2) Drapele Diviziei 16 Colonială cu gărzile lor de onoare;

3) câte un batalion din Regimentele 40, 58 și 61 Infanterie;

4) două semi baterii;

5) o companie de geniu;

6) 3 escadroane din Regimentul 4 Vânători Africa;

7) 1 batalion englez din Divizia 26 Britanică, sub comanda generalului Gay.

Întreaga paradă a trupelor aliate, a fost comandată de generalul de divizie d'Anselme.

Programa Serbării naționale a intrării în Capitală a M.S. Regelui, în capul armatelor victorioase, fusese stabilită de Președintele Consiliului de Miniștrii, la data de 16/29.11 și avea următorul cuprins:

«I. Intrarea M.S. regelui în Capitală, în ziua de duminică 18.11.1918, în capul armatelor victorioase române și aliate, va fi anunțată prin 101 tunuri.

II. În Piața Victoriei, M.M.L.L. Regele și Regina vor fi întâmpinați de Primarul Capitalei, cu pâinea și sarea tradițională.

III. Trupele vor intra pe Calea Victoriei între orele 10-10 1/2.

IV. M.S. Regele va primi defilarea pe bulevardul Academiei, în fața statuii Marelui Voievod Mihai Viteazul, în ordinea următoare:

- a) Regimentul Vânători de Munte;
- b) Drepelele Corpurilor I, II, III, IV și V de Armată și ale unităților neîndivizionate;
- c) detașamentele de basarabeni, bucovineni și ardeleni;
- d) compania din Regimentul 10 Vânători;
- e) compania din Regimentul 39 Infanterie;
- f) compania din Regimentul 33 Infanterie;
- g) cercetașii;
- h) Regimentul 4 Roșiori;
- i) Escorta Regală
- j) Armatele Aliate franceze și engleze.

V. După defilare se va oficia la Mitropolie un serviciu religios în prezența M.M.L.L. Regele și Regina, a A.S.R. Principele Moștenitor și a Familiei Regale, înconjurați de curțile regală și princiară.

Vor fi de față la acest serviciu religios: președintele Consiliului, miniștrii, membrii corpului diplomatic, ofițerii aliați, ofițerii generali români, primul președinte și președinții Înaltei Curți de Casație, președintele Înaltei Curți de Conturi, președinții Consiliilor Administrative, Permanent și Superior de Agricultură, primul președinte, procurorul general și președinții Curții de Apel, primul președinte și primul procuror al Tribunalului Ilfov, primarul capitalei.

VI. După serviciul religios, M.M.L.L. se vor înapoia la Palatul Regal, unde se vor găsi toate drupelele cu compania de onoare».

În ziua de 17.11.1918, ora 10,30 M.M.L.L. Regele și Regina, împreună cu întreaga familie Regală și însoțiți de întreaga Casă Militară și Civilă a M.M.L.L., au plecat din Iași, cu un tren special, spre București.

În timpul drumului spre București, Majestățile Lor și Altețele Regale au fost călduros primite în toate gările și ovaționate de către populație și autorități.

Mai deosebite au fost primirile în gările Bârlad, Tecuci și Brăila, unde M.M.L.L. Regele și Regina și Altețele lor Regale au fost primite, pe lângă un numeros public, de autoritățile din județ și capitalele de județ, de către generalii comandanți de divizie și de câte o companie de onoare, pe care M.S. Regele, coborând din tren, le-a trecut în revistă.

În ziua de 18.11, la ora 10 a.m., M.M.L.L. Regele și Regina și A.A.L.L.R.R. Principesele Elisabeta și Marioara, Principele Nicolae și Principesa Ileana au descins din tren în gara Mogoșoaia, primiți fiind de către generalul de corp de armată, Prezan Constantin, șeful Marelui Cartier General al Armatei de Operațiuni, împreună cu o parte din ofițerii de Stat Major, de către generalul Berthelot, comandantul Armatei Aliate de Dunăre, însoțit de asemenea de o parte din statul său major și de către generalul Mărgineanu A., comandantul Diviziei IV, care i-a prezentat raportul.

După o scurtă primire și convorbire, M.S. Regele a trecut în revistă compania de onoare cu Drapelul din Regimentul 10 vânători, ce se găsea în gara Mogoșoaia; iar la ora 10.10 M.M.L.L. Regele și Regina, A.S.R. Principele Nicolae care purta uniforma de sublocotenent în Regimentul 1 Vânători, au încălecat și au pornit pe șoseaua Kiseleff spre Piața Victoriei, urmați, fiind călare, de către generalul de corp de armată Prezan Constantin și generalul Berthelot cu statele lor majore, de Casa Militară a M.S. Regelui și A.S. Regele Principele Moștenitor Carol.

Urmas, apoi, în trăsuri de gală A.A.L.L.R.R. Principesele Elisabeta, Marioara și Ileana și Casa Civilă a Majestăților Lor și Altețele Lor Regale.

Parcursul șoselei Kiseleff a fost făcut de către Familia Regală, trecând printre Trupele Aliate anglo-franceze și trupele și drapelele române, care erau așezate de-a lungul șoselei, precum urmează:

1. Trupele Aliate anglo-franceze de la Hipodrom până la rondul II;
2. Trupele române de la rondul II inclusiv până la rondul I inclusiv și

anume:

a) pe dreapta: o secție din Regimentul 20 Obuziere și una din Regimentul 3 Artilerie, grupul de transilvăneni, bucovineni și basarabeni și Regimentul 8 Vânători de Munte, comandat de A.S.R. Principele Carol, moștenitorul Tronului, iar

b) pe stânga: Regimentul 4 Roșiori al M.S. Regina, cercetașii și câte o companie din Regimentele 39, 33, 12, 11, 9, 13 și 25 Infanterie, Regimentele 7, 6, 5, 4 Vânători, Regimentele 3, 2, 1 Grăniceri și Regimentul 10 Vânători;

3) Drapelele regimentelor și corpurilor de trupă române în rondul I și anume: pe partea dreaptă a rondului acelea din Corpurile III, IV și V, iar pe stânga acelea din Corpurile I și II Armată.

Ajungând la rondul I, M.M.L.L. Regele și Regina au fost întâmpinați de preoți în frunte cu P.S.S. Economul Nazarie, șeful serviciului religios al M.C.G., însărcinat a oficia serviciul religios pentru izbânda oștirilor române și aliate și pentru sfințirea apei. Majestățile Lor au sărutat Sf. Evanghelie și Crucea și au asistat descoperiți la sfințirea drapelelor și botezul trupelor.

În acest timp, trupele înșirate de-a lungul șoselei Kiseleff, s-au încolonat în urma M.M.L.L. Regele și Regina, în ordinea următoare:

a) Muzicile Regimentelor 13 și 25 Infanterie; 8 Vânători de Munte și Batalionul de Specialități;

b) Regimentul 8 Vânători de Munte;

c) Drapelele regimentelor și corpurilor de trupă din Corpurile I, II, III, IV și V Armată, în ordinea numerică și pe arme în fiecare corp de armată (infanterie, cavalerie și artilerie) și pe front de câte 2 drapele;

d) Grupul de ardeleni, bucovineni și basarabeni;

e) Companiile din Regimentele 10 Vânători; 33, 39 Infanterie; 1, 2, 3 Grăniceri; 4, 5, 6, 7 Vânători; 25, 13, 9, 11 și 12 Infanterie;

f) Grupul de Cercetași;

g) secțiile din Regimentul 3 Artilerie și 20 Obuziere;

h) Regimentul 4 Roșiori «Regina Maria»;

i) Trupele aliate anglo-franceze.

În timp ce M.M.L.L. Regele și Regina, în fruntea trupelor noastre și aliate se îndreptau spre piața Victoriei, A.A.L.L.R.R. Principesele Elisabeta, Marioara și Ileana au parcurs în trăsurile de gală Calea Victoriei, fiind foarte călduros ovaționate de către populația capitalei și au ajuns apoi prin bulevardul Academiei la statuia Marelui Voievod Mihai Viteazul, unde au descins la tribuna regală, pentru a aștepta sosirea Majestăților Lor și defilarea trupelor.

Ajungând în Piața Victoriei, M.M.L.L. Regele și Regina au fost întâmpinați de către membrii guvernului și, în frunte cu generalul de corp de armată Coandă Constantin, președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, de către corpul diplomatic al țărilor aliate, de atașatii

lor militari, de autoritățile capitalei, în frunte cu C. Hălăceanu, prim-ajutor și loțiitor de primar, de o parte din membrii fostelor guverne de la declararea și din timpul războiului nostru în frunte cu I.I.C. Brătianu, precum și de delegația bucovineană, în frunte cu Iancu Flondor.

C. Hălăceanu, prim-ajutor și loțiitor de primar al Capitalei, primind în numele orașului București în piața Victoriei, pe M.M.L.L. Regele și Regina, a rostit la ora 10,45 următoarea cuvântare:

«Sire,

Prea grațioasă Doamnă și Regină,

Cu emoție sfântă, poporul capitalei salută pe iubiții săi suverani. El vede astăzi împlinite toate nădejdiile ce le-au însuflă în timpul grelelor sale suferințe și visurile, pe atunci atât de îndrăznețe, cu care și-a alinat amarul zilelor de robie.

Dumnezeu a dăruit Majestăților Voastre gloria și bucuria de a fi strâns laolaltă pe toți fii neamului, îndeplinindu-i astfel speranțele cu care s-a hrănit în cursul veacurilor.

Ați desăvârșit menirea istorică a unui popor vechi, mândru de originile sale și ați dat civilizației o forță care va ști să se cinstească.

Dumnezeu să binecuvânteze pe Majestățile Voastre și pe urmașii Voștri.

Oștenilor țării, care au făcut din pieptul lor pavăză la hotare, care și-au câștigat prin marile lor virtuți admirația lumii, care în toate împrejurările au păstrat neclintită încrederea în Dumnezeu, dragostea către tron și cinstirea către rosturile țării, poporul Capitalei le aduce prinosul lor de recunoștință.

Aliații noștri care de 4 ani se luptă pe toată întinderea globului, împotriva celei mai îndrăznețe încercări de a se sugruma libertatea lumii, poporul român le aduce omagiile și dragostea sa.

Capitala României este astăzi mândră de a adăposti frumoasele și victorioasele armate ale civilizației.

Potrivit tradițiilor țării, îngăduiți-ne Sire și Înaltă Doamnă și Regină să vă închinăm Vouă și oaspeților Voștri pâinea și sarea, semnul dragostei și al ospitalității noastre.

Să trăiască M.M.L.L. Regele și Regina tuturor românilor!

Să trăiască Augusta lor Familie!

Să trăiască în veci glorioasa armată română și bravii noștri aliați!».

În urmă, C. Hălăceanu a prezentat Suveranilor pâinea și sarea tradițională. M.S. Regele a răspuns cu următoarele cuvinte:

«Cu cea mai vie bucurie primesc tradiționala pâine și sare ce-Mi aduce-ți cu urările de bună sosire din partea Capitalei. Această veche datină are azi o deosebită semnificație, când după doi ani de suferință și de dureri, mă întorc, cu vitejii Mei ostași, împreună cu credincioșii noștri aliați, spre a sărbători, împreună cu iubitul meu popor, biruința dreptății și a culege roadele unei nestrămutate credințe în ursita neamului românesc.

Știu cât de mult a suferit populația capitalei în acești doi ani de cotropire, dar tot așa știu că marea masă a ei a îndurat apăsarea unei sorți crude cu demnitate și inimă credincioasă și că nu a șovăit niciun minut în sentimentele ei de credință și de iubire de Țară și de Tron. Bucuria Mea de a mă găsi iarăși în mijlociul iubiților Mei bucureșteni, este cu atât mai mare, că părăsindu-i cu sufletul mâhnit, azi Îmi este dat a reveni cu veselie în inimă în zidurile capitalei unei României mai mare și mai puternică.

Primirea atât de caldă și frumoasă ce-mi faceți Mie, Reginei și vitejilor Mei ostași, drept expresia sentimentelor voastre de credință, va lăsa în inima noastră o amintire din cele mai duioase, pentru care voi fi pururea recunoscător».

Din Piața Victoriei, M.M.L.L. Regele și Regina, urmăriți de suită și în fruntea trupelor, au parcurs Calea Victoriei până la bulevardul Academiei și, de aici, pe bulevard până la statuia Marelui Voievod Mihai Viteazul.

Pe tot parcursul, Majestățile Lor au fost continuu ovaționați, acoperiți cu strigăte nesfârșite de «Ura!» și de flori. Apropiindu-se de Palatul Regal, Drapelul Regal a fost ridicat, în timp ce 101 lovituri de tunuri anunțau populației din București reîntoarcerea și intrarea Majestăților Lor și a familiei Regale în capitală, după doi ani de absentare, provocată de evenimentele războiului.

La ora 11.30, M.M.L.L. Regele și Regina, călări și însoțiți de generalul Berthelot și de suită, au primit în fața statuii Marelui Voievod Mihai Viteazul, defilarea trupelor române și aliate anglo-franceze, trupe care se scurgeau pe bulevardul Academiei, venind dinspre Calea Victoriei.

Trupele române, sub comanda generalului Mărgineanu A., comandantul Diviziei IV, au defilat în ordinea arătată mai sus a încolonării lor, de la ora 11.30 și până la ora 12.10.

De la această oră și până la ora 13.30 au defilat trupele aliate și anume: mai întâi un batalion englez sub comanda generalului Gay, comandantul Diviziei 26 britanică (din care face parte batalionul) și apoi trupele franceze sub comanda generalului de diviziei d'Anselme, care a comandat și întreaga paradă a trupelor aliate.

Trupele franceze erau compuse dintr-o companie din Regimentul 210, drapelele Diviziei 16 Colonială cu gărzile lor de onoare, câte un batalion din Regimentele 40, 58 și 61, două semibaterii, o companie de geniu și 3 escadroane din Regimentul 4 Chasseurs d'Afrique (toate făcând parte din Divizia 30 franceză).

Defilarea soldaților noștri și a trupelor aliate a stârnit nesfârșite urale din partea populației, în timp ce 2 avioane evoluau deasupra locului de defilare.

După defilare, M.M.L.L. Regele și Regina și Altețele Lor Regale s-au îndreptat în trăsurile de gală, prin bulevardul Academiei, Calea Victoriei, str. Carol, cheiul Dâmboviței la Sfânta Mitropolie, trecând din nou printre ostașii bravului Regiment de Vânători de Munte și companiilor din diferite regimente, în timp ce Drapelele regimentelor au fost trimise la Palatul Regal din Calea Victoriei, împreună cu compania din Regimentul 10 Vânători.

Cu începere de la ora 13.15, s-a oficiat la Sfânta Mitropolie, de către I.P.S.S. Pimen, mitropolit al Moldovei și Sucevei, un serviciu religios în prezența M.M.L.L. Regele și Regina, A.S.R. Principele Moștenitor și a Familiei Regale, înconjuțați fiind de Curțile Regală și Princiară și de față fiind: președintele Consiliului, miniștrii, Corpul Diplomatic, generalul Berthelot, ofițerii aliați, ofițerii generali români, prim-președintele și președinții Înaltei Curți de Casație, președintele Înaltei Curți de Conturi, președinții Consiliilor Administrative Permanente și Superioare de Agricultură, prim-președintele, procurorul general și președinții Curții de Apel, prim-președintele și prim-procurorul Tribunalului Ilfov, primul ajutor și locțiitor de primar al Capitalei.

După terminarea serviciului religios, I.P.S.S. Pimen, mitropolit al Moldovei și al Sucevei, a rostit ca mulțumire celui A Tot Puternic pentru biruința armatelor române și aliate asupra dușmanilor noștri și pentru împlinirea idealului nostru național, următoarea rugăciune, care a fost ascultată în genunchi de către M.M.L.L. Regele și Regina, de către Familia Regală și de toți ce se găseau în Sfânta Mitropolie:

«Domnului să ne rugăm,

Dumnezeule și Doamne, Împărate al Cerului și al Pământului, înaintea Ta cădem și din adâncul sufletului nostru îți mulțumim; căci prin pronia Ta ai hotărât izbânda armatelor noastre aliate împotriva vrăjmașilor și ai întronat în lume pacea Ta cea sfântă.

Binecuvântează țara noastră România și pe celelalte țări, unite cu noi: Franța, Anglia, Italia, America, Belgia, Serbia, Muntenegru și Grecia.

Oștilor noastre și a acestor țări care împreună au luptat războiul, zdrobind trufia vrăjmașilor, dă-le sănătate deplină și le întărește vitejia; iar sufletele ostașilor, care au murit, luptând vitejește pentru Neam și Tron, le așează în veșnicia fericirii cu ale mucenicilor din veacuri, ai neamului nostru.

Pe bătrâni și invalizi; pe văduve și pe orfani, îi mângâie și-i ocrotește și pe popoarele aliate cu noi, care au suferit greutățile și durerile războiului, le ridică pe calea dreptății și a luminii celei plăcute Ție, ajutându-le a face voia Ta, căci Tu ai zis Doamne: «Cel ce se va înălța pre sine, se va smeri, iar cel ce se smerește, urmând voia Ta, se va înălța».

Tu așa și proorocul Tău a zis: «Văzut-am pe cel îngâmfat, prea înălțându-se ca chedrii Libanului și am trecut și nu mai era; și l-am căutat pre el și n-am mai găsit nici urma lui».

Ajută-ne Doamne, ca dreptatea neamului nostru pentru care a luptat bătrânii noștri cu jertfe și suferințe de veacuri, și acum s-a îndeplinit prin unirea desăvârșită a tuturor fraților noștri români într-o singură țară «România Mare» sub domnia prea Înălțatului Nostru Rege Ferdinand I, să fie de veci așa cum au dorit strămoșii noștri, luptând cu vitejie pentru apărarea legii și a moșiei sub conducerea voievozilor Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, și așa toți frații într-un stat fiind, să ne bucurăm de darurile Tale și să proslăvim Numele Tău în veci, Amin!».

După aceasta, generalul de corp de armată Grigorescu Eremia, ministru de Război, dă citire la următoarea CARTE DE MAREȘAL:

«Neamul Românesc și oștirea au luptat sub Înalta Conducere a Măriei Tale spre a întrupa visul nostru strămoșesc.

Pentru vitejia cu care ai stat dârz în fruntea eroilor de la Carpați, Dobrogea, Cerna, Jiu, Olt, Neajlov, Oituz, Mărăști și Mărășești;

Pentru neclintita credință ce ai avut în biruința flamurilor noastre în zilele de grea cumpănă;

Pentru înțeleapta cârmuire a treburilor dinăuntru și din afară din vremea acestui cumplit război;

Pentru dragostea și dreptatea de bun părinte ce ai dovedit prin fapte față de țărănimea obișnuită;

Armata Ta, prin mine, smerit sfetnic al Măriei Tale, Te roagă pe Tine, cel dintâi Domn și Stăpânitor de veci al tuturor pământurilor românești, să primești ridicarea la cea mai înaltă treaptă ostășească, care în graiul Marilor Popoare, nouă prietene și sprijinitoare, se cheamă

RANG DE MAREȘAL

Duminică în a 18 zi a lunii 11, din anul mântuirii 1918, în Sfântul Locaş al Mitropoliei din Bucureşti, cu prilejul reîntoarcerii biruitoare în cetatea de domnie».

Serviciul religios terminându-se la ora 14, M.M.L.L. Regele şi Regina, A.S.R. Principele Carol, Moştenitorul Tronului şi Familia Regală, s-au întors la Palatul Regal de la Cotroceni.

Seara, la orele 9.30, a avut loc, la Palatul Regal Bucureşti un dineu de gală, la care a luat parte pe lângă M.M.L.L. Regele şi Regina, A.S.R. Principele Carol şi Familia Regală, membrii guvernului, I.P.S.S. Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, şefii misiunilor diplomatice, generalul Berthelot cu ofiţerii din statul său major, ataşaţii militari, delegaţia bucovineană, membrii guvernului român de la declararea şi din timpul războiului nostru, şeful Marelui Cartier General al armatei române cu câţiva ofiţeri, ofiţerii aliaţi generali şi superiori care au luat parte la intrarea în capitală, ofiţerii generali români comandanţi de corpuri de armată, ofiţerii generali români aflaţi în capitală, precum şi comandaţii de regimente române ce au luat parte la defilare, Casele Militare şi Civile ale Majestăţilor Lor şi A.S.R. Principele Moştenitor.

La şampanie, M.S. Regele a rostit următoarea cuvântare:

«*Per aspera ad astra*, glăsuieşte o veche deviză ce cu drept cuvânt se potriveşte cu vremurile din urmă.

Au trecut doi ani de când, copleşiţi de forţe cu mult superioare, am fost siliţi să părăsim capitala ţării şi o mare şi bogată parte a teritoriului nostru în mâinile unui vrăjmaş care a vrut să ne pedepsească pentru că am tras sabia contra lui, împinşi de un ideal ce nu putea fi făptuit decât prin luptă şi prin sânge.

Am trăit în acest răstimp clipe de mare mulţumire sufletească, când vitejii noştri ostaşi au ţinut piept unui vrăjmaş puternic şi trufaş, când pe munţii Moldovei şi pe malul Siretului au învăţat pe oştirile teutone, că pe aici nu se trece. Rămaşi singuri, în urma evenimentelor de la vecinul nostru, am fost siliţi şi noi să ne supunem pentru un timp unei forţe mai tari şi a urmat o epocă de durere şi suferinţă şi de chinuri sufleteşti pentru Mine şi poporul Meu.

În aceste timpuri însă, am avut o mângâiere din cele mai duioase, care m-a susţinut şi care a oţelit şi inima şi mintea mea, spre a fi mereu credincios hotărârii ce luasem în august 1916, că nu voi înceta de a mă împotrivi unei situaţii impuse până ce nu vom căpăta ce era dreptul nostru sfânt ce era scris în cartea neamului acestuia iubit de Dumnezeu.

Mângâierea aceasta și totodată în îndemn tare, era iubirea poporului Meu și credința ce împreună cu Mine însușește marea masă a supușilor Mei iubiți în dreptatea cauzei noastre, credința mai tare ca orice vrăjmaș și care biruiește toate obstacolele și deschide ușa unui viitor mai bun.

Prin luptele crâncene, prin vitejia poporului român, armata a binemeritat de la patrie, prin demnitatea lui, în zilele de grea încercare, prin încrederea în viitorul țării, Poporul Meu a câștigat stima lumii întregi, iar pentru Mine și pentru casa Mea a izvorât, din bucuria și din suferințele împărtășite în comun, o legătură care ne-a unit sufletul cu sufletul supușilor Mei, cum mai tare nu se poate închipui.

În aceste momente am înțeles inima poporului român, am cunoscut puterea lui de rezistență și toate însușirile lui care i-au permis să-și păstreze naționalitatea în cursul veacurilor, cu toate vremurile grele ce soarta îi rezervase. În aceste momente am câștigat convingerea că talpa țării, țăranul român și toți acei care muncesc și care cu brațul și sângele lor apărau pământul strămoșesc cu vitejia strămoșească, merită o sollicitudine deosebită și că împrumutarea țăranului este răsplata binemeritată pentru jertfele ce au depus pe altarul țării.

Când am luat moștenirea întemeietorului României moderne, am făgăduit înaintea reprezentanților Națiunii că voi fi bun român. Cred că m-am ținut de cuvânt. Grele au fost timpurile, mari au fost jertfele, dar strălucită e răsplata, și astăzi pot spune cu fruntea senină: față de Dumnezeu și față de poporul Meu, am conștiința curată.

Per aspera ad adstra. După zile negre de restriște, după luni de grele încercări, a răsărit soarele asupra zilei de bucurie, când putem culege roadele încrederii noastre în noi înșine și în trăinicia Neamului românesc. Ceea ce strămoșii au visat, ideea pentru care generațiile trecute au suferit și au lucrat, idealul pentru care suflarea românească a nădăjduit, iar ostașii noștri și-au vărsat sângele, azi a devenit un fapt împlinit. Azi Mama România poate strânge pe toți copiii iarăși la sânul ei, Basarabia și Bucovina, cele două fiice răpite s-au întors una după alta în casa părintească, iar Ardealul, frumosul leagăn al poporului român, de unde au descălecat întâii voievozi ai țărilor românești, au votat azi, la Alba Iulia, unirea cu Regatul român. Salutând printre noi printre solii din țările românești, care ne-au adus din partea fraților lor aceste bune vestiri, să-Mi fie îngăduit să aduc prinusul Meu de adânc și nepieritoare recunoștință poporului Meu și tuturor bărbaților cu iubire de neam, care cu patriotismul lor cald, cu sfatul lor

chibzuit, cu voința lor nestrămutată, M-au ajutat pe Mine și pe țară, să putem înfăptui visul nostru secular.

Să unim deci sufletele noastre, să unim toate puterile noastre, închinând toate energiile binelui obștesc, ca să putem face față unui viitor strălucit, care se deschide înaintea privirilor noastre, întemeiat pe baze sănătoase și democratice. Binecuvântarea generațiilor viitoare va fi răsplata noastră nepieritoare.

Și acum, în această zi măreață, să unim glasurile noastre și să strigăm din adâncul sufletului:

Trăiască scumpa noastră Românie întregită și de-a pururea nedespărțită!».

Adresându-se apoi reprezentanților țărilor aliate, M.S. Regele a continuat:

«Qu'il Me soit permis en ce jour d'allégresse pour mon pays de m'adresser aux représentants des pays alliés. Je suis l'interprète fidèle de Mon peuple en exprimant aujourd'hui Ma vive reconnaissance pour l'appui constant et efficace que la Roumanie a trouvé auprès d'eux, aux jours de sa joie comme à ceux de sa détresse, Vous, Messieurs, vous avez vécu ces heures et avez partagé nos sentiments en nous témoignant sans cesse une sincère amitié et une réconfortant sympathie qui ont contribué à resserrer d'avantage les liens qui unissaient déjà Mon pays aux puissances de l'Entente.

Jamais la Roumanie ne pourra oublier les grands services qui lui ont été rendus par les missions militaires qui ont créé une fraternité d'armes qui est d'autant plus forte qu'elle a été cimentée par le sang de nobles fils de la France, qui ont luttés et sont morts pour cause commune à coté de leurs camarades roumains. Impérissable reste le souvenir des soins prodigués par les médecins, infirmiers et infirmières français, anglais et américains; leur souvenir restera à jamais gravé dans le cœur de ceux qu'ils ont soigné avec un dévouement et un héroïsme admirable et nous rappellerons éternellement qu'un grand nombre de nos blessés et malade ont été sauvés par ces anges de la charité.

Mais notre reconnaissance se porte avant tout vers les vaillantes armées alliées qui par leur victoire en laquelle j'ai eu toujours une foi inébranlable, ont assuré le triomphe du droit et de la justice, triomphe qui pour Mon pays se traduit par l'union de tous les Roumains.

C'est avec ces sentiments de reconnaissance et de sincère amitié qui je lève Mon verre à santé des Chefs d'Etats des pays alliés».

Masa și serbarea terminându-se către ora 1, în ziua de 19.11, M.M.L.L. Regele și Regina și întreaga Familie Regală s-au înapoiat la Palatul Regal Cotroceni.

La festivalul care a avut loc la Teatrul Național, în seara de 22.11, cu prilejul intrării în capitală a M.S. Regelui, tinerimea universitară a preamărit sacrificiile făcute de M.S. Regele și Familia Regală, precum și jertfele neînchipuit de mari ale oștirii, în perioada cea mai grea a războiului nostru național”⁴.

Cu talentul său inegalabil, Regina Maria rememora sentimentele trăite: „Orașul pur și simplu înnebunise. Mi se părea că până și casele, străzile, pietrele din pavaj strigau, aclamau, se bucurau împreună cu mulțimea. Am trecut călare printr-o mare de urale asurzitoare. Steaguri peste tot, oameni înghesuiți la fiecare fereastră, pe fiecare acoperiș, ca să nu mai vorbesc de stradă [...]. Tot orașul era în delir. Lipsiserăm doi ani, cunoscuseră toate ororile ocupației, cu tot ce aduce ea, iar acum ne întorceam victorioși, în ciuda nefericirilor, ne întorceam după ce împlinisem Visul de Veacuri, Visul de Aur al României. Ne întorceam cu România Mare, ne întorceam ca Regele și Regina tuturor românilor. E aproape de necrezut, dar e adevărat!”⁵.

---

⁴ Arhivele Militare Române, Fond Marele Stat Major, dosar nr. crt. 131, ff. 176-190.

⁵ Maria, Regina României, *Jurnal de război, 1917-1918*, Editura Humanitas, București, 2015, p. 491.

Prețul României Mari

The Costs of Great Romania

Ioan Tuleu,

Vicepreședinte Societatea de Științe Istorice – filiala Arad

Abstract

The Great National Assembly from 1 December 1918, from Alba Iulia, represents an exceptionally important moment when the Transylvanian Romanians decided for self-determination, voting for the union with Romania. The Making of Great Romania took place post-war, a war that asked numerous Romanian sacrifices. The losses suffered by the Romanian people involved in World War I accounted for 800,000 dead, injured and missing, on and behind the front lines.

About 300 Romanians from Arad were killed by the Hungarian Guards after the end of the war and the researchers can identify the deceased from Arad, Ineu, Chișineu Criș, Chereuș, Șimand, Covăsânț, etc. The Romanian Army fought against Hungary from March 1919, until August 1919, and the Romanian death toll includes 188 officers and 11,478 soldiers. on the West front.

Keywords: World War I, Romanians, dead, injured, missing in action, the Great Union.

În ÎNALTUL ORDIN DE ZI dat cu ocazia Noului An 1919, regele Ferdinand I ținea să sublinieze: „Țara nu va uita nicio clipă că vitejiei ostașului român i se datorește în cea mai mare parte făurirea României de astăzi și de mâine”. Era o recunoaștere a rolului pe care l-a avut armata română din vechiul regat în războiul pentru reîntregire națională (1916-1918). Saint –Aulaire, reprezentantul Franței pe lângă guvernul român de la Iași, avea să noteze în jurnalul său: „Nici o altă țară beligerantă nu a cunoscut în același timp, ca România, foamea frigul, tifosul, ocupația, dublă ocupație, aceea a dușmanului, neamțul și aceea mai înfricoșătoare a falsului aliat, rusul. Moldova era suprapopulată, subnutrită, devastată. (1)

La 29 decembrie 1919, într-o ședință considerată istorică, parlamentul României Mari avea să ratifice în unanimitate „Legea asupra unirii Transilvaniei cu România, ce va fi promulgată două zile mai târziu. Era efectul hotărârii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Într-adevăr, Marea Adunare Națională de la 1 decembrie 1918, de la Alba Iulia, a fost un moment extrem de important în care românii din Transilvania s-au autodeterminat, votând unirea cu România. Dar, doar acest act nu ar fi fost suficient în fața celor „patru mari” de la Congresul de Pace de la Paris, care în tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 au recunoscut unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșul cu regatul României. A mai existat un argument la fel de puternic, ridicat de prim ministrul I.I.C. Brătianu care conchidea, reliefând valoarea contribuției României la înfrângerea forțelor centrale: „Cu două treimi ale teritoriului său ocupat, țara întregă distrusă și epuizată, populația decimată de epidemii, pierderile din armată, cifrate la mai mult de 335 mii de oameni, acestea au fost în linii mari sacrificiile făcute de România”. Brătianu își susținea în fața Congresului de Pace dreptul de legitimă recunoaștere internațională a statutului său politic și teritorial în virtutea:

- hotărârilor de unire cu patria mamă adoptate de națiunea română în 1918, în conformitate cu principiul de autodeterminare completă de vechiul stat multinațional și de constituire a propriului stat independent.

- Participării nemijlocite la războiul contra Puterilor Centrale cu scopul declarat de eliberare a teritoriilor locuite de români și aflate sub ocupația Austro-Ungariei dus de întregul popor român.

- Recunoașterii de către puterile Antantei a dreptului legitim al României de a elibera teritoriile locuite de români stăpânite de Austro-Ungaria, recunoaștere înscrisă în acorduri și tratate internaționale. (2)

Prețul uman

Făurirea României Mari s-a înfăptuit așadar în urma unui război care a cerut numeroase jertfe omenești. Pierderile suferite de poporul român prin participarea la Primul Război Mondial s-au cifrat la 800.000 de morți, răniți și dispăruți, pe front și în spatele frontului. (3)

Contribuția de sânge a României la victoria Antantei în Primul Război Mondial este recunoscută și de istoricii străini. Astfel, Norman Davies în ampla lucrare „O istorie a Europei” ne dă următoarele cifre privind pierderile armatei României în Primul Război Mondial: 325.706 uciși în luptă sau decedați în urma rănilor, România fiind a patra ca mărime în rândul puterilor Antantei, la egalitate cu Turcia din tabăra adversă, în

timp ce Austro-Ungaria a avut 1.200.000 victime iar Bulgaria 87.500 și Serbia 70.000 (4)

În volumul V din Istoria militară a poporului român se dau următoarele pierderi în oameni: 339.117 morți sau dispăruți; 75.941 mutilați și 200.000 grav răniți, 116 mii prizonieri de război sau dispăruți, ceea ce reprezintă peste 1/10 din populația țării și respectiv 2,67 % din totalul pierderilor țărilor beligerante, de peste 5 ori mai mult decât ponderea României în populația țărilor antrenate în război. Așa cum arăta I. I. C. Brătianu, peste 1/3 din forța militară mobilizată de România pe timpul campaniilor militare desfășurate între 1916-1919 și-a sacrificat viața pentru înfăptuirea înaltelor idealuri de libertate și unitate statală deplină. (5)

Deși sacrificiile României s-au făcut într-un număr mult mai mic de zile, aproximativ pe jumătate decât majoritatea beligeranților participanți la conflict, a avut totuși pierderi colosal de mari din cauza condițiilor specifice în care a fost nevoită să lupte. Astfel, în „Marele Război” purtat între 1916-1919 din 750 mii mobilizați au pierit în lupte 339 mii iar totalul victimelor din rândul militarilor s-a ridicat la 535 mii morți, răniți, prizonieri, dispăruți. În același timp, în Bulgaria, țară cu care România se poate compara din toate punctele de vedere, au existat la 1. 200 mobilizați, 87 mii morți și pierderi totale de 267 mii. Altfel spus România a pierdut 71% din militarii mobilizați iar Bulgaria 22%. Statistic, în Marele Război, cel mai adesea soldații români mureau de tifos, tuberculoză, dizenterie – cu toate acestea în toată perioada războiului doar 7 români s-au sinucis, față de 4133 ruși sinucigași. Media de vârstă a prizonierilor români a fost de 30 de ani. (6)

Războiul dus de armata română a cunoscut și înfrângeri severe precum dezastrul de la Turtucaia, manevra nereușită de la Flămânda, bătălia pierdută de pe Jiu, înfrângerea din bătălia pentru București dar și excepționalele victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Pierderile omenești din triumghiul morții din Moldova în acea teribilă iarnă 1916/1917, cauzate de boli, frig, foamete au amplificat pierderile omenești până la cifre de nesuportat pentru o națiune din vestul Europei.

Tributul de sânge al românilor transilvăneni

Românii din provinciile stăpânite de casa de Habsburg au fost nevoiți să plătească și ei un tribut greu de sânge pentru o cauză străină. Astfel, din cei aproape 500.000 de români mobilizați la începutul războiului, numai din Transilvania și Banat (circa 5,5% din totalul forțelor mobilizate de imperiu) - potrivit datelor publicate imediat după război – 92,6% (449 796) au fost trimiși să lupte direct pe front, aceasta a determinând un procent de peste 200 la mie de morți, dispăruți și invalizi din rândul lor. (7)

Pe toată perioada războiului între 1 august 1914 - octombrie 1918 au fost înregimentați în armata austro-ungară peste 650. 000 români ardeleni, alți 34 mii fiind încadrați în serviciile auxiliare. Dintre aceștia peste 80.000 au căzut sau au fost dați dispăruți în lupte, iar peste 60.000 au fost răniți. La 15 august 1916, momentul în care România a intrat în război alături de Antantă, 100.000 (120 mii după alte surse) de ardeleni din armata austro-ungară erau deja prizonieri în lagărele din Rusia. Din totalul prizonierilor ardeleni, circa 100. 000 se vor înrola ca voluntari în armata română. (8)

Detaliem pierderile de vieți românești în războiul care nu era al românilor cu datele înregistrate la nivelul județului Arad, în care au fost mobilizați circa 40.000 bărbați dintre care 38.402 au fost trimiși pe front. La finelul conflictului s-au înregistrat următoarele victime din satele românești din zona Chișineului: Cermei (4609 locuitori) – 51 morți; Grăniceri (4260) – 71 morți; Mișca (1704) – 68; Moroda (1565) – 56, Nădab (2220) – 69; Socodor (5207) – 139; Șepreș (4238) – 77; Zărand (3168) – 78, Sinteia Mică (810) – 25. Numărul invalizilor, al orfanilor și al văduvelor de război a fost foarte mare (În plasa Chișineu Criș se găseau 129 orfani de război). În continuare redăm câteva exemple care acoperă toate zonele județului. Astfel la Nădlac, cu 13.631 locuitori, au existat 195 morți, la Pil cu 1868 locuitori – 66 morți, Bonțești (838 locuitori) – 15 morți, Dulcele ((2540 locuitori) – 12 morți; Almaș (1940 locuitori) – 65 morți; Gurahonț ((860 locuitori) – 16 morți, Seleuș (2526 locuitori) – 97 morți, Șicula (3500 locuitori) – 63 morți, Nadăș (2724 loc) – 35 morți etc. (9)

Numai în 31 de localități din părțile Hălmeagului, populația s-a redus între 1910 și 1920 cu 1312 persoane. În 1910 erau 20.059 locuitori iar în 1920 18.747. (10)

Foarte ridicat a fost în județul Arad numărul invalizilor, orfanilor de război și văduvelor. Numărul invalizilor, în 1919, s-a ridicat la 4239 foști soldați. Cei mai mulți erau țărani (85%) și aveau între 20-30 de ani, în cea mai mare parte fiind grav bolnavi de tuberculoză (20%). Numărul văduvelor s-a ridicat la 5718, câte erau în evidența Biroului IOVR județean în 1936. Orfanii totalizau 6061 copii. (11)

O analiză atentă arată că în medie, în județul Arad, din cauza războiului, la 35 locuitori revine un mort sau un mort la 7 case. Cum la sfârșitul războiului (în 1919), județul Arad număra 413 407 locuitori și un număr de 69. 648 case, reiese că totalul celor morți a fost de circa 10. 000. În cazul orașului Arad au existat circa 2000 morți dintr-un total de 64.212 locuitori în 1918. La aceștia se adaugă și alții între care cei 165 locuitori din Aradul Nou morți pe front. (12)

Sacrificiile impuse românilor transilvăneni au avut un impact major asupra înstrăinării lor față de Imperiul bicefal care nu ținea cont de interesele cetățenilor săi. Românii s-au alăturat din acest motiv tot mai mult ideii de unire cu frații lor de dincolo de Carpați, care au intrat în luptă tocmai pentru eliberarea lor dintr-un stat care nu mai era al lor.

Memoria celor care s-au jertfit în război s-a menținut până astăzi, întreținând ideea jertfei și contribuind esențial la educația patriotică a cetățenilor României Mari. Conform ultimelor date ale Oficiului Național Pentru Comemorarea Eroilor există 1450 locuri memoriale dincolo de granițele țării în care își dorm somnul de veci peste 100.000 soldați care au căzut în serviciul patriei. În aproape toate satele românești există monumente închinat eroilor din Primul Război Mondial și anual s-au oficiat în biserica ortodoxă, în perioada interbelică, parastase pentru pomenirea lor.

Drama prizonierilor de război

A existat însă și o categorie de militari, prizonierii de război, mai puțin băgată în seamă, care însă nu are egal la nivelul suferințelor îndurate, dar care a avut și un rol foarte însemnat la propagarea ideilor naționale. Conform unor date statistice anunțate de puterile Quadruplei alianțe, acestea dețineau, la 1 februarie 1917, un total de 78.347 soldați și 1536 ofițeri prizonieri români. Pentru toată perioada campaniei 1916-1917 numărul pierderilor României în prizonieri de război a fost de 110.845. (13) Lucrări de specialitate mai recente numără 116 mii prizonieri de război sau dispăruți, dintre care mulți au fost înregistrați ca prizonieri de război. (14)

Câteva cifre comparative vor fi relevante pentru a înțelege fenomenul prizonierilor de război la nivelul țărilor aflate în conflict. Din motive particulare, proporția cea mai mare a prizonierilor de război a oferit-o armata austro-ungară care a înregistrat un număr de 2.200.000 ofițeri și soldați, în timp ce armatele franceză, britanică, germană au avut în total abia 1.300.000. La nivelul prizonierilor de război proporția pierderilor pentru Austro-Ungaria a fost de 32%, pentru Italia de 26%, pentru Franța de de 25%, pentru Germania de 9% iar pentru Imperiul Britanic de 7%. (15)

Pierderile mari înregistrate de armata austro-ungară se datorează în primul rând numeroaselor dezertări din armata imperiului multinațional și se cunoaște că regimente întregi ceho-slovace au dezertat, formând apoi în Rusia Corpul Ceho-Slovac. Mulți români au dezertat de asemenea atât pe frontul din Galiția cât și pe cel din Italia, dintre ei recrutându-se unitățile de voluntari care s-au alăturat armatei din vechiul regat pentru a lupta pentru eliberarea locurilor natale.

La sfârșitul lunii decembrie 1916 se constituie la Darnița, lângă Kiev, „un mare lagăr, în care au fost aduși 250 ofițeri și 1200 gradați, dintre prizonierii români. Guvernul rus care limitase numărul voluntarilor la 5000 permite până la urmă recrutarea a 30.000 voluntari. Acțiunea de recrutare s-a început în iarna 1916-1917, când s-a constituit primul batalion de voluntari ardeleni. Rata înscrierii de voluntari ajunge până la 200 voluntari pe zi, ca de la 3 iunie la 14 noiembrie 1917, cât a durat perioada activă de recrutare și instrucție, să fie trimise în Moldova 11 batalioane cu un efectiv de 374 ofițeri și 8261 soldați. Românii au dat cel mai mare procent de voluntari din Rusia: de 8,43%, cehii 8%, sârbii 7,5%. Cei mai mulți prizonieri români din Rusia au fost trimiși să lucreze pe întinsele moșii de la răsărit de Volga. În lagărele din Italia, Franța au fost internați alți români din armata austro-maghiară care au suferit umilința, foamea și bolile dar care nu au fost tratați diferit decât alți prizonieri de alte naționalități, puterile Antantei respectând în mare măsură reglementările internaționale. (16)

A existat însă și foarte multă suferință, care nu poate fi cuprinsă în cifre statistice și nici evaluată în vreun fel, trăită de prizonierii români în lagărele germane, așa cum este redată de istorici și de cercetători români și străini. În cartea „La guerre roumaine 1916-1918”, Neagu Djuvara afirmă că „Tratamentul la care dușmanii României i-au supus pe prizonierii români de război a fost dintre cele mai inumane. Ei au murit pur și simplu de foame și frig. Chiar cifrele oficiale germane constituie cel mai teribil rechizitoriu împotriva germanilor; 36,9% dintre prizonierii de război români internați în Germania muriseră deja în toamna anului 1917, iar 31,4% erau bolnavi în spitale. Mulți dintre prizonierii români internați în Bavaria în țarcuri de vite, mergeau în picioarele goale și nu aveau dreptul de a se înveli în timpul nopții. Guvernul german nu a ezitat să-i folosească pe prizonieri la lucrări de fortificare a frontului (fapt interzis de convențiile internaționale), unde mulți dintre ei au fost uciși de proiectile. (17)

În ziarul „La Roumanie” se scrie: „Am fost la trei luni după intrarea noastră în război, însoțiți de mai mulți confrăți din presă englezi și italieni pe frontul românesc până la primele linii la Olt și Jiu. Printre noi se găseau: Halimton, Fife, Daily Mail, Donohoe, de la Daily Telegraph, corespondenți de la Times, de la Morning Post, corespondentul de la „Secolo”, de la Agenția Radio etc, etc am vizitat câteva spitale, „Mărturisesc că nici măcare soldații cei mai grav răniți nu erau într-o stare atât de disperată, dar ceea ce ne-a înspăimântat cu adevărat pe toți a fost înfățișarea câtorva dintre nefericiții prizonieri care se înapoiaseră în liniile noastre. Acești prizonieri au fost în așa fel mutilați de ofițerii maghiari încât îți lăsau impresia că trăiseră printre animalele sălbatice. Am văzut soldați cu toate degetele de la

mâini tăiate, alții cu urechile tăiate și cei mai mulți având limba complet tăiată, aceștia nu vor mai putea vorbi niciodată. Unul dintre ei ne-a scris pe o foaie de hârtie, în prezența corespondenților străini: Au făcut aceasta pentru că el a refuzat să denunțe locurile unde se găseau trupe străine, locuri pe care poate nici nu le cunoșteau. (18)

Broșura „Les roumains en France 1916-1918”, apărută în colecția „Les Chemins de la Memoire”, editată de Secretariatul de Stat pentru Foștii Combatanți din cadrul Ministerului Apărării al Franței a dat capitolului consacrat prizonierilor de război un titlu deosebit de sugestiv: „Le martyre des Roumains”, din care extragem următorul paragraf: „Mai mult decât față de prizonierii de alte naționalități, germanii s-au arătat mai nemiloși vis-a-vis de români. De sus și până jos, în ierarhia militară a existat o unanimitate pentru a distruge pe cei care au „trădat” lagărul puterilor centrale”.

Zbigniew Karpus cercetător la Universitatea Nicolau Copernic spunea pe baza documentelor descoperite că „aproximativ 43 mii militari români au fost luați prizonieri de armata germană, 20-25 mii fiind concentrați în Pomerania, la Gdansk. Documentele relevă că soldații români au fost tratați în mod bestial, fiind considerați trădători. Ancheta statului polonez a evidențiat numeroase cazuri de bătaie și maltratare, hrana extrem de proastă, locuințe fiind bordeie neîncălzite, în care trăiau câte 180 prizonieri, condițiile climatice aspre, epidemiile, lipsa asistenței medicale au făcut ca prizonierii români să decedeze în număr mare.

Despre condițiile din lagărele de la Tuchola profesorul spunea că „tratamentul special rezervat pentru soldații români a reprezentat prologul a ceea ce avea să fie Auschwitzul, Treblinka sau Dacha-ul din timpul celui de al doilea război mondial. (19)

Sacrificiile date pentru apărarea Marii Uniri

Unirea proclamată la 1 decembrie 1918 nu i-a adus însă în mod automat pe toți românii transilvăneni sub administrație românească, aceasta petrecându-se treptat, abia în aprilie 1919 Crișana fiind eliberată iar Aradul chiar mai târziu, în 17 mai 1919. În tot acest interval în partea de Transilvanie, încă maghiară, s-au întâmplat numeroase atrocități împotriva românilor soldate cu morți, răniți, prizonieri, case arse etc. Cel mai mediatizat a fost cazul Beliș supranumit „Baia de sânge de la Beliș”. În 8 noiembrie 1918 batalionul condus de Urmanczy a împușcat în satul Beliș 20 români, între care 3 femei iar cadavrele au fost puse pe jăratecul depozitului incendiat cu scopul de a fi arse și aceasta în ziua de 12 noiembrie, în timp ce comisia mixtă de anchetă se găsea la fața locului. Români socotiți periculoși au început să fie deferiți în număr mare curților marțiale pe motiv

că „nutresc sentimente daco-romane”. Numai în Bucovina până la sfârșitul anului 1915 au fost pronunțate 330 condamnări la moarte. (20)

Aproximativ 300 de români arădeni au fost omorâți de gărzile maghiare după încetarea războiului și se pot numi morții de la Arad, Ineu, Chișineu Criș, Chereuș, Șimand, Covăsânț, etc. Numele lor se regăsesc trecute pe monumentul de piatră din parcul situat în spatele Primăriei Arad. Cel mai cunoscut caz de represiune antiromânească este cel consumat în contextul vizitei în Arad a generalului francez Berthelot, din 28 decembrie 1918, când a doua zi au avut loc grave incidente care au început la hotelul Crucea Albă. Atunci, profitând de faptul că gărzile românești nu erau înarmate, garda maghiară a atacat românii aflați pe actualul Bulevard al Revoluției omorând mai mulți dintre cei prezenți la eveniment, existând și numeroși răniți.

Incidentele dintre români și gărzile maghiare au început atunci când oamenii satelor s-au răsculat împotriva vechii ordini, au atacat castelele nobililor, au devastat magaziile și prăvăliile unor comercianți considerați rapaci. În ziua de sâmbătă, 2 noiembrie 1918, au început tulburările la târgul de la Pâncota, când țăranii prezenți, din satele înconjurătoare, au atacat prăvăliile comercianților, magaziile, castelul contelui. Atunci, la Pâncota au fost împușcate 4 persoane și au fost rănite alte 30. Ulterior la Ineu au existat 8 morți, 20 grav răniți și 200 răniți ușor, la Mocrea au existat 15 morți și mai mulți răniți. (21). La Seleuș au fost împușcate 2 persoane de garda maghiară venită să recupereze bunurile furate. În dimineața zilei de 5 noiembrie 1918, trei covăsânțeni: Florea Vasile de 41 ani, Drăgan Ioan de 28 ani și Bârneț Gheorghe, abia întorși de pe front, îmbrăcați încă în haine militare, dar fără arme, mergeau pe drumul mare. Au trecut pe lângă casa evreului Wittemberghel, poreclit arendașu, și au fost zăriți de gardiști maghiari pe fereastră și au fost împușcați cu mitralierele. Tot în 5 noiembrie 1918, locuitorii din Voievodeni au plecat la administratorul domeniului din Aldești ca să-și primească ovăzul conform înțelegerii stabilite dinainte. Au sosit însă jandarmii și soldații din garda Aczel. Au fost împușcați 22 de oameni, între care și Maria Bătrâna de numai șase ani. (22)

La sfârșitul lui decembrie 1918 garda maghiară s-a dedat la execuții în masă. Din nou la Covăsânț au fost împușcați: Laia Barna, Budureanu, Ioan Bârneț și Vasile Florea. De asemenea au fost arestați și maltratați alți cetățeni în frunte cu pr. Ioan Cure. De asemenea, din Covăsânț au murit în Primul război mondial 107 oameni. (23)

Incidente de acest fel, soldate cu morți și răniți au avut loc în multe alte localități din județ, până la urmă garda națională românească a instaurat ordinea în satele românești. Dar, violențele nu s-au oprit pentru că gărzile

maghiare au încercat să preia conducerea administrativă în sate din mâinile consiliilor naționale românești, mai ales după instalarea la Budapesta a unui guvern comunist condus la Bela Kun .

În aprilie 1919, bandele armatei roșii ale lui de Bela Kun au intenționat să pătrundă în depresiunea Zărandului, pe valea Crișului Alb, spre Hălmațiu. Locuitorii din Bârsa au încercat să împiedice această înaintare. La îndemnul căpitanului Barbu, voluntari din Șiria și Bârsa având în frunte pe preotul Ioan Popovici și pe un fost plutonier din armata austro-ungară, pe nume Petre Luștea, au chemat sătenii la rezistență. Au scos șinele de cale ferată de pe teritoriul Bârsei spre a împiedica accesul trenului spre defileul Crișului Alb. Apoi s-au retras spre Gurahonț-Hălmațiu luând legătura cu armata română care înainta din direcția Deva-Brad.

Pe linia Sântana – Hălmațiu a acționat o bandă sub comanda sublocotenentului Delhany Antal și a sublocotenentului Moravetz Karoly. Din ordinul lui Delhany a fost aruncat și ars, la 19 februarie 1919 în locomotiva nr 51, Pavel Crainic din Vârfuri, iar Pavel Bogdan a scăpat ca prin minune. Au fost împușcați, la 3 martie 1919, Ioan Luciu 26 ani și la 16 februarie 1919 Petru Cotoc, 50 ani din Leasa, Nicolae Groza de 19 ani din Hălmațiu, Ioan Tișca de 36 de ani și Vasile Tișca, de 24 ani, din Țărmure. Femeia Maria Ciungan din Hălmațiu a fost împușcată la nunta fiicei sale și jefuită de banii miresei. Toma Petrișor de 36 de ani și Gheorghe Tuluvan de 22 de ani, amândoi din Săliștea Bihorului au fost împușcați la Dealul Mare. (24)

La Șiria au fost uciși, în 19 februarie 1919, Virginia Hotăran și fiul ei bolnav Gheorghe. Soțul ei se afla în fruntea organizației naționale românești. Acesta le-a fost vina stabilită de garda maghiară. (25)

Pe linia ferată Sântana-Otlaca a acționat un detașament maghiar, sub comanda locotenentului Endresz Jozsef din Șimand. Din porunca acestuia au fost uciși în noaptea de 8/9 aprilie preoții Cornel Leucuția și Cornel Popescu din Șimand iar notarul Florian Heredeu abia a scăpat cu fuga. Tot acest ofițer a dat ordin pentru uciderea altor patru otlăcani (Grăniceri), dintre care unul, Ignat Ungureanu, a fost împușcat în gară iar Teodor Rediș, Gheorghe Ianovici și Ioan Ioanovici au fost uciși și aruncați în canalul Morilor. Oamenii de sub comanda aceluiși ofițer au ucis în Nădab, la 8 februarie 1919, pe Ioan Popa, iar la 9 aprilie pe Pascu Jurjuț, și pe soția acestuia Iuliana, pe fiii lor Ioan de 10 ani și Valeriu de 8 ani. Aceași bandă a acționat și la Cinteii unde un locuitor a fost omorât și el de unguri, care l-au împușcat după ce singur și-a săpat groapa. Doi dintre cinteienii de curând întorși de pe front, Costan Gavrilă și Șuteu Moise s-au înrolat în armata

română cu care au plecat împreună spre Ungaria. În total în acele luni de teroare și ocupație maghiară au fost omorâți cinci locuitori din Cinteii. (26)

Campania din Ungaria din 1919

România a devenit întreagă, cu majoritatea românilor sub protecția sa, abia în anul 1919, după o altă campanie militară dusă împotriva armatei roșii maghiare a lui Bela Kun. În noaptea de 14/15 aprilie armata română a trecut linia Zalău - Ciucea - Zam și a început ofensiva spre vest pentru dezrobirea fraților din Maramureș și Crișana care sufereau atrocitățile descrise mai sus. Campania s-a încheiat abia în 4 august, odată cu ocuparea Budapestei. De la începutul ostilităților, în martie 1919, până la sfârșitul lui august 1919, pierderile suferite de armata română pe frontul de vest s-au ridicat la 188 ofițeri și 11. 478 soldați dintre care 69 ofițeri și 3556 soldați au făcut supremul sacrificiu pe câmpul de luptă. Efectivul trupelor angajate de armata română s-a ridicat la 276. 611 militari. (27)

Prețul material

Pierderile materiale și financiare românești pot fi grupate în două mari categorii. În prima sunt incluse cheltuielile cu înarmarea și întreținerea armatelor pe fronturi și în a doua categorie intră distrugerile și acapărările de bunuri în urma ocupării a circa 100.000 km.p. din cei 130.903 kmp ai României de la 1916.

Din totalul sumelor cerute puterilor centrale de către țările învingătoare, care se ridica la suma de 494 miliarde franci aur, doar 31 miliarde au revenit României, ceea ce însemna aproximativ 6,3%. Pierderile recunoscute în mod oficial pentru România, prin tratatele de pace au fost evaluate la doar 31 miliarde lei aur. Dacă avem în vedere că valoarea producției anuale a României înainte de război era de 1,8-2 miliarde lei aur, în numai doi ani de război au fost distruse bunuri materiale pentru care s-a muncit 16 ani. În realitate totalul pierderilor materiale ale României s-a ridicat la uriașa sumă de 72 miliarde lei aur.

La conferința de la Spa (Belgia), ținută în iulie 1920, Comisia de Reparații a hotărât în mod arbitrar - prin David Loyd George - cotele ce trebuiau să revină fiecărui învingător. România a primit o cotă de abia 1%.

În comparație cu alte țări, România dusese războiul cu mai puține împrunuturi, cea mai mare parte a cheltuielilor războiului fiind susținută din resurse interne. Așa de exemplu, de la începutul războiului până la armistițiul din 1918, din datoria contractată de statul român pentru ducerea războiului, de 2 714 582 500 lei, datoria externă era în valoare de 564 852 500 lei. Ea a crescut mult în perioada ce a urmat. Astfel, până la 3 martie 1921, conform cheltuielilor militare suplimentare, a celor de aprovizionare

și reconstrucție, datoria României crește până la data menționată cu suma de 2 110 432 481 lei. Ca urmare România era restantă și cu sumele provenite din vechea datorie în valoare de 1 652 114 940. Ca stat debitor mai avea datorii de de 2. 057 972 799 lei aur. (28)

Primul Război Mondial a provocat ample distrugerii materiale și o scădere a principalilor indicatori economici în anii de după încheierea conflictului. După calculele lui Victor Axenciuc, scăderea a fost de circa 28 la sută din produsul intern brut pe cap de locuitor și de circa 36 la sută din averea națională pe cap de locuitor.

Producția cerealiară pe cap de locuitor a fost în anii 1921-1925 de doar 67,6% față de nivelul mediu din anii 1901-1913 în timp ce în Bulgaria nivelul a fost de 72,1% în Iugoslavia de 80,4% și doar în Grecia, afectată de război până în 1922, a fost mai mică, de doar 64,2%.

Producția industriei prelucrătoare se situa în România anulului 1921 la doar 47,2% din nivelul anulului 1913, în timp ce în Ungaria era de 64,5, în Polonia de 46,8%, în Franța de 61,7%, iar în Germania de 74,7%. (29)

Prin urmare, prețul pe care l-au plătit românii pentru a exista împreună în fruntariile unui singur stat național a fost imens și cel puțin din acest punct de vedere ei nu datorau nimănui nimic. Recunoașterea existenței României Mari la Conferința de Pace de la Paris a fost urmarea firească a sacrificiilor făcute și a voinței unanime a românilor transilvăneni, proclamată la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, a românilor bucovineni la 28 noiembrie la Cernăuți și a românilor basarabeni 27 martie la Chișinău de a se uni într-un stat național unitar.

Bibliografie

1. Magazin istoric, octombrie 2018, p. 54 – p. 61.
2. C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, „România și conferința de pace de la Paris (1918-1920)”, Editura Dacia, 1983, p. 336.
3. C. Botoran ... op. cit, p. 138.
4. Norman Davies, „O istorie a Europei”, Editura RAO, p. 1203.
5. Istoria militară a poporului român, vol V, Editura militară, 1988, p. 801.
6. Luchian Deaconu, Otilia Gherghe, „Ofițeri români prizonieri de război 1916-1918, mărturii zguduitoare”, Editura Sitech, Craiova, 2012, p. 33.
7. Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan,, Campania armatei române din 1918-1919”. Editura enciclopedică București 1994, p. 81.
8. Luchian Deaconu, op. cit. p. 41.
9. Alexandru Roz, „Aradul – Cetatea Marii Uniri”, Editura Mirton, Timișoara 1993, p 87-91) .
10. Al Roz, op. cit. p. 97.

11. Al Roz, op. cit, p. 96.
12. Alexandru Roz, „Noiembrie 1918. Aradul, capitala Transilvaniei”, Arad 2002, p 142.
13. Jean de Nouzille, „Calvarul prizonierilor de război români în Alsacia și Lorena 1917-1918”, București 1997, p. 21.
14. Luchian Deaconu, op. cit. p 40..
15. Luchian Deaconu, op. cit, p. 31.
16. Magazin istoric, octombrie 1918, p. 54.
17. Luchian Deaconu, op. cit. p. 22.
18. Luchian Deaconu, op. cit. p. 80.
19. Luchian Deaconu p. 45.
20. Luchian Deaconu, op. cit. p. 81.
21. Ziridava nr 7, Arad 1977, p 231. .
23. Rodica Colta, Doru Sinaci, Natalia Tomi, „Monografia comunei Covăsânț”, Editura Mirador, 2012, p. 56.
24. Ioan Godea, „Bârsa, comună din Țara Zărandului”, Editura Mirador, Arad 2012, p. 83.
25. Biblioteca Ligii Antirevizioniste, „La 15 ani de la Desrobirea județului Arad, editată de Liga Antirevizionistă, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1934, p, 15.
24. Biblioteca ligii antirevizioniste Arad, op. cit. p. 18.
26. Ioan Valeriu Tuleu, „Cintei- satul dintre bălți”, Editura „Viața arădeană”, Arad 2008, p. 82 .
27. Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, „În apărarea României Mari, campania armatei române din 1918-1919”, Editura Enciclopedică, București 1994, p . 290.
28. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, „România după Marea Unire”, Editura științifică și enciclopedică, București 1986, p. 36.
29. Bogdan Murgescu, „Economia României – 1918-2018”, Magazin istoric, august 2018, p. 33.

Rolul mișcării de emancipare națională a românilor din Transilvania în Unirea de la 1 Decembrie 1918

The Role of the National Emancipation Movement of the Romanians in Transylvania in the Union of 1 December 1918

*Ioan Boia,
Universitatea de Vest “Vasile Goldiș” din Arad*

Abstract

The study analyses the national and international/European background of the national emancipation movement of the Romanians in Transylvania and Banat, at the beginning of the 20th century, in the context of the First World War outbreak and expansion. Initiated with a specific objective, i.e. the restoration of the autonomy of Transylvania, the national emancipation movement in this geographical-historical region would set as its final goal the separation from Hungary and the union with the Old Kingdom. The year 1918 marked a radicalization of the national movements in the Empire, following the Congress of Oppressed Nationalities in Rome, emphasizing the nations' struggle for self-determination in Central Eastern Europe

Keywords: First World War, emancipation, Romanians, Transylvania, union.

La începutul secolului al XX-lea, întreaga lume a fost dominată de Primul Război Mondial, cu consecințe negative nebănuite, care au produs schimbări fundamentale în toate domeniile.

Transilvania se găsea atunci sub dominația Austro- Ungariei, una dintre principalele puteri vinovate de izbucnirea lui. Cercurile oficiale ale imperiului dualist au desfășurat o intensă propagandă în favoarea războiului, atât înainte de izbucnirea lui, cât și după aceea. În acest context s-au făcut presiuni asupra conducătorilor politici și bisericești ai românilor din Transilvania, pentru a le smulge declarații de fidelitate. Cea mai mare parte a membrilor P.N. Român, au combătut o asemenea poziție. Între alții, arădenii Vasile Goldiș, Ion Russu-Șirianu, Ioan Suciu și Ștefan Cicio-Pop

au adoptat o atitudine de rezistență semnificativă față de presiunile exercitate asupra lor de către guvernul maghiar. Ba mai mult, pentru a nu se angaja cu nimic față de guvern, Comitetul Executiv al PNR, hotărăște, la începutul lunii august 1914, suspendarea activității partidului, iar prin intermediul ziarului “Românul” se face precizarea: “Ar fi de dorit, mai departe, ca acei bărbați ai noștri, cari simțesc un imbold irezistibil de a face declarațiuni și enunțațiuni politice, să binevoiască a spune, că acestea sunt păreri lor personale, pentru că neputându-se întruni Comitetul Partidului Național Român nici în numele poporului român nu se pot face enunțațiuni politice”¹. De altfel, în părțile Aradului, ca și în întreaga Transilvanie, românii au avut de la început o poziție fermă, de condamnare a războiului, odată cu izbucnirea lui nutrind puternic speranța că Imperiul austro – ungar, conglomerat de popoare supuse, se va destrăma și se vor crea condiții pentru realizarea dezideratului secular al unității naționale. Ziarul “Românul” din Arad, se face ecoul unor asemenea opinii. Arătând că între românii transilvăneni și cei din România, există strânse legături etnice și culturale, pentru că “sufletește suntem aceeași ființă”, ziarul afirmă cu claritate interdependența dintre aceștia, subliniind că “România nu poate exista fără de noi și noi nu putem să existăm fără de România”².

Pacea așteptată presupunea schimbări radicale în plan social, politic și național. Erau cerute de realitățile întâlnite în satele și orașele Transilvaniei, în toate provinciile românești din fostul Imperiu Austro – Ungar. Reîntoarcerile acasă au însemnat înclășări și confruntări între cei ce au fost vreme îndelungată asupriți și între puternicii stăpânirii apuse. Slujbașii primăriilor, ai jandarmeriilor, stăpânii ori arendașii moșiilor au fost alungați sau au fugit din calea răsculaților, temându-se de judecata mulțimii.

Locul de întâlnire al nemulțumiților erau sediile primăriilor, unde dădeau foc catastifelor în care figurau mereu ca datornici ai visteriei de la Budapesta și Viena, ori ai „casarului” comunal. Alungarea a cca 90% din slujitorii vechii stăpâniri a însemnat o primă și mare victorie a românilor transilvăneni.

Jandarmeria-un binecunoscut organ de represiune al puterii dualiste, a constituit de asemenea, un obiectiv însemnat la sfârșitul Primului Război Mondial. Apărători ai vechii stăpâniri, „călăuze” și „însoțitori” ai multor

---

¹ Alexandru Roz, *Noiembrie 1918. Aradul – capitala Transilvaniei*, p. 134.

² Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, Cluj, 1968, p.251*; „Românul”, an IV, nr. 67 din 30 iulie/12 august 1914, p. 1; *Idem*, nr. 93 din 30 aprilie/13 mai 1914, p. 1, *Idem*, nr. 98 din 6/19 mai 1914, p. 1.

români învinuiți pe nedrept spre închisori în anii războiului, ca și mai înainte, jandarmii erau detestați de popor și împotriva lor s-a ridicat în 1918, cu tărie și dreptate, națiunea română din Transilvania.

Prin ruperea și a acestei verigi puternice, ce a executat cu fidelitate ordinele autorităților centrale ale monarhiei dualiste, s-a descompus, treptat, în lunile octombrie–noiembrie, vechea putere locală. Astfel, a avut loc în aceste părți ale Transilvaniei, o înlocuire a puterii locale – a primăriilor și jandarmeriilor aparținând stăpânirii austro–ungare – chiar înainte de realizarea Marii Uniri. Fenomenul trebuie considerat ca fiind o etapă importantă în procesul de realizare a Unirii Transilvaniei cu România.

În aceste condiții, stăpânii de moșii și, deopotrivă, arendașii au luat forțat drumul pribegiei, ieșind ca altădată slugile lor – prin porțile din dos. Pământurile și-au primit în multe locuri stăpânii de drept. În toate satele, curțile grofilor, pământurile acestora, fie ele terenuri arabile, pășuni sau păduri, au constituit un principal obiectiv pentru țărani. Firesc, desigur. De ele se lega- pentru țăranul român sau de altă naționalitate, dar de aceeași condiție socială, de multă vreme - o viață de trudă și lipsuri. Acolo unde marea proprietate predomina – și nu erau puține asemenea cazuri- țărani au fost strânși, așa cum este exprimată această realitate într-un document al vremii „ca într-un cerc de fier neputându-se dezvolta nici cu o palmă de pământ în nici o direcție”³.

Grupurile naționale latine – românii și italienii, prezentau un pericol amplificat de existența statelor co-etnice la frontierele austro – ungare, România și Italia. Chiar dacă aceste două state erau partenere Austro- - Ungariei și Germaniei în Tripla Alianță, până în 1916, respectiv 1915, asocierea politico-dinastică nu a diminuat mișcarea lor națională. Dimpotrivă, intervențiile regelui Carol I al Regatului României la Viena și Berlin au dus la internaționalizarea problemei românilor din Transilvania.

Mișcarea națională a românilor din Austro – Ungaria avea la un moment dat un obiectiv limitat – restaurarea autonomiei Transilvaniei, cel puțin similară cu statutul pe care îl avea Croația – Slavonia. Programul era sprijinit din România și de Liga Culturală Română. Obiectivul era compatibil cu loialitatea față de imperiu și Casa de Habsburg, dar incompatibil cu intransigența naționalismului ungar⁴. Liderii românilor din Transilvania și Ungaria aveau legături și cunoșteau ideile și acțiunile cehilor Karel Kramar și Thomas Masaryk, ale slovacilor Mila Hodja și Andrei

³ Marcel Tirban, *Din istoria României.1918-1921*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p. 57.

⁴ Robert A.Kann, *A history of the Habsburg Empire, 1526-1918*, UCP, 1984, pp. 460-461.

Hlinka, ale polonezilor Ignacy Daszinski și Vicenty Witos, ale croaților Ante Starcevic și Iosip Frank. Toți aceștia stăpâneau foarte bine situația internă, starea de spirit de la Curtea din Viena, raporturile dintre administrația austriacă și cea ungară de la Budapesta și mai ales conjunctura externă. Era absolut normal că pentru elita politică din imperiu, până în toamna anului 1918, nu se întrevedea și nu se concepea destrămarea Austro – Ungariei. Toți concepeau reforma, dar în cadrele acestui stat.

Acțiunile acestei generații de lideri politici, legați de propriile lor comunități etnice, au contribuit la clarificările din 1918. Acest an marchează o radicalizare a mișcărilor naționale din imperiu. După Congresul de la Roma al naționalităților de la 8 aprilie 1918, lupta sârbilor, a cehilor și slovacilor, polonezilor și românilor pentru autodeterminare se accentuează. Lozinca lansată de emigrația cehă- „Distrugeți Austro – Ungaria”, este tot mai mult vehiculată.

Obiectivele erau aceleași, de ordin social și național: lichidarea rămășițelor feudale, înlăturarea reformei agrare și a libertăților democratice, înlăturarea aparatului de stat maghiar, unirea cu România. Desfășurate la cumpăna dintre două epoci – modernă și contemporană - mișcările din toamna anului 1918, declanșate la terminarea războiului, au contribuit direct la destrămarea vechii puteri administrativ-politice și de represiune locală. Se creaseră prin acțiunile lor – încă înainte de a se hotărî Unirea de la Alba Iulia – condițiile instalării unei administrații românești, la nivel local, în multe sate și orașe și s-au pus chiar bazele ei prin consiliile naționale românești, care au însemnat o formă de manifestare a ideii de unitate națională și o etapă în drumul împlinirii acesteia.

La Viena guvernul pierde treptat din autoritatea sa. Guvernele care se succed își stabilesc două priorități: obținerea armistițiului și încheierea păcii, pe de o parte și găsirea de soluții pentru rezolvarea problemei naționale, pe de altă parte. Principiul *divide et impera* nu mai era aplicabil. Pe fronturile de operații militare, Austro – Ungaria înregistrează eșecuri. În astfel de circumstanțe, guvernul de la Viena face o declarație oficială arătând că intenția împăratului și a cabinetului său era de a reconstrui monarhia pe baze confederative. Această idee a stat la baza Manifestului împăratului Carol I de Habsburg, adresat „popoarelor mele credincioase” la 17 octombrie 1918⁵.

Manifestul imperial, chiar dacă a fost tardiv, a fost receptat pozitiv de către naționalitățile din monarhie, altele decât cea maghiară. În cele mai multe cazuri, liderii politici ai naționalităților din imperiu au interpretat

⁵ Erich Zollner, *Istoria Austriei*, vol. II., Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 605.

corect manifestul imperial în sensul devoluției puterii centrale, a descentralizării. Din aceste motive s-a procedat la constituirea comitetelor naționale, care vor prelua prerogativele statale de la centrul politico – administrativ pentru a le aplica pe teritoriile pe care le reprezintă, în formațiunile statale proprii, în curs de constituire. Acestea vor deveni statele succesoare ale Austro – Ungariei, pentru că nici o comunitate națională nu va mai accepta o formulă federală de asociere⁶.

O acțiune politică de valoare excepțională pentru întreg demersul românilor transilvăneni din toamna și iarna anului 1918 spre realizarea unirii lor cu frații de „peste munți” a fost Declarația privind dreptul de autodeterminare a românilor din Transilvania citită în parlamentul de la Budapesta la 18 octombrie 1918 de către Alexandru Vaida-Voevod, în numele Partidului Național Român⁷.

Importanța și semnificația unei asemenea declarații era covârșitoare. O verigă din lanț a început să se rupă pe locul unei fisuri. Nu era vorba de o simplă declarație de principii, enunțată în numele Partidului Național Român; era o hotărâre a întregii națiuni române din Transilvania adusă la cunoștința parlamentului maghiar. În aceasta consta gravitatea ei pentru monarhie, iar în ceea ce îi privește pe români, Declarația din 18 octombrie 1918 va fi așezată la temeliea întregii lupte naționale desfășurate pe pământul Transilvaniei, până la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Declarația de la Oradea a avut un ecou deosebit în ținuturile românești și în străinătate. Gazeta „Adevărul” sublinia că „are un caracter istoric”⁸, iar un ziar maghiar din Arad menționa că „toate păturile și curente românești sunt unanime a recunoaște că în aceste ceasuri de mare cumpănă, singurul care poate să reprezinte națiunea română din Ungaria și Ardeal și să aducă hotărâri în absolut toate problemele este Comitetul național”⁹.

O etapă următoare în organizarea luptei naționale din toamna anului 1918, de o mare însemnătate și ea, se înscrie în formarea Consiliului Național Român Central și a organizațiilor sale teritoriale, comitatense, cercuale și comunale. Consiliul Național Român Central înființat la Budapesta, la 18/31 octombrie 1918, și-a început activitatea la Arad, câteva zile mai târziu, la 2 noiembrie, în casa lui Ștefan Cicio-Pop, devenit președintele Consiliului¹⁰. Astfel străvechiul oraș al Aradului, devine în

⁶ Alexandru Ghișa, *România și Ungaria la început de secol XX, P.U.C.*, 2002, p. 78.

⁷ Alexandru Roz, *Aradul-cetatea Marii Uniri*, Ed. Mirton, Timișoara, 1993, p. 114.

⁸ „Adevărul” din 13/27 octombrie 1918.

⁹ „Aradi Hirlap” din 15 octombrie 1918.

¹⁰ Albani Tiron, *Memorii*, București, 1969, pp. 48-51; Grapini Enea, *Ziua cea mare*, în C. Dumitrescu, *Din lunga timpului bătaie*, Cluj-Napoca, 1978, pp. 217-219; Albani Tiron,

noiembrie 1918, vâpitala celei dintâi guvernări românești asupra întregii Transilvanii. Acest deosebit rol și-l va îndeplini cu cinste, demnitate și într-o asemenea modalitate, încât va deveni de referință și va dobândi mereu elogii. În componența Consiliului Național erau trei arădeni: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop și Ioan Flueraș. Era o recunoaștere a rolului pe care liderii arădeni îl avuseseră permanent în cadrul evenimentelor ce se precipitau din toamna anului 1918, a contribuției lor concrete și majore, de multe ori hotărâtoare, la rezolvarea judicioasă a problemelor care se puneau în fața poporului nostru, pentru realizarea marelui ideal al eliberării și unității sale naționale. Consiliul Național Român Central a desfășurat o dublă activitate, politică și administrativă, având funcțiile și rolul unui organism statal central, dar și reprezentativ în același timp. A fost considerat drept singurul for politic căruia i se adresau, pentru instrucțiuni, frunțașii luptei naționale din întreg Ardealul, din Banat, din Crișana și din Maramureș.

Consiliul Național Român Central nu a orientat numai, ci a condus efectiv viața politică din Transilvania, cu sprijinul organismelor locale, care au acționat ca forțe politico – administrative, în locul vechilor instituții înlăturate în vremea mișcărilor populare din octombrie – noiembrie 1918. Au fost alese cu scopul de a rezolva problemele social – economice și politice cu caracter local și de a contribui la pregătirea unirii Transilvaniei cu România.

Cadrul în care s-a desfășurat lupta românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș pentru realizarea deplinei unități naționale l-au constituit consiliile naționale românești, în componența lor intrând intelectuali, țărani, muncitori, meșteșugari, comercianți, aleși în adunări populare direct, prin vot deschis.

Consiliile românești au reprezentat, prin modul de constituire și deopotrivă prin componența lor, expresia deplinei solidarități naționale românești, conștientă și manifestată la nivelul tuturor claselor și păturilor sociale care au adus, prin forța lor politică, la ordinea zilei, problema desăvârșirii unității noastre naționale. Această acțiune de masă, de o importanță covârșitoare, realizată înaintea lui 1 Decembrie 1918, conferă Hotărârii de la Alba Iulia un profund caracter popular, un indiscutabil suport plebiscitar.

Douăzeci de la Unire, vol. I, Oradea, 1938, p. 168; I. Flueraș, *Cum am ajuns la Alba Iulia*, în Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, pp. 166-174; „Adevărul”, ediție specială din 21 octombrie/3 noiembrie 1918, p. 1.

Paralel cu înființarea consiliilor, s-au creat și gărzile naționale, formate mai ales, din foști soldați reîntorși de pe fronturi. Subordonate consiliilor naționale, gărzile naționale erau considerate ca forțe executive în probleme de ordine.

Oriunde au avut loc adunări de formare a consiliilor naționale românești – în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș – ele au fost prilejul dorit și așteptat de mult ca cei mulți să poată vorbi în limba și dorințele lor. Cărturari, țărani, muncitori, reprezentând întreaga opinie publică românească, au venit spre locurile adunărilor cu steaguri tricolore în frunte și în acordurile cântecelor Deșteaptă-te române sau Pe al nostru steag e scris unire.

Au manifestat toate consiliile românești – indiferent de caracterul lor, comitatens, cercual, orașenesc, sau comunal – o încredere nelimitată în Consiliul Național Român Central de la Arad, al cărui program de activitate l-au cunoscut și l-au aprobat în întregime „Anunțăm - se consemna în procesul verbal de constituire a Clubului Național Român din Oradea și Biharia, din 3 noiembrie 1918, că stăm pe baza Declarațiunii Comitetului Național Român, citită în Parlament de deputatul nostru Alexandru Vaida și declarăm că singurul reprezentant competent al românilor din Ungaria și Transilvania este Consiliul Național Român Central¹¹. Același lucru l-au spus și caransebeșenii la 7 noiembrie 1918, când și-au constituit Consiliul lor Național¹², românii din Țara Bârsei sau a Făgărașului, de pe Târnava ori Mureș, din Banat sau Crișana, toate consiliile comitatense și locale formate în noiembrie 1918. Spre Arad și –au îndreptat privirile și de acolo așteptau românii organizarea drumului lor triumfal spre vechea cetate Alba Iulia¹³.

În Arad, de la început, vechile organe reprezentând imperiul dualist sunt răsturnate de către revoluție și create altele noi, cu rolul de a prelua și exercita puterea, respectiv Consiliul Național Român al orașului Arad și Gărzile Naționale Române. Consiliul Național Român al orașului Arad s-a constituit la 21 octombrie/3 noiembrie 1918 din trei reprezentanți ai PN Român (Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș și Gheorghe Crișan) și trei ai social – democraților români (Vasile Maghiar, Ioan Costa și Ludovic Feier)¹⁴.

¹¹ Din lupta poporului român pentru libertate și unitate națională. Documente RA, 1968, 11, nr. 2, p. 211.

¹² Alexandru Porțeanu, *Lupta revoluționară a maselor populare din județul Caraș – Severin pentru unire cu România*, în „Banatica”, 1977, 4, p. 323.

¹³ Marcel Știrban, *Din istoria României...*, pp. 63-65; *Civilizația medievală și modernă românească*, Ed. Dacia, Cluj – Napoca, 1985, pp. 371 – 375.

¹⁴ Alexandru Roz, *Noiembrie 1918. Aradul – capitala Transilvaniei*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2002, p. 157.

Odată organizată Garda Națională Română din Arad, adresează la 3 noiembrie 1918, o Chemare tuturor soldaților români, ca să constituie „Armata Națională Română, sub conducere românească, pentru îndeplinirea scopurilor sfinte românești”¹⁵. După constituire, Consiliul Național Militar Român din Arad devine forul suprem al Gărzilor Naționale Române din Transilvania, rol pe care-l va îndeplini până la 11 noiembrie 1918, când se va constitui Comanda Supremă a Gărzilor Naționale din Transilvania.

Legitimitatea Consiliului Național Român Central a fost întregită prin adeziunea celor două biserici românești – ortodoxă și greco – catolică. Inițiativa aparține, aproape simultan, episcopului ortodox de Caransebeș, dr.Miron Cristea, viitorul patriarh al României întregite și episcopului greco – catolic de Gherla, dr,Iuliu Hossu, viitor cardinal, care au transmis circulare în eparhiile lor pentru a se elimina pomenirea împăratului - rege din dinastia Habsburgilor și acestuia să i se substituie Consiliul Național Român¹⁶.

Paginile ziarelor românești din octombrie – noiembrie 1918 s-au constituit în adevărate cronici, devenind pentru generațiile viitoare, o autentică antologie a luptei naționale a românilor de la 1918, o luptă cu profund caracter de masă, întemeiată pe dreptul istoric al porului român la realizarea desăvârșirii unității sale naționale, întemeiată pe dreptul popoarelor de a-și întregi sau forma state naționale, potrivit propriei lor voințe.

Întrucât preluarea prerogativelor statale întâmpină dificultăți, Consiliul Național Român Central transmite Consiliului Național Ungar, instalat la guvernare la 31 octombrie 1918 și condus de Mihaly Karolyi, o notă diplomatică ultimativă, datată 9 noiembrie 1918, prin care solicită predarea întregii puteri de guvernare asupra teritoriilor locuite de românii din Transilvania și Ungaria. Consiliul Național Român Central acționează ca autoritate legală a națiunii române în vidul de putere apărut prin desființarea Imperiului austro – ungar, a structurilor constituționale și statale ale acestuia. „Nota” semnată de Ștefan Cicio-Pop, președintele CNRC, precizează că se așteaptă un răspuns în termen de trei zile.Documentul este analizat în ședința de guvern de la Budapesta din 10 noiembrie 1918, care îl interpretează ca un ultimatum și aprobă propunerea de acceptare a negocierilor cu românii¹⁷.

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 159.

¹⁶ Alexandru Ghișa, *Românii și Ungaria la început de secol XX*, P.U.C., 2002, pp. 107-108.

¹⁷ Peter Haslinger, *Arad, November 1918, Oszkar Jaszi und die Rumannen in Ungarn 1900 bis 1918*, Wien – Koln – Weimar, 1993, p. 122.

Convorbirile româno – ungare au avut loc la Arad, în zilele de 13 și 14 noiembrie 1918 și s-au desfășurat după reguli diplomatice, între parteneri egali, respectiv Consiliul Național Român Central și Consiliul Național Ungar, formate pe aceleași criterii pe care au fost înființate consiliile naționale ale tuturor naționalităților din imperiu. Negocierile au fost tratate cu toată atenția de factorii responsabili și opinia publică budapestană. Se exprima speranța că dacă tratativele cu românii vor avea rezultate pozitive, va putea fi apărată integritatea Ungariei și față de cehi și slovaci și va deveni posibil să se realizeze un stat federalizat.

Delegația română, condusă de Ștefan Cicio-Pop, președintele CNRC, avea în componență pe Vasile Goldiș și Ioan Erdely din partea Partidului Național Român, Enea Grapini, Ion Flueraș și Iosif Jumanca, din partea Partidului Social Democrat. Erau așteptați să sosească la Arad, Iuliu Maniu, Aurel Vlad și Aurel Lazăr¹⁸.

Guvernul CNU a trimis la Arad pe Oszkar Jaszi. Demnitarul maghiar și-a expus punctele de vedere privind autonomia teritoriilor locuite de români, maghiari și germani din Transilvania și federalizarea Ungariei, precizând însă că politica guvernului său viza recunoașterea granițelor existente. La intervenția lui Vasile Goldiș, se solicită și se acceptă o amânare a negocierilor. A doua zi, la 14 noiembrie 1918, dr. Aurel Lazăr comunică răspunsul Consiliului Național Român Central la ultima propunere a delegației ungare și acesta este negativ. Partea română constată că CNU nu recunoaște dreptul națiunii române de a executa puterea executivă pe teritoriile pe care locuiește și în consecință nu este în măsură să accepte proiectul ungar¹⁹. În același timp, delegația română face cunoscută decizia Consiliului Național Român Central de a continua acțiunea de preluare a puterii pe teritoriile locuite de români, pe baza dreptului de autodeterminare.

Eșecul tratatelor de la Arad a fost clar și laconic exprimat de Iuliu Maniu în răspunsul la întrebarea ce i-a fost adresată de Oszkar Jaszi – „în definitiv ce vor românii?” – „totală despărțire”²⁰. Luându-și soarta în propriile mâini, națiunea română din Transilvania va acționa în consecință în raport de însemnătatea istorică a evenimentelor²¹.

---

¹⁸ Alexandru Roz, *Noiembrie 1918. Aradul-capitala Transilvaniei*, "Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2002, p. 237.

¹⁹ *1918 la români.....*, vol. VII, pp. 331-332.

²⁰ *Ibidem*, p. 332.

²¹ „Românul” din 10-16 noiembrie 1918,, p. 1; Tiron Albani, *Memorii*, pp. 63-67.

În după amiaza zilei de 15 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central, întrunit în ședință plenară, convocată la sediul Episcopiei din Arad, a luat istorica hotărâre ca *Unirea Transilvaniei cu România să fie expresia Marii Adunări Naționale a tuturor românilor*²². La 18 noiembrie 1918 este dat publicității manifestul *Către popoarele lumii*, prin care națiunea română aduce la cunoștința întregii lumi, hotărârea sa de neclintit de a-și realiza idealul național în ciuda oricăror opreliști. Operă a lui Vasile Goldiș, manifestul a fost tipărit în limbile română, franceză și engleză, publicat în ziarele germane, americane și românești, iar prin stația de telegraf din Praga difuzat în întreaga lume. Prin el opinia publică mondială era informată despre situația din Transilvania, refuzul guvernului maghiar de a recunoaște dreptul românilor la autodeterminare și hotărârea națiunii române de a-și înființa „pe teritoriul locuit de dânsa statul său liber și independent”, de a „pieri mai bine decât a suferi mai departe sclavia și neatârnamarea”²³.

În acest context, gândită și pregătită la Arad, a avut loc la 1 Decembrie 1918 Marea Adunare Națională de la Alba Iulia care a consfințit Unirea Transilvaniei cu România. ”Generațiile care au să vie după noi vor pricepe ele oare agitația înălțătoare ale acestor zile istorice? Oricât de fidel au să vorbească cronicile zilelor noastre, nu vor putea reda niciodată tot entuziasmul de care era cuprinsă toată românimea. Trăim clipe care ni se par perle și am vrea să le eternizăm pentru toate timpurile ce au să vie. Tablourile ce se desfășoară zi de zi sunt tot atâtea pilde vii ale timpurilor mari de azi. Ni se întipăresc în suflet toate eminențele evenimentelor și fiecare ceas este ca o stâncă de piatră în marea pustietate de până acum. Zilele noastre sunt zilele mari ale istoriei, ce se scrie astăzi și cu drept cuvânt le putem numi ale noastre”²⁴.

1 Decembrie 1918 a fost și va rămâne pentru eternitate, actul de naștere al României Întregite, zi înscrisă cu litere de aur în calendarul istoriei noastre naționale.

---

²² Alexandru Roz, *Aradul-cetatea Marii Uniri*, Ed. Mirton, Timișoara, 1993, p. 177.

²³ „Românul” din 17 și 20 noiembrie 1918.

²⁴ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 200; Tiron Albani, *op. cit.*, p. 96; Sabin Evițianu, *Efemeride*, în Constantin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 168.; „Românul” din 1 decembrie 1918.

Arad – Capitala politică a Marii Uniri. Argumente

Arad – Political Capital of the Great Union. Arguments

Arad – Capitale politique de la Grande Union. Arguments

*Marius-Ioan Grec,
Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad
Traducerea - Andrada Minea*

Vasile Goldiș a fost cel care la Alba Iulia anunța întregului popor român, că dezideratul național s-a dus la bun sfârșit.

După unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, a urmat desăvârșirea Statului Național prin Actul de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia. Proclamația Unirii a fost redactată la Arad, de un grup de patrioți arădeni: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Ioan Suciu ... și citită la Alba Iulia de către Vasile Goldiș, cel care a dat "girul" final documentului. **Cu alte cuvinte, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a fost gândită, proiectată și realizată la Alba Iulia de către arădeni.**

La Arad a funcționat (din 20 octombrie/2 noiembrie 1918) **Consiliul Național Român Central - CNRC** (fostul **Consiliu Național Român**, creat la Budapesta pentru a pregăti unirea), Aradul devenind astfel, **capitala** celei dintâi guvernări românești asupra întregii Transilvanii. **CNRC** a fost considerat în tot cursul existenței sale, până la crearea Consiliului Dirigent, drept **singurul organism politic al românilor din Transilvania. Aradul devine "de facto" Capitala politică a Transilvaniei și Banatului.**

Consiliul Național Român Central se formează în luna octombrie 1918, după o întâlnire la Budapesta a reprezentanților Partidul Național Român și reprezentanții mișcării social-democrate din Transilvania în care - și unii și alții - s-au pronunțat pentru o colaborare în cadrul unui consiliu comun. Înființarea consiliului are loc la Budapesta la 31 octombrie 1918, având în componență **șase naționali**: Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida-Voievod, Aurel Vlad și **șase socialiști**: Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu și Baziliu Surdu.

Consiliul Național Român Central își începe activitatea la **Arad**, la 2 noiembrie 1918, în casa lui Ștefan Cicio-Pop, care este numit președintele consiliului. De la această dată consiliul a început formarea organizațiilor teritoriale, comitatense, cercuale și comunale, prin intermediul cărora consiliul nu doar a orientat, ci **a condus efectiv viața politică din Transilvania.**

La data de 9 noiembrie 1918 consiliul ia decizia de a trimite o notă diplomatică guvernului maghiar prin care solicită preluarea *puterii depline de guvernare asupra teritoriilor locuite de români în Ardeal și Țara Ungurească.*

Nota diplomatică, redactată de către **Vasile Goldiș**, **solicita guvernului maghiar să-i transmită consiliului autoritatea politică, administrativă și militară a celor 23 de comitate din Transilvania și a părților românești din comitatele Bichiș, Cenad și Ugocea și a fost trimisă la 10 noiembrie 1918, termenul de îndeplinire fiind fixat la 12 noiembrie 1918, la ora 18.**

Guvernul maghiar răspunde solicitând o amânare de 12 ore, iar apoi trimite – la Arad - o delegație condusă de contele Oszkár Jászi, ministru al naționalităților pentru tratative. Dar condițiile prezentate de guvernul maghiar la 13 noiembrie 1918 sunt respinse după două zile de negocieri, iar în seara zilei de 14 noiembrie 1918, **Consiliul Național Român Central a transmis poporului român din Transilvania un comunicat prin care anunța că tratativele purtate cu delegația maghiară nu au dus la nici un rezultat, deoarece intenția românilor era *Desfacerea totală.***

A doua zi, după eșecul tratativelor cu delegația maghiară condusă de ministrul Jászi, la 15 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central ia hotărârea de a declara unirea românilor transilvăneni, crișeni, bănățeni și maramureșeni cu Regatul României într-o Mare Adunare Națională.

Hotărârea este cuprinsă în *Regulamentul* pentru alegerea deputaților care urmau să voteze Unirea cea Mare. Alegerea deputaților urma să se facă în următoarele 10 zile în conformitate cu *Legea electorală din 1910*, pe circumscripții, în toate localitățile desemnate a fi centre electorale. Numărul deputaților aleși, s-a decis a fi cinci pe circumscripție electorală, aleși prin vot universal deschis. Este pentru prima dată când bărbații și femeile aveau dreptul de a-și exprima votul direct.

La 18 noiembrie 1918 Consiliul Național Român Central redactează, prin același **Vasile Goldiș**, manifestul *Către popoarele lumii*, semnat în numele Marelui Sfat al Națiunii Române de **Ștefan Cicio-Pop**, prin care se

făcea cunoscut refuzul autorităților maghiare de a ține seama de revendicările juste ale populației românești. Manifestul mergea pe linia anunțată în **Declarația de la Oradea – redactată tot de Vasile Goldiș**, în casa lui Aurel Lazăr din Oradea, cu sprijinul lui Mihai Veliciu – Declarație citită în Parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida-Voievod.

La 20 noiembrie 1918 Consiliul Național Român Central anunță convocarea Marii Adunări Naționale la Alba Iulia.

În discuție au mai fost luate și alte locații: orașele Blaj și Sibiu, dar s-a optat pentru Alba Iulia datorită *faptei lui Mihai Viteazul* de la anul 1600 și a supliciului conducătorilor Revoluției de la 1784 în cetatea orașului. Alba Iulia a fost numită - în *Actul Convocării - cetatea istorică a neamului nostru*. Astfel, ca urmare a eforturilor Consiliul Național Român Central, într-o zi de duminică la 1 decembrie 1918, are loc Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a celor 1.228 de deputați, în Sala Cazinoului – unde participă și peste 100.000 de români - care votează în unanimitate *Hotărârea de la Alba Iulia* a Unirii Transilvaniei cu Regatul Român. **Arădanul Vasile Goldiș** rostește cuvântarea solemnă, încheiată cu Rezoluția Unirii, care începe cu cuvintele: "**Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România**".

La 12 decembrie 1918, Vasile Goldiș prezintă la București, regelui Ferdinand, actul unirii adoptat la Alba Iulia la 1 decembrie.

Consiliile naționale românești locale, care au activat sub conducerea Consiliul Național Român Central, și-au încetat activitatea la 6 februarie 1919. Ia ființă imediat **Consiliul Dirigent**, organism legislativ și executiv al Transilvaniei, care și-a continuat activitatea până în data de 4 aprilie 1920, când a fost dizolvat de către guvernul României.

La **Arad** s-a constituit **Comanda Supremă a Gărzilor Naționale Române din Ungaria și Transilvania** (11 noiembrie 1918), care a coordonat activitatea tuturor gărzilor naționale din Transilvania.

După o serie de întâlniri și recepții la care au participat reprezentanții românilor din Transilvania, au fost primiți de Regele Ferdinand și de Regina Maria, cărora le-au înmânat actul Unirii pe 27 decembrie 1918. "**Prin această unire s-a împlinit visul de o mie de ani al neamului românesc**", a spus **Vasile Goldiș**, președintele delegației, în fața Regelui. "**Vă așteptăm de o mie de ani și ați venit ca să nu ne mai**

despărțim niciodată", a răspuns premierul Ion I. C. Brătianu la banchetul care a urmat.

Presa Unirii a fost reprezentată – în primul rând - de ziarul **„Românul” din Arad apărut la 1 ianuarie 1911, ziar editat de Vasile Goldiș, tipărit în tipografia Concordia din Arad, ambele fiind situate în PALATUL ROMÂNUL din Arad, acolo unde a fost și locuința lui Vasile Goldiș, până în 1934 când va trece în eternitate** (astăzi în această clădire funcționează Muzeul Memorial Universitar „VASILE GOLDIȘ”, realizat de Univ. de Vest „VASILE GOLDIȘ”).

Am expus doar câteva dintre argumentele care îndreptătesc comunitatea Aradului să aspire la titlul de **Capitală Politică a Marii Uniri**. Universitatea noastră a promovat încă de la înființare (din 1990) ideea națională, în primul rând prin numele pe care l-a adoptat, numele lui VASILE GOLDIȘ, personalitate de excepție a istoriei noastre recente, cel care a pecetluit Marea Unire prin Proclamația pe care a redactat-o și citit-o, nu numai în fața participanților la Marea Adunare de la Alba Iulia, ci în fața întregii lumi proaspăt ieșită din cel mai mare război cunoscut până în acel moment. În acest context, universitatea - prin departamentul de istorie – a inițiat redactarea și publicarea unor cercetări care să susțină importanța Aradului în procesul de coagulare națională, care s-a desăvârșit la Alba Iulia pentru că așa au decis arădenii, în special prin cei trei Corifei ai Marii Uniri: **Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop și Ioan Suciu.**

Marea Adunare Națională de la 1 decembrie de la Alba Iulia, a avut 11 oratori. Doar opt (8) dintre ei au luat cuvântul în fața delegașilor națiunii române din Transilvania, în SALA UNIRII:

- **Ștefan Cicio-Pop**, Președintele Consiliului Național Român Central
- **Ioan Suciu**, Raportorul Adunării și principalul organizator al acesteia

- **Gheorghe Pop de Băsești**, Președintele Partidului Național Român
- **Vasile Goldiș**
- **Iuliu Maniu**
- **Iosif Jumanca**
- **Alexandru Vaida Voevod**
- **Ioan Ignatie Papp**, Episcopul ortodox al Aradului

Următorii trei (3) oratori, au vorbit doar afară, în fața participanților, peste 100.000, pe Câmpul lui Horea – azi Parcul Unirii:

- **Miron Cristea**, Episcopul ortodox al Caransebeșului
- **Iuliu-Hossu**, Episcopul greco-catolic al Gherlei
- **Aurel Vlad.**

Principalul orator al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia a fost VASILE GOLDIȘ, cel care a dat forma finală a Rezoluției privind Unirea Transilvaniei cu România.

Arad - Political Capital of the Great Union

Vasile Goldiș was the person who announced to the entire Romanian people at Alba Iulia that the national desideratum has been achieved. After the Union of Bessarabia and Bukovina with Romania, the completion of the National State followed by the Act of December 1st, 1918, at Alba Iulia. The proclamation of the Union was drafted by a group of patriots from Arad: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Ioan Suciș ... and Vasile Goldiș read it at Alba Iulia, as he was the one who gave the final “endorsement” to the document. **In other words, the Great National Assembly of Alba Iulia has been thought, designed and achieved at Alba Iulia by the citizens of Arad.**

Starting with October 20/ November 2, 1918, the **National Romanian Central Council - CNRC** (former **Romanian National Council**, set up in Budapest to prepare the union) functioned in Arad as well, thus Arad turning into the **capital** of the first Romanian governing on the entire Transylvania. During its whole existence until the establishment Leading Council, **CNRC** was regarded as the **only political body of the Transylvanian Romanians**. **“De facto”, Arad turns into the Political Capital of Transylvania and Banat.**

The Romanian National Central Council is established in October 1918, after a meeting in Budapest of the National Romanian Party representatives with those of the social-democratic movement in Transylvania where – both parties – expressed in favor to cooperation in a joint council. The setting up of the council takes place in Budapest on October 31, 1918, being formed of **six national party representatives**: Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida-Voievod, Aurel Vlad and **six socialist party representatives**: Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu and Baziliu Surdu.

The Romanian National Central Council begins its activity in **Arad**, on November 2, 1918, in Ștefan Cicio Pop’s house, the latest being appointed as Council Chairman. From that date, the council started to form the territorial, comitatenses, cercual and communal organisations, through

which the council not only guided but **it ran effectively the political life of Transylvania.**

On November 9, 1918 the council decides to send a diplomatic letter to the Hungarian Government asking to *take over the full governing power on the Romanian habited territories of Transylvania and Hungarian Country.*

The diplomatic letter, elaborated by **Vasile Goldiș**, asked the **Hungarian Government to transfer to the council the political, administrative, and military powers for the 23 Shires of Transylvania and of the Romanian parties from the Shires of Bichiș, Cenad and Ugocea, and it was sent on November 10, 1918, the deadline for the transfer being established for November 12, 1918, at 18.00h.**

The Hungarian Government replies asking for 12 hours delay, and then, they send – to Arad – a delegation led by Count Oszkár Jászi, minister for the nationalities, for the talks. However, the terms presented by the Hungarian government on November 13, 1918, are rejected after two days of negotiations, and, on November 14, 1918, in the evening, **the Romanian National Central Council delivered to the Romanian people of Transylvania a communication informing that the talks with the Hungarian delegation ha no result as Romanians' intentions was the Total Detachment.**

The following day after the failure of the talks with the Hungarian delegation led by the minister Jászi, on November 15, 1918, the Romanian National Central Council decides to declare the union of the Romanians from Transylvania, Crisana, Banat and Maramures with the Kingdom of Romania during a National Great Assembly.

The Decision is comprised in the *Regulation* for the election of the deputies who were going to vote for the Great Union. The deputies' election was going to be carried on during the following 10 days according to the *Electoral Law of 1910*, on circumscriptions, in all localities assigned to the electoral centres. The number of elected deputies was to be five per circumscription, elected by open universal balloting. It is for the first time when men and women had right to express their vote directly.

On November 18, 1918, the Romanian National Central Council drafts by same **Vasile Goldiș**, the manifesto ***To the Peoples of the World***, signed by **Ștefan Cicio Pop** on behalf of the Great Council of the Romanian Nation, document which communicated the Hungarian authorities' refuse to take under consideration the Romanian population's justified claims. The

manifesto followed the direction announced in the **Statement of Oradea – also written by Vasile Goldiș**, in Aurel Lazăr's house in Oradea, with Mihai Veliciu's support – Statement read in the Budapest Parliament by Alexandru Vaida-Voievod.

On November 20, 1918, the Romanian National Central Council announced the convocation for the Great National Assembly in Alba Iulia.

Other locations have been discussed as well: the town of Blaj and Sibiu, but the decision was made for Alba Iulia due to *Mihai Viteazul deed* in 1600 and to the suplice of the leaders of the 1784 in the town castle. Alba Iulia was named *the historical citadel of our kind* in the *Convocation Act*.

Thus, as result of the Romanian National Central Council, during a Sunday, on December 1, 1918, the Great National Assembly of Alba Iulia for the 1,228 deputies takes place in the Casino Hall – where there also attend more than 100,000 Romanians – who vote unanimously *the Resolution of Alba Iulia* on the Union between Transylvania and the Romanian Kingdom. **Vasile Goldiș from Arad** speaks the solemn message concluded with the Resolution of the Union and which began with the words: "*The National Assembly of all Romanians from Transylvania, Banat and the Hungarian Country, assembled by their entitled representatives in Alba Iulia on the 1st of December 1918, decrees the union of those Romanians and of all territories inhabited by them with Romania*".

On December 12, 1918, at Bucharest, Vasile Goldiș submits to King Ferdinand the union act, adopted in Alba Iulia on December 1st.

The local national Romanian councils acting under the Romanian National Central Council ceased their activity on February 6, 1919. Immediately after, there is established the **Ruling Council**, legal and executive body of Transylvania which continued its activity until April 4, 1920, when it was dissolved by the Romanian government.

It was Arad the town where the **Supreme Command of the Romanian National Guards from Hungary and Transylvania** was established (November 11, 1918), which coordinated the activity of all national guards in Transylvania.

After several meetings and receptions where Transylvanian Romanians' representatives attended, they were received by King Ferdinand and Queen Mary whom they presented the deed of the Union on December 27, 1918. "**This union accomplished the thousand years dream of the**

Romanian kind ", said **Vasile Goldiș**, president of the Delegation, to the King. **"We have been waiting for you for one thousand years and now you came so that we can never be apart"**, answered **the Prime Minister Ion I. C. Brătianu** to the banquet that followed.

First of all, the Unions media was represented by the newspaper **"Românul"** (The Romanian) of Arad, published since January 1, 1911, by **Vasile Goldiș**, printed at the **Concordia Printing House of Arad**, both being located in the **PALACE ROMÂNUL (the Romanian) of Arad**, where was **Vasile Goldiș's** house as well. **Vasile Goldiș lived there until his passing in 1934** (nowadays, there is in this building the **"VASILE GOLDIȘ"** University Memorial Museum, established by the **"VASILE GOLDIȘ"** Western University).

We have presented only some of the arguments justifying the Arad community's aspirations for the the title of **Political Capital of the Great Union**. Ever since its establishment (in 1990), our University has been promoting the national idea, first by the name it too, **VASILE GOLDIȘ**, who was an outstanding personality of our recent history, the person who sealed the Great Union by the Proclamation he wrote and read not only in front of the participants in Great Union at Alba Iulia, but also to the whole world which was just after the greatest war known until then. In such a context, the university – by the Department of History – initiated the drafting and publishing of some studies to uphold the importance of Arad in the process of national coagulation, accomplished in Alba Iulia due to the Arad people decision, mostly due to the three Coryphaei of the Great Union: **Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop and Ioan Suci**.

The Great National Assembly of December 1 in Alba Iulia has 11 speakers. Only eight (8) of them spoke in front of the Transylvanian Romanian nation delegates, in UNION HALL:

- **Ștefan Cicio-Pop**, President of the National Romania Central Council
- **Ioan Suci**, the Assembly Rapporteur and its main organizer
- **Gheorghe Pop de Băsești**, President of the National Romanian Party
- **Vasile Goldiș**
- **Iuliu Maniu**
- **Iosif Jumanca**
- **Alexandru Vaida Voevod**
- **Ioan Ignatie Papp**, the Orthodox Bishop of Arad

The other three (3) speakers only addressed outdoors to the participants, more than 100,000, on Horea's Field – nowadays the Union Park:

- **Miron Cristea**, the Orthodox Bishop of Caransebeş
- **Iuliu-Hossu**, the Greco-catholic Bishop of Gherla
- **Aurel Vlad**.

VASILE GOLDIŞ was the main speaker of the Great National Assembly of Alba Iulia, being the one who gave the final form of the Resolution on the Union of Transylvania with Romania.

Arad - Capitale politique de la Grande Union

Vasile Goldiș a été la personne qui a annoncé à tous le Roumains, à Alba Iulia que le desideratum national a été accompli. Après l'Union de la Bassarabie et de la Bukovine avec la Roumanie, la complétion de l'État National a été poursuivie par l'Acte de 1er décembre 1918, à Alba Iulia. La proclamation de l'Union a été rédigée par un groupe de patriotes d'Arad: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Ioan Suciș ... et c'est Vasile Goldiș celui qui l'a lue à Alba Iulia, car il été celui qui a donné la «touche » finale au document. **Autrement dit, la Grande Assemblée Nationale d'Alba Iulia a été conçue, projetée et accomplie à Alba Iulia par les citoyens d'Arad.**

Dès le 20e octobre/ 2e novembre 1918, le **Conseil Central National Roumain –CNRC** (auparavant le **Conseil National Roumain**), établi à Budapest en vue de la préparation de l'union) a fonctionné en Arad aussi, ainsi l'Arad est devenu la **capitale** de la première gouvernance roumaine dans toute la Transylvanie. Pendant toute son existence jusqu'à l'établissement de Conseil Directeur, le **CNRC** a été considéré comme **le seul organisme politique des roumains de la Transylvanie. «De facto », Arad est devenu la capitale politique de la Transylvanie et du Banat.**

Le Conseil Central National Roumain est établi en octobre 1918, après une réunion des représentants du Parti National Roumain et du mouvement social-démocratique en Transylvanie où les deux partis se sont déclarés en faveur de la coopération dans un conseil commun. L'établissement du conseil a lieu à Budapest le 31 octobre 1918, étant formé de **six représentatives du parti national**: Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida-Voievod, Aurel Vlad et de **six représentatives du parti socialiste**: Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu et Baziliu Surdu.

Le Conseil Central National Roumain commence son activité à **Arad**, le 2 novembre 1918, dans la maison de Ștefan Cicio Pop, le dernier étant désigné comme Président du Conseil. Dès cette date, le conseil a commencé à former les organisations territoriales, des comitats, de cercles et des communautés à travers lesquelles le conseil fait plus que gérer mais **il dirige effectivement la vie politique en Transylvanie.**

Le 9 novembre 1918, le conseil décide à soumettre une lettre diplomatique au Gouvernement Hongrois en lui exigeant *de lui remettre tout le pouvoir de gouvernance des territoires habités par les roumains de la Transylvanie et du Pays Hongrois.*

La lettre diplomatique, rédigée par **Vasile Goldiș**, a demandé au **Gouvernement Hongrois à transférer au conseil les pouvoirs politiques, administratifs et militaires des 23 comtés de la Transylvanie et des zones roumaines des Comtés de Bichiș, Cenad et Ugocea**, et elle a été envoyée le **10e novembre 1918**, lorsque le terme limite pour le transfert était établi pour le **12e novembre 1918, à 18.00h.**

Le Gouvernement hongrois répond en demandant un délai de 12 heures et, ensuite, il envoie pour discussions - à Arad – une délégation dirigée par le Comte Oszkár Jászi. Néanmoins, les termes présentés par le Gouvernement hongrois le 13e novembre 1918 sont rejetés et, le 14e novembre 1918, le soir, **le Conseil National Central Roumain a délivré au peuple roumain de la Transylvanie un communiqué leur disant que les discussions avec la délégation hongroise n’ont aucune chance car les intentions des roumains étaient le *Détachement Total.***

Le jour suivant l’échec des négociations avec la délégation hongroise dirigée par le ministre Jászi, le 15e novembre 1918 c’est le jour quand le Conseil National Central Roumain décide à déclarer l’union des Roumains de Transylvanie, Crisana, Banat et Maramures avec le Royaume de la Roumanie, pendant la Grande Assemblée Nationale.

La Décision est comprise dans le *Règlement* pour l’élection des députés qui allaient voter pour la Grande Union. L’élection des députés allaient de se dérouler pendant les 10 jours suivants, conformément aux provisions de la *Loi électorale de 1910*, dans des circonscriptions, dans toutes les localités assignées aux centres électoraux. Le nombre des députés élus était de cinq par circonscription, élus par vote universel direct. C’est pour la première fois que les hommes et les femmes avaient le droit d’exprimer directement leur vote.

Le 18 novembre 1918, le même **Vasile Goldiș** rédige pour le Conseil National Central Roumain le manifeste ***Au peuple du Monde Entier***, signé par **Ștefan Cicio Pop** au nom du Grand Conseil de la Nation Roumaine, document qu'informait sur le refus des autorités hongroises de considérer les demandes justifiées de la population roumaine. Le manifeste respectait la direction annoncée dans la **Déclaration d'Oradea – document écrit aussi par Vasile Goldiș**, dans la maison d'Oradea d'Aurel Lazăr et avec l'appui de Mihai Veliciu – Déclaration lue dans le Parlement de Budapest par Alexandru Vaida-Voievod.

Le 20 novembre 1918, le Conseil National Central Roumain a annoncé la convocation à la Grande Assemblée Nationale, à Alba Iulia.

On a discuté également d'autres endroits: la ville de Blaj et de Sibiu, mais on a pris la décision pour Alba Iulia par raison de l'acte de *Mihai Viteazul* en 1600 et au supplice des dirigeants de la révolte de 1784 dans le château de la ville. Alba Iulia a été nommée *la citadelle historique de notre peuple* dans l'Acte de Convocation.

Ainsi, comme résultat de l'activité du Conseil National Central Roumain, pendant une dimanche du 1er décembre 1918, la Grande Assemblée Nationale d'Alba Iulia a lieu dans la Salle Casino – où il y était présent plus de 100,000 Roumains – qui ont voté en unanimité *la Résolution d'Alba Iulia* sur l'Union entre la Transylvanie et le Royaume de la Roumanie. **Vasile Goldiș d'Arad** a lu le message solennel conclu avec la Résolution sur l'Union, document que commençait avec les mots: « ***Aujourd'hui, le 1er décembre 1918, l'Assemblée Nationale de tous le Roumains de la Transylvanie, Banat et du Pays Hongrois, réunis à Alba Iulia, par leurs représentants légitimes, décrète l'Union de ces Roumains et de tous les territoires où ceux-ci vivent avec la Roumanie*** » .

Le 12 décembre 1918, à Bucarest, Vasile Goldiș soumet au Roi Ferdinand l'Acte de l'Union, adopté à Alba Iulia le 1er décembre.

Les conseils locaux nationaux roumains, agissant sous la direction du Conseil National Central Roumain ont cessé leur activité le 6 février 1919. Immédiatement après, le **Conseil Directeur** est établi comme organe légal et exécutif de la Transylvanie qui a continué son activité jusqu'au 4 avril 1920, quand le gouvernement roumain les a dissolus.

C'était Arad la ville où le **Commandement Suprême Roumain de la Hongrie et de la Transylvanie** a été établi (le 11 novembre 1918), structure que coordonnait l'activité des toutes les gardes nationales en Transylvanie.

Après quelques réunions et réceptions où les représentants des roumains de la Transylvanie y participaient, ils ont été reçu par le Roi Ferdinand et la Reine Marie auxquels ils ont soumis le document de l'Union le 27e décembre 1918. **« Cette union accomplit le rêve des milliers d'années de la nation roumaine »**, a dit **Vasile Goldiș**, président de la Délégation, au Roi. **« Nous vous avons attendu pour mille années et maintenant vous êtes venus pour qu'on ne soit plus jamais séparé »**, le **Premier Ministre Ion I. C. Brătianu a répondu** au banquet suivant la cérémonie.

En premier lieu, le média pour l'Union a été représentée par le journal **« Românul »** (Le Roumain) **d'Arad, publié dès le 1er janvier 1911, par Vasile Goldiș, imprimé à la Maison d'édition Concordia d'Arad, les deux étant placés dans le PALAIS ROMÂNUL (le Roumain) à Arad et où se trouvait aussi la maison privée de Vasile Goldiș. Vasile Goldiș a passé sa vie là jusqu'à sa mort, en 1934** (à présent, là se trouve le Musée Mémorial Universitaire **« VASILE GOLDIȘ »**, établi par l'Université de l'Ouest **« VASILE GOLDIȘ »**).

Nous avons présenté seulement quelques des arguments que justifient les aspirations de la communauté d'Arad pour le titre de **Capitale politique de la Grande Union**. Dès son établissement (en 1990), notre Université a promu l'idée nationale, d'abord par le nom de **VASILE GOLDIȘ**, qui a été une personnalité remarquable de notre histoire récente, la personne qui a marqué la Grande Union par la Proclamation qu'il a rédigé et lu non seulement devant les participants à la Grande Union à Alba Iulia mais aussi devant le monde entier qui se trouvait juste après la plus grande guerre connue jusqu'à ce moment-là. Dans un tel contexte, l'Université – par le Département d'Histoire – a initié la rédaction et la publication de quelques études pour soutenir l'importance d'Arad dans le processus de coagulation nationale, accompli à Alba Iulia grâce à la décision des gens d'Arad et surtout due aux trois Coryphées de la Grande Union: **Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop et Ioan Suci**.

La Grande Assemblée Nationale du 1er décembre 1918, à Alba Iulia, a eu 11 orateurs. Seulement huit (8) d'entre eux ont parlé devant les délégués de la nation roumaine de Transylvanie, dans la SALLE DE L'UNION:

- **Ștefan Cicio-Pop**, le Président du Conseil Central National Roumain
- **Ioan Suci**, le Rapporteur de l'Assemblée et l'organisateur principal de celle-ci

- **Gheorghe Pop de Băsești**, le Président du Parti National Roumain
- **Vasile Goldiș**
- **Iuliu Maniu**
- **Iosif Jumanca**
- **Alexandru Vaida Voevod**
- **Ioan Ignatie Papp**, l'Archevêque orthodoxe d'Arad

Les trois (3) orateurs suivants ont parlé seulement en dehors, devant les participants, comptant plus de 100.000 personnes, dans le Champs de Horea – aujourd'hui le Parc de l'Union:

- **Miron Cristea**, l'Archevêque orthodoxe de Caransebeș
- **Iuliu-Hossu**, l'Archevêque gréco-catholique de Gherla
- **Aurel Vlad**.

L'orateur principal de la Grande Assemblée Nationale d'Alba Iulia a été VASILE GOLDIȘ, celui qui a donné la forme finale à la Résolution sur l'Union de la Transylvanie avec la Roumanie.

România la 100 de ani. Incursiune istorică și privire în perspectivă

Romania at 100 Years Old. An Historical Journey and Prediction for the Future

*Paul Krizner*¹

Abstract

100 years are not many are few, but the Romanian people have lived through the experiment of the national unity on December 1, 1918, passing through several dictatorships that have marked and sometimes mutilated it, lingered by its own powers.

From the monarchy of the Entire King, Ferdinand I to the Cartesian dictatorship, then to the Antonescu, culminating in the Communist dictatorship which, for almost half a century, would change the mentalities and characters which, after almost three decades of freedom, democracy is felt in the behavior and the attitude of some of our fellow countrymen.

Throughout this period, the Church played an important role in preserving the national identity and the Christian spirit as much as possible.

Keywords: Romanians, Centennial, Orthodox religion, past, future.

100 de ani nu sunt mulți nu sunt puțini, însă poporul român a trăit din plin experimentul unității naționale înfăptuit la 1 Decembrie 1918, trecând prin mai multe dictaturi care l-a marcat și uneori l-a mutilat, l-a vlăguit de propriile puteri.

A trecut de la monarhia Regelui întregitor, Ferdinand I la dictatura carlistă apoi la cea antoneșciană, culminând cu dictatura comunistă care pentru aproape jumătate de veac avea să schimbe mentalități și caractere ce și azi, după aproape trei decenii de libertate, de democrație se resimt în comportamentul și atitudinea unora dintre conaționalii noștri.

---

¹ Doctorand la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj Napoca, Director la Școala Gimnazială Grăniceri, jud. Arad.

În tot acest răstimp Biserica a jucat un rol important în păstrarea identității naționale dar și a spiritului creștin, atât cât s-a putut.

Contextul european înainte de 1918

Odată cu „Primăvara popoarele,, idee revoluționară ce izbucnește în Franța, în iarna anului 1848, întregul Imperiu Habsburgic se clatină din temelie iar dualismul austro ungar ce va urma avea să pregătească drumul spre redescoperirea identității naționale, sentiment puternic dezvoltat la popoarele asuprite.

Motivul declansării primului Război Mondial a fost asasinarea moștenitorului coroanei Austro-Ungariei a arhiducelui Franz Ferdinand care făcuse o vizită la Sarajevo, crimă făcută de studentul sârb Gavrilo Princip, care a fost membru organizației naționaliste „Mâna Neagră” Asasinarea a avut loc în ziua de 28 iunie 1914 și la scurt timp după acest atentat imperiul Austro-Ungar dă un ultimatum la data de 23 iulie a aceluiaș an, ultimatumul ce cuprindea 10 puncte. La numai câteva zile după ultimatum Austro-Ungaria aliată cu Germania declară război Serbiei la data de 28 iulie 1914.

Începerea primului Război Mondial avea să aducă multe victime și mulți morți, dar România se declară neutră în ciuda dorinței regelui Carol I, de a intra în război de partea Triplei Alianțe de care o lega un document semnat în secret în anul 1883.

Totuși la 28 august 1916, sub conducerea Regelui Ferdinand I, România declară război Austro-Ungariei.

Primul an de război al României a însemnat prea puține victorii dar mari înfrângeri iar anul 1917 a reprezentat anul marilor confruntări dar și al schimbului echilibrului de forțe.

După ieșirea Rusiei din război și România a fost obligată să accepte o pace separată dar cu grele condiții, pace semnată la București la data de 7 mai 1918.

Condițiile au fost următoarele și anume: Cadrilaterul și o parte din Dobrogea de Nord să fie date Bulgariei, controlul trecătorilor din Carpați să fie dat Austro-Ungariei și timp de 90 de ani Germania va avea controlul total asupra exploatării zăcămintelor de petrol. Tratat semnat de primul-ministru Alexandru Marghiloman și care din fericire pentru România nu a fost realizat.

Actul cel mai nobil și întregirea tuturor regiunilor locuite de români s-a împlinit al 1 decembrie 1918, când a avut loc Unirea cea Mare și astfel Regele Ferdinand I ajunge să fie supranumit întregitorul.

Rolul Bisericii Ortodoxe la Marea Unire

Din capul locului trebuie să facem o definiție clară a termenului de „Biserica română”, pentru a nu lăsa să se înțeleagă faptul că a existat o singură biserică românească la 1 decembrie 1918, știindu-se că la actul înfăptuirii Marii Uniri și-au adus contribuția toate bisericile din Transilvania, cu precădere Biserica Ortodoxă și Biserica Greco-Catolică, de aceea am numit-o generic „Biserica română”, pentru a evidenția unitatea de neam în diversitatea confesională.

Chiar dacă din punct de vedere confesional românii transilvăneni erau divizați, totuși din punct de vedere al sentimentului național ei erau uniți, și i doreau ca această unitate să se înfăptuiască în toate granițele care-i cuprindeau pe români, respectiv, Transilvania, Banatul, Regatul și Bucovina.

Se cere să facem o scurtă incursiune istorică în trecutul nu prea îndepărtat pentru a putea înțelege ce rol deosebit l-a avut Biserica în păstrarea identității naționale dar și spirituale, pe aceste meleaguri locuite de români, dar care nu au fost recunoscuți de marile puteri imperiale.

Mulți consideră și azi ca și atunci că preoții erau privilegiați și că aveau mai multe drepturi decât țăranul român ce robotea pământul pentru grozii transilvăneni, situația nu este tocmai așa, iar părerea unora se poate schimba dacă vor afla că la 1848-1849 când a avut loc Revoluția din Transilvania, condusă de Avram Iancu, Biserica și cu precădere clerul ardelean care era nu cu mult mai răsărit decât iobagii pe care-i păstoreau, a fost alături de suferințele poporului.

O problemă pe care mulți nu o înțelegeau în ceea ce privește diferențele dogmatice dintre greco-catolici și ortodocși se cerea lămurită de către preoțime pentru că se simțeau dezbinați, români fiind erau totuși de alte confesiuni, iar acest lucru îi separau pe români de români, însă pentru puterea imperială era un act benefic pentru că dorea să slăbească puterea românilor în lupta pe care aceștia o duceau cu „molahul deznaționalizator”².

Trebuie să înțelegem că în acea perioadă situația Bisericii era destul de delicată pentru că odată cu apariția Bisericii Greco-Catolice românii nu mai erau un întreg ci se divizau după cei doi poli ecleziastici și anume Greco-Catolicismul și Ortodoxia, de aceea la adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848 s-au auzit voci care cereau și unirea religioasă a tuturor românilor însă reprezentanții celor două confesiuni erau foarte diferiți. Ioan Lemeni, episcop greco-catolic era un servil umil ungarilor, încercând din răspuț să introducă

---

²2. Gelu Neamțu, *Noi și maghiarii. Câteva aspecte importate privind revoluția românilor de la 1848-49 din Transilvania intenționat ignorate până acum*, Ediție îngrijită de Ela Cosma și Vasile Lechințean, Ed. Ecoul Transilvan, Cluj-Napoca, 2017, p. 85.

ă limba maghiară în cultul bisericii greco-catolice dorind prin aceasta să-i maghiarizeze pe români, iar pe de altă parte Andrei Șaguna, un episcop tânăr și devotat poporului, o personalitate marcantă dar și carismatic, era apreciat de toți românii chiar și de cei greco-catolici, pe unii dintre aceștia readucându-i la credința ortodoxă, intuind încă de pe atunci actul ce avea să se întâmple peste șase decenii și anume unirea tuturor românilor.

Într-adevăr Mitropolitul Andrei Șaguna și-a dorit să-i unească pe toți românii transilvăneni, acest lucru îl aflăm dintr-un denunț pe care episcopul greco-catolic Ioan Lemeni îl trimite baronului Pereny Zsigmond, iar acesta îl înștiințează pe ministrul de interne maghiar că Andrei Șaguna își dorea ca toți „românii transilvăneni ortodocși să fie sub conducerea sa ca mitropolit”³.

Putem vorbi chiar de o dramă a preoțimii în perioada războiului civil din 1848-1849 pentru că atât bisericile cât și clericii, indiferent de confesiune au fost supuși la atrocități iar autoritățile maghiare nu făceau deosebirea dintre preoții greco-catolici și cei ortodocși considerând că : „Toți preoții români erau buni de spânzurat”⁴.

Pentru a ne face o imagine de ansamblu asupra suferinței îndurate de preoțimea română este suficient să dăm următoarele date statistice astfel că în acea perioadă au fost arse 41 de biserici ortodoxe și 319 jefuite iar biserici greco-catolice au fost arse integral 30 la număr, 12 arse parțial și 45 jefuite, în concluzie au fost arse în total 71 de biserici românești și au fost jefuite un număr de 715⁵.

Toți episcopii care s-au succedat scaunului vlădicesc de la Arad au depus mari eforturi ca la timpul potrivit, națiunea română să înfăptuiască actul de unitate al tuturor românilor.

Situația fronturilor în 1918 conduceau spre o destrămare inevitabilă a imperiului dualist, fiind un bun prilej și pentru românii din Transilvania, Banat și Crișana de a se rupe de imperialiști și a se uni cu România, astfel că la 12 octombrie 1918 s-a întrunit Comitetul executiv al Partidului Național Român în Oradea, fiind invitați și ierarhii români.

Cu acest prilej s-a luat decizia proclamării independenței naționale care urma să fie citită în Parlamentul de la Budapesta⁶. Astfel că toate etapele s

³3. *Documente privind Revoluția de la 1848-49 în Țările Române* C. Transilvania VI, Ed. Academiei Române, București, 1998, p. 128.

⁴4. C. Feneșan, *Informații noi privind revoluția din Transilvania în vara anului 1848*. în „Sargeția” XIV, 1979, p. 382.

⁵5. G. Neamțu, *Din martiriul bisericii greco-catolice în timpul revoluției de la 1848-1849*. în „1848-Blajul și amintirea revoluției”, Coordonator Ioan Chindriș, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 1999, pp. 292-314.

⁶6. Gheorghe Lițiu, *Episcopul Ioan Ignatie Papp*, p. 97.

pre Marea Unire trec prin Arad care devenise centrul sau capitala politică a Marii Uniri⁷.

Pe lângă faptul că orașul de pe Mureș devine capitală politică a românilor din imperiu, în toamna anului 1918 Aradul va deveni și capitala spiritualității ortodoxe din Transilvania, când la data de 14 octombrie trece la cele veșnice Mitropolitul Vasile Mangra al Ardealului (1916-1918), iar sedisvacanța, până la alegerea unui nou mitropolit, avea să fie ținută de Episcopul Ioan Ignatie Papp. Astfel că, el a fost prezent la toate activitățile importante legate de Marea Unire ce s-au ținut la Arad și tot aici s-au întrunit și unele sinoade mitropolitane.

Biserica Ortodoxă a susținut mișcarea de emancipare națională și dezrobirea de sub stăpânirea imperială, dorind o credință și un neam unit, dar în același timp și întărirea autonomiei bisericești, luptând alături de Miron Cristea, episcopul Caransebeșului și hotărând a: „*Conlucra din toate puterile la întregirea aspirațiilor noastre naționale*”⁸.

Trebuie să spunem că implicarea Bisericii din Transilvania a fost mult mai amplă, Episcopul Ignatie Papp cerând conlucrarea întregii mitropolii a Ardealului, în privința scoaterii din textele liturgice a pomenirii regelui Ungariei și introducerea unor rugăciuni pentru Marele Stat al Națiunii Române, text ce urma să fie introdus în ecteniile de la Vecernie, Utrenie și Sfânta Liturghie. Deciziile hotărârilor sinodale au fost prezentate clerului⁹ unde se aduce la cunoștință schimbarea ecteniilor dar și alcătuirea unei rugăciuni speciale numită: „*Rugăciunea de îngenunchiere*”¹⁰ care urma să fie citită îndată după *Rugăciunea Amvonului*, la finalul Sfintei Liturghii¹¹.

De asemenea, Episcopul Ioan Ignatie Papp a solicitat preoților să trimită pe românii care doresc să participe la Adunarea Națională de la Alba Iulia și preoții să înalțe „*rugăciunea de mulțumire lui Dumnezeu că ne-a lăsat să ajungem aceste zile mari*”¹².

---

⁷7. Alexandru Roz, *Aradul Cetatea Marii Uniri*, Timișoara, 1992, p. 384. Idem, *Noiembrie 1918, Aradul Capitala Transilvaniei*, Arad, 2002, p. 342.

⁸8. Vezi „Biserica și Școala”, anul XLII, numărul 47, 18 noiembrie-1 decembrie 1918, p. 1.

⁹9. *Către înaltul cler al Mitropoliei ortodoxe române din Ungaria și Transilvania*, publicat în „Biserica și Școala”, anul XLII, nr. 47, 18 noiembrie-1 decembrie 1918, p. 2; Lucian Emăndi *Documente arădene despre Unirea ce a mare*, în „Mitropolia Banatului”, An XXXIII, 1983, nr. 11-12, pp. 757-758.

¹⁰10. Această rugăciunea a fost compusă de preotul dr. Gheorghe Ciuhandu și se numea „*Rugăciunea Românelui*”.

¹¹11. Gheorghe Lițiu, *Rugăciunea de la Alba Iulia*, în „Mitropolia Banatului”, Anul XVIII, 1968, nr. 10-12, pp. 683-688.

În ședința din 13/26 noiembrie 1918 consistoriul arădean îl alege ca delegat la Marea Unire pe referentul senatului școlar în persoana preotului dr. Gheorghe Ciuhandu¹³.

Ziua de 1 decembrie 1918 avea să rămână în inimile tuturor românilor participanți ca o zi deosebită și înălțătoare ce se lăsa așteptată de atâtea veacuri.

Manifestările au debutat cu oficierea Sfintei Liturghii pontificată chiar de Episcopul Ioan Ignatie Papp, iar la momentul apolisului sau al otpustului, adică la finalul slujbei, vlădica Ignatie a rostit următoarele cuvinte: „*Cel ce a înviat din morți și a înviat astăzi și neamul nostru românesc, Hristos a devăratul Dumnezeu*”¹⁴. În acel moment întreaga asistență a început să aplaudă plutind în atmosferă un sentiment profund de unitate națională, continuându-se acest extaz național cu interpretarea de către corul sibian condus de Timotei Popovici, a imnului „*Deșteaptă-te române*”.

Momentele ce au urmat au fost cu adevărat înălțătoare, iar luările de cuvânt întăreau crezul și dorința poporului român de atâtea veacuri, dorință ce s-a împlinit la 1 Decembrie 1918, dată care a reprezentat „*bucuria zilei în care ne-a răsărit și nouă soarele dreptății, care ne este cheazășia unei vieți viitoare ca națiunea românească liberă și unică îndreptățită a dispune de soarta sa prezentă și viitoare*”¹⁵ a conchis vrednicul ierarh arădean.

Biserica a încercat să mențină unitatea de credință și unitatea națională chiar dacă nu după mult timp de la Marea Unire, mai exact în anul 1939 avea să înceapă un al II-lea Război Mondial unde țara v-a trece iar printr-o grea încercare culminând cu instaurarea regimului comunist pentru aproape cinci decenii.

Patriarhul Justinian (1948-1977)

E ușor să arăți cu degetul sau să judeci pe cineva fără al cunoaște îndeaproape, e ușor să etichetezi pe cineva fără să cunoști în profunzime ce e în inima acelei persoane, dar e mult mai greu, într-o lume ce nu mai are timp să asculte, să vorbești despre persoane care au biruit, nu doar mentalități ci și sisteme, și nu ori ce sisteme ci unul ateu- comunist.

---

¹²12. Vasile Popeangă, I. B. Mureșianu, *Aradul Cultural în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri(1908-1918)*, Arad, 1991, doc. 164, pp. 367-368.

¹³13. Pr. Dr. Pavel Vesa, *Episcopii Aradului (1706-2006)*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2007, p. 226.

¹⁴14. Aurel Cosma, *Biserica română din Banat și Unirea de la Alba Iulia*, în „Mitropolia Banatului”, An XVIII, 1968, nr. 10-12, p. 609.

¹⁵15. Ioan Ignatie Papp, *Cuvântarea de încheiere rostită la Adunarea Națională*, în volumul „Marea Unire de la 1 Decembrie 1918”, București, 1943, pp. 117-122.

De multe ori am citit și am auzit cum Biserica era considerată sluga dictaturii comuniste, care mai mult denigra și distrugea suflete decât să le mângâie sau să le salveze. Păi dragii mei cititori să nu confundăm Biserica lui Hristos care a rezistat epocii comuniste cu unele persoane din sânul ei, ele au plecat dar Biserica a rezistat, și pentru a înțelege modul cum a reușit Biserica să supraviețuiască într-o perioadă când se propaga marxismul leninist. Haideți să vă spun o poveste care de fapt este o realitate ce poate fi cercetată prin documente, asta ca să mai înțeleagă și cei ce au pietrele pregătite de seara ca pe când se trezesc dimineața, să lovească în Biserică.

Evenimentele după 1945 erau foarte tulburi, țara era ruinată, foamete, deznădejde, copii orfani, sărăcie, și multe, multe ruine, toate acestea după ce-l de-al doi-lea război mondial. Situația era catastrofală, comuniștii începuseră să intre în toate structurile statului, iar ca o caracatiță ajunsese să pună mâna pe toată țara.

Despre ideologia comunistă nu am să vorbesc azi ci așa spune doar atât, se dorea implementarea comunismului de tip rusesc, unde bisericile deveniseră grajduri sau depozite, ori temnițe, iar preoții să dispară din spațiul public.

Însă printr-o conjunctură favorabilă Bisericii, este ales Patriarh în anul 1948 Justinian Marina, un bărbat la 48 de ani, în floarea vârstei care rămăse-se văduv și cu doi copii, iar ulterior va intra în cinul monahal, având o ascensiune rapidă pe cea mai înaltă treaptă ierarhică din Biserică și anume cea de Patriarh.

Sigur opinia generală la acea vreme, era că tânărul Patriarh Justinian era comunist și că dorea implementarea acestei doctrine și în sânul Bisericii. Cu siguranță zvonurile nu reflectau realitatea personalității acestui Patriarh, care a luptat ca preoții să fie la altare și nu în temnițe, asta cât a putut și el să țină piept în fața unui sistem întreg.

Viața lui ca Patriarh a fost poate cea mai grea pe care a putut-o avea unul din patriarhii Bisericii Ortodoxe Române.

Răutatea comuniștilor și ura față de Dumnezeu a făcut ca multe biserici să fie secerate și unii preoți să devină martiri în temnițele comuniste, însă Justinian a luptat ca Biserica să nu se piardă, nu i-a fost ușor nici când prin decretul 400 din anul 1959, erau scoși din mănăstiri călugări și călugărițe, obligându-i să intre în câmpul muncii, nu i-a fost ușor nici când ucenici de-ai lui au fost arestați și condamnați, cum a fost cazul Mitropolitului Bartolomeu Anania, nu i-a fost ușor când a văzut cum în jurul lui erau infiltrați securiști, și mai cu seamă nu i-a fost ușor când l-a pierdut pe bătrânul său sfătuitor Mitropolitul Nicolae al Ardealului.

În ciuda greutăților ce s-au abătut asupra Bisericii și asupra lui personal, să nu uităm că i s-a înscenat un accident ferovial ca să piară, totuși a purtat pe umerii lui atâtea lacrimi și durere. Anii au trecut iar boala s-a sălășluit și în trupul acestui bărbat al Bisericii, ca după o suferință, în anul 1977 și după cutremurul devastator din 4 martie, necăjindu-se când a văzut Bisericile dărâmate, a trecut la cele veșnice.

În câteva cuvinte cam aceasta a fost povestea reală despre un om care nu a făcut nimic pentru el ci totul pentru alții, iar azi după atâtea decenii se mai găsesc câte un gură cască să spună că Patriarhul Justinian a fost comunist și a luptat împotriva Bisericii.

Dragilor un lucru nu pot să înțeleg, chiar nu mai avem nici un gram de bun simț față de marii bărbați ai Țării și ai Bisericii, oare chiar trebuie să denigrăm pe toată lumea fără să cercetăm trecutul, oare chiar am ajuns bârfitori ai bârfeiilor?

Sigur, nu vreau să credeți că iau apărarea cuiva din Biserică, sunt conștient de problemele de ordin moral din rândul clericilor, sunt conștient de situația actuală a acestei instituții, dar mai presus de toate știu un lucru, Dumnezeu este acolo unde păcătoșii se unesc în rugăciune și mai mult de cât atât, citându-l pe Ciprian al Cartaginei „Cine nu are Biserica drept mamă nu-l poate avea pe Dumnezeu drept Tată”, de aceea dragii mei haideți să-i respectam, dacă nu vreți să-i cinștim, pe acești oameni care au renunțat la toate plăcerile personale pentru a salva atâtea suflete, cum a făcut-o Patriarhul Justinian, nedreptățit de istorie și care a îngenunchiat comunismul.

România în viitor

Dacă, succint am văzut prin câte a trecut acest popor azi avem o viziune de ansamblu asupra dezbinării unei națiuni, dezbinare pe care mulți străini și-o doresc. Ioan Slavici scrisese în ziarul „Albina” din Pesta la 1878 următoarele: „va veni o vreme când va trebui să lucrăm împreună.” Din păcate nici în ziua de azi acea vreme de conlucrare nu a ajuns ci a rămas ideea de stăpânire și asuprire neîncetând gândul că Transilvania nu le aparține.

Dragii mei cititori, nu am pretenția să țin o lecție de istorie acum și aici, departe gândul acesta de mine, însă scormonind printre documente pentru o lucrare personală, am dat peste niște informații chiar păreri mai puțin cunoscute în spațiul public iar ca să fim onești cu noi înșine și cu politicienii noștri cred că ar trebui să știm ce părere aveau maghiarii la 1848 despre români și poate încă o mai au în mod tacit.

Conceptul de naționalism maghiar în viziunea lor are două forme, în primul rând manifestă o prețuire deosebită față de tot ce este maghiar iar pe de altă parte o oarbă disprețuire față de tot ce este străin, astfel că maghiarii anului 1848 care luptau pentru Ungaria Mare sau milenară adică alipirea inclusiv a Transilvaniei și separarea lor de imperiul habsburgic, i-a făcut să considere celelalte popoare ca fiind inferioare lor (eu folosesc un termen frumos față de realitatea din documente).

Dar haide-ți să vedem opinia maghiarilor despre alte popoare. Ei susțineau că „neamțul e blăstămat, românul e fript la soare, sârbul e sălbatec, slavul nu-i om, jidanul pute, șvab cu fundoi etc”. De fapt în viziunea maghiarilor românii nu erau considerați nici măcar oameni sau cetățeni ci simplu: „iobagi”, niște ființe care să lucreze pentru nobilimea maghiară, chiar dacă în Transilvania românii erau de trei ori mai mulți decât maghiarii, sașii și secuii la un loc.

Dar un amănunt a scăpat, poate intenționat, unor istorici și anume într-un document al vremii care a fost tradus din limba maghiară nu apare termenul de „român” ci doar de „olah” sau „valah”, deci nici acest drept de a se numi români nu-l aveau chiar dacă la Adunarea Națională de la Blaj din 16 martie-4 mai 1848 se menționa: „românii să se numească români, ear nu olah și walach”.

Îmi veți spune ce importanță are acest lucru, păi simplu, ștergerea identității unui neam înseamnă în timp dispariția acestuia, repetă la nesfârșit copiilor că sunt infractori și vor sfârși prin a crede că ei chiar sunt. Păcat, domnilor, păcat.

În concepția maghiarilor ei erau perfecți ajungându-se până la divinizarea naționalismului, considerând că Dumnezeuul maghiarilor este Cel adevărat iar lumea maghiară este „lumea fericită” și în ceea ce privește „dreptul maghiar” doar el este „dreptul bun”. Dreptatea maghiară este considerată „dreptatea sfântă” etc. Chiar George Barițiu consemnează că maghiarii îi considerau pe „holahi(n. r. valahi) tâlhari, adică o speță umană nedemnă de ei.

Și uite așa părerea lor de atunci pare să nu se fi schimbat. Maiorul maghiar Emeric Hatvani care a ordonat asedierea Abrudului în 1848 îi numea pe români „popor de bandiți” Dramatic este că vrajba între națiuni nu vine din partea oamenilor simpli ci din partea politicianilor corupți. Mă întreb ce se mai știe de masacrul de la Mihalț, ce se mai știe despre fundația Gojdu și cât de repede s-au maghiarizat românii din celălalt hotar.

Și totuși avea dreptate Slavici: ”Va veni o zi când va trebui să lucrăm împreună. Până atunci doară se vor mai îmblânzi maghiarii. Concluzia o trageți dumneavoastră dragilor.

Muți își doresc să ne divizeze, să ne certăm între noi, să ne urâm ca să poată fura în liniște, de aceea naționalismul e considerat o urâciune a societății, păi în cazul acesta și eu sunt un urât printre mulți alții din țara mea și nu va fi bine până când nu vom fi uniți, atât de uniți cum sunt codrii de stejar, altfel ajungem un pustiu al Bărăganului, adunând ciulini că restul s-a vândut.

Mă bucur când văd generația tânără că nu mai acceptă să înghită astfel de situații, măcar ei nu sunt alterați, nu sunt compromiși, nu și-au vândut credința și țara, cum ați făcut-o voi.

Nu mă mir că nu se mai aude nimic de Centenar, nu mă mir că simbolurile noastre naționale sunt batjocorite, nu mă mir că nu se mai spune nimic de dispariția plăcii comemorative de pe casa ilustrului Ștefan Cicio Pop, care a dispărut peste noapte, nu mă mir că nebunii au ajuns să-i considere pe cei normali nebuni, nu m-aș mira să-l deshumăm pe Avram Iancu și să-l ardem pentru ca să vadă lumea cât de toleranți suntem, sau pe Andrei Șaguna să nu-l mai considerăm sfânt pentru că a luptat pentru idealul național și până la urmă nu mă mir că vom ajunge să-i punem impozit lui Dumnezeu că mai vine în piață să cumpere aviz de a veni printre noi, asta dacă mai are bani în pungă, dar poate voi ajunge să mă mir că mai există români adevărați.

Oare cât timp mai durează până se va întâmpla ce este iminent că se va întâmpla. În fiecare zi doar vești proaste, scumpiri, dobânzi mărite, disperare, sărăcie, minciună, aroganță jaf la drumul mare, într-un cuvânt „valea plângerii”, asta a ajuns țara din cauza oamenilor smintiți la cap.

În ciuda atâtor nenorociri ce se abat peste acest popor, un lucru nu pot să înțeleg, oare cât mai poate răbda, oare cât mai poate înghite starea în care l-au dus politicienii de azi, să fie vorba de toleranță sau indiferență. Adevărul este că suntem prea divizați, prea învrăjbiți pentru a face front comun în a ne impune punctul de vedere, asta în cazul în care mai avem un punct de vedere.

Au ajuns cei de sus(nu din cer), să ne învrăjbească, să-i întoarcă pe părinți împotriva dascălilor, pe pacienți împotriva medicilor, pe jandarmi(care împart pumni)împotriva protestatarilor și pe toți împotriva lui Dumnezeu, că doar El este singurul vinovat că nu se pune impozit pe Biserică.

La o sută de ani de la Marea Unire, cred că vom asista la marea revoltă a populației, nu poți să zici că vor crește salariile și ele scad, nu poți să lași un oraș întreg fără încălzire termică doar pentru că este condus de o altă culoare politică decât cea de la centru, motivând că ai uitat, nu poți să spui că aperi pădurile și zilnic ies din țară mi de metri cubi de bușteni, nu poți să spui că sărbătorești centenarul dar tu la centru ai desființat comisia centenar, doar de dragul unei minorități ce nu acceptă ideea de unitate națională a românilor, și uite că se poate. Da dragii mei cititori, toate se întâmplă sub privirile noastre fără să avem măcar gramul de curaj de a spune ce ne doare.

Urlăm de dimineață până seara că vrem o țară ca afară, nu domnilor...nu, eu nu vreau o țară ca afară, vreau ca țara aceasta să devină exemplul pozitiv pentru străini, nu să fim arătați cu degetul de europeni.

Românii au plecat în străinătate pentru un trai mai bun, să-și poată întreține familia în țară, au ajuns robi pe moșiile europenilor, muncesc pe coate și doar ei știu cât e de greu printre străini iar statul nostru dr(a)c și scump s-a gândit să-i impoziteze și pe ei, dar vă întreb, pentru ce? Pentru simplul fapt că sunt cetățeni români? Ce face statul pentru acești năpăstuiți?

În ceea ce privește viitorul acestui popor nu putem decât să nădăjdium că nu se va pierde printre atâtea popoare ce s-au pierdut în decursul zbuciumatei istorii.

În loc de concluzii

Parcursul unei națiuni în istorie este evoluția pe care o poate arăta generațiilor viitoare dacă știe să-și păstreze identitatea națională și caracterul ei puternic, altfel se va pierde în negura timpului, fiind divizată de marile puteri ale vremii, după cum am putut observa în materialul de față.

Totuși la 100 de ani de la Marea Unire, România e mai slăbită ca oricând, e mai vlăguită și parcă mai manipulată îndrptându-se spre o mare tragedie dacă nu se va orpri la timp din politicile ce îngenunchează poporul.

100 de ani nu sunt mulți dar putem aspira la o altă sută doar dacă vom ști să alegem bărbați de stat care să apere interesele României nu să o divizeze cum multe puteri din secolul trecut își doareau, însă viitorul nu este al nostru ci al celor ce vin, importat e să aibă o Românie puternică și unită.

La Mulți ani România 100!

Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Ciuciu

The reconstituted flag of the Romanian National Guard of Ciuciu

Augustin Mureșan*

Abstract

The author present the reconstituted banner of the Romanian National Guard from the commune Ciuciu, the county of Arad, formed on the 3th of November 1918. The flag was made of linem orsill and had a rectangular shape. The colours were set perpendicularly on the pole, that is horizontally, with in the upper part, the yellow in the middle and the red in the lower part. On both sides of the flag were written in golden italics, on the three lines the following words: on the blue band GUARD, on the yellow one ROMANIAN NATIONAL and on the red one FROM CIUCIU. This inscription of the flag individualizes from the other flags used and confers it the quality of a military flag.

Keywords: Romanian National Guard, Ciuciu, flag, restored, Arad county

Între Gărzile Naționale Române din Transilvania¹ înființate în toamna anului 1918 s-a aflat și Garda Națională Română din comuna Ciuciu (azi Vârfurile, jud. Arad), formațiune constituită în 3 noiembrie 1918². Despre constituirea gărzii, ziarul arădean „Românul” în numărul din 1/14 noiembrie 1918, la rubrica *Organizarea Românilor*, cu știrea *Din Ciuciu*, relatează: „Din Ciuciu, comitatul Aradului ne sosește vestea că, conducătorii comunei înainte de a sosi trimisul C. N. R., din inițiativă propr[i]e, încă în 3 nov. st. n. - au format garda națională română, arborând steagul național pe casa comunală” (Primărie n. n.)³. Astfel, și în această localitate arădeană

---

¹*E-mail: augmuresan49@gmail.com

Vezi Gheorghe Unc, Augustin Deac, 1918. *Gărzile Naționale Române din Transilvania*, București, Editura militară, 1979.

² „Românul” (Arad), Anul VII, nr. 5 din 1/14 noiembrie 1918, p. 4.

³ *Ibidem*; Articol semnat: X. Y. ; vezi și George Manea, *Activitatea Consiliilor Naționale Române și a Gărzilor Naționale Române din județul Arad*, în „Ziridava”, VIII, 1977, p.

constituirea gărzii a fost prilej de mare sărbătoare, de entuziasm și mare satisfacție, cu participarea locuitorilor sub falduri de steag cu culorile românești⁴. El simboliza Drapelul României, simbol al aspirației Unirii Transilvaniei cu România. Datorită vicisitudinilor vremurilor, puține dintre aceste steaguri au ajuns până la noi⁵.

Steagul acestei Gărzi naționale române, după știința noastră, nu s-a păstrat. Despre forma, dimensiunile și materialul din care a fost confecționat drapelul, ziarul arădean nu ne dă nici un indiciu, care ar facilita reconstituirea lui.

Pentru a reda cât mai fidel înfățișarea acestuia, l-am reconstituit⁶ folosind o serie de mărturii vexilologice păstrate din acea vreme și izvoare istorice documentare contemporane, iar pentru textul inscripției - analogiile cu alte steaguri ale gărzilor române din zonă. El era compus din *pânza drapelului*⁷ (flamura) și *hampă* (lance). Flamura avea formă dreptunghiulară cu dimensiunile de aproximativ 1,50 m x 0,90 m. În ceea ce privește înfățișarea ei, deși dispunerea culorilor nu ne este menționată în ziar, știm

---

327; Alexandru Roz, *Aradul-cetatea Marii Uniri*, Editura Mirton, Timișoara, 1993, p. 138; Augustin Mureșan, *Tricolorul și cocardele în contextul luptei românilor din părțile Aradului pentru înfăptuirea Marii Uniri*, în „Marea Unire din 1918 ideal al tuturor românilor 1918-2003”, „Vasile Goldiș” University Press, Arad 2004, p. 117.

⁴ Augustin Mureșan, *Tricolorul și cocardele...*, p. 117.

⁵ În legătură cu unele steaguri tricolore păstrate din timpul Marii Uniri, vezi Elena Pălănceanu, *Steaguri din colecția Muzeului de Istorie a R. S. România*, în „Muzeul Național”, I, 1974, pp. 142-143; Horia Medeleanu, *Colecția de obiecte vechi bisericești de la Mănăstirea Sf. Simion Stâlpnicul de la Arad-Gai*, în „Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic”, Episcopia Aradului, Arad, 1984, p. 76; Victor Cațavei, Augustin Mureșan, *Drapelul Gărzii Naționale Române a marinarilor de la Pola*, în „Crisia”, XVII, 1987, pp. 345-351; Augustin Mureșan, *Două steaguri tricolore din timpul Marii Uniri a românilor de la 1918*, în „Crisia”, XVIII, 1988, pp. 747-750; Idem, *Despre steagul românilor din Tălașiu și Unirea de la Alba Iulia*, în „Arca” (Arad), Anul I, nr. 9-10-11, 1990, pp. 12-13; Idem, *Istoria drapelului Gărzii Naționale Române a marinarilor de la Pola*, în „Patriotism și cultură”, Editura Helicon, Timișoara, 1992, pp. 62-70; Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *Steagul delegației studenților de la Institutul Teologic din Arad purtat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, în „Ziridava”, XVIII, 1993, pp. 307-309; Augustin Mureșan, *Inscripții aflate pe steaguri tricolore din timpul Marii Uniri a românilor de la 1918*, în „Ziridava”, XIX-XX, 1996, pp. 419-424.

⁶ Reconstituirea drapelului a fost făcută fără pretenția de a fi epuizat în totalitate subiectul, așteptând opiniile celor interesați, iar asupra reconstituirii prezentate ne rezervăm pentru noi și altora dreptul de a relua subiectul.

⁷ Pânza drapelului= țesătură realizată din fire de mătase, bumbac, damasc etc. prinsă de hampa steagului pe una din laturi, vezi Alexandru Daneș, *Mic dicționar de vexilologie*, Brașov, 2010, p. 7.

sigur că fondul cromatic era tricolor, ceea ce corespunde tradiției. Culorile flamurei după părerea noastră erau așezate perpendicular pe hampă⁸, adică orizontal⁹, cu albastru în partea superioară, galben la mijloc și roșu în partea inferioară, cum erau dispuse și pe alte steaguri tricolore care dăinuiesc din acea vreme¹⁰. Hampa confecționată din lemn era vopsită în culoare maro.

Cât privește inscripția drapelului, pe ambele fețe ale flamurei s-au scris cu litere majuscule probabil aurii, dispuse pe trei rânduri, următoarele cuvinte: pe fâșia albastră „GARDA”, pe cea galbenă „NAȚIONALĂ ROMÂNĂ”, iar pe cea roșie, „DIN CIUCIU”.

Fig. 1. Drapelul Gărzii Naționale Române din Ciuciu (1918).
Reconstituire

⁸ În lipsa unor reglementări adecvate privind modul de înfățișare a steagurilor naționale românești, acestea au fost confecționate conform tradiției, având culorile așezate orizontal, dar și ca la Drapelul României, dispuse vertical, cu albastru la hampă.

⁹ Despre steaguri din timpul Marii Uniri având culorile dispuse orizontal, vezi Elena Pălănceanu, *op. cit.*, pp. 142-143; Augustin Mureșan, *Două steaguri tricolore...*, p. 748; Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *Steagul delegației studenților de la Institutul Teologic...*, pp. 307- 311; Augustin Mureșan, *Inscripții aflate pe steaguri tricolore...*, pp. 419-421 ș. a.

¹⁰ La acest steag culorile flamurei erau așezate orizontal, în modul în care se înfățișau și cele din timpul Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania sau unele din exemplarele din Țara Românească și ulterior din România dinaintea *Legii din 1867* - și nu vertical, cum erau steagurile oficiale în România la acea dată, vezi și Elena Pălănceanu, *op. cit.*, p. 142.

Inscripția aflată pe flamură se referă la denumirea formațiunii înarmate căreia i-a aparținut drapelul (gardă), caracterul (națională), componența ei din voluntari în baza etniei (română) și numele localității unde aceasta își desfășura activitatea (Ciuciu). Prin această inscripție drapelul gărzii se individualiza, între celelalte steaguri tricolore folosite și îi conferea acestuia, calitatea de steag ostășesc. Inscripția de pe flamură era principalul element ce identifica drapelul, el devenind prin semnificația sa cel mai înalt însemn distinctiv al gărzii. La 1918, el simboliza lupta pentru libertate și unitate a poporului român la care participau și membrii Gărzii Naționale Române din Ciuciu. Inscripția aflată pe acest drapel prin conținutul ei prezintă un interes deosebit pentru vexilologia românească, deoarece tricolorul românesc ca însemn național a avut un rol important în contextul luptei pentru înfăptuirea Marii Uniri.

Drapelul original a fost confecționat către femei din localitate sau în orașul Arad¹¹. Ținând cont de înfățișarea unor steaguri tricolore utilizate în timpul Marii Uniri a românilor de la 1918, având fâșiile tricolorului cu culorile așezate pe orizontal, am încercat să realizăm o reconstituire cât mai veridică a drapelului Gărzii Naționale Române din Ciuciu, județul Arad, așa cum trebuie să fi arătat arborat pe edificiul Casei Comunale sau utilizat în timpul manifestărilor în localitate la care au luat parte și această formațiune cu rol de apărare a ordinii și liniștii publice¹².

---

¹¹ În legătură cu confecționarea de steaguri, menționăm că în perioada pregătirii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 și în zilele următoare, ziarul „Românul” și revista „Biserica și Școala” din Arad anunța în unele din numerele lor că, Librăria Diecezană din Arad, confecționează stindarde (steaguri) naționale, în mărime de 150, 200, 250, 300 cm, la prețul de 140, 260, 320, 380 coroane, vezi „Românul” (Arad), Anul VII, nr. 7, 8, 13, 19, 30, 35 din 3/16, 4/17, 11/24 (noiembrie) și nr. 18/1, 2/15, 9/22 (decembrie) 1918 și „Biserica și Școala” (Arad), XLII, nr. 45 din 4/17 noiembrie 1918, p. 3. Fabricarea și sfințirea de steaguri românești pentru Gărzile Naționale Române constituiau de asemenea prilej de sărbătoare în prima etapă participând femei din sate, iar în a doua având loc un întreg serviciu religios, vezi Bogdan Sorinca, *Gardele Naționale Române - primele structuri transilvănene de ordine publică după Marea Unire*, în „Analele Aradului”, Anul I, nr. 1-2015, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, p. 174.

¹² Acestei gărzi românești bine organizată și cu bravi gardiști li se atribuie menținerea ordinii și liniștii prefecte din comună, vezi „Românul” (Arad), Anul VII, nr. 5, din 1/14 noiembrie 1918, p. 4.

Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Chisindia

The reconstituted flag of the Romanian National Guard of Chisindia

Augustin Mureșan*, Ioan Popovici**

Abstract

The authors present the reconstituted banner of the Romanian National Guard from the commune Chisindia, the county of Arad, formed on the 24th of November 1918. The flag was made of linem orsill and had a rectangular shape. The colours were set perpendicularly on the pole, that is horizontally, with in the upper part, the yellow in the middle and the red in the lower part. On both sides of the flag were written in golden italics, on the three lines the following words: on the blue band GUARD, on the yellow one ROMANIAN NATIONAL and on the red one FROM CHISINDIA. This inscription of the flag individualizes from the other flags used and confers it the quality of a military flag.

Keywords: Romanian National Guard, Chisindia, flag, restored, Arad county

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Tricolorul a reprezentat și pentru românii din părțile Aradului¹ simbolul și dovada dorinței de unire cu România. În preajma și în timpul Marii Uniri din 1918 aceștia au arborat cu mândrie steagul tricolor². Din pricina vicisitudinilor vremurilor, puține

---

¹*E-mail: augmuresan49@gmail.com

^{**} E-mail: puiuoanpopovici@gmail.com

Vezi Ioan Popovici, *Arădenii și tricolorul*, în „Flacăra Roșie” (Arad), anul XXLI, nr. 11975 din 1 decembrie 1984, p. 3.

² În acest sens, vezi Aurelia Bunea, *Le drapeau de la Roumania-symbole de l'aspiration à l'union de la Transylvanie avec la Roumanie (1850-1918)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, Tome X, 4, 1971, pp. 742-743; Augustin Mureșan, *Steagul tricolor românesc în contextul luptei arădenilor pentru înfăptuirea Marii Uniri*, în „Românul” (Arad), Serie nouă, nr. 2 aprilie, 1993, p. 1; idem, *Tricolorul și cocardele în contextul luptei românilor din părțile*

dintre aceste steaguri au ajuns până la noi³. Din fericire, despre utilizarea lor avem informații din diferite (alte) surse⁴. Numeroase știri despre steaguri tricolore, au apărut și în presa vremii. Între aceste steaguri este menționat și steagul Gărzii Naționale Române din Chisindia, Comitatul Arad, gardă formată în 24 noiembrie 1918⁵.

În acest sens, ziarul „Românul” din Arad, în numărul din 4/17 decembrie 1918, la rubrica „Sfințiri de steag”, relatează despre sfințirea steagului acestei gărzi: „Poporul din comuna Chisindia a avut parte de o rară

Aradului pentru înfăptuirea Marii Uniri, în „Marea Unire din 1918 ideal al tuturor românilor 1918-2003, „Vasile Goldiș” University Press, Arad 2004, pp. 115-132.

³ În legătură cu unele steaguri tricolore păstrate din timpul Marii Uniri, vezi Elena Pălănceanu, *Steaguri din colecția Muzeului de Istorie a Republicii Socialiste România*, în „Muzeul Național”, I, 1974, pp. 142-143; Horia Medeleanu, *Colecția de obiecte vechi bisericesti de la Mănăstirea Sf. Simion Stâlpcul de la Arad-Gai*, în „Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic”, Episcopia Aradului, Arad, 1984, p. 76; Victor Cațavei, Augustin Mureșan, *Drapelul Gărzii Naționale Române a marinarilor de la Pola*, în „Crisia”, XVII, 1987, pp. 345-351; Augustin Mureșan, *Două steaguri tricolore din timpul Marii Uniri a românilor de la 1918*, în „Crisia”, XVIII, 1988, pp. 747-750; Idem, *Despre steagul românilor din Tălagiu și Unirea de la Alba Iulia*, în „Arca” (Arad), Anul I, nr. 9-10-11, 1990, pp. 12-13; Idem, *Istoria drapelului Gărzii Naționale Române a marinarilor de la Pola*, în „Patriotism și cultură”, Editura Helicon, Timișoara, 1992, pp. 62-70; Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *Steagul delegației studenților de la Institutul Teologic din Arad purtat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, în „Ziridava”, XVIII, 1993, pp. 307-309; Augustin Mureșan, *Inscripții aflate pe steaguri tricolore din timpul Marii Uniri a românilor de la 1918*, în „Ziridava”, XIX-XX, 1996, pp. 419-424 ș. a.

⁴ Steagurile tricolore au fost utilizate în toamna anului 1918, în întreg procesul de constituire a Consiliilor și Gărzilor Naționale Române, în timpul desfășurării adunărilor pentru alegerea de delegați pentru Marea Adunare Națională și de către delegațiile participante la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918, vezi Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român 1918*, II, Editura Academiei R. S. R., București, 1983, pp. 159-200.

⁵ „Românul” (Arad), Anul VII, nr. 31, din 4/17 decembrie 1918, p. 2; vezi și vol. *1918 la români, Documentele Unirii*, vol. VII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 494. Constituirea Consiliilor și a Gărzilor naționale Române a fost prilej de mare sărbătoare, de entuziasm deosebit și de mare satisfacție, exprimate deschis în cadrul festiv al adunărilor populare ținute de obicei sub cerul liber, cu participarea locuitorilor sub faldurile steagului tricolor care conferea adunărilor o semnificație sporită. Adunarea începea cu o slujbă religioasă și sfințirea steagului tricolor, iar în final avea loc defilarea gărzii, vezi Gheorghe Unc, Augustin Deac, *Gărzile Naționale Române din Transilvania*, București, 1979, pp. 104-106; George Manea, *Activitatea consiliilor naționale române și a gărzilor naționale române din județul Arad*, în „Ziridava”, VIII, 1977, pp. 315-345; Ștefan Pascu, *op. cit.*, II, pp. 159-200; Alexandru Roz, *Constituirea și activitatea consiliilor și gărzilor naționale românești în județul Arad*, în „Ziridava”, XV-XVI, 1987, pp. 185-208; idem, *Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale Române din Arad 1918, Acte și documente*, vol. I, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1993, p. 67-103; idem, *Aradul Cetatea*

sărbătoare. La inițiativa tinerilor Nicolae Peia și Aureliu Stan, s-a procurat un steag național. În ziua de 11/24 noiembrie garda națională, însoțită de mai mulți poporeni, a mers cu steagul la sf. biserică, ca să-l sfințească după datină”⁶. Aici însuflețita doamnă preoteasă Constanța Mateeș, îmbrăcată în costum național, predă steagul tânărului Crăciun Faur, adresându-le următoarele cuvinte: „Fraților ! Noi, Români să fim, neamul scump să ni-l iubim, jurați steagului credință și să-l purtați cu biruință ! D[umne]zeu să vă ajute !⁷. Apoi preotul a început „sfințirea apei, la sfârșitul căreia s-a sfințit steagul spre mântuirea neamului românesc (*cuvintele preoților rostite la sfințire*)”⁸.

La sfințire au servit preoții Ștefan Stan și Dionisiu Mateeș⁹. După ce a urcat pe amvon preotul Ștefan Stan „vorbește poporului din inimă la inimă și spune, că poporul nostru mult a luptat pentru limbă, invocând spiritul figurilor mărețe, Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Horia, Cloșca, Crișan și Iancu, - și le cere să împrumute poporului românesc duh din duhul lor și putere din puterea lor, ca să rupă lanțurile robiei de veacuri. - Opritune-au dușmanii noștri jocurile noastre, opritune-au cântecele noastre, dar tocmai de aceea să răsune acum cântecul nostru, imnul deșteptării noastre: Deșteaptă-te Române ! Aici poporul întreg cântă Deșteaptă-te Române”¹⁰.

Cuvântarea „însuflețită a preotului a stors lacrimi din ochii poporului”¹¹. După acest discurs narativizat „garda națională dă salve de pușcă, peste steag, apoi poporul întreg în frunte cu preoții pornește spre casa

---

Marii Uniri, Editura Mirton, Timișoara, 1993, p. 219.

⁶ „Românul” (Arad), Anul VII, nr. 31 din 4/17 decembrie 1918, p. 2, semnat *Aurum*. Biserica ortodoxă și-a arătat prețuirea față de cel mai înalt însemn, Drapelul național, și prin rânduiala de sfințire a acestuia, deoarece Tricolorul este un simbol național al românilor, amintindu-ne de trecutul, prezentul și viitorul lui. Toate aceste aspecte sunt cuprinse în *Rugăciunea de sfințire a Drapelului Național*, vezi Arhim. Mihail Daniliuc, *Despre Ziua Drapelului Național și sfințirea lui*, în „Doxologia”, 26 iunie 2014, de pe <https://doxologia.ro/puncte-de-vedere/despre-ziua-drapelului-national-sfintirea-lui> (accesat 1 oct.2018).

⁷ „Românul” (Arad), Anul VII, nr. 31, din 4/17 decembrie 1918, p. 2.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*. Despre sfințirea cu mare solemnitate a acestui drapel, vezi Augustin Mureșan, Ioan Popovici, *Sfințirea, la 24 noiembrie 1918, a drapelului Gărzii Naționale Române din comuna Chisindia (jud. Arad)*, în „Administrație românească arădeană Studii și comunicări din Banat-Crișana (Coordonatori: Doru Sinaci, Emil Arbonie), vol. XIII, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2018, pp. 349-353.

¹⁰ „Românul” (Arad), Anul VII, nr. 31 din 4/17 decembrie 1918, p. 2.

¹¹ *Ibidem*.

comunală¹². Între cântece naționale și salve de pușcă se arborează mândrul nostru tricolor pe casa comunală”¹³.

Despre actul sfințirii drapelului gărzii din localitate ziarul arădean încheia: „Astfel această zi va rămânea o zi memorabilă în anualele comunei, dar mai vârtos în inimile poporului din Chisindia”¹⁴. Sfințiri de steaguri tricolore românești în perioada pregătirii și realizării Marii Uniri au avut loc și celelalte localități arădene.

Dar cum arăta acest însemn distinctiv al Gărzii Naționale Române din comuna Chisindia care după știința noastră nu s-a păstrat ? El era compus din *pânza drapelului*¹⁵ (flamura) și *hampă*¹⁶. Pentru a reda cât mai fidel înfățișarea flamurei acestui drapel, l-am reconstituit¹⁷ folosind o serie de mărturii vexilologice păstrate din acea perioadă și izvoare documentare contemporane, iar pentru textul inscripției - relatările unui martor ocular. Despre forma, dimensiunile și materialul din care a fost confecționat drapelul, ziarul arădean nu ne dă nici un indiciu, care ar facilita reconstituirea lui.

Flamura drapelului era confecționată din material textil (probabil bumbac, in, mătase sau lână) și avea format dreptunghiular, cu dimensiunile de aproximativ 1, 50 m x 90 m. În ceea ce privește înfățișarea ei, deși dispunerea culorilor nu ne este menționată în ziar, știm sigur că fondul cromatic era tricolor, ceea ce corespunde tradiției. Culorile flamurei după părerea noastră erau așezate perpendicular pe hampă¹⁸, adică orizontal¹⁹ cu

---

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, p. 3.

¹⁵ Pânza drapelului= țesătură realizată din fire de mătase, bumbac, damasc etc. prinsă de hampa steagului pe una din laturi, vezi Alexandru Daneș, *Mic dicționar de vexilologie*, Brașov, 2010, p. 7.

¹⁶ Hampă= Suport lung și subțire de lemn de care se prinde pânza steagului, iar la extremitatea superioară pajura sau vârful hampei; *sinonim*, lance, prăjină, vezi *ibidem*, p. 5.

¹⁷ Reconstituirea drapelului a fost făcută fără pretenția de a fi epuizat în totalitate subiectul, așteptând opiniile celor interesați, iar asupra reconstituirii prezentate ne rezervăm pentru noi și altora dreptul de a relua subiectul.

¹⁸ În lipsa unor reglementări adecvate privind modul de înfățișare a steagurilor naționale românești, acestea au fost confecționate conform tradiției, având culorile așezate orizontal, dar și ca la Drapelul României, dispuse vertical, cu albastru la hampă.

¹⁹ Despre steagurile tricolore având culorile dispuse orizontal, vezi Natalia Dascăl, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 307 și Augustin Mureșan, *Inscripții aflate pe steaguri...*, p. 420. Steagul delegației studențior de la Institutul Teologic din Arad este menționat în revista arădeană „Biserica și Școala” cu prilejul sosirii grupului de arădeni în gara din Alba Iulia, prezentînd chiar și modul lui de alcătuire: „când intră trenul în gară compania loc.

albastru în partea superioară, galben la mijloc și roșu în partea inferioară, cum erau dispuse și pe alte steaguri tricolore din acea vreme²⁰ (Fig. 1).

Pe flamura drapelului erau inscripționate cu litere majuscule aurii pe trei rânduri următoarele cuvinte: pe fâșia de culoare albastră „GARDA”, pe cea galbenă „NAȚIONALĂ ROMÂNĂ”, iar pe cea roșie „DIN CHISINDIA”²¹. Inscripția aflată pe flamură indica denumirea formațiunii înarmate căreia i-a aparținut drapelul (gardă), caracterul (națională), componența ei din voluntari în baza etniei (română), și numele localității unde aceasta își desfășura activitatea (Chisindia). Prin această inscripție, drapelul acestei gărzi se individualiza între celelalte steaguri tricolore folosite și îi conferea acestuia calitatea de steag ostășesc. Inscripția de pe flamură era principalul element ce identifica drapelul, el devenind prin semnificația sa cel mai înalt însemn distinctiv al gărzii. Prin inscripția de pe flamură acest drapel era o particularizare a simbolului național la specificul ostășesc. La 1918, el simboliza lupta pentru libertate și unitate națională a poporului român la care participau și membrii Gărzii Naționale Române din comuna Chisindia. Inscripția aflată pe flamura acestui drapel prin conținutul ei prezintă un interes deosebit pentru vexilologia românească, deoarece tricolorul românesc ca însemn național a avut un rol important în contextul luptei pentru înfăptuirea Marii Uniri.

Grita face onor la dreapta. Glasul biruitor al goanei se amestecă cu puternicele acorduri ale imnului național cântat de elevii Institutului nostru teologic care cu însuflețire sub un stindard național, cu culorile aranjate orizontal, veniră la marea adunare” („Biserica și Școala”, anul XLII, nr. 48, din 25/8 decembrie 1918, p. 1). Un alt steag care are culorile plasate pe orizontal este și cel al românilor din Valea Lupului (jud. Hunedoara) participanți din proprie inițiativă la Adunarea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Acesta se păstrează în colecția Muzeului Mănăstirii „Sf. Simion Stâlpnicul” din Arad-Gai, vezi Horia Medeleanu, *art. cit.*, p. 76 și Augustin Mureșan, *Două steaguri tricolore...*, p. 748 ș. a.

²⁰ În legătură cu modul de așezare a culorilor naționale românești pe steagurile tricolore utilizate la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, vezi și clișeele, realizate de Samoilă Mârza, fotograf al Marii Unirii. În imaginile fotografice, la care ne referim, în mulțimea de steaguri care acoperă spațiul de deasupra oamenilor cele mai multe au tricolorul așezat pe orizontal.

²¹ Informație primită de la av.dr. Victor Sabău, secretar personal al dr. Ioan Suciu, organizatorul Marii Uniri, cu prilejul unor interviuri date la Muzeul județean Arad. Despre aceste convorbiri, vezi Emil Șimăndan, *Martori ai Marii Uniri*. „A fost însuflețire de nedescris, o zi pe care nu o voi uita toată viața” (I), Convorbire cu avocat dr. Victor Sabău, participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, în „Flacăra Roșie” (Arad), Anul XL, nr. 11642, din 6 noiembrie 1983, p. 2 și Ion Andreiță, *Participant la Marea Unire din 1918*, în „Curtea de la Argeș”, Anul VIII, nr. 12(85), decembrie 2017, p. 10. Acest martor ocular născut în satul Gura Văii, Comitatul Arad, ne-a relatat că, drapelul Gărzii Naționale Române din comuna Chisindia avea scris pe flamură următoarele cuvinte: GARDA NAȚIONALĂ ROMÂNĂ DIN CHISINDIA (Augustin Mureșan n. n.).

Fig. 1. Drapelul Gărzii Naționale Române din Chisindia.
Reconstituire

Drapelul original a fost confecționat în 1918 pe plan local sau în orașul Arad²². Ținând cont de înfățișarea unor steaguri tricolore utilizate în timpul Marii Uniri a românilor de la 1918, am încercat să realizăm o reconstituire cât mai veridică a drapelului Gărzii Naționale Române din Chisindia, județul Arad (pe atunci Comitatul Arad), așa cum trebuie să fi arătat arborat pe edificiul Casei Comunale (Primărie n. n.) sau utilizat în

---

²² În legătură cu confecționarea de steaguri, menționăm că în perioada pregătirii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 și în zilele următoare, ziarul „Românul” și revista „Biserica și Școala” din Arad anunța în unele din numerele lor că, Librăria Diecezană din Arad, confecționează stindarde (steaguri) naționale, în mărime de 150, 200, 250, 300 cm, la prețul de 140, 260, 320, 380 coroane, vezi „Românul” (Arad), Anul VII, nr. 7, 8, 13, 19, 30, 35 din 3/16, 4/17, 11/24 (noiembrie) și nr. 18/1, 2/15, 9/22 (decembrie) 1918 și „Biserica și Școala” (Arad), XLII, nr. 45 din 4/17 noiembrie 1918, p. 3. Fabricarea și sfințirea de steaguri românești pentru gărzile naționale române constituiau de asemenea prilej de sărbătoare în prima etapă participând femeii din sate, iar în a doua având loc un întreg serviciu religios, vezi Bogdan Sorinca, *Gardele Naționale Române - primele structuri transilvănene de ordine publică după Marea Unire*, în „Analele Aradului”, Anul I, nr. 1-2015, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, p. 174.

timpul manifestărilor în localitate la care a luat parte și această formațiune cu rol de apărare a ordinii și liniștii publice²³.

---

²³ Despre alte drapele reconstituite ale unor Gărzi Naționale Române, vezi Augustin Mureșan, Ioan Popovici, *Drapelul Gărzii Naționale Române din Cuvin (1918)*, în „Administrație românească arădeană Studii și comunicări din Banat-Crișana” (coordonatori: Doru Sinaci, Emil Arbonie), vol. VII, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2013, p. 332-336; Augustin Mureșan, *Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Cuvin (1918)*, în „Historia”, An XVIII, nr. 195, aprilie 2018, p. 10-11; idem, *Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Secusigiu (1918)*, în „Historia”, An XVIII, nr. 197, iunie 2018, p. 10-11; idem, *Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Șoimoș*, în „Historia”, An XVIII, nr. 200, septembrie 2018, p. 10-11; idem, *Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Mândruloc (1918)*, în „Administrație românească arădeană Studii și comunicări din Banat-Crișana” (coordonatori: Doru Sinaci, Emil Arbonie), vol. XIII, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2018, p. 148-152; Augustin Mureșan, Ioan Crișan, *Drapelul reconstituit al Gărzii Naționale Române din Cefa (județul Bihor)*, sub tipar (revista „Crisia” XLVIII, 2018).

Tema muncitorească în arta monumentală și semnele memoriale din Arad

The Work Theme in Arad's Monumental Art and Memorial Signs

*Horia Truță,
Galeriile Turnul de Apă, Arad*

Abstract

At the end of the 19th century, the city of Arad was known as one of the important industrial centres of the Austro-Hungarian Empire, during which time the first trade-union workers were established. The General Workers' Association was established in Arad, as well as the Social-Democratic Party, the Workers' Home, and the Romanian Communist Party functioned in the city, and in time, many churches, offices and houses for workers took shape and functioned here. Such examples are illustrated with the included photos.

Keywords: Arad, workers, various activities, photos.

La sfârșitul secolului al XIX-lea Aradul era cunoscut ca unul din centrele industriale importante din Imperiul Austro-Ungar, în această perioadă fiind înființate și primele organizații sindicale - muncitorești de tip socialist, care s-au emancipat treptat de sub influența patronală. Un rol important l-au avut: Asociația Profesională de Ajutor Reciproc a Calfelor (1868), Asociația de Ajutor Reciproc a Muncitorilor și Micilor Patroni (1868), Asociația pentru Educarea Poporului (1870), Asociația Generală a Muncitorilor din Arad, organizația de culturalizare a meseriașilor români *Progresul* condusă de Mircea B. Stănescu și altele. Prima manifestare comună de amploare a acestora a fost sărbătorirea în 1890 la Pădurea *Ceala* a tradiționalului maial, acordându-i conotațiile unei demonstrații politice. Drept urmare, în anul următor, la 29 martie 1891, s-a constituit, organizația locală a Partidului Social Democrat (PSD). Din 1913 sediile PSD, al Sindicatelor, iar peste câțiva ani și al Sfatului Muncitoresc, au funcționat în clădirea numită *Căminul Muncitorilor* de pe strada Paris nr. 2.

Partidul Comunist Român (PCR) înființat la București în 1921, scos în afara legii în 1924 și-a desfășurat activitatea în ilegalitate, dar reactivat cu sprijin sovietic după 23 august 1944, a avut un curs ascendent până la sfârșitul anului 1989, când regimul instaurat după 1948 a fost abolit.

Tema muncitorească inspirată din mișcarea sindicală, socialistă și comunistă a fost puțin tratată în arta monumentală și doar după 1946, sub forma ridicării unor busturi ale ideologilor sovietici Lenin (Arad), Stalin (Radna - Lipova), ale eroilor comuniști (Ocsko Terezia, Ilie Pintilie) reliefuri și alte semne consacrate activității comuniste ilegale (plăci memoriale) și regimului politic instaurat după 1948. Majoritatea au fost concepute și realizate în spiritul realismului socialist¹ curentul artistic oficial al vremii.

1. Asociația Generală a Muncitorilor din Arad

Asociația Generală a Muncitorilor din Arad, a fost înființată în 3 iulie 1870, într-un spațiu închiriat din clădirea situată în Piața Catedralei nr. 1 (N. Kiss, 1982, p., 605). În prezența a 59 membri fondatori a fost adoptat statutul conceput pe baza principiilor Internaționalei I-a² și ales un comitet în frunte cu președintele Gheorghe Măcean, vicepreședinții Valenta Endre și Karl Fiertinger. Programul inițial al Asociației prevedea în principal crearea unui sistem de asigurare materială a membrilor în cazul accidentelor, prin ajutor bănesc, asistență medicală și medicamente gratuite.

În anii următori, situația materială precară, încasarea anevoioasă a cotizațiilor precum și unele divergențe apărute în rândul membrilor organizației, au fost principalele motive de stagnare a activității. Situația s-a agravat după plecarea din Arad a lui Gheorghe Măcean și Karl Fiertinger urmată de retragerea lui Petre Barabaș. (E. Gluck, Al. Roz, 1982, p. 16).

Din 1871, scaunul de președinte a fost ocupat de Ludovic Tiszti, ziarist cu vederi liberale, iar în fruntea Secției de ajutorare a fost numit

---

¹ *Realism socialist*: concept estetic care desemnează, prezentarea prin artă, în mod veridic, a principiilor politice socialiste și comuniste. Este continatorul artei proletare, a confruntărilor de clasă, constituit pe baza mișcărilor revoluționare din Rusia anilor 1905 și 1917. Se întemeiază pe activitatea artistică a scriitorului Maxim Gorki, o bună perioadă de timp fiind percepută, în țările comuniste, drept *unica metodă de creație ce stă la baza întregii activități artistice*. Deși unitar în tematică, manifestată prin atașamentul la doctrina și partinitatea comunistă, realismul socialist recunoaște necesitatea diversității creatoare în planul formelor, stilurilor și individualităților artistice.

² *Asociația Internațională a Muncitorilor*, cunoscută sub genericul *Internaționala I-a*, a fost înființată la Londra în 28 septembrie 1864, sub conducerea lui Karl Marx și Friederich Engels care au conceput și redactat principalele ei documente.

librarul L. Bettlheim, comerciant cu aceleași convingeri politice. Deși, au avut loc 8 adunări generale și alte activități, deoarece nu au fost obținute rezultatele dorite, conducerea a demisionat (Alfold, 1972, p.3).

Prin noul statut, definitivat la începutul anului următor (1872), au fost admise în organizație și femeile, dar fără drept de vot. Deși ideea dominantă a rămas ajutorarea membrilor, activitatea a fost orientată și spre activități politico-educative. Astfel, programele duminicale începeau cu o conferință *pe probleme muncitorești*, urmată de discuții pe teme literare sau tehnice și spectacole artistice, încropite cu participarea unor invitați. Au fost deschise și cursuri de cultură generală pentru tineret, creată prima bibliotecă muncitorească, o formație corală și o echipă de teatru (E. Gluck, Al. Roz, 1982, p.17). Desființată în 1876 și organizația a fost reînființată după doi ani sub conducerea marxistului Ludovic Schrod, dar fără succesul scontat.

În 1970, la împlinirea unui secol de la înființarea organizației, pe fațada clădirii din Piața Catedralei nr. 1 a fost aplicată o placă memorială din marmură albă (40/40), fără elemente decorative, incizată cu următorul text: **ÎN ACEASTĂ CLĂDIRE S-A / CONSTITUIT LA 1 IULIE 1870 / ASOCIAȚIA GENERALĂ A MUNCITORILOR DIN ARAD / AFILIATĂ LA INTERNAȚIONALA / I-a CONDUSĂ DE FONDATORII SOCIALISMULUI ȘTIINȚIFIC K. MARX ȘI FR. ENGELS.**

Sub placă, a fost fixat însemnul folosit pentru marcarea clădirilor înregistrate la Institutul Național al Monumentelor Istorice și puse sub ocrotire prin efectul Legii nr. 422 / 2001 și inscripția : *Monument istoric. Fostul sediu / al Asociației generale a Muncitorilor / 2/2 sec XIX / Piața catedralei nr. 1 (Adresa veche: / Sârbu Filimon) / Municipiul Arad / 020004.*

Foto 1. Clădirea din Piața Catedralei nr. 1

Clădirea construită, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, atrage atenția prin austeritatea fațadelor identice desfășurate pe două străzi: Piața Catedralei și Ioan Mețianu. Este primul imobil din Arad, în care deasupra pivnițelor boltite din cărămidă și a spațiilor comerciale de la parter au fost ridicate trei etaje. Monotonia șirului de ferestre dreptunghiulare cu ancadramentele superioare liniare, sub forma unor cornișe, este întreruptă pe toată lungimea clădirii de brâul denticular de sub streșină. Accesul se face printr-o poartă pietonală, care se deschide într-un coridor îngust spre casa scârilor cu trepte din gresie. În interior balcoanele deschise spre curte, susținute de console din piatră se desfășoară la toate nivelele, pe întreaga lungime a pereților, permițând accesul în apartamente și spre instalația sanitară comună din capăt. Balustradele metalice sunt simple, fără elemente

decorative.

Într-o clădire anexă, din curte, se afla *Spălătoria și Baia publică Katalin*, a avocatului dr. Petru Oprea. Fiind organizată cu apă, canal menajer și pluvial încă din 1896 stabilimentul asigura servicii cu tratamente terapeutice pentru pacienți cu boli locomotorii, care cuprindeau și exerciții de gimnastică (Ujj, 2011, p. 59). Pentru încălzirea apartamentelor, se folosea combustibil solid (lemne și cărbuni), sobe din tuci, iar pentru iluminat gazul de uzină³, urmele vechii instalații existând încă în casa scărilor. În apartamentul lui Petre Oprea⁴, ofițer rezervist în armata imperială, în seara zile de 2 noiembrie, a avut loc o întâlnire discretă, la care au participat 14 militari români⁵ care alături de alte personalități ale vieții politice și culturale, au decis înființarea în Arad, a Sfatul Militar Român al Gărzilor Naționale. Structura creată, după ce au trimis în Cetate o delegație care să-l anunțe pe comandantul garnizoanei, generalul Resch că părăsesc armata austro-ungară recunoscând ca unic factor tutelar Consiliul militar român, a adresat un apel populației Aradului, pentru înscrierea tinerilor în gărzi naționale sub steag românesc.

În perioada interbelică, magazinele de la parter au aparținut comerciantului Aurel Popovici, măcelar și mare exportator de animale la Viena.

2. Prima Adunare de 1 mai în Arad și constituirea Partidului Social -Democrat

La 1 mai 1886, în SUA cu prilejul unor demonstrații sindicale au fost înregistrate ample proteste la care au participat sute de mii de manifestanți, care au avut drept rezultat limitarea pentru 35.000 salariați din Chichago, a zilei de muncă la opt ore, fără diminuarea salariului. Continuând mișcările sociale, trei zile mai târziu, în Piața Heymarket din același oraș, prin intervenția brutală a poliției, făcându-se uz de arme, au fost împușcați patru protestatari, alții, mai mulți, fiind răniți. Spre seară, în urma unei explozii, au mai fost răniți 66 polițiști și peste 200 muncitori, înregistrându-se morți în ambele tabere.

³ Uzina de Gaz, a fost construită în 1875, de o societate privată, pe acțiuni.

⁴ Locotenentul în rezervă Petre Oprea, s-a făcut cunoscut și prin incidentul nechibzuit, provocat în 29 decembrie 1918, prin sfârtecarea drapelului maghiar, în fața hotelului Central, cu ocazia vizitei la Arad, a generalului M. Berthelot (Băran, 2009, p. 190).

⁵ La consfătuire, au participat următorii: Căpitanii - Victor Cernea (Cincul Mare), Moise Rișcuția (Rișculița-Arad), Teodor Șerb (Arad); locotenenții – Vasile Blăgan, Ioan Martin (Seceani), Iustin Nemet (Arad), Simeon Zaslo (Seleuș), Mihai Vorțan (Covăsânț); sublocotenenții arădeni - Cornel Albu, Dimitrie Bodea, Petru Oprea (gazda); elevi plutonieri – Victor Hotăran (Șiria), Traian Mager (Hălmagiu), Traian Chirilă (Socodor).

În memoria victimelor acestor evenimente regretabile Congresul Internațional Socialiste de la Paris din 1889, a decretat data de 1 mai, ca *Zi Internațională a Muncii*. Cercul socialiste din Arad constituite încă din 1870 au adoptat această hotărâre sărbătoarea fiind organizată pentru prima dată în anul 1890⁶.

Receptivi la această hotărâre, organizațiile profesionale și cercurile socialiste din Arad, au sărbătorit, în 1890 Primul 1 mai într-un cadru impozant. Declarând grevă, muncitorii s-au adunat în curtea clădirii din strada Tribunalul Dobra nr. 22 (Piața Romană), numită Hanul *Boul Roșu*, imobil construit în prima jumătate al secolului al XIX-lea. Fiind amenajat ca hotel, restaurant cu grajduri și personal adecvat, aici erau găzduiți în general, negustorii, sosiți din sudul Mureșului (Banat), la vestitele târguri de vite arădene.

Foto 2. Clădirea fostului han Boul Roșu din Piața Romană

Prețurile fiind modeste, hanul a devenit însă și loc de întâlnire pentru proletariatul arădean. La intervenția brutală a poliției, care se temea de tulburări sociale, muncitorii au pornit în grupuri mici de 4-5 persoane spre Pădurea Ceala, (E. Gluck, Al Roz, 1982, p. 19). Acolo, în jurul unui steag alb, s-au adunat aproximativ 900 muncitori, în fața cărora I. Horvath, M. Engels și V. Bernath, au ținut discursuri revendicative. Se cerea legiferarea zilei de muncă de opt ore, interzicerea angajării copiilor sub 14 ani, repaus săptămânal de o zi, libertatea de organizare și întrunire, salarizarea egală a femeilor cu cea a bărbaților, etc. Oameni de ordine, cu banderole roșii, au distribuit foi volante pe care era imprimat cântecul *Internaționala*. După ce au ascultat liniștiți cuvântările acestora și au adoptat o rezoluție pregătită încă din 27 aprilie, muncitorii s-au răspândit în pădure. Deși toată ziua și noaptea, garnizoana cetății a fost în stare de alarmă, nu au fost incidente, presa relatând că: *seara târziu, muncitorii, s-au întors liniștiți la casele lor și nimeni nu a putut fi dus sub turn*⁷ (Arad es Videke, 1890).

Demonstrația de la 1 mai 1890, a dat un nou impuls organizării politice a proletariatului arădean. După câteva zile, în cadrul unei Adunări

⁶ Sărbătoarea populară este însă mult mai veche, existând suficiente mărturii despre sărbătorirea zilei de 1 mai, prin variate și pitorești obiceiuri. Ele sunt reflectate și în literatură începând cu scrierile lui Alecu Russo (1855), urmate de poeziile lui Vasile Alexandri, Mihai Eminescu, N. Gane, C. Bolliac. În virtutea acestei realități, apare pe deplin explicabil ecoul amplu și imediat pe care l-a avut hotărârea Congresului Socialist Internațional de la Paris din 1889, ca în continuare, an de an, la 1 mai să se sărbătorească *Ziua Muncii*. În perioada comunistă ziua de 1 mai, a fost transformată în sărbătoare de stat, însoțită de defilări propagandistice urmate de serbări câmpenești.

⁷ Aluzie la faptul că poliția orășenească avea sediul la primărie.

ținute la 26 mai, s-a hotărât crearea unui cerc muncitoresc, care să facă demersurile pentru înființarea unui partid regnicolar, formă pentru care nu era necesară autorizația de funcționare. În aceste condiții, la 29 martie 1891, s-a constituit, tot la Hanul *Boul Roșu*, organizația locală a Partidului Social Democrat (PSD). Timpul nefavorabil, a dejucat intenția organizatorilor de a ține adunarea în curte. În sală nu au putut intra decât vreo 600-700 oameni, mulți rămânând afară. După ascultarea raportului prezentat de Ludovic Schrodt, președintele ales pentru a conduce ședința a pus întrebarea: *Consideră adunarea, drept justă și necesară ca tovarășii din localitate să constituie Partidul Social-Democrat?* În unanimitate s-a votat în acest sens. A fost ales comitetul de conducere alcătuit din 28 membri, reprezentanți ai muncitorilor, de toate naționalitățile.

Aceste evenimente sunt consemnate, pe o placă memorială din marmură albă, așezată pe fațada clădirii fostului han *Boul Roșu*, din Piața Romană. Textul incizat cu litere drepte, are următorul conținut: ÎN ACEASTĂ CLĂDIRE S-A / ORGANIZAT ÎN 1890 PRIMA / ADUNARE DE 1 MAI A OAMENILOR / MUNCII DIN ARAD, IAR ÎN 1891 / S-A CONSTITUIT ORGANIZAȚIA / LOCALĂ A PARTIDULUI / SOCIAL DEMOCRAT.

Nu există semne decorative sau de simbol.

Clădirea este înscrisă pe lista monumentelor istorice, fapt menționat în plăcuța de pe fațadă, pe al cărui fond vișiniu, este înscris cu litere albe textul: *Monument / istoric/ Hanul / Boul Roșu / sec. XIX / str. Tribunalul Dobra / nr. 22 / municipiul Arad / 02 B 0097.*

3. Centenarul înființării organizației locale a Partidului Social-Democrat (PSD)

În 1991, la împlinirea unui secol de la înființarea organizației locale Partidului Social Democrat, cu prilejul unei festivități, a fost așezată, pe clădirea fostului han *Boul Roșu* (foto 2), încă o placă memorială din marmură albă, fără detalii artistice sau simbolice al cărei text în relief, pe fondul bucerdat evocă acest eveniment: ACEASTĂ PLACĂ S-A DEZVELIT / ÎN ZIUA DE 29 III 1991 / LA ANIVERSAREA A 100 ANI / DE EXISTENȚĂ A / PARTIDULUI / SOCIAL-DEMOCRAT / DIN ARAD.

4. Căminul Muncitorilor

Clădirea, eclectică, cu o cupolă impozantă dispusă central, de pe strada Paris nr. 2, (colț cu strada Dacilor) a fost inaugurată la 1 mai 1913, ca sediu al Partidului Social Democrat (PSR) și al Sindicatelor. Numit *Căminul Muncitorilor*, edificiul a fost ridicat, în urma unor donații făcute atât de către arădeni, cât și prin folosirea fondului, sosit din SUA, ca urmare a solicitărilor

și propagandei făcute acolo, de emigrantul Perveiller Jacob, fost tâmplar la Uzina de Vagoane din Arad, stabilit în New York (Lanevski Gh., 2005, p. 149). Clădirea dispunea de o bibliotecă și sală culturală, în care se desfășurau activități artistice, conferințe și întruniri cu caracter ideologic.

În raportul PSD despre serbarea de 1 Mai 1917, se menționează că la ora 4 d.m. sala mare a Căminului a fost plină până la refuz și o masă de mai multe sute de persoane a rămas afară. Delegatul central, a *ținut o cuvântare, brăzdată cu idei adânci*. A arătat importanța revoluției ruse din februarie 1917 și a făcut o legătură între libertatea cucerită de proletariatul rus și situația clasei muncitoare de la noi (N. Kiss, 1982, p. 603).

Foto 3 Clădirea din str. Paris nr. 12, numită Căminul Muncitorilor

În toamna anului 1918, aici a funcționat Sfatul Muncitoresc din Arad, ai cărui membri români au fost delegați de Consiliul Național Român. Tot aici și-au desfășurat activitatea socialiștii români, din rândul cărora au fost aleși delegați oficiali pentru Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918. Acolo, la Alba Iulia, unul din ei a propus ca Transilvania să se unească cu România, în cadrul unei republici democratice.

După înființarea PCR (8 mai 1921), în această clădire au fost organizate în perioada 1921-1929, mai multe acțiuni muncitorești revendicative, greve, demonstrații, în cadrul unei asemenea adunări, fiind aleși și delegații pentru Congresul Sindicatelor Unitare din Timișoara (1929). Numeroase activități erau destinate și tineretului muncitoresc, din perioada pregătirii înființării Uniunii Tineretului Comunist (M. Toacsen, 1972).

În urma incidentelor violente întâmplate la Congresul Sindicatelor Unitare Muncitorești de la Timișoara din 2 - 5 aprilie 1929⁸, Căminul Muncitorilor a fost închis de autorități. În urma unui proces penal Tribunalul a retras grupelor Sindicatelor Unitare personalitatea juridică și unii din conducătorii săi au fost arestați, pentru propagandă comunistă și agitație păgubitoare ordinii de stat și siguranței publice (AN Arad, 1929-1932). În anii care au urmat clădirea a fost închiriată Administrației Ambulatoarelor Medicale și Farmaciei Casei Cercuale a Asigurărilor Sociale din Arad (AN PMA D 67/ 1929-1932, f. 17). În apropiere se ținea Piața de Vechituri (talcioc).

În amintirea activităților organizate, pe fațada clădirii a fost așezată o placă comemorativă, care a dispărut după 1990, textul rămânând necunoscut.

---

⁸ Incidentele au fost provocate la înmormântarea lui Ioan Fonaghi (1900-1929), activist al Partidului Comunist Român, decedat în închisoarea de la Doftana unde era întemnițat, și al cărui cadavru a fost adus la Timișoara (vezi, în detaliu: AN Arad, Fond *Documente referitoare la mișcarea muncitorească*, D 89/ 1921-1944, fila 28 și următ).

5. Semne privind activitatea ilegală a Partidului Comunist Român (PCR), până la 23 august 1944

Nemulțumirile generate de război, deteriorarea condițiilor de viață, au dus la dezvoltarea activităților comuniste și de protest împotriva măsurilor de austeritate impuse de regimul politic antonescian. În raportul chesturii poliției din Arad, trimis prefectului la 4 octombrie 1940, se transmitea constatarea că mișcarea comunistă s-a intensificat, menționându-se că întreaga propagandă coordonată de Comitetul Județean Arad al PCR, se face prin sistemul celulelor și de la om la om. În 1943 în Arad existau 11 celule comuniste de fabrică și 4 de cartier. Ca urmare a activității subversive, mulți comuniști arădeni au fost arestați, în februarie 1943, numărul celor reținuți ajungând la 30. Astfel, în noaptea de 26 spre 27 februarie 1943 a fost arestat Szabo Arpad, delegat al Regionalei PCR Timișoara, învinuit printre altele că a contribuit la răspândirea manifestelor. A fost găzduit de către Hofler Victor pe strada Rozelor nr. 60, unde a fost găsită și o tiparniță cu litere din plumb. Tot acolo, au mai fost găsite 500 tipărituri cu un caracter comunist ce urmau a fi distribuite. Multiplicarea în limba română, maghiară, germană a unor manifeste, chemări, fluturași se făcea și la tipografia ilegală de pe strada Boemiei nr. 13, din Grădiște, unde activa un colectiv special de tipografi.

După 1944, câteva din casele conspirative, și activitatea unor lideri socialiști și comuniști, au fost marcate cu semne memoriale, fiind demolate după 1990.

Astfel, la 8 noiembrie 1946, a fost dezvelită, placa comemorativă fixată pe zidul casei de pe strada Rahovei, azi Episcop Ciorogariu nr. 146, unde s-a născut muncitorul tipograf, Gheorghe Hălmăgean, ucis în București, la 8 noiembrie 1945, în timp ce apăra sediul Confederației Generale a Muncii. Conținutul textului înscris, era următorul: *În această casă s'a născut / tovarășul / Hălmăgean Gheorghe / 1897-1945 / muncitor tipograf, asasinat de către reacționari în fața Palatului Regal din București la 8 noiembrie, 1945 / Sindicatul Muncitorilor Tipografi / Arad.*

După oficierea serviciului religios, de către preotul Caius Turicu, au rostit cuvinte omagiale Ștefan Bercea – PCR, Dumitru Măcean – Vicepreședinte PSD, Ioan Lupău – Comisia Locală, Sechereș Dumitru – președintele Sindicatului Tipografilor. Au mai fost prezenți Gheorghe Voștinar, președintele de onoare a Sindicatului Tipografilor, vecini, public din Pârneava (Patriotul 9 nov. 1946).

Tot așa, casa familiei muncitorului tâmplar Ioan Vereș din strada Boemiei nr. 30 din Grădiște, unde a fost o tipografie ilegală și loc de întâlnire al unor lideri comuniști, a fost marcată în 1951, cu o placă

memorială din marmură albă, cu următorul text: *În această casă a funcționat între anii 1928 și 1943 o tipografie ilegală care a răspândit în timpul cruntei asupriri burghezo-moșierești cuvântul Partidului.*

Foto 4. Casa conspirativă de pe strada Boemiei nr. 30 (Grădiște)

Asemenea semne au mai fost așezate în 1971 pe casa de pe strada Rozelor nr. 60, fosta locuință a familiei Hofler Victor și Terezia, unde în 1943-1944, funcționa o tipografie ilegală și au fost adăpostiți luptători antifasciști, pe fațada casei conspirative de pe strada Hortensiei, nr. 32 unde au fost multiplicat comunicatele și declarațiile CC al PCR, din noaptea premergătoare actului de la 23 august 1944 și pe imobilul de pe strada George Barițiu nr. 26, unde în 24 august 1944, a avut loc ședința de constituire a Comitetului Județean Arad, al PCR, format din cinci membri, care a început reorganizarea celulelor de partid .

5. Bustul lui Ocsko Terezia

În noiembrie 1974 a fost dezvelit parcul din fața Întreprinderii Textile Teba, bustul din piatră artificială al militantei comuniste Ocsko Terezia (1917-1940), modelat de sculptorul Veturia Ilica (Radu, 1978, p. 569,770). Lucrarea prezintă un personaj feminin cu fața prelungă și colțul buzelor arcuite în jos într-o atitudine nespirtualizată, rudimentară. Coafura modestă, cu părul dat pe spate, până la ceafă, subliniază și mai mult caracterul simplu chiar brutal al tinerei activiste. Pe soclul paralelipipedic se văd urmele unei plăcuțe care a fost distrusă după 1990.

Foto 5. Bustul lui Ocsko Terezia (autor Veturia Ilica, 1974)

Născută la 23 septembrie 1917 în comuna Dragșina județul Timiș, Ocsko Terezia (1917-1940), a lucrat în primii ani, ca muncitoare la fabrica de ciorapi Standard, din Timișoara. În anul 1933 intră în organizația Uniunea Tineretului Comunist (UTC), iar din anul 1936 devine membră a Partidului Comunist Român (PCR) și componentă în Comitetului Regional Banat al PCR. Tot atunci, a devenit instructor cu probleme politice și organizatorice, ocupându-se de îndrumarea organizațiilor de sindicat și tineret din Timișoara, Arad și Reșița. În toamna anului 1940, fiind trimisă la Arad cu sarcini de partid, a fost arestată și torturată, murind în închisoare la 16 octombrie 1940, devenind până în anul 1990, Erou al UTC (Gluck, Roz,1982, p., 202-203; Tânărul leninist, 1970, p. 59-60 ; Gluck, 1978).

Parcul este puțin îngrijit și sărac în sortimentație. Există câteva exemplare de *Juglans regia* L (nuc), *Thuja occidentalis* L, *Abies alba* Mill. (brad), *Prunus mahaleb* L (prun ornamental), *Hibiscus syriacus* L (zămoșiță).

6. Fântâna Eliberării

În 1946, în fostul Parc al Prefecturii⁹, a fost amplasat tripticul monumental (175/115/25) numit inițial *Statuia Libertății*¹⁰, realizat de către un grup de profesori arădeni condus de Leontin Mureșan¹¹. (*Patriotul*, 11 mai, 1946). Deoarece, la scurt timp, în apropiere, a fost amenajat un bazin mozaicat cu luciu de apă și țâșnitoare, monumentul a primit denumirea de *Fântâna Eliberării* (D. Demșea, Fișa 2316/7 mart. 1977).

În 1966, odată cu edificarea hotelului *Astoria*, azi *Continental*, monumentul a fost mutat în Aradul Nou în fața stației de carburanți *Lukoil*, fără a se mai amenaja însă și fântâna, care a fost distrusă.

Tripticul *Fântâna Eliberării*, o alegorie realizată din piatră artificială, prezintă central, în ronde-bosse, o femeie cu părul despletit, trecut peste umeri și în spate, îmbrăcată sumar, fără încălțăminte, cu brațele ridicate, în poziție fandată pe piciorul drept dezgolit, în timp ce stângul, este întins în poziție de élan și efort. Pe încheietura brațelor paralele ridicate vertical cu palmele spre cer, se observă cătușele și urmele lanțului care le lega. Lucrarea e modelată pe o linie convexă a soclului, într-o atitudine de forță și înălțare.

Foto 6. Statuia Libertatea (autor Leontin Mureșan, 1946)

Înscrisurile lipsesc. Doar pe partea din stânga, jos este incizată semnătura autorului *LM 1946*. Lateral în spate, de o parte și de alta a piesei centrale, se află două basoreliefuri (115/25/175), alcătuite, fiecare, din câte trei personaje, prezentate pe criteriile realismului socialist. Pe cel din stânga sunt ilustrate modele de muncitori, iar pe cel din dreapta, țărani, reliefuri adosate pe plăci din beton, fixate în postamente.

Personajele, ale căror contururi se înscriu pe o linie ascendentă spre spectator, sunt dispuse în tot atâtea planuri succesive.

Pe relieful din stânga, în plan apropiat, un bărbat cu genunchii îndoiți, aproape ghemuit, ține în brațe un utilaj, încadrând *țesătoarea* recunoscută după tradiționala suveică din mâna dreaptă îndoită la piept. Muncitoarea este apărată protector de bărbatul puternic din ultimul plan,

---

⁹ Parcul Prefecturii, se afla în spațiul, unde astăzi se află Hotelul *Continental*.

¹⁰ Nu trebuie să se confunde cu *Statuia Libertății* din *Parcul Reconcilierii Româno - Maghiare*.

¹¹ Prima manifestare publică a lui Leontin Mureșan, a fost expoziția colectivă a profesorilor secundari din Arad deschisă sub egida ARLUS în perioada 10-24 aprilie 1946, unde a expus șase sculpturi, alături de monotipuri și desene. La următoarea expoziție, din 21 mai-15 iunie 1967, a fost prezent cu unsprezece lucrări sculpturale din care două reliefuri (D. Lăzărescu, *Ziridava*, XXIV, p. 417, 418). Referitor la numele sculpturii, ziarul local *Patriotul*, menționează: ...*Statuia Libertății, opera d-lui profesor Mureșan de la Liceul Industrial...*(*Patriotul*, 11 mai 1946, p. 4).

care poartă pe umăr, un imens ciocan. Fundalul este decorat prin conturul fumului emanat de o uzină activă și o nicovală, elemente devenite simbol pentru ideologia acelor ani.

Ce-a de a doua placă, ne prezintă personaje și aspecte din lumea ruralului, reprezentate prin coșul cu fructe¹², snopul de grâu¹³ adunat cu secera și cosașul, pregătit să-și ascutească cu gresia, unealta care-l reprezintă și-i dă numele. Fundalul decorativ este realizat din elemente vegetale și ulciorul cu apă care completează această scenă agricolă.

Elementele peisagistice din reliefuri care cuprind noile simboluri preluate din arta sovietică, dezvoltă impresia de adâncire a spațiului.

Chiar dacă disproporția dintre siluete este evidentă, poziția acestora, într-o atitudine de relaxare, crează o atmosferă de calm, de liniște, în contrast cu efortul personajului central. Unitatea ansamblului nu este însă perturbată, valoarea piesei centrale, cea mai bine realizată de altfel, evidențiindu-se astfel și mai mult. Observațiile sunt însă explicabile dacă le raportăm la criteriile sculpturii elenistice primordiale în spiritul cărora a fost realizată întreaga lucrare. Acest lucru este vizibil, mai întâi la îmbrăcămintea drapată, de esență ioniană, exprimată prin hitonul din in, al personajului feminin central. Aceasta, mulează bine forma corpului, îngăduind femeii chiar unele efecte de cochetărie. Fiind fără mâneci și plisată fin dă femeii mai multă grație. Fără să fie transparent, hitonul permite conturarea liniilor principale ale corpului, forma sânilor, coapsele, sugerând chiar relevarea unor detalii. Reliefurile sunt concepute după un tipar uniform: în picioare, imobile, ținând capul drept, cu brațele lipite de corp sau îndoite înainte pentru a purta un atribut distinctiv. Se înfățișează oameni tineri în atitudini solemne și care se străduiesc să pară frumoși și puternici rigizi, gata pentru a fi venerați. O parte din cele șapte personaje ale tripticului sunt prezentate cu picioarele goale, desculțe, lucru ce nu sugerează atât de mult prezentarea sărăciei claselor de jos, cât intenția de sacralizare a noilor eroi ai istoriei : muncitorii și țăranii¹⁴.

Fiind prima lucrare postbelică realizată în Arad, *Fântâna Eliberării*

---

¹²*Fructele*, simbolizează ideea abundenței, rodniciei, iar pe plan spiritual, înțelepciunea.

¹³*Snopul cu spice de grâu* este o alegorie a secerișului, a culesului recoltei, a belșugului și prosperității, dar înseamnă și reducția multiplului la unitate, solidaritate și putere. (I. Evseev, 1994, p., 170).

¹⁴În sculptura antică doar personajele divinizate erau prezentate fără încălțăminte (P. Vambez, 1970, p. 486; N. Hannestad, 1989, p. 195).

cuprinde noile orientări ideologice. Se solicita, după modelul sovietic găsierea altor simboluri, solicitate deja de către propaganda noului regim politic în satuară: ruperea de trecut, industrializarea, colectivizarea la sate. Pentru lumea rurală, artistul avea la îndemână vechi simboluri și arhetipuri culturale, care trebuiau doar selectate. Reprezentarea *clasei muncitoare*, în ascensiune politică a început prin acceptarea și inventarea unor noi convenții, care vor fi folosite de acum înainte ani în șir: ciocanul, nicovala, roata dințată, coșul înalt ce emană fum uzinal și altele. Mai ales ciocanul, va face, în emblematismul social, pereche bună cu secera, simbol al alianței cu țărănimea. În același timp, a fost menținut suportul tehnic și artistic al sculpturii antice, care servea încă, foarte bine noului realism din sculptură.

Plăcile au fost realizate din ciment și mozaic cu marmoră, sau sclivisit simplu. În prezent, piesele sunt vopsite în alb, iar soclul și plăcile ce susțin relieful sunt colorate în mov, culoare nepotrivită întregului ansamblu.

În noul loc de prezentare, sculptura în avansată stare de degradare, se află ascunsă după un gard de sârmă împletită, în pantă, pe un taluz acoperit cu vegetație ierboasă. Lipsesc căile de acces, aleile și mobilierul de parc. Cele două reliefuli laterale, au aspect neîngrijit, fiind în parte îngropate în pământ, în parte ascunse sub vegetația ierboasă crescută haotic. Accesul spre monument, se poate face doar prin spatele lucrărilor, după ce se traversează curtea unității economice, din preajmă.

Parcul cuprinde exemplare de *Thuja orientalis L.* *Juglans regia L* (*nuc*) și *Betula alba L* (*mesteacăn*).

În 1966, odată cu edificarea hotelului *Astoria*, azi *Continental*, monumentul a fost mutat în Aradul Nou fără a se mai amenaja însă și fântâna, care a fost distrusă. În prezent, sculptura, în avansată stare de degradare, se află ascunsă după un gard de sârmă în pantă, pe un taluz acoperit cu vegetație ierboasă. Lipsesc căile de acces, aleile și mobilierul de parc. Cele două reliefuli laterale, au aspect neîngrijit, fiind în parte îngropate în pământ, în parte ascunse sub vegetația ierboasă crescută haotic. Accesul spre monument, se poate face doar prin spatele lucrărilor, după ce se traversează curtea unității economice, din preajmă.

7. Reliefulurile din Holul Gării

În luna martie 1953, au început lucrările de reconstrucție a unei porțiuni din Gara CFR, grav avariata în urma bombardamentelor din vara și toamna anului 1944¹⁵. În iulie 1953 întreprinderea de Căi Ferate Alba Iulia,

¹⁵ Gara CFR a fost supusă bombardamentului prin două atacuri aeriene. Primul a avut loc în

a lucrat în ritm alert la marchiza din beton armat al peronului pe o lungime de 124 m (Flacăra Roșie, 14 și 17 iulie 1953). Deși lucrările s-au desfășurat în mare grabă pentru a fi terminate până în luna august în vederea primirii delegaților la cel de al IV-lea Festival Internațional al Tineretului și Studenților de la București¹⁶, ele au fost recepționate atunci doar parțial, continuând în anii următori.

Începând din 1954, în holul mare al Gării au fost montate șase reliefuri din beton, care s-au înscris în marele curent al clasicismului modernizat, exprimat tematic în limitele iconografiei realist - socialiste, cu personaje clar structurate monumental. De aici și interesul autorilor pentru expresia echilibrată a corpului uman, cu respectarea integrității corporale, într-o concepție convențională dar care, în felul acesta le dă unitate stilistică.

Foto 7. Reliefurile din holul Gării CFR (detaliu)

Aspirația spre clasicism introduce un plus de expresivitate și emoție într-o sculptură orientată spre configurarea formelor cerute de comanditar. Personajele, grupate de regulă câte trei, tineri bărbați și femei sunt viguroase, așezate ferm pe piedestale mai mult în poziție statică, asemenea unor modele de imagini. Cele șase reliefuri tratează tot atâtea teme inspirate din activitatea cultural sportivă și economică: Cultura, Agricultură, Sportul, Electrificarea, Pescuitul - Vânătoarea, Marina – Aviația, nu sunt exprimate plastic prin alegorii, ci prin imaginea unor fundaluri și personaje cu accesorii necesare profesiei respective.

a. Cultura, autor Constantin Lucaci (1925 – 2004), sculptor, București.

Pe fundalul schițat cu un templu antic și o liră muzicală, trei personaje înfățișate întregi, poartă simboluri ale științei și artelor: masca teatrală, mai multe cărți și o făclie cu flacăra, simbol al luminii spirituale.

b. Agricultură, autor Zoe Băicoianu (1917 – 1987), sculptor, ceramist, București..

Mai multe personaje în veșmânt popular, grupate etajat, sunt împresurate de recuzită ale activității rurale: toiag ciobănesc, oaie, snop cu grâu și altele.

c. Sportul, autor Fekete (Negrulea) Iosif (1903 – 1979), sculptor, Oradea.

---

3 iulie 1944, prin Operațiunea Frantic Joe, o acțiune militară comună a aliaților sovietici, englezi și americani, susținută de 55 bombardiere B 17 și 38 avioane de vânătoare (Truță, 2011, p. 78). Cel de al doilea atac aerian a avut loc în 31 octombrie 1944, cu 22 bombardiere germane (Truță, 2011, p. 82).

¹⁶Festivalul Internațional al Tineretului și Studenților, s-a desfășurat la București, în perioada 2-16 august 1953, cu o participare de 30.000 invitați, din întreaga lume.

Pe fundalul unei porți monumentale, marcată central cu cercurile olimpice, trei tineri în ținută sportivă, cu rachetă de tenis și mingi sunt în relaxare.

d. Electrificarea, autor Ioan Tolan (1927 – 2015, sculptor, profesor, Arad.

Se prezintă grupat, în peisaj montan, trei personaje care manipulează piese folosite în sistemul energetic, ilustrate print-un baraj cu ape învolburate, stâlpi metalici, conductori electrici, etc.

e. Pescuitul și Vânătoarea, autor Cristea Grosu (1921 - ?, sculptor, gravor, București.

Într-un peisaj marin și montan, personajele în poziție statică își prezintă atributele profesiei: plasă de pescuit, pești, pușcă de vânătoare, un iepure, etc.

f. Marina și Aviația, autor Octavian Ilica, sculptor, Timișoara.

Trei personaje în echipamente tradiționale activităților profesionale: muncitorul pe un șantier naval, marinarul și aviatorul, sânt prezentați în relaxare, pe un fundal cu un vapor înconjurat de macarale, timonă, pești.

În perioada 1912 – 1916, Compania de Căi Ferate, în cadrul proiectului de reabilitare a liniei Curtici – Simeria, a beneficiat de modernizarea clădirii gării, asigurând călătorilor confort și securitate prin crearea unor noi spații de așteptare, comerciale și distribuire a pasagerilor la peroane. Cu acest prilej, au fost restaurate și cele șase reliefuri decorative ale imobilului.

8. Mulgătoarea

Este lucrarea de diplomă a sculptorului *Ioan Tolan* (n. Arad, 7 iunie 1927), la absolvirea, după cinci ani de studii, a severei Academii de artă *Ilia Repin* din Leningrad, fiind modelată în lutul extras din apropierea Fabricii de cărămidă din Arad și apoi cioplită într-un singur bloc de marmoră de Rușchița. Pe parcurs, autorul și-a modificat proiectul, folosind ca model, chipul expresiv al surorii sale Mărioara.

Torsul și capul unei femei tinere în poziție șezândă, sunt răsucite spre stânga. Piciarele cu genunchii depărtați, în relaxare, sprijină șuștarul, o găleată specială folosită în orice gospodărie țărănească doar pentru mulsul și măsuratul laptelui. Măinile cu palmele așezate una peste alta, sunt sprijinite pe genunchiul stâng, într-un gest de odihnă finală și mulțumire. Prosopul ținut discret, abia zărit în capătul degetelor subliniază și mai mult acest lucru. Chipul personajului, întregă lucrare, șlefuită atent, exprimă o discretă poezie, o stare meditativă, plină de vigoare. În tratarea capului, apar calități specifice realismului clasic francez. Deși expresia feței este cea a unei tinere

femei, prezentate realist cu toate defectele și asimetriile unui om obișnuit, la o privire mai atentă se distinge o grație naivă, un farmec feminin, obținute de artist prin tratarea atentă printr-o fină șlefuire pielii obrazului, a liniei gâtului și a felului cum e aranjat părul sub baticul protector. Prin aceste trăsături, opera evită, răceala stilului oficial care se impunea prin demersuri politice.

Foto 8 Mulgătoarea (autor Ioan Tolan, 1960)

Sculptura a fost prezentată pentru prima dată publicului la Expoziția interregională de la Timișoara din 1956, fiind concepută pentru a fi montată într-un loc cu vizibilitate radiantă. Ea oferă un spectacol remarcabil din oricare parte ar fi privită, creind un interesant aspect decorativ.

În anul 1960 sculptura intitulată *Mulgătoarea*¹⁷ a fost așezată pe un soclu hexagonal în Parcul Mihai Eminescu, cu 0,5 m deasupra solului. Gazonul din jurul monumentului, este limitat cu un gard din fier forjat, montat prin nituire și fixat într-o bordură de beton. Alături se află unul din pușinii stejari seculari ai Aradului, exemplare de tisă, iasomie și fragmente dintr-un gard viu de buxus, bine întreținut prin tundere.

În *Mulgătoarea*, ca prim demers al impresionantei sale cariere artistice, *Ioan Tolan*, îngemănează idealul său de frumos, cu limpezimea ideii și sobrietatea formei. Aici se obsevă bine canoanele expresionismului clasic al statuarei sale. Ideea propusă este redată plastic cu deosebită claritate, fiind epurată de alte detalii ne semnificative. Tema constituie o încercare de a introduce un plus de expresivitate și emoție într-o sculptură precumpănitor orientată spre configurarea formei armonioase. Fiind printre primele lucrări executate în Arad după război, *Mulgătoarea* se înscrie din punct de vedere estetic și tematic în curentul realist al epocii.

9. Textilista

După demolarea monumentului memorial pentru războiul civil din Coreea, pe același soclu, la intrarea în parcul UTA dinspre stația de tramvai, a fost așezat, în 1960, monumentul intitulat *Textilista*, creație a sculptorului arădean *Ioan Tolan*. Prin această lucrare, se aducea, în spiritul vremii, un omagiu celor peste 5000 femei din industria textilă arădeană.

Foto 9 Textilista (autor Ioan Tolan (1960)

Sculptura, turnată în piatră artificială, prezenta o tânără muncitoare înveșmântată într-o rochie simplă, până la genunchi, mulată pe corp, într-o ținută optimistă și decentă. Personajul feminin etala cu mâna dreaptă, printr-un gest de înălțare și mândrie, *suveica țesătoarei*, ținând în cu stânga *bobina*

---

¹⁷În H CJ nr. 53 / 2001, lucrarea este denumită *Femeie șezând*.

filatoarei, semne distinctive pentru textile.

Monumentul a fost demolat în 1980.

10. Frontonul Teatrului Clasic Ioan Slavici

În 1955 clădirea Teatrului de Stat a fost mistuită de ce de al treilea incendiu. Au urmat patru ani de refacere în cursul cărora spațiul interior a fost transformat în totalitate, iar exteriorul a avut modificări importante. Atunci s-a realizat de arhitectul Miloș Cristea, actuala fațadă cu intrările dinspre bulevard. Pe timpanul delimitat de frontonul triunghiular structurat în stil antic a fost motat în 1962 relieful numit *Alegoria Muncii*, creație a sculptorului Ioan Tolan.

Foto 10. Alegoria Muncii (Frontonul Teatrului Ioan Slavici, autor Ioan Tolan, 1962)

Pe o lungime de 20 m prin șase personaje (patru masculine, două feminine) recunoscute prin recuzită și Cornul abundenței, ca simbol antic al belșugului nelimitat, sunt prezentate șapte microteme: *Muzica, Literatura-Arta dramatică, Munca în uzine și pe ogoare, Știința-Cercetarea, și Arta vizuală*. Central, pe o înălțime de 4 m a fost așezat alături de imaginea unei țărănci în veșminte populare, cu un snop cu grâu ridicat deasupra capului, portretul oțelarului în veșminte uzinale de lucru. Pentru ca imaginea să fie mai convingătoare au fost expuse și alte obiecte auxiliare: ramuri de laur, lira muzicală, volume de cărți, măști teatrale, spice de grâu, ciorchini cu struguri, alte produse agricole.

11. Victoria Socialismului

Lucrarea, cu un vădit scop propagandistic, finanțată de Ministerul Culturii¹⁸, a fost realizată corespunzător principiilor tematice și estetice ale epocii comuniste¹⁹. Autorul, artistul plastic bucureștean, Mihai Mănescu, a obținut comanda mozaicului, în urma unui concurs organizat la București, în 1980-1981 pentru decorarea mai multor clădiri importante din țară. Absolvent al Institutului de arte plastice *Nicolae Grigorescu* din București, Mihai Mănescu s-a specializat, în lucrări de grafică, ilustrație de carte,

---

¹⁸ Ministerul Culturii, purta până în anul 1990, denumirea de Consiliul Culturii și Educației Socialiste.

¹⁹ Corespunzător acestor principii, idealurile estetice și creația artistică, sunt determinate de viața materială a societății și îndeosebi de baza ei economică. Ea promovează ideea partinității și caracterul popular al artei socialiste, a slujirii deschise a ideologiei acesteia. Artiștii trebuie să oglindească veridic realitatea, fără detalii nesemnificative. Este respinsă arta ca scop în sine, ruptă de tematica ideologică a partidului comunist. După aceste principii a fost condusă întreaga activitate de creație artistică în perioada postbelică, până în anul 1990.

caricatură, afișe, scenografie pentru televiziune, decorațiuni interioare și exterioare de artă monumentală. În acest domeniu s-a făcut cunoscut mai ales prin realizările sale la decorarea stațiilor metroului bucureștean și prin decorarea exterioară a unor clădiri din Brăila și Slobozia.

La Arad, a fost propusă pentru decorare, fațada clădirii administrative a Intreprinderii de vagoane, expusă spre Calea Aurel Vlaicu, imobil pandant cu monumentala arhitectură a Gării CFR. Personalitatea lucrării a fost asigurată mai ales de raportul neobișnuit al elementelor suprafeței ce trebuia înfrumusețată și anume, verticalitatea de 35,5 m față de 15,5 m lățime. Aria de 510 metri pătrați a fost acoperită cu material ceramic de bună calitate, respectiv gresie simplă și glazurată, tratată la o temperatură de 1200 grade, pentru a rezista intemperțiilor anotimpurale. Au fost folosite 600.000 plăcuțe, care îmbinate asigură caracterul figurativ al lucrării, ce se distinge prin tonurile coloristice predominant calde.

Tematica mozaicului propusă de comanditar a fost *Victoria Socialismului*²⁰ o lucrare angajată politic, simbolizând un grup de muncitori într-o sărbătoare a muncii (E. Șimăndan, 1984). Personajele, în număr de 25 bărbați și femei, dispuse pe patru registre, au o mișcare ce sugerează o anumită activitate productivă. La o descriere mai atentă, se pot distinge simbolurile emblematice promovate de regimul politic: o țărancă ce oferă pâine la poarta de intrare a județului, un grup de muncitori organizați pentru defilare, s-au o mamă cu un copil în brațe. În rest, spațiul este animat de siluete ce reprezintă meserii specifice Aradului acelor vremuri: sondor, strungar, turnător, țesătoare, textilistă. Toți sunt tineri, sveltți, orientați spre axa de simetrie centrală ce traversează imaginar mozaicul.

Foto 11. Victoria Socialismului (Mozaic, autor Mihai Mănescu, 1984)

Privită de la distanță mozaicul trebuia, conform concepției artistului sugereze o coloană, pe niveluri diferite de valoare socială a muncii. În timp ce la baza lucrării, personajele sunt mai puțin organizate, în nivelele superioare, ele primesc o aranjare fermă, anunțând în mod gradat momentul *apoteotic* marcat prin personajul dominant din cel mai înalt registru, flancat

---

²⁰Socialismul ca sistem politic este definit de către doctrinari drept prima fază a orânduirii comuniste. Se caracterizată mai ales prin dominația proprietății de stat și cooperatiste asupra mijloacelor de producție, o economie centralizată și planificată. Structura societății cuprinde clase și categorii sociale cu interese fundamentale considerate comune: clasa muncitoare, țărănimea cooperatistă și intelectualitatea. Baza politică o constituie partidul unic, cel comunist, puterea fiind exercitată prin statul socialist. Sistemul a fost introdus în România, de către Uniunea Sovietică, ca o consecință a împărțirii zonelor de influență stabilită prin tratatele postbelice de către forțele aliate. A fost abolit în decembrie 1989.

de drapelul României și al Partidului Comunist Român. Lucrarea putea fi citită corect de la o distanță de 100-150 m²¹. De aceea și proporția mărimii personajelor diferă în funcție de registrul în care se află. Astfel, dacă la nivelul superior personajul central are 7 m. mărimea acestora scade spre bază până la 5 m., fiind corectată astfel percepția vizuală a întregii lucrări.

Realizarea *Victoriei Socialismului* a determinat organizarea unui amplu șantier de construcții, lucrarea fiind ridicată după un travaliu de peste 60 de zile. De buna desfășurare a acestuia s-au ocupat : Secția de propagandă a Comitetului Județean PCR alături de Comitetul Județean de cultură și educație socialistă, care au asigurat materialele și instalațiile necesare ridicării mozaicului. Împreună cu Mihai Mănescu autorul lucrării, au mai lucrat pe șantier: Iulian Radu și Nicu Mitrofan, tineri absolvenți ai Institutului de arte plastice Nicolae Grigorescu din București, meșterii zidari: Ilie Dumitru, Marian Lazăr, Doru Baciș, Alexandru Pițigoi, Dumitru Lazăr (E. Șimăndan, 1984, p. 2).

Inaugurarea lucrării monumentale *Victoria Socialismului*, s-a realizat discret, fără nici o festivitate cu public, în 30 septembrie 1984.

În prezent, baza mozaicului este obturat în parte, de vegetația arboricolă înaltă.

Bibliografie

****Apărarea patriotică contra teroarei fasciste, editat de Comitetul Reginal din Banat al Apărării Patriotice, 1945; ***Aradul, permanență în istoria patriei, Arad, 1978.***Arhivele Naționale Arad, Fond: Documente referitoare la Mișcarea Muncitorească din România, D. 18/1929-1932; Băran Coriolan, *Reprivire asupra vieții – Memorii-*, Arad, 2009; Bursa Constantin, *Monumentul Foștilor Deținuți Politici Anticomuniști*, în revista *Stindard*, VI/11, mai, 2018; *** Dictionar de estetică generală, București, 1972; Demșea Dan, *MJA, Fișa analitică de evidență nr. 2316/ 7 martie, 1977; ***Din istoria mișcării muncitorești. Documente arădene (1821-1918); Evseev Ivan, Dictionar de simboluri și arhetipuri culturale, Timișoara, 1994; Gluck Eugen, *Ocsko Terezia*, București, 1978; Gluck Eugen, Roz Alexandru, *Aradul muncitoresc*, 1982; Hannestad, Niels, *Monumentele publice ale artei romane*, București, 1989; ***Județul Arad**

---

²¹ Datorită traficului intens și dezvoltării vegetației înalte din zonă, registrul inferior nu mai poate fi observat de la distanță.

pe coordonatele țării în anii republicii, *Culegere de comunicări și referate*, Arad 1973; Kiss Nicolae, *Locuri istorice în municipiul Arad, legate de mișcarea muncitorească și lupta Partidului Comunist Român; în ilegalitate în MJA, Ziridava, XIV, 1982*; Kiss Nicolae, *Repertoriul monumentelor din municipiul Arad*, MJA, *Ziridava VI*, Arad, 1976; Kovach Geza, *Inceputurile mișcării muncitorești în Arad*, în, *Studii și articole de istorie*, volumul III, 1961; Lanevschi Gheorghe, *Aradul vremurilor de mult apuse*, Cluj, 2005; Lăzărescu Dan, *Un artist plastic arădean uitat*, Florian Mureșianu, Muzeul Județean Arad, *Ziridava, XIII*, Arad, 1981; Lăzărescu Dan, *Leontin Mureșianu*, în *Ziridava, XXIV*, Arad, 2005; Medeleanu, Horia., *Profiluri plastice*, Timișoara, 1979; Roz Alexandru, *Contribuția maselor populare din județul Arad, organizate și conduse de PCR, la victoria insurecției naționale din august 1944 și la războiul antihitlerist*, în, *Aradul permanență în istoria patriei*, Arad, 1978; Toacsen Mihai, Gluck Eugen, Palcu Simion, *Meleaguri arădene, ghid turistic*, Arad, 1972; Truță Horia, Demșea Dan, *Monumente de for public, însemne memoriale, construcții decorative și parcuri din județul Arad*, Arad, 2008; Unc Gheorghe, *Proletariatul arădean pe coordonatele tradițiilor de luptă ale mișcării muncitorești din România*, în *MJA, Ziridava, V*, Arad, 1975; Vambes de Pierre, Flaceliere Robert, Schuhl Pierre-Maxime, Roland Martin, *Enciclopedia civilizației grecești*, București, 1970; *Ziare și reviste: Adevărul*, 15 septembrie, 2007; *Alfold*, Arad, anul 14, 1870; anul 15, 1871; anul 16, 1872; *Arad es Videke*, anul I nr. 101, 1890; *Flacăra Roșie*, 1972, 1974, 1984; *Informația Aradului*, 2007; *Patriotul*, Arad, 1946, 1947; *Tânărul Leninist*, nr. 10, oct., 1970.

Unele probleme realizate de câteva Secții de jandarmi arădene

Some Issues Solved by Several Arad Gendarmes Sections

Emil Arbonie,
Asociația Național Culturală „Astra arădeană - 1863”

Abstract

Several posts of gendarmes formed a Section, newly called a Sector since 1954. These supervision institutions for the gendarmes' posts were commanded by a non-commissioned gendarme as the head of section, helped by other NCO gendarmes, whose number varied according to the service's requirements.

If there were 11 gendarmes' sections in Arad County following the 1929 County administrative division, there would be 13 sections in 1943 for every administrative institution (*Preturi*) managing the territorial division units (*Plase*): Aradul Nou, Chișineu-Criș, Curtici, Gurahonț, Hălmagiu, Ineu, Pecica, Radna, Săvârșin, Sebiș, Sfânta Ana, Târnova și Vânători.

Keywords: Chișineu-Criș, Curtici, Aradul Nou, Radna, Ineu, Pecica.

Secția de Jandarmi Chișineu-Criș (1943-1945)

Această secție a fost organizată în Plasa Chișineu-Criș, care avea un număr de 46.802 populație statornică. Din cadrul acestei plase au făcut parte comunele: Adea, Chișineu-Criș, Cintei, Crișana, Grăniceri, Iermata Neagră, Luntreni, Mișca, Nădab, Pilul, Satul-Nou, Sinteia-Mare, Socodor, Șepreuș, Șiclău, Țipar, Vârșand, Vânători și Zerind.

În anul 1929, structura secției a fost următoarea:

Nr.	Denumirea secției	Denumirea postului	Reședința	Comunele și satele din întinderea teritorială
	Chișineu-Criș		Chișineu-Criș	
1.		Chișineu-Criș	Chișineu-Criș	Chișineu-Criș, Pădureni, Nădab, Cintei

2.		Socodor	Socodor	Socodor
3.		Grăniceri	Grăniceri	Grăniceri, Şiclău
4.		Pilul	Pilul	Pilul, Vărşand
5.		Sintea	Sintea	Sintea, Sintea-Mare, Tipar, Adea, Şepreuş
6.		Zerind	Zerind	Zerind, Iermata, Iermata-Neagră, Luntreni
7.		Vânători	Vânători	Vânători, Mişca, Talpoş, Satu-Nou

În anul 1941, Pretura Plasei Chişineu-Criş a prezentat un tabel al populaţiei din cele 19 comune, din care: 2.630 proprietari erau fără proprietate, 6.020 proprietari aveau proprietăţi agricole până la 3 hectare, şi 4.264 proprietari având proprietăţi agricole peste 3 hectare, astfel¹:

Nr.	Comuna	Populaţia fără proprietate	Populaţia cu avere până la 3 hectare	Populaţia cu avere peste 3 hectare	Total
1.	Adea	195	464	161	820
2.	Chişineu-Criş	150	937	111	1.198
3.	Cintei	85	191	148	424
4.	Crişana	1	4	120	125
5.	Grăniceri	210	450	175	835
6.	Iermata Neagră	115	139	91	345
7.	Luntreni	40	56	52	148
8.	Mişca	240	252	103	600
9.	Nădab	47	159	334	540
10.	Pilul	97	165	267	529
11.	Şepreuş	150	350	459	950
12.	Şiclău	150	350	402	902
13.	Satul-Nou	306	363	349	1.018
14.	Sintea-Mare	160	202	210	572
15.	Socodor	155	461	499	1.115
16.	Tipar	171	202	222	601

¹ Serviciul Judeţean Arad al Arhivelor Naţionale, fondul *Pretura Plasei Chişineu-Criş*, dosar nr. 116/1941, f. 109.

17.	Vărșand	73	614	218	905
18.	Vânători	135	398	197	750
19.	Zerind	150	250	155	555
	Total	2.630	6.020	4.264	12.914

La începutul anului 1943, șeful secției a fost plutonierul major Olteanu Alexandru.

În perioada 1943-1944, această secția avea în subordine următoarele posturi: 1. Postul de Jandarmi Chișineu-Criș; 2. Postul de Jandarmi Nădab; 3. Postul de Jandarmi Socodor; 4. Postul de Jandarmi Grăniceri; 5. Postul de Jandarmi Pilul și 6. Postul de Jandarmi Vărșand².

În secție și posturile din secție, au funcționat între 37-40 de jandarmi, cu grade diferite, astfel: un plutonier major, 8 plutonieri, 3 sergenți majori, 4 sergenți, 6 caporali, 10 frunțași și 5-8 soldați, care au fost vaccinați antiholeric, în vara anului 1943³.

În luna ianuarie 1944, în cadrul acestei secții au funcționat următorii subofițeri⁴:

Nr.	Numele și prenumele	Gradul	Secția	Postul
1.	Gherman Gheorghe	plutonier major	Chișineu-Criș	
2.	Zvorișteanu Dumitru	plutonier		Chișineu-Criș
3.	Varjan Nicolae	plutonier		Chișineu-Criș
4.	Cucu Ioan	plutonier		Nădab
5.	Bainea Aurel	plutonier		Nădab
6.	Pădeanu Ioan	plutonier		Socodor
7.	Romanți Ioan	sergent major		Socodor
8.	Blaga Laurențiu	plutonier		Șiclău
9.	Feneșan Iosif	sergent major		Șiclău
10.	Zamfir Marin	plutonier		Grăniceri
11.	Roșu Petru	sergent major		Grăniceri
12.	Ionescu Dumitru	sergent major		Grăniceri
13.	Durdeu Gheorghe	plutonier		Pilul

² Fondul Inspectoratul de Jandarmi Arad, dosar nr. 28/1943-1944, f. 40.

³ *Ibidem*, f. 102, 268.

⁴ *Ibidem*, f. 592.

14.	Bojea Gheorghe	plutonier		Pilul
15.	Necola Călin	plutonier		Vărșand
16.	Pop I. Ioan	sergent major		Vărșand

În modul de aplicare a activităților profesionale, secția a transmis o dare de seamă de legile speciale ce se aplicau pe raza posturilor, astfel: 32 la Chișineu-Criș, 27 la Nădab, 31 la Socodor, 30 la Șiclău, 32 la Grăniceri, 33 la Pilul și 33 la Vărșand⁵.

Din vara anului 1943, prin ordine superioare s-a impus să participe la construirea de urgență a adăposturilor contra bombardamentelor aeriene. Printr-un tabel nominal, secția a transmis numărul șanțurilor de adăpost antiaeriene făcute la posturi, astfel: 7 la Chișineu-Criș și câte 5 la posturile din Socodor, Nădab, Șiclău, Grăniceri, Pilul și Vărșand⁶.

Din luna mai, Inspectoratul General al Jandarmeriei a ordonat organizarea gărzilor cetățenești formate din premilitari și cetățeni de încredere, destinați luptei contra parașutiștilor. S-au stabilit normele de încadrare, datarea de arme și instruirea oamenilor ce intrau în compunerea gărzilor. S-a distribuit armament și muniție la secțiile și posturile de jandarmi, aceste instituții având răspunderea pentru prinderea parașutiștilor pe termen rural⁷.

Conform art. 105 din Legea administrativă, prim-pretorii și pretorii erau șefii Poliției din plasa lor. În plasa Chișineu-Criș, în perioada 1944-1945 au funcționat Secțiile Chișineu-Criș și Vânători⁸.

În primăvara anului 1944, la Secția Chișineu-Criș și în posturile sale, au funcționat un plutonier major, 9 plutonieri, 5 sergenți majori, 3 sergenți, 2 caporali, 9 frunțași și 5 soldați⁹.

În luna iulie, șeful secției a transmis un raport referitor la numărul jandarmilor, distincția comunelor unde erau posturile și numărul populațiilor din acele teritorii, astfel:

Nr.	Postul	Tipul	Subofițerii	Trupă	Întinderea	Populația
1.	Chișineu-Criș	5	2	3	51,3918 ha	5.429 cet.
2.	Nădab	5	2	3	34,5296	3.255
3.	Socodar	5	2	3	103,0051	4.165

⁵ *Ibidem*, f. 253-254.

⁶ *Ibidem*, f. 38 și 40.

⁷ *Ibidem*, f. 101.

⁸ Dosar nr. 35/1944-1945, f. 1.

⁹ *Ibidem*, f. 24.

4.	Șiclău	5	2	3	36,8020	2.650
5.	Grăniceri	5	2	3	41,5255	2.330
6.	Pilul	5	2	3	48,2793	2.623
7.	Vârșand	5	2	3	36,2440	2.512
	Total	35	14	21	404,8773	23.154

Conținutul populației din această Secție a fost următorul:

Nr.	Postul	Români	Unguri	Sârbi	Diferiți
1.	Chișineu-Criș	2.908	2.308	63	1
2.	Nădab	3.819	26	4	5
3.	Socodar	3.690	428	39	8
4.	Șiclău	2.617	13	21	-
5.	Grăniceri	2.601	19	245	10
6.	Pilul	1.905	30	36	-
7.	Vârșand	2.001	195	10	6
	Total	19.341	3.368	417	28

Din 24 septembrie 1944, după alungarea armatei germano-ungare, secția și posturile sale au reînceput să funcționeze, existând următorul personal:

- La Postul Grăniceri: plutonierul Zamfir Marin, în funcția de șef de post; sergenții majori Rusu Petru și Ionescu Dumitru, precum și fruntașul Bugariu Vasile;

- La Postul Pilul: sergentul major Bălan Gheorghe, în funcția de șef de post și jandarmii fruntași: Banfil Petru, Bărbuț Ioan și Negru Ștefan;

- La Postul Vârșand: plutonierul Necula Călin, în funcția de șef de post; sergentul major Pop T. Ioan, șef de patrulă și soldatul Cuiedan Ioan;

- La Postul Socodor: plutonierul Pădeanu Ioan, șef de post; sergentul Necuți Traian și caporalul Anti Dumitru;

- La Postul Șiclău: plutonierul Rainca Aurel, șef de post; caporalul Alda Pavel, fruntașul Ștefănuț Ioan și soldatul Isporovici Spora¹⁰.

Din 2 octombrie 1944, șeful secției a fost numit plutonierul major Crișan Vasile.

După instituirea Gărzilor cetățenești, în această secție au funcționat¹¹:

¹⁰ *Ibidem*, f. 275.

¹¹ *Ibidem*, f. 299.

Nr.	Localitatea	Efectivul gărzii	Numărul armelor
1.	Chişineu-Criş	44	40
2.	Nădab	30	2
3.	Cintea	30	1
4.	Pilul	70	11
5.	Socodor	30	3
6.	Vărşand	52	9
7.	Grăniceri	30	7
8.	Şiclău	35	6

Printr-un ordin al Legiunii de Jandarmi Arad, posturile de jandarmi trebuiau să cerceteze pe raza lor, dacă se găseau maşini arse, materiale de război avariate sau distruse. Postul de la Vărşand a raportat că nu a găsit asemenea cazuri, la 13 octombrie 1944¹².

Postul de Jandarmi Pilul a raportat că au găsit pe raza postului 10 bombe, 3 arme, 10 grenade române diferite, 100 cartușe de pușcă germane și 50 proiectile de tun¹³.

În luna octombrie, la Secția de Jandarmi Chişineu-Criş au fost reținuți 23 dezertori, din care 20 maghiari și 3 români la posturile din Socodor, Grăniceri, Pilul și Vărşand¹⁴.

Din aceeași lună, au început să se raporteze ordinele de bătaie, care au conținut următorii jandarmi:

1. Postul Vărşand: șeful fiind plutonierul Necula Călin, sergentul major Pop Ioan și soldații Caedan Ioan și Stoicevici Ilie; aici s-au hrănit un sergent, 1 caporal, 1 fruntaș și 3 soldați;

2. Postul Socodor: plutonierul Păleanu Ioan, sergentul Hereti Traian și caporalii Anti Dumitru și Nemeha Nicolae;

3. Postul Nădab: plutonierul Rainea Aurel, sergentul Necorescu Ioan, caporalul Alda Pavel, fruntașul Ștefănuț Ioan și soldatul Sojărevici Spasa;

4. Postul Grăniceri a dat masă unui caporal și un fruntaș¹⁵.

A existat și Postul de Jandarmi Special de Vânătoare Chişineu-Criş, al cărui șef a fost plutonierul Rusu Petru¹⁶.

¹² *Ibidem*, f. 312.

¹³ *Ibidem*, f. 311.

¹⁴ *Ibidem*, f. 333.

¹⁵ *Ibidem*, f. 361, 363-364, 367-168, 372.

¹⁶ Dosar nr. 124/1947, f. 111.

În mai 1945, la Secția de Jandarmi Chișineu-Criș, condusă de plutonierul major Crișan Vasile, au funcționat următoarele posturi cu subofițeri:

	Chișineu-Criș		Chișineu-Criș	1 jandarm
1.		Chișineu-Criș		3 jandarmi
2.		Vârșand		3 jandarmi
3.		Grăniceri		3 jandarmi
4.		Zerind		2 jandarmi
5.		Sintea Mare		3 jandarmi
6.		Socodor		3 jandarmi
7.		Vânători		3 jandarmi
8.		Nădab		2 jandarmi

Au funcționat următorii subofițeri:

Nr.	Postul	Numele și prenumele	Gradul	Funcția
1.	Chișineu-Criș	Svărășteanu	plutonier	șef post
		Aștefan Gh.	sergent maj.	șef patrulă
		Vasiliu Ioan	sergent maj.	șef patrulă
2.	Vârșand	Badea Gheorghe	plutonier	șef post
		Mirc Ioan	sergent maj.	șef patrulă
		Pop Ioan	sergent maj.	șef patrulă
3.	Grăniceri	Bivolaru Ilie	plutonier	șef post
		Tărășescu Al.	sergent maj.	șef patrulă
		Rărealu Gavrilă	sergent maj.	șef patrulă
4.	Zerind	Banu Ilie	plutonier	șef post
		Budescu Ștefan	sergent maj.	șef patrulă
5.	Sintea Mare	Liuba Iosif	plutonier	șef post
		Birtaş Ioan	sergent maj.	șef patrulă
		Daciu Gavrilă	sergent maj.	șef patrulă
6.	Socodor	Podeanu Ioan	plutonier	șef post
		Badroș Cornel	sergent maj.	șef patrulă
7.	Vânători	Cucu Gheorghe	plutonier	șef post
		Ileana Ioan	sergent maj.	șef patrulă
		Gligor Dumitru	sergent maj.	șef patrulă

12.	Nădab	Mondescu	plutonier	șef post
		Bumbea Ioan	sergent maj.	șef patrulă

În anul 1946, posturile au funcționat în comunele:

	Chișineu-Criș		Chișineu-Criș
1.		Chișineu-Criș	Chișineu-Criș
2.		Nădab	Nădab
3.		Sintea Mare	Sintea Mare
4.		Adea	Adea
5.		Vânători	Vânători
6.		Zărind	Zărind
7.		Iermata Neagră	Iermata Neagră
8.		Pilul	Pilul
9.		Vărșand	Vărșand
10.		Grăniceri	Grăniceri
11.		Șiclău	Șiclău
12.		Socodor	Socodor
13.		Crișana	Crișana

În anul 1947, acest sector a primit și a transmis posturilor din subordine un număr de 1.546 ordine circulare¹⁷. Aceste ordine circulare impuneau găsirea și reținerea evadaților de la Curtea Marțială din București și din ale diverse organe judecătorești; găsirea soldaților dezertați din unități militare; a germanilor fugiți de la locurile de muncă obligatorii; cunoașterea unui număr de aproape 500 cetățeni sovietici care domiciliau în România; cunoașterea legilor care interesau formațiunile jandarmeriei; prinderea și reținerea delicvenților care au distrus pădurile de stat și cele particulare sau au sacrificat clandestin diverse animale; raportarea diverselor activități, inclusiv aterizarea avioanelor pe raza formațiunilor și reținerea diverselor autocamioane; reținerea unor dezertori maghiari și cehi care încercau să treacă fraudulos frontiera română, etc.

Lunar se primeau programe de instrucție profesională, pe care trebuia să le afecteze și cu personalul posturilor de jandarmi.

Comandantul sectorului a fost plutonierul major Albu Leon.

Datorită ordinelor circulare primite, posturile de jandarmi au transmis sectorului tabele nominale cu persoanele cunoscute de contrabandiști și călăuze la trecerea frauduloasă a frontierei, astfel:

¹⁷ Dosar nr. 122/1947-1948, f. 1-320.

1. Postul de Jandarmi Zerind, un număr de 17 persoane;
2. Postul de Jandarmi Vărșand, un număr de 10 persoane;
3. Postul de Jandarmi Iermata Neagră, un număr de 5 persoane;
4. Postul de Jandarmi Șiclău, un număr de 4 persoane;
5. Postul de Jandarmi Pilul, un număr de 6 persoane;
6. Postul de Jandarmi Grăniceri, un număr de 4 persoane¹⁸.

La sfârșitul acestui an, noul șef al sectorului a fost plutonierul major Crișan Vasile.

Conform noilor organizări administrative, din cadrul acestui sector au făcut parte comunele: Grăniceri, Iermata Neagră, Mișca, Pilul, Socodor, Șepreuș, Vărșand, Tipari, Satu-Nou, Chișineu-Criș și Pădureni¹⁹.

Secția de Jandarmi Curtici (1944-1948)

În noiembrie 1944, șeful secției a fost plutonierul D.F. Rădulescu²⁰. Din structura sa făceau parte următoarele posturi de jandarmi, cu șefii respectivi²¹:

Nr.	Postul	Numele și prenumele șefului	Gradul
1.	Sânmartin	Mândrilă Valeriu	plutonier
2.	Variașul	Trif Iosif	plutonier
3.	Macea	Dinulescu Ioan	plutonier
4.	Iratoșul	Sandu Constantin	plutonier
5.	Dorobanți	Ștefan Gheorghe	plutonier
6.	Șofronea	Meștan Gheorghe	plutonier
7.	Curtici	Tătaru Mihai	plutonier

Un ordin circular din 1 octombrie 1944, spunea jandarmilor despre faptul că, unele unități militare ale Armatei Roșii, în trecere prin comune, ridicau de la diferiți locuitori mari volume ale diferitelor obiecte casnice, cât și bunuri de inventar agricol. Cum majoritatea acestor luări nu erau pentru folosul armatei, o parte din ele le donau locuitorilor din alte comune. Ca urmare a acestor procedări, locuitorii satelor s-au obișnuit să aștepte pe șosele coloane ale unităților sovietice, pentru a primi asemenea bunuri. Față de această situație, jandarmii au fost obligați să ia măsuri ca toate bunurile

¹⁸ *Ibidem*, f. 306-319.

¹⁹ Dosar nr. 124/1947-1948, f. 1-889.

²⁰ Dosar nr. 38/1944-1945.

²¹ *Ibidem*, f. 17-20, 22, 33.

lăsate de militarii sovietici prin comune, să fie identificate și predate adevăraților proprietari²².

De reținut este și faptul că, primăriile și jandarmii făceau recensământul bunurilor aflate pe teritoriul rural.

În baza Decretului-lege nr. 2155 din 9 noiembrie 1944, secția trebuia să transmită Legiunii rapoarte referitoare la primirea materialelor și bunurilor de la cetățenii care le-au obținut anterior din URSS.

În conformitate cu normele stabilite de Comisiunea română pentru aplicarea Convenției de Armistițiu și Ministerul Afacerilor Externe, toți cetățenii sovietici care se găseau pe teritoriul României erau obligați să se întoarcă în URSS, urmând să fie înscrși pe listele care se alcătuiau în fiecare județ. Refugiații din Basarabia și Bucovina de Nord, de origine românească, se puteau întoarce, numai dacă doreau aceasta. Cei care nu doreau să se înapoieze trebuiau să dea declarații scrise că nu au fost admiși cu sila și că nu vor să se întoarcă. Jandarmii trebuiau ca cetățenii sovietici să aibă bani, hrană și îmbrăcăminte, urmând să fie expediați urgent în URSS²³.

În aceeași lună, următorii jandarmii de la Secția Curtici, au primit carabine noi de la Legiunea de Jandarmi Arad:

1. Plutonierul major Albu Leon, șeful secției;
2. Plutonierul Tătaru Mihai, șeful Postului Curtici;
3. Sergenții majori de la Curtici: Nichita Dumitru, Nicin Cristian și Munteanu Petru;
4. Plutonierul Ivlev Dionisie, șeful Postului Sânmartin;
5. Sergenții majori de la Sânmartin: Strad Ioan și Aroasoie Constantin²⁴.

În vara anului 1945, jandarmii au verificat posesorii permiselor și armelor de vânătoare, iar Secția Curtici a transmis un tabel nominal referitor la verificările făcute de jandarmii din posturile Curtici și Sânmartin. În total erau 25 de vânători cu permise (11 la Curtici, 13 la Macea și unul la Sânmartin), dar numai 19 persoane aveau arme de vânătoare, deoarece de la Macea, în septembrie 1944, militarii maghiari au luat armele de la 6 vânători²⁵.

În mai 1945, la Secția de Jandarmi Curtici, condusă de plutonierul major Albu Leon, au funcționat următoarele posturi cu subofițeri:

---

²² *Ibidem*, f. 35.

²³ *Ibidem*, f. 119.

²⁴ *Ibidem*, f. 81.

²⁵ Dosar nr. 40/1945-1946, f. 125 și 127.

	Curtici		Curtici	1 jandarm
1.		Curtici		3 jandarmi
2.		Sânmartin		3 jandarmi
3.		Turnu		3 jandarmi
4.		Iratoșul		3 jandarmi

Au fost următorii subofițeri:

Nr.	Postul	Numele și prenumele	Gradul	Funcția
1.	Curtici	Tătaru Mihai	plutonier	șef post
		Nichita Dumitru	sergent maj.	șef patrulă
		Micin Cristian	sergent maj.	șef patrulă
2.	Dorobanți	Gheorghe C-tin	plutonier	șef post
		Munteanu Petru	sergent maj.	șef patrulă
		Turniac Ilie	sergent maj.	șef patrulă
3.	Sânmartin	Cisna Traian	plutonier	șef post
		Hrat Ioan	sergent maj.	șef patrulă
		Nedelea Gheorghe	sergent maj.	șef patrulă
4.	Turnu	Ciocoiu Ștefan	plutonier	șef post
		Cojocaru Dumitru	sergent maj.	șef patrulă
		Iorga Ioan	sergent maj.	șef patrulă

Din iunie 1945, lunar, comandantul Legiunii a transmis secției câte 4 programe lunare de instruire militară și profesională a jandarmilor²⁶.

Prin Ordinul circular nr. 6539 din 8 august 1945, Legiunea a ordonat Secției Curtici să efectueze razii în zilele 13 august, între orele 7-13 și 27 august, între orele 13-21, cu scopul de a prinde dezertorii, ostașii germani rămași de la armatele germane și legionarii care eventual s-au înapoiat din Germania²⁷.

În urma multiplelor activități profesionale, în septembrie 1945, plutonierul major Albu Leon a transmis o Dare de seamă asupra stării politice din raza sectorului.

În cele 7 comune din raza Secției Curtici exista o populație de 15.921 locuitori, formată din populație românească, maghiară, germană și alte naționalități. Populația românească era majoritară, apoi populația maghiară. Locuitorii erau organizați în Frontul Plugarilor, Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Partidul Liberal și Partidul Țărănist.

²⁶ *Ibidem*, f. 178.

²⁷ *Ibidem*, f. 176.

Plutonierul Răduca Marin, șeful Postului de Jandarmi Curtici, îi transmisese că, în comuna Curtici, unde populația românească era în majoritatea numărului de 8.008 locuitori, pe Frontul Plugarilor s-au înscris 1500, 60 la Partidul Comunist, 10 la Partidul Social-Democrat, iar unii în Partidul Liberal și Partidul Țărănist.

Persoanele înstărite erau înscrise, în majoritate, la liberali și țărăniști, iar în restul comunelor, populația maghiară, în Organizația MADOS.

Jandarmii au observat că reacționarii, prin manifestație pe față, nu a fost decât dr. Iancu Adam, înfocat reacționar, fiind contra reformei agrare asupra moșiei sale și căpitanul în rezervă Grădineascu Constantin, care s-a manifestat pe față, a spus că partidul lui Groza are să se ducă cu pluta adversarilor săi. În urma declarațiilor făcute de delegații Frontului Plugar, acești reacționari au fost cercetați de căpitanul Dumitrescu, ajutorul Legiunii Arad.

S-a mai observat, că în mod tacit, oamenii înstăriți erau reacționari, care vedeau cu ochi răi elementele partidelor social-democratice, dar nu au fost cazuri de manifestări pe față. La fel, o parte din funcționarii de stat și particulari, discutau discret cu cei care erau de partea lor, însă pe față nu s-au manifestat cu nimic.

Populația maghiară se constata în același mod cu reacționarii înstăriți români discreți²⁸.

Plutonierul Ivlev Dionisie, șeful Postului de Jandarmi Sânmartin, îi raportase șefului său, că pe raza postului său nu avea partide politice reacționare. Era numai Partidul Național Liberal, însă din cauza lipsei membrilor săi, nu făcea nici un fel de propagandă sau manifestări. Singurul membru care era capabil de propagandă și manifestări era tânărul Mihuța Ioan din comuna Macea, dar nu făcuse nici un fel de propagandă²⁹.

În toamna anului 1945, prin ordin special, secțiile de jandarmi au fost transformate în *Sectoare*. Un Tablou nominal a transmis numărul subofițerilor din Sectorul de Jandarmi Curtici: plutonier major Albu Leon, plutonierii: Răduca Marin, Croitoru Valeriu, Tătaru Mihai, Ștefan Gheorghe, Ivlev Dionisie și sergenții majori: Secelean Gheorghe, Gutu Ioan, Ivin Iancu și Aroasoie Constantin³⁰.

În anul 1946, Posturile de Jandarmi Curtici și Sânmartin au transmis tabele cu localitățile și locuitorii din zonele din subordinea lor, astfel³¹:

---

²⁸ *Ibidem*, f. 194-195.

²⁹ *Ibidem*, f. 197.

³⁰ *Ibidem*, f. 247.

³¹ *Ibidem*, f. 283.

	Postul	Întinderea	Comunele	Români	Unguri	Alții	Total
	Curtici	429 km.	Curtici	7.760	305	73	8.034
			Dorobanți	20	2.320	10	2.350
			Iratoșul	830	1.400	3	2.233
			Șofronea	790	400	-	1.190
			Sf. Paul	30	680	-	710
			Variașul Mare	15	1.060	1	1.076
			Variașul Mic	-	100	-	100
	Sân-martin	170 km.	Macea	3.626	161	621	4.408
			Sânmartin	379	1	1.531	1.912
			Total	13.356	6.427	1.239	22.022

În anul 1946, au funcționat următoarele posturi:

	Curtici		Curtici
1.		Curtici	Curtici
2.		Dorobanți	Dorobanți
3.		Iratoșul	Iratoșul
4.		Macea	Macea
5.		Sf. Martin	Sf. Martin
6.		Șofronea	Șofronea
7.		Sf. Paul	Sf. Paul
8.		Variașul	Variașul

În anul 1948, comandantul Sectorului de Jandarmi Curtici era plutonierul major Mitrea I. Ștefan³².

Pe lângă celelalte activități, a transmis o dare de seamă asupra companiei premergătoare alegerilor politico-administrative din Plasa Curtici, în care erau 3 centre de votare³³.

S-au organizat noi posturi, astfel încât, în cadrul sectorului au funcționat posturile: Curtici, Macea, Sânmartin, Dorobanți, Șofronea, Sf. Paul, Iratoșu și Variașu. Acestea au transmis sectorului și tabele nominale, referitoare la tinerii care au primit ordine de încorporare³⁴.

³² Dosar nr. 156/1948, f. 1.

³³ *Ibidem*, f. 100.

³⁴ *Ibidem*, f. 102-111.

Postul din Macea a transmis despre întoarcerea unui număr de 16 cetățeni români de naționalitate germană, care au fost trimiși la muncă în URSS³⁵.

Postul din Dorobanți a transmis tabele nominale despre existența întreprinderilor industriale, existența proprietarilor aparatelor de radio, despre invalizii, văduvele și orfanii de război, pensionarii, meseriașii patroni și situația numerică a populației de naționalități, după efectuarea recensământului³⁶.

Alte tabele nominale lunare și semestriale ale posturilor au transmis date despre constatarea infracțiunilor și contravențiilor, predarea către sector a arhivelor vechi din perioada 1938-23 august 1944, informațiile despre hrănirea jandarmilor și numele unor subofițeri și jandarmi de trupă, inclusiv a noului comandant al sectorului, plutonierul major șef Albu Teodor³⁷.

Secția de Jandarmi Aradul Nou (1945-1946)

Această secție era organizată în Plasa Aradul Nou, care avea 47.407 populație statornică.

În anul 1929, această secție a avut următoarele posturi:

Nr.	Denumirea secției	Denumirea postului	Reședința	Comunele și satele din întinderea teritorială
	Aradul Nou		Aradul Nou	
1.		Aradul Nou	Aradul Nou	Aradul Nou, Mureșel, Sânnicolaul Mic, Zădărlac
2.		Șagul	Șagul	Șagul, Chereșteș, Viezenhaid, Enghezbrun
3.		Schöndorf	Schöndorf	Schöndorf, Traunau, Zăbrani, Guttenbrunn
4.		Glogovăț	Glogovăț	Glogovăț, Cicir, Mândruloc, Sâmbăteni, Panatul-

³⁵ *Ibidem*, f. 126.

³⁶ *Ibidem*, f. 129.

³⁷ *Ibidem*, f. 193, 217, 229-234 și 247.

				Nou
5.		Micălaca	Micălaca	Micălaca, Săuleni
6.		Andrei-Şaguna	Andrei-Şaguna	Andrei-Şaguna, Zimandul Nou, Zimandul-Cuz, Livada
7.		Curtici	Curtici	Curtici, Şofronea, Sfânt-Paul

În luna aprilie 1945, Secția de Jandarmi Aradul Nou, condusă de plutonierul Rădulescu Dumitru, avea în subordine următoarele posturi³⁸:

Nr.	Postul	Numele și prenumele	Gradul	Funcția
1.	Aradul Nou	Rădoi Nicolae	plutonier	șef post
		Munteanu Gh.	sergent major	șef patrulă
		Balance Dumitru	sergent major	șef patrulă
2.	Schöndorf	Rusu Petre	sergent major	șef post
		Răveanu Gavrilă	sergent major	șef patrulă
3.	Şagu	Agavrilace D-tru	plutonier	șef post
		Pavel Valeriu	sergent major	șef patrulă
		Dociu Alexandru	sergent major	șef patrulă
4.	Glogovăț	Herman Savu	plutonier	șef post
		Cosma Nicolae	sergent major	șef patrulă
		Mihuță Gheorghe	sergent major	șef patrulă

Un tabel alfabetic al secției, a prezentat posturile care au rămas în funcție din 5 aprilie 1945 și comunele aparținătoare acestora³⁹:

Nr.	Posturile	Comunele aparținătoare
-----	-----------	------------------------

³⁸ Dosar nr. 56/1945-1946, f. 11, 187.

³⁹ *Ibidem*, f. 44.

1.	Aradul Nou	Aradul Nou
		Engelsbrun
		Sânnicolaul Mic
		Weisenheidt
2.	Glogovăț	Cicir
		Glogovăț
		Livada
		Mândruloc
		Sânleani
3.	Schöndorf	Guttenbrunn
		Schöndorf
		Trauman
4.	Șagu	Bodrogul Nou
		Bodrogul Vechi
		Cruceni
		Șagu
		Zădărlac

Cu această ocazie au fost desființate posturile Livada, Engelsbrun și Panatul- Nou.

În mai 1945, au funcționat următorul număr de jandarmi la posturi:

	Aradul Nou		Aradul Nou	1 jandarm
		Aradul Nou		3 jandarmi
		Șagul		3 jandarmi
		Schöndorf		3 jandarmi
		Glogovăț		3 jandarmi

La 13 aprilie 1945, plutonierul Rădescu Nicolae a fost repartizat ca șef la Postul de Jandarmi Schöndorf⁴⁰.

O dare de seamă asupra inspecțiilor făcute de plutonierii majori Opreș Gavrilă și Rădulescu Dumitru asupra posturilor din acest sector, în luna martie 1945, a prezentat modul de efectuare a inspecțiilor; încadrarea personalului; ținuta lor și prezentarea; executarea serviciului; disciplina; serviciul de informații, considerat slab organizat; echipamentul și comportamentul; îmbrăcămintea; armamentul; hrana; legătura de colaborare cu autoritățile; manipularea corespondenței; starea telefoanelor care funcționau numai la postul din Glogovăț și propunerile pentru întrebuițarea

⁴⁰ *Ibidem*, f. 202.

serviciului. Plutonierul major Opriș Gavrilă a inspectat posturile din Zădârlac, Glogovăț, Schöundorf și Șagu, iar plutonierul major Rădulescu a inspectat posturile Schöundorf, Șagul și Aradul Nou⁴¹.

O altă dare de seamă asupra activității gărzilor cetățenilor, pe luna martie, a prezentat și faptul că majoritatea populației din această secție era de origine etnică germană. Acești oameni tineri au fost plecați în Germania, ca voluntari, o parte întorși și trimiși la munca de război în URSS și, în fine, cei rămași acasă au fost chemați rechiziționați pentru lucru⁴².

În continuare, lunar, plutonierul Rădulescu Dumitru a efectuat inspecțiile și controalele asupra posturilor de jandarmi, constatând aspectele bune, precum și cele care trebuiau refăcute⁴³. Tot lunar, el a transmis posturilor programele de instrucție militară și profesională⁴⁴.

O situație numerică a etnicilor germani a prezentat un număr de 165 dispăruți, 35 prinși și predați și 142 au fost nepuși la muncă, din cauza rănilor și bolilor⁴⁵. Marea majoritate a etnicilor germani au fost predați pentru muncă la Cercul Teritorial Arad.

Unele tabele nominale ale posturilor au prezentat un număr de 3 cetățeni români dezertori, care au fost descoperiți și reținuți, din care 2 de jandarmii din Șaga și unul de jandarmii din Schöndorf⁴⁶.

Alte rapoarte au prezentat faptul că, la posturile Aradul Nou și Glogovăț, nu aveau persoane cunoscute ca legionari și fasciști⁴⁷. Ulterior însă, postul din Glogovăț a raportat că, de la 21 noiembrie 1944, au fost arestați 3 legionari din Glogovăț, 6 din Cicir și 4 din Mândruloc, 8 fiind lăsați liberi la 25 noiembrie 1944, 2 la 12 ianuarie 1945, 2 la 10 februarie 1945 și unul la 21 februarie 1945⁴⁸.

Multe ordine circulare au obligat jandarmii să urmărească și să prindă cetățenii sovietici care, după ce au primit drepturile bănești de la diferite prefecturi de județ din țară, au dispărut fără urme. De asemenea, s-a ordonat urmărirea și prinderea apatrizilor foști supuși germani și maghiari, care au evadat din diferite areste⁴⁹.

Un tabel nominal de la Postul Glogovăț a prezentat volumul armamentului pe care l-a predat Garnizoanei Arad, din care: un tun

---

⁴¹ *Ibidem*, f. 54, 57-58.

⁴² *Ibidem*, f. 66.

⁴³ *Ibidem*, f. 128-131, 160-161, 276-280, 379-383

⁴⁴ *Ibidem*, f. 226-227.

⁴⁵ *Ibidem*, 95 și 97.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 1-2, 5-6.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 230 și 234.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 258.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 117.

antiaerian, o pușcă-mitralieră și 6 arme germane; o mitralieră, o pușcă-mitralieră, 19 puști, 5 faustpatroane, o mină, 42 proiectile, 64 proiectile brand și 4 cartușe antiaeriene, de origine maghiară, o armă franceză și 3 austriece⁵⁰.

Postul Șagu a predat 3 arme ZB, 4 încărcătoare ZB și 80 cartușe ZB⁵¹, iar postul din Schöndorf a predat: o armă germană, un pistol sovietic, o teacă de pistol-mitralieră cu 6 cartușe, 4 baionete, 1.500 cartușe sovietice, 72 proiectile de tun sovietic și 50 m de sârmă telefonică⁵².

Controlul circulației de pe șoselele principale a constituit o activitate permanentă a jandarmilor din cadrul Sectorului de Jandarmi Aradul Nou. Un Plan de patrulare transmis de la Inspectoratul de la Oradea și Legiunea de la Arad, a ordonat următoarele obligații:

1. Șoselele principale cu circulație intensă:

- a). Arad – Sâvârșin – Zan, șosea internațională spre Deva – București;
- b). Arad – Andrei Șaguna – Chișineu-Criș, spre Oradea;
- c). Arad – Sf. Ana – Ineu – Sebiș – Gurahonț – Hălmagiu, pe Valea Crișului spre Brad;
- d). Arad – Pecica – Nădlac, spre Ungaria.

2. Posturile existente pe aceste traseuri și care concureau cu servicii de patrulare: Glogovăț, Păuliș, Radna, Conop, Bârzava, Sâvârșin și Petriș.

3. Timpul ieșirii pe lucru a posturilor respective:

- a). În zilele de târg, în permanență dimineața de la orele 4 până la 8, iar după-masa de la orele 13-16 și seara de la 20-23 noaptea;
- b). În timpul circulației coloanelor armatelor sovietice și române, auto și hiop, tot timpul;
- c). Cazuri neprevăzute când circulația era intensă și apreciată după judecarea situației polițienești locale, se lăsa la aprecierea șefului de post pentru expedierea patrulei din post în teren.

4. Modul de comportare în serviciu:

- a). Cu foaie de serviciu;
- b). Cu însărcinări speciale;
- c). Pande de încrucișări pe drumuri și locuri prielnice de comiteri de infrațiuni;
- d). Luări de contact cu populația și autoritățile comunale;
- e). Patrularea străzii principale a comunei de reședință;
- f.) Supravegherea liniilor telefonice, telegrafice, cantoane CFR, linia CFR, poduri, etc.

---

⁵⁰ *Ibidem*, f. 244.

⁵¹ *Ibidem*, f. 246.

⁵² *Ibidem*, f. 249.

De la acest plan, jandarmii se abăteau numai când urgența polițienească reclama prezența jandarmilor în altă parte a teritoriului sau pe baza unui ordin scris. Nu se neglija restul teritoriilor, în ceea ce privea însărcinările speciale și chiar patrule normale pe zone și întindere.

5. Posturi de control aliate:

Plutonierul Agavrilace Dumitru, șeful Postului de Jandarmi Șagu, a transmis secției un tabel nominal cu 9 cetățeni personal de la Mănăstirea Bodrog, având vârste de la anii 1884-1927, cu funcțiile: de stareț, preot deservent, cântăreț, deacon și econom⁵³.

Dispariția cetățenilor etnici germani a fost raportată de postul din Aradul Nou cu un număr de 64 bărbați și 79 femei; postul Glogovăț: 2 bărbați și 9 femei, iar postul Șagu, despre 3 bărbați și 10 femei⁵⁴. Au fost predați pentru muncă la cercul teritorial Arad, 47 cetățeni români de etnie germană de la postul Aradul Nou, 10 alți cetățeni de postul Șagu și 21 germani de la postul Glogovăț⁵⁵.

Din luna iunie 1945, posturile de jandarmi au reînceput efectuarea raziilor. Postul de la Aradul Nou a reținut 2 cetățeni, iar postul de la Șagu a reținut 7 cetățeni, pe care șeful secției i-a raportat la legiune⁵⁶. În razia din 6 august 1945, postul din Aradul Nou a reținut 5 cetățeni, iar în datele 27 august și 8 septembrie, postul Șagu a reținut 8 persoane diverse⁵⁷.

Postul de la Glogovăț a raportat că, în perioada 20 mai-19 iunie 1945, 12 etnici germani și 3 maghiari, au trecut peste frontieră din Ungaria în România⁵⁸.

Un tabel nominal a prezentat subofițerii din secție care posedau armament de la legiune, respectiv plutonierii: Rădulescu Dumitru, Agavriiloaie Dumitru, Herman Sava, Ciana Traian și sergenții majori Cosman Nicolae, Haită Ilie (venit de la Legiunea de Jandarmi Vlașca, la 3 ianuarie 1945), Pigui Pavel, Pocol Valeriu, Deda Andrei și Balaure Dumitru⁵⁹. Au avut carabine soldații: Ahichei Grigore, Helac Vasile și Vancik Mihai, iar subofițerii și soldații au primit câte 25 de cartușe necesare armelor⁶⁰.

---

⁵³ *Ibidem*, f. 287.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 296, 298 și 300.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 341, 343 și 345.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 396, 399-400.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 636, 831 și 931.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 433.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 434-435.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 446 și 469.

Cu un tabel nominal de la secție, plutonierul Rădulescu a raportat că nu a identificat să fie jandarmi în subordine, înscriși în Uniunea Populară Maghiară⁶¹.

În 27 iunie, el a raportat despre locuitorii maghiari de pe teritoriul secției, care au trecut fraudulos frontiera în Ungaria, iar în prezent s-au înapoiat la vechiul domiciliu. În total, constatase despre 17 astfel de cetățeni, născuți în perioada 1895-1925, cu plecări în perioada 30 octombrie 1941-15 septembrie 1944 și care erau 2 din Livada, 7 din Sâtleani, unu din Glogovăț și alți 7 din Sânnicolaul Mic⁶².

Posturile de jandarmi au transmis despre persoanele de origine etnică germană internate în diverse lagăre: 18 de la Aradul Nou, 9 de la Șagu și 10 de la Glogovăț⁶³.

În perioada 18 iunie-18 iulie 1945, un număr de 17 cetățeni de etnie germană au trecut fraudulos frontiera din Ungaria în România, astfel: 6 din Sâtleani, 5 din Livada și 6 din Glogovăț, și nici unul nu a fost lăsat liber⁶⁴, iar la Glogovăț, în perioada 20 iulie-20 august, s-au înapoiat din Ungaria 6 cetățeni etnici germani, foști voluntari în SS⁶⁵.

Datorită ordinului primit în luna august, șeful Sectorului Aradul Nou, împreună cu primpretorul, s-au deplasat în mai multe localități și au controlat modul în care unitățile necunoscute ale Armatei sovietice au devastat fără forme legale: vaci, cai și porci, de la locuitori. Astfel, la Livada, de la 17 cetățeni de etnie germană s-au luat vite în valoare de 3.061.000 lei; la Glogovăț și Simleani nu au constatat nimic; la Guttenbrunn de la 5 cetățeni s-au luat 10 cai în valoare de 320.000 lei, iar la Trauna au fost astfel de 57 cazuri⁶⁶.

În anul 1946, au funcționat următoarele posturi:

	Aradul Nou		Arad
1.		Vladimirescu	Vladimirescu
2.		Frumușeni	Frumușeni
3.		Fântânele	Fântânele
4.		Zăbrani	Zăbrani
5.		Sânnicolaul Mic	Sânnicolaul Mic

⁶¹ *Ibidem*, f. 475.

⁶² *Ibidem*, f. 517.

⁶³ *Ibidem*, f. 568-571.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 608 și 611.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 677.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 657, 659, 661, 664-667.

Din anul 1947, Sectorul de Jandarmi Aradul Nou a avut următoarele posturi de jandarmi⁶⁷:

1. Postul de Jandarmi Aradul Nou;
2. Postul de Jandarmi Engelsbrunn;
3. Postul de Jandarmi Glogovăț;
4. Postul de Jandarmi Guttenbrunn;
5. Postul de Jandarmi Livada;
6. Postul de Jandarmi Schöndorf.
7. Postul de Jandarmi Șagu;
8. Postul de Jandarmi Zădărlac.

Sectorul de Jandarmi Radna (1945-1948)

În anul 1929, Secția a avut următoarea organizare:

Nr.	Denumirea secției	Denumirea postului	Reședința	Comunele și satele din întinderea teritorială
	Radna		Radna	
1.		Radna	Radna	Radna, Păuliș, Cladova, Șoimoș
2.		Odvoș	Odvoș	Odvoș, Milova, Conop
3.		Bârzava	B'rzava	Bârzava, Monoroștia, Căpruța, Groșii Noi, Bătuța, Dumbrăvița, Slatina de Mureș

În luna mai 1945, Secția de Jandarmi Radna, condusă de plutonierul major Mitroiu Constantin, au funcționat următoarele posturi cu subofițeri:

	Radna		Radna	1 jandarm
1.		Radna		3 jandarmi
2.		Păuliș		2 jandarmi
3.		Rovine		2 jandarmi
4.		Ghioroc		3 jandarmi
5.		Conop		2 jandarmi

Au funcționat următorii subofițeri:

⁶⁷ Dosar nr. 118/1947-1948, f. 1-1886.

Nr.	Postul	Numele și prenumele	Gradul	Funcția
1.	Radna	Aleonte Vasile	plutonier	șef post
		Domus Alexandru	sergent maj.	șef patrulă
		Pătru Dumitru	sergent maj.	șef patrulă
2.	Păuliș	Andrieca Gh.	plutonier	șef post
		Dăscălescu D-tru	sergent maj.	șef patrulă
3.	Rovine	Lucaciu Ioan	plutonier	șef post
		Frunză Petru	sergent maj.	șef patrulă
4.	Ghioroc	Srroiescu C-tin	plutonier	șef post
		Oprea Mihai	sergent maj.	șef patrulă
		Păcuraru Teodor	sergent maj.	șef patrulă
5.	Conop	Struparu Vasile	plutonier	șef post
		Prudeu Marin	sergent maj.	șef patrulă

Sectorul de Jandarmi Radna a fost condus de plutonierul major Lobontiu Ioan, având în subordine următoarele posturi⁶⁸:

1. Postul de Jandarmi Radna, condus de plutonierul Aleonte Vasile, având următoarea întindere, comune și populație:

Nr.	Întinderea	Comunele	Rom.	Ung.	Germani	Alții	Total
1.	23 km.	Milova	597	15	1	44	657
2.		Radna	1.982	116	162	65	2.325
3.		Șoimoș	1.248	5	13	1	1.267
	Total		3.827	134	176	110	4.249

2. Postul de Jandarmi Păuliș, condus de plutonierul Pomian Gheorghe, având următoarea întindere, comune și populație:

Nr.	Întinderea	Comunele	Rom.	Ung.	Alții	Total
1.	84.km.	Cladova	727			727
2.		Miniș	1.096	9	20	1.125
3.		Păuliș	1.848	15	650	2.513
	Total		3.671	24	670	4.356

3. Postul de Jandarmi Ghioroc, condus de plutonierul Boaru Ilie, avea următoarea întindere, comune și populație:

⁶⁸ Dosar nr. 45/1945-1946, f. 70-76.

Nr.	Întinderea	Comunele	Rom.	Ung.	Alții	Total
1.	60.km.	Sâmbâteni	1.772		3	1.775
2.		Ghioroc	612	845	202	1.679
	Total		2.384	845	205	3.454

4. Postul de jandarmi Conop, condus de plutonierul Sărmășan Ioan, avea următoarea întindere, comune și populație:

Nr.	Întinderea	Comunele	Rom.	Ung.	Alții	Total
1.	89,5 km.	Conop	950	8	8	966
2.		Odvoș	940	34	14	988
	Total		1.890	42	22	1.954

O situație numerică a economiilor obținute în Sector, prin posturi, până la 16 decembrie 1945, a prezentat următoarele realizări: 17.598 lei la Conop, 8. 733 la Radna, 9.104 la Păuliș și 90.608 la Ghioroc, totalizând suma de 126.043 lei⁶⁹.

Un alt tabel nominal, referat la cetățenii germani din România plecați în trupele germane și reînțorși în țară, după 23 august 1944, a prezentat 3 cetățeni la Radna, unul la Ghioroc și 5 din Păuliș.

O notă informativă de la Postul de Jandarmi Conop, a prezentat variațiile între membrii curentelor politice sociale, la 1 ianuarie 1946. Situația numerică a foștilor legionari totaliza un număr de 35 persoane, 7 fiind din Conop și 26 din Odvoș. Astfel, 7 legionari din comuna Conop și 14 din Odvoș s-au înscris în Partidul Social Democrat, iar unul din Conop, a reușit să se înscrie în Partidul Comunist.

În timpul luptelor de pe frontul de Est, în anul 1943, au decedat 3 membrii legionari din Odvoș și unul din Conop, iar alți 2 din această ultimă comună, au dispărut pe câmpul de luptă⁷⁰.

La începutul anului 1946, plutonierii jandarmi Sărmășan Ioan și Mangra Gheorghe, precum și sergenții majori jandarmi Mureșan Vasile, Sârbu Nicolae și Cătuș Ioan, din postul Conop, au semnat despre luarea la cunoștință de ordinul circular referitor la ținută și disciplină⁷¹.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 82-84.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 117.

⁷¹ *Ibidem*, f. 119.

Disciplina trebuia să fie extrem de importantă în funcție. Un ordin circular transmis de la Inspectoratul de la Oradea, le-a transmis că s-a interzis, cu desăvârșire, intrarea în cârciumi a ofițerilor, subofițerilor și trupelor, deoarece s-a constatat că toate incidentele, în special dintre civili și militari, au pornit de la băutura⁷².

Nu numai militarii și civilii români aveau probleme. La 20 decembrie 1945 și în ianuarie 1946, Postul de Jandarmi Păuliș a raportat că ofițerii sovietici, care se aflau în Păuliș cu un Regiment de Artilerie, urmăreau în fiecare zi vânatul în comunele Păuliș, Naidorf, Sâmbăteni și Guttenbrunn. Ei umblau la vânătoare cu gonașii ostași sovietici, având arme de vânătoare și pistoale mitraliere, trăgând peste câmpuri, unde se aflau și cetățeni români, locuitori. De asemenea, în Râul Mureș, aceștia aruncau trotil și grenade, pentru a prinde pește. Prin urmare, numeroși sovietici distrugeau vânatul și pescuitul, iar plutonierul Pomian, șeful postului, a declarat că această informație era sigură⁷³.

Jandarmii trebuiau să verifice existența armelor de către cetățenii români. Acei cetățeni care au deținut arme și muniții, fără forme legale, erau obligați să le depună la posturile de jandarmi până la 31 decembrie 1945⁷⁴.

Prin ordinul circular nr. 13.165 din 21 ianuarie 1946, legiunea de jandarmi Arad a transmis Sectorului de Jandarmi Radna dispoziția ordonată de Inspectoratul General de Jandarmi nr. 44.175, ca toate formalitățile de jandarmi să urmărească intens și să verifice cu deosebită atenție, problema înarmărilor ilegale și a dispozițiilor clandestine de armament și muniție de pe teritoriul lor, trebuind să raporteze imediat cazurile concrete descoperite pe raza sectorului său⁷⁵.

În acest sector s-au efectuat 10 percheziții domiciliare la locuitorii care au fost bănuți că aveau arme în mod ilegal. Astfel, la Radna s-a efectuat percheziție la 2 cetățeni și la câte 4 la posturile Conop și Păuliș, fără să se fi găsit astfel de arme la persoanele controlate⁷⁶.

În schimb, se constatare că aveau arme legale, un număr de 26 persoane din Radna, 9 din Conop și 4 cetățeni din Ghioroc⁷⁷. Ulterior, conform unui tabel nominal, Sectorul de Jandarmi Radna a transmis existența unui număr de 39 persoane, de pe raza aceluia sector, care posedau arme cu forme legale⁷⁸.

---

⁷² *Ibidem*, f. 119.

⁷³ *Ibidem*, f. 121.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 125 și 137.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 133.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 219.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 525, 533-534 și 536.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 521-524.

Şeful Oficiului Silvic Radna, a transmis la Postul de Jandarmi Radna, un tabel cu armele de serviciu repartizate la 22 membrii ai personalului de pază din această instituție, respectiv 2 brigadieri silvici, 16 pădurari și 4 paznici, care au primit 17 arme de vânătoare cu 2 țevi și 5 carabine militare⁷⁹.

În martie 1946, sublocotenentul Nichi Virgil, şeful Sectorului de Jandarmi Radna a transmis Legiunii de Jandarmi Arad un tabel nominal cu membrii înscrși în diferite societăți de vânătoare din raza acelei secții. Astfel, s-au totalizat 67 de membrii, din care 43 în Societatea „Porumbelul”, din care 9 din Radna, 13 din Şoimoş, 11 din Săvârşin, 4 din Lipova, unu din Arad, unu din Milova, unu din Cladova, 2 din Conop și unu din Miniş, precum și 24 în Societatea „Vulturul”, din care 17 din Miniş, 2 din Păuliş, 4 din Cladova și unu din Ghioroc⁸⁰.

Cetățenii români de etnie germană, care s-au înapoiat de la Armata germană, au fost trimși, urgent la Detaşamentul de lucru, așa cum a efectuat cu 2 cetățeni, la 22 februarie 1946, şeful postului de la Păuliş⁸¹. Pe de altă parte, de la Ghioroc un cetățean român de etnie germană a lucrat în URSS, în perioada 14 ianuarie-20 octombrie 1945, iar o cetățeană a dispărut de la domiciliu⁸², iar de la Păuliş 3 cetățeni de etnie germană au lucrat în folos obşteasc, 6 nu s-au prezentat la muncă și 5 au fost exceptați⁸³.

La 20 februarie 1946, plutonierul Pomian Gheorghe, şeful Postului de Jandarmi Păuliş, a transmis Secției de Jandarmi Radna un raport privind situația cetățenilor români de etnie germană de pe raza postului, arătând că existau 168 de cetățeni, din care 79 bărbați și 89 femei. Din numărul acestor cetățeni, 132 se aflau la muncă, fără să fi evadat cineva de la muncă și să fi fost pus sub urmărire, iar 36 cetățeni erau exceptați de la această obligație⁸⁴.

În 1946, posturile de jandarmi făceau parte din comunele și satele:

	Radna		Radna
1.		Radna	Radna, Şomoş
2.		Păuliş	Păuliş
3.		Conop	Conop, Odvoş
4.		Sâmbăteni	Sâmbăteni

⁷⁹ *Ibidem*, f. 131-132.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 295-296.

⁸¹ *Ibidem*, f. 142.

⁸² *Ibidem*, f. 321-322.

⁸³ *Ibidem*, f. 224-225.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 223.

După primirea altor rapoarte de la posturile din subordine, Sectorul de Jandarmi Radna a întocmit un tablou nominal cu cetățenii de etnie germană aflați la muncă, astfel⁸⁵:

Nr.	Denumirea localităților	Bărbați	Femei	Total
1.	Conop	1	-	1
2.	Odvoș	2	2	4
3.	Radna	16	1	17
4.	Șoimoș	5	2	7
5.	Păuliș	79	89	168
6.	Ghioroc	4	4	8
	Total	109	98	205

Un alt raport a prezentat cetățenii de etnie germană care au fost trimiși în URSS⁸⁶:

Nr.	Denumirea localităților	Bărbați	Femei	Total
1.	Odvoș	2	1	3
2.	Radna	9	9	18
3.	Șoimoș	1	-	1
4.	Păuliș	58	64	122
5.	Ghioroc	1	-	1
	Total	71	74	145

Un alt raport a prezentat cetățenii etnici germani scutiți medical⁸⁷:

Nr.	Denumirea localităților	Bărbați	Femei	Total
1.	Odvoș	-	1	1
2.	Radna	1	1	2
3.	Păuliș	-	-	-
4.	Ghioroc	3	2	5
	Total	4	4	8

⁸⁵ *Ibidem*, f. 233.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 234.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 232..

Alte rapoarte au prezentat un număr de 168 etnici germani internați pentru muncă, din care 79 bărbați și 89 femei, iar alți 44 cetățeni au fost exceptați de munca de război, din care 18 bărbați și 26 femei⁸⁸.

La sfârșitul lunii februarie 1946, conducerea Sectorului de Jandarmi Radna a fost atribuită unui ofițer de jandarmi, respectiv sublocotenentul Nichi Virgil. Acesta a făcut inspecții profesionale la posturi și în comune, verificând: disciplina, programul de instrucție, pregătirea patrulelor, starea sanitară a jandarmilor, executarea serviciului, transferările personalului, activitatea informativă, corespondența, secretul profesional, controlul administrativ, cazarmamentul și hrana suficientă și gustoasă.

Sublocotenentul a constatat că personalul jandarmeresc era format dintr-un ofițer, 23 subofițeri și un jandarm în termen, toți fiind disciplinați, fără cazuri de indisciplină, secretul profesional păstrându-se cu sfințenie. Acolo unde a constatat existența unor lipsuri de stări și pregătiri, s-a ocupat de a da ordinele necesare, fiind mulțumit de subofițerii săi⁸⁹.

Din luna martie, comandant al Sectorului de Jandarmi Radna a fost numit căpitanul Dumitru Anghelescu⁹⁰.

El a transmis un tabel nominal cu cele 15 servicii de cercetare și control pe care le-a executat în luna martie, între 6-30 martie⁹¹. A transmis și o dare de seamă despre rezultatul inspecțiilor executate, în care a urmărit: constatări generale, disciplina, programul de instrucție, starea sanitară, executarea serviciului de patrulare, transformările, activitatea informativă, administrarea corespondenței și gospodăriile posturilor. În general, a fost mulțumit de activitatea posturilor, dar a solicitat unora să efectueze mai multe patrule de noapte. Pe lângă alte fapte, mai constatase și mulțumirea că toate posturile însumase grădini de zarzavaturi, necesare producerii bunurilor pentru hrana jandarmilor⁹².

Pe data de 6 martie efectuase un control la Punctul de Frontieră Curtici. Acolo a constatat despre 4 cetățeni din sectorul său, care au fost luați de armata germană-maghiară, în luna septembrie 1944, în timpul luptelor de pe raza sectorului. Aceste persoane care erau de etnie germană, 3 agricultori și o casnică, care au ajuns până în Austria, de unde s-au înapoiat la domiciliu, prin Curtici, fiind trecuți pe la Comisia de Triere Arad de pe lângă Chestura Poliției Municipiului Arad, la 17 martie 1946⁹³.

---

⁸⁸ *Ibidem*, f. 236-237.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 285-286.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 377.

⁹¹ *Ibidem*, f. 277-378.

⁹² *Ibidem*, f. 379.

⁹³ *Ibidem*, f. 277-378.

Din mai 1946, șeful Sectorului Radna a fost numit locotenentul Osetchi Dumitru.

Printr-un tabel nominal a transmis despre subofițerii de la Postul de Jandarmi Radna, care au luat parte la luptele de la 23 august-12 septembrie 1944: plutonierul Munteanu Gheorghe, care a fost la Batalionul 503 și plutonierul Beleş Florian, care a fost inclus în Batalionul 1 Operațiuni⁹⁴. De la Postul de Jandarmi Păuliș au luptat: plutonierul Adreica Gheorghe, în perioada 12 septembrie-20 octombrie 1944, în zona Păuliș; plutonierul Poiorea Gheorghe, în regiunea Sebiș; sergentul major Oprea Mihai, în perioada 1-17 septembrie 1944, și a fost rănit la Timișoara; sergenții majori Cica Mihai și Andreicău Trăian, au luptat în zona Aradului⁹⁵. De la Postul de Jandarmi Conop, au luat parte la războiul de Vest: plutonierul Mandra V. Gheorghe, în Batalionul 504 din București, în perioada 23 august-17 septembrie 1944 și 20 decembrie 1944-6 ianuarie 1945; sergentul major Sârbu I. Nicolae, în Batalionul 503 la București, în perioada 23 august-17 septembrie 1944 și sergentul major Goluț Gh. Ioan, în perioada 23 august-17 septembrie 1944 și 30 decembrie 1944-6 ianuarie 1945⁹⁶.

Printr-un alt tabel nominal, a transmis următorii subofițeri din Sectorul de Jandarmi Radna, care dețineau arme⁹⁷:

Nr.	Postul	Numele și prenumele	Gradul
1.	Ghioroc	Lungu Ioan	plutonier .major
2.	-	Săvinescu Dumitru	plutonier
3.	-	Ignat Ioan	plutonier
4.	-	Bozinteanu Gavril	sergent major
5.	Păuliș	Pomian Gheorghe	plutonier .major
6.	-	Adreica Gheorghe	plutonier .major
7.	-	Foiorea Constantin	plutonier
8.	-	Cica Mihai	sergent major
9.	-	Andercău Trăian	sergent major
10.	Conop	Sărmășan Ioan	plutonier .major
11.	-	Cioroba Ilie	plutonier
12.	-	Mangra Gheorghe	plutonier
13.	-	Mureșan Vasile	sergent major

⁹⁴ *Ibidem*, f. 487.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 486.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 489.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 512, 516-517, 519 și 521.

14.	-	Sârbu Nicolae	sergent major
15.	Radna	Lobontiu Ioan	plutonier .major
16.	-	Purcariu Constantin	plutonier
17.	-	Beleş Florea	plutonier
18.	-	Munteanu Gheorghe	plutonier
19.	Șoimoș	Aleonte Vasile	plutonier .major
20.	-	Verbitchi Simion	sergent major
21.	-	Pop Ioan	sergent major

Procesele verbale transmise la posturile de jandarmi arătau constatările descoperite cu ocazia efectuării serviciilor, majoritatea fiind fapte penale.

La 9 aprilie 1945, șeful Postului de Jandarmi Conop a fost sergentul major Cândescu Mihai. În procesul verbal a transmis faptul că, împreună cu jandarmul caporal Stean Petru a efectuat serviciul de patrulare pe șoseaua națională Arad-Deva. În dreptul km. 43, de la hotarul comunei Odvoș, a surprins 2 cetățeni, care au oprit căruțele cu cai pe partea stângă a șoselei, contravenind la Legea circulației pe drumurile publice, pentru care i-a dat în judecată⁹⁸. Jandarmii cunoșteau faptul că cetățenii care circulau cu căruțele pe șosele, împiedicau circulația pe căile publice, mai cu seamă pe timpul scurgerii trupelor de pe front, ceea ce împunea întocmirea proceselor verbale pe care le înaintau Judecătoriei Rurale Radna, spre cele legale⁹⁹.

Alte procese verbale au constatat fapte referitoare la un vagon cistern pe căile ferate; accidente de pe șoseaua națională, constatate din răsturnarea unor mașini; existența unor incendii ale caselor, din vina proprietarilor; bătaia unor persoane, altor persoane; găsirea unui pistol cu 7 cartușe , de către 2 tineri care se plimbau în jurul localității; furarea unor sume de bani de la casa unor locuitori, care au avut legături bune cu militarii români și sovietici, dar au comis fapte legale.

De exemplu, cetățeanul Laiu Gheorghe, comerciant din comuna Conop, a venit la postul de jandarmi din acea comună, împreună cu 2 ostași sovietici, cu care a ridicat cantitatea de 1.500 kg. lemne, din pivnița postului. Acele lemne fuseseră lăsate de Batalionul 5 Drumuri, când a plecat din localitate, deși le primiseră de la Laiu Gheorghe, pentru care îi dăduse însă alte drepturi. Deoarece lemnele nu mai aparțineau comerciantului, a fost dat în judecată¹⁰⁰.

⁹⁸ Dosar nr. 51/1945-1946, f. 2.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 76.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 40, 49, 53 și 57.

Cu ocazia unei astfel de percheziții, jandarmii au găsit bunuri care aparțineau unor mașini sovietice. Le-au ridicat și le-au depus la postul de jandarmi. După câteva zile, după întoarcerea din Ungaria, un maior sovietic, împreună cu 4 ostași subordonați, au venit la post și au luat 3 roți de cauciuc, o foaie de cort rusă, o manta rusă și un butoi de 200 litri, pe care le luaseră cu câteva săptămâni în urma gazdei la care au dormit, înainte de a pleca în Ungaria. Dar cu această ocazie, au mai luat și alte bunuri, care nu au fost ale lor și le-au lăsat gazdei. Deoarece locuitorul găzduia ostași sovietici în scop de a profita de pe urma lor, a fost dat în judecată¹⁰¹.

În anul 1947, comandantul Sectorului de Jandarmi Radna a fost locotenentul Ottescu Dumitru. Sectorul a primit ordine telefonice, pe care le-a rezolvat de urgență, și ordine circulare, a căror majoritate le-a transmis posturilor din subordine¹⁰².

În anul 1948, șeful sectorului a fost plutonierul major șef Rusescu Dumitru, având în subordine cele 5 posturi de jandarmi: Ghioroc, Radna, Păuliș, Conop și Sâmbăteni¹⁰³.

Sectorul de Jandarmi Ineu (1947-1948)

Acest sector a fost organizat în Plasa Ineu, care avea 52.930 populație statornică.

În anul 1929, fosta secție a avut următoarea organizare:

Nr.	Denumirea secției	Denumirea postului	Reședința	Comunele și satele din întinderea teritorială
	Ineu		Ineu	
1.		Ineu	Ineu	Ineu, Mocrea
2		Moroda	Moroda	Moroda, Iarmata
3.		Gurba	Gurba	Gurba, Chereș, Șicula
4.		Apateu	Apateu	Apateu, Berechiu
5.		Cermei	Cermei	Cermei, Somoșcheș
6.		Bocsig	Bocsig	Bocsig, Mănerău, Regele Carol, Voivodeni, Aldești, Bârsa

În mai 1945: la Secția Jandarmi Ineu, condusă de plutonierul major Istor, au funcționat următoarele posturi cu subofițeri:

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 59.

¹⁰² Dosar nr. 133/1947-1948, f. 1-422.

¹⁰³ Dosar nr. 147/1948, f. 48-53.

	Ineu		Ineu	1 jandarm
1.		Ineu		3 jandarmi
2.		Chereluș		3 jandarmi
3.		Cermei		3 jandarmi
4.		Apateu		2 jandarmi

Aceste posturi au avut următorii subofițeri:

Nr.	Postul	Numele și prenumele	Gradul	Funcția
1.	Ineu	Vasile Nicolae	plutonier	șef post
		Socociu Vasile	sergent maj.	șef patrulă
		Andronic Mihai	sergent maj.	șef patrulă
2.	Chereluș	Vicară Augustin	plutonier	șef post
		Tobocanu Ioan	sergent maj.	șef patrulă
		Niță Florea	sergent maj.	șef patrulă
3.	Cermei	Dragoș Petru	plutonier	șef post
		Dobromir Gheorghe	sergent maj.	șef patrulă
		Bulescu Nicolae	sergent maj.	șef patrulă
4.	Apateu	Cârja Vasile	plutonier	șef post
		Ionescu Dumitru	sergent maj.	șef patrulă

În 1946, posturile au funcționat în următoarele comune și sate:

	Ineu		Ineu
1.		Ineu	Ineu
2.		Bocsig	Bocsig, Maierian, Răpsig
3.		Berechiu	Apateu, Berechiu
4.		Cermei	Cermei
5.		Chereluș	Chereluș
6.		Mocrea	Mocrea
7.		Șepreș	Șepreș
8.		Șicula	Șicula

În anul 1947, în cadrul acestui sector au funcționat un număr de 8 posturi, care au avut următoarele întinderi și populație¹⁰⁴:

	Postul	Înt	Comunele	Rom.	Ung.	Alții	Total
1.	Berechi	68	Apateu	2.857	24	-	2.881

¹⁰⁴ Dosar nr. 128/1947, f. 96.

		km					
			Berechi	1.748	3	-	1.751
			Motiori	519	-	-	519
2.	Bocsig	110 km.	Bocsig	2.700	70	93	2.863
			Mânerău	740	10	-	750
			Răpsig	1.300	3	20	1.323
3.	Cermei	93 km.	Cermei	2.803	651	152	3.606
			A. Iancu	143	-	-	143
			Somoșcheș	1.980	-	20	2.000
4.	Chereluș	51 km.	Chereluș	1.767	32	417	2.216
5.	Ineu		Ineu	5.145	1.125	155	6.425
			Iroian	1.200	-	-	1.200
6.	Mocrea	42 km	Mocrea	809	76	191	1.076
			Iermata	766	7	6	779
			Moroda	1.428	4	-	1.432
7.	Șepreuș	10 km	Șepreuș	4.503	28	17	4.548
8.	Șicula	60 km	Gurlea	2.795	7	-	2.802
			Șicula	3.520	160	-	3.680
	Total	414 km.		36.723	2.200	1141	40.064

Comandantul sectorului a fost plutonierul major șef Meșiu Aurel.

Un tabel nominal din vară a prezentat un număr de 25 subofițeri și trupa din sector, care au luat vaccinul necesar, respectiv: plutonierul major șef Meșiu Aurel, plutonierii majori: Borș Vasile, Codreanu Dumitru, Bobu David, Ene Ioan, Buresa Vasile și Badea Gheorghe, plutonierii: Mureșan Petru, Iordănescu Ștefan, Fuiorea Constantin, Briceag Vladimir și Stănescu Ioan, sergenți majori: Șerban Nicolae, Durdureanu Gheorghe și Comșa Florean; sergentul Maistru Teodor, caporalul Drăghin Petru, fruntașii: Olaru Traian, Grozdi Liviu și Detea Ioan, soldații: Ugri Gheza, Vatz Petru, Ghecti Anton, Voștinar Pavel și Costea Teodor¹⁰⁵.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 41.

Lunar, posturile transmiteau sectorului tabele nominale cu jandarmii care au fost hrăniți în cadrul postului, precum și numărul convorbirilor telefonice care au avut loc, împreună cu valoarea lor.

Un tabel nominal al sectorului a prezentat un număr de 8 tineri din localitățile Moroda, Mocrea, Bocsig și Răpsig, având contingentul 1947, care corespundeau a fi încorporați la 15 ianuarie 1948 în Corpul Jandarmi¹⁰⁶.

Din 14 ianuarie 1948, subofițerii au primit legitimații speciale noi, urmare a schimbării politice a statului român, apoi împreună cu familiile, au primit și carnete de identitate pentru călătorie CFR¹⁰⁷. Tot în luna ianuarie, un tabel nominal a prezentat subofițerii repartizați pentru plecarea în concediu, respectiv 4 în luna ianuarie, 8 în luna februarie și 4 în luna martie¹⁰⁸.

Pe lângă jandarmii care s-au abonat la ziarul „Glasul Armatei”, un număr de alți 28 cetățeni din cadrul sectorului s-au abonat și ei, cu suma de 130 lei fiecare¹⁰⁹.

Un număr de ați 17 cetățeni locuitori au depus de bună voie armamentul militar pe care l-au avut, din timpul și după terminarea războiului¹¹⁰.

Alte tabele nominale ale posturilor au prezentat posesorii aparatelor de radio, astfel: 4 la Mocrea, unul la Chereluș, 13 la Cermei, unul la Șicula, 12 la Bocsig, 23 în Ineu și 8 la Șepreuş¹¹¹.

Pe lângă numărul funcționarilor administrativi și particulari, din comerț și industrie, în cadrul sectorului existau următoarele persoane invalide, văduve și orfani:

- invalizi: 15 în Bocsig, 9 în Răpsig, 7 în Mânerău, 8 în Chereluș, 12 în Cermei, 9 în Somoșcheș, 20 în Ineu, 26 în Șicula, 13 în Gurba, 16 în Apateu, 8 în Berechii, 2 la Motiori și 14 în Mocrea¹¹²;

- văduve: 35 în Șicula, 75 în Șepreuş, 25 în Apateu, 25 în Cermei, 27 în Chereluș, 22 în Ineu, 7 în Mocrea, 21 în Moroda, 30 în Bocsig, 13 în Răpsig și 11 în Mânerău¹¹³;

---

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 156.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 200.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 129.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 250 și 253.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 462.

¹¹¹ *Ibidem*, 494-502.

¹¹² *Ibidem*, f. 507-513.

¹¹³ *Ibidem*, f. 515-520, 536 și 538.

- orfani: 26 în Bocsig, 9 în Ineu, 6 în Cermei, 3 în Șicula, 28 în Chereluș, 10 în Berechiu, 3 la Mocrea, 12 în Moroda 11 în Iermata și 7 în Șepreuș¹¹⁴.

Pe lângă inventarele cu averile aflate la posturi, acestea au mai transmis sectorului tabele nominale cu locuitorii care aveau arme de vânătoare: 16 la Mocrea, 3 la Chereluș, 10 la Șepreuș, 22 la Berechiu, 21 la Șicula, 8 la Bocsig, 27 la Ineu și 29 la Cermei¹¹⁵.

În anul 1948 au funcționat următoarele posturi de jandarmi: Bocsig, Ineu, Berechiu, Cermeiu, Chereluș, Mocrea, Șepreuș și Șicula¹¹⁶.

Sectorul de Jandarmi Pecica (1947-1948)

Acest sector a fost organizată în Plasa Pecica, care avea 47.735 populație statornică.

În anul 1929, această secție a avut următoarele comune și sate:

Nr.	Denumirea secției	Denumirea postului	Reședința	Comunele și satele din întinderea teritorială
	Pecica		Pecica	
1.		Pecica	Pecica	Pecica, Rovine, Hodoș, Bodrog
2.		Semlac	Semlac	Semlac, Șeitin
3.		Nădlac	Nădlac	Nădlac
4.		Pereg	Pereg	Pereg, Peregul-Mic, Peregul-Mare
5.		Turnu	Turnu	Turnu, Variașul-Mare, Variașul-Mic
6.		Dorobanț	Dorobanț	Dorobanț, Iratoșul-Mare

În mai 1945, la Secția de Jandarmi Pecica, condusă de plutonierul major Păcuraru Teodor, au funcționat următoarele posturi cu subofițeri:

	Pecica		Pecica	1 jandarm
1.		Pecica		3 jandarmi
2.		Semlac		3 jandarmi

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 528-535.

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 646-672.

¹¹⁶ Dosar nr. 147/1948, f. 23-32.

3.		Nădlac		3 jandarmi
4.		Peregul Mic		3 jandarmi

Numele subofițerilor au fost următoarele:

Nr.	Postul	Numele și prenumele	Gradul	Funcția
1.	Pecica	Mitrea Ștefan	plutonier	șef post
		Marina Stona	sergent maj.	șef patrulă
		Herman Miron	sergent maj.	șef patrulă
2.	Semlac	Ideta Ioan	plutonier	șef post
		Oprean Ioan	sergent maj.	șef patrulă
		Vidican Gheorghe	sergent maj.	șef patrulă
3.	Nădlac	Vlagu Ioan	plutonier	șef post
		Jitaru Alexandru	sergent maj.	șef patrulă
		Pop Eugen	sergent maj.	șef patrulă
4.	Peregul-Mic	Marila Nicolae	plutonier	șef post
		Opmențian Ilie	sergent maj.	șef patrulă
		Goia Traian	sergent maj.	șef patrulă

În 1946, posturile au funcționat în comunele:

	Pecica		Pecica
1.		Pecica	Pecica
2.		Nădlac	Nădlac
3.		Semlac	Semlac
4.		Șeitin	Șeitin
5.		Turnu	Turnu
6.		Sederhat	Sederhat
7.		Rovine	Rovine
8.		Peregul Mare	Peregul Mare
9.		Peregul Mic	Peregul Mic

Datorită diverselor ordine de educație pe care le-a primit, la 6 decembrie 1947, Sectorul de Jandarmi Pecica a transmis la Legiunea de Jandarmi Arad un tabel nominal cu subofițerii de la acest sector care au primit carnetele de membrii în ARLUS, astfel¹¹⁷:

¹¹⁷ Dosar nr. 1013.1/1947-1948, f. 80.

Nr.	Numele și prenumele	Gradul	Nr. carnetului
1.	Has I. Teodor	plt. maj. șef	5548
2.	Pelea Nicolae	plt. maj.	5549
3.	Popovici Ilie	plt. maj.	5550
4.	Bădescu Nicolae	plt. maj.	5551
5.	Bădoiu Nicolae	plt. maj.	5553
6.	Cutoreanu Dumitru	plt. maj.	5599
7.	Gavrilă Nicolae	plt. maj.	5556
8.	Filipescu Dumitru	plutonier	5554
9.	Săvinescu Dumitru	plutonier	5530
10.	Secieru Mihai	plutonier	5560
11.	Niță Florea	plutonier	5555
12.	Berbunshi Constantin	plutonier	5557
13.	Dragoș Ioan	plutonier	5559
14.	Șerban Augustin	plutonier	5558
15.	Drăguș Mihai	plutonier	5573
16.	Moise Gheorghe	plutonier	5562
17.	Stanca Alexandru	serg. maj.	5563
18.	Ciceala Ioan	serg. maj.	5495
19.	Crăciun Gheorghe	serg. maj.	5564

La 8 august 1948 s-a transmis un alt tabel nominal cu numele și prenumele subofițerilor de la posturile din Sectorul de Jandarmi Pecica, care urmau să primească ziarele educative¹¹⁸:

Nr	Denumirea posturilor	Numele și prenumele	Gradul
1.	Sector Pecica	Has I. Teodor	plt. maj. șef
2.	-II-	Șerban Augustin	plutonier
3.	-II-	Moise Gheorghe	plutonier
4.	Postul Pecica	Cheptenaru Teodor	plutonier maj.
5.	-II-	Munteanu Gheorghe	plutonier
6.	Postul Rovine	Peteulescu Teodor	plutonier
7.	-II-	Stanca Alexandru	plutonier

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 93-94.

8.	Postul Semlac	Pelea Nicolae	plutonier maj.
9.	Postul Șeitin	Gavrilă Ioan	plutonier maj.
10.	Postul Nădlac	Bădescu Nicolae	plutonier maj.
11.	-II-	Dragoș Ioan	plutonier
12.	-II-	Groza Florian	plutonier
13.	-II-	Dragoș Mihai	plutonier
14.	Post Peregul Mare	Popovici Ilie	plutonier maj.
15.	Post Peregul Mic	Săvinescu Dumitru	plutonier
16.	-II-	Crăciun Gheorghe	sergent major
17.	-II-	Valea Ioan	sergent major
18.	Postul Turnu	Cutureanu Dumitru	plutonier maj.
19.	-II-	Ciceala Ioan	sergent major
20.	-II-	Tot Ioan	sergent major
21.	Postul Sederhat	Filipescu Dumitru	plutonier

La 15 august 1948 s-a transmis un alt tabel nominal cu jandarmii de elită de la posturile din acest sector¹¹⁹:

Nr.	Postul	Numele și prenumele	Gradul	Contingent
1.	Semlac	Iovănescu Traian	sergent	1946
2.	Turnu	Botoi Ioan	caporal	1947
3.	Sederhat	Furdea Traian	fruntaș	1946
4.	Nădlac	Marinescu C-tin	fruntaș	1947
5.	Turnu	Dogaru Nicolae	fruntaș	1947
6.	Peregul Mic	Catrina Constantin	fruntaș	1947
7.	Peregul Mic	Sabie Alexandru	fruntaș	1947
8.	Peregul Mic	Drăgan Ioan	soldat	1947
9.	Nădlac	Bilea Gheorghe	soldat	1947
10.	Pecica	Stavaru Ioan	soldat	1947
11.	Pecica	Balica Ioan	soldat	1947

Un alt tabel nominal a prezentat situația organizației sociale a subofițerilor și trupei din posturi¹²⁰:

Subofițeri:

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 102-103.

¹²⁰ *Ibidem*, f. 107.

Nr.	Postul	Țărani	Meseriași	Intelectuali	Funct. de stat
1.	Sec.Prcica	3			
2.	Pecica	2			
3.	Rovine		1	1	
4.	Semlac	1			
5.	Șeitin	1			
6.	Nădlac	4			
7.	Peregul M.	1			
8.	Peregul Mic	2			1
9.	Turnu	3			
10.	Sederhat	1			
	Total	18	1	1	1

Trupa:

Nr.	Postul	Țărani	Meseriași	Intelectuali	Funct. de stat
1.	Sec.Prcica	1			
2.	Pecica	4			1
3.	Rovine	2			
4.	Semlac	3			
5.	Șeitin	2	1		
6.	Nădlac	6			
7.	Peregul M.	4			
8.	Peregul Mic	6			1
9.	Turnu	5			
10.	Sederhat	3			
	Total	36	1		1

Un alt tabel nominal a prezentat situația subofițerilor de căsătoriți și necăsătoriți, precum și unora la diverse partide¹²¹:

Subofițeri:

Nr.	Postul	Căsăt.	Necăsătoriți	ARLUS	UFDR
1.	Sec.Pecica	2	1	1	2
2.	Pecica	2			1
3.	Rovine	2			2

¹²¹ *Ibidem*, f. 108.

4.	Semlac	1	1		1
5.	Șeitin	1	1	3	
6.	Nădlac	3	1	3	3
7.	Peregul M.	1		1	
8.	Peregul Mic	1	2		
9.	Turnu	1	2		1
10.	Sederhat		1		
	Total	14	9	8	10

Trupa:

Nr.	Postul	Căsătoriți	Necăsătoriți
1.	Sectorul Prcica		1
2.	Pecica	2	3
3.	Rovine		2
4.	Semlac	1	2
5.	Șeitin	1	2
6.	Nădlac	4	2
7.	Peregul M.	1	3
8.	Peregul Mic	3	3
9.	Turnu		5
10.	Sederhat		3
	Total	12	26

La 23 ianuarie 1949, Inspectoratul General de Jandarmi a fost desființat, fiind înlocuit cu Miliția Populară.

Structura instituțională constituită în vederea aplicării armistițiului României cu Națiunile Unite (12.IX.1944)

The Institutional Structure Constituted to apply the Romanian truce with The United Nations (12th, September, 1944)

Alina Ban*

Abstract

In order to implement the stipulations of the United Nations Truce Convention from the 12th September 1944, Romania has set up an entire network of administrative institutions and structures, some of which have general attributions, such as the Romanian Commission for the Truce Application, the Service for Applying the Truce Convention within the Ministry of the Interior or House of Administration and Surveillance of Enemy Goods and also other local ones, such as military delegations, county offices for the implementation of the Truce, county commissions, collection centers and sub-centers. Although the government and the Romanian people tried to carry out the Truce clauses in the original manner by interpreting the Convention's stipulations, the Soviet authorities sought to take over huge quantities of goods from Romania in order to restore their own economy, ignoring to follow the international laws.

Keywords: truce, obligations, institutions, attributions, regulations

Convenția de Armistițiu cu Națiunile Unite, încheiată la 12 septembrie 1944, prevedea, în art. 11, ca România să plătească Uniunii Sovietice 300 milioane de dolari în produse, drept recompensă pentru pagubele pricinuite prin operațiunile militare și ocuparea teritoriului sovietic¹. Cele 300 milioane dolari urmau să fie plătite în părți egale, de 50 milioane dolari anual, în următoarele categorii de produse: petrol, cereale,

---

¹* doctorand, Universitatea din Oradea, coordonator științific prof. univ. dr. Ion Zainea
România, marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial. Documente (Marin Radu Mocanu coordonator), București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 312.

animale, lemn, în valoare de 203,8 milioane dolari și produse industriale în valoare de 96,2 milioane dolari.

Pentru punerea în practică a prevederilor Convenției, autoritățile române au creat, pentru a-și îndeplini obligațiile, dar și pentru a-și asigura o anumită protecție, un organism propriu, cu denumirea de **Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului** (C.R.A.A.) care exista deja la sfârșitul lunii septembrie, așa cum o dovedește un prim memoriu privind aplicarea Armistițiului, înaintat părții sovietice la 1 octombrie 1944². Funcționarea acesteia a fost reglementată prin Decretul-Lege 527, din 24 octombrie 1944³, ca un organ special menit să faciliteze rezolvarea rapidă, după o concepție unitară, a problemelor decurgând din Convenția de Armistițiu și să asigure conlucrarea cu Comisia Aliată de Control și Înaltul Comandament Aliat (Sovietic). Comisia era compusă dintr-un președinte⁴ și cinci membri, numiți prin decret regal, la propunerea ministrului Afacerilor Străine, urmând să fie ajutată de mai mulți consilieri tehnici permanenți și putând folosi specialiști de competență notorie.

Potrivit art. 3 din decretul mai sus amintit, C.R.A.A. reprezenta guvernul și Înaltul Comandament Român pe lângă Înaltul Comandament Aliat și Comisia Aliată de Control, fiind autorizată, potrivit art. 4, „să dea pentru România interpretarea Convenției de Armistițiu, precum și îndrumările pentru aplicarea ei”. Importanța acordată de guvernul român îndeplinirii cât mai riguroase a Armistițiului reiese din prevederile art. 6 din lege, potrivit căruia „chestiunile trimise de președintele Comisiei, Consiliului de Miniștri sau Delegației economice a guvernului, vor fi cercetate și rezolvate cu precădere”, precum și din art. 8, care obliga orice instituție publică sau particulară să-și desemneze un delegat care să asigure legătura cu C.R.A.A. și să faciliteze colaborarea⁵.

C.R.A.A. era singurul organ calificat să primească cererile Înaltului Comandament Aliat, să le rezolve sau să le trimită spre rezolvare. De asemenea, acesteia i se adresau, prin intermediul departamentelor și autorităților interesate, cererile românești în legătură cu aplicarea

---

² *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente* (Marin Radu Mocanu coordonator), vol. II, Arhivele Statului din România, București, 1995, pp. 63-70.

³ *Monitorul Oficial*, nr. 247, 28 octombrie 1944, p. 6855.

⁴ cel dintâi președinte a fost Ion Christu.

⁵ *Monitorul Oficial*, nr. 247/1944, p. 6855.

Armistițiului⁶. Hotărârile luate se transmiteau spre executare autorităților și instituțiilor publice.

În cursul funcționării C.R.A.A. s-a dovedit necesară reorganizarea ei, în scopul unei mai bune supravegheri și a unui mai riguros control al executării Convenției de Armistițiu. Astfel, la 22 decembrie 1944, prin decretul-lege 654 al Consiliului de Miniștri, a fost reînnoit modul de organizare și funcționare al C.R.A.A., precizând scopul și componența acesteia⁷. Comisia rămâne formată din cinci membri și un președinte, numiți prin decret regal. Funcția de președinte a primit-o Savel Rădulescu fiind înlocuit, după demisia sa, cu Mihai Ghelmegeanu. Rolul Comisiei rămâne acela de a asigura legătura cu Comisia Aliată de Control, de a interpreta pentru România prevederile Convenției de Armistițiu și de a da îndrumările necesare în vederea aplicării ei⁸. Pentru acoperirea cheltuielilor de funcționare ale Comisiei (personal, material, reprezentare, rechiziții etc.) Ministerul Finanțelor va deschide *creditele necesare* la dispoziția președintelui, prin Banca Națională a României, iar verificarea gestiunii se va face de o *comisie specială* a Înaltei Curți de Conturi, instituită prin decizie a ministrului Finanțelor, care va face descărcarea în termen de 15 zile de la expirarea fiecărei luni⁹.

Prin Decizie a președintelui C.R.A.A., Savel Rădulescu, publicată în *Monitorul Oficial* din 18 Ianuarie 1945, se instituie în cadrul C.R.A.A., o **Subcomisie pentru aplicarea articolului 12**¹⁰, cu misiunea de a rezolva toate chestiunile care priveau aplicarea acestui articol din Convenție, în speță de a identifica materialele care trebuiau restituite U.R.S.S., de către autorități, întreprinderi sau particulari și a da dispozițiile necesare pentru colectarea, repararea, ambalarea, transportul și predarea acestor materiale, în conformitate cu instrucțiunile Comisiei Române și de comun acord cu Comisia Aliată de Control. Subcomisia era formată dintr-unpreședinte (delegat a da viza necesară cheltuielilor referitoare la lucrările menționate), un vicepreședinte, reprezentanți ai autorităților, departamentelor, regiilor

---

⁶ Antonio Faur, *Măsuri legislative și economico - administrative de aplicare a Convenției de Armistițiu (sept. 1944 - mai 1945). Documente*, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, Oradea, 1995, p. 29.

⁷ *Monitorul Oficial*, nr. 298, 23 decembrie 1944, pp. 8372-8373.

⁸ Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americiane(1944-1947)*, București, 1993, p. 30, p. 40.

⁹ Arhivele Naționale-Serviciul Județean Maramureș, Fond Prefectura Județului Maramureș. Biroul Armistițiului, dosar 60/1945, f. 5.

¹⁰ *Ibidem*, f. 6.

autonome și administrațiilor publice care aveau de restituit materiale¹¹. Președintele, vicepreședintele și membrii subcomisiei, reprezentanții autorităților, departamentelor, administrațiilor publice autonome urmau a fi numiți prin decizie, iar restul personalului se va recruta prin detașări și numiri noi.

Deoarece îndeplinirea unora din articolele Convenției de Armistițiu cădeau în sarcina Ministerului Afacerilor Interne, s-a înființat, la începutul lunii noiembrie 1944, **Serviciul pentru Aplicarea Convenției de Armistițiu din cadrul Ministerului de Interne**¹², ca organ de legătură cu autoritățile locale, condus de Marcel Moșoiu. Decretul - lege din 28 octombrie 1944, stabilea atribuțiile acestuia: să studieze aprofundat dispozițiile Convenției de Armistițiu, să pregătească și să centralizeze datele statistice și lucrările necesare pentru aplicarea lor, să repartizeze lucrările în legătură cu aplicarea Convenției de Armistițiu, Direcțiilor și Serviciilor Ministerului de Interne, să dispună asupra măsurilor necesare privind executarea dispozițiilor Convenției de Armistițiu care priveau M.I. Totodată, Serviciul trebuia să coordoneze activitatea Direcțiilor și Serviciilor referitoare la atribuțiile și sarcinile ce le revin privind executarea dispozițiilor din Convenția de Armistițiu, să țină legătură cu C.R.A.A., prin șeful Serviciului, care va lua parte la ședințele C.R.A.A., să informeze Comisia asupra stărilor de fapt cu privire la Armistițiu¹³.

În primele zile ale lunii noiembrie 1944, este elaborat Regulamentul privind **înființarea și funcționarea centrelor de internare** (potrivit art. 2 și art. 15 din Convenția de Armistițiu), publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 258, din 6 Noiembrie 1944.

Decretul-lege din 22 decembrie 1944 stabilea, ca organe exterioare ale C.R.A.A., **delegațiile militare județene**, compuse din: un *șef al delegației*, un *șef al biroului evidență* și *personal* civil și militar. Organul de execuție al delegației județene era **Biroul de aplicare a Armistițiului** (B.A.A.), care avea evidența tuturor sarcinilor primite de județ, cât și statistica pe categorii de materiale și articole stabilite prin Convenția de Armistițiu, situația colectărilor și livrărilor. Prefectul reprezenta organul administrativ care se ocupa de organizarea tuturor sarcinilor repartizate

¹¹ Marele Stat Major al Armatei, Serviciul de Capturi al Armatei, Ministerul Economiei Naționale, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Secretariatul General pentru lichidarea bunurilor alimentare și industriale, câte un reprezentant al fostelor guverne, un reprezentant al Regiei Autonome a Administrației C.F.R., patru servicii centrale pentru executarea lucrărilor subcomisiei

¹² *Monitorul Oficial*, nr. 256, 4 noiembrie 1944, pp. 7152-7153.

¹³ Antonio Faur, *op. cit.*, p. 31-32.

județului respectiv în legătură cu aplicarea Convenției de Armistițiu și era răspunzător de neîndeplinirea la timp a acestora, fiind ajutat de o serie de organe¹⁴.

Realizarea sarcinilor privind despăgubirile de război cădea în seama Comisiei Județene de Colectare și Centrului de Exploatare Militar, ca organe de execuție. **Comisia Județeană de Colectare**, organizată prin Decretul Lege Nr. 404, publicată în *Monitorul Oficial* Nr. 116, din 25 mai 1945, funcționa pe lângă Oficiul Economic Județean, având următoarea componență: Prefectul Județului, ca președinte, Directorul Oficiului Economic Județean, ca vicepreședinte, iar ca membrii: Comandantul Centrului de Exploatare, Delegatul permanent al Camerei de Industrie și Comerț, Reprezentantul Oficiului Exportator de cereale și furaje, Șeful Serviciului Colectărilor din Oficiul Economic Județean, ca secretar.

Comisia Județeană de Colectare lucra în permanență pentru a executa sarcinile, așa cum erau fixate de **Comisia de Coordonare Județeană**, înființată prin Decretul Lege Nr. 637, publicată în *Monitorul Oficial* Nr. 178, din 8 august 1945, fiind compusă din: Prefectul județului, în calitate de președinte, Comandantul Cercului Teritorial, Directorul Oficiului Economic Județean, Directorul Camerei de Industrie și Comerț, Directorul Camerei Agricole, Comandantul Centrului de Exploatare Județean, Comandantul Legiunii de Jandarmi, Administratorul Financiar, Medicul primar veterinar al județului, delegatul Comisariatului General al Executării Armistițiului, delegații Mandatarilor Oficiali ai Statului, câte un reprezentant al organizațiilor și partidelor politice ce făceau parte din guvern. Atribuțiile Comisiei erau: să repartizeze sarcinile pe plăși și să supravegheze ca organele de colectare să execute la timp și cu toată energia operațiunile ce decurg pentru județ¹⁵. Secretarul Comisiei de Colectare avea misiunea de a urmări zilnic mersul colectărilor, pe care tot zilnic le comunica Biroului de Armistițiu. Comisia Județeană de Colectare avea ca organe de execuție, pe teren: în plasă, un **centru de colectare** condus de pretorul respectiv, iar la comună un **subcentru de colectare**, condus de notar sau un delegat al Primarului și trei gospodari numiți de Primar. Președintele Comisiei era prefectul, iar vicepreședinte directorul Oficiului Economic.

Centrele de Exploatare Militară erau organizate de Marele Stat Major, fiecare centru având în subordinea sa **subcentre**, în județe, iar în

---

¹⁴ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor, Fond Biroul Pentru Aplicarea Armistițiului Bihor, dosar 1, vol. I/1945-1947, f. 76.

¹⁵ Ibidem, f. 81.

fiecare plasă un **delegat**, și dispunea de o coloană de transport și o companie de lucru, pentru nevoile de transport și mână de lucru. Atribuțiile Centrelor de Exploatare Militară vizau executarea de colectări pentru satisfacerea nevoilor Armatei Române și Armatei Sovietice, pe baza Convenției de Armistițiu. Pentru Armata Sovietică, activitatea Centrelor Teritoriale avea în vedere, potrivit art. 10 din Convenție, colectări de subzistențe (lemne, furaje etc), de vite pentru asigurarea cărnii, colectări de cereale, iar în cadrul art. 11 din Convenția de Armistițiu: colectarea de cereale ce se predau U.R.S.S potrivit acestui articol, precum și de a ajuta Comisiile Militare de Colectare cai, asigurându-le furajele și grăunțele necesare hrănirii cabalinelor colectate pentru trupe, cât timp acestea stau la comisii.

În cadrul fiecărui Centru de Exploatare lucra, sub direcția și controlul Ajutorului Tehnic, **Biroul Colectări și Statistică**, care era organul special responsabil cu executarea operațiunilor în legătură cu aplicarea Armistițiului, clasând ansamblul operațiunilor de colectare pe compartimente: subzistențe, animale, cereale și furaje, repartizate pe trei sub-birouri. Misiunea Biroului era de a dirija, impulsiona și controla activitatea pe teren, de a ține evidența strictă a tuturor operațiunilor de executat și stadiul acestora, precum și evidența statistică a posibilităților teritoriale, fiind în măsură, în orice moment, să furnizeze informații precise în întreg domeniul atribuțiilor enumerate mai sus. Trebuia să cunoască obligațiile concrete de realizare pentru fiecare articol, stabilind eșalonarea acestora în timp, prin întocmirea unui plan de realizare (lunar, trimestrial sau trimestrial); întocmea și înainta periodic sau la cererea organelor superioare ale Ministerului de Război ori organelor județene, situația asupra necesarului lucrărilor, ținea evidența fondurilor repartizate și solicita din timp sumele necesare colectărilor; ținea legătura cu Cercul Teritorial și Comandantul Teritorial, precum și cu organele județene de plasă și comunele interesate; primea zilnic rapoarte de la organele colectoare asupra cantităților de cereale, subzistențe, vite, etc. realizate.¹⁶

Primind sarcinile direct de la Comandamentele Teritoriale, Centrele de Exploatare aveau misiunea de a satisface necesitățile militare sovietice, hrană și servicii, dar și de a face colectări de cereale și animale ce se predau U.R.S.S., în contul art.11.

Cu toate că guvernul Rădescu și-a făcut „un punct de onoare din îndeplinirea riguroasă a condițiilor armistițiului”¹⁷ și pedepsirea oricăror

---

¹⁶ Ibidem, f. 83-85.

¹⁷ Ioan Scurtu, *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, p. 140.

încercări de sabotare a îndeplinirii lui¹⁸, în acest sens fiind emise legi care sancționau aspru persoanele găsite vinovate¹⁹, nu a fost suficient. Comuniștii, pe de o parte, forțau o criză de guvern, afirmând pe toate canalele de comunicare în masă că Rădescu împiedică democratizarea țării, îi protejează pe fasciști și sabotează îndeplinirea Convenției de Armistițiu. La rândul ei, Comisia Aliată de Control, prin consilierii ei politici, reproșa constant guvernului că „nu îndeplinește suficient de energic condițiile de armistițiu și nu duce, în măsura cuvenită, lupta împotriva elementelor fasciste din țară și din aparatul de stat”²⁰.

Eforturile menite să creeze un cadru legislativ și adecvat s-au concretizat prin înființarea, în februarie 1945, a unei instituții menite să asigure administrarea bunurilor inamice, **Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice** (C.A.S.B.I.). Potrivit articolului 2 al legii de înființare²¹, C.A.S.B.I. avea ca atribuții: administrarea bunurilor mobile și imobile aparținând statului german sau ungar, persoanelor fizice sau juridice de naționalitate germană sau ungară, ori persoane care au reședința sau sediul în Germania sau Ungaria, persoane prevăzute de art. 8 al Convenției; supravegherea și controla administrarea întreprinderilor comerciale sau industriale al căror capital aparținea în proporție de cel puțin 20% persoanelor menționate. Autoritățile statului erau obligate să se conformeze deciziilor C.A.S.B.I.²², iar ofițerii și agenții de poliție judiciară să acorde sprijin personalului acestuia în caz de necesitate. Tot acum, Consiliul de Miniștri a elaborat un Jurnal²³, prin care se hotăra înființarea, în cadrul fiecărei prefecturi de județ, a unui **Oficiu al Bunurilor Inamice** (O.B.I.), ca organe teritoriale exterioare ale C.A.S.B.I., cu rol de a accelera operațiile de identificare, control și administrare a bunurilor, drepturilor și intereselor inamicilor României. Pentru a satisface cât mai complet cerințele înscrise în Convenția de Armistițiu, în februarie 1945 a fost publicată o lungă listă²⁴ cuprinzând persoanele care urmau să fie identificate în acest scop. Această listă, însoțită de date obținute de la instituțiile care au

---

¹⁸ Dinu G. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, 1996, pp. 94-100.

¹⁹ Legea nr. 651 pentru sancționarea celor vinovați de sabotarea Aplicării Convenției de Armistițiu, în *Monitorul Oficial*, nr. 269, 21 decembrie 1944, p. 8299.

²⁰ *Misiunile lui A. I. VÂȘINSKI în România (Din istoria relațiilor româno-sovietice, 1944-1946). Documente secrete*, București, 1997, p.112.

²¹ Legea nr. 91/1945, în *Monitorul Oficial*, nr. 33, 10 februarie 1945, pp. 941-944.

²² Conform art. 7 al Legii nr. 91/1945.

²³ Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 238/1945, în *Monitorul Oficial*, nr. 37, 15 februarie 1945, p. 1067.

²⁴ *Monitorul Oficial*, nr 41, 20 februarie 1945, pp. 1322-1363.

administrat anterior aceste bunuri, au constituit punctul de plecare al activității C.A.S.B.I., încercând să facă față exigențelor, adesea absurde ale Comisiei Aliate de Control.

Deși noua instituție trebuia să demonstreze, o dată în plus, Comisiei Aliate de Control că România face eforturi pentru îndeplinirea riguroasă a Armistițiului, Moscova insista pentru a se instaura la București un guvern nou, docil politicii sale. După audiențele din 27-28 februarie și 1 și 6 martie²⁵, Regele Mihai a fost nevoit să accepte demiterea guvernului Rădescu și să formeze un nou guvern, la 6 martie 1945, prezidat de Petru Groza²⁶. Noul guvern marca o schimbare de regim, forța politică dominantă fiind P.C.R. care, deși deținea doar 4 din cele 17 ministere²⁷, controla coaliția guvernamentală, astfel că, din martie 1945, situația a început să corespundă intențiilor conducerii sovietice, relațiile dintre guvernul român și cel sovietic modificându-se radical. Odată cu instaurarea guvernului Groza și cu primele măsuri întreprinse de acesta, Uniunea Sovietică va urmări realizarea atât a scopurilor economice cât și a celor politice în România.

Dacă până la 6 martie 1945 autoritățile române s-au străduit să se mențină în cadrul prevederilor Convenției de Armistițiu, odată cu instaurarea guvernului Groza au început să apară o serie de interpretări care contraveneau unora dintre articolele Armistițiului. O nouă reorganizare a C.R.A.A. s-a realizat prin Decretul Lege Nr. 293, din 17 aprilie 1945, „în scopul unei mai bune supravegheri și unui mai întins control al executării Convenției de Armistițiu”, prin care se înființa pe lângă Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului o **Delegație** formată din acei secretari generali care, în cadrul fiecărui departament, erau însărcinați cu supravegherea executării Armistițiului, organism menit a realiza o mai strânsă legătură între Comisie și departamente, iar măsurile pentru executarea clauzelor Convenției de Armistițiu să fie aduse la îndeplinire sub o supraveghere directă. De asemenea, se înființa pe lângă C.R.A.A. o **Secțiune de Statistică Economică**, cu atribuția de a pregăti datele și

---

²⁵ Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I de România*, București, 1991, pp. 238-244.

²⁶ Guvernul Petru Groza, constituit la 6 martie 1945, era alcătuit din reprezentanții Frontului Național Democrat (format din P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților și alte grupări de stânga), ai Partidului Național Liberal și ai Partidului Național Țărănesc. Partidele istorice, prin liderii lor, Iuliu Maniu și Constantin I.C.Brătianu, au refuzat oferta de a face parte din guvern, sperând să revină la putere prin organizarea unor alegeri libere, și să instaureze un regim democrat, de tip occidental.

²⁷ Lucrețiu Pătrășcanu –ministru de Justiție; Teohari Georgescu- ministru de Interne; Gheorghe Gheorghiu-Dej –ministru Comunicațiilor și Lucrărilor Publice; Petre Constantinescu-Iași – ministru Propagandei.

informațiile necesare documentelor economice, în vederea unei executări coordonate a clauzelor cu caracter economic ale Convenției de Armistițiu.

În primăvara anului 1945, interesul U.R.S.S. pentru bunurile inamice din România a crescut, ele fiind incluse într-un plan de subordonare a economiei românești intereselor Uniunii Sovietice. Într-un raport al Comisiei Aliate de Control, din februarie-martie 1945, este subliniată intenția U.R.S.S. de a epuiza complet anumite categorii de materii prime în contul art. 10 din Convenția de Armistițiu și bloca orice încercare a României de a încheia acorduri comerciale cu alte țări²⁸. Singura posibilitate de aprovizionare cu materii prime rămânea U.R.S.S. Pentru a negocia un acord privind livrările reciproce de mărfuri, o delegație română, condusă de Ministrul Finanțelor, Mircea Durmă, s-a deplasat, la 25 aprilie 1945, la Moscova, unde, în urma tratativelor dintre delegația română și partea rusă au fost încheiate două acorduri: unul comercial și de schimb de mărfuri și altul de colaborare economică. Cel din urmă prevedea posibilitatea înființării unor societăți mixte româno-sovietice, sub numele de **sovromuri**, în diverse ramuri ale economiei, care trebuiau să asigure participarea U.R.S.S. în agricultură, industrie (metalurgică, petrolieră, a lemnului, textilă și alimentară), transporturi navale și aeriene, bănci. Noile societăți urmau să fie înființate prin contribuția egală a ambelor părți la constituirea capitalului²⁹. U.R.S.S. intenționa însă să acopere partea sa de capital prin includerea proprietăților germane din România în noile societăți. Sovromurile au reprezentat cea mai durabilă și mai rentabilă formă de exploatare de către U.R.S.S. a bunurilor germane din România³⁰. Pentru înființarea acestor întreprinderi a fost trimisă la București, în iunie 1945, o delegație sovietică care să stabilească, în detaliu, constituirea întreprinderilor mixte din domeniul petrolier, bancar, al transporturilor navale și aeriene. Ca urmare, în iulie-august 1945 au fost înființate: **Sovrompetrol** (Societatea Sovieto-Română de Petrol), **Sovromtransport** (Societatea de Navigație Sovieto-Română) și **Sovrombanc** (Banca Sovieto-Română). În Raportul prezentat la Conferința Națională din octombrie 1945, Gh. Gheorghiu-Dej aprecia că sovromurile create până atunci reprezintă „un prețios sprijin în dezvoltarea economică a României”³¹. Toate societățile erau înființate pe o durată nelimitată și erau scutite de orice taxe.

---

²⁸ Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 143.

²⁹ Florian Banu, *Asalt asupra economiei României- de la Solagra la SOVROM-(1936-1956)*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 88.

³⁰ *Ibidem*, p. 123.

³¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, 1952, vol. I, p. 32.

Conducerea sovromurilor era sovietică, directorii generali și majoritatea funcțiilor importante fiind deținute de sovietici. Textele convențiilor de înființare, ale actelor constitutive și ale statutelor noilor societăți mixte făceau ca sovromurile să aibă un statut privilegiat, urmând să joace un rol important în economia românească, scopul acestora fiind aducerea de beneficii maxime, în timpul cel mai scurt, pentru Uniunea Sovietică.

Evenimentele care s-au derulat în anul 1945 la nivel european, au adus în atenția guvernului român, pentru o mai bună îndeplinire a obligațiilor asumate, necesitatea adaptării economiei naționale la condițiile de pace, sperându-se astfel la o micșorare a efortului pentru îndeplinirea clauzelor Armistițiului. Astfel, în ședința din 31 mai 1945, Mihai Ghelmegeanu președintele C.R.A.A. a informat guvernul despre demersurile sale cu privire la reexaminarea obligațiilor economice și financiare ce decurg din Convenția de Armistițiu³². Dificultățile economice cu care se confrunta România, având în vedere situația grea a țării, vor fi semnalate, la 2 iulie 1945, și de Petru Groza într-un memoriu adresat generalului Ivan Zaharovici Susaikov, vicepreședintele Comisiei Aliate de Control (Sovietică) arătând că în situația în care se afla România, chiar și cu o reeșalonare a datoriei, sarcina sa economică și financiară „ar fi extrem de apăsătoare și ar împiedica o reluare a activității economice pentru un timp îndelungat”. O asemenea povară ar „periclita chiar viața însăși a statului”, mai ales că până în 1950 mai erau de plată despăgubiri de război în valoare de 1.200 miliarde lei³³.

Executarea, până în august 1945, a Convenției de Armistițiu a lăsat să se întrevadă o serie de deficiențe, în principal lipsa unui organism de stat care să coordoneze și să urmărească operațiunile în ansamblul lor. Pentru remedierea situației, prin Legea Nr. 636, din 7 august 1945, s-a înființat **Comisariatul General al Executării Armistițiului**, care, printr-o acțiune unitară și coordonată, să asigure o bună executare a obligațiilor decurgând din Convenția de Armistițiu. Înființat pe lângă C.R.A.A., Comisariatul General al Executării Armistițiului era o instituție de drept public, cu personalitate juridică și cu atribuții de coordonare, executare, control și evidență a executării Convenției de Armistițiu. Actul de execuție se îndeplinea prin organele statului, funcționând în cadrul departamentelor de resort și prin organele speciale pentru executarea Convenției de Armistițiu,

---

³² Dan Vătăman, *Politica externă a României de la Armistițiu și până la semnarea Tratatului de pace (1944-1947)*, București, Pro Universitaria, 2009, p. 98.

³³ Mihai Irimia, *Consecințele economice ale actului de la 23 august 1944*, București, Academia de Studii Economice, 2000, p. 97.

Comisariatul General păstrând legătura directă cu Comisia Aliată de Control și departamente.

Prin Legea nr. 5, din 22 ianuarie 1946, C.R.A.A. și Comisariatul General al Executării Armistițiului își încetau activitatea și în locul lor se înființa **Comisia Română de Legătura cu Comisia Aliată de Control**. Această instituție de drept public cu personalitate juridică avea următoarele atribuții: reprezenta guvernul român pe lângă Comisia Aliată de Control și ținea legătura cu aceasta; rezolva și trimitea spre executare ministerelor cererile Comisiei Aliate de Control privind aplicarea tuturor convențiilor care reglementau executarea obligațiilor ce decurgeau pentru statul român din Convenția de Armistițiu, examinând încadrarea cererilor în dispozițiile convențiilor și dând interpretare acestora, potrivit normelor principale stabilite de Consiliul de Miniștri; coordona operațiile care decurgeau din Convenția de Armistițiu și celelalte convenții; ținea evidența generală a executării Armistițiului, fiind obligată să încheie, pe baza datelor furnizate de ministere, dări de seama trimestriale pe care să le prezinte guvernului. Comisia Română funcționa pe lângă Ministerul Afacerilor Străine și era singurul organ abilitat să primească și să rezolve cererile Comisiei Aliate de Control și cererile particularilor în legătură cu Convenția de Armistițiu, fie direct, fie prin intermediul ministerelor.

România a ieșit de sub regimul Convenției de Armistițiu în urma semnării Tratatului de Pace din 10 februarie 1947, prin care s-a pus capăt stării de armistițiu și tuturor consecințelor ce decurgeau din aceasta. Totodată, Înalta Comisie Aliată de Control, înființată prin Convenția de Armistițiu își înceta activitatea, România devenind oficial un stat independent și suveran.

Odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de Pace și pentru rezolvarea problemelor legate de aplicarea sa, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1269, din 26 septembrie 1947, s-a hotărât înființarea, pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri a **Comisiei Ministeriale pentru Executarea Tratatului de Pace**³⁴, încheiat la 16 februarie 1947 la Paris, Comisia Română de Legătură cu Comisia Aliată de Control încetându-și activitatea. Deciziile comisiei erau obligatorii pentru toate departamentele și instituțiile publice. Acestea înființau cu funcționarii necesari, repartizați din cadrele proprii, câte un **oficiu pentru aplicarea Tratatului de Pace**. Conducătorii oficiilor formau **Comisia Tehnică a Comisiei Ministeriale pentru Aplicarea Tratatului de Pace**, condusă de comisarul general, fost președinte al Comisiei Române de Legătură cu Comisia Aliată de Control.

³⁴ Dan Vătăman, *op. cit.*, p. 145.

Comisia Ministerială a funcționat până la începutul lunii septembrie 1948, cand a fost desființată prin decretul nr. 228/1948 al Prezidiului Marii Adunari Nationale, atribuțiile comisiei trecând asupra Ministerului Afacerilor Străine, la fel inventarul, arhiva și lucrările în curs.

Cum putem vedea, autoritățile române s-au străduit să ducă la îndeplinire în mod leal și responsabil clauzele Armistițiului, înființând o întreagă rețea de instituții și structuri administrative în acest sens, unele cu atribuții pe plan național altele local. Prin maniera subiectivă și voit răuvoitoare de interpretare a prevederilor Convenției de Armistițiu, autoritățile sovietice au urmărit preluarea din România a unor cantități uriașe de bunuri în scopul de a redresa propria economie, ignorând respectarea normelor de drept internațional. Efortul uriaș depus de România pentru îndeplinirea obligațiilor asumate prin Convenția de Armistițiu în perioada 12 septembrie 1944 – 31 martie 1947 a fost evaluat de specialiștii Ministerului de Finanțe din acea vreme la o valoare totală a cheltuielilor de aproximativ 1,1 miliarde de dolari, la care s-a adăugat și diminuarea avuției naționale, prin jafurile și sechestrările operate de către Armata Roșie (circa 410 – 430 milioane dolari)³⁵.

---

³⁵ Mihai Irimia, *op. cit.*, p. 140.

Pociovești, biserica unde își doarme somnul de veci Episcopul Unirii, Ioan (Ignatie) Papp

Pociovești, the Church where Ioan (Ignatie) Papp, Bishop of the Union, Is Sleeping for Eternity

Gabriela Adina Marco*

Abstract

Ioan I. Papp (1903-1925) was the seventh Romanian bishop ruling the Arad Diocese. As appreciation for his native village, he financed the construction of a church in Pociovești. The modesty of the Arad's bishop determined that his final wish to be buried under the altar of his village church, while the special place of the Bishop's tomb at Hodoș-Bodrog Monastery remains empty.

Keywords: church, tomb, bishop, Bihor County, modesty.

În ținutul Bihorului, aproape de Beiuș, se află comuna Curățele, cu Pociovești, satul aparținător. Acel „picior de plai și gură de rai”, acel ținut de basm, a dat oameni de seamă a căror destin personal se identifică cu destinul național. Printre aceștia se numără și Ioan I. Papp, episcopul Aradului, care a avut șansa să păstorească turma credincioșilor arădeni și bihoreni în momente de apogeu ale istoriei României.

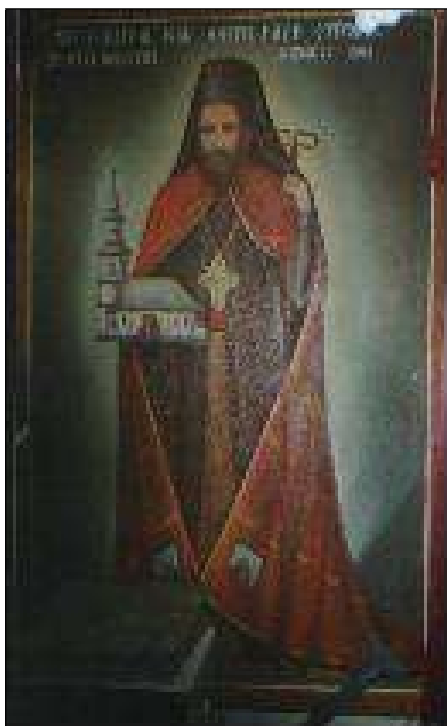
Ioan (Ignatie) Papp s-a născut la data de 20 decembrie 1848/1 ianuarie 1849, în localitatea bihoreană Pociovești. Tatăl său, Ilie Papp a fost cântăreț la biserica din sat, iar mama sa, Raveca¹, o bună gospodină care și-a crescut copiii în dragoste de neam și biserică. După cursurile de la școala din sat, tânărul Ignatie este absolvent al gimnaziului din Beiuș în anul 1868 cu examen de „maturitate cu sporiu *bun*”, iar din anul școlar următor se înscrie la Institutul Teologic din Arad. Episcopul Aradului Procopie

---

* Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Biblioteca Universitară „Tudor Arghezi”, doctorandă la Institutul „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca; mgabi16@gmail.com

¹ Gheorghe Lițiu, *Episcopul Ioan Ignatie Pap al Aradului (1903-1925)*, în „Mitropolia Banatului”, anul XIX, 1969, nr. 1-3, p. 87.

Ivașcovici (1853-1873) îl ia pe tânărul Ignatie Papp ca practicant, apoi dactilograf în Cancelaria eparhială. În anul 1875 este numit arhivar, iar în perioada 1876-1891 funcționează ca referent în Senatul bisericesc al Consistoriul Diecezan Arad. Ioan I. Papp își începe cariera preotească în anul 1879, când, la data de 14/26 iulie este hirotonit diacon, ulterior, în anul 1890 fiind sfințit preot. În 8/21 aprilie 1899 intră în cinul monahal la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, primind numele de Ioan. A urcat, rând pe rând, toate treptele ierarhiei monahale: la data de 9/22 aprilie 1900 ajunge protosințel, iar la 1/14 martie 1903, arhimandrit.

Episcopul Ioan (Ignatie) Papp (n. 1848 – † 1925), ctitor al bisericii din Pociovești, jud. Bihor (frescă din biserică)

Ioan I. Papp a fost ales episcop „în împrejurări deosebite și după frământări serioase în sânul Bisericii”², la data de 30 ianuarie/12 februarie 1903, fiind recunoscut și de guvernul maghiar la data de 27 martie același an. „După un an și mai bine de văduvie a scaunului episcopesc al Aradului, din îndurarea lui Dumnezeu și spre bucuria bisericii noastre dreptmăritoare,

² Idem, *Episcopii eparhiei Aradului în vremea celor 70 de ani ai Calendarului eparhial (1878-1948)*, în „Calendarul creștinului ortodox” pe anul 1948, anul LXX, Arad, 1947, p. 41.

turma cuvântătoare din această eparhie văzându-și Păstorul așteptat, provăzut cu darul archieriei, hirotonându-se în ziua marelui mucenic Sf. Gheorghe”³, stă scris într-un articol din săptămânalul „Biserica și Școala”, publicația oficială a Episcopiei Aradului, referitor la numirea lui Ioan I. Papp. Titulatura oficială a ierarhului era „IOAN, din îndurarea lui Dumnezeu dreptcredinciosul Episcop al Aradului, Orăzii-Mari, Ienopolei și al Hălmagiului, precum și al părților adnexate din Banatul Timișan”⁴.

„Ceea ce a determinat pe alegătorii să se grupeze în jurul lui Ioan I. Papp, după eșecul alegerii din 1902, a fost, pe lângă firea sa blândă și împăciuitoare, faptul că nu s-a amestecat în politică, iar în viața bisericească a știut să se ridice deasupra partidelor în care erau împărțiți alegătorii și fruntașii bisericești”⁵.

„Viața acestui episcop ... rămâne un neperitor izvor de mângâiere și neîntrecut îndemn de fapte bune, de credință în Dumnezeu, de iubire creștinească și iubire a neamului românesc”⁶. Ca și predecesorii săi, și episcopul Ioan I. Papp a fost nevoit să acționeze în două direcții: „restabilirea păcii interne între eparhioți și reducerea progresivă a deficiențelor bugetare printr-o chivernisire atentă a bunurilor eparhiei”. Realitatea a demonstrat că a reușit să obțină succese în ambele direcții. Episcopul Ioan I. Papp, a fost caracterizat drept un „om fără prea multă cultură teologică, dar bun gospodar și bun chivernisitor al bunurilor eparhiale”⁷.

În timpul păstoririi sale, Episcopul Ioan (Ignatie) Papp s-a îngrijit să ridice sau să renoveze biserici din întreaga sa eparhie – de la catedrala din Arad până la biserica din satul său natal, Pociovești. S-a îngrijit de soarta școlilor confesionale. S-a îngrijit să îmbunătățească starea materială a preoților din cadrul eparhiei Aradului prin crearea unui fond de ajutorare a lor, mai ales după pensionarea acestora. În decursul primilor 10 ani de păstorie s-au ridicat în Consistoriul Diecezan Arad 23 biserici, iar în Consistoriul Diecezan Oradea 27 biserici noi, s-au renovat 90 de biserici în Arad și 47 biserici bihorene. În ceea ce privește școlile, în Consistoriul Diecezan Arad s-au construit 67 de școli noi și s-au renovat 24, iar în Consistoriul Diecezan Oradea s-au construit 54 școli noi și s-au renovat 29.

După moartea mitropolitului Ardealului, Vasile Mangra, Ioan I. Papp a ocupat și funcția de locțiitor de mitropolit din toamna anului 1918 până în anul 1920. Lui Ioan I. Papp i-a fost dat să conducă Mitropolia

³ *Hirotonirea P.S.S. D-lui Episcop Ioan I. Papp și sosirea P.S. Sale la reședință*, în „Biserica și Școala”, an XXVII, nr. 17, 27 aprilie/10 mai 1903, p. 130.

⁴ A. P. O. R. Nădlac, dosarul nr. 6/1901-1903, f. 208.

⁵ *Ibidem*, p. 88.

⁶ „Biserica și Școala”, anul XLIX, nr. 4, 25 ianuarie 1925, p. 1.

⁷ *Episcopia Aradului 1706-1956*, în „Îndrumări bisericești pe anul 1956”, p. 155.

ortodoxă română din Transilvania „în zilele cele mai sublime ce le-a avut neamul românesc”⁸.

După 77 de ani de viață și 22 de ani de arhipăstorie „vrednicul și binemeritul nostru episcop diecezan Ioan I. Papp, după o viață rodnică a trecut la cele eterne” la data de 21 ianuarie 1925, la ora 8 seara⁹. După o existență destul de zbuciumată, „viața lui se curmă în plinul soare al reînvierii naționale”¹⁰. „Douăzeci și doi de ani a păstorit eparhia Aradului. Acum nu mai este între cei vii. Cu trupul. Căci cu sufletul episcopul Ioan I. Papp rămâne pentru toate vremile în credincioșii ortodocși români din eparhia Aradului, între toți credincioșii bisericii noastre din România întregă.” Cu aceste cuvinte începea articolul¹¹ din săptămânalul „Biserica și Școala” care anunța trista veste.

SFÂRȘITUL EPISCOPULUI. Slujba de înmormântare¹² a episcopului Ioan I. Papp a avut loc la data de 24 ianuarie 1925, sâmbăta, la orele 10 a.m., în catedrala ortodoxă română din Arad, iar în duminica de 25 ianuarie a avut loc la Pocioveliște, satul natal al ierarhului, așezarea în cripta de sub altarul bisericii a trupului neînsuflețit. Aceasta a fost săvârșită de episcopul dr. Iosif Traian Bădescu al Caransebeșului, ca mandatar mitropolitan. Au participat la slujbă și un număr de 30 de protopopi și preoți și un diacon, precum și numeroși credincioși. În sunetele clopotelor din Arad și al unei famfare militare cortegiul funerar pornește de la catedrală la gară pentru ca trupul neînsuflețit al ierarhului arădean adormit în Domnul să fie transportat cu trenul la Pocioveliște¹³. La gara Oradea delegația primăriei orașului depune o coroană de flori. La ora 7 și 30 de minute, duminică dimineața, cortegiul ajunge la Beiuș, unde e așteptat de protopopul locului Petru E. Papp și de 10 preoți, precum și de elevii de la școlile din Beiuș și numeroși locuitori din satele din jurul Beiușului.

Carul mortuar, tras de patru cai, pleacă spre Pocioveliște, după o scurtă slujbă efectuată de protosincelul Andrei Magieru și 12 preoți din Episcopia Bihor. Locuitorii Beiușului au condus cortegiul funerar până la hotarul localității, de unde „l-au luat în primire” locuitorii din Nimăiești,

⁸ † *Episcopul Ioan I. Papp*, în „Tribuna nouă”, anul II, nr. 17, 23 ianuarie 1925.

⁹ Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Aradului (A. A. O. R. Arad), dosarul nr. 35-III-925, f. 15.

¹⁰ † *Episcopul...*, loc. cit.

¹¹ „Biserica și Școala”, anul XLIX, nr. 4, 25 ianuarie 1925, p. 1.

¹² Gabriela Adina Marco, „Încheierea unei păstoriri – Ioan I. Papp, Episcopul Aradului (1903-1925)”, în *Istoricul Dan Demșea la a 70-a aniversare*, coord. Felicia Aneta Oarcea, Peter Hügél, Arad, edit. Gutenberg Univers, 2011, pp. 232-244.

¹³ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca, 2006, p. 178.

care au venit în întâmpinare în frunte cu preotul și praporii. Aceștia au însoțit carul mortuar până la Curățele, unde s-au alăturat locuitorii acestui sat, mergând până în hotarul satului Pociovești. În acea vreme paroh la Pociovești era Ioan Papp. După ce s-a depus corpul episcopului în biserică s-a efectuat Sf. Liturghie. Mihai Păcățian a rostit o scurtă predică, în care „a arătat că mortul a sosit acasă”, înaintea așezării corpului neînsuflețit al episcopului în criptă spre a-și dormi în pace somnul de veci. Protopopul arădean a „predat” corpul ierarhului arădean Episcopiei Oradea – „să primească corpul defunctului spre odihnă cu aceeași dragoste cu care l-a încunjurat Dieceza Aradului”¹⁴.

Biserica din Pociovești, unde episcopul Ioan I. Papp își doarme somnul de veci în cripta de sub Sfântul Altar

BISERICA DIN POCIOVELIȘTE. Ridicarea bisericii din Pociovești a fost finanțată în întregime de către episcopul Ioan I. Papp, fiul satului. „P. S. Sa din dragostea față de biserică și din pietate față de locul natal, pe spesele proprii a ridicat o biserică frumoasă în comuna Pociovești”¹⁵.

¹⁴ A. A. O. R. Arad, dosar 35-III-925, f. 18.

¹⁵ *Protocol despre ședințele Sinodului eparhial din Dieceza Română Gr.-Orientală a Aradului, ținute în sesiunea ordinară a anului 1907*, Arad, 1907, p. 131.

Această biserică a fost construită în anul 1906, după cum precizează inscripția care se găsește în altar pe iconostas¹⁶. Patroni spirituali ai acestui lăcaș de cult au fost aleși Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril (sărbătoriți la data de 8 noiembrie). La data de 30 septembrie/13 octombrie 1907 s-a sfințit lăcașul de cult care va deveni și loc de veșnică odihnă a ctitorului.

Biserica este zidită din piatră și cărămidă, are formă de corabie în stil simplu, ardelenesc și este acoperită cu tablă zincată.

În turn se află o clopotniță cu două clopote. Pe unul din clopote se află o inscripție: „Acest clopot s-a turnat la Arad în anul 1906”. Deoarece în timpul primului război mondial unul din clopote a fost rechiziționat de armata austro-ungară, la data de 14 decembrie 1924¹⁷ a fost ridicat un nou clopot care are imprimat „chipul blând” al episcopului donator, Ioan I. Papp. De asemenea, clopotul cuprinde următoarea inscripție „Turnat întru pomenirea bunilor mei părinți Ilie și Raveica. – I. Papp Episcop – turnat în anul 1924”. Sfințirea clopotului a fost efectuată de protopopul Beiușului, Petru E. Papp, preotul localnic, Ioan Papp, și nepotul episcopului, Miron Papp. Cu acel prilej, răspunsurile liturgice au fost date de un cor format din învățătorii din localitățile din jurul satului Pociovești. După slujba de sfințire s-a efectuat un parastas pentru părinții episcopului arădean. La acest eveniment de mare importanță pentru un lăcaș de cult, au participat credincioși din localitățile Pociovești, Burda, Cresuia și altele din jur.

Icoanele de pe iconostas sunt pictate pe pânză, lipite pe scândură, de către pictorul Ioan Zaicu (1868-1914)¹⁸. Restul bisericii a fost pictat abia spre sfârșitul secolului al XX-lea.

Deasupra ușii de acces dinspre sud a bisericii se găsește o pisanie care amintește peste timp că „ziditus-a această sfântă biserică cu hramul Sfârșitul. Arhangheli Mihail și Gavril în anul Domnului 1906 din cheltuiala Episcopului Ioan I. Papp al Aradului, fiul satului Pociovești, al cărui trup neînsuflețit se odihnește sub altarul bisericii. În anul 1986 s-a făcut reparații după care s-a executat pictura în ulei de către pictorul bisericesc Păltineanu Teodor. Lucrările s-au făcut prin contribuția benevolă și donații ale credincioșilor și a preotului Corbu Octavian din Pociovești; și pe preot Popa Ioan preot paroh care a condus lucrările împreună cu consiliul parohial în frunte cu cantorul Ding Gheorghe și sfânt Balint Ioan și Caba Moise și Danci Ioan. Episcop al locului fiind Dr. Vasile Coman Episcop al Oradiei. S-a sfințit în 16 septembrie 1990 de către PS Ioan Mihălțan

¹⁶ *Istoricul bisericii*, afișat în lăcașul de cult din Pociovești.

¹⁷ „Biserica și Școala”, anul XLIX, nr. 2, 11 ianuarie 1925, p. 7.

¹⁸ Gabriela Adina Marco, „Pictura bisericii ortodoxe din Nădlac, prima lucrare a pictorului Ioan Zaicu”, în *Studii și cercetări istorice bănățene* (Timișoara), edit. Eurostampa, vol. 1/2015, pp. 407-422.

Crișanul Episcop Vicar al Oradiei protopopul locului fiind preot Cios Teodor protopopul Beiușului”.

Drept prețuire pentru fiul satului care a ajuns o personalitate însemnată în istoria acestor părți de țară, s-a ridicat în fața altarului și al mormântului episcopului o cruce-monument. Pe aceasta stă scris: „Întru mărirea lui Dumnezeu întărirea celor ce caută ajutor și scut la bunăstarea Lui și cu prinos de recunoștință ctitorului sfintei noastre biserici – Ioan Ignatie Papp Episcopul Aradului – n. 20 decembrie 1848 – † 21 ianuarie 1925 – Osemintele îi odihnesc sub sfântul altar – Au ridicat acest simbol de pietate locuitorii comunei Pociovești la a. 1937”. Până în zilele noastre în sat circulă unele legende despre vrednicul episcop arădean. Una din ele spune că cheia de la cripta-mormânt a fost aruncată să nu mai poată intra nimeni să tulbure somnul de veci al episcopului.

În semn de respect și adâncă stimă, la data de 1 decembrie 1995, în anul împlinirii a 70 de ani de la trecerea la cele veșnice a episcopului Ioan I. Papp, după săvârșirea unei slujbe de parastas, pe peretele sudic al bisericii ortodoxe din Pociovești a fost dezvelită o placă comemorativă care să amintească peste timp de fiul satului. Inscripția de pe această placă spune: „Ioan I. Papp – m. 1848-1925 – Episcop – Episcop al Aradului 1903-1925, luptător pentru idealurile naționale, participant la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, 1 decembrie 1918, și ctitor al acestui sfânt locaș. – 1 decembrie 1995 – Ridicată de Episcopia Aradului în frunte cu PS Timotei Sevici”.

Placa comemorativă de pe perețele bisericii din Pociovești

Conform dorinței exprimate în timpul vieții, episcopul Ioan I. Papp „a preferat să meargă acasă să-și doarmă somnul de veci în liniștea satului unde clopotul bisericii sale se va tângui după dânsul, murmurul pâraielor vor povesti urmașilor despre fiul diacului care a ajuns să poarte coroana de arhieru”¹⁹.

„Clerul și poporul credincios îi va păstra amintirea cu pietate și recunoștință, căci a fost un devotat îndrumător și dibaci cârmuitor al bisericii sale ... arhieru înțelept și bun român în suflet, apărând cu vrednicie conștiința lui Șaguna”²⁰.

---

¹⁹ Gh. Lițiu, *Episcopii eparhiei...*, p. 43.

²⁰ A. A. O. R. ARAD, dosarul nr 35-III-925, f. 19.

Contribuția ierarhului și preoților arădeni la actul unirii Transilvaniei cu România

The Contribution of the Hierarch and the Priests of Arad to the Act of the Union of Transylvania with Romania

*Teodor – Vid Lucian
Preot Arad*

Abstract

The connection between the Church and the State represents a strong connexion since the beginning of the Romanian people. The Austro-Hungarian regime in Transylvania oppressed the Romanians, including the priests that were arrested, judged and sentenced to difficult years of prison. Nevertheless, the Romanian Orthodox Church contributed to the true consciousness of the spiritual unity of the Romanian nation. The priests always urged the people to maintain their faith in God, to aspire for unity as one single nation.

Keywords: priests, Romanians, Orthodox, nation, oppressions.

Relația dintre Biserică și Stat în țara noastră dăinuie încă de la începuturile noastre ca popor. Istoria Bisericii completează istoria națională și o împlinește. Anul 1918 nu face excepție și speculează contextul favorabil european. Mitropolitul de fericita amintire Antonie Plamadeala al Ardealului afirmă: Istoria românilor e biografia extraordinară a unui popor de viță veche, din strămoși viteji și drepti, cumpăniți în gândire și hotărâți în faptă. Multă vreme, românii au fost nevoiți să trăiască în provincii diferite ale aceluiași neam: Țara Românească, Moldova și Transilvania. Au trăit despărțiți, uneori sub stăpâniri străine. Libertatea și-au apărat-o cu armele, iar identitatea prin grai și credință. Avem, așadar, o întreită legătură între românii din cele trei provincii istorice: pământul, limba și credința, legătura ce a păstrat conștiința că românii sunt frați, indiferent de ce parte a Carpaților le-a fost dat să viețuiască. Și a venit Mihai Viteazul, și a intrat în București, în Iași și în Alba-Iulia, și românii au fost, din nou, una. Și a venit

Alexandru Ioan Cuza în ianuarie 1859, și Moldova și Țara Românească au format România. Dincolo de Carpați rămăsese însă Transilvania. Acest lanț muntos niciodată nu a despărțit, ci a unit. Nu a fost stavilă, ci punte de legătură între frații de o parte și de cealaltă. Pasurile și trecătorile Carpaților erau călcate de cei care asigurau schimburi economice necesare trupului și schimburi culturale ce întureau sufletele. Nu de puține ori, ierarhii de peste munți, exarhi ai plaiurilor, trimiteau în Ardeal misionari întăriți cu tipărituri și obiecte de cult pentru români.

Intrarea României în război 14/27 august 1916, a determinat autoritățile din Budapesta să pornească o acțiune puternică de reprimare a oricăror manifestări cu caracter românesc din Transilvania. Atenția lor s-a îndreptat după cum era și firesc asupra intelectualilor români din mediul rural, adică asupra preoților și învățătorilor școlii confesionale românești. De fapt cei din urmă, chiar dacă ar fi constituit un "pericol" pentru statutul dualist austro-ungar, nu puteau să mai exercite nici o influență asupra elevilor lor ori asupra maselor de țărani români din sat, căci încă de la începutul războiului, în 1914, cea mai mare parte din ei a fost mobilizată și trimiși pe fronturile din galiția sau italia. Au rămas doar preoții care, în condițiile de viață ale Transilvaniei românești de până la 1918, erau nu numai cârmuitori sufletești ai credincioșilor, ci și îndrumătorii lor în probleme național-politice, social-economice și culturale, întreaga viață a românilor transilvăneni gravitând pe atunci în jurul Bisericii.

În anii 1916-1918, tendința de maghiarizare a cunoscut forme deosebit de violente prin încercarea de desființare a întregului învățământ românesc, prin deportarea și întemnițarea a sute de preoți și alți intelectuali români. Așa se face că peste 140 de preoți români din Transilvania au fost aruncați în închisorile din Cluj, Tg. Mureș, Orhei și alte părți, iar cei din Banat, Arad și Bihor, la Seghedin, Vaț, Timișoara și Caransebeș. Toți erau acuzați de trădare de patrie sau spionaj în favoarea României. Cei mai mulți au fost judecați de tribunalul Diviziei honvozielor din Cluj, câțiva de tribunalele civile și condamnați la ani îndelungați de temniță grea. Mulți preoți au fost deportați, împreună cu familiile lor în cea mai îndepărtată regiune a Ungariei, în județul Șopron, la graniță cu Austria, alții au fost deportați în lagărele din Serbia și Iugoslavia¹.

Din numărul preoților condamnați în perioada aceasta pre-unire, vom aminti doar pe cei care au făcut parte din Eparhia Aradului. Astfel, preotul Teofil Păcurariu din Nandru vale, județul Hunedoara, în urma reclamației

---

¹ Pr. Grigorie N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamiului*, vol II. *Temnițe și lagăre*, București, 1940, p. 43-47.

unui crâșmar din sat, cu numele de Rosengarten, a fost arestat de jandarmi la 2 octombrie 1916. După cercetări, care au durat cateva luni, i s-a intentat un "proces de agitație" împotriva statului ungar. În sentință se arată că s-a făcut vinovat de crimă împotriva siguranței statului, pe care a comis-o prin aceea că în timpul năvălirii armatei valahe, în comuna nadu Vale, în înțelegere tcută cu dușmanul, cu scopul de a aduce foloase dușmanului și neajunsuri puterii noastre armate (austro-ungare), a declarat înaintea a doi locuitori valahi din Nandru Vale: "Ați auzit că ne-a ajutat Dumnezeu? Armata noastră – armata română- se afșă acum în Sebeșu Săsesc și, dacă ajută Dumnezeu, în câteva zile va fi aici și atunci terminăm cu asupritorii, căci n-avem lipsă de ei...". Adevărul era că n-a avut nici un fel de legătură cu armata românpă care nici n-a ajuns până în Nandru.

Din sentință reiese că au fost audiați trei martori din care doar fierarul din sat a declarat categoric că preotul a rostit acele cuvinte. Cu toate acestea, completul de judecată a reținut și declarațiile celorlalți doi tot ca acuzare. Din motivarea sentinței, trebuie să reținem câteva cuvinte semnificative: " Pârâtul a făcut aceste declarații în fața credincioșilor de același neam și aceasta ar fi putut naște în sufletele lor încredere față de armata dușmană – română - precum și ideea că sunt de același sânge, iar în ce privește viitorul, ar naște încrederea ca puterea armată a stăpânirii străine (România0, să câștige teren prin distrugerea stăpânirii și armatei noastre, iar aceasta ar produce în sufletul unei părți dintre cetățenii Ungariei, teamă și descurajare".

Sentința, pentru vorbele rostite, a fost neașteptat de dură: " să fie lipsit de funcția sa de preot; în afară de timpul petrecut în închisoarea preventivă, care fără vina lui s-a prelungit trei luni de cercetări, i se mai adaugă încă 12 ani, iar in ziua de 15 a fiecărei luni, post cu pâine și apă și să doarmă pe scândură; în prima lună a fiecărui an, din timpul condamnării i se ispășea pedeapsa prin închiderea în carceră singur, fiind condamnat la temniță grea"².

La recursul făcut împotriva acestei sentințe Curtea de Apel din Budapesta la 24 august 1917, a revizuit hotărârea instanței de la Cluj, constatând că aceasta n-are calitatea să înlătore pe inculpat din preoție; pedeapsa i-a fost redusă de la 12 ani de închisoare la 5 ani temniță grea cu mențiunea celorlalte hotărâri ale primei instante, de a posti cu pâine și apă în ziua de 15 a foiecărei luni și de a fi închis în carceră în prima lună a

---

² Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Dosar III, 1159/1917, cu copia celor două sentințe 1225/16/26 de la Cluj și nr 307/17/4 de la Budapesta.

anului. Ministrul Cultelor, din budapesta, i-a sistat salariul de la stat pe toată durata detenției și alți trei ani după eliberare³.

Preotul Teofil Păcuraru a fost eliberat din închisoarea de la Cluj abia în anul 1918. Suferințele îndurate acolo i-au curmat firul vieții, la 26 septembrie 1916, lăsând în urmă o preoteasă văduvă cu doi copii⁴.

Dintre cei peste 220 de preoți deportați în satele Șopronului din Ungaria de Vest, dimpreună cu familiile lor în anumite cazuri, amintim pe protopopul dr. Gheorghe Dragomir din Biserica Albă (azi în Iugoslavia), fost profesor la Institutul Teologic din Arad, care a murit în spitalul din Șopron în ianuarie 1918, se pare otrăvit, după aproape un an și jumătate de deportare⁵.

Tot din Hunedoara amintim pe Victor sandru din Lupeni, arestat la 15 august 1916, depăortat 4 luni la Nezaider, 5 luni într-un sat din județul Șopron, apoi cu domiciliu forțat în comuna Forău, județul Bihor, până în iulie 1918; ioan bora din Petros, hunedoara, împreună cu soția și copilul în nagymarton, 6 luni; Petru Todoran din Curechiu – Hunedoara, (12 septembrie 1916 – 12 octombrie 1917).

Din județul Arad, amintim pe: Laurențiu Iuga din Măgulicea, închis două luni la Arad, în 1916, apoi deportat împreună cu soția în Șopron (27 noiembrie 1916 – 27 noiembrie 2017); Romul Vățian din Ghioroc, deportat în Fertomeggyes (9 septembrie 1916- 9 martie 1917); Iosif ognean din Săvârșin deportat la ruzst (5 septrie 1916 – iunie 1917)⁶.

Deasemenea, Preotul Ion Muntean din Uricani, Hunedoara, arestat în toamna lui 1916, nu s-a mai aflat nimic despre soarta sa, nici o urmă despre dânsul, având convingerea că a fost ucis⁷.

Din Țara Hațegului, au fost arestați 35 de preoți români, bănuți că ar fi avut legături cu frații lor de același neam. Aici arătăm cazul preotului Avram Stanca din Petroșani, care a murit la 24 decembrie 1916 din cauza tratamentului inuman la care a fost supus. Protopopul Ioan Traian din iscroni, arestat și condamnat la moarte scăpând datorită evenimentelor ce au

---

³ Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Dosar III, 1159/1917, cu copia celor două sentințe 1225/16/26 de la Cluj și nr 307/17/4 de la Budapesta.

⁴ Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Dosar III, 1159/1917, cu copia celor două sentințe 1225/16/26 de la Cluj și nr 307/17/4 de la Budapesta.

⁵ Pr. Grigorie N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol II. *Temnițe și lagăre*, București, 1940, p. 9 și 68.

⁶ A se vedea lucrările lui S. Stanca și Gr. N. Popescu, sub voce. *Contribuția preoțimii din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, Cluj, 1925, p. 45-49

⁷ A se vedea lucrările lui S. Stanca și Gr. N. Popescu, sub voce. *Contribuția preoțimii din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, cluj, 1925, p. 45-49

urmat. Ioan Muntean din Uricani a fost arestat fără să se mai știe ceva de soarta lui. În lagărul de la Nasider era ca în iad. Zilnic mureau bieții oameni de tifos iar mulți erau împușcați. Dacă nu interveneau ierarhii și deputații români din Parlamentul ungar să fie scoși din acel lagăr, mulți mureau. După 17 zile de stat în Nasider intelectualii români au fost transferați la Șopron iar țărani români internați împărțiți la lucrul câmpului în diferite sate din Șopron⁸.

Deasemenea menționăm faptul că unii preoți, după câteva luni de detenție, au fost înrolați ca preoți militari și trimiși pe frontul din Italia sau Galația. Dintre aceștia amintim pe Pompei Morușcă - Arhimandritul Policarp Morușcă, stareț al mănăstirii Hodoș-Bodrog din județul Arad, și viitorul Episcop Ortodox Român al Americii originar din Șeica Mare și Sebastian Rusan din Hunedoara, viitor mitropolit al Moldovei⁹.

Pomelnicul acestor martiri ai cauzei naționale, n-ar fi complet dacă n-am relata și câteva din suferințele unor soții de preoți. Cele mai multe dintre ele au rămas acasă preluând grija gospodăriilor din care trăiau pe atunci preoții români, fără salariu, fără dreptul de a mai beneficia de sesia parohială, uneori scoase din casele parohiale și puse sub supravegherea jandarmilor sau a altor funcționari locali. Din puținul pe care îl aveau erau obligate să trimită bani și pachete cu alimente sau haine soților lor deportați. Copiii preoților deportați erau eliminați din toate școlile medii sau superioare din Ungaria. multe preotese rămase acasă fără sprijin și-au pierdut viața. Altele s-au îmbolnăvit grav. Dar, au fost destule preotese care au fost aruncate în închisoare sau deportate împreună cu soții și copiii lor. Menționăm pe pr. Ioan Manițiu din Seleuș, cu soția maria, soția preotului ioan Bora din Petros și Elisabeta iuga din Măgulicea – Arad, care au ispășit o pedeapsă de 10 luni deportare în Șopron¹⁰.

Generalul de Corp de Armată adjutant Constantin Prezan, fost Șef al Statului Major General, însărcinat cu comanda Armatei Române, aflat în vizită la Serviciul Religios al Armatei Române, la 10 aprilie 1918, menționa că: ”Preoții și-au făcut mai mult decât datoria și este de cinste pentru cler, care, alături de ostași, a făcut mai mult decât i-am cerut noi pentru țară și neam... Rugați-vă lui Dumnezeu ca să ne dea cât mai mulți patrioți de care

---

⁸ Pr. Grigorie N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol II. *Temnițe și lagăre*, București, 1940, p. 139.

⁹ R. Căndea, *Biserica ardeleană în anii 1916-1918*, Cernăuți, 1926, p. 270.

¹⁰ S. Stanca și Gr. N. Popescu, sub voce. *Contribuția preoțimii din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, Cluj, 1925, p. 45-49

țara are nevoie. Transmiteți tuturor preoților de armată mulțumirile calde pentru inimosul lor concurs ce mi-ați dar pentru apărarea țării”¹¹.

Biserica Ortodoxă Română, a avut o contribuție majoră la promovarea conștiinței unității spirituale a neamului românesc. Ea a cultivat în sufletele credincioșilor români conștiința că au aceeași obârșie, ca neam, aceeași limbă neolatină și aceeași credință creștină. Mihai Eminescu a numit Biserica Ortodoxă Română ”maica spirituală a neamului românesc, care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului”¹²

Astfel, în evenimentele majore ale românilor găsim Biserica întotdeauna alături de popor. Numărăm credincioșii și preoții în răscoalele lui Gheorghe Doja (1514) sau Horea, Cloșca și Crișan (1784), în Revoluția lui Tudor Vladimirescu (1821), în Revoluția de la 1848, în mișcarea pentru Unirea Principatelor (1859), în Războiul pentru independență (1877) sau în Răscoala de la 1907. Astfel, prezența ierarhilor, consilierilor, preoților, teologilor și credincioșilor la evenimentele din anul 1918 vin ca un lucru firesc în împlinirea istoriei.

Orașul nostru, Aradul a avut un rol important în ceea ce privește Marea Unire din 1918, el fiind capitala politică a României Mari .

În Arad au fost întocmite toate actele necesare mării unire, dar la îndemnul lui Vasile Goldiș, capitala a fost numită Alba-Iulia, deoarece acolo a încercat să realizeze prima unire domnitorul Mihai Viteazu.

O personalitate importantă fără de care Marea Unire nu ar fi putut avea loc a fost Vasile Goldiș. Născut în satul Mocirla din județul Arad, fiu de preot și nepot de episcop.

La data de 1 iulie 1901 el devine secretar al Episcopiei Aradului.

Alături de Ioan Suciu tot om al Bisericii și de Ștefan Cicio-Pop, reușește să înfăptuiască cele necesare Marii Uniri.

Episcopia Aradului a avut un rol important în întocmirea Marii Uniri, deoarece aici au rezidat mării corifei ai uniri, cârmuitor în acea vreme a episcopiei fiind Episcopul Ioan Ignatie Papp.

În primele două decenii ale veacului trecut Aradul a fost centrul politic al Transilvaniei, prin acțiunea proeminentelor personalități politice care au activat aici. După moartea mitropolitului Vasile Mangra, survenită la 14 octombrie 1918, Aradul devine și „capitala” religioasă a Transilvaniei, deoarece episcopul Ioan I. Papp ajunge locțiitor al scaunului mitropolitan al

---

¹¹ Gh. Nicolescu, Gh. Dobrescu, A. Nicolescu, *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari*, 1916-1919, București, Ed. Europa Nova, 2000, p. 198.

¹² *Timpu*, 14 august 1882, în Mihai Eminescu, *Opere*, vol. 13, București, Ed. Academiei, 1989, pp. 168-169.

Ardealului¹³. Alegerea unui nou prelat pe scaunul vacant de la Sibiu a întârziat, practică des folosită de autoritățile de la Budapesta în acea vreme. Pe perioada sedisvacanței, locțiitor de mitropolit a devenit episcopul arădean Ioan I. Papp¹⁴, care avea să exprime, în numele Sinodului mitropolitan disponibilitatea integrării în sistemul administrativ al statului și al Bisericii din România Mare.

Nicolae Iorga întreprinde în 1906 o călătorie prin Ardeal și Banat, în urma căreia ne spune că „**Românii sunt foarte tari în Arad, unde au un episcop ortodox, pe smeritul călugăr Ignatie Papp, un seminarium bun, o escelentă Preparandie, revista Biserica și Școala și foaia politică Tribuna (fosta Tribuna poporului). Ei sunt bine reprezentați în adunarea comitatului, unde se vorbește slobod românește, și tocmai zilele acestea ai noștri au spus adevăruri crude partidelor ungurești care se luptă și aici aprig în jurul programului desfășurat de coaliție. Suntem pe un teren solid al luptelor pentru afirmarea naționalității noastre**”¹⁵.

Prin tactul său pastoral vlădica Ioan ne-a demonstrat că credința noastră comună în Iisus Hristos și botezul nostru cer de la noi o convertire zilnică, grație căreia repudiem disensiunile și conflictele istorice care împiedică slujirea reconcilierii. În timp ce trecutul nu poate să fie schimbat, amintirea și modul de a comemora pot să fie transformate. Ne rugăm pentru vindecarea rănilor noastre și a amintirilor care întunecă modul în care ne vedem unii pe alții. Astăzi și acest crez al Episcopului Ioan Ignatie Papp, după cum al altor mari înaintași, ne ajută să refuzăm categoric orice ură și orice violență, trecute și prezente, în special cele făcute în numele religiei. Astăzi ascultăm porunca lui Dumnezeu de a pune deoparte orice conflict. Recunoaștem că suntem eliberați prin har pentru a merge spre comuniunea la care Dumnezeu ne cheamă cu timp și fără timp.

La 30 noiembrie, Episcopul Ioan Ignatie Papp, cere episcopilor români ortodocși și greco-catolici să-și precizeze atitudinea cu privire la Consiliul Național Român Central.

Cele două Biserici Românești din Transilvania, Ortodoxă și Greco-Catolică au dat sprijin semnificativ efortului de emancipare națională.

---

¹³ Gheorghe Lițiu, „Episcopul Ioan Ignatie Pap al Aradului (1903-1925)”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), Edit. Mitropoliei Banatului, anul XIX, 1969, nr. 1-3, p. 87.

¹⁴ Ștefan Argatu, *Un moment din viața dr. Nicolae Bălan (1882-1955). Alegerea ca mitropolit al Ardealului*, în „Codrul Cosminului”, Suceava, Ed. Universității din Suceava, 2009, Seria nouă, nr. 15 (25), pp. 175-197

¹⁵ *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat. Volumul II*, editura Minerva în 1977.

Revistele Bisericești Orodexe BISERICA ȘI ȘCOALA din Arad, FOAIA DIECEZANĂ în Caransebeș etc.

Acestea fiind spuse, Biserica Arădeană a avut un rol important în evenimentul Marii Uniri din 1918 prin acțiunile înfăptuite de către reprezentanții ei, precum și de mobilitatea creată de către credincioșii ei.

La 8/21 noiembrie 1918, ierarhii celor două biserici românești din Transilvania, ortodoxă și greco-catolică, și-au exprimat în scris adeziunea la Consiliul Național Român: ”Noi, subsemnații Episcopi ai Bisericii Ortodoxe Române și Greco-Catolice Române, avem ferma convingere că interesele de viață ale neamului românesc, ai căror păstori sufletești suntem, pretind ca un categoric de imperativ înfăptuirea acestui drept de liberă dispunere și față de neamul nostru”¹⁶.

Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, încă din primele zile ale lunii noiembrie se consideră organ de conducere a luptei pentru drepturile naționale ale românilor, cerând ”autorităților maghiare să-l recunoască drept singurul organ suprem de administrație în teritoriile locuite de românii din Transilvania”¹⁷.

Într-o adresă către Consiliul Național Român Central, episcopul Caransebeșului și viitorul Patriarh al României, Miron Cristea, , la 1 noiembrie relatează : ”Războiul mondial a scos la iveală principiul social atât de creștinesc că fiecare popor are pe viitor dreptul de a dispune singur asupra sortii sale, Noi episcopii bisericii ortodoxe românești... ca fii credincioși ai națiunii noastre, avem ferma convingere că interesele de viață ale neamului românesc... pretind ca un categoric imperativ înfăptuirea acestui drept de liberă dispozițiune și față de neamul nostru. Dreptul acesta se va putea realiza numai dacă națiunea română va fi guvernată de fiii ei. În consecință, declarăm că recunoaștem Marele Consiliu Național Român, de reprezentant și emanator politic al națiunii române din Transilvania și Ungaria, ne supunem întru toate hotărârile acestui consiliu”¹⁸.

Sub egida Consiliului Național Român Central iau ființă pe întreg teritoriul Aradului, Consilii naționale județene, cercuale și sătești, în cadrul cărora, preoțimea și credincioșii bisericii erau foarte implicați¹⁹.

Preoții arădeni care au luptat pentru păstrarea ”în deplină curăție românească a limbii, legii și moșiei strămoșești, care cu sufletul lor cald de însuflețire curată au uscat umezeala temnițelor de stat, porneau acum cu

¹⁶ *Cultura Creștină*, VII (1919), 1, pp. 1-2.

¹⁷ Dan Popescu, *Banatul și Unirea*, în ”Drapelul Roșu”, 21 noiembrie 1968.

¹⁸ Arhivele Mitropoliei Banatului, dosar nr. 3, fila 30.

¹⁹ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Oradea, 1938, pp. 160-161.

crucea în fruntea oastei lor creștine, pentru a pune umărul la înfăptuirea idealului întregii suflări românești”, după cum se exprima ziarul *Lumina* din Arad²⁰.

Episcopul Ioan I. Papp împreună cu episcopul Caransebeșului, Miron Elie Cristea, a dat o circulară către credincioșii ortodocși din Transilvania, îndemnându-i la calm și la sprijinirea organelor românești proaspăt constituite (Consiliul Național Român și Gărzile Naționale Românești). În urma convocării Marii Adunări Naționale, episcopul Ioan I. Papp a participat la Alba Iulia ca delegat de drept. Fiind decanul de vârstă al ierarhilor ortodocși, a fost ales co-președinte al Adunării, alături de Gheorghe Pop de Băsești și episcopul greco-catolic Iuliu Hossu.

În dimineața zilei de duminică, 1 decembrie 1918, episcopul Aradului a slujit în Catedrala ortodoxă Sfânta Liturghie, alături de ceilalți ierarhi și preoți prezenți în Cetatea Unirii, unde a rostit la încheiere „Cel ce a înviat din morți și a înviat astăzi și neamul românesc, Hristos adevăratul Dumnezeu”²¹. În ședința delegaților prezenți la Alba Iulia, Ioan I. Papp a avut onoarea de a rosti cuvântul de încheiere al Adunării. În cuvântul său a subliniat faptul că Biserica din Transilvania a fost întotdeauna alături de popor, sprijinind toate acțiunile națiunii române: dreptul la existență, afirmare și dezvoltare în domeniul vieții publice, culturale și economice. În discursul său episcopul se referea la Biserica neamului, incluzându-i aici și pe ortodocși și pe greco-catolici. În viziunea sa cei prezenți la Alba Iulia s-au adunat să sărbătorească „bucuria zilei în care ne-a răsărit și nouă soarele dreptății, care ne este chezașia unei vieți viitoare ca națiunea românească liberă și unică îndreptățită a dispune de soarta sa prezentă și viitoare.

Decizia ierarhilor transilvăneni de a autodesființa Sinodul episcopilor din Mitropolia Ardealului și a cere includerea membrilor săi în Sfântul Sinod de la București avea menirea să declanșeze procesul de realizare a unității administrativ-bisericești. Congresul Național Bisericesc al Mitropoliei Ardealului, desfășurat la Sibiu în anul 1920, a procedat la alegerea noului mitropolit al Ardealului, Nicolae Bălan și al Episcopului Caransebeșului, Iosif Bădescu și a hotărât înființarea a două noi eparhii: Oradea și Cluj²².

---

²⁰ *Lumina*, I (1918), 45, p. 1.

²¹ *Episcopia Aradului 1706-1959*, p. 226.

²² Astfel cele 6 protopopiate și 276 de parohii cu un număr de 211 749 credincioși, aparținătoare părților Crișanei și Bihorului, ieșeau de sub jurisdicția Episcopiei Aradului. În acest context eclezial, după alegerea la 3/16 octombrie 1920 a primului episcop al Oradei în persoana lui Roman Ciorogariu, Episcopia Aradului avea în componența sa un

Biserica arădeană, ca și cea din întreaga Transilvanie a căutat să-și perfecționeze organizarea administrativă, adaptând-o situației create prin unirea din 1918. În noile condiții istorice, țelurile erau altele decât cele ale înaintașilor. Un suflu înnoitor pătrundea, după Marea Unire în toate domeniile vieții culturale din Transilvania. O seamă din problemele specifice ale acestei provincii dispăreau sau erau supuse unei reconsiderări de către generația de după război. Nu se mai rezumau la local, ci tindeau a crea valori noi cu valabilitate în același timp națională și universală²³.

După constituirea Statului Național Român Unitar, la 1 decembrie 1918, pentru o parte a românilor, suferințele nu s-au încheiat, odată cu acest act istoric. Acest act, a nemulțumit profund cercurile conducătoare ungare, care căutau cu orice preț punerea în practică a celor hotărâte la Alba Iulia. Astfel gărzile naționale ungare au săvârșit nenumărate acte de cruzime și de teroare asupra românilor, mai ales în părțile Aradului. Din numărul mare al preoților și credincioșilor bisericii, martiri, vom prezenta doar câteva cazuri.

Masacrul de la Beiuș, localitate aparținătoare Eparhiei Aradului, a stârnit indignarea tuturor românilor. Consiliul Național Central Român din Arad a constatat și recunoscut atrocitățile săvârșite la Beiuș. Numărul martirilor din părțile crișanei a fost mare însă amintim aici pe pr. Mihai Dănilă din Dijir, jud. Bihor, care în ziua de 14 februarie 1919, a fost dus la primăria din Dijir de către o patrulă de 5 soldați unguri și un ofițer, și învinuit că a făcut rugăciuni pentru România Mare, că a sfințit tricolorul românesc în prima duminică după 1 decembrie și că a deșteptat sentimentul național în sufletul păstoritorilor. A fost apoi bătut și schingiuit împreună cu primarul Ion Orțanu, cum au putut constata și unii din credincioși, care le-au auzit țipetele deznădăjduite. De aici a fost dus la Marghita. Noaptea târziu, trupul său ciuruit de gloanțe a fost găsit de credincioșii lui, într-un șanț, la vreo 5 km depărtare de parohie. A fost îngropat cu cinstea cuvenită unui preot în ziua de 16 februarie 1919²⁴.

Dintr-un raport al Preturii Ineu, județul Arad, din 1936, aflăm că protopopul Augustin Târziu din Chereșu, a fost ridicat de acasă în ziua de

---

număr de 12 protopopiate cu 399 parohii și 388 589 credincioși. Acestea erau: Arad, Chișineu Criș, Șiria, Ineu, Buteni, Hălmagiu, Radna, Lipova, Belinț, Timișoara, Vinga și Comloșul Bănățean.

²³ Horia Medeleanu, *Aradul între mit și adevăr istoric*, ediția a II, Editura, Flacăra Roșie, Arad, 2011, p. 163.

²⁴ Episcop Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 210.

paști din anul 1919, Dus la Budapesta, de unde numai corpul rece a fost readus de familia acestui român, mort pentru cauza unității naționale²⁵.

În comuna Șimand, au fost uciși amândoi preoții, Cornel Popescu și Cornel leucuța, arestați la 9 aprilie 1919, în săptămâna patimilor, de comandantul bandelor maghiare din Socodor. La locul numit "canalul morii", au fost bătuți, maltratați și uciși; legați unul de altul cu o sârmă, li s-a pus o piatră pe trupurile neînsuflețite, fiind aruncați într-un canal. Au fost găsiți abia în ziua de Paști și îngropați provizoriu în Socodor. După venirea armatei române, au fost exhumati și îngropați cu onoruri militare în ziua de 9 mai 1919, lângă biserica din Șimand²⁶.

Printre preoții care au suferit martiriul amintim și pe doi absolvenți de teologie, Ioan Filip din Bojeriu – Bihor, bătut și maltratat până la moarte precum și învățătorul Iazăr Timpa din Almaș, dus în gara pădureni, unde l-au bătut și schingiuit până și-a dat sufletul, iar trupul a fost aruncat pe terenul gării în groapa cu var. Abia după venirea armatei române i s-a făcut slujba înmormântării în cimitir²⁷. Un alt preot, Gheorghe Rocsin, a fost condamnat la moarte dar salvat de armata română. Preoții Dimitrie Popa din Comlăuș, condamnat la moarte dar salvat de credincioși, Gheorghe Turicu și Iustin Iancu din Grăniceri, Petru marșieu din Socodor, Cornel Ursuț din Șepreuș, Aurel Adamovici din Covăsânț precum și alții²⁸. Numeroși preoți au fost nevoiți să-și părăsească parohiile, refugiindu-se în teritoriul ocupat de români.

Suferințele au luat sfârșit în zilele fericite ale lunii aprilie 1919. O dată cu învierea mântuitorului, se iviseră zorii învierii neamului românesc de pretutindeni. "Acum toate s-au umplut de lumină, și cerul și pământul și cele de deșubt"²⁹, dar s-a umplut de lumină prin atâtea jertfe de vieți de preoți și credincioși români, care stau la temelie actului istoric de la 1 decembrie 1918. Jertfa lor n-a fost în zadar. Statul Român Unitar era constituit pentru vecie.

---

²⁵ Pr. Grigorie N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamiului*, vol II. *Temnițe și lagăre*, București, 1940, p. 25.

²⁶ S. Stanca și Gr. N. Popescu, sub voce. *Contribuția preoțimii din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, Cluj, 1925, p. 159-160.

²⁷ Episcop Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 209-210; Pr. Grigorie N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamiului*, vol II. *Temnițe și lagăre*, București, 1940, p. 23. Raportul Primăriei Chișineu Criș nr. 331/1936.

²⁸ Pr. Grigorie N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamiului*, vol II. *Temnițe și lagăre*, București, 1940, p. 21-24.

²⁹ Fragment din cântarea de la slujba Invierii

În concluzie, vom evidenția un pasaj din discursul Regelui Ferdinand adresat delegației românilor ardeleni, la 14 decembrie 1918 ”În numele românilor din Vechiul regat, din Basarabia și din Bucovina, astăzi uniți, cu profundă recunoștință primesc hotărârea fraților noștri de peste carpați de a săvârși unitatea națională a tuturor românilor și declar pe veci unite la Regatul Român, toate ținuturile locuite de români, de la Tisa până la Nistru. Cu dragoste nețărnută mi-am închinat viața scumpului meu popor, plin de credință în menirea lui istorică. Prin lupte și prin jertfe, Dumnezeu ne-a dat să înfăptuim astăzi aspirațiile noastre cele sfinte. Mulțumindu-i din adâncul sufletelor, ne îndreptăm gândurile către cei care cu sângele lor au clădit noul temel al dezvoltării noastre naționale...”³⁰.

Unirea Transilvaniei cu România a constituit înfăptuirea firească a năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, a visului de veacuri pentru care au luptat și s-au jertfit numeroase generații de înaintași.

Bibliografie:

1. Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Dosar III, 1159/1917.
2. Arhivele Mitropoliei Banatului, dosar nr. 3, fila 30
3. Dan Popescu, *Banatul și Unirea*, în ”Drapelul Roșu”, 21 noiembrie 1968.
4. Episcop Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926.
5. Gh. Nicolescu, Gh. Dobrescu, A. Nicolescu, *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari*, 1916-1919, București, Ed. Europa Nova, 2000.
6. Gheorghe Lițiu, „Episcopul Ioan Ignatie Pap al Aradului (1903-1925)”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), Edit. Mitropoliei Banatului, anul XIX, 1969, nr. 1-3.
7. Grigorie N. Popescu, pr. *Preoțimea română și întregirea neamiului*, vol II. *Temnițe și lagăre*, București, 1940.
8. Horia Medeleanu, *Aradul între mit și adevăr istoric*, ediția a II, Editura, Flacăra Roșie, Arad, 2011
9. Mihai Eminescu, *Opere*, vol. 13, București, Ed. Academiei, 1989.
10. Nicolae Șerbănescu, ”1Decembrie – sărbătoarea națională a României”, în : *Biserica Ortodoxă Română și Marea unire*, vol. II, București. Ed. Basilica, 2018
11. R. Câdea, *Biserica ardeleană în anii 1916-1918*, Cernăuți, 1926.
12. S. Stanca și Gr. N. Popescu, sub voce. *Contribuția preoțimii din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, Cluj, 1925.
13. Ștefan Argatu, *Un moment din viața dr. Nicolae Bălan (1882-1955). Alegerea ca mitropolit al Ardealului*, în „Codrul Cosminului”, Suceava, Ed. Universității din Suceava, 2009.
14. Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Oradea, 1938

---

³⁰ Nicolae Șerbănescu, Pr. ”1Decembrie – sărbătoarea națională a României”, în : *Biserica Ortodoxă Română și Marea unire*, vol. II, București. Ed. Basilica, 2018, p. 296.

Distincții conferite Clerului Român în 1918

Distinctions Grated to The Romanian Clergy in 1918

*Laurențiu-Ștefan Szemkovics,
Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, București*

Abstract

In the present article, the author points out, by means of phaleristics, heraldry and sigillography, eight distinctions awarded to Romanian clergymen for special deeds accomplished during the First World War: The Military Order "Mihai Viteazul"; The Order "Star of Romania" („Steaua României”); The Order "Crown of Romania" („Coroana României”); The Order "Queen Mary Cross" („Crucea Regina Maria”); The Cross "The Sanitary Merit"; The Cross of War (*French*); The Order "Saint Anna" (*Russian*); The Order "Saint Stanislas" (*Russian*). These distinctions are preserved in funds and collections of the National History Museum of Romania, the Romanian Gendarmerie Museum and the collection belonging to Chief adjutant N.C.O. (reservist) Nelu Aldea.

The distinctions have been presented considering first and foremost the Regulation for the order in which medals should be worn (published in „Monitorul Oficial” no. 222 from 29 January 1920), with the Romanian ones first followed by the foreign ones, presented in alphabetical order of the origin country. The authors mentioned, from one case to another, the institutions where the pieces are located and where they were researched the pieces and described them considering the scientific norms of heraldry and recommendations of the former International Committee of Sigillography. The information presented included: their issue date, the persons that were decorated, the reasons of awarding them, sometimes the accompanying documents, the normative acts through which they were awarded, reproductions of the pieces, and the necessary bibliography.

Keywords: order, cross, religious service, priests, devotion, hospital, regiment.

În articolul de față prezentăm câteva distincții conferite clerului român, pentru fapte meritorii săvârșite în Primul Război Mondial. Decorațiile și documentele privitoare la meritele beneficiarilor provin, în special, din biblioteci, fonduri și colecții aflate la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Jandarmeriei Române și la colecționarul Nelu Aldea.

Distincțiile sunt prezentate ținând seama, mai ales, de *Regulamentul pentru ordinea purtării decorațiilor la placă* (publicat în „Monitorul Oficial” nr. 222 din 29 ianuarie 1920), mai întâi cele românești și apoi cele străine, după ordinea alfabetică a țărilor. Am menționat, de la caz la caz, instituțiile sau persoanele la care se găsesc și unde am cercetat piesele de față, am descris piesele ținând cont de normele științei heraldice și de recomandările fostului Comitet Internațional de Sigilografie¹, am menționat data instituirii lor, persoanele decorate, motivele recompensării, uneori documentele însoțitoare, actele normative prin care li s-au conferit, reproducerile pieselor și bibliografia aferentă.

I. ORDINUL „MIHAI VITEAZUL”

Ordinul „Mihai Viteazul” a fost creat de către regele Ferdinand I, fiind instituit prin Înaltul Decret Regal nr. 2968 din 26 septembrie 1916. A fost acordat numai ofițerilor, pe timp de război, pentru fapte de arme excepționale în fața inamicului și avea trei clase: I, a II-a și a III-a. De asemenea, drapelurile unor unități care s-au distins în lupte au primit acest prestigios însemn.

Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, model 1916² (fig. 1-2), se prezintă sub forma unei cruci³, de 40 mm, cu brațele terminate în floare de

---

¹ Comitetul Internațional de Sigilografie = organism creat în 1959 prin hotărârea Biroului executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor, în vederea rezolvării unor probleme practice privind păstrarea și conservarea sigiliilor și a stimulării cercetărilor în acest domeniu. Comitetul a contribuit la dezvoltarea teoriei și practicii sfragistice, preocupându-se de uniformizarea terminologiei de specialitate, stabilirea elementelor necesare pentru descrierea sigiliilor, reunirea eforturilor specialiștilor în vederea creșterii longevității izvoarelor sigilare, elaborarea de studii menite să scoată în evidență importanța sigiliilor create în diferite țări; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 77.

² Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 75604.

³ Crucea = simbolizează axa lumii și punctul de intersecție dintre figurile geometrice fundamentale reprezentate de cerc (cerul) și pătrat (pământul). Are și un simbolism spațial, deoarece brațele corespund celor patru puncte cardinale. Provine din cuvântul latinesc *cruce(m)*, „caznă”; Matilde Battistini, *Simboluri și alegorii*, Monitorul Oficial, 2008, p.

crin⁴, din metal auriu⁵, emailată albastru⁶, având pe avers, încrustate în excizie⁷, pe brațul vertical, cifra regelui Ferdinand (doi de *F* adosați), surmontată⁸ de coroana regală, de 20 mm, iar pe revers⁹, în centru, anul instituirii modelului: 1916. Crucea era surmontată de coroana regală, închisă¹⁰, terminată cu glob crucifer¹¹, de care, printr-un inel, se prindea panglica de culoare vișinie, lată de 37 mm, cu margini aurii de 3 mm. Acest model, prezentat mai sus, se purta pe piept, în partea stângă.¹²

144.

⁴ Crin = floare, eminentă regală, ce simbolizează deopotrivă puterea și rafinamentul, forța materială, dar și avântul spiritual; Olimpian Ungherea, *Dicționar explicativ masonic*, vol. 1 (A-L), Phobos, București, 2007, p. 296.

⁵ Aur = metal utilizat în alcătuirea stemelor; este reprezentat convențional prin puncte plasate la egală distanță între ele (*Dicționar al științelor speciale*, p. 49); simbolizează bogăție, forță, credință, puritate, constanță, bucurie, prosperitate, viață lungă; G. Eysenbach, *Histoire du blason et science des armoiries*, Tours, MDCCCXLVIII, p. 370; H. Gourdon de Genouillac, *Les Mystères du blason de la noblesse et de la féodalité. Curiosités – bizarreries et singularités*, Paris, E. Dentu, 1868, p. 16.

⁶ Albastru (azur) = culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii orizontale plasate la distanță egală. Semnifică loialitate, fidelitate, frumusețe; A. de la Porte, *Trésor héraldique d'après d'Hozier, Ménétrier, Boisseau etc.*, Paris, Leipzig, H. Casterman, Tournai, 1861, p. 11.

⁷ Gravarea = se poate face în adâncime (*incizie*) ori în relief (*excizie*); *Dicționar al științelor speciale*, p. 128.

⁸ Surmontat = se spune de pal, fascie, chevron și, în general, orice altă piesă care nefiind în poziția sa ordinară este însoțit în șef de o altă figură; W. Maigne, *Abrégé méthodique de la science des armoiries suivi d'un glossaire des attributs héraldiques, d'un traité élémentaire des ordres des chevalerie et de notions sur les classes nobles, les anoblissements, l'origine des noms de famille, les preuves de noblesse, les titres, les usurpations et la législation nobiliaires*, Paris, Garnier frères, Libraires-Éditeurs, 1860, p. 265.

⁹ Revers = una din părțile unui sigiliu cu reprezentări pe ambele fețe; este partea mai puțin importantă a acestuia; *Dicționar al științelor speciale*, p. 201.

¹⁰ Coroană închisă = coroana formată dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară; de obicei, este dotată cu pietre prețioase și terminată printr-un glob crucifer; *Dicționar al științelor speciale*, p. 90.

¹¹ Glob crucifer = sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranității. În heraldica românească globul crucifer este întâlnit în stemele Țării Românești, în armele Moldovei și armeriile statului român. Sfera simbolizează pământul, iar crucea de pe sferă simbolizează dominația creștină asupra lumii; *Dicționar al științelor speciale*, p. 127; Paola Rapelli, *Simboluri ale puterii și mari dinastii*, Monitorul Oficial, 2009, p. 40-41.

Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a i-a fost conferit protosinghelului¹³ (asimilat gradului de locotenent) Șerbănescu Justin¹⁴, din regimentul 21 infanterie: „pentru vitejia, destoinicia și iubirea de patrie ce a arătat pe câmpul de onoare în 1916. Pe lângă faptul că și-a îndeplinit cu un mare devotament îndatoririle ce le avea ca și confesor al regimentului, a mai luat parte la toate luptele mergând cu Sfânta Cruce în mână, în fruntea luptătorilor regimentului. În ziua de 21 octombrie 1916 văzând că regimentul „Feldioara” a pierdut în lupte aproape pe toți ofițerii și că comandantul căzuse rănit pe Muntele Clăbucetul Taurului, a luat comanda acestui corp și luptând ca un erou o zi și o noapte, a respins pe inamic până la Muntele Susai, oprindu-l de a ocupa Azuga. În luptele de pe Muntele Dihanului a condus un batalion de dispensași, iar la 17 noiembrie 1916, fiind

¹² *Ordine, cruci și medalii române. Istoric, legi și regulamente*, întocmite de Vintilă Ivănceanu, Petre Ionescu, Petre P. Sterescu și C. Tâmpeanu, Imprimeria Statului, București, 1927, p. 81; Cricoveanu, I. G. F. (lt. colonel), *Codul decorațiunilor și al medaliilor conținând legile, regulamentele și decretele relative la crearea decorațiunilor și a medaliilor de la 1860 și până azi*, tomul VI, ediție revăzută și completată, Giurgiu, Tipografia „Ulpiu Stanculescu”, 1928, p. 149-155; C. Flondor, Const. Moisil, *Decorațiunile românești*, în *Enciclopedia României*, vol. 1, 1938, p. 88-89; Maria Dogaru, *Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbol. Album heraldic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 156-157; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *România: decorații 1859-1991*, Cover, București, 1992, p. 15, pl. IV, fig. 6; *Decorații românești de război 1860-1947*, autori: Ion Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, Editura Universitaria, București, 1993, p. 66-71; Elena Artimon, *Ordine, medalii și decorații din Primul Război Mondial aflate în colecțiile Muzeului de Istorie Bacău*, în „Carpica”, XXIV, 1993, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, p. 169, fig. II/1; Elena Artimon, Lăcrămioara Stratulat, *Mărturiile documentare aflate în colecțiile Muzeului de Istorie Bacău aparținând col. Procopie Strat și slt. Gheorghe Glod, cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul”*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, Serie Nouă, 1/2003, Partea I, p. 297-302; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *Onoarea națiunilor (II). Ordine și decorații românești din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2016, p. 136-143; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Distincții acordate grănicerilor, jandarmilor și polițiștilor în perioada 1916-1918*, în „Monitor cultural-educativ”, nr. II/2017, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, p. 16-17; idem, *Distincții acordate jandarmilor în perioada 1917-1919*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2018, p. 9-10; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1918-1919 = Honorary distinctions awarded to Romanian frontier guards between 1918 and 1919*, Editura Ministerului Afacerilor Interne / Edit Moroșan, București, 2018, p. 9-12.

¹³ Grad monahal superior singhelului și inferior arhimandritului; monah care are acest grad.

¹⁴ Decret nr. 1.561/25 iunie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 96 din 21 iulie / 3 august 1918, p. 1430.

pentru a doua oară rănit pe Muntele Sorica în timpul unui atac al Azugăi, a refuzat evacuarea pentru a nu se despărți de vitejii regimentului”.

II. ORDINUL „STEAUA ROMÂNIEI”

Pentru a recompensa serviciile militare și civile aduse statului român, Carol I instituie, prin Înaltul Decret nr. 1108 din 10 mai 1877, Ordinul „Steaua României” care s-a conferit atât în Războiul de Independență (1877-1878), cât și în perioada Primului Război Mondial (1916-1918).

Ordinul „Steaua României” cu spade, în grad de Ofițer¹⁵ (fig. 3-4) se prezintă sub forma unei cruci recruciate¹⁶ de metal, de 40 mm, smălțuită albastru închis, având pe avers, în centru, un medalion rotund, smălțuit roșu, încărcat¹⁷ cu o acvilă¹⁸, redată în întregime și din față, cu aripile deschise și cu zborul¹⁹ în jos, stând cu picioarele pe un fulger²⁰, cu capul întors spre aripa dreaptă, ținând în cioc o cruce, poziționată în bandă²¹, totul de aur. Medalionul este înconjurat de o bordură²² emailată albastru, în care este scrisă, cu litere

¹⁵ Colecția plutonier adjutant șef (rez.) Nelu Aldea.

¹⁶ Cruce recruciată = cruce ale cărei brațe au extremitățile în formă de cruce; Silviu Andrieș-Tabac, *Tipologia crucii heraldice*, în „Analecta Catholica”, IV, 2008, Chișinău, 2010, p. 111.

¹⁷ Încărcat = termen care indică faptul că într-o piesă heraldică sau plasat una sau mai multe mobile; *Dicționar al științelor speciale*, p. 146.

¹⁸ Acvila = pasăre de pradă din clasa șoimilor, cu ciocul lung și recurbat, picioare robuste, unghii ascuțite, vedere pătrunzătoare și anvergura foarte întinsă; acvila este reprezentată cu ciocul deschis și aripile deschise (Cte Alph. O’Kelly de Galway, *Dictionnaire archéologique et explicatif de la science du blason*, tome I, Bergerac, Imprimerie générale du Sud-Ouest, 1901, p. 6); este simbolul regalității, al măreției, al generozității și al recunoștinței; G. de L. T***, *Dictionnaire héraldique, contenant tout ce qui a rapport à la science du blason, avec l’explication des termes; leurs etymologies, & les exemples nécessaires pour leur intelligence, suivi des Ordres de Chevaleries dans le Royaume et de l’Ordre de Malthe*, Paris, Lacombe, MDCCLXXIV, p. 11.

¹⁹ Zbor = figură heraldică naturală reprezentată ca două aripi de pasăre (când acestea sunt de îngeri sau grifoni, pot fi denumite și cu termenul de *aripi*). Când se utilizează o singură aripă, se blazonează cu termenul de semizbor; *Dicționar al științelor speciale*, p. 238.

²⁰ Fulgerul = simbolizează suveranitatea.

²¹ Banda = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colțul drept superior spre colțul stâng inferior, formând o fâșie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform cerințelor artei heraldice, banda trebuie să ocupe circa 1/3 din lățimea scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 52.

²² Bordura = piesă care înconjoară scutul, așa cum indică și numele său. Este simbolul protecției, al bunăvoinței și al recompensei; Cte Alph. O’Kelly de Galway, *op. cit.*, p. 95.

aurii, deviza²³: *** **IN FIDE SALUS** (SALVAREA ÎN CREDINȚĂ). Bordura albastră este înconjurată de o ghirlandă de ramuri de stejar verde, prinsă, în dreptul brațelor crucii, cu panglici aurii dispuse în săritoare²⁴. Pe revers, pe centru, într-un medalion rotund, puțin mai mare decât cel de pe avers, smălțuit, de asemenea, roșu, cifra domnitorului Carol I (doi C adosați și intercalați în care este înscrisă cifra romană I)²⁵ încoronată de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer, totul aurit. Între brațele crucii sunt raze convergente și două spade²⁶ redatate cu vârful în sus. Crucea este surmontată de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer. Panglica este moară roșie, cu câte două dungii albastre închise pe fiecare margine, dungile interioare late, fiecare de 3 mm și cele exterioare (de pe marginea panglicii), de 2 mm. Panglica este lată de 35 mm și lungă, în partea aparentă, de 50 mm și se fixează pe piept, în toată lățimea ei, adică fără alte îndoituri, decât cele de la extremități, de care, pe de o parte se atârna crucea de panglică, iar pe de altă parte, panglica de piept, căpătâiele panglicii prinzându-se cu copci dedesubt. Rozeta pentru ofițeri are un diametru de 25 mm.²⁷

²³ Deviza = inscripție conținând o maximă morală, o exclamație, o formulă de credință, un angajament; *Dicționar al științelor speciale*, p. 100.

²⁴ Săritoarea (crucea în curmeziș) = piesa onorabilă a scutului care se realizează prin suprapunerea benzii cu bara; *Dicționar al științelor speciale*, p. 186.

²⁵ Const. Flondor, Const. Moisil, *Decorațiunile românești*, în *Enciclopedia României*, vol. 1, 1938, p. 87.

²⁶ Spada = simbolul stării militare, al vitejiei, al puterii. Poate fi aplicată nedreptății și poate stabili pacea și dreptatea. De asemenea, spada este și simbol al războiului sfânt. În tradițiile creștine, spada este o armă nobilă, a cavalerilor și eroilor creștini; Jean Chévalier, Alain Ghéerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 3 (P-Z), 1995, p. 246-247.

²⁷ P. V. Năsturel, *Medaliile și decorațiunile române. Descrierea și portul lor de către civili, militari, clerici, magistrați și doamne*, București, Tipo-Litografia Societății „Tiparul”, 1901, p. 11-14; *Ordine, cruci și medalii române*, p. 25-46; Cricoveanu, I. G. F. (lt. colonel), *op. cit.*, p. 66-90; C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 86-87; Gr. Costandache, *op. cit.*, p. 194; Bernard Fitzsimons, *Heraldry & Regalia of War*, Beekman House, New York, 1973, p. 87; Victor Cațavei, *Din colecția de ordine și medalii a Muzeului Județean Arad (I)*, în „Ziridava”, VI, 1976, p. 489-492; Maria Dogaru, *Aspirația poporului român*, p. 129-130; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *op. cit.*, p. 17; pl. VI, fig. 11; *Decorații românești de război 1860-1947*, p. 38-47; Elena Artimon, *op. cit.*, p. 167-168, fig. 1/1; *Enciclopedia Armatei României*, p. 1030-1031; Toma Rădulescu, *Ordine și decorații românești și străine care au aparținut acad. dr. Constantin Angelescu (1869-1948)*, în „Argesis”. Studii și comunicări, Seria Istorie, XXII, Editura Ordessos, Pitești, 2013, p. 351, 358; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 42-52; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Distincții acordate grănicerilor*, p. 13-15; idem, *Distincții acordate jandarmilor*, p. 5-9; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan,

Ordinul „Steaua României” este cel mai vechi ordin național românesc; a fost creat în 1864 de Alexandru Ioan Cuza și a fost acordat în acea perioadă doar câtorva devotați ai domnitorului. Denumirea originală, propusă de Cuza, era „Ordinul Unirii”²⁸ (fig. 5-6), care avea pe avers, în medalionul rotund, smălțuit roșu, în două ghirlande verzi²⁹ de ramuri de stejar, intercalate, cele două cifre, încrustate cu aur, „5” și „24”, semnificând dubla alegere a domnitorului (5 ianuarie în Moldova și 24 ianuarie în Muntenia), iar pe bordura albastră scria, cu litere de aur: * **GENERE ET CORDE FRATRES** (* FRAȚI PRIN ORIGINI ȘI SIMȚIRI). Pe revers, în medalionul central, pe roșu, au fost încrustate literele aurii „A” și „I” intercalate, având la baza lor cifra romană I (cifra domnitorului Al. Ioan Cuza)³⁰.

Ordinul „Steaua României” cu spade, în grad de Ofițer i-a fost acordat economului Nazarie Constantin³¹, șeful serviciului religios de pe lângă Marele Cartier General: „pentru zelul deosebit și destoinicia cu care a condus serviciul religios pe timpul campaniei, dând exemplu și imbold preoților militari pentru a fi la înălțimea misiunii lor (1916-1918)”.

III. ORDINUL „COROANA ROMÂNIEI”

Ordinul „Coroana României” a fost instituit prin legea nr. 1.244 din 10 mai 1881 cu scopul de a recompensa serviciile aduse statului.

Conform *Regulamentului pentru punerea în aplicare a legii relativă la instituirea Ordinului Coroana României*³², Ordinul „Coroana României”

---

op. cit., p. 19-21, 87.

²⁸ Natalia Marinescu, Câteva decorațiuni rare la Muzeul Militar Național. Decorațiunile create de domnitorul Alexandru Ioan I Cuza, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, 1939-1940, III, nr. 5-6, p. 136-141; Dan Berindei, *Cuza Vodă și Ordinul „Unirii”. O încercare de instituire a unei decorații naționale*, extras din „Revista Istorică Română”, XVII (1947), p. 98-106; Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 119-120; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *op. cit.*, pl. II, fig. 3; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 12, 14; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Distincții acordate grănicerilor*, p. 15; idem, *Distincții acordate jandarmilor*, p. 8; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 20-21, 87.

²⁹ Verde = culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii diagonale de la dreapta la stânga. Semnifică tinerețe, frumusețe, libertate, sănătate; *Dicționar al științelor speciale*, p. 236.

³⁰ Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 81300.

³¹ Decret nr. 2.491/15 septembrie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 195 din 21 noiembrie / 4 decembrie 1918, p. 3415.

³² *Ordine, cruci și medalii române*, p. 51-52.

este o cruce de Malta³³, cu diametrul de 40 mm pentru Cavaleri și Ofițeri, cu brațe egale, smălțuită roșu, cu marginea de smalt alb. În mijlocul crucii, pe avers, este un medalion rotund, smălțuit roșu, încărcat cu coroana regală, de oțel (făurită din metalul unuia dintre tunurile luate ca trofee de la inamic, în bătălia de la Plevna de la 28 noiembrie 1877)³⁴ ce se termină printr-un glob, în care este înfiptă crucea „Trecerea Dunării”³⁵. Medalionul este înconjurat de o bordură smălțuită alb, pe care este scris cu litere și cifre aurii: * **PRIN NOI ÎNȘINE * 14 MARTIE 1881** (data proclamării regatului). Pe revers, în medalionul rotund, smălțuit roșu, pe un singur rând: **10 MAIU** (data încoronării). Împrejur, în bordura smălțuită alb: * **1866 * 1877 * 1881** (datele urcării pe tron, proclamării Independenței și proclamării regatului).

Cifra regală, între brațele crucii, ca și montura crucii, este de argint pentru Cavaleri și de aur pentru celelalte grade. Tot între brațele crucii sunt două spade aurii, cu vârful în sus, unde fiecare gardă se termină în flori de crin.

Panglica, care se atârână de cruce printr-un inel, este de culoare albastru-închis, cu câte o dungă pe fiecare margine de culoarea oțelului, lată de 6 mm la Cavaleri și Ofițeri. Când Ordinul „Coroana României” cu spade, în gradul de Cavaler, are panglica de „Virtutea Militară”³⁶, aceasta este roșie bordată albastru.³⁷

³³ Cruce de Malta = cruce ale cărei brațe se constituie din triunghiuri isoscele unite la vârf și cu bazele scobite în forma literei „V”, creând impresia unei cruci cu opt vârfuluri; Silviu Andrieș-Tabac, *op. cit.*, p. 112.

³⁴ *Coroana regală de oțel* datează de la încoronarea primului rege Carol I (10/22 mai 1881); *Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României*, redactor: Cornel Constantin Ilie, texte: Florentina Buzenschi, Bogdan Coconoiu, Șerban Constantinescu, Florin Georgescu, Romeo Gheorghiu, Cornel Constantin Ilie, Oana Ilie, Ginel Lazăr, Alexandra Mărășoiu, Rodica Oanță-Marghitu, Ernest Oberländer-Târnoveanu, Dragomir Nicolae Popovici, Eugen Silviu Teodor, foto: Marius Amarie, George Nica, catalog editat de Muzeul Național de Istorie a României, MNIR, București, 2012, p. 68-71.

³⁵ Crucea „Trecerea Dunării”, instituită în 1878, care este așezată în vârful coroanei regale de oțel, a fost destinată militarilor și civililor care au luat parte la operațiunile din dreapta Dunării, în timpul Războiului de Independență; Dan Cernovodeanu, *Originea decorației „Trecerea Dunării”*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”. Muzeu, XIV, 1977, nr. 3, p. 30-31; Maria Dogaru, *Date noi privind Coroana de Oțel a României*, în „Herb”. Revista română de heraldică, I (VI), 1999, 1-2, p. 127-134; Dorel Bahrin, *Sistemul decorațiilor militare-2000. Sistemul național de decorații*, Editura Economică, București, 2005, p. 21.

³⁶ Muzeul Jandarmeriei Române.

³⁷ P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 20-22; *Ordine, cruci și medalii române*, p. 47-61; Cricoveanu, I. G. F. (lt. colonel), *op. cit.*, p. 48-65; C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 87; Gr. Costandache, *op. cit.*, p. 197; Bernard Fitzsimons, *op. cit.*, p. 87; Victor Cațavei, *op. cit.*, p.

Au fost decorați cu Ordinul „Coroana României” cu spade, în grad de Cavaler: confesorul militar Proca Constantin³⁸; preotul (asimilat gradului de căpitan) Leu Gheorghe³⁹, din regimentul 53/65 infanterie, pentru devotamentul cu care a îngrijit de răniții și bolnavii de tifos exantematic, precum și zelul cu care și-a îndeplinit misiunea, înălțând sufletele soldaților, îmbărbătându-i în luptele de la Mărășești din 1917; preotul (asimilat gradului de căpitan) Mateescu Vasile⁴⁰, din regimentul 6 artilerie, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul în 1917; preotul (asimilat gradului de locotenent) Agârbiceanu Ion⁴¹; preotul (asimilat gradului de locotenent) Dumitrescu Dumitru⁴², din regimentul 38 infanterie, pentru zelul, devotamentul și abnegația cu care și-a îndeplinit serviciul și ridicând moralul trupei prin cuvântări și dând concurs prețios medicului la pansarea și îngrijirea răniților în august 1917; preotul (asimilat gradului de locotenent) Gâlea Andrei⁴³; preotul (asimilat gradului de locotenent) Iordache Tudorache⁴⁴, din regimentul 10 vânători, pentru zelul și devotamentul ce a arătat în timpul luptelor de la Mărășești de la 1-6 august 1917; preotul (asimilat gradului de locotenent) Moroianu Alexandru⁴⁵, de la brigada II călărași, pentru curajul și devotamentul ce a arătat în luptele de la Chioșurile și Grozești din iulie și august 1917. La postul de prim-ajutor a dat îngrijiri răniților, ajutându-l pe medic sub focul infanteriei inamice;

492-495; Maria Dogaru, *Aspirația poporului român*, p. 148-149; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *op. cit.*, p. 17-18; *Decorații românești de război 1860-1947*, p. 54-59; Elena Artimon, *op. cit.*, p. 168, fig. I/2; Toma Rădulescu, *op. cit.*, p. 352, 358-359; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 76-80; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 25-26, 88.

³⁸ Decret nr. 1.267/29 mai 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 71 din 21 iunie / 4 iulie 1918, p. 1005.

³⁹ Decret nr. 1.895/24 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 118 din 18 (31) august 1918, p. 1856.

⁴⁰ Decret nr. 964/28 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 36 din 13 (26) mai 1918, p. 464.

⁴¹ Decret nr. 1.267/29 mai 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 71 din 21 iunie / 4 iulie 1918, p. 1005.

⁴² Decret nr. 1.961/31 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 143 din 19 septembrie / 2 octombrie 1918, p. 2396.

⁴³ Decret nr. 1.267/29 mai 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 71 din 21 iunie / 4 iulie 1918, p. 1005.

⁴⁴ Decret nr. 132/25 ianuarie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 265 din 7 (20) februarie 1918, p. 3071.

⁴⁵ Idem.

preotul (asimilat gradului de locotenent) Murarețu Gheorghe⁴⁶, din regimentul 7 vânători, pentru curajul și devotamentul ce a arătat pe câmpul de luptă în 1917. S-a distins în mod deosebit în noaptea de 11/12 iulie când a sosit trupa la o recunoaștere făcută pe Dealul Dragu; preotul (asimilat gradului de locotenent) Păunescu Gheorghe⁴⁷, din regimentul 25 infanterie, pentru abnegația și deosebitul devotament ce a arătat în îndeplinirea serviciului religios în 1917; preotul (asimilat gradului de locotenent) Proca Nicolae⁴⁸, din regimentul 44 infanterie, pentru curajul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul pe câmpul de luptă în 1917; preotul (asimilat gradului de locotenent) Stătescu Constantin⁴⁹, de la ambulanța diviziei XIII, pentru abnegația și deosebitul devotament ce a arătat în îndeplinirea serviciului religios în 1917; preotul (asimilat gradului de locotenent) Ulescu Vasile⁵⁰, din regimentul 57/58 infanterie, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit misiunea sfătuind și încurajând pe luptători în 1917; protosinghelul (asimilat gradului de locotenent) Șerbănescu Justin⁵¹, din regimentul 21 infanterie, pentru credința și dragostea de țară ce a arătat în anul 1917.

Au fost decorați cu Ordinul „Coroana României” cu spade, în grad de Cavaler, cu panglica de „Virtutea Militară”⁵² (fig. 7-8): preotul (asimilat gradului de căpitan) Mihail Neculae⁵³, din regimentul 4 vânători, pentru curajul și abnegația arătate în luptele de la Cașin, valea Șușiței, Oituz, Coșna și Cireșoia, unde a stat pe poziție în linia I îmbărbătând trupa în vara anului 1917; preotul (asimilat gradului de locotenent) Bănică Roșescu⁵⁴, din

---

⁴⁶ Decret nr. 93/12 ianuarie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 251 din 23 ianuarie / 5 februarie 1918, p. 2806.

⁴⁷ Decret nr. 909/19 aprilie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 26 din 2 (15) mai 1918, p. 330.

⁴⁸ Decret nr. 131/25 ianuarie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 262 din 3 (16) februarie 1918, p. 3011.

⁴⁹ Decret nr. 909/19 aprilie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 26 din 2 (15) mai 1918, p. 330.

⁵⁰ Decret nr. 1.791/12 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 112 din 10 (23) august 1918, p. 1746.

⁵¹ Decret nr. 2.130/17 august 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 177 din 30 octombrie / 12 noiembrie 1918, p. 3083.

⁵² Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 64968.

⁵³ Decret nr. 1.049/8 mai 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 51 din 30 mai / 12 iunie 1918, p. 708.

⁵⁴ Decret nr. 1.925/28 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 129 din 31 august / 13 septembrie 1918, p. 2082.

regimentul 34 infanterie, pentru curajul de care a dat dovadă rămânând în primele linii, îmbărbătând pe soldați de a rămâne neclintiți sub uraganul de foc al artileriei dușmane, în luptele de la Muncel în 1917; preotul Oniceanu Nicolae⁵⁵, din regimentul 32 infanterie, pentru că în luptele de la Mărășești de la 25 iulie-2 august 1917 a îmbărbătat prin cuvinte pe soldați, ducându-se până în prima linie și rămânând printre cei din urmă, a trecut Siretul înot sub focul infanteriei și artileriei inamice spre a nu cădea prizonier; preotul-econom stavrofor (asimilat gradului de căpitan) Bărbulescu Ion⁵⁶, din regimentul 30 infanterie, pentru că în luptele de la Dealul Porcului prin bombardamentul violent de artilerie a fost prin mijlocul ostașilor, îmbărbătându-i și îndemnându-i să țină cu îndârjire poziția, aprinzând în sufletul lor făclia credinței și iubirea de Tron și Țară (1917).

IV. ORDINUL „CRUCEA REGINA MARIA”

Ordinul „Crucea Regina Maria”, instituit la 15 martie 1917, a fost conferit militarilor și civililor care s-au distins în serviciul sanitar atât în Primul, cât și în al Doilea Război Mondial sau, pe timp de pace, persoanelor care s-au remarcat la îngrijirea bolnavilor în timpul unor epidemii.

Ordinul avea trei clase, dintre care, în cazul de față, au fost acordate doar cele din clasele a II-a (de bronz aurit) și a III-a (din bronz).

Însemnul avea forma unei cruci gamate, stilizate, purtând pe avers, pe centru, cifra reginei Maria, „M” albastră (redată în coduri heraldice prin linii orizontale, paralele, plasate la egală distanță între ele), încoronată cu o coroană deschisă cu trei fleuroane sub formă de cruci labate, iar pe revers, tot pe centru, fiind gravat anul 1917. Panglica era portocalie și se prindea de cruce printr-un anou.⁵⁷

Au fost decorați cu Ordinul „Crucea Regina Maria”, clasa a II-a (fig. 9-10): preotul (asimilat gradului de căpitan) Tănăsescu Dobrota⁵⁸, de la spitalul de contagioși nr. 4, pentru zelul și devotamentul remarcabil cu care a dat bolnavilor și răniților sprijinul său sufletesc în 1917; preotul

⁵⁵ Decret nr. 2.046/9 august 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 151 din 28 septembrie / 11 octombrie 1918, p. 2571.

⁵⁶ Decret nr. 1.961/31 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 143 din 19 septembrie / 2 octombrie 1918, p. 2395.

⁵⁷ C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 89; *Decorații românești de război 1860-1947*, p. 75; Elena Artimon, *op. cit.*, p. 169, fig. II/2; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 146-148.

⁵⁸ Decret nr. 643/21 martie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 4 din 5 (18) aprilie 1918, p. 41.

Câmpeanu Ilie⁵⁹, pentru zelul și devotamentul remarcabil cu care a organizat și administrat spitalul nr. 428 în 1917.

Au fost decorați cu Ordinul „Crucea Regina Maria”, clasa a III-a⁶⁰ (fig. 11-12): arhidiaconul Orghidan Evghenie, de la spitalul militar de fizioterapie Târgu-Frumos, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul în 1917; călugărița Chilu Ileana⁶¹, de la Spitalul nr. 168 Piatra Neamț, pentru sârguința și devotamentul cu care a îngrijit bolnavii de boli infecțioase în 1917; călugărița Dumitriu Xenia⁶², de la Spitalul nr. 168 Piatra Neamț, pentru sârguința și devotamentul cu care a îngrijit bolnavii de boli infecțioase în 1917; călugărița Tata Glicheria⁶³, de la Spitalul nr. 168 Piatra Neamț, pentru sârguința și devotamentul cu care a îngrijit bolnavii de boli infecțioase în 1917; călugărul Damaschin Trofil⁶⁴, infirmier în spitalul de campanie nr. 1 al Crucii Roșii; călugărul Filaret Buliga⁶⁵, infirmier în spitalul de campanie nr. 1 al Crucii Roșii; călugărul Gheorghe Verenciuc⁶⁶, infirmier în spitalul de campanie nr. 4 al Crucii Roșii; călugărul Ilarion Filip⁶⁷, infirmier în spitalul de campanie nr. 4 al Crucii Roșii; cuvioasa maică Dospinescu Veronica⁶⁸, de la Sfânta mănăstire Agapia, pentru zelul și devotamentul cu care și-a făcut datoria la cantina din gara Piatra-Neamț, în 1917; ierodiaconul Diaconescu Rafail, infirmier; ierodiaconul Evghenie Orghidan⁶⁹, pentru zelul și devotamentul depus pentru buna îngrijire a răniților spitalului militar Craiova nr. 18 în tot timpul campaniei 1916-1918; maica Anghelescu Mina⁷⁰, șefă la sala de pansamente în spitalul Crucii

---

⁵⁹ Decret nr. 1.113/14 mai 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 54 din 2 (15) iunie 1918, p. 760.

⁶⁰ Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 148929.

⁶¹ Decret nr. 1.556/22 decembrie 1917, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 237 din 5 (18) ianuarie 1918, p. 2596.

⁶² Idem.

⁶³ Idem.

⁶⁴ Decret nr. 1.564/28 decembrie 1917, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 240 din 10 (23) ianuarie 1918, p. 2641-2642.

⁶⁵ Idem.

⁶⁶ Idem.

⁶⁷ Idem.

⁶⁸ Decret nr. 2.899/15 octombrie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 198 din 25 noiembrie / 8 decembrie 1918, p. 3475.

⁶⁹ Decret nr. 1.287/1 iunie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 72 din 22 iunie / 5 iulie 1918, p. 1022.

⁷⁰ Decret nr. 1.564/28 decembrie 1917, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 240 din 10 (23) ianuarie 1918, p. 2642.

Roșii, filiala Bacău; maica Bârsan Agripina⁷¹, infirmieră de noapte în spitalul Crucii Roșii, filiala Piatra-Neamț; maica Borș Evlampia⁷², pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; maica Dumbrovă Evghenia⁷³, pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; maica Galeșiu Magdalena⁷⁴, pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; maica Hrețcu Platonida⁷⁵, pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; maica Hudici Luchia⁷⁶, pentru zelul și devotamentul cu care a îngrijit de bolnavii contagioși la spitalul Crucea Roșie nr. 267 (Iași) în 1916-1917; maica Iulia⁷⁷, infirmieră de noapte în spitalul Crucii Roșii, filiala Piatra-Neamț; maica Joimir Leontina⁷⁸, pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; maica Lenciuc Olympiada⁷⁹, pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; maica Manoliu Agafia⁸⁰, pentru zelul și devotamentul cu care a îngrijit de bolnavii contagioși la spitalul Crucea Roșie nr. 267 (Iași) în 1916-1917; maica Mătăsariu Ana⁸¹, pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; maica Porcuțeanu Evlampia⁸², pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în

---

⁷¹ *Ibidem*, p. 2641.

⁷² Decret nr. 1.640/2 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 102 din 28 iulie / 10 august 1918, p. 1529.

⁷³ *Idem*.

⁷⁴ *Idem*.

⁷⁵ *Idem*.

⁷⁶ Decret nr. 898/16 aprilie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 23 din 28 aprilie / 11 mai 1918, p. 282.

⁷⁷ Decret nr. 1.564/28 decembrie 1917, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 240 din 10 (23) ianuarie 1918, p. 2641.

⁷⁸ Decret nr. 1.640/2 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 102 din 28 iulie / 10 august 1918, p. 1529.

⁷⁹ *Idem*.

⁸⁰ Decret nr. 898/16 aprilie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 23 din 28 aprilie / 11 mai 1918, p. 282.

⁸¹ Decret nr. 1.640/2 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 102 din 28 iulie / 10 august 1918, p. 1529.

⁸² *Idem*.

timpul campaniei 1916-1917; maica Racleș Emilia⁸³, pentru zelul și devotamentul cu care a îngrijit de bolnavii contagioși la spitalul Crucea Roșie nr. 267 (Iași) în 1916-1917; maica Russu Eufrosina⁸⁴, pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; maica Samson Elpedia⁸⁵, pentru devotamentul remarcabil cu care a dat îngrijiri răniților și bolnavilor în timpul campaniei 1916-1917; monahul Antipa David, infirmier; părintele Niculescu Rovin⁸⁶, infirmier, pentru zelul și devotamentul cu care a îngrijit răniții și bolnavii din spitalul militar „Regina Elisaveta” din Iași, în 1916-1917.

V. CRUCEA „MERITUL SANITAR”

Crucea „Meritul Sanitar” a fost instituită în 26 noiembrie 1913, pentru a răsplăti personalul medical și voluntarii care au ajutat spitalele și lazaretele de îngrijire a militarilor și civililor bolnavi de holeră în timpul celui de-al doilea Război Balcanic (1913).

Însemnul era în formă de cerc prelungit printr-o cruce cu brațele egale, înconjurată de mănunchiuri de raze inegale și surmontată de o coroană regală. Avea trei clase: din aur (metal aurit), argint (metal argintat) și bronz.

Aversul crucii era emailat roșu, purtând în centru efigia în profil a reginei Elisabeta, din argint. Reversul, din metalul însemnului, avea pe brațul de sus al crucii, cifra regelui Carol I sub care se afla inscripția: **MERITUL / SANITAR / 1913**. Panglica, de culoare albă, avea două dungi roșii înspre margini. Se prindea de însemn printr-un inel trecut prin mijlocul globului crucifer al coroanei regale.

În timpul Primului Război Mondial Crucea a avut statut de distincție militară și în 1917 s-a adăugat pe panglică, o cunună de argint, de formă ovală, formată din frunze de laur și stejar ale căror extremități inferioare se încrucișau în săritoare.⁸⁷

---

⁸³ Decret nr. 898/16 aprilie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 23 din 28 aprilie / 11 mai 1918, p. 283.

⁸⁴ Decret nr. 1.640/2 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 102 din 28 iulie / 10 august 1918, p. 1529.

⁸⁵ Idem.

⁸⁶ Decret nr. 2.265/28 august 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 193 din 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, p. 3384.

⁸⁷ C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 95-96; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 127-129.

Au fost decorați cu Crucea „Meritul Sanitar”, clasa a II-a⁸⁸ (fig. 13-14): maica Epifania Gâdioi⁸⁹, de la spitalul „Liceul Internat”; preotul Bocănescu Constantin⁹⁰, din regimentul 8 infanterie; preotul Donescu Nicolae⁹¹, de la ambulanța diviziei IX; preotul Teodorescu Benedict⁹², de la ambulanța diviziei X; preotul Vasilescu Vasile⁹³, de la spitalul mobil nr. 9; preotul Voinea Carol⁹⁴, din regimentul 35 infanterie.

VI. CRUCEA DE RĂZBOI (*franceză*)

Crucea de Război⁹⁵ (fig. 15-16) a fost instituită în aprilie 1915 și se acorda pentru purtare excepțională în timpul Primului Război Mondial. Se prezintă ca o cruce labată (cu brațele triunghiulare), având, pe centru, gravată în relief, efigia unui personaj feminin, cu părul cârlionțat la spate, purtând bonetă frigiană⁹⁶, o coroană de lauri pe frunte, privind spre dreapta. Împrejur, în bordura care are în partea de jos două ramuri de măslin⁹⁷, este scrisă, în excizie, legenda: **RÉPUBLIQUE FRANÇAISE**. Pe revers, în medalion rotund, cu bordură, sunt scriși, pe două rânduri, anii războiului: **1914 / 1918**. Între brațele crucii se află două spade poziționate în săritoare, cu vârfurile orientate în sus. Panglica este verde, cu liziera roșie și cu câte cinci dungi verticale roșii.⁹⁸

Crucea de Război i-a fost acordată protosinghelului (asimilat gradului de locotenent) Justin Șerbănescu⁹⁹, din regimentul 4 Ilfov nr. 21.

⁸⁸ Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 116718.

⁸⁹ Decret nr. 1.688/5 iulie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 85 din 8 (21) iulie 1918, p. 1242.

⁹⁰ Idem.

⁹¹ Idem.

⁹² Idem.

⁹³ Idem.

⁹⁴ Idem.

⁹⁵ Muzeul Jandarmeriei Române.

⁹⁶ Boneta frigiană = simbolul libertății; pentru școlarii din evul mediu era semnul caracteristic al independenței profesiei; Cte Alph. O’Kelly de Galway, *op. cit.*, p. 90-95.

⁹⁷ Măslinul = arbore fructifer din familia oleaceelor; este emblema păcii, a autorității, a bunăvoinței și a înțelegerii; ramurile de măslin erau oferite învingătorilor diverselor întreceri; Cte Alph. O’Kelly de Galway, *op. cit.*, p. 358; Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, vol. I, Editura Saeculum I.O., București, 2002, p. 252.

⁹⁸ Bernard Fitzsimons, *op. cit.*, p. 85; Elena Artimon, *op. cit.*, p. 171, fig. III/3; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 74-75, 91.

⁹⁹ „Monitorul Oficial” nr. 248 din 2 (15) februarie 1919, p. 4973.

VII. ORDINUL „SFÂNTA ANNA” (*rusesc*)

Ordinul „Sfânta Anna” a fost fondat în 1735 la Kiel de Karl Friederich, duce de Holstein-Gottrop. A fost introdus în sistemul de Ordine rusești în 1796, în timpul domniei țarului Pavel I și se acorda atât rușilor, cât și străinilor. După 1855 s-a introdus și modelul cu spade, de război.

Ordinul Sfânta Anna, clasa a II-a (fig. 17-18), se prezintă sub forma unei cruci labate (cu brațele triunghiulare), emailată roșu închis, bordată auriu, având, pe avers, la mijloc, un medalion rotund, cu bordura aurie, cu Sfânta Anna, redată în întregime și din față, aureolată galben, îmbrăcată cu o rochie roșie, lungă, purtând o pelerină albastră, stând cu picioarele pe pământ, în atitudine pioasă, între doi copaci verzi, cel din stânga mai înalt. Între brațele crucii sunt ornamente aurii. Pe revers, tot într-un medalion rotund, cu marginea aurie, emailat alb, plasată sub coroana deschisă, monograma formată din inițialele încrucișate în săritoare ale mottoului latin al Ordinului: *Amantibus Justitiam, Pietatem, Fidem* (Pentru cei care vor iubi dreptatea, evlavia, credința). Panglica Ordinului era roșie cu lizieră galbenă.

Ordinul Sfânta Anna, clasa a III-a cu spade¹⁰⁰ și fundă (fig. 19-22) este asemănător cu cel de mai înainte, doar crucea broșează pe două spade aurii, încrucișate în săritoare, cu vârfurile în sus. Funda este fixată de panglica de culoare roșie cu lizieră galbenă, în culorile ei. Panglica este de formă triunghiulară, pentru prins pe piept.¹⁰¹

A fost decorat cu Ordinul „Sfânta Anna”, clasa a II-a: P. S. S. Arhimandritul Dionisie¹⁰² de la Sfânta Mitropolie din Iași.

A fost decorat cu Ordinul „Sfânta Anna”, clasa a II-a, fără spade: preotul econom Nazarie¹⁰³, șeful serviciului religios din Marele Cartier General.

Au fost decorați cu Ordinul „Sfânta Anna”, clasa a III-a, cu spade și fundă: preotul Simedrea Teodor¹⁰⁴, regimentul 36 infanterie; preotul Tudorache Gheorghe¹⁰⁵, regimentul 56 infanterie.

¹⁰⁰ Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 324470.

¹⁰¹ Bernard Fitzsimons, *op. cit.*, p. 86; Katiușa Pârvan, Cătălina Opașchi, Tudor Martin, *Onoarea națiunilor. Ordine și decorații din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României – catalog*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, p. 154-155; Toma Rădulescu, *op. cit.*, p. 357; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 76-78, 92-93.

¹⁰² „Monitorul Oficial” nr. 22 din 27 aprilie / 10 mai 1918, p. 265.

¹⁰³ „Monitorul Oficial” nr. 294 din 13 (26) martie 1918, p. 3584.

¹⁰⁴ „Monitorul Oficial” nr. 12 din 14 (27) aprilie 1918, p. 151.

¹⁰⁵ „Monitorul Oficial” nr. 258 din 30 ianuarie / 12 februarie 1918, p. 2934.

VIII. ORDINUL „SFÂNTUL STANISLAS” (*rusesc*)

Ordinul „Sfântul Stanislas” a fost instituit în 1765 de Stanislas al II-lea Poniatowski, regele Poloniei, în onoarea sfântului cu același nume, patronul Poloniei, ucis în secolul al XI-lea, în mijlocul unei slujbe și canonizat în secolul al XIII-lea. După Congresul de la Viena din 1815, cea mai mare parte a Poloniei a trecut la Rusia și țarul Alexandru I a păstrat Ordinul. În 1831, țarul Nicolae I l-a încorporat Ordinului rusești.

Ordinul „Sfântul Stanislas”, clasa a II-a, fără spade (fig. 23-24) se prezintă sub forma unei cruci de Malta, emailată roșu, bordată auriu, cu cele opt vârfuri terminate în câte o sferă mică, alungită, aurie, având pe centru, pe avers, un medalion rotund, emailat alb, încărcat cu o dublă literă „S” (Sfântul Stanislas) cu corpul îngroșat, cu marginile roșii și interiorul tot roșu, însă redat prin coduri heraldice prin linii verticale plasate la egală distanță între ele, cu extremitățile inferioare și superioare bifurcate, înconjurat de o ghirlandă din frunze de laur alternând verzi și aurii. Între brațele crucii, broșând parțial pe ele, stema Rusiei, de patru ori: acvila bicefală¹⁰⁶, de aur, redată în întregime și din față, cu cele două capete încoronate cu coroane imperiale, închise, terminate cu glob crucifer, având deasupra o a treia coroană asemănătoare cu cele de mai înainte, dar de dimensiuni mai mari, purtând pe piept un scut de tip francez modern¹⁰⁷, încărcat cu Sfântul Gheorghe, călare pe cal, străpungând cu sulița un balaur. Pe revers, un medalion rotund, cu bordura aurie, emailat alb, încărcat, din nou, cu aceleași dublă literă „S”. De brațul de sus al crucii, de un arc de cerc aurit (fiecare din cele patru brațe are, în deschizăturile „V”-ului, câte un asemenea arc), este atașat un inel metalic aurit care fixează inelul de care este prinsă panglica roșie cu dublă lizieră albă, poziționată orizontal.¹⁰⁸

A fost decorat cu Ordinul „Sfântul Stanislas”, clasa a II-a, fără spade: preotul econom Pocitan V.¹⁰⁹, de la Marele Cartier General (serviciul religios).

¹⁰⁶ Acvilă cu două capete.

¹⁰⁷ Scut de tip *francez modern* este un scut dreptunghiular cu baza în acoladă, inventat și răpândit de Bara la sfârșitul secolului al XVI-lea; Théodore Veyrin-Forrer, *Précis d'Héraldique*, édition revue et mise à jour par Michel Popoff, Larousse/SEJER, 2004, p. 15, 17, fig. 21.

¹⁰⁸ Bernard Fitzsimons, *op. cit.*, p. 86; Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, Tudor Martin, *op. cit.*, p. 156-159; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 78-80, 93-94.

¹⁰⁹ „Monitorul Oficial” nr. 294 din 13 (26) martie 1918, p. 3584.

Fig. 1-2

Fig. 3-4

Fig. 5-6

Fig. 7-8

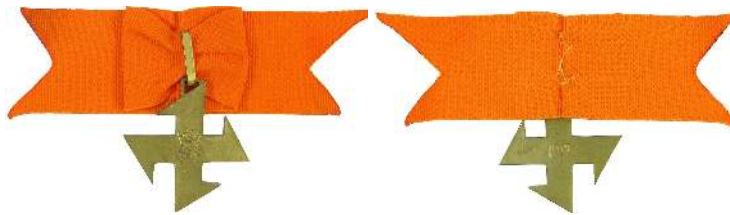

Fig. 9-10

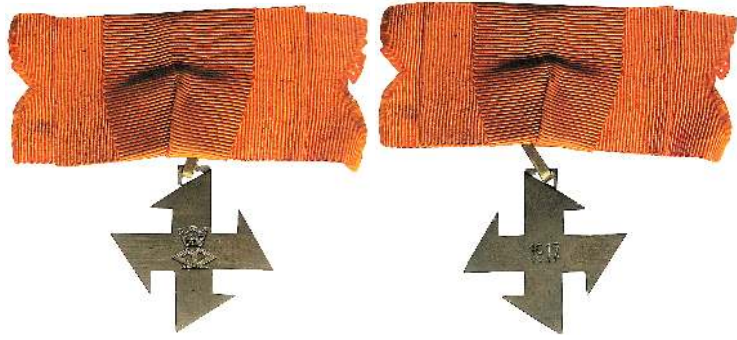

Fig. 11-12

Fig. 13-14

Fig. 15-16

Fig. 17-18

Fig. 19-22

Fig. 23-24

Biserica și societatea bănățeană în timpul episcopului Dr. Iosif Traian Badescu 1920 – 1933

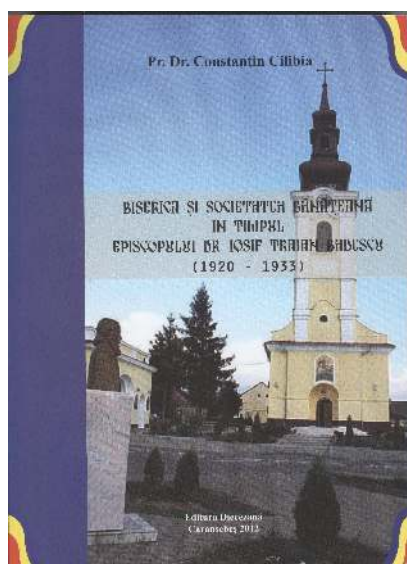
The Church and Society of Banat during the Bishop Dr. Iosif Traian Badescu 1920 - 1933

*Gheorghe Rancu-Bodrog,
Bozovici, Jud. Caraș-Severin*

Abstract

The personality of Bishop Iosif Traian Badescu is less analysed and studied in the religious historiography. After his death, various information spontaneously emerged. The study presents different aspects and actions of this personality, including the 1920-1933 period when he functioned as bishop in Banat region.

Keywords: Orthodox, Banat, bishop, church, society.

sub directa sa supraveghere

În istoriografia bisericească personalitatea episcopului Dr. Iosif Traian Badescu a fost foarte puțin tratată, ca atare mai puțin cunoscută. Lucrul acesta s-a datorat în primul rând înșăși înaltului ierarh care a trăit într-un anonimat fără egal.

Pe lângă unele articole apărute în „Foaia Diecezană”, după moartea lui, informații referitoare la persoana sa au fost furnizate spontan. Așa apar, de exemplu, câteva date sumare legate de locul nașterii, atribuțiile sale în cadrul episcopiei Caransebeșului sau chiar precizarea legată de apariția Calendarului Românului, îngrijit și editat

în lucrarea „Monografia Eparhiei

Caransebeșului” coordonată de Nicolae Cornean, apărută în 1940. Personalitatea episcopului Dr. Iosif Traian Badescu a mai constituit (date foarte sumare) teza de licență a preotului almăjan Romulus Novacovici, susținută la Facultatea de Teologie din Sibiu sub îndrumarea prof. dr. Sofron Vlad. Lucrarea respectivă se găsește în manuscris, este structurată pe șapte capitole și se găsește în Arhiva Episcopiei Caransebeșului.

Despre episcopul Iosif Badescu se mai pomenește, succint, cu ocazia unor aniversări cu împliniri de ani de la naștere ori de la moarte, articole care apar în prestigioasa publicație *Mitropolia Banatului* sub semnătura unor preoți preocupați de viața ierarhului almăjan.

Ca și cercetător al istoriei locale m-am preocupat îndeaproape de genealogia familiei Badescu din Șopotu Vechi, date pe care i le-am pus la dispoziție cu mare plăcere preotului Constantin Cilibia din Băile Herculane, care a avut curajul să abordeze teza de doctorat cu tema” **Biserica și societatea bănățeană în timpul episcopului Dr. Iosif Traian Badescu**”. Lucrarea la care ne vom referi în continuare scoate în evidență munca extraordinară depusă de distinsul preot pentru a reda cât mai veridic o mai bună înțelegere a Istoriei Bisericii Ortodoxe Române a Mitropoliei Ardealului în perioada dualistă, în special între anii 1867 -1918, cât și a Episcopiei Caransebeșului în mod special, acolo unde a slujit cu mare abnegație și devotament viitorul episcop, Dr. Iosif Traian Badescu.

Clădirea Institutului Pedagogic și Teologic - Caransebeș

Prin încheierea ultimului capitol al lucrării, preotul Cilibia, a elaborat o monografie completă a vieții și activității episcopului Badescu – primul episcop bănățean al episcopiei Caransebeșului. Fără pretenția că lucrarea nu va mai putea fi completată și cu alte date referitoare la activitatea vastă a episcopului Badescu, socotim că truda preotului preocupat de actuala teză de doctorat a fost neobosită și de multe ori documentarea s-a făcut cu mari sacrificii. Lucrarea a fost coordonată de eminentul profesor univ. Dr. Nicolae Bocșanu de la Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj-Napoca.

Pentru studiul complet al temei alese, preotul Cilibia a cercetat numeroase alte surse decât cele amintite mai sus. Aceste surse demne de menționat – Arhiva Episcopiei Caransebeșului, Arhivele Statului, filiala Caransebeș, Arhivele Mitropoliei Banatului, ale Sf. Sinod, precum și ale Facultății de Teologie din Sibiu – au fost benefic armonizate cu cele din Arhiva Parohiei Eșelnița, acolo unde episcopul Badescu își avea o parte din rude și unde se deplasa foarte des, Muzeul parohial din Eșelnița, care adăpostește o parte din documentele rămase de la regretatul episcop, Arhivele Mănăstirii Hodoș Bodrog, unde episcopul Badescu a fost tuns întru tagma monahală, Muzeul dedicat episcopului Badescu în satul natal, Șopotu Vechi, precum și acte, documente, fotografii (inedite) puse la dispoziție de autorul acestor rânduri. Tot din categoria ineditului trebuie menționată și contribuția de mare valoare a documentelor și datelor oferite de Ion Ionescu din Mehadia.

În afară de documentele cercetate, preotul Cilibia s-a aplecat cu mare atenție la presa scrisă a vremii care făcea referiri la activitatea prodigioasă a ierarhului: Foaia Diecezană, Calendarul Românilor (inițiat, coordonat și editat sub supravegherea directă a sa), Anuarul Institutului Teologic și Pedagogic român (1915-1916), Anuarul Academiei Teologice din Caransebeș (1917 – 1918), Bănățeanul (1923), Biserica și Școala, Candela (1929), Gazeta Banatului (1922), Gazeta Orșovei (1932) Nădejdea (Vârșet – 1927)

O parte din fotografiile publicate (cele privind vizita episcopului Badescu în satele românești din Voivodina între anii 1928 -1929) au fost puse la dispoziția autorului de Vasile Barbu, președintele Societății Literar Artistice „*Tibiscus*” din colecția Muzeului Casa Românească din Uzdin, Voivodina, Serbia.

Episcopul dr. Iosif Traian Badescu în vizită la Uzdin, Banatul sârbesc

Lucrarea structurată pe XII capitole surprinde, cât se poate de amănunțit, aspecte relevante din activitatea bisericească, administrativă, economică, culturală, publicistică și misionară a înaltului prelat.

Capitolul I, cel privitor la istoriografia bisericească, se referă la publicațiile timpului care amintesc de originea și formarea intelectuală a viitorului episcop. Activitatea ca episcop a fost tratată, mai mult după moartea sa, de cei apropiați care au evidențiat eforturile sale pentru redresarea economică și culturală a episcopiei. Aici au fost folosite, ca surse informaționale, documentele aflate în Arhiva Episcopiei Caransebeșului, publicația Foia Diecesană precum și Calendarul Românului, publicație pe care a fondat-o personal și la care a colaborat până la moartea sa.

Capitolul II face referiri amănunțite legate de originea familiei Badescu. Din documentarea minuțioasă a preotului Cilibia aflăm că familia Badescu a ajuns în Almăj venind din Muntenia. Bunicul său, Grigorie Badescu (1752 – 1830), a fost primul preot atestat documentar în *Registrul de socioți bisericești* a bisericii din Șopotu Vechi începând cu anul 1799 pe care îl semnează până în anul 1829. De numele bunicului său se leagă zidirea bisericii de zid din Șopot care s-a făcut pe cheltuiala credincioșilor.

Apoi este pomenit tatăl său, Iosif Badescu, învățător apoi preot în Șopot transferat mai târziu la Eșelnița. Se fac aduceri aminte și despre mama sa , Floarea Bala, originară din Șopot, provenind dintr-o puternică familie grănicerească. Datele privind originea viitorului episcop sunt completate cu descifrarea actului de căsătorie a părinților, precum și a actului de naștere cercetat de preotul Cilibia la Arhivele Statului din Caransebeș. Este redată pe larg , în continuare, formarea sa teologică și juridică, funcțiile deținute în cadrul episcopiei precum și treptele ierarhice prin care a trecut până la alegerea sa ca episcop.

În Capitolul al III-lea este tratată, cu multe date doveditoare, activitatea culturală desfășurată de episcopul Badescu atât prin editarea și colaborarea la Calendarul Românului cât și activitatea colaterală acestuia. Calendarul Românului rămâne pe mai departe o sursă credibilă de informații privind școala și biserica lucruri bine evidențiate de preotul Cilibia. Șemantismul parohiilor, trecerea în revistă a școlilor cu dascălii lor prezintă date certe despre situația învățământului din fosta graniță bănățeană. Pe lângă elaborarea Calendarului , pe care o urmărea cu rigurozitate, episcopul Badescu se mai implică constant în organizarea *Muzeului eparhial* precum și a „*bibliotecilor moral – religioase*” ale parohiilor din eparhie.

Domnul profesor NICOLAE IORGA în Caransebeș (1922)

Capitolul următor evidențiază munca privind preocuparea teologică, istorică și publicistică din paginile Fcii Diecesane, a Calendarului Românelui sau în pastoralele trimise parohiilor cu ocazia diferitelor sărbători naționale sau religioase de peste an. Episcopul Badescu publică articole de interes moral – religios, dogmatic sau istoric la care se adaugă, cu mult curaj, și cele cu nuanță literară. Amintim, în treacăt, lucrarea cu tentă istorică, *Biografia primului episcop al reînființatei dieceze gr.or. române a Caransebeșului – Ioan Popasu*, Caransebeș, 1890, apărută la editura Tipografiei Diecezane.

Capitolul al V-lea face referiri la implicarea episcopului Badescu privind sprijinul și colaborarea la învățământul confesional și teologic bănățean. În împrejurări deosebite ajunge, pentru un an, la conducerea Institutului Teologic din localitate unde și predă la catedra de dogmatică și exegetică a Noului Testament. Era preocupat permanent de trecerea de la 3 la 4 ani de studiu în cadrul Institutului precum și transformarea acestuia în Academie Teologică. Preotul Cilibia evidențiază, ca nimeni altul până acum, strădania ierarhului bănățean la îmbogățirea programelor Institutului Pedagogic unde se formau viitorii învățători pentru școlile confesionale. Episcopul Badescu are grijă de înființarea Școlii de cântăreți bisericești (1931) din Caransebeș.

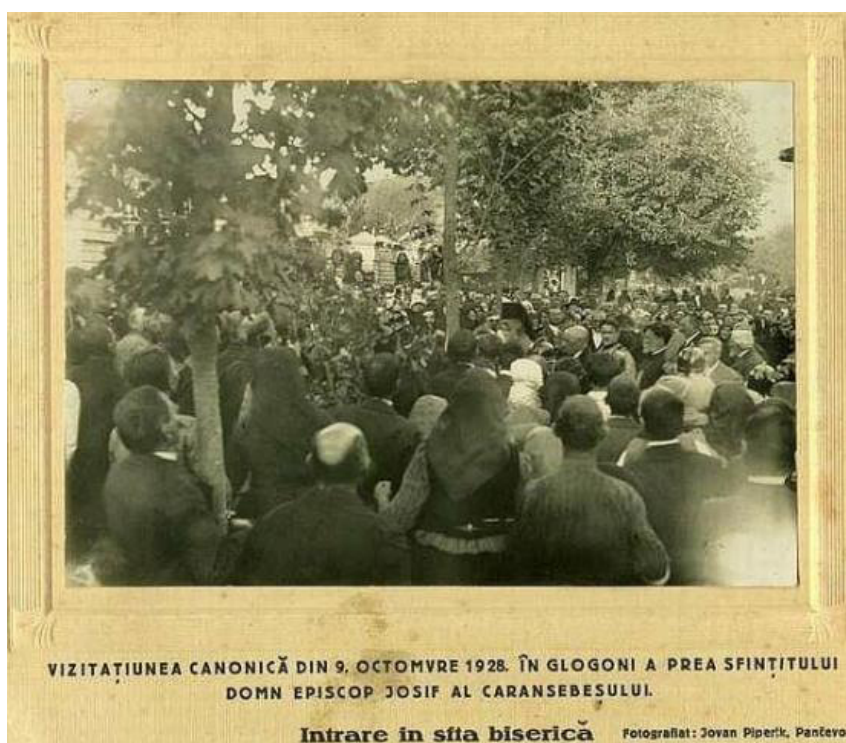
Capitolul următor surprinde, cât se poate de veridic, cu certe dovezi ale cercetătorului, viața politico – religioasă a eparhiei după moartea episcopului Nicolae Popea și frământările care au avut loc în societatea bănățeană precedate de alegerea deputaților sinodali eparhiali și prima alegere a episcopului Badescu urmată de nerecunoașterea ei de către autoritățile maghiare. Capitolul surprinde câteva aspecte ale trecerii prin scaunul episcopal al Caransebeșului a lui Miron Cristea, viitorul Mitropolit Primat al României Mari. Toată suflarea bisericească a eparhiei își îndrepta acum privirea spre Filaret Musta, alt îndreptățit la scaunul episcopal. Acesta renunță în favoarea bunului său prieten, Iosif Traian Badescu și astfel este ales pentru a doua oară în 21 martie 1920, confirmat de regele Ferdinand I al României și instalat ca episcop pe 10 octombrie 1920 ca episcop de Caransebeș.

Capitolul al VII-lea tratează organizarea și extinderea eparhiei Caransebeșului, situația morală a credincioșilor precum și atribuțiile Consistoriului diecezan. Aici se amintește că episcopia Caransebeșului cuprindea cele două județe : Caraș și Severin precum și o mare parte din Timiș – Torontal. Episcopia era împărțită în 11 protopopiate dintre care două în Banatul sârbesc (Vârșeț și Panciova). În cadrul noii organizări bisericești în locul vechilor consistorii diecezane, încă din 1925, au fost introduse noile consilii eparhiale separate pe secțiuni, valabile până azi: administrativ, cultural, economic, social. Acestea urmăreau mai departe disciplina personalului bisericesc.

Următorul capitol, mai puțin legat de tema lucrării, inserează activitatea arhierelui Filaret Musta, colaborator prețios și bun prieten al episcopului Badescu. Cred că abordarea amănunțită a legăturii strânse dintre cei doi arhieri este datorată și faptului că în timpul păstoririi episcopului Badescu colaboratorul său, Filaret Musta, semnează multe ordine circulare adresate preoțimii și credincioșilor bănățeni.

Capitolele următoare (IX și X) privesc vizitele canonice întreprinse de înaltul ierarh în eparhie (1922 – la Mehadia, 1923, 1924 – Almăj, Valea

Carășului, 1928, 1929 – satele românești din Banatul sârbesc sau cea din 1930 de la Piatra Scrisă.

Subliniem aici dorința ierarhului bănățean de a vizita parohiile românești din Banatul sârbesc. În ciuda opreliștilor de tot felul reușește să ajungă în mijlocul credincioșilor români de dincolo de graniță de două ori, lucru immortalizat în imagini la care românii din Voivodina țin nespuse de mult. Nu este întâmplător faptul că Muzeul Memoriei din Uzdin păstrează câteva imagini istorice, inedite privind aceste vizite. În timpul pelerinajului episcopul Badescu îi îndemna pe credincioși la dreapta credință, la păstrarea nealterată a limbii române și datinilor noastre strămoșești, la supunerea față de noile autorități legal constituite.

Ultimul capitol al XII-lea (precedentul prezenta situația economico – financiară a eparhiei) scoate în relief personalitatea episcopului Badescu, raporturile sale cu autoritățile vremii precum și relațiile cu celelalte culte. Episcopul Badescu a fost un bun patriot crescut și educat în disciplina graniței bănățene. A fost mereu ancorat în lupta împotriva nedreptăților create de asuprirea maghiară. S-a gândit tot timpul la binele credincioșilor pe care îi păstora, îi îndemna la supunere și la păstrarea românismului. A demonstrat acest lucru prin toată munca sa. Cu toate că renunță la postul de candidat cercual pentru Bozovici, rămâne un mare admirator al locului natal, dovadă stând noaptea petrecută la Șopot după vizita canonică din 1924 când s-a odihnit în casa vărului său Pavel Badescu. Prezența sa în episcopia Caransebeșului îi dă posibilitatea să participe, cu bune rezultate, la toate manifestările religioase, patriotice și culturale ale timpului său. Manifestă înțelegere pentru celelalte culte religioase bucurându-se de dragostea și respectul acestora.

Parastas dedicat episcopului dr. Iosif Traian Badescu săvârșit de biserica din Șopotul Vechi unde înaltul ierarh a primit taina botezului (80 de ani de la trecerea în neființă – 1933 – 2013)

Trecerea la cele veșnice a primului episcop bănățean al eparhiei Caransebeșului a produs multă jale și durere în rândul credincioșilor. Acest „sfânt bizantin” a trecut în neființă fiind condus pe ultimul drum de un singur preot, fără pompă religioasă demnă de un ierarh. Cum modest a trecut prin lumea asta tot așa a trecut la cele veșnice, lucru pe care a ținut să-l precizeze și în testamentul său descifrat cu multă răbdare de preotul Cilibia. Tot din testament desprindem dorința specială de a fi înmormântat în cimitirul din Eșelnița, acolo lângă părinții săi.

Crucea episcopului Dr. Iosif Traian Badescu din Eșelnița

„Aici odihnește în Domnul primul episcop bănățean al Caransebeșului de la reînființarea eparhiei DR IOSIF TRAIAN BADESCU conducătorul înțelept și devotat al eparhiei sale născut la 15 mai 1858 la Șopotu Vechiu răposat la 11 iulie 1933 în Caransebeș”

Bisericile din nuiete sau lemn din Almăj și preoții lor

Din negura vremurilor lăcașul de cult stă mărturie a forței nației noastre române prin care aceasta și-a păstrat modul propriu de viață, credința și limba străbunilor. Bisericile din nuiete sau lemn au constituit o dovadă vie a continuității credinței creștine pe aceste meleaguri alături de alte dovezi ale permanenței noastre cum ar fi: descoperirile arheologice, documentele istorice, datini și tradiții ale înaintașilor.

În ținutul Almăjului bisericile din nuiete sau lemn, ca de altfel pe întreg cuprinsul românesc, încă de la întemeierea lor, s-au evidențiat ca

puternice centre de „cultură și spiritualitate românească” păstrând vie ideea de unitate a poporului român¹. Prin ceea ce au reprezentat ele au constituit o mărturie palpabilă a fenomenului de continuitate și statornicie pe aceste locuri. Cu toate că dovezile sunt destul de sărace în sprijinul temei noastre, nu putem să nu abordăm existența acestor biserici, puțin tratată de specialiști în spațiul nostru de investigație².

Atunci când am hotărât să analizez primele lăcașuri de cult, bisericile din nuiete sau lemn, despre care se face pomenire cu diferite prilejuri, n-am crezut că totuși, voi ajunge la aceste concluzii.

Tradiția orală (istoria nescrisă), existența cronicelor parohiale mai vechi, memorialistica cărților de cult, unele descoperiri întâmplătoare, precum și unele lucrări de specialitate ale preoților noștri (multe rămase în manuscris) m-au făcut să înțeleg că aceste biserici au existat iar din datele culese am încercat să le prezint, poate uneori prea succint, tocmai datorită lipsei izvoarelor.

Constructorul acestor biserici a fost nimeni altul decât țăranul român, acest anonim al timpului care și-a exprimat gândul prin planimetria creatoare a acestor lăcașuri sfinte. Cum lemnul n-a constituit o greutate pentru obște, el fiind la îndemână peste tot, mai ales dacă ținem seama că majoritatea satelor almăjene sunt așezate la poalele dealului împădurit, a reprezentat o modalitate de expresie prin prelucrarea lui.

Bisericile ridicate de ei au fost mărețe edificii în mijlocul așezării, pe un loc mai înalt dând măreție în plus lăcașului. Explicăm, acum, construcția din nuiete sau lemn și din alt punct de vedere. Teritoriu aflat mereu în disputa stăpânirilor construcția unei astfel de biserici este aleasă de comunitățile umane cel puțin din două motive: unul ar fi instabilitatea așezărilor iar altul ar fi procurarea materialului.

Primul este o realitate istorică, iar cel de al doilea fenomen îl reprezintă lipsa dovezii arheologice. În măreția bisericilor ridicate constructorii și-au pus toată măiestria și priceperea lor acestea reprezentând pentru ei puterea de expresie și voință a credinței ca un lucru sfânt și durabil.

Nu știm prea multe despre reprezentarea biblică a scenelor religioase din bisericile de odinioară, dar putem afirma, cu tărie, că ele au fost împodobite după Erminia bisericii ortodoxe, respectând dogmele bisericii strămoșești iar cântarea bisericască punându-și amprenta asupra întregii

---

¹ D. Antonescu, **Originea dacică a arhitecturii bisericilor transilvănene din lemn**, în Îndrumătorul Pastoral, Alba Iulia, II, 1978, pag. 85.

² Pr. D. Puia, **Bisericile de lemn din Almăj**, manuscris în posesia autorului.

comunități³. Strana bisericilor era aprovizionată cu cărți de cult care proveneau din tipografiile cunoscute ale timpului procurate de cele mai multe ori pe spesele credincioșilor sau ale preoților, dovedind mereu ideea de unitate a românilor.

Data fiind construcția acestor biserici din nuiiele sau bârne, materiale atât de perisabile⁴, acestea n-au putut lăsa urme concludente din punct de vedere arheologic, dar în același timp nu putem trece cu vederea peste unele informații care ar putea ușura formarea unei imagini credibile despre bisericile din nuiiele sau lemn⁵ din vremuri trecute, edificii de cult, simbol al vieții materiale și spirituale ale almăjenilor.

În documentarea de față am avut în vedere informația orală, toponimia locală, conscripții de biserici, însemnări manuscris pe cărțile vechi bisericesti, cronici parohiale vechi, descoperiri arheologice, care pot constitui puncte de reper în descrierea multor asemenea biserici.

Nu putem concepe o obște românească fără biserică motiv pentru care odată cu atestarea primelor sate cu ocazia unor danii sau diplome împărătești credem că în ele existau asemenea biserici. În conscripția din 1690⁶ se amintesc printre contribuabili și „preoții” de unde deducem că aceștia serveau într-o biserică⁷.

Indiferent de unde vine informația legată de existența bisericilor din nuiiele sau lemn trebuie tratată cu multă atenție iar veridicitatea datelor mult cântărită. Aceste date trebuie puse în strânsă legătură și cu existența fenomenului în zonele limitrofe Almăjului pentru a ne putea alinia la adevărul istoric.

În secolul al XVIII-lea apar o serie de acte normative care reglementează funcționarea bisericii noastre. Astfel în octombrie 1751 ia ființă, la Viena, **Deputațiunea illirică** de care depindeau și chestiunile bisericii ortodoxe din Banat. În 1754 apare **Militargreozrechte**, lege ce prevedea printre altele, *că preoților în caz de judecată să li se aplice dreptul canonic apoi ca fii de grăniceri beneficiază de dreptul de uzufruct al pământului fiind obligați ca în schimb să dea un om de serviciu pentru*

---

³ N. Iorga, **Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor**, ed. II-a, București, 1928, Vol. I, pag. 33 – 34.

⁴ Gh. Cotoșman, **Episcopia Caransebeșului până-n pragul secolului al XIX-lea**, Editura Diecezană, Caransebeș, 1941, pag.115-117.

⁵ Pr. C.I. Buracu, **Din trecutul bisericilor din Almăj**, în Foaia Diecezană nr. 18-20, 1931, pag. 9/20.

⁶ Pr. D. Puia, **Biserici de odinioară**, manuscris în posesia autorului.

⁷ Fl. Dudaș, **Memoria vechilor cărți românești**, Oradea, 1990 pag. 115.

armată⁸. În mai 1771 apare **Rescriptul Illiric**, dat de Maria Terezia, prin care se stabilesc drepturile și îndatoririle Mitropolitului, Episcopului și ale preoților.

Odată cu reglementarea drepturilor și îndatoririlor preoților, prin actele normative elaborate sub presiunea exercitării dreptului la credință a românilor, Curtea de la Viena mai preciza : „*nimene altul afară din supușii țărilor noastre să se popească*”, oprind astfel exodul preoților și călugărilor din alte țări și „*nu se permite sfințirea preoților din ținuturile turcești*” (nici din Muntenia).

Așa se face că încă de la începutul sec. al XVIII-lea însemnările manuscrise încep să se înmulțească și să confirme tot mai mult existența lăcașelor de cult, ceea ce ne face să conchidem că acestea au existat cu mult înainte, odată, cu obștea celor 20-30 de colibe adunate la poalele unui deal sau pe valea unei ape. Existau în aceste biserici, rar la noi, copiiști pentru multiplicarea cărților de cult atât de rare și foarte scumpe. O astfel de însemnare⁹ o avem de la biserica din Rudăria de pe Octoih de Râmnic 1760: „Sfârșitu-sau această sfântă dumnezeiască karte care se kiamă STRASNIK, lumina sufletului și mângâierea inimilor skîrbite, prin mine păcătosul smeritul și mult păcătosul Semion Marsaunovici (Simion Mureșan), magister fiind în Roderia, aprilie 1784”.

Odată cu trecerea timpului mărturiile devin tot mai numeroase. Conscriptiile din sec. XVIII și XIX sunt concludente în acest sens. Prin vizitațiunile canonice¹⁰ ale ierarhilor se fac referiri la starea bisericilor, hramul acestora, precum și la materialul din care aceste biserici sunt construite. Într-o așezare răsfirată cât și după disciplinarea satelor (1770), biserica reprezenta, pentru comunitatea sătească clădirea cea mai impozantă și respectată din sat. Mai trebuie amintit faptul că până în anul 1770 biserica îndeplinea și o funcție funerară. Avea împrejurul său morțăria (cimitirul) acolo unde înainte de a fi înmormântați cei trecuți la cele veșnice, erau, pentru moment, depuși în biserică pentru slujba de înmormântare, obicei păstrat cu sfințenie până în zilele noastre. În locul menționat, al bisericilor

⁸ Gh. Cotoșman, **Episcopia Caransebeșului până în pragul sec. al XIX-lea**, Caransebeș, 1941, pag. 141.

⁹ Pr. C.I. Buracu, **Din trecutul bisericelor din Almăj**, în Foaia Diecezană, nr. 20, pag. 6, 1931.

¹⁰ Cea mai veche vizită canonică, cu date precise, datează din anul 1773 din partea Episcopului Vichentie Vidac (1759 – 1774), apoi mitropolit la Carloviț (1781), următoarea vizită certă, atestată documentar, a fost a episcopului Iosif Ioanovici de Sacabent al Vârșețului în anul 1797 ocazie cu care au fost sfințite de arhieru mai multe biserici din Almăj.

vechi din lemn din unele localități almăjene a rămas câte o cruce, amintind contemporanilor de biserica și cimitirul vechi. (Morminți – Șopot, Cimitirul Bătrân – Pătaș, Sat Bătrân – Prigor, La cruce – Croul cu jale - Moceris).

Până la disciplinarea satelor, acestea erau răspândite pe coastele domoale ale dealurilor, sub scutul natural al pădurii, sau pe văi, profitând de solul prielnic pentru agricultură. În mijlocul acestor comunități se construiau și bisericile care au avut aceeași soartă ca și a satelor când acestea erau prădate. Mai mult bisericile, se întâmpla sub atacurile turcilor, erau transformate în adăposturi pentru armată și cai asupra cărora dușmanii își vărsau toată furia, unele dintre ele fiind chiar incendiate. Câtă suferință pe bieții locuitori! Dar parcă aceste nenorociri nu erau de ajuns. Peste ele se mai abăteau inundații (Șopot)¹¹, incendii (Prigor, Prilipeț)¹², precum și uneori mentalitatea locuitorilor de a părăsi biserica veche din lemn și a construi alta mai impunătoare, ajungând la construcția bisericilor de zid, în marea lor majoritate ridicate la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Construcția acestor biserici cerea din partea locuitorilor mari sacrificii materiale, depășind cu mult posibilitățile lor, motiv pentru care vom întâlni biserici începute a se construi pe etape și când se adunau bani continuau și lucrările.

Datorită unei creșteri economice vizibile și implicit a numărului locuitorilor se impunea, ca o necesitate, construcția unei biserici mai spațioase motiv pentru care dorința locuitorilor satelor noastre este de apreciat din acest punct de vedere dar, rămâne o enigmă dispariția din viața credincioșilor a bisericilor de lemn, acestea rămânând, în unele cazuri, doar în tradiția orală.

Încă din secolul al XVIII-lea, în anul 1779¹³, Consiliul locumtenențial preciza că „acolo unde sunt cel puțin 30 de familii se pot ridica biserici de orice formă și din orice fel de material „cu aprobarea oficialităților imperiale numai dacă „contribuabilii nu suferă prea mult „.

Bisericile de lemn au dispărut din peisajul rural, mai ales după construcția celor din zid, fiind vechi și impracticabile, iar din lemnul rezultat în urma demolării s-au construit, nu odată, locuințe (Lăpușnic)¹⁴. Dispariția

¹¹ Pr. P. Bogoievici, **Cronica parohială Șopot**, manuscris în posesia autorului.

¹² Pr. P. Ciucur, **Cronica parohială Prilipeț**, Pr. C.I. Buracu, **Din trecutul parohiei Prigorului cu filiala Putna**, însemnare pe Evanghelia de la Râmnic 1784 din satul Prigor, copie xerox în posesia autorului.

¹³ I.D. Suci, R.Constantinescu, **Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului**, Timișoara, 1980, pag. 431, Doc. 154.

¹⁴ Dr. I. Schinteie, **Monografia parohiei Lăpușnicu Mare**, manuscris dactilografiat în posesia autorului.

la sfârșitul secolului al XVIII-lea a bisericilor din lemn a atras după sine și distrugerea unor comori inestimabile din arhitectura satelor noastre. Oricât de săracă ar fi fost bisericuța din lemn a satului avea în interior icoane, sfeșnice, masă și alte obiecte de cult care cu timpul s-au pierdut, pomenindu-se foarte rar despre ele (Prilipeț, Rudăria, Bănia, Șopot).

Rămâne de asemenea de reliefat construcția acestora, care spre deosebire de bisericile de zid la care se angajau meșteri de cele mai multe ori din „Imperiu”, bisericile din lemn au fost construite de săteni prin „lemnarii” satelor noastre care beneficiau de materialul de construcție și priceperea lor fără prea multe eforturi materiale.

Bisericile de lemn din Almăj nu s-au bucurat de o analiză amănunțită într-un repertoriu întocmit după o cercetare exhaustivă. Ele au fost aduse în discuție de preoții satelor noastre prin cronicile parohiale mai ales cele întocmite după Chestionarul lui Gh. Cotoșman¹⁵, precum și câteva lucrări (rămase în manuscris) ale preoților: Pr. I.C.Buracu¹⁶, Pr. D.Puia¹⁷, Pr. P.Ciucur¹⁸, Pr. I. Nedici¹⁹, Pr. P. Bogoevici²⁰, prof. V.Nemiș²¹, Pr. N. Novacovici²², Pr.V.Popovici²³, Pr. N.Bădini²⁴, care au tratat în treacăt și tema bisericilor din lemn din zona Almăjului.

O altă problemă, tot atât de importantă precum cea a lăcașelor de cult, a fost și asigurarea cu preoți în fiecare sat nu numai din Almăj ci și în celelalte ținuturi apropiate Almăjului. Astfel în 1717 „12 preoți și 40 de Knezi ai satelor din Districtul Lugojului, Caransebeșului și Almăjului, roagă stăpânirea din Timișoara pentru înlocuirea episcopului Moise Petrovici din Caransebeș, care, - ține totdeauna rânduiala turcească - cu românul Petroniu”²⁵. La începutul secolului al XVIII-lea încep să emigreze din țară (Regat) mai multe familii de preoți alături de alte familii refugiate din sudul Dunării. Episcopul Damaschin Dascălul (1708 – 1725) dă în anul 1721 un hrisov²⁶ prin care se arată „ *trimitem pe popa Dumitrașcu Câmpianu și pe*

¹⁵ Gh. Cotoșman, **Chestionar**, în Foaia Diecezană nr. 12, pag. 8, 1946.

¹⁶ I.C. Buracu, **Din trecutul bisericilor din Almăj**, în Foaia Diecezană, 18-20 /1931.

¹⁷ Pr. D. Puia, **Biserici de odinioară**, manuscris în posesia autorului.

¹⁸ Pr. P. Ciucur, **Cronica parohiei Prilipeț**, manuscris în posesia autorului.

¹⁹ Pr. I. Nedici, **Monografia parohiei Lăpușnicu Mare**, lucrare de licență, manuscris în posesia autorului.

²⁰ Pr. P. Bogoevici, **Cronica parohiei Șopot**, manuscris în posesia autorului.

²¹ Prof. V Nemiș, **Bisericile din Almăj**, manuscris în posesia autorului.

²² Pr. N. Novacovici, **Cronica parohială Gârbovăț**, arhiva Mitropoliei Banatului, caseta G.

²³ Pr. V. Popovici, **Monografia comunei Pătaș**, Caransebeș, 1914.

²⁴ Pr. N. Bădin, **Cronica parohiei Dalboșeț**, Arhiva Mitropoliei Banatului, caseta D.

²⁵ Pr. C.I. Buracu, **Din trecutul bisericilor din Almăj**, în F.D. 19, pag. 5, 1932.

²⁶ Idem, **op. cit.** pag. 5.

fratele său Călugărul, ca să facă slujbă dumnezeiască poporului ortodox din meleagurile Bănatului unde nu sunt preoți". V.Nemiș²⁷ semnaleză (1930) la biserica din Prigor, o însemnare manuscris cu următorul conținut care întărește cele spuse mai sus: „să se știe când am venit eu Dumitrașcu Câmpianu din Țara Românească ca preot în satul Prigor, în aceste locuri unde nu sunt preoți, fiind sfințit și trimis de episcopul Damaschin Dascălu al Râmnicului și a toată Mehadia, în anul 1721”.

Din Tara Românească a venit și familia Sârbu²⁸ din Rudăria de la care ne-au rămas date mai amănunțite scrise de preotul Ion Sârbu (1792 – 1875) în Cronica de familie, bunicul istoricului, preot Dr. Ioan Sârbu.

„ Neamul nostru se trage de la popa Emanuil Manoilă din Timoc de unde a fugit de turci în Oltenia și s-au așezat la Vânju Mare, unde au stat peste o sută de ani și au avut aici și o moară. Moșul Stoica, unul din urmașii lui, a trecut iar peste Dunăre, la Cladova, unde a avut mai mulți copii, unul din ei, moșul nostru ieșind de căsătorie și văzând că acolo nu va putea trăi cu ceilalți, pune șaua pră niscar iepe și ia pră mumă-sa, trece în țara asta (Almăj) și coboară în Rudăria. S-au așezat prângă chinez, vreun Petru Cociaș unde stă un an.

Văzând chinezul că este om bun, cu minte bună îi dă de soție pe Brăileanca, fata lui, îi face casă unde au copii – patru feciori și două fete și anume: Novac, Ioan, Chirilă, Lazăr, Petra și Scumpia. Fiind dodăți cu preoția îl dă pe Chirilă (1741 – 1824) la școala de popi din Vârșeș, care mai târziu ajunge preot în Rudăria unde a slujit până la moartea lui”²⁹.

Din Timoc, vechi spațiu românesc, a trecut prin Țara Românească și familia preoțească Stanislav Popovici „ care a venit în Rudăria pe la anul 1750 și din care au slujit mulți altarul bisericilor; Petru Stanislav a fost preot în Borloveni și Pătaș între 1780 – 1793, iar Iena Popovici Stanislav a

---

²⁷ Prof. V. Nemiș, **op. cit.** pag. 7 Din aceeași familie a făcut parte apoi preotul Andrei Câmpianu , preot în Dalboșeș sub care s-a rezidit biserica în 1828, iar alt membru al familiei Câmpianu a fost protopop al Mehadiiei.

²⁸ Idem, pag. 8.

²⁹ V. Nemiș notează: „Petra, sora Dr. Ion Sârbu, decedată în 1958 îmi relata următoarea întâmplare – străbunicul nostru popa Chirilă Sârbu a fost luat de acasă de trei turci, în ultimul război cu turcii din 1788 și dus în biserica de lemn de lângă casa lor silindu-l să facă o coleșă (mămăligă). Preotul crezând că turcii sunt foarte flămânzi și rupți de foame le face o coleșă mare dar când a terminat-o aceștia l-au obligat să o mănânce iar ei au început a juca în jurul focului din biserică, a cânta și a râde în hohote. N-a știut preotul cum a înghițit coleșa dar a scăpat doar cu atât”. Din aceeași familie întâlnim pe preotul Lica Sârbu la biserica din Rusca Teregova și mai târziu pe preotul Dr. Ion Sârbu, ultimul descendent al familiei care i-a făcut cinste prin dăruire și comportament față de biserică și credincioșii ei.

fost preot în Bogâltin în 1841” merită amintită însemnarea brigadierului silvic Iosif Borchescu din Borloveni în Biserica Borloveniului³⁰ „după însemnarea pe Evanghelia bătrână or mai fost în acest sat Borlovenii Vechi, înainte de răzmerița cu turcii din 1788, încă trei preoți și anume Petru Stanislav Popovici din Rudăria... anul 1806”.

La sfârșitul secolului al XVIII - lea a venit din Țara Românească în Bozovici familia preoțească Dimitrievici, foști boieri în Oltenia, de unde au fugit în Banat fiind prizoniți de turci și de domnul Țării Românești³¹ servind ani la rând altarul bisericii din Bozovici începând cu preotul Dinu Dimitrievici (1790) și ultimul pomenit fiind Gh. Dimitrievici – capelan (1859 – 1868) apoi paroh (1868 – 1897)³². Din însemnările făcute pe cărțile de cult a bisericii din Bozovici aflăm că la anul 1818 „Gh. Dimitrievici fiind preot a cumpărat un Apostol 1784 și un Triod spre folosința acestei biserici”.

Din părțile Munteniei a venit în Șopot familia preoțească Bădescu, preotul Grigorie Bădescu semnând în Registrul de socioți bisericești încă din anul 1799³³.

„îmi aduc aminte, cum povestea străbunicul meu, că noi ne tragem dintr-o mare familie de preoți și dascăli. Am venit aici din Regat și după cum spunea moșul meu, preotul Grigorie Bădescu, a fost prima dată popă într-o biserică mică de lemn așezată în fața celei de azi. A participat la multe evenimente ale timpului, a fost la Lugoj în 1848 și după ce a murit a fost înmormântat în avlia bisericii” relatează Paia Bădescu, fost primar al Șopotului, în Caietul de însemnări³⁴.

În Almăj au slujit la altarul bisericii și preoți care cu timpul s-au ridicat din rândul localnicilor, care nu întotdeauna aveau și pregătirea necesară. La un moment dat nevoia de preoți era atât de mare încât aceștia erau foarte rar de găsit. Pentru aceasta candidații trebuiau să știe să citească și să cânte motiv pentru care erau recrutați chiar din rândul oamenilor obișnuiți.

„... după tradițiunea rămasă până azi în gura poporului, primul ar fi fost Trăilă Moți de aici, care se zice că ar fi fost sfințit pe drum la Oltan. Se spune că episcopul Vârșeșului ar fi întreprins o vizită canonică din

³⁰ I. Borchescu, **Biserica Borloveniului**, manuscris în posesia autorului.

³¹ E. Bârzan, născută Dimitrievici, ultima descendentă a familiei, dă această informație prof. V. Nemiș, manuscris în posesia autorului.

³² N. Magiar, E. Magiar, **op. cit.** pag. 168.

³³ Pr. C.I. Buracu, **Din trecutul bisericelor din Almăj**, în F.D. 19, pag. 5, 1932.

³⁴ Paia Bădescu, **Caiet cu însemnări**, în posesia autorului.

Figura 38: Piatra de mormânt a preotului Grigorie Bădescu

*Biserica Albă peste Stancilova și ajuns la Borloveni poporul l-a întâmpinat (...) rugându-l darnic de preot ca să le dea și lor un preot, să-l aibă permanent. Episcopul ar fi răspuns că nu are (...) dar dacă au în satul lor vreun om care știe carte și ceva cântare bisericească îl dă. Atunci sătenii au plecat imediat și l-au adus pe acest Trăilă Moți care s-a prezentat în fața episcopului, l-a pus să cânte **Christos a înviat și Cuvine-se cu adevărat după care episcopul l-a găsit vrednic de a sluji în biserică și l-a sfințit diacon și apoi preot pentru biserica Borloveniului***³⁵.

Despre familia preotească Chimbir din Șopotu Vechi ne relatează locuitorul Olariu Nicolae³⁶ „erau și vremuri mai bune pentru almăjeni. Aveau multe vite și nu întotdeauna cei din casă puteau face față nevoilor din gospodărie. Atunci au hotărât să aducă slugi care ajutau mai ales la îngrijirea animalelor. Un moș de-al meu aduce din Bănia pe unul Chimbir, un fecior zdravăn, bine făcut care știa să cânte frumos. Când l-a auzit moșul meu s-a hotărât să-l facă popă și apoi să-l căsătorească cu singura lor fată. Așa s-a și întâmplat flăcăul a fost dus la școală, a devenit preot iar fata lor preoteasă. Din familia aceasta au mai ieșit și alți preoți care au slujit numai la biserica din Șopot; Nicolae, Pavel și Emil Chimbir”.

După Cărțile Funciare din Almăj din 1787, păstrate în arhiva judecătorei din Bozovici, erau în Almăj următorii preoți din familii grănicerești: Bănia, Dimitrie Bogoevici și Grigorie Pirtea; Borlovenii Vechi, Ilie Milușescu; Bozovici, Gh. Stanoilovici, Gh. Dimitrievici și M. Popovici; Dalboșeț, Andrei Câmpianu; Gârbovăț, Ioan Novacovici; Lăpușnic, Gh. Damianovici, Mocerîș, Vasile Terba, Pătaș, Petre Popovici și Ianăș Roșca; Prigor, Ilie Câmpianu, Andrei Licăreți și Teodor Câmpianu; Prilipeți, Petru Popovici și diacon Petru Drăgilă; Rudăria, Iovan Popovici; Șopotu Vechi, Grigorie Bădescu³⁷.

Biserica de lemn din Bănia³⁸: în anul 1750 este atestată documentar existența unei biserici de lemn ridicată sub episcopul Ioan Gheorghevici, pe locul numit Pră Vale lângă partea de sat cu același nume. Dintr-o conscripție a anului 1774 aflăm că „biserica era veche și în stare de ruină” și avea Hramul Nașterea Maicii Domnului. Cu prilejul vizitei episcopului în zonă se recomandă credincioșilor să-și ridice un nou locaș de

---

³⁵ Iosif Borchescu, **Biserica Borloveniului**, manuscris în posesia autorului.

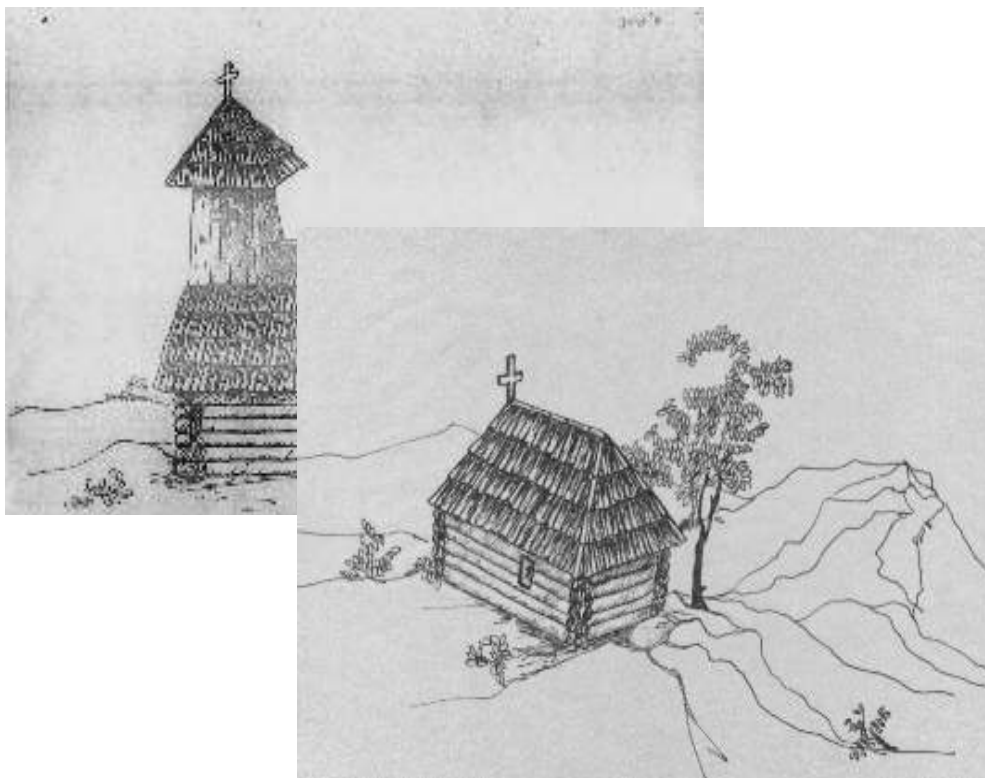
³⁶ N. Olaru, informație orală, manuscris în posesia autorului.

³⁷ Pr. I.C. Buracu, **Din trecutul bisericelor din Almăj**, în F.D.19, pag. 6, 1932.

³⁸ I.D. Suciu, R.Constantinescu, **Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului**, în Statistica Eparhiei Caransebeșului, Vârșeț, 1 ianuarie 1751. N. Andrei, **Monografia localității Bănia**, manuscris.

cult. Dacă la mijlocul secolului al XVIII-lea biserica era veche și ruinată presupunem că începuturile ei datează încă din secolul al XVII-lea.

Biserica , ridicată la îndemnul episcopului , este tot din lemn, construită în anul 1797, localizată lângă vechiul cimitir din localitate. Hramul bisericii rămâne același și îl aflăm dintr-un antimis sfințit aici și păstrat mult timp în altarul bisericii actuale. Chiar după construirea bisericii din zid, bisericuța din lemn a dăinuit până târziu. Prof. N.Andrei face următoarea precizare: „din biserica de lemn se mai păstrează două icoane vechi pe lemn, în fața strănilor, iar patru au fost ridicate de Mitropolia Banatului din Timișoara și sunt expuse în Muzeul Mitropoliei Banatului”. Se menționează și primul preot ca fiind preotul Radul (1751)³⁹.

---

³⁹ Idem, pag..193

Biserica de lemn din Borlovenii Vechi: Borloveniul a avut biserică din lemn atestată prin anul 1776 cu Hramul Adormirea Sf. Apostol și Evanghelist Ioan. Biserica se afla pe plațul cu nr. 67 proprietar Solomia Copie, unde se află o cruce ridicată în anul 1826, 14 aprilie la stăruința preotului Iancu Pistrilă și a comitetului bisericesc, care să amintească de biserica din lemn⁴⁰. Din aceeași sursă putem desprinde șirul preoților care au slujit la biserica din Borloveni. Preotul I.Pistrilă amintește pe Evanghelia trei preoți și anume: Petru Popovici din Rudăria, Trăilă Moți din Borloveni și Constantin Giurginca din Petnic „*care după care au venit, nu se știe , dar se dă cu socoteala, că după tradițiunea rămasă până azi în gura poporului, cel dintâi ar fi fost Trăilă Moți de aici*”.

În
biserica
preot
Biserica a
flăcări
incendiu
parte din
anul 1804
bârne,
anul

1807 a început a se zidi biserica din zid⁴³.

Borlovenii Noi - nu este semnalat ca având biserică din lemn.

Statistica din 1757 Borloveniul nu avea dar este amintit ca paroh Pavel Ciotul.⁴¹ fost mistuită de într-un puternic care a cuprins o mare sat în anul 1780. În satul avea biserică din care s-a spart abia în 1825⁴², iar în anul

⁴⁰ I. Borchescu, **Despre biserica Borloveniului**, manuscris în posesia autorului.

⁴¹ I.D. Suciu, R.Constantinescu, **op. cit.** Vol. I, pag. 231.

⁴² I. Borchescu, **Despre biserica Borloveniului**, pag. 4, manuscris în posesia autorului.

⁴³ C.I. Buracu, **Din trecutul bisericelor din Almăj**, în F.D. nr. 20, 1932, pag. 6.

Biserica de lemn din Bozovici - la Bozovici este consemnată cea mai veche biserică de lemn din zona Almăjului, în anul 1732⁴⁴. Biserica se găsea amplasată în centrul aşezării (parcul de astăzi) iar în jurul ei era cimitirul vechi⁴⁵.

În anul 1770 Episcopia interzice înhumarea morţilor în avlia bisericii când pentru cimitir se caută alt loc biserica rămânând tot acolo, în centrul aşezării. În Conscriptia din 1751 Bozoviciul avea două parohii în care slujeau preoţii Alexandru şi Nicolae⁴⁶. Statistica bisericilor din Eparhia Caransebeşului (1757) găseşte Bozoviciul amintit cu biserică de lemn ridicată sub episcopul Maxim⁴⁷ în 1732, preot slujitor Alexandru Popovici cu Hramul Înălţarea Domnului.

Biserica era construită din bârne de stejar, tencuită şi în exterior, acoperită cu şindrilă. Interiorul era încăpător, pronaosul era în formă ovală încadrat într-un drptunghi perfect al bârnelor de lemn care îl înconjura. Cerimea acoperită cu o pânză pictată, pereţii simpli pe care se găseau agăţate câteva icoane. Avea un turn măreţ din lemn şi o cruce în vârf din lemn de salcâm.⁴⁸

Biserica de lemn din Dalboşet în anul 1757 Dalboşetul nu are biserică din lemn semnalată dar aici slujeşte preotul – paroh Stan Dimitrievici⁴⁹. Prof. V.Nemiş aduce în discuţie existenţa unei biserici de lemn la Dalboşet în anul 1765 când o localizează pe Valea Satului unde era odată nucleul satului. Biserica era construită din bârne de lemn, foarte simplă, avea turn clopotniţă şi la intrare avea un pridvor. Era numai din lemn şi acoperită cu şindrilă. Pe

⁴⁴ Petru Bona, **Episcopia Caransebeşului**, Editura Marineasa, Timişoara, 2006, pag. 253.

⁴⁵ Argument în sprijinul afirmaţiei noastre aducem faptul că în septembrie 1997, când s-a săpat fundaţia pentru poşta nouă s-au scos la iveală oseminte care se presupune că erau din vechiul cimitir. Deaseneea este de remarcat că pe locul unde a fost altarul bisericii din lemn a fost ridicată o cruce care a dispărut prin anii 1970, rămânând în apropiere o fântână cu pompă de apă. (Conf. V.Nemiş; **Bisericile din Almăj**, manuscris)

⁴⁶ I.D. Suci, R. Constantinescu, **op. cit.** pag.193, Doc. 106.

⁴⁷ Maxim Nestor (ovici) episcop de Caransebeş între 1728 – 1738.

⁴⁸ Pr. D. Puia, **Bisericile de odinioară**, manuscris în posesia autorului.

⁴⁹ I.D. Suci, R. Constantinescu, **op. cit.** pag. 231.

turnul clopotniță avea o cruce mare din lemn iar în interior era foarte bine înzestrată. Din biserica veche s-au păstrat, până târziu⁵⁰, trei icoane care au fost apoi pomenite într-o însemnare făcută de preotul Andrei Câmpianu în anul 1828 când s-a completat scrisoarea ce urma să fie pusă în cutia așezată la crucea noii biserici din zid. Are Hramul Nașterea Maicii Domnului,

noi
anul

1751
nu

sărbătoare transmisă și biserici din zid începută a se zidi în 1828⁵¹.

Biserica de lemn din Gârbovăț – În Statisticile Eparhiei Caransebeșului din și 1757 satul Gârbovăț apare cu biserică din

lemn. Preotul D.Puia consemnează existența unei biserici din lemn la anul 1775 care avea Hramul Nașterea Maicii Domnului, înlocuită apoi cu alta tot din lemn, cu același hram, de dimensiuni reduse localizată pe Dealul lui Anghel, iar într-o însemnare din anul 1788 este consemnat faptul că „*biserica din bârne este destul de ruinată*”. Avea iconostasul din scândură de stejar, deasupra ușilor împărătești era o icoană a Sf.Treimi având în stânga și în dreapta câte șase apostoli. Biserica din lemn din Gârbovăț este singura biserică amintită în 1857 de preotul N. Novacovici, descendent din nobila familie preotească, de rang grăniceresc, Novacovici⁵².

Figura 39: Crucea din curtea bisericii - 1800

Biserica de lemn din Lăpușnicu Mare – în localitatea Lăpușnicu Mare existența bisericii de lemn a fost în atenția mai multor cercetători, care, au datat bisericuța de lemn fiecare la o altă dată⁵³. Astfel preotul I. Nedici menționează în lucrarea sa: „*biserica veche a*

⁵⁰ Informație culeasă de la Pr. Nicolae Bădini, în posesia autorului

⁵¹ Pr. N.Bădin, **Chestionarul comunei Dalboșeț**, raionul Bozovici, reg. Timișoara, pag. 1, 1960, exemplar dactilografiat în posesia autorului

⁵² Pr. Romuls Novacovici, **Familia Novacovici din Gârbovăț**, manuscris în posesia autorului

⁵³ Dr. I.Schinteie, **Monografia parohiei Lăpușnicului** (1664), - manuscris în posesia autorului-, Pr. I.Nedici, **Cronica parohială Lăpușnicu Mare** (1667 – 1670), manuscris, Lucrare de licență – în posesia autorului, I.Bihoi, **Monografia istorică a parohiei Lăpușnicu Mare - Almăj** (1749) manuscris xeroxat în posesia autorului.

fost construită din lemn pe locul unde se găsește azi grădina lui Dănilă Cojocaru nr. 167, cam la o distanță de 150-200 m de actuala biserică. Ea a fost construită cu osteneala enoriașilor pe la anul 1667-1670” iar I.Bihoi⁵⁴ consemnează în cronica sa: „ după comunicarea făcută din ordinul episcopului Ioan Gheorghevici al Vârșetului și Caransebeșului (1748 – 1769) în 1749 luna iulie în Lăpușnicu Mare era preot Iona Popovici având ca filie și comuna Mocerîș”. În 1751⁵⁵ apare ca preot Ioan, (posibil să fie același preot menționat anterior) iar în 1757 se menționează că în Lăpușnicu Mare exista biserică de lemn ridicată în 1753 sub episcopul Ioan Gheorghevici, avea Hramul Pogorârea Sf. Duh preot fiind Ștefan al Pârvului⁵⁶.

După pr. D. Puia, biserica de lemn din Lăpușnicu Mare era așezată peste apa satului nu departe de cea actuală. După construcția celei de zid , lemnul din vechea biserică a fost achiziționat de locuitorul Ilie Goanță pentru construcția unei case de locuit, casă locuită până târziu. Nu se știe dacă a fost sfințită de arhieru, nefiind nici o urmă scrisă despre ea, păstrând știrea doar tradiția orală. În biserica actuală, în podul coriștilor, s-a găsit o icoană veche care se presupune că ar fi aparținut bisericii de lemn.

era

Biserica

dreptunghiulară, construită din bârne, nu avea turn, un clopot mic era amplasat în apropierea ei. Pronaosul avea deasupra grinzi puternice, probabil în ideea construirii turnului clopotniță. Cerimea nu era boltită, era dreaptă și formată din grinzi puse una lângă alta iar între ele erau căptușite

⁵⁴ I. Bihoi, **Monografia istorică a parohiei Ort.rom.din Lăpușnicu Mare - Almăj**, 1963, manuscris xeroxat în posesia autorului. Manuscrisul este o copie a lucrării despre biserica din Lăpușnicu Mare trimisă lui I.Bihoi de către proetul Coriolan Buracu prin fiul său Octavian.

⁵⁵ I.D. Suci, R. Constantinescu, **op. cit.** pag. 193.

⁵⁶ Idem, **op.cit.** pag. 231.

cu lut. O astfel de așezare a planșeului dădea o mare stabilitate acoperișului care era din șindrilă. De la această biserică se mai păstrează o cruce veche, care după opinia cercetătorilor este cea mai veche cruce din Almăj ridicată în avlia bisericii actuale în amintirea celei de lemn⁵⁷.

Biserica de lemn din Mocerîș - deși localitatea este atestată printre primele sate almăjene prezența unei biserici de lemn este amintită mult mai târziu. În 1757 localnicii nu au biserică dar este pomenit în documente parohul Ioan Popovici, mai mult ca sigur, preotul care slujea la Lăpușnicu Mare⁵⁸. Preotul D.Puia pomeneste de o biserică de lemn pe la 1760 care era construită la fel ca și celelalte biserici din zonă, netencuită iar în interior căptușită cu lut printre bârne. Avea iconostasul din lemn pe care se găseau două icoane de lemn foarte vechi – Icoana Mântuitorului și Icoana Fecioarei Maria – care încadrau ușa împărătească. Biserica acoperită cu șindrilă iar turnul construit din lemn solid dădea edificiului, în ciuda stării ei, o măreață prezență în mijlocul satului.⁵⁹

Biserica de lemn din Pătaș este semnalată la locul numit Între Pătașe încă din anul 1750⁶⁰. În Statistica Eparhiei Caransebeșului apare în anul 1751 preot fiind un anume paroh Pavel, apoi în 1757 apare menționată biserica ridicată sub episcopul Ioan Gheorghevici⁶¹ slujită de „preot Borchescu” om al locului. Până în anul 1792 se află a fi fost preot Ilie Milușescu după care a urmat Ioan Roșca care au servit în biserica de lemn⁶². În anul 1804 Pătașul avea biserică din nuiiele lipite cu lut⁶³. Biserica era slab construită iar iconostasul era din nuiiele și lipit cu lut. Fiind destul de veche localnicii au fost nevoiți să clădească o altă biserică tot din lemn la 1807 lângă actuala biserică din zid. Avea Hranul Sf. Proroc Ilie, păstrat de altfel și pentru biserica din zid existentă⁶⁴.

Biserica de lemn din Prilipeț - preotul P.Ciucur⁶⁵ ne spune „din tradiția păstrată în popor biserica de

⁵⁷ Pr. D. Puia, **Biserici de odinioară**, manuscris în posesia autorului

⁵⁸ I.D. Suci, R.Constantinescu, **op. cit.** pag. 231

⁵⁹ Pr. D. Puia, **Biserici de odinioară**, manuscris în posesia autorului

⁶⁰ I.Lotreanu, **Monografia Banatului**, pag. 317

⁶¹ I.D.Suci. R.Constantinescu, **op. cit.** pag. 231

⁶² Pr. V. Popovici, **Monografia comunei Pătaș**, Caransebeș, 1914, pag. 33.

⁶³ Pr. C.I. Buracu, **Din trecutul bisericilor din Almăj**, în F.D. nr. 20, 1932, pag. 6.

⁶⁴ Pr. D. Puia, **Biserici de odinioară**, manuscris în posesia autorului.

⁶⁵ Pr. P. Ciucur, **Cronica parohiei Prilipeț**, manuscris în posesia autorului.

lemn ar fi fost așezată la aproximativ 30 – 40 m de actuala biserică din zid. Când locuitorul Nicolae Novăcescu (1891 – 1974) nr.141 și-a săpat șanțurile pentru fundația casei au fost scoase la iveală resturi dintr-o cădelniță, vase sparte, pietre funerare (znamene) cărora localnicii nu le-au dat nici o importanță... Biserica veche a fost construită din lemn și a ars în războiul cu turcii din 1788 , cum au fost arse atunci și alte biserici”.

Documentele scrise apar mai târziu. În 1751 este amintită biserica din Prilipeț în care slujea preotul Gheorghe⁶⁶ și în 1757 când biserica de lemn este pomenită ca fiind ridicată sub episcopul Ioan Gheorghevici în

1750 paroh fiind Radu Popovici cu hramul Adormirea Maicii Domnului, sărbătoare păstrată și azi. Biserica de lemn este consemnată și la anul 1804 când în câteva sate almăjene avem deja biserici din zid⁶⁷.

Biserica era din bârne, avea două uși, patru ferestre și o turlă de lemn acoperită cu șindrilă în care se afla un clopot la anul 1758. Sf. masă era din lemn pe care se găseau acoperitoare țesute la război, două sfeșnice de lemn și unul de alamă, o cruce din lemn și un chivot tot din lemn. Proscomidierul era din scândură de stejar. Iconostasul era din lemn pe care se găseau patru icoane, două candelere de alamă, în fața icoanelor erau două sfeșnice din lemn. Biserica era încăpătoare, iar în pronaos se mai găseau încă trei icoane, păstrate până târziu în biserica de zid care a luat locul celei de lemn în anul 1831⁶⁸.

Biserica de lemn din Prigor – apare în documente la anul 1744⁶⁹ ridicată sub episcopul Isaia⁷⁰, confirmată în 1751, preot fiind Dumitrașcu, iar în 1757 Putna avea preot pe Dumitrașcu de unde deducem că servea și la biserica din Prigor. Este cea de a doua biserică de lemn pomenită, ca vechime, în documente.

⁶⁶ I.D. Suci, R.Constantinescu, **op. cit.** pag. 231.

⁶⁷ C.I. Buracu, **Din trecutul bisericilor din Amăj**, în F.D. nr. 20, 1932, pag. 6.

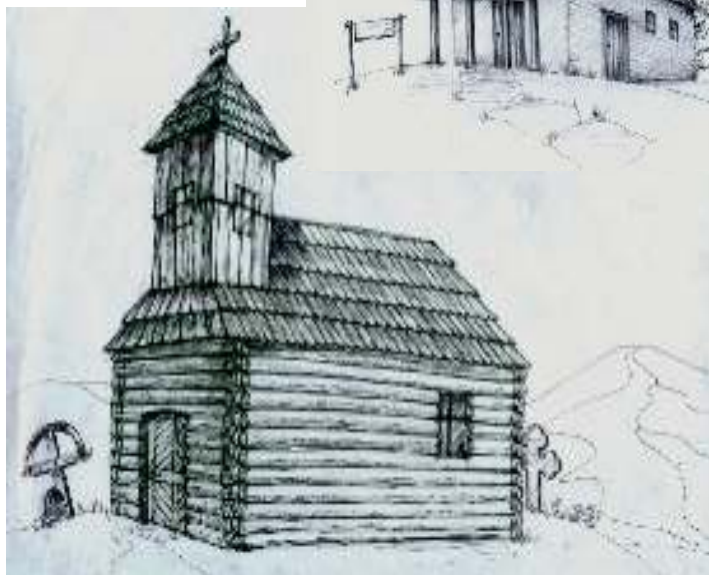
⁶⁸ Pr. D. Puia, **Biserici de odinioară**, manuscris.

⁶⁹ I.D. Suci, R.Constantinescu, **op. cit.** pag. 231.

⁷⁰ Isaia Anton (ovici), al Aradului (de la 1731), administrează Eparhia Caransebeșului între 1741 și 1748 când este ales mitropolit de Karlovitz.

„această biserică din bârne a fost pe locul unde era casa bisericii, arsă de turci în războiul din 1788, iar în locul ei s-a ridicat altă biserică din nuielă, cum erau și-n alte sate”⁷¹.

Biserica de lemn era în mijlocul satului, construită din bârne de stejar avea turn și un clopot. Era în exterior netencuită, acoperită cu șindrilă bătută peste scândura de stejar. Avea Hramul Sf. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu pe care îl are și acum biserica din Prigor. Biserica din Prigor are antimis tipărit în 1770 sub episcopul

Ioan Georgevici și dat parohiei sub Episcopul I. Sacabent la 24 august 1805 fiind sfințit pentru satul milităresc Prigor la anul 1792⁷².

Satul Putna – tradiția orală ne spune că în acest sat a existat până târziu un acoperiș de lemn în aer liber unde se făceau rugăciuni de preotul care venea de la Prigor, Putna fiind dintotdeauna filie a bisericii din Prigor. Satul Putna n-a avut

niciodată preot slujba religioasă fiind oficiată de câte un preot venit din altă parte.

⁷¹ Pr. C.I. Buracu, **Din trecutul parohiei Prigorului**, însemnare manuscris pe Evanghelia bisericii Prigor. N.Stoicescu, **Bibliografia localităților și monumentelor medievale din Banat**, Timișoara 1973 pag. 122.

„biserică din lemn sec. XVIII-lea arsă de turci în 1788”

⁷² Prot. Dr. Gh. Cotoșman, **Vechile antimise din bisericile Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului**, în M.B.nr.4 – 6, 1967, pag. 263.

Biserica de lemn din Rudăria – este menționată la anul 1750 când mai sunt amintite și alte două biserici de lemn cea din Prilipeț și Bănia. Statistica Eparhiei Caransebeșului din 1751 amintește despre biserica din Rudăria în care slujea preotul paroh Stanis(l)av⁷³, iar în cea din 1757 Rudăria avea biserică de lemn ridicată sub episcopul Ioan Gheorghevici în 1750, preot fiind același Stanislav Popovici cu Hramul Înălțarea Domnului.

Biserica era construită din bârne, era scundă, tencuită în exterior, avea un măreț turn clopotniță în vârful căruia era așezată o cruce mare din lemn. Intrarea era prin pronaos, iar în față avea un pridvor acoperit cu șindrilă ca și biserica. Din biserica veche de lemn s-au păstrat trei icoane care au fost apoi luate de biserica nouă. Pridvorul era o noutate pentru bisericile din zona Almăj și se pare că a fost construit la îndemnul preotului care a venit din „țară”⁷⁴. Prof. V.Nemiș precizează⁷⁵: „că biserica de lemn din Rudăria a fost lângă casa Dr. Ion Sârbu o dovedește și faptul că în anul 1978, când s-au săpat șanțurile pentru introducerea apei potabile, s-au găsit în zonă șapte schelete umane din fostul cimitir, care era în jurul bisericii de lemn”.

Biserica de lemn din Șopotu Vechi – „pe vechea vatră a satului, situată pe un platou la poalele dealului Lepcini, loc cunoscut sub numele de Stupină, tradiția consemnează existența unei biserițe din nuiete căptușită cu lut (pământ amestecat cu paie). În urma unei ploi torențiale biserica a fost

iat
la
au
tot
din

luată de furia apelor din ea s-au păstrat câteva icoane adunate vărsarea Ogașului în pârâul Șopot. Sătenii construit altă biserică din lemn în fața celei actuale care a fost incendiată în „răzmerița cu turcii 1788”. Tradiția orală este confirmată aici de descoperirea pietrei funerare (znamăn) a preotului Grigorie Badescu care semnează în matricolele bisericești încă din

⁷³ I.D. Suci, R.Constantinescu, **op. cit.** pag. 193.

⁷⁴ Pr. D. Puia, **Biserici de odinioară**, manuscris în posesia autorului.

⁷⁵ V. Nemiș, **Bisericile din Almăj**, manuscris în posesia autorului.

anul 1799, octombrie”⁷⁶ . Biserica din Șopot are Hramul Înălțarea Sf. Cruci (14 sept.), hram care a fost schimbat în anul 1827 de preotul Pavel Chimbir și pus în prima duminică după Înălțarea Sf. Cruci. La 18 aprilie 1756 episcopul Ioan Gheorghevici (1749 –1769) sfințește antimisul patriarhului Arsenie al IV-lea tipărit la Viena în 1743 pentru parohia Șopot⁷⁷ .

---

⁷⁶ Pr. P. Bogoevici, **Cronica parohială Șopot**, manuscris în posesia autorului.

⁷⁷ Prot. Dr. Gh. Cotoșman, **Vechile antimise din bisericile ...**, op. cit., pag. 281.

Cogaionon. Enigma „Muntelui sacru” al Geto-Dacilor

Cogaionon. The Mustery of the Sacred Mountain of Dacia

*Eugen Marius Fernolendt,
Cercul de Istorie, Clubul Pensionarilor, Timișoara*

Abstract

In this paper, the author makes a presentation of the volume entitled "Cogaionon, the holy mountain of Dacia" of the former Gurahontian jurist named Ion Bogdan. The author of Cogaionon sought to prove the sacredness of Mount Biharia in the Codru-Moma massif, as the true sacred mountain of the Dacians. This is the first, the only and true "sacred mountain" of the prehistoric world. Through its goals and the wealth of sources and documentary material used, this is a science book. Through the beauty of the new hypotheses it expresses, through the ability to revive the past and the power to stimulate the imagination of readers, this is a literary book.

Keywords: Cogaionon, Dacia, mauntain, hypothesis, materials, documents.

De-a lungul timpului s-au scris multe volume despre zona depresionară a Gurahonțului și a satelor care se găsesc în împrejurimi, dar, în același timp putem afirma că s-a scris foarte puțin, ținând cont de noua importanță economică și strategică a acestor sate.

În primul rând s-au apucat de scris băștinașii (nu întotdeauna scriitori), care cunoșteau foarte bine zona în care au trăit.

Și tot acești băștinași au scris o serie de cărți din diferite alte domenii.

În al doilea rând au fost scriitorii nebăștinași, care au cunoscut îndeaproape această depresiune, au îndrăgit-o și și-au publicat impresiile în volume frumos realizate.

Despre toate aceste cărți scrise de băștinași și nebăștinași, Dl. Dr. Ing. Oarcea Zeno, cu un efort deosebit le-a adunat aproape pe toate și a scris despre ele o carte intitulată : „Gurahonț. Scurtă cronică a înscrisurilor”, ce a apărut la Timișoara, tipărită în condiții foarte bune, în anul 2018.

Cartea cuprinde o inventariere a majorității scriiturilor despre depresiunea Gurahonț și alte subiecte, cu o analiză critică sumară și cu posibilitatea de a fi completată cu lucrări mai recente ce au scăpat atenției observatorului (1)

Această „cronică a înscrisurilor„ rămâne prima și cea mai reușită încercare de a aduna într-un tot unitar, autorii și cărțile lor despre Gurahonț și alte subiecte, putând constitui un model de scriere de acest gen.

În semn de recunoștință pentru toate aceste scrieri, pe „falezele panonice” de la intrarea în Depresiunea Gurahonțului ar trebui să se scrie cu litere mari numele celor care, prin pana lor măiastră au reușit să creeze un tablou vibrant care te farmecă atunci când îl vezi sau când citești despre el.

Din șirul de scriitori băștinași, m-am oprit asupra unei personalități deosebite din punct de vedere intelectual, politic, organizatoric și literar, care a însemnat ceva pentru populația acestei depresiuni și despre care s-a vorbit mai puțin, față de eforturile depuse de acesta .

Este vorba de juristul Ion Bogdan, fiu al acestor meleaguri, care s-a născut în ziua de 04.03.1903, în satul Iosășel – Gurahonț.

Între anii 1913 -1921 urmează Școala primară în satul Iosășel, apoi Liceul din Beiuș și Liceul Moise Nicoara din Arad.

Între anii 1922-1926 este student al Facultății de Drept de la Cluj, apoi face armata la Școala de Ofițeri de Rezervă de la Craiova.

Din primi ani de studenție, participă la mișcările studențești din Cluj, iar în anul 1926 intră în politică și în calitate de „bărbat de încredere” al Partidului Național Țărănesc este repartizat în circumscripția electorală Vârfurile.

În anul 1931 este pus pe lista PNȚ pentru alegeri în plasele Hălmagiu și Gurahonț, iar pentru Congresul PNȚ duce la Arad un număr de loo de persoane, pe jos, pe timp de iarnă ca să voteze.

În calitate sa de deputat și fiind ajutat de Cicio Pop, reușește să promulge în parlament două legi și anume:

- Dreptul moșilor de a-și vinde produsele în zona de câmpie ;
- Reducerea cu 50% a transportului pe CFR pentru moși, pe linia Arad – Brad.

Din punct de vedere literar și științific au rămas de la el următoarele lucrări:

- „ Spicuri din trecutul satului Iosășel „;
- „Amintiri „

Aceste două lucrări nu au fost publicate și nici nu au fost pregătite pentru tipar. Sunt într-o stare deplorabilă, rupte și nelagate, aruncate pe raftul unei biblioteci.

În aceste pagini, autorul scoate în evidență printre altele, importanța satului Iosășel din punct de vedere arheologic, unde s-au găsit obiecte din piatră, pentru ca mai târziu, vetrele de foc și resturile găsite în jur să demonstreze trecerea spre prelucrarea cremenei și transformarea acesteia în arme de apărare și atac, precum și obiecte de lux (ciocane din piatră și cremene, finisate și lustruite).

Aceste obiecte reprezintă opera incontestabilă a omului primitiv de acum 8-10 milenii, când acest hotar devenise un centru de producere a armelor și uneltelor prelucrate de om din cremene.

Pe lângă activitatea politică în cadrul Partidului Național Țărănesc, colaborând fructuos cu președintele Iuliu Maniu, Ion Bogdan a dus și o susținută activitate științifică și de cercetare.

Rezultatele cercetării sale au fost editate cu ajutorul Profesorului Iosif Constantin Drăgan și au fost publicate prin Editura Nagard din Milano.

În această publicație se prezintă o nouă și îndrăzneță teorie istorico-fundamentală în care autorul caută să dovedească sacralitatea Muntelui Biharia din masivul Codru-Moma, unde se discută și apariția primei scrieri din lume, precum și inițierea studiilor de mitologie.

De-a lungul a mai bine de 110 pagini, folosind din plin metoda comparației și alte metode științifice apropiate de istorie, Ion Bogdan a scris următoarele lucrări:

- „Cogaionon,” Muntele sacru „ al Daciei și
- „ Thrinakia” sau locul de origine al mitologiei.

Aceste două lucrări, se prezintă ca și o problemă dificilă, pe care însăși autorul le-a făcut să fie așa, mai ales datorită legăturii dintre toponimicele Iosaș și Iosășel și personajul mitologic Ianus-Armis-Aria-Uran și Iosa sau Iova.

Autorul susține că bazat pe datele și denumirile topografice aflate până azi pe aceste locuri, adică pe platoul satelor Feniș, Iosășel, Valea Mare, Zimbru, Baltele, Gura Văii și Pleșcuța, aici s-ar fi născut pe la sfârșitul Paleoliticului, o cultură și o civilizație preistorică, atunci când omul a ajuns să își confecționeze și topoare șlefuite din cremene, ce se constituiau în podoabe de lux.

Această cultură și civilizație moral -religioasă și social- politică s-a răspândit apoi în Europa , Asia și Nordul Africii.

Muntele Biharia a fost considerat sfânt și de aceea a fost denumit și sacru.

În prefața la cartea „Cogaionon the „ holy mountain „ of Dacia, Editura Nagard face câteva remarci în legătură cu textul respectiv.

„Cogaionon,, este o carte de mitologie Indo-Europeană, preistorică, filologică și etnologică.

Prin scopurile ei și bogăția de surse și materiale documentare folosite, este o carte de știință.

Ciudata frumusețe a noilor ipoteze pe care le exprimă înainte, în abilitatea ei de a reînvia trecutul, în puterea ei de a stimula imaginația cititorilor, aceasta este o carte literară.

Oferindu-ne nouă asociațiile lexicale și derivațiile sale, Ion Bogdan deschide noi căi de prospectare și interpretare pentru istoria culturii europene.

În Geografia sa (VII.3.5) Strabo scrie despre Cogaionon, muntele sacru al Dacilor.

Până mai recent s-a admis că au existat mai multe locuri pe teritoriul Daciei în formare, unde se presupune că a existat acest munte.

Mai aproape de secolul XVIII, D. Anville, într-o lucrare a sa, presupune că acest munte a fost undeva în Carpații Moldovei, unde se afla sub numele de Vârful Kaszon sau Kaszin (3).

Alexandru Borza, menționează acest munte în lucrarea sa: „Banatul sub Romani”, considerând că acesta este identic cu Gugu Peak, care se află la est de Caransebeș (4).

Constantin Daicoviciu crede că acest munte sacru este identic cu dealul numit Grădiștea Muncelului, unde se găsesc ruinele cetății Sarmisegetusa și unde arheologii au descoperit mai multe locuri sacre.

Scriitorul roman Varo ne spune că în îndepărtata antichitate, literele C și G au fost în mod frecvent amestecate.

Dedicat zeului lor, pe care populația locală îl numea Ion, vârful sau cuca din Cu-cur-beta, a fost deseori denumit Cuca lui Ion sau Cocaion, deformat de către Greci și pronunțat greșit prin cuvântul Cogaionon.

Multe alte înălțimi din această țară au fost dedicate lui..

De asemenea, Strabo a menționat: A fost numit Cogaionon și același nume la luat și râul care îl străbate (VII.5).

Tradiția muntelui sacru a fost mai mult păstrată în mitologia orientală, decât de către populațiile europene.

În Prefața volumului, autorul arată că principalul obiectiv al acestei lucrări este acela de a semnală și a ilustra numeroasele urme ale cultului

mitologic, cu material provenit din folclor, din terminologia geografică, din artele decorative ale popoarelor care locuiesc în văile celor trei Crișuri și pe pantele vestice ale Carpaților vestici, pentru a-și împodobi hainele lor și pentru inscripții și efigii pe monedele dacice care se produc în aceste locuri.

Daco-Geții, ramura de nord a popoarelor tracice, practicau religia lor așa cum au învățat de la strămoși: în locuri considerate divine, pe crestele munților înalți.

Fiecare divinitate avea un vârf dedicat ei și în anumite zile se celebrau festivități în onoarea lor, aceste practici fiind cunoscute ca și cultul zeilor montani.

Urme ale acestor festivități au ajuns până în timpurile noastre, sub forma festivităților cunoscute drept târguri sau bâlciuri.

Despre acest cult al Geto-Tracilor, Herodot referă în cartea sa „Istoriile sale,, (Cartea IV, 93-96). În aceste povestiri, Herodot vorbește despre Zamolxis, zeul Geto-Trac, considerat de popor ca fiind la fel cu Gebeleizis.

Cultul lui Zamolxis a fost celebrat la fiecare cinci ani prin impresionante și senzaționale ceremonii, unde în fiecare an, un mesager a fost trimis la zeu.

Concluzii

Numeroasele date, tradiții și semnele speciale de pe efigiile monedelor dacice cu inscripțiile Armis-Bazil, Armis-Ionas, au tendința de a ne arăta nouă că pe teritoriul pe care a fost prima dată Dacia, a trăit un lider sau rege numit Armis (I-ul).

Aceasta ca un rezultat al meritelor sale de prim organizator și lider al statului și ca primul om care a știut cum să interpreteze fenomenul celest. Un cult s-a format în urma lui, a fost zeificat și multe onoruri i-au fost aduse în final.

Memoria acestor festivități este reținută și astăzi sub forma unor sărbători care poartă numele de Armindeni și se țin la 1 mai în fiecare an.

Armis, care este identic cu Janus și Uranus a obținut titlul de „primul și cel mai bătrân zeu” și „zeul –zeilor,, și în final Ianus–pater.

Acest munte numit Biharia este una dintre cele mai interesante creații ale naturii.

Cele două vârfuri ale muntelui sugerează forma bisericilor creștine cu crucile lor, precum și forma turnurilor, partea de vest fără ascuțisuri, iar partea de est ca o catedrală.

Într-o serie de tradiții, legende, nume geografice și simboluri de pe efigiile monedelor dacice care poartă imaginea lui, nu este dificil de

identificat muntele sacru al Geto-Dacilor, care este identic cu vârful Biharia numit și Cucurbeta, vârful cel mai înalt al Munților Apuseni.

În mitologia antică se imagina ca fiind locul tronului zeului Ianus-Armis-Uranus, care este plasat deasupra universului.

Mitologia i-a dat muntelui sacru Biharia, numele de Cuc-ur-beta, o combinație a două cuvinte cuca (vârfuri) în mijlocul cărora era silaba ur (de la Uranus), care este înălțimea cea mare. Partea din urmă a numelui este litera B, or beta, a cărei origine este aici și nu printre Fenicieni.

Strabo i-a dat numele de Cogaionon, o simplă descompunere a propoziției "Cuca lui Ion,,.

Armis a fost primul care a învățat poporul să formeze cuvinte și să dea nume locurilor în acord cu formele orografice și topografice și tot el a sugerat cum să se creeze și să se interpreteze primele litere din alfabet – A,B,C,(G).

Pentru prima oară, mulțumită ideilor sale s-a realizat o conexiune spirituală între popoarele preistorice de pe trei continente din lumea antică.

Toate exemplificările , corelațiile și comparațiile folosite de autor, în sprijinul afirmațiilor sale, există în textul acestui volum, dar ele sunt așa de numeroase încât nu pot fi trecute în câteva pagini.

Bibliografie

1. Oarcea Zeno, dr. ing.: „Gurahonț. Scurtă cronică a înscrisurilor,, Editura Solness, Timișoara, 2018.
2. Strabo: *Geography*, VII, 3.7.
3. Anville, D.: *Memorii asupra noțiunii de Geți și asupra Pontifului care adora această națiune*.
4. Borza Alexandru: *Banatul sub Romani*.

Drumul către chintesența culturii românești: „Enciclopedia Română” – 120 de ani de la apariție

The Path to the Quintessence of the Romanian Culture: "The Romanian Encyclopaedia" - 120 Years from Its Printing

Ioana Nistor¹

Abstract

The first Romanian Encyclopaedia (also known as the ‘ASTRA’ Encyclopaedia) was published in Sibiu, in fascicles and in three volumes between 1898-1904. The Encyclopaedia, particularly important for the Romanian culture, was coordinated by the journalist Cornel Diaconovici and was accomplished under the auspices of ‘The Transylvanian Association for the Romanian Literature and Culture of the Romanian People’ (ASTRA). The present research focuses on identifying the difficulties and challenges against the first Romanian encyclopaedia, designed to promote the cultural progress of the Romanian people, and that is still considered nowadays as one of the Romania’s most valuable literary and cultural works.

Keywords: Transylvania, ASTRA, Romanian Encyclopaedia, culture, progress, freedom.

Introducere

„Crescere și cultură!” reprezintă cele două obiective majore pe care și le-a însușit ca program, „Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” (ASTRA) deoarece, așa cum se afirmă în revista *Transilvania*², popularizarea în rândul maselor a științelor și artelor, precum și „lățirea cunoștințelor folositoare”

¹ Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Biblioteca Universitară „Tudor Arghezi”.

² *Transilvania*, anul XXVI, nr. 2, Sibiu, 15 februarie 1895, p. 1, <http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/transilvania/>.

reprezintă cele mai eficiente și mai puternice metode pentru „promovarea progresului cultural ale unui popor”.

Analiză și interpretare

Proiectul „Enciclopedia Română” a reprezentat o preocupare firească a promotorilor culturii românești din Transilvania, iar în ședința Comitetului Central, s-a prezentat proiectul pentru editarea primei enciclopedii românești. La 7 februarie 1895, „Asociațiunea...” decide editarea unei „*enciclopedii populare*”, care „va fi publicului cetitor român un sfetnic și conducător pe toate terenurile științelor și artelor”. Această sarcină dificilă i-a fost încredințată dr. Corneliu Diaconovici (1856-1923), alături de rugămintea comitetului ASTRA de a fi ajutat „la realizarea acestei întreprinderi importante pentru dezvoltarea culturală a poporului nostru”. Apelul „Asociațiunii”, semnat de Ioan Micu Moldovan, președinte, și secretarul Vasile Bologa, a fost publicat în revista „Transilvania”. În „Raportul general despre activitatea comitetului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român în decursul anului 1894”³, secțiunea dedicată publicațiilor „Asociațiunii”, se menționează că „sub tipar se află” și Enciclopedia română, care va avea un caracter „eminamente *naționalu*”, tratând în primul rând „ceștiunile de interesu curatu românescu”, iar structurarea lexicală va prezenta „o fidelă oglindă despre întregu trecutulu și presentulu poporulu românû”. Se precizează că, în urma apelului din februarie, aproximativ 100 dintre „cei mai valori scriitori români, între cari numeroși membrii ai Academiei Române, profesori universitari și dela scolele nostre medii, precum și mulți alți bărbați de sciințe și litere” s-au angajat „cât mai îndestulitore” în realizarea acestui proiect editorial. Procesul de tipărire era în desfășurare, precizându-se că „preste câte-va luni se va pute începe publicarea opului”, completat în extenso de „circa 120 cole de tiparu”. Enciclopedia urma să apară în fascicule lunare pe parcursul a 2 ani. Apelul publicat anterior adresa cititorilor rugămintea de a contribui financiar la realizarea enciclopediei, însă în raportul „Asociațiunii” se anunță încheierea unui contract cu „cunoscuta și binemeritata librăria W. Krafft” din Sibiu, care scutea ASTRA de orice angajament financiar în acest demers editorial.

Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român.

Nr. 203/534 ex 1895.

³ *Transilvania*, anul XXVI, nr. 9, Sibiu, 15 septembrie 1895, p. 271.

Cătră publicul cetitor român.

Enciclopediile populare în timpul mai nou se numeră aproape la toate popoarele culte între cele mai lățite și căutate scrieri, cari au contribuit și contribue pe de ce merge tot mai mult la popularizarea științelor și artelor și la lățirea cunoștințelor folositoare. Publicul cetitor, vădând nenumeratele foloase ce i-le oferă aceste publicațiuni, cari se editează neîntrerupt în toate limbile culte, caută tot mai mult să-și asigure acești buni sfetnici pentru trebuințele sale zilnice, și astfel producțiunea literară pe acest teren — atât cu privire la numărul cât și la întinderea scrierilor — a luat dimensiuni extraordinare.

La 23 noiembrie 1895, în ședința de la Sibiu a comitetului ASTRA, C. Diaconovici prezintă un raport privind stadiul în care ajuns lucrările pregătitoare pentru editarea Enciclopediei, precizând că la „începutul anului viitoru se va pute începe cu tipărirea fasciculului primu”. Comitetul autorizează publicarea în „Transilvania”, revista „Asociațiunii”, „invitarea la prenumerațiune” a despărțămintelor în scopul ca „aceste să fie provocate a se îngriji în cerculu lor pentru lățirea opului”⁴.

În anul 1896, stagiul editării Enciclopediei era întârziat din cauza că „unii colaboratori nu au putut termina la timp registrul titlilor unor ramuri științifice”, însă se afirma că fasciculul I va apărea „nesmintit” în decursul anului. Numărul colaboratorilor a crescut cu încă 21 de personalități ale vieții științifice și literare, ceea ce dovedește faptul că demersul „Asociațiunii” se bucura de simpatia și sprijinul elitelor românești ale vremii⁵. Comenzile puteau fi trimise la biroul „Asociațiunii” sau la editorul W. Krafft din Sibiu, stipulându-se că se dorea un număr cât mai mare de abonamente deoarece „suma destinată pentru *ilustrațiuni* crește în proporție cu abonamentele” asigurate înainte de începerea tipării.

În același an, articolele cuprinse la litera „A” au fost predate la redacție, urmând să intre sub tipar. Aspectul estetic al lucrării reprezenta o cerință important și din acest motiv, la tipografia Krafft, se realizează probe tipografice care sunt „forte frumoase”. „Șirul autorilor” se dezvoltă din nou cu „puteri distinse”, însă a suferit și o „perdere gravă în persoana Dlui Victor Vlad, (Delamarina)”, poet și scriitor bănățean care a sprijinit editarea Enciclopedie până „în ultimele clipe ale vieții sale”⁶.

⁴ *Transilvania*, anul XXVI, nr. 12, Sibiu, 15 decembrie 1895, p. 436.

⁵ Lista noilor colaboratori este publicată în *Transilvania*, anul XXVII, nr. IV-V, Sibiu, aprilie-mai 1896, p. 436.

⁶ *Transilvania*, anul XXVII, nr. VI, Sibiu, iunie-iulie 1896, p. 192.

Cu prilejul Adunării generale a ASTRA de la Lugoj, primul fascicol al „Enciclopediei Române” a văzut lumina tiparului „după lucrări pregătitoare de preste un an”, colaboratorii lucrând „cu mult zel și abnegațiune”, iar „tipărirea opului în condițiuni atât de splendide” cu „hârtia fină, format elegant și modern, tipar curat și plăcut”⁷, a fost realizată la tipografia Krafft, care avea deja sub tipar și cel de-al doilea fascicol, ilustrațiunile fiind executate la „renumita firmă Angerer et Göschl” din Viena, hărțile geografice la „stabilimentul artistic F. A. Brockhaus din Lipsca” (Leipzig-n.n.) în condiții grafice deosebite⁸. Revista „Transilvania” publică și extrase din recenzia apărută în publicația „Liga Română”⁹ din București, care afirmă că prima fasciculă de 88 pagini a Enciclopediei Române prezintă o „execuțiune tehnică” excepțională, conținutul fiind selectat „cu multă pricepere”, fiind evidențiate intrările „academia, aer, Africa, Abrud, Alba-Iulia, Albina”, care sunt „mai pe sus de orice laudă”. Importanța unei Enciclopedii scrise de români pentru români reprezintă o etapă evolutivă în dezvoltarea culturii românești și în „pregătirea unei stări de emancipare pentru conștiința noastră națională”. Sunt reproduse și fragmente din recenzia tipărită în publicația „Unirea”¹⁰ din Blaj, care recomandă „să nu lipsească dela nici un om cu carte”, fiind „întâia lucrare de felul acesta făcută la noi”¹¹. Apariția primei fascicule, recenzată amplu și elogios și în „Gazeta Transilvaniei”¹², este răspunsul asumat de ASTRA în problema necesității unei enciclopedii: „da! este cu cale să se publice și românește o enciclopedie, căci avem mare trebuință de ea și forte bine a făcut Asociațiunea, că a luat această întreprindere sub aripile sale, căci e lucru bun ce face...”¹³.

⁷ *Gazeta Transilvaniei*, anul LIX, nr. 243, 3/15 noiembrie 1896, p. 6.

⁸ *Transilvania*, anul XXVII, nr. IX, Sibiu, octombrie-noiembrie 1896, pp. 229-232.

⁹ „*Liga Română*” (16 iunie 1896 – 2 ianuarie 1900), București „organ al Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor”, se transformă din ziar în revistă (5 ianuarie 1897), conducere: G. Bogdan-Duică, Nerva Hodoș. În *Istoria jurnalismului din România în date*, coordonator: Marian Petcu, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 680.

¹⁰ „*Unirea. Foaie bisericească-politică*” (1891-1945) apare la Blaj, săptămânal (3 ian. 1891 - 26 ian. 1918; 20 nov. 1918 - 24 mart. 1945). Redactor responsabil: V. Hossu, redactor: Al. Grama. În anii 1918 și 1919, „*Unirea*” devine cotidian al Consiliului Național din Blaj. Publicație antijunimistă. În *Ion Hangiu, Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 297.

¹¹ *Transilvania*, anul XXVII, nr. IX, Sibiu, octombrie-noiembrie 1896, pp. 229-232.

¹² *Gazeta Transilvaniei*, anul LIX, nr. 243, 3/15 noiembrie 1896, pp. 5-6.

¹³ *Transilvania*, anul XXVII, nr. 10, Sibiu, decembrie 1896, pp. 243-246.

Suplimentul publicației „Transilvania”¹⁴ include în „Partea Oficială”, apelul aprobat de comitetului ASTRA la 23 noiembrie 1895¹⁵, „Invitare la prenumerațiune”¹⁶, având în vedere faptul că firma W. Krafft și-a asumat, prin contract, riscul financiar de a edita Enciclopedia, și arată importanța abonamentului „anticipativ”, prețul fiind:

	„p. Austro-Ungaria”	„p. România”
pentru 2 tomuri	15 florini	40 franci
pentru 1 tom	8 florini	20 franci
pentru 1 fascicol	1 florin	2.50 franci

Apelul argumentează însemnătatea unei asemenea lucrări ce include ansamblul cunoștințelor fundamentale teoretice, structurată după „sistemul așa numitelor „lexicone de conversațiune”, în articoli populari și concisi, aranjați după alfabet, informațiuni cât mai exacte despre trecutul poporului nostru, despre stările și instituțiunile sale actuale și totodată despre tote cestiunile de interes general”. Este publicată și lista, „deocamdată încă necompletă”, a savanților și literaților români care și-au dat concursul, fiind precizat și faptul că „Enciclopedia Română” va apărea în două volume „cu estensiune de circa 120 de cole de tipar, format 8° mare, și va apare în fascicoli de câte 6 cole (100 pagine), în decurs de circa 2 ani, cu numeroase ilustrațiuni și hărți”.

În secțiunea „Publicațiuni literare” al Raportului general despre activitatea comitetului central al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, precum și al Raportului comisiunii pentru examinarea raportului comitetului central de pe anul 1895, având în vedere faptul că Enciclopedia reprezintă „o primă încercare de această natură”, se recunoaște posibilitatea „negreșit” a multor „scăderi”, însă datorită numărului mare de „distingși autori români”, lucrarea monumentală va avea „un bun început și va aduce poporului nostru și progresului seu cultural servicii însemnate și reale”¹⁷.

Același supliment al revistei „Transilvania” publică Procesul-verbal al ședinței comitetului „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” (Sibiu, 2 ianuarie 1896), în care se consemnează că, în cadrul ședinței comitetului local al Despărțământului din Blaj, s-a luat la cunoștință apelul pentru realizarea de abonamente emis de Comitetul

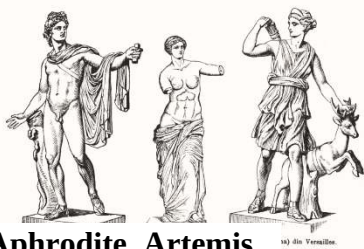
¹⁴ *Transilvania*, anul XXVII, supliment. Partea oficială, Sibiu, 1896, pp. II-VII.

¹⁵ *Transilvania*, anul XXVI, nr. 12, Sibiu, 15 decembrie 1895, p. 436.

¹⁶ Apelul este semnat de Dr. Ilarion Pușcariu m. p., vice-președinte. Dr. V. Bologa m. p., secretar II.

¹⁷ *Transilvania*, anul XXVII, supliment, Partea oficială, Sibiu, 1896, pp. LVII-LVIII.

Central al ASTRA, care a fost distribuit „între membrii prezenți ai comitetului”¹⁸. Despărțământul din Mediaș adoptă aceleași măsuri, conform protocolului adunării generale, reținând taxele ce vor fi colectate „dela membrii ajutători și venitele dela petreceri, din cari de astă-dată să se procure pentru despărțământ și „Enciclopedia română”¹⁹. Este inițiată o adevărată campanie de popularizare a lucrării, în special de realizare a abonamentelor care asigurau din punct de vedere financiar, tipărirea fasciculelor și a volumelor. Astfel, la 6 noiembrie 1896, în ședința Consistoriului arhidiecezan de la Sibiu, Ilarion Pușcariu, vicar al Arhiepiscopiei Sibiului între anii 1889-1922, emite o circulară prin care se anunță inițiativa ASTRA și editarea primei fascicule a Enciclopediei

Române, către oficiile protopresbiteriale și parohiale, insistând „acestei scrieri folositoare” care oferă „publicului cetitor o icoană fidelă a stărilor poporului nostru, în trecut și în prezent”, recomandând abonarea bibliotecilor școlare²⁰, achitând totodată 15 florini pentru un exemplar „pe seama bibliotecii arhiepiscopiei române-ortodoxe din Sibiu”²¹.

La 8 noiembrie 1896, Victor Mihaly de Apșa, arhiepiscop al Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș și mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma, recomandă printr-o circulară, „abonarea „Enciclopediei Române” pentru bibliotecile parohiilor și ale protopopiatelor²², iar la 15 noiembrie,

Despărțământul din Sighișoara, în cadrul adunării generale, adoptă măsurile necesare pentru realizarea abonamentelor la Enciclopedia Română²³.

În anul 1897, luna martie, revista „Transilvania”, sub titlul „ASTRA (Știri din sânul Asociațiunii)”, anunță viitoarea apariției a celui de-al treilea fascicol din „Enciclopedia Română”, cuprinzând articole „de sub inițialele

¹⁸ Ibidem, p. XXVII.

¹⁹ Ibidem, p. CXXXIV.

²⁰ *Transilvania*, anul XXVII, nr. 10, Sibiu, decembrie 1896, p. 246.

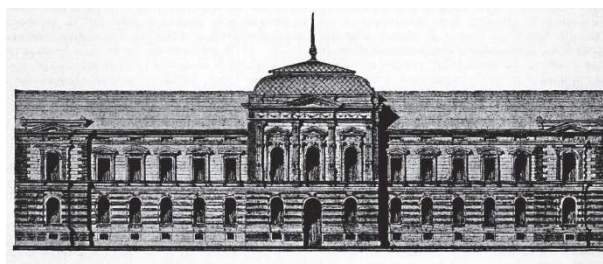
²¹ *Transilvania*, anul XXVIII, supliment, Partea oficială, Sibiu, 1897, p. 8.

²² *Transilvania*, anul XXVII, supliment, Partea oficială, Sibiu, 1896, p. CLIX.

²³ Ibidem, p. CLVII.

An-As”, cu numeroase ilustrații, printre care se regăsesc: Apollon, Aphrodite, Artemis sau seminarul român din Arad, cu articole „de interes special românesc”, precum „Arămânii de Gustav Weigand, Arad (comitatul, orașul și diecesa), Argeș, etc.”. Este precizat și faptul că pregătirea celei de-a patra fascicule „se vor începe imediat”²⁴, fiind încheiat în primăvara anului 1897, finalizând intrările de la litera „A” și incluzând „aproape 500 articole cu inițiala B”, „o excelentă hartă a Asiei” și numeroase ilustrații²⁵.

În Raportul privind „producțiunea literară română în Transilvania”²⁶ (1 iulie 1896-1 iulie 1897) se menționează următoarea descriere bibliografică: „**Diaconovich, Corn. Dr.:** (sub ausp. „Asociațiunii Transilvane”), „*Enciclopedia Română*”, fasc. I-V. (art. A. – Beu...) cu 3 harte și num. ilustr. W. Krafft, Sibiu, 480 pag. 5 fl.”, concepția și editarea înaintând „cu pas încet dar sigur”, având în vedere și faptul că autorii nu erau remunerați pentru activitatea depusă – „e lucrată și redigată numai de puteri benevole”²⁷.

Seminarul român din Arad.

Enciclopedia Română, volumul I, p. 225.

„Consemnarea publicațiilor intrate la biblioteca „Asociațiunii...”, anunță că, în al doilea semestru al anului 1897, și fascicula V face parte din fondul de carte, fiind „don. (donată-n.n) de direcțiune”²⁸, iar în primul semestru al anului 1898, sunt incluse și fasciculele 6-8, primite în același mod²⁹.

La sfârșitul anului 1897, ASTRA anunță apariția fasciculei 6, (pag. 473-568), cu un conținut consistent (peste 1.100 articole sub litera „B”), care, prin complexitatea sa, generează o imagine „destul de elocventă pentru aprețierea însemnătății deosebite și a dimensiunilor uriașe ale acestei întreprinderi, unice în literatura română”, motiv pentru care firma Kafft a instalat o „tipografie proprie” pentru editarea Enciclopediei și, începând cu 1898, „fasciculele se vor pute publica la interval de 6 săptămâni”³⁰. Procesul verbal al ședinței

²⁴ *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 2, Sibiu, martie 1897, p. 48.

²⁵ *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 3-4, Sibiu, aprilie-martie 1897, p. 72.

²⁶ *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 7, Sibiu, august-septembrie 1897, p. 118.

²⁷ *Ibidem*, p. 124.

²⁸ *Transilvania*, anul XXIX, nr. 1, Sibiu, ianuarie-februarie 1898, p. 18.

²⁹ *Transilvania*, anul XXIX, nr. 4, Sibiu, mai 1898, p. 75.

³⁰ *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 9-10, Sibiu, noiembrie-decembrie 1897, p. 216.

comitetului ASTRA din 2 decembrie 1897 consemnează că Despărțământul din Dicio-Sân-Martin³¹ a decis în ședința sa din 15 august, abonarea „din mijloacele sale”³².

Coordonatorul Enciclopediei, Cornel Diaconovici, în raportul său privind „producțiunea literară română din patrie în timpul dela 1 Iulie 1897-1 Iulie 1898”³³, anunță apariția tomului I al Enciclopediei Române, lansat cu ocazia Adunării generale a ASTRA de la Băile Herculane. Volumul include peste 10.000 de articole, cu 9 hărți și anexe, precum și „111 ilustrațiuni în text și are o extensiune de 1904 columne”³⁴, cu descrierea bibliografică: „*Diaconovich, Conrel Dr.: Enciclopedia Română*, tomul I. (ilustr.), ed. I. 8°duplu, pag. 952, prețul fl. 10. – (cu 9 harte și planuri și 111 ilustr. în text), W. Krafft, Sibiiu”³⁵.

În raportul lui C. Diaconovici privind „mișcarea literară română din patrie dela 1 Iulie 1898-1 Iulie 1899”³⁶, este inclusă și apariția fasciculelor 11-16, cu descrierea: „*Diaconovich Corn., Dr.: Enciclopedia Română*, fasc. XI-XVI ediț. 1, 8°, pag. 576, prețul fl. 6.-, (Rec. în „Conv. lit.” 1898, în „Liter. și Arta Rom.” 11/533 și în revista „Tinerimea Română”) III. W. Krafft, Sibiiu”³⁷. Diaconovici precizează că editarea a ajuns la litera G, lucrarea cuprinzând „aproape 20.000 articole cu numeroase ilustrațiuni și harte” și „pe jumătate este deja terminată”, iar renumele „Enciclopediei române” a ajuns „departe preste hotarele țerii”³⁸. Conspectul privind publicațiile intrate în fondul de carte al Bibliotecii „ASTRA”, „semestrul II al anului 1898” include fasciculele 9-12, fiind din nou precizat „don. de direcț. publicațiunii”³⁹. În primul semestru al anului 1899, Nicolae Togan, bibliotecar al „Asociațiunii”, precizează că fasciculele 13-13 sunt înregistrate în fondul de carte al bibliotecii sibiene⁴⁰, iar în semestrul 2, sunt donate fasciculele 15-18⁴¹.

În luna mai 1900 apare fascicula 20, care încheie tomul al II-lea, incluzând 8.402 articole, „cu 1 hartă, 2 adnexe și 20 ilustrațiuni în text.

³¹ Azi localitatea Târnăveni, județul Mureș.

³² *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 9-10, Sibiu, noiembrie-decembrie 1897, p. 276.

³³ *Transilvania*, anul XXIX, nr. 6, Sibiu, august 1898, p. 113.

³⁴ *Ibidem*, p. 139.

³⁵ *Ibidem*, p. 130.

³⁶ *Transilvania*, anul XXX, nr. 7, Sibiu, iulie-august 1899, p. 221.

³⁷ *Ibidem*, p. 240.

³⁸ *Ibidem*, p. 249.

³⁹ *Transilvania*, anul XXX, nr. 9, Sibiu, noiembrie 1899, p. 14.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 102.

⁴¹ *Transilvania*, anul XXXI, nr. 1, Partea oficială, Sibiu, ianuarie 1900, p. 15.

(Titlii Copepode-Keman)”⁴². Firma Krafft este menționată ca loc de achiziție pentru Austro-Ungaria, iar depozitul general pentru România este librăria E. Storck din București, cei interesați plățind 23.20 coroane pentru volumul „legat”, respectiv 20 coroane pentru cel „broșurat” (Austro-Ungaria), iar pentru România, prețul era de 25 lei, respectiv 28, 50 lei.

Deși au existat și critici referitoare la Enciclopedie, „resultatul obținut ... este destul de mulțămitor”, incluzând „un inventar foarte bogat de cunoștințe dintre cele mai indispensabile pentru fiecare Român cult” și chiar dacă neamului românesc este separat prin „hotare politice”, importanța lucrării este deosebită „și din punctul de vedere al *unității culturale a poporului român*”.

În Procesul verbal al ședinței ordinare a Comitetului central al ASTRA din 5 iulie 1900 se consemnează raportul dr. Ilarion Pușcariu care raportează că, în decursul lunii mai, volumul al II-lea a fost finalizat și conform propriilor verificări, lucrarea „stă pe un nivel literar mulțămitor și a fost redigată cu toată îngrijirea posibilă”, deși au existat unele erori ce vor fi corectate în cadrul secțiunii „Addenda și Corrigenda”, „adnexate la finea fiecărui volum” de către „autori bine plătiți și competenți”⁴³.

Repertoriul bibliografic privind producția literară română „din țeară pe timpul dela 1 Iulie 1899 până la 30 Iunie 1900” prezintă și descrierea bibliografică al celui de-al doilea volum al „Enciclopediei Române”: „Dr. C. Diaconovich: „**Enciclopedia română**” tom. II., form. 8°, pag. 500, prețul broș. 20 cor., leg. 23 cor. 20 fil. Tip. W. Krafft, Sibiu”⁴⁴.

Tot în anul 1900, revista „Transilvania” publică rezultatele tragerii la sorți a Loteriei Casei Naționale (7/20 octombrie 1900), iar în „Descrierea obiectelor câștigate” se află și 20 de premii, constând în „Enciclopedia Română, vol. 1-3”⁴⁵.

---

⁴² *Transilvania*, anul XXXI, nr. 5, Sibiu, mai 1900, p. 130.

⁴³ Publicat în revista *Transilvania*, anul XXXI, nr. 6, Sibiu, iunie 1900, p. 66.

⁴⁴ *Transilvania*, anul XXXI, nr. 8, Partea oficială, Sibiu, august 1900, p. 164.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 205-208.

Lista tragerii la sorți
a
Loteriei Casei Naționale.
7/20 Octombrie 1900.

Nr. eur.	Numerii trași la sorți	Valoarea câștigurilor	Descrierea obiectelor câștigate
113	50484	10	1 chibritelniță, argint.
114	52206	75	1 Enciclopedia Rom. vol. 1—3.
115	52285	20	1 broșă de aur.
116	53185	75	1 Enciclopedia Română vol. 1—3.
117	54016	75	1 Enciclopedia Română vol. 1—3.
118	54039	10	1 portmoneu pentru coroane, argint.
119	54593	20	1 broșă de aur.
120	55388	20	1 broșă de aur.
121	55456	10	1 portmoneu pentru coroane, argint.
122	55978	10	1 portmoneu pentru coroane, argint.
123	57986	50	1 inel de aur.
124	58589	10	1 cuțit de argint.
125	58755	20	1 broșă de aur.
126	59114	20	1 broșă de aur.
127	59396	75	1 Enciclopedia Română vol. 1—3.
128	60143	10	1 portmoneu pentru coroane, argint.
129	60371	20	1 broșă de aur.
130	60579	500	1 cerc pentru păr.
131	60899	20	1 broșă de aur.
132	62146	75	1 Enciclopedia Română vol. 1—3.
133	62966	75	1 Enciclopedia Română vol. 1—3.
134	63973	10	1 cenușerniță, argint.
135	64111	20	1 brățelă, argint.
136	64660	75	1 Enciclopedia Română vol. 1—3.

„Consemnarea publicațiilor” intrate în biblioteca „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, realizată de bibliotecarul Nicolae Togan pentru semestrul II al anului 1900, include la poziția 133, intrarea: „Enciclopedia Română”. Fasc. 19-22. Sibiu, 1900⁴⁶. „Repertoriu bibliografie al producției literare române din țară pe anul 1900” prezintă descrierea: „Diaconovich Corn. Dr.: „**Enciclopedia română**” vol. II. form. 8°, pag. 960, prețul 20 cor. Tipogr. W. Krafft, Sibiu”⁴⁷.

La Adunarea Națională a ASTRA, ținută la Sibiu (21-22 septembrie 1901), Ilarion Pușcariu prezintă „o conștientoasă dare de seamă” care include și referința la Enciclopedia română ce reprezintă „un însemnat monument literar și va contribui în măsură mare la ridicarea prestigiului Asociațiunii”⁴⁸.

În anul 1902, conform procesului verbal din 12 iulie a ședinței ordinare a Comitetului central al ASTRA, Cornel Diaconovici își înaintează demisia, motivând că „speranțele sale de a pute contribui la înaintarea Asociațiunii, nu s-au realizat după cum aștepta”, acțiunile sale fiind „atacate și împiedicate” și că din cauza sa, asupra Asociațiunii au fost lansate „nenumărate atacuri și recriminațiuni”. Comitetul central „nu decide... în meritul demisiunii”, considerând că Diaconovici „a adus faloase reale”

⁴⁶ *Transilvania*, anul XXXII, nr. 1, Partea oficială, Sibiu, ianuarie-februarie 1901, p. 24.

⁴⁷ *Transilvania*, anul XXXII, nr. 6-7, Sibiu, iulie-august 1901, p. 203.

⁴⁸ *Transilvania*, anul XXXII, nr. 8, Sibiu, septembrie-octombrie 1901, p. 211.

„Asociațiunii”, iar finalizarea Enciclopediei depinde în continuare de prezența și activitatea sa („se facilitează mult prin poziția Dsale de prim-secretar”)⁴⁹.

În februarie 1903 se finalizează „cea mai de valoare parte” a Enciclopediei, fascicula 29, care cuprinde și articolele „cele mai de interes”: *Români, limba și literatura română* și *România*, tratate de către „redacțiune” cu „toată atențiunea posibilă”, prin implicarea unui număr „considerabil” de autori „de competență recunoscută în specialitatea lor”: „Istoria Românilor” – Dr. D. Onciul, „Limba și literatura română” – profesorul M. Străjan, „România”: „partea geografică” – D. Colonel Iannescu, „geologia și capitolul despre Mine” – Dr. Popovici-Hatzeg, clima – prof. Murgoci, „Flora” – A. Procopovici, „Fauna” – prof. Pop. Voitiesci, „Populațiunea, Filantropia și stările sanitare” – prof. dr. Felix, „Agricultura” – Dr. G. Maior, „pescării” – Dr. Gr. Antipa, „Industria, Comerț, Comunicațiune, Finanțe și Datoria publică” – economist I. I. Nacian, „constituțiune, administrațiune, jurisdicțiune și impositivitate” – „distinsul jurist B. Voinescu, „biserici” – „eruditul Carol Auner”, „armata română” – „valorosul scriitor militar Colonel Aronovici”, iar „istoria României a lucrat-o ilustrul Xenopol”. Având în vedere că „pân-aci nu a existat o asemenea hartă pe deplin corespunzătoare”, fascicula beneficiază și de o „excelentă hartă a țărilor locuite de Români”⁵⁰, care, datorită prețului ridicat de realizare se va realiza abia în luna martie, întârziind trimiterea către abonați a fasciculei cu câteva săptămâni. Fascicula XXX cuprinde „aproape întreaga literă S”, fiind programată la tipar pentru finele lunii martie. Comitetul de coordonare al Enciclopediei precizează că prețul de prenumerare, până la data de 1 iulie 1903, va fi redus la 60 de coroane (75 lei) dacă va fi achitat „anticipativ și deodată”, pentru „3 volume elegante”, menționând că după terminarea editării, „Enciclopedia” se va vinde „cu un preț urcat”⁵¹.

„Repertoriu bibliografie al producțiunii literare române din țară pe anul 1902” include în secțiunea „Literatura științifică și enciclopedică”, descrierea bibliografică: „*Diaconovich, Dr. Cornel: „Enciclopedia Română*”, vol. III, care a înaintat până la litera S (Statistică) fiind gata din acest volum 10 fascicule, form. 8°. Tip. W. Krafft, Sibiu”⁵².

⁴⁹ *Analele Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, nr. IV, iulie-august 1902, pp. 136-137.

⁵⁰ *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 1, Sibiu, ianuarie-februarie 1903, p. 39.

⁵¹ *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 2, Sibiu, martie-aprilie 1903, p. 92.

⁵² *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 3, Sibiu, mai-iunie 1903, p. 161.

Revista „Transilvania” anunță apariția fasciculei 31, penultima din seria enciclopedică, ce include aproape 2500 de articole, sub litera S și T, precizând totodată că fascicula 32 „cu care se va termina publicațiunea” va apărea în toamna anului 1903⁵³, însă fascicula 33 finalizează în fapt editarea Enciclopediei⁵⁴.

„O dare de samă” semnată „Dr. C. Diaconovich”, este publicată în paginile revistei „Transilvania”, în urma demisiei din postul de prim-secretar al „Asociațiunii”, demisie înaintată încă din primăvara anului 1902 și acceptată de Adunarea generală de la Baia Mare (31 decembrie 1903). Raportul se dorește a fi „o scurtă reprivire asupra activității”, incluzând implicarea sa în munca uriașă depusă, „de mare utilitate, care de aici înainte se va putea completa și îndrepta fără mari greutate”, timp de 8 ani, cu „un aparat” de 200 de autori, „nesalariați și astfel nelegați prin nici un angajament formal, și împrăștiați pe un teritoriu atât de vast ca cel ce se întinde între Paris, Petersburg și Constantinopol”, iar importanța și valoarea „Enciclopediei Române” a fost recunoscută în cadrul Expoziției Naționale din 1903 de la București, unde a primit medalia de aur. Cu acest prilej, Diaconovici anunță că „preste 2-3 săptămâni, acest valoros monument literar al unității culturale a întreg poporului român... va fi terminat”⁵⁵.

„Marea și folositoarea publicațiune enciclopedică a Asociațiunii” se va încheia cu fasciculul 33, structurat pe 156 de coloane, cu „aproape 2000 articole” („*Ulceratiune-Zymotic*”), semnând „aproape toți” colaboratorii care au lucrat „cu multă abnegațiune și cu zel neobosit”⁵⁶. „Repertoriu bibliografic al producțiunii literare române din țară pe anul 1903” include: „*Diaconovich, Dr. Cornel: Enciclopedia Română*, vol. III”⁵⁷.

La 31 martie 1904, C. Diaconovici prezintă Comitetului central al ASTRA, raportul final privind „terminarea publicațiunii”, cuprinzând informații detaliate: 37.622 articole, „abnegațiunea extraordinară” a celor 172 colaboratori prezentați nominal, corecturile efectuate, dificultățile ivite, izvoarele cercetate, obiectivitatea impusă („m-am ferit cu extremă rigoare de orice considerațiuni subiective”), cheltuielile de editare (ASTRA a fost „scutită de orice angajament financiar”). Prin existența „Enciclopediei”, generațiile viitoare își vor putea aduce aportul „cu multă înlesnire”, contribuind astfel la „lățirea cunoștințelor folosite în sinul poporului

⁵³ *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 4, Sibiu, septembrie-octombrie 1903, pp. 201-202.

⁵⁴ *Transilvania*, anul XXXV, nr. 1, Sibiu, ianuarie 1904, p. 47.

⁵⁵ *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 5-6, Sibiu, noiembrie-decembrie 1903, pp. 207-211.

⁵⁶ *Transilvania*, anul XXXV, nr. 1, Sibiu, ianuarie 1904, pp. 47-48.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 99.

nostru” și „va întări conștiința unității naționale și însuflețirea pentru idealurile culturale ale elementului nostru”⁵⁸.

Concluzii

„Enciclopedia română” (cunoscută și sub numele Enciclopedia „ASTRA”) este publicată de-a lungul a 8 ani istovitori dar fructuoși, în 3 fascicule, extinsă în 3 volume. Volumul I (1898) include 936 pagini, cu 10.401 articole (de la litera „A” la „Copenhaga”), cu 9 hărți, planuri, anexe și 111 ilustrații în cadrul textului. Volumul al II-lea, publicat în anul 1900, are 947 pagini și încorporează 8.402 articole (de la „Copepode” la „Keman”), cu o hartă, 2 anexe, 20 de ilustrații în cadrul textului. Volumul al III-lea este publicat în anul 1904, cuprinde 18.819 articole pe 1276 de pagini (de la „Kemet” la „Zymotic”) și sunt incluse 2 hărți, 2 anexe, cu 16 ilustrații în cadrul textului.

Muncă titanică, numeroși colaboratori (scriitori, savanți, preoți, cadre didactice, diplomați, cercetători ș.a), documente inedite, eforturi de elaborare și tipărire, într-un cuvânt, o muncă de pionierat a generat o prezentare fidelă a cunoștințelor umane, prinzând astfel viață prima lucrare enciclopedică în limba română. Cercetarea de față și-a propus să înfățișeze drumul, de multe anevoios, al primei creații românești menite să asigure promovarea progresului cultural ale poporului român, având un caracter „eminamente național”, care constituie și în prezent, unul din cele mai valoroasele monumente literare ale României: „**Enciclopedia Română**”.

Bibliografie

- Hangiu, Ion, *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004.

- *Istoria jurnalismului din România în date*, coordonator: Marian Petcu, Iași, Editura Polirom, 2012.

Periodice

- *Analele Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, nr. IV, iulie-august 1902.

- *Gazeta Transilvaniei*, anul LIX, nr. 243, 3/15 noiembrie 1896.

<http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/transilvania/>

- *Transilvania*, anul XXVI, nr. 12, Sibiu, 15 decembrie 1895.

- *Transilvania*, anul XXVI, nr. 2, Sibiu, 15 februarie 1895.

- *Transilvania*, anul XXVI, nr. 9, Sibiu, 15 septembrie 1895.

- *Transilvania*, anul XXVII, nr. 10, Sibiu, decembrie 1896.

- *Transilvania*, anul XXVII, nr. 4-5, Sibiu, aprilie-mai 1896.

⁵⁸ *Transilvania*, anul XXXV, nr. 2, Sibiu, martie-aprilie 1904, pp. 51-67.

- *Transilvania*, anul XXVII, nr. 6, Sibiu, iunie-iulie 1896.
- *Transilvania*, anul XXVII, nr. 9, Sibiu, octombrie-noiembrie 1896.
- *Transilvania*, anul XXVII, supliment, Partea oficială, Sibiu, 1896.
- *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 2, Sibiu, martie 1897.
- *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 3-4, Sibiu, aprilie-martie 1897.
- *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 7, Sibiu, august-septembrie 1897.
- *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 9-10, Sibiu, noiembrie-decembrie 1897.
- *Transilvania*, anul XXVIII, supliment, Partea oficială, Sibiu, 1897.
- *Transilvania*, anul XXIX, nr. 1, Sibiu, ianuarie-februarie 1898.
- *Transilvania*, anul XXIX, nr. 4, Sibiu, mai 1898.
- *Transilvania*, anul XXIX, nr. 6, Sibiu, august 1898.
- *Transilvania*, anul XXX, nr. 7, Sibiu, iulie-august 1899.
- *Transilvania*, anul XXX, nr. 9, Sibiu, noiembrie 1899.
- *Transilvania*, anul XXXI, nr. 1, Partea oficială, Sibiu, ianuarie 1900.
- *Transilvania*, anul XXXI, nr. 5, Sibiu, mai 1900.
- *Transilvania*, anul XXXI, nr. 6, Sibiu, iunie 1900.
- *Transilvania*, anul XXXI, nr. 8, Partea oficială, Sibiu, august 1900.
- *Transilvania*, anul XXXII, nr. 1, Partea oficială, Sibiu, ianuarie-februarie 1901.
- *Transilvania*, anul XXXII, nr. 6-7, Sibiu, iulie-august 1901.
- *Transilvania*, anul XXXII, nr. 8, Sibiu, septembrie-octombrie 1901.
- *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 1, Sibiu, ianuarie-februarie 1903.
- *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 2, Sibiu, martie-aprilie 1903.
- *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 3, Sibiu, mai-iunie 1903.
- *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 4, Sibiu, septembrie-octombrie 1903.
- *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 5-6, Sibiu, noiembrie-decembrie 1903.
- *Transilvania*, anul XXXV, nr. 1, Sibiu, ianuarie 1904.
- *Transilvania*, anul XXXV, nr. 2, Sibiu, martie-aprilie 1904.

Geografii culturale. Monumente. Documente

Cultural Geography. Monuments. Documents

*Florica R. Câdea,
Colectivul Monografic Arad*

Abstract

The village of Macea in Arad County has a special and important historic importance for us due to the natural and anthropic monuments. Because of the forest, the park, the mansion, the castle, the exotic and ornamental plants, many citizens have carried out various activities as owners, servants, guards, foresters, gardeners and pupils. Besides these activities, history also mentions the participation of the local Ștefan Secui at the Great National Assembly in Alba Iulia on 1 December 1918.

Keywords: Macea, activities, politics.

Monumente

Monumente naturale

Pădurea însemna pentru noi, lumină și culoare, răcoare și parfum, murmur de păsări în zborul lor și al ... doamnelor ciori. Ca loc de refugiu și oază de liniște, pădurea și holumul fac parte din peisajul filtrat de mintea copiilor care, ori se duruseau ori culegeau dulcețuri-glădice (Szent Janos Kener).

Mai știam, că din centru, pe o cărare, se putea ajunge la Pădure și la Stadionul de Fotbal.

Dar, ceea ce mai știm, și azi, și nu am găsit nicăieri consemnat, este, că, în anii 1963-1964, în clasa a șaptea fiind, am trasat, primele alei, am turnat bitum, am făcut curățenie, am avut lopeți, greble, coșuri de paie, și astfel, cu disponibilitatea colegilor mei de clasă, cl. a VII-a B și a pasiunii d-lui profesor Pavel Covaci, a început amenajarea Parcului, devenit Dendrologic. Despre Castel, ca și copii, noi nu știam, atunci nimic. Nici nu ni s-a spus, nici la școală, nici în familie.

În Epoca Medievală, Macea făcea parte din teritoriul fostului Comitat al Zărandului, între cetățile Arad și Gyula. După Pacea de la

Karlovitz (1699) și cea de la Passarovitz (1718), domeniul de la Macea va intra în posesia familiei Edelspacher, care însă îl va vinde unui nobil sârb, Mihai Csernovics. Nu deținem date care să ne conducă la primele începuturi de realizare a parcului. În jurul anului 1724, nobilul Mihai Csernovics începe amenajarea conacului, care va deveni Reședință nobiliară. Astfel, în 1820 se începe construirea castelului, în vecinătatea conacului, iar pe peretele din vest al aripii de sud s-a aplicat blazonul nobiliar al familiei, confecționat din ceramică arsă.

Tot din această perioadă (probabil) datează și cele mai vechi plante exotice și ornamentale, ceea ce ne duce cu gândul la arborele (exotic) din Tiparul sigilar datat 1865. Însă după 1862, M. Csernovics înstrăinează moșia și parcul, contelui maghiar Károly Gyorgy de Nagy Károly și care va folosi castelul drept Reședință de vară. Aici, între 1862-1886 (24 de ani), se vor efectua lucrări de amenajare a celei de-a doua aripi a castelului, urmând un model francez. În jurul anului 1900, cele 100 de holde de pădure au fost populate cu fazani și despărțite de parc, însă, între 1900-1902, când domeniul devine un tot unitar, se va angaja grădinarul Josef Prohaska, care își va îndrepta atenția spre amenajarea bazinului de înot, a terenului de tenis, precum și a rondourilor, a aleilor populate cu noi plante ornamentale. Iar proprietar va fi fiul lui Károly Gyorgy, Iuliu Károly.

Tăvălugul Primului Război Mondial va atinge și lucrările de amenajare a parcului, în care fuseseră deja introduse specii rare, se mărise suprafața de la 10 ha la 58 ha, sau se plantaseră pe sectoare specii de rășinoase, stejar, salcâm etc.

Domeniul va fi înstrăinat în 1939, medicului Adam Iancu din Curtici, care va și defrișa între 1940-1941 cam 10 ha, iar parcul va cunoaște o perioadă de regres.

După cel de-al Doilea Război Mondial, plantări nu se mai fac, iar parcul va deveni domeniul tuturor, ba, mai mult, au fost extrase și distruse plante rare, de colecție.

În anul 1968, prin grija fostului custode, botanistul și regretatul profesor Pavel Covaci, începe reamenajarea chibzuită și gândită a Parcului Dendrologic.

Munca nu a fost deloc ușoară, căci a necesitat cercetare științifică, inventariere, reșezare pe colecții, realizarea de tăblițe sau indicatoare, marcarea aleilor de acces, delimitarea sectoarelor.

Ulterior, aveam să aflăm (sărind gardul) de Generalii Damianich și Lahner, ale căror morminte se aflau, la vremea aceea, în pădure.

Acest fapt, fără a intra în detaliile specialiștilor care s-au ocupat de Parcul Dendrologic și Castelul Macea, l-am consemnat doar pentru a întări

afirmațiile cu privire la existența acestei păduri naturale: „se poate presupune că parcul s-a dezvoltat prin amenajarea unei păduri naturale. Asemenea păduri sunt cunoscute chiar din amintirea localnicilor vârstnici sub denumirea de Frișoia, Moșescu, Zăbrea”. Rămășițe ale unor asemenea păduri au existat în hotarul localității la Frisoaie, la Mosescu, în Zăbrea. Chiar termenul Pădure păstrat mai ales între bătrânii măceni... ne poate îndemna să credem că înainte de parc, a fost pădure.

***

În anul 1900, groful Gyula Karoly, fiul lui Tibor, vor deveni noii stăpâni și se vor ocupa de imaginea castelului, ba mai mult, prin fotograficul Ruhm Odon din Arad, vor immortaliza imaginile, unele se păstrează, în colecții, și azi.

Gustul pentru frumos se va regăsi și în conceperea Aleilor așternute cu piatră mărgăritar de un colorit aparte, cum ar fi Aleea îndrăgostiților, dar și unele terase, Pavilionul de vânătoare, Bazinul de înot, pe locul fostului strand termal. Holumbul, ca movilă, a fost amenajat ca loc de agrement pentru fetele grofului odată cu Drumul Grofiței, de la moară pe lângă Viile Domnii, Pădurea Cioaiela, drumul Sântăni și Pădurea Takacs, măginit de liziera de pruni, Prunus spinosa, creînd o priveliște aparte în plimbările cu hinteul la moșieul Takacs sau Kintzik. Proza scurtă a scriitorului local, Moțiu Gligor Bulduș, cu titlul Drumul Grofiței, întărește aceste fapte demne de Legenda nemuritoare din jurul castelului.

***

În anul 1920 groful se va retrage în reședința din Budapesta, iar în 1939 castelul și parcul vor fi cumpărate de medicul Adam Iancu din Curtici. Acesta avea casa cu nr. 37 de pe actuala stradă, Revoluției. Acesta a dat un preț infim la cumpărare iar castelul era îngrijit de paznicii Șimăndan Mihai, Cionoc și Mercea Nicolae, Holom. Anul 1948 aduce naționalizarea și Statul român va deveni proprietarul de drept.

Sunt picante poveștile rămase de la castel și prelucrate de prof. Gheorghe Crețu, Castelul Macea, Micromonografie, 2009, fost director al Școlii Ajutătoare. Unii săteni, care azi nu mai sunt, au lucrat la grof.

Unii, ca servitori, paznici, pădurari, grădinari, băieți de mingi și-a mai ales în timpul lui Karoly.

Ioan Gubița, grădinar, Ioan Mercea, Mihai Mercea, Șimăndan Mihai, Nicolae Mercea, Prock Andras, pantofar, Trabalka Iulișca, Prock Iulia, croitorese, Kondora Francisk, vințeler, Crețu Ștefan, henteș. Carnea o asigură crescătorul de porci, Lebovics, iar pentru bucătărie, plăcintărie,

ospeții era personal aparte. De asemenea groful avea vizitii, căznari, administratori, grăjdari, fierari, rotari, alți valeți, ora mesei se anunța prin clopoțel. Slugile personale își trezeau stăpânii care se spălau cu apă rece, în baie sau grofița în ligheanul adus în dormitor.

Vara foloseau fântâna cu pompă manuală din curtea de la intrare. Dejunul era adus de bucătăreasă la ora opt după care groful pleca pe moșie cu hinteul. Grofița, Melinda, ca soție dar și verișoară primară!!! a soțului-grof, cu care a fugit... rămânea cu cele trei fete, Margit, Ela-Motio și Ema. Acestea învățau limbile străine, franceza și engleza cu profesor particular.

Monumente antropice

Școala din Satul Castelului

Narațiunea memoriei

De la Grădinița din sat, până la Școala de Jos, nu era decât clădirea Școlii de Sus. La Școala de Jos am absolvit clasele I-IV, avându-i ca învățători pe Ioan Achim și Rodica Izvernaru (azi Vlaiconi).

La Școala de Sus, traversam coridorul, plin cu păsări împăiate, ca să ajung în clasa mea, dinspre uliță. Cu podele lustruite cu motorină, cu tăblițe și griflu, cu manuale și caiete învelite în hârtie mov și cu pachetul de pâine cu ou, cu pâine cu marmeladă sau cocoroadă aduse peste gard de Taica Ranta, am absolvit școala elementară sub „ochii” atenți ai dascălilor: Achim Ana, Boțan Dumitru, Boțan Delia, Covaci Pavel, Grama Dimitrie, Lăpăduș Traian, susținând, la absolvire, examenul. Am fost, mai apoi, în 1972-1973, colegă cu foștii mei dascăli, ca profesor de limba franceză.

În cele ce urmează, pentru a ajunge „dascăl la Castel”, trebuie să punctez câteva destinații pe care le-a urmat această clădire de Patrimoniu, după ce a fost cumpărată de medicul Adam Iancu (Curtici).

◆ Între anii 1946-1948 va fi Orfelinat pentru copii orfani de război. După cel de-al Doilea Război Mondial, în anul 1948, castelul este naționalizat și va trece în proprietatea Statului român acum, va avea mai multe destinații, după cum urmează:

◆ Între anii 1948-1950 devine Azil pentru orbi sau persoane cu ușoare deficiențe de ordin psihic.

◆ În perioada anilor 1950-1952 este Școală de Corecție (de Reeducare) pentru copii orfani și cu probleme de comportament.

◆ În anii următori, 1952-1953 va deveni Pluton de instruire a câinilor pentru grăniceri (Ministerul Forțelor Armate).

◆ Anii 1954-1956 va fi Sediul Cooperativei Agricole de Producție (aripa de Nord), iar din 1956 CAP-ul se va muta în Pavilionul de vânătoare, având aici Sediul până în 1990.

◆ Întreprinderea Tricoul Roșu va amenaja, la Castel, între anii 1957-1960 o Tabără de pionieri pentru copiii muncitorilor.

◆ Din Octombrie 1960, până în 1986 va funcționa la Castel “Școala Ajutătoare” Macea, primul director fiind învățătorul Arcadie Semlecan, școala având un efectiv de 45 de elevi. Alți directori: Zatic Filip (1961-1963); Costea Nicolae (1963-1975); Crețu Gheorghe (1976-1984); Floca Eugen (1984-1986).

În anul 1972, Școala a avut un număr de 180 elevi și 36 cadre didactice, printre acestea, numărându-mă și eu, venită, în ianuarie 1971, la propunerea regretatului profesor, Traian Lăpăduș.

Dacă, în anul 1968, Pădurea, cum o știam noi măcenii, a devenit Parc Dendrologic, iar în Castel a ființat Școala Ajutătoare, aceasta a fost desființată, abuziv, în 1986 și mutată până în 1990 la Petriș. Aceste pagini sunt parte din viața mea.

După anul 1990, Castelul a fost distrus, iar din 1991 a fost închiriat Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad.

În prezent, Grădina Botanică Universitară Macea poartă numele mentorului meu și al multor generații de elevi măcenii, Pavel Covaci.

***

Adam Iancu, medic și proprietar al Castelului, 1937-1946.

Fost naș de cununie al fam. preot Terentie Mihiț, a locuit în Curtici, str. principală, azi Revoluției, la nr. 37 iar pe perioada verii a locuit la Macea, Castel.

În calitate de medic, a lecut sătenii dar a făcut și acte caritabile, a găzduit familiile de refugiați, învățători, Victor Văleanu, Mihai Frimu, col.Valerian Șandor.

Acesta, a venit din Oarda de Sus și îl cunoaște pe front pe dr.Iancu.Col.Șandor purta titlul nobiliar de Vist și a ocupat diferite slujbe în Arad, fiind Comandant al Cercului de Recrutare , locuind pe Malul Mureșului iar după ce i-a fost oferită locuință în comună, a fost casier la GAC. Este înmormântat în Cimitirul Catolic din Macea .

***

O altă dovadă a Culturii imateriale din Grădina Botanică este Stejarul.

Cu o vârstă de peste două sute de ani, stă neclintit acum aproape de Bustul Pavel Covaci și de cincisprezece ani, din 2003, datorită faptului că nu grăiește dar mărturisește prin ani a fost numit Stejarul Marii Uniri.

Nu se cunosc date privind începerea lucrărilor de realizare a parcului.

Se pare că încercări au existat prin 1724 odată cu construirea la Macea a unui conac cu reședință nobiliară prin Mihai Csernovics. Petru Csernovics începe în 1820 construirea unui castel aproape de conac , perioadă care se a întinde pe un sfert de veac. Prezența unor specii legate de existența ecosistemelor forestiere presupune faptul că parcul s-a dezvoltat dintr-o pădure naturală.

Sunt doveditoare exemplarele de arbori monumentali cu o vârstă seculară, cum ar fi și exemplarele de Ginkgo biloba, Arborele pagodelor, care au fost aduse prin 1845 de Petru Csernovics alături de platani și castani, unele existând și azi în parc.

***

Grădina Botanică s-a dezvoltat din Parcul și îndrumare științifică, devenind un obiectiv cultural, științific și didactic de larg interes iar Baza de semințe dendrologice și Catalogul de Specialitate cu fișe și date de o mare însemnătate, îi conferă statutul de Bază științifică de mare rang.

Documente

Folosită ca un adevărat îmbrăcământ conspirativ, casa lui Ioan Șandor din preajma castelului a servit ca loc de pornire înspre Alba Iulia acum 100 de ani. Acesta fiind un bun prieten cu Ștefan Cicio-Pop care i-a fost un bun sfătuitor a adunat măcenii anonim și povestea lor o redăm în cea ce urmează.

Și în comuna Macea din Câmpia Aradului, dacă traversăm un secol, vom observa, cum, țărani, animați de același gând, au trecut de la poveste la fapte și-acum, avem o veste mare cât o sărbătoare.

În data de 5 noiembrie 1918 autoritățile comunale din Macea au fost înlocuite cu o conducere nouă a comunei. În preajma actului Marii Uniri, mai precis în prima jumătate a lunii noiembrie 1918, Aradul s-a confruntat cu însemnate mișcări muncitorești, dezertări din armată, răscoale țărănești etc., acestea vizând în special notarii, astfel că, din 91 de notari, 88 au fost înlăturați în multe localități precum Cuvin, Hălmăgel, Buteni, Ghiroc, Târnova, Sântana, Covăsânț, Miniș, Aluniș, Pâncota, Păuliș, Cinei, Țipar, Sinteia, Șiclău, Petriș. ș.a. Un fapt demn de semnalat este acela care atestă răscoalele țăranilor împotriva negustorilor și moșierilor, care, în majoritate

erau maghiari ori germani, astfel notăm atacul asupra unor conace: Macea – Szelenki Robert, Săvârșin – Hunyady Karoly, Utviniș – Lajos, Socodor – Wenkleim, Șimand – Karbuly Laszlo, Șofronea – Homory Laszlo, ș.a. manifestări care au dus la victime, peste 300 de țărani.

În acest context, este atacat conacul din Macea. Conte Karoly Gyula a plătit trupe de mercenari în schimbul unor mari sume de bani pentru apărarea familiei și a proprietății sale, speriați de acțiunile țăranilor. Episodul este relatat pe larg în ziarul arădean „Aradi Hirlap”: „soldații întorși de pe front sau plecați din cazărmile lor au creat o situație deosebit de primejdioasă atât în județul Arad și ținuturile învecinate, cât și în întreaga țară. Mulțimea ... periclitează cu deosebire localitățile mai mici lipsite de apărare.” Contesa Karoly a relatat ziarului arădean: „soldații eliberați manifestă o atitudine amenințătoare. Partea cea mai proastă este că aici nu dispunem de nicio forță înarmată. Soțul meu a reușit să încropească o gardă civilă, cu care patrulează întreaga noapte. Am aflat și noi că s-ar pregăti împotriva noastră un atac și ne așteptăm ca conacul să fie jefuit. Probabil că în curând vom părăsi satul. Un cârciumar a fost maltrat și prăvălia lui devastată.” Se pare că la puțin timp cei doi au fugit la Arad după ce sătenii au atacat castelul.

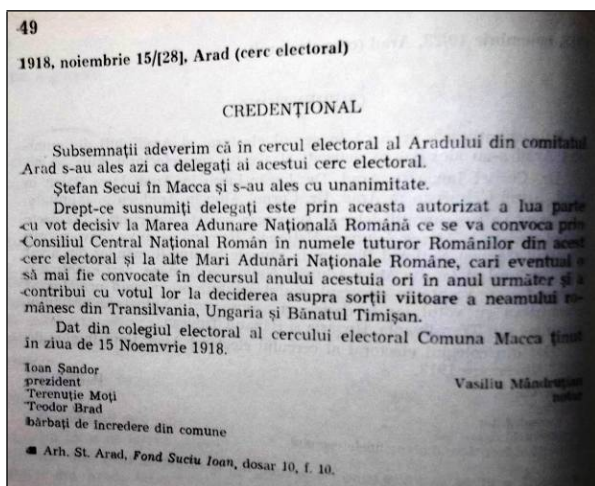
Evenimentele Marii Uniri i-au adunat pe măcenii cu același scop. Astfel, în apartamentul din Arad a ofițerului în rezervă, Petru Oprea, fiul învățătorului din Macea, Ioan Oprea, a avut loc o întâlnire conspirativă la care au participat în seara zilei de 2 noiembrie 1918 14 militari români care au hotărât, alături de alți reprezentanți ai vieții social-politice, înființarea la Arad a Sfatului Militar al Gărzilor Naționale. De fapt, facem precizarea că Petru Oprea deținea la Casa de raport nr. 1, colț cu Strada Mețianu, într-o clădire cu anexă din curte, Spălătoria și Baia publică Katalin, care asigura tratamente terapeutice pentru pacienții cu boli locomotorii.

De asemenea, de numele avocatului Petru Oprea se leagă un incident petrecut în 29 decembrie 1918, acela de sfârtecare a drapelului maghiar în fața Hotelului Central, cu ocazia vizitei generalului H. M. Berthelot la Arad.

Cercul electoral Arad a fost reprezentat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 de șapte delegați, dintre care cinci au fost din Arad (dr. Cornel Iancu, dr. Lazăr Iacob, Luca Raicu, Aurel Călnicean, dr. Cornel Albu), unul din Curtici (Ioan Juliean) și unul din Macea (Ștefan Secui). De la Macea Ioan Șandor, președinte al P.N.R. Macea, Ioan Curtuțiu, Partenie Curtuțiu, Pavel Iuhas, Ioan Maur și Pavel Ranta au însoțit delegatul ales (cf. I. Curtuțiu, *Delegați din Macea la Alba Iulia*, mss., p. 1). Ștefan Secui era agricultor de 38 de ani (n. 1880?), locuitor în Macea, casa cu nr. 63.

Ștefan Secui – Delegatul comunei Macea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, 1 Decembrie 1918 (sursa: placheta aniversară *200 de ani de la prima atestare documentară a școlii românești din Macea*, p. 15)

Credenționalul primit de Ștefan Secui din Macea

CREDEŢIONAL

Subsemnații adevărim că în cercul electoral al Aradului din comitatul Arad s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral.

Ștefan Secui în Macea și s-au ales cu unanimitate.

Drept-ce susnumiți delegați este prin aceasta autorizat a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral Comuna Macea ținut în ziua de 15 Noemvrie 1918.

Ioan Șandor

prezident

Terenuție Moți

Teodor Brad

bărbați de încredere din comune

(Arh. St. Arad, Fond Suciș Ioan, dosar 10, f. 10)

În concluzie, de la Adunarea Ad-hoc și aventura localnicilor, anonimi, și un CredeŢional, de la descinderea jandarmilor peste tului și prinderea Ultimului tren, în comună, s-a resimțit idea de unitate de neam și la agricultorii-economi din această parte de vest a țării.

Este datoria noastră să promovăm, și azi, la Centenar, valori și virtuți umane, oameni și locuri, pătrunși de faptele lor. Alba Iulia este, de-acum, o Carte care merită răsfoită. Pentru că povestirea unor vieți, iată, înseamnă a le conferi, nu neapărat o dimensiune epică, ci o rezidență în sufletele noastre, cei de azi. Astfel, în Câmpul istoric nu exilăm, ci narăm, nefanfaronând, referențial, identități și conștiințe.

Bibliografie

Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, *fond Prefectura județului Arad, acte administrative*, dosarul nr. 202, document 27648/1918.

Bold, Ion, „Aradul, Centrul luptei pentru desăvârșirea statului național unitar român”, în *Aradul și Marea Unire*, coord. Alexandru Roz, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 1999.

Demșea, Dan, „Delegații arădeni la Adunarea Națională de la Alba Iulia – Antecedentele biografice ale unor categorii socio-profesionale”, în *Ziridava* (Arad), 1993, nr. XVIII, p. 280.

Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie, Miron Constantinescu, Ștefan Pascu (coord.), București, edit. Academiei R.S.R., 1968.

Roz, Alexandru, *Aradul – Cetatea Marii Uniri*, Timișoara, edit. Mirton, 1993.

Truță, Horia, *Turnul de apă și împrejurimile*, Arad, edit. Mirador, 2016.

Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918, Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac (coord.), București, edit. Politică, 1970.

**Calea ferata locală cu ecartament îngust (760 mm) Gyula (H)
– Simonyfalva <Sat Nou> (RO)**

**The Local Railroad with Narrow Gauge (760 mm) Gyula (H)
- Simonyfalva <Sat Nou> (RO)**

*Petru Cuvineanu,
Colectivul Monografic Județean Arad*

Abstract

Many settlements in Arad County were connected by railways, such as Gyula-Simonifalva (New Village [Sat Nou]), with different types of rolling stock and a well-organized operating system. Wagons were used to transport mail, passengers, animals, goods, and military equipment.

Keywords: railways, wagons, trains.

Calea ferata Gyula–Simonyfalva (Sat Nou). Considerente conjuncturale de initiere a unei cai ferate locale in cimpia Crisului Alb

Inceputul sec. XX, gaseste zona de nord a Comitatului Arad respectiv parte din cimpia Crisului Alb si Crisul Negru cu o situatie economica favorabila cu excedent de produse agricole si cu necesitati de transport eficient pentru acestea respectiv pentru locuitorii localitatilor vizate.

Caile ferate locale private initiate si exploatate in actualul teritoriu de Vest a Romaniei devin o necesitate economica iar o data realizate au avut contributii majore la dezvoltarea zonelor rurale si a localitatilor mai mari.

In acest context in anul 1898 avocatul Bene Odon si inginerul Korney Lajos din Budapesta solicita o autorizatie de construire a unei cai ferate inguste cu ecartament de 760 mm pe traseul Gyula (localitate aflata azi pe teritoriul Ungariei) si Barakony, astazi localitatea Berechiu de pe actualul teritoriu al judetului Arad. Initiativa este notificata in anul 1901 in Adunarea Generala a Consiliului Comitatului Bekes, urmind a se face demersurile de obtinere a autorizatiilor de construire si functionare. La data de 30 06 1902 Ministerul Comertului de la Budapesta elibereaza autorizatia

cu nr 33738 pentru o cale ferata motrica cu ecartament ingust pe relatia Gyula (H)-Barakony/Berechiu (RO). Pentru constructie se colecteaza fonduri de la persoane private cca 1 277 0000 coroane cit si de la localitate vizate de traseul liniei (ex localitatea Gyula aloca 20 000 coroane) ,calea ferata urmind a deservii urmatoarele localitati:

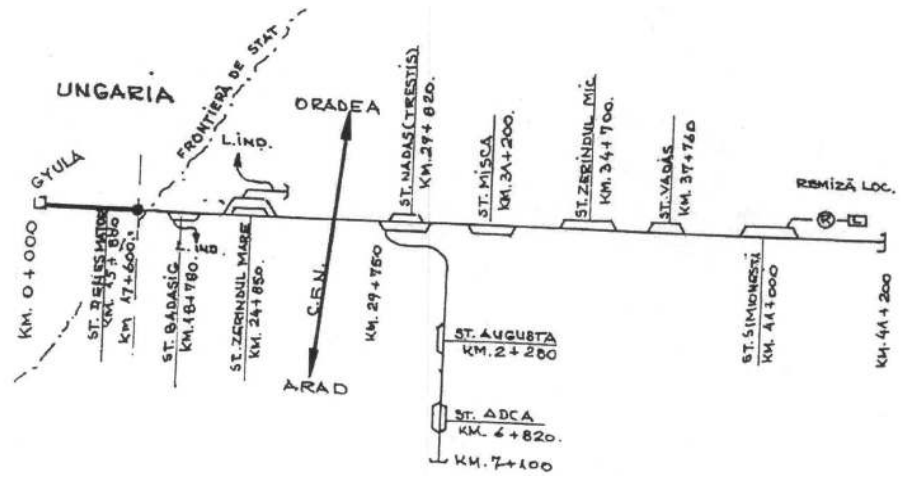
Nr crt	Localitatea / tara	Nr de locuitori	Suprafata agricola [hectare]
1	Gyulavari 1 /Gyula/ H	3 348	11 459
2	Gyulavarsand / Varsand/RO	2 666	8 576
3	Feketegyarmat/Iarmata Neagra / RO	1 972	5 546
4	Tamasda/RO	1 687	7 820
5	Miska/ Miska/ RO	1 704	8 087
6	Belzerind/ Zerind/RO	502	6797
7	Vadasz/ Vanatori/ RO	2 361	6797
8	Simonyfalva/ Sat Nou/ RO	1 944	10282
9	Sepros/Sepreus/ RO	4 238	8784
10	Apati/ Apateu/ RO	2 959	8784
11	Barakony/ Berechiu/RO	1852	8466
12	Talpas/Talmaci/RO	2 360	6989

La data de 05 04 1904 localitatile Sepreus, Apateu si Berechiu se retrag din asociere fapt ce modifica proiectul initial astfel ca localitatea Simonyfalva (Sat Nou) devine capat de linie, fapt consemnat de Decretul nr 17024/03 04 1905, emis ca urmare a schimbarii proiectului.

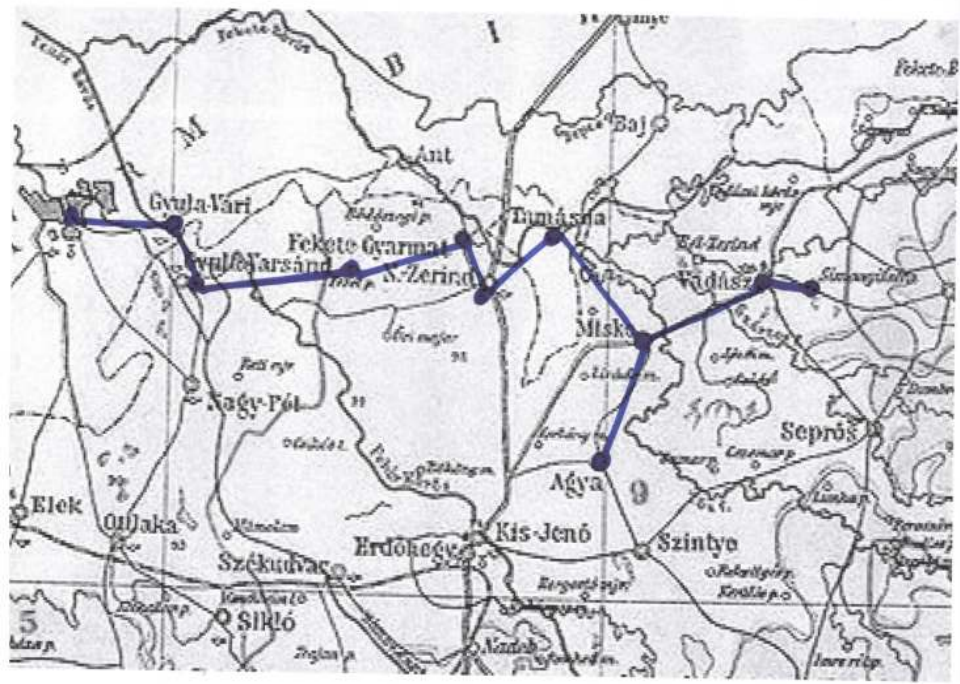
La inceputul anului 1905 se infinteaza si se inregistreaza la Budapesta < Societatea Anonima a Caili Ferate Locale din Gyula (HEV Gyulavidek) cu capital de 1 mil. coroane. Parlamentul acorda acesteia drept de concesiune pentru 90 de ani conform cu < Foaia de concesiune nr 8614/1905>.

La data de 28. 12 .1905 se elibereaza autorizatia de constructie cu nr 86149. Lucrarile efective incep la data de 25. 03 .1906 si sînt conduse de ing. Rudolf Zerkovitz care are experienta unor lucrari de acest gen in Bosnia.

Pentru lucrarile de infrastructura se folosesc materiale locale: piatra sparta, balast respectiv lemn de fag si stejar din padurile zonei, marea parte a lucrarilor se fac cu forta de munca locală.

HARTA TRASEULUI

Aspecte privind constructia linie. Dotarea cu material rulant.
Organizarea si modul de operare

II. 1 Constructia liniei

Incepind cu data de 8. 04. 1906 incep a sosi in santier primele cantitati de sina produse de uzinele din Diosgyor aceste sine se vor plati de HEV Gyulavidek in termen de opt ani. Pentru portiunile care traverseaza localitati se va utiliza sina de tip "q" avind greutatea de 13,75 kg/m iar pentru restul tronsoanelor se va utiliza sina de tip "w" avind 10,9 kg/m. Lungimea unei sine era de 10m inadirea sinelor se va face prin eclisare cu placi si suruburi. Sinele se vor monta pe traverse din lemn de fag fixarea de acestea facindu-se cu cuie tip crampon. Infrastructura este realizata din pat de piatra sparta si balast. In anul 1906 se construieste un nou pod peste Crisul Alb avind structura metalica capabila a suporta o sarcina de 10 tf, structura care a fost produsa in componente asamblabile in santier la otelaria Schlick din Viena, intreaga constructie livrata avea 43,7 t iar pretul platit fara montaj era de 17.958 coroane. Piloniide baza au forma unei jumatai de parabola cu o inaltime maxima de 5,5 m, distanta dintr piloni fiind de 3,7 m. Pe aceasta structura urmind a se monta pe grinzi din lemn de stejar sinele caii ferate.

Foto: *Amplasament in orasul Gyula a unui panou din vechea liniei (sint vizibile detaliile constructive)*

Foto autorul iunie 2018

La data de 11. 12 .1906 are loc receptia finala a liniei ocazie cu care se consemneaza

- Lungimea caii ferate intra statia de plecare Gyulavari si statia finala Simonifalva (Sat Nou) 41,1 km
- Lungimea deviatiei spre Adea 6,820km.
- Declivitatea maxima realizata 8/1000.
- Raza minima in curbe R=60m.

Vitezele admise 10-20km/h conforme cu un grafic de parcurs

- Numarul de statii 24
- Numarul de statii cu linii de deviatie 10
- Lungimea liniilor de deviatie din statii 3,29 km
- Numarul de schimbatoare de cale (macazuri) 27 buc
- Numarul de statii prevazute cu instalatie de alimentare cu apa 6
- Numarul de remize pentru intretinere 2 (remiza la Gyula si la Sat Nou)
- Numarul de poduri 1 buc metalic.
- Instalatie de telefonie si telegraf pe toata lungimea liniei.
- Costurile specifice de executie 24 038 coroane/km

Pentru descrierea momentului reproducem mai jos un articol de ziar din aceea perioada (*material pus la dispozitie de Asociatia Cailor ferate Mici din Ungaria*).

Extras dintr-un articol de ziar de pe vremuri:

„A sosit în sfârșit mult așteptata zi, cea a inspecției tehnice finale! Trenurile pornesc din gară la orele 8.49: câte un vagon motorizat, având atașat un vagon de tip salon. Vagonul motorizat este încălzit cu țevi de apă caldă și are 6 locuri la clasa I respectiv 13 locuri la clasa a III-a. Vagonul salon este compartimentat, cuprinde scaune acoperite cu catifea roșie distribuite pe două rânduri, încălzirea fiind asigurată prin teracote alimentate cu cărbuni (cocs). Între cele două trenuri este o distanță de 100 de pași. Primul tren este ocupat de oficialități, iar noi civilii suntem călători în cel de-al doilea. Într-un final la orele 10.30 părăsim împrejurimile orașului Gyula. Paradicsommajor este o stație domnească, construită din fonduri proprii, nu are nici măcar cale de acces rutier. Lângă linie se regăsesc mormane aburinde de sfeclă de zahăr. Ajungem în stația Gyulavári traversând un pod de fier. Aclamări, mulțime, muzicanți. Peste 300 de oameni! Solymosmajor-Dénesmajor sunt proprietăți domnești, trenulețele sunt salutate de pe margine doar de angajații căii ferate. Bedőszeg! Am ajuns deja în Comitatul Arad! Deja la Șoimoș am călătorit pe lângă zone împădurite, aici pe o porțiune de 2 km trecem printr-o pădure de brazi acoperiți cu zăpadă. În dreapta se întrezărește pădurea imensă de la Adea către care va fi extinsă linia de cale ferată. Iermata Neagră: mulțime, fanfară, urale, discurs! Zerind! Metropola Luncii! Mulțime, entuziasm, fanfară, discurs, steag arborat! Miske. Case cu acoperiș de paie, zugrăvite provocator. Aici deja locuiesc valahi. Interesul a fost mare și aici. Vânători (Vadász). Aici gustări la restaurantul lui Dózsa, trenul cu civili se s-a și oprit aici. Sărmanul profesor Hajdú a așteptat trenul alături de 200 de elevi de la 10.00 dimineața până la 13.30. După sosirea acasă banchet luxos, discursuri și distracție la Hotel Komló.”

Modul în care s-a conceput traseul liniei era dat și de conexiunea cu caile ferate particulare cu tracțiune realizată cu cai, existente pe domeniile aparținând unor importanți latifundiași din zona. Pe aceste linii cu ecartament de 600mm sau 760mm vagoanele erau trase de cai până la peronul sau platforma amenajată în stația cai ferate HEV Gyulavidek unde avea loc transbordarea încărcăturilor. În 1906 existau astfel de linii la km 16+700 (stația Bedőszeg) și la km 24+850 (stația Zerindul Mare), în 1909 (luna mai) se autorizează calea ferată cu ecartament de 600mm aparținând domeniului baronului Liphay Frigyes între localitățile Nagyzerind și Tamasda.

În 1914 se face un inventar al cailor ferate private conectate la HEV Gyulavidek care evaluează:

Tabel cu caile ferate private cu vagoane trase de cai cu acces la linia ferată

Nr. crt. (km)	Proprietar	Locația	Ecartament (mm)	Lungime
1	Arhiducele Josef	Bedőszag-Fecset	760	1,25
2	Arhiducele Josef	Bedőszag	760	0,25

3	Arhiducele Josef Feketegyarmat	760	2,20
4	Baronul Liphay Frigyes Nagyzerind	600	8,9
5	Ocolul silvic Adea Adea	600	2,5
6	Contele Almassy Denes Paradicsom mjr	760	0,385
	Gyulavari allomos	760	2,720
	Sziget mjr –deozit de lemne	760	0,160
	Solymosmajor	760	4,240
	Denesmajor	760	1,600

Pe traseul liniei existau un numar de 24 de statii din care in 10 statii existau linii secundare (de deviatii) necesare manevrarii si formarii trenurilor respectiv stationarii vagoanelor ce urmau a fi incarcate sau descarcate.

Tabel cu statiile traseului liniei HEV Gyulavi (material preluat de la Asociatia <Cai Ferate Mici> din Ungaria)

Hauptlinie: Gyula átrakó – Simonyifalva.

Name der Station	Entfernung in Km.		Anmerkung
	Einzel	Zusatz	
<i>Gyula-átrakó Umlade Station</i>	0	0	<i>Wasserstation</i>
<i>Gyula máv. kiterő Weiche</i>	0879	0879	
<i>Árpád utca Haltestelle</i>	0713	1592	
<i>Komló szálloda "</i>	0452	2044	
<i>Gyula Kossuth-tér "</i>	0351	2395	
<i>Gyula Közkórház "</i>	0323	2778	
<i>Vámház kiterő Weiche</i>	0556	3274	
<i>Paradicsom major Vertade Station</i>	2027	0301	
<i>Gyulavarsánd Haltestelle</i>	1880	7181	
<i>Gyulavári Vertade Station</i>	1402	8583	<i>Wasserstation</i>
<i>Solymosmajor " "</i>	3581	72164	
<i>Dénesmajor " "</i>	3377	15541	
<i>Bedőszeg " "</i>	3235	18776	<i>Wasserstation</i>
<i>Fekete-Gyarmat Haltestelle</i>	4175	22951	
<i>Nagyzerind Vertade Station</i>	1877	24828	
<i>Nádasmajor Abzweigstation</i>	4390	29818	<i>Wasserstation</i>
<i>Miske Vertade Station</i>	1386	31204	
<i>Béltzerind " "</i>	3986	35190	
<i>Vadász " "</i>	2589	37772	
<i>Simonyifalva piac-tér Haltestelle</i>	2379	40158	
<i>Simonyifalva Endstation</i>	0945	41103	<i>Wasserstation</i>

Statiile Gyula (km 0+000), Gyulavarsand (km 7+181), Fekete Gyarmat (km 22+951), Miske (31+200), Vadasz (km 37+780) si statia capat de traseu Simonyfalva (km41+100) au prevazute instalatii de alimentare cu apa a locomotivelor.

In 1907 se elibereaza de Ministerul Comertului autorizatia cu nr. 12281/09.04.1907 pentru noul tronson spre Adea. Ramificatia se forma din statia Nadasmajor (km 0+000)->statia Augustamajor (km 2+240)->statiaAdea (km6+794). In luna septembrie tronsonul este finalizat fiind permisa circulatia doar pentru vagoane mai mici. Ladata de 21.01 1908 are loc inspectia finala.

La 21.04.1908 se solicita și se primeste o autorizatie pentru lucrari preliminare de extindere a liniei pe relatia Sepreus-Apateu-Berechiu. Din pacate aceste lucrari nu se mai fac.In 1913 se revine cu solicitarea de a fiinanta cu un credit de 30.000 de coroane aur din partea orasului Gyula, insa datorita situatiei conflictuale din Europa nu se mai intimpla nimic favorabil.

Spre finalul anului in urma Decretului nr 54046/1908 a Ministerului si Comertului HEV Gylavidek este preluata de catre căiile ferate statale, M.A.V.

Pentru exploatarea caii ferate la Gyula se construiesc în 1906 un mic depou de locomotive cu trei linii care asigura: remizarea, alimentarea cu carburanti si apa a locomotivelor cu abur precum si posibilitatea efectuării de reparatii la materialul rulant folosit. La celalalt capat, la Simonyfalva (Sat Nou) a fost construita in acelasi an o mica remiza din lemn pentru o singura locomotiva precum si o placa turnanta actionata manual necesara intoarcerii locomotivelor.

II.2 Dotarea cu material rulant

In anul 1906 traseul era deservit de trei locomotive pe abur si trei locomotoare (automotoare cu benzina). Toate vehiculele de tractiune aveau sistem manual de frinare.

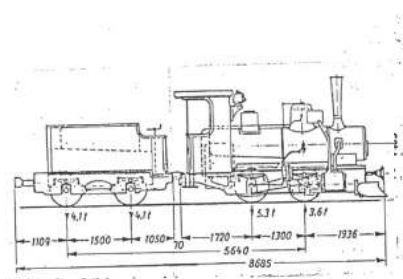
In anul 1908 (luna aprilie) are loc o inspectie privind securitatea la incendiu, facuta de catre <Directia de Supraveghere Feroviara si Maritima>, in urma acesteia se dispune inlocuirea combustibilului utilizat pentru locomotivele cu abur cu cocs in loc de carbune, situatie in care creste eficienta tractiunii. În anul urmator prin Decretul nr. 21935/06 04 1909, Ministerul Comertului autorizeaza ca HEV Gyulavidek sa foloseasca pentru alimentarea locomotivelor titei, un produs petrolier de extractie, o inventie

recenta in domeniu. Pentru asigurarea acestui combustibil se incheie cu Fabrica de Nave si Masini Danubius un contract (nr 362926/910) prin care se livreaza societatii un vagon cisterna pe 4 axe cu o capacitate de 6mc (5t) pentru transportul titeiului din depozitul de la Nadasmajor. In anul 1910 se mai achizitioneaza o locomotiva pe aburi MAV 399, 101-102 cu o putere de 60 CP in lungime de 5,5m.

Foto:

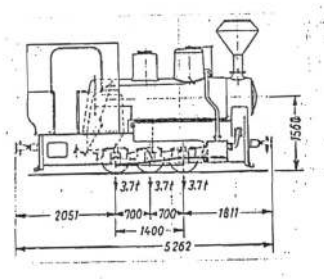

Locomotiva Bn2 tractind vagoane de marfa in localitatea Gyula (poza preluata din lucrarea “ O cale ferata disparuta” an1994 autori Villanyi Gyorgy- Budapesta si Serban LACRITEANU –Timisoara)

Locomotiva tip Bn2 seria MAV 288, categoria XXib, constructor J. Weltzer - Arad, 1898

Ecartament	760 mm
Supraf. gratarului	0,43 mp
Supraf. vaporizare	19,6 mp
Pres. cazanului	13 at
Diam. roții mot.	820 mm
Diam. cilindrului	2x200 mm
Cursa pistonului	330 mm
V.max.	30 km/h
Puterea	40 CP

Locomotiva tip Ctn2 seria MAV 399, constructor Budapesta 1906 - 1913

Ecartament	760 mm
Supraf. gratarului	0,51 mp
Supraf. vaporizare	19,6 mp
Pres. cazanului	12 at
Diam. roții mot.	600 mm
Diam. cilindrului	2x220 mm
Cursa pistonului	300 mm

Nota: Desene si principalele caracteristici tehnice ale locomotivelor utilizate.

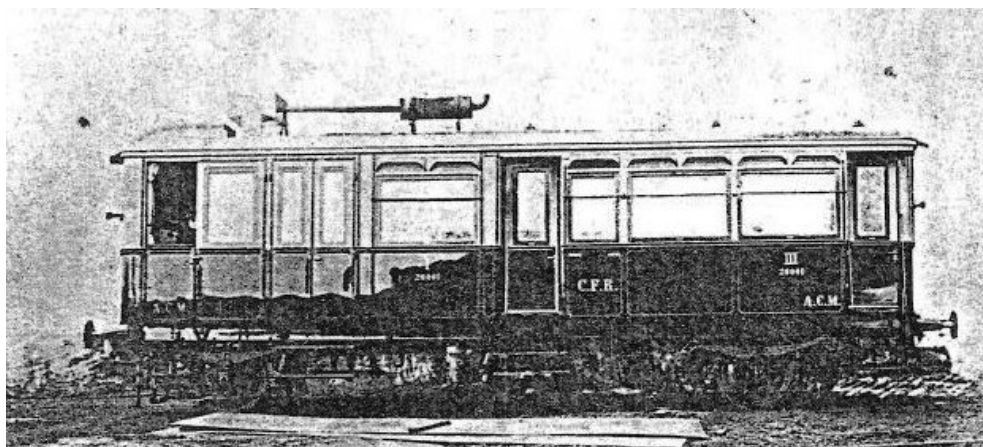
Foto. Tren cu vagoane incarcate cu cherestea tractate de o locomotiva tip Ctn2 (Vedere din 1909)

Tabel 1. Locomotivele si automotoarele de tractiune a liniei HEV Gyulavidek (an 1911) (material preluat din lucrarea < Monografia caii ferate inguste Gyula –Simonyfalva autor Radu Bellu)

Nr crt	Nr ireg HEV	Nr ireg MAV	Tip locomotiva	Producator / an fabr.	Anul de dotare
1	1	288.001	Bn2	Jonann Weitzer Arad/1903/122gys	1906
2	2	288.002	Bn2	Johann Wetzter Arad /1903 /123gys	1906
3	3	299.001	Bn2t	Freudeninsein Wiena/1901/52gysz	1908
4	AEGV 3	385.001	Cn2	Johann Weitzer Arad/1901/117gysz	1912
5	4 Volt	398.001	Cn2t	Bp 1906/1881gysz75/1	1906
6	5 Gyula	398.102	Cn2t	Bp1909/216gysz75/4	1909
7	T1	81.001	A1A	Johann Weitzer /1909	1909 automotor
8	M1	A1		Johann Weitzer/ 1906	1906 automotor
9	M2	A1		Johann Weitzer /1906	1906 automotor

In anul 1914 doua automotoare cu benzina sint scoase din circulatie datorita crizei acute de benzina date de inceputul conflagratiei mondiale,

acestea in 1916 sint vindute, iar o locomotiva cu abur in 1914 este predata Cailor Ferate Militare.

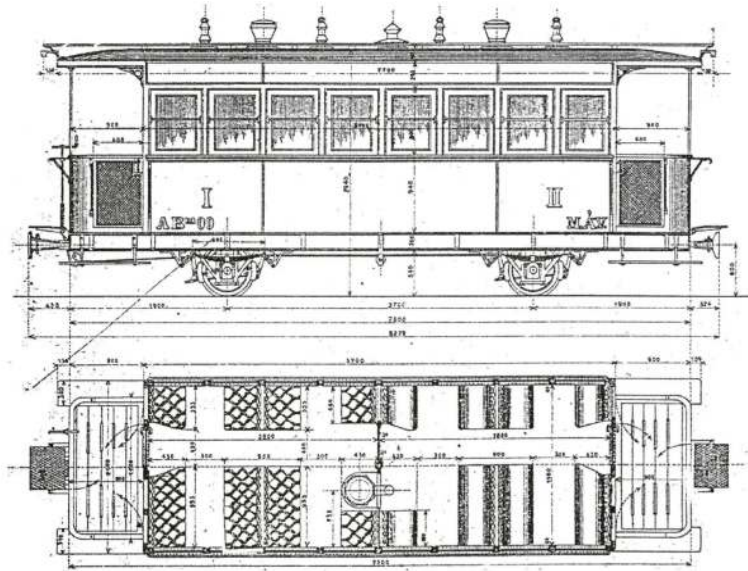

Foto : Automotor cu ecartament de 760mm produs de fabrica Johann Weitzer din Arad cu motorizare De Dion-Bouton

Acest tip de automotor a fost utilizat de multe cai ferate locale din Transilvania si Ungaria.

Tabel 2. Vagoanele utilizate (an 1917)

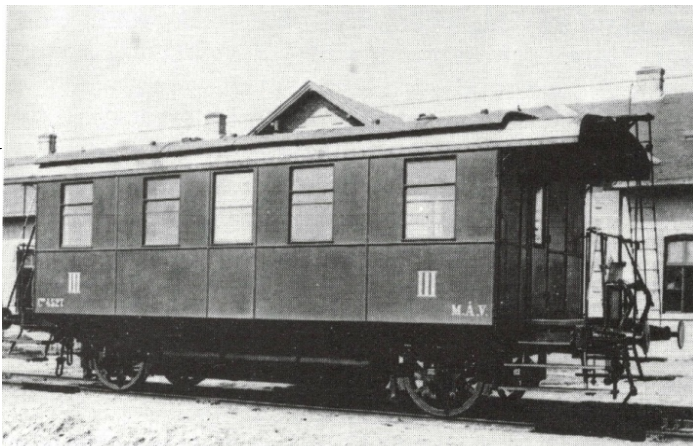
Nr. crt.	Tip vagon	buc
1	vagon posta	2
2	vagon calatori cl I	2
3	vagon calatori cl III	6
4	vagon transport marfa de 4t	16
5	vagon transport marfa tip platforma de 4t	86
6	vagon transport marfa tip platforma de 2t	24
7	vagon transport materiale de 2t	26
8	vagon cisterna pentru prod. petroliere de 6mc (5t)	1

Foto Plansa vagon de calatori ci. I (numar de locuri 11) si cl .III (numar de locuri 11) produs la fabrica Johann Weitzer din Arad incepind cu anul 1985, a fost utilizat de MAV si de liniile HEV Gyulavidek respectiv Alba Iulia –Zlatna.

- Caracteristici:
- ecartament 760mm
  - ampatament 3.700mm
  - lungime 8.279mm (peste tampoane)
  - capacitate Clasa I 11 locuri
  - Clasa III 11locuri

Foto. Vagon de calatori pe doua axe utilizat de Gyulavidek si MAV

agon de doua axe HEV si MAV

Organizarea si activitatea comerciala

Calea ferata incepe a functiona incepind cu data de 12 12 1906, dupa ce cu o zi inainte a avut loc "receptia finala". Pentru operare s-au angajat personal dedicat unor functii specifice unei cai ferate: mecanici de locomotiva, fochist, frinari, manevranti pentru macaze, picheri gestionari etc. Personalul de comanda era compus din: inginer sef, sef birou, maistru, operatori.

Pentru transportul calatorilor se efectuau zilni trei perechi de curse, unele curse includeau si vagoane de marfa (trenuri mixte). Plecarile se faceau din capetele de lini, Gyula respectiv Simonyfalva. Durata unui parcurs de traseu era de cca 3 ore, vitezele admise erau restrictionate pe diverse sectiuni ale traseului de la 10 km/h la 20km/h.

Tarifele practicate pentru cl. I si cl .III erau anual aprobate.

La 16.09.1906 se primeste de la Ministerul Comertului autorizatia de transport a sfeclei de zahar pe tronsonul Gyula-Feketegyarmata (Iarmata Neagra).

Foto: **Pagina din mersul trenurilor an 1914**
(material preluat din documentatia primita de la " Asociatia Cai Ferate Mici din Ungaria)

Vom I. Mai 1914.				281. Gyula-Simonyfalva.				
				ab Budapest k p. u. (Obf.) 312	an	1 23	7 23	5 43
				ab Békéscsaba 290	an	8 13	12 37	8 26
				ab Nagyrárad 290	an	9 40	2 15	
Mwz.	1. u.	3. Kl.	E	Gyulai-éki k. s. v.		Mwz.	1. u.	3. Kl.
6612	6614	6616	bc	Im Staatsbetriebe		6611	6613	6615
5 30	2 04	7 03		ab Gyula 290	an	6 30	11 59	8 12
5 32	2 11	7 05		Arpád-Uczka		6 48	11 54	8 18
5 32	2 13	7 12		Komló szálloda		6 41	11 50	8 14
5 43	2 19	7 15	2	Gyula-Fösszúthér		6 35	11 47	8 11
5 48	2 22	7 18	2	Küskorház		6 35	11 43	8 09
5 51	2 27	7 23	3	Vánház kitérő		6 30	11 38	8 03
5 52	2 34	7 30	5	Paradicsommajor		6 24	11 32	7 57
6 04	2 40	7 35	7	Gyulavarsánd		6 17	11 25	7 50
6 13	2 47	7 44	9	Gyulavári		6 11	11 19	7 44
6 26	3 01	7 58	12	Solyomsmajor		6 06	11 05	7 30
6 35	3 13	8 09	16	Dénesmajor		5 54	10 53	7 18
6 53	3 25	8 21	19	Bedőszeg		5 52	10 41	7 06
7 06	3 41	8 37	23	Feketegyarmat		5 53	10 34	6 59
7 14	3 49	8 45	25	Nagyzerind		5 05	10 17	6 42
7 38	4 10	9 06	30	Nádasmajor		4 51	10 00	6 28
7 41	4 16	9 11	31	Miske		4 41	9 50	6 18
7 53	4 28	9 23	35	Béizerind		4 33	9 37	6 07
8 05	4 37	9 33	38	Vadász		4 20	9 29	5 54
8 08	4 44	9 39	40	Szala H.		4 17	9 21	5 48
8 18	4 51	9 45	41	Simonyfalva pálytér		4 06	9 15	5 40
8 21	4 56	9 51	42	an Simonyfalva	ab	4 00	9 09	5 34

Tabel cu tarifele practicate (in anul 1914)

Nr. crt.	Distanta (km)	Tarif cl.I	Tarif cl. III
1	1-6	30 filler	20 filler
2	7-10	44 filler	30 filler
3	11-15	60 filler	40 filler
4	16-20	90 filler	50 filler
5	21-25	1,2 Koroane	60 filler
6	26-30	1,5 Koroane	80 filler
7	31-35	1,8 Koroane	1,00 Koroane
8	36-40	2,1 Koroane	1,2 Koroane

Uzleteredmény.

A) Személyforgalom.

Oszály	Utassok száma				B e v é t e l									Az összes utasok által megfett út		Egy utas által megfett út		A bevétel tett személyenkint és kilométerenkint			
	1916		1917		1916			1917			1916	1917	1916	1917	F i l l e r						
	kor.	fill.	kor.	fill.	kor.	fill.	%	kor.	fill.	%	kor.	fill.	kor.	fill.	1916	1917	1916	1917	1916	1917	
I.	17.290	6 91	14.674	8 34	12.549	49	10 87	16.681	63	14 83	276.851	308.710	16	21	73	110	4 54	5 21			
II.	—	—	4	0 01	—	—	—	16	32	0 02	—	164	—	41	—	408	—	9 95			
III.	228.043	91-13	157.790	89 72	101.414	08	87 73	80.680	26	83 02	3.888 346	3.295.173	17	21	44	57	2 61	2 75			
IV.	—	—	1	0 01	—	—	—	1	76	0 01	—	40	—	40	—	176	—	4 40			
Katoná	4.006	1 96	3.385	1 92	1.617	39	1 40	1.638	54	1 32	101.087	78.978	21	23	33	49	1 00	1 10			
Összesen	250.246	100 00	175.854	100 00	113.066	06	100 00	105.438	31	100 00	4.266.284	3.683.071	17	21	46	62	2 71	2 94			

B) Podgyász, gyors- és teheráru-forgalom.

A forgalom tárgya	Tonna				B e v é t e l									Az összes tonnák által megfett út		Egy tonna által megfett út		A bevétel tett tonnánként és kilométerenkint			
	1916		1917		1916			1917			1916	1917	1916	1917	F i l l e r						
	kor.	fill.	kor.	fill.	kor.	fill.	%	kor.	fill.	%	kor.	fill.	kor.	fill.	1916	1917	1916	1917	1916	1917	
Podgyász	48	0 12	35	0 10	498	44	0 53	355	44	0 43	1.001	711	21	20	1.028	1.016	40 20	40 40			
Gyorsáru	534	1 36	419	1 18	5.984	25	0 37	5.400	16	6 30	14.961	12.193	28	29	1.121	1.200	30 00	44 34			
Teheráru	38.693	98 52	35.138	98 72	87.448	71	93 10	77.294	46	93 07	1.171.448	1.067.247	30	30	236	220	7 47	7 25			
Összesen	39.245	100 00	35.612	100 00	94.930	39	100 00	88.156	66	100 00	1.187.408	1.080.151	30	30	239	234	7 91	7 70			

Anexa. File din registru anual de raportare comerciala (material primit de la Asociatia de Cai Ferate Mici din Ungaria)

Pentru transportul marfurilor si a materialui se proceda la compunerea unui ansamblu de vagoane dimensionat corespunzator vehicolui de tractare, mersul includea un grafic cu timpi de mers si stationari pe liniile de garare din statiile de pe parcurs. Materialele si produsele transportate erau pentru diversi comercianti, in statiile cu acces pentru liniile particulare marfurile erau transbordate in vagonetele trase de cai.

Din evidentele contabile a societatii rezulta urmatoare pretatie:

Tabel cu volumul de transport realizat in perioada 1906-1917

Nr. crt.	Anul	Nr de calatori	Cantitatea de marfa (in tone)
1	1906	5.714	-
2	1907	148.147	63.764
3	1908	62.231	33.802
4	1909	130.249	71.099
5	1910	136.303	75.570
6	1911	128.630	79.978
7	1912	136.953	79.034
8	1913	149.790	78.233
9	1914	145.874	54.041
10	1915	200.507	39.717
11	1916	250.248	39.245
12	1917	175.854	36.6121

Traficul realizat a fost conrespunzator asteptarilor investitorilor chiar daca marfurile transportate in ultimii ani datorita razboiului a fost destul de redus. Anul 1919 avea insa sa afecteze existenta liniei, in urma trasarii frontierelor de stat aprobate in 12 06 1919 ca urmare a incheerii Primului Razboi Mondial si stabilite definitiv prin Tratatului de Pace de la Trianon semnat la 4 06 1920.

Linia in perioada 1919-1940

La data de 24 04 1919 Armata Regala a Romaniei ajunge in zona localitatii Simonyfalva (astazi Sat Nou) iar a doua zi la Gyula unde puterea proletara detinea controlul. Parte din vagoane sint luate si transportate pentru a fi salvate dincolo de Tisa. Dupa calmarea situatiei la cca cinci luni parte din materialul rulant este adus la Gyula, dar starea lor tehnica nepermitind insa reluarea circulatiei. La data de 30. 03. 1920 ocupatia ia sfirsit (urmare Conventiei de la Trianon) iar societatea de stat MAV se pregateste de prelua prestatia pe tronsonul ramas in Ungaria de 16.474 m (statia Denesmayor) respectiv frontiera de stat. In 1925 societatea MAV semneaza cu Comitetul Bekes renuntarea la aceasta activitate din considerente economice. In 1926 Conte Almassy Denes inchiriaza patrimoniul liniei in vederea efectuarii de transporturi proprii cu un numar de 29 de vagoane si o locomotiva cu abur. Desfintarea definitiva are loc in anul 1939.

Dupa ocuparea teritoriului de catre armata romana parte din materialul rulant este preluat de catre CFR, în aceasa situatie se afla locomotivele:

Bn2 Johann Weitzer1903/122gysz nr inregistrare CFR 288.002
Bn2 Johann Weitzer 1903/123gysz
Bn2t Freudeinstein 1901/52gysz nr inregistrare CFR 299.001
Cn2 Johann Weitzer 191/117gysz nr inregistrare CFR 385.001
Cn2t Bp1906/188gysz75/1

Pe teritoriul romanesc calea ferata este lasata in parasire incepind cu 24. 04 .1919. La 28. 12. 1931 in baza conventiilor dintre state, calea ferata si dotarile ramase de pe teritoriul romanesc au fost rascumparate pentru suma de 300.000 franci elvetieni (lege publicata in MO nr.301/1931).

Parte din materialele provenite din tronsonul incepind cu 1,5 km de la intersectia cu calea ferata normala Arad-Oradea pîna la statia Nades si ramificatiile spre Adea si Simonyfalva (Sat Nou) s-au vindut de CFR prin licitatie publica in anul 1936 cu pretul de 921.278 lei ,restul a fost vindut < Directiei de Vinatoare> din Ministerul Agriculturii impreuna cu cladirile ramase. Prin Legea nr. 207 pentru ratificarea desfiintarii caii ferate inguste publicata in MO nr 65/17.03.1942, linia este scoasa din evidenta si se considera de fapt desfiintata.

Bibliografie

Ing. Radu Bellu - Monografia caii ferate inguste Gyula-Simionesti (Simonyfalva) - Istoria ilustrata a cailor ferate forestiere din Romania-Editia I (Brasov 2007).

Villany Gyorgy-Budapesta-Articol <O cale ferata disparuta Gyula-Simionesti> publicat in revista TCR din 1994.

Serban Lacriteanu –Timisoara.

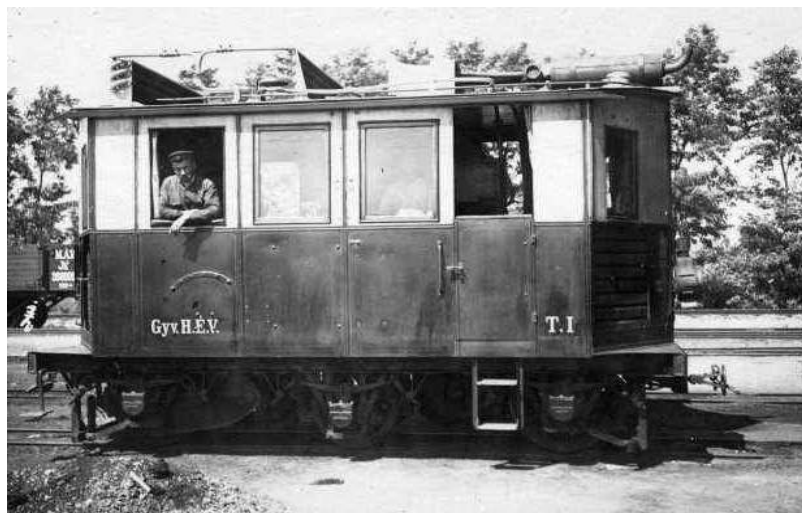
Asociatia <Cai Ferate Mici din Ungaria>-Materiale primite in urma solicitarii autorului.

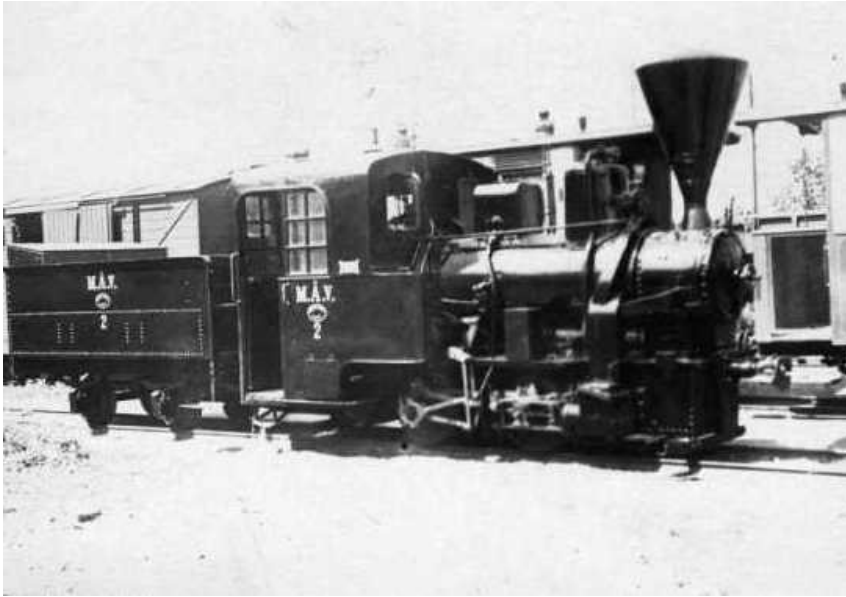
Panou cu sine si placa comemorativa amplasate in localitatea Sat Nou

Imagini din localitate Sat Nou (Simonyfalva)

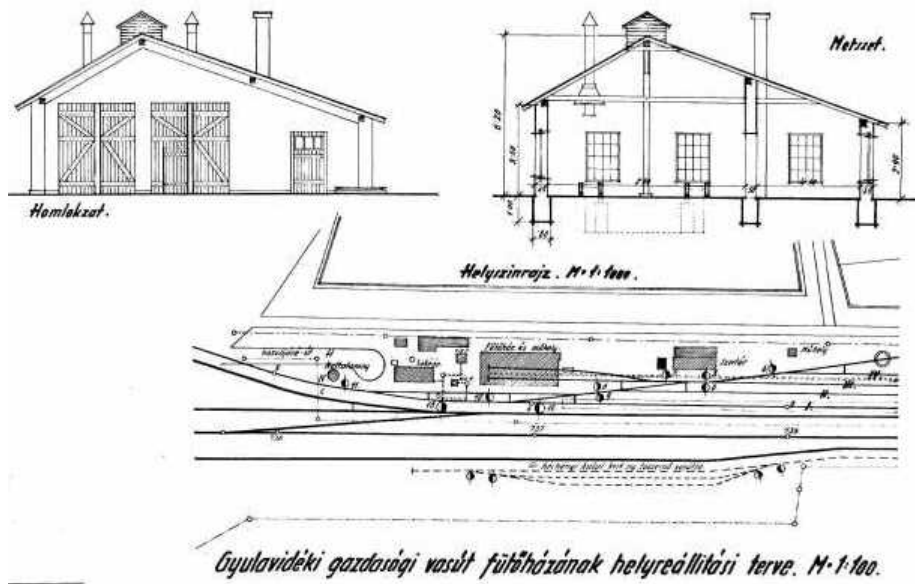
Automotor benzo electric produs la fabrica Johann Weitzer din Arad

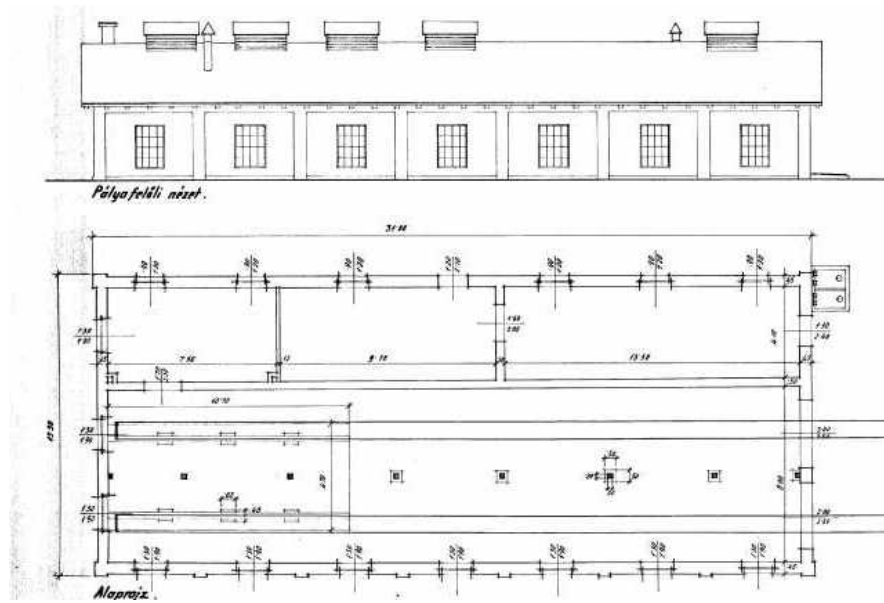
Locomotiva tip produsa la fabrica Johann Weitzer din Arad este inregistrata de catre M.A.V. in anul

Tren tractat de automotor cu personalul de deservire in uniformele cai ferate HEV Gyulavidek

Scita depoului HEV Gyulavidek din localitatea Gyula

Schita halei depoului HEV Gyulavidek

Aurel C. Popovici-Racoviță, compozitorul uitat al Aradului

Aurel C. Popovici-Racoviță, a Forgotten Composer of Arad

Constantin-Tufan Stan

Abstract

In 1913, Aurel C. Popovici-Racoviță, a Banat artist, was remarked at the first edition of the 'George Enescu' National Composition Prize, chaired by George Enescu. Following various periods in many places, he returned to his native places, settling in Arad, where he became head of the music department at 'Moise Nicoară' Highschool, conducting the choir and orchestra of this venerable institution. Due to the fact that he has organized various musical events and he was twice awarded, we are looking forward to unveil his memorial plaque.

Keywords: Banat, Arad, musician, memorial.

La prima ediție a Premiului Național de Compoziție „George Enescu” (organizat la Casa Școalelor din capitala Regatului Român în 15/28 și 16/29 octombrie 1913), prezidat de George Enescu, cel care elaborase și regulamentul, premiile urmând să fie decernate de însuși marele maestru, s-a afirmat și un creator bănățean, Aurel C. Popovici-Racoviță, care a fost menționat pentru două lucrări: melodrama *Ahasverus* (o transpunere muzicală a mitului evreului veșnic rătăcitor), pentru orgă, voce (nu cunoaștem cărei voci îi era adresată partitura), violoncel, cor și timbale¹, și *Umbra lui Mihai și mama lui*, pentru cor cu acompaniament de orgă sau armoniu².

¹ E posibil ca Aurel C. Popovici-Racoviță, în cunoștință de cauză, să fi reluat tema legendei care făcuse obiectul tratării componistice a lui George Enescu în anul 1895: *Ahasavérus*, legendă biblică, text de L. Augé de Lassus (partitură neterminată) (v. Cosma 1999, II, 294).

² Unele confuzii privind numele laureatului primei ediții s-au născut datorită unui alt muzician, purtând același nume, Aurel Popovici, care activa, în aceeași perioadă, la Institutul Teologic „Andreian” din Sibiu ca profesor de cântare bisericească și tipic (coleg cu Timotei Popovici), cu consistente contribuții publicistice în „Revista teologică” (unde semna și cu pseudonimul Cantor), fără a avea însă preocupări componistice. La concurs au participat 17 candidați, care au prezentat 30 de compoziții. Juriul, prezidat de George

Născut în comuna timișeană Racovița, lângă Buziaș, la 1 ianuarie 1879 (s-a stins din viață la Arad în 1 februarie 1942), licențiat în teologie la Blaj (1904), unde a avut privilegiul să studieze muzica cu Iacob Mureșianu, Aurel C. Popovici-Racovița (supranumele și l-a luat mai târziu, pentru a evita, probabil, o confuzie cu profesorul, publicistul și filozoful Aurel C. Popovici) a predat muzica la Seminarul Teologic din Lugoj (instituție fondată în 1913) și a făcut parte, ca profesor de cânt bisericesc, muzică vocală și instrumentală, din primul corp didactic al nou înființatei Preparandii Greco-Catolice Române, inaugurate în 15 septembrie 1914, destinate instruirii viitoarelor învățătoare din Dieceza Greco-Catolică a Lugojului, instituție fondată și păstorită de Episcopul Valeriu Traian Frențiu, care fusese întronizat cu un an în urmă, după plecarea lui Vasile Hossu, numit episcop la Gherla (cf. „Drapelul”, Lugoj, XV, 61, 1915, 2: *Raport despre Preparandia Gr.-Cat. Română de Fete pentru școlile populare elementare din Lugoj*). A activat la instituția confesională greco-catolică (cunoscută, după etatizare, și sub numele de Școala Normală de Fete), una din primele școli de acest fel din Banat și Transilvania, până la Marea Unire, în anul 1918, când a fost înlocuit de Ioan Bacău (un eminent muzician format, de asemenea, la Seminarul din Blaj, la școala lui Iacob Mureșianu), după care s-a stabilit în Basarabia, la Tighina, unde a profesat ca dascăl de religie, limba română și muzică, urmând exemplul altor preoți care trecuseră la cariere civile, cu acceptul episcopilor uniți, în condițiile în care administrația românească ducea o acută lipsă de personal.

Consecvent cu vocația sa muzicală, și-a definitivat ulterior studiile la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din București. A locuit, pentru o scurtă perioadă de timp, în Capitală, unde a predat muzica la Liceul „Sfântul Sava”, fiind, în același timp, angajat ca funcționar la Ministerul de Finanțe. După un alt stagiul petrecut la Tighina, a revenit în apropierea locurilor natale, stabilindu-se la Arad, unde a devenit titularul catedrei de muzică la Liceul „Moise Nicoară”, până la pensionare, între anii școlari 1925-1926 și

---

Enescu, era alcătuit din Dimitrie Dinicu, Alfonso Castaldi, Mihail Mărgăritescu, D. G. Kiriac, Ernesto Narice, Constantin Dimitrescu și Theodor Fuchs. Premiul I a fost obținut de Dimitrie Cuclin (*Scherzo* pentru orchestră), student la Schola Cantorum din Paris, la clasa de compoziție a lui Vincent d'Indy, și Ion Nonna Otescu (*Narcisse*, poem simfonic pentru orchestră), premiul al II-lea i-a revenit lui Alfred Alessandrescu (*Didona*, uvertură pentru orchestră), alte mențiuni fiind atribuite lui Ioan C. Bohociu (*Baladă pentru soli, cor și orchestră*), George Fotino (*Rapsodia Română pentru pian și orchestră*), Augustin Bena (*Furtună pe mare*, baladă pentru cor și orchestră) și Ion Borgovan (*Aprilie*, pastel simfonic) (Voicana 1964, 335; cf. Voicana 1971, 403, și „Luceafărul”, Sibiu, XII, 24, 1913, 811-812).

1938-1939, instruind corul și orchestra venerabilei instituții. Unul din foștii săi elevi, prof. Sever Ageu (care i-a succedat la catedra de muzică), evocă cu emoție și nostalgie portretul profesional al muzicianului: „Compoziția îl preocupa febril în timpul rămas liber de la catedră. Când s-a copt melodia sau corul, le scria unde se afla, în recreația dintre ore sau la masa de lucru [...]. Ca dirijor de cor, A. Popovici-Racoviță avea simțul proporțiilor de glasuri, avea urechea fină la intonații, stăpânea ritmul cântecului, conducea mulțimea cântăreților cu multă bărbăție. Îți părea că în ochi și în fiecare mână avea scrisă partitura. Ca orice dirijor bun, era dușman al partiției scrise, care nu lăsa pe corist să ridice capul de pe foaie și să se concentreze la dirijor” (Evocări 1971, 271-272).

Ca preot-paroh la biserica greco-catolică din Ticvanu Mic și paroh-administrator protopopesic la Oravița, cu puțin timp înaintea debutului său didactic la Lugoj, Aurel C. Popovici-Racoviță a avut o ascensiune remarcabilă în domeniul componisticii, afirmându-se, pe plan național, ca unul din creatorii de perspectivă ai generației sale. În Ardeal, dezideratul lui Enescu fusese îndeplinit cu câțiva ani mai înainte, grație diligențelor Societății pentru Fond de Teatru Român, care își propusese încurajarea și sprijinirea editării creației literare originale, dar și a celei muzicale. Totodată, datorită unor generoase subvenții particulare, fuseseră instituite și concursuri de creație muzicală. Într-un memoriu adresat, la Brașov, secretarului Societății pentru Fond de Teatru Român³ (expediat din Ticvanu Mic în 5 octombrie 1910), compozitorul solicita admiterea „spre cenzurare” a compozițiilor trimise (cinci caiete cu compoziții muzicale pentru cor de copii, coruri bărbătești și mixte și o baladă pentru cor mixt cu acompaniament de pian) și votarea sumei de 600 de coroane pentru tipărirea lor. În cazul în care cererea sa nu ar fi întrunit votul comitetului Societății, Aurel Popovici sugera acordarea unui premiu din Fondul „Dr. Ioan Mișu”, destinat de fondator, cu prilejul adunării generale a Societății care avusese loc la Alba Iulia în 1909, premierii pieselor teatrale și compozițiilor muzicale (v. Catrina 2002)⁴. A participat, în 1911, la concursul de creație

---

³ Primul vicepreședinte al Societății pentru Fond de Teatru Român (instituție fondată la Deva în 1870, care a activat până în 1934, când s-a contopit cu ASTRA) a fost pianistul și compozitorul Alexandru Mocioni. După mutarea sediului la Brașov, în 1895, funcția de secretar a fost preluată de Gheorghe Dima. Din fondurile Societății au fost acordate burse scriitorilor, dar și unor muzicieni, între care Ionel Crișan și Zeno Vancea. Cu puțin timp înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, secretariatul instituției a fost coordonat de Tiberiu Brediceanu.

⁴ Informații despre personalitatea lui Ioan Mișu și crearea fondului omonim, în *Luceafărul*, Sibiu, IX, 15-16, 1910, 395: *Fondul ziariștilor români din Ungaria*; „Luceafărul”, Sibiu,

Fondul „Dr. Ioan Mihiu”, sub auspiciile Societății pentru Fond de Teatru Român (Dima 1913a, 117)⁵, și la Concursul „Cazotti”, în 1913, sub aceleași auspicii, unde a prezentat o creație corală, *Moartea lui Mihai și mama lui*, probabil o variantă a opusului cu care va fi menționat la prima ediție a Premiului „George Enescu” (Dima 1913b, 158).

Desfășurarea primei ediții a Premiului Național „George Enescu” a trezit un amplu ecou. Într-o cronică publicată sub semnătura lui Rodolphe Uhry erau transcrise aprecierile lui George Enescu, care își exprima satisfacția pentru promițătoarele perspective ale tinerilor reprezentanți ai școlii naționale de compoziție: „Toți acești tineri compozitori sunt adevărate naturi și am constatat, cu o imensă bucurie, că nu mă înșelasem atunci când îmi spuneam că țara noastră trebuie să fie pentru muzică o mină prețioasă și neexplorată” (Uhry 1913, 2). Un anunț care invita concurenții să trimită manuscrisele la administrația Casei Școalelor din București, până în 12/15 octombrie 1913 inclusiv, fusese publicat în „Luceafărul” (Sibiu, XII, 18-19, 1913, 600: *Premiul „G. Enescu”*). Erau precizate, totodată, și câteva condiții ale regulamentului concursului: concurenții trebuiau să fie români, iar lucrările prezentate trebuiau să aibă forme ample (erau preferate opusurile simfonice, cele destinate muzicii de cameră, oratoriile și cantatele), miniaturile și genul liric fiind excluse. Se solicita, totodată, ca, în limita posibilităților, candidații să trimită și reduții pianistice. Potențialilor candidați li se comunica și cuantumul în lei al fondului concursului, în valoare de 26.000 de lei, pus la dispoziție de George Enescu, sumă rezultată din onorariile obținute cu prilejul concertelor susținute în țară, care urma să fie augmentată, anual, cu câte 1.000 de lei din fondul Ministerului Instrucțiunii Publice. În același periodic sibian a fost prezentat cititorilor și rezultatul concursului, fiind subliniat succesul muzicienilor ardeleni: „S-au relevat compozitorii ardeleni dnii protopop Aurel Popovici din Oravița (*Umbra lui Mihai și mama lui* și o melodramă instrumentală) [Aurel Popovici era considerat ardelean], A. Bena (*Furtună pe mare*) și I. Borgovan (*Aprilie*, pastel simfonic)” (Borgovan 1913, 811-812). Anunțuri similare au fost publicate în periodicele bucureștene „Sănătatea”, din 19 octombrie 1913 (*Premiul „George Enescu”*), și „Universul” (XXXI, nr. 289 din 20 octombrie 1913). În „Sănătatea” și „Luceafărul” erau prezentați câștigătorii mențiunilor onorifice (I. Bohociu și Gh. Fotino), în final fiind

---

VII, 18, 1908, 443: *Dr. Ioan Mihiu*; Decei 1939, 394-397.

⁵ La concurs au mai participat Darius Pop, Vasile Selișteanu, Iust Cl. Iuga, Tiberiu Brediceanu, Leonida Domide și Ion Borgovan, ultimii 3 fiind premiați; cf. Catrina 2008, 255.

enumerați compozitorii „relevați” de comisie: I. Borgovan, Aurel Popovici și A. Bena, de unde, ulterior, au luat naștere unele confuzii, perpetuate de-a lungul timpului. În ceea ce ne privește, am preluat aprecierea formulată în Voicana 1971, 403, în care atât compozitorii distinși cu mențiuni onorifice, cât și cei „relevați” sunt considerați ca fiind menționați. În unele surse bibliografice consultate, publicate în anii „obsedantului deceniu” (v. „Muzica”, București, V, 5, mai 1955, 57-58: *Laureați ai Premiului Național de Compoziție „George Enescu”*), numele a doi compozitori „relevați”, I. Borgovan și A. Bena, sunt precizate la rubrica mențiuni, cel al lui Aurel Popovici nefiind amintit, autorii urmând, foarte probabil, directivele epocii, compozitorul bănățean fiind, la data obținerii mențiunii, protopop greco-catolic, reprezentantul unui cult interzis de regimul comunist la sfârșitul anului 1948. În Voicana 1964, 335, numele tuturor celor trei compozitori „relevați” sunt omise.

Cu doar doi ani înainte de a se stinge din viață, Aurel Popovici-Racoviță, fiu adoptiv al cetății Aradului, a reconfirmat vocația sa de creator reprezentativ al școlii ardeleno-compoziție, obținând mențiunea I, pentru *Cvartet de coarde*, la ediția din 1940 (22 decembrie) a prestigiosului Premiu Național de Compoziție „George Enescu”⁶.

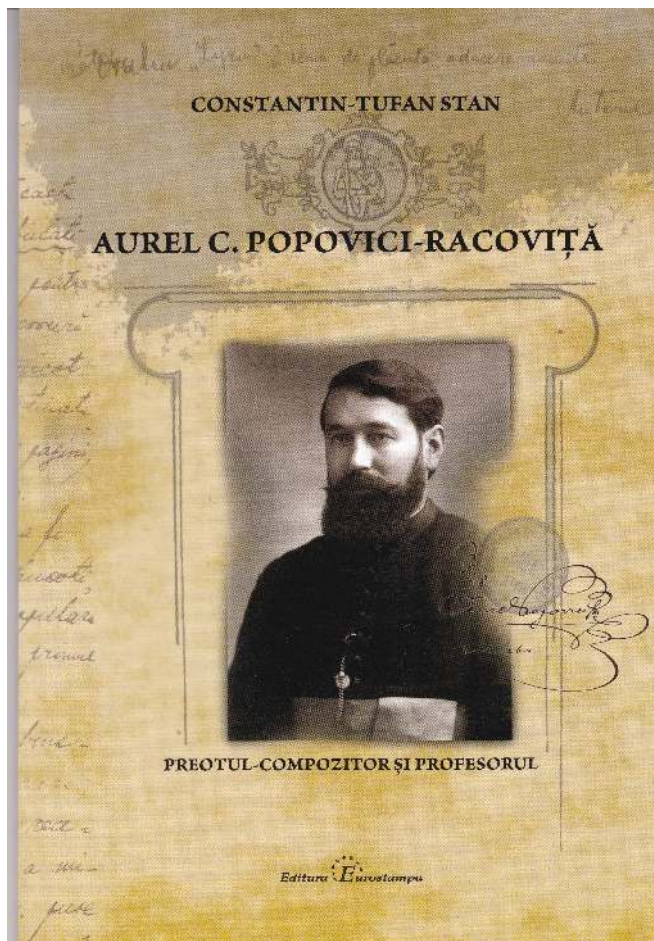
Din ampla sa creație (corală, cameral-instrumentală, vocal-sinfonică sau destinată muzicii de fanfară), astăzi puțin cunoscută și cântată, caracterizată printr-un evident meșteșug componistic, cu generoase și expresive construcții melodice și complexe abordări armonice, până la o viitoare sistematizare și editare, reținem: *Mama lui Mihai Viteazul*, baladă pentru cor mixt, cu acompaniament de pian și orchestră, *Moartea lui Mihai*, baladă pentru cor cu acompaniament de orgă și pian, *Dragoș*, baladă populară, pe versuri de V. Alecsandri, *Potpuriu românesc*, pentru cor mixt și orchestră de coarde, *Cântece patriotice* (10 coruri mixte pentru 4 voci cu acompaniament de pian și orchestră), *Buchet de hore* pentru fanfară, valsurile *Năluca* (pe versuri de George Coșbuc) și *Farmec de primăvară* (coruri mixte cu acompaniament de pian și orchestră editate la Litografia Maxim Kállai din Arad), dar și opusurile corale *a cappella* de factură laică (*Cântece pentru uzul societăților corale – 15 coruri bărbătești și mixte*, *Imnul Transilvaniei*, *Marșul lui Tudor*, *Dorul ardeleanului*, cor bărbătesc cu solo de tenor și bariton, *Câte păsărele în codru*, *Auzi buciumul*, *Dragoste, dor și fericire*, *Țăran și ciocoi*, *Răsunetul văilor*, cor bărbătesc, *Rămas bun*,

⁶ Aurel Popovici-Racoviță a concurat într-o companie selectă: Alexandru Zirra (premiul I), Constantin Lazăr și Sigismund Toduță (premiul II), Romeo Alexandrescu (premiul III) și Mircea Popa (mențiune) (Voicana 1964, 340).

pentru cor mixt, *Iarna*, pe versuri de V. Alecsandri, *Toamna*, pe versuri de Șt. O. Iosif, *Cântecul muncii*, pe versuri de O. Goga, *Simfonia broaștelor* ș.a.) și religioasă: *Liturghia Sfântului Ioan Gură-de-Aur*, partitură editată în 1918, la Tipografia C. Kern, care cuprinde aranjamente și armonizări ale unor fragmente preluate din vechea liturghie grecească și literatura psaltică românească (funerale, liturghii), semnate de G. Musicescu, I. Vidu, Ed. Wachman, Iacob Mureșianu, dar și din propria creație religioasă, *Imnuri religioase. 100 coruri pentru patru voci mixte* (Editura autorului, Litografia și Tipografia Maxim Kállai, Arad, 1926, volum alcătuit din două părți: I: *Liturghia Sfântului Ioan Gură-de-Aur*; II: *Imnuri la diferite servicii și serbări religioase*), *Imnuri religioase. 57 coruri pentru trei voci egale*, op. 355-411 (Editura autorului, Tipografia Maxim Kállai, Arad, 1932; p. I: *Liturghia Sfântului Ioan Gură-de-Aur*, p. a II-a: *Slujba înmormântărilor*), *Ca pe Împăratul*, *Cari pre Heruvimi*, *Ave Maria* ș.a.

Capodopera lui Aurel C. Popovici-Racoviță, *Rapsodia Română I și II, pentru cor mixt cu soli acompaniat de pian și orchestră* (Editura autorului, Arad, Litografia Maxim Kállai) a fost interpretată în primă audiție absolută în 13 aprilie 1929, în sala festivă a Hotelului „Dacia” din Lugoj, de Societatea Corală „Lira”, cu aportul orchestrei Regimentului 17 Infanterie, sub bagheta lui Ioan Bacău. Acordurile *Rapsodiei* au răsunat și pe scena Ateneului Român din Capitală, în 20 decembrie 1936, în interpretarea Corului și Orchestrei Asociației Culturale „CFR”, sub bagheta lui N. Georgescu-Postelnicu (soliști: E. Ciovița, V. Mora și G. Marinescu), și sub cupola Palatului Cultural din Blaj, în 31 octombrie 1937. Cu un an înaintea morții compozitorului, *Rapsodia Română I* a fost interpretată pe scena Teatrului Municipal din Sibiu, în 22 februarie 1941, de Orchestra și Corul Reuniunii „Gheorghe Dima”, sub bagheta lui Petru Gherman (Sibianu 1941, 35-37).

Imaginea lui Aurel Popovici-Racoviță, adoptat de arădeni în ultima parte a vieții sale (când a și înnobilit urbea cu o mențiune de compoziție la Premiul „Enescu”) nu a rezistat, din păcate, scurgerii inexorabile, nedrepte a unui timp mult prea ingrat cu personalitățile spiritualității românești. Cvasinecunoscut publicului larg arădean, dar și melomanilor orașului de pe Mureș (chiar și mormântul său, ignorat, a dispărut între timp), dublul laureat al Premiului Național de Compoziție „George Enescu” așteaptă încă o tardivă, emoționantă întâlnire cu actualii melomani arădeni, prin dezvelirea unei plăci memoriale și, sperăm, un concert *In memoriam* susținut de Filarmonica arădeană.

Bibliografie

Borgovan 1913 = Ioan Borgovan, *Trei instituțiuni de artă: Concursul de Compoziție Muzicală „George Enescu”, Orchestra Ministerului de Instrucțiune și Societatea „Carmen”*, în „Luceafărul”, Sibiu, 24.

Catrina 2002 = Constantin Catrina, *Idei și momente din viața muzicienilor noștri. Corespondență inedită (1886-1979)*, dactilogramă, Biblioteca UCMR, București.

Catrina 2008 = Constantin Catrina, *Note și însemnări despre muzica românească din Transilvania*, în „Țara Bârsei”, Brașov, 7.

Cosma 1999, II. Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon biobibliografic*, vol. II (Coc-E), Editura Muzicală, București.

- Decei 1939 = Aurel Decei, *Evocarea unui precursor: Dr. Ioan Mihu*, în „Gând Românesc”, Cluj, VII, 7-9.
- Dima 1913a = George Dima, *Concursul nostru muzical din 1911*, în „Revista teatrală”, Braşov, I, 2.
- Dima 1913b = George Dima, *Dare de seamă asupra compozițiilor muzicale intrate la Concursul „Cazotti”*, în „Revista teatrală”, Braşov, I, 3.
- Evocări 1971 = *Evocări din trecutul Liceului „Ioan Slavici”, fost „Moise Nicoară” Arad*, IPB, Arad.
- Sibianu 1941 = Sabin Sibianu, *Reuniunea de Muzică „G. Dima”. Cu prilejul concertului din 22 februarie a.c.*, în „Luceafărul”, Sibiu, I, serie nouă, 1 aprilie.
- Uhry 1913 = Rodolphe Uhry, *Le concours Georges Enesco*, în „L'Indépendance Roumaine”, Bucureşti, 36, nr. 11.613, 18/31 octombrie.
- Voicana 1964 = Academia RPR, Institutul de Istoria Artei, *George Enescu*, volum apărut sub îngrijirea lui George Oprescu și a lui Mihail Jora, autori: Fernanda Foni, Nicolae Missir, Mircea Voicana și Elena Zottoviceanu, coordonator: Mircea Voicana, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Bucureşti.
- Voicana 1971 = Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de Istoria Artei, *George Enescu. Monografie*, coordonator: Mircea Voicana, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti.

Sistemul bancar din Imperiul Habsburgic, România și Arad în preajma Marii Uniri din 1918 ¹

The banking system of the Habsburg Empire, Romania and Arad around The Great Union of 1918

*Adrian Nițu,
Universitatea Aurel Vlaicu Arad*

Abstract

The paper presents the main aspects of the occurrence as well as the role of the issue banks in the Habsburg Empire and Romania in the 19th century. The evolution of the Arad subsidiary of the Austro-Hungarian bank, which after 1918 will become a branch of the National Bank of Romania following the agreement concluded at Turnu-Severin on September 29, 1921, is treated in particular. The second part of the study relates to the evolution of the Arad banking system before and after the Great Union of 1918, bringing an assessment of the financial effects of the First World War on the Arad Banks.

The financial data of the main Arad banks at the end of the 19th and early 20th century, as well as their evolution as a result of the Great Union in the year 1918 and the changeover to a new monetary system, are highlighted.

Băncile de emisiune în Imperiul Habsburgic și România *Banca Națională Privilegiată a Austriei*

Pioneratul bancar european început de casele florentine în secolele XIII-XIV era finalizat în secolul XVII, când începe o nouă evoluție a pieței bancare și care va atinge apogeul în secolul al XIX-lea. Acest proces este influențat în primul rând de apariția și funcționarea băncilor de emisiune, însărcinate să emită monedă fiduciară și care, după exemplele Băncii Angliei și a Băncii Franței, monopolizau emisiunea de bilete și bancnote. Banca Angliei, a fost fondată de regele William al III-lea în data de 27 iulie 1694 ca bancă privată², iar Banca Franței a fost constituită la 18

---

¹ datele lucrării sunt preluate din Arad. *Economie și societate* volumul II pg. 15-88

² a fost naționalizată de abia la 1 martie 1946

ianuarie 1800 de Napoleon Bonaparte în timp ce era Prim Consul, pentru a impulsiona creșterea economică și a depăși recesiunea adâncă a perioadei revoluționare (Banque de France, 2015).

Înființarea Băncii Naționale a Imperiului Habsburgic a fost precedată, cu aproape o jumătate de secol, de emiterea de bani de hârtie, experimental, de către Casa de Habsburg. În secolul al XVIII-lea, pentru o scurtă perioadă de timp, emisiunea de bancnote a fost transferată băncii „Viena City Bank”, înființată în anul 1705, iar prima emisiune de „BancoZetteln” a avut loc în cele din urmă în anul 1762.

Acest prim transfer de privilegiu de emisiune a fost făcut pentru că monarhia avea nevoie să recâștige încrederea mediului de afaceri. Dar, în timpul războaielor napoleoniene, emisiunea monetară a fost preluată de guvern, astfel că în anul 1796 Habsburgii au emis în circulație „bancnote” în valoare de 44 de milioane de guldeni și ca urmare, în anul 1810, s-a ajuns la o masă monetară de 942 de milioane de guldeni pentru întreg imperiul. Bancnotele au înlocuit tot mai multe monede de argint și cupru din circulație. Ca urmare, pentru o sută de guldeni în „bancnote” se obțineau doar 92 guldeni (monede de argint).

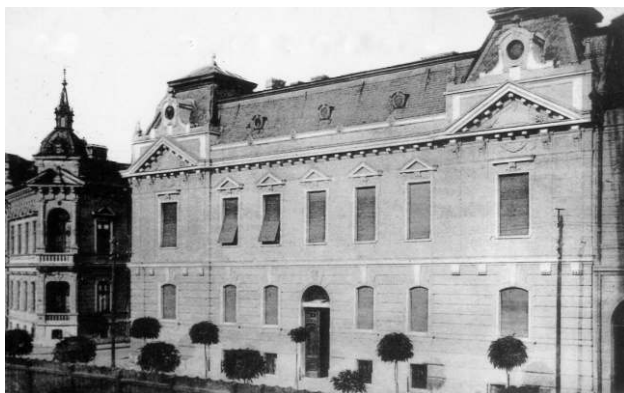
În decembrie 1810, inflația a împins guldenii de hârtie până la 15 la sută din valoarea nominală a bancnotelor. În urma devalorizării bancnotelor au avut loc chiar revolte în cadrul trupelor de militari. Habsburgii au fost nevoiți să devalorizeze bancnotele ajungând la un curs de schimb de 5:1. Mediul de afaceri austriac a caracterizat acest act ca un faliment național, au avut loc proteste violente care au obligat statul să se abțină pe viitor de a emite excesiv bancnote. După ce războaiele napoleoniene s-au încheiat, trebuia câștigată din nou încrederea pieței în viața economică a imperiului și pentru aceasta privilegiul de emisiune monetară trebuia transferat de monarh unei bănci naționale.

Ca urmare, la 1 iunie 1816, se consemnează adoptarea a două patente imperiale „Finanzpatent” și „Bank-patent”, prin care se transfera privilegiul emisiunii bancnotelor și se înființa Banca Națională a Austriei (Privilegierte Österreichische National-Bank) („Banca Națională Privilegiată a Austriei”) a cărei dată de naștere este consemnată la 19.01.1818. Ministrul finanțelor era Johann Philipp Conte de Stadion (<https://www.oenb.at/Ueber-Uns/Unternehmensgeschichte/1816-1818.html>).

În 1818 banca avea active totale de 11,5 milioane guldeni și a fost obligată să-și îndeplinească rolul de a susține visteria statului cu împrumuturi. În 1818 acestea s-au ridicat la 2,2 milioane guldeni, în 1820,

20 de milioane de florini, în 1821, 30 de milioane de florini, iar în 1831, 12 milioane de florini. Cum Imperiul Habsburgic a fost implicat mai apoi în revoluția de la 1848 cu cheltuieli imense, apoi în războiul cu Italia din 1859, presiunea asupra băncii a crescut.

În anul 1852 Banca Națională Privilegiată a Austriei avea șase sucursale, situate la Praga, Brno, Troppau, Linz, Graz și Trieste. În 1864 se deschid alte 12 sucursale, 8 în regiunile Boemiei, Moraviei, Stiriei, una la Innsbruck și ultimele trei la Cracovia, Lwow și Cernăuți (Dronca, 2003).

Banca Austro-Ungariei

Sucursala Băncii Austro-Ungariei la Arad³ 1890 – Colecția Carlo Fabri

Prin convenția din 1862, privilegiul de emisiune al Băncii Austriei a fost prelungit până la sfârșitul anului 1876 și în același timp s-a prevăzut că banca avea voie să emită bancnote neacoperite până la un maxim de 200 milioane florini. Ceea ce trecea peste această sumă trebuia să fie acoperit cu argint sau $\frac{1}{4}$ aur. Dar în timpul războiului cu Prusia din 1866, visteria a procedat la noi emisiuni de bilete de stat fără acoperire. Tocmai în timpul acestei evoluții dificile a finanțelor austriece au loc negocierile pentru introducerea dualismului austro-ungar. La început, după anul 1876, Banca Austriei și-a extins operațiunile și în Ungaria așa cum o făcuse și anterior. După negocieri, care au durat doi ani, între 1876-1878, la 5 iulie 1878 banca își schimbă denumirea și modul de operare numindu-se „Banca Austro-Ungariei” cu două sedii, la Viena și la Budapesta. Privilegiul de emisiune i-a fost acordat până la 31 decembrie 1887.

---

³ actualul sediu al hotelului Aradul

În Transilvania, noua bancă centrală a deschis *sucursale la Arad și Cluj în 1878/79*. Banca va deschide alte 9 sucursale între 1887 și 1893, 12 între 1900 și 1907, și ultimele 10 sucursale, în ajunul Primului Război Mondial. În această perioadă Banca Austro-Ungariei a avut o politică de expansiune, cu activitate în regiunile mai puțin dezvoltate ale imperiului, astfel încât provincia a crescut progresiv ponderea în cifra de afaceri a băncii (scont și împrumuturi), de la 41% în 1879 la 65% în 1913 (Dronca, 2003). Aceeași politică este reprodusă și în Arad, la nivelul comitatului, unde contribuția financiară a băncilor situate în mediul rural este într-o permanentă creștere, între 1884 și 1909, spre deosebire de comitatele vecine, Timiș și Bihor.

Înainte de Primul Război Mondial *cele mai importante sucursale ale Băncii Austro-Ungariei din Transilvania se găseau la Arad, cu agenții la Cenad, Deva, Gyula, Lipova, Maria-Radna și Oșorhei, în Cernăuți, cu o agenție la Suceava, la Brașov cu agenții în „secuime”, la Cluj cu agenții la Bistrița, Dej, Aiud, Alba Iulia, Turda, în Sibiu cu agenții la Făgăraș, Mediaș, Sighișoara, la Oradea cu „agentură” la Șimleu și în fine la Timișoara, cu agenții la Deta, Biserica Albă, Caransebeș, Lugoj, Sân-Miclăușul Mare, Bocșa, Oravița, Vârșeț, Jimbolia. În 1910 s-a constituit o sucursală în Sarajevo pentru Bosnia și Herțegovina (Românul, Arad, I, nr.5, p. 7 1911).*

În 1889, Austro-Ungaria și România aderă la Uniunea Monetară Latină, creată prin Convenția Monetară de la 23 decembrie 1865. Țările semnatare erau de acord să schimbe moneda națională la un standard de *4,5 grame de argint sau echivalent 0,290322 grame de aur* (un raport de 15,5 la 1) și să le facă în mod liber interschimbabile. Obiectivul tratatului era instituirea unei organizații monetare fondată pe regimul *bimetalismului aur-argint* și impunea băncilor naționale o politică monetară comună prin raportarea la acest sistem bimetalic a emisiunilor de bancnote.

După constituirea Băncii Austro-Ungariei, în Arad, la fel ca pe teritoriul întregului imperiu, au continuat să circule în mod legal două feluri de bani de argint: florinul austriac (1 florin = 100 de crăițari, „Neukreuzer”) precum și talerul unional („Vereinsthaler”) emiși de Banca Națională Privilegiată Austriacă începând cu anul 1857. Pe lângă aceste două monede legale se utiliza și „talerul levantin” (1 taler=2,10 florini) monedă de argint cu efigia Mariei Tereza, făcând parte din categoria de „*monede comerciale*”. În categoria monedelor de aur circula ducatul sau „*galbenul*” (1 ducat = 4,80 florini) și coroana (1 coroană = 13 florini)⁴.

---

⁴ în România conform Legii monetare din 1867 1 ducat=11,75 lei

Prin reforma monetară din anul 1892, a fost înlocuită unitatea monetară austriacă de argint, florinul, cu o monedă de aur, coroana (1 coroană = 100 heller/filler). Florinul de argint, echivalent cu 2 coroane, avea însă o putere de plată nelimitată, fiind în continuare în circulație. Bancnotele erau tipărite bilingv (în germană și maghiară), iar denumirea nominalului era înscrisă în toate limbile naționalităților supuse dublei monahii (și în română).

Banca Națională a României

În Principatele Române, la început de secol XIX, piața bancară, creditul, au o dezvoltare semnificativă, istoricii menționând înființarea unei adevărate precursoare a Băncii Naționale. *„În Moldova, un grup de mari proprietari încearcă întemeierea unei societăți de credit agricol oferind împrumuturi cu 2% dobândă în locul celor 10% ceruți de Evrei. Cea din Țara Românească ar fi funcționat și ca bancă de comerț..... Vechiul proiect din 1847 era să fie realizat acuma de Banca di Dessau de o casă din Lipsca făcând afaceri cu Orientul și cu sprijinul bogatului bancher Sina. Era vorba de o adevărată Bancă Națională cu 20.000 de acțiuni de câte 150 florini de hârtie. Se proiecta și o casă la Galați”* (Iorga, 1925).

La o jumătate de secol după acest prim proiect de înființare a Băncii Naționale, la 17/29 aprilie 1880, a fost publicată, în „Monitorul Oficial” nr. 90, *Legea pentru înființarea unei bănci de scont și circulațiune*, ocazie cu care lua ființă Banca Națională a României, instituție de credit, care deținea privilegiul exclusiv de a emite bancnote. Capitalul băncii era în întregime românesc, dar aparținea statului doar în proporție de o treime, restul de două treimi revenindu-le investitorilor privați. Capitalul inițial al băncii a fost de 30 milioane lei (10 milioane capital de stat, iar restul de 20 milioane, capital privat, cu precădere al familiei Brătianu). Banca Națională a României a fost deținută majoritar privat până în anul 1948.

Transferul sucursalei arădene a Băncii Austro-Ungariei la Banca Națională a României

După Primul Război Mondial s-au stabilit locațiile din Transilvania și Ardeal ale sucursalelor Băncii Naționale, la *Arad, Brașov, Cluj, Oradea, Sibiu și Timișoara*, ca urmare a contractului dintre Statul Român și lichidatorii Băncii Austro-Ungariei, semnat la 29 septembrie 1921, la Turnu Severin. În anexa acestui contract, cu privire la *„Prețul terenurilor și clădirilor în baza Bilanțului din 1913 scăzut cu 20% în care se cuprinde și plus valutele în raport cu Bilanțul din 1919 reduse cu 20% și convertite în*

coroane aur socotite 6,5 coroane = 1 coroană aur” se menționa că sediul din Arad al Băncii Austro-Ungariei transferat Băncii Naționale a României (aflat pe b-dul. Carol la nr.21, în figură) era evaluat la suma de totală de 195.877 coroane aur, constituită din „Terenuri și Clădiri 188.459 coroane aur și instalațiuni 7.418 coroane aur” (Manea și Băce, 29 aprilie 2009).

Banca Națională a României
Agenția Arad.

Lichidarea creanțelor și
restanțele față de Banca
Austro - Ungară.

Extras de Cont

Contractul No. 11780 semnat de către
Wanda-Kristina Kristina, soție pentru fl.
297.000.-, plătitibilă la rate se-
mestriale de Kor. 14.998,50.
Tratat de către lichidatori cu un
sold de Kor. 473.348,04 și cu arăți -
și plăți achitate până în luna Iunie 1930.
Soldanța ratelor și la luna și de-
servis ale fiecărui an.

Data exigi- bilității a capitalilor	Capital datorat	Dobandă %	restit. din capital	Observațiuni
1920 Ian.	236.674	7.100	400	
1921 Ian.	243.374	7.201	190	
Dec.	250.478	7.304		
1922 Ian.	257.590	7.406		
Dec.	265.730	7.509		
1923 Ian.	273.702	8.211		
Dec.	281.913	8.457		
1924 Ian.	290.376	8.711		
Dec.	299.081	8.973		
1925 Ian.	308.033	9.241		
Dec.	317.294	9.519		
1926 Ian.	326.813	9.804		
Dec.	336.617	10.099		
1927 Ian.	346.719	10.401		
Dec.	357.117	10.714		
1928 Ian.	367.831	11.038		
Dec.	378.888	11.367		
1929 Ian.	390.138	12.008		
Dec.	401.639	12.480		
1930 Ian.	413.397	12.793		
Dec.	425.417	13.178		
1931 Ian.	437.810	13.572		
Dec.	450.588	13.979		
1932 Ian.	463.753	14.398		
Dec.	477.337	14.830		
1933 Ian.	491.355	15.275		
Dec.	505.820	15.733		
1934 Ian.	520.743	16.205		
Dec.	536.138	16.691		
1935 Ian.	552.029	17.192		
Dec.	568.431			
1936 Ian.	585.361			
Capital datorat	880.861	354.106	698	
Comision de	36.478			
Cheltuieli de un-	1.000			
surse				
Total datorat	918.339			

A. K. & O.

Extras de Cont la BNR sucursala Arad 1920
(SJAN, Arad - BNR Sucursala Arad, 1/1933)

Procedurile de lichidare a gestiunii sucursalei arădene a Băncii Naționale a României cu privire la activele Băncii Austro-Ungariei preluate în 1919 au durat până la data de 31 august 1940, când la sediul sucursalei arădene a Băncii Naționale se semnează procesul verbal de lichidare a acestora (SJAN, Arad, fond BNR, Sucursala Arad, dosar 1/1933).

În figura alăturată este prezentat un exemplu de lichidare a creanțelor „hipotecare” ale fostei Bănci Austro-Ungare la agenția Arad a Băncii Naționale, în anul 1921 și conține extrasul de cont al contractului nr. 11.780 semnat de Wenckheim Kristina, din Sebiș, pentru un credit de 297.000 de florini, plătibili în 100 de rate semestriale a 14.998,50 coroane. Contul a fost predat de lichidatori cu un sold de 473.348,64 coroane și cu anuități achitate până la 10 iunie 1920 (echivalent 236.674 de lei, la un curs de 2 coroane = 1 leu), urmând să fie achitate rate la 10 iunie și 10 decembrie a fiecărui an, până în anul 1936. Dobânda creditului fiind de 6% pe an, capitalul datorat este calculat de bancă la valoarea de 590.261 de lei (1936) la care se adaogă un comision de 6% și 1.000 de lei cheltuieli de urmărire, ceea ce conduce la un total datorat de 627.739 de lei. (SJAN, Arad, fond BNR, Sucursala Arad, dosar 1/1933).

În anul 1923 directorul sucursalei arădene a Băncii Naționale a României a fost Victor Nasta iar procurist Gheorghe Zankov (SOCEC, 1925, p. 46), iar în anul 1935 director era Gheorghe Rezus, iar „subdirector” Cosma (Voiticeanu și Borgar, 1935, p. 61).

Sistemul bancar arădean în preajma Marii Uniri din 1918

Prima Casă de Păstrare din Arad

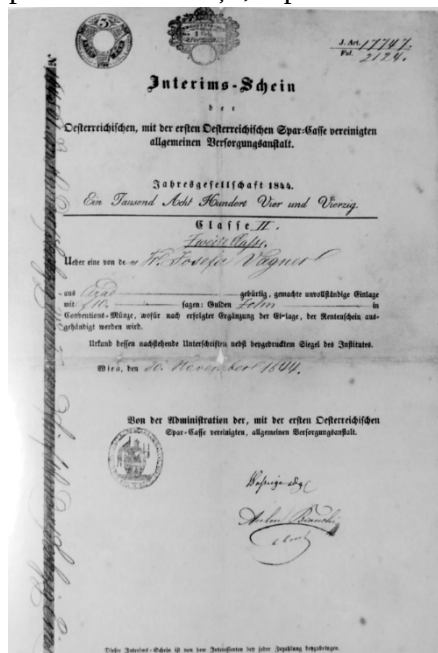
Pe teritoriul Ungariei nu s-a înființat nici o bancă până în anul 1835. Între anii 1836-1840 la Viena au fost adoptate legi care reglementau comerțul, creditarea și societățile pe acțiuni. Una dintre aceste legi se referea la înființarea de *tribunale cambiale (și mercantile)* dintre care unul a fost înființat la Arad, la acesta fiind arondați cetățenii, precum și *valaho-illyricii* și *theuto-bănățenii* („*valacho-illyrica et theuto-banatica*”) din comitatele

Arad, Caraș, Zarand, Bekes, Cenad (1840 dik evi orszaggyülesi Törvenyczikkelyek 215.073-D, 1840, p. 88-89).

Sfârșitul secolului al XVIII-lea aduce în prim planul pieței financiare, în segmentul economisirii, „Casele de Păstrare” ca instituții financiare adresate orașenilor în scopul de a pune deoparte „bani albi pentru zile negre”. Aceste bănci erau dispuse să accepte în depozit orice sumă, cât de mică, prestând un serviciu de protecție a economiilor cetățenilor, fără însă a acorda pentru început dobândă pentru sumele atrase. Ele erau constituite cu capital provenind din contribuțiile unor persoane avute, din elita orașului, iar rezultatul financiar era colectat într-un fond de rezervă. Excedentul financiar era utilizat pentru finanțarea unor obiective sociale cum ar fi școlile, spitalele locale sau chiar pentru ajutoare sociale.

La Viena, în 1819, apare „Prima Casă de Păstrare din Austria” („Erste Österreichische Sparkasse”). Până în 1830 au apărut alte cinci, iar în 1844 erau deja 36 de Case de Păstrare în Imperiul Habsburgic.

În prelungirea rolului social al acestor instituții, Prima Casă de Păstrare austriacă înființează „Allgemeine Versorgungsanstalt” o primă societate de asigurări sociale cu capital privat care oferea, ca urmare a unui plan de contribuții, o pensie la bătrânețe. Această instituție

Polița d-nei Josefa Wagner din Arad la „Allgemeine Versorgungsanstalt” din 1844 (Weil, 2000, p. 107)

financiară vieneză a activat și în Arad printre clienți numărându-se și doamna Josefa Wagner care a depus la 30 noiembrie 1844, 10 guldeni (Weil, 2000, p. 77, 107).

În 1835 a luat ființă Casa de Păstrare Generală din Brașov („Kronstadter Allgemeine Sparkasse”), iar în 1839, la Budapesta, se înființează Casa de Păstrare din Pesta („Pesti Hazay Takarek-penztar”).

Începând din anul 1839 și la Arad au loc discuții pentru înființarea unei case de păstrare. La 14 ianuarie 1840 s-au asociat 17 personalități locale arădene ale vremii pentru a deveni membrii fondatori ai primei bănci din Arad al cărei prim președinte a fost Bánhidly Antal. Statutul, aprobat la 27 ianuarie, prevedea ca primele finanțări

să fie realizate prin donații, iar asociații să renunțe la profit, să fie constituit un fond de rezervă și creditarea să se realizeze doar pentru împrumuturi garantate cu titluri imobiliare arădene. Banca a început activitatea la 18 martie 1840. Primele sume colectate în cele două zile de funcționare de la înființare s-au ridicat la 340 de florini, la care au contribuit 183 de deponenți care au depus sume modice: de la 0,54 florini (Babics Imre), la 3,2 florini (Pfligler Klara) (Weil, 2000, p. 78).

În anul 1848 banca arădeană atinsese active totale în valoare de 395.167 florini. Banca arădeană devine prima casă de păstrare de pe teritoriul Ungariei organizată ca societate pe acțiuni. „Prima Casă de Păstrare din Timișoara” („Erste Temesvarer Sparkassa”) se înființează în anul 1845, cu cinci ani mai târziu față de banca din Arad.

Până în anul 1868 a fost singura bancă arădeană (Magyar Statisztikai Közlemények, 1913).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cea mai importantă preocupare a Primei Case de Păstrare din Arad S.A. a devenit finanțarea industriei arădene. Dintre creditele acordate firmelor arădene de această bancă, vom menționa următoarele:

- Societatea industrială arădeană „Moara Mare cu Aburi SA” a fost creditată cu 200.000 de florini, dar în 1877 firma a fost preluată de o companie concurentă „Moara cu Aburi Szecheny SA”. Ca urmare, acest credit a generat o pierdere casei de păstrare arădene.

Sediul Primei Case de Păstrare din Arad SA
sursa: (Weil, 2000, p. 105)

- „Prima Fabrică de Amidon Arădeană cu Aburi SA”, înființată în 1871, a fost finanțată cu 70.000 de florini, dar ulterior acordării creditului, fabrica a dat faliment, banca recuperându-și banii de la giranți.

- „Tramvaiul cu Cai și Fabrica de Cărămizi S.A.”, companie înființată în 1869 în Arad, a fost finanțată cu 82.000 de florini, achitându-și cu dificultate creditul datorită crizei economice instalate în 1873 și la Arad (Weil, 2000, p. 80).

Criza sistemului bancar din Austro-Ungaria

În anul 1869 apar primele semne ale crizei ce va urma în Imperiul Habsburgic. Cu toate acestea, bursa vieneză era în creștere, ca urmare a încrederii mediului de afaceri în proiectul monarhiei habsburgice de organizare a unei Expoziții Mondiale în 1873. Războiul franco-prusac din 1870 a generat un consum important de resurse financiare. Boomul bursier a ridicat valoarea titlurilor, care la rândul lor, au fost utilizate ca și garanții pentru credite lombard sau tranzacții bursiere în marjă, și ca urmare au generat o spirală monetară care, la rândul ei, a creat o lipsă acută de lichidități. Vânzările în lipsă ce au fost încheiate, ca urmare, în bursă, au contribuit și ele la crăhul bursier din 9 mai 1873, când „Casa „Petschek” a falimentat, provocând căderea cursurilor, oprirea tranzacțiilor bursei și criză economică. Evaluările actuale situează la 1,5 miliarde florini pierderea de valoare a activelor financiare ca urmare a crizei din 1873 a bursei vieneze (Oesterreichische National Bank, 2015).

Criza s-a resimțit și la Arad, acțiunile locale pierzându-și din valoare, criza de lichidități generând o diminuare drastică a comerțului, și oprirea creditării. Toate acestea au avut ca urmare falimente și panică în mediul de afaceri arădean.

Pentru depășirea situației create, conducerea Primei Case de Păstrare din Arad SA, împreună cu reprezentanții Camerei de Comerț arădene au mijlocit un credit de 400.000 de florini din partea Băncii Naționale Privilegiate a Austriei destinat finanțării afacerilor arădene. Dintre aceștia, 100.000 de florini au fost administrați de Prima Casă de Păstrare SA care a obținut un rezultat financiar de 57.335 de florini la finele anului 1873 și a distribuit, în același an, dividende de 130 de florini pe acțiune (Weil, 2000).

Bănci arădene la începutul secolului XX

În anul 1869 se înființează alte două bănci în Arad, iar în 1870 o nouă casă de păstrare.

Prima instituție financiară este „*Banca Industrială și Populară SA*” („Aradi Ipar-és Népbank Rt.”) cu un capital la înființare de 200.000 florini, din care vărsat doar 126.000 florini și care a avut active totale de 229.313 de

florini în 1876, iar în 1877, 275.761 de florini și un rezultat financiar, la finele anului, în valoare de 11.060 florini (Országos Magyar Kir. Statistikai Hivatal, 1878, p. 32-42), (Országos Magyar Kir. Statistikai Hivatal, 1879, p. 12).

A doua bancă este „Banca Comercială și Industrială SA” („Aradi Kereskedelmi és Iparbank Rt.”) care avea capital vărsat în valoare de 300.000 de florini și active totale în valoare de 417.118 florini în anul 1876 (Országos Magyar Kir. Statistikai Hivatal, 1878, p. 32-42). În anul 1877, activele totale ale băncii ajung la valoarea de 319.397 de florini, cu un profit de 786 florini (Országos Magyar Kir. Statistikai Hivatal, 1879, p. 12-22). În anul 1889 însă, această bancă a falimentat, fiind consemnat astfel primul crah bancar arădean.

În anul 1870 se înființează o nouă casă de păstrare arădeană: „Casa de Păstrare a Comitatului Arad SA” („Aradmegyei Takarékpénztár Rt.) care avea inițial un capital social total de 200.000 de florini, din care vărsat, doar 60.000 florini. Capitalul era distribuit în acțiuni în valoare de câte 100 de florini fiecare. La finele anului 1876 această bancă ajunge să dețină active totale de 1.131.307 florini și depuneri în valoare de 1.035.600 florini, fără a obține profit (Országos Magyar Kir. Statistikai Hivatal, 1878, p. 62-63). În anul 1877 însă, activele totale ale băncii se ridică la o valoare de 1.258.763 florini, depunerile la 1.159.920 de florini și profitul la 11.941 florini (Országos Magyar Kir. Statistikai Hivatal, 1879, p. 38-39). Capitalul băncii a fost majorat în 1890 la 300.000 florini, în 1894 la 400.000 florini, iar în 1905 a fost ridicat la 1.800.000 coroane, prin emisiunea a 5.000 de acțiuni cu valoare nominală de 160 coroane fiecare, dar achiziționate la un curs efectiv de 200 de coroane. Capitalul băncii a fost din nou majorat în 1909 la 2.400.000 coroane, în 1910, la 3.600.000 coroane și în 1916 la 7.200.000 coroane (Dronca, 2003).

Prima Casă de Păstrare din Arad SA încheia anul 1876 cu active totale în valoare de 2.841.217 florini, depuneri de 2.653.200 florini și un rezultat financiar de 3.277 de florini. În anul următor, depunerile au scăzut la 2.494.942 florini, în schimb profitul realizat s-a ridicat la suma de 26.176 de florini (Országos Magyar Kir. Statistikai Hivatal, 1879, p. 38). Însă, în anul 1886, după încă zece ani, depunerile în această casă de păstrare vor depăși 4 milioane de florini (Weil, 2000).

Dobânzile practicate de cele două case de păstrare arădene se situau în anul 1876 între 9% și 7% pentru creditele acordate și între 4% și 6% pentru depozite și depuneri (Országos Magyar Kir. Statistikai Hivatal, 1879, p. 84).

În anul 1878 cele două case de păstrare arădene se asociază pentru un credit sindicalizat de 300.000 de florini acordat „Căii Ferate Arad - Valea Crișului SA” pentru investiții în căi ferate de interes local.

În 1879 Banca Austro-Ungariei înființată cu un an înainte, deschide sucursala arădeană a băncii, eveniment important ce oglindește dimensiunea pieței financiare, dar și dezvoltarea economică a orașului și a regiunii.

Din anul 1900 coroana⁵ devine mijloc de plată în Austro-Ungaria, înlocuind progresiv florinul. Prima Casă de Păstrare din Arad SA aniversa 60 de ani de activitate la început de secol XX și își făcea bilanțul. De la înființare, în cei 60 de ani, au fost donate 100.000 de coroane în scopuri caritabile sau pentru proiecte obștești. Cu ocazia aniversării au fost acordate 2.500 de coroane pentru populația săracă a orașului. Și acționarii fuseseră bine remunerați, o acțiune emisă în 1845 cu valoarea de 50 de florini fusese retribuită, în cei 55 de ani, cu echivalentul a 6.157 de coroane (Weil, 2000, p. 82).

Această bancă a funcționat timp de 80 de ani, fiind cea mai importantă instituție financiară arădeană în secolul al XIX-lea, îndeplinind rolul de finanțator principal al economiei Aradului până la sfârșitul Primului Război Mondial când își schimbă acționarii dar și denumirea, în „Banca de Credit din Transilvania SA”. În 1930 banca este preluată de „Societatea Bancară Română SA” din București și transformată în sucursala arădeană a acesteia.

În ultimii ani ai secolului al XIX-lea, probabil și ca urmare a adoptării Codului Comercial prin legea XXXVII din 15 mai 1875 care reglementa și înființarea societăților bancare în Austro-Ungaria, în orașul Arad se înființează încă trei bănci: „Victoria – Institut de Credit și Economii SA”, în anul 1887, „Casa de Păstrare Civilă din Arad SA” („Aradi Polgari Takarékpénztár Rt.”) înființată în 1888, precum și „Casa Agricolă de Păstrare Arad–Cenad SA” („Arad-Csanádi gazd. Takarékpénztár Rt.”) înființată în 1889.

Casa de Păstrare Civilă din Arad SA avea un capital inițial de 60.000 florini, împărțit în 500 de acțiuni cu valoare nominală de 120 florini.

---

⁵ pentru a aprecia puterea de cumpărare a coroanei la 1914 sunt prezentate echivalențele următoare: 1 dolar SUA = 5,08 Kr., 1 costum = 48 Kr, 1 kg de usturoi = 0,20 Kr, 45 de ouă = 2 Kr, 1 kg de struguri = 1,6 Kr, 1 kg de sare = 0,28 Kr, 1 kg de untură = 2 Kr, 1 kg de orez = 0,56 Kr, 1 kg de unt = 1,4 Kr, 1 kg de ceapă = 0,12 Kr, 1 litru de oțet = 0,12 Kr, 1 kg de cafea = 4,80 Kr, 1 kg de piper negru = 2 Kr (după Wikipedia)

Capitalul a fost majorat succesiv, în 1883 la 100.000 florini, în 1893 la 200.000 florini, în 1895 la 600.000 florini, în 1906 la 1.800.000 coroane în 1909 la 4.500.000 coroane și în fine, în 1911, la 6.750.000 coroane. Acțiunile acestei bănci erau cotate la Bursa din Viena (Dronca, 2003). În anul 1909 banca avea active totale de 15.992.000 coroane și un rezultat financiar de 264.000 de coroane, depozite de 6.526.000 de coroane și credite acordate în valoare de 5.358.000 coroane (Magyar Statisztikai Közlemények, 1913, p. 313).

Casa Agricolă de Păstrare Arad-Cenad SA a fost o bancă puternică, ajungând ca în anul 1909 să aibă un capital propriu de 6,9 milioane de coroane, active bancare în valoare de 27,175 milioane și un rezultat financiar în valoare de 519 mii de coroane. Depunerile însumau 16,279 milioane iar împrumuturile acordate se ridicau la suma de 15,668 milioane de coroane. Banca a avut sediul pe b-dul. Regina Elisabeta într-un palat construit între anii 1909-1910 (actualul sediu al Băncii Naționale sucursala Arad) după planurile arhitectului József Hubert din Budapesta.

La începutul secolului XX, în orașul Arad activau 6 instituții financiare - bănci și case de păstrare. În comitatul Arad, în cele mai importante comune ale comitatului, până în anul 1909 au fost înființate 17 bănci și case de păstrare, organizate ca societăți pe acțiuni.

În anul 1894 activele bancare din orașul Arad reprezentau 92,54% din totalul activelor bancare ale comitatului, iar în 1909 activele bancare ale băncilor din mediul rural al comitatului ajung la 15,04% din total, față de 7,46% în 1894.

În anul 1909, în comitatul Arad funcționau 43 de cooperative de credit ale căror active bancare reprezentau în 1894 doar 1,19% din totalul activelor bancare arădene, pentru ca în 1909 ponderea lor să crească la 5,26%. În același an, 1909, în oraș erau localizate doar 6 cooperative de credit, restul de 37 funcționând în comune și sate din comitatul Arad. Sfârșitul de secol XIX găsește mediul bancar arădean într-o evoluție cu accent pe dezvoltarea resurselor financiare în mediul rural. Acestea cresc cu rate mai înalte decât capitalul bancar din oraș, în condițiile în care majoritatea capitalului bancar era concentrat în cele 6 bănci din orașul Arad.

Din punct de vedere al originii etnice a resurselor financiare, era evident că resursele de capital bancar românesc în Arad erau într-o disproporție majoră față de capitalul maghiar sau evreiesc. Ca urmare, la inițiativa unor personalități politice, reprezentanți ai mișcării naționale din Ardeal, la sfârșitul secolului al XIX-lea, în anul 1887, la Arad se înființează

banca „Victoria – Institut de Credit și Economii SA” reprezentantă a capitalului român.

Aradul a intrat în secolul XX cu un puternic sector industrial, dublat de o pleiadă de instituții financiare ce reușiseră să acumuleze un important capital financiar. După 1900, atât în orașul cât și în comitatul Arad sunt înființate mai multe bănci și instituții de credit.

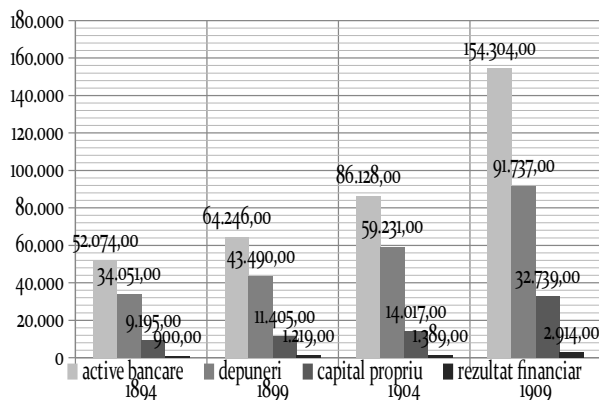
În anul 1907 se constituie la Arad „Banca de Credit și Economii Arădeană SA” („Aradi Hitelbank es Takarékpénztár Rt.) cu capital social de 100.000 de coroane, active totale de 225.000 de coroane, și rezultat financiar de 6.000 de coroane la doi ani de la înființare, în anul 1909. În același an, 1907, se înființează „Casa de Păstrare Generală din Arad SA” („Aradi Központi Takarékpénztár Rt.”) o bancă mult mai puternică, având un capital de 1 milion de coroane, rezerve de 40.000 de coroane, active totale aflate la valoarea de 7,749 milioane de coroane, depuneri de 2,573 milioane de coroane și un rezultat financiar de 81 de mii de coroane după doi ani de la înființare, în anul 1909 (Magyar Statisztikai Közlemények, 1913, p. 313).

În Figura 1 este prezentată evoluția rezultatelor instituțiilor financiare din comitatul și orașul Arad, între anii 1894 și 1909. Dacă în 1894 activele bancare totale din Arad ajunseseră la o valoare de 52,07 milioane de coroane, după 15 ani, în anul 1909, ele ajung la 154,3 milioane de coroane, ceea ce înseamnă o creștere a acestora cu un ritm mediu anual de 7,51%.

În timpul primei perioade de cinci ani, dintre 1894 și 1899, în zona rurală a comitatului Arad activele bancare au avut un ritm anual de creștere de 9,72%, pentru ca în ultima perioadă, între 1904 și 1909, rata de creștere anuală a valorii activelor bancare în mediul rural arădean să ajungă la 14,54%. În orașul Arad, în schimb, ritmul mediu anual de creștere al activelor bancare a fost mai mic, respectiv numai 6,90%. Această evoluție confirmă faptul că băncile din mediul rural al comitatului Arad se dezvoltau cu ritmuri mai înalte decât în cele din oraș.

Figura 1

Active bancare, depuneri, capitalul propriu și rezultatul financiar al instituțiilor bancare din comitatul și orașul Arad, între 1894 și 1909

Depunerile de resurse financiare din băncile arădene au crescut între anii 1894 și 1909 cu un ritm mediu anual de 6,83%, iar capitalul propriu bancar a avut un ritm mediu de creștere anuală de 8,83%, în aceeași perioadă.

În Figura 3 sunt prezentate elemente ale bilanțului celor mai importante bănci arădene în anul 1909: activele bancare, depunerile, capitalul propriu și rezultatul exercițiului. Astfel am putea realiza un clasament al băncilor arădene, ca urmare a rezultatelor financiare obținute la finalul anului 1909. Prima Casă de Păstrare din Arad SA era evident la acea dată cea mai puternică bancă arădeană, urmată de Casa de Păstrare a Comitatului Arad SA și Casa Agricolă de Păstrare Arad – Cenad SA, aflate la egalitate. Locul trei este ocupat de Casa de Păstrare Civilă din Arad SA. Urmează „Victoria” - Institut de Credit și Economii SA și Banca Industrială și Poporală SA, aflate la egalitate.

Active bancare, depuneri spre fructificare, capitalul propriu și rezultatul financiar al instituțiilor bancare din orașul Arad între 1894 și 1909

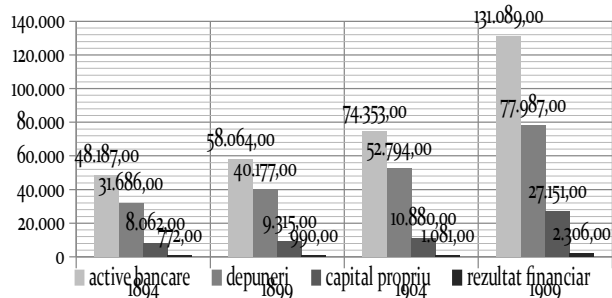
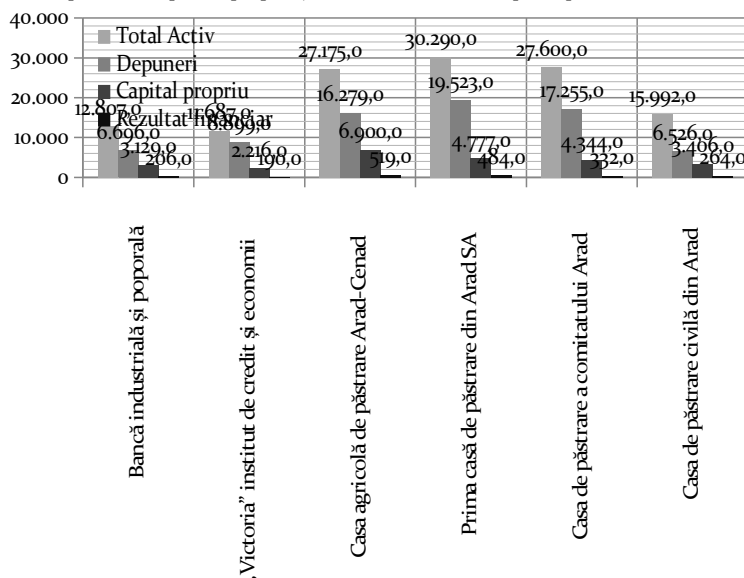

Figura 2

Figura 3

Activele bancare, depunerile, capitalul propriu și rezultatul financiar al principalelor bănci arădene în anul 1909

Între anii 1909 și 1919, vor mai fi înființate în Arad șase bănci de credit și de economii: „Banca de Imobile și Parcelare SA” („Ingatlanforgalmi és Határkimérő Bank Rt.”), „Casa de Păstrare Generală din Arad SA” („Aradi általános Takarékpénztár Rt.”), precum și „Banca Generală Economică din Arad SA” („Aradi Közgazdasági Bank Rt.”), toate trei fondate în anul 1911. În 1912 se înființează „Banca de Circulație Arad SA” („Aradi Folgalmi Bank Rt.”). „Banca de Credit pentru Industrie și Comerț „Arădana SA” („Arădana” Ipar és Kereskedelmi Hitelbank Rt.) a fost înființată în anul 1919.

Sistemul bancar arădean după Marea Unire din 1918

Primul Război Mondial a provocat o inflație nemaiîntâlnită în istoria Austro-Ungariei. La sfârșitul anului 1918, prețurile alimentelor au crescut cu 300% față de nivelul lor antebelic. În același timp, moneda imperială, coroana, s-a depreciat pe piețele internaționale cu 89 %.

În primii ani ce au urmat sfârșitului Primului Război Mondial, în Arad, la fel ca în Transilvania, Banat și Bucovina, leul a luat locul coroanei austro-ungare. Însă nu fără ca alături de coroană să sufere o depreciere accentuată. Scăderea cursului leului s-a datorat pe de-o parte emisiunilor masive de bancnote necesare pentru acoperirea deficitului bugetului public, dar pe de altă parte pentru înlocuirea bancnotelor și monedelor străine (cum ar fi coroana și rubla) rămase în circulație pe teritoriul României, după război. La acestea s-a adăugat, o slabă performanță a producției, ca urmare a distrugerilor provocate de război (BNR, 2014).

În anul 1919, leul era cotate la Bursa din Paris la un curs mediu de 37,26 FF = 100 lei, după ce, în urmă cu 5 ani, cota era de 100 FF = 98,21 lei. Scăderea cursului leului a afectat și nivelul prețurilor, care la sfârșitul anului 1921 crescuseră, în medie de 12,5 ori (cu 1.149,38%) față de nivelul celor din anul 1914 (Anuarul Statistic al României pe anii 1931-32, 1933, p. 158-159).

În cursul anului 1920 se realizează unificarea monetară, statul român împrumutându-se de la Banca Națională pentru a acoperi valoarea monedelor străine retrase din circulație⁶. La 1 septembrie 1920 începe preschimbarea coroanelor în lei, iar la 1 noiembrie se stabilește o paritate oficială la un curs de 1 coroană = 0,50 lei. În schimb, bursa cota coroana la 0,20 lei, astfel încât apar speculații financiare la preschimbarea coroanei în lei.

În Arad preschimbarea a fost planificată între 20 august și 10 septembrie 1920 (Românul, 21 august, 1920). În total, în Transilvania și Banat, până la 31 decembrie 1922, au fost depuse pentru preschimbare echivalentul a 5.812.774.948 coroane, acestea fiind achitate cu 2.906.652.560 de lei, ceea ce a însemnat un curs mediu de 0,500045604 lei pentru o coroană. Pe întregul cuprins al României au fost preschimbate 8,7 miliarde de coroane răscumpărate cu 4,35 miliarde de lei, la un curs mediu

⁶ una dintre dificultățile majore după realizarea unirii din anul 1918 a fost problema banilor străini rămași în circulație în noile teritorii românești. În Arad, coroana austro-ungară, avea putere circulatorie. Ca urmare, a fost fixat un curs oficial de 1 leu pentru 2 coroane, dar salariile funcționarilor au fost plătite la un curs de 1 leu = 3 coroane. Pentru a limita fenomenul de aflus de bani străini depreciați, în lunile iunie-august 1919 au fost ștampilate bancnotele emise de Banca Austro-Ungară (mai puțin cele de 1 și 2 coroane) (BNR, 2015).

de 0,499513348 lei/coroană (Anuarul Statistic al României pe anul 1922, 1923, p. 284).

1922 - Hotelul Central- la parter Banca Marmorosh Blank Arad sursa: „Fanii Aradului”

Băncile arădene își continuă activitatea și după anul 1918. În primii ani după război, majoritatea băncilor existente în Arad la începutul Primului Război Mondial se înregistrează la Banca Națională a României (Anexa X-5, Anexa X-7, Anexa X-8). De asemenea, bănci din capitală sau din alte orașe importante ale Transilvaniei au deschis sucursale la Arad (Anexa X-6).

În acest răstimp se afirmă noi instituții bancare. „Arădana” societate comercială și industrială SA a executat și operațiuni bancare, fiind una din cele mai puternice societăți comerciale arădene între anii 1920 și 1930. Înființată în 1919, cu un capital vărsat de 7,5 milioane de lei, banca avea, în 1923, rezerve în valoare de 88.517,07 lei. Sediul băncii era pe b-dul. Regele Ferdinand la nr.24. Președinte era dr. Costin Eugen, director Tatu Ioan, iar administratori delegați erau dr. Mihai Mărcuș și Lazăr Cornel. Societatea „Arădana” avea un obiect de activitate divers, pe lângă operațiuni de depozitare și eliberare de livrete de economii precum și creditarea comercială și industrială, activități specifice instituțiilor bancare, societatea arădeană se ocupa și cu „vânzări „en gros”, importul și exportul tuturor mărfurilor coloniale, textile, manufactură, fierării, produse petroliere, cereale, etc.” (SOCEC, 1925, p. 43, 44).

O altă bancă înființată la începutul anilor '20 a fost Casa de Păstrare și Comerț de pe Valea Crișului SA cu sediul pe strada Moise Nicoară la nr.1 și capital la înființare de 2 milioane de lei. Director era dr. Karton Aladár și președinte dr. Eles Géza. Banca a avut filiale în comunele situate pe valea Crișului Alb, la Gurahonț, Buteni, Sebiș, Cermei și Ineu.

Sucursalele arădene ale băncilor bucureștene, clujene, timișorene sau italiene au contribuit la finanțarea industriei din Arad în anii '20. De exemplu, *Banca Românească SA*, care a înființat sucursala arădeană la 7 noiembrie 1920, l-a avut pe arădeanul Ștefan Cicio-Pop în consiliul de administrație în anii '20. Banca a finanțat în anul 1926 investiția în noua fabrică de zahăr din Arad realizată pe locația vechii fabrici de hârtie. De asemenea, prin sucursala arădeană a Băncii Românești care-i avea ca directori pe dr. Mihai Mărcuș, Constantin M.S și Dumitrescu Gheorghe, iar ca procurist pe Șerb Vasile, a fost finanțată în 1921 și societatea comercială FITA Arad prin participare la capitalul social cu suma de 2,4 milioane de lei. Banca Românească avea sediul filialei arădene pe str. Horia la nr.1 (Palatul Neuman).

Alte investiții ale băncilor bucureștene se îndreaptă spre proprietățile imobiliare și forestiere. *Banca Generală a Țării Românești* a achiziționat în această perioadă 4.721 de hectare de pădure la Roșia Petriș și Corbești (Cociora A., 1978, p. 484).

Banca Marmorosch Blank & Co SA București avea o filială la Arad - situată pe b-dul. Regina Maria la nr.19, directorul filialei fiind László Desideriu - și împreună cu Banca de Credit Român precum și cu Banca Agrară Privilegiată SA din Cluj a participat, în anul 1920, cu capital, la înființarea societății „Astra” la Arad, alături de capitalul străin(italian)

Capitalul italian era reprezentat la Arad, spre finele deceniului 3 al secolului XX, de sucursala *Băncii Comerciale Italiană și Română SA București* înființată la 20 iunie 1928, cu sediul pe str. Brătianu la nr.11. Sucursala arădeană a băncii a finanțat mai ales operațiuni de comerț exterior ale marilor firme industriale arădene: F.I.T.A , Industria Textilă Arădeană sau Carol Andrényi și fii SA Arad.

Între anii 1921-23, dobânzile la creditele angajate la bănci pentru împrumuturi se ridicau la 20-25%, de multe ori fiind depășit și acest nivel, ajungându-se și la dobânzi de 32%. După 1927, sistemul financiar a revenit la cote de dobândă de 18% (Cociora A., 1978, p. 484).

Începută din anul 1921, activitatea sucursalei arădene a Băncii Naționale a României a situat județul Arad pe locul 7 între celelalte județe ale României, între anii 1921-1930, în anul 1928 registrul de casă consemnând suma de 2,37 miliarde lei (Cociora A., 1978, p. 483).

În anul 1922, în județul Arad funcționau 22 de bănci, având un capital de 84,19 de milioane de lei. În județul Bihor erau înregistrate 26 de bănci cu un capital vărsat de 68.461.250 de lei, iar în Timiș - Torontal

activau 86 de bănci cu un capital bancar în valoare de 91.595.500 lei (Anuarul Statistic al României pentru anul 1922, 1923, p. 202-203).

În anul următor, cele 11 bănci care funcționau pe teritoriul județului Arad în zona rurală aveau un capital propriu care se ridica la valoarea de 4,3 milioane de lei. Băncile din orașul Arad, în număr de 12, aveau un capital propriu în valoare de 89,16 milioane de lei. De asemenea, în sistemul financiar arădean activau și un număr de 25 bănci populare organizate ca societăți pe acțiuni sau cooperative de credit și care însumau un capital propriu în valoare de 5,73 milioane de lei.

În concluzie, în total, în județul Arad, în anul 1923 existau resurse de capital propriu bancar în valoare de 99.165.410 lei.

Dacă avem în vedere cursul oficial al coroanei din anul 1920 de 1 leu = 2 coroane, înseamnă că echivalentul resurselor de capital propriu bancar, în 1923, în județul Arad, era în valoare de 198,33 milioane coroane 1920, față de 29,622 milioane coroane în 1909 sau 102,7 milioane de coroane, cât reprezenta capitalul bancar al Aradului la 1913 (dr. Nerva, 1938, p. 101). Ca urmare, putem spune că, nominal, în cei zece ani dintre 1913 și 1923, capitalului bancar arădean a crescut cu 93,1% (sau 6,8% creștere medie anuală), cu toate pagubele provocate de Primul Război Mondial. Însă dacă în analiză avem în vedere și deprecierea coroanei de 89% ca urmare a înfrângerii Imperiului Habsburgic în Primul Război Mondial atunci, în fapt, capitalul propriu bancar arădean a fost cu creștere zero de-a lungul acestei perioade.

La sfârșitul anului 1925, activele băncilor arădene se ridicau la valoarea de 2,096 miliarde lei (Cociora A., 1978).

Bibliografie

1. „1840 dik evi orszaggyülesi Törvenyczikkelyek 215073-D.” <https://books.google.com/books?id=WD5JAAAAcAAJ>. 1840. (accesat septembrie 25, 2015).
2. Banque de France. <https://www.banque-france.fr/en/banque-de-france/history/the-milestones/1800-creation-of-the-banque-de-france.html>. 2015. (accesat octombrie 21, 2015).
3. BNR. <http://www.bnr.ro/Perioada-contemporana--1051.aspx>. 31 octombrie 2014. (accesat octombrie 31, 2014).
4. Cociora A., Timbus M., Glück E, Roz Al. „Istoria Contemporană. Perioada interbelică. Dezvoltarea social economică. Finanțele” în Aradul. Permanență în istoria patriei, p. 483. Arad: Casa Scânteii, 1978.

5. Comisia Națională pentru Statistică. Anuarul Statistic al României. București: Combinatul Poligrafic București, 1990.
6. Dronca, Lucian. Băncile românești din Transilvania în perioada dualismului Austro-Ungar 1867-1918. Cluj-Napoca: Editura Universitară Clujeană, 2003.
7. Hivatalos Statistikai Kozlemenyek - Magyarorszag Hitelintezetei 1876. Orszagos Magyar Kir. Statistikai Hivatal. Budapest: Athenaeum R.Tars Konig, 1878.
8. Iorga, Nicolae. Istoria comerțului românesc. București: Editura Tiparul Românesc, 1925.
9. Libertatea Orăștie Anul XII- nr. 12, p. 2. 1913:
10. Magyar Statisztikai Közlemények. Hitelintezétei az 1894-1909 években. Budapest: Editura Pesti Könyvnyomda Részvenytársaság, 1913.
11. Maior, Liviu. Mișcarea națională românească din Transilvania (1900-1914). Cluj Napoca: Editura Dacia, 1986.
12. Manea, Nadia și Grigore Bâce. „Înființarea rețelei de sucursale și agenții a BNR în Transilvania și Banat. Agenția (Sucursala) Cluj (1919-1946)” comunicare științifică, București, 29 aprilie 2009.
13. Ministerul Industriei și Comerțului - Direcțiunea Generală a Statisticii. Anuarul Statistic al României pe anul 1922. București: Tipografia Curții Regale F. Gobl. Fii, 1923.

14. Ministerul Industriei și Comerțului - Direcțiunea Generală a Statisticii. Anuarul Statistic al României pe anul 1923. București: Tipografia Curții Regale F. Gobl. Fii, 1924.
15. Mușat, Mircea, și Ioan Ardeleanu. România după Marea Unire. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
16. Nerva, Jercan. „Contribuțiuni la studiul situației economice a județului Arad.” Hotarul Literar- Cultural - Artistic, Anul V, Nr.4, Aprilie 1938: p. 99-102.
17. Oesterreichische National Bank. „<https://www.oenb.at/Ueber-Uns/Unternehmensgeschichte/1818-1878.html>.” <https://www.oenb.at>. 2015. (accesat septembrie 20, 2015).
18. Orszagos Magyar Kir. Statistikai Hivatal. Hivatalos Statistikai Kozlemenyek - Magyarorszag Hitelintezetei 1877. Budapesta: Editura Athenaeum R. Tars Konig, 1879.
19. Românu, Arad, anul I, nr.5 , p. 7 .1911.
20. Românu, Arad, 21 august 1920.
21. Roșuț, Nicolae. „Contribuția Aradului la pregătirea și înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România ”, în Studii privind istoria Aradului, p. 217. București: Editura Politică, 1980.
22. SJAN, Arad - BNR. Sucursala Arad. Proces Verbal nr.12 /7 septembrie 1940. Arad, 1/1933.
23. SOCEC. Anuarul „SOCEC” al României Mari. I. București: Editura SOCEC & Co Societate Anonimă, 1925.
24. Tribuna, Arad anul XV, nr. 282, p. 8. 1911.
25. Voiticeanu, Ioan, și Ludovic Lajos Borgar. Pentru Arad . Marele Ghid și Informator al Municipiului Arad. Arad, 1935.
26. Weil, Alois. Arad. Hârtii de valoare. Arad: Centrum Voor Scriptophilie BVBA, 2000.

**Patriciu Covaci (Covaciu) – reprezentant al plasei Sebiș la
Marea Adunare Națională din
1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia**

**Patriciu Covaci (Covaciu) – reprezentantative of Sebiș at the
Great National Reunion from
1 December 1918 in Alba Iulia**

*Radu Alexandru Hord,
Facultatea de Științe Socio-Umane și Educație Fizică și Sport
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România
e-mail: raduhord@yahoo.com*

Abstract

There are people for whom the love of their country, the national ideals, the well being of the country and the people are above every effort and sacrifice. Such a MAN who proved through his whole activity that these national ideals are valid, was the eminent teacher and patriot from Sebis , Patriciu Covaci(u). Through all his activity he has proven high moral and patriotic qualities , which make his name remain written in the local history of Sebis.

Key words: Grand National Assembly, national ideal, patriot of Sebis, moral and patriotic qualities.

Există oameni pentru care iubirea de țară, idealurile naționale, binele țării și a poporului sunt mai presus de orice efort, sau sacrificiu. Un astfel de OM care prin întreaga sa activitate a demonstrat că aceste idealuri naționale sunt valabile, a fost eminentul dascăl și patriot sebișan Patriciu Covaci(u). Prin întreaga sa activitate el a dovedit înalte calități morale și patriotice, ceea ce face ca numele lui să rămână scris în istoria locală a Sebișului.

Numele eroului materialului meu, Patriciu, l-am identificat în diversele materiale consultate, arhivistice sau de altă natură, sub numele de Covaci sau Covaciu, iar în prezentul material voi folosi numele de Covaciu, cel mai des folosit.

Patriciu Covaciu, s-a născut la 10 octombrie 1876, dată care este

inscripționată pe piatra de mormânt, în unele documente cercetate anul nașterii figurează 1877. El se naște în satul Neagra, comuna Dezna, județul Arad și provine dintr-o familie numeroasă de țărani, crescând alături de cei doi frați și cele două surori. Din păcate atât numele părinților, a fraților și surorilor nu s-au păstrat. În document arhivistic din fondul Inspectoratului Școlar Arad, nr inventar 100, Dosare personale am găsit informația că el a urmat cursurile primelor 4 clase între anii 1884-1888 la Școala primară greco-catolică din Beiuș, unde în urma absolvirii primește diploma cu nr.2/1888. Din același document reiese că Patriciu urmează între 1889-1893 Liceul superior greco-catolic din Beiuș, finalizat cu diploma nr.25/6 iunie 1893. Între 1894-1896 el urmează la Arad cursurile Școlii normale greco-ortodoxe în urma cărora primește diploma nr. 2/1896. În anul 1896 Patriciu Covaciu susține la Arad examenul de capacitate a cărui promovare este atestată de diploma nr.645/1 iulie, iar de la 1 septembrie 1896 este încadrat ca dascăl cu titlul provizoriu la Școala confesională din localitatea natală Neagra, prin hotărârea Inspectoratului școlar greco-ortodox din Arad. El funcționează aici până în 1899, când prin alegere primește post la Școala confesională din Sebiș printr-un ordin emis de Consistorul greco-ortodox român din Arad. Din Statutul personal care face parte din documentul menționat mai sus, am aflat că el vorbește și scrie bine limba maghiară și vorbește și scrie corect limba română.

La 24 ianuarie 1899 Patriciu se căsătorește cu Elisabeta Filip din Sebiș, casnică cu care a avut cinci copii: Emilia Veturia născută în 31 octombrie 1899; Sever Traian născut în 9 octombrie 1901; Nestor Dimitrie născut în 21 octombrie 1903; Felicia Persida născută în 24 august 1907; Emilian Ioan născut în 14 august 1909. Ei au locuit la început într-o parte a clădirii Școlii confesionale, ulterior se mută într-o casă amplasată în parcul localității lângă așa numitul „găbănaș”(magazie de cereale) a lui Zakarias, clădiri demolate în perioada comunistă.

În urma documentelor arhivistice consultate am aflat că el și-a satisfăcut stagiul militar în anul 1899 la regimentu 31 infanterie și la regimentul 61 infanterie. Ținând cont că în Primul Război Mondial a fost implicat și Imperiul Austro-Ungar, iar localitatea Sebiș, unde Patriciu era dascăl, făcea parte din acest imperiu, el este mobilizat ca soldat la data de 1 martie 1915 în regimentul 2 Honvezi. Ulterior el este avansat la gradul de caporal, iar după absolvirea cursului de ofițeri de la Budapesta este avansat la gradul de plutonier, îndeplinind funcția de stegar până la data demobilizării sale la 1 iulie 1918, ca urmare a rănirii lui la un picior în luptele de la Piave din Italia.

Un fapt demn de remarcat este coincidența locului, Piave, unde a fost

rănit și viitorul său ginere, căsătorit cu Emilia Veturia, învățătorul Dimitrie Radu care avea gradul de sublocotenent.

Odată cu lăsarea la vatră a dascălului Covaciu, acesta își reia postul la Școala Confesională din Sebiș. Datorită studiilor sale militare Patriciu ajunge să fie numit comandant al Gărzilor Rurale din zona Sebiș. În data de 6 [noiembrie](#) Consiliul Național Român Central în *Manifestul intitulat „Către națiunea română”*, i-a chemat pe români să „se înroleze în gărzile naționale și să poarte simbolul unității naționale tricolorul românesc.”

Soldaților români întorși de pe front li s-a cerut să intre în aceste gărzi pentru a contribui la menținerea ordinii, astfel încât națiunea română să apară în fața lumii „în deplina ei curățenie, nepătată în întreaga ei splendoare, ...[iar] fiecare soldat roman dezlegat de jurământul dat împăratului are liberă voie să intre în sfatul militar național român, să poarte simbolul mândru al suveranității naționale, tricolorul, și este supus numai Consiliului Național Român”

Comunicatului emis după ședința Consiliului din [9 noiembrie](#) 1918, a precizat rolul important care urma să revină acestor tipuri de unități, a căror formare a reprezentat unul dintre obiectivele esențiale ale strategiei mișcării de eliberare și unitate națională a românilor transilvăneni. Patriciu a fost președintele Astrei, departamentul Sebiș și președintele Cercului cultural Sebiș.

Dascălul Covaciu fiind patriot înflăcărat desfășoară o intensă activitate de propagare a ideilor unioniste în zona Sebișului. Patriotismul său era recunoscut și prin atitudinea sa, el purtând tot timpul la brâu un tricolor pe care de multe ori îl ascundea de frica autorităților dualiste. Însă la plecare sa cu trenul la Marea Adunare de la Alba Iulia fiind însoțit printre alții și de ginerele său Radu, nu a ținut cont de pericolul la care se expune și a mers cu brâul tricolor la vedere. Acest fapt mi-a fost dezvăluit de unul din strănepoții săi, Dan Radu, nepot al învățătorului Dimitrie Radu și al Emilia Veturia, plecat din Sebiș la studii la Academia Navală din Constanța unde s-a și stabilit.

De frica autorităților austro-ungare întrunirile unioniste pe care Patriciu le conducea se desfășurau de cele mai multe ori în pădurile din jurul Sebișului. La aceste întruniri Patriciu alături de Radu Dimitrie și de alți patrioți, prin discuțiile purtate cu localnicii explicau avantajele economice și administrative ale unirii Transilvaniei cu Patria Mamă. Astfel, ca semn al prețuirii și recunoașterii meritelor sale învățătorul Patriciu Covaciu a fost un delegat al reuniunii învățătorilor din protopopiatul [Buteni](#) la [Marea Adunare Națională de la Alba Iulia](#), unde și-a îndeplinit visul dorit prin votul său de validare a Rezoluției ce consfințează Unirea Transilvaniei cu Regatul

României.

La 1 noiembrie 1921 prin Ordinul nr.32070/1921 al Ministerului Instrucțiunii Covaciu este numit învățător la școala de stat din Sebiș, până la ieșirea sa la pensie, la cerere din 31 august 1936.

După cum rezultă din documentele de arhivă conținute în fondul Consiliul Popular al Comunei Sebiș cu nr. de inventar 826, el a fost director școlar și director la școala de ucenici din localitate, până când a ieșit la pensie. După cum o dovedesc datele din sursele arhivistice, școala de ucenici se confrunta cu mari probleme prin datoriile acumulate, lipsa de lemne pentru încălzire, dar directorul Covaciu rezolvă aceste probleme, conducând cu multă pricepere și dăruire.

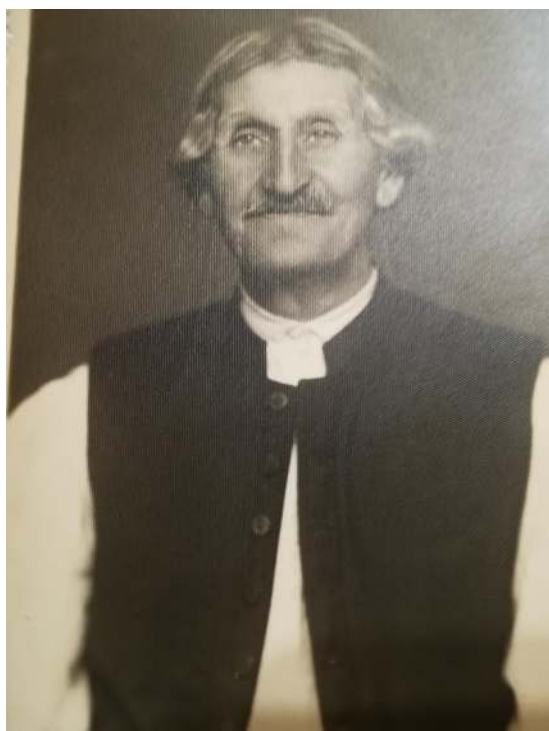
Un lucru ce l-a marcat mult pe Patriciu a fost pierderea soției sale în anul 1929, el rămânând singur un timp, recăsătorindu-se cu o femeie din Gurahonț a cărui nume nu s-a păstrat, cu ea nu a mai avut alți copii.

Adeziunea politică a lui Patriciu Covaciu și a ginerelui Radu Dimitrie este îndreptată către principiile politice și ideologia Partidului Național Liberal, din care vor face parte.

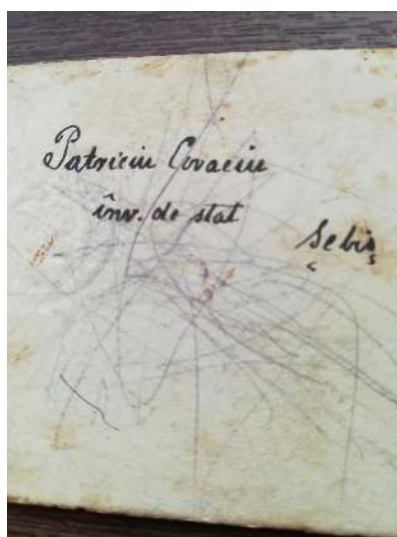
În ultimii ani de viață, Patriciu a avut un trai liniștit printre altele ocupându-se de stănepotul său Dan care se născuse în anul 1953, de la care am primit o mare parte din informațiile scrise în această lucrare, atât cât și-a mai adus el aminte.

Patriciu Covaciu, moare la 78 de ani la data de 27 decembrie 1954, după cum scrie și pe piatra funerară aflată în cimitirul orașului Sebiș. La dorința sa, el a fost înmormântat alături de prima sa soție Elisabeta. În semn de prețuire funerariile dascălului Patriciu Covaciu au avut un desfășurător aparte, astfel corpul neânsuflețit a fost depus în biserica din localitate, unde un sobor de preoți au slujit la căpătâiul lui. Pe tot parcursul slujbei a participat și corul bisericii dirijat de ginerele său Radu Dimitrie. La înmormântare alături de un număr mare de localnici au fost și persoane din împrejurimi care au venit să aducă un omagiu marelui om. Ca un adevărat patriot ce a fost, ultima dorință a lui Patriciu a fost să fie acoperit cu steagul tricolor și să fie intonat „Tricolorul”.

ANEXE

Portret Patriciu Covaciu

Patriciu Covaciu - militar

Statul personal

Numele: Covaceu Patrușcu născut în 16
 luna Octombrie anul 1916 în comuna Arșad județul
Arșad de religia greco-catolică naționalitatea română căsătorit(a)
 la data 14 februarie 1939 cu Elisabeta Filip de profesie casnică moș(ă)ritei
 la Arșad divorțat cu decizia Tribunalului Arșad de data 1945
 Nr. 1002 Vorbeste: bine maghiara, corect Românește
 scrie: a) bine maghiara b) corect Românește când și unde a făcut
 jurământul oficial: 16 Decembrie 1920 Reșterea 1920 Arșad
 * Republica România

II. COPII

Nr.	Numele	Data nașterii	Data de cădări	Militarean	Militar salariat	Majorean	Observații
				D a t a			
1	Sonelia / Velina /	12.10.1919				1	
2	Georget / Traian /	14.08.1921		1			
3	Nestor / Dumitru /	26.08.1922		1			
4	Felina / Persida /	11.12.1924		1			
5	Constantin / Ioan /	14.12.1929		1			

III. SERVICIUL MILITAR

(De când, până când, cu ce grad, la care trupa a servit? Ori este dispensat?)

Activitate în armata română la reg. 11 respectiv în armata mobilizat din 1917
1915 la 712 în armata ca soldat apoi caporal după absolvirea cursului
 de ofiter în Școala de ofitieri ca plutonier apoi șef de platon până la 1918
1918 când am fost absoluit de serviciu

EXECUTAT
 LA SERVICIUL JUDEȚEAN
 A R A D
 AL ARHIVELOR NAȚIONALE

IV. STUDIILE FĂCUTE ȘI TITLURILE DOBÂNDITE:

Nr.	Studiul și cursuri (înscrise după grade, cu indicarea clasei ultime sau a titlului dobândit)	În anii școlii	Cine a eliberat certificatul (diploma), la care dată și sub care număr?	Observări
1	Scoala primară I-IV	1887/8 - 1888/9	Scoala primară gr. stat. din Beius Nr. 2/1888.	
2	Scoala secundară I-IV	1888/9 - 1890/1	Liceul superior gr. stat. din Beius Nr. 2/1888.	
3	Scoala normală I-IV	1889/90 - 1890/1	Scoala normală gr. or. Brad. Nr. 2/1888/90 certificat.	
4	Examen de capacitate	1896	Scoala normală gr. or. Brad. Nr. 2/1888/90. Diploma 1. VII 1896.	

V. SITUAȚIA ÎN ÎNVĂȚĂMÎNT

Autoritatea, data și Nrul ord. de numire ori transferare	Titlul		Comuna și județul	Gradul și caracterul școlii	În această calitate a servit		S a l
	numirei	temeiului			de când?	până când?	
1	2	3	4	5	6	7	8
Inspectoratul școlar gr. or.	provisor	de numire	Meagza Jud. Arad	confesional	1/12/1896	1/12/1899	Comitetul școlar
Comitetul gr. or. din Arad 11/2/1899	de titular	de lege	Lebeș Jud. Arad	"	1/12/1899	1/12/1900	"
"	"	"	"	"	1/12/1899	1/12/1900	"
Ministerul Instrucțiunii Nr. 3200/1900	"	de numire	"	de stat	1/11/1900		Minist. Instr. 4507/1901 " 873/91 " 24211/92

VII. DREPTUL LA PENSIE: începe din 1897 oct 10 -
 cu suma de 300 - Nrul ord. ministerial: -
 s'a ridicat de când? 1/10/1920 la care sumă? 3200 Lei

EXECUTAT
 LA SERVICIUL JUDEȚEAN
 ARA D
 AL ARHIVELOR NAȚIONALE

nr. 40... 1930

Jurământ.

"Jur credință Regelui Carol al II-lea.
"Jur să respect Constituțiunea și legile țării.
"Jur să-mi îndeplinesc cu onoare și conștiință
"funcțiunea ce-mi este încredințată și să păstrez
"secretele serviciului. -
"Așa să-mi ajute Dumnezeu!"

EXECUTAT
LA SERVICIUL JUDEȚEAN
A R A D
AL ARHIVELOR NAȚIONALE

Locuitorul Sibi, la 28 oct. 1930.

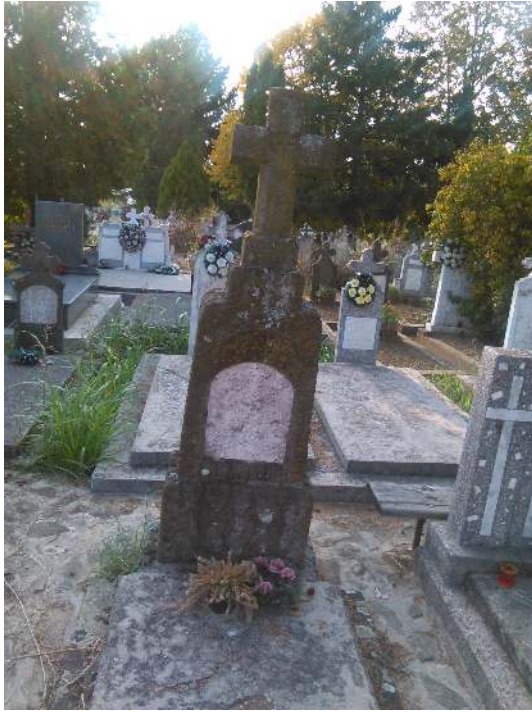
Scunător funcționarului:

Petru Căpănuș
Sibi

Jurământul l-a luat:

Suleverov
F. Căpănuș

Mormântul lui Patriciu Covaciu

Piatra funerară de pe mormânt

„Păstrez acest brâu tricolor vechi de 100 de ani, în memoria străbunicului meu, Patriciu Covaciu.” – Dan Radu

Marea Unire în discursuri ale lui Ștefan Cicio Pop

The Great Union Reflected in the Speeches of Ștefan Cicio Pop

*Sebastian-Dragoș Bunghez,
Liceul „Atanasie Marienescu” Lipova*

Abstract

Born on 1 April 1865 in Șigău, Cluj County; Ștefan Cicio Pop was one of the most important leaders of the Romanian National Party that organized the Great Union. He settled in Arad, where he began practicing as a lawyer and carried out powerful political activities that led to the Great Union from December 1, 1918.

Keywords: Ștefan Cicio Pop, lawyer, political, parliamentary, organizer, Great Union.

Născut pe 1 aprilie 1865 la Șigău, în județul Cluj; Ștefan Cicio Pop a fost unul dintre cei mai importanți fruntași ai Partidului Național Român care au făurit Marea Unire. Obținând doctoratul în drept în anul 1889 și titlul de avocat în 1891, s-a stabilit la Arad, unde a început să-și practice meseria. S-a implicat încă din tinerețe în politică, fiind unul dintre apărătorii românilor din procesul Memorandumului, apoi a participat la Conferința interparlamentară de la Haga din 1894 și la Congresul Naționalităților asupraite din Austro-Ungaria din 1895. A fost printre cei ce au susținut la Conferința de la Sibiu din 1905 a Partidului Național Român renunțarea la tactica pasivistă și adoptarea unei tactici activiste, având câștig de cauză. A candidat apoi la alegerile parlamentare din 1905 și a fost ales deputat în parlamentul de la Budapesta ca reprezentant al circumscripției electorale Șiria. A reușit să fie ales deputat în toate alegerile ulterioare pentru Parlamentul Ungariei, activând în acesta neîntrerupt în serviciul cauzei românești până în 1918¹.

---

¹ A se vedea detalii în Mircea Timbus, „Ștefan Cicio-Pop – luptător intransigent pentru unitatea românească”, în Corneliu Pădurean (coord.), *Ștefan Cicio Pop. Studii*, Arad,

În toamna anului 1918 a jucat un rol important, fiind implicat în toate marile decizii luate de conducerea mișcării naționale românești din Transilvania. A fost ales președinte al Consiliului Național Român Central, format la Budapesta în 31 octombrie 1918. Devotamentul și chiar spiritul său de jertfă față de cauza națională românească au putut fi observate în mai multe împrejurări. O dovadă e faptul că a acceptat să-i fie folosită propria casă drept sediu al Consiliului Național Român Central, atunci când acesta s-a mutat la Arad, în 2 noiembrie 1918, deși știa că prin aceasta se expune și își expune și membrii familiei la mari riscuri. Nu a prețuit să meargă la Alba Iulia, chiar dacă era bolnav de gripă spaniolă, iar aceasta îi pune viața în pericol. A cerut doctorilor să-i scadă temperatura și, din fericire, tratamentul a dat rezultate, astfel încât a putut lua trenul special care a transportat o parte din românii ce au mers în cetatea Marii Uniri pe 30 noiembrie 1918².

La Alba Iulia a fost primul orator și apoi a fost ales vicepreședinte al Marii Adunări Naționale, iar după votarea Unirii a devenit membru al Consiliului Dirigent, fiind conducător al Resortului Armatei și Siguranței Publice. A devenit apoi ministru în guvernul de la București, ca reprezentant al Transilvaniei. În guvernul Alexandru Vaida-Voevod, format în decembrie 1919, după primele alegeri parlamentare ce s-au desfășurat în România Mare, a deținut funcția de ministru de justiție și chiar a fost prim-ministru interimar în perioada în care titularul funcției s-a găsit la lucrările Conferinței de Pace. În anii următori a fost mereu ales parlamentar, devenind chiar, în anii 1928-1931 și 1932-1933 președinte al Adunării Deputaților. A murit la 16 februarie 1934, fiindu-i organizate la Arad funeralii naționale³.

În perioada interbelică Ștefan Cicio Pop a evocat de mai multe ori întâmplările din anul 1918 care au dus la Unire. Trei au fost discursurile mai importante în care fostul președinte al Consiliului Național Român Central s-a referit la evenimentele prin care s-a făurit România Mare.

Primul discurs a fost susținut în cadrul unei conferințe organizate la 22 ianuarie 1928 la Cernăuți, la inițiativa profesorului universitar Theofil

---

Editura Gutenberg Univers, 2013, p. 11-14 și Laurențiu Oanea, *Dr. Ștefan Cicio-Pop. Un titan în luptele național-politice ale românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria. 1865-1934*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2008, passim.

² Felicia Aneta Oanea, „Laurențiu Oanea (1888-1970). Repere biografice”, în Laurențiu Oanea, *op. cit.*, p. 19. Despre rolul lui Ștefan Cicio Pop în pregătirea Unirii a se vedea și „Românul”, Arad, nr. 107, an IX, 23 mai 1920, p. 1.

³ Mircea Timbus, *op. cit.*, p. 17-20. Despre înmormântarea lui a se vedea „Renașterea”, Cluj, an XII, nr. 8, 25 februarie 1934, p. 2.

Sauciuc-Săveanu⁴ și al organizației „Chemarea tinerimii române din Bucovina și Hotin”, al cărei scop era „regenerarea vieții politice din Bucovina”⁵.

Pentru început oratorul a afirmat că el consideră „o datorie a noastră, a celor bătrâni (...) să alergăm unde numai ne doresc și să ținem vie conștiința datoriei și a sacrificiului”⁶.

A continuat, vorbind despre Bucovina, pe care a numit-o „Panteonul Românismului”⁷.

Apoi s-a referit la declanșarea Primului Război Mondial, a cărei origine o vedea în anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria în octombrie 1908. De aici încolo evenimentele s-au succedat fără a mai putea fi oprite, iar atentatul de la Sarajevo a fost pretext atât pentru Germania de a-și continua „politica ei imperialistă de «Drang nach Osten»”, cât și pentru Ungaria, de a-și duce la îndeplinire planul de dominație. Aceasta, potrivit oratorului, a urmărit „a supune întâi sub picioare Serbia, a-și întinde hotarele până către Bulgaria și apoi întorcându-se contra României a-și înfăptui împărăția celor 40.000.000 Unguri”⁸.

Cicio Pop a combătut mișcarea iredentistă a Ungariei, susținută de lordul Rothermere⁹, care îi prezenta pe unguri drept victime ale războiului și nu responsabili de declanșarea lui. El a amintit faptul că era membru al Parlamentului maghiar când a fost prezentat ultimatumul Austro-Ungariei către Serbia și a fost martor al bucuriei celorlați parlamentari, care l-au amenințat că un ultimatum asemănător va primi și România în 30 de zile. Maghiarii, a afirmat oratorul, „au considerat de casus belli atentatul de la Saraievo” și „erau cei mai insolenți și cereau mai insistent umilirea Serbiei”¹⁰.

---

⁴ Theofil Sauciuc-Săveanu (1884-19171) a fost un istoric și arheolog, membru corespondent al Academiei Române. A se vedea Doina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866-1996. Mic dicționar*, București, Editura Academiei Române, 1996.

⁵ Ștefan Ciceo Pop, *Unirea Ardealului și Banatului cu Patria Mamă. Conferință ținută în 22 ianuarie 1928 la Cernăuți*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1928, p. 5.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 6.

⁸ *Ibidem*, p. 6-8.

⁹ Harold Sidney Harmsworth, primul viconte Rothermere (1868- 1940) a fost proprietarul unui trust de presă care cuprindea ziarele „London Daily Mail” și „Daily Mirror” și a susținut prin intermediul lor o campanie revizionistă promaghiară. A se vedea Paul Lendvai, *Ungurii. Timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 409-415.

¹⁰ Ștefan Ciceo Pop, *op. cit.*, p. 8-9.

Apoi fruntașul arădean a analizat participarea românilor la Primul Război Mondial. A arătat că aceia din Ardeal, Banat și Bucovina, care au fost înrolați în armata austro-ungară, au fost nevoiți să lupte contra fraților lor de pe valea Timocului și din Basarabia. Iar ca și sârbii, care au fost persecutați, anchetați și închiși de autoritățile austro-ungare, românii rămași acasă au fost și ei suspecți, iar mulți dintre ei au fost închiși¹¹.

Fruntașii românilor din Ardeal au încercat să afle intențiile cercurilor politice din România cu prilejul participării la înmormântarea regelui Carol I, în octombrie 1914. Printre cei prezenți acolo s-a aflat și Cicio Pop, alături de Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad, Voicu Nițescu și alții. Cu acest prilej li s-a spus, de către Nicolae Filipescu și de alții că România va intra și ea în război „pentru că neamul acesta voiește să traiască”. Ca urmare, fruntașii români întorși acasă au încercat să slăbească monarhia austro-ungară și să pregătească poporul de apropiata dezrobire¹².

Intrarea României în război a dus la intensificarea persecuțiilor la adresa românilor din Transilvania, unii fiind chiar condamnați la moarte și executați. Totuși, victoriile armatei române de la „Oituz, Mărăști și Mărășești” și lansarea principiilor lui Wilson au adus „mângâiere și încurajare celor îngenunchiați”. Guvernul maghiar a smuls prin forță o declarație de solidaritate „de la Înaltul Cler și de la mulți fruntași români”, pe care Cicio Pop a combătut-o în Parlament, cerând dreptul de autodeterminare pentru poporul român, într-o atmosferă ilustrată de cuvintele prim-ministrului maghiar, care a declarat că pentru aceste cuvinte fruntașul arădean ar „merita spânzurătoarea”¹³.

O dată cu înfrângerile Puterilor Centrale de pe fronturi activitatea Partidului Național Român s-a amplificat. Comitetul P.N.R. s-a întâlnit la Oradea la 12 octombrie și a adoptat o declarație care a fost citită în Camera Deputaților de la Budapesta de deputatul Alexandru Vaida-Voevod. Potrivit lui Cicio Pop, declarația afirma că „națiunea română din Ungaria și Ardeal” face uz de dreptul la autodeterminare și „reclamă pentru ea dreptul, că liberă de orice înrâurire străină să hotărască locul ei printre națiunile libere. Partidul Național-Român nu recunoaște parlamentul și guvernul maghiar, soarta poporului român se va încredința organelor sale, alese din sânul națiunii române; în consecință națiunea română rupe toate legăturile cu parlamentul și guvernul maghiar, se desface de Ungaria, și-și rezervă dreptul să se constituiască ca Stat independent, liber și coordonat cu alte

---

¹¹ *Ibidem*, p. 9-10.

¹² *Ibidem*, p. 10-12.

¹³ *Ibidem*, p. 12-14.

State”. Ca urmare a acestei declarații au urmat „amenințări, apoi ademeniri” la adresa fruntașilor românilor, pe care aceștia le-au refuzat. Declanșarea revoluției din Ungaria a dus la constituirea Consiliului Național Român, care și-a stabilit reședința la Arad și a început „grandioasa operă de organizare a noului Stat român”¹⁴.

Ca primă acțiune semnificativă, Consiliul Național Român a adresat un ultimatum guvernului maghiar, prin care îl soma „să predea imperiul asupra tuturor teritoriilor locuite de Români din 23 județe”. Drept consecință a fost trimis la Arad ministrul Jaszi Oszkar, care a tratat cu Consiliul Național Român. Tratatul, în cursul căruia s-a remarcat „figura strălucitoare, ca bărbat de Stat a d-lui Iuliu Maniu”, au eșuat, așa încât Consiliul Național Român a lansat un manifest către popoarele lumii, prin care și-a anunțat „voința sa nestrămutată, de a sedesface pentru totdeauna din lanțurile sclăviei maghiare”. În urma acestor acțiuni Cicio Pop a conchis că: „Poate nici o națiune n-a simțit așa de adânc și de obligatoriu principiile Wilsoniene, ca națiunea română din Ardeal și Banat”¹⁵.

Tocmai pentru că principiile formulate de Woodrow Wilson erau atât de prețuite de conducătorii mișcării naționale românești, s-a luat decizia de a se convoca Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. S-a ales această localitate, spune oratorul, pentru că ea era legată de numele lui Mihai Viteazul, ale lui Horea, Cloșca și Crișan și al lui Avram Iancu. Organizarea ei a avut de înfruntat însă mari greutăți, pentru că ungurii controlau administrația comunelor, telegraful, telefonul și căile ferate și „ne sabotau”, iar chiar în acele zile prin Transilvania se retrăgea armata germană, condusă de mareșalul Mackensen. Cu toate acestea, românii au reușit să țină Adunarea, care a fost măreață și emoționantă. De bucurie cei 150.000 de participanți „prinși de un fior sfânt, plângeau ca copiii, se sărutau”. Hotărârile de la Alba Iulia, dintre care pe unele Ștefan Cicio Pop le citează, garantau libertatea și democrația și asigurau drepturi depline și minorităților. Ele au impresionat participanții la Conferința de Pace și astfel „au contribuit mai mult la fixarea granițelor de astăzi care armonizează condițiunile geografice ale teritoriului etnic al poporului”. Au fost acceptate și de guvernul Vechiului Regat și sancționate de rege¹⁶.

În continuare vorbitorul a lăudat eforturile făcute de conducătorii românilor ardeleni – între care se găsea și el – , care au reușit să pună pe picioare în timp scurt o nouă organizație de stat, în condițiile în care „la

---

¹⁴ *Ibidem*, p. 14-15.

¹⁵ *Ibidem*, p. 15-16.

¹⁶ *Ibidem*, p. 16-20.

proclamarea Unirii, armata, guvernul, căile ferate, administrația, justiția, cu un cuvânt toate instituțiile Statului au fost unguerești”. Datorită eforturilor lor s-au putut crea două noi corpuri de armată la Sibiu și la Cluj, care au participat la înfrângerea armatei ungare, iar armata română a putut fi aprovizionată cu cele necesare¹⁷.

Tot în 1918, a spus Cicio Pop, au avut loc și uniriile Bucovinei și Basarabiei cu România, ceea ce l-a făcut să afirme: „Cu adevăr se poate spune că rar s-a făcut o întregire a unui neam sub auspicii mai norocoase.” El a exprimat însă regrete că bărbații de stat din Vechiul Regat nu au utilizat „în mod sincer și dezinteresat (...) toate forțele vii și creatoare ale Românilor de pretutindeni”, fiindcă dacă ar fi făcut astfel am fi avut „o Românie bine organizată și în plină propășire, fericită în lăuntru, admirată și respectată în afară.” Totuși, „prin cele trei uniri s-a desfășurat o mare dreptate istorică”, iar încercarea de revizuire a tratatelor care le-au consacrat, a considerat oratorul, ar întâmpina „ca un zid” opoziția întregului neam românesc și „ar periclita chiar pacea mondială”. El a pledat și pentru respectarea drepturilor minorităților, spunând: „Să nu avem teamă că libertățile și drepturile împărtășite și cu celelalte neamuri, vor putea aduce vreo vătămare poporului și statului românesc”¹⁸.

Cicio Pop și-a încheiat conferința făcând un apel la depășirea tuturor patimilor și urilor, pentru a se putea reconstitui solidaritatea națională și afirmând că datoria tuturor în viața publică e să apere libertatea și dreptatea, pentru care s-a purtat și războiul mondial¹⁹.

Celelalte două discursuri au fost rostite în Parlament.

La 1 Decembrie 1931 în ședința Camerei mai mulți deputați au ținut discursuri consacrate Unirii. Printre ei s-a numărat și Ștefan Cicio Pop. Cuvântul său a fost destul de scurt. A început prin a mulțumi lui Dumnezeu că parlamentarilor li s-a dat ocazia ca măcar în unele zile să se poată detașa de patimile de partid pentru a îmbrățișa toți același mare ideal, „unirea tuturor românilor”.

Considera că evenimentele sunt prea apropiate pentru a putea fi judecate obiectiv „meritele celor care au pregătit și celor care au dus la bun sfârșit Adunarea de la Alba Iulia”. Părerea lui era că „Alba Iulia este opera măreață a unui neam întreg, din toate păturile”.

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 21-24.

¹⁸ *Ibidem*, p. 26-29.

¹⁹ *Ibidem*, p. 30.

A evocat apoi cei 800.000 de morți care au făcut posibilă această realizare și a asigurat că în caz că „ar încerca cineva să răpească un dram din acest sfânt patrimoniu” toți românii vor sta laolaltă pentru a-l apăra.

În încheiere a omagiat memoria regelui Ferdinand I, „căruia I-a fost hărăzit de la Dumnezeu să ne cuprindă într-un mănunchi atât de admirabil” și a exprimat recunoștință și admirație față de regina Maria, „care în toate momentele de grele încercări a fost nu numai animatoarea, dar, așa putea zice, conducătoarea sufletului românesc”. I-a urât și lui Carol al II-lea să păstreze și chiar să mărească „acest patrimoniu sfânt”²⁰.

Peste un an, la 1 Decembrie 1932, acum în calitate de președinte al Camerei Deputaților, Ștefan Cicio Pop a vorbit din nou în Parlament. A evocat mai întâi Unirea Bucovinei cu România, care fusese sărbătorită „cu demnitate” de bucovineni, cu trei zile mai devreme.

A descris apoi desfășurarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, unde 150.000 de români s-au adunat pe o vreme potrivnică. Acolo, într-un loc vegheat de martirii neamului, precum Mihai Viteazul, Horia și Cloșca și Avram Iancu, s-a jurat „pentru totdeauna, alipirea către Patria Mamă”. Românii au uitat în acea zi de „toate patimile și toate urile” și, ca fii ai aceluiași neam, se îmbrățișau fără a ține cont de religia ori clasa căreia îi aparțineau. Pentru Ștefan Cicio Pop, Alba Iulia a reprezentat „un plebiscit care nu s-a mai făcut nicăieri în lume: plebiscitul sufletelor care se manifestă în desăvârșită libertate”. Aceasta pentru că au fost de față acolo reprezentanți ai tuturor claselor sociale ale românilor, pentru că acolo s-au adoptat drepturi egale pentru minorități și pentru că acolo s-a făcut pentru prim dată apel la dezarmare și la înțelegerea popoarelor pe cale pașnică, principii discutate în acel moment de forurile internaționale. Chiar și minoritățile, precum sașii, șvabii și slovacii, au aderat la deciziile de la Alba Iulia și au suferit pentru ele persecuții sau chiar martiriu, ceea ce nu s-a mai întâmplat nicăieri în lume.

La sfârșitul discursului oratorul a adus din nou omagii membrilor familiei regale: regelui Ferdinand, reginei Maria, lui Carol al II-lea și voievodului Mihai, care atunci reprezenta „nădejdea” românilor²¹.

Evocările Unirii în discursurile lui Ștefan Cicio Pop transmit emoția participantului direct la întâmplările din toamna anului 1918 și din anii premergători Marii Adunări de la Alba Iulia. Ele pot fi folosite acum ca

---

²⁰ Petre Dan-Străulești (ed.), *1 Decembrie 1918. 90 de ani de la Marea Unire. Discursuri parlamentare*, București, Editura Univers Științific, 2008, p. 69-70.

²¹ Gheorghe Sbârna, *Marea Unire în parlamentul României*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2007, p. 150-153.

izvoare istorice, dar în epoca interbelică au contribuit la conștientizarea de către opinia publică a uriașelor eforturi făcute de generația Unirii și a importanței acestui act pentru istoria românilor.

Microzona Chisindia – județul Arad. Studiu toponomastic extins

Chisindia Microzone - Arad County. An Extensive Toponomastic Study

*Vasile Faur,
Comuna Chisindia, județul Arad*

Abstract

By resuming the toponomastic study concerning the Chisindia Microzone - Arad County, we have augmented the previously edited data with over 300 toponyms. Thus, we have a total of about 1000 names, of which more than 900 have been included in the present 'Toponomastic Glossary'. We have brought a series of toponyms to light, concerning the local economic activities, such as: the timber exploitation and processing from the large natural forests, the fruit processing and preparation, the grain milling that provided the whole area, seeds oil pressing, the wool and textile fibres processing, shepherding, grain crops harvesting and sorting (by 'stepping' or 'pressing'), as well as the cultural, educational, religious, social and political activity of various periods.

In conclusion, the toponymy of each locality (zone) must and should be saved from oblivion, being a real thesaurus of data and beauty, which must not perish. In addition, in Centenar Year 2018, toponymy still provides an incontestable proof of our stability and continuity, the proof of the Romanian permanency on this earth.

Keywords: Toponymy, information, habitation levels

Reluând cercetarea toponomastică asupra microzonei Chisindia-jud. Arad, am îmbogățit materialul publicat anterior cu peste 300 toponime. Astfel, am înregistrat în total aproximativ 1000 de nume, dintre care peste 900 au fost incluse în prezentul Glosar toponomastic.

Microzona Chisindia, cuprinzând satele Chisindia, Păiușeni, Văsoaia și cătunele Găurani, Ciolt și Hurez, se întinde pe o suprafață totală de

12.928 ha. Relieful prezintă o mare varietate de forme de la munte la câmpie (luncă), fiind brăzdat de o rețea hidrografică bogată. Aceste condiții geografice au favorizat prezența unui număr foarte mare de toponime caracterizate prin vechime și stabilitate în timp până în prezent. Dacă în prima fază a cercetării atenția mi-a fost îndreptată spre această categorie, în faza următoare am căutat toponimele legate de viața materială și spirituală a oamenilor din această microzonă în desfășurarea ei istorică. M-am orientat spre toponime prin care se pot reconstitui realități apuse și care riscă să dispară din memoria majorității vorbitorilor. Ele oferă informații multiple și prețioase în măsură să elucideze multe probleme legate de existența umană de pe aceste meleaguri în desfășurarea ei istorică.

Am adus astfel în atenție o serie de toponime referitoare la activitatea economică desfășurată aici, precum: exploatarea și prelucrarea lemnului din vastele păduri, prelucrarea și prepararea fructelor, morăritul care deservea întreaga zonă, obținerea uleiului din semințe, prelucrarea lânii și a fibrelor textile în pive, păstoritul, recoltarea și sortarea cerealelor (călcare) cât și cele legate de activitatea culturală, educativă, religioasă, socială, politică din diferite timpuri.

În revizuirea și completarea informațiilor, m-am bazat pe sprijinul celor mai în vârstă locuitori în a căror memorie mai stăruie încă aspecte din munca și viața lor de altădată, cât și experiența dobândită de la strămoși.

În concluzie, toponimia fiecărei localități (zone), trebuie să fie salvată de uitare, fiind un adevărat tezaur de informații și frumuseți, care nu trebuie să piară. În plus, în an centenar, 2018, toponimia oferă încă o dovadă incontestabilă a stabilității și continuității noastre, a statorniciei românești pe acest pământ.

Glosar toponomastic CHISINDIA – județul Arad

A.

1. Albinariu- Văsoaia
2. „Ammaro-Lucano”-Restaurant Chisindia
3. Arător în Valea Cioltului- Ciolt
4. Ascunzătoarea Lotrilor- Văsoaia

B.

5. Baișasca – Chisindia
6. Balastrucu-Găurani
7. Balce de la Valea Rea- Găurani
8. Balcile Cioltului-Ciolt

9. Balta Grecului-Chisindia
10. Balta Rugacelu-Păiușeni
11. Balta Uliului-Păiușeni
12. Barda-Chisindia
13. Bălu-Chisindia
14. Beldea (Belgea)-Chisindia
15. Beuțari-Găurani
16. Biserica Baptistă-Chisindia
17. Biserica de pe Deal-Chisindia
18. Biserica din Vale-Chisindia
19. Biserica lui Dumnezeu Apostolică-(Penticostală)-Păiușeni
20. Biserica Ortodoxă Română-Păiușeni („Întâmpinarea Domnului”)-până în 1929
21. Biserica Ortodoxă Română-Păiușeni („Pogorârea Sf. Duh”)-până în prezent
22. Biserica Ortodoxă Română-Văsoaia
23. Biserica Penticostală-Chisindia
24. Bitușa-Păiușeni
25. Blăjeni (Blăjești) -Păiușeni
26. Blidăreiul-Hurez
27. Blidăroiul-Hurez
28. Bodeslav-Păiușeni
29. Bodiș-Chisindia
30. Bogdanova-Văsoaia
31. Bolânda-Păiușeni
32. Boslavu-Văsoaia
33. Braițasca-Văsoaia
34. Bucina-Văsoaia
35. Bustaceu-Chisindia
36. Bustaceu-târg-Chisindia
37. Butuciul Mare-Chisindia
38. Butuciul Mic-Chisindia
39. Buza Dealului-Chisindia

C.

40. Caieru-Văsoaia
41. Calea Ascunsă a Sării-Chisindia
42. Calea Balce-Găurani
43. Calea Cailor-Chisindia
44. Calea Carpinilor-Chisindia

45. Calea de Piatră-Chisindia
46. Calea Ferată Forestieră-Ciolt
47. Calea Ferată Forestieră-Hurez
48. Calea Ferată Forestieră-Păiușeni
49. Calea la Ciuta-Chisindia
50. Calea la Grumba-Chisindia
51. Calea la Miercurea-Chisindia
52. Calea la Părăul Dalbocii-Găurani
53. Calea la Răsaduri-Chisindia
54. Calea la Vidu-Chisindia
55. Calea la Vie-Chisindia
56. Calea la Zapodie-Chisindia
57. Calea lu' Tămaș-Chisindia
58. Calea Sării-Ciolt
59. Capu' Culmii-Văsoaia
60. Capu' Țarinii-Văsoaia
61. Capu' Văii-Păiușeni
62. Capu' Văii-Văsoaia
63. Casa Baptistă de Rugăciuni-Păiușeni
64. Casa de Piatră-Văsoaia
65. Castelul Gizela-Păiușeni
66. Castelul Iagărului-Chisindia
67. Cazanul din Moțești-Văsoaia
68. Cazanul lu' Badioi-Văsoaia
69. Cazanul lu' Bogdanu-Văsoaia
70. Cazanul lu' Cioru-Văsoaia
71. Căldarea din Topili-Chisindia
72. Căldarea Kohn (Bâlc) -Chisindia
73. Căldarea lu' Bada-Păiușeni
74. Căldarea lu' Brăgeanu-Chisindia
75. Căldarea lu' Cardașu-Chisindia
76. Căldarea lu' Cercel-Păiușeni
77. Căldarea lu' Codreanu-Păiușeni
78. Căldarea lu' Dogariu-Chisindia
79. Căldarea lu' Fericean-Chisindia
80. Căldarea lu' Bagea-Chisindia
81. Căldarea lu' Irinescu-Chisindia
82. Căldarea lu' Licu-Chisindia
83. Căldarea lu' Ratota-Chisindia

84. Căldarea lu' Peri-Chisindia
85. Căldarea lu' Stan Teodor-Chisindia
86. Căldarea lu' Țarca-Găurani
87. Căldarea lu' Țâca-Chisindia
88. Căminul Cultural-Chisindia
89. Cătunul Ciolt-Ciolt
90. Cătunul Găurani-Găurani
91. Cătunul Hurez-Hurez
92. Cătunul Păiușeni-Păiușeni
93. Câmpia Vălcuța-Chisindia
94. Câmpșoare-Chisindia
95. Câmpu' Chiciora-Chisindia
96. Câmpu' la Prun-Chisindia
97. Câmpu' la Vișin-Chisindia
98. Câmpu' lu' Andraș-Păiușeni
99. Câmpu' lu' Babău-Găurani
100. Câmpu' Budei-Găurani
101. Câmpu' lu' Fauru-Chisindia
102. Câmpu' lu' Ginagie-Păiușeni
103. Câmpu' lu' Merceu-Găurani
104. Câmpu' lu' Nacu-Găurani
105. Câmpulung-Chisindia
106. Câmpu' Mare-Văsoaia
107. Câmpuri-Găurani
108. Cânepiște-Găurani
109. Căniperiște-Găurani
110. Cerăt-Văsoaia
111. Cerboaia-Chisindia
112. Chiciorița-Chisindia
113. Chingi (Cingi)-Chisindia
114. Chisindia-nume sat
115. Cimitir-Chisindia
116. Cimitirul Cioltanilor-Ciolt
117. Cimitirul Topila-Văsoaia
118. Cioaca Bodrogii-Chisindia
119. Cioaca Cerșetorilor-Chisindia
120. Cioaca lui Mihailă-Chisindia
121. Cioaca lui Viluțu-Găurani
122. Cioaca Măgurii-Văsoaia

123. Cioaca Morminților-Chisindia
124. Cioaca Popească-Văsoaia
125. Cioaca Popeștilor-Văsoaia
126. Ciolt-nume cătun
127. Ciuhad-Găurani
128. Ciungi-Văsoaia
129. Ciutacu-Găurani
130. Cleciova-Văsoaia
131. Coama Dealului-Păiușeni
132. Coastea Bisericii-Chisindia
133. Coastea Cioltului-Ciolt
134. Coastea Dâmbuțului-Găurani
135. Coastea Dubii-Chisindia
136. Coastea Firezului-Chisindia
137. Coastea Goronetului-Hurez
138. Coastea Holdelor (Holgilor)-Văsoaia
139. Coastea Neamțului-Chisindia
140. Coastea Oluțului-Ciolt
141. Coastea Oluțului-Văsoaia
142. Coastea Órnița-Văsoaia
143. Coastea Puiuleasca-Chisindia
144. Coastea Viilor-Chisindia
145. Codru-Văsoaia
146. Coliba lui Crețu-Găurani
147. Coliba lui Frida Haiducu-Văsoaia
148. Colina Găurani-Găurani
149. Colina Pometea (Pomecea)-Chisindia
150. Colina Târșarului-Chisindia
151. Colina Țântârini-Chisindia
152. Colina Zdrămicioara-Văsoaia
153. Conacul de la Corlat-Văsoaia
154. Conacul Novac-Văsoaia
155. Cooperativa de Consum-Păiușeni
156. Cooperativa de Consum-Văsoaia
157. Corlat-Văsoaia
158. Corlățel-Văsoaia
159. Crângu Beldea-Văsoaia
160. Crângu Bustaceu
161. Crângu Câmpu Dudanilor-Chisindia

162. Crângu Câmpu lui Budei-Găurani
163. Crângu Câmpu lu' Hanțu-Chisindia
164. Crângu Câmpu lu' Nacu-Găurani
165. Crângu Câmpul Momârlanilor-Chisindia
166. Crângu Câmpuri-Păiușeni
167. Crângu Cerbana-Chisindia
168. Crângu Cercești-Găurani
169. Crângu Cerăt-Văsoaia
170. Crângu Chiciora-Chisindia
171. Crângu Codru-Văsoaia
172. Crângu Dâmbu lu' Pipa-Găurani
173. Crângu Delani-Chisindia
174. Crângu Domneasca-Păiușeni
175. Crângu Dosu Mare-Păiușeni
176. Crângu Fața-Văsoaia
177. Crângu Gep-Chisindia
178. Crângu Gubu-Păiușeni
179. Crângu la Mudra-Păiușeni
180. Crângu la Vie-Chisindia
181. Crângu Păiuș-Păiușeni
182. Crângu Piatra Păcurarului-Păiușeni
183. Crângu Pietroi-Păiușeni
184. Crângu Pleșa-Păiușeni
185. Crângu Pometea (Pomecea)-Chisindia
186. Crângu Prund-Păiușeni
187. Crângu Răsaduri-Chisindia
188. Crângu Runcu-Chisindia
189. Crângu Strivinosu-Păiușeni
190. Crângu Șupuritu-Chisindia
191. Crângu Tufăt-Hurez
192. Crângu Țarina lu' Mușânaică-Găurani
193. Crângu Umbrari-Păiușeni
194. Crângu Vârtopi-Chisindia
195. Crângu Voimirești-Păiușeni
196. Crângu Zapodie-Chisindia
197. Crângurile din Valea Hurezului-Hurez
198. Crucea de Piatră-Chisindia
199. Culmea Bodișor-Văsoaia
200. Culmea Razdolea-Chisindia

D.

201. Dalbina la Huca-Chisindia
202. Dalbina la Liță-Chisindia
203. Dalbina la Merii Boienii-Păiușeni
204. Dalbina la Nioanea-Păiușeni
205. Dalbina la Pătrăneasa-Chisindia
206. Dalbina la Pârțac-Chisindia
207. Dalbina la Rujăscu-Chisindia
208. Dalbina la Șpanu-Chisindia
209. Dăneasa-Văsoaia
210. Dănești-Văsoaia
211. Dâmbul-Văsoaia
212. Dâmbul Andraș-Păiușeni
213. Dâmbul Betii-Chisindia
214. Dâmbul Boului-Văsoaia
215. Dâmbul Cățelei-Văsoaia
216. Dâmbul Cucului-Găurani
217. Dâmbul Florii-Găurani
218. Dâmbul în Ulița Iagărului-Chisindia
219. Dâmbul lui Ianoș-Văsoaia
220. Dâmbul Mărului-Chisindia
221. Dâmbul Negrului-Văsoaia
222. Dâmbul Omului-Hurez
223. Dâmbul Oprit-Chisindia
224. Dâmbul Podeu-Văsoaia
225. Dâmbul Roșului-Văsoaia
226. Deal-Văsoaia
227. Dealul Bâza-Ciolt
228. Dealul Birăieștilor-Văsoaia
229. Dealul Bisericii-Văsoaia
230. Dealul Bogii-Ciolt
231. Dealul Cercești-Găurani
232. Dealul Cioaca Tăului-Găurani
233. Dealul Ciutacu-Găurani
234. Dealul Covăciușa-Văsoaia
235. Dealul Crivii-Păiușeni
236. Dealul Dobru-Găurani
237. Dealul Dragoș-Văsoaia
238. Dealul Gașpareasca-Păiușeni

239. Dealul Gâba-Găurani
240. Dealul Holomogi-Păiușeni
241. Dealul Hotarul Almașului-Ciolt
242. Dealul Iancului-Ciolt
243. Dealul Inevelor-Găurani
244. Dealul Înalt-Găurani
245. Dealul „La cetrile albe”-Găurani
246. Dealul Marcului-Păiușeni
247. Dealul Măgura-Ciolt
248. Dealul Morminților-Chisindia
249. Dealul Moșului-Găurani
250. Dealul Nucuțu-Găurani
251. Dealul Onciului-Găurani
252. Dealul Pătrâneasa-Chisindia
253. Dealul Peșterii-Văsoaia
254. Dealul Poiana-Găurani
255. Dealul Scurt-Văsoaia
256. Dealul Siva –Găurani
257. Dealul Târsălii-Văsoaia
258. Dealul Tolvai-Chisindia
259. Dealul Țăulesc-Păiușeni
260. Dealul Voinu-Văsoaia
261. Delani (Gelani)-Păiușeni
262. Deluț-Văsoaia (Drujin)
263. Deluț-Văsoaia (Cleciova)
264. Deșelătura Gișalatură-Găurani
265. Dispensarul Uman-Chisindia
266. Dispensarul Veterinar-Chisindia
267. Dobru-Găurani
268. Dolmă-Văsoaia
269. Dosu Cioltului-Ciolt
270. Dosu Ciutacului-Găurani
271. Dosu Cleciovei-Văsoaia
272. Dosu la Baronu-Găurani
273. Dosu lu' Marian-Găurani
274. Dosu Mare-Păiușeni
275. Dosu Măgurii-Găurani
276. Dragoș-Văsoaia
277. Drajna-Văsoaia

278. Drujin-Văsoaia
279. Drumul Cailor-Văsoaia
280. Drumul Comunal Chisindia-Văsoaia
281. Drumul dinspre Zărand-Văsoaia
282. Drumul Gubului-Păiușeni
283. Drumul Hurezului-Hurez
284. Drumul la Butuci-Chisindia
285. Drumul la Coceanu-Chisindia
286. Drumul la Cuied-Chisindia
287. Drumul la Dumbrăvița-Văsoaia
288. Drumul la Talharoaia-Văsoaia
289. Drumul la Bârțoc-Chisindia
290. Drumul la Vălcuță-Chisindia
291. Drumul Păcurarilor-Ciolt
292. Drumul pe Râpă-Păiușeni
293. Drumul pe Topila-Văsoaia
294. Drumul spre Buteni-Chisindia
295. Drumul spre Ciolt-Chisindia
296. Drumul spre Păiușeni-Chisindia
297. Drumul Văsoii-Chisindia
298. Duba lu Dunățul-Păiușeni
299. Duba lu Hepu-Păiușeni
300. Duba lu Togiță-Păiușeni
301. Dubile lu Ciurhanu-Păiușeni
302. Dumbrăvița Mare-Văsoaia
303. Dumbrăvița Mică-Văsoaia
304. Dumbrăvița Țarină-Văsoaia
305. Dunga Șopot-Văsoaia

F.

306. Fagu Popii-Păiușeni
307. Fața Gubului-Păiușeni
308. Fața lui Mihăieș-Păiușeni
309. Fața Părăul Mieilor-Văsoaia
310. Fața Poloagelor-Găurani
311. Fânațe-Ciolt
312. Fântâna Cornucii-Păiușeni
313. Fântână la Adamoc-Chisindia
314. Fântână la Albu-Chisindia
315. Fântână la Babișu-Chisindia

316. Fântână la Belți-Păiușeni
317. Fântână la Boaca-Chisindia
318. Fântână la Bobatu-Chisindia
319. Fântână la Brânda-Chisindia
320. Fântână la Buț-Chisindia
321. Fântână la Capela „Greco-Catolică”-Chisindia
322. Fântână la Forgău-Chisindia
323. Fântână la fosta Școală Confesională-Chisindia
324. Fântână la Gigilaș-Chisindia
325. Fântână la Giuri lu' Cula-Chisindia
326. Fântână la Goanga-Chisindia
327. Fântână la Himu-Chisindia
328. Fântână la Irinescu-Chisindia
329. Fântână la Kirăiasa-Chisindia
330. Fântână la Mainu- Chisindia
331. Fântână la Mihoc-Chisindia
332. Fântână la Mireta-Chisindia
333. Fântână la Moca-Chisindia
334. Fântână la Naruță-Chisindia
335. Fântână la Neamțu-Chisindia
336. Fântână la Pădurariu-Chisindia
337. Fântână la Pepea-Chisindia
338. Fântână la Râpi-Păiușeni
339. Fântână la Surdu-Chisindia
340. Fântână la Târsala-Chisindia
341. Fântână la Trânu-Chisindia
342. Fântână la Țarca-Chisindia
343. Fântână la Țățoiu-Chisindia
344. Fântână la Vanu-Chisindia
345. Fântână la Voinu-Păiușeni
346. Fântână la Vova-Chisindia
347. Fântână la Zgociu-Chisindia
348. Fântână la Zmoloaie-Chisindia
349. Frăgărie-Văsoaia

G.

350. Găurani-nume cătun
351. Gep-Găurani
352. Gepul Bicilor-Văsoaia
353. Gepul Lupului-Văsoaia

354. Gligor-Găurani
355. Goronet-Găurani
356. Grădina Hătculeștilor-Chisindia
357. Grădina lu' Dosu-Păiușeni
358. Grădina lu' Pâda-Ciolt
359. Grădina Tomeștilor-Găurani
360. Grădinița de copii-Chisindia
361. Grădinița de copii-Păiușeni
362. Grădiște-Văsoaia
363. Groapa Ciuhadului-Găurani
364. Groapa Deluț-Văsoaia
365. Groapa lui Dabu-Găurani
366. Groapa lui Valacu-Găurani
367. Groapa Sesiei-Văsoaia
368. Groapa Zdrămicioarei-Văsoaia
369. Gropile-Păiușeni
370. Gruiu-Găurani
371. Grunețu-Găurani

H.

372. Hoancă-Păiușeni
373. Hodaie-Chisindia
374. Hodaie la Ginașu-Chisindia
375. Hotărel-Văsoaia
376. Hotărel-Găurani
377. Huda Vâjului-Găurani
378. Hulbăr (proprietate)-Văsoaia
379. Hurez-nume cătun

I.

380. Ialovina-Văsoaia
381. Iazul Mare-Chisindia
382. Iazul Morilor-Chisindia
383. Iorgovani-Văsoaia
384. Izitura Gașpareștilor-Păiușeni
385. Izitura la Pătrăneasa-Chisindia
386. Izitura lu Mutu-Chisindia
387. Izvor la Balta Uliului-Păiușeni
388. Izvor la Dobru-Păiușeni
389. Izvor la George a Mercii-Găurani
390. Izvor la Târsala-Păiușeni

- 391. Izvor la Zbârna-Păiușeni
- 392. Izvoru lui Cioacă-Găurani
- 393. Izvoru lui Irimie-Găurani
- 394. Izvoru lui Mazăre-Păiușeni
- 395. Izvoru Nichii-Păiușeni
- 396. Izvor Poiana-Găurani
- 397. Izvoru „Puța fecii”-Găurani

Î.

- 398. În deal-Văsoaia
- 399. Între păraie-Văsoaia

J.

- 400. Jigovița (cătun)-Văsoaia
- 401. Jigovița (vale)-Văsoaia

L.

- 402. La Albini-Ciolt
- 403. La Baronu-Găurani
- 404. La Băi-Găurani
- 405. La Belți-Păiușeni
- 406. La Brăgeanu (restaurant)-Chisindia
- 407. La Carpini-Chisindia
- 408. La Câmpuri-Păiușeni
- 409. La Cornățel-Păiușeni
- 410. La Culme-Văsoaia
- 411. La Duru-Găurani
- 412. La Față-Văsoaia
- 413. La Făgoi-Hurez
- 414. La Fântână-Găurani
- 415. La Gâtâr-Păiușeni
- 416. La Gorunul Bătrân-Văsoaia
- 417. La Inuri-Găurani
- 418. La Iugăre-Găurani
- 419. La izvor la Pepea-Ciolt
- 420. La Moara albă-Chisindia
- 421. La Pătul-Păiușeni
- 422. La Piatră-Găurani
- 423. La Piatră-Păiușeni
- 424. La Pietroi (Cetroi)-Păiușeni
- 425. La Șură-Văsoaia
- 426. La Turcu-Văsoaia

427. La Ultoi-Găurani
428. La Vie-Chisindia
429. Lacul Cerbului-Chisindia
430. Lacul Roșu-Găurani
431. Laia-Văsoaia
432. Laz-Văsoaia
433. Lazutu-Găurani
434. Lehedia-Văsoaia
435. „Leul de Piatră-Văsoaia
436. Linia la Dâmb-Văsoaia
437. Linia la Părăul Muhuicii-Găurani
438. Linia la Pătrăneasa-Chisindia
439. Linia la Târșu-Chisindia
440. Linia la Vârtopi-Găurani
441. Livada de pomi a Sosității Forestiere „Patria”-Chisindia
442. Locul „Gepul Morminți”-Hurez
443. Locul liniei ferate înguste-Ciolt
444. Locul liniei ferate înguste-Păiușeni
445. Lunca Văii Prundului-Păiușeni
446. Lupuleasa-Văsoaia

M.

447. Mașina de călcat a lui Braiț Iovu (Roșanu)-Văsoaia
448. Mașina de călcat a lui Colf Teodor (Brancu)-Văsoaia
449. Mașina de călcat a lui Dobre Iosif (Pulea)-Văsoaia
450. Mașina de călcat a lui Dobre Iosif (Solomon)-Văsoaia
451. Mașina de călcat a lui Oprea Ioan (Dănilău)-Văsoaia
452. Mașina de călcat a lui Oprea Ionel (Grana)-Văsoaia
453. Mașina de călcat a lui Oprea Ștefan (Puica)-Văsoaia
454. Mașina de călcat a lui Păiușan Iosif (Bocioacă)-Văsoaia
455. Maxâna Mare-Găurani
456. Măgura-Găurani
457. Măgura-Văsoaia
458. Măgura de la Valea Rea-Găurani
459. Mălăiște-Văsoaia
460. Merii Boienii-Chisindia
461. Moara Albă-Chisindia
462. Moara Cârnațască-Chisindia
463. Moara de la Biserică-Păiușeni
464. Moara Gașparenilor-Păiușeni

465. Moara Liii-Chisindia
466. Moara lu' Andorița-Păiușeni
467. Moara lu' Cercel-Păiușeni
468. Moara lu' Ciotacu-Văsoaia
469. Moara lu' Ciurhan-Păiușeni
470. Moara lu' Hepu-Păiușeni
471. Moara lu' Ionică-Văsoaia
472. Moara lu' Nioanea (Moara Arsă)-Chisindia
473. Moara lu' Nucu (Moara Corneștilor)-Chisindia
474. Moara lu' Tel-Văsoaia
475. Moara lu' Togiță-Păiușeni
476. Moara lu' Știrbu (Șcirbu)-Păiușeni
477. Moara lu' Țâca-Văsoaia
478. Moara Lușcanestilor-Chisindia
479. Moara Mercească-Chisindia
480. Moara Stan Igna-Chisindia
481. Moara Tomeștilor (Moara lu' Riste)-Chisindia
482. Moașca –Văsoaia
483. Moghila-Văsoaia
484. Morcăneasca (var.Morcăneasă)-Păiușeni
485. Moțești-cătun Văsoaia

N.

486. Neaghițu (proprietate)-Păiușeni
487. Nucii lu' Himu-Chisindia

O.

488. Oarba-Găurani
489. Oarșa-Hurez
490. Obârșa-Găurani
491. Oficiul PTTR-Chisindia
492. Ogresari-Păiușeni
493. Ogresi-Păiușeni
494. Ogresu-Chisindia
495. Oloinița lu' Brancu-Văsoaia,
496. Oloinița lu' Șpengu-Văsoaia
497. Osoieșu-Păiușeni
498. Osoiu-Găurani
499. Oțelu (Oțălu, Țălu)-Păiușeni

P.

500. Padina-Văsoaia

501. Padina Baronului-Găurani
502. Padina lui Iacob-Păiușeni
503. Padina Mușcerului-Găurani
504. Padina Oanii-Găurani
505. Panclic-Păiușeni
506. Panta Vârtopilor-Găurani
507. Pădure – Bălțile Cioltului
508. Pădurea Bisericii-Găurani
509. Pădurea Comunală-Văsoaia
510. Pădurea Gubu-Văsoaia
511. Pădurea lui Popa-Găurani
512. Pădurea Urbarială-Văsoaia
513. Păiușeni-nume sat
514. Păltiniș-Găurani
515. Pământul Hatculeștilor-Ciolt
516. Pământul Ungurului-Ciolt
517. Păraiele Păcurărești-Păiușeni
518. Părăul Bârțocul-Găurani
519. Părăul Bodislav-Chisindia
520. Părăul Bogaru-Găurani
521. Părăul Bogii-Ciolt
522. Părăul Bursucului-Chisindia
523. Părăul Busuiocului-Păiușeni
524. Părăul Câmpșoare-Chisindia
525. Părăul Cetroi-Păiușeni
526. Părăul Cheii-Găurani
527. Părăul Cistului-Găurani
528. Părăul Ciuhad-Găurani
529. Părăul Corbița-Păiușeni
530. Părăul Corboaia-Păiușeni
531. Părăul Corniște-Găurani
532. Părăul Cornului-Păiușeni
533. Părăul Cornutei (Cornucii)-Păiușeni
534. Părăul Criva-Păiușeni
535. Părăul Curmăturii-Văsoaia
536. Părăul Dalboacii-Găurani
537. Părăul Dâmbul Omului-Hurez
538. Părăul Dâmbuț-Găurani
539. Părăul Dragoș-Păiușeni

540. Părăul Fațului-Văsoaia
541. Părăul Fântâna Rece-Păiușeni
542. Părăul Ferii-Găurani
543. Părăul Gâbii-Hurez
544. Părăul Gubului-Păiușeni
545. Părăul Hamugii-Păiușeni
546. Părăul Hârjău-Păiușeni
547. Părăul Izvorul de Piatră-Păiușeni
548. Părăul Izvorului-Văsoaia
549. Părăul Jugooi-Găurani
550. Părăul la Băi-Găurani
551. Părăul la Brazi-Ciolt
552. Părăul la Lelea-Păiușeni
553. Părăul la Oveze (Ovese)-Văsoaia
554. Părăul la Piciorul Sârbului-Chisindia
555. Părăul la Tufăt-Chisindia
556. Părăul Labii-Păiușeni
557. Părăul lui Hurezanu-Chisindia
558. Părăul lui Hușli-Păiușeni
559. Părăul lui Ianăș-Păiușeni
560. Părăul lui Leleu-Chisindia
561. Părăul lui Sali-Văsoaia
562. Părăul Mazăre-Păiușeni
563. Părăul Măgurii-Văsoaia
564. Părăul Mieilor-Văsoaia
565. Părăul Mitrii-Păiușeni
566. Părăul Mușcerii-Păiușeni
567. Părăul Mușcerului-Găurani
568. Părăul Muhuichii-Găurani
569. Părăul Negrii-Păiușeni
570. Părăul Oarba-Găurani
571. Părăul Ocicului-Găurani
572. Părăul Oncului-Păiușeni
573. Părăul Orniței-Văsoaia
574. Părăul Osoieșu-Păiușeni
575. Părăul Osoiului-Găurani
576. Părăul Păsărilă-Hurez
577. Părăul Perii-Găurani
578. Părăul Pietroi (Cetroi)-Păiușeni

579. Pârăul Ruginii-Ciolt
580. Pârăul Sandii-Păiușeni
581. Pârăul Scrobellii-Găurani
582. Pârăul Seliște-Păiușeni
583. Pârăul Sivii-Hurez
584. Pârăul Socilor-Găurani
585. Pârăul Școlii-Păiușeni
586. Pârăul Șopot-Văsoaia
587. Pârăul Târsălii-Păiușeni
588. Pârăul Târsălilor-Găurani
589. Pârăul Tisului (Cisului)-Găurani
590. Pârăul Todi-Văsoaia
591. Pârăul Țapului-Păiușeni
592. Pârăul Țarcălamului-Hurez
593. Pârăul Ursului-Găurani
594. Pârăul Urzâcari-Văsoaia
595. Pârăul Urzâcarului-Păiușeni
596. Pârăul Vârtopi-Găurani
597. Pârăul Zapodii (Zapogii)-Găurani
598. Pârăul Zdramiciaorei-Văsoaia
599. Pârăuța cu spini-Găurani
600. Pășune-Bălțile Ciolt
601. Pășune OGREZI-Păiușeni
602. Pășunea Pleșcioara-Ciolt
603. Pârlitura-Văsoaia
604. Pârloage-Văsoaia
605. Pensiunea turistică „Conacul Legendelor”-Chisindia
606. Perii Deși-Chisindia
607. Piatra-Păiușeni
608. Piatra Păcurarului-Văsoaia
609. Pleșcuța-Păiușeni
610. Pod la Adamoc-Chisindia
611. Pod la Bebea-Păiușeni
612. Pod la Biserică-Chisindia
613. Pod la Biserică-Păiușeni
614. Pod la Buț-Chisindia
615. Pod la Capu' Țarinii-Chisindia
616. Pod la Fanea (Vlaica)-Păiușeni
617. Pod la Hanga-Chisindia

618. Pod la Iusti Gușa-Păiușeni
619. Pod la Menacu-Păiușeni
620. Pod la Rașcău-Chisindia
621. Pod la Ristea-Păiușeni
622. Pod la Șefu'-Păiușeni
623. Podișoare (Pogișoare)-Văsoaia
624. Podul Nou peste Valea Arinilor-Chisindia
625. Podul Vechi la Pătrăneasa-Chisindia
626. Podrumul Ascuns-Văsoaia
627. Podrumul Cailor-Văsoaia
628. Pogor-Găurani
629. Poiana-Găurani
630. Poiana lui Andraș-Păiușeni
631. Poliția Comunei Chisindia-Chisindia
632. Pometea (Pomecea)-Văsoaia
633. Pometea (Pomecea)-Păiușeni
634. Preluca Georgiță-Păiușeni
635. Preluca la Dobru-Păiușeni
636. Primăria comunei Chisindia-Chisindia
637. Prunașăi-Văsoaia
638. Prunii lui Boncireșu-Găurani
639. Prunii lui Vova-Chisindia
640. Punte la Arinele-Păiușeni
641. Punte la Balmoz-Păiușeni
642. Punte la Betea (Becea)-Păiușeni
643. Punte la Brâșcea-Păiușeni
644. Punte la Cleanu-Chisindia
645. Punte la Colacu-Păiușeni
646. Punte la Dociță-Chisindia
647. Punte la Dogariu-Chisindia
648. Punte la Haicu-Păiușeni
649. Punte la Hepu-Păiușeni
650. Punte la Huca-Chisindia
651. Punte la Iecă-Păiușeni
652. Punte la Iusti Gușa-Păiușeni
653. Punte la Menacu-Chisindia
654. Punte la Menacu-Păiușeni
655. Punte la Mitrea-Păiușeni
656. Punte la Morcan (Târșu)-Păiușeni

- 657. Punte la Prali-Păiușeni
- 658. Punte la Ristea-Păiușeni
- 659. Punte la Școală-Chisindia
- 660. Punte la Șefu'-Păiușeni
- 661. Punte la Talin-Păiușeni
- 662. Punte la Talioara-Chisindia
- 663. Punte la Tombei-Păiușeni
- 664. Punte la Țoțopel-Păiușeni
- 665. Punte la Viespea-Păiușeni

R.

- 666. Radovița-Văsoaia
- 667. Răchita (Racită)-Văsoaia
- 668. Râpa-Văsoaia
- 669. Râpile Cioaca Pogorului-Găurani
- 670. Rât-Ciolt
- 671. Rături-Văsoaia
- 672. Rătuț-Găurani
- 673. Roboșia-Văsoaia
- 674. Rovine-Găurani
- 675. Ruga de la Gubu-Păiușeni
- 676. Ruga de la Rozmanu-Păiușeni
- 677. Ruga din Vârf de la Pripor-Păiușeni
- 678. Ruga de la Grecu-Păiușeni
- 679. Ruga de la Stoicanu-Păiușeni
- 680. Ruga de la Zbârna-Păiușeni
- 681. Runcu cu Brazi (Valea Rea)-Găurani
- 682. Rușania-Văsoaia

S.

- 683. Săliște-Văsoaia
- 684. Săvuiasca-Văsoaia
- 685. Secăriște-Găurani
- 686. Seliște-Păiușeni
- 687. Sesia Popilor-Văsoaia
- 688. Sodomu-Ciolt
- 689. Stoianova-Văsoaia
- 690. Staniță-Hurez
- 691. Stănești-Văsoaia
- 692. Stănești-Văsoaia
- 693. Stația de autobus „La Biserică”-Chisindia

- 694. Stația de autobus „La Bordișu”-Păiușeni
- 695. Stația de autobus „La Iusti”-Păiușeni
- 696. Stația de autobus „Satu Nou”-Chisindia
- 697. Stația de autobus „La Tocii”-Păiușeni
- 698. Stația de cale ferată îngustă de sub Coastea Firezului-Chisindia
- 699. Steanu Ciuhadului-Găurani
- 700. Steanu Cucui-Păiușeni
- 701. Stenii Cerboii-Găurani
- 702. Stenii Pogor-Găurani
- 703. Strivinosu-Păiușeni
- 704. Strunga-Văsoaia

Ș.

- 705. Școala Confesională din Deal-Păiușeni
- 706. Școala Generală de 8 ani-Chisindia
- 707. Școala Elementară de 4 ani-Păiușeni
- 708. Școala Elementară Săliște-Văsoaia
- 709. Școala Elementară Moțești-Văsoaia
- 710. Școala Primară (cl.I-VII)-Păiușeni
- 711. Șlog-Văsoaia
- 712. Șupuritu-Găurani

T.

- 713. Tabuia-Chisindia
- 714. Talharoaia-Văsoaia
- 715. Tău la Brazi-Găurani
- 716. Tăul lu' Muta-Găurani
- 717. Tăul Mare-Găurani
- 718. Tăul Mic-Găurani
- 719. Tăul Razdolea-Găurani
- 720. Tăul Turcului-Chisindia
- 721. Târgul Codrenilor-Văsoaia
- 722. Târgu de la Bustaceu-Chisindia
- 723. Târgul de Slugi-Chisindia
- 724. Târsală-Chisindia
- 725. Târsăli-Păiușeni
- 726. Târsălile Cioltului-Ciolt
- 727. Târșari-Chisindia
- 728. Terenul Domniei-Păiușeni
- 729. Topila-Văsoaia

- 730. Topili-Chisindia
- 731. Topili-Văsoaia
- 732. Trecătoarea Moțului-Găurani
- 733. Trecătoarea Țăganului-Găurani
- 734. Troița Eroilor-Chisindia
- 735. Troiță în Dumbrăvița-Văsoaia
- 736. Troiță în Valea Cleciovei-Chisindia
- 737. Troiță la Balmoz-Păiușeni
- 738. Troiță la Biserica din Vale-Chisindia
- 739. Troiță la Buț-Chisindia
- 740. Troiță la Darău-Chisindia
- 741. Troiță la Harja-Chisindia
- 742. Troiță la Moara Cârnașcă-Chisindia
- 743. Troiță la Moca-Chisindia
- 744. Troiță la Nionu-Chisindia
- 745. Troiță la Trânu-Chisindia
- 746. Troiță la Țântârini-Chisindia
- 747. Troiță la Vova-Chisindia
- 748. Troița Legionarilor (Partizanilor)-Ciolt
- 749. Tufariu-Găurani
- 750. Tufăt-Chisindia

Ț.

- 751. Țarina Rât-Văsoaia
- 752. Țarina Subască-Chisindia
- 753. Țarina Voimirești-Păiușeni
- 754. Țarina lu' Nioanea-Chisindia
- 755. Țântârini-Chisindia
- 756. Țâpiș-Văsoaia

U.

Ulițele din vatra satului Chisindia

- 757. Ulița Adamoc
- 758. Ulița Albeștilor
- 759. Ulița Bisericii-dinspre Hurez
- 760. Ulița Bisericii-dinspre sat
- 761. Ulița Bugiufluic
- 762. Ulița Bugoaie
- 763. Ulița Cailor
- 764. Ulița Căciula
- 765. Ulița Coșnița

- 766. Ulița Crișanilor
- 767. Ulița Făureștilor
- 768. Ulița Gigilaș
- 769. Ulița Halașca
- 770. Ulița Hoi
- 771. Ulița Iagărului
- 772. Ulița lu' Nionu
- 773. Ulița lu' Talioara
- 774. Ulița Mainu
- 775. Ulița Mercească
- 776. Ulița Mercească Mare
- 777. Ulița Mercească Mică
- 778. Ulița Morii
- 779. Ulița Murii
- 780. Ulița Nichifor
- 781. Ulița Pupăza
- 782. Ulița Rromilor
- 783. Ulița Rujască
- 784. Ulița Stăneștilor
- 785. Ulița Subești
- 786. Ulița Tămășeștilor
- 787. Ulița Trânu

V.

- 788. Urma Zmăului-Găurani
- 789. Vad la Becea-Păiușeni
- 790. Vad la Brâșcea-Păiușeni
- 791. Vad la Cercel-Păiușeni
- 792. Vad la Ciocan-Păiușeni
- 793. Vad la Colacu-Păiușeni
- 794. Vad la Dosu-Păiușeni
- 795. Vad la Haicu-Păiușeni
- 796. Vad la Hepu-Păiușeni
- 797. Vad la Nonu-Păiușeni
- 798. Vad la Iovuțu-Păiușeni
- 799. Vad la Iusti-Păiușeni
- 800. Vad la Lelea-Păiușeni
- 801. Vad la Menacu-Păiușeni
- 802. Vad la Mitrea-Păiușeni
- 803. Vad Moara lu' Cercel-Păiușeni

804. Vad la Moleca-Păiușeni
805. Vad la Șefu'-Păiușeni
806. Vad la Togiță-Păiușeni
807. Vad la Tofleu-Păiușeni
808. Vad la Viespea-Păiușeni
809. Vad la Vivi-Păiușeni
810. Vad la Vlaica-Păiușeni
811. Vadul la Adamoc-Chisindia
812. Vadul la Bălu-Chisindia
813. Vadul la Bârtoc-Ciolt
814. Vadul la Botoancă-Hurez
815. Vadul la Capu' Țarinii-Hurez
816. Vadul lu' Cardășu-Păiușeni
817. Vadul la Ciotacu-Văsoaia
818. Vadul la Dogariu-Chisindia
819. Vadul la Huca-Păiușeni
820. Vadul la Liță-Chisindia
821. Vadul la Nichifor-Chisindia
822. Vadul la Pârțac-Chisindia
823. Vadul la Pițacu-Chisindia
824. Vadul la Tarcilă-Chisindia
825. Vadul la Togearcă-Chisindia
826. Vadul la Țarca-Găurani
827. Vadul la Țânțârini-Chisindia
828. Valea Arinilor-Chisindia
829. Valea Cățelei-Văsoaia
830. Valea Chisindiei-Chisindia
831. Valea Cigherului-Văsoaia
832. Valea Cioltului-Ciolt
833. Valea Cleciova-Văsoaia, Chisindia
834. Valea Cocinii-Văsoaia
835. Valea Covăciușa-Văsoaia
836. Valea Drujinului-Văsoaia
837. Valea Găurani-Găurani
838. Valea Hurezului-Hurez
839. Valea Ierii-Văsoaia
840. Valea Irișor-Văsoaia
841. Valea Lehedia-Păiușeni
842. Valea Mare-Văsoaia

843. Valea Păiuşului-Păiuşeni
844. Valea Părăul Izvorului-Văsoaia
845. Valea Poloage
846. Valea Prundului-Păiuşeni
847. Valea Rea-Găurani
848. Valea Satului-Văsoaia
849. Valea Săliştii-Văsoaia
850. Valea Şopot-Văsoaia
851. Valea Talharaiaiei-Văsoaia
852. Varniţa-Chisindia
853. Varniţa Cornului- Chisindia
854. Vălaie la Cleciova-Văsoaia
855. Vălaie la Părăul Izvorului-Văsoaia
856. Văsoaia –sat aparţinând Chisindiei
857. Vârful Ariei-Văsoaia
858. Vârful Boslavu-Păiuşeni
859. Vârful Bugislavu-Păiuşeni
860. Vârful Bustaceu-Hurez
861. Vârful Căţelei-Văsoaia
862. Vârful Chiciora-Văsoaia
863. Vârful Cioc-Păiuşeni
864. Vârful Ciutacului-Găurani
865. Vârful Comorii-Văsoaia
866. Vârful Cornet-Păiuşeni
867. Vârful Covăciuşa-Văsoaia
868. Vârful Crăciuna-Văsoaia
869. Vârful Cristoii-Păiuşeni
870. Vârful Crivii-Păiuşeni
871. Vârful Cucului-Păiuşeni
872. Vârful Culmii-Văsoaia
873. Vârful Curmăturii-Păiuşeni
874. Vârful Dărmoc-Păiuşeni
875. Vârful Dealului-Chisindia
876. Vârful Deleni-Păiuşeni
877. Vârful Deluţ-Văsoaia
878. Vârful Dragoş-Păiuşeni
879. Vârful Drimoxa-Păiuşeni
880. Vârful Fetelor-Văsoaia
881. Vârful Gâtării-Păiuşeni

- 882. Vârful Gâtărilor-Păiușeni
- 883. Vârful Gubu-Păiușeni
- 884. Vârful Holdelor (Holgilor)-Văsoaia
- 885. Vârful la Hoancă-Păiușeni
- 886. Vârful la Oveze (Ovese)-Văsoaia
- 887. Vârful la Staniță-Păiușeni
- 888. Vârful la Zapodie-Păiușeni
- 889. Vârful Mazăre-Păiușeni
- 890. Vârful Măgurii de la Valea Rea-Găurani
- 891. Vârful Pătrăneasa-Chisindia
- 892. Vârful Pleșului-Păiușeni
- 893. Vârful Podeu-Păiușeni
- 894. Vârful Prislop-Hurez
- 895. Vârful Radevița-Văsoaia
- 896. Vârful Roboșia-Văsoaia
- 897. Vârful Rugacelu-Păiușeni
- 898. Vârful Rupturii-Păiușeni
- 899. Vârful Stanița-Păiușeni
- 900. Vârful Tabuii-Chisindia
- 901. Vârful Voinului-Păiușeni
- 902. Vârtopi-Găurani
- 903. Vie-Găurani
- 904. Voinu (pârâu)-Văsoaia
- 905. Voinu-Păiușeni

Z.

- 906. Zapodia (Zapogia)-Găurani
- 907. Zapodie (Zapogie)-Păiușeni
- 908. Zăvoi-Chisindia
- 909. Zăcătoarea la Merii Boienii-Chisindia
- 910. Zăcătoarea la Prunii lui Vova-Chisindia
- 911. Zdramicioara-Văsoaia

O clasificare tematică a toponimelor

- I. Toponime care redau diferite nivele de locuire – aspecte ale vieții economice, social-administrative și spirituale.
- II. Toponime care denumesc forme de relief (oronime)
- III. Toponime legate de rețeaua hidrografică (hidronime)
- IV. Toponime care sugerează ocupația locuitorilor
- V. Toponime care denumesc căile de comunicație

- VI. Toponime care utilizează nume de plante
- VII. Toponime care atestă fenomenul defrișării
- VIII. Toponime care indică poziția locului, dimensiuni sau alte însușiri
- IX. Toponime care includ nume de animale
- X. Toponime legate de întâmplări legendare
- XI. Toponime care semnaleză prezența unor etnii sau grupări demografice locale
- XII. După forma lor cele mai multe toponime recenzate sunt compuse

I. Toponime care redau diferite nivele de locuire –aspecte ale vieții economice, social-administrative și spirituale- 255 reprezentând 27,99%:

- Crâng (39), Cătun (8), Sat (4), Comună (1)
- Colibă, Hodaie, Sălaș, Casa, Castel, Conac (de câte 2 ori), Uliță (31), Ascunzătoare, Podrum, Pătul, Șură, (1), Biserică (8), Capelă (1), Cimitir (3)+Țânțârini (1), Crucea (1), Rugă (6), Troiță (15)
- Cazan -de fiert țuica (4), Căldare –de fiert țuica (17), Dubă-piuă (4), Moară (21), Oloiniță (2), Mașină de călcat (8), Fântână (38), Dispensar (2), Școală (6), Grădiniță (2), Cooperativa de Consum (2), Poliția com. Chisindia (1), Primăria com. Chisindia (1) Oficiul PTTR (1), Căminu Cultural (1), Restaurant „Ammaro Lucano” (1), Pensiune turistică „Conacul Legendelor” (1), Stația de autobus (6), Târg (3).

II. Toponime care denumesc forme de relief (oronime) sunt peste 201, în procent de 22,60%. Acești termeni aparțin geografiei populare:

- Vârf (45), Deal (37) inclusiv Deluț (2), Dâmb (15), Câmp (15), inclusiv: Câmpia, Câmpșoare, Câmpulung, Câmpuri (câte unul), Coastă (13), Cioacă (8), Groapă (8), Colină (5), Padină (5), Stean (4), Măgură (3), Rât (3), inclusiv-Râtuț (1), Rături (1), Gruieț (1),
- Culme (2), Prelucă (2), Zapodie (2), Râpă (1) și Râpile (1), Piatră (2), Pietroi (1), Podrum (2), Poiana (2)
- Dunga (1), Buza(1), Dolma (1), Capu Văii (1), Coamă (1), Hoancă (1), Hudă (1), Lunca (1), Moghila (1), Pantă (1), Zăvoi (1), Vârtopi (1), Rovine (1), Țâpiș (1), Rupturi (1), Podeu (1), Podișoare (1), Peșteră (1), Pogor (1), Pleșa (1)+Pleșu (1), Pleșcioara (1), Pleșcuța (1)

III. Toponime legate de rețeaua hidrografică-hidronime sunt în număr de 189, reprezentând 20,74 %

- Părău (83),+Părăuța (1), Vale (24)+Vâlcuța(1), Izvor (11), Tău (6), Baltă (5), Lac (4), Capu Văii (2), Obârșă (1), Iazu (2), Dalbină (8), Izitură (3), Vad (39).

IV. Toponime care sugerează ocupațiile locuitorilor –sunt în număr de 125, respectiv 13,83 %.

- Albinariu (1), La Albinii (1), Bitușa (1), Calea Sării și Calea Ascunsă a Sării (2), Răsaduri (1), La Vie (1), Coasta Viilor (1), Căldarea lui Dogariu (1), Cânepiște (1), Cânepiriște (1), Topili (3), Țarina (4)+Capu Țarinii (1), Valea Cocinii (1), Varnița (1), Vârful Ariei (1), Beuțari (1), Balastruc (1), -exploatarea pietrei albe și a balastului,

- Găurani (1), Baișasca(1), Balce (1), La Băi (1)-extragerea aurului în vechime, Sesia Popilor (1), Cioaca Popească (1) sau a Popeștilor (1), Coasta Firezului (1), Gâtăru (2)-prelucrarea lemnului, Coasta Dubii (1), Duba (4) -pive, Coasta Holdelor (1), Coasta Oluțului (2)-ceramică, Piatra Păcurariului (1), Păraile Păcurărești (1), Drumu Păcurarilor (1), Fața Părăul Mieilor (1), La Șură (1), Mașina de călcat (8), Moara (21), Oloinița (2), Ogrezari (3), Oțălu (1), Părăul Jugooi (1)-jug, Părăul Ocicului (1)-(ocic=unealtă), Părăul Țârcălamului (1), (țârcălam=unealtă), Strunga (1), Stânești (1), Șlog (1)=jgheab pentru coborârea lemnului tăiate, Pometea (2), Secăriște (1), Coasta la Oveze (1), Grădina (4), Livada (1), Pământu (2), Terenu (1), Locul (2), La Iugăre (1), Părău Ovezelor (1), Mălăiște (1), Pășune (3), Pădure (6), Fânețe (1), Merii Boienii (1), Prunii lui..... (2), Perii Deși (1)-livezi,

V. Toponime care denumesc căile de comunicație sunt 105, cu un procent 11,52 %:

- Drumu (19), Calea (18)- inclusiv calea ferată forestieră (3), Pod (15), Punte (26), Vad (39), Linie (4), Trecătoare (2), Zapodie (2), Deșelătură (1), Curmătură (1), Cheie (1), Hotar (1), Hotărel (2).

VI. Toponime care utilizează nume de plante sunt 66, reprezentând 7,24%

- Dumbrăvița (2)-stejar, Bucina (1)-fag, La Făgoi(1), Fagu Popii (1), Câmpu la Prun (1), Câmpu la Vișin (1), Calea Carpinilor (1), La Carpini (1), La Vie (1), Coasta Viilor (1), Cânepiște (1), Cânepiriște (1), Cerăt (1), Tufăt (1), Coasta Goronetului (1), Coasta Pometea (1), Crângul Gep (1), Crângul Tufăt (1), Dâmbul Mărului (1), Dealul Nucuțu (1), Fânațe (1), Fața Poloagelor (1), Frăgărie (1), Iorgovani (1), Făgoi (1), La Gorunul

Bătrân (1), La Inuri (1), La Ultoi (1), Livada de pomi „Patria”(81), Mălăiște (1), Merii Boienii (1), Nucii lui Himu (1), Pădure (6), Codru (1), Păltiniș (1), Părăul Busuiocului (1), Părăul Corniște (1), Părăul Cornului (1), La Brazi (1), La Ovese (1), Părăul Socilor (1), Părăul Tisului (1)-arbore tisa, Părăul Urzâcari (1), Părăuța cu Spini (1), Perii Deși (1), Pășune (3), Prunașai (1), Prunii lui Boncireju (1), Prunii lui Vova (1), Răchita (1), Secăriște (1), Târșari (1), Tufariu (1), Valea Arinilor (1), Vatra Cornului (1), Valea Păiușului (1), Vârful Cornet (1).

VII. Toponime care atestă fenomenul defrișării, în număr de 61, reprezintă 6,69 %

- Târsală (1), Târsălile Cioltului (1), Părăul Târsălii (1), Părăul Târsălilor (1), Dealul Târsălii (1), Crângu Runcu (1), Runcul cu Brazi (1), Crângul Tufât (1), Butuciu Mare și Mic (2), Pârlitura (1), Pârloage (1), Cioaca Cerceștilor (1), Laz (1), Lazuț (1), Crânguri (39), Poiana (2), Pleșa-Pleșu-Pleșcioara-Pleșcuța (4), Ciungi (1).

VIII. Toponime care indică poziția locului, dimensiuni sau alte însușiri sunt 55 cu un procent de 6,03%

- mare (8)-mic (4), față (4)+Fațu (1)-dos (7)+ (a lui) Dosu (1), lung (1)-scurt(1), înalt (1), vechi (1)-nou(2), rea (1), ascuns (2), albă (2), arsă (1), bătrân (1), oprit (1), rece (1), îngustă (1), oarba (1), diminutive: Deluț, (2), Dâmbuț(1), Câmpșoara (1), Vălcuță (1), Gruieț (1), Osoieș (1), Blidăreiu (1), Râtuț (1), Chicioria (1), Podișoara (1),
- augmentative: Făgoi (1), Osoiu (1), Pietroi (1), Blidăroi (1), Podeul (1).

IX. Nume de animale incluse în toponimie- totalizează 27, în procent de 2,96 %

- Dâmbul Boului(1), Părăul Bârțocului (1), Părăul Bursucului (1), Părăul Corbița (1), Părăul Corboia (1), Părăul Cornutei (1), Părăul Mieilor (1), Părăul Țapului (1), Părăul Ursului (1), Calea, Drumu, Podrumul Cailor (3), Dealul Cerboia (1), Lacul Cerbului (1), Stenii Cerboii (1), Gepul Lupului (1), Lupuleasa (1), Gepul Bicilor (1), „Leul de Piatră” (1), Urma Zmăului (1), Valea și Vârful Cățelei (2), Vârful Cucului (1), Balta Uliului (1), Coasta Puiuleasca (1), Valea Hurezului (1), Cătunul Hurez (1).

X. Toponime legate de întâmplări legendare - în număr de 26, reprezintă 2,85 %

- Ascunzătoarea Lotrilor (1), Calea Cailor (1), Calea Sării și Calea Ascunsă a Sării (2), Casa de Piatră (1), Coliba lui Frida Haiducul (1), Crângul Gubu (1), Crângul Păiuș(1), Crucea de Piatră (1), Dealul Tolvai (1), Grădiște (1), Groapa Ciuhadului (1), Huda Vâjului (1), Iorgovani (1), Izvorul „Puța fetei” (1), „Leul de Piatră” (1), Moara Arsă (1), Părăul Cistului (1), Piatra Păcurarului (1), Podul Vechi de la Pătrăneasa (1), Podrumul Ascuns (1), Podrumul Cailor (1), Săliște (1), Talharaia (1), Tăul Turcului (1), Urma Zmăului (1), Vârful Gubu (1).

XI. Toponime care semnalizează prezența unor etnii sau grupări demografice locale prin 15 toponime în procent de 1,64 %

- Groapa Valacului (1), Balta Grecului (1), Pământul Ungurului (1), Părăul la Picioru Sârbului (1), Părăul și Trecătoarea Țăganului (2), Ulița Rromilor (1), La Turcu (1), Tăul Turcului (1), Coastea Neamțului (1), Fântână la Neamțu (1),

- grupuri locale: Câmpu Dudanilor (1), Câmpu Momârlanilor (1), Târgul Codrenilor (1), Trecătoarea Moșului (1).

XII. Cele mai multe toponime recenzate sunt compuse- 762 (83,65 %) față de 149 (16,35%) care sunt simple

În cazul toponimelor compuse, mai ales, cel de-al doilea termen este un antroponim (nume de familie, de botez, (prenume sau poreclă). Astfel, toponimia păstrează vechi nume de persoane, posesori, proprietari ai acelor locuri, întemeietori sau care au avut tangență cu acel loc.

Menționăm că o serie de toponime aparțin mai multor categorii tematice și de aceea ele figurează de mai multe ori în clasificarea dată, încât totalul toponimelor analizate depășește numărul celor din Glosar, iar procentele totalizează un plus și ele.

În concluzie, interferența toponimiei cu antroponimia exprimă încă o dată strânsa legătură a omului cu pământul (cu locul).

Bibliografie

1. Valyi Andras, Magyar Orszagnak Leirasa, vol. 2, Budan, 1799, p. 372.
2. Márky Sandor, Aradvármegye és Arad szabad király város története, Vol. 1, Arad, 1982, p. 235-236, p. 269.
3. Csánki Deszö, Magyarország történelmi földrjza a hunyadiok korában, vol. 1, Budapest, 1890, p. 737.

4. Feyer Georgius, Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis, vol. IX/3, Buda, 1834, p. 352-353.

5. Documenta Romaniae Historica C.Transilvania, vol. 12 (1361-1365) București, 1985, p. 153

6. Faur, Vasile, Comuna Chisindia. Monografie istorică, Ed.Gutenberg Univers, Arad, 217.

Informatori:

7. Vezi: Analele Aradului, an III, nr. 3, Ed. University Press, Vasile Goldiș, Arad, 217, p. 362-Faur, Vasile- Toponimia com. Chisindia. Glosar toponomastic.

Constăntenii din Regimentul 34 infanterie în Basarabia unită în anul 1918

The People of Constanța in the 34th Infantry Regiment in United Bessarabia in 1918

*Costin Scurtu
Constanța*

Abstract

The revolutionary chaos in the Russian army precipitated the entry of the Romanian army into Bessarabia. The entry of the Romanian army in Bessarabia has led to a tension of the conflicts between the Russian revolutionaries and Romania. The Bolshevik Party also issued a declaration of war against Romania.

At the end of 1918, and especially in the first months of 1919, the eastern border situation worsened because of the attacks of the Russian and Ukrainian Bolshevik gangs, which imposed the firm retaliation of the Romanian border guards and army, implicitly of the Dobrogea troops.

Keywords: infantry, regiment, Bessarabia, 1918, fights.

Haosul revoluționar din armata rusă a precipitat intrarea armatei române în Basarabia¹. Chemările adresate de generalul Șcerbacev și de reprezentanții Sfatului Țării de la Chișinău, la 5/18 ianuarie 1918, concomitent cu apelul adresat Alianților și Puterilor Centrale, au convins guvernul român să acționeze, deși cu timiditate și reticiență². Autoritățile române au trimis o divizie de infanterie, care i-a alungat pe bolșevici din Chișinău, la 13/26 ianuarie, restabilind ordinea și asigurând liniștea și siguranța populației³. Intrarea armatei române în Basarabia, a condus la tensionarea conflictului dintre revoluționarii ruși și România. Partea rusă

---

¹ Vezi pe larg, Jipa Rotaru, Leonida Moise, Ion Giurcă, Costin Scurtu, *Divizia 9 „Mărășești”. 120 de ani de la înființare (1879-1999)*, București, Editura Punct, 1999.

² Glenn E. Torry, *Armata revoluționară rusă și România, 1917*, București, Editura Militară, 2005, p. 109.

bolșevică a emis și o declarație de război la adresa României. A fost sechestrat „fondul românesc de aur”. Bolșevicii din Kiev au trecut la arestarea cetățenilor români - persoane oficiale și particulare - aflate la Odessa, închiderea Consulatului român, sechestrarea bunurilor românești și a depozitelor de la Karlovka și Seletina⁴.

La 2/15 februarie, Rumcerod-ul ucrainian a trimis un ultimatum guvernului român, în care se cerea în mod categoric retragerea, în 48 de ore, a trupelor române din teritoriul ocupat al republicii Federative Ruse. Dacă nu se va da curs, atunci va începe o acțiune militară viguroasă din parte armatei revoluționare ruse⁵.

La 18 februarie/4 martie 1918, Marele Cartier General român a emis Instrucțiunile operative nr. 8910, în care se precizau următoarele: „Fiind cu desăvârșire izolați, fără a avea putință să sperăm într-un ajutor, fără o linie de retragere și pe cale de a fi complet încercuiți ne găsim într-o situație militară fără precedent în istorie. Totuși [...] datoria comandamentelor și a trupelor noastre este de a salva onoarea, integritatea și independența țării”⁶. Pe de altă parte, până la 3/16 martie, cu excepția județului Hotin, ocupat de forțele austriece, întreaga Basarabie a fost luată sub controlul forțelor române din Corpul 6 armată⁷.

România izolată a acceptat să înceapă negocierile pentru încheierea păcii separate cu Puterile Centrale. La 20 februarie/5 martie 1918, s-au semnat preliminarile de „pace de la Buftea”. La Consiliul de Coroană, de la 27 februarie/ 2 martie, generalul Alexandru Averescu s-a pronunțat pentru începerea tratatelor de pace, arătând că: „armata nu poate face decât o scurtă rezistență, că ne lipsesc subzistențele și muniția și că aceasta ar fi și părerea comandanților de armată”⁸.

Începutul negocierilor a dus la plecarea misiunilor militare străine din țară. Generalul Scarlat Panaitescu nota despre plecarea misiunii militare

---

³ La 24 ianuarie/6 februarie, Sfatul Țării a declarat independența Republicii Moldova, iar la 27 martie/9 aprilie 1918, majoritatea moldovenilor din Sfatul Țării a votat unirea cu România în anumite condiții.

⁴ *România în anii primului război mondial*, vol.I, București, Editura Militară, 1987. p. 435.

⁵ Ibidem.

⁶ Arhivele Militare Române, se va cita A.M.R., fond Microfilme, rola F.II 1.2577, c. 810-814. Apud Gl. Dumitru Seserman, *Acțiunile armatei române în spațiul dintre Carpații Orientali și Nistru., (1917-1920)*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2004, pp. 81-82.

⁷ Linia de demarcație între armatele română și austriacă avea să fie marcată la 9/22 martie 1918 pe linia localităților Mitoc, Edenița, Iarova. Gl. Dumitru Seserman, *op.cit.*, p. 114.

⁸ Nicolae Iorga, *Acte privitoare la istoria marelui război*, în „Revista de Istorie”, an XVIII, nr. 7-9 din iulie - septembrie 1932, p. 195.

franceze, la 24 februarie/ 9 martie 1918, că: „a plecat astăzi prin Rusia străbătând o regiune nesigură între Nistru și Nipru. Germanii în primele tratative ar fi convenit să asigure, prin Austria, întoarcerea misiunii franceze, acum însă pretind schimb de prizonieri”. În ziua următoare, el a consemnat: „Germanii au ținut în suspensie, cât au putut, călătoria misiunii franceze, pentru a o putea captura. Au concentrate, în acest scop, un mare număr de la Bolgrad ca să captureze trenurile misiunii franceze. Din fericire am luat la timp măsuri de impracticabilitatea drumurilor și de întârziere a acestui marș, dând timpul necesar de scurgere peste Nistru, trenurilor misiunii franceze”⁹.

În acest tablou de schimbări politico - militare, prin ordinul Marelui Cartier General cu nr. 9061, trupele dobrogene au primit ordinul de a evacua Bucovina și să se retragă pe frontiera dintre România și Austro-Ungaria, pe un sector de pază cuprins între râul Prut și Verești exclusiv.

La 14/27 februarie 1918, Divizia 9 infanterie dobrogeană aflată în nordul Moldovei avea structura completă, fapt pentru care era gata să îndeplinească noi misiuni¹⁰. Trupele diviziei dobrogene au fost dispuse astfel: Regimentul 40 infanterie, între Prut și Movila Borțoasă; Regimentul 34 infanterie, între Movila Borțoasă și Talpa; Regimentul 36 infanterie, între Talpa și Verești exclusive; Regimentul 18 obuziere, la Dersca, Culiceni, Zamostea; Regimentul 13 artilerie cu bateriile 1, 2 și 3 la Adâncata și Bucecea și Divizionul 2 la Salcia¹¹.

Ulterior, printr-un alt ordin emis de Marele Cartier General român, cu nr.9144, majoritatea unităților diviziei au fost retrase de pe frontieră, rămânând pe poziție Regimentul 40 infanterie, Divizionul 3 din Regimentul 13 artilerie, cavaleria divizionară și plutonul de poliție al Brigăzii 17 infanterie. Unitățile menționate au misiunea de a asigura un sector de la 2 km sud - est Poenii la Marmornița, iar de aici pe Prut până la Mitoc (Viișoara)¹².

Unitățile miliatere dobrogene care au fost retrase de pe frontieră, fiind degrevate de sarcinile operative, au fost implicate în activități de curățire a zonei prin desfacerea rețelelor de sârmă, acoperirea tranșeeelor, întreținerea

---

⁹ General Scarlat Panaitescu, *Aspecte militare. Efemeride de războiu (1916 - 18). Jurnal de operație (1913)*, Volumul al II-lea, București, Tipografia „Geniului”, 1927, pp. 122-123.

¹⁰ A.M.R., fond Microfilme, rola II. 1.23.70, c.129, 160.

¹¹ Jipa Rotaru, Leonida Moise, *Regimentul 13 artilerie. Un destin eroic*, București, Editura Paideia, 1997, p. 65.

¹² Divizia 9 „Mărășești”. 120 de ani, *op. cit.*, p. 77.

cantonamentelor, personalului și cailor, participarea la muncile agricole, dar și la cercetarea localităților pentru adunarea armamentului deținut ilegal de populație. Armele albe și de foc de proveniență rusească au fost confiscate și luate în evidență de către regimente¹³.

La palatul Cotroceni, la București, la 24 aprilie/7 mai 1918, s-a semnat tratatul propriu-zis de „pace”, semnat din partea României de Alexandru Marghiloman. La articolele 10 și 11 se menționa că Dobrogea și Munții Carpați intrau sub stăpânire străină. Constanța a rămas sub administrația comună a Puterilor Centrale. Constanța era considerată zonă a portului liber.

Privitor la clauzele militare se menționa, la capitolul doi, la articolele 3-9, rămânerea la nivelul mobilizat numai diviziile 9 și 10 infanterie și două divizii de cavalerie. Celelalte opt divizii de infanterie, care rămâneau în Moldova trebuiau să aibă în total 20.000 de oameni la infanterie, 3.200 la cavalerie și 9.000 la arma artilerie. Generalul Scarlat Panaitescu a reușit să surprindă momentul încheierii ostilităților. El scria, la 10/23 aprilie 1918, la Iași, că: „De trei zile încoace, ca și în Miorița, îngropăm Comandamentul nostru militar din războiu. Prima zi: fotografiere și păreri de rău de despărțire; ziua doua: ultima vizită la serviciu; ziua a treia, ospăț cu osanale”¹⁴.

Demobilizarea armatei era considerată drept o etapă intermediară a trecerii forțelor armate de la starea de război la starea de pace. O etapă preliminară o constituia desconcentrarea armatei, care consta în trimiterea trupelor în garnizoanele de demobilizare. Organele de demobilizare funcționau atât pe timp de război, cât și pe timp de pace. Ele se ocupau în esență cu scoaterea din structurile armatei a oamenilor, animalelor și materialelor. În procesul de demobilizare a personalului se aplica principiul „înlesnirii refacerii economice a statului și particularilor”, ceea ce presupunea adaptarea „armatei la nevoile națiunii”¹⁵.

Spre sfârșitul lunii aprilie 1918, Divizia 9 infanterie a primit ordinul să se pregătească în vederea deplasării în Basarbia, care urma să se execute prin marș. La 26 aprilie/9 mai, comandantul diviziei a ordonat ca, până în seara zilei de 30 aprilie/13 mai, toate efectivele să fie adunate, știut fiind că în Basarbia vor merge toate trupele diviziei. În Basarbia, Divizia 9 infanterie urma să intre în subordinea Corpului 6 armată, cu reședința la Chișinău, iar

---

¹³ Ibidem, p. 78.

¹⁴ General Scarlat Panaitescu, *op. cit.*, p. 132.

¹⁵ Lt.col Ioan C. Zănescu, cpt. Valeriu Șelescu, *Organizarea și mobilizarea armatei*, București, 1937, pp. 126-130. Apud. Gl. Dumitru Seserman, *op. cit.*, pp. 124-125.

pentru pregătirea deplasării și cantonării a fost trimis un delegat în vederea primirii ordinelor necesare.

Dar deplasarea în Basarabia avea să fie întârziată, după data de 2/15 mai, pentru că nu au fost stabilite rutele de marș, zona de dislocare, cât și neclaritățile existente în privința aprovizionărilor în colaborare cu Corpul 6 armată. Prin ordinul Marelui Cartier General, cu numărul 448 din 30 aprilie/13 mai, diviziei dobrogene i s-a precizat traseul de deplasare în Basarabia. Marșul trebuia să înceapă în dimineața de 5/18 mai. După sosirea în zona stabilită, la Milișeni, comandantul diviziei urma să primescă noi ordine asupra staționării, hrănirii și misiunii de la comandamentul Corpului 6 armată, aflat la Chișinău. „De pe înălțimele drumului spre Orhei - scria generalul Scarlat Panaitescu, la 3/16 aprilie 1918, n.n. -, se vede foarte frumos Chișinăul. Între Chișinău și Orhei este poate singura șosea din Basarabia. Drumul spre Bălți, aproape total lipsit de locuri locuite. Bălți, oraș alungit ca și satele”¹⁶.

Deplasarea forțelor dobrogene s-a executat în perioada 5/15 mai-18/28 mai 1918 în conformitate cu tabelele de mișcare, fără incidente majore. Concomitent s-au deplasat pe aceeași direcție și subunitățile de grăniceri, care aveau misiunea să se instaleze pe malul drept al Nistrului. În noua sa zonă de dispunere, Diviziei a 9-a îi revenea fâșia de responsabilitate porțiunea din dreptul fluviului Nistru, cuprinsă între Vârtejani și Coșernița inclusiv, porțiune păzită în prezent de regimentele 7 și 9 călărași și 10 vânători¹⁷.

Zona de păază a fost împărțită în două sectoare, astfel:

- Sectorul 1, ocupat de Brigada 17 infanterie cu regimentele 34 și 35 infanterie, cuprins între Vârtejani și Biciușca, era destinat să realizeze legătura cu Divizia 1 cavalerie aflată la nord;
- Sectorul 2, ocupat de Brigada 18 infanterie cu regimentele 36 și 40 infanterie, cuprinse între Biciușca și Vadul lui Vodă, trebuie să fie în legătură cu unitățile Detașamentului general Rașcu.

Fiecare brigadă trebuia să aibă un regiment pe frontieră, pentru pază, în timp ce al doilea regiment trebuia să rămână în adâncime, unde, pe lângă executarea instrucției, mai trebuia să îndeplinească și alte sarcini, printre care erau muncile agricole. Unitățile dispuse pe frontieră aveau misiunea de a asigura: „Paza frontierei, împiedicarea contrabandelor, restabilirea ordinii, patrularea drumurilor și localităților neocupate de trupe, împiedicarea jafurilor și crimelor, risipirea tulburărilor, împiedicarea de introducere a

¹⁶ General Scarlat Panaitescu, *op. cit.*, p. 131.

¹⁷ Divizia 9 „Mărășești”. 120 de ani, *op. cit.*, p. 79.

manifestărilor și ziarelor rusești, împiedicarea practicării spionajului”¹⁸. Pentru îndeplinirea ordinelor date au fost organizate posturile fixe și cele mobile, de patrulare, punctele obligatoriu de trecere peste Nistru (Vadu Roșca, Vernaia, Rezina), modul de executare a controlului și de raportare a situațiilor, înregistrarea persoanelor străine care intrau în țară.

Între 1-4 (13-17) mai, Regimentul 34 infanterie a făcut pregătirile în vederea plecării în Basarbia. La 5/18 mai, regimentul, la ora 7.00, s-a pus în mișcare pe direcția Trusești - Ștefănești - Iabloma - Rădoaia - Prodănești - Soldănești. În ultima localitate, trupele vor ajunge la 12/25 mai 1918. Seara, subunitățile au fost cantonate astfel: Statul major al regimentului la Soldănești; Batalionul 1 la Cușmirca; Batalionul 2 la Șipca; Batalionul 3 la Țarevca¹⁹.

La 15/28 mai 1918, Compania 1 infanterie a primit ordinul de a ocupa Nistrul cu posturile fixe de la Vârtejeni la Senatorca. S-a stabilit câte un pluton din această companie să fie cantonate la Vârtejeni, la Napadora și la Senatorca. Începând cu 16/29 mai, regimentul a început supravegherea zonei Nistrului cu Batalionul 1 de la Cușmirca - Iepurdei- Vârtejeni - Senatorca Bobilna, Batalionul 2 era dispus de la Șipca - Vadul Roșcov - Soldănești, iar Batalionul 3 de la Țaraveca - Cisnăuți - Rezina. În același timp, Regimentul 13 artilerie, după ce a stăbătut cu diviziunile 1 și 2 itinerarul ordonat prin localitățile Todireni-Andreșeni- Bivolari-Albineț-Saxa-Burgheli-Mircești-Milișeni. Tabăra regimentului a fost instalată, la 15/28 mai 1918, la Milișeni²⁰.

Trupelor dobrogene li se cerea să aibă „față de populație o atitudine cât se poate de dreaptă, corectă, cinstită, împăciuitoare și binevoitoare, căutând să câștige cât mai mult simpatia acesteia. Vor lua contact cu preoții și învățătorii delegați, dându-le sprijinul cerut în măsura posibilului și convenabilă”²¹. Aceste solicitări veneau pe fundalul acțiunii de demobilizare a armatei române. Restul trupelor neimplicate în paza frontierei, făceau paza depozitelor, poliția și exploatarea zonei ocupate de regimentele constănțene. Sosesc recruții contingentului 1919²². La 1/14 mai 1918, se făcea precizarea pentru diviziunile 9 și 10 infanterie, care trebuiau să demobilizeze oamenii din contingentele demobilizate (până la 1915 inclusiv), după ajungerea acestora în Basarabia, în zonele stabilite, unde urmau să

---

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ A.M.R., Registrul de operații al Regimentului 34 infanterie, f. 197-198.

²⁰ Jipa Rotaru, Leonida Moise, *op. cit.*, p. 60.

²¹ Divizia 9 „Mărășești”. 120 de ani, *op. cit.*, p. 79.

²² A.M.R., Registrul de operații al Regimentului 34 infanterie, f. 199.

primească oameni din contingentele aflate sub arme.²³ Începând cu data de 25 mai/7 iunie, au fost demobilizați, pe serii, ofițeri și trupa de rezervă. Pentru completarea efectivelor divizia a primit 5.430 trupă și 42 ofițeri active, cai și echipament și materiale de la regimentele de infanterie și artilerie desființate²⁴. S-a stabilit ca diviziile 9 și 10 infanterie să se afle în Basarabia, iar regimentele 7 și 9 vânători și părțile secundare ale regimentelor de grăniceri urmau să facă paza frontierei de vest de la Târgu Ocna până la Nistru. În Instrucțiunile asupra demobilizării armatei cu nr.2620 din 1 mai 1918 s-a prevăzut ca noua denumire a Corpului 6 armată să fie Corpul 5 armată, care va avea efectivele de război²⁵.

Înaltul decret cu nr.1010 din 1/14 mai 1918 privind demobilizarea generală a armatei avea scopul de a pune în aplicare prevederile Tratatului de pace de la București. Era stabilit că demobilizarea generală a armatei să se încheie la 31 mai 1918. Dată prevăzută, pentru trecerea întregii armate de la starea de război la cea de pace, s-a fixat a fi ziua de 1/14 iunie 1918²⁶. La data menționată vor înceta obligațiunile de prestări de servicii, impuse celor nemobilizați, dar chemați în serviciul armatei mobilizate²⁷.

Subunitățile Regimentului 34 infanterie, până la jumătatea lunii iulie, își continuă instrucția individuală în cadrul fiecărui batalion. Se procedează la strângerea armelor de la populația civilă și a tuturor materialelor militare, rămase de la armatele ruse și depozitarea lor. La începutul lunii iulie efectivul regimentului era de 87 ofițeri, 2.000 trupă, 612 cai și 409 trăsură²⁸.

La 27 mai/9 iunie 1918, la comanda diviziei dobrogene a revenit generalul Constantin Scărișoreanu, care fusese la comanda Diviziei 7 infanterie, înlocuindu-l pe generalul Nicolae Rujinschi. A doua zi, paza Nistrului avea să fie luată în primire de grăniceri în fâșia Regimentului 35 infanterie²⁹. Regimentul 34 infanterie avea să fie ultimul înlocuit, la 8/21

---

²³ Gl. Dumitru Seserman, *op. cit.*, p. 134.

²⁴ Armamentul unităților provenite din Dobrogea și Cadrilater s-a stabilit ca să rămână în Moldova. La 25 aprilie/8 mai 1918, au fost emise „Instrucțiuni privitoare la măsurile premergătoare demobilizării Diviziilor 1-10 și trupelor neindivizionate”. Apud. A.M.R., fond 5.416, dosar nr. 530, f. 35-36.

²⁵ A.M.R., fond Marele Stat Major (se va cita în continuare M.St.M), dosar nr. 527, f. 29. Apud Grigore Dr. Seserman, *op. cit.*, p. 132.

²⁶ Gl. Dumitru Seserman, *op. cit.*, pp. 130-245.

²⁷ A.M.R., fond M.St.M., dosar nr. 529, f. 22. Apud. Gl. Dumitru Seserman, *op. cit.*, p. 245.

²⁸ *Ibidem*, f. 199-200.

iunie, de grăniceri³⁰. La 3/16 iulie, generalul Costantin Scărișoreanu, din motive personale, avea să-și dea demisia din armată, fiind înlocuit la comandă de generalul Alexe Anastasiu. Înainte de a fi trecut în retragere, generalul C.Scărișoreanu a dat ultimul său ordin de zi pe divizie, din care amintim: „... În fruntea diviziilor 19, 9/19 și 9 compuse în definitiv din aceleași trupe cu care un an întreg în perioadele cele mai grele, am luat parte la război [...]. Trupele Diviziei 9 au stat pe frontul de la Mărășești chiar în prima perioadă a luptei, mai mult ca oricare altă divizie [...]. Pentru corpurile Diviziei 9, numeroasele fapte glorioase de arme în timpul războiului, de eroism, devotament și sacrificiu date, vor constitui tradițiunile regimentelor, pentru ca la lumina acestor exemple, toți cei ce vor avea de trecut prin aceste regimente, să facă mai mult decât am făcut noi, cei ce am luptat în Divizia 9 războiul ce s-a sfârșit”³¹.

Începând cu data de 10/23 iulie, conform ordinului nr. 7.401 al Marelui Stat Major, divizia dobrogeană este dislocată în zona Bălți, Orhei, cu punctul de comandă la Bălți. La 18/31 iulie, Regimentul 34 infanterie, în baza ordinelor primite, pornește în dimineața zilei în marș spre Soroca, pe traseul Răspopeni-Soldănești-Șipca-Stoicani-Bujorofca-Zastanca-Ocolina-Soroca. Statul major al regimentului și Compania mitraliere în Soroca, iar Brigada 17 infanterie va fi și ea cantonată în Soroca³². Aici se ameneajează cantonamentele și se continuă instrucția trupei conform programului regimentului. Se face un serviciu de patrulare și posturi fixe pe frontiera Nistrului³³. Au fost dispuse Batalionul 2 din satul Zastânca până în Soroca și Batalionul 3 din satul Ocolina până în satul Bujorofca, împreună cu Batalionul 1. Regimentul a trimis un detașament la Divizia 9 la Bălți, pentru a urma școala de specialiști la nivel de diviziei.

---

²⁹ În Basarabia, directoratul de război s-a suprimat, iar fostul, generalul Brăescu, a fost numit consilier tehnic al Corpului 5 armată. Apud. General Scarlat Panaitescu, *op. cit.*, p. 141.

³⁰ Un aspect care era discutat în rândurile militarilor români, era nepermiterea de către germani a intrării în teritoriul ocupat a ofițerilor activi, pe motiv că în armata română ar exista un puternic curent antigerman. Mai mult, ofițerii români care au căzut în prizonierat la bulgari spuneau de cruzimea și mentalitatea cinică a bulgarilor față de prizonieri. Apud. General Scarlat Panaitescu, *op. cit.*, p. 194.

³¹ Istoricul Regimentului 40 infanterie, 1911-1958, *op. cit.*, f. 8-9.

³² Efectivul Regimentului 34 infanterie era, la 17/30 iulie 1918, la ofițeri de 59 disponibili și 28 indisponibili, la trupă 1.933 disponibili și 367 indisponibili, 612 cai și 409 trăsură. A.M.R., Registrul operativ al Regimentului 34 infanterie, f. 200-201.

³³ *Ibidem*, f. 201.

În urma ordinului comandantului Diviziei 9 infanterie, la sfârșitul lunii august, Batalionul 1 cu un efectiv de 12 ofițeri și 460 trupă pleacă la Bălți, pentru pază și gărzile necesare garnizoanei. De asemenea, Compania 7/Batalionul 2, împreună cu un pluton mitralieră din Compania 3 mitralieră este trimis la Soldănești, pentru paza căii ferate Soldănești - Rezina. Această companie mai are însărcinarea de a escorta transporturile de trupe austriece, care se retrăgeau din Ucraina spre Bucovina prin localitatea Noua Suliță. Compania 7 dă o secție de pușcași și o secție de mitraliori la podul de la Rezina de peste Nistru, pentru paza lui.³⁴ Batalionul 1 din Bălți se îmbarcă, la 26 octombrie/8 noiembrie 1918, cu destinația gara Ocnița, unde debarcă și cantonează³⁵.

În vara anului 1918 a fost liniște pe Nistru, asta și pentru că germanii și austro-ungarii au ocupat Transnistria. Malul stâng al Nistrului era păzit de grănicerii ucrainieni, plătiți de germani, iar austriecii făceau poliția satelor³⁶. Până în luna octombrie nu s-au înregistrat incidente, unitățile dobrogene si-au desfășurat activitățile specifice de pace. O singură dată s-a dat alarma, la 21 septembrie/4 octombrie 1918, când regimentele 36 infanterie și 18 obuziere, dispuse în cantonamentul de la Orhei, au primit ordin de la Corpul 5 armată, căruia i se subordona divizia, să fie gata de luptă, „iar celelalte trupe din divizie să se țină gata de plecare”. Măsurile luate erau „pentru a face față unui eventual atac al trupelor austriece, care se găseau adunate în zona Râbnița - Tiraspol și care începuseră în acest punct fortificarea malului stâng al Nistrului”. La 30 septembrie/13 octombrie 1918, alarma a fost ridicată și s-a revenit la programul de pace, până la sfârșitul lunii octombrie, când evenimetele politice și militare din Europa au determinat reacția politică și militară română.

În pofida condițiilor foarte grele privind demobilizarea armatei române, totuși România a reușit să păstreze sub arme un efectiv de 164.000 oameni și a mare parte din armament și muniție, de aceea a continuat să fie o amenințare permanentă pentru Puterile Centrale³⁷. După ofensiva armatelor aliate de la Salonic, frontul bulgar se prăbușește și centralii pierd legătura de

---

³⁴ Se întăresc posturile fixe și serviciul de patrulare pe malul Nistrului. S-a hotărât organizarea unui post sub comanda unui ofițer în satul Căsăuți.

³⁵ A.M.R., Registrul operativ al Regimentului 34 infanterie, f. 202.

³⁶ Jipa Rotaru, *Salvgardarea prin brațul înarmat al țării a Marii Uniri și consfințirea granițelor românești stabilite prin Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*, în „România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)”, Focșani, Editura EMPRO, 1999, p. 33.

³⁷ Puterile Centrale au păstrat în teritoriul românesc ocupat circa 10 divizii, din care 7 și jumătate germane, 2 și jumătate austro-ungare și 23 batalioane bulgare.

cale ferată Bagdad - Salonic. Comandantul de căpetenie german, pentru a păstra singura legătură cu Constantinopolul prin Dobrogea la Marea Neagră, potrivit feldmareșalului August von Mackensen exista varianta unui atac, „pentru a preîntâmpina nevoia unei lupte pe două fronturi, era din nou o ofensivă amenințătoare contra Moldovei”. Trebuie ca România să fie silită „să facă declarație de neutralitate necondiționată mai înainte ca Antanta să apară la Dunăre sau Marea Neagră”³⁸. Numai difuzarea propunerilor de pace făcute de împăratul Carol al Austriei a făcut ca România să nu fie atacată.

Pe frontul de vest, aliații au oprit ofensiva germană (considerată „finală”) în iulie 1918 și au început să înainteze constant spre teritoriul Germaniei, iar în nordul Italiei au fost respinse armatele austro-ungare, obligând Viena, să accepte un armistițiu, la 21 octombrie/3 noiembrie 1918. Victoriile aliaților pe frontul din Peninsula Balcanică, au determinat Marele Stat Major să ordone, la 26 septembrie/9 octombrie, ca militarii să revină la unitățile lor până la 1/14 octombrie 1918. În același timp, regele Ferdinand I a aprobat planul și măsurile propuse pentru pregătirea remobilizării armatei. Prezența trupelor franceze la Dunăre, la sfârșitul lunii octombrie 1918, a accelerat pregătirile pentru reîntrirea în război.

După consfătuirea din 26 octombrie/8 noiembrie 1918, la care au participat factorii politici și militari români și reprezentanții Franței la Iași, a doua zi, guvernul român a dat un ultimatum feldmareșalului August von Mackensen pentru retragerea forțelor din subordinea lui de pe teritoriul României. La 28 octombrie/10 noiembrie a fost emis și decretul de mobilizare al armatei române. Au fost mobilizate diviziile din Moldova - 6, 7, 13, și 14 infanterie, Basarabia - 9 și 10 infanterie, diviziile 1 și 2 cavalerie, 1 și 2 vânători, precum și Divizia 8 infanterie dislocată în Bucovina. Armata urma să se mobilizeze în două mari grupe, marilor unități le-au fost stabilite raioanele de mobilizare.

Trupele dobrogene, se aflau în prima grupă de mobilizare, astfel:

- La Bălți era Cartierul Diviziei 9 infanterie, Brigăzii 9 artilerie (Regimentul 18 obuziere), Ambulanța divizionară, Centrul subzistențe, Brutăria divizionară, Compania jandarmi rurali, Divizionul 3/Regimentul 13 artilerie;
- La Soroca era Brigada 17 infanterie, cu regimentele 34 și 36 infanterie;

---

³⁸ Generalul von Kramon, *Aliatul nostru austroungar în războiul mondial*. Apud. Colonel L. Bârzotescu, *O amintire. Operațiunile inițiale din Dobrogea în anul 1916*, București, 1926, p. 35.

- La Comănești era Detașamentul coloană de muniții al Diviziei 9 infanterie, lor li s-au adădat trupele neîndivizionate, cele aparținând unităților tehnice și formațiunile de etapă.

Se prevedea că mobilizarea acestor unități va începe la momentul emiterii decretului³⁹.

Trupele imperiale austro-ungare aflate la Tiraspol, potrivit raportului Corpului 5 armată aflat în Basarabia, au trecut la dezarmarea și alungarea ofițerilor proprii. Orașul Tiraspol a fost prădat. Armata austriacă era pretutindeni în descompunere. Doar armata ungară reușea să se mai mențină⁴⁰. Cu puțin timp înainte de remobilizarea armatei române, unitățile austro-ungare, aflate pe frontiera de est și în raioanele Moghilev, Iampol, Kamenea, s-au retras spre vest, în dezordine. Pentru a ocupa zona de nord a Basarabiei, la 24 octombrie/6 noiembrie 1918, Corpul 5 armată a ordonat ca un batalion din Regimentul 34 infanterie, împreună cu subunitățile de cavalerie ale Diviziei 1 cavalerie, să ocupe până în seara zilei de 30 octombrie/12 noiembrie, zona de cale ferată Lipcani, Moghilev și orașul Hotin. Aveau să se alăture trupele Regimentului 40 infanterie „Călugăreni”, pentru a realize joncțiunea cu Divizia 8 infanterie, aflată deja în Bucovina de câteva zile.

Divizia 9 infanterie dispunea de efective întărite. Unitățile sale au trecut la programul de pregătire pet imp de război. La 27 octombrie/9 noiembrie, Regimentul 34 infanterie se găsea în următorul dispozitiv: Batalionul 1 avea Compania 1 în zona gării Ocnița; Compania 2 păzea traseul căii ferate de la gara Ocnița la gara Larga; Compania 3 era dispusă pe traseul căii ferate de la gara Ocnița la Atachi, iar Compania 1 mitralieră se afla în rezervă în satul Soroca. Compania 7 era detașată la Soldănești, pentru paza căii ferate Soldănești - Rezina⁴¹.

La 28 octombrie/10 noiembrie, Compania 7 infanterie a primit direct ordinul telegrafic cu nr. 451 al Diviziei a 9-a, pentru executare, în care se specifica:

„1. Trupele Diviziei a 9-a vor ocupa linia Soldănești - Bălți - Rezina în întregime până la inclusiv capul de pod de pe malul drept al Nistrului.

---

³⁹ Pregătire noii mobilizări s-a făcut numai prin lucrări de birou, în cel mai strict secret, în acord cu condițiile politice și militare existente. Gl. Dumitru Seserman, *op. cit.*, pp. 140-142.

⁴⁰ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, Vol. al III-lea, București, 1994, p. 212.

⁴¹ A.M.R., Registrul de operații al Regimentului 34 infanterie, f. 202.

1. Pentru această ocupare compania din Regimentul 34 infanterie de la Soldănești va da posturi câte 9 oameni și un șef în gările Mateuți și Lipsani.

2. Ocuparea gării Rezina și organizarea acolo a unui cap de pod pe malul drept al Nistrului o va face o companie din Regimentul 34 infanterie cu două secții de mitralieră din același regiment.

3. Regimentul 36 infanterie va raporta forța companiei, numele comandantului, ora și ziua plecării, cel mai târziu 24 ore de la primirea acestui ordin.

4. Comandanții companiilor Soldănești și Rezina vor raporta direct Diviziei, ziua și ora executării întocmai a acestui ordin.

5. Regimentele vor îngriji riguros ca oamenii de pază la gări nu numai să nu sufere, dar să fie cu prisosință îndestulați cu hrană, să li se achite solda la timp și să fie bine echipați față de asprimea vremii. Fac personal răspunzători pe comandanții de regimente pentru conformarea riguroasă și cu orice sacrificii a acestei prescripțiuni.

6. Comandamentul militar de linie Bălți - Soldănești va prelungi activitatea sa până la inclusiv Rezina, iar acel al liniei Bălți - Târnova, până la inclusiv Ocnița și Ocnița - Moghilev, atât timp cât această linie va fi ocupată de trupe din Divizia 9-a. Supravegherea lor se va referi și asupra modului cum sunt îngrijiți soldații, sub raportul hranei și echipamentului fiind răspunzători de neregulile ce nu le vor fi raportat diviziei la timp.

Comandanții militari de linii vor corespunda direct cu divizia”⁴².

În acest context, la 28 octombrie/10 noiembrie, Regimentul 13 artilerie a primit ordinul de a începe mobilizarea, chemând la concentrare 10 contigente (1908 - 1918) constituindu-se în 9 baterii, a 110 oameni cu 110 cai în orașul Bălți. Acțiunea va fi încheiată la începutul lunii ianuarie 1919. S-au constituit detașamente mixte din infanterie și artilerie.

Divizia dobrogeană a emis ordinul de operații nr.1, la 1/13 noiembrie 1918, privitor la organizarea poziției Nistrului, în care se menționa, că: „Bande inamice în dezordine mișună pe stânga Nistrului. Pentru a întâmpina o încălcare a teritoriului de către aceste bande, Divizia 9-a este însărcinată cu supravegherea zonei Soroca - Molovata, inclusiv ambele localități”⁴³. S-a stabilit ca:

- Regimentele 5 și 10 roșiori vor supraveghea de la Soroca inclusive până la pichetul de grăniceri Vadul Roșcov inclusive;

---

⁴² Ibidem, f. 203-204.

⁴³ Ibidem, f. 204.

- Batalionul 2/Regimentul 36 infanterie și Bateria din Regimentul 18 obuziere de la Mateuți, formând detașamentul sub comanda maiorului Davidescu, va supraveghea sectorul de la pichetul Vadul Roșcov exclusiv până la pichetul Lopatna exclusiv;

- Compania din Regimentul 36 infanterie de la Molovata va avea în consemn sectorul de la pichetul Lopatna, exclusiv până la pichetul Molovata inclusiv, unde se va lega cu unitatea de acoperire din extrema stângă a Diviziei 15 infanterie;

- Batalioanele 2 și 3/Regimentul 34 infanterie aflate la Soroca sunt rezervele sectorului Soroca - pichetul Vadul Roșcov, iar batalioanele 1 și 3 din Regimentul 36 infanterie din Orhei, sunt rezerva sectorului de la pichetul Vadul Roșcov exclusiv până la pichetul Molovata inclusiv.

- Majoritatea unităților vor sta adunate și sub arme, gata a interveni la prima alarmă. Serviciul va fi asigurat prin patrulări ziua și noaptea.

- Reaprovizionarea cu subzistențe și furaje se va face prin cumpărături locale, iar pentru completare se va face de către regimentele respective⁴⁴.

La 4/17 noiembrie 1918, a fost emis un al doilea ordin al Diviziei 9 infanterie, „Pentru a preîntâmpina o eventuală încălcare a teritoriului Basarabiei de către aceste bande, se va executa un serviciu de acoperire de la Prut (Nordul Basarabiei) până la Reni”, trupele vor fi dispuse, astfel:

a) De la Prut, apoi pe Nistru până la Atachi inclusiv, Divizia 1 cavalerie (întărită cu Regimentul 40 infanterie);

b) De la Atachi (exclusiv) și până la Coșenița (inclusiv), Divizia 9-a întărită cu Brigada 3-a roșiori și cu Batalionul maior Ilie Stoica (Regimentul 34 infanterie), care iese de sub ordinele Diviziei 1 cavalerie de la data acestui ordin;

c) De la Coșenița exclusiv și până la Reni, Divizia 10 infanterie întărită cu Regimentul 9 vânători și trupele Diviziei 2 cavalerie⁴⁵.

Batalioanele regimentului constănțean, aflate la Ocnița- Soroca, au ordinul de a rămâne pe loc, neputându-se asigura în altă parte condiții bune pentru adăpostul trupei și aprovizionării ei. Sectorul diviziei dobrogene se împarte în două subsectoare:

a) Subsectorul Brigăzii 17 infanterie, sub comanda generalului de brigadă, Stan Poetaș, de la Atachi exclusiv până la pichetul de grăniceri Vadul Roșcov inclusiv.

⁴⁴ Ibidem, f. 204-207.

⁴⁵ Ibidem, f. 206-207.

b) Subsectorul Brigăzii 18 infanterie, sub comanda generalului Gh. Dabija, de la pichetul Vadul Roșcov exclusiv până la Coșernița inclusiv.

În fâșia Brigăzii 17 infanterie acționau Brigada 3 roșiori și Regimentul 34

infanterie, după cum urmează:

- Regimentul 5 roșiori de la Atachi exclusiv până la Căsăuți inclusiv.
- Regimentul 10 roșiori de la Căsăuți exclusiv până la Vadul Roșcov inclusiv.
- Trupele de grăniceri și plutoanele de cavalerie de pe linia Nistrului formează linia de supraveghere, iar plutoanele și secțiile de mitralieră de la Iarva și Cuhurești, formează linia a 2-a.

- Rezerva subsectorului Brigăzii 17 infanterie este formată din batalioanele 2 și 3 din Regimentul 34 infanterie la Soroca⁴⁶.

În ordinul Diviziei a 9-a se sublinia, că: „Este de mare interes ca patrularea în sectoarele respective să se facă în mod cu totul conștiincios, culegând știri prin orice mijloace și de pe malul stâng al Nistrului spre a se vedea starea de spirit a populației, dacă au apărut sau nu bande, armament, efectiv, etc.”. Se mai arăta, că se acorda atenție legăturii între unitățile de pe Nistru și posturile de comandă. Reaprovizionarea cu subzistențe și furaje se va face prin cumpărături locale. Unitățile cantonate în garnizoana Soroca se pot aproviziona și cu ajutorul vaselor, care navigă pe Nistru. S-a stabilit ca evaluarea bolnavilor să se facă la Bălți. La ora 16, toate unitățile, inclusiv companiile de jandarmi și grăniceri, trebuiau să raporteze zilnic evenimetele petrecute și starea de spirit a locuitorilor din comunele respective. Rezerva sectorului va fi sub ordinele comandantului Regimentului 34 infanterie⁴⁷.

România Mare s-a născut curând după aceea. La 15/28 noiembrie 1918, românii din Bucovina și, respectiv, la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, românii, populația majoritară din Transilvania, dar și o mare parte a celorlalte minorități, au votat unirea „pentru totdeauna” cu regatul României. Zece zile mai târziu, Sfatul Țării de la Chișinău a renunțat la toate condițiile pe care le stabilise în luna martie cu privire la unirea cu România.

La regimetele dobrogene este trimis ordinul telegrafic cu nr.21088 din 5/18 noiembrie 1918 al Diviziei 9 infanterie, împreună cu copia ordinului Marelui Cartier General român cu nr.235/1918, relativ la dispozițiile date cu ocazia pregătirilor intrării regelui Ferdinand în București, în care sunt menționate unitățile militare, care vor lua parte la această solemnitate. S-au avut în vedere, următoarele măsuri stabilite de M.C.G.:

- Să fie prezente câte o companie de la fiecare regiment de infanterie de la 1 la 80 și de vânători de la 1 la 10;

---

⁴⁶ Batalionul comandat de maiorul Ilie Stoica din Regimentul 34 infanterie rămâne cu o companie la Atachi, cu o companie de mitralieră la Sauca, restul batalionului este la Ocnița. Postul de comandă al Brigăzii 18 infanterie era la Soroca. Ibidem, f. 210-211.

⁴⁷ Un raport al comandantului Batalionului 1 grăniceri, către Corpul grănicerilor, la 22 noiembrie/6 decembrie 1918, prezintă în detaliu situația din zona Moghilev a grănicerilor și a Diviziei 9 infanterie, din care rezultă: implicarea unor ofițeri austrieci de partea bolșevicilor; acțiuni produse de bolșevici în Moghilev; dezarmarea bolșevicilor din localitățile aflate în zona de reaponsabilitate a Diviziei 9 infanterie. A.M.R., fond Corpul Grănicerilor, dosar nr. 147, f. 149-150. Vezi, Gl. Dumitru Seserman, *op. cit.*, pp. 175-176.

- Câte o secție din fiecare regiment de artilerie din fiecare categorie, o companie pioneri de la o divizie mobilizată;
- O secție proiectoare automobile;
- O escadrilă aeroplane;
- Două companii jandarmi pedestri;
- Șase muzici militare;
- Un post t.f.f. automobile;
- O companie marină.

„Alegându-se oameni de trupă, grade inferioare și ofițeri din aceia care au luat parte la lupte și au fost răniți sau decorați pentru bravură”⁴⁸.

Unitățile desemnate vor fi însoțite de comandanții de regimente, „trupa și ofițerii vor fi în ținuta de campanie cu săbii, bine echipați și cât mai uniformi”. Transportul la București se va face pe calea ferată. Până la sosirea regelui Ferdinand în Capitală, comanda tuturor acestor trupe o va avea unul din generalii comandanți de corpuri de armată. Până la 9/22 noiembrie 1918, toate unitățile desemnate trebuie să fie în măsură de a fi îmbarcate⁴⁹.

Locotenent-colonelul Ion Antonescu, șeful Biroului Operații a stabilit detaliile participării la solemnitatea intrării familiei regale în București. Companiile de infanterie și vânători adunate în batalioane de la 1 la 10, erau compuse din câte 4 ofițeri inferiori, din care un căpitan, 100 trupă, inclusiv garda drapelului, toți ofițerii pe jos, inclusiv comandantul de regiment. Pentru fiecare două regimente de infanterie sau vânători se vor lua una trăsură aprovizionare și una trăsură de bucătărie a doi cai și doi oameni.

Secția artilerie compusă din doi ofițeri inferiori, 30 trupă, inclusive garda drapelului, 37 cai inclusiv caii ofițerești de fiecare 3 secții (ale corpului de armată) se vor lua una trăsură de aprovizionare, una trăsură bucătărie și un furgon a câte 4 cai și 2 oameni. Secția artilerie grea, 2 ofițeri, 10 trupă, inclusiv garda drapelului, și 4 trăsuri, 2 guri de foc și 2 tractoare. Se mai ia una trăsură aprovizionare pentru toate cele 4 secții a câte 2 - 4 cai, 2 oameni⁵⁰.

Compania de jandarmi pedestri cu efectivele actuale iau strictul necesar, iar restul se transportă mai târziu, vor face poliție și eventual

⁴⁸ A.M.R., Registrul de operații al Regimentului 34 inf., f. 215.

⁴⁹ Ibidem, f. 216-217.

⁵⁰ Secția proiectoare cu un ofițer inferior, 21 trupă și 3 trăsuri automobile; un post telegrafic fără fir cu un ofițer, 30 trupă, 2 trăsuri automobile; compania de marină se prezenta la fel ca o companie de infanterie; escadila de aviație cu 5 ofițeri inferiori, 28 trupă, 4 aparate, care vor zbura dacă timpul va fi favorabil. Ibidem, f. 217-219.

defilare. La momentul defilării trăsurile de aprovizionare, bucătăriile și furajele nu defilează⁵¹.

Pentru îndeplinirea ordinelor privind pregătirea efectivelor destinate participării la festivitățile prilejuite de revenirea familiei regale în București, comandantul Diviziei 9 infanterie a ordonat:

1. Să se pună o deosebită grijă în alegerea ofițerilor și trupei precum și în echiparea oamenilor.

2. Pentru transportul companiilor din regimentele 34 infanterie și 40 infanterie la Bălți, se dispune:

a) Compania din Regimentul 40 infanterie, se va îmbarca în gara Ocnîța în după amiaza zilei de 7 noiembrie 1918 - stil vechi, n.n. -, ora precisă se va lua de la șeful stației Ocnîța.

b) Compania din Regimentul 34 infanterie, se va îmbarca în stația Florești în după amiaza zilei de 7 noiembrie 1918 - stil vechi, n.n. -, ora precisă se va da la șeful stației Florești.

3. În ziua de 8/21 noiembrie, orele 16.00, comandantul diviziei va trece în revistă în gara Bălți unitățile care pleacă, inclusiv compania din Regimentul 34 infanterie și secția din Regimentul 13 artilerie.

4. Ora plecării trenului din gara Bălți -Iași se va anunța ulterior.

5. Compania din Regimentul 36 infanterie se va găsi în gara Chișinău în zona de 8/21 noiembrie 1918, orele 12.00. Comandantul companiei va lua legătura cu Corpul 5 armată și va cere ordine pentru îmbarcare.

6. Companiile din regimentele 34 și 40 infanterie vor lua câte o trăsură de bucătărie, iar companiile din regimentele 35 și 36 infanterie vor lua câte o trăsură de aprovizionare, secția din Regimentul 13 artilerie va lua un furgon și o trăsură de aprovizionare.

7. Unitățile vor lua asupra lor hrană și furaje, pentru a se asigura necesarul pentru trei zile⁵².

La sfârșitul anului 1918, dar, mai ales, în primele luni ale anului 1919, situația la frontiera de est s-a agravat pe fundalul atacurilor bandelor bolșevice rusești și ucrainene, ceea ce a impus riposta fermă a grănicerilor și a armatei române, implicit a trupelor dobrogene.

---

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, f. 214-215.

Publicația „Vatra Satului” din Ferendia

The ‘Village’s Heart’ Periodical in Ferendia

*Ioan Traia, Iosif Marius Circa,
Timișoara și Ferendia*

Abstract

The 13th anniversary of the ‘Vatra Satului’ local periodical in Ferendia represents a unique cultural event in the community life with high spiritual reverberations for the its native sons who are aware of the generous opening to culture of an old and marginalized village.

The start was difficult as any beginnings, but patiently and especially through the editorial staff’s contribution, we overcame the impediments and the magazine followed its own path into the landscape of rural journalism.

The publication was financially supported by the hard-working people of the village, from its native sons to people from Timișoara, and we also got a sponsorship from the Jamu-Mare’s City Hall and Local Council. We express to all our gratitude and consideration for their admirable gesture.

Keywords: publication, village, cultural event.

Despre periodicul „Vatra Satului” am mai scris, cu prilejuri mai mult sau mai puțin aniversare. Aici reiau câteva idei, sub semnul, evident al bucuriei și al încrederii că acest proiect v-a continua mulți ani de acum încolo. În decembrie 2004, apare primul număr al acestui periodic, care poartă însă datarea ian.-martie, 2005, care surprindea acest sat, marginalizat și aproape „scos din timpul istoriei” deși, cu o variată și bogată activitate culturală existentă în sat înainte de 1989. Toate articolele acestui prim număr le-am scris eu, fiind ajutat cel puțin moral de dl.prof. Ioan Ghiocel. În chiar cuvântul inaugural, intitulat „Doar țărani”, mi-am mărturisit crezul meu referitor la sat și la țărani, din care citez: „Prin cuvintele noastre sincere, vă aducem o firavă mângâiere, o undă de lumină în întunericul prezent...Dintotdeauna, satul și țăranul au fost vetre de zidire umană și creștină”.

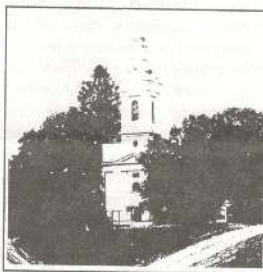
<p>Motto Viitorul și trecutul Sunt a filei două fețe. Vede-n capăt începutul Cine știe să le-nvețe : Tot ce-a fost ori o să fie n prezent le-avem pe toate. Dar de-a lor zădărnice Te întrebă și socoate . M. Eminescu</p>	<h1 style="margin: 0;">VATRA SATULUI</h1> <p style="font-size: small; color: blue; margin: 0;"><i>prezintă de la Ioan Traia în data de 24. dec. 2004.</i></p>	<p>ANUL I NR 1</p> <p>ianuarie- martie</p> <p>2005</p>
---	---	---

PERIODIC LOCAL EDITAT DE SOCIETATEA FII SATULUI FERENDIA

DOAR ȚĂRANII

Există conștiințe publice, făgămice de altfel, care consideră că doar țărani sunt de vină că lucrurile merg prost în România. Mizerabila mirabilă tranziție, în care s-a împotmolit societatea românească de ani buni, lor li se datorază, lor – spirite grosiere – ce nu știu decât să se chinuie muncind, trudind din greu pentru o iluzorie răsplată. Și ce dacă muncesc din zori până-n seară, torturați de arșiță și săpați de ploii de ce sunt ei nemulțumiți? se întrebă în cor tagma elitistilor. Și ce dacă produc, cu mii de sacrificii, ceea ce este necesar societății și vând aproape pe nimic, de ce nu sunt fericiți? – strigă cu glas cavernos haita comercianților. Că doar societatea îi ajută, le pune la dispoziție utilaje, în gră șăminte, seminte, carburanți (evident, la prețuri exorbitante și descurajatoare), dar important este că le asigură condițiile necesare producției. Acesta este principiul sănătos ce mișcă zgolbiu economia în derivă, acesta este comandamentul politic impus de dezvoltarea haotică a societății, confirmate din păcate de practică: țărane, să produci cât mai mult, că avem noi grijă să vinzi cât mai ieftin, să nu te boierești cumva, că doar elita trebuie să trăiască bine, în confort sporit și prosper,

ei, *sărmanii*, au nevoi superioare: financiare, culturale, gastronomice, turistice și, cum prin propriile îndemănări nu și le pot satisface, beneficiind de pârghiile statului și de

complicitatea benevolă a vajnicilor politicieni, le smulg de la bietul țăran, ființa clasată în memoria colectivă, oricum, undeva pe la subsolul societății.

Obidiți și chinuiți au fost dintotdeauna: pe truda și nefericirea lor s-au clădit boierii, și domniile toate s-au clădit pe trupul lor îngemănat cu pământul, toate, mai puțin respectul datorat lor, mai puțin răs-plata cuvenită celor ce au fost și sunt talpa țării. Însă, cine să-i apere, neputincioși și buimăciți, de cinismul făgămice al elitelor, cine să le vadă sufletul învolburat și chinuit, cine să le observe surpările și strigătul de obidă?

Noi, societatea, noi care beneficiem din plin și-n mod vinovat de pe urma lor, în nici un caz; doar bunul Dumnezeu, în nemărginita Lui bunătate, să le ogoiască supărările și necazurile. Și poate poeții, suflete vizionare, ce văd prin păcla deasă a amărăciunii, chipul voit luminos al țăranelui, silueta lui gârbovită pățimăș pe o culme de deal, într-o unitate desăvârșită cu unalta și pământul, din veșnicie-n veșnicie. Cineva a reușit să concentreze în câteva cuvinte întreaga stare și condiție a țăranelui, spunând: *țăranel este cal de tras și vacă de muls*. Cinică observație, dar pe deplin adevărată și atât de dureroasă pentru sufletul meu rămas mereu de țăran. Este greu să accepți o realitate evidentă, mai ales când n-o poți schimba. Din această dilemă interioară s-a născut ideea acestei *foi modeste*; poate prin cuvintele noastre sincere să vă aducem o firavă mângâiere, o undă de lumină în întunericul prezent. Fiindcă o meritați! Dintotdeauna satul și țăranel au fost vetre de zidire umană și creștină. Când va fi bine țăranelui, va fi bine țării!

Ioan Traia

Primul număr al periodicului local „Vatra Satului” din Ferendia

Am reușit la început, cu dl. Ioan Ghiocel, să încropim primul număr, apoi am beneficiat de știința în ale calculatorului a tânărului Mihai Sămânță, care mă primea într-un birou numit „incubator”, unde studenții își croiau planuri de afaceri și unde am pregătit materialul în format electronic. Au urmat negocierile cu editura și apariția primului număr alb-negru, patru

pagini, sărac, modest, dar care mi-a produs o mare bucurie când l-am frunzărit la final. Au urmat apoi alte numere, tot mai bogate în conținut, tot mai elevate, am beneficiat de sfaturile tehnice date cu generozitate de dl. ing. Mircea Miloia, pe care l-am cooptat în colegiul de redacție, cum de altfel l-am coptat și pe dl. prof. Iosif Marius Circa și astfel ne-am mărit colectivul de redacție cu intelectuali ai satului, sau care rezonează mental și sufletesc cu satul nostru, oricum minți harnice și competente.

Ca orice început a fost greu, dar cu răbdare și mai ales prin aportul colectivului redacțional am depășit obstacolele și revista și-a croit propriul ei drum în peisajul publicisticii rurale. Fără falsă modestie putem afirma că acest periodic local este cuprins în două dicționare de referință din domeniul ziaristicii actuale, unul pe plan regional, unul pe plan național și există perspectiva de a apărea și în Enciclopedia Banatului secțiunea Presă.

Au trecut 13 ani de existență a periodicului local „Vatra Satului” din Ferendia, un eveniment cultural unic din viața comunității și cu intense reverberații spirituale pentru fiii băștinași conștienți de generoasa deschidere spre cultură a unui sat bătrân, marginalizat.

Evident că am primit sprijin financiar de la oameni de bine din sat, născuți în sat sau chiar din Timișoara, iar un an am primit o sponsorizare și din partea Primăriei și a Consiliului local Jamu-Mare. Tuturor le mulțumim și ne exprimăm întreaga noastră considerație pentru admirabilul lor gest.

Am consemnat în paginile periodicului numele celui care ne-a sprijinit financiar, dar au existat și multe numere apărute fără ajutor financiar și atunci, ca redactor-șef, m-am descurcat cu mijloace personale, reușind să finalizez până acum 43 de numere de revistă. E mult, e puțin, asta vor aprecia cititorii. Noi, colectivul de redacție, considerăm că ne-am făcut datoria, neexcluzând reale posibilități de îmbunătățire în viitor.

Tematica abordată a fost diversă și bogată în conținut, s-a scris cu mult talent despre personalități ale satului, despre evenimente din istoria comunității, despre acțiuni edilitar-gospodărești, despre activități culturale petrecute în sat, despre principalele evenimente religioase și mai ales s-a scris cu mult suflet și reală preocupare pentru binele satului nostru.

„Vatra Satului” este un periodic sătesc orientat spre toate arterele vremii, încercând să realizeze o armonie între „local” și „național”, chestiunea aceasta fiind mereu o mare provocare. Cred în continuare în „Vatra Satului” ca periodic local de cultură reprezentativ al Banatului și pot mărturisii că a ajuns aici datorită muncii competente și plină de avânt a colegiului de redacție, dar și afilierii la „Asociația Publiciștilor Presei Rurale din Banat” care a dat un nou imbold creativității noastre. 13 ani de existență a periodicului e o frumoasă vârstă a maturității care presupune păstrarea

obiectivității și a spiritului lucid în analiza vieții de zi cu zi și mai ales construirea de repere morale pentru viața comunității din Ferendia, asaltată, ca de altfel întreaga noastră societate de balastul consumismului și al decăderii morale.

Primul număr al periodicului a apărut în decembrie 2004 și a marcat începutul unui parcurs de succes pot spune, revista reușind să armonizeze o ținută civică în partea consacrată studiului realităților sătești cu ceea ce este reprezentativ în istoria și tradiția acestui sat modest, dar orientat cu fața spre lumina cunoașterii. Periodicul a reușit să reclădească o atitudine civică, să redescopere valorile și personalitățile, să redescopere oamenii care au făcut bine comunității satului.

Colectivul revistei și-a propus să configureze un profil identitar al vieții comunității satului Ferendia, în spațiul istoriei, al vieții bisericesti din sat, al tradițiilor și obiceiurilor, al vieții școlare, evident cu trimiteri ocazionale și la alte manifestări culturale ale timpului și spațiului apropiat.

„Vatra Satului” reprezintă o tribună a spiritului civic exprimat prin inteligența verbului și prin dăruirea necondiționată a redactorilor. Le mulțumesc pentru sprijin și în acest cadru și îi asigur în continuare de respectul meu.

Periodicul a ajuns la numărul 43 și au apărut la început câte 4 numere pe an. În ultimii 5 ani, aparițiile s-au redus la 3 numere anual, corespunzătoare marilor sărbători: Paști, Sfânta Marie și Crăciunul. Acest fapt obligă redacția să abordeze o paginație mai bogată și o tematică mai variată.

O radiografie interesantă și cuprinzătoare face dl. prof. Iosif Marius Circa redactorul șef-adjunct al periodicului local „Vatra Satului” într-un articol publicat în acest periodic, cu prilejul sărbătoririi a 10 ani de existență a periodicului¹.

„Ce înălțător și plin de noblețe este sufletul unui om care, încărcat cu generozitate, se gândește și la alții! Ieșit din carapacea egoismului și sufletist, acest ins vrea să mângâie și pe semenii săi, el dorește să-i lumineze cu licărul lui și să-i ocrotească cu vorba și cu condeiul său, urmărind să împlinească cugetarea lui Iorga: „*Scrie cu sufletul tău și recitește cu sufletul altora*”.

Iată destule motive care au determinat ca un mic colectiv de oameni inimoși, iubitori de frumos, cu entuziasm și cu conștiința că „*Fără steag de cultură, un popor este o gloată, nu o oaste*” (Iorga), dar și cu îndoita convingere că au de îndeplinit o datorie față de înaintași, față de

¹ Iosif Marius Circa, „Vatra satului” - o undă de lumină (zece ani de la apariție), în „Vatra Satului” nr. 33, 2015, p. 2-6.

contemporani, cât și față de viitoarele vârstare din satul nostru, în anul 2004 și-au îngemănat visele și trăirea spirituală și au hotărât să le și modeleze în paginile unui binecuvântat periodic „Vatra satului”.

Periodic afiliat Asociației Publiciștilor Presei Rurale din Banat

Ioan Traia

Trecut-au anii...

A trecut 10 ani de existență a periodicului local „Vatra Satului” din Ferendia, un eveniment cultural unic din viața comunității și cu intense reverberări spirituale pentru în bușinată conștienți de generoasa deschidere spre cultură a unui sat bătrân, magistralizat și aproape seos din timpul istoriei.

Începutul a fost grea, așa cum de obicei a fost în începutul parcursului vieții acestor perioade, dar în același timp provocator și incitant, reușind să ne mobilizăm energiile și voința de a realiza acest minunat proiect. Am reușit la început, cu dl Ioan Ghiocel, să începem primul număr, apoi am beneficiat de știința în ale calculatorului a lui Mihai Sămăniță, care mă primea într-un birou numit „incubator”, unde slăvești și croșu platan de afaceri și unde am pregătit materialul în format electronic. Au urmat negocierile cu editura și apariția primului număr alb-negru, pe trei pagini, simplu, modest, dar ce bucurie m-a cuprins când l-am frunzărit la final. Au urmat apoi alte numere, tot mai bogate în conținut, tot mai elevate, am beneficiat de sfatul și abilitățile date cu generozitate de dl Ing. Mircea Mihos, pe care l-am cunoscut în colegiul de redacție, și astfel ne-am munit colectivul de redacție cu intelectuali ai satului, cu minti harnice și competente.

Dacă la început, în primii ani, periodicul „Vatra Satului” a apărut trimestrial,

mai apoi, din lipsa mijloacelor financiare, ne-am limitat la numai trei numere pe an, la Căcălan, la Paști și la Rugă. Evident că am primit sprijin financiar de la oameni de bine din sat, niștii în sat sau chiar de sponsorizare și din partea Primăriei și a Consiliului local Jaru-Mare. Tutoare le mulțumim și ne exprimăm întreaga

21 martie 2015: ședința de lucru a Colegiului de redacție, pentru pregătirea aniversării a zece ani de existență a revistei „Vatra satului”

noastră considerație pentru admirabilul lor gest.

Am conștientizat în paginile periodicului numele celui care ne-a sprijinit financiar, dar au existat și multe numere

apărute fără ajutor financiar și atunci, ca redactor-șef, am-am descărcat cu mijloace personale, reușind să finalizăm până acum 33 de numere de revistă. E mult, e puțin, asta vor aprecia cititorii. Noi, colectivul de redacție, considerăm că ne-am îndeplinit datoria, nezelându-ne reale posibilități de înfrunzire în viitor.

Tematica abordată a fost diversă și bogată în conținut, s-a scris cu mult talent despre personalități ale satului, despre evenimente din istoria comunității, despre acțiuni culturale-gospodărești, despre activități culturale petrecute în sat, despre principalele evenimente religioase și mai ales s-a scris cu mult suflet și reală preocupare pentru binele satului nostru.

La acest ceas aniversar, vreau să mulțumesc colectivului editurii Eurostampa, care de zece ani mă tolerează și mă lasă să-i deranjez cu timp și fără timp și să scriu înseși să scriu, număr după număr, acest periodic, cu bani puțini și deranj mare.

Mulțumesc din inimă întregului colectiv de redacție, format din: Iosif Marius Cîrca (redactor-șef adjuncț), Mariana Covali, Ioan Ghiocel, Victoria Leu, Daniela, pr. Dragomir Georgescu, Florin Leu, Gheorghe Leu, Mircea Mihos, Mihai Sămăniță, Felicia Solescan. Ioan Traia, tutore, le doresc multă sănătate, încreș și în anul Dumnezeu să-i binecuvânteze pe ei și pe cei care apără material la apariția acestui periodic local, deja cunoscut în țară și în lume.

De la bun început, acest buchet viu de oameni, cutezători și buni români, a fost marcat de dorința de a scrie. Aveau de spus ceva și acest ceva trebuia transmis confracților, consătenilor și altora.

Nu știm dacă am izbutit în acești ani să sensibilizăm îndeajuns pe oamenii pământului, dar revista noastră are măcar meritul de a ține mereu aprinsă făclia culturii, care înalță, înobilează și a face posibilă, cu destule sacrificii, existența foilor sătești, de-atâtea ori efemere. Și asta, acum, mai ales, când informarea se face

prin alte mijloace moderne și mai puțin pe hârtie. Apariția actuală a unor publicații scrise, este un act nobil de cultură și chiar un act de cutezanță, iar supraviețuirea lor, cu atât mai mult, rămâne un model de dăruire și de pasiune intelectuală.

Colectivul de redacție al periodicului „Vatra satului” și-a orientat tematica spre domenii de mare interes pentru săteanul acestui început de mileniu. Sunt predominante cele de factură culturală care, nu doar informează, ci și sensibilizează cititorul, îl marchează sentimental

dezvoltând sau consolidând în sufletul acestuia patriotismul și starea de românită într-un context, atât de controversat, al globalizării.

Despre trecutul satului, continuitatea și viețuirea pe aceste meleaguri, cititorii au aflat din articolele: „*Ferendia de altădată*”², „*Continuitate și etnogeneză*”³, „*Ferendia în perioada medievală*”⁴, „*Istoricul bisericii din Ferendia*”⁵. Ele poartă semnătura muzeografului Ioan Traia, redactorul-șef al revistei „*Vatra satului*”.

În chiar tulburătorul articol inaugural al revistei noastre⁶, autorul își manifestă solidaritatea cu omul pământului: „*Există conștiințe publice, fățarnice de altfel, care consideră că doar țărani sunt de vină că lucrurile merg prost în România...Și ce dacă muncesc din zori până-n seară,...și ce dacă produc cu mii de sacrificii,...că doar societatea îi ajută, le pune la dispoziție utilaje, semințe, carburanți*”. Apoi autorul desprinde și mai clar „*principiul sănătos ce mișcă zglobiu economia în derivă...țărane, să produci cât mai mult, că avem noi grijă să vinzi cât mai ieftin, să nu te boierești cumva, că doar elita trebuie să trăiască bine*”. La întrebările „*Cine să-i apere de cinismul fățarnic al elitelor?, Cine să le vadă sufletul involburat și chinuit?*”, profesorul Ioan Traia concluzionează: „*Noi, societatea, noi care beneficiem din plin și-n mod nevinovat de pe urma lor, în nici un caz doar bunul Dumnezeu, în nemărginita Lui bunătate*”.

Ferengianul află din articolele citate despre istoricul satului, despre preocupările străbunilor noștri din zonă, toate documentate și așternute pe hârtie cu responsabilitate: „*Am încercat să mă documentez cât mai profund în ceea ce privește istoria locală, dintr-o nevoie imperioasă de a scoate la lumină evenimentele oamenii și faptele acestor locuri*”⁷.

Legătura cu străbunii, cu înaintașii acestor locuri s-a realizat și prin publicarea⁸, prin grija nepotului autorului, dl. Mircea Miloia, a monografiei Ferendiei, scrisă de învățătorul Achim Miloia. Sătenii noștri s-au întâlnit astfel pe câmpul paginii, într-un periplu imaginar, cu întemeierea așezării,

² Ioan Traia, în „*Vatra satului*” din *Ferendia*, nr. 1, 2005, p. 2.

³ *Ibidem*, în „*Vatra satului*” din *Ferendia*, nr. 2, 2005, p. 2 și în „*Vatra satului*” din *Ferendia*, nr. 12, 2008, p. 2.

⁴ *Ibidem*, în „*Vatra satului*” din *Ferendia*, nr. 3, 2005, p. 2.

⁵ *Ibidem*, în „*Vatra satului*” din *Ferendia*, nr. 3, 2005, p. 3.

⁶ *Ibidem*, „*Doar țărani*”, în revista „*Vatra satului*” din *Ferendia*, nr. 1, 2005, p. 1.

⁷ *Ibidem*, în articolul „*Continuitate și etnogeneză*”, în revista „*Vatra satului*”, din *Ferendia*, nr. 12, 2008, p. 2.

⁸ Mircea Miloia (pentru conformitate), „*Monografia comunei Ferendia*” scrisă de înv. Achim Miloia, în revista „*Vatra satului*” din *Ferendia*, în nr. 16, 2009, p. 5, apoi, în continuare, în nr. 17, 2009, p. 4, nr. 18, 2010, p. 5, în nr. 19, 2010, p. 4, în nr. 20, 2010, p. 3 și în nr. 21, 2011, p. 3.

cu perioadele de supunere aspră, cu vremuri de foamete și boli, cu momente onorante, când Ferendia „a avut fericirea să primească în hotarele ei cea mai mare personalitate a veacului al XVIII-lea, pe bunul împărat Iosif al II-lea, în 13 aprilie, 1773, cu o strălucită suită, în trecere spre Vârșeț”, cu informația că „în 1808... satul s-a pus la rând... În acest an, s-a tras lanțul și s-a dat oamenilor plățuri ca să-și zidească case”, cu harta satului dintre anii 1769-1772 și numirile părților din hotar, ba mai mult, au aflat și familiile și vițele din care se trăgeau străbunii lor.

Cu mândrie, cititorii noștri au găsit în paginile revistei, prin publicarea acestei valoroase monografii, informații despre portul bărbaților și al femeilor, despre nunți și mirese, despre istoria școlii în Ferendia, învățători și numărul de elevi care o frecventau. Cu responsabilitate profesională, învățătorul Achim Miloia ne mărturisește, în final, autobiografia sa bogată în acte de cultură și misiuni pedagogice.

Redactorii revistei „*Vatra satului*” acordă o atenție deosebită unor personalități reprezentative pentru așezarea noastră, atât din trecut, cât și din prezent. Satul Ferendia, din câte știm noi, n-a dat cântăreți de muzică, n-a dat parlamentari și demnitari, dar cetățenii de aici se pot fâlii cu multe figuri emblematice de fii ai satului, care, deși nu se regăsesc într-o carte de onoare, sunt mereu prezenți în conștiința localnicilor. Chipuri de mare noblete sufletească au avut mulți ferendieni cu inima și ființa pline de românită pentru contemporani și viitorime. Paginile revistei au găzduit articole pilduitoare în acest sens.

Rămâne un prestigios fiu al comunei învățătorul confesional Achim Miloia, care a educat generații de copii în cei peste 23 de ani cât a condus învățământul din așezarea noastră. De la el ne-a rămas o valoroasă monografie a localității, amintită în paginile de mai sus, care își așteaptă demult continuarea într-un nou volum. Ne mândrim cu faptul că Ferendia a fost satul de suflet pentru acest cărturar, evocat într-un pilduitor material portretistic, semnat de ing. Mircea Miloia⁹. Autorul îl vede „*încadrându-se în vechea pleiadă a acelor mucenici ai neamului românesc*” care au pregătit tineri școlari „*într-un climat pur românesc, cu dragoste pentru credință*”.

Articolele domnului ing. trezesc în sufletul ferengienilor respectul și mândria de a fi concetățeni cu acest mare om al școlii de-atunci, dar și cu dr. Ioachim Miloia¹⁰, fiul învățătorului și tatăl domnului Mircea Miloia. Acest

---

⁹ Ing. Mircea Miloia, „*Despre înv. Achim Miloia.1862-1917*” în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 3, 2005, p. 1.

¹⁰ Ing. Mircea Miloia, „*Dr. Ioachim Miloia. 1897-1940*” în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 2, 2005, pg. 1 și „*Dr. Ioachim Miloia.110 ani de la nașterea sa*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 10, 2007, p. 1.

erudit cărturar, născut în Ferendia, pe care marele nostru istoric, Nicolae Iorga, îl aprecia ca „*fruntaș al culturii bănățene*”, iar George Călinescu îl numea „*un glas din Banat*”, după studii la București și la Roma, ajunge director al Muzeului Bănățean, prim-director al Direcției Arhivelor Regionale Banat și șeful Comisiei Regionale a Monumentelor Istorice din Banat. De numele lui se leagă restaurarea picturilor atâtor biserici (din Caransebeș, Bocșa, Timișoara, Oravița etc.). Satul Ferendia este onorat că școala de la noi poartă numele „Dr. Ioachim Miloia”.

O altă personalitate din cele mai reprezentative ale localității noastre a fost Vasile Marcu, „Gazda Vesa”, cum a rămas în conștiința localnicilor, evocat într-un amplu material de prof. Ioan Traia¹¹. Acest „*bun creștin și mare român, ...n-a fost un cărturar învățat, nici un iscusit inginer și nici vreun doctor vestit, ci un simplu țăran înstărit, care, cu pricepere, cu cumpătare și cruțare, și-a rostuit o frumoasă avere, concurându-l, la finele sec. al XIX-lea, chiar pe groful local Szentvany Oszkar*”. Prin faptele sale („*a contribuit la construirea școlii, a ridicat pe spezele sale o frumoasă capelă în cimitir, a înființat o fundație care ajută copiii din Ferendia să-și continue studiile, iar, printr-un testament generos, a lăsat întreaga avere sătenilor săi*”), a dovedit generozitate, a „*înțeles lecțiile vieții*” și și-a risipit comorile pe pământ pentru a le câștiga pe cele din cer” Sătenii din Ferendia îi poartă o pioasă recunoștință și respect, luând acțiunile sale ca un pilduitor act de cultură și de omenie.

Facem smerita plecăciune în fața celor care nu și-au trăit viața în zadar sau periferic, ci în esența ei, luminând și sacrificându-se pentru alții. Așa a fost și Dalea Trandafir, „*uichițu doctoru*” cum îl venerau localnicii, evocat într-un articol al revistei noastre de prof. Iosif Marius Circa¹². A fost un om extraordinar și exemplar „*pentru care virtutea cea dintâi era generozitatea. Parcă-l văd cu servieta din piele, cu închizătoare metalică, în care ducea medicamente, pansamente și în care purta bunătate, răbdare, nădejde, vorba bună și experiența sanitară, alături de scânteia de medic, ce sclipea deseori*”, spune autorul despre agentul sanitar, pentru care legătura dintre „*ceacea doctoru*” și durere era sfântă și tămăduitoare. A lăsat un mare gol în sufletul sătenilor, pentru că „*în trecerea efemeră prin această lume, a alinat suferința și a dăruit semenilor petalele speranței*”, de aceea „*merită să-i punem la căpătâiul odihnei veșnice floarea recunoștinței noastre*”.

¹¹ Ioan Traia, „Gazda Vesa” în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 4, 2005, p. 1.

¹² Iosif Marius Circa, „*Vă mai amintiți de uichițu doctoru ?*” în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 21, 2011, p. 2.

Alți corifei, „a căror viață a influențat semnificativ progresul comunității” și a lăsat profunde amprente spirituale în conștiința localnicilor, au fost Iosif Balosin¹³, „însemnat, consecvent și longeviv fiu al satului” și Ioan Balosin¹⁴, un om „cu certe calități (cinste, corectitudine, spirit de ordine)” și cu o inimă generoasă, evocați de colegul nostru de redacție, domnul Ioan Ghiocel. Iosif Balosin era „un om care iubea oamenii și natura, creaturile și creația lui Dumnezeu”. Sătenii l-au cunoscut și respectat, întrucât „deși nu a absolvit școli înalte, avea multă știință de carte, obișnuința lecturii deprinzând-o încă din fragedă copilărie, astfel încât, până la vârsta senectuții a devorat biblioteci întregi. Nu întâmplător, ...mesajele sale (rostite, de-a lungul unei jumătăți de secol, la amvonul Bisericii Baptiste din Ferendia) , erau modele de claritate, căldură și simplitate”.

Și portretul moral al lui Ioan Balosin era pilduitor pentru ferendieni: „Rectitudinea morală, lealitatea și loialitatea, cumsecădenia...i-au atras, de-a lungul întregii activități, aprecierea șefilor și stima subalternilor”. Setos de cunoaștere, urmează o școală muzicală și înființează un cor în cadrul Bisericii Baptiste din sat, iar, pe plan profesional, urcă treptele ierarhice, devenind responsabil peste Tâmplăriile din Gătaia și din Clopodia. Avea o „inimă generoasă,” donând, pe patul sfârșitului; o importantă sumă pentru a sprijini construirea noului locaș al Bisericii Baptiste din Jamu-Mare.

„Poți fi un om minunat fără să fi făcut vreo minune” spune Nicolae Iorga. Nici moș Filip¹⁵ din Ferendia, n-a săvârșit vreo minune, dar sătenii l-au respectat, ba chiar l-au invidiat pentru vigoarea fizică și viața exemplară dusă la cei 94 de ani. Omul acesta, decanul de vârstă al satului, sfida timpul cu demnitate „Avea doi ani când s-a sfârșit primul război mondial, aceeași vârstă o avea când, la Alba-Iulia, s-a hotărât unirea Ardealului și a Banatului cu țara mamă, împlinea 25 de ani, când cea de-a II-a conflagrație mondială ne-a călcat hotarele și trecuse de 73 de ani, când, în decembrie 1989, se săvârșea revoluția”. S-a stins în anul 2012, dar a rămas ca o pildă de viață, echilibru și credință pentru întreaga obște din sat, unul care „purta în desaga vârstei...trecutul, istoria, care sunt stâlpi de rezistență ai ființei și ai așezării strămoșești”. Așa l-a văzut autorul articolului, prof., Iosif Marius Circa.

---

¹³ Ioan Ghiocel, „Iosif Balosin, însemnat, consecvent și longeviv fiu al satului”, în „Vatra satului” din Ferendia, nr. 19, 2005, p. 1.

¹⁴ Ioan Ghiocel, „Oameni care au fost” în „Vatra satului” din Ferendia, nr. 24, 2012, p. 2.

¹⁵ Iosif Marius Circa, „Să ne respectăm bătrânii!”, în „Vatra satului” din Ferendia, nr. 15, 2009, p. 2.

De mare forță educativ-culturală au fost și articolele care evocau obiceiuri, tradiții și evenimente religioase semnificative pentru gospodarii din Ferendia. Edificatoare sunt, mai ales, materialele grupate sub titlul „*Ferendia-evocări*”,¹⁶ semnate de prof. Iosif Marius Circa. Cititorii, mai cu seamă tinerii, au aflat despre viața spirituală și culturală din anii de demult (1966), când Căminul cultural și școala erau focare puternice de cultură pentru întreaga suflare a satului. La spectacole și concursuri, Ferendia era reprezentată de corul bărbătesc, de formația de dansuri, de orchestră, de fanfară, de soliști vocali talentați. „*Întreaga comunitate sătească avea de câștigat. O deconectare spirituală, o lecție de folclor, de tradiție și de românitare îi învăluiau pe cei care veneau la spectacole. Pe fețele bronzate ale ferengienelor din sală se distingea o demnitate țărănească, dar și o afișată mândrie a artistului care a ținut, a cusut, a ornat comoara de straie purtate de tinerii de scenă*”.

Ferendienii și-au adus aminte, prin intermediul acestor articole, de participarea, în doi ani (1973,1974) a fanfarei și a unui grup de tineri, la Festivalul portului, cântecului și dansului timișean. Pe scena în aer liber de la Valea lui Liman „*fanfara unită Ferendia-Lățunaș(singura formație țărănească din județ), în sunetele metalice ale trompetelor, altoarnelor... aduna în jur mii de ascultători și de admiratori. Am simțit o ascunsă mândrie știind că țărani din satul nostru sunt gospodari pricepuți, dar și talentați artiști. Era încă o sclipire în făurirea imaginii acestei așezări în spațiul județean... Emoția ne învăluia. Satul Ferendia ieșea din matca lui și-și definea identitatea lăsând mostre de patriotism și românitare în tot ținutul*”. De aceea, nostalgia este și mai mare pentru acele vremuri înălțătoare. În ultimul număr al revistei noastre, într-un articol¹⁷ despre renumita fanfară, care astăzi nu mai este, încercăm să-i sensibilizăm și să le amintim tinerilor că „*omul pământului și-a ușurat povara muncii, cântând, doinind. Și-a ostit astfel clipele potrivnice care l-au obidit adesea*”, sugerându-le reînființarea formației.

Dar cele mai răsunătoare evenimente din viața satului erau (și mai sunt și azi într-o timidă redresare) marile sărbători. Alături de Paști, de Crăciun, Ruga satului (de la 15 aug. de Sfânta Maria Mare) are o capacitate de mobilizare și de înnobilare umană deosebită. Preoții¹⁸ noștri și-au înveșmântat în haine de sărbătoare cuvintele încărcate de evlavie și de

¹⁶ Iosif Marius Circa, „*Ferendia-evocări*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, numerele 4, 2005, pg. 2, nr. 5-6, 2006, pg. 2, nr. 7, 2006, p. 2 și nr. 8, 2006, p. 2.

¹⁷ *Ibidem*, „*Republică, măreață vatră, te-am cântat și noi odată*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 28, 2013, p. 4.

¹⁸ Pr. Ionuț Vântu, „*Adormirea Maicii Domnului. Ruga satului*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 10, 2007, p. 4.

binecuvântare rostuiind în paginile revistei, învățăminte din Sfânta Scriptură și orientând credincioșii pe drumul mântuirii. De remarcat că modesta noastră publicație, într-o ținută elegantă, dealtfel, are prilejul, inedit poate, de a fi prezentată într-o primă lectură de sinteză în biserica ortodoxă locală, într-o simbioză de mare creștinătate în zilele de adâncă meditație religioasă.

Ruga bănațeană a fost prezentată cu fală și mândrie în paginile periodicului nostru. Cititorii și-au potolit setea de cultură sorbind din pocalul plin de descrieri savuroase și încărcate de profunde sentimente de patriotism local. Amintim aici câteva titluri: „*Ruga de altădată*”¹⁹, „*Ruga satului de ieri și de azi*”²⁰, „*Sărbătoarea Sfintei Marii*”²¹ și „*Ferendia-evocări*”²². Din ultimul material, spicuim selectiv: „*Acum se aduc ofrande și osanale Sfintei Marii al cărei hram îl poartă biserica. Întreaga suflare era în fierbere. Implicarea era totală, iar pregătirea se făcea din timp. Își văruiau gospodarii casele, cotețele, pomii din ogradă, își vopseau ferestrele, porțile, se făcea o curățenie generală în toate sobele. Mielul pentru friptură era ales, găștele erau puse la îndopat, prăjiturile își trimiteau aroma îmbietoare, alături de mirosul cald de pită dă casă țărănească, proaspăt scoasă din cuptoriță. Goștii trebuiau întâmpinați cu o îndoită ospitalitate. Omenia ferengianului era (și mai este) eticheta de bunătate, iar fală mai mare avea cel care primea mai multă gostamă. Biserica, centrul spiritual și ecumenic al așezării, era împodobită sărbătorește și primentă pentru o slujbă de mare vibrație religioasă*”.

Evenimente de mare rezonanță culturală, oglindite în revista noastră sunt și cele relatate în alte tipuri de articole. Cititorii au fost informați despre ridicarea și pregătirea bisericii protopopiale din Deta²³ pentru târnosire. „*Sfințirea noului locaș bisericesc din micul oraș a marcat festiv, duhovnicesc, patriotic și psihic întreaga suflare prezentă*”. Tot din periodicul nostru au aflat amănunte despre momentul, demult așteptat, al sfințirii bisericii din satul vecin, Clopodia. Preotul local, în interviul²⁴ luat de

---

Pr. Dragan Giurgev, „*Adormirea Maicii Domnului*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 16, 2009, p. 3.

¹⁹ Maria Goian, „*Ruga de altădată*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 25, 2012, p. 5.

²⁰ Marinela Covali, „*Ruga satului de ieri și de azi*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 16, 2009, p. 4.

²¹ Maria Goian, „*Sărbătoarea Sfintei Marii*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 28, 2013, p. 6.

²² Iosif Marius Circa, „*Ferendia-evocări*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 5-6, 2006, p. 2.

²³ *Ibidem*, „*Superbă și monumentală, biserica protopopială din Deta*”, în „*Vatra satului*” din Ferendia, nr. 16, 2009, p. 2.

²⁴ *Ibidem*, „*Istoria unei biserici sfințite după 73 de ani*” în „*Vatra satului*”, din Ferendia, nr. 22, 2011, p. 2-3.

prof. Iosif Marius Circa ,afirma că „după atâția ani vitregiți, aveau locașul lor”.

Conștienți de faptul că „a oferi cultură înseamnă a oferi setea, restul este o consecință”, am sensibilizat cititorii, purtându-i imaginar prin Europa²⁵, în stațiunea Bibione de pe malul Adriaticii, sugerându-le că „omul trebuie să se ocupe mai mult de suflet decât de corp” (Democrit) și că „uităm bunăoară că natura cu bunătatea ei ne oferă zilnic dreptul de a trăi”. Mulțimea de turiști „trăia împreună bucuria destinderii, atmosfera plajei, blândețea soarelui, plăcerea scăldatului... potolindu-și pentru o vreme foamea de natură, dăruindu-i sufletului însetat soare, apă, aer, pitoresc și încântare”.

„Cătă frumusețe este în lumea asta! Păcat că omul de azi nu mai are timp s-o vadă!” (Ernest Bernea). Dar câte frumuseți are pământul țării noastre, adaug eu, și n-am avut timp să le admirăm! Le-am amintit cititorilor noștri că „Inima Banatului încă mai bate la Buziaș”²⁶. Acest „univers al primenirii, în care, pe lespezile colonadelor încărcate de istorie, bolnavii își plimbă speranța...rămâne un picior de plai, o gură de rai, nu atât prin procedurile balneare, cât, mai ales, prin oferta generoasă a naturii, care-i dăruiește vizitatorului sănătate, nădejde și liniște”.

Le-am sensibilizat gustul pentru frumos, cultură și artă și prin articolul „Gârâna, oază de sănătate și recreere”²⁷. Alături de istoricul și evoluția acestei stațiuni montane, întemeiată de pemi, iubitorii de drumeții în natură au aflat despre încântătoarele peisaje din zonă. „Ne-am bucurat de natura încântătoare, de pârâiașul care ne certa, bolovănindu-și undele oțelite, că nu venim mai des în miraculoasa natură, de salutul munților care-și întindeau brațele pietroase până aproape de noi, de verdele revărsat peste colinele domoale sau rostogolit peste coamele abrupte”.

Multe alte materiale de factură cultural-educativă și-au găsit liniștea și ospitalitatea în paginile revistei „Vatra satului” din Ferendia. Amintim celor interesați că cititorii noștri au fost informați despre toate evenimentele culturale de mare interes. Selectez câteva: Întâlnirile cu frații noștri din Voivodina,²⁸ apoi cu publiciștii bănățeni în diferite localități, la Giarmata Vii²⁹, la Șopotul Vechi³⁰, la Săcălaz³¹, la Jimbolia³², la Urseni³³, Simpozionul

²⁵ Ibidem, „Reporter în Europa”, în „Vatra satului”, din Ferendia, nr. 23, 2011, p. 2-3.

²⁶ Ibidem, „Inima Banatului mai bate...încă la Buziaș”, în „Vatra satului” din Ferendia, nr. 26, 2012, p. 3-4.

²⁷ Ibidem, „Gârâna, oază de sănătate și recreere”, în revista „Vatra satului” din Ferendia, nr. 27, 2013, p. 2-3.

²⁸ Ioan Traia, „Marea sărbătoare a Petrovaselei-Vladimirovăț”, în „Vatra satului” din Ferendia, nr. 14, 2008, p. 1.

internațional de la Giroc³⁴, dezvelirea bustului eruditului cărturar, Ioachim Miloia la Timișoara³⁵, lansările de carte, de la Deta³⁶ și de la Căprioara³⁷, unde prof. Ioan Traia își prezenta alte două monografii dintr-o lungă serie, de la Colonie-Gătaia³⁸, cu monografia bisericii locale, izvodită de pr. dr. Valentin Bugariu, precum și cea de la Ferendia, când a fost scoasă în lume cartea prof. Iosif Marius Circa, „*Cugetări târzii*”, moment precedat de sfințirea crucii-monument ridicată pe cheltuiala redactorilor revistei.

Și cum marele nostru poet național spunea că „*educațiunea este cultura caracterului și cultura este educațiunea minții*”, amintesc aici și articolul „*Umanismul Mării Muzici*”³⁹ de Ioan Ghiocel, care, într-un eseu de înaltă clasă intelectuală, critică ignorarea muzicii de calitate și cere creșterea rolului acesteia în educație, pentru ca, promovând-o, „*să îmblânzim fiara din noi*”, iar prof. Iosif Marius Circa, într-un alt articol despre școală și elevi, atrage atenția că „*învățăm nu neapărat pentru a deveni mai deștepți, ci pentru a putea să ne ajutăm semenii*”, pentru că „*fără plăcerea de a-i învăța pe alții, fără responsabilitatea majoră față de sufletul acela candid... fără dragostea față de acel pui de om, cred eu, că profesia de dascăl își pierde valențele nobile și devine doar un job ocazional*”.

ANUL IX NR. 28
mai - august 2013

VATRA SATULUI FERENDIA

Periodic afiliat Asociației Publiciștilor Preselor Rurale din Banat

Preluat de Ioan Traia

Eminescu, mereu actual

Cine este Mihai Eminescu?
Alina Brăncuș
"Alina Brăncuș înfățișează în esență, grandoarea concepției sale, care are în ea simplități, simplități și desigur, simplități cu valoare, însă fără îngrășare, înțelegând că în înțelegerea ei, aceasta este de înțeles, de înțeles, înțelegând că în înțelegerea ei, aceasta este de înțeles, de înțeles, înțelegând că în înțelegerea ei, aceasta este de înțeles, de înțeles..."

Nicolae Iorga

Mihai Eminescu a rămas și va rămâne pentru veci românul. PEŢEL NAIŢĂ (1918-2018), un mare cărmăzător, lider, cărmăzător. El a fost, dar și un zădărniciu, un zădărniciu, un zădărniciu...
"Mihai Eminescu a rămas și va rămâne pentru veci românul. PEŢEL NAIŢĂ (1918-2018), un mare cărmăzător, lider, cărmăzător. El a fost, dar și un zădărniciu, un zădărniciu, un zădărniciu..."

"Mihai Eminescu a rămas și va rămâne pentru veci românul. PEŢEL NAIŢĂ (1918-2018), un mare cărmăzător, lider, cărmăzător. El a fost, dar și un zădărniciu, un zădărniciu, un zădărniciu..."

„Vatra Satului” nr.28 cu semnătura autograf a marelui fotbalist bulgar Hristo Stoicicov a Vii”, în „Vatra satului” din „atratr satului” din Ferendia, nr.

„atratr satului” din Ferendia, nr. 16, 2009, p. 1.
„atratr satului” din Ferendia, nr. 20, 2010, p. 8.
„atratr satului” din Ferendia, nr. 26, 2011, p. 5.
„atratr satului” din Ferendia, nr. 22, 2011, p. 5.
„atratr satului” din Ferendia, nr. 22, 2011, p. 5.
„atratr satului” din Ferendia, nr. 23, 2011, p. 5.
„atratr satului” din Ferendia, nr. 28, 2013, 2013.

„atratr satului” din Ferendia, nr. 28, 2013, 2013.

Și, ca o sinteză a acestei profunde analize a aspectelor culturale reflectate în revista „Vatra satului” din Ferendia, eu cred cu toată tăria că la baza unei educații sănătoase și a unei culturi solide rămâne valabilă suprema cugetare a lui Joubert „ *Copiii(și tinerii, adaug eu) au nevoie mai mult de modele, decât de critică*”, iar, în vremurile de azi, „*A trăi înseamnă să poți supraviețui strivit între două imagini despre tine: a ta și a celorlalți*” (Gabriel Liiceanu).

Libertatea de comunicare câștigată după 1989 a generat un număr mare de publicații naționale, regionale și locale. Timpul și exigența cititorilor au făcut o corectă selecție a valorilor. În mediul rural, unde formele mass-media sofisticate pătrund mai anevoie, mijlocul clasic de comunicare prin presa scrisă, fie reluând unele publicații tradiționale, fie întemeind altele noi, s-a extins foarte mult. O explozie de titluri, mai mult sau mai puțin cunoscute, circulă înfruntând concurența și sfidând actuala criză.

Aniversarea de 10 ani de la înființarea periodicului Vatra Satului,
23 mai 2015

Nucleul generator al acestor acte de cultură este format din intelectuali de marcă (profesori, medici, ingineri, economiști, preoți etc.), oameni care îndrăgesc condeiul reportericesc, adică toți aceia care au de spus ceva, care au încrustate în cugetare misiunea de a rosti adevărul și dorința de a fixa pe hârtie timpul „*pentru prezent și pentru eternitate*”.

23 mai 2015 (10 ani de existență a periodicului “Vatra Satului”)

În fiecare număr, articolele cu substanță religioasă au sensibilizat enoriașii, legate fiind de marile praznice. Semnatarii acestora au fost: preotul Ionuț Vântu (I.V.), d-l Ion Ghiocel (I.G.), d-l Ioan Traia (I.T.), preotul Giorgev Dragan (G. D.), prof. Marilena Covali (M.C.), elevii Elena și Oana Leu, Selegean Alexandru și tânărul crâstnic Sebastian Hen.

Iată selectăm câteva titluri: „ Să iertăm toate pentru înviere ” (nr. 2, I.V.), „A fi creștin” (nr. 3, I.V.), „ Tată, iartă-i, că nu știu ce fac!” (nr. 2, I. G.), „Bucură-te, maică, pururea fecioară!”(nr. 3, I.V.),” Bucură-te, cuvioasă, maică Paraschiva!” (nr. 4 I.V.), „Iisus Hristos, învățătorul omenirii” (nr.7, I.V.), „Nașterea lui Hristos, începutul mântuirii întregii creații” (nr.8, I.T.), „Adormirea Maicii Domnului” (nr. 10, I.V.), „Veniți de luați lumină!”(nr. 9, I.T.), „Reprezentarea mitică a lui Crăciun” (nr. 11, I.T.), „Invierea Domnului” (12, I.T.), „Nesfârșita blândețe a Maicii” (13, Marinela Vântu), „Gânduri de Crăciun” (14, I.G.), „Hristos, lumina sufletului” 15, G.D.), „Sfintele Paști, în ochii copiilor” (15,M.C.), „Crucea, viața în Hristos” (elevii Elena și Oana Leu, nr. 15), „Adormirea Maicii Domnului” (16,G.D.), „ Interviu- despre sărbătorile de vară” (16,M.C.), „Adormirea Maicii Domnului” (16, elev Selegean Alexandru și tânărul Hen Sebastian).

Câteva articole conjuncturale au ținut treaz respectul față de neam și istoria sa. Reamintim titlurile: „Dosarele istoriei” (9) și „Formarea statului național- român – Alba Iulia, 1 dec. 1918” (11), ambele semnate de prof. Ioan Țirca.

Coordonatorii publicației noastre au rezervat din puținul spațiu avut și locuri cu poezii ocazionale care ilustrau artistic evenimentul relatat. Dăm mai jos câteva exemple: „*Rețetă pentru un an bun*” (1), „*Biruința*” de d-l Ioan Ghiocel (5-6), „*Prietenului meu*” de Doru Grădinaru (8), „*Pomul Crăciunului*”, de George Coșbuc (8), „*Hristos a înviat!*”, de Vasile Militaru (9), „*Imnul Unirii*” de I. Bădilă, scris pentru 1 Decembrie 1918 (11), „*Nu te vinde pe gunoaie!*” de d-l Ioan Ghiocel (12), „*Întoarcere*” de Radu Gyr (13) și „*Elegia contrastelor*” de George Țârnea (16).

Încurajarea tinerelor talente a început cu nr.15, în care prof. Ioan Traia îl lansează pe tânărul Florin Leu la rubrica „*Debut literar*” un demers continuat și în numărul 16 cu o altă creație lirică „*Lirei mele*”. În același număr, eleva Bulea Bianca debutează cu poezia în trei catrene intitulată „*Cartea*”.

Ultima pagină a fiecărui număr a găzduit diferite materiale, fie curiozități comentate (7), fie pilde de la animale și lecții de viață culese și prelucrate de redactori (2), fie rubrica „*Știați că...*” . N-au lipsit niciodată felicitările de sărbători, nici mulțumirile adresat sponsorilor. Un loc prioritar l-au ocupat informațiile și anunțurile despre aparițiile editoriale, despre activitățile culturale și spirituale care aveau loc la Timișoara. Din această pagină informativă, cititorii au aflat despre apariția unor cărți, despre unele emisiuni radio și TV care interesau pe susținătorii revistei. Reamintim mai jos, lansarea unor volume: „*Ioachim Miloia-corespondență*”, ediție îngrijită de scriitorul Aurel Turcuș (2), „*Calacea-contribuții monografice*” de Ioan Traia și Eugen Dongea (5-6), „*Paralipomena*”-lucrare de tâlcuri din Vechiul Testament, de preot Ioan Sorin Usca și prof. Ioan Traia (9), „*Macedonia, un sat cu nume și oameni de renume*”, întocmită de Ioan Traia, Cornel Bercea și Viorel Jiva (10), un nou volum din seria „*Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*”, de preot Sorin Usca și prof. Ioan Traia (11), „*Petrovasâla, întoarcere la începuturi*”, izvodită de prof. Ioan Traia și prof. ing. diplomat Traian Trifu Căta (din Serbia), (13), iar în nr. 15 se anunță apariția unui alt volum din seria „*Vechiul Testament*” cu titlul „*Psalmii*” de preot Sorin Usca și prof. Ioan Traia, precum și monografia „*Petroman, adevărat sat bănățean*”, scrisă de prof. Ioan Traia, conf. Viorel Jiva și preot Cornel Bercea.

Prezența ilustrațiilor în numerele revistei „*Vatra satului*” este modestă, dar variată și bine selectată. Eram constrânși de cheltuielile de tipărire. Am structurat mai jos întreaga gamă de ilustrații, grupându-le pe tematici:

-ilustrații cu chipurile unor personalități: eruditul cărturar dr. Ioachim Miloia în nr. 2, învățătorul Achim Miloia în nr. 3 și 16, iar Gazda Vesa cu soția, în nr. 4;

-ilustrații cu chipurile unor sponsori: Trandafir Ostoia, Mirela Țirca și Mircea Miloia în nr. 5-6;

-ilustrații legate de evenimente sociale, culturale și de figuri reprezentative ale satului: dirigintele, prof. Ioan Țirca împreună cu clasa (10), prof. Ioan Țirca, la pensionare (10), vederi ale unor drumuri pietruite din sat (11), fotografie de la Muzeul Satului Bănățean cu redactorii revistelor, fondatori ai Asociației ziariștilor din presa rurală bănățeană (12) ,Ferendia văzută de sus, în numărul 13, vedere cu participanții (era prezentă și o delegație de la noi) la marea sărbătoare a Petrovasălei-Vladimirovăț (Serbia), (12), o fotografie cu cel mai bătrân om din sat, moș Filip (15) și alta cu redactorii revistelor rurale din Banat, participanți la întâlnirea de la Jimbolia (16);

-ilustrații care prezintă coperta nr.1 a unor cărți proaspăt apărute, găsim în numerele 8, 9, 10, 11 și 15;

-ilustrații legate de evenimente religioase sunt prezente în fiecare număr, cele mai multe din albumul Ioachim Miloia, unele din alte surse și chiar schițe de grafică manuală; imaginea bisericii din sat (1), vizita Înalt Preasfinției Sale Mitropolitul Banatului, Nicolae Corneanu din decembrie 1997 (5-6), ilustrații cu prilejul sărbătorilor de Paști(2,9,12,15), de Sfânta Mărie (3, 7, 10, 13, 16) și de Crăciun (4, 8, 11, 14);

-ilustrații care poartă amprenta trecutului: o fotografie cu echipa de fotbal a veteranilor (4), un plan de situație cu zona Văilor Bocorondia și Agriș (5, 6), ilustrația cu bunicii și părinții noștri elevi din 1935 (7), gara C.F.R. din Ferendia (o fotografie de epocă) în nr.8 și aspecte de la ruga satului din 1958 (10).

De menționat că, alături de eseuri pe diferite teme, alături de poezie, anunțuri etc., redactorii au abordat cu curaj și interviul ca formă de comunicare. Îl găsim în nr. 11, 14 și 15. Începând cu numărul 16, prin articolul „*Superbă și monumentală , biserica protopopială din Deta*”, de prof. Iosif Marius Circa, ne-am permis să ieșim, ca sursă tematică de informare , din perimetrul satului Ferendia.

Revista noastră a crescut cu fiecare număr în calitate. Este un periodic echilibrat, cu abordări serioase, echidistantă politic, cu un mesaj preponderent cultural și informativ. Facem schimburi de reviste cu multe redacții din județ , împărțim exemplare la Mitropolie, la Muzeul Satului Bănățean, la Protopopiatul zonal, la biblioteca orașului Deta, la Primăria comunei, la biserică, la frații noștri din Petrovasăla (Serbia), la alte instituții

și personalități din teritoriu. Colaborăm cu preotul din localitate care ne sprijină (face parte și din Colectivul redacțional), în redactare și în prezentarea numerelor după slujba religioasă, precum și cu pastorul bisericii baptiste din sat care este un consecvent redactor și un element important în difuzarea foii noastre.

Publicația noastră este prezentă, prin redactorii ei, la întâlnirile și manifestările organizate în Serbia (Petrovasâla – revista „Familia”), la Muzeul Satului din Timișoara, la Ferendia, la Jimbolia și la Giarmata-Vii, unde s-au pus bazele juridice al Asociației nou înființate, apoi la Torac (Serbia), Șopotul Vechi, Uzdin (Serbia), Birda, Comloșul Mare, Răcăjdia, Cenad, Șanovița, Sacoșul Mare, Bozovici, etc.

Colegiul de redacție n-a uitat niciodată să-și popularizeze sponsorii, cărora le transmitem și acum mulțumirile și recunoștința noastră. De altfel, în numărul dublu (5-6), unul omagial, periodicul nostru le-a rezervat o pagină întreagă unde a găzduit articolul aniversar „*Laurul date lauro dignis !*” (Aduceți lauri celor vrednici !). N-am uitat de generozitatea lor nici în acest număr festiv. Încă de la prima aniversare, am avut onoarea să publicăm articolul „*Un an de apariție*”, semnat de cunoscutul jurnalist timișorean, fiu al satului, Marcel Sămânță, care a crezut în demersul nostru și în tenacitatea promotorului revistei, prof. Traia.

. Publicația și-a arătat mereu recunoștința față de cetățenii Ferendiei, față de enoriași, față de biserică, față de tinerii din sat sau din oraș, care cred în misiunea periodicului și care prețuiesc cuvântul scris ziditor de cultură și educație.

Formatul periodicului A 4 30/21 cm, numărul de pagini variază de la 4-10 pagini în funcție de bogăția materialului existent, iar tirajul este de 100 de bucăți.

Teutun Vătra Satului
care, din păcate a cam rămas
pe hârtie și mai puțin în
realitatea noastră rustică...
cu tot dreptul...

Mircea Diaconu

Autograf de la actorul Mircea Diaconu

Relația dintre periodicul „Vatra Satului” și Asociația Publiciștilor Presei Rurale din Banat.

Încă din anul 2005, pe când mă străduiam să scot periodicul “Vatra Satului” în satul meu natal Ferendia mi-a încolțit în minte ideea unei asociații a presei rurale din Banat. Odată cu venirea mea la Muzeul Satului Bănățean, am putut conștientiza mai bine dimensiunea fenomenului publicisticii sătești având o mai largă putere de informație din lumea satului bănățean, ceea ce mi-a întărit și mai mult ideea constituirii unei asociații. Ca atare am inclus în agenda culturală pe anul 2008 o acțiune prin care am invitat redactorii șefi ai unor periodice sătești pe care i-am putut contacta și care mi-au confirmat venirea.

Muzeul Satului Bănăţean 10 aprilie 2008

În data de 10 aprilie 2008, la Muzeul Satului Bănăţean din Timișoara s-a desfășurat o sesiune de comunicări „Aspecte culturale din viața satelor bănăţene” la care au participat mulți redactori șefi de la publicațiile rurale din județul Timiș, fiecare prezentându-și publicația, iar în final, fiind inițiatorul și moderatorul sesiunii am propus constituirea „Asociației presei rurale din Banatul istoric”, propunere ce a fost validată, urmând să se facă demersurile necesare pentru constituirea legală. Toți participanții au aderat la ideea regretatului Aurel Turcuș de a decreta ziua de 10 aprilie ca zi a presei rurale din Banat.

S-a mai hotărât formarea unui comitet de inițiativă pentru constituirea legală a acestei asociații alcătuit din: Aurel Turcuș, Vasile Todi, Ioan Traia, Vasile Suci, Ștefan Tomoiaga și Victor Enache.

De la început am sperat ca această inițiativă să nu rămână un efemer demers, ci să se împlinească într-o alcătuire nouă, oricât de modestă ar fi. Trebuie să mărturisesc că acest gând inovator n-a fost întâmplător ci s-a bazat pe realități bogate, legate de emulația vădită a periodicelor sătești bănăţene, inițiativa având scopul de a fructifica într-un mod mai organizat aceste energii nou născute și de a valorifica superior potențele, deoarece periodicele sătești au fost și sunt opera unor pasionați publiciști, mai

degrabă amatori, dar mai ales sunt declarații-document al existenței lor în istorie.

În toată această perioadă de naștere a acestei asociații, naștere grea trebuie să recunosc, i-am avut alături pe membrii comitetului de inițiativă și am reușit să depășim acea rezervă născută din modul mărunț de înțelegere a lumii, acea păgubitoare atitudine de neîncredere.

În acest context asociativ, deși nu eram încă înființați juridic, noi am avut o bogată activitate, unde din nou m-am intersectat într-un chip fericit cu alți publiciști ai presei rurale din Banatul istoric.. În continuare voi enumera câteva din acțiunile care probează aceste minunate cuvinte „*mult pot puțini buni împreună*”.

Până în anul 2010 când ne-am constituit juridic ca asociație, mulți membri ai asociației au participat la diverse activități culturale legate de publicistica sătească ca de exemplu la Vladimirovaț (Serbia) 20-21 august 2008. Cu acest minunat prilej consacrat sărbătoririi a 200 de ani de la întemeierea satului, d-l prof-ing.diplomat Traian Trifu Căta, redactorul șef al revistei de înaltă ținută „*Familia*”, (care în acel an sărbătorea 15 ani de existență a seriei noi), cât și preacucernicul părinte iconom stavrofor Konstantin Suru au dorit să marcheze acest eveniment printr-un simpozion internațional de comunicări științifice. Cu această ocazie a participat o mică delegație din România, reprezentând în special „*Asociația preseirurale din Banatul istoric*”, condusă de secretarul general al asociației Ioan Traia cât și alte personalități ale culturii din Banat, printre care amintim prof. dr. Horia Ciocârlie, prof. dr. Virgil Vintilescu, publicistul și omul de cultură Aurel Turcuș, alți redactori șefi ai publicațiilor sătești din Banat, printre care și d-l Vasile Suciu redactorul șef al periodicului „*Vatra Nouă*” din Giarmata Vii, pr. Valentin Bugariu redactorul șef al periodicului „*Lumina lină*” din Gătaia Colonie, dl. prof. Iosif Marius Circa redactor șef adjunct și ec. Gheorghe Leu de la periodicul „*Vatra Satului*” din Ferendia.

Un alt deosebit eveniment s-a desfășurat la Jimbolia în ziua de 19 iunie 2009, unde, în acest cochec orășel a fost deschis singurul muzeu al presei românești prin strădania și pasiunea regretatului poet Petre Stoica.

Din inițiativa dlor Vali Corduneanu directorul muzeului și Ioan Traia s-a desfășurat o întâlnire a publiciștilor din presa rurală din județul Timiș. Au participat Vasile Suciu („*Vatra Nouă*”-Giarmata Vii), Traian Galetaru și Gavrilă Balog („*Suflet Nou*”-Comloșul Mare), Gheorghe Doran („*Cenăzeanul*”-Cenad), Ioan Traia și Iosif Marius Circa („*Vatra Satului*”-Ferendia), Bogdan Tămaș și Marinela Bârsan („*Medveșanul*”-Urseni), Vasile Todî și Marius Matei (Trustul de Presă „*Magazin*”), Valentin Bugariu

(„Lumină Lină”-Gătaia), Ion Murariu („Lumina Satului”-Giroc), Ghiță Blejușcă și Ștefan Tomoiagă („Foaia Săcălazului”-Săcălaz).

Un al treilea eveniment s-a întâmplat în data de 10 octombrie 2009 la Giarmata-Vii, gazdă fiindu-ne redactorii publicației „Vatra Nouă”, precum și școala generală din localitate. Așa cum s-a hotărât toți redactorii implicați în proiectul de înființarea a „Asociației publiciștilor din presa rurală din Banat” au participat la această acțiune hotărâtoare pentru destinul asociației. Întreaga întâlnire a fost o dezbatere dinamică, tumultoasă, s-a analizat punct cu punct statului asociației, au fost discuții constructive, deși tensionate, în final s-a reușit să se dea forma finală a statului, ceea ce a fost pasul cel mai important pentru continuarea demersurilor legale.

În toată perioada anilor 2008-2009 cunoscând activitatea periodicelor din satele bănățene, publicații bogate în conținut și deosebite în formă, scrise de redactori pasionați și competenți, am avut prilejul de a le promova și valorifica la postul de TV. Europa Nova. Existența îndelungată, înalta tinută a acestor publicații ca de exemplu cele apărute la Giarmata Vii, Recaș, Comloșul Mare, Cenad, Giroc, Urseni, Ferendia, Săcălaz, Beregsăul Mare, Vladimirovaț-Serbia, m-a obligat să le prezint la TV. pentru a fi exemplu și îndemn și pentru alții.

La Giarmata Vii în 2 octombrie 2010 s-a desfășurat expoziția de periodice sătești, apoi ne-am întâlnit la Urseni în 20 noiembrie 2010, iar în data de 12 februarie 2011 la Giarmata Vii, s-a desfășurat adunarea generală a „Asociației publiciștilor presei rurale în Banat”, acestea au fost următoarele activități la care au participat membrii asociației.

În anul 2010 Asociația Publiciștilor Presei Rurale din Banat a fost constituită juridic.

În data de 24 septembrie 2011 la inițiativa d-lui Ghiță Rancu red. șef al periodicului „Almăjul” din Șopotul Vechi s-a desfășurat prima ediție a „Forumului publiciștilor presei rurale din Banatul Istoric”

În anii următori s-au desfășurat următoarele ediții ale Forumului Asociației Publiciștilor Presei Rurale din Banat după cum urmează: ediția a II-a, Săcălaz 6 oct. 2012; ediția a III-a Toracul Mare 30 august 2013; ediția a IV-a, Birda 27 septembrie 2014; ediția a V-a, Muzeul Satului Bănățean din Timișoara, 27 iunie 2015; ediția a VI-a Muzeul Satului Bănățean din Timișoara, 28 mai 2016; ediția a VII-a Muzeul Satului Bănățean din Timișoara, 29 aprilie 2017; ediția a VIII-a la Ferendia, 27 oct. 2018.

Șopotul Vechi 24 sept 2011

Începând cu ediția a VI a Forumului s-a decernat premiul „Pavel Filip-Aurel Turcuș” unor publiciști din cadrul asociației constând în plachete și diplome.

Prea cinstitele noastre năravuri culturale au reunit membrii asociației tot mai des la diferite evenimente culturale din viața satelor bănățene. Tot mai multe periodice locale, ai căror redactori sunt membrii Asociației publiciștilor presei rurale din Banat își sărbătoresc un număr rotund de ani de la apariția primului număr. Și asta înseamnă o importantă emulație culturală și mesaje reale de identitate locală.

Sâmbătă, 23 mai 2015 în biserica parohială cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din satul Ferendia, jud. Timiș s-au aniversat 10 ani de apariție neîntreruptă a periodicului local „Vatra satului”.

Cu prilejul Zilelor comunei Săcălaz 4 oct.2015 a fost aniversată publicația locală „Foaia Săclazului” care a împlinit 20 de ani de apariție neîntreruptă.

Muzeul Satului Bănățean din Timișoara 27 iunie 2015

„Sâmbătă, 7 noiembrie, la Biserica Parohiei Giarmata Vii, Protopopiatul Timișoara II, a avut loc un eveniment deosebit de important pentru viața comunității „Vatra Nouă” 15 ani de la apariția primului număr. Cu acest prilej s-a organizat un simpozion dedicat revistei parohiale *Vatră Nouă 2000-2015, Factor de cultură și spiritualitate în cadrul comunității Giarmata Vii*.

Revista „Almajul” a ajuns să sărbătorească 20 de ani de existență în data de 12 decembrie 2016. Aceasta dovedește că are deja o istorie, o tradiție, ilustrând continuitate, consecvență, profesionalism și mai ales un efort de perfecționare tot mai vizibil, pe măsura ce au înaintat în timp.

Organizat de Academia Română, filiala Timiș și în parteneriat cu Consiliul Județean Timiș, Mitropolia Banatului, Televiziunea Română, Studioul Timișoara, Cramele Recaş, Muzeul Satului Bănățean, Fundația Națională a Revoluției din Decembrie 1989 și Primăria orașului Jimbolia s-au desfășurat în zilele de 14-16 aprilie 2016 lucrările Congresului Internațional de istorie a presei cu tema „Tradiții ale presei științifice”.

Faptul remarcabil că Muzeul Satului Bănățean a fost coorganizator al acestui important eveniment se explică prin disponibilitatea conducerii muzeului de a patrona numeroase activități culturale organizate de „Asociația Publiciștilor Presei Rurale din Banat”, asociație care colaborează cu „Asociația Română de Istorie a Presei”.

Ne vom arăta mereu recunoștința față de cetățenii Ferendiei ,față de enoriași, față de biserică, față de tinerii din sat sau din oraș, care cred în misiunea noastră și care prețuiesc cuvântul scris ziditor de cultură și educație.

Recomandările admiratorilor noștri, extinderea numărului de pagini și o mai largă paletă a tematicilor, implicarea tinerilor și a școlărilor în viața periodicului, demersurile pentru o zi a fiilor satului, pentru o cameră-club, pentru amenajarea unui muzeu etnografic și a unor spații pentru cultură, activarea întregului corp redacțional, toate acestea și altele pe care ni le sugerați d-voastră, rămân jaloane de referință pentru ca această „ undă de lumină” să-și reverse seva de patriotism și românităte peste toată „ Vatra satului”.

Recaș 15 aprilie 2016, Congresului Internațional de istorie a presei

Colectivul de redacție al periodicului „Vatra Satului” este format din: Iosif Marius Circa (redactorul șef adjunct), Marilena Covali, Ioan Ghiocel, Viorica Leu Danciu, Pr. Tiberiu Dan Gherasim, Florin Leu, Gheorghe Leu, Mircea Miloia, Mihai Sămânță, Felicia Selegean, Ioan Țirca, Trandafir Ostoia, Viorel Jiva, Gheorghe Moldovan, Ion Corduneanu, Ioan Dancea.

Colaboratori: Otilia Avram Stănușoiu, Lucica Ursu Berenyi, Mirela Țirca, Octavian Ostoia, Trandafir Leu, Cornel Brebu, Pr. Ionuț Vântu, Pr. Dragan Giurgev.

Redactor șef și fondator Ioan Traia.

Legătura cea mai consistentă dintre redactorii periodicului „Vatra Satului” și „Asociația Publiciștilor Presei Rurale din Banat” s-a realizat prin cei nouă redactori, membrii ai asociației. Aceștia sunt: Iosif Marius Circa (redactorul șef adjunct), Gheorghe Leu, Mircea Miloia, Trandafir Ostoia, Viorel Jiva, Gheorghe Moldovan, Ion Corduneanu, Ioan Dancea și Ioan Traia.

Prin întreaga ei prezență în peisajul jurnalistic rural, revista noastră rămâne, credem cu modestie, un model de împlinire a sintagmei: „*Mult pot puținii buni împreună*”.

Ferendia 27 octombrie 2018

Unirea principatelor din 1838 și alianța cu Polonia au fost rânduite de călugărul Sofronie de la Cioara

The Union of the Principalities of 1838 and the Alliance with Poland were designed by the the monk Sofronie of Cioara

*Ioan Costea,
Centrul Monografic al Județului Arad*

Abstract

The monk Sofronie activated in various public activities, being considered for the Romanian nations as an incomparably more significant character than other personalities of his time. He considered that the union of the three Romanian Principalities could only be achieved after the Turkish liberation and the forming alliances with other nations who had political interests with the Romanians, including Poland.

Keywords: Romanian, monk, Turks, Poles.

Sofronie a fost un călugăr din Cioara/Sălișteana - Alba.

- Cine sunt călugării?

Călugării pun în evidență o caracteristică a noastră, a valahilor: împotrivirea explicită la autodeterminare. Celelalte etnii nici nu concep să se manifeste cu indiferență la autodeterminare, decum să se împotrivescă.

Noi suntem contra.

Din cauza asta ne-a reproșat Karl Marx că suntem contrarevoluționari.

Da, Marx a avut dreptate, sufletul românesc, profund, se află într-o dispută cu spiritual. Greu de explicat filozofic.

- Cine sunt călugării?

Eu nu am obținut niciodată niciun răspuns lămuritor.

Dacă am cere o explicație, am forța un răspuns precipitat, obținând o suprapunere a călugărilor peste preoții ortodocși. Cum nimeni nu i-a întrebat ce părere au despre aceasta, nici pe unii nici pe ceilalți, trebuie să admitem că diferența categorică a rămas neexplicată. Nu o să explic diferența asta

eu, aici, dar o să fac în așa fel încât să fim cât de cât de acord cu diferențele esențiale dintre călugări și preoții ortodocși:

- călugării sunt atemporali, sfidând autodeterminarea, iar preoții ortodocși au început să fie tot mai autodeterminiști, adică mai implicați în administrație și în viața cetății,

- tunurile lui Bucow au distrus în 1761 mai multe mănăstiri (de călugări), dar eu nu știu să fi distrus vreo biserică ortodoxă.

Nicolae Iorga a scris despre călugării Visarion Sarai și Sofronie cuvinte de ocară:

Apăru în Ardeal, ca tainic vrăjitor pentru oamenii legii celei drepte, o ciudată viiță sârbească, mergând din sat în sat, călare pe un asin, ca Mântuitorul (...) se recomanda ca inspirat de Maica Domnului (...)¹.

(...) Sofronie de la Cioara, un vrăjitor al acestei țărănime mistice, care nu putea să admită o religie pur raționalistă, birocratică și administrativă (...)².

Credința nu poate fi rațională; aia nu-i credință. Credința fără superstiții nu-I credință, ea decade la nivelul religiei.

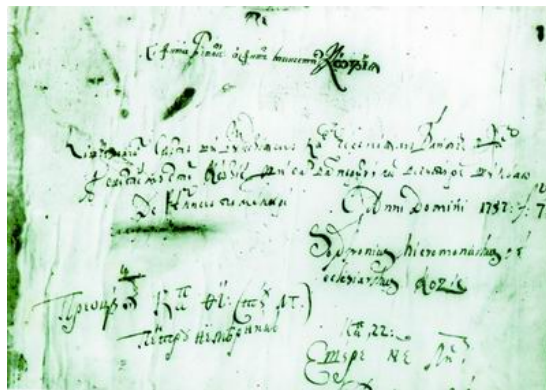
Dacă acceptăm că știința modernă - începută la noi, la valahi, odată cu bubuitul tunurilor lui Bucow din 1761 - s-a creat pe principiile impuse, artificiale, menite a integra individul în ierarhia socială prin acapararea minții cu jocuri sociale de integrare, - trebuie să vedem în solitudinea călugărilor o

atitudine contra. Contra cui? Contra unei ierarhii sociale construite pe principii artificiale.

¹ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, VII, *Reformatorii*, Ed. Enciclopedică, Buc. 2015, pg. 194. Se referă la Visarion Sarai, despre care s-a aflat relativ ușor că a fost valah, nu sârb, nu bosniac, cum îl face Iorga cu rea-credință.

² Idem, pg. 203.

- „Aiasta ba”, spune călugărul, mereu cu traista-n băț și patul subsuoară! Tunurile lui Bucow au găsit în călugări dușmanii autodeterminării, iar dacă

nu am înțeles asta până acum, de acum nu ne rămâne altceva de făcut decât să constatăm că astă-i diferența. Ne inspiră și acțiunile lui Cezar contra druizilor, călugării celților. Celții au fost un fel de valahi³, iar druizii au fost foarte asemănători călugărilor noștri. Cezar a vrut să-i distrugă pe druizi, iar Bucow a vrut să-i distrugă pe călugări. De ce?

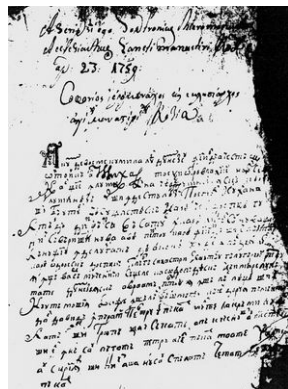
- Pentru că afuriseau!

- Elitele nemților au purtat o frică jenată, jenantă și amuzantă de afurisenie. Au și dat un ordin de ăla nemțesc, tare amuzant: „să nu mai afurisească”! Cum poate fi îndeplinit un astfel de ordin idiot?!

Dintr-o afursire nu mori. Acăți și deșiri!

Deci, călugării reprezintă nucleul sufletului românesc.

Bucow nu a distrus cât a anticipat pentru că sufletul nu poate fi distrus cu tunurile, călugării au casa unde-i patul, iar patul lor se află în

pătura de subsuoară. Călugărul care plânge după un acoperiș nu-i călugăr. Scorburile de fag (missieni), peșteri, bordeie, colibe ... Deci, tunurile au dus la diseminarea „spiritului călugăresc”; tunurile au tras în mănăstiri extraordinare de materiale, dar complet golite de conținut. Călugări-și luaseră zborul, ca berzele atunci când soarele mizează pe tunurile înrourate și fumegând din țevă.

Risc să supăr, dar merită, întru mântuirea sufletului valah: călugării valahilor nu derivă din ortodoxism (poate că nici din creștinism), ci din bogomilism, mult - mult mai vechi! Vechimea asta, călugărească, ne apropie de cele pe care le-am pierdut: viața tihnită, cumsecădenia, cuviințioșia, scrierea runică,

³ Nu noi, valahii, suntem un fel de celți, ci celții sunt un fel de valahi, pentru că și catharii și albigenzii au fost un fel de bogomili.

tehnologiile cu care au fost stăpâniți munții și mlaștinile, culturile de mei, turmele de oi și nomadismul.

Deci, de la bogomili li se trage valahilor împotrivirea la autodeterminare și la valorile materiale; de aici derivă și disprețuirea fățișă a valorilor (morale) derivate din materialism.

Călugării valahi, Visarion Sarai și Sofronie, „iconarii ruși” și preotul ortodox Nichifor Balomir au fost cei care i-au adus pe autodeterminiști la exasperare. Atât i-au blamat, pe Visarion Sarai că era prea slab, iar pe Sofronie că prea era trupeș! Nicicum nu era bine!

Nu poți dovedi că nu ești nebun, dacă serviciile răspândesc că ești nebun, așa cum nu poți dovedi că Sofronie știa să scrie, atunci când un istoric ca Nicolae Iorga își formulează rezervele în scris⁴. Mișelești insinuări! Dar, cu toate astea, iată că istoricul Florian Dudaș a publicat trei documente, care dovedesc nu numai că Sofronie știa să scrie, ci și că cunoștea (scris-citit) nu numai în chirilice ci și în latină și în greacă, cu un firesc și cu o îndemânare susținute de duct și de înșiruire. Manuscrisul din dreapta, din cele două imagini alăturate, a fost scris de Sofronie pe o Biblie, când era la Cozia, 1759. Se știe că la Cozia, în 1737, se aflau și niște „cătane ungurești”, în supravegherea diversiunilor declanșate de turci în Ardeal în preajma campaniei de reinstalare ca principe al Ardealului și Rege al Ungariei a lui Iosif Rakoczy II, fiul lui Francisc Rakoczy II, fostul „principe al curuților din 1711”. Poate că soarta românilor ar fi fost alta dacă Iosif Rakoczy nu ar fi murit la Cernavodă, otrăvit, în toiul campaniei (1739). O ipoteză se naște legată de această succesiune cronologică dar și de testamentul și legăturile lui Francisc Rakoczy II cu polonezii, cu Augustus II (rege al Poloniei), cu Elzbieta Sieniawska și cu Petru cel Mare: poate că Sofronie, născut în 1710, se afla la Cozia și în 1736-1739. Mărturisesc aici că – obsedat fiind ca moț/curuț de soarta lui Francisc Rakoczy II și de a urmașilor lui – am căutat și caut în permanență diversiunile specific turcești declanșate cu câțiva ani înainte de oameni din Muntenia în Transilvania. Cozia a fost se pare un centru care a declanșat astfel de diversiuni.

Istoricul Florian Dudaș prezintă și documentul care dovedește că Sofronie știa să scrie în chirilice, deoarece s-a aflat în corespondență (1768-

---

⁴ Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Ed. Saeculum, Buc. 2009, pg. 436-437:

„E sigur că legăturile politice ale lui Sofronie erau știute și ținute de acest tânăr (Dimitrie Eustatievici, n.a.), care-i redacta și actele, călugărul însuși fiind de o cultură inferioară”!

1769) cu celebrul stareț Paisie Velicicovschi, de care ne putem agăța în căutarea unor ramificații ale acelor tainice cărări⁵.

Călugărul ortodox Visarion Sarai, atât de blamat și de minimalizat de Nicolae Iorga și de David Prodan, scria și vorbea în latină, existând martori de la întâlnirea lui din Săliște de Sibiu cu ... cu Inochentie Micu Klein și cu autoritățile austriece.

De ce au fost și de ce sunt minimalizați?!

Consider cunoscute faptele cu atitudine ale lui Sofronie până în momentul în care a negociat cu Bucow (Sibiu, 1 mai 1761). Discuția Bucow-Sofronie a fost calmă. Se știe și ce și-au spus. Sofronie l-a mituit pe Bucow cu „o ștufă bogată de aur (...) Acest amănunt îl retace însă generalul”; ca moț nu l-aș fi divulgat dacă nu l-ar fi fidat în gât Silviu Dragomir⁶. Transilvania acoperea 80% din necesarul de aur al Europei și 1/3 din aurul lumii⁷! Este cert că Sofronie „nu a ezitat să strângă steagurile și să-și împrăștie cetele”, oferind „ramura de măslin, a păcii”, în formulările fermectoare dar nu și adevărate, oferite de Silviu Dragomir⁸. Atitudinea aceasta pacifistă a lui Sofronie l-a infuriat pe Nicolae Iorga pentru că i-ar fi lăsat pe ardeleni cu năzuințele neîmplinite ... ce formulare răutăcioasă și arbitrară, de parcă altcineva i-ar fi putut lăsa pe ardeleni cu servitoare și cu lingura la gură.

Avem o imagine idilică: Bucow cu Sofronie stând la masă ca oamenii! Măi, să fie!

Cert este că la câteva săptămâni după plecarea lui Sofronie într-o direcție necunoscută, tunurile lui Bucow au început să bubuie.

De ce a abandonat Sofronie lupta?

- N-a fost tocmai o luptă. Este lesne de realizat că tulburările provocate de Sofronie în estul Imperiului habsburgilor au făcut parte dintr-o **diversiune comandată**, în contextual *Războiului de șapte ani* în care Prusia lui Frederic II era atacată consistent și cu toate forțele din sud de habsburgi, din est de Rusia, din nord de Suedia și din vest de Franța.

Cine i-a angajat lui Sofronie diversiunea?

⁵ Florian Dudaș, *Cărți rare*, Sub egida: Bibliopola Transilvanica, Oradea, 2017, pg. 246 și următ.

⁶ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, Vol. II, pg. 217.

⁷ Paul Lendvai, *Ungurii*, Ed. Humanitas, Buc., 1999, pg. 71-72.

⁸ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, Vol. II, pg. 243.

- Frederic II, împăratul Prusiei.

Este evident că n-avea cine altcineva, în contextul parteneriatelor din războiul în desfășurare. Evident că angajarea lui Sofronie s-a făcut prin turci, prietenii lui Frederic II și prin britanici, care s-au moșmălit mult până să sară consistent în ajutorul lui Frederic II, atacat din toate părțile. Așa ne putem explica faptul că Sofronie a scăpat cu viața, atitudinea împăciuitoare a lui Bukow, plecarea lui Sofronie, comercializarea de mercur cu turcii⁹ etc. Nu de români i-a fost teamă lui Bucow ca să-l elimine pe Sofronie ci de amenințarea lui Sofronie. Este ușor să ne închipuim că Sofronie i-a sugerat lui Bukow:

- Dacă te-atingi de mine turcii năvălesc din Muntenia în Ardeal și din Bosnia în Ungaria, și vezi că Maria Terezia nu prea are chef să disloce trupe de pe frontal din Prusia și nici nervi suficienți să-ți suporte ție poliția asta politică pe care nechibzuința ta te face să o faci „pi-cilea”.

Încingerea disputelor pe considerente religioase și de „renaștere a conștiinței naționale”, cu scopul dislocării de trupe din frontal principal spre periferii, a fost și este o tactică. De data aia am surprins diversiunea Frederic II - Sofronie. Nu a fost prima diversiune a lui Sofronie, pentru care sigur a fost finanțat, așa cum aflăm de la Mihai Cantacuzino, care a scris despre Sofronie:

Decorat cu crucea de aur de țarina Ecaterina a II-a, moare la 1776 (...)

În Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino avem informații foarte importante despre activitatea acestui Sofronie în Țara Românească. Participă active ca egumen la Vieroș, împreună cu Damaschin, egumen la Argeș (...) la războiul rușilor contra turcilor din Țara Românească, fiind

---

⁹ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, Vol. I, pg. 240. Silviu Dragomir prezintă informația asta cu rezerve foarte mari, mai mult ca un blam al austriecilor, dar, având în vedere pragmatismul teribil al călugărului, nu pot ignora că lui Sofronie i-a stat prea la îndemână mercurul produs cu atâta naturalețe și eficiență de zlătneni, pe Valea Ampoiului, ca să nu-l pună în mișcare, pentru a strânge banii necesari susținerii demersurilor sale. Laud naturalețea producției de mercur de pe Ampoi și pentru că, după preluarea producției de austrieci, aceștia au făcut imediat un centralism, o uzină și au omorât tradiția și priduția, falimentând ceea ce era ca un dat al naturii. Nemți contra celți (velși, vlahi)!

colaborator intim al banului Pîrvu Catacuzino. Dă ajutor banului Pîrvu pentru eliberare, „strângând voluntari” sub steagul lor dintre numeroșii emigranți transilvani, pe care i-au adus în țară; iau parte la ocuparea Bucureștilor și la alungarea turcilor din capitală (noiembr. 1769) și din vestul țării, cu gândul să treacă și în Transilvania cu „voluntirii” săi ostași. Acești refugiați îi aflăm și în regimental românesc de husari al colonelului Răducanu Cantacuzino, în care „erau tot aleși tineri voinici: rumâni, moldoveni, ardeleni”, care „în războaiele cu turcii multe vitejii au arătat”. În lupta de la Silistra din 1773, îi bat pe turci luându-le 12 tunuri. Boierii munteni mai relevă și alt merit al acestor clerici emigranți: „În corespondențele noastre cu împărăteasa (Ecaterina), spre a face cunoscut dorința și aplecarea țării, ne-au slujit doi arhimandriți, Argeșanul și Vieroșanul, care au dobândit și decorații împărătești (crucea de aur). Cf. Genealogia citată, p. 459¹⁰.

Deci, Sofronie a servit ca diversionist sub mai mulți împărați, dar servind interesul național tăcut și atât de discret încât abia am aflat 10%. Habsburgii, spre deosebire de alții, au folosit o astfel de tactică cu un cinism întrecut numai de frecvența și indiferența la frângerea unor destine care s-au antrenat cu sinceritate în astfel de lupte ... provocate. Îmi vine în minte *Suplex Libellus Valachorum*, diversiune inițiată de împăratul habsburg Leopold II cu episcopul greco-catolic Iona Bob:

(Nicolae Iorga, n.a.) relevă că, după moartea lui Iosif a II-lea, viitorul împărat, Leopold, nemulțumit și el de grofii maghiari, „îndeamnă pe țăranii din Ungaria să se ridice împotriva nobililor, deci să reia revoluția lui Horia”, de data aceasta cu

---

¹⁰ Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Ed. Științifică, Buc. 1971, pg. 155-156.

„proclamații tipărite” „într-o tipografie secretă”. Numai sfârșitul lui grabnic a împiedicat repetarea evenimentelor de la 1784¹¹.

Să n-avem vorbe: diversiunea lui Leopold II a constat în asmuțirea românilor împotriva ungarilor. Comentariile sunt de prisos la orice scrie Ionel Opreșan. El încântă!

Ionel Opreșan. Ionel Opreșan este mintea cumsecade dar ageră, de care aveam nevoie pentru reeditarea lui Hașdeu și pentru publicarea cu devotement exemplar a unor valori culturale aflate în pragul uitării totale. Ionel Opreșan. Ionel Opreșan seamănă tot mai mult cu Hașdeu: se mizește, dar crește-n zâmbet. Ionel Opreșan își pregătește mântuirea punându-se rău cu dracu! Câte nu ne-ar mai fi scris din propriile frământări această delicatețe pământească dacă nu l-ar fi acaparat Hașdeu! Și pe cine nu a acaparat acest geniu mistuitor!

Deci, demersul intelectualilor greco-catolici din 1790-1792 a fost, de fapt, o diversiune, organizată, evident, de Leopold II și episcopul greco-catolic Ioan Bob (1739-1830). Ioan Bob - episcop în perioada 1782-1830 - a reușit să-i atragă în construcția memoriilor pe vestiții intelectuali greco-catolici (asta după ce-i persecutase, îi umilise și îi alungase în fel și chip și pe unde-a vrut). Conservatorul și obedientul episcop Ioan Bob s-a întrecut în simularea de acte de bravură, de curaj și de renaștere națională, exact numai în perioada indicată de Leopold II. Împărat! Atitudini fără fapte. Înseamnă demagogie. Demagogia ardelenescă are-n ea ceva tare urât! Atât ca aspect cât și ca miros: o nădușeală, un acru ardelenesc, din bilgărele și din nădragii cu „căcău”. Descumpănitoare sunt, cel puțin pentru mine, elogiile și

---

¹¹ Ionel Opreșan, în introducerea la *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784-1785*, pg. 26. Informația oferită de Ionel Opreșan este dublată și, deci, confirmată de Paul Lendvai (Ungurii, pg. 198-199): {*Împăratul (Leopold II, n.a.) i-a trasat superagentului său (Martinovics, n.a.) sarcina de a instiga pe ascuns populația rurală împotriva latifundiarilor, pentru a preveni pericolul unei agitații naționale patronate de nobilii unguri. Martinovics trebuia să angajeze și colaboratori pentru acest proiect secret (subl. nost) (...) Leopold II nu a mai putut să-și realizeze însă planurile privind schimbarea la față a Ungariei, planurile ascunse și întortocheate, elaborate de un „stat major secret de colaboratori”. El a murit pe neașteptate la 1 martie 1792*}. Nu pot exista dubii: episcopul Ioan Bob a făcut parte din acel ”stat major secret”, menit a contracara acțiunea nobililor unguri, care, vorba între noi fie, numai de revoluții **democratice** n-au dat ei dovadă vreodată. Lor le-a plăcut feudalismul; eventual camuflat cu democrație.

omagiile deșănțate aduse de intelectualii ortodocși, Nicolae Iorga și David Prodan, acestui demers al intelectualilor greco-catolici, înmânat acestora de împărat cu o evidentă părtinire și cu un scop evident: Nicolae Iorga și David Prodan au întrecut măsura decenței în laude aduse demersului greco-catolic! Straniu, penibil și imatur din moment ce, așa cum vom vedea, diversiunii realizate de Sofronie în sprijinul lui Frederic II - pe care tocmai am

devoalat-o - aceiași istorici, Nicolae Iorga și David Prodan, îi ascund faptele și-i disproporționează atitudinile sau îi ascund atitudinile de fapte sau, cel mai des, faptele de persoană!

Se știe că după 1761, Sofronie a ajuns în Muntenia, la mănăstirile de la Cozia, Vieroși¹² și Curtea de Argeș. Până atunci

demersurile lui de unificare a principatelor au constat în fapte implicite, în pregătirea terenului, în tatonări, în distribuirea de idei, dar de aici au început acele fapte care au avut ca atitudine explicită realizarea alianțelor pe baza cărora să se poată iniția o UNIRE trainică a principatelor.

Alianțele inițiate de călugărul Sofronie de la Cioara.

Suntem în 1769:

Sofronie realizase ca nimeni altul până la el că unirea celor trei principate (nu numai a principatelor danubiene) nu poate fi făcută fără eliberarea de sub turci și fără o alianță prealabilă cu slavii din jur.

---

¹² Nicolae Iorga nu numai că ascunde pe Sofronie de faptele lui, atribuindu-le altora sau adesea lăsându-le în neant, ci folosește și altă metodă menite a-l pierde atenției. În *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol I, pg. 446, Iorga scrie despre Sofronie că oarecum îi era în fire să facă tulburări sociale (nespunând în ce ar fi constat acestea și în „Țara Românească”) și totodată îl identifică și îl localizează aici, în Țara Românească: „Dar încă din 1769 rușii erau în Principate, unde stăturp până la pacea din 1774 (...) se dădu de lucru lui Sofronie, care ajunsese, când agitatorul Damsachin era egumen la Argeș, și el egumen la Vieroș”. În *Istoria românilor*, VII, Reformatorii, Ed. Enciclopedică, Buc. 2015, pg. 217, Iorga relativizează informația referitoare la Sofronie, trimițând-o la subsol (nr. 9) și formulând-o ca să ... ca să ți se pare că ai citit cândva altceva despre Sofronie: „Și aici egumenului de Vieroș i se zice Sofronie”. În fața atâtor date însăilate de Iorga apuci poate să te întrebi, dacă mai ai timp și răsuflare: „oare cine-o fi și acest Sofronie”? Dar, deasupra tuturor acestora, Iorga a manipulat dar a și scris de așa manieră ca unul ca mine – aplecat insistent pe text – să nu-i prea poată replica mare lucru; scrie ca să nu i se poată reproșa că nu a scris. Nu, nu l-a plăcut pe Sofronie. Nu l-a plăcut nici pe Visarion Sarai. Nu! Ce ne facem când opera lui devine o obligație ... și numai a lui.

În 1769 Polonia - numită Confederația polono-lituaniană - se învecina cu Transilvania și Moldova.

Sofronie a ținut o confederație cu Confederația polono-lituaniană, cu sârbii și cu bulgarii. Sofronie a configurat o alianță pe un spațiu DINTRE TREI MĂRI. Marea Baltică - Marea Neagră - Marea Mediterană¹³! Ce alternativă teribilă pentru România de azi! Și cât de mult ne împing occidentalii să realizăm așa ceva prin permanentele escrocări și devalizări de resurse materiale și umane (peste patru milioane de tineri muncesc la ei)!

Iată mai jos o imagine orientativă și destul de aproximativă, a Confederației **INTERMARIUM**, visată de magnatul polonez Adam Czartoryski (nu cuprinde și Muntenia, dar am ales-o pentru că cuprinde pe lângă Suedia, Polonia și Ucraina, aproape tot spațiul fostei Iugoslavii).

Faptele cu atitudine, încredințate lui Sofronie, au fost preluate, regăsindu-se prea explicit astfel:

- Horea a avut ca scop explicit crearea Daciei (se poate spune că nici generalul Castaldo (1551-1555) și nici, mai apoi, Sigismund Bathory și Mihai Viteazu nu au avut curajul - pe care l-a avut Horea - să-l sfideze pe împăratul habsburg cu titulatura de „Rex Daciae” pentru cele trei principate). Implicarea lui Salis în răscoală dă dimensiunea „sofroniană” -

---

¹³ A se vedea că mai târziu, partea estică a acestui spațiu, dintre M. Neagră și M. Baltică, a fost numit Pale. Aici a fost un spațiu favorizant pentru evrei (evreii caraiți), acordându-li-se pe anumite perioade scutiri de taxe. „Ținutul dintre cele două mări” are rezonanțe vechitestamentare cu dimensiuni profetice: aici li s-a prorocit în 733BC celor zece triburi „pierdute” expulzarea. În atitudinea evreilor nord-pontici a existat această dimensiune fatalistă, o conformare neopozantă prorocirii; întoarcerea la Ierusalim era amânată - și la peste o mie de ani de la expulzare, înscrisă pe pietre, - cu un an reînnoit anual în așteptarea lui Mesia.

Basarabia noastră (inclusiv Bugeacul, ... de fapt Basarabia propriu-zisă) a intrat în Ținutul Pale.

A se vedea în acest sens dialogul lui Paul Goma cu Noel Bernard, directorul Radio Europa Liberă (R.E.L.), din „Săptămâna Roșie”, pe care trebuie s-o fi citit tot românul. Basarabeanul Paul Goma îi cere acordul directorului R.E.L. să spună câte ceva despre Basarabia. Numai cu acord de sus, i se răspunde. Goma face trimitere la prietenia lui cu Președintele SUA, Jimmy Carter. „Niet”! Numai cu acordul lui Yarrow, comisarul încredințat de CIA pentru R.E.L. Paul Goma a cerut explicații, știind că acel Yarrow, ale cărui împrumuturi erau, culmea!, deasupra președintelui USA, fusese un jalnic comisar kominternist, infiltrat de ofițeri CIA în CIA, Noel Bernard i-a răspuns cu tonul definitiv: este evreu de-al meu și basarabean de-al tău!

Acest exemplu ne este oferit de Paul Goma, a cărei soție este evreică și ai cărui fii sunt evrei în consecință, pentru a realiza și noi că Basarabia noastră are o interdicție legată de apartenența ei la un spațiu cuprins atât în Ținutul Pale cât și în spațiul unei variante a Statului Israel, preconizat înainte de 1948.

cum cu vădită ironie a calificat Nicolae Iorga faptele și atitudinile lui Sofronie - a federației valaho-poloneză numai după ce voi arăta mai jos cine a fost cu adevărat Salis.

- Frederic II a ținut intrigi și a făcut demersuri pentru a uni Polonia cu „principatele danubiene”, propunând sau mijlocind cert, pentru aceasta, cel puțin trei nume de rege:

- o Henric (1726-1802), fratele lui Frederic II, regale Prusiei,
- o Frederic II de Hesse-Cassel,
- o Karl von Sacsen, fost duce de Curlanda (fiul Regelui Poloniei Augustus III – (1758-1763)

- Ecaterina II i-a propus lui Iosif II în 1782 crearea unui regat al Daciei; încercările ambasadurilor de a afla cine ar fi fost regale, au dus spre amantul ei, Poniatovschi, care, însă a declinat prea explicit și de prea multe ori orice dorință ca să nu ne gândim și la o cacealma imperială, specifică. Bineînțeles că propunerile provocatoare ale lui Frederic II au adus în spațiu public, fără să poată fi stabilită sursa emitentă, și numele lui Poniatowski, regele Poloniei, numit acolo de Ecaterina II între-un vag indus amantlâc, împins din așternuturile imperiale de mai potentul și evident mult mai dotatul Potemkin și-un cert și evident corect calcul politic: atragerea în alianța rusă a celei mai puternice familii de magnați polonezi, Czartoryski, numită și „Familia”;

- Ion Câmpineanu, boier muntean, în 1838; în urma unor negocieri teribile cu Czartoryski Adam, cel mai bogat nobil polonez, aflat în exil, în Franța, a încheiat un tratat - încă nepublicat - în care s-au stabilit obligațiile fiecărei părți; P.P. Panaitescu redă o declarație din 1838 a lui Ion Câmpineanu: „**Nu trebuie oare umbra unui tron de vevod ca să izbutești să unești pe Românii din toate țările?**”.

Ce viziune și ce încordare!

- Hașdeu Petriceicu. Aflăm de la Nicolae Iorga că acest geniu - care se revendica urmaș al domnitorului moldav Petriceicu Ștefan, cu toate drepturile - a dezertat din armata țaristă imediat ce a aflat de alipirea Bugeacului la Moldova (1856) tocmai pentru a pretinde tronul strămoșului său, domnitorul Petriceicu, făcând pentru asta demersuri, ca și bunicul lui Tadeus, care fusese la rândul lui în strânsă colaborare cu tatăl lui Czartoryski Adam, partenerul lui Ion Câmpineanu.

Așa cum vedem dăm mai peste tot de nume de pe tronul polono-lituanian sau din cea mai mare apropiere. Czartoryski se detașează! Nu trebuie să uităm că Poniatowski, Regele Confederației polono-lituaniene, se

trăgea din familia Czartoryski, ca Adam, partenerul lui Ion Câmpineanu și nici că tatăl lui Adam a avut prima ofertă de a deveni rege al Poloniei, declinată însă în favoarea vărului său primar Poniatowski. Și nici că „(...) *Tadeu Hașdeu rămânea, se pare, până în 1795, în slujba prințului Adam Czartoryski la Viena și a hatmanului Coroanei polone, Seweryn Rzewuski*”¹⁴, Tatăl și fiul aveau același nume, Adam.

Ce alianțe a înfiripat și în final a stabilit Sofronie între acești nobili polonezi scăpătați și români, veți întreba?

- Pentru a vă răspunde, trebuie să aduc argumentele și indiciile după care l-am identificat pe Salis, partenerul lui Horea, cu Karl von Sacsen, unul din cei propuși de Frederic II ca rege al principatelor și al Poloniei. Iată cum: Nicolae Densușianu¹⁵ face această identificare într-un mod relativ explicit, dublat fiind de David Prodan¹⁶:

- „Ignaz Kristian Herzog”, cum scrie Densușianu,

- „Ignace Salis” sau „Cristian Herzog”, cum scrie Prodan

Numele presupusului Salis sunt identice sau aproape identice și pentru că sursele au fost cam aceleași; asta atunci când Densușianu nu a constituit chiar sursa directă a ortodoxului David Prodan. Dacă acceptați să identificăm în numele de „Herzog” funcția de „duce”, lucrurile se simplifică pentru că avem a-l căuta pe Salis/Ignaz Kristian/Cristian numai printre duci, numiți și herțog/herzog. Ne este permis să identificăm în numele de „Herțog” funcția de „duce” și pentru că David Prodan menționează un inventar al funcțiilor sub care s-a autointitulat Horea, soțul lui Salis: „duce al românilor ... duce suprem, rege al Daciei”¹⁷.

- Care duce s-a numit Ignaz Kristian/Cristian?

Încercați simplu, cu google și veți obține, inevitabil:

- Karl Christian Joseph Ignaz Eugen Franz Xave Wettin (1733 - 1796)

---

¹⁴ Ionel Opreșan, *B.P. Hașdeu sau setea de absolut (Tumultul și misterul vieții)*, Ed. Vestala, Buc., 2001, pg. 37.

¹⁵ Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784-1785*, Ed. Vestala, , Buc. 2017, pg. 117-118.

¹⁶ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1984, Vol. II, pg. 672. Deși trece astfel de informații la categoria „derozorii”, Prodan le inventariază, completând în această direcție cu alte „derizorii”; vol II, pg. 668: „Ambasadorul Veneției, Sebastiano Foscarini raportând la 27 noiembrie din Schonbrunn dogelui despre răscoală ... s-au răzvrătit în număr foarte mare, conduse de un anume Herzog. ...”. Redă și dorința lui Horea de a ajunge travestit în Polonia, vol. II, pg. 675.

¹⁷ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1984, Vol. II, pg. 678.

Saxon, adică sas, născut la Dresda, din tată saxon și mamă austriacă (fiica împăratului habsburg Iosif I - 1705-1711), verișoară primară a Împărătesei Maria Teresa.

- Karl von Sacsen a fost:

- o frate cu mama a trei împărați ai Franței,
- o unchiul soției împăratului Leopold II (1790-1792) și
- o frate cu Albert de Teschen, cumnatul lui Iosif II,

guvernator al Ungariei (1765-1780) și asociat în călătoria lui Iosif II în Transilvania din 1769.

Karl von Sacsen a fost duce de Curlanda (1758-1763), ducat baltic, pendinte de Polonia.

Karl von Sacsen a fost numit duce al Curlandei de Augustus III (1696-1763), regele Poloniei (1733-1763), tatăl său, cu acceptul Elisabetei II a Rusiei. A fost înlăturat din funcție de Ecaterina II, în 1763, încă în perioada în care tatăl său era rege, printr-o lovitură de palat. Rusia începea expansiunea: Curlanda a fost prima țintă. Lojile masonice germane destinaseră acest ținut ocultismului și, așa cum vom vedea, ocultismul a devenit o preocupare de bază pentru Salis aka Karl von Sachsen.

Salis aka Karl von Sacsen devine ... șomer în 1763. Cu neamuri de o astfel de bogăție să tot fii.

Ce face el?

Cu câteva **excepții** notabile, istoria îl înregistrează cuminte, vânător pe domeniile din preajma castelelor familiei sale din Dresda și din jur.

Excepția 1

Salis aka Karl von Sacsen devine rozicrucian dovedit, fiind pentru un timp ocrotitorul dar, în final, și asasinul șarlatanului Iohann Georg Schropfer (1730-1774). După ce-l amăgește, ca să-i însceneze moartea, Salis aka Karl von Sacsen îi găurește incisivul cu un glonț, care-l adoarme pe Scropfer pe veci. Ancheta poliției aștepta încuviințarea lui Karl, ... care n-a mai sosit. Ancheta. Au fost găsite scrisori și testamente pe care cică-te-lea le-ar fi trimis sau elaborat Scropfer înaintea morții. Ca să nu existe dubii. Seamănă un pic cu documentele elaborate înainte și după moartea lui Horea; Karl își făcuse mâna cu Scropfer. Diapozitivele și aparatura lui Scropfer ajung ... eu am indicii să presupun că o parte au ajuns și la Goethe, prietenul poetului Shiller; Shiller a lăsat scris că Horea vorbea fluent germana și că se plângea „numai că înțelege ceva mai greu pe Klopstock¹⁸”.

---

¹⁸ David Prodan, *Răscoala ...*, vol. II, pg. 691 și 697.

Se adună și se cam leagă aceste detalii dacă mai adăugăm și că Scropfer a făcut dovada că știa să dialogheze cu morții.

Ca Hașdeu.

Nu la mult timp după ce ajunge în Moldova, Hașdeu descinde în Ținutul Abrudului, pe care-l va fi suprapus cu Țara Moșilor lui Horea, și se căsătorește cu Faliciu. Care n-a fost moață, cum va fi intenționat Hașdeu, ci o evreică-ungurizată, așa cum mi-a dovedit Piroșca, din Abrud, care se trage din neamul Faliciu/Falics¹⁹. Iulia Faliciu a fost o evreică, așa cum a fost și Valeria, bunica lui Hașdeu, soția lui Tadeus.

Știința de a vorbi cu morții - cum a avut Scropfer, cum eventual a avut Salis și desigur cum a avut Hașdeu - sunt relativ puține ca să nu luăm în considerare și adunătura de coincidențe menționate, în căutarea motivelor care l-au determinat pe Hașdeu, doritor de Rex Daciae, să țâșnească fără ezitări la imensa Bibliotecă Batthyaneum din Alba Iulia și printre moșii lui Horea și să-și ia soață din Bucium, de lângă Abrud, de unde ciocanele scoteau scânteii din piatra cu aur, cum genial a transcris în versuri acest geniu năvălaș, pățimaș, incredibil de laborios, al întregii omeniri. Mult prea inteligent! Iată cum divulgă Iorga intențiile de domnie ale lui Hașdeu, pe care Iorga îl descrie cu genial talent:

*A debarcat la Iași, ca un fugar quasi-politic,
cu ambiția mare de a fi Domn, el care, din
Boleslas, devenise, pentru aceasta (adică
pentru a de a fi Domn, n.a) Bogdan.*

*A fost frumos, a fost iubit, a fost mândru, a
gustat larg din mierea cerească a gloriei; **os
de Domn, s-a visat Domn el însuși** (subl.
noastră) ...*

*Omul, total insociabil, uimind și punând pe
fiecare în poziție de apărare, aduce
reminiscențe de Universitate rusească, de
regiment împărătesc, de aventuri într-o țară
neștiută și, **se zice, pretenții petriceicane la***

---

¹⁹ În 28.10.2018 am vorbit cu Piroșca. Este de 85 ani. S-a mutat din Abrud în Alba Iulia. Sunați-o, este singură și-i face plăcere: 0749795830.

tron pe o vreme când ele erau presupuse lui Kogălniceanu și existente la Alecsandri!²⁰.

Excepția II.

Salis aka Karl von Sacsen s-a căsătorit cu Franciszka Corvin-Krasinska, dintre magnații polonezi. O Corvineascp poloneză! Da! Citiți bine! Corvin. O căsătorie morganatică. Blazonul familiei ei conține și corbul corvinesc: cu inelu-n cioc.

Franciszka provenea, din familia Lubomirsky, a celebrilor magnați polonezi și din familia Krasinsky, devenită celebră prin episcopul catholic Krasinski, de Camenița, de la granița cu Bucovina noastră. Acest episcop este, împreună cu fratele său, în 1768, inițiatorul Confederației de la Bar, care a cerut ajutor turcilor împotriva rușilor Ecaterinei II, din cauza numirii lui Poniatowski ca rege al Poloniei. Poniatowski era susținut, totuși,

de „Familia”, adică de magnații Czartoryski, cu care se înrudea pe mai multe linii și de mai multe ori.

Cofederația de la Bar (1768-1772) ridică magnații polonezi înfuriați de imixtiunile rușilor în conflict deschis cu Rusia și cu Regele Polonez. Franța bagă zâzanie. Acum se petrece celebrul și, de ce nu, magnificul gest al doamnelor magnaților atrași de episcopul Krasinsky: își donează rușilor toate bijuteriile²¹. Începe războiul ruso-turc (1768-1774); în imagine, șeful armatei, Mihail Krasinsky, fratele lui Adam și unchi al Franciscăi-Corvin, în tratative cu turcii.

²⁰ Nicolae Iorga, *B.P. Hașdeu Basarabeanu genial*, Ed. Saeculum, Buc., 2017, în ordine: pg. 47, 21 și 40.

Dar și informațiile lui Ionel Opreșan deconspiră și chiar confirmă intențiile Hașdeilor de a deveni domni: „Tadeu Hașdeu (bunicul lui BP Hașdeu, n.a.) se dăruia trup și suflet luminării trecutului stirpei și alcătuirii arborelui genealogic, reușind ca, în 1805, să determine guvernul rus să-i recunoască descendența din domnul Moldovei, Ștefan Petriceicu”, din *B.P. Hașdeu sau setea de absolut*, pg. 39.

²¹ IC Filitti, *Rolul diplomatic al fanarioților (1700-1821)*, Ed. Do-minoR, 2002, pg. 83: „Atunci patrioții polonezi (după ce au aflat de intențiile Rusiei asupra Poloniei, n.a.) au recurs la un mijloc față de care turcii erau sensibili: doamnelor poloneze și-au vândut bijuteriile și banii au fost vărsați la Constantinopol. Mohamed Emin pașa a început atunci să spună că va declara război Republicii poloneze”.

Episcopul Krasinsky îi promite Franciscăi-Corvin, nepoatei sale: coroana polono-lituaniană va reveni soțului ei, Salis aka Karl von Sacsen, care era oarecum în drept, ca fiu al fostului rege Augustus III. Numai că în Confederația Polono-lituaniană regii erau aleși ... mai puțin Poniatowski. Francisza Corvin-Krasinska își extinde influența pentru a lua

coroana de la Poniatowski și a o pune pe capul soțului ei, Salis aka Karl von Sacsen: nu-i ajung nici prietenia familiei Albert de Teschen, cumnatul ei și ginere al împărătesei Mariei Tereza, nici simpatia mare a Mariei Tereza, ci aleargă la Frederic II și, din câte aflăm de pe Internet, a și obținut promisiunea de a-i sprijini soțul.

După *Confederația de la Bar*, 1768, intră în acțiune Sofronie, stabilit oarecum în Muntenia, și rețelele lui de călugări care duceau ramificat - prin Muncaci - spre Polonia de atunci. Sofronie precipită lucrurile și provoacă ceea ce voia să declanșeze: ridicare Munteniei împotriva Turciei. Sofronie nu ezită să se folosească de orice mijloc ca să provoace un atac masiv al Rusiei, de eliberare a principatelor. Avea bani. Pe lângă comerțul cu mercur din Zlatna, Vodă îi acordase 50 sate²² prin jurul Coziei, populate probabil cu ardeleni aduși și de Sofronie dar și de Balomir (cu care s-a și lăudat lui Vodă: îi va aduce 15000 de ardeleni plătitori de taxe). Sofronie l-a moștenit pe Balomir, completându-și veniturile și de la acești ardeleni, care contribuiau cu 1 leu pentru Sofronie și 1 leu pentru Vodă²³. Plus alte privilegii care îi aduceau venituri. La ce a folosit Sofronie aceste venituri, care în 1768, când în Polonia s-a declanșat *Confederația de la Bar*, erau deja exersate mijloacele de a le strânge, singure și sigure, umplând teșchereaua naționalistă a lui Sofronie?!

- La crearea unor corpuri de armată, numită „Voluntiri”.

Sofronie a angajat în armata lui: ardeleni, munteni și moldoveni. Din moment ce Iorga reține și o plângere formulată de câțiva boieri munteni ajunși la curtea Ecaterinei II, este de așteptat că Sofronie îl învățase pe Vodă

²² Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Ed. Știință, Buc. 1971, pg. 155.

²³ Idem, pg. 155. Nu m-ar mira să găsec și că Sofronie a avut și-un atelier de tinichigerie ...

- care se cam vede că a făcut cam tot ce i-au cerut ardelenii Balomir și Sofronie (indiferent care vodă anume fusese pe tron) - să ceară și boierilor să contribuie în crearea, menținerea și funcționarea acelei armate „naționale”, de „voluntiri”. De fapt, ca să nu tot audă mormăieli și litanii, Sofronie i-a făcut pe boieri pachet și i-a expediat undeva în Ardeal, la frecat menta, la șerbet și la pufăit ciubuce din narghilele. Departe de primejdii! Cu toate astea, după alungarea turcilor, solia de boieri ajunsă la curtea Ecaterinei II „*cerea de a se înfrâna, voluntirii, iar cei doi clerici din fruntea lor să fie lipsiți de orice rost, putând fi chiar închiși la Mitropolie de episcopul de Buzău*”²⁴. Cei doi clerici erau „Argeșanul și Vereșanul”, un cuplu devenit deja celebru, adică Damaschin și Sofronie. Nici în acest pasaj, cu o atât de evidentă indicare a clericului Sofronie, Nicolae Iorga nu-i lasă lui Sofronie nici măcar „voluntirii” (creație prin excelență „sofroniană”), deși un pic mai încolo, Iorga scrie despre „voluntirii” chemați alături de ruși în capitala Moldovei: „șeful lor era un Ioan Sacadat”. Iorga indică ocolit și indirect și numai la subsol originea lui ... Ioan: „Săcădatele sânt un sat din Ardeal”²⁵. Este atât de nedreaptă istoria lui Iorga cu Sofronie, deși documentarea este excelentă, cuprinzând toată perioada activă a lui Sofronie: pag. 203-247 din admirabila Istoria românilor, VII Reformatorii! Inadmisibil de nedreaptă! Mereu a trebuit să dezghioc informațiile din Iorga cu informațiile oferite în paralel de Silviu Dragomir, Ștefan Meteș ș.a., sintetizate excelent de profesor, preot ortodox **Florin Dobrei**, în minunata sa lucrare: *Cuviosul Sofronie de la Cioara. 250 de ani de la începutul miscării sale de redesteptare bisericească*, publicată în Teologia, Anul XIII, Nr. 2, 2009, care face parte din mai vasta sa lucrare de doctorat. Florin Dobrei a activat mult la Arad; țin să-i mulțumesc de informarea dată, pe care am folosit-o la elaborarea acestei lucrări.

Dascălul-preot, harnic și simplu (poate că nu și foarte cuminte), de la Cioara, din Alba, alungat de nobilul român-maghiarizat Petru Barcsay din umilul lui schit pentru că învăța patru copilași să scrie, s-a învățat minte: **renașterea și libertatea națională nu se fac cu argumente de dascăl, ci cu bani, cu armată și cu relații cu cei puternici!**
Călugărul s-a încins!
- Sabia pe coapsă!

---

²⁴ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, VII. Reformatorii, Ed. Enciclopedică, Buc. 2015, pg. 220.

²⁵ Idem, pg. 221.

Nimeni n-a pus atâta faptă în atitudine și atâta atitudine-n faptă ca Sofronie; lui I se datorează aproape tot ceea ce scrie Iorga la pg. 203-247 din Istoria românilor, VII Reformatorii. Sofronie a reînviat pentru câțiva ani perioadele de glorie voivodală. În ambele principate!

Asta ar fi trebuit să știe și intelectualii ardeleni, care - crezând că dacă ei nu știu principiul învățat de Sofronie, nu-l vor ști nici alții - s-au ascuns pe după argumente, lozincăraie și sugestii, trăind relativ liniștit și sigur cu „bunul împărat”, printre altele și numai în nepermisa perioadă a unirii, a catolicizării forțate și, mai târziu, a maghiarizării. Atitudinea fără fapte „iaște” demagogie ... din aia acră, ardelenescă, a la „Marius Chicoș Rostogan”.

Fapte:

- În toamna 1769 Sofronie atacă Bucureștiul.

- Și-l cucerește.

- Sofronie cucerește Bucureștiul în 1769!

Cu „voluntirii”.

- Sofronie îi alungă pe toți turcii din București!

Și, mai ales, încep a circula răvașele călugărilor - secuii îi spun „rovaș” acestei scrieri a călugărilor-valahi -, despre care cătanele austriece au raportat cu o ură benefică istoriei orale mărturisitoare și atât de amuzante acum:

- *Literae sofronianae*,

- ... *stătuse în schimb de țidule viclene* ....

Am ajuns cu prezentarea de indicii și argumente în locul din care putem face legăturile lui Sofronie cu polonezii pentru a crea acea confederație (alianță) de care depinde atât înțelegerea Răscoalei lui Horea cât și a tratatului încheiat de magnatul polon Adam Czartoryski cu Ion Câmpineanu în 1838, dar și intențiile lui Hașdeu de a ajunge principe al românilor. Confederația „sofroniană” viza și ținuturile din sudul Dunării, până la Adriatică.

Oamenii lui Sofronie au citit celorlalți un **manifest al Ecaterinei II** din 19 ian 1769, în care se cere solidaritatea „noroadelor slavonești” ce se află sub stăpânirea turcească: Moldova, Țara Muntenească, Bulgaria, Bosnia, Herțegovina, Machedonia, Albania și „prin alte ținuturi”, invocându-se și voința lui Petru cel Mare și a împărătesei Ana. O mare parte din Polonia de atunci s-a transformat azi în Ucraina (Lodomeria, Galiția, Bucovina, Pocuția, etc). Propagatori sunt, după Nicolae Iorga: „Carazin,

îmbrăcat călugărește” cu „Argeșanul”²⁶. Deși Iorga a admis într-o variantă cuplul ”Argeșanul cu Verișanul”, adică cuplul Damaschin-Sofronie, și de data asta face ce face ca să nu apară și Sofronie. Dar să-l lăsăm pe Iorga, că altceva este important: manifestul țarinei din preajma atacului este parcă scris de Sofronie. Ca un mare jucător de șah. Niciodată planurile Ecaterinei II nu au cuprins Bosnia, Herțegovina, Macedonia și Albania, așa cum sunt cuprinse aici. Sofronie o va fi convins și se va fi folosit de acest demers imperial pentru a-i deservi mai târziu în planul de realizare a alianței lărgite a principatelor cu Polonia. Fac o paralelă forțată: escrocii procedează astfel, ei știu fura mintea cu anticipări de o astfel de natură. Sofronie nu a fost escroc, iar escrocii nu au capacitatea combinatorie a lui Sofronie, am făcut o comparație care nu trebuie extinsă altfel! Sofronie este unic! Genial!

Manifestul Ecaterinei II este ca la dictare; dacă nu i l-ar fi indus Sofronie, prin cine știe ce intermediar, Ecaterina II ar fi cuprins în ținuturile de mai sus și valahii, neslavoni, că doar știa; cu certitudine ar fi făcut asta ca să-l măgulească pe Sofronie. Sofronie a fost vigilent: nu a cuprins valahii tocmai pentru a nu risca divulgarea planului confederației românilor cu polonezii. Sofronie știa cine-i Frederic II.

Sofronie făcu deja un pas spre confederația cu Polonia: apelă tocmai prin ruși, dușmanii unei astfel de confederații, flancul sudic al viitoarei confederații.

Desigur, Sofronie era în relații cu Frederic II.

Mai **fuseseră**.

Nu era prima dată când - prin intermediari - Sofronie afla intențiile lui Frederic II și, evident le promova ca un excelent cunoscător al limitelor poporului său și al nevoilor lui de protecție și sprijin.

Internetul oferă în engleză informația că Charles of Saxony/Karl von Sacsen, fost duce de Curlanda, a fost susținut de Confederația de la Bar - prin cei doi unchi, Krasinsky, ai soției sale, Francisca-Corvin - pentru Coroana Polono-lituaniană. Totuși, această informație a răzbătut prin timp din sursa unor jurnale publicate recent sau a unor corespondențe, fiind una ascunsă; istoricii se vede că nu o știu. Nu o știa nici Iorga, deși citează conținutul unei corespondențe, cuprinse în excelenta și utila lui culegere de astfel de acte de cancelarie, intitulată *Acte și fragmente*:

... în 1771, ... când diplomația prusiană,
reluând ideea unei despăgubiri a polonilor cu
cele două principate, se gândea să le lege

---

²⁶ Idem, pg. 214.

numai de regat prin „doi prinți, naționali sau străini”, în situația ducelui de **Curlanda** (s.n.). Regele Prusiei însuși stăruia pentru aceasta²⁷.

Textul este foarte ambiguu. Ambiguu sună și originalul, scris în franceză. Iorga are, totuși, o explicație, dată pentru un alt fragment al ambasadurilor, în *Acte și fragmente*, dar valabilă și pentru depeșa de mai sus: „*Cea mai mare parte din aceste depeși sunt cifrate și transcrierea însemnată deasupra rândurilor, dă non-sensuri ca acesta*”²⁸, scrie Iorga.

- Formularea finală din text, „ducele de Curlanda” nu are nici un sens!

Ce să fie, ce să indice?

- Nu cumva încifrarea finală, din textul referitor la „ducele de Curlanda”, reprezintă de fapt o indicație?

Vă ofer un alt exemplu, menționat tot de Iorga și tot în *Acte și fragmente*, prin care Frederic II a cerut ambasadorului său la Poartă să schimbe destinația unor arme:

Regele Prusiei, Frederic al II-lea în nota către Diez, ambasadorul său la Constantinopol, își exprimă credința că armele, despre care i-a scris că Poarta le trimite în Bosnia, le trimite pentru rebelii din Transilvania și Ungaria²⁹.

Este vorba în acest text de indicația dată de Frederic II Sultanului: să trimită armele la răsculații lui Horea, să renunțe a le mai trimite spre Bosnia. De ce? Pentru că armele destinate Bosniei aveau rostul unei diversiuni prin Ungaria, dar între timp Frederic II se înțeleșese cu Iosif II să colonizeze șvabii din sud-vestul Germaniei în Banat, pe spațiile pe care cei doi tocmai voiau să le elibereze de nobilii unguri prin lichidarea lor fizică de răsculații lui Horea; mai mult, Sultanul a trimis trupe de valahi – probabil din „volintirii” lui Sofronie – care au atacat din nou Cioara (ca un testament „sofronian”), adică au atacat din nou curtea nobilului Petru Barcsay (care-l

---

²⁷ Idem, pg. 226.

²⁸ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la Istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, Imprimeria Statului, Buc. 1896, pg. 37. La pg. 36 se află textul original, ambiguu, referitor la Curlanda.

²⁹ Idem, II, pg. 487; traducerea în David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol II, pg. 684,

izgonise pe Sofronie), făcând un prăpăd sistematic de o parte și alta a Mureșului, până dincolo de Alba Iulia³⁰.

Deci, „ducele de Curlanda” aka Salis aka Karl von Sacsen a fost cel destinat de Frederic II să fie pus rege al Poloniei reunite cu parincipatele ... probabil inclusiv cu Ardealul.

De reținut că în corespondența cu Frederic II nu apar și ținuturile din sudul Dunării, pomenite mai sus, din *manifestul Ecaterinei II*. Acele ținuturi urma probabil să intre în confederație înspre final, prin punerea marilor puteri în fața faptului împlinit, imposibil de revocat. Știa Sofronie cu cine avea de-a face.

Cert este că dacă este așa cum susțin eu, Sofronie era cel care știa că Rege al principatelor unite cu Polonia urma să fie Salis aka Karl von Sacsen și nicidecum Henry, fratele lui Frederic II. Henry a fost menționat numai pentru a-l acoperi pe Salis și jocul pe care îl făcea în Polonia.

Salis aka Karl/Charles von/of Sacsen/Saxony (ca să-l puteți identifica pe internet) era fratele lui Albert, duce de Teschen, cumnatul lui Iosif II, ginerele Împărătesei Mariei Tereza și, cel mai important, guvernator al Ungariei (1765-1780).

Sofronie știa asta!

Sofronie a făcut al doilea pas spre confederarea principatelor cu Polonia!

Urmează o „sofroniană” de toată frumusețea, indubitabilă și de data asta avem chiar și ½ din Iorga cu noi:

La 1771, părăsindu-se opoziția hotărâtă dintre Rusia și Austria, Panin (ambasadorul Rusiei) dădea lui Labkowitz, ambasadorul austriac, asigurarea că, dacă nu se pun piedici împărătesei Ecaterina în dezbaterile cu turcii, i s-ar putea da Mariei Teresei ambele țări românești, ea fiind liberă să așeze în ele pe un îndatorat, **prințul Albert de Teschen sau oricare alt prinț creștin pe care l-ar alege** (subl. noastră)³¹.

³⁰ Ștefan Pascu, *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea*, Ed. Militară, 1984, pg. 340-341: „... Petru Muntean, căpitan principal al răsculaților din zona Orăștie-Sebeș Alba. Sub conducerea lui și a căprarilor numiți de el dintre localnici, răsculații au atacat castelele și curțile nobiliare din Vurpăr, Cioara și Vințu de Jos”. Vezi și pg. 261.

³¹ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, VII, Reformatorii, pg. 237.

„În acest moment (15 ian. st. v. 1773) episcopii și egumenii, și cu **Damaschin și cu Sofronie** (subl. noastră) boierii, de o parte și de alta a Oltului (...) prezintă rușilor un memoriu: se ridică, supt inspirație prusiană, ideea lui Frederic al II-lea de a se face din cele două țări, unite, o a doua Curlandă subț ce a mai rămas din regatul polon”³².

Diabolic de inteligent!

- I se oferea ginerelui împărătesei Maria Tereza tronul! Fiica ei cea mai dragă, pentru care a acceptat compromisul căsătoriei din dragoste, cu Albert, să plece de lângă ea tocmai în Valahia?! Amuzant!

Sofronie cu rușii au provocat, prin propunerea lor, un răspuns anticipat:

- Nu l-ați vrea voi în locul lui Albert pe fratele său, Karl/Charles?

Deși Polonia a fost redusă considerabil, în 1772, de ce s-ar mai fi îmbiat principatele să fie un ducat la un regat cu dăplaietele la ruși!?

Când și din depeșele de mai sus reiese că era vorba de doi principii și nicidecum de o situație ca a Curlandei în care duce era un Biron, adică tot un ... „dulap-saxon”?!
Celui care mai are dubii n-am ce-i mai face!

Sofronie a făcut tot ce s-a putut pentru confederea slavilor danubieni cu cele trei principate și evident cu Polonia și cu ce-or mai fi vrut polonezii!

Prima împărțire a Poloniei (1772) și planurile la fel de inteligente, ale altui mare jucător, Frederic II – care au dus, totuși, cu toată durerea creată Poloniei, la scoaterea rușilor din principate – nu puteau fi contracarate de bietul Sofronie și, pe de altă parte, Sofronie nici nu avea cum intui că și

---

³² Idem, Reformatorii, pg. 231. De data asta, Iorga îi scrie lui Sofronie numele, ... numai că nespunând cine este, Sofronie putea fi altcineva ...

Frederic II gândește și acționa ca el, dar într-o altă direcție, cu o altă putere și la alt nivel.

Este cert că confederarea plănuită de Sofronie a alarmat cancelariile!

Deși confederarea a rămas ascunsă ochilor noștri, cunoscută probabil în amănunt, în detaliile „sofroniene”, numai de Horea, de Karl von Sacsen, de Adam Czartoryski și de Hașdeu, totuși nu este greu să realizăm din unele contradicții și absurdități că numai această confederare, a lui Sofronie le poate explica și că acele contradicții și absurdități se află în consecința eforturilor celor patru mari imperii de a nu mai permite nimănui o astfel de confederare „sofroniană”! Iată despre ce este vorba:

- De ce a fost ucis domnitorul moldovean Ghica III de turci din moment ce el se împotriva cedării Bucovinei de nord și din moment ce s-a opus ticăloșiilor fără de margini și minciunilor inimaginabile ale austriecilor care au topografiat cordonul despărțitor? Acel Cordon „sanitar”, jignitor și umilitor, pichetat cu vulturi, dintre Turcia (Moldova) și Polonia?

Tocmai de aia că până la urmă cele patru mari puteri (Imperiul roman de limbă germană, Rusia, Prusia, Turcia) voiau cu orice preț să facă acel cordon între principate și Polonia. Voia acest lucru chiar și Poarta și îl voia chiar dacă pierdea nordul Bucovinei, despre care domnitorul Ghica III susținea că-i aducea ½ din contribuții.

Cordonul acela a existat până la crearea Ucrainei (Rusia de la margine). De atunci, locuitorilor moldoveni li s-a spus „corduneni”, existând chiar numele de familie Corduneanu. De la cordonul sanitar creat de austrieci.

Planul confederării sofroniene a ajuns, zic eu, în mâinile lui Czartoryski și a lui Hașdeu. Cert este că în 1838, acest plan, îndreptat de astă dată împotriva Rusiei, a fost la un pas de realizare. Poarta l-a lăsat în derulare cu o aparență de indiferență care dă de gândit. Ion Câmpineanu a fost la un pas de a fi numit domn al celor două principate și de a realiza UNIREA principatelor cu 21 ani înainte. Cert este că revoluționarii din 1848 nu au preluat în programul lor ideea unirii principatelor; unirea nu a fost un punct din program. Trist!

Arădeanca acad. Cornelia Bodea a scris în amănunt demersurile dintre Czartoryski și Ion Câmpineanu. O carte cu un titlu suficient: ***Fața secretă a mișcării prepașoptiste române (Unitatea națională)***, Ed. Academiei Române, Ed. Nestor, Buc, 2004, 537 pg.

Ion Câmpineanu a fost unchiul lui Ion Ghica. A fost din Câmpina. Ca locația din ultima parte a vieții lui Hașdeu!

Confederarea românilor cu polonezii este un dat atât de firesc încât – dincolo de incapacitatea celor două popoare de a se învrednici să se confedereze – dușmanii prezumptivi ai confederării, printre care trebuie să fie și U.E., împing Polonia spre niște margini economice în care „confederează” deja cu România, cu Bulgaria, cu sârbii, cu albanezii. Și geografic, nu numai economic. De ce nu se face această confederare?! Alianță?! Le-am putea promite rușilor acel cordon jalonat cu vulturi, ca să meargă când vor după cumpărături la Viena, la Paris, suficient de lat ca să încapă și cu tancul, și la dus și la întors! Și ar închide și rușii ochii, iar noi ne-am amplasa în alternativa „sofroniană”.

Trebuie să spun că Frederic II a știut dinainte de a propune unirea valahilor cu polonezii că va sacrifica Polonia ca să salveze Imperiul Turc, numai că a petreatat cât a putut pentru a-și întări poziția și a se asigura că va lua din Polonia o bucată zdravănă. Și a luat-o: Prusia regală! Pe care sârmanul Adam Czartoryski își propusese la 1838 să o ia îndărăt. Și Salis

aka Karl von Sacsen a știut; Francisca-Corvin, soția lui s-a refugiat în Prusia de ochii lumii, ea fiind de fapt o prietenă constantă a împărătesei Maria Tereza.

Episcopului Adam Krasinsky, unchiul Franciscăi-Corvin, nu i s-a întâmplat mare lucru până

la urmă; i s-a făcut na! na! și cam atât: „să nu mai faci prostii mari”!

Se știe că ambasadorul Prusiei i-a spus ambasadorului rus:

„interesul celor două state era ca în Polonia să domnească anarhia”³³.

Anarhia asta a creat-o Salis aka Karl von Sacsen în Polonia în 1768-1774 și în Transilvania în 1784-1785, cu o genialitate urât prevestitoare, o genialitate a răului!

Convingerea mea este că Salis a știut tot demersul lui Frederic II și totodată cred că Salis aka Karl von Sacsen a operat în acel joc - care a început cu provocarea magnaților să constituie la Bar acea confederație - atât cu Iosif II cât și cu Frederic II. Ca să aibă motive să împartă Polonia.

³³ I.C. Filitti, *Op. cit.*, pg. 82.

Lipsa de scrupule occidentală a mers până acolo încât au lăsat să curgă îndrăgostirea nobilului Casimir Pulasky de Franciska-Corvin Krasinska până acolo încât l-au făcut să facă ceea ce oferea motive celor trei capete încoronate să-și retragă ajutorul dat inițial magnaților: răpirea regelui Poniatowski. Și noi ne simțim atrași în a face reproșuri bietului Casimir pentru această impetuoasă răpire. De ce? Până la urmă era război, nu un joc de societate!?

Casimir Pulaski a fost un as al cavaleriei poloneze; el a încercat să-l răpească pe Poniatowski pentru a câștiga definitiv inima aparent nefericită a Franciskăi. Juca și ea un rol: al ființei neglijate de soț, adică de Salis. Le stă bine și-s ispititoare de dat dracu neglijate-așa ... Cei doi aveau în blazon corbul corvinesc! Interesant, dar deloc întâmplător.

După asta, hăituit, Cazimir, mare mason și în Curlanda - unde fusese, printre altele, și paj al ducelui Salis aka Karl von Sacsen - a ajuns prin Franța, de unde a ajuns în relații cu masonul Benjamin Franklin, care l-a dus în SUA, unde a modernizat cavaleria americană. A murit cu onoruri masonice teribile! Franciska? La presiunea Împărătesei Maria Teresa, Salis aka Karl von Sacsen a luat-o și a dus-o în Saxonia lui. Au avut o fiică, care l-a dat pe ultimul rege al Italiei.

A, să nu uit: Francisca-Corvina Krasinska a fost înnobilită de Iosif II în 1774. Ca răsplată pentru debandada creată în Polonia?!

Cei trei dărăburitori ai Poloniei s-au înțeleș de minune și le-au jucat magnaților polonezi un renghi ... de sinucidere; la fel vor face cei trei și cu Răscoala lui Horea: cacealmale create de Frederic II, Iosif II și Salis aka Karl von Sacsen.

Nu se cunoaște anul morții lui Sofronie: aprox 1776. Nici măcar nu se știe unde-i înmormântat!

- 1777 ce-ar avea?!

Domnitorul Ghica III a fost asasinat de turci în 1777. Poate deodată! Dumnezeu să-i ierte și să-i odihnească.

Concluzie

Ceea ce a făcut călugărul Sofronie este incomparabil mai important pe națiunea română decât ceea ce a făcut episcopul greco-catolic Ioan Bob și

intelectualii greco-catolici. Ignorarea călugărului Sofronie - care a activat anterior demersului greco-catolic, *Suplex Libellus Valachorum* - de cei mai prestigioși istorici (ortodocși), - trebuie să ne facă să-i căutăm pe cei care au reușit convertirea unei penibile diversiuni papistașe într-o probă de moralitate și de învrednicire națională dar, care, în același timp, au diminuat până la totală anihilare faptele riscante și atitudinile uluitoare de curajoase ale unor călugări ortodocși, ca Visarion Sarai și Sofronie, chiar dacă și acestea au constituit tot niște diversiuni, ca ale greco-catolicilor!

Nicolae Iorga și David Prodan n-au fost copii; ei sunt cei mai de succes istorici români. Deci, trebuie să ne întrebăm dacă nu cumva astfel de compromisuri, ca și cele făcute de Nicolae Iorga și David Prodan, sunt de fapt costul succesului la români?!

- Nu sunt primul care (se) întreabă și care începe să se mire.

Au fost atât de mulți cei care au vrut reconstituirea Daciei și, deci, a conștiinței naționale, încât de multe ori m-am întrebat de ce nu vorbim - în acest context de conștiință europeană și având exemplul dorinței expresive a împăratului roman Galerius de a reconstitui Dacia - de nostalgiei Daciei din momentul ocupării ei de romani? Chiar, de ce?

- Știu eu de ce: ca să ne putem permite să ne facem utili reconstituirii Daciei prin găsierea în permanență a câte unuia (de-al nostru) care a vrut să refacă Dacia. Și-s exasperant de mulți și de conștiincioși!

Că în acest demers nu avem un interes sincer, național, este divulgat și de faptul că deși mai importantă decât intenția de reconstituire a Daciei, este, totuși, faptul că niciun „patriot” nu a sesizat și că prin acest demers se recunosc implicit granițele Daciei: peste tot unde se află valahii, adică unde se vorbește românește, adică în cele trei principate. Cei care au intenționat reconstituirea Daciei (învățați, domnitori, escroci, șarlatani, revoluționari, prelați și împărații și împărătesele celei de-a doua părți a sec al XVIII-lea) au abordat teritoriul Daciei de atunci pe criteriul limbii române răspândite acum. Și această reconstituire istorică a hotarelor Daciei - ce reiese în consecința abordării Daciei de români sau de altcineva - face inutil efortul de a ne face utili istoriei și mai ales istoriografiei: nu trebuie să ne mai chinăm să dovedim că dacii au ocupat un spațiu mai mare decât cel ocupat de armatele lui Traian! Și mai dovedește ceva: că românii au fost și sunt considerați de străini urmașii și continuatorii de drept ai dacilor chiar în pofida unor intelectuali români care susțin altfel.

Ce contradicții și, mai ales, ce eforturi inutile și câtă inutilitatea consumăm, fără această observație!

Câteva constatări pe marginea însemnărilor lui Moise Nicoară la Constantinopol în intervalul anilor 1848-1849

Several Findings on Moise Nicoară's notes in Constantinople during the years 1848-1849

*Dan Demșea,
Societatea Științifică de Istorie – Filiala Arad*

Abstract

A contextual analysis of some of the notes of the manuscript journal of Moise Nicoară (Romanian manuscript no. 2441 of the Library of the Romanian Academy in Bucharest) attempts to observe under the cover of limits and limitations motivated by his occupation of the Ottoman Porte: a) his hopes and his state of mind influenced by the Revolution of June 1848 in the capital of Wallachia; b) the turbulent and constantly changing climate among the leaders Grigore Grădișteanu, Ion Ghica, Rășcanu, Miclescu and Ștefan Golescu; c) and also to follow and understand the purpose of the debates regarding the fate of the Romanians in the Banat, Crișana and Transylvania historical provinces, placed on the background of the obstructions for the creation of a unique and unitary ethnic territory for all North Danubian Romanians starting with the second half of 1848.

Keywords: Romanian citizen, scholar, national, politics.

Manuscrisul românesc nr. 2441 al Bibliotecii Academiei Române din București ajunsese în cursul anului 1903 în patrimoniul acesteia, fiind adus de la Muzeul de Antichități din capitala României. El cuprinde un Jurnal de-al polihistorului Moise Nicoară pe care academiciana Cornelia Bodea, străstrănepoată a lui Moise Nicoară, îl conspectase dar nu a ajunsese, după știința noastră, să-l valorifice publicistic. Redăm în *Anexa* noastră câteva dintre rândurile succinte ale „Jurnalului” său, însoțite de o datare calendaristică contemporană, îngăduindu-ne unele considerații pe marginea acestora.

Înainte de toate, ținem să prezentăm corecțiile și interpretările noastre de ordin sintactic și morfologic referitoare la însemnările lui Moise Nicoară. Apoi am simțit nevoia unor explicații contextuale pe marginea evenimentelor semnalate de către acesta din urmă.

Uneori Nicoară se exprimă în cuprinsul Jurnalului său *sui generis* în graiul crișenesc¹.

Deseori scria prescurtat câte un cuvânt. Alteori folosea forme arhaice precum verbul *sci* pentru forma actuală *ști*.

Corecțiile noastre au fost puse între paranteze oblice și, uneori, verticale. În alte cazuri arhaisme au fost aduse la zi în mod tacit. Pentru propozițiile cu caracter eliptic, am îndrăznit să le rotunjim, încercând să ne transpunem în starea mentală a autorului. La fel am procedat atunci când acesta a rezumat un gând printr-o literă dintr-un alfabet străin (de exemplu: *Ź*). Moise Nicoară ajungea la un moment dat să folosească rotacismul (de exemplu: *internire* în loc de *întâlnire*).

Am recurs la folosirea ghilimelelor curbe pentru transcrierea însemnărilor și, deasemenea, a ghilimelelor oblice atunci când memorialistul nostru reda replicile sale de răspuns la întrebările care-i fuseseră puse de către unul sau altul dintre emigrați.

În cadrul conspectului întreprins de noi la Cabinetul de manuscrise în cursul anilor 1970-1974 privind manuscrisul menționat mai sus, am selecționat mai multe fațete evenimentțiale: a) în primul rând, cele ale impresiilor lui Nicoară despre liderii mișcării naționale românești (refugiați, surghiuniți iar alții trimiși speciali) din cele două Principate Dunărene; b) iar într-al doilea rând, aspectele referitoare la provinciile istorice Banat, Crișana și Principatul Transilvania în anii 1848-1849, discutate de către Moise Nicoară cu deputăția celor cinci trimiși ai Guvernului provizoriu al Țării Românești, anume cei care ajunseseră la Constantinopol prin 10-11 august 1848 stil vechi².

Selecția noastră s-a oprit întâi la personajele de frunte ale mișcării naționale românești aflate pe tărâm otoman. Unii dintre aceștia sondau în cursul lunii august 1848 prin intermediul lui M. Nicoară (aflat în subordinea

---

¹ Moise Nicoară era născut în orașul Jula (azi Gyula, în județul Békés din Ungaria), aflat în apropierea confluenței râurilor Crișul Alb cu cel Negru.

² Scrisoarea din 18 august 1848 stil vechi a lui Alexandru Golescu-Albu către Alexandru Golescu-Negru la Paris dădea de înțeles că nu e decât „o săptămână de când sânt acolo” cei din deputăția Țării Românești; Cf. Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, București, 1998, reproducere anastatică, p. 847. A se vedea și originalul în limba franceză, reproduș în continuare la paginile 850-851.

lui Nurreddin Bey) atitudinea unor înalți funcționari otomani, precum Nurreddin sau Fuad pașa. Expectația binevoitoare, chiar vizionară, a unei mari Români nord-dunărene, începea să se devoaleze în conversația purtată de M. Nicoară cu funcționarul superior otoman Nurreddin în jurul zilei de 20 august 1848.

Cei cinci „deputați” trimiși de guvernul provizoriu de la București, „Bălcescu tânărul³, Brătianu bătrânul, Ștefan /Golescu ?/, Grigore Grădișteanu și Vasiliadis din partea negustorilor” aveau drept misiune principală „a trata sau mai bine zis a smulge Porții /Otomane/ cât mai multe articole din scumpa noastră Constituție”⁴.

Un fapt îngrijorător, surprins de către Mose Nicoară în Jurnalul său l-a constituit c) schimbarea ușoară de atitudine a unora dintre emigrații români aflați în Istanbul (Constantinopol), începând din luna septembrie 1848. Ea avea o explicație: temerile referitoare la o posibilă și graduală ocupare militară austriacă, otomană sau/și țaristă a Țării Românești. Evenimentele ulterioare le-au confirmat aceste temeri.

Știrea neașteptată, receptată la Istanbul în 21 august 1848 /probabil stil vechi/, în presă, de la o zi la alta, despre intenția Austriei și a Rusiei de a ocupa cele două Principate românești dunărene l-a luat prin surprindere pe Moise Nicoară.

Pentru a contracara aceste intenții, Poarta Otomană intenționa să răspundă într-un mod adecvat în conformitate cu interesele sale în calitate de putere suzerană în cele două Principate Dunărene. În prima parte la lunii următoare (septembrie 1848) armata otomană – al cărei prim detașament de „7-8000 de oameni” se aflase de câțiva timp pe malul stâng al Dunării, pe teritoriul Raialei Giurgiu⁵ – s-a îndreptat spre capitala Țării Românești în frunte cu Fuad Efendi⁶.

ANEXĂ

/Fila 339/:

[Anul 1848]

³ *Ibidem*, p. 777, nota 1: „Nicolae Bălcescu, Ștefan Golescu, Dimitrie Brătianu se pregăteau să plece la Constantinopol spre a prezenta cererea de recunoaștere a actelor puterii revoluționare” instaurată la București; Nicolae Bălcescu avea atunci calitatea de Secretar al Guvernului Provizoriu; *op. cit.*, vol. I, p. 551, *passim*.

⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 847.

⁵ *Ibidem*, p. 847-848.

⁶ *Ibidem*, p. 861 (doc. 254). Fuad Efendi, în cartierul său general de la Sîntești [aflat pe teritoriul actual al județului Ilfov], în calitatea sa de „Referendar al Divanului imperial /otoman/, comisar imperial în Principate”, îi scria mitropolitului Neofit pentru a liniști poporul; *op. cit.*, p. 862 (doc. 255).

[Luna august 1848];

-,19 /august/, Joi. **Întâlnire** [subl. ns.] cu deputații rumâni /aflați la Constantinopol/⁷;

/Nicolae/ Bălcescu, un tinerel smerit⁸;

Grădișteanu îmi zise că aș putea sci /recte : ști/, trebui și /recte : să/ lucru aici pentru rum. /români/ !!!”. [Nicoară transcrie răspunsul evaziv pe care îl dăduse:] «Io n-am trebuință de sfat și de în/demn/. Vreme/a/ le-a face știute».

Într-aceea veni și /Ion/ Ghica. Și spre mirare-mi ziseră că dece nu merg la Banat amu /acum/; q. ft. m. /recte : că foarte multe/ lucruri ț /trebuie facute – n. n./. Fui atins; [și sexagenarul Moise Nicoară își transcrie răspunsul dat celor de față:] «io n-am nimic acolo, io sum din Ungaria, pot merge când voi vrea; da/r/ nu voi merge până-i lume/a/ – poate doară în trecă/t/, fiind în alte stări».

[Stările la care Moise Nicoară se referea erau luptele din sudul Banatului între trupele guvernului ungar și insurecționalii sârbi, fortificați în zona regimentelor imperiale de graniță, compuse majoritar din slavii de sud. Nicoară era la curent cu aceste evenimente, citind ziarele care ajungeau cu regularitate după câteva zile la Istanbul].

[În cadrul ședinței din 19 august 1848 cu fruntașii românilor din cele două principate, aceștia din urmă au abordat apoi problemele din Transilvania].

Începură de Tran/silva/nia Ț. [Urmează între ghilimele sale un text pe care Moise Nicoară îl rostise cu ocazia acestei reuniuni] «Io nici nu m-am amestecat, nici nu m-amestec în politică. Să sciți că nevoia m-a urnit din București și m-a adus aici ca să-mi câștig o bucată de pâine /.../.

-20 /august, Vineri/. La Nuredin /Bey/ acasă; îl gratulai. Începui /să vorbesc/ de affacerile rumânești din deputație. Vré-am și fac /recte voiam să fac/ mijlocire de internire /recte întâlnire/ particulare, i. c. /recte in cognito/ n/e/officială Golescului⁹ cu dânsul. /Nurredin, însă – n. n./ declină în tot modrul /recte în tot felul/, zicând că s/un/t mari gretăți ca primejdie; și că n-ar folosi /la/ nimica; că Poarta asia /recte aș/a/ scie toate; ci numai să

⁷ *Ibidem*, p. 847.

⁸ Aprecierea pozitivă asupra tânărului boiernaș Nicolae Bălcescu avea izul vechilor scripturi biblice: modestia unui chip tăcut și înțelept, în viziunea sexagenarului Moise Nicoară.

⁹ Era vorba de Ștefan Golescu, identificat de către Cornelia Bodea; *ibid.*, p. 852.

se țină de Fuad Eff./endi/. În zadar – zisei. Că [o încurajare din partea lui Nurredin] ar fi ca /o/ mângâiere pentru ei, qua /recte ca/ să nu creadă că s/un/t părăsiți. Că pîn'amu toți credu că românii s/în/t muscăliți cu totul, . . . /.../. [Nicoară nu se putea asocia unor astfel de crezăminte, deoarece Știa, asemenea fraților Golești că prezența „misiunii turce” la Giurgiu era „până în prezent favorabilă, chiar foarte favorabilă”¹⁰]. /.../

„. . . [Moise Nicoară] pomenindu-i de linea de demarcație p̄/recte pentru/ rumâni, ξ: /prescurtare pentru Excelența Sa, Nurredin/, Responsă: «ei, /adică/ Poarta Otomană, pot vede/a/ cât /s-ar putea extinde teritoriul demarcațional¹¹ în Crișana și Banat – n. n./; și [a se] interesa pentru /o astfel de/ țară; și cîte jertfiri face /în urma noilor hotare etnice propuse¹² - n. n./ . Noi n'avem nici un folos vrednic d/e/ Principaturi _ _ mai bine ar fi c/ân/d ar fi [de pe acum – n. n.] **slobode și independente** ...».

-21 /august/, Sâmb/bătă/

Cu multă mișcare interioară cetii în gazetă Declarația Cabinetului austr/iac/ p/en/tru intrare în P/rinci/paturi și pentru rumâni. Amu /acum/ să desvălesc lucrurile și scopul Russi/e/i. Nebunește lucrură rumâni/i/. Que /încât – n. n./ s'au arătat cu atât de puțin/ă/ cumpăta/re/, precâteală /prevvedere – n. n./ și înțelepciune.

Asta va aduce m/ulte/ urmări de bune /recte de bine/, au rele ? D/umnez/eu sci. Ei /românii – n. n./ pot cade în stare d'a perde și drepturile ce avuse/ră/”.

/Fila 339 v./:

¹⁰ *Ibidem*, p. 847-848.

¹¹ Cuvântul „demarcațional” a rămas în folosință timp de 70 de ani, vădindu-și actualitatea când se vorbea în presă și în conferințe despre mutarea (sau mobilitatea) liniei demarcaționale în Ardeal, începând din decembrie 1918 mereu dinspre est spre vest, până ajungea în Banat și Crișana în prima jumătate a lunii martie 1919 ; Cf. *Arad – monografia orașului de la începuturi până în 1989*, Arad, 1999, p. 133-134.

¹² Cu ocazia întâlnirii lui Nicolae Bălcescu la Seghedin în iunie 1849 cu delegația ministerială ungară, aceasta nu a fost de acord cu micșorarea teritorială a Ungariei pe seama naționalităților nemaghiare. Informație primită din partea cercetătorului științific dr. Spira György (Institutul de istorie din capitala Ungariei), în anul 1994, cu ocazia documentării sale la Muzeul Județean Arad. Vezi și Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. II, p. 1175. În legătură cu misiunea lui Nicolae Bălcescu „pentru tratative româno-maghiare” a se vedea op. cit., vol. II, p. 1088-1090, 1096, 1997, 1101 și 1102.

-„22 /august/, Dum/inică/. La Goleșcu¹³. Cu ton mai sumeț fui primit; și că se grăbește . . . adecă și /recte să/ mē/a/rgă la Canning¹⁴ – că /i/eri a dat jalba lui Reschid Veziru /Reșid Pașa n. n./. Puțin vorbirăm”.

/Fila 341/:

[Luna septembrie 1848];

-„10 sept/embrie 1848/. El /Ion Ghica¹⁵/ atâta-mi zise: s’aude că s-ar arma la noi¹⁶.

Pe uliță internii /îl întâlneai/ pe Miklescu¹⁷; nici /nu/ se uită la mine . . . /.../”.

/Fila 343/:

-„28 sept/embrie/ 1848, marți”.

Comentariul nostru rezumativ, referitor la însemnarea lui Moise Nicoară din această zi: el se declara împotriva intrării turcilor în Țara Românească în luna septembrie 1848, calificând-o drept o greșeală politică. El nu părea informat în acel moment pe deplin despre intențiile agresive ale celor două imperii creștine din vecinătatea Principatelor dunărene.

Ceva mai jos scria că ar dori „să scape de aici odată”. Nicoară simțea răcirea față de el a celor din rândul emigraților români după intrarea trupelor otomane în București. Celelalte două imperii, cel austriac și cel țarist, plănuiau să intre în teritoriul vechii Dacii, neținând seama de *capitulațiile* referitoare la cele două Principate Dunărene în legătură cu Poarta Otomană. Problema relațiilor de subordonare formală față de Poarta Otomană a acestora a devenit acută, fiind discutată de cabinetul otoman. M. Nicoară era la curent cu aceste discuții, după cum își însemna mai jos următoarele rânduri:

¹³ Ștefan Goleșcu – n. n.

¹⁴ „Canning, Straford (1786-1880), ambasador al Angliei la Constantinopol”; Cf. Cornelia Bodea, *Moise Nicoară, Gyula (Ungaria) 1784 – București 1861*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p.192.

¹⁵ „Ghica, Ion (1816-1897)”; Cf. Cornelia Bodea, *Moise Nicoară, Gyula (Ungaria) 1784 – București 1861*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 194.

¹⁶ La începutul lunii septembrie 1848, ministrul ungar de război, Szemere Bertalan dispunea începerea recrutărilor pentru batalioanele noii armate ungare, deschizând în felul acesta un război civil *sui generis* pe teritoriul împărăției habsburgice. Vezi în acest sens lucrarea noastră *Operațiunile militare de pe culoarul Mureșului inferior și de la Lipova până la vest de Arad (1848-1849), Partea I (5 aprilie- 5 noiembrie 1848)*, în „Buletinul Muzeului Militar Național, Serie nouă”, nr. 1/2003, partea II, București, 2003, p. 239-240. Cf. Dan Demșea, *Premisele cooperării militare româno-austriece la Mureșul inferior (aprilie-octombrie 1848)*, în „Sargetia”, XXVIII-XXIX/2, 1999-2000, Deva, p. 49, nota 72.

¹⁷ Era vorba de unul dintre boierii moldoveni ai numeroasei familii Miclescu.

/Fila 343 v.-344/:

[Luna octombrie 1848]

-„2 octombrie, Sâmbătă /.../ Emin bey¹⁸” își exprima îndoiala în privința existenței *capitulațiilor*. [Nimic mai favorabil pentru soarta viitoare a Principatelor dunărene vizavi de Poartă].

-„22 noiembrie”; Nicoară își făcea o autocaracterizare în fața celor doi boieri: „Rășcanu și Miklescu”.

-„30 noiembrie. Iaca începutul anului mio, al 65-le/a/ !”. [Nicoară nu greșea, simțind că intra cu o lună mai devreme în anul următor. Ne întrebăm, de unde nerăbdarea sa. Probabil că nutrea dorința de fi între ai săi, pe care nu-i mai văzuse de 25 de ani].

-„5 Decembrie”; [răspundea favorabil invitației lui Ion Ghica și a moldovenilor săi, de Sfântul Nicolae. Întors la locuința sa, își însemna usturător următoarele:] „Neghiobia voastră cu suveranitatea poporului”. [Evident că se referea la formula franceză vehiculată între tinerii pașoptiști români care își făcuseră studiile în Franța. Nicoară considerându-se bătrân, nu le împărtășea exaltările. O afirma chiar în altă parte a însemnărilor sale¹⁹, conchizând în sinea lui că prioritară pentru români era emanciparea națională].

[Anul 1849]

/Fila 352/

-„7 februarie, luni /.../. Cu Nurredin /Bey/ mă vorbii. Mă încredințăm că rușii au intrat în Transilvania. /Îi/ spusei că după „Gazeta de Viena”, „Curieru”²⁰, Ungurii fac grozăvie cu rumânii, ard satele /.../.

/Fila 353/

---

¹⁸ Acest „Emin effendi” se afla printre cei trei sfătuitori otomani de rang înalt care sugeraseră venirea la Constantinopol a „deputăției” guvernului provizoriu de la București în primele zile ale lunii august 1848; Cf. Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. II, loc. cit.

¹⁹ Biblioteca Academiei Române, Mss 2441, passim.

²⁰ Probabil se referea la „Wiener Zeitung” și „Kourir”.

-„15 februarie, Marți /.../ după corespondenții din București în jurnal/ul/ d'aici, rusii s-au bătut în Transilvania cu ungurii !!! Însă N/ota/ B/ene/, în gazeta de Viena nici /o/ pomenire de ruși”.

/Fila 353 v./

-„16 februar, Miercuri /.../ rânduri /de/ impresii că /ziarul din Cernăuți/ «Bucovina» atacă prea tare pe turci (pe Fuad²¹), căutând a face pe placul nemților”²².

În loc de concluzii.

O concluzie parțială s-ar desprinde: Moise Nicoară, moderat în atitudinea sa politică, se afla într-o capitală europeană, plătit de către înalții funcționari ai statului otoman ca interpret cât și pentru traduceri din presa europeană. I-au fost de folos vastele cunoștințe cât și – nu în ultimul rând – cunoașterea a 13 limbi. Ca atare, prefera să fie reținut în declarațiile față de confracții de idei atunci când era provocat să-și exprime atitudinea în privința metodelor revoluționare.

---

²¹ Marele vizir Fuad pașa; Cf. *Catalogul manuscriselor românești*, București, vol. III, p. 282.

²² Provincia Bucovina făcea parte din partea cisleithană a Imperiului austriac, fiind ca atare subordonată direct de Viena.

**Banderola tricoloră purtată de [av. dr.] Vasile Dărăbanțiu,
comandantul Gărzii Naționale Române din Săceani (azi
Seceani), județul Timiș**

**The tricolor banderole worn by lawyer Vasile Dărăbanțiu,
Phd, commander-in-chief of the Romanian National Guard
of Săceani (Seceani), Timiș county**

Augustin Mureșan*

Abstract

The author presents the tricolor banderole worn by lawyer Vasile Dărăbanțiu, phd as-commander - in chief of the Romanian National Guard of Seceani, Timiș county. The banderole consists of ribbon (40 cm x 5 cm) made of soft fabric whose background is tricolor; the colours are situated as follows; red in the upper part, yellow in the middle and blue in the lower part of the ribbon. On the yellow colour, in capital red letters, the following words were written: COMMANDER - IN - CHIEF OF THE ROMANIAN GUARD OF SĂCEANI.

Keywords: Timiș county, Romanian National Guard, Seceani, Vasile Dărăbanțiu, commander - in - chief, tricolor banderole.

Izvoarele istorice atestă faptul că, în perioada pregătirii, înfăptuirii și ulterioară Marii Uniri din 1 Decembrie 1918, Gărzile Naționale Române¹ utilizau Tricolorul românesc sub diferite însemne distinctive: steaguri,

---

¹*E-mail: augmuresan49@gmail.com

Constituirea Consiliilor și a Gărzilor Naționale Române a fost prilej de mare sărbătoare, de entuziasm deosebit și de mare satisfacție, exprimate deschis în cadrul festiv al adunărilor populare ținute de obicei sub cerul liber, cu participarea locuitorilor sub faldurile steagului tricolor care conferea adunărilor o semnificație sporită. Adunarea începea cu o slujbă religioasă și sfințirea steagului tricolor, iar în final avea loc defilarea gărzii, vezi Gheorghe Unc, Augustin Deac, *Gărzile Naționale Române din Transilvania*, București, 1979, pp. 104-106; Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar roman 1918*, II, București, 1983, pp. 159-200.

cocarde, banderole, eșarfe etc. Din pricina vicisitudinilor, puține dintre aceste însemne tricolore românești au ajuns până la noi.

În rândurile de mai jos, ne propunem să prezentăm, unul dintre aceste însemne distinctive care s-a păstrat până în zilele noastre. Este vorba despre banderola² tricoloră purtată de Vasile Dărăbanțiu, comandantul Gărzii Naționale Române din Săceani³ (azi Seceani), județul Timiș.

Garda Română din Seceani a fost înființată la începutul lunii noiembrie 1918 odată cu Consiliul Național Român local. Garda s-a format sub comanda lui Vasile Dărăbanțiu, proaspăt întors de pe front, având în subordine circa 160 de gardiști⁴. În această acțiune, acesta a fost ajutat de Ioan Iancu și Traian Lupu, precum și de învățătorul director Petru Trailescu⁵. Cu acest prilej „s-a procedat la sfințirea primului steag românesc, în această comună, într-un cadru sărbătoresc la care a luat parte întreaga populație cu care ocaziune s-a luat și jurământul membrilor acestei Gărzi”⁶.

Înainte de a prezenta banderola, câteva date despre Garda Națională Română din Seceani apărute în presa vremii se impun a fi menționate. Astfel, ziarul arădean „Românul” în numărul din 26 noiembrie 1918, publică declarația acestei gărzi trimisă Consiliului Național Român Central cu privire la rolul ei: „Garda și Sfatul național din Seceani vă declarăm că: I. Stăm la dispoziția C. N. R. din Ungaria și Transilvania și vom asculta cu cea mai mare supunere ordinele primite. II. Garda națională din loc s-a format și s-a împărțit serviciul după numărul casei. III. Gardiștii fără deosebire abdic de salarizarea lor, trăind în conștiința marelui interes al națiunii române. IV. Toți avuții comunei se obligă a da mână de ajutor celor săraci ca să poată să-și asigure existența, dându-le grâu și alimente pentru trai. Seceni în 8 (21) nov. 1918”⁷. Aceasta era declarația trimisă C. N. R. C. din Arad care a fost publicată drept model pentru consiliile și gărzile naționale române⁸.

---

²Banderolă= brasardă, bandă de pânză care se poartă la braț ca semn al unei anumite însărcinări, vezi Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, Editura Saeculum Vizual, București, 2008, p.122.

³ *Istoricul înființării și funcționării Gărzii Naționale din comuna Seceani*, lucrare mss. (3 p.). Copie aflată la Primăria comunei Seceani, jud. Timiș.

⁴ *Idem*.

⁵ *Idem*.

⁶ *Idem*.

⁷ „Românul” (Arad), Anul VII, 14, din 26 noiembrie 1918, p. 4

⁸ Vezi și studiul lui George Manea, *Activitatea Consiliilor Naționale Române și a Gărzilor Naționale Române din județul Arad*, în „Ziridava”, VIII, 1977, pp. 331-332 care reproduce Declarația Gărzii Române din Seceani publicată în ziarul „Românul”, Anul VII, nr. 14, din 26 noiembrie 1918, p. 4. În legătură cu această Declarație având titlu de articol „Pildă

Revenind la banderola tricoloră de care ne ocupăm, aceasta se înfățișează astfel (Fig. 1): panglică confecționată din pânză cu fond cromatic tricolor (40 cm x 5 cm) având culorile așezate orizontal, roșu în partea superioară, galben în mijloc, și albastru în partea inferioară. Pe culoarea galbenă s-a scris cu litere majuscule următoarele cuvinte: COM. GARDEI ROMÂNE DIN SĂCEANI. Inscricțiunea cusută pe fondul galben cu litere roșii, are primul cuvânt prescurtat COM., adică COM.[ANDANTUL] sau COM.[ANDA]. Banderola⁹ a fost purtată de Vasile Dărăbanțiu în timpul când acesta îndeplinea funcția de comandant al Gărzii Naționale Române din Săceani, iar după desființarea acesteia, a păstrat-o în familie ca pe o amintire de mare preț.

Fig. 1. Banderola purtată de Vasile Dărăbanțiu, comandantul Gărzii Române din Seceani, județul Timiș

Înscricțiunea de pe banderolă indică calitatea persoanei (COM. [ANDANT]), denumirea formațiunii înarmate (GARDĂ), componența ei din voluntari în baza etniei (ROMÂNĂ) și numele localității unde aceasta își desfășura activitatea (SĂCEANI). Prin inscripțiunea sa, banderola dovedește faptul că prin funcția deținută (comandant), posesorul purta o banderolă puțin deosebită ca text, față de banderolele celorlalți membri ai formațiunii pe care o conducea care conform instrucțiunilor organizării Gărzilor Naționale Române aveau imprimată inscripțiunea „Garda națională română”¹⁰. Prin vechimea ei de 100 de ani acest însemn tricolor este o mărturie cu o bogată încărcătură istorică și documentară din timpul Marii Uniri.

---

pentru consiliile și gardele noastre naționale”, vezi și „Glasul Ardealului, (Brașov), anul I, nr. 15, din 15(28) noiembrie 1918, p. 4.

⁹ Reproducerea fotografică a banderolei comandantului Gărzii Române din Săceani am obținut-o de la istoricul dr. Adrian Deheleanu muzeograf principal la Muzeul Național al Banatului Timișoara, căruia îi adresăm și pe această cale mulțumirile noastre.

¹⁰ Acest caz nu este singular deoarece și Garda Națională Română din Deva, avea pe culoarea galbenă a banderolei imprimată următoarea inscripție: GARDA NAȚIONALĂ ROMÂNĂ DEVA, vezi Gino-Mario Crăciun, *Din activitatea gărzilor naționale în județul Hunedoara, la 1918*, în „*Historia*”, de pe <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/din-activitatea-garzilor-naționale-in-judetul-hunedoara-la-1918>, accesat la 3 martie 2018.

Despre folosirea banderolelor tricolore ziarul „Românul” din Arad, în numărul din 26 octombrie/8 noiembrie 1918 la rubrica *Organizația Gardei naționale române*, la punctul 5/c *Adjustarea*, scria: „Gardiștii folosesc uniforma militară de care dispun ori veșminte civile. Ca insigne poartă gardiștii un brățar tricolor la brațul stâng cu inscripția „Garda națională română”. Până când se vor pune la dispoziție astfel de brățare sunt a se folosi brățare provizorie”¹¹.

Gardele Naționale păstrau aparența unui organism militar, aceștia purtând în general uniforme austro-ungare modificate prin purtarea unei banderole tricolore pe brațul stâng¹².

Confecționate din material textil (pânză, mătase etc) aceste banderole erau identice ca format pentru toate gărzile românești, dar probabil că la unele culorile tricolorului de pe panglica însemnului au fost redat ca aranjare cu fâșiile în mod diferit, adică, având albastru în partea superioară, galben la mijloc și roșu în partea inferioară, iar la altele, roșu în partea de sus, galben la mijloc și albastru, în partea de jos.

Fiecare astfel de însemn tricolor cu inscripție purtat la brațul stâng indica calitatea persoanei care o purta. Panglica însemnului avea o lățime de circa 5-6 cm sau mai mult. Astfel de banderole tricolore s-au putut confecționa pe plan local sau în ateliere specializate aprovizionate din unele librării¹³.

Despre însemnele tricolore (desigur și banderole, *subl. ns.*), Ani Cicio Pop-Birtolon, fiica lui Ștefan Cicio-Pop, martoră la evenimentele revoluționare din orașul Arad în toamna anului 1918, își amintea că la „Fabrica de panglici din Arad s-au făcut într-o noapte mari cantități de însemne tricolore pe care le cărau cu coșurile (...)”¹⁴.

Actualmente unele banderole fac parte din colecțiile unor muzee, fiind restaurate și expuse la loc de cinste sau se află în colecții particulare păstrate ca pe un lucru de mare preț. Altele au fost reconstituite.

---

¹¹ „Românul”(Arad), anul VII, nr. 1, 26 octombrie/8 noiembrie 1918, p. 3.

¹² Bogdan Sorinca, *Gardele Naționale Române - primele structuri transilvănene de ordine publică după Marea Unire*, în „Analele Aradului”, Anul I, nr. 1, 2015, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, p. 172.

¹³ În acele zile în unele librării din Arad se aflau de vânzare panglici tricolore, vezi „Românul” (Arad), din 25 decembrie 1918, p. 4.

¹⁴ Ani Cicio Pop-Birtolon, *Noaptea și fulgerul*, în „Constantin Dumitrescu, Din lunga timpului bătaie. Anul 1918 în amintirile unor martori oculari”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 238.

Studiul sistematic al fiecărei banderole scoate în evidență aspectul lor comun dar și unele deosebiri. Prezentarea lor se impune datorită faptului că ele au o înaltă încărcătură simbolică, reprezentând Tricolorul românesc utilizat de Gărzile Naționale Române nu numai pe teritoriul național românesc, dar și în afara lui, așa cum rezultă din diferite izvoare documentare și din imaginile fotografice ale vremii. Astfel, în *Rezoluția* propusă de Valeriu Seredan, ofițer în amiralatul portului Pola, dar concepută de dr. Caius Brediceanu, personalitate marcantă a Partidului Național Român și căpitan de atelerie în portul Pola, votată cu unanimitate din partea Adunării Naționale Române a marinarilor de la Pola, în ședința de constituire a gărzii din 30 octombrie 1918, la punctul 6, se prevedea: „Ca semn al independenței noastre naționale vom purta tricolorul nostru pe chipiu (roșu, galben, albastru) iar detașamentul va purta aceste culori și pe brațul stâng”¹⁵. Acest fapt este confirmat și de fotografia - document istoric reprezentând această gardă a voluntarilor unității naționale formată peste hotare¹⁶ (Neilustrat).

Într-un alt izvor istoric de acest fel, document intern, reprezentând *Sfințirea drapelului Gărzii Naționale din Turda*, având în imagine membri ai acestei formațiuni formată din voluntari și o mulțime de oameni unii cu steaguri și prapori participantă la actul sfințirii drapelului, se vede un bărbat aflat în prim plan, în civil cu arma la umăr ce poartă pe brațul stâng banderola tricoloră¹⁷ (Neilustrat).

Despre folosirea banderolelor tricolore, ziarul „Românul” din Arad în numărul din 14/27 noiembrie 1918, referindu-se la Programul Adunării Naționale Constituante a națiunii române din Ungaria și Transilvania, cu privire la încartiruirea participanților la Alba Iulia, pentru a lua parte la Marea Adunare Națională, relatează că aceștia trebuiau: „să se adreseze fiecare

¹⁵ Valeriu Seredan, *Garda națională română a marinarilor din Pola și descompunerea marinei austro-ungare*, Librăria Pavel Suru, București, 1922, pp. 14-15

¹⁶ O fotografie tip carte poștală (9 x 14 cm), originală, reprezentând Garda Națională Română a marinarilor de la Pola se află în patrimoniul Complexului Muzeal Arad. La mijloc, Valeriu Seredan cu eșarfa tricoloră, roșu, galben și albastru. Marinarii din gardă purtau Tricolorul, pe chipiu și pe brațul stâng (banderola n. n.), vezi Augustin Mureșan, Virgil Șerban, *Valeriu Seredan, comandant al Gărzii Naționale Române a marinarilor de la Pola*, în „Ziridava”, XVIII, 1993, p. 266 și *Arad Prima capitală a Marii Uniri, Valorificarea patrimoniului cultural mobil al Complexului Muzeal Arad* (Echipa proiectului: manager proiect: dr. Peter Hügél, coordonator proiect: dr. Felicia Aneta Oarcea, responsabil financiar: ec. Emanuela Bunde, design: Călin Man, restaurator: drd. Ioan Paul Colta, restaurator: Alina Mladin, conservator: Delia Kelemen, fotograf: Nelu Scripciuc), Editura Gutenberg Univers, Arad, 2018, p. 228.

¹⁷ Vezi imaginea fotografică reprodusă la Ștefan Pascu, *op. cit.*, între pp. 352-353.

la Consiliul Național Român din Alba Iulia, telefon 97. Locuința fiecăruia se va aduce la cunoștință la gară prin comisia de încvartirare (semnul: tricolor la brațul stâng)”¹⁸.

În legătură cu banderolele uzilzate de către membrii Gărzilor Naționale Române la 1 Decembrie 1918 la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia deosebit de importante sunt unele dintre clișeele, mărturii istorice, realizate de Samoilă Mârza, fotograf al Marii Uniri¹⁹. În imaginile fotografice la care ne referim unii gardiști (soldați, ofițeri sau civili) poartă pe brațul stâng banderola cu tricolorul românesc.

Utilizarea însemnelor tricolore la Arad a fost posibilă fără interdicții până în 29 decembrie 1918 când a avut loc vizita generalului francez Henri Berthelot, în oraș²⁰. După plecarea generalului francez, trupe maghiare profitând de faptul că gărzile românești nu erau înarmate deoarece erau pregătite pentru defilare, provoacă o încăierare și distrug steagurile românești și cele aliate, incidentul soldându-se cu mai mulți morți și răniți, dintre români²¹. Ca urmare a acestui incident, printr-o *Proclamație* emisă în 31 decembrie 1918 se interziceau un timp „arborarea steagurilor și purtarea de insignii ori rozetă, panglici pe braț etc”²².

În ansamblu, prin simbolistica lor, banderolele tricolore, alături de celelalte însemne distinctive ale Gărzilor Naționale Române (steaguri, eșarfe, panglici, insigne etc) având culorile naționale românești: roșu, galben și albastru, utilizate la diferitele manifestări, au avut un rol important în contextul luptei românilor pentru înfăptuirea Marii Uniri.

---

¹⁸ „Românul” (Arad), anul VII, nr. 15, 14/27 noiembrie 1918, p. 1.

¹⁹ Vezi Gheorghe Anghel, *Samoilă Mârza, fotograf al Marii Uniri (1886-1967)*, în „Apulum”, VII/II, 1969, pp. 361-370 ș. a.

²⁰ „Românul”, anul VII, nr. 42, 18/ 31, decembrie 1918.

²¹ Cf. Alexandru Roz, *Aradul Cetatea Marii Uniri*, Editura Mirton, Timișoara, 1993, pp. 275-276 și Isaia Tolan, *File din istoria Aradului*, Editura Semne, București, 1999, pp. 159-161.

²² „Românul” (Arad), nr. din 2 ianuarie 1919, p. 3.

Sabin Evuțianu, cronicar și participant la Marea Unire

Sabin Evuțianu, Columnist and Participant in the Great Union

*Dumitru Tomoni,
Vicepreședinte al Societății de Studii Istorice din România*

Abstract

An elite professor, a scholar, a manager and an opinion-maker through the his fully assumed and fulfilled missions, supervising the educational system in Banat for over two decades, president of the 'Astra Bănățeană' Regional Section for more than a decade, Sabin Evuțianu had an exceptional role in Banat's educational and cultural life. He was one of Arad's delegates at the Great National Assembly in Alba Iulia on the day of December 1, 1918, and a chronicler of those memorable events.

Keywords: Sabin Evuțianu, Banat, Arad, Alba Iulia, "The Romanian" Newspaper, 1918

Slujitor de referință al Școlii românești, prin vocație și formație, ajuns în fruntea învățământului bănățean timp de peste două decenii și președinte al Regionalei „Astra Bănățeană” timp de peste un deceniu, Sabin Evuțianu a fost unul dintre delegații Aradului la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din astrala zi de 1 Decembrie 1918¹.

După ce a terminat Școala primară în Pecica (județul Arad), studiile secundare la Brad, Oradea și Brașov și Universitatea din Budapesta, a lucrat ca profesor la Caransebes și Arad și la 1 mai 1923 sa mutat în Timișoara unde a fost numit inspector (1923-1929) și inspector general scolar (1929-1946).

Format la școala militantismului național, la fel ca majoritatea intelectualilor români din generația sa, Evuțianu va desfășura, pe lângă activitatea didactică, și o constantă activitate de susținere a unității culturale și naționale a tuturor românilor. Și mai intensă va fi această activitate în

---

¹ Dumitru Tomoni, *Sabin Evutianu. Un dascal in slujba neamului*. Timișoara, Edit. Eurostampa, 2014.

cursul anului 1918 când se alătură frunțașilor mișcării naționale române din Arad, oraș devenit centrul celor mai importante decizii și acțiuni premergătoare Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Păstrează legătura cu intelectualii din Caransebeș, – unde debutează în învățământ – , și ei susținători ai idealului național, fiind convins că pentru realizarea acestui ideal era nevoie de efortul conjugat a tuturor celor care atunci simțeau românește. De aceea va fi unul dintre colaboratorii gazetei „Lumina” tipărită la Caransebeș din inițiativa episcopului Miron Cristea și a secretarului eparhial dr. Cornel Corneanu în cursul anului 1918 cu scopul de a promova și populariza activitățile și inițiativele românilor din această zonă. În paginile acestui săptămânal va publica mai multe articole sub genericul „Fapte și învățături”: „În ce stă trăinicia popoarelor?”, „De ce slăbește puterea de viață și de ce descrește poporația?”, „Puterea noastră de viață în asemănare cu celelalte neamuri din țară”, „Războiul și cei de acasă” și „Războiul și cei duși”².

Spre sfârșitul anului 1918 Evuțianu a înțeles contextul internațional favorabil destrămării marilor imperii multinaționale și formării de state naționale: „Lumea veche troznește din încheieturi. Dinspre sud, revoluția tinerilor turci declanșează războiul balcanic care duce la destrămarea imperei otoman, preludiu al descompunerii unui alt imperiu, cel habsburgic, în chiar clipa izbucnirii primului război mondial. Efortul celor ce n-au voit să înțeleagă veacuri de-a rândul, și erau «orbi» și în toamna anului 1918, de a-și mai salva «privilegiile» prin restricții absurde și prin teroare sau prin promisiuni și concesiile, s-au izbit de conștiința matură și hotărâtă a neamurilor stăpâne de acum pe propria lor soartă, căci această conștiință era una cu mersul implacabil al istoriei”³. Evuțianu era convins că „zgomotele care unora le păreau a fi trozniturile din încheieturi ale unor monarhii odinioară falnice”, erau percepute de către români drept „zuruitul lanțurilor descătuse și pârâitul oaselor amorțite”⁴. De aceea, nu va fi surprins de desfășurarea rapidă a evenimentelor în toamna anului 1918. Mai mult, va fi un participant activ și entuziast la pregătirea celui mai înălțător moment din istoria modernă a românilor.

Convins fiind că în acel moment istoric, pentru comunicarea mesajelor, manifestelor și declarațiilor frunțașilor mișcării naționale, în

---

² Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș, 1885-1918*, vol. I, Reșița, Edit. Banatica, 1996, pp. 273-274.

³ Sabin Evuțianu, *Alba Iulia în amintirea generației din 1918*, p. 587 (în continuare: *Alba Iulia...*).

⁴ Sabin Evuțianu, *Ziarul „Românul” în 1918 în „Piatră de hotar”*, Arad, an III, nr. 5-6, 17 mai 1936, p. 67 (în continuare: Sabin Evuțianu, *Ziarul...*).

vederea conștientizării importanței momentului trăit, dar și pentru contracararea zvonurilor și insinuărilor tendențioase, „menite a zdruncina încrederea românilor transilvăneni în rosturile României și în poporul ei”, era nevoie de un organ de publicitate, Evuțianu se alătură grupului de intelectuali arădeni care au decis reparația ziarului „Românul”. Astfel, în după-amiaza zilei de 7 noiembrie 1918, el participă, alături de Vasile Goldiș, Teodor Botiș, Lazăr Iacob și alți intelectuali, la o consfătuire organizată în casa lui Ștefan Cicio-Pop unde s-a luat hotărârea de retipărire a ziarului⁵. Directorul publicației era Vasile Goldiș, redactor responsabil, avocatul Sever Miclea, iar redactori, profesorii Teodor Botiș, Sabin Evuțianu și Lazăr Iacob. Lipsa mijloacelor moderne de informare va fi suplinită de entuziasmul și dăruirea redactorilor și colaboratorilor ziarului.

Contextul extern și intern determinat de înfrângerea Puterilor Centrale și destrămarea Imperiului austro-ungar, starea de exaltare națională în care a reapărut ziarul „Românul” și confruntarea celor două lumi desfășurată și la Arad – una reprezentând autoritățile maghiare incapabile să înțeleagă că stăpânirea lor era istorie și cealaltă, reprezentându-i pe românii dornici de a prelua întreaga administrație – sunt prezentate de Evuțianu în articolul „Ziarul <Românul> în 1918”, publicat în revista antirevizionistă „Piatră de hotar”⁶. Derularea evenimentelor internaționale la sfârșitul anului 1918 erau privite și de către Sabin Evuțianu cu optimism și speranțe: „În timp ce în statele Europei Centrale își făcea cale revoluția, adierea caldă a principiului wilsonian de autodeterminare, dinspre apus, iar dinspre răsărit înfrângerea și retragerea puhoiului german, au început a limpezi în sfârșit cerul, lăsând să se strecoare primele raze ale libertății naționale”⁷.

Apariția primului număr al ziarului „Românul” în dimineața zilei de 8 noiembrie 1918 st. n., i-a produs profesorului de la Preparandie o justificată bucurie: „Îl priveam, cum privește părintele pe un nou născut. Era mic, avea numai patru pagini, dar spunea atât de mult: «Învierea» ca articol de fond, conținând declarația de liberă determinare a Națiunii Române prin glasul Consiliului Național Român, - un credeu politic al tuturor românilor, «Către Națiunea Română», un apel al Consiliului Național Român, supremul și unicul for politic al românilor din Ardeal și Ungaria, pentru menținerea ordinii, apărarea vieții și avutului oamenilor, «Ordinul de

⁵ 1918-1998. *Aradul și Marea Unire*, coordonator Alexandru Roz, Arad, Edit. Universității „Vasile Goldiș”, 1999, p. 179; vezi și Vasile Popeangă, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867-1918)*, Timișoara, Edit. Facla, 1978, p. 248.

⁶ Sabin Evuțianu, *Ziarul...*, pp. 67-73.

⁷ *Ibidem*, p. 67.

organizare a gărzilor naționale române», inclusiv jurământul de credință și supunere către Consiliul Național Român”⁸.

În perioada activității desfășurate la ziarul „Românul” (7 noiembrie 1918 - 28 februarie 1919) s-a ocupat cu precădere de problemele social-culturale, „unele comportând un caracter acut polemic, dată fiind propaganda în străinătate a foștilor asupritori în care se străduiau să demonstreze inferioritatea noastră culturală și să arate imposibilitatea noastră de a putea lua în primire și a menține imperiul asupra teritoriilor locuite de români”⁹. Elocvente sunt articolele de fond: „Orbii”, „Inferioritate culturală” și articolul „Datorie, nu merit”. Cea mai mare satisfacție îi va aduce articolul de fond „Golgota”, nesemnat dar publicat în „Românul” din 16 / 29 noiembrie 1918: „În preseara mării zile a unirii, în Alba – Iulia, o grupă de delegați îl felicită pe dl. Goldiș pentru acest articol. Dânsul a venit la mine, m-a dus în fața delegaților zicând: «Acesta e autorul articolului și m-a sărutat pe ambii obraji. A fost cea mai frumoasă recompensă pentru tot ce sufletul meu a putut da în vremuri de grele încercări și în clipe de avânt, - recompensă care nu odată îmi dă și azi îndemn spre bine”¹⁰.

Publicat cu două zile înaintea mării adunări, articolul cu titlul mai mult decât sugestiv, face o inventariere a suferințelor îndurate de-a lungul secolelor de către românii din Transilvania și Banat: ”Batjocoriți am fost și scuipați, defăimați și urmăriți, căci n-aveau ochi să ne vadă. Și ne-au prins și ne-au ferecat, ne-au scuipat și judecat, căci drept n-aveam să ne plângem. Când ceream apă, ne dădeau oțet, când ceream aer, nu ne încăpeau temnițele, iar când ceream lumină, astupau și cea din urmă ferăstruie, căci cutezam să cerem... Nesfârșite au fost suferințele noastre, Părinte al tuturor! Lung a fost drumul golgotei, căci l-am bătut de veacuri!”¹¹. Finalul articolului lasă să se întrevadă speranța lui Evuțianu în justetea hotărârii ce o va lua Marea Adunare de la Alba-Iulia: ”Părintele nostru! Dacă n-a putut trece de la noi acest pahar al suferințelor, că să nu-l bem, facă-se voia Ta: Fă-ne părtași învierii de veci!”¹².

Articolul a apărut vineri, în preajma Adunării Naționale convocate pentru duminică, 1 decembrie 1918 st.n., Evuțianu fiind convins că această duminică va fi ziua învierii românilor din Transilvania și Banat. Articolul va fi republicat în ”Foaia Poporului” din Sibiu (8 decembrie 1918), iar după două decenii, în ”Curentul” din București, în numărul festiv din 2 decembrie

⁸ *Ibidem*, pp. 68-69.

⁹ Sabin Evuțianu, *Alba Iulia...*, p. 589.

¹⁰ Sabin Evuțianu, *Ziarul...*, p. 71.

¹¹ ”Românul”, an. VII, nr. 17 din 16/29 noiembrie 1918, p. 1.

¹² *Ibidem*.

1938 și în "Cuvântul Satelor" din Timișoara, la 7 decembrie 1938¹³. Dacă publicarea articolului "Golgota" i-au produs bucurie și aprecieri deosebite, nu același lucru îl putem spune despre articolul "Cain"¹⁴ în care condamnă abuzurile făcute de sârbii din Banat. Articolul se încheie cu o concluzie tristă: "Pentru că, dacă frați ne-au fost sârbii până ieri, ne-a înfrățit suferința comună, azi nu mai suntem frați. Nu este frate cel ce varsă sânge nevinovat de frate, ci Cain, și scris este în cartea dreptății de veci: acum blăstămat să fii tu și izgonit din acest pământ care și-a deschis gura ca să primească sângele fratelui tău din mâna ta!"¹⁵. Anticipând o reacție potrivnică, în ajunul Crăciunului, când armata sârbă ocupă Lipova, Evuțianu își ia soția și fetița și le adăpostește la vărul său Ioan, preot în Odvos, dar comite imprudența de a se întoarce în redacția ziarului "Românul": "Imprudență. Asaltați, m-am ascuns cu Ion Clopoțel și dr. I. Iacob, colegi de redacție, într-o firidă secretă a sălii de mașini (tipografie). Adevărată minune, că am scăpat teferi (neobservați)"¹⁶.

Și pentru Evuțianu, cele trei luni de zbuclum la „Românul” vor constitui o perioadă de intense trăiri, imposibil de uitat: „Trăiam prea intens. Înfrigurarea lumii noi ce se înfiripase și svârcolirile sălbatice de ultima oră a lumii ce avea să dispară, trebuia să le frământăm și să le cristalizăm prin sufletul și condeiele noastre. Dar catedrele ne așteptau. Ca noroc, ne-a sosit un tânăr cult și vioi, sortit carierii de ziarist, dl. Ion Clopoțel. Am rămas pe lângă dânsul ca redactori – interni, subsemnatul și colegul L. Iacob”¹⁷. Aceeași stare de spirit îl va încerca pe Evuțianu și la aproape două decenii de la Marea Unire, când va evoca activitatea de la „Românul”: „Impresiile ce le aștern azi în fugă, cu ochii înrouați m-au făcut să ridic colbul de pe legătura în care îmi păstrez, numai pentru mine, seria articolelor de fond scrise în nopțile de veghe, cu avântul anilor tineri de atunci, cu dragostea cu care îmbrățișam tot ce svâcnea românește, cu nădejdea zilelor ce-au venit și cu credința în supremul ideal al generației mele, pe care l-am ajuns și îl trăiesc”¹⁸.

Evuțianu a participat la consfăturile unde s-au discutat probleme organizatorice legate de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, inclusiv cele privind transportul participanților la adunare. Pentru că numărul

---

¹³ Sabin Evuțianu, *Clipe trăite*, Ediție îngrijită de Anton Ilica, Arad, Edit. Universității „Aurel Vlaicu”, 2013, p. 67-68 (în continuare: Sabin Evuțianu, *Clipe...*).

¹⁴ "Românul", an. VII, nr. 40 din 15/28 decembrie 1918, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Sabin Evuțianu, *Clipe...*, p. 69.

¹⁷ Sabin Evuțianu, *Ziarul...*, p. 70.

¹⁸ *Ibidem*.

trenurilor era mic și multe vagoane erau degradate după patru ani de război, s-a făcut apel la delegații din localitățile mai apropiate să nu folosească transportul feroviar și să plece cu două-trei zile mai devreme. Consfăturile mai mărunte se țineau în casa lui Ștefan Cicio-Pop, iar cele mai ample, în sala de gimnastică și în sala festivă a fostei Școli civile ortodoxe române de fete.

Evuțianu pleacă împreună cu alți delegați spre Alba Iulia în 30 noiembrie, într-o zi posomorâtă, având însă în suflet „numai soare”. Pe drum află de la prietenii din Banat, care povesteau, „cu indignare, dar nu fără umor” de „peripețiile și mizeriile prin care au trecut până au reușit să se strecoare peste linia demarcațională”¹⁹. În gara Radna au fost surprinși de primii fulgi, pe care i-au considerat de bun augur și s-au întâlnit cu „cete, cete” de țărani „în straie de sărbătoare ce se întreceau în albeață cu acești fulgi tot mai deși și mai jucăuși”.

La 1 Decembrie 1918, Evuțianu s-a aflat printre cei 1228 de delegați cu drept de vot, în calitate de reprezentant al Școlii Normale din Arad și delegat al ziarului „Românul”. Măreția adunării îl va impresiona profund: „Nu cred că zorii vreunei zile să mai fi văzut atâta lume în Alba Iulia ca cea din 1 decembrie 1918, dar hotărât, niciodată nu a văzut până atunci atâta fâlfăire de tricolor românesc, niciodată n-a auzit atâta cânt și veselie, nici n-a fost martoră la atâta ordine și demnitate în scurgerea fluviilor de oameni de toate vârstele spre Câmpia lui Horia. Fluvii fără zăgazuri, suflete libere, pași siguri, frunți descrețite, senine, ochi strălucitori îndreptați spre culmile unui viitor mai fericit”²⁰.

Sabin Evuțianu a fost și un cronicar al acestor memorabile evenimente, aspect ilustrat și de articolele de mai jos.

***

Ziarul „Românul” în 1918.

Crâmpeie de amintiri²¹

de Sabin Evuțianu inspector general în inv. secundar

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 590.

²⁰ *Ibidem*, p. 591.

²¹ „Piatră de hotar”, an III, nr. 5-6 din 17 mai 1936, pp. 67-73.

Frontul puterilor centrale era în plină destrămare. Ungaria începuse la Belgrad cu generalul D'Esperay, tratativele pentru încheierea armistițiului; Germania era pe cale de a le începe cu generalul Foch²².

În timp ce în statele Europei centrale își făcea cale revoluția, adierea caldă a principiului wilsonian, de autodeterminare, dinspre apus iar dinspre răsărit înfrângerea și retragerea puhoiului german au început a limpezi în sfârșit cerul, lăsând să se strecoare primele raze ale libertății naționale.

Așa se face, că zgomotele care unora le păreau a fi trosniturile din încheieturi ale unor monarhii odinioară falnice, nouă ne păreau a fi zurutul lanțurilor descătuse și pârâitul oaselor amortite...

*

Evenimentele se succedea cu repeziciune. Nu era permis, ca ele să ne găsească nepregătiți. Comitetul executiv al partidului național român din Ardeal și Ungaria, în ședința sa din 12 octombrie 1918, la Oradea, a declarat unanim că națiunea română din Ardeal și Ungaria își reclamă dreptul ca, liberă de orice înrâurire străină, să hotărască singură de soarta sa, deci nu recunoaște îndreptățirea parlamentului ungar și a guvernului ungar să reprezinte la conferința de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal căci apărarea intereselor ei o poate încredința numai unor factori designați de propria lor adunare națională.

S-a constituit deci Consiliul Național Român reprezentând întreg neamul românesc din Ardeal și Ungaria. Sediul era la Arad, în casa veteranului luptător, regretatul Dr. Ștefan Cicio-Pop.

S-au organizat Gărzi Naționale Românești, cea dintâiu în Arad, la 1 Nov.[1918]

Era necesar să reînvie și Românul, organul partidului național român, ca organ, acum, al Consiliului Național Român.

*

Reapariția „Românului” s-a hotărât în consfătuirea de joi 7 nov. după amiazi. Redactarea am luat-o asupra-ne trei profesori, colegul Dr. T. Botiș, azi rectorul Academiei Teologice ort. române din Arad, colegul Dr. L. Iacob, azi prof. univ. la Cluj, și subsemnatul, sub direcționarea regretatului cărturar Vasile Goldiș.

---

²² Ferdinand Foch (1851-1929), mareșal francez, unul dintre principalii comandanți militar francezi din timpul Primului Război Mondial.

Subsemnatul și prietenul Dr. Botiș am plecat de-a dreptul la „palatul” *Românului*, am improvisat o „redacție”, - îmi închipui că eram foarte gravi - am pus mașinistul să un gă mașinile tipografiei, am împrumutat doi culegători și pe la ora 5 dimineața a dat Dumnezeu de a văzut lumina zilei nr. 1 anul 7 al *Românului*, cu data de vineri 26 octombrie/8 noiembrie 1918. Îl priveam cum privește părintele pe un nou născut. Era mic, avea numai patru pagini, dar spunea atât de mult: „Învieră” ca articol de fond, conținând declarația de liberă determinare a Națiunii Române prin glasul Consiliului Național, - un credeu politic al tuturor românilor „Către Națiunea Română”, - un apel al Cons. Național Român, supremul și unicul for politic al Românilor, din Ardeal și Ungaria, pentru menținerea ordinii, apărarea vieții și avutului oamenilor, „Ordinul de organizare a gărzilor naționale române”, inclusiv jurământul de credință și supunerea către Cons. [iliul] Naț.[ional] Român: „... conștiu de datorințele ce ne impun vremurile istorice de azi, jur că în toate manifestările mele voi fi credincios națiunii unitare române și nu voi ridica mâna mea asupra fraților mei, locuiesc pe orice fel de teritoriu politic...”; „Glasul Bucovinei” vestind unirea cu Patria Mamă...

Când am ajuns acasă mi-am dat abia seama, că îmi lăsasem soția pe patul suferinții, cu peste 40° febră. Se vede că febra înfrigurării acelor clipe, din zorile învierii era mai mare...

*

Am avut câteva zile libere, școalele fiind închise din cauza epidemiei de gripă spaniolă. Așa ne-am putut așterne cu răgaz la muncă, răsfoind ziarele de tot felul, pentru a rezuma tot ce era vrednic de știut despre „Războiu și pace”, despre „Destrămarea monarhiei”, „Spre o lume nouă” sau despre „Viitoarele granițe ale României”, intercalate între comunicate oficiale de ale C.N.R. și ordinele de zi ale Comandantului suprem a Gărzii Naționale române (Maiorul azi generalul î.[n] r.[ezervă] Vlad) .

Circulara P. Sf. Episcop din Caransebeș, Dr. E. Miron Cristea, azi Patriarh al românilor, dată în ziua Sf. Mucenic Dimitrie 1918, avea să rămână istorică: „Sfânta tradițiune a bisericii noastre ortodoxe răsăritene a fost în slujbele sale totdeauna cu deosebită luare aminte la autoritatea sau stăpânirea lumească. Cu atât mai vârtos trebuie să o facă aceasta biserica poporului român pusă pe temelii naționale”. Dispune deci, până la alte măsuri definitive din partea Sf. Sinod, pomenirea „înaltei Stăpâniri naționale și a marelui sfat al Națiunii Române”.

Guvernul ungar la telegrama C.N.R, că va lua deplină putere de guvernare asupra teritoriilor locuite de români în Ardeal și Ungaria, trimite la Arad pe Dl. O. Jászi, prof. de sociologie, ministrul ungar împuternicit cu rezolvarea chestiunii de naționalități. În vreme ce se urmau tratative între guvernul ungar prin Dl. O. Jászi și C.N.R, ungurii, care nu se puteau împăca cu inevitabilul, au dezlănțuit o serie de atrocități, începând cu faimosul rug de la castelul Urmánczy de la Beliș (Iosikafalva), „Românul” a deschis o rubrică de „Bașbuzucisme”. Tratativele cu Jászi au eșuat, rubrica bașbuzucismelor a crescut treptat și s-a statornicit. Redactorul lor era un tânăr modest, cu suflet ales și gingaș: Tr. P. Nicolin, trecut, după câte știu, din lumea celor vii. Nu mai e între ei nici redactorul știrilor mărunte și la zi, bunul Laurențiu Luca. Dumnezeu să le facă parte de liniște în lumea dreptilor! S-au stins fericiți, că au văzut aeeva visul, pentru care s-au frământat și au trudit și ei....

*

Trăiam prea intens. Înfrigurarea lumii noi ce se înfiripase și svârcolirile sălbatică de ultimă oră ale lumii ce avea să dispară, trebuia să le frământăm și să le cristalizăm prin sufletul și condeiele noastre. Dar catedrele ne așteptau.

Ca noroc, ne-a sosit un tânăr cult și vioiu, sortit carierei de ziarist, dl. Ion Clopoțel²³. Am rămas pe lângă dânsul, ca redactori-interni, subsemnatul și colegul L. Iacob.

Ziua o împărțeam între școală și redacție, căci pe atunci profesorii de la școlile confesionale rumânești aveam, pentru o leafă de 133 cor. 33 fil. ca suplinitori sau 166 cor, 66 fil. ca titulari, o catedră compusă din toate orele de specialitate, d.[e] e.[xemplu] subsemnatul 24 ore, în plus mai îndepliniam și alte obligații naționale-bisericești la școlile de stat (l. română sau religia pentru elevii români), iar noaptea jumătate era a redacției. Atunci scriam articolele de fond.

*

Impresiile ce le aștern azi în fugă, cu ochii înrouați m-au făcut să ridic colbul de pe legătura în care îmi păstrez, numai pentru mine, seria articolelor de fond scrise în nopțile de veghe, cu avântul anilor tineri de

---

²³ Ion Clopoțel (1892-1986), om politic, sociograf și publicist român. Redactor și director al unor ziare și reviste („Societatea de mâine”). Membru al Partidului Social Democrat și secretar general al Sindicatului presei române.

atunci, cu dragostea cu care îmbrățișăm tot ce svâcnia românește, cu nădejdea zilelor ce-au venit și cu credință în supremul ideal al generației mele, pe care l-am ajuns și îl trăiesc.

Scriam pe niste hârtii lunguețe, roșii. Împăturate frumos, dimineața le predam șefului tipografiei. În orele libere, așezându-mă la masa mea în redacție, nu odată eram întâmpinat de simpaticul șef de tipografie: „Domnule Evuțian îmi mai trebuie 3 centimetri de articol de fond!” Cu ce indignare am răspuns la primele întâmpinări de acest fel: idei și sentimente măsurate cu metrul!? Apoi, m-am învățat și, în urmă, știam să împart exact fițuicile roșii.

*

Directorul nostru, fie iertatul V. Goldiș, era de o discrețiune rară. Niciodată nu ne-a cenzurat scrisul. Poate și fiindcă ne cunoștea.

Obișnuiam să notăm cu anumite semne articolele. Mi-amintesc, între altele, de un articol „Cain”, pe care-l notasem obișnuit. Ca niciodată pân’atunci, dl. V. Goldiș a cerut să-l semnez. Am crezut multă vreme, că mi-a cerut semnătura fiindcă se referă la niște frați aliați, am aflat mai târziu că îi plăcuse mult și dorea să se știe autorul.

După un manifest în Românu, „Către popoarele lumii (Aux peuples de l’Univers)” Consiliul Național Român a convocat și pregătit, tot prin Românu, marea Adunare Națională de la Alba-Iulia pentru ziua de Duminică 18 nov (1 dec).

În vinerea de 16/29 nov. apare în Românu articolul de fond „Golgota”, reprodus în toate ziarele românești. În presara mării zile a Unirii, în Alba-Iulia, o grupă de delegați îl felicita pe dl. V. Goldiș pentru acel articol. Dânsul a venit la mine, m-a dus în fața delegaților zicând: „Acesta e autorul articolului” și m-a sărutat pe ambii obraji. A fost cea mai frumoasă recompensă, pentru tot ce sufletul meu a putut da în vremi de grele încercări și în clipe de avânt, recompensa care nu odată îmi dă și azi îndemn spre bine.

*

La Alba-Iulia, în mijlocul unui entuziasm de nedescris, apar primii soli ai armatei române: generalul Leonte, căp. Băgulescu, căp. Mărculescu și locot. Jiberiu. Noaptea, în drum spre gară, ne-a fost dat să vedem retragerea – aproape pe ascuns – a armatelor germane.

Am deschis în Românu l o rubrică despre înaintarea armatei române. Începusem să avem, de la constituirea Cons. Dirigent, și un serviciu telegrafic, al Agenției Dacia. În elanul nostru, mai ales când întârzia telegrama sau nu ne mulțumea conținutul, făceam noi pe reporterii militari. Așa s-a întâmplat că am trecut cu armata română, în știrile noastre, peste liniile demoraționale fixate temporal, atragându-ne insultele ziarelor maghiare. Aceste insulte au determinat apoi redacția să dea un aspru avertisment insultătorilor, precizând, între altele, următoarele: „Armata română vine în numele Antantei învingătoare, înaintea căreia au capitulat Puterile Centrale – și mai vine în numele drepturilor sfinte ale unui neam de 14 milioane. Orice insultă se aduce armatei române, se aduce neamului românesc, și fiecare picur de sânge ce s-ar vărsa e sânge românesc”.

Pe atunci avangarda trupelor române era abia pe la Teiuș.

*

În duminica de 17/30 dec. 1918, generalul francez de glorioasă memorie Bertholot a vizitat Aradul. Ungurii, din invidie și ură pentru intrarea în triumf românesc a generalului francez au organizat, chiar în văzul generalului, un adevărat program împotriva românilor veniți de prin împrejurimile românești, în haine de sărbătoare, sub faldurile tricolorului românesc, întru întâmpinarea la Arad a eroului deopotrivă francez și român. Drapelele românești și ale antantei au fost sfâșiate și călcate în picioare și s-au dat salve de pușcături din partea soldaților și polițiștilor unguri, s-a împușcat din case particulare, și chiar de prin instituții administrative: o mulțime de morți și răniți. Au urmat demonstrațiuni și violențe în contra instituțiilor românești, și a caselor românești. Ne găseam la Românu l, eu, colegii, Clopoțel și Iacob, pentru a prelucra materialul nr-ului de luni, când o mulțime de unguri a început să forțeze intrarea. Ne-am refugiat într-o ascunzătoare secretă a salei de mașini de unde, după percheziția câtorva și după mici devastări în materialul redacțional, am ieșit ca scoși din morminte...

Două zile „Românu l” n-a putut apărea.

Rezultatul demonstrației sângeroase a fost intrarea trupelor franceze în Arad. „Românu l” a reapărut sub paza permanentă a trupelor coloniale franceze.

*

Așa s-a încheiat la „Românul”, anul 1918. Și au urmat alte serii nesfârșite de suferințe, chiar când crezusem că ele s-au sfârșit.

„Până când, Doamne, vom mai îndura, până când mai sorbi-vom și cea din urmă picătură din paharul suferințelor amare!?”

Pleacă urechea Ta spre acest colț de țară și ne-auzi spre noi ...Căci mare este jalea și necăjită-i lumea în acest colț uitat...

Pline sunt orașele noastre, de cei ce scapă de urgie. Siliți sunt slujitorii Tăi să-și părăsească altarul, - nu sunt cruțați nici dascălii poporului Tău și prizoniți sunt toți, pe care Tu, Doamne, lumina și căldura i-ai pus să fie poporului Tău...

Deschide-le cât mai curând împărăția ce-o aștepta de veacuri.”

Izbăvirea a urmat abia în Mai 1919

Timișoara, mai 1936.

***

Golgota²⁴

Batjocoriți am fost și scuipați, defăimați și urmăriți, căci n-aveau ochi să ne vadă. Și ne-au prins și ferecat, ne-au închis și judecat, căci drept n-aveam să ne plângem. Când ceream apă, ne dădeau oțet, când ceream aer, nu ne încăpeau temnițele, iar când ceream lumină, astupau și cea din urmă ferestruie, căci cutezam să cerem. Trupurile noastre în lovituri se stingeau, să ne doară și sufletul și dacă ar fi avut putere ne-ar fi sugrumat în pântecul mamelor noastre, să nu ne mai naștem, căci pieirea ne-o voiau. Am înghițit tot amarul ce un neam pământean a fost în stare să înghită.

Mașteri²⁵ ai ținuturilor ce le locuim de când a luat ființă neamul nostru, ne-au făcut sluji și robi și veacuri de-a rândul tot noi am fost venetici și barbari. Pământurile pline de frumuseți și bogății, pe care plugul românesc le-a brăzdat întâia oară și din care brațe românești au stors întâiele comori ascunse, le-au luat și ne-au lăsat săraci și cerșetori. Și pâinea din rodul muncii noastre de la ei am mâncat-o și apa din stâncile noastre de la ei am băut-o.

De vite ne foloseau și cu biciul ne băteau iar din amarnica pâine de toate zilele tot mai trebuie să dăm parte stăpânului ce ne bătea. Și tot noi am fost cei sălbatici, urșii valahi, opincarii puturoși, căci de încercam să ne opunem, trupurile noastre mâncări erau corbilor în patru părți ale lumii. Alba

---

²⁴ „Românul”, an. VIII, nr. 17 din 16/29 noiembrie 1918, p. 1.

²⁵ Frați vitregi.

Iulia și un fluer ar ști multe spune.... Șaizeci de ani de atunci. A încetat iobăgia veche, ca pentru noi să înceapă alta din nou. Tot ce ban am avut, puținul nostru nu ei ni l-au dat. Căci ce ei ne-au dat cu o mână, cu cealaltă au luat, și rând pe rând au luat și din puținul nostru ce-l aveam, de când nu ei erau stăpîni. Ne-au luat slujbașii, mari și mici, și i-au înlocuit cu străini de sufletul nostru, – au luat comunele noastre și le-au alipit la străini, ca să n-avem oameni de-ai noștri, care să ne spună lumii dovezile – ne-au împeștriat cu străini, ca să nu zicem că pământul nostru e românesc, – orașele în care se scurg bogățiile și lumina ni le-au luat să rămânem tot cerșetori și în întuneric, – ne-au luat școale românești, unde și numai când au putut, ca să ne zică neînvățați și dobitoci, – în toate colțișoarele ne-au fericit cu școale străine și în toate școalele românești ne-au fericit cu limbă străină, s-o învețe copilașii înainte de a ști vorbi bine limba mamei lor, ca să nu zicem că limba noastră dulce e cea românească. Silitu-ne-au să ne rugăm, Ție Tată, în limba lor. S-au folosit de sărăcia noastră în care ei ne-au băgat și ținut ca să aibă în mâini pe învățătorii și preoții noștri, școala și biserica noastră, iar dacă acestea s-au împotrivit, trimis-au polițiști, care alături de jandarmii satelor să păzească „ideea de stat”.

Și-n același timp, când multele regimente românești au intrat cele dintâi în foc, când la toate fronturile fiecă loc era umezit de sânge românesc – pentru ce oare, câtă vreme regimentele curat maghiare se adăpostesc în țară, păzind satele românești? – am fost internați, maltratați, închiși luni de zile, judecați la moarte, uciși și am fost opriți de-a putea cumpăra și măcar un lot de palmă din pământul nostru. Și acum în lumea democrației? Momeli cu câteva oase de ros și sânge românesc pulverizat și o grămadă de scrum lângă limnăria din Jósikfalva²⁶...

Nesfârșite au fost suferințele noastre, Părinte al tuturor! Lung a fost drumul golgotei, căci l-am bătătorit de veacuri!

Părintele nostru! Dacă n-a putut trece de la noi acest pahar al suferințelor, ca să nu-l bem, facă-se voia Ta: Fă-ne părtași învierii de veci!

***

Alba Iulia în amintirea generației din 1918²⁷

(fragment)

---

²⁶ Se referă la localitatea Beliș din județul Cluj, unde potrivit relatărilor ziarului „Românul” din 16/29 noiembrie 1918 au fost uciși 44 de localnici, iar cea mai mare parte a cadavrelor au fost arse.

²⁷ „Mitropolia Banatului”, an. XVIII, 1968, nr. 10-12, pp. 590-593.

...Era posomorâtă ziua de 30 noiembrie când am plecat spre Alba Iulia, în sufletul tuturor era însă numai soare. Vechi și buni prieteni bănățeni ne povesteau, cu indignare dar nu fără umor, din peripețiile și mizeriile prin care au trecut până au reușit să se strecoare peste linia demarcațională. În gara Radna ne-au surprins primii fulgi pe care noi i-am considerat de bun augur. În straie de sărbătoare ce se întreceau în albeață cu acești fulgi tot mai deși și mai jucăuși, sătenii noștri, cete, cete, cu steaguri tricolore, în cântece sau în sunetele micilor fanfare, ocupau plini de voinicie și de mândrie locurile „libere”. De-a lungul traseului, patrulile de gărzi naționale salutau tricolorul românesc ce-și flutura faldurile prin geamurile deschise, sfidând vremea iernatică, urale lungi se răspândeau. Și așa, în depănări de amintiri, planuri, discuții și marșuri, trenul nostru a intrat ticsit în gara Alba Iulia, unde un pluton din legiunile venite de pe front dădea onorul în sunetul trompetelor și în puternicele urale ale celor sosiți. Cu steagurile în frunte, grupate pe localități, mulțimea pornește spre cetatea amarnicelor suferințe și a marilor nădejdi, care avea să fie, de a doua zi cetatea mântuirii și a măririi neamului nostru românesc, pentru a se contopi în oceanul de oameni ce se găsea deja aici. Desăvârșita ordine în care s-au scurs cei veniți din toate direcțiile și aceea care domnea în orașul copleșit de atâta mulțime a fost și ea o dovadă mult grăitoare a gradului de maturitate și de demnitate politică a unui popor conștient de clipele istorice pe care le trăia și de destinul de viitor pe care și-l făurea. Erau în acel ocean de oameni reprezentanți din toate straturile și din toate colțurile Transilvaniei, de la culmile carpatine până-n Dunăre, inclusiv părțile românești ale Torontalului, Bichișului, Ugocei și Maramureșul. Pe edificii fluturau steaguri românești. Petrecerea în cântec, joc și veselie, n-a conținut nici noaptea cu tot gerul ce începuse a se așterne. O „uriașă simfonie a conștiinței naționale”, o botezasem noi, cei de la redacția Românul.

În timp ce Consiliul Național Român punea la cale amănunțele ședinței de a doua zi, iar în cafeneaua orașului toată dragostea celor „de acasă” îi înconjură pe cei ce fuseseră considerați „dezertori” și „refugiați”, eu mai descifram în gândul meu și altceva din nenumăratele scrisori ce ne sosiseră la redacție, în preajma Mării Adunări de la hotarele etnice.

Nu cred că zorii vreunei zile să mai fi văzut atâta lume în Alba Iulia ca cea din 1 Decembrie 1918, dar hotărât, niciodată n-a văzut până atunci atâta fâlfăire de tricolor românesc, niciodată n-a auzit atâta cânt de veselie, nici n-a fost martoră la atâta ordine și demnitate în scurgerea fluviilor de oameni de toate vârstele spre câmpia lui Horia. Fluvii fără zăgazuri, suflete libere, pași siguri, frunți descrețite, senine, ochi strălucitori îndreptați înspre culmile unui viitor mai fericit. Vântul tăios care întetea gerul se va fi mirat

și el de nepăsarea acestui ocean de români. Nu știa că se izbise în pieptul lor, de o căldură mai puternică decât acele ca de gheață ale sale. Nici că s-ar putea explica altfel, cum o mulțime de peste o sută de mii de oameni a stăruit o întregă înaintea de masă sub cerul liber de cleștar al iernii apropiate.

Clopotele celor două Biserici românești chemau la slujba „învierii”, prea mici pentru atâta lume. Arhieriei care au pontificat, au avut inspirații fericite, de zile mari. Episcopul Miron Cristea al Caransebeșului a intercalat, în rugăciunea zisă a amvonului, cuvinte emoționante de mulțumită pentru învrednicirea acelei zile mărețe, iar locțiitorul de mitropolit al Transilvaniei, episcopul Ioan Papp de la Arad, în obișnuita încheiere a liturghiei a adăugat, cu glas înecat în plâns, fraza „și a înviat neamul românesc din Transilvania”. Clipe sublimе, în atmosfera mistică din Biserici, care au înlăcrămat pe toți cei de față și au făcut ca la sfârșitul serviciului divin, corul lui Timotei Popovici de la Sibiu să intoneze imnul Deșteaptă-te române, cântat de întreaga asistență cu brațele întinse ca pentru jurământ.

Dacă ar fi existat acum cincizeci de ani posibilitățile de difuzare ale ziarelor de astăzi (micro- și megafoane), Marea Adunare Națională și-ar fi ținut ședința în liber, cu toate asperitățile vremii. Sala cazinoului militar român abia dacă a putut cuprinde două mii, prea puțin peste numărul delegaților oficiali (1228) ai tuturor organizațiilor, instituțiilor, asociațiilor și reuniunilor, reprezentând toate păturile neamului românesc din Transilvania de ambele sexe și de toate vârstele mature aleși în adunări convocate în acest scop și trimise cu „credenționale”. Decorată cu un falnic tricolor național încadrat în cetini, având alături stindardele aliate, steagurile fraților de împreună suferință (ceh și iugoslav) și pe ale sprijinitorilor milenarelor noastre năzuinți, sala avea un aspect ieșit din comun. Podiumul, simplu dar cuprinzător, așa cum a fost întotdeauna și era în clipele acelea sufletul poporului românesc, avea să fie martorul unor scene de o duioșie fără seamăn și tribuna de unde un neam și-a lansat suprema vrere în auzul întregii lumi. Când, rând pe rând, membrii Consiliului Național Român au urcat parcă transfigurați acest podium în ovațiile celor prezenți, când arhieriei sau îmbrățișat pe acest podium semnificând prin acea îmbrățișare că de acum au să fie în primul rând români, și când au apărut în sală și reprezentanții Armatei Române în frunte cu generalul Leonte (căp. Băgulescu și Mărculescu, lt. Jileriu), un ochi n-a rămas neumezit.

Momentul era solemn. Așteptam toți, cu sufletele la gură, această clipă a răscrucii istorice.

Ștefan Cicio-Pop deschide ședința Marei Adunări Naționale cu glas asemănător tulnicului din Țara Moșilor săi, frazele sale sacadate

electrizează. După validarea mandatelor se constituie biroul cu octogenarul G. Pop de Băsești în frunte. Discursul lui Vasile Goldiș, cu care prezintă adunării proiectul de rezoluție, este magistral; urmează cel al Iuliu Maniu, prin care motivează acest proiect, al lui Iosif Jumanca, în numele Partidului Social Democrat, limpede și deosebit de impresionant și apoi cuvântarea lui Al. Vaida-Voevod. Tot în tot a fost partea culminantă a Mării Adunări care a contopit sufletele într-un vifor de urale și căreia i-a urmat votul unanim dăruit de acest suflet neamului întregit în acea clipă.

Și iarași, când Ștefan Cicio-Pop a anunțat că sunt de față reprezentanți din Țara Mamă (ale căror nume au rămas în anonim) când V. Goldiș, în moțiune a amintit pentru întâia oară cuvântul România Mare și întregă asistența a ovaționat în picioare, când același a vorbit în legătură cu revendicările noastre teritoriale din Transilvania, când reprezentantul social-democrației, cu glas ridicat a anunțat „declarăm în fața Internaționalei și în fața întregii lumi că cerem unirea tuturor românilor”, în același timp, răzbeau în sală uralele neostenite ale lumii de afară, căreia, în ger, îi țineau discursuri, în grupe, între alții, arhierii, Ștefan Cicio-Pop, Silviu Dragomir, Aurel Lazăr și alții; când președintele G. Pop de Băsești, după acceptarea cu aclamație a moțiunii și în urale care au durat minute de-a rândul, depunând pe masa biroului mandatul Consiliului Național Român care și-a împlinit misiunea, nu a mai putut continua decât cu parafrizarea exclamației din Biblie a dreptului Simion: „Acum slobozește, Doamne, pe robul Tău că văzură ochii mei mântuirea neamului meu românesc”, și când, după alegerea Marelui Sfat Național, sala întregă a intonat „Pe-al nostru steag e scris unire...”, șiroaie de lacrimi brăzdau obrajii tuturor celor prezenți, sus pe podium și jos în sală „lacrimile oratorilor în marile clipe când s-a înfăptuit crezul național al tuturor românilor și lacrimile celor de față când oratorii au atins struna ce vibra în toate sufletele, aceste lacrimi de bucurie, întâiele lacrimi de bucurie de când neamul românesc a luat ființă pe aceste plaiuri, au fost manifestarea cea mai curată a conștiinței naționale, a acelei conștiințe care a grăit întregei lumi cu putere, căci era glasul conștiinței unui neam de patruspreze milioane...”, am scris după Marea Adunare Națională în ziarul „Românul”.

Ochii și urechile celor ce au participat în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, în sală sau afară în ger, și care ne-am simțit pentru întâia dată în larg, nestingheriți, au sorbit cu nesaț fiecare scenă și fiecare vorbă din ceea ce știam că nu are să se mai repete niciodată. Această atitudine de completă dăruire fiecărei clipe a mărețului act de la Alba Iulia a imprimat adunării din sală și de pe câmpia lui Horia, seninătate, demnitate, măreție, maiestate.

Toți veniseră la Alba Iulia ca la un praznic – a și fost ca adevărat mare praznic al românilor transilvăneni – ca după aceea să se întoarcă acasă. Și toți, s-au întors într-adevăr „acasă”, căci puseseră la Alba Iulia ultima piatră unghiulară la temelia statului național român.

Ca un contrast al învierii unui popor, seara când vremea intrase în moină, am asistat la începutul retragerii jalnice dinspre răsărit a armatei lui Mackensen. Simboliza rămășița unei lumi în dispariție. Zori și amurg.

Evenimente înlănțuite de istorie și precipitate tumultos. Momente pe care le trăiești o singură dată și pe care nu le poți uita. Cele trăite de generația mea și de cele apropiate mie sunt scene de epopee națională.

Martor a două hotărâtoare momente nu numai din istoria noastră ci din a întregii omeniri, am scris despre măreția de epopee a evenimentelor de acum cincizeci de ani, cu emoția aceluiași care le-a trăit în nestăvilite iureș spre culmile tot mai înalte ale progresului, și ca omagiu adus miilor de jertfitori pentru împlinirile de la 1 Decembrie 1918.

Credențional

Subsemnatii adevărim, că
dl. prof. Sabin Eutihian este esmîș
din partea mai jos indicate i corpo-
rațiune ca delegat al ei în Marea
Adunare Națională Română ce
se va convoca în acest an și
în alte Mari Adunări Naționale
Române, cari eventual se vor mai
ține în decursul anului următor

Dat din ședința colegiului profeso-
ral ținută în Arad la ziua de 10/23
Noiembrie 1918

Pentru colegiul profesoral dela Inst. Peda-
gogic gr. or. român din Arad.

Stăvilețuș
președinte

M. Besau
notar

Vasile Goldiș - om politic european

Vasile Goldiș – European politician

*Stelian Ioan Boia, Cristian Bențe,
Universitatea de Vest “Vasile Goldiș” din Arad*

Abstract

Vasile Goldiș's activity during the period before the Great Union was extensively analyzed in numerous books and articles. The intention of this article is to present a lesser known or studied aspect of Vasile Goldiș as the intellectual and the political man in the whirl of the changes brought about by the Great Union act during the conception of the political project of Great Romania. The authors aim to treat this complex theme with sincerity and objectivity. Therefore, they tried to highlight both the ups and downs, the victories and failures, the hopes and disillusionments of Vasile Goldiș during the events following the act of 1 December 1918. What remains a historical certainty is the fact that Vasile Goldiș kept an unaltered faith in God and in the nation that he unswervingly served until the last moment of his life.

Keywords: Great Union, Romania, Vasile Goldiș, failure, success, politics.

Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 a creat un nou spațiu politic, reprezentat de statul român unitar. În noul context național au loc mutații importante în privința obiectivelor urmărite de partidele politice, preocupări de extindere a câmpului de acțiune pentru cele din Vechea Românie în provinciile unite, precum și încercări de elaborare a unei noi strategii de activitate politică în raport cu schimbările profunde intervenite pe plan geopolitic european și socio-economic național. Noua situație politică de după război a determinat noi preocupări pentru Partidul Național Român, care-și văzuse realizat idealul pentru care luptase o jumătate de veac: unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat.

Până la Unire, Partidul Național Român, principala forță politică a românilor din Transilvania, a avut un singur partener în acțiunile sale vizând

emanciparea românilor: Partidul Social Democrat din Transilvania. După 1918, Partidul Național Român se confruntă cu încercările tot mai numeroase și mai intense ale partidelor din Vechiul Regat pentru constituirea de organizații politice în județele transilvănene și câștigarea de aderenți. În noul context, Partidul Național Român se vede pus în situația de a deveni o forță politică regională (transilvăneană) în condițiile în care nu dispunea de organizații proprii în județele de peste Carpați. Se impunea astfel, ca necesitate, extinderea activității sale în Vechiul Regat dar, mai ales, definirea propriei identități în contextul României Întregite.

Imediat după Unire, Vasile Goldiș a activat în cadrul Consiliului Dirigent, dar și al unor structuri politice de la București. În vara anului 1919, Vasile Goldiș a fost prezent în viața politică a Aradului cu prilejul organizării activității Partidului Național Român în județele Arad, Bichiș și Cenad. A propus pe listele de candidați de deputați, persoane care să reprezinte cu demnitate interesele partidului în primul parlament al României Mari. În intervența sa din 31 august 1919, Vasile Goldiș se delimitează categoric de stările de lucruri din Rusia și Ungaria, ambele supuse terorii bolșevice¹. Principala sa preocupare era conturarea identității Partidului Național Român prin respingerea caracterizării de partid clerical venită din partea adversarilor politici dar, cu o anumită doză de subiectivism, el respingea și aprecierea de partid țărănesc a Partidului Național Român². Preocuparea sa de a păstra baza țărănească a Partidului Național Român s-a lovit însă de concurența Partidului Țărănesc care, sub conducerea lui Ion Mihalache și dr. Nicolae Lupu, a început să recruteze aderenți în Arad. În expunerea sa, Vasile Goldiș a făcut și o delimitare netă de Partidul Social Democrat, afirmând „fără înconjur că socialismul, în ultima lui intenție, nu este decât comunism, cu singura deosebire, spun socialiștii, care își ascund mai frumos intențiile, că la acest comunism nu se poate ajunge așa dintr-odată, ci încetul cu încetul, printr-o serie de faze de tranziție”³, enumerând aceste faze care conduc la anihilarea proprietății individuale, a muncii cinstite și a normelor de conviețuire creștină. Vasile Goldiș se delimita astfel fără echivoc de doctrinele și acțiunile comunizante ale epocii.

În 1919 Nicolae Iorga a fost deranjat de declarațiile politice făcute de Vasile Goldiș, declarații care au fost dur criticate în presa bucureșteană.

---

¹ Vasile Goldiș, *Politică și cultură (1919-1934)*, Arad, 1993, p. 9.

² *Organizarea Partidului Național Român în Arad*, în *Românul*, nr. 100, anul VIII, 1919.

³ *Ibidem*.

Nicolae Iorga a criticat gestul lui Vasile Goldiș care a vorbit de decizia „ardelenilor de a nu se alia la nici un partid di Vechiul Regat”. Această afirmație a fost făcută de Vasile Goldiș pe fondul nemulțumirilor liderilor transilvăneni față de clasa politică de la București și de modul în care era implicată diplomația românească în tratativele de pace de la Paris. Disputa între cei doi a continuat și în anii care au urmat. În 1921, Vasile Goldiș a dat un interviu celor din redacția ziarului clujean *Patria*, unde își exprima nemulțumirea față de clasa politică de la București și cerea „întărirea solidarității naționale” și a celor decise la Alba Iulia. Interviul l-a nemulțumit pe Nicolae Iorga, care a criticat dur, atât articolul lui Vasile Goldiș, cât și ziarul clujean, pe care l-a nimit „organ al sovietelor ardelenesti”, fapt ce a dus la un schimb de replici dure. Vasile Goldiș nu a răspuns public și a trimis o scrisoare lui Iorga, în care vorbește despre rolul important al Ardealului în civilizarea societății românești, subliniind că „ambitiile deșertăciunilor omenesti au încercat să falsifice această misiune istorică a Ardealului”. În ciuda măsurilor luate de clasa politică de la București, „încercarea aceasta - remarca Goldiș - nu va reuși și la această nereușită mai mult va contribui articolul D-tale. Lupta mea de doi ani de zile nu mai este zadarnică”⁴.

La Arad, colaborarea începută cu Grigore Comșa, pe care l-a cunoscut și apreciat în cadrul Consiliului Dirigent s-a intensificat, noul episcop cunoscând bine clasa politică românească și apreciindu-l pe liderul arădean pentru atitudinea sa. Cu ocazia instalării noului episcop, Vasile Goldiș a rostit un discurs în care a subliniat importanța solidarității și dreptății între toți „fiii națiunii române”, apreciind că solidaritatea este „condițiunea progresului”, în timp ce dreptatea este „condiția păcii între oameni și a ordinii în societate”⁵. Considerat în epocă atât un lider politic, cât și un om al școlii și bisericii, Vasile Goldiș a contribuit la o bună colaborare între Episcopia/episcopul Aradului, Grigore Comșa și arhiepiscopul Gurie de la Chișinău.

Vasile Goldiș a intrat în guvern ca ministru fără portofoliu alături de Ștefan Cicio-Pop și Octavian Goga în scopul de a apăra interesele Ardealului în perioada de tranziție. El a considerat că baza forței de rezistență a românilor în istoria lor deosebit de frământată au reprezentat-o latinitatea și ortodoxia. Cultura română va prospera - în concepția sa - în

---

⁴ Vasile Goldiș, *Correspondență.Scrisori trimise*, vol.I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1991, p. 147.

⁵ Biserica și școala, nr. 29-30 din 26 iunie 1925.

măsura în care vor fi cultivate valorile morale creștine care alcătuiesc fundamentul oricărei culturi autentice. Programul politic schițat de Goldiș prezintă o notă social-creștină evidentă: credința în Dumnezeu și morala creștină, munca și economia rațională, cultura și libertatea individuală. La adunarea generală a preoțimii din Arad din 2 septembrie 1919, secretarul consistorial și-a manifestat partizanatul pentru menținerea școlilor confesionale contrar curentului de statificare a învățământului⁶.

În scopul evitării caracterului regional și implicit a diminuării capacității de acțiune politică, partidele existente în România Întregită și-au pus problema fuzionării sau a înființării de organizații județene. Astfel, în jurul publicației *Renașterea română* din Sibiu condusă de arădenii Victor Hotăran, Ion Martin și Moise Rișcuția, încă din 1919 s-au făcut încercări de organizare a unui partid țărănesc. Victor Hotăran a asigurat apariția la Arad la 16 aprilie 1922 a gazetei *Glasul satelor*, care era organ al Partidului țărănesc⁷. Partidul Național Român a mai pierdut și alte forțe: gruparea bănățeană condusă de Avram Imbroane și Cassian Munteanu, care a solicitat primirea în rândurile Ligii Poporului, în care a intrat și gruparea condusă de Octavian Goga⁸. Propunerea lui Octavian Goga făcută la *Clubul ardelenilor* în 20 martie 1920, de fuziune a Partidului Național Român cu Liga Poporului, motivată de încheierea misiunii istorice a partidului Național Român odată cu făurirea Unirii, a fost respinsă de către Iuliu Maniu, Vasile Goldiș și Alexandru Vaida-Voevod⁹. Mai mult, Vasile Goldiș a apreciat ca regretabilă fuziunea din 16-17 aprilie 1920 a grupării lui Octavian Goga cu Liga Poporului, considerând-o un act periculos de fragmentare a forțelor politice ale Ardealului¹⁰.

Sciziunile din interiorul Partidului Național Român au impus ca necesitate imediată, evaluarea situației de către organizațiile județene ale partidului și stabilirea liniei de conduită a partidului de către congresul ce urma să aibă loc la 24 aprilie 1920 la Alba Iulia. Ședința de lucru a Consiliului județean al Partidului Național Român are loc la 18 aprilie 1920, lucrările fiind conduse de către Vasile Goldiș. Partidul Național Român – afirma Goldiș- nu își va înceta activitatea până la deplina „unificare sufletească” a românilor, concretizată în formarea unei mentalități care să le

---

⁶ Vasile Goldiș. *Politică și cultură...* p. 10.

⁷ *Ibidem*, p. 11.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

permită tuturor românilor să gândească la fel legile și actele politice. În stabilirea tacticii de organizare a luptei politice pentru alegerile parlamentare din mai-iunie 1920, Goldiș s-a dovedit a fi un om politic calculat, menținând lupta politică în sfera principiilor. Pentru Goldiș era greșită și inoportună etichetarea unui adversar politic ca „trădător”, căci „nu trebuie să facem pe popor să creadă că e condus de vânduți și trădători”¹¹. Față de cei care au părăsit partidul, Goldiș solicită recurgerea la convingere și argumentarea erorii făcute, respingând categoric invectivele și calomniile.

La Congresul de la Alba Iulia din 24 aprilie 1920 s-a votat o moțiune de susținere de către Partidul Național Român a partidelor din opoziție, în primul rând a Partidului Național Democrat condus de Nicolae Iorga, apoi a Partidului Țărănesc de sub conducerea lui Ion Mihalache și a partidelor democratice naționale din Basarabia și Bucovina. Goldiș a fost ales vicepreședinte al partidului alături de Ștefan Cicio-Pop și Alexandru Vaida-Voevod. În programul aprobat de congres, se cerea conducerii Partidului Național Român să acționeze pentru înființarea de organizații în județele de peste Carpați. În urma adunării de la Alba Iulia din 18 septembrie 1921, conducerea partidului s-a văzut situată pe o platformă politică apropiată de a liberalilor, ambele partide fiind interesate de retragerea de la conducerea țării a guvernului Averescu. Dar, o posibilă înțelegere Maniu-Vaida-Voevod cu I.I.C.Brătianu a determinat nemulțumiri printre fruntașii ardeleni, din care făcea parte și Vasile Goldiș, la care se adaugă Valeriu Braniște, Ion Agârbiceanu și Voicu Nițescu¹².

Analizând situația politică creată după alegerile parlamentare din vara anului 1920, Goldiș a concluzionat asupra modului în care s-a reflectat ideea susținută de el a solidarității politice a ardelenilor în activitatea de pregătire a electoratului, constatând sciziuni și deosebiri de idei. Goldiș a rămas însă consecvent necesității ca Partidul Național Român să rămână independent în acțiunile sale și să lupte „pentru mulțumirea crescândă a celor uniți”. Ideea concentrării forțelor ardelenesti în „*Blocul ardelenilor*” a fost concluzia care se desprinde din aceste articole. Goldiș credea în justiția ideii și era convins că „*Blocul ardelenesc*” ca formulă politică va fi realizat fiindcă „îl cer interesele Ardealului și îl pretinde interesul superior al țării”. La întrebarea retorică „Toți ardelenii la un loc?”, pe care și-a pus-o în articolul din *Dacia*, omul politic ardelean a încercat să argumenteze că blocul odată constituit nu reprezintă o formulă regională. Nu putem trece cu

¹¹ Românu, nr. 82, anul IX, 1920.

¹² M.Mușat, I.Ardeleanu, *Viața politică în România.1918-1921*, București, 1976, p. 127.

vedere, fără a amenda însă argumentația neconvingătoare a lui Goldiș. Acesta afirmă că: „Două țări ca Ardealul și Vechea Românie nu se pot uni în instituții de azi pe mâine, prin ordonanțe, decrete ori legi făcute la pripeală, fie oricât de documentate în teorie și patriotice sub raportul intențiilor”¹³. Se pune însă întrebarea: după Unire, Ardealul și Vechea Românie erau două țări deosebite, entități politice deosebite, căci entități etnice deosebite nu erau? Contemporanii săi erau de acord cu ideea că „desăvârșirea unirii fără ardeleni e imposibilă”. Prezența miniștrilor ardeleni în guvernele de la București și a guvernului Vaida-Voevod a însemnat prezență ardelenescă în administrația României Mari. Goldiș vorbește de nemulțumirea ardelenilor, care era inerentă, mai ales sub aspect mental, dar numeroase forțe politice românești din Ardeal stabiliseră legături organice cu partidele din Vechiul Regat. Goldiș cerea ruperea acestor legături, dar un astfel de demers însemna o reîntoarcere de la drumul deschis la Alba Iulia și, mai mult, o imposibilitate istorică în condițiile în care glasul lui Goldiș era tot mai mult izolat.

Teza „Blocului ardelenesc” a fost expusă la Sibiu în aprilie 1921. În virtutea ideii de solidarizare a energiilor ardelenesti pentru consolidarea Unirii, Goldiș solicita partidelor politice din România să-și îndrume aderenții din Ardeal spre această orientare. La Alba Iulia „românimea a făcut un bloc” și Goldiș cerea în 1921 tuturor forțelor politice din Ardeal să constituie un bloc condus de către un comitet, care să arunce în lupta politică întreaga forță a Transilvaniei. După Unire, constata Goldiș, unele „partide politice din Vechiul Regat au pornit vânatoare după partizani și au lezat astfel unitatea Partidului național”¹⁴. Integrarea într-o singură formulă politică a forțelor politice din Transilvania, echivala în realitate cu o grupare regională. Formula lui Goldiș însemna chiar, mai mult decât regionalism, însemna idealism politic prin subestimarea diversității orientărilor doctrinare și a intereselor pe care ele le reprezintă în plan politic. Ideea *Blocului ardelenesc* a condus la erodarea autorității politice a lui Vasile Goldiș, reflectată și în dificultățile de editare a ziarului *Românul*. Din cauza problemelor financiare, ziarul și-a informat cititorii la 28 mai 1921 că „se vede nevoit să-și suspende apariția pentru un anumit timp”¹⁵. Ziarul a

---

¹³ Vasile Goldiș. *Politică și cultură.....*, p. 13.

¹⁴ Vasile Goldiș, *Blocul ardelenesc*, în *Românul*, nr. 88, anul X, 1921.

¹⁵ Cf. Vasile Goldiș. *Politică și cultură.....*, p. 14.

reapărut la 23 februarie 1922 pentru o scurtă perioadă de timp, la 22 martie 1922 apărând ultimul număr al ziarului ¹⁶.

La jumătatea lunii ianuarie 1922, după o scurtă guvernare, Take Ionescu demisionează, iar I.I.C.Brătianu este însărcinat cu formarea noului guvern. Alegerile parlamentare au fost stabilite pentru luna martie. După formarea guvernului au loc încercări de fuzionare a liberalilor cu naționalii din Ardeal. Din partea Partidului Național Român, susțineau fuzionarea Vasile Goldiș, Ștefan Cicio - Pop, Mihai Popovici, Alexandru Lapedatu și Sever Dan, secretarul general al partidului. Alexandru Vaida – Voevod era ostil fuzionării, iar Iuliu Maniu nu s-a pronunțat ferm, optând pentru o conduită de amânare. O nouă încercare a lui I.I.C. Brătianu de reluare a tratativelor a eșuat. La liberali, Al. Constantinescu susținea ideea acceptării unor concesiuni naționalilor, pentru a se realiza fuziunea. Vintilă Brătianu milita pentru un statut de egalitate al celor două partide. Încercările de fuzionare cu liberalii au eșuat. Pentru a recruta aderenți în Transilvania, liberalii au recurs la crearea de instituții bancare în Transilvania, subordonate Băncii Românești. Ei au reușit să atragă unele elemente valoroase, ca de exemplu, Aurel Cosma la Timișoara și Nicolae Zigre la Oradea. La Arad, Arthur Văitoianu a fost, până la 15 noiembrie 1928, primul reprezentant al conducerii centrale¹⁷.

Vasile Goldiș a urmărit să intensifice relațiile sale cu cercurile politice și cu presa din capitala țării pentru a i se face cunoscute opiniile. Ziarele *Dacia*, *Izbânda* și *Dimineața* i-au publicat articole și interviuri. Vasile Goldiș era consecvent ideii de respingere a fuziunii Partidului Național Român cu Partidul Țărănesc condus de I.Mihalache. La 15 iunie 1922, reprezentanții Partidului Țărănesc organizează o întâlnire la Cluj cu Iuliu Maniu, în cadrul căreia au decis să acționeze pentru „strângerea la un loc a tuturor puterilor opoziției”. Gazeta arădeană *Glasul satelor* a luat o poziție critică față de Vasile Goldiș pentru intenția sa de a considera Partidul Național Român ca fiind singura forță politică din Transilvania¹⁸.

Fuzionarea celor două partide a rămas subiect de dezbatere în continuare. La 24 noiembrie 1923, Congresul extraordinar al Partidului Țărănesc a decis să propună Partidului Național Român discutarea problemei fuziunii¹⁹. Constantin Stere, cunoscut de către Vasile Goldiș din timpul disputelor dintre „tinerii oțeliți” de la *Tribuna* și ziarul *Românul*, a

---

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 15.

¹⁸ *Ibidem*.

purtat tratative pentru fuziunea celor două partide, dar fără succes²⁰. Pe baza decalogului doctrinar pe care l-a alcătuit, Constantin Stere a continuat tratativele cu Vasile Goldiș și Iuliu Maniu²¹. Goldiș a participat la tratative doar în primele faze, care nu s-au încununat de succes. Ulterior, el a fost îndepărtat din cercul delegaților încredințați cu realizarea fuziunii, ceea ce l-a determinat să se retragă la Arad.

Încercarea lui Goldiș de realizare a fuziunii partidului său cu cel țărănesc i-a întărit convingerea că grupul de la conducerea Partidului Național Român alunecă pe panta confesionalismului, iar Iuliu Maniu împiedică fuziunea prin amânări nejustificate. Poziția critică a fruntașului politic arădean față de președintele Partidului Național s-a accentuat după fuziunea acestuia cu Partidul Național al Poporului condus de Nicolae Iorga. În jurul lui Goldiș s-a format o grupare care se îndepărta în mod vizibil de Iuliu Maniu. Într-un amplu memoriu, Goldiș reproșează conducerii partidului „incoerențele, inconsecvențele și enormele greșeli de tactică săvârșite în opoziție în cursul guvernării liberale de la 1922 până azi”²². Vasile Goldiș atribuie conducerii Partidului Național Român responsabilitatea eșecului fuziunii cu Partidul țărănesc și propune continuarea discuțiilor pe tema fuziunii celor două partide pe baza pactului celor zece puncte stabilit împreună cu C. Stere. Goldiș considera că Partidul Național Român trebuia chemat la conducerea țării după încheierea perioadei de guvernare liberală. Astfel, după demisia lui I.I.C. Brătianu și a guvernului său la 27 martie 1926, Vasile Goldiș propune în noaptea de 30 martie 1926 lui Iuliu Maniu să prezinte regelui Ferdinand o listă a noului guvern din a cărui structură să facă parte și eprezentanți ai Partidului Țărănesc, urmând ca ulterior, să se producă fuziunea. Iuliu Maniu refuză însă această propunere și din acest motiv, omul politic arădean ia decizia de a părăsi partidul cu care realizase mărețul act al Unirii²³. Partidul Național Român a primit o lovitură prin părăsirea rândurilor sale de către grupul condus de Vasile Goldiș, care, împreună cu I. Lupaș și I. Lapedatu, au ocupat portofolii ministeriale în guvernul Averescu. Vasile Goldiș și

---

¹⁹ M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, 1918-1933, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 488.

²⁰ Pentru detalii vezi Constantin Stere, *Documentări și lămuriri politice*, București, 1930.

²¹ Zigu Ornea, *Viața lui Constantin Stere*, 2, Cartea Românească, București, 1991, pp. 346-348.

²² *Memorandul d-lui Vasile Goldiș către d. Iuliu Maniu*, în *Țara noastră*, nr.3, anul II, 1925, p. 76.

²³ *Vasile Goldiș. Politică și cultură.....*, p. 16.

partizanii săi au reînființat în mai 1926 Partidul Național Român, care în martie 1927 s-a înscris în Partidul Poporului²⁴. Vasile Goldiș a propus ca Partidul Poporului să fuzioneze cu Partidul Țărănesc pentru a deveni un adversar politic al Partidului Național Liberal dar, așa cum reiese din scrisoarea adresată de către Vasile Goldiș lui Nichifor Crainic, Iuliu Maniu a blocat tratativele²⁵. După venirea la putere a guvernului Averescu, s-au intensificat tratativele dintre Partidul Național Român și Partidul Țărănesc. La 10 octombrie 1926 s-a realizat fuziunea celor două partide. Sugestia lui Nichifor Crainic ca Vasile Goldiș, alături de Ion Petrovici, să devină membri ai Partidului Național Țărănesc a fost respinsă de către omul politic arădean cu motivarea că obstacolul „de neînălțurat este guvernarea Partidului Național Țărănesc în frunte cu d. Maniu, dușmănit de Partidul Liberal, al poporului, mai apoi și de D.Iorga”²⁶.

Conflictele din interiorul partidelor, precum și cele dintre partidele politice l-au dazamăgit profund pe Vasile Goldiș, apreciind că ieșirea din acest impas se poate realiza, fie prin solidarizarea forțelor sănătoase ale națiunii „pe bază de morală și ideal în serviciul comunității”, fie printr-o dictatură limitată la „zece ani”, asigurată de un om „cu asentimentul tuturor”²⁷. Goldiș își manifesta preferințele în acest sens pentru generalul Prezan. Termenul de dictatură la Vasile Goldiș echivala cu o guvernare autoritară, rezultând în urma alegerii prin consens a persoanei care conduce guvernul și pe timp limitat, până la realizarea „primenirii politice”. Participarea la guvernarea Averescu a însemnat și începutul declinului său politic. Criza politică din martie 1926 și eforturile lui Goldiș de a i se încredința Partidului Național conducerea țării au determinat revizuirea dramatică și definitivă a relațiilor sale cu partidul din care făcea parte. Popularitatea Partidului Poporului era în scădere vizibilă, dezintegrându-se prin plecarea din rândurile sale a unor fruntași care au dat partidului o notă de distincție intelectuală : Octavian Goga, C. Garoflid, I. Lupaș, I. Petrovici și alții.

După constituirea guvernului Averescu, Vasile Goldiș, Ioan Lupaș și Ioan Lapedatu au explicat opiniei publice într-un document intitulat *Cuvânt lămuritor către românii ardeleni*, sensul gestului lor de participare

---

²⁴ *Ibidem*, p. 17.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ SJAN Arad, *Fond Vasile Goldiș*, Scrisoarea adresată lui Nichifor Crainic, Cf. *Vasile Goldiș. Politică și cultură....*, p. 17.

²⁷ *Vasile Goldiș. politică și cultură....*, p. 17.

la guvernarea Averescu – consolidarea operei de unificare sufletească a poporului român. Una din acțiunile grave de miopie politică, taxată de cei trei, a fost „ireparabila greșeală din toamna anului 1922, când conducerea partidului a împiedicat Ardealul de a participa cu tot elanul la și cu toată bucurie la încoronarea de la Alba Iulia. De la acest eveniment unic în istoria milenară a poporului nostru orice partid politic ar fi putut lipsi numai Partidul Național Român din Ardeal nu”²⁸. Actul din 1922 a constituit o eroare politică și națională și Goldiș a avut dreptate să-l considere ca atare și nu să-l aprecieze ca „o absență demonstrativă”. Semnatarii *Cuvântului lămuritor* au declarat că au făcut tot posibilul pentru chemarea la conducerea țării a partidelor național și țărănesc, dar actul reorganizării nu a mai avut loc sub conducerea lor, ci a lui Iuliu Maniu. Vasile Goldiș și Ioan Lupaș au continuat activitatea ministerială în guvernul Averescu, în timp ce I. Lapedatu a demisionat la 18 martie 1927²⁹.

Vasile Goldiș a încercat să grupeze în jurul său forțe intelectuale. La 19 aprilie 1926 are loc la Cluj o adunare a intelectualilor transilvăneni, la care au participat prieteni și simpatizanți ai săi: Silviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Victor Stanciu, Liviu Ghilezan, Aurel Esca, Constantin Stanca, Sava Golumba, Nicolae Bogdan, Aurel Ciorrea, Constantin Lacea, Lazăr Chirilă, Emil Colbazi, Sebastian Stanca, Radu Cornel. În cuvântările rostite, Silviu Dragomir și Ioan Lupaș au explicat sensul noii orientări politice a grupării conduse de Goldiș, iar adunarea a votat o moțiune de încredere în conducătorul grupării. Acțiunea de la Cluj a continuat și în Banat. Timișoara și Aradul sunt vizitate de către Grigore Trancu-Iași, ministrul muncii, cooperăției și asigurărilor sociale, care elogiază activitatea lui Goldiș. Acțiunile politice ale lui Goldiș au vizat în ultimă instanță, ca obiectiv, organizarea la Sibiu a unui congres care să aibă ca scop „refacerea cadrelor Partidului Național Român”³⁰.

În intervenția sa la Congresul de la Sibiu, Vasile Goldiș a acuzat conducerea Partidului Național Român că nu a contribuit la consolidarea unirii intrând pe panta regresului și din această cauză s-a decis să-l reînființeze. Critici la adresa conducerii partidului promovează de asemenea Ioan Lupaș. Pe lista membrilor comitetelor provizorii județene anunțată de Laurențiu Oanea, se regăsesc nume apropiate lui Vasile Goldiș: Ioan Lupaș, Ioan Lapedatu, N. Petra, Teodor Botiș, Nicolae Zigre, M. Gropșianu, Silviu

---

²⁸ *Ibidem*, p. 18.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Congresul de la Sibiu*, în *Cuvântul Ardealului*, nr. 6, anul I, 1926.

Dragomir, Aurel Ciortea, V. Onișor, Sabin Manuilă, D. Antal, L. Chirilă. În *Rezoluția congresului* se afirma că în anii care au trecut de la Unire, conducerea Partidului Național Român s-a îndepărtat de la principiile politice ale partidului și a impus în viața de stat „negația inutilă” și destructivă care a condus la destrămarea solidarității din cadrul partidului și la izolarea forțelor active. Conducerea partidului s-a pierdut în pertractări și încercări de fuziune „în care și caracterul partidului nostru a fost alterat prin abandonarea calificativului român”³¹. Congresul a condamnat atitudinile politice ale vechii conduceri și a decis „reorganizarea Partidului Național Român pe temeiurile sale istorice în scopul de a desăvârși unirea sufletească a tuturor românilor în noul lor stat național, concordând intereselor generale ale țării cu cele ale fiecărei provincii, în special cu cele ardelenesti și bănățene”³². Congresul ținut la Sibiu la 2 mai 1926 a avut ca teză principală, ieșirea partidului din pasivitate. De la Sibiu, Vasile Goldiș s-a întors cu recunoașterea sa ca șef al Partidului Național Român. La alegerile din 1926, guvernul a obținut 8 mandate de deputați din cele 9 supuse votului, iar național-țărăniștii au obținut un singur mandat, Iustin Marșieu; la senat au fost aleși toți cei trei candidați guvernamentali.

Personaj în mod incontestabil incomod, prin combativitatea sa pusă în slujba apărării unor principii, Goldiș a avut parte de numeroase atacuri calomniatoare din partea adversarilor. Pentru a-l compromite i s-au adus până și acuze privind infidelitatea sa față de Biserica ortodoxă³³. De asemenea i se reproșează afaceri frauduloase, ca ministru al Artelor Și Cultelor în guvernul Averescu și ca președinte al Astrei³⁴ ca și dezonorante manevre politice³⁵.

Un moment deosebit de controversat din activitatea lpolitică a lui Vasile Goldiș l-a constituit semnarea în 1927 a *Concordatului cu Vaticanul*. După Unire, guvernul Averescu din 1920, încercase să ducă tratative cu Sfântul Scaun în vederea stabilirii legale în noul stat român întregit, a atribuțiilor Bisericii Catolice, respectiv Greco-Catolice. Odată cu încetarea guvernării averescane, în 1921, tratativele se opresc, deoarece liberalii ajunși la putere, erau împotriva încheierii Concordatului, din motive

---

³¹ Apud Vasile Goldiș. *Politică și cultură....*, p. 19.

³² *Ibidem*.

³³ Vezi Tribuna Nouă, II, nr. 178 (19 august), 1925, p. 3; *Idem*, nr. 180 (21 august), p. 3; *Idem*, nr. 181 (22 august), p. 3.

³⁴ Voința Banatului, VII, nr. 2, 16 ianuarie 1927, p. 1.

³⁵ *Idem*, nr. 8, 20 februarie 1927, p. 1; *Idem*, VIII, nr. 26, 24 iunie 1928, p. 1.

partizane³⁶. Venit din nou la conducerea țării, Averescu îl însărcinează pe Vasile Goldiș, să poarte tratative cu Vaticanul pentru semnarea acordului, care să statueze raporturile Bisericii Catolice din România cu statul român, ca și drepturile Papei asupra credincioșilor aparținând acestei biserici³⁷. Încă de la început, omul politic ardelean a avut obiecții, nefiind de acord cu poziția Romei, susținând necesitatea recunoașterii supremației Bisericii Ortodoxe ca biserică națională și limitarea drepturilor și acțiunilor Bisericii Catolice, care până în 1918, fusese privilegiată de către statul austro-ungar, în dauna Ortodoxismului³⁸. De altfel, și anterior, Goldiș își exprimase serioase rezerve față de încheierea unui asemenea acord, urmând ca acesta să se facă după ce se stabilesc în prealabil, principiile legale de manifestare și afirmare a credinței religioase în statul român, în cadrul unei noi Constituții³⁹. Opoziția lui Goldiș a determinat amânarea semnării Concordatului mai mult de un an, omul politic arădean amenințând cu demisia din guvern⁴⁰. Este adevărat însă, că până la urmă, Goldiș va fi cel care perfecta la Roma Concordatul⁴¹. Discuțiile finale pentru semnarea Concordatului dintre Sfântul Scaun și România au început la 27 aprilie 1927. În cadrul discuțiilor au participat : Vasile Goldiș, Ministrul Cultelor și Artelor, asistat de Dimitrie C. Pennescu, reprezentantul României pe lângă Vatican și Burgongini Duca, secretar al Afacerilor Străine al Vaticanului. La 10 mai 1927, conform instrucțiunilor primite din țară „luând în deosebită socotință și dorință exprimată a M.S.Regelui”, Vasile Goldiș, Ministrul Cultelor și Artelor a semnat Concordatul cu Vaticanul. Actul a mai fost contrasemnat de către reprezentantul Vaticanului, Piedro Gaspari⁴².

După o scurtă guvernare al lui Barbu Stirbey (4-20 iunie 1927), conducerea guvernului este încredințată lui I.I.C.Brătianu. Partidul Poporului va intra într-un vizibil declin. La alegerile din 1927 nu a obținut niciun mandat, devenind o formațiune politică măcinată de sciziuni. La alegerile din 1928, Vasile Goldiș a fost propus candidat pe lista județeană

---

³⁶ Adevărul, XXXVII, nr. 12450, 24 august 1924, p. 3.

³⁷ Patria, VII; nr. 163, 29 iulie 1926, p. 1.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Românu, X, nr. 1, 1 ianuarie 1921, p. 1; Idem, nr. 2, 2 ianuarie 1921, p. 4; *Contribuții transilvănenme la teologia ortodoxă*, Sibiu, 1988, p. 295; Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș-O viață de om așa cum a fost*, Ed.Helicon, Timișoara, 1993, p. 389.

⁴⁰ Patria, VIII; nr. 173, 11 august 1926, p. 1.

⁴¹ Dimineața, XXII; nr. 7472, 21 septembrie 1927, pp. 1-5.

⁴² Nechita Runcan, *Implicații politico-religioase ale Concordatului României cu Vaticanul*, Ed.Ex Ponto, Constanța, 2003, p. 196.

din Ilfov. La Arad, Partidul Poporului a înregistrat o scădere dramatică a popularității, neobținând nici un mandat de deputat în 1928. În schimb, Partidul Național Țărănesc a obținut la Arad 8 locuri în Cameră în 1928 și 9 în 1932⁴³. *Cuvântul Ardealului*, ziar condus de Vasile Goldiș, apare începând cu numărul 69 din 1927 cu subtitlul de „organ al Partidului Poporului”⁴⁴.

Sub raport politic, Aradul este dominat după 1928 de național-țărăniștii conduși cu înțelepciune de către Ștefan Cicio-Pop și cu tact de către Victor Hotăran. Țăranii, mulți preoți și învățători s-au îndepărtat de Vasile Goldiș. Acesta era dezgustat de pasiunile politice. Idealistul de altădată trăia acum amărăciunea strecurată în suflet de patimile politice. Pentru a putea ține legătura cu partizanii săi prin intermediul unui organ de presă, a apelat la *Voința poporului*. La 21 decembrie 1930, el a adresat o scrisoare directorului ziarului, Mihai Russu, comunicându-i decizia sa de a primi „în rândurile Partidului Poporului toate organizațiile Partidului Țărănesc de sub șefia d-lui dr. N. Lupu din orașul și județul Aradului”, încercare însă nereușită⁴⁵.

În această perioadă, Vasile Goldiș a avut un rol important pentru că a fost printre intelectualii ardeleni care a militat pentru păstrarea caracterului confesional al școlilor. În 1929 era nemulțumit de măsurile luate de clasa politică de la București în problema reorganizării învățământului, considerând că prin desființarea școlilor confesionale se aduc mari pierderi bisericii din Transilvania și Banat, unde „biserica ortodoxă se confundă cu istoria și însăși ființa poporului român”⁴⁶. Vasile Goldiș considera – desigur neracordat încă pe deplin în trendul evenimentelor care au urmat războiului – că prin transformarea școlilor confesionale în școli de stat se pierde o parte din tradiție și prin aceasta a identității românilor din Transilvania, care după realizarea Marii Uniri ajung să fie „sărăciți, pentru că nu se mai practică o educație religioasă bazată pe respectarea normelor morale, fără de care „idealul oricărei comunități umane se ofilește, se distruge”⁴⁷. Dezamăgit de măsurile luate de politicienii de la București, Vasile Goldiș aduce un elogiu școlii confesionale, pe care o consideră superioară celei de stat, apreciind că

⁴³ Vasile Goldiș, *Politică și cultură....*, p. 20.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 20-21.

⁴⁶ Cornel Clepe, *Vasile Goldiș, secretar consistorial*, în vol. *Aradul și Marea Unire din 1918* (coord. Marius Grec, Stelean-Ioan Boia), Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2008, p. 89.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 90.

prin desființarea școlilor confesionale poporul român a fost „sărăcit de cea mai puternică armă de afirmare proprie în concurența neamurilor”⁴⁸. În 1930, Vasile Goldiș organizează marele Congres cultural, primul parlament cultural, cum îl numea „pentru solidaritatea sufletească și îndrumarea poporului român spre nobilul ideal al chemării sale istorice”.

În ultimii ani ai vieții, Goldiș trăiește dezamăgirea pasiunii politice și bucuria marilor realizări culturale. După constituirea Partidului Național Agrar în aprilie 1932 sub conducerea lui Octavian Goga, Vasile Goldiș s-a orientat în această direcție politică. La alegerile din decembrie 1933 a fost primul candidat pentru Cameră pe lista agrarienilor din Arad și de asemenea primul pe lista pentru Senat la Timiș, dar nu a fost ales în nici un județ. După ce la începutul lui octombrie 1932 s-a retras și de la conducerea *Astrei*, și-a restrâns și activitatea culturală. În ultimii ani, așa cum declara într-o scrisoare adresată lui Ion Clopoțel la 7 ianuarie 1934, nu se mai considera a fi în rândurile combatanților cu fapta. El „rămăsese numai cu amintirea trecutului și cu bucuria muncii celor noi”⁴⁹. În 10 februarie 1934, Vasile Goldiș a trecut în eternitate.

Vasile Goldiș a traversat noua epocă deschisă de sfârșitul Primului Război Mondial, călăuzindu-se de aceleași idei și principii ale solidarității naționale și luptei pentru ideal național care i-au ghidat glorioasa activitate antebelică. Avea dreptate Goga atunci când îl considera „un părinte al patriei”. După Marea Unire din 1918, realitățile epocii s-au schimbat. Goldiș nu le-a perceput clar și corect dinamica și datorită acestei percepții nereușite sau parțial reușite, a emis soluții discutabile sau depășite de timpul istoric. Nu a avut răbdarea adaptării partidului său la noua configurație socio-politică a României, a căutat alianțe pripite cu forțe politice care au fost depășite repede de istorie și a supraestimat teza confesionalismului în viața de partid, uzând uneori de ea ca mijloc de luptă politică. Nu a perceput corect nici capacitatea de acțiune și valoarea doctrinară a unor partide cu tradiție așa cum erau liberalii. În schimb, a perceput corect rolul „balcanismelor” din sfera politicii bucureștene. A trăit drama cărturarului angajat în politică. În anii postbelici, omul politic Goldiș a fost depășit de cărturarul cu un predominant rol integrator și constructiv în cultura timpului său. Până la Marea Unire, Vasile Goldiș s-a afirmat ca o personalitate constructivă în lupta de emancipare națională a românilor. După Unire, s-a

---

⁴⁸ Vasile Goldiș. *Studii și documente*, vol.II, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2015, p. 52.

⁴⁹ Vasile Goldiș. *Politică și cultură.....*, p. 21.

afirmat tot mai puternic ca un gânditor creștin-democrat, care a așezat la baza proceselor de transformare socială virtuțile creștine.

Vasile Goldiș a rămas în istoria neamului ca un om politic care a acționat în consonanță cu evenimentele timpului în care a trăit, ca un ziarist cu aplomb, om de cultură rafinat și profund, orator cu talent, profesor cu vocație. Omul politic cu o moralitate ireproșabilă, membru în conducerea Partidului Național Român, credincios idealului național, susținător al cauzei românilor în Parlamentul de la Budapesta, făuritor alături de ceilalți arădeni al marelui act de naștere al României Mari de la 1918. Interesul pentru politică, până la 1918 și după 1918, gândirea profundă și atașamentul pasional pentru scopurile acțiunilor întreprinse i-au consolidat un veritabil sentiment patriotic, naționalist, dar în același timp de vizionar european.

Bibliografie

SURSE PRIMARE

1. Adevărul, 1924.
2. Biserica și școala, 1925.
3. Cuvântul Ardealului, 1926.
4. Dimineața, 1927.
5. Patria, 1926.
6. Românul, 1919, 1920, 1921.
7. Tribuna Nouă, 1925.
8. Țara noastră, 1925.
9. Voința Banatului, 1927.

CĂRȚI DE SPECIALITATE

1. *** Vasile Goldiș, *Politică și cultură (1919-1934)*, Arad, 1993.
2. *** Vasile Goldiș. *Studii și documente*, vol.II, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2015.
3. Goldiș, Vasile, *Correspondență. Scrisori trimise*, vol.I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1991;
4. Mușat, M.; Ardeleanu, I., *România după Marea Unire*, vol.II, partea I, 1918-1933, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986
5. Mușat, M.; Ardeleanu, I., *Viața politică în România.1918-1921*, București, 1976.
6. Ornea, Zigu, *Viața lui Constantin Stere*, 2, Cartea Românească, București, 1991.
7. Runcan, Nechita, *Implicații politico-religioase ale Concordatului României cu Vaticanul*, Ed.Ex Ponto, Constanța, 2003.

8. Stere, Constantin, *Documentări și lămuriri politice*, București, 1930.
9. Șora, Gheorghe, *Vasile Goldiș-O viață de om așa cum a fost*, Ed.Helicon, Timișoara, 1993.

ARTICOLE

1. Clepe, Cornel, *Vasile Goldiș, secretar consistorial*, în vol. *Aradul și Marea Unire din 1918* (coord. Marius Grec, Stelean-Ioan Boia), Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2008.

**Rolul preoților români în consolidarea Marii Uniri
Studiu de caz: Preotul Teofan Herbei din Parohia Traian
Ineu**

**The Role of the Romanian Priests to the Consolidation of the
Great Union. Case study: Priest Teofan Herbei from Ineu's
Traian Parish**

*Marius Răzvan Meszar,
Colectivul Mongrofic Județean Arad*

Abstract

The Romanian priests contributed to the consolidation of the Great Union through their missionary-pastoral activity, as well as by their active involvement in the social-economic life of the Orthodox parishes. Such is the case of the priest Teofan Herbei, whose name is related to the founding of the Orthodox parish of the Ineu's Traian Colony. The present study evokes the priest's contribution for consolidating the 1918 Act. The church and the school of the Traian Colony were built due the direct involvement of Priest Teofan Herbei, and thus a new Romanian community begun its existence at the western border of Romania.

Keywords: Great Union, priest Traian Herbei, colony, parish, missionary activity.

Este bine cunoscut faptul că preoții au avut un loc hotărâtor în realizarea Marii Uniri. Prin apelul neconținut la unire, prin activitatea misionar-pastorală, prin contribuția la iluminarea locuitorilor de la sate, preoții români s-au remarcat ca un pilon fundamental pe temelia căruia s-a zidit Actul de la 1918, „să ne iubim ca frați și să nu urâm pe cei ce ne-au împilat până acum, căci și ei au contribuit – indirect și involuntar la sărbătoarea de acum, când au nesocotit etern, adevăratele cuvinte ale

scripturii, „Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă”¹. Pe de altă parte, Aradul devine în anul 1918 capitala politică și spirituală a Unirii tuturor românilor din Imperiul Austro-Ungar cu România „pe lângă faptul că orașul de pe Mureș devine capitala politică a românilor din imperiu, în toamna anului 1918 Aradul va deveni și capitala spiritualității ortodoxe din Transilvania, când la data de 14 octombrie trece la cele veșnice Mitropolitul Vasile Mangra al Ardealului (1916-1918), iar sedisvacanța, până la alegerea unui nou mitropolit, avea să fie ținută de episcopul Ioan Ignatie Papp².

În acest context s-a remarcat figura preotului Teofan Herbei, luptător pentru apărarea moștenirii lăsate de Marea Unire. El este primul preot al Coloniei Traian – Ineu, cel care a contribuit la consolidarea Marii Uniri prin activitatea sa legată de înființarea Coloniei Traian, situată lângă comuna Ineu. De numele preotului Teofan Herbei se leagă începuturile vieții bisericești în Colonia Traian Ineu. El a păstorit parohia Traian între anii 1929 – 1939, o decadă plină de realizări spirituale și materiale, dar și o perioadă încercată de criza economică dintre anii 1929 – 1933, precum și de zorii întunecați ai celui de-al doilea război mondial. Teofan Herbei face parte dintr-o galerie selectă de „preoți de parohie, care s-au remarcat prin activitatea lor omiletică și prin volumele de predici pe care le-au publicat: Dr. Ștefan Cioroianu, protopop în Comloșu Mare și Victor Aga din Chișoda – Timiș (ambii până în 1940 în eparhia Aradului), Dr. Ilarion Felea, caius Turicu, Florea Codreanu, Gheorghe Perva, Petru Bogdan, Demian Tudor, Teofan Herbei și mulți alții. Toți aceștia, la care se mai adaugă și alții pe care spațiul nu ne permite să-i consemnăm s-au remarcat și printr-o colaborare statornică la buletinul eparhial “Biserica și Școala” (până în 1948), ca și la gazetele religioase pentru popor “Glasul Domnului” (1928 – 1931), “Calea mântuirii” (1935 și 1942 – 1947) sau la revista “Catehetul” a studenților teologi (1940 – 1942). O serie de broșuri de popularizare a învățaturii creștine au apărut în colecția numită “Biblioteca creștinului ortodox”. Așadar, putem afirma că în perioada interbelică și chiar în anii

---

¹ *Românul* (Arad), anul VII, nr. 27, 29 noiembrie / 12 decembrie 1918, p. 3. Vezi și Maria Alexandra Pantea „Activitatea culturală a preoților și învățătorilor în satele din Câmpia Aradului, în secolul al XIX-lea”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat – Crișana*, vol. XII, Arad, Vasile Goldiș University Press, 2017, p. 279-286.

² Paul Krizner, “Episcopia Aradului și rolul acesteia la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat – Crișana*, vol. XIII, Arad, Vasile Goldiș University Press, 2018, p. 333.

celui de-al doilea război mondial, la centrul eparhial Arad s-a desfășurat o remarcabilă activitate pastoral – misionară și cultural – editorial”³.

În anul 1929 s-a înființat Parohia Traian, iar în 5 mai același an a avut loc prima ședință a Consiliului Parohial. Parohia a fost recunoscută de către Ministerul Cultelor prin ordinul 31004/1929⁴. Primul preot al Parohiei Traian, hirotonisit la 11 iunie 1929, a fost Teofan Herbei. Până la construirea actualei biserici, slujbele religioase s-au oficiat într-o capelă sfințită în casa lui Nicolae Tașcă, colonist venit din Pecica.

Într-un articol publicat în Revista Bisericească și Culturală “Biserica și Școala”, se prezintă vizita episcopului Grigorie în colonia Traian – Ineu. Însoțit de consilierul său M. Păcățian și diaconul M. Măcinic, episcopul ajunge în 20 Septembrie 1930 la Ineu, unde este primit de protopopul Mihai Cosma, prim-pretorul Aurel Oanea și preotul Constantin Feier. De aici, periplul canonic continua la Răpsig, Aldești, Hodiș, iar la întoarcere, ajunge și în colonia Traian – Ineu. “La Ineu-Colonie așteaptă aproape toți credincioșii în frunte cu preotul Teofan Herbei și primarul Valea Nicolae. În lipsă de biserică s-a improvizat în liber un altar în care P. Sf. Sa (Prea Sfinția Sa –n.n) oficiază un scurt serviciu religios. Preotul Teofan Herbei, în raportul său despre situația parohiei, arată că în Ineu-Colonie sunt 680 suflete. Parohia a fost înființată în anul 1929 din 188 coloniști și 26 familii din Ineu. Deși Colonia Ineu este cea mai mare din întreg Ardealul – nici până astăzi nu-și are suprafețele de pământ pentru satisfacerea intereselor obștești ca cimitir, biserică, preot, cantor, școala, etc. Cere intervenția binevoitoare a Prea Sf. Sale ca parohia să se poată consolida. Prea Sf. Sa ține o frumoasă și instructivă predică despre datoria omului de a se îngriji de suflet, care este cea mai prețioasă comoară a omului. Cuvintele Prea Sf. Sale au căzut ca o rouă binefăcătoare pe sufletele credincioșilor”⁵. De la Ineu Colonie, episcopul a plecat mai departe, la Șicula și Gurba.

---

³ Mircea Păcurariu, „Cuvânt rostit la primirea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității de Vest Vasile Goldiș din Arad, 12 mai 2006”, în *Studii de știință și cultură*, (Arad), anul II, 2006, nr. 2 (5), p. 31.

⁴ Ioan Leucuța, Doina Chiș, *Pagini ineuane*, Oradea, Editura Grafnet, 2007, p. 112.

⁵ *Biserica și Școala*, (Arad), anul LIV, 1930, nr. 41, 12 Octombrie, p. 9-10, articolul „Vizită canonică la comunele bisericesti Hodiș, Răpsig, Ineu – Colonie, Gurba – Colonie și Șicula”.

Articol extras din revista *Biserica și Școala*, (Arad), anul LIV, 1930, nr. 41, 12 Octombrie, p. 9-10, articolul „Vizită canonică la comunele bisericesti Hodiș, Răpsig, Ineu – Colonie, Gurba – Colonie și Șicula”.

Articolul descrie raportul prezentat de catre preotul Teofan Herbei privind situația coloniei Traian – Ineu.

La Ineu-Colonie aşteaptă aproape toți enoriașii, în frunte cu preotul Teofan Herbei și primarul Valea Nicolae.

În lipsa de biserică, s'a improvisat în liber un altar, în care P. Sf. Sa oficiază un scurt serviciu religios.

Preotul Teofan Herbei, în raportul său despre situația parohiei, arată că în Ineu-Colonie sunt 680 suflete. Parohia sa înființat în anul 1929 din 188 coloniști și 26 familii din Ineu. Deși Colonia-Ineu este cea mai mare din întreg Ardealul, — nici până astăzi nu-și are suprafețele de pământ pentru satisfacerea intereselor obștești ca: cimitir, biserică, preot, cantor, școala etc. Cere intervenția binevoitoare a Prea Sf. Sale ca parohia să se poată consolida.

Prea Sf. Sa ține o frumoasă și instructivă predică despre datoria omului de a se îngriji de suflet, care este cea mai prețioasă comoară a omului. Cuvintele Prea Sf. Sale au căzut ca o rouă binefăcătoare pe sufletele credincioșilor...

În acest articol inedit, putem observa starea de fapt a Coloniei Traian Ineu în anul 1930. Este vorba despre o colonie mare, populată „cea mai mare din întreg Ardealul”, cum afirma preotul Teofan Herbei. Colonia nu avea încă ridicată o biserică iar lucrările Reformei agrare încă nu erau finalizate, fiind necesare suprafețe de teren pentru instituții, precum Școala și Biserica. Totodată, aflăm că în centrul de colonizare s-au mutat și 26 de familii din Ineu, integrându-se printre ceilalți 188 de coloniști. Raportul preotului Teofan Herbei prezentat episcopului, reface imaginea Coloniei Traian Ineu de la începuturile sale.

La 3 decembrie 1933, a fost sfințită Biserica Ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, planurile de construcție și construcția propriu-zisă fiind executate de inginerul Elsinger Wilmos din Ineu. Biserica a fost construită prin contribuțiile coloniștilor, dar și prin ajutorul material oferit de către Episcopia Aradului și a Prefecturii Arad⁶.

Preotul Teofan Herbei a fost președintele Societății „Sfântul Gheorghe” a „tinerimii studioase din localitate”. În această calitate, preotul s-a implicat active în organizarea unor serbări populare „cu scopul de a deștepta în marele public sentimentul datoriei ce trebuie să existe în fața

⁶ Ioan Leucuța, Doina Chiș, *op. cit.*, p. 63.

eroilor pentru reîntregirea neamului”. Fondurile strânse în urma diferitelor serbări populare erau donate Biroului Județean a Societății IOV (Invalizi, Orfani și Văduve de război – n.n.)⁷.

Inclinația preotului către literatură dar și plăcerea de a scrie poeme și poezii sunt dovedite de numeroasele versuri compuse cu diferite ocazii. Un exemplu în acest sens este poezia dedicată Prea Sfinției sale dr. Grigorie Gh. Comșa, episcopul Aradului, drept admirație pentru munca ce o îndeplinește. Reproducem mai jos aceste versuri:

„Un luptător mult așteptat, apari pentru ortodoxie!
Și-i dovedești rostul ei sfânt, croit măreț de-o veșnicie.
Aduci în suflet mântuirea, în case taina bucuriei,
Înalți un zid din vechi credinți, aici la Vestul României.

Poporul, turma credincioasă s-apropie cu umilință,
Și tot mai mulți pășesc pe drumul, conducător la biruință.
Păstor suprem, celor mai mici ești tată cu adevărat,
Părinte pentru obidiți, Stăpân de dragoste mânat.
Alergi, binevestind cuvântul și munca binecuvântată,
Cu timp și fără timp ne mângâi, Prea Sfinte, Sfinților urmând.

Adus-ai tinerimii vlagă, celor bătrâni o mângâiere,
Celor ce și-ai uitat credința le dai, iubindu-i, înfier,
Înfipt-ai semnul biruinții pe plaiuri ce le ținem sfinte,
Ai semănat Duhul credinții, prin fapte, sprijin și cuvinte.

Admiratori le ascultăm și credincioși te vom urma,
Pe Dumnezeu Cel Ceresc și Fiul Său îi vom ruga,
Neobositul Prea Sfințit Episcopul nostru Grigorie
Să ni-l trăiască șa mulți ani, a Le-nălța eternă glorie.

Pr. Teofan Herbei⁸

Preotul Teofan Herbei a fost transferat de la Parohia Traian Ineu la sfârșitul anului 1939, la Arad. În 1947 îl regăsim ca preot al Catedralei din Arad, având 17 ani vechime⁹. Apoi, în ședința Consiliului Eparhial din 25

⁷ *Biserica și Școala*, (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 2, 7 Ianuarie, p. 7, articolul „Serbare populară”.

⁸ *Idem*, anul LVIII, 1934, nr. 22, 27 Mai, p. 5, articolul „Întru mulți ani Stăpâne”.

⁹ *Idem*, anul LXXI, 1947, nr. 13, 23 Martie, p. 93.

septembrie 1947, s-a decis transferarea preotului de la Parohia Arad Calea VI Vânători, la Consiliul Eparhial¹⁰.

Astfel, în 21 Noiembrie 1939, consiliul Parohial Traian Ineu, în înțelegere cu protopopul Mihai Cosma, anunță scoaterea la concurs postul de preot al parohiei Traian Ineu. Potrivit anunțului, veniturile parohiei erau formate din:

1. Uzufuctul sesiei parohiale, 32 iugăre cadastrale, pământ arabil dat prin reforma agrară (din 1921 – n.n.);
2. Uzufuctul unui intravilan de 400 st.p.;
3. Birul îndatinat;
4. Stolele legale;
5. Dotația de la Stat.

Se preciza totodată faptul că “alesul va suporta toate impozitele după beneficiul parohial, va predica în Dumineci și Sărbători, va prevedea (va preda –n.n.) învățământul catihetic la școala primară fără nicio remunerație. Concurenții urmau să ceară aprobarea Prea Sfinției Sale Părintele Episcop Andrei, pentru a putea candida, iar cererile de concurs, însoțite de actele necesare, le vor adresa Adunării parohiale din comuna Traian (Ineu – Colonie) și le vor înainta Veneratului Consiliu Eparhial. Concurenții cu încuviințarea protopopului și cu respectarea dispozițiilor regulamentului pentru parohii, se vor prezenta în Sfânta Biserică spre a-și arăta dexteritatea în cele ritual și oratorie și pentru a face cunoștința alegătorilor (Traian, Ineu – Colonie, la 21 Noemvrie 1939. În înțelegere cu Mihai Cosma protopop”¹¹.

În 26 martie 1940 a fost confirmat ca preot al Coloniei Traian Ineu, părintele Emil Borza din Bodești¹² care va păstori colonia până în anul 1959.

● **Confirmări.** În ședința adm. bisericească a Ven. Consiliu Eparhial, ținută Marți în 26 Martie c. părintele Emil Borza din Bodești a fost confirmat de paroh al parohiei Ineu-Colonie și părintele Samuil Coman din Murani a fost confirmat ca preot ajutător cu drept de succesiune (capelan) la Jadani. Amândoi a fost aleși la numitele parohii prin concurs.

Confirmarea preotului Emil Borza în parohia Traian Ineu, publicată în revista <i>Biserica și Școala</i> , anul LXIV, 1940, nr. 14, 31 Martie, p. 114	5 Octombrie, p. 291. 7 Ianuarie, p. 16. 31 Martie, p. 114. 637
--	---

În concluzie, preotul Teofan Herbei face parte din rândul elitei spirituale și morale care a contribuit la consolidarea Marii Uniri, prin apărarea și punerea în practică a valorilor acesteia.

Biserica Ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Traian, sfințită în anul 1933. Anul sfințirii apare pe turla bisericii. Sursa: poza din arhiva personală a subsemnatului.

Relatări din memoriile clerului arădean participant la Marea Unire

Reports from the memoirs of the Arad clergy participating in the Great Union

*Maria Alexandra Pantea,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad*

Abstract

The Arad clerics played a major role during the events of the autumn of 1918 and on 1 December many were present in Alba Iulia, both as delegates and as leaders of peasant groups. All this is proof of the importance of the priests in the Romanian society in Transylvania and Banat, a society that a century ago decided by the Alba Iulia resolution the Union with Romania.

Keywords: priests, bishop, church, Alba Iulia, Union.

Un rol important în evenimentele din noiembrie 1918 l-a avut episcopul Aradului, Ioan I. Papp, cel care a rămas în istorie ca „episcopul Marii Uniri”. În acest context, atât înaltul cler, cât și preoții de rând s-au implicat în evenimentele din toamna anului 1918, contribuind la realizarea idealului național. Importanța clerului în timpul evenimentelor este o dovadă a rolului pe care l-au avut preoții în societatea românească, unde biserica s-a „identificat cu suferințele neamului românesc, preoții cu năzuințele păstoriților lor, iar clerul superior a înfățișat valorile vremii, doleanțele dreptcredincioșilor creștini”¹. Rolul important al preoților a fost recunoscut și de liderii politici, care prin decizia C.N.R.C. din 20 noiembrie 1918 a invitat clerul a participa la Marea Adunare de la Alba Iulia. În document se arată că protopopii ortodocși și greco-catolici vor fi delegați a participa la Marea Adunare Națională.

În noiembrie 1918, după moartea în condiții neelucidate a mitropolitului Vasile Mangra, episcopul Aradului a ajuns loctiitor al

---

¹ Stelean Ioan Boia, „Biserica arădeană și Marea Unire”, în *Administrație românească arădeană*, vol. III, Arad, Ed. „Vasile Goldiș” University Press, 2012, p. 165.

mitropolitului, implicându-se într-o serie de evenimente prin care a pregătit Marea Unire. Meritele sale în evenimentele din toamna anului 1918 au fost recunoscute de intelectualitatea românească din Transilvania, adunată în 1 Decembrie la Alba Iulia, ocazie cu care episcopul arădean a fost printre cei trei președinți ai Adunării. După revenirea la Arad episcopul I. I. Papp a scris o pastorală trimisă „credincioșilor săi” cu ocazia Crăciunului. În pastorală prezenta evenimentele de la Alba Iulia și vorbea de importanța unirii: „după atâtea veacuri de restriște, de asupriri, a venit vremea de a ne uni cu România, ca sub coroana ei toți românii să formăm o turmă sub unul și același păstor”². Episcopul mai amintea de pierderile suferite de societatea românească în anii războiului, dar și de „luminatul bărbat Wilson”.

În toamna anului 1918, pe lângă episcopul Aradului, un rol important l-a avut înaltul cler arădean, reprezentat de teologi ca Roman Ciorogariu, Teodor Botiș, Lazăr Iacob sau Gheorghe Ciuhandu. Sunt cei care s-au implicat în evenimente și au contribuit la realizarea Marii Unirii. Sunt cei care au lăsat importante însemnări cu caracter memorialistic.

În toamna anului 1918 Roman Ciorogariu era vicar la Oradea, fiind cel care a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia în calitate de reprezentant al Consistoriului greco-ortodox român din Oradea care era parte a episcopiei arădene. Într-o scrisoare trimisă de Vasile Goldiș, în 22 noiembrie 1918, în numele C.N.R.C., politicianul arădean îi amintește că în calitate de „președinte al Consistoriului greco-ortodox român din Oradea-Mare sunteți membru din oficiu al Adunării Naționale ce se va ține la 1 decembrie a.c. în Alba Iulia”³.

În 1 Decembrie 1918 Roman Ciorogariu era la Alba Iulia. Potrivit celor mărturisite în memoriile sale, a plecat din Arad cu un tren special „împodobit cu tricolor și tixit de imensa lume ce s-a adunat”⁴. Pentru siguranța pasagerilor trenul a fost însoțit de un pluton al Gărzilor Naționale, în frunte cu nepotul său, Eugen Ciorogariu, în timp ce „podurile și linia ferată păzită de gardele noastre”. Descriind drumul până la Alba Iulia arată că a fost unul „triumfal”, pentru că în gări lumea era adunată pentru a aduce onoruri pasagerilor. O excepție a fost în gara din Simeria, unde s-a adunat un grup de socialiști „cu teancuri de scrieri agitatorice menite pentru a turbura prin ele adunarea națională din Alba-Iulia, eventual a produce atentate”. Notează că în momentul sosirii la Alba Iulia au fost primiți cu

²*Biserica și Școală*, Arad, anul XLII, nr. 52, 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919, p. 1-2.

³ Vasile Goldiș, *Corespondență. Scrisori trimise*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 92.

⁴ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 172.

„onoruri militare date de o companie de legionari comandați de căpitanul Medrea purtând eșarfă tricoloră”, în timp ce orașul era „îmbrăcat în tricouri”. Roman Ciorogariu mai amintește că în orele care au urmat zeci de trenuri din toată Transilvania au adus mii de români, în timp ce alții au venit și pe jos sau cu căruțele, astfel încât în dimineața zilei de 1 Decembrie numărul celor adunați a depășit 100.000 de suflete.

În legătură cu activitățile desfășurate în ziua de 1 Decembrie Roman Ciorogariu se arată impresionat de „serviciul divin”, în cadrul căruia liturghia a fost făcută de episcopul Aradului, Ioan I. Papp, cel care a subliniat importanța momentului, afirmând că românii sunt martorii unui moment de înviere a neamului. După terminarea liturghiei a urmat deschiderea Marii Adunări Naționale de către George Pop de Băsești, care s-a făcut „într-o atmosferă încordată cu lacrimi în ochi”. Apoi au urmat discursurile unor personalități politice și bisericești. Se amintește de discursul lui Ștefan Cicio Pop, care a descris „suferințele neamului”, în timp ce Vasile Goldiș a citit rezoluția și „cu glas puternic ridică în fața adunării tablele legii celei noi”, apoi Iuliu Maniu, având studii de drept, a motivat cele hotărâte.

Profesorul și preotul arădean Teodor Botiș a fost martor și participant la evenimentele premergătoare Marii Uniri din toamna anului 1918. Potrivit însemnărilor sale, a făcut parte din redacția ziarului *Românul*, reînființat la Arad în noiembrie 1918, publicând mai multe articole. Prin aceste scrieri a chemat societatea românească la punerea în practică a principiului „liberei dispunerii de noi înșine, dreptul natural și indiscutabil al Consiliului nostru național de a lua în mâinile sale teritoriile locuite de românii din Transilvania și Ungaria”⁵. În 10/23 noiembrie 1918, în cadrul ședinței corpului profesoral al Institutului Pedagogic-Teologic, în prezența tuturor membrilor acestuia, Teodor Botiș a fost ales delegat al Institutului Teologic din Arad la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Potrivit protocolului ședinței, a fost „esmis” ca delegat⁶. A urmat emiterea Credenționalului de conducerea școlii arădene, acesta fiind semnat de directorul Teodor Botiș și de profesorul Silviu Bejan, în calitate de notar. În 1 decembrie 1918 a participat la Adunarea Națională. Impresionat de cele văzute, după ce s-a întors la Arad a publicat în decembrie 1918 două articole

---

⁵ Emil Botiș, „Un cronicar al evenimentelor din toamna anului 1918 – Dr. Teodor Botiș”, în *Țara Moșilor. Studii, articole și comunicări*, volum îngrijit de Romulus Felea, Abrud, f. ed., 1974, p. 94.

⁶ Doru Bogdan, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812-2012)*, Arad, Ed. Nigredo, 2012, p. 437.

în periodicul *Biserica și Școala*. Articolele nu sunt semnate de autor, dar potrivit celor mărturisite de fiul său, Emil Botiș, sunt scrise de preotul arădean. În cele două articole, „Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Proclamarea unității naționale. Un neam o țară” și „Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Proclamarea României Mari. Vorbirea P.S. Sale părintele nostru episcop Ioan pe câmpul lui Horea” autorul redă emoția trăită. Arată că face parte dintre cei „ce au avut rara fericire de a petrece înălțătoarea zi de 1 decembrie între zidurile istorice ale cetății lui Mihai Viteazul”. Consideră că la 1 decembrie 1918 a fost un „ceas de înviere al dreptății eterne”. Impresionat de cele trăite descrie atmosfera și arată că „O sută de mii de oameni adunați din toate ținuturile locuite de români într-un glas și într-o simțire spus-au lumii întregi voința lor nestrămutată de a trăi într-un sigur stat național”⁷.

În 1928 profesorul și teologul arădean, care era și președinte al despărțământului Astei arădene, a ținut la Arad o conferință dedicată împlinirii a zece ani de la realizarea Marii Uniri. În discursul său Teodor Botiș afirma că în toamna anului 1918 „poporul român a trecut cu demnitate prin acele zile periculoase de anarhie. Nu s-a pătat cu sânge, nu s-a răzburat asupra asupritorilor săi, ci și-a încheiat socotelile cu fosta stăpânire într-un mod uman, fără zguduiri și represalii”⁸.

Printre reprezentanții cercului electoral Arad îl găsim și pe profesorul și teologul Lazăr Iacob, care în toamna anului 1918 era implicat în evenimentele epocii. Potrivit celor scrise de profesorul arădean Sabin Evuțianu, în noiembrie 1918, când s-a decis reparația ziarului *Românul* ca organ oficial al C.N.R.C., s-a format o redacție din care făcea parte și profesorul Lazăr Iacob. În noiembrie 1918 era printre delegații cercului electoral Arad care urmau a se deplasa la Alba Iulia. Prezent la Alba Iulia a scris apoi articolul „Zi de sărbătoare”, care a fost publicat în paginile ziarului *Românul*. Profesorul arădean arăta că românii s-au adunat ca să „pregătească sărbătoarea cea mai mare a înnoirii și întregirii neamului românesc”. Considera că prin organizarea Adunării de la Alba Iulia românii și-au exercitat dreptul de a-și decide singuri soarta și a-și asigura singuri viitorul.

Un alt lider al bisericii arădene implicat în realizarea Marii Uniri a fost Gheorghe Ciuhandu, care era referent școlar și consilier cultural al episcopiei. În toamna anului 1918 s-a implicat în evenimentele

---

⁷ Emil Botiș, „Protopopul iconom stavrofor dr. Teodor Botiș” în *Mitropolia Banatului*, Timișoara nr. 10-12, 1973, p. 708.

⁸ Emil Botiș, „Un cronicar...”, p. 96.

premergătoare Unirii și a întocmit un „referat cu privire la unele dispoziții canonice-liturgice provizorii”⁹ și a scris *Rugăciunea de îngenunchiere*, care a fost publicată în *Biserica și Școala*, fiind apoi rostită de episcopul Miron Cristea la Alba Iulia și introdusă în toate bisericile ortodoxe din Transilvania. Gheorghe Ciuhandu a fost prezent la Alba-Iulia ca reprezentant al Consistoriului Arad. În credenționalul său se arată că este delegat la „Marea Adunare Națională Română ce se va convoca în acest an”.

Broșura tipărită de Gheorghe Ciuhandu în 1939

Sursă: Biblioteca județeană „A.D. Xenopol” Arad

Emoțiile trăite la Alba Iulia au fost prezentate în mai multe articole cu caracter memorialistic și discursuri. O parte a acestor articolele au fost adunate de autor în broșura *Alba-Iulia*, tipărită la Arad în 1939 cu scopul ca „venitul curat să fie destinat Monumentului Unirii dela Alba Iulia”. Alte

⁹ Pavel Vesa, *Protopop Gheorghe Ciuhandu*, Arad, Ed. Arhiepiscopiei, 2011, p. 68.

informații despre evenimentele din toamna anului 1918, dar și despre participarea sa la Marea Adunare Națională sunt redată în memoriile sale, unde avea să scrie: „niciodată n-am văzut scene de mai mare însuflețire românească decât atunci. În decursul Sfintei Liturghii, pontificată de episcopul Aradului, s-au cântat în loc de pricesne cântece naționale românești. Rugăciunea ce a fost citită de episcopul Miron, la sfârșitul liturghiei, provocând o cutremurare sufletească generală”. Pentru Gheorghe Ciuhandu a fost momentul cel mai fericit, pentru că era cel care „întocmiserăm și publicaserăm rugăciunea adoptată de Sinodul episcopesc și citită în toate bisericile din Mitropolia Ortodoxă a Ardealului până în primăvara anului viitor, când sinodul episcopesc arădean a emis altă pastorală pentru pomenirea regelui Ferdinand”. Teologul arădean a fost impresionat și de discursul episcopului arădean care în încheierea manifestărilor de la Alba Iulia a afirmat: „Cel ce a înviat din morți și a înviat și Neamul Românesc, Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru...”. Bun cunoscător al rolului bisericii în societatea românească, Gheorghe Ciuhandu considera că prin cele întâmplate la Alba Iulia biserica a contribuit la reînvierea națiunii române, arătând că în timpul evenimentelor din toamna anului 1918 „Biserica noastră națională prin excelență s-a alăturat curentului de reînviere românească și de statornicie a vieții românești în drepturile sale”¹⁰.

Printre reprezentanții cercului Radna apare și preotul Iancu Ștefănuț din Mândruloc. Întors de la Alba Iulia profund emoționat, nota: „numai din unitatea tuturor românilor de pretutindenea vor putea răsări aceste manifestații ale geniului nostru național care prin însușirile lor specifice românești să contribuie la progresul omenirii”¹¹.

Un rol important în timpul evenimentelor din toamna anului 1918 l-au avut și Andrei și Cornel Magieru, fii ai protopopului Butenilor Traian Iuliu Magieru. În toamna anului 1918 au participat alături de Roman Ciorogariu la ședința de constituire a Consiliului Național Român din Oradea¹². După două decenii de la Marea Unire, ajuns episcop al Aradului, Andrei Magieru avea să afirme „Adunarea națională ce s-a ținut la 1 Decembrie 1918 în Alba-Iulia înseamnă, în lumina istoriei: un jurământ și un verdict pregătit de 1000 de ani. Jurământul s-a făcut în biserică, în fața

---

¹⁰ Roman R. Ciorogariu (1852-1936). *Studii și documente*, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române Oradea, 1981, p. 129.

¹¹ Pavel Vesa, *Clerici arădeni de altădată*, Ed. Gutenberg Univers, Arad, 2008, p. 243.

¹² Pavel Berariu, *Din viața episcopului dr. Andrei Magieru al Aradului (1936-1960)*, Arad, 1997, p. 302.

lui Dumnezeu”. Mai afirmă și: „Cei ce am fost atunci de față am rețrăit în acele ceasuri toată istoria sbuciumată a neamului”¹³. În aceeași perioadă fratele său, Cornel Magieru, preot din 1917 în Cermei, s-a implicat în evenimente. În 1 Decembrie 1918 era printre preoții care au însoțit țărani în drum spre Alba Iulia. Potrivit celor scrise peste două decenii, a simțit că atunci s-au „rupt lanțurile robiei milenare”. Mai mărturisea că: „simt încă fiorul sfânt al însuflețirii ce a străbătut ființa întregă a celor 100.000 de Români adunați acolo. Nu pot uita fețele lor luminate de o tainică bucurie”¹⁴.

Potrivit celor decise de C.N.R.C., în 1 Decembrie 1918 erau la Alba Iulia atât protopopii ortodocși, cât și cei și greco-catolici. Dintre protopopii greco-catolici îl amintim pe George Maior, care la Alba Iulia a reprezentat cercul protopopesec Mureș, fiind preot paroh în Șeitin. Este cel care la 10 ani de la Marea Unire publica în revista oficială a Episcopiei Greco-Catolice de la Oradea, *Vestitorul*, un articol în care scria despre constituirea gărzii naționale în localitate, compusă din 60 de gardiști. Arăta că după formarea gărzii s-a restabilit ordinea și „comuna a fost reprezentată la Alba Iulia de o delegație de țărani în frunte cu protopopul Gheorghe Maior”¹⁵. Protopopul descria amănunțit evenimentele din decembrie 1918 - aprilie 1919, când cei reîntorși de la Alba Iulia s-au „oțelit spre o luptă sistematică sub drapel național românesc”. Arăta că, în ciuda presiunilor făcute, „poporul a rezistat ispitelor” socialiștilor, iar încercările de a-i înscrie în rândurile Partidului Socialist nu s-au concretizat, locuitorii rămânând în „cadrele consiliului național păzit de găzile naționale”, iar drapelul tricolor a fost arborat pe primărie, având inscripția: „Să trăiască Românul liber”.

Aceste relatări sunt o dovadă a rolului important al bisericii și preoțimii pentru societatea românească din vechea monarhie dualistă, care în urmă cu un secol, prin Rezoluția de la Alba Iulia, a decis Unirea cu România.

---

¹³ *Biserica și Școala*, an LXII, nr. 49-50, 4 Decembrie 1938, p. 413-415.

¹⁴ *Ibidem*, p. 416.

¹⁵ Gheorghe Maior, „Spicuri istorice dela frontiera spre Vest” în *Vestitorul*, anul IV, nr. 23, Oradea, 1928, p. 6.

Erou pentru un vis milenar

Hero for a millenary dream

*Aurel Dragoș,
Ineu, județul Arad*

Abstract

The events took place in April 1919. The mission of setting free Mureș Valley and Crișul Alb Valley was entrusted to Second Division Mountain Hunters. On the Crișul Alb Valley it operated the Fourth Brigade-Mountain Hunters part of the Second Division, under the command of Colonel Paulian Constantin.

The attack order was given for the night of 15th April 1919, on the line Hălmagiu-Vârfurile-Sebiș. The Hungarian Army had been putting up a strong fight for a few hours when it withdrew its troops in disorder. In 16th April 1919 the Fourth Brigade reached the line Buteni-Bârsa-Sebiș.

The Command Post was established in Buteni. In 19th April Colonel Paulian streaked from Buteni to Bârsa, where, at the second bridge, he was killed by a zealot of Bela Kuhn, first name-Vass (an Hungarian ethnic), resident in Sebiș.

Colonel Paulian was declared a hero and he was advanced at the rank of General post-mortem.

Keywords: Romanians, Transylvania, political and military activities.

Declarația de unire a principatului Transilvan cu Țările Române, citită de Vasile Goldiș, în fața Marii Adunări Naționale Transilvane, la Alba Iulia, în prezența a 1228 de delegați, a consfințit de jure Unirea Transilvaniei cu țara mamă, România.

De facto lucrurile au stat cu totul diferit în realitate. Comitatele din vestul Transilvaniei care au fost încopciate statului ungar, aveau administrațiile locale, de plasă și comitat, alcătuite din funcționari de etnie maghiară sau cunoscători ai limbii maghiare.

Comisiile Naționale locale Române, începând cu 2 noiembrie 1918, ca reprezentante a populației române, s-au creat și la presiunea cetățenilor români din toate localitățile, unde erau preponderenți. O lungă perioadă de

timp, administrațiile au fost duale, procesul de preluare a administrației ungare a fost greoi, cel puțin până la eliberarea întregului teritoriu al Transilvaniei.

În 31 octombrie 1918, Belá Kuhn declanșează revoluția roșie în Ungaria. Armata lui Belá Kuhn împrumutase însemnele armatei roșii de la răsărit. Politica lui a fost de răzbumare și introducerea unei stări de teamă și neliniște în rândurile populației din comitatele Arad, Bihor și chiar mai la nord.

La încheierea Războiului Mondial (I), Pacea de la Trianon (4 iunie 1920), a consfințit modificarea și implementarea autodeterminării noilor granițe, pe principiul naționalităților. Formarea statelor caracterizate prin aceeași limbă vorbită, credință, obiceiuri, a avut la bază voința populațiilor din toate teritoriile supuse unor imperii milenare, rezultând noile state pe harta Europei.

Alipirea teritoriilor locuite de români la patria mamă, o putem considera ca și o sentință istorică dată imperiului austro-ungar, împlinită de jure și de facto de însăși istoria civilizației umane.

Drepturile și continuitatea românilor în Dacia, nu au fost contestate decât de imperiul austro-ungar, prin anexarea de teritorii, contestarea existenței unei populații cu rânduiri bine așezate în aceste teritorii, sprijiniți de autori mai mult sau mai puțin contemporani ai acelor vremuri, prin lansarea de teorii dușmănoase și străine de realitățile găsite în teren.

La sfârșitul lunii noiembrie a anului 1918, batalioanele roșii a lui Belá Kuhn, care acționau în județul Arad, dispuneau de 5 trenuri blindate, dotate cu armament corespunzător și cu muniție la discreție, ce umblau pe toate liniile CFR din județ. Aceste batalioane au curmat multe vieți din rândurile populației civile, cărora le luau și avutul pe care îl găseau (79 de victime au fost identificate).

Armata Română trebuia să se organizeze pe un front larg, pentru a împinge armata ungară între granițele ce urmau a fi stabilite de Pacea de la Trianon.

Armata Română își stabilise frontul (aprilie 1919), pe linia Zam, Hălmagiu, Ciucea, până la Hust. Planul Armatei Române era de a porni ofensiva pe toată lățimea frontului. Misiunea de eliberare a județului Arad a fost încredințată Diviziei II-a Vânători de Munte. Planul Armatei era de a acționa pe două direcții:

1. Valea Mureșului până la Radna;
2. Văile Crișurilor Alb și Negru până la Sebiș.

Ordinul de atac a fost dat pentru data de 15 aprilie 1919.

Brigada IV-a Vânători de Munte care a acționat pe direcția Hălmagiu - Vârfurile - Sebiș (Valea Crișului Alb), era formată din : un batalion din Regimentul 10 Vânători, un altul din Regimentul 9 Vânători și un batalion din regimentul Horia.

Comanda Brigăzii a IV-a Vânători de Munte i-a fost încredințată colonelului Paulian Constantin. Brigada a fost sprijinită de 5 baterii tunuri de câmpie, 1 baterie obuziere și 1 secție de autotunuri.

Un adagio, Regimentul Horia a fost creația avocatului Ioan Suci, care după prezentarea raportului de organizare prezentat la Marea Adunare Națională (în 1 decembrie 1918), s-a deplasat la Brad (în 2 decembrie 1918), unde mai târziu a venit și prietenul său, ineuanul Pavel Dârlea, “un om pentru o cauză dreaptă”.

Cei doi coriferi ai Marii Uniri au înlocuit arma politică cu armele de foc. Este încă un atribut pentru cinstirea memoriei lor, la înălțimea jertfei și dragostei față de români și de pământul românesc.

În noaptea de 15 aprilie 1919 este pornită ofensiva Diviziei II-a pe toată linia. Brigada IV-a va ataca pe trei direcții:

1. Măgulicea - Vârfurile - Avram Iancu - Pleșcuța – Gurahonț;
2. Zeldiș – Gurahonț;
3. Basarabasa – Tălagiu.

Ungurii depun o dărză rezistență asaltului declanșat de trupele române, în primele ore ale bătăliei, după care se retrag în dezordine, cu pierderi mari în oameni și armament, inclusiv foarte mulți prizonieri.

Brigada IV-a ajunge în prima zi până la Gurahonț - Bonțești. A doua zi își continuă înaintarea spre comuna Buteni.

Trupele de pe Valea Mureșului ajung prin Zam, Săvârșin până la Vărădia de Mureș, iar a doua zi ating Radna.

În amonte de localitatea Buteni se află satul Kakaró (în maghiară, Căcărău în română) denumirea localității de la acea vreme. Satul a fost eliberat în seara zilei de 16 aprilie 1919, ajunul mării sărbători din săptămâna marea a patimilor. Comandamentul a lăsat în sat o grupă de soldați care să patruleze și să mențină ordinea. Se primiseră informații că prin localitate au fost persoane care s-au declarat simpatizanți ai ungarilor în discuțiile cu localnicii. În ziua de 17 aprilie 1919, zi de mare sărbătoare - Joia Mare, înaintea Sfințelor Paști, formațiile din rezerva Diviziei a II-a și cele de mentenanță au continuat afluirea spre ocupare pozițiilor pe linia Bârsa – Sebiș. În dupăamiaza acelei zile trei ostași (militari) ai grupei, sunt prinși într-o ambuscadă și omorâți. În memoria soldaților căzuți la datorie, localnicii îi vor eterniza prin ridicarea unei troițe, iar localitatea a primit

denumirea de Joia Mare. A fost durere mare de la Comandantul Brigăzii și până la ultimul ostaș.

Brigada a IV-a consolidează linia Bârsa - Sebiș, în vederea trecerii la etapa a doua, care se va desfășura pe două direcții:

1. Sebiș - Cărand - Beliu - Tinca (Crișul Negru);
2. Bârsa - Bocsig - Ineu - Chișineu Criș.

Comandantul Brigăzii își stabilește Punctul de Comandă în localitatea Buteni. S-a deplasat în mai multe rânduri pentru a inspecta și pregăti împreună cu comandanții de batalioane și Statul Major al Brigăzii, viitoarele acțiuni. S-a raportat Comandantului Diviziei a II-a Vânători Munte, starea faptică din teren și dorința militarilor de a urmări batalioanele roșii ale armatei ungare. Se aștepta ordinul Diviziei II-a de continuare a eliberării localităților de pe Valea Crișului Alb în aval.

Sâmbătă 19 aprilie 1919. comandantul Brigăzii a IV-a, colonelul Paulian Constantin se afla la P.C. din Buteni. Se primise ordinul de înaintare a formațiunilor componente ale Brigăzii, împărțite pe cele două direcții, în aceea noapte de 19 spre 20 aprilie 1919, noaptea învierii Domnului Isus Hristos.

Înainte de a descrie evenimentele din fatidica zi de 19 aprilie 1919, ne întoarcem în timp, pentru a creiona personalitatea colonelului Paulian Constantin.

S-a născut la Craiova în 22 martie 1874, județul Doljiu, fiul lui Barbu Paul și al Vasalicăi (Vasalchei), cu domiciliul în Craiova, județul Doljiu. În Foaia Matricolă numele are două vocale în plus, Paulieanu (în loc de Paulian), iar această greșeală de transcriere a numelui va persista și în filele dosarului personal de ofițer până în anul 1901¹.

Viitorul colonel al Armatei Române, se înscrie la Școala și gimnaziul de fii de Militari Craiova, la vârsta de 17 ani. În anul 1891 îl găsim ca elev clasa III-a, în 1892 elev clasa I-a, pentru ca în 1894 să absolve cursurile Școlii Militare cu gradul de sublocotenent, prin I.D. nr. 2758 din 10 iulie 1894, fiind repartizat la Regimentul 1 Artilerie².

În perioada 1894-1896 urmează cursurile Școalelor de artilerie și geniu din Craiova. Iată o caracterizare din septembrie 1896, la absolvire: „A terminat cursurile de artilerie și geniu cu o medie bună, clasat al 16-lea între ofițerii - elevi de artilerie. Corect la serviciu și conștiincios, a executat toate proiectele și lucrările de aplicațiuni. Modest și bun camarad.

---

¹ Arhivele Naționale Militare Române, Memorii personale, dosar M. B – P – 99 a ofițer Paulian Constantin, f. 2.

² *Ibidem*.

*Conduită și ținută prea bune. Semnează Comandantul Școalelor de artilerie și geniu, Locot. Colonel Asenovia*³.

Este ridicat la gradul de locotenent în 8 aprilie 1897 și transferat la Regimentul 9 artilerie. Continuă să se pregătească în specialitatea artilerie.

La inspecția pe anul 1899-1900, comandantul de regiment scrie următoarele: “Ca apreciere generală, este un oficer conștiincios căruia i se poate încredința orice sarcină și promite a deveni un bun oficer de artilerie. Comandantul Regimentului 9 artilerie, Lt. Colonel L. Drăgoescu”⁴.

La inspecția de la finele anului 1900 este notat cu următoarea caracterizare: „fiind însărcinat cu funcția de casier al regimentului, s-a achitat prea bine, și face sforțări pentru a lua parte și la instrucție cu bateria sa. Caută a-și spori cunoștințele relative la armie. Comandant Corp Artilerie, General” (ss)⁵. Tot în acest an prezintă lucrarea „Despre Massele de artilerie”⁶.

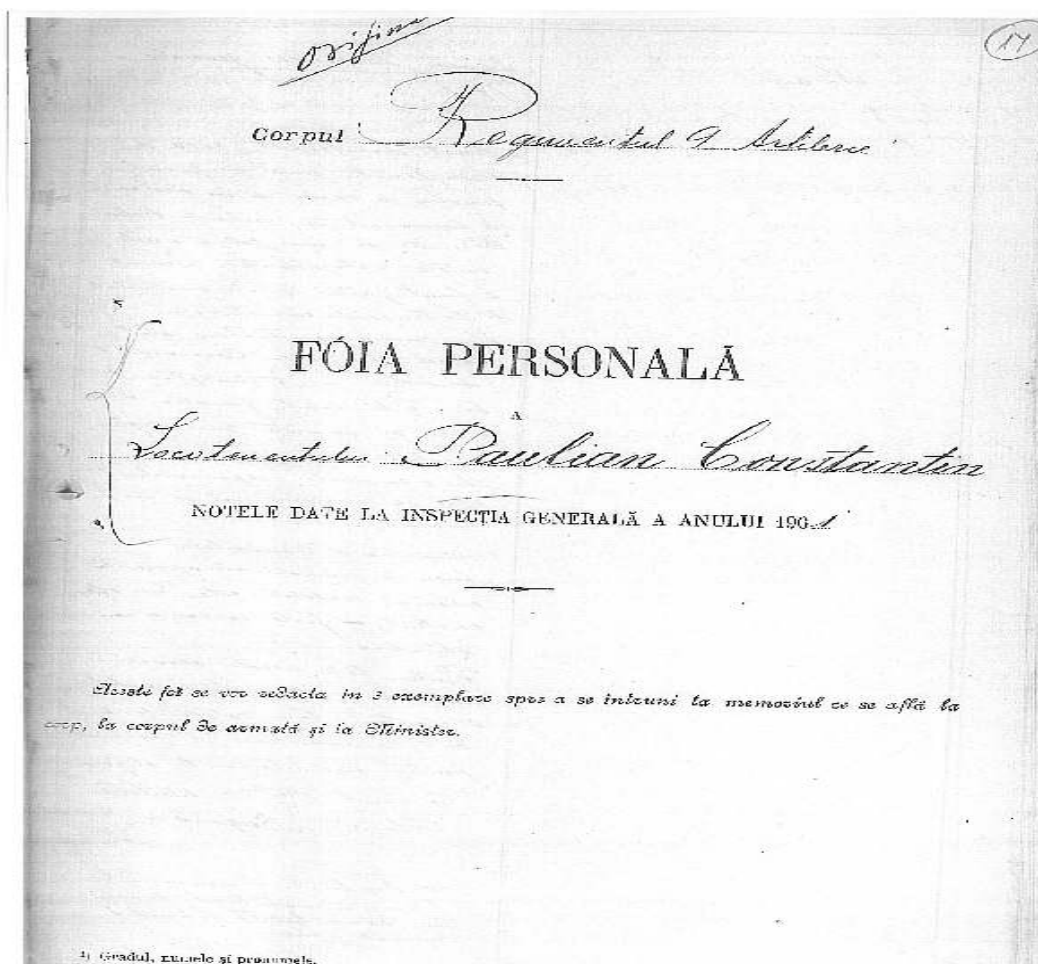
---

³ *Ibidem*, fișa 3

⁴ *Ibidem*, f. 7.

⁵ *Ibidem*, f. 9.

⁶ *Ibidem*, f. 11.

Locotenentul Paulian Constantin, în calitatea sa de comandant de secție la Bateria III-a și în același timp de casier al Regimentului 9, primește cele mai favorabile aprecieri ale activităților desfășurate, și este propus pentru înaintarea la alegere. Semnează comandantul Regimentului 9 Artilerie Colonel Drăgoescu (15 noiembrie 1901)⁷.

Din toamna anului 1901, urmează cursurile Școlii superioare de ofițeri pe care o absolvă în anul 1903. La finele anului de studiu (1902), este notat numai cu calificative de foarte bine, de către Comandantul Școlii, mai mult, primește și **funcția de repetitor și ajutor de profesor**, de care se

⁷ *Ibidem*, f. 15.

achită foarte bine. Este propus pentru înaintarea la gradul de căpitan la alegere⁸.

Fișele completate pe durata a 2 ani de școlarizare privind: Caracterul oficerului, zelul arătat, vârsta, caracter și aptitudinile oficerului, a fost notat numai cu calificative de foarte bine⁹.

La 1 aprilie 1903 este transferat din nou la Regimentul 1 Artilerie „Regele Carol I” - având gradul de locotenent. În noiembrie 1903 este avansat la gradul de căpitan și detașat la Școala superioară de oficeri, unde rămâne până la 7 aprilie 1905, când revine la Regimentul 1 „Regele Carol”, având gradul de căpitan. Curând primește o nouă însărcinare, este transferat la M. St. M. cu Ordinul M. R. nr. 3968, din 1 aprilie 1906. Și tot prin Ordin al M.R. nr. 701/1907, este numit comandant al Bat. 1 Vânători de munte cu gradul de căpitan, din cadrul Diviziei II-a Vânători de munte¹⁰.

---

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem*, f. 20, 21, 22.

¹⁰ *Ibidem*, f. 2.

COPIE DE PE FOAIA MATRICULA A D-LOR OFICERI

Numele scris cu litere baltate **Paulianu Constantin** (2)
 Numele și prenumele
 Cei din armă domiciliu la **Crăiova** în **1870** **Asaltii** **plasa** **Coala** **judetul** **Dolj**
 Născut la **Crăiova** **plasa** **Coala** **judetul** **Dolj**
 fiul lui **Spătar** **Ștefan** și al **Măscăleș**
 Starea civilă: domiciliat la **Crăiova** **plasa** **Coala** **judetul** **Dolj**
 însurat la
 atânci domiciliat la **Crăiova** **plasa** **Coala** **judetul** **Dolj**
 Venit la corp la **1891** la **Școl** **Școl** **Școl** **Școl** **Școl**

SERVICIURILE ȘI DIVERSE POZIȚII - CAMPANII

CORPURILE sau unități în care a fost activ și diviziile postilor	GRADE și funcții	DATELE anului și zilei de intrare în serviciu	CÂT A ȚINUT SERVICIUL					CAMPANII
			la activitate		la dispoziție			
			Ani	Luni	Zile	Ani	Luni	
Regimentul 1 Artilerie	Caporal	1891 april 1						
Regimentul 1 Artilerie	Caporal	1897 april 8						
Regimentul 1 Artilerie	Caporal	1901 april 1						
Regimentul 1 Artilerie	Caporal	1903 april 1						
Regimentul 1 Artilerie	Caporal	1905 april 17						Bătălie
Regimentul 1 Artilerie	Caporal	1905 Nov 1						
Regimentul 1 Artilerie	Caporal	1906 april 1						Br. M. L.
Regimentul 1 Artilerie	Caporal	1907 april 1						No 5968
Regimentul 1 Artilerie	Caporal							Com. M. Artil. Balcani
Regimentul 1 Artilerie	Caporal							Jan 1907

În cadrul Diviziei a II-a își va desăvârși specializarea în tainele armiei Vânători de Munte, coroborată cu pregătirea de artilerist, însușită pe parcursul anilor de studiu în Școlile Militare.

În 1910 este avansat la gradul de maior în urma calificativelor primite la finele fiecărui an, pentru notele de apreciere a pregătirii profesionale (regulamente, instrucție, munca cu subalternii și trupa), dar și în calitate de lector, mai apoi profesor la Școala de ofițeri Craiova.

În Balcani - 1913 - se declanșează bătălia pentru împărțirea rămășițelor Imperiului Otoman. România este chemată să medieze conflictul, din care iese șifonată.

Anii 1914-1915 sunt anii de neutralitate, chiar dacă în Europa se declanșează Războiul I Mondial. Armata Română se pregătește pentru ceea

ce va urma. La concentrările rezerviștilor organizate de Ministerul de Război, maiorul Paulian și-a adus aportul la pregătirea trupei dar și a ofițerilor din subordine pentru îmbogățirea cunoștințelor tactice și aplicarea lor în teren.

Pentru merite deosebite în pregătirea de luptă și instruire a militarilor și ofițerilor din subordine, de la Regimentul 2 Vânători de Munte, din Divizia II-a Vânători, este avansat la gradul de locotenent colonel.

În august 1916 Divizia II-a V. M. se deplasează în Moldova și ocupă aliniamentul de pe Valea Oituz, locul unde au avut loc cele mai crâncene bătălii, iar Armata Română s-a umplut de glorie.

La finele acestor bătălii Unitățile Militare n-au avut timpul necesar de odihnă și refacere. Toamna anului 1918 a fost cea mai încărcată în evenimente politice care au schimbat fața României și a Europei. Poporul român de ambele laturi ale Carpaților, credeau mai mult ca oricând, în alipirea Transilvaniei la țara mamă.

Declarația de Unire a Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918, a pus paie pe jarul guvernului ungar, condus de Bèla Kuhn, care a declanșat și a ordonat acțiuni de represiune împotriva populației române.

Divizia II-a Vânători de Munte se deplasează în martie 1919, pe linia de demarcație - la acea vreme - în Munții Zărandului și Apuseni, pentru eliberarea județului Arad, prin respingerea inamicului de pe Văile Mureșului, și a celor două Crișuri, Alb și Negru.

Brigada IV-a Vânători de Munte, care va lua cu asalt Valea Crișului Alb, l-a avut la comandă pe colonelul Paulian Constantin, avansat în grad în decembrie 1918.

Aici închidem puținele date biografice ale Colonelului Paulian, și să urmărim felul cum a reacționat populația din arealul Comunei Buteni, după asasinatul săvârșit asupra Col. Paulian Constantin.

În ziarul *Românul* (serie nouă) din decembrie 1993, Pavel Galea semnează un articol, la comemorarea a 74 de ani de la moartea col. Paulian. Autorul face o aserțiune: „Colonelul Paulian este fiul cărturarului Ștefan I. Paulian din zona Turnu Severin - Orșova”¹¹. „Foaia Matricolă a d-lor Oficeri” (copie) precizează: Paulian Constantin, s-a născut la Craiova în 22 martie 1874, cu domiciliul în Craiova, județul Doljiu. Fiul lui Barbu Paul și al Vasalichei.

Tatăl col. Paulian nu a fost cărturar, ci un angajat militar cu grade mici, întrucât Școala Militară din Craiova, avea locuri rezervate pentru fiii de

---

¹¹ O. Someșan, *„De la Bucin la Buteni”*, Editura Gutenberg, Arad, 2005, p. 206.

militari din Craiova, atât cursurile medii pentru elevi, cât și studiile de specialitate pentru ofițeri¹².

În manualul, „Geografia județului Arad” pentru clasa a II-a primară, Editura Scrinul Românesc, Craiova, 1931, se relatează evenimentele petrecute în 1919.

„În 1919, pe pământul satului nostru, s'a dat o luptă mare între armata română și armata ungurească bolșevică. În această luptă, a căzut ucis colonelul Paulian, la podul de piatră de pe șoseaua ce duce la satul Bârșa, pe când armata română urmărea în goană armata ungurească.

În amintirea acestui erou român, s'a dat numele „Paulian” satului vecin de pe dreapta Crișului Alb”¹³(Govojdia, numele anterior).

În vara anului 1941 a luat ființă Societatea de lectură „Sfântul Gheorghe” a studenților și elevilor din Buteni, sub patronajul protopopului Ștefan Lungu. În cadrul societății au funcționat formații culturale precum: o echipă de teatru, un cor condus de Teodor Mercea, formație de dansuri, o echipă de volei și una de fotbal „Studentul”. Au prezentat spectacole în localitățile: Sebiș, Buteni, Moneasa, Bocsig, Hălmagiu, urmate de baluri. “Din banii încasați a fost ridicată o troiță în memoria colonelului Constantin Paulian (general post-mortem), ucis mișelește în primăvara anului 1919 la al doilea pod pe drumul Buteni - Bârșa în locul numit “Valea Mică”, de grupul comunistului Vass (ungur din Sebiș), adept al ideologiei bolșevice a lui Bela Kuhn. La sfințirea troiței - 28 VII 1942 -, sculptată de elevul Mircea Terebențiu și amplasată pe locul unde a fost omorât colonelul, a participat tot satul în frunte cu fanfara și corul bisericii ortodoxe, slujba fiind oficiată de protopopul Ștefan Lungu, împreună cu preoții Iuliu Bodea și Ioan Cosma. Pe troiță a fost imprimat următorul text: ACEASTĂ TROIȚĂ S-A RIDICAT ÎN ZIUA DE 28 VII 1942 DE CĂTRE SOCIETATEA ORTODOXĂ SF. GHEORGHE A TINERETULUI INTELECTUAL DIN COMUNA BUTENI.

În anul 1947, la sesizarea organizației județene P. C. R., comunistul Dărău Ioan Mangli (din Buteni) a tăiat troița și a aruncat-o sub podul de la Valea Mică. Ulterior, preotul, Petru Bejan, a recuperat-o și a reînălțat-o în cimitirul ortodox, la căpătâiul celor trei ostași căzuți în seara zilei de Joia Mare a Paștelui din 1919, când a fost eliberată localitatea Cacărău (azi: Joia Mare)”¹⁴.

Societatea se autodesființează în anul 1946.

¹² Arhivele Naționale Militare Române, Memorii personale, dosar M. B – P – 99 a ofițer Paulian Constantin, f. 2.

¹³ O. Someșan, “De la Bucin la Buteni”, Editura Gutenberg, Arad, 2005, p. 439.

¹⁴ Ibidem, p. 444.

Rândurile așternute cu gânduri de respect și închinăciune la comemorarea a 99 de ani de la asasinarea generalului erou post-mortem Paulian Constantin, se vor un prinos de recunoștință și aducere aminte pentru jertfa și sângele lăsat în pământul de pe Valea Mijlocie a Crișului Alb.

Faptele de eroism ale Armatei Române la întregirea României Mari, nu pot fi trecute la index, sau doar amintite printre altele.

Primordialitatea onorurilor - în înfăptuirea Marii Uniri - trebuie aduse Armatei Române, care a lăsat jertfe mari pe câmpurile de luptă pentru eliberarea ultimului petec de pământ românesc.

Episcopul Grigore Comşa. Personalitate ecleziastică a culturii arădene în perioada interbelică

Bishop Grigore Comşa. An Ecclesiastical Personality of the Arad's Culture during the Interwar Period

*Elena Gherghinescu Ziegler,
Colectivul Monografic Judeţean Arad*

Abstract

This article aims to shed light on the life, missionary and pastoral deeds, as well as on the ecclesiastical and literary works of Grigore Comşa, during his activity as an Orthodox Bishop of Arad county, between the years 1925 and 1935. This year, 2018, as the centenary year, celebrating the Great Union of Romania from 1918, has engaged Arad too in the national effort to emphasise the importance of the Romanian values and personalities of the past. Such an important figure was Bishop Comşa, who was not only an ecclesiastical personality, but also a cultural one. He was born in the Făgăraş area, in a family that raised him according to the ancestral values of Orthodoxy. He accomplished his studies both in the country and abroad and was first a deacon at the Metropolitan Cathedral from Sibiu. Thanks to his relentless work, he was distinguished with numerous awards and he was even chosen by The Romanian Academy as a member of honour. Nevertheless, the most important event in his life was, by far, the moment when he was elected Bishop of Arad in 1925. On 12th of July 1925, he officially became Bishop, in the Cathedral of Arad. In the diocese of Arad starts, from now on, a period of progress, light and cultural and ecclesiastical uplift. Bishop Grigore Comşa collaborated with Vasile Goldiş and was one of the founders of the journal *Astra* from Sibiu, together with the Metropolitan Andrei Şaguna and the Patriarch Miron Cristea. This article also wants to illustrate some of his ecclesiastical and literary writings, such as: *Sermons for All the Sundays Over the Year and for Other Occasions* (1918), *The Priest and the Nowadays Society* (1932), *Flowers from the Garden of the Soul* (1934), *My Parents* (1934). In 1933, The Romanian Academy awarded one of his works, *The Youth of Romania*. He was also a member of the Society of the Romanian Writers. Among other

achievements, the Bishop succeeded in restoring the Hodoş – Bodrog Monastery. During his activity as a Bishop of Arad, 130 parish schools were built or bought, 41 new parishes were established, 71 churches were sanctified by him and he also made a number of 379 canonical visits in the vast Diocese of Arad. The Bishop was concerned as well with that category of disadvantaged young people, such as orphans, poor, sick or those who broke the law, doing everything he could in order to help them. In the last part of this article, it is presented how he remained in his contemporaries' memory, marking as a light the Diocese of Arad for a whole decade. For Dr. Iustin Suciu, professor at the Theological Academy of Arad, he was a person who worked and urged others to work as well. Mr. Sabin Evuţianu, head inspector of education in Timişoara, considered that Bishop Comşa was proud to have been a teacher's son and to have started his public activity as a teacher himself. For the Bishop, the church and the school could not have functioned other way than together. He succeeded in making the Orthodoxy an essential part of the Romanian nation. His model deserves our attention nowadays, a century after the Great National Union from 1918.

Keywords: Bishop, Orthodoxy, Arad, biography, legacy, personality, culture, interwar, ecclesiastical, missionary.

Istoria naţională ne dovedeşte că la noi „românii”, naţiunea şi religia au fost permanent strâns unite. Anul 2018, an ce marchează Centenarul Marii Uniri, a angrenat şi Aradul, care a avut un rol determinant în pregătirea şi realizarea Marii Uniri, în efortul naţional de a ilustra valorile şi personalităţile trecutului nostru, a acelor aspecte care reprezintă un tezaur naţional şi cultural al României. Din acest corolar face parte şi Episcopul Grigore Comşa (1925-1935), personalitate eclezastică şi culturală a României interbelice, cu o operă impresionantă prin conţinut şi extindere, prin implicaţiile pe care le-a avut în contextul primei jumătăţi a secolului al XX-lea..

1. O succintă incursiune în biografie

S-a născut în 13 mai 1889, în satul Comana de Sus (astăzi în judeţul Braşov), într-o regiune a ţării Făgăraşului marcată de o istorie zbuciumată, populată de oameni cu o evlavie deosebită faţă de Dumnezeu, caracteristică specifică oamenilor de la munte, deschişi permanent spre înălţimi. Părinţii săi, Gheorghe (1859 - 1925) şi Ana (1864 - 1926), l-au crescut cu bună-

cuviință în spiritul credinței strămoșești, ortodoxe, tatăl fiind dascăl la biserica din sat, iar bunicii profesori de religie. Pioasa dragoste purtată părinților săi reiese din cele scrise chiar de Episcopul Grigorie Comșa: „Părinții mei n-au avut o vârstă prea înaintată, dar au avut înțelepciune rară, care a covârșit numărul anilor vieții lor, iar viața lor curată a fost o podoabă. Ei au murit cu cinste pe câmpul de luptă al datoriei de-a ne crește pe noi cei cinci frați, rămași în viață din cei nouă”. Despre tatăl său spunea: „Știa ce înseamnă a fi tată după legea lui Hristos, știa să verse în inima mea dragostea către legea străbună. Niciodată în viața mea nu voi uita, cum mă ducea la biserică iubitul meu tată, când eram mic”¹.

Își începe studiile în satul natal, apoi urmează Liceul de Stat din Făgăraș (1900–1908), unde își ia bacalaureatul. Și cum avea din familie sădită dragostea pentru altar, urmează Seminarul din Sibiu, avându-l printre profesori pe Mitropolitul Nicolae Bălan². Fiind meritoriu în studiu, primește o bursă de 1000 de coroane anual din partea Consistoriului arhidiecezan din Sibiu, bursă ce-i facilitează urmarea cursurilor la Facultatea de Drept a Universității din Budapesta (1911–1915), după care obține și doctoratul. Paralel, face studii la Facultatea de Teologie catolică din Budapesta; ulterior obține licența (1921), apoi doctoratul (1925) la Facultatea de Teologie din București³.

Întors în țară este hirotonit diacon celib, de Mitropolitul Ion Mețianu, în 10 octombrie 1915, în Catedrala Mitropolitană din Sibiu, unde și slujește între anii 1915-1919. Tot în această perioadă, ocupă funcția de redactor la *Telegraful Român* (1918)⁴. Mai ocupă funcția de secretar de resort la Președinția Consiliului Dirigent (1918–1919), apoi subdirector general în Ministerul Cultelor și Artelor din București (1920–1925), la vremea aceea prim-ministru fiind Octavian Goga. Întrucât nu dorea să se despartă de Sfântul Altar și de Tradiția Bisericii, slujește ca diacon la biserica „Amzei”. În anul 1925, finalizează studiile teologice la Facultatea de profil din București, obținând și licența. Datorită muncii susținute pe tărâmul Ortodoxiei, este răsplătit cu numeroase premii și distincții:

---

¹ Dr. Grigore Ghe. Comșa, *Părinții mei*, Tiparul Tipografiei Diecezane Arad, 1934, p. 76.

² Miron Erdei, *Propăvăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Banat în prima jumătate a sec. al XX-lea*, Editura Cogito, Oradea, 2001, p. 28.

³ Miron Erdei, *Propăvăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Banat în prima jumătate a sec. al XX-lea*, p. 30.

⁴ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Telegraful Român la 125 de ani de apariție*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul XCVI, (1978), nr. 3-4, p. 252 -256.

Mitropolitul Nicolae Bălan l-a distins cu titlul de iconom, iar Regele Ferdinand I i-a conferit, în anul 1923, „Răsplata muncii pentru Biserică, Cls-I” și „Coroana României în grad de Ofițer”⁵, precum și multe alte numeroase premii și distincții, Academia Română alegându-l membru de onoare.

Cel mai important eveniment în viața sa, însă, precum și al urbei Aradului, a fost alegerea în scaunul episcopal al Eparhiei Aradului. Alegerea a avut loc la 3 mai 1925 (cu 30 de voturi din 55 exprimate), în Catedrala *Sfântul Ioan Botezătorul* din Arad, sub Președinția Mitropolitului Nicolae Bălan⁶. A fost tuns în monahism la 22 mai 1925 la mănăstirea Sinaia cu numele de GRIGORIE. Întronizarea a avut loc în Catedrala din Arad, la 12 iulie 1925 de către Episcopul Iosif al Caransebeșului⁷. În 20 iunie, înșuși Regele Ferdinand I, la Sinaia, îi acordă cârja de arhipăstor. Cu acest prilej Episcopul Grigore Comșa îl încredințează pe rege că cele două evenimente majore la care a fost parte împreună cu întregul neam românesc, și anume: unirea principatelor de la 1918 și ridicarea Bisericii Române la rang de Patriarhat, reprezintă evenimente pe care le va respecta și le va sluji⁸.

Pentru românii de la fruntariile de vest, ziua de 12 iulie 1925 a fost o zi de scumpe amintiri, fiindcă la această dată s-a început în istoria eparhiei Aradului o perioadă de progres, de lumină și înălțare culturală, bisericească și misionară. Ca aspect pe care dorim să-l precizăm în cadrul biografiei și în contextul Centenarului este acela că Episcopul Grigorie Comșa a avut o prietenie și o strânsă colaborare de susținere reciprocă cu Vasile Goldiș. Episcopul Grigore Comșa se numără printre membrii susținători și implicați ai revistei *Astra* de la Sibiu, alături de Mitropolitul Andrei Șaguna și Patriarhul Miron Cristea. În revista *Astra*, au fost exprimate ideile naționale ale românilor, nevoia de emancipare națională și culturală a poporului român. A conlucrat armonios cu Vasile Goldiș, președintele *Astrei*, nutrinde aceleași idealuri în vederea slujirii poporului și a Bisericii strămoșești.

---

⁵ Miron Erdei, *Propăvăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Banat în prima jumătate a sec. XX –lea*, p. 40.

⁶ Pr. Dr. Pavel Vesa, *Episcopii Aradului 1706-2016*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2016, p. 239.

⁷ *Instalarea P.S.Sale Episcop Grigorie Comșa*, Tipografia Diacezana Arad, 1925.

⁸ Pr. Dr. Pavel Vesa, *Episcopii Aradului 1706-2016*, p. 238-241.

2. O impresionantă operă teologică și culturală

Format la prestigioase școli din țară și străinătate, Episcopul Grigorie Comșa a acumulat o impresionantă cultură teologică, deschisă spre cultura vremii sale. Dintre lucrările pe care le publică, originale și inedite în spațiul cultural și bisericesc românesc, amintim: *Istoria predicei la români de la începuturile vieții creștine pe pământurile României până în 1921*, București; *Predici pentru toate duminicile de peste an și alte ocaziuni*, Arad, 1918, 332 p.; *Pentru neam și lege. Patruzeci de cuvântări împotriva adventiștilor și bapțiștilor*” Caransebeș, 1923, 182 p.; „*Păstor și turmă*” (lucrare unde sunt adunate multe dintre cuvântările, pastoralele și amintirile proprii), Arad, 1925; *O mie de pilde pentru viața creștină*”, Arad, 1929, 431 p.; *Credința care lucrează. Chemări către laici și fețe bisericești*, Arad, 1931, 100 p.; *Preotul și societatea de azi*, Arad, 1932, 43 p.; *Flori din grădina sufletului*, Arad, 1934, 529 p.; „*Părinții mei*”, Arad, 1934, 76 p.; *Icoana familiei creștine*, Arad, 1934, 70 p.; *Trei sute cincizeci de pilde pentru predici și alte cuvântări*, Arad, 1928, 338 p.⁹.

Sunt doar câteva titluri din cele peste o sută publicate. Dată fiind munca sa neobosită, atât ecleziastică, cât și publicistică bogată, Episcopul Grigorie Comșa impune un ritm bisericesc și o metodă specifică de raportare la cultura vremii în Eparhia Aradului. De aceea, la propunerea a 16 membri ai Academiei Române, este ales membru de onoare (1934) al acestei prestigioase instituții de cultură. Premisele unei asemenea recunoașteri le putem identifica în anul 1933 când Academia Română îi premiază una dintre lucrările sale, *Tineretul României*. Este membru al Societății Scriitorilor Români și al Sindicatului Ziariștilor din Banat și, totodată, mai patronează editarea multor publicații cu caracter laic și ecleziastic¹⁰.

3. Câteva direcții ale gândirii sale teologice și culturale

Activitatea misionar-pastorală a Episcopului Grigorie Comșa este creionată încă de la început în cuvântul de mulțumire adresat preoților și credincioșilor săi.

a) **Hristos în mijlocul gândirii și viețuirii creștine desfășurate în Biserică și lume.** „Nu am vârsta lui Matusalem, nici puterea lui Samson, nici iuțimea lui Asasiil și înțelepciunea lui Solomon, dar conștient de insuficiența propriilor puteri în raport cu mărimea idealului căruia sunt chemat a-i sluji, mă voi strădui ca prin simțirea mea curată și râvna mea

⁹ Pr.. S. Stana, *Zece ani de la moartea Episcopului dr. Grigorie Comșa*, în „Biserica și Școala” an LXIV(1945), nr. 22, p. 165.

¹⁰ Miron Erdei, *Propăvăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Banat...*p. 43.

nețărmită să calc pe urmele arătate de Hristos Mântuitorul”. Și mai crede că „nimic nu poate fi mai frumos decât a sluji pe Dumnezeu”, și că „nimic nu este mai prețios decât a-l avea pe Hristos pururea în mijlocul nostru”¹¹.

b) **Unitatea dintre Biserică și Neam, dintre lucrarea Bisericii și lucrarea de ridicare și afirmare a neamului românesc.** Voi ilustra cu un text în acest sens: „Două altare se ridică în fața mea, pe care voiu avea să țin mereu aprins focul slujbei neadormite: cel al Bisericii și al Patriei. Voi apăra de pe tronul meu arhieresc drepturile sfinte ale fiecărui petec de pământ din trupul țării și precum mărturisesc veșnicia lui Dumnezeu, așa voi propovădui veșnicia țării mele în actualele ei hotare. Scaunul de la Arad trebuie să fie nu numai pedestal de pe care se propovăduiește cuvântul Domnului, ci și tribuna de pe care să se învețe dragostea de graiul și de pământul românesc, să fie parapetul de care să se lovească uneltirile străinilor și hrăpăreților, celor care râvnesc pământul patriei”¹².

c) **Grija față de Biserică, de mănăstiri, de învățământul teologic, precum și față de trăirea creștină și predica de pe amvon. În acestea se descoperă gândirea misional-pastorală a Episcopului Grigorie Comșa în contextul secularizării lumii și a prozelitismului sectar.** „Voi munci fără osteneală pentru binele bisericii, căci se cere de la mine înainte de toate, mai multă muncă pentru propovăduirea Evangheliei mântuirii. Voi căuta să fac adevărat lăcaș de închinare din Mănăstirea Hodoș-Bodrog. Voi cere dar, iubiților mei păstori să aibă credință, și îndemnându-se la fapte bune, să primească jertfa făcută de Isus pentru păcatele noastre. Voi stăruie ca din institutul nostru teologic să iasă tineri cu pregătire teologică temeinică și cu orientări precise asupra trecutului nostru românesc. Voi cere să se desprindă cu rost glasul amvonului, căci cu cât ne vom bucura, dacă nu numai săvârșim un botez, un maslu, o cununie, sau o sfeștanie, ci și predicăm. De aceea ne doare inima de cei care nu mai sunt sub aripile ocrotitoare ale sfintei ortodoxii (problema sectarilor, a dus o luptă acerbă pentru combaterea sectelor religioase)¹³. Îi vom trata pe oameni așa cum sunt în carne și oase: agricultorii și industriașii, patronii și muncitorii, comercianții și funcționarii culți și mai puțin culți, bogați și săraci, familiști și nefamiliști. Pentru toți vom sprijini munca socială a bisericii”¹⁴. Reiterează: „*Deviza*

---

¹¹ Episcopul Grigorie Comșa, *Păstor și Turmă*, Arad, 1925, p. 6-9.

¹² *Ibidem*, p. 20.

¹³ *Ibidem*, p. 18.

¹⁴ *Ibidem*, p. 21.

*mea este iubirea. Îl rog pe Dumnezeu din toată inima și din tot sufletul: așa să iubească turma pe păstor, precum și păstorul iubește turma*¹⁵.

Dumnezeu a rânduit ca, în acele vremi grele pentru țară, eparhia Aradului să aibă un ierarh tânăr, cu putere de muncă, având o inteligență fecundă, o forță morală puternică și curată. A luptat pentru buna pregătire a clerului, reușind să ridice Institutul Pedagogic-Teologic de trei ani, în anul școlar 1927/1928, la rangul de Academie Teologică, cu 4 ani de studii. În această perioadă, se zidesc numeroase biserici, se luptă și reușește să se restaureze Mănăstirea Hodoș-Bodrog. Călătorea, după propria mărturisire, cu trenul, cu trăsura, cu căruța și pe jos, parcurgând distanțe mai mari sau mai mici pentru a simți inima păstorilor săi¹⁶. Părintele Episcop n-a încetat o clipă să slujească cu toată energia și priceperea biserica și neamul, prin toată lucrarea sa pentru talmăcirea misterului credinței; s-a preocupat îndeaproape și de păstoria credincioșilor pe calea mântuirii. I-a făcut pe contemporanii săi să simtă brațele ocrotitoare ale bisericii noastre ortodoxe, ale culturii și înfăptuirilor românești. „Nu doar cultura neteologică să meargă spre Biserică ci și invers, cultura teologică să pătrundă tot mai adânc în cultura laică a vremii, prin toate mijloacele, inclusiv prin predică, sensul comunicării pe verticală cu Dumnezeu, și cea orizontală, vremelnică, a oamenilor”¹⁷.

d) O veritabilă deschidere spre cultura vremii și afirmarea beneficiilor culturale ale creștinismului. „Dorința noastră, ca poziție dominantă, este ca fiecare român să aibă o cartea creștină; nu înțeleg aici cartea de cuprins teologic, ci orice carte literară, artistică, științifică, așteptând ca ea să nu păcătuiească împotriva concepției creștine asupra vieții, împotriva principiilor educației, instrucției și moralei creștine. *Om bun din comoara lui cea bună le scoate pe cele bune; pe când omul rău din comoara lui cea rea le scoate pe cele rele.* (Mt.12,35)

Cartea, ajută poporul român a trece din sclavie la libertate și din noapte la lumină. Cea mai grea sclavie este ignoranța, cea mai întunecată noapte este a întunericului spiritual”¹⁸. Este de remarcat contribuția Bisericii la dezvoltarea procesului de învățământ din România, desfășurat inițial în pridvorul bisericilor (buchisitul lui Ion Creangă cu *Psaltirea* prin Țintirim);

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 22.

¹⁶ Pr. dr. Pavel Vesa, *Episcopii Aradului...*p. 242 -252.

¹⁷ B.A. Teleanu, *Metaforă și Misiune*, Ed. Trinitas, Doxologie, Iași, 2017, p. 3.

¹⁸ B..A..Teleanu, *Flori din grădina sufletelor*, Tipografia Tipărituri Diecezana, Arad, 1934, p. 162.

Biserica, de la început, a fost adăpostul și mântuirea noastră. A fost timp de zece ani (1925 – 1935) arhipăstorul așteptat și extrem de dinamic al comunității ortodoxe a Aradului. A rămas în amintirea urmașilor săi prin inițiative organizatorice și prin lăudabila activitate culturală. În timpul păstoririi sale au fost zidite, cumpărate, și amenajate 130 de școlii parohiale, a înființat 41 de noi parohii, a sfințit 71 de biserici, a efectuat 379 de vizite canonice în întinsa Eparhie a Aradului¹⁹.

e) Implicarea socială a Bisericii. Inimosul episcop s-a preocupat îndeaproape și de acea categorie a tinerilor defavorizați, orfani, orfani de război, săraci, bolnavi, tineri certați cu legea. Pentru fiecare în parte a organizat asociații, fiind deschis spre intensificarea acțiunii sociale a Bisericii.

4. Episcopul Grigore Comșa în conștiința contemporanilor

Având în fața mea o personalitate culturală a Aradului – și nu numai –, am considerat că s-a prezentat singură, eu am enumerat doar câteva dintre multiplele și neobositele sale activități ecleziastice, culturale și sociale. „Despre episcopul Grigorie nu vorbim doar de un om, ci trebuie, să vorbim despre o operă și o viață de trudă și osteneală, de abnegație și jertfelnicie, de sfințenie și binecuvântare, de smerenie și înălțare; viață la care a chemat întreaga suflare ortodoxă românească să o urmeze, spunea Ministrul Cultelor, Generalul Alexandru Lepădatu. În opinia acestuia, Episcopul Grigorie era ca un apostol din alte vremi ale credinței creștine, a luptat neobosit și nebiruit, împotriva tuturor aceluia care, rătăcind pe căi greșite și înșelătoare, sapă la temelia acestei credințe, și prin aceasta, la temeliile însuși ale neamului nostru. Lupta aceasta este și va rămâne pilda cea mai luminoasă de chipul cum un ierarh al zilelor noastre a înțeles să-și îndeplinească misiunea sa împotriva cultelor nesănătoase și distrugătoare ce ne-au bântuit și ne bântuiesc. Arhimandritul Dr. Iustin Suci, profesor la Academia Teologică din Arad remarcă în ceea ce privește personalitatea Episcopului Grigorie: Muncind el singur i-a îndemnat pe toți la muncă. El însuși fiind pătruns de o dragoste dumnezeiască fierbinte, a învățat dragostea creștină și pe alții, întregului cler și popor. Aprecierea lui de om cu inimă de aur, de cuvântător strălucit și de iscusit om de litere, a făcut-o, în viață fiind, Academia Română. La înmormântarea Episcopului Grigorie, A. Mocioni, care a reprezentat pe M. S. Regele, afirma: „Ca român, și-a îndeplinit făgăduința dată în fața Regelui întregitor, la investire; de-a pune

¹⁹ Prof. Dr. Vasile Popeangă, în: *Episcopia Aradului. în vremuri de răscruce istorică 1918 – 1948*, Editura Episcopiei Aradului, 2006, p. 5.

toată munca și toată râvna pentru unificarea sufletelor și pentru consolidarea patriei, prin întărirea și înălțarea, spirituală și morală, culturală și națională, a credincioșilor săi de la această graniță de Apus a pământului românesc. Să dea Bunul Dumnezeu ca cuvântul evangheliei, dragostea creștinească și iubirea de neam să afle pământ bun în inimile credincioșilor, cu rod însutit”. În numele Societății Ortodoxe a Femeilor Române, la înmormântarea Episcopului Grigorie, a vorbit D-na Elena Ionescu: „Grigore Comșa, a fost un stâlp puternic al ortodoxiei în acest capăt de țară. El și-a gravat numele prin fapte rodnice în cea mai frumoasă pagină a ortodoxiei care este păgubită prin moartea timpurie a episcopului. Toți cei care ți-am ascultat predicile am învățat să credem, cum ai crezut tu, în Dumnezeu”. În numele școlilor, D-l Sabin Evuțianu, inspector șef al învățământului din Timișoara, spunea: „Slujitorii școlii românești de la granița de vest, spunem că Episcopul Grigorie a fost nu numai un Episcop misionar, ci și un Episcop cărturar și pilduitor. Era mândru de-a fi fost fiu de dascăl, era mândru de titlul cu care și-a început activitatea publică la umila catedră dascălească. N-a înțeles niciodată ca biserica și școala să meargă altfel decât în frățească armonie, de aceea a căutat să cimenteze raporturile slujitorilor între cele două instituții de înaltă moralitate. Grigore Comșa spunea, cele mai frumoase cărți ale mele – sunt cele adresate părinților mei, învățătorilor și tineretului român. Cu una din acestea a luat premiul Academiei Române. Sub oblăduirea sa, Biserica Ortodoxă Română a devenit cea mai indispensabilă Instituție morală și culturală a poporului român. A făcut în așa fel încât Ortodoxia să fie o parte esențială a poporului român. Prin ea s-a realizat unitatea limbii românești mai mult decât la oricare alt popor. Ea este depozitara nu numai a credinței și moralei creștin ortodoxe, ci și a sufletului și aspirațiilor poporului român, a tuturor virtuților și energiilor morale, care a dat putere poporului român să reziste veacuri de-a rândul atacurilor dușmane și să se realizeze unitatea națională²⁰.

În loc de Concluzii

Episcopul Grigorie Comșa a marcat ca o lumină Eparhia Aradului vreme de un deceniu, fiind printre cei mai importanți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. Dinamica misionară și culturală pe care a imprimat-o în eparhie și în societatea arădeană din interbelicul românesc a făcut din acest oraș, după actul Unirii de la Alba Iulia, unul dintre citadelele bisericesti și culturale din vestul României. Publicațiile, lucrările, editura Diecezană și

---

²⁰ Despre aceste aprecieri a se vedea: *La catafalcul iubitului nostru Episcop Grigorie Comșa*, în „Biserica și Școala”, an LIX, (1935), nr. 22-24.

colecții de carte editate în mii și zeci de mii de exemplare au iradiat lumină și cultură în contextul expansiunii grupărilor religioase neoprotestante, ale științelor pozitivistice, ale ateismului și indiferentismului religios. Exemplul lui merită o atenție specială din partea noastră astăzi, la un secol de la Unirea cea Mare. Iubirea lui pentru Biserică și țară, pentru popor și cultură, reprezintă un sentiment unitar care se cere exprimat de către toți și de fiecare în parte. Prin Episcopul Grigorie Comșa, Ortodoxia și cultura română au înscris o fascinantă filă de istorie în orașul de pe Mureș și în partea de vest a României.

Argumente lingvistice, folclorice și monografice privind vechimea Ineului

Linguistic, Folkloric and Monographic Arguments about the Ineu Region

*Teodor Pătrăuță
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad*

Abstract

Ineu was, is and will be a historical landmark, a glorious milestone in the western part of Romania, with a long and eventful history in the Zarand Country. The past and present people of Ineu live in a land truly blessed by God, a region full of history and Romanian national traditions and culture. In time, the researches focused on analysing the history of this region, both historically and politically.

Keywords: Ineu, arguments, history, people, traditions.

Ineul a fost și rămâne un reper istoric, o piatră de hotar strălucitoare pentru partea vestică a României, cu o întindere în timp a Țării Zărandului. Cunoașterea trecutului acestor locuri a fost și este o preocupare din toate timpurile și din toate locurile, cunoașterea trecutului constituind o năzuință vitală a omenirii.

Locuitorii Ineului, foști și prezenți, își desfășoară viața într-un ținut binecuvântat de Dumnezeu, un ținut încărcat de istorie și acoperit de un frumos veșmânt al tradițiilor populare. Scoaterea la lumina scrisului în ceea ce privește istoria orașului a fost începută de către istoricii maghiari, unii dintre aceștia publicând studii și articole, iar alții amintind despre Ineu în lucrările lor, așa cum a fost Márki Sándor.

Șirul celor care au adunat și realizat studii despre istoria orașului Ineu a crescut și crește an de an, unii încercând să realizeze monografii fragmentare despre și din viața Ineului, fără a se situa pe poziția realizării unei monografii unitare. Începutul a fost făcut în 1934 de către preotul romano-catolic dr. Kornel Sorbán, care a realizat o monografie a parohiei

romano-catolice, incluzând o serie de documente la sfârșitul monografiei, documente în limba latină și în limba maghiară, în limba română documentele fiind publicate de către Academia Română, seria C, Transilvania.

Majoritatea cercetătorilor care s-au ocupat de istoria Ineului au avut în vedere locuri, instituții, oameni, și cred, s-au ocupat mai puțin de argumente lingvistice, care să ateste vechimea Ineului, rol pe care nu și l-au asumat, de a scoate la lumină cuvinte, grupuri de cuvinte vechi, care, în mod sigur, fac trimitere la timpuri străvechi. Ineoanii sunt bogați în păstrarea nealterată a unor cuvinte și denumiri vechi. În cele ce urmează, menționăm semnificația câtorva toponime vechi din hotarul Ineului.

Apa acră - parcelă din hotarul Ineului, între șoseaua Ineu-Arad și linia ferată Ineu-Arad, unde se găsesc ape acide-sulfuroase și acide-gazoase. Se spune că aici, împăratul Valens (364-378) a avut un palat. În perioada interbelică, parcela și clădirile au fost în proprietatea evreului Lövi Marcus (Mărcuț). În epoca comunistă, parcela de pământ a aparținut I.A.S. Mocrea.

Atzelhaz (casa lui Aatzel) – teren aflat în partea dreaptă a șoselei Ineu-Șicula, unde a fost construit conacul baronului Ștefan Atzel (sec. XIX). În perioada comunistă, terenul aparținea de S.M.A. Șicula și de liceul agricol.

Balta harapului – locul de pe pășunea orașului, în partea de sud, unde în secolul al XV-lea s-au așezat primii țigani, numiți și harapii.

Băltoi- loc lângă pădurea Rovina (azi pescărie), numit în trecut „Râtu cĂlugĂrilor” datorită faptului cĂ aici se afla mĂnĂstirea franciscanĂ „SfĂnta FecioarĂ Maria” (secolul al XV-lea- prima jumĂtate a secolului al XVI-lea)¹.

BĂlucana- parcelĂ în partea stĂngĂ a Crișului Alb, spre Bocsig, unde se afla o moarĂ, în apropierea cĂrciumii „MĂndra MĂriuĂĂ”, proprietatea banului Luca. Numirea este pĂstratĂ din epoca cnezatelor și voievodatelor romĂnești. Lucaci – Luca a fost ban al districtului (documentul regelui Emeric din 1199) – de aici BĂlucana, adicĂ moara lui ban Luca².

CĂpușA- vad la Crișul Alb, în dreptul locului fostei mĂnĂstiri SfĂntul Duh. CĂpușA era, probabil, o cĂpetenie: cap+sufixul ușA³.

CetĂțuia – loc unde se afla fosta mĂnĂstire „SfĂntul Duh”, care era ĂntĂritĂ cu ziduri, asemenea unei cetĂți.

---

¹ Dr. Kornel Sorbán, *Az Ineui (Boros Jenői) Rom. Kath. Plébánia története*, Oradea, 1934, p. 27.

² *Ibidem*, p. 31.

³ Nicolae DrĂganu, *RomĂnii din veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933, p. 257.

Criș – râul Crișul Alb, care străbate Ineu de la un capăt la celălalt, împărțindu-l în două, atestat în sec. al VI-lea sub forma *Crisia*, *Crissia*⁴, *Cresia*⁵. Numele râului este de origine latină⁶.

Cucă – nume derivat fie din latinescul *cuculla*- creastă, fiind creastă a vârfului Tâclu din dealul Mocrea, fie din germanul *kuker*, fiind observator pe vârful Tâclu, de unde se urmărea mișcarea trupelor inamice în timpul luptelor.

Gerac – loc în drumul Siniteului, unde s-au purtat lupte grele cu turcii, înainte de a doua ocupație otomană, în timpul principelui Transilvaniei, Gheorghe Rakoczy al II-lea.

Gut – pârau aflat între oraș și Canalul Morilor, al cărui nume este derivat fie din latinescul *guttur*, fie din cuvintele de limbă germană: *gutt-bun*, *Gott* – Dumnezeu⁷.

Istvanhaz – alt conac al baronului Ștefan Atzel, numit și „Hodaia”, unde în epoca comunistă s-au aflat borourile C.A.P. Republica.

Mocrea – nume al unei localități aparținătoare orașului Ineu, în partea de sud-vest. Numele este de origine slavă – *Macra* însemnând mohorât, cețos, loc cu apă multă unde se ridică ceață. Este întâlnit și în Italia ca nume de râu⁸. Numele slav *Macra* (amintit în documentul din 1199) este tradus de autorul documentului din 1214 cu românescul *Apa*, apoi cu ungurescul *Apatelek* (*telek*- cătun, sat) – satul lui Apa (unul dintre urmașii lui Dionisie), care era alcătuit din câteva case și purta numele stăpânului⁹.

Rovina- nume de origine slavă¹⁰ dat pădurii de la poalele dealului Mocrea, unde se pare că a fost vechea vatră a orașului.

Râtul Călugărilor – lac lângă pădurea Rovina, numit astfel datorită faptului că aici era mănăstirea franciscană „Sfânta Fecioară Maria”. Azi se numește Băltoi și pe locul râului se află o pescărie.

Săliștioară – teritoriul cuprins între Crișul Alb, linia ferată Ineu – Arad și Apa Acră. Numele derivă din latinescul *salix*, *salcem*- salcie, salcă, săliștioară de la diminutivul *salixtol*. Se numește astfel datorită faptului că terenul fiind adesea inundat de apele râului Criș a devenit loc de aluviuni unde au crescut sălcii.

⁴ Iordanes, *De origine actibusque Getarum*, cartea XIII; la împăratul bizantin Constantin Porfirogenetul, în George Popa –Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. III, București, 1935, p. 145-146, 191-192.

⁵ Geographus Ravennes, *Cosmographia*, în George Popa –Lisseanu, *op. cit.*, p. 228.

⁶ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 314-319.

⁷ Dr. Kornel Sorbán, *op. cit.*, p. 15.

⁸ *Ibidem*, p. 12.

⁹ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 38, 109.

¹⁰ *Ibidem*, p. 559-560.

Siniteu- Drumul Siniteului- teritoriu în partea de nord-vest a orașului, spre Șicula- Gurba. Coincide cu drumul de la așezarea dispărută „Neureg”, aproape de Gurba, pe amândouă părțile Crișului Alb, cu loc de moară și trecere peste Criș, amintite în actul din 9 septembrie 1261, danie a regelui Ștefan¹¹.

Traian- cartier al orașului, numit astfel după „drumul lui Traian” pe care, după tradiția locală, ar fi trecut împăratul Traian cu armata spre castrul roman de la Cermei.

Tâclu- vârf de 378 metri al dealului Mocrea.

Tământ – teritoriu de la nord-est de Ineu, cuprins între linia aferentă Ineu – Brad și Criș. Numele locului este de origine gepidă ca al localităților Zărând, Șimand, Zimand, Vărșand, Cărând, după opinia dr. Kornel Sorbán. Pe teritoriul care poartă acest nume a existat un sat, pomenit în documentul din 9 martie 1258 și în alte documente¹².

Vidășel – nume de proveniență maghiară: vizeș – hely= loc jos, cu apă care bălțește.

Cuvinte vechi din graiul localnicilor

Bobonit – vrăjit, făcut cu boboane, cu vrăji, descântece. Cuvântul este vechi, fiind amintit de Sava II Brancovici la soborul din 1675: „*De bobonoșaguri ce nu iaste scris la tipic să nu să ție*”¹³.

Cătrănit – în expresia „că rău l-ai cătrănit” = că rău l-ai mâniat, l-ai înfuriat, l-ai necăjit în așa fel încât se face negru asemenea cătranului (hârtie asfaltată). Este un cuvânt de proveniență turcească¹⁴.

Chitor- epitrop. Sava II Brancovici în *Zaconic*, la titlul al treilea, vorbește despre dregătoria „titorilor” și rolul lor în administrarea averii bisericești¹⁵. Titorii erau epitropii de astăzi care la Ineu se numesc „chitori”.

Comaci – naș. Cuvântul este de origine slavă: *koma-* cumătru, naș¹⁶.

Goața – cuvânt cu care se numea orice străin, om de altă etnie. Probabil că primul popor migrator care a trecut pe aici au fost goții. Mai târziu cuvântul a trecut și asupra celorlalte popoare migratoare.

¹¹ ****Documente privind istoria României*, Seria C. Transilvania, vol. I (1075-1250), București, 1950, p. 17-18, doc. 33.

¹² *Ibidem*, p. 25-26, doc. 23.

¹³ Documente din Arhiva protopopiatului Ineu și din arhiva parohiilor Ineu și Ineu-Traian.

¹⁴ ****Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958, p. 121.

¹⁵ Liviu Stan, *Mireni în Biserică*, Sibiu, 1939, p. 732.

¹⁶ Ioan Rămureanu, *Începuturile încreștinării ungarilor în credința ortodoxă a Răsăritului*, în „*Studii Teologice*”, anul IX, nr. 1-2, București, 1957, p. 53.

Hortoane, iortoane – de la *hortus*, *i* =grădină. Este utilizat în expresii ca „*Nimănui nu-i place să umbli în hortoanele lui*”, cu înțelesul de toate cele din gospodărie.

Lobonț – nume purtat de mai multe familii din Ineu. Numele era purtat, în veacul al XVIII-lea, de soldații imperiali sprijiniți de sârbii lui Popovici Tekelija.

Motrone- se pare a fi un cuvânt de origine latină și se atribuia unui bărbat sau unei femei care nu se amestecă în treburile publice. Este vorba de omul care stă numai în casă, ca matroana romană.

Etnografia și folclorul

a) Casa și portul din Ineu

Locuința cea mai răspândită în părțile Ineului este casa cu tindă și cu cameră de locuit, în față având „târnaț” adică prispă, prin care se face intrarea în casă. În cameră se află două paturi acoperite cu acoperăminte din pânză, „lepedee”, cu alesături făcute la războiul de țesut iar pe pat se așează 6 sau 9 perini. Pe lângă paturi se așază două lavițe cu spătar, iar în mijlocul camerei se află masa acoperită cu o față de masă din pânză cu alesături. Patul și masa dispar total sub bogăția materialelor textile.

Pereții casei sunt împodobiți cu icoane și farfurii înflorate după care sunt petrecute ștergare sau alesături, țesute în război.

La Ineu, organizarea interiorului țărănesc atinge un înalt grad de realizare artistică, toate piesele alcătuind împreună un ansamblu decorativ de fină calitate cromatică. În Ineu, în alesăturile făcute în războiul de țesut, pe îmbrăcăminte, ca și pe acoperăminte, predomină culoarea roșie, excepție făcând îmbrăcămintea vârstnicilor.

Cele mai frumoase exemplare de port sunt oferite de localitățile Ineu, Șicula, Bocsig și Mocrea. Utilizarea firului metalic denotă o puternică influență orientală venită prin intermediul stăpânirii otomane, care a avut aici un puternic sediu administrativ și comercial¹⁷.

Hainele sunt făcute din pânză de cânepă, amestecată cu fir subțire de bumbac, în urzeală și cu băteală din bumbac. Hainele de lucru sunt confecționate din pânză de cânepă, fără nici un amestec.

Costumul bărbătesc este compus din: izmene lungi, făcute din 5-6 lați de pânză, cu diferite cusături și forme în partea din jos; cămașa lungă, încrețită sus la gât, sub guler, la umeri și la mâneci, iar umerii și manșetele (pumnarii) sunt co modele, cu „ață” pe pânza de fuior și cu „fir” sau „tăietură” pe pânza de bumbac, cele cu ață având o varietate de culori cu

¹⁷ Florian Dudaș, *Zărândul, chipuri și fapte din trecut*, București, 1981, p. 121-127.

nuanțe plăcute. La cei bătrâni predomină culorile negru și albastru. La cele cu fir predomină auriul iar cele cu tăietură sunt din bumbac alb.

Laibărul este o altă piesă vestimentară masculină, fiind o vestă cu flori variate și cu nasturi din metal, numiți bumbi. Pieptarul purtat de bărbați este un cojoc mic, fără mâneci, care se încheie lateral sub braț. Șuba cu șinor era un suman de lână țesută, având pe margini un șnur negru lat de un centimetru. Cei mai înstăriți purtau peste șubă buhai, iar bătrânii de la 60 de ani în sus, bundă. Cioarecii erau confecționați din lână, legați la feciori și la tinerii căsătoriți, cu „cârpă încrețită”. Șuba și cioarecii erau realizați din lână țesută, dubită și albită de vestiții șubari din satul Sârbești, din județul Bihor. Pentru ineuani au fost vestiți Gheorghe și Florea Șubarul. Ei veneau cu materialul pregătit, croiau și coseau, mutându-se din casă în casă, din postul Crăciunului până la Paști. Pălăria pentru vară este confecționată din paie, iar primăvara și toamna este purtată pălăria confecționată din păr. Pălăria poate fi cu boruri mici - ciobănească- sau cu boruri potrivite. Iarna se poartă căciulă.

În trecut, tinerii din Ineu purtau părul tuns cu „chică” în față, iar mai târziu se tundeau cu frizură sau „antonește”, aceasta fiind tunsura lui Antonie Ciul.

Costumul femeiesc este compus din mai multe piese vestimentare. Astfel, femeile din Ineu purtau poale lungi, confecționate din 5-6 lați de pânză, cu chei de bumbac. În partea de jos au „tezle” (colțișori) cu totul diferite de cele de la bărbați. Spătoiul era confecționat din aceeași pânză, fără model pe partea inferioară, care se introduce sub poale. Spătoiul are mânecile frumos cusute cu ață, cu fir, cu tăietură și cu sălbănaș. Cele cu fir au cusute paete, fluturași și mărgele. Ornamentele poartă diverse denumiri: pipărți, potcoave, steaua, șerpălău, pană de rug etc. Uneori, motivele decorative formează adevărate frize sau șiruri numite: jura cu pomi, șirul cu ocoale etc. Cojocul scurt, purtat de femei, lasă să se vadă bogăția ornamentală a spătoiului și este împodobit cu motivul „pană de păun”, cu oglinzi, cu paete și cu mărgele. Cârpă sau fota este aleasă și lucrată la război, în diferite forme, fiind adaptată la poale și spătoi.

Unele femei mai poartă șuba iar altele au înlocuit-o cu cojocul. În vechime, femeile mai înstărite și ale nemeșilor purtau mintie, strâmtă la mijloc și mai largă în jos, făcută din piele de miel de astrahan și căptușită cu mătase cu flori. Cotul din cap acoperea capul femeilor și se lega sub bărbie la fete, iar la femei sub „conci” (coc), la ceafă. Peste aceasta se mai legau iarna cu un ștergar frumos. Cotul sau „cârpă de după cap”, numit și cârpă mare, se așază pe umeri, se duce cruciș peste piept și se leagă la spate, fiind realizat de regulă din mătase. În culori variate: roșu, verde, gușa

porumbelului, floarea piersicului. Cele mai în vârstă poartă cârpă neagră. Toate au ciucuri, franjuri, legați artistic în diferite forme.

Felul în care se îmbracă femeile și bărbații variază după vârstă, anotimp și împrejurări.

În timpul ocupației străine, mai ales în timpul ocupației turcești, portul din Ineu a suferit diferite schimbări. A fost introdus „conciul” făcut din metal și cârpele de mătase, cu nuanțe și culori diferite, aduse din Orient. Erau expuse și vândute în bazarul de pe locul unde acum se află clădirea liceului. În curtea interioară a liceului, aflată între cele două aripi, a fost bazarul turcesc, în care se vindeau produsele aduse din Orient¹⁸.

Femeile tinere purtau la gât salbă de mărgele și salbă din bani de argint cu efigia împărătesei Maria Tereza, în veacul al XVIII-lea. Ca încălțăminte, femeile purtau cizme roșii (cele tinere) sau negre (cele în vârstă), din piele de cordovan, împodobite cu diferite culori. Bărbații la muncă purtau opinci iar la sărbători cizme cu carâmbi tari ca să poată bate în pinteni la joc. Vara, atât bărbații cât și femeile, purtau *țipele*.

Portul din Ineu a suferit transformări importante în sec. XX. Cioarecii au fost înlocuiți cu pantaloni iar opincile cu pantofi. În locul șubei se poartă jacheta scurtă, confecționată din același material ca și pantalonii, de obicei din catifea. În portul femeilor a fost înlocuit cojocelul scurt cu cojocul mai lung care ține și locul șubei. Peste poale se poartă rochii din stofă sau mătase.

Este de remarcat faptul că, în zona Ineului, spre deosebire de alte zone ale țării, în care costumele populare se folosesc doar la festivități, localnicii și, mai ales cei vârstnici, se îmbracă în portul popular în zilele de duminică și la sărbători. Portul din Ineu dovedește că aici s-a dezvoltat o industrie casnică, portul fiind o adevărată artă, o podoabă în care femeile locului au exteriorizat toată noblețea lor sufletească.

Închei, cu convingerea și speranța că toți cei care-și iubesc pământul străbun apreciază faptele înaintașilor dar și ceea ce s-a păstrat prin viu grai și limbajul plin de eleganță, care te trimite în timp și spațiu, la evenimente care au fost pe ținuturile noastre. Ineul a constituit și constituie pentru cei din jurul său un reazem în vremuri de restriște și o lumină în vremuri de prosperitate.

Mărturiile arheologice și filologice, care fac trimitere la istoria orașului Ineu, scot în evidență faptul că băștinașii acestor locuri, din cele mai vechi timpuri, se trag din vechea populație bimilenară, dovadă fiind obiceiurile, cuvintele vechi, rămase de la o populație străveche, ca un bun moștenit de noi, cei de azi, de la cei de ieri.

¹⁸ ****Studii privind istoria Aradului*, București, 1980, p. 77-78.

Bibliografie

Arhiva protopopiatului ortodox Ineu.

****Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.

****Documente privind istoria României*, Seria C. Transilvania, vol. I (1075-1250), București, 1950.

Dudaș, Florian, *Zărandul, chipuri și fapte din trecut*, București, 1981.

Drăganu, Nicolae, *Românii din veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933.

Popa –Lisseanu, George *Izvoarele istoriei românilor*, vol. III, București, 1935.

Rămureanu, Ioan, *Începuturile încreștinării ungarilor în credința ortodoxă a Răsăritului*, în „Studii Teologice”, anul IX, nr. 1-2, București, 1957.

Sorbán, Kornel, *Az Ineui (Boros Jenői) Rom. Kath. Plébánia története*, Oradea, 1934.

Stan, Liviu, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939.

****Studii privind istoria Aradului*, București, 1980

Sumară portretizare a locotenent-colonelului Moise Rîșcuția, tușată pe seama caracterizărilor din dosarul de ofițer

Summary Portrayal of Lieutenant Colonel Moise Risccutia, Clues to the Characterization of the Officer File

*Iulian Stelian Boțoghină,
Arhivele Militare Pitești*

Abstract

In this article, the author tries to bring to the attention of contemporaries a character forgotten, Lieutenant Colonel Moise Risccutia.

Thus, this document, which has come down from the archive shelf, allows us to reconstitute fragments of the life of this character, who for the short time was the mayor's aristocrat and embraced the career of the weapons, surviving the difficult attempts in the trenches of the Great War.

After the Great Union, as an officer of Great Romania, he actively participated in the organization of military units in this part of the country, first commanded by a regiment, then deployed in Bessarabia, managing to overcome even more difficult times, making every effort to adapt to the new realities.

Keywords: soldiers, Romanian officers, Austro-Hungarian Army, Romanian Army.

La cumpăna dintre secolele XIX și XX, consecința vastului teritoriu pe care îl stăpânea, rod al unei expansiuni din ce în ce mai îndrăznețe, îmbinând politica cuceririlor teritoriale cu politica alianțelor matrimoniale, dinastia de Habsburg s-a poziționat printre marile puteri europene.

Pentru a stăpâni vastul teritoriu locuit de mai multe popoare, aflate într-o competiție istorică, Habsburgii au dus o politică internă legitimată ideologic sub forma loialismului dinastic. Ideologie propagată și implementată de Cancelari aulică prin toate mijloacele posibile, un rol

esențial fiind asigurat celor trei instituții ale statului, anume bisericii, școlii și armatei¹.

Politica fidelității dinastice a reușit în acele teritorii unde antiteza dominant vs. dominat nu de puține ori degenerase în conflicte, profund impregnate în memoria colectivă și ajunse la limita ireconciliabilului. Cum destinul istoric îi poziționase pe români printre popoarele dominate, ideologia loialismului dinastic a făcut ca elita națională să considere patriotismul dinastic o opțiune politică care dădea speranțe pentru obținerea drepturilor de care erau lipsiți.

Însă nu pentru multă vreme, resurecția fiind determinată de consecințele compromisului dualist austro-ungar din 1867 asupra nației române din imperiu, provocând în cele din urmă un proces ireversibil de erodare a loialității dinastice. Dovadă rămân acțiunile purtate de elita politico-intelectuală a românilor până la izbucnirea Marelui Război, conjugate pentru redobândirea autonomiei în 1863-1864.

Erodarea loialității românilor față de împărat și dinastie a fost tot mai vădită în deceniul care a premers prăbușirea Austro-Ungariei, pentru ca asasinarea lui Franz Ferdinand să marcheze începutul sfârșitului loialității românești față de Casa de Habsburg².

Nenorocirile războiului, atât cele din tranșee, dar mai cu seamă cele trăite de populația românească în spatele frontului, unde regimul de la Budapesta nu a ezitat să treacă la persecutarea celor rămași la vatră, fie că au fost necombatanți, fie că au fost femei, copii sau bătrâni, aveau să prăbușească și ultimă fărâmă de speranță în destinul providențial al tronului imperial. Astfel, pe fondul crizei de repere și de raportare la viitorul imediat, în cei patru ani de război românii au trăit, ce-i drept în grade diverse de intensitate, procesul de metamorfoză de la loialitatea dinastică la identitatea națională. Proces care, de altfel, cuprinsese toate popoarele dominate din imperiu, pentru care sosise ceasul izbăvirii.

După cum s-a scris mai sus, armata a fost una dintre instituțiile triumviratului promotor al loialismului dinastic în întreaga societate a Imperiului. Astfel că în comunitate stagiul militar era trăit ca un rit al trecerii la vârsta maturității și inițierea ca bărbat timp de doi sau trei ani de instrucție și de muncă grea, făcuți mai ușor de suportat de bine cunoscuta

---

¹ Liviu Maior, *Habsburgii și românii. De la loialitatea dinastică la identitatea națională*, Editura Enciclopedică, București, 2006, p. 75-143.

² Idem, *Doi ani mai devreme, ardeleni, bucovineni și basarabeni în război 1914-1916*, Cluj-Napoca, 2016, p. 40-55.

atracție a fetelor pentru uniforme, cât mai ales pentru statutul astfel dobândit.

Pentru cadrele militare, subofițeri și ofițeri deopotrivă, serviciul militar căpătase tușe din ce în ce mai pronunțate de slujbă la stat. Cu atât mai mult cu cât anii de pace, când Imperiul nu a fost zdruncinat de un război, au creat premisele ca militarul de profesie să se confunde cu funcționarul, mai cu seamă dacă ne gândim că statul modern era tributar și altor categorii la fel de strict ierarhizate, disciplinate și în egală măsură importante ca instituție armatei, precum funcționarii căilor ferate.

Asemenea realităților din Imperiul german, unde casta ofițerilor se autodefinia în societate, cariera militară nu era altceva decât simbolul superiorității asupra civililor, al măreției virile și al statutului social. Mai mult decât atât, mozaicul naționalităților a făcut ca universul cazon din Imperiul austro-ungar să găsească numitorul comun cu lumea militară din Imperiul țarist. Poate fi una din explicațiile pentru care statutul social a devenit o motivație pe deplin întemeiată pentru opțiunea militară³. Aceasta era situația din Imperiul austro-ungar, unde starea și perspectivele dinainte de prima conflagrație mondială au dat naștere unei confruntări din perspectivă temporală⁴.

Într-o sumară rememorare se poate constata că după catastrofala înfrângere din războiul cu Prusia, în urma reformei din 1868, structura de comandă a armatei și-a pierdut caracterul eminent germanic, evoluând spre o structură de comandă multinațională, care a permis și celorlalte naționalități, mai cu seamă ungarilor, să se regăsească alături de austrieci, rămași totuși majoritari⁵.

Astfel, s-a ajuns în situația ca armata imperială să creeze un corp ofițeresc, unde lipsea cu desăvârșire orice emoție cu tentă națională, coagulat în jurul valorilor unei stricte ierarhii militare care avea în vârful piramidei pe Împărat. Această elită militară era definită de patriotismul dinastic, ca unic sens al existenței.

Tocmai de aceea, receptivă pentru orice tânăr cu certe calități individuale, și expansivă pentru coagularea națiunilor prin loialism dinastic, elita ofițerească a armatei imperiale a fost accesibilă și românilor⁶,

---

³ *Ibidem*.

⁴ Christopher Clark, *Somnambullii. Cum a intrat Europa în război în 1914*, Editura RAO, București, 2016, p. 113.

⁵ Liviu Maior, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război 1914-1916*, Cluj-Napoca, 2016, p. 185-186.

⁶ Idem, *Habsburgii și românii. De la loialitatea dinastică la identitatea națională*, Editura Enciclopedică, București, 2006, p. 75-143.

cunoscute fiind exemplele unor generali ca Leonida Pop, Traian Doda, Alexandru Guran, Dănilă Popp sau Alexandru Aldea, sau a altor ofițeri⁷.

Între ofițerii români din armata austro-ungară, care prin merite personale s-au ridicat de la gradele inferioare până la gradele superioare, îl aflăm și pe Moise Rișcuția, al cărui sumar portret încercăm să-l schițăm în cele de mai jos, pornind de la documentele arhivate în dosarul de ofițer al armatei române, unde rămân consemnate caracterizările și notările comandanților săi.

Mare patriot, luptător pentru cauza nației și apărător al poporului român, după cariera în armata austro-ungară și mai apoi comandant al Gărzii Naționale Române din Arad, Moise Rișcuția a intrat în armata română cu gradul de maior.

Fact care a făcut posibil ca însemnate referințe despre viața patriotului arădean să se păstreze în arhivele militare, îndosariate în memoriul personal de ofițer⁸. Informații care au menirea să completeze cele publicate întru împlinirea portretului celui care pentru scurt timp a fost primar al Aradului⁹.

Într-o descriere sumară a acestui dosar, putem spune că primele două pagini din cele 46, constituie „fișa rezumativă” întocmită de locotenent-colonelul D. Geanalu, comandantul Cercului de Recrutare Iași, fără a se menționa anul, pe când personajul nostru era încadrat în această unitate militară. Ca majoritatea documentelor cuprinse într-un memoriu personal, și aceste file sunt tipizate, însă doresc să menționez că după un alt tipar, rar întâlnit până acum, deoarece nu foarte multe memorii personale au fișă rezumativă.

Prin urmare, la antet în partea stângă se află tipărită titulatura ministerului, iar pe rândul următor lăsat spațiu pentru a fi completat de către creatorul documentului cu denumirea unității militare, în cazul de față „Cercul de Recrutare Iași”.

În partea dreaptă, tot tipizate pentru a fi completate sunt trecute „arma”, „gradul”, „numărul din Anuar”, „vechimea în grad”, „promoție de ofițer”. Astfel că din cele înscrise aici putem vedea ca Moise Rișcuția a fost încadrat în arma infanterie cu gradul de locotenent-colonel în rezervă și

⁷ *Ibidem*, p. 187-188.

⁸ **Arhivele Militare Române**, fond D.C.I., Memorii Bătrâni, litera „R”, locotenent-colonei, dosar 73, f. 1-46.

⁹ Cantemir Rișcuția, *Din activitatea căpitanului Moise Rișcuția la comanda Gărzii Naționale Române din Arad*, în ZIRIDAVA, XXII, 2000, p. 323-336, a se vedea fișa și bibliografia indicată pe site-ul

http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Moise_Ri%C5%9Fcu%C5%A3ia

poziționat în „Anuarul ofițerilor de rezervă” la numărul 33, vechimea în grad calculându-i-se din data de 1 aprilie 1919. Capitolul „*promoție de ofițer*” nu a fost completat din simplul motiv că Moise Rîșcuția nu fusese absolvent al vreunei școli militare din *armata română*.

Din cuprinsul „*Fișei Rezumative*”, primul capitol este destinat pentru completare cu datele privind „*Studii și școli (pe cât posibil clasificarea față de numărul absolvenților și media sau clasificarea)*”, după care urmează detaliat „*școli secundare*”, „*școli superioare (universitate, politehnică etc.)*”, „*școala militară*”, „*școala specială*”, „*examen de maior*”, „*Școala Superioară de Război*”, „*Diferite cursuri militare (școli de tragere, de radio observatori etc.)*”. Rubrici ce nu sunt completate.

Urmează capitolul „*Fapte meritorii*”, adică „*decorații de războiu*” completat scris de mână „*Medalia Ferdinand I cu spade pe panglică Î.D. 2422/1940, Ordinul Coroana României în grad de ofițer Î.D. 4768/1922, Medalia Crucea Comemorativă Î.D. 1744/1918*” și „*răni de războiu*”, rubrică completată cu expresia „*rănit în lupta de la Sanok 21 XII 1914*”.

Rubrica „*CAMPANIA unitățile cu care a luptat, gradul pe care l-a avut și comanda(funcția) ce a îndeplinit. Captivitate*” este completată laconic „*cu armata austro-ungară*”.

Urmează, desfășurat sub formă de tabel, capitolul „*durata serviciului militar, front comandamente, servicii*”, unde este completat doar în dreptul gradului de locotenent-colonel rubrica „*front*” și „*servicii*”, fiecare cu cifra „8”.

Tot sub formă de tabel este desfășurat și capitolul „*TRIMITERI ÎN CONSILIILE DE: război, reformă și onoare și rezultatul acestora. PEDEPSE*” și cu spațiu necesar, o altă rubrică „*Motivele trimiterii în judecată sau ale pedepselor*”. Capitol ce nu are nici o completare.

Urmează „*Modul de înaintare în carieră (alegere sau vechime în urma caracterizării la vechime)*”, cu etapele avansării în grad impuse de ierarhia militară: „*sublocotenent-locotenent, locotenent-căpitan, căpitan-maior, maior-locotenent-colonel, locotenent-colonel-colonel, colonel-general de brigadă*”, unde singura completare „*la vechime*” este la treapta de promovare de la maior la locotenent-colonel.

În cele din urmă „*fișa rezumativă*” se încheie cu capitolul „*ÎN ULTIMUL GRAD CONDIȚIUNILE DE vechime; stagi*”, completat la „*vechime*” cu data de 1-IV-1919. Iar la rubrica „*capacitatea*”, punctul **a** „*notări succesive de a fi propozabil*”, doar în dreptul anului 1940 stă scris „*nu a fost concentrat*”. Pentru ca celelalte două subpuncte, **b** „*caracterizări*

succesive” și c „propuneri pentru anul în curs” să nu fie cu nimic completate.

După „FIȘA REZUMATIVĂ” și numerotată tot cu 1, ca fiind prima filă din dosar se regăsește „FOAIA MATRICOLĂ”, document caracteristic tuturor memoriilor personale ale cadrelor militare din armate română și în care se regăsesc datele de identitate ale persoanei respective, pornind de la starea civilă, până la cariera militară.

Asemeni „fișei rezumative”, tot sub formă tipizată se prezintă și „foaia matricolă”, creatorul documentului având doar obligația de a completa rubricile solicitate. Foaia matricolă este principalul document de identificare a persoanei căutate pornind de la inventar. Acestea fiind spuse, pe seama datelor din dosarul de ofițer întocmit în armata română, se poate scrie că...

Moise Rîșcuția, s-a născut la 18/30 septembrie 1883 în Rîșculiția, plasa Avram Iancu, județul Hunedoara, fiind fiul lui Dumitru și Paraschiva, ambii decedați la data în tocmirii memoriului personal, de religie ortodox, domiciliat în localitatea unde se născuse.

În ceea ce privește „schimbările în starea civilă în cursul carierei” este consemnat faptul că din 30 ianuarie 1921, a fost căsătorit cu Veturia St. Șuluțiu din Cărpiniș, de religie greco-catolică unită, cununia având loc în Abrud în biserica ortodoxă română, în baza aprobării Corpului VII Armată nr. 787/1920, Ordinul de Zi nr. 1979/1921 al Regimentului 87 Infanterie.

Rubricile referitoare la divorț și recăsătorire nu sunt completate, în schimb la „copiii” este trecut doar „*Cantemir de sex bărbătesc născut în 8 septembrie 1923 în orașul Cetatea-Albă, conform Ordinului de Zi nr. 1429 din 3 octombrie 1923, al Regimentului 12 Infanterie*”.

După capitolele referitoare la datele personale, foaia matricolă se continuă cu capitolele relativ la cariera militară.

Astfel, la capitolul 3 „*Campanii. Rane. Acte de bravură sau de curaj (în timp de război sau în timp de pace)*” sunt completate doar primele două rubrici, anume „campanii” și „rane”. Prin urmare, prima rubrică este completată astfel: „*26 III 1914 - mobilizat cu armata austro-ungară; 9.VIII.1914-21.XII.1914 făcut campania din Galiția și Podolia; 18.IV.1919-5.XII.1919 făcut campania de la Tisa contra bolșevicilor unguri; 1.IV.1921 demobilizat. Trecut pe picior de pace; 22.VI.1941-1.I.1943 făcut campania contra bolșevicilor ruși*”, pe când la cea de-a doua rubrică se reia informația referitoare la rănirea din 21.XII.1914 în lupta de la Sanok, din Galiția.

Subcapitolul „*Studii*” este defalcat între cele civile și cele militare, la primele consemnându-se cele 4 clase primare și liceale la Brad.

Pe când cele militare sunt mult mai bogate: Școala Militară pentru Ofițeri a Activi din Sibiu „*cu media foarte bună*”; Școala de Călărie în anul 1905 „*bine*”; Institutul Geografic din Viena, Școala Topografică „*bine*”; Școala de procurori militari din Timișoara; cu mențiunea „*toate în fosta armată austro-ungară*” și Cursul de informații pentru carele de luptă din Târgoviște în anul 1923.

La rubrica „*limbi străine*” din același capitol 4 „*Servicii speciale. Misiuni-însărcinări (în afară de serviciile în corp sau comandament), modul de îndeplinire, școli și cursuri absolvite. Limbi străine*”, este trecut ca fiind cunoscător de germană, rusă și maghiară.

La capitolul 5 „*recompense, decorații, medalii*” sunt reluate decorațiile amintite mai sus, numai că aici este transcrisă întreaga denumire la Medalia „Victoria” a marelui război pentru civilizație (Înaltul Decret 3390/1921) și la Medalia „Crucea Comemorativă” cu bareta 1919 (Înaltul Decret 1744/1918).

Capitolul 6 „*Servicii și diverse pozițiuni*” este amplu desfășurat și conturează poate cea mai completă imagine asupra etapelor ce au punctat cariera militară a locotenent-colonelului Moise Rîșcuția.

Întocmit sub formă de tabel, ale cărei rubrici sunt primele consemnări din acest capitol sunt cele referitoare la perioada în care ofițerul a fost militar al armatei austro-ungare. Fapt ce ne permite să trasăm primele jaloane ale carierei militare ce a debutat la 4 octombrie 1898, dată la care Moise Rîșcuția a fost primit ca elev la Școala Militară de Ofițeri Activi din Sibiu. Școală absolvită pe 18 august 1902, fiind repartizat la Regimentul 92 Infanterie din Garnizoana Thereziendstadt, cu gradul de „stejar”, adică străjer, însă cum un asemenea nu era cunoscut în armata română a apărut această eroare.

După mai bine de un an, începând cu 1 noiembrie 1903, a fost înaintat la gradul de sublocotenent și mutat în Garnizoana Arad la Regimentul 33 Infanterie. Unitate militară unde și-a făcut ucenicia până la 1 mai 1910, când a fost dislocat cu întregul regiment la Foča, în Bosnia, fiind avansat la gradul de locotenent. Grad ce l-a avut atunci când a izbucnit războiul, când cu același regiment a fost dus pe frontul din Galiția.

La gradul de căpitan a fost înaintat pe 1 ianuarie 1915, pe când se afla pe câmpul de luptă, tot în Galiția. De la această dată până pe 18 noiembrie 1918, data primirii în armata română, nu mai există nici o altă consemnare.

Prin urmare, la 18 noiembrie 1918, Moise Rîșcuția a fost „primit în cadrele active ale armatei române cu gradul de maior și pus la dispoziția

Ministerului de Război”, conform ordinului Secției Organizării 6/7 Sibiu cu nr. 1.150 din 1919, Înaltului Decret nr. 453, publicat în Monitorul oficial nr. 251 din 1919.

Pe 1 Decembrie 1918, primind ordinul telegrafic al Secției Organizării 6/7 Sibiu a fost numit „ajutor, apoi comandant al gărzilor Naționale Române din județul Arad și din jur”.

Timp de o lună, începând cu 21 februarie 1919, maiorul Moise Rișcuția a fost „deținut de către maghiari la curtea Marțială în Seghedin”, până pe 20 martie 1919, când a fost „eliberat în urma intervenției atașatului militar francez din Budapesta, locotenent-colonelul Vix”.

Reîncadrat Secției Organizării 6/7 Sibiu, maiorul a fost delegat la Ministerul de Război din București, imediat ce a fost eliberat de maghiari, iar la 18 aprilie 1919 a fost însumat în cadrele active ale armatei române „ca trimis de Secția Organizării 6/7 Sibiu și repartizat ca ajutorul comandantului” Regimentului 18 vânători, ce avea garnizoana în Târgu Secuiesc. De la aceasta unitate, timp de aproape două luni, între 4 septembrie și 29 octombrie, a fost detașat la Lagărul de la Békéscsaba, în funcția de comandant.

De la Regimentul 18 vânători, pe 28 februarie 1920 a fost mutat la Regimentul 87 Infanterie, ce avea garnizoana în Satu Mare, unitate militară al cărei comandant a fost numit pe 30 mai 1920.

7 iulie 1920 este data când s-a făcut consemnarea despre înaintarea la gradul de locotenent-colonel cu „cu vechime de la 1 mai 1919”.

Pe 1 aprilie 1921 a fost „trecut pe picior de pace”, conform Înaltului Decret nr. 897 din 1921 și Ordinului de Zi nr. 136 din același an.

Până la 1 octombrie 1925, locotenent-colonelul Moise Rișcuția a fost mutat în alte două regimente, de data asta în Basarabia: de la 1 aprilie până la 19 septembrie 1922, la Regimentul 24 Infanterie, cu garnizoana la Tighina, iar de la 19 septembrie 1922 până la 1 octombrie 1925 la regimentul 12 infanterie, ce avea garnizoana la Cetatea Albă.

De la această dată, până la 1 aprilie 1928 a fost mutat la mai multe cercuri de recrutare, precum Bârlad, Orăștie și Arad. Garnizoană unde a revenit după o perioadă de un an și jumătate (28 aprilie 1928 – 1 octombrie 1929), cât a fost la Regimentul 15 Infanterie din Piatra Neamț.

La puțin timp după întoarcerea în Garnizoana Arad (1 octombrie 1929) a fost numit comandantul Comendurii Pieței Arad (1 aprilie 1930), funcție pe care a ocupat-o până la trecerea în rezervă, pe 31 octombrie 1935.

La trecerea în rezervă, pentru planul de mobilizare a fost luat în evidență de Cercul de Recrutare Iași, unitate al cărei comandant i-a întocmit fișa rezumativă, document descris mai sus.

Norii negri ai războiului adunându-se deasupra Europei, țara noastră a trebuit să facă apel la planul de concentrare și mai apoi de mobilizare, așa că locotenent-colonelul Rîșcuția a fost chemat la concentrare pe 2 iunie 1941 și s-a prezentat pe 4 iunie, când a fost numit comandant al Batalionului 6 Exploatare. Unitate cu care a fost mobilizat începând cu 22 iunie 1941 până la 1 decembrie 1942. Cu o lună înainte de desconcentrare fusese luat în evidență la Cercul de Recrutare Arad, pentru ca pe 13 mai 1943 să fie numit comandant militar al Societății „Creditul Carbonifer” Caraș până la 1 noiembrie 1943, cât a fost comandant al acestei societăți, locotenent-colonelul Rîșcuția a fost în evidența Cercului de Recrutare Caraș.

După care, pe 4 februarie 1944 a revenit la Cercul de Recrutare Arad, pentru numai trei săptămâni însă, căci pe 27 februarie 1944 a fost numit la conducerea Subinspectoratului de Pregătire Premilitară Bihor, punctul Beiuș, de unde a fost desconcentrat pe 1 august 1944.

Putem spune că 1 ianuarie 1944 este ziua când a luat sfârșit cariera militară a ofițerului nostru, dată când a fost trecut din oficiu din poziția de rezervă în poziția de retragere pentru limită de vârstă. Însemnare cu care se încheie și acest capitol și odată cu el și foaia matricolă.

„Foaia de sănătate și de absențe” este documentul foarte important pentru reconstituirea biografică, deoarece aici sunt consemnate informații de natură personală care cu foarte mare greutate pot fi identificate și în alte surse. Spre o rapidă comparație cu foaia matricolă unde date notate acolo pot fi reconstituite cu o marjă relativ mare de corectitudine. Informațiile de natură privată mai greu, și doar din astfel de documente create de specificul militar, unde totul este notat și controlat, iar viață privată se identifică foarte mult cu datoria către țară.

În felul ăsta putem vedea nu numai zilele când ofițerul nostru a beneficiat de permisiile pentru repaus, interese personale sau căsătorie, ci și ...fișa medicală. Sau mai exact momentele când suferința l-a împiedicat să fie prezent la datorie. Așa cum stă scris că din 27 martie 1921, medicul Regimentului 87 Infanterie l-a scutit șapte zile de serviciu din cauza unei eczeme la piciorul drept. Același medic i-a mai acordat o zi de scutire pe 23 septembrie și alte șase începând cu 13 decembrie 1921 din cauza unor crize de lombargo.

Anul următor o criză de reumatism și neuroastenie a impus o perioadă de 74 de zile pentru refacere, începând cu 16 ianuarie. Același

păcătos reumatism l-a determinat pe medicul Regimentului 12 Infanterie să-i acorde 30 de zile de concediu medical. Pe lângă perioada de absență impusă de reumatism, cele trei zile scutire primite pentru o criză de gastrită par ne semnificativă.

În 1923 nu sunt menționate decât patru zile de scutire pe motive medicale, două începând cu 2 februarie și alte două din 8 decembrie, fără a se mai pune diagnosticul, ci s-a consemnat laconic „bolnav” la rubrica destinată motivului.

Din luna august a anului următor, 1924, au revenit crizele de reumatism și nevralgie sciatică, pe fondul cărora s-au agravat crizele gastrice. Astfel că din august până în octombrie a avut nu mai puțin de 73 de zile de absență, impunându-se chiar internarea la Spitalul „Regina Elisabeta”.

În anii următori, Moise Rîșcuția a fost mai puțin lovit de năpasta crizelor reumatismale și cu excepția a câtorva zile de scutire datorate răcelii sau gripei, nu a mai absentat. Îndrăznim și o explicație prin faptul că ofițerul nostru a devenit mult mai atent cu propria sănătate rezervându-și timp pentru a se curarisi la băi, așa cum a făcut-o câte 30 de zile în luna iulie ale anilor 1929, 1932, 1933, 1934, 1935.

Sănătatea avea să-i fie în mod serios zdruncinată în anii de război, când pe lângă recidiva reumatismală a căpătat și o gripă păcătoasă, care a degenerat în otită, sinuzită și mai apoi în pleurezie, boli cu care s-a luptat în toată perioada anilor 1942-1944. Și în mod sigur și după aceea, însă fiind trecut în retragere și scos din evidențele cadrelor militare, însemnările din memoriul personal se opresc la data de 29 iunie 1944, când Moise Rîșcuția a fost internat 30 de zile la Spitalul de Zonă Interioară nr. 464, cu diagnosticul reumatism cronic și nevralgie pleurală.

Notă cu care se încheie „Foaia de sănătate și de absențe”, dosarul personal continuându-se cu „Foaia de pedepse”. Document în care se consemnează că pentru anii 1919, 1920, 1921, 1924, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933 „nu a fost pedepsit”.

Prima pedeapsă, destul de aspră, adică 15 zile de închisoare, a primit-o pe 6 aprilie 1922, pentru că în calitate de comandant al Regimentului 87 Infanterie nu a raportat imediat scandalul iscat de un subofițer, raport ce ar fi stopat avansarea aceluși militar. Față de raportul inadecvat înaintat de subofițer, lui Moise Rîșcuția i s-a reproșat că nu a luat nicio măsură, astfel că pe 28 iunie 1921 Brigada 22 Infanterie a dat ordin pentru mutarea disciplinară a subofițerului. Mai mult decât atât, în calitate de președinte al Consiliului de Onoare a târăganat de la 16 septembrie până

la 23 decembrie 1921 adoptarea unei hotărâri „ceea ce putea fi făcut în șase săptămâni nu în treisprezece”.

Tot în 1922, la sfârșitul anului, pe 19 decembrie a fost pedepsit cu zece zile arest pentru o reclamație nefondată adresată direct Ministerului de Război.

Șase luni mai târziu, pe 8 iunie 1923 a fost pedepsit cu mustrare scrisă pentru că „o lucrare administrativă n-a fost întocmită în vederile comandantului”.

Tot cu mustrare scrisă a fost pedepsit pe 25 februarie 1926, pentru că „nu a controlat cu toată atențiunea răspunsul Cercului [de Recrutare Orăștie] la un ordin al Comandantului”, iar pe 17 august 1927 „pentru că nu a executat ordinul Corpului VII Teritorial de a arăta și biroul pe rapoartele Cercului către Comandament”.

După foaia de pedepse la dosarul personal există două declarații cu date personale scrise și semnate de Moise Rișcuția pe când se afla în Garnizoana Târgul Secuiesc la 12 ianuarie 1920. Date personale ce au folosit la completarea capitolelor din filele tipizate ale memoriului personal prezentate până acum. Numai că doar la o simplă lectură se poate observa o serioasă greșeală de completare a memoriului personal. Anume faptul că în declarație Moise Rișcuția scrie că era de religie greco-ortodoxă, pe când în foaia matricolă s-a completat ca fiind de religie ortodoxă.

Tot în aceste declarații ofițerul în mod sigur a dat curs unei solicitări relativ la limbile pe care le cunoaște, scriind că română și germană cunoaște „perfect”, iar maghiară și rusă „bine”. Sublinieri ce nu au mai fost trecute în foaie matricolă după cum se poate vedea mai sus, fie din grabă, comoditate sau indolența celui ce a completat filele tipizate, poate considerând fără relevanță asemenea informații.

Și după aceste cv-uri ajungem și la, putem spune, cele mai interesante documente cuprinse de obicei într-un memoriu personal, anume „foaia calificativă”, unde ofițerul superior încearcă să facă portretul subiectului, răspunzând în felul acesta unui set de puncte impuse de normele militare.

Foaia matricolă se întocmea anual într-un singur exemplar, la finele luni octombrie și se alătura memoriului original după ce era completată cu notele tuturor șefilor ierarhici. O copie după foaia calificativă certificată de comandanții corpului sau șeful de serviciu se înainta până la 15 ianuarie direct Ministerului de Război, Serviciul Personal.

Conform instrucțiunilor, superiorul trebuia să-l descrie pe subiect, astfel încât să-i reușească un portret cât mai fidel, consemnând date despre

aptitudinile fizice, capacitate, aptitudinile militare, educația militară, modul cum își îndeplinea serviciul, rezultatele obținute în instruirea și conducerea unității ce comand, capacitate în conducerea unității corespunzătoare gradului pentru care se propunea la înaintare, cum își nota subalternii și în cele din urmă, propuneri ce avea de făcut pentru notarea subiectului.

Trebuie remarcat faptul că în foile calificative ale ofițerilor din Vechiul Regat o atenție deosebită se acorda aspectelor referitoare la comportamentul respectivului în societate, în spațiul public și privat. În felul acesta portretul schițat de superiorii celui în cauză era mult mai bine conturat.

Într-o scurtă comparație cu punctele de care trebuia să se țină seama la notare enunțate mai sus putem foarte repede să înțelegem că de data asta se reușea o schiță de portret a militarului și nu a omului.

Revenind la subiectul nostru, menționăm că primele caracterizări făcute maiorului Moise Rișcuția au avut în atenție perioada 18 aprilie – 1decembrie 1919. Așa cum era de așteptat cele mai multe a avut de spus șeful nemijlocit, maiorul Savu, comandantul Regimentului 18 Vânători, care încercând să nu iasă din tiparele impuse de instrucțiuni, scria despre Moise Rișcuția că este „sănătos și rezistent. Un om energic și inteligent cu judecată bună. Are cunoștințe miliare foarte bune și se folosește de ele la instrucția militarilor, bine. Educația militară foarte bună. Îndeplinește serviciul foarte conștiincios, dând supușilor săi pildă bună. A condus batalionul la frontul Tisei și la instrucție foarte bine, obținând rezultate foarte bune. Ca ajutor al comandantului de regiment a corespuns foarte bine. Este apt pentru conducerea unui corp în toată privința. Notează subalternii săi strict și just. Se propune la înaintarea la gradul de locotenent-colonel”.

Notare însușită și de șefii ierarhici superiori, de obicei comandanții de brigadă și divizie. În cazul nostru de către generalul Papp, comandantul Diviziei 18 Infanterie, care scria despre maiorul Rișcuția că este „Ofițer foarte bun, conștiincios, energic și cu inițiativă. A luptat și condus unitatea sa în luptă cu îndârjire și pricepere. E un bun comandant de batalion și tare bun ajutor al comandantului de regiment”.

Cel de-al doilea general care i-a completat notarea a fost Mărdărescu, care laconic a lăsat scris „Merită a înainta”.

În aceeași notă s-au înscris și notările din perioadele următoare, 1 decembrie 1919-1 martie 1920, pe când era tot la Regimentul 18 vânători și 1 martie -29 mai 1920, pe când era la Regimentul 87 Infanterie.

Colonelul Ion Bălănescu, comandantul celei din urmă unități, dincolo de norma cazonă, a ținut să iasă din tiparele unei foi calificative și

să scrie și cu ...sufletul: „[...] Citește foarte mult spre a-și mări și întreține cultura. [...] Disciplinat, serios, corect în toate actele sale, foarte bun camarad. Foarte bun patriot român și cu multă însuflețire pentru neam”. Și multe altele numai la superlativ, fapt ce l-a determinat pe colonelul Bălănescu să scrie cu toată convingerea că-l caracterizează ca fiind un „ofițer distins” propunându-l la înaintare „în mod excepțional și la comandă de regiment”.

De altfel, toți comandanții acestui regiment au avut despre Moise Rișcuția numai aceleași frumoase aprecieri, fie că s-a numit colonel Bălănescu, colonel Cernăuțeanu, sau colonelul Huber.

Însă comandantul Brigăzii 44 infanterie a avut rezerve serioase după incidentul cu raportul subofițerului, pentru care a și fost pedepsit cu închisoare, după cum am spus mai sus. Astfel că în notarea pe perioada 1 noiembrie 1920-31 octombrie 1921 acesta avea să scrie că este „de acord cu aprecierile șefilor anteriori în ceea ce privește aptitudinile militare, care îmbrățișează partea profesională. Sub acest raport locotenent-colonelul Rișcuția este în adevăr un ofițer merituos, care mi-a dovedit atât la câmp cu ocazia manevrelor de garnizoană, cât și pe hartă la școala ofițerilor că posedă un simț tactic foarte dezvoltat, care îi permite să judece repede și clar orice situațiune de război, luând hotărâri energice și judicioase. În ceea ce privește modul cum și-a îndeplinit serviciul în calitate de șef de corp și în special asupra virtuților ostășești ce trebuie să caracterizeze pe un ofițer superior, activitatea sa a lăsat foarte multe de dorit. Cercetând scriptele poligonului de tragere am găsit o ofertă a evreului David Lazăr cu data de 16 IX 1920, care se oferea ca la schimbul permisiunii de a scoate gloanțele existente la poligonul de tragere să amenajeze și să facă toate reparațiunile necesare acelu Poligon, obligându-se prin contract ca în termen de șase luni să aducă poligonul în cea mai bună funcționare. Lucrările n-au fost executate nici până în prezent. Întrebând pe subofițerul cu cazarmarea, acesta a făcut un raport prin care îl acuză pe locotenent-colonelul Rișcuția că i-a dat ordin să adreseze procese-verbale false din care să reiasă că lucrările ce trebuia să execute evreul s-au îndeplinit. Dar subofițerul n-a executat ordinul primit de la locotenent-colonelul Rișcuția. La această gravă acuzație adusă locotenent-colonelul Rișcuția de către un inferior, acuzație care i-a fost pusă în vedere de comandantul regimentului și din care reieșea un interes de a afirma lucruri neadevărate ca adevărate, locotenent-colonelul Rișcuția n-a reacționat în niciun chip, lăsând să planeze asupra sa o învinuire care înjosește onoarea sa militară, știrbind grav autoritatea,

demnitatea și probitatea sa de om și militar [...]”, încheind prin a nu-l propune pentru avansare.

Obiecție transcrisă și în notarea din următoarea perioadă și însușită de comandantul Diviziei, generalul Hanzu, care scria că este de aceeași părere cu comandantul brigăzii. Mai mult decât atât, continua spunând că „locotenent-colonelul Rișcuția nu este apt pentru a deveni comandant de regiment. Până la rezolvarea dosarului cu poligonul de la Satu Mare care a fost înaintat cu propunerea de a fi judecat la Consiliul de Război rămâne bun în grad”.

Dar între timp ofițerul nostru a fost mutat la Regimentul 12 infanterie, al cărui comandant scria despre locotenent-colonelul Rișcuția că este „inteligent și cu dragoste de neam și oștire. De la data de 20 aprilie 1922 de când s-a prezentat la serviciu în acest regiment, a îndeplinit funcția de ajutor de șef de corp, dând dovadă de cinste și bună judecată. Muncitor și disciplinat. Am rămas foarte mulțumit de modul cum m-a succedat ca ajutor. Din notele șefilor ierarhici sub care a servit anul trecut se vede că a căzut în greșeli care am convingerea că se datorau numai neexperienței și încrederii ce a avut în inferiorii săi, pe care a voit a-i ajuta. Greșelile ce i se impută sunt în curs de judecată și rezultatul cred că-i va fi favorabil. Bun român și cu sentimente frumoase pentru neam, a luptat și a suferit mult pentru întregirea neamului în anul 1918-1919. Merită a fi încurajat căci este un element bun și de folos pentru oștire”.

Pe 19 mai 1923 s-a primit și verdictul în problema sa, astfel că aflat tot la Regimentul 12 Infanterie, comandantul acestuia s-a grăbit să noteze în foaia calificativă care s-a primit de la Consiliul de Război al Corpului 7 Armată, că locotenent-colonelul Rișcuția „nu fost pus sub urmărire pentru nici un fapt”. Așa că acest comandant care scria despre el, printre altele, că: „este robust, rezistent, inteligent, judecată dreaptă și justă, are spirit de metodă, cultură generală la înălțimea gradului imediat superior. Temperament flegmatic-sanguin. Leal, demn, modest, viața cumpătată”, deci acel comandant a propus fără nicio rețineră că „merită a i se încredința comanda de regiment și a fi înaintat excepțional la gradul de colonel”.

Așa cum spuneam mai sus, în general acesta a fost modul în care era privit ofițerul nostru de către comandanții săi.

Vom pune punct acestei prezentări nu înainte de a cita caracterizarea făcută de comandantul Sectorului I Etape, căruia i s-a subordonat locotenent-colonelul Rișcuția pe când a fost comandantul Batalionului 6 Exploatare pe frontul celui de-al doilea război mondial, care scria că acesta era de „conformație solidă, sănătos, ușor suportă greutatele campaniei.

Hotărât, cu sânge rece și mare putere de muncă. Inteligent, foarte disciplinat și cu frumoasă educație militară. Modest. Leal, sincer și corect. A comandat Batalionul 6 Exploatare muncind foarte mult și cu toate dificultățile și greutățile întâmpinate a dat rezultate folositoare armatei. Având zona intensă de activitate pentru batalion, totuși mereu îndruma și controla companiile sale. S-a ocupat mult de bunul trai al trupei și subalternilor săi. Bun șef și comandant. În concluzie, locotenent-colonelul Rișcuția este un ofițer superior foarte bun și pe care se poate conta”.

În încheiere nu ne mai rămâne decât să remarcăm că ineditul dosar personal de ofițer al armatei române constituie o însemnată sursă documentară pentru reconstituirea și întregirea biografiei acestui mare patriot arădean, care a fost Moise Rișcuția. Astfel, coborât de pe raftul de arhivă, acest document ne permite să restituim contemporanilor noștri fragmente din viața lui Moise Rișcuția ca ofițer în armata română, care a îmbrățișat cariera armelor și care avea să supraviețuiască grelele încercări din tranșeele Marelui Război, a luptat pentru salvarea românilor de agresiunea ungarilor, continuând pentru a se adapta realităților din noua lume cazonă.

După Marea Unire, ca ofițer al României Mari, a participat activ la organizarea unităților militare din această parte de țară, mai întâi comandant de regiment, apoi comandant al Cercului de Recrutare Năsăud, reușind să depășească și momentele mai dificile, depunând toate eforturilor de adaptare la cerințele noilor camarazi.

După Marea Unire, ca ofițer al României Mari, a participat activ la organizarea unităților militare din această parte de țară, mai întâi în comanda unui regiment, apoi dislocat în Basarabia, unde avea să i se nască unicul fiu, reușind să depășească și momentele mai dificile, depunând toate eforturilor de adaptare la cerințele noilor camarazi.

**În decembrie 1918, prin mine, marele sfat național
a ținut legătura cu toate circumscriptiile
electorale din întreaga Transilvanie!**

**I Was the Contact Between the Great National Council
and the Constituencies of all Transylvania**

Emil Șimăndan în dialog cu Dr. Victor Sabău

Abstract

On December 1, 2018, 100 years will be celebrated since the Great Union, the historical act and the city of Arad played an important part due to its fervent patriotic activists. Dr. Victor Sabău activated as the political secretary of Dr. Ioan Suci. He participated in the National Assemblies in Arad and then he coordinated various activities at the Great National Assembly in Alba Iulia. Although he was a lawyer, during communist times he was dismissed and faced the terrors and fears of being thrown into a communist penitentiary.

Keywords: lawyer, politician, various political activities.

La 1 Decembrie 2018 se vor împlini 100 de ani de la Marea Unire, act istoric pentru înfăptuirea căruia Aradul a avut un rol de seamă prin înflăcărații săi luptători patrioți. În acest important oraș din vestul Transilvaniei și României s-a gravat albia unei vieți culturale de o autentică vibrație patriotică și umanistă, generații de cărturari și dascăli, începând cu Preparandia arădeană a lui Dimitrie Țichindean și până în zilele noastre au conferit Aradului un renume de „oraș luptător”. Așa a fost și în toamna anului 1918, când Aradul a devenit principalul centru politic de unde s-a pregătit Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Desigur, despre zilele premergătoare mării decizii istorice s-au scris multe cărți de către istoricii arădeni și transilvăneni, dar și de către cei de peste Carpați, lucrări fundamentale și, evident, se vor mai scrie și de aici înainte.

În prezent există o importantă literatură istorică, științifică și memorialistică care evocă momentele cele mai fierbente ale acestei mărețe

înfăptuiri a aspirațiilor cele mai firești ale poporului român din Transilvania. Am avut șansa să cunosc, ca ziarist, persoane și personalități de seamă implicate în actul de înfăptuire a Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, care mi-au relatat mărturiri unice legate de acest capitol deosebit de important al istoriei noastre naționale. Un asemenea martor ocular, implicat în organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia a fost tânărul de atunci avocat dr. VICTOR SABĂU, secretar personal al dr. IOAN SUCIU. L-am cunoscut în toamna anului 1983. L-am făcut o vizită acasă. Trăia cu soția într-un mic apartament din Arad, în curtea unui imobil de pe strada Stejarului. În după-amiaza în care l-am vizitat, împreună cu fotoreporterul cotidianului „Flacăra roșie”, l-am întâlnit, la venerabila sa vârstă de 94 de ani, cu un hârleț în mână, săpând un mic teren, de câțiva metri pătrați, în fața apartamentului, teren pe care-l „pregătea” pentru primăvara viitoare, să cultive ceva zarzavaturi.

Am făcut cunoștință, după care l-am informat care era scopul vizitei mele. M-a întrebat de la cine am aflat de existența lui? l-am spus că am fost îndrumat de directorul Muzeului Județean Arad, Pascu Hurezan, să purtăm un dialog despre pregătirea Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918, întrucât s-a aflat în mijlocul acelor evenimente istorice în calitate de secretar personal al corifeurului Marii Uniri, dr. Ioan Suci.

Și-a așezat cu grijă uneltele lângă un perete din curtea imobilului, după care am fost invitați să intrăm în micul și sărăcăciosul apartament alcătuit dintr-o cameră-dormitor și o bucatărie. Pe pat, îmbrăcată într-un trening cârpit în mai multe locuri, acoperită cu o pătură, bolnavă, se odihnea soția acestuia, FLORICA SABĂU, și dumneai participantă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, aflată la vârsta de 84 de ani.

Ne-am așezat fiecare pe câte un scaun în jurul mesei din încăperea și, sub privirile nedumerite ale soției, care ne privea din pat, am repetat motivul vizitei, să-i iau un interviu legat de activitatea sa de secretar personal al corifeului Marii Uniri, Dr. IOAN SUCIU.

V.S: Deci ați aflat despre mine de la directorul Muzeului Județean, Pascu Hurezan, care m-a găsit (descoperit) în niște documente de arhivă, pe care le-a cercetat, legate de Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Da, este adevărat, așa este am fost secretarul personal al dr. Ioan Suci, pe care Marele Sfat Național l-a însărcinat, după eșuarea trataivelor cu Jaszi Ozskar, ca împreună cu Vasile Goldiș, să se ocupe de pregătirea convocării Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

E.Ș.: Când și cum l-ați cunoscut pe dr. Ioan Suci?

V.S.: În toamna anului 1918, când m-am întors acasă din război, am ajuns avocat stagiar în biroul dr. Avramescu din localitatea Radna, în apropierea Aradului, unde mai lucrasem și înainte de război, pe vremea studenției. În această casă l-am cunoscut pe dr. Ioan Suciu, care venea aproape săptămânal la Radna, întrucât dr. Avramescu era căsătorit cu sora acestui conducător al mișcării naționale a românilor din Transilvania pentru Marea Unire. Având ocazia să mă cunoscă mai îndeaproape, i-am câștigat încrederea, astfel că în octombrie 1918 m-a rugat să-l ajut în activitatea organizatorică pe care o desfășura în vederea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

E.Ș.: Ce misiune avea dr. Ioan Suciu în perioada la care ne referim?

V.S.: La insistențele lui dr. Ioan Suciu, Comitetul Național convoacă Consfătuirea de la Oradea din 12 octombrie 1918, unde se elaborează Declarația prin care națiunea română din statul ungar se declară stăpână pe soarta sa, cerându-și „un loc printre națiunile libere ale Europei”. Au urmat apoi celelalte evenimente deosebit de importante care au premers actul de la 1 Decembrie 1918. Mai întâi, la sfârșitul lunii octombrie, constituirea Consiliului Național Român Central care, începând cu 2 noiembrie își va începe activitatea propriu-zisă în Arad, având sediul în casa dr. Ștefan Cicio Pop. Următorul eveniment deosebit însemnat și pe care doresc să îl evoc a fost organizarea, la 11 noiembrie 1918 a conducerii centrale a Gărzii Naționale, care a avut sediul în Piața Mihai Viteazul, colț cu strada Tudor Vladimirescu. Din partea Consiliului Național Central Român a fost prezent dr. Ștefan Cicio Pop, după care a doua zi se și dă Ordinul nr.1, prin care se stabilește modul de organizare și sarcinile Gărzilor Naționale ce urmau să ia ființă în fiecare localitate din Transilvania.

E.Ș.: Ce atmosferă ați întâlnit în satele și orașele transilvănene, în mod deosebit în cele arădene, în perioada de pregătire a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia?

V.S.: Soldații întorși de pe front aflau cu durere în suflet despre modul barbar în care s-au purtat organele administrației locale cu familiile rămase acasă, caznele la care au fost supuse femeile văduve de război, copiii orfani și bătrânii neajutorați. În aceste condiții era firesc ca primii voluntari ce se înrolau în Gărzile Naționale locale să fie soldații sosiți de pe front. Cât privește conducerea Gărzilor Naționale aceasta era încredințată ofițerilor sau subofițerilor din localitățile lor de baștină.

E.Ș.: Să revenim la activitatea dr. Ioan Suciu și implicit a dumneavoastră.

V.S.: În seara de 19 noiembrie 1918 s-a hotărât de către membrii Consiliului Național Central (format din șase reprezentanți ai Partidului Național Român și șase ai Partidului Social Democrat Român) convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Textul convocării a fost finisat în ziua următoare, 20 noiembrie 1918, după care a fost dat publicității, fiind semnat de dr. Ștefan Cicio Pop – președintele Consiliului Național Central și de Gheorghe Crișan – secretarul Consiliului Național. Ar mai fi de subliniat în acest context și faptul că tineretul arădean încă înainte, în ședința Consiliului Național Central din 15 noiembrie, când s-a luat în discuție problema convocării Marii Adunări Naționale, a cerut cu insistență ca actul Unirii să fie proclamat de către Consiliul Național Român la Arad!

E.Ș.: Ce argumente au adus tinerii?

V.S.: Argumentele erau de ordin formal. Având în vedere că Aradul, printre altele, avea legături pe plan spiritual atât cu marii scriitori ai epocii, cât și cu diferite personalități ale vieții politice românești din întreaga Transilvanie și de peste Munții Carpați, la care se mai adăuga și faptul că Aradul era un important centru feroviar, de unde existau legături rapide în toate direcțiile, încât delegații celorlalte naționalități asupritec din austro-ungaria puteau ține legături apropiate cu fruntașii românilor din Arad, a apărut ideea că Marele act istoric să se desfășoare la Arad!

E.Ș.: Cum s-a decis ca Marea Adunare Națională să aibă loc la Alba Iulia?

V.S.: Un rol important l-a avut Vasile Goldiș, care a răspuns grupului de tineri participanți la ședința din 15 noiembrie că actul Unirii trebuie să fie proclamat de o Adunare la care să participe un număr cât mai mare de reprezentanți ai tuturor românilor din Transilvania, iar pentru aceasta trebuie să fie aleasă o localitate din centrul Transilvaniei. S-a propus mai întâi ca Marea Adunare Națională să fie convocată loc la Blaj, dar un tânăr inginer feroviar, care cunoștea foarte bine condițiile limitate de primire a Gării din Blaj, a propus Alba Iulia, care avea o Gară mai mare. Plus faptul că Alba Iulia mai era și o localitate cu o înaltă rezonanță patriotică, în această Cetate se desfășurase prima Unire a Marelui Voievod Mihai Viteazul și tot aici s-au jertfit martirii Răscoalei de la 1784 – Horea, Cloșca și Crișan, iar Gara putea primi trenuri care să transporte o masă foarte mare de oameni.

E.Ș.: Ați amintit data de 20 noiembrie când s-a definitivat textul convocării Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Ce rol i-a revenit dr. Ioan Suciu și dumneavoastră, în calitate de secretar personal al acestuia, în convocarea marelui act de la 1 Decembrie 1918?

V.S.: După ce s-a publicat Apelul de convocare a Marii Adunări Naționale pentru dimineața de 1 Decembrie 1918, un rol deosebit i-a revenit dr. Ioan Suciu, căruia Marele Sfat Național i-a încredințat organizarea Adunării. Din acel moment, sub conducerea directă a dr. Ioan Suciui, pornind din părțile arădene până în toată Transilvania și în așa-zisele „părți ungurești”, sub girul Consiliului Național Central Român, am trimis împuterniciți în toate localitățile românești pentru a da îndrumări în legătură cu modul de alegere a Delegațiilor și de participare, la 1 Decembrie 1918, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Astfel, prin împuterniciții trimiși de dr. Ioan Suciu, pretutindeni Consiliile Naționale locale convoacă adunări populare în cadrul cărora sunt desemnați reprezentanții fiecărei localități, cărora li se înmână „credenționale” pentru a participa la „Marele praznic național” de la Alba Iulia, unde se pecetluia soarta neamului.

E.Ș.: Ce misiuni ați mai primit în perioada respectivă de la dr. Ioan Suciu?

V.S.: Eu aveam misiunea să adun și să păstrez toate documentele cu procesele verbale ce se întocmeau în cadrul Adunărilor populare organizate de Consiliile Naționale locale. De asemenea am primit misiunea să păstrez evidența Credenționalelor cu delegații desemnați, delegați al căror număr varia de la o localitate la alta, între 6 – 8 – 10 persoane, în funcție de mărimea localității respective. Era o muncă deosebit de solicitantă, și, în același timp importantă întrucât prin mine s-a ținut legătura directă cu toate circumscripțiile electorale din întreaga Transilvanie.

E.Ș.: Am înțeles. Ce făcea, concret, dr. Ioan Suciu în calitate pe care a primit-o de la Marele Sfat Național, de organizator al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia?

V.S.: În acele zile fierbinți, dr. Ioan Suciu, după misiunea ce i-a fost încredințată de Marele Sfat Național, s-a deplasat personal în toate marile orașe ale Transilvaniei unde a implementat, pentru fiecare comitat, pregătirea documentelor necesare Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Acestei acțiuni li s-au alăturat mai mulți intelectuali arădeni, între care îmi vin în minte Gheorghe Crișan, Miclea, Bocioc, Hotăran și alții care mergeau zi de zi pe comune și lămuriau locuitorii satelor, în special țărănimea, despre importanța Adunării de la Alba Iulia. Îmi amintesc că în fiecare centru de comitat existau secretariate notariale, sub conducerea unui învățător sau preot, care țineau legătura cu mine, la Arad, privind Adunările populare organizate de Consiliile Naționale locale, care au ales delegații pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, delegați care trebuiau trecuți în „credenționalele” de care am vorbit deja.

E.Ș.: Ați participat și dvs. la organizarea unor asemenea adunări populare, de alegere a delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia?

V.S.: V-am precizat deja misiunea pe care am primit-o de a ține legătura directă cu toate circumscripțiile electorale din Transilvania, dar, pe lângă această activitate, am participat alături de numeroși frunțași politici locali, la o serie de Adunări populare pe Valea Mureșului, respectiv la Radna, Bărzava, Săvârșin, Petrușiș, iar pe Valea Crișului Alb la Moroda, Iermata, Seleuș, Sebiș până în satul meu natal, Gura Văii de lângă Gurahonț și Hălmagiu!

E.Ș.: Cum s-a finalizat muca dvs. ca secretar personal al dr. Ioan Suci în alegerea delegaților pentru Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918?

V.S.: În urma unei munci extenuante, de mare răspundere și entuziasm național românesc, condusă din punct de vedere organizatoric cu mare pricepete și hotărâre de dr. Ioan Suci, în numai 11 zile am reușit să desemnăm 1228 delegați din 135 circumscripții electorale care au existat în 25 de comitate. În acele zile, din întreaga Transilvanie au sosit pe adresa dr. Ioan Suci sute și sute de telegrame și tot atâtea telefoane, telegrame pe care eu aveam misiunea să le clasez pe circumscripții și comitate.

E.Ș.: Cum a fost dimineața de 1 Decembrie 1918?

V.S.: Eram deja la Alba Iulia. Mi-am continuat munca de secretar personal al lui dr. Ioan Suci. Am primit sarcina să verific toate condițiile și împuternicirile celor 1228 de delegați. Cu acest prilej mi s-a cerut să aflu și comitatele cu cei mai mulți delegați prezenți la Marea Adunare Națională. Îmi aduc aminte că pe primul loc s-a situat Alba, iar pe locul al doilea Aradul. Toate aceste lucruri au fost prezentate apoi de dr. Ioan Suci, după care s-a constituit Prezidiul Adunării, având ca președinți pe Gheorghe Pop de Băsești și Episcopii Ioan I. Papp și dr. Demetriu Radu.

E.Ș.: Unde v-ați aflat în acele momente istorice?

V.S.: Eu mă aflam în Sala Unirii. Adunarea și-a început lucrările la ora 10. Mai întâi a vorbit arădeanul Ștefan Cicio Pop, care a subliniat caracterul istoric al Adunării. Dar cuvântul propriu-zis de deschidere a fost rostit de bătrânul om politic transilvănean Gheorghe Pop de Băsești, după care a urmat strălucitul cuvânt al lui Vasile Goldiș. Acesta a făcut un deosebit de emoționant expozeu legat de vechimea poporului român, scoțând în evidență vicisitudinile istorice pe care le-a avut de îndurat de-a lungul istoriei. Tot Vasile Goldiș a prezentat Proiectul de Rezoluție propus Adunării Naționale de a Decreta Unirea românilor din Transilvania, Banat,

Crișana și Maramureș cu România. În încheierea Adunării a luat cuvântul Episcopul Ioan I. Papp, care a arătată că românii își văd acum realizată dorința fierbinte de a se unii cu toții într-un singur stat.

E.Ș.: Cum au reacționat participanții la mărețul act istoric, la decizia făuririi unității politice?

V.S.: Cu un entuziasm de nedescris. Nu putea vorbi om cu om fără să plângă de bucurie. Pretutindenii se desfășurau stindarde Tricolore românești. Am văzut pentru prima dată în viața mea bătrâni de vârsta pe care o am și eu astăzi jucând alături de tineri, chiuind de bucurie. A fost o însuflețire de nedescris, o zi pe care nu am mai uitat-o toată viața.

E.Ș.: După 1 Decembrie 1918, ați continuat să rămâneți secretar personal al lui dr. Ioan Suciuc?

V.S.: Da, am continuat și după 1 Decembrie 1918 întrucât pentru meritele sale în organizarea și reușita Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, Marele Sfat Național l-a numit membru în Consiliul Dirigent de la Sibiu, unde i s-au atribuit răspunderile propagandei și organizării. Apoi, în anul următor, în 1919, dr. Ioan Suciuc este numit președintele Consiliului Superior Agrar pentru Transilvania, iar după 1920, după demisia Consiliului Dirigent de la Sibiu, devine președintele Comisiei de Unificare, conducând, în continuare, până la lichidare, ministerele din Transilvania.

E.Ș.: Când v-ați despărțit de dr. Ioan Suciuc?

V.S.: Cu puțin timp înainte de încheierea misiunilor Comisiei de Unificare, când am fost trimis, alături de 22 de tineri ardeleni, la Paris pentru studii de specialitate în diferite domenii de activitate. Întrucât eu eram absolvent al Facultății de Drept, mi s-a recomandat să mă specializez în Drept Internațional. După trei ani de studii la Sorbona m-am întors în țară și am fost numit Avocat al Statului, cu misiunea de a pleda pentru apărarea bunurilor statului nostru față de diferiți comercianți străini, ca bunurile românești să nu fie scoase pe cale abuzivă din țară.

E.Ș.: Vă mulțumesc și vă doresc multă sănătate!

NOTĂ:

Această convorbire cu avocatul dr. Victor Săbău, fost secretar personal al dr. IOAN SUCIUC – însărcinat de Marele Sfat Național cu organizarea Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, a apărut la 24 noiembrie 1983 în revista „TRIBUNA” din Cluj-Napoca.

În anii comunismului, dr. av. Vicoror Sabău, cu excepția ultimilor zece ani înainte de pensionare (când a primit un post de magazioner la o cooperatie de consum) a dus o viață plină de umilințe și privațiuni întrucât comuniștii l-au dat afară din avocatură, deși avea studii strălucite la Facultatea de Drept din Budapesta și la Sorbona din Paris. A trăit mulți ani cu frica de a nu fi arestat și aruncat într-o temniță comunistă, cum a fost soarta lui Iuliu Maniu, ucis în închisoarea de la Sighet.

La 94 de ani, în 1983, când l-am descoperit și i-am luat acest interviu, avocatul dr. Victor Sabău a fost „reabilitat” de către primul-secretar de atunci al județului Arad, Pavel Aron, care l-a invitat cu prilejul Adunării festive dedicate celei de-a 65-a aniversare a Marii Uniri de la 1918 să stea în prezidiul Adunării festive. După acest moment, la propunerea pe care i-am aderat-o primului Aradului i s-a facilitat să primească în fiecare zi câte o porție de mâncare caldă - pe care o împărțea cu soția sa, foarte bolnavă, Florica Sabău - de la cantina partidului de pe lângă Comitetul județean Arad al PCR, trăindu-și bătrânețea într-o sărăcie lucie!

Peste doi ani, în 1985, Victor Sabău s-a stins din viață, sufletul său plin de dragosteși adașament pentru Transilvania și în același timp plin și de durere de durere pentru propria sa viață, a trecut în lumea umbrelor veșnice. A dispărut astfel în anonimat, la 96 de ani, fiind ultima personalitate arădeană importantă care a lucrat împreună cu Marii Corifei arădeni ai Unirii de la 1 Decembrie 1918 – Ștefan Cicio Pop, Vasile Goldiș și Ioan Suci!

Petru Bejan, preot-confesor pe frontul din Caucaz

Petru Bejan, a Confessor-Priest on the Caucaz Front

Corina Bejan Vașca,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Abstract

Priest Petru Bejan participated as military priest on the Eastern Front during the years 1941-1943. Throughout the war he had the rank of captain, promoted then to the rank of Major and Lieutenant Colonel in the years 1990 and 1995. He was awarded military decorations and medals for worthy war actions, and subsequently he was an highly respected veteran of war.

Keywords: military priest, war, veteran, actions.

Veteran de război pe frontul Rusiei, cu gradul căpitan-confesor militar.

Avansări în grad militar ca preot-confesor militar în rezervă:

- Căpitan 1937
- Maior, numărul 0642/1990 (r)

- Locotenent colonel (R), pe data de 1 iunie 1995, prin decretul numărul 43472/1995, dat și semnat de președintele României, Ion Iliescu.
- Veteran de război.

Decorații militare

1. Coroana României în grad de cavaler.
2. Serviciul sanitar.
3. Coroana României în grad de cavaler cu panglică de Virtute Militară.

Decorațiile au fost acordate de comandamentul Grupului „3 Vânători de munte”, din Divizia 5 „Vânători de munte” Abrud, prin Colonelul Valerian Luca Vasiliu și comandamentul Batalionului 5 Moți „Avram Iancu” Abrud.

Medalioane

1. medalion: 45 de ani de la luptele eroice de pe Valea Mureșului și a Crișului Alb, 1944 – 1989;
2. 50 de ani de la crâncenele lupte de pe valea Mureșului și a Crișului Alb 1944 – 1994;
3. medalion 1862–1994, primul președinte al Astei din România Mare; a 90-a Adunare Generală, 14-16 octombrie 1994, Despărțământul „Vasile Goldiș” Arad;
4. medalia „Crucea comemorativă a celui de al doilea război mondial 1941 – 1945”.

Redăm în continuare consemnările preotului Petru Bejan, preot-confesor pe frontul de Est, în Caucaz.

Abia am venit preot în Buteni după anii de peregrinări la școli și cu serviciul, dar puțin mi-a fost dat să trăiesc o viață liniștită. În lume răsună zgomotul armelor, era neliniște, erau lipsuri, lacrimi din cauza plecării bărbaților pe front. În lunile august, septembrie și o parte din octombrie 1941. Fără să mă gândesc, am primit ordin militar de concentrare și am fost prezent la unitatea militară „Divizia 3 Vânători de munte”; grupul 3, batalionul 5 „Avram Iancu” din Abrud. Surpriza m-a tulburat și i-a îngrozit pe ai mei știind că voi merge pe front cu această unitate. Toți ziceau că nici nu am trăit în deplinătatea ei bucuria întemeierii și reînțoarcerii în sânul familiei, când iată că lăcrimează și se întristează la această veste groaznică. Am trăit aceste stări până la sfârșitul lui octombrie 1941, când comandamentul din Abrud a primit ordin că pot deconcentra o parte din unitate până la noi ordine. Printre aceștia eram și eu, așa că m-am întors acasă spre marea bucurie a tuturor. Dar eu știam că mi s-a spus să fiu pregătit în orice moment și la prima chemare să plec. La începutul lui

ianuarie 1942, Divizia 3 Vânători de munte nu putea acționa în Rusia decât cu schiori pentru că se așezase un strat de zăpadă neobișnuit pentru noi. Babilonia ce a cuprins comandamentele din țară la chemarea ostașilor și a schiorilor a făcut ca pe moment să uite de mine. Am aflat aceasta numai în momentul când grupul schiorilor erau adunați pentru plecarea la gară. Dumnezeu m-a ocrotit, pentru că schiorii ajunși și intrați în luptă, au fost toți măcelăriți în prima confruntare cu inamicul.

La sfârșitul lunii mai 1942 am primit din nou ordin de mobilizare la Batalionul 5 „Avram Iancu” din Abrud. Mi-am dat seama că acum voi pleca pe front. M-am consolată și lăsat în grija și ocrotirea lui Dumnezeu, deși fiecare când trece prin asemenea momente trăiește o mare stare de panică.

Cum cunoșteam programul când noi, cei din Abrud, trebuie să ne îmbarcăm în tren, am început pregătirea spirituală a ostașilor – spovedanie, cuminecare și încurajare prin încredere în Dumnezeu. Ziua de 15 august 1942 a fost ziua în care Batalionul 5 din Abrud a trebuit să se îmbarce în vagoane cu toate materialele și armamentul. Plecarea garniturii era la orele 14.

În acea zi, sărbătoarea Sfintei Maria Mare, mitropolitul Ardealului, dr. Nicolae Bălan din Sibiu făcea o vizită canonică în Abrud. La orele 10 sosise. Era condus în procesiune spre biserică. Eu m-am prezentat în fața mitropolitului, în haine militare și am spus că merg spre gară să mă îmbarc în garnitura trenului ce pleacă spre Rusia. Dată fiind această întâlnire și prezența Î.P. Sale în Abrud i-am cerut binecuvântarea pentru ocrotirea Dumnezeiască în misiunea ce o am pe front, în calitate de confesor militar. După ce mi-a dat binecuvântarea, i-am mulțumit și am coborât spre gară, iar procesiunea religioasă a continuat drumul spre biserică.

Ofițerii Grupului 3 Vânători de munte din Abrud, în corpul căruia am fost atașat și eu, au fost: colonel Mărculescu, comandantul Grupului 3 Vânători de munte, un om foarte amabil, dar pe care l-am pierdut înainte de a fi început lupta. A fost lovit de un proiectil în drum spre unitate, pe malul Mării Negre, când încă eram aproape de portul Kerçi, la canalul dintre Marea Neagră și Marea Azov, la portul Taman. Pe acel canal se amenajase un postament mobil de pe care ne-am îmbarcat în vase germane, numite „bacuri” pe care am traversat apa până la portul Kuban din Caucaz.

Preot căpitan Petru Bejan, preot-confesor pe frontul din Caucaz - 15 august 1942

În zilele următoare a venit colonelul Valerian Luca Vasiliu, ofițer, care în primul război mondial a luptat cu gradul de sublocotenent în compania condusă de căpitanul Leonard Mociulschi. Acest colonel a fost om, camarad și părinte tuturor soldaților și ofițerilor cu care a lucrat. Generalul Mociulschi nu-l uitase de când a luptat sub comanda sa ca sublocotenent în primul război mondial și îi trimitea din când pachete alimentare. Când primea asemenea pachet, dânsul nu considera că îi aparține, ci ordona să fie împărțit la egalitate între toți cei de sub ordinele sale. Iar apoi mi se adresa astfel: „Părinte căpitan, până se va face cea împărțire a conținutului și fiecare își va lua partea sa, noi mergem la plimbare și apoi ne vom întoarce să luăm dreptul nostru”. Când se deplasa pe linia întâi sau se întâmpla spargerea liniei de front, iar îmi zicea: „Părinte, mă însoțiți în această misiune, căci avându-vă lângă mine și cu mine, am toată liniștea și credința că totul va merge bine și ocrotirea Dumnezeiască ne va însoți”. Aceste cazuri au fost numeroase, el fiind profund credincios, cerându-mi și înaintea unor misiuni să zicem „Tatăl nostru” și apoi să plecăm. În ziua de 3 ianuarie am fost chemat la telefon și mi-a spus că pe 4

pleacă un grup de aici în permisie și dacă vreau să plec și eu, fiind cel mai îndreptățit. În același timp însă, mi-a spus că rămâne neliniștit și tulburat că în 6 ianuarie este Boboteaza și ar fi vrut să fiu cu ei ,dar a doua serie va merge în permisie în ziua de 10. Apoi a propus unui locotenent să schimbe cu mine dacă vrea și el și eu. Răspunsul meu a fost: „Rămân pentru seria din 10 ianuarie, schimbând cu locotenent Bogățeanu”. Cât au trecut grupurile unității de la portul Kerci la Taman, traversând canalul Marea Neagră, eu am rămas la Kerci să dirijez îmbarcarea în bacuri. Noaptea, după ce au trecut toate grupurile unității, cu ultimul transport am trecut și eu. M-a ocrotit Dumnezeu, fiind la 300 de metri de portul Kerci și de oraș la 500 de metri, pentru că nu a venit nimeni să mă găsească, iar eu m-am adăpostit sub țârm spre a nu fi văzut. Pe malul Mării Negre, lucrând la postamentul pentru bacuri, am văzut într-o zi pe Giura Dumitru, cu a cărei soție Cati, soția mea era cea mai bună prietenă. Fiica lor Maia, căsătorită cu medicul Neamțu, este un apreciat medic în Cluj. Nu am putut vorbi pentru că eram în tren și tot acolo am văzut și pe Trif Ioan – Crupea, fostul vecin de pe Deal, a căru soacră a fost cumătra părinților mei.

PORTUL TAMAN

Când am debarcat din bac pe malul Taman m-am simțit înviorat. Am zărit o biserică ortodoxă la 20 de metri de țârm.

Biserica era aranjată, împodobită cu obiecte de cult și cu lucruri măestrit lucrate de mâinile credincioaselor. Erau locuitori caucazieni pe mal, în jurul bisericii ca și în biserică. Am intrat în biserică unde era tăcere căci nu aveau preot și doar credincioșii se adunau și cântau la slujbele divine. Mi-au spus că deși nu au preot, tineretul nu are voie să meargă la biserică și să asiste la cântările și rugăciunile lor. M-am bucurat ascultându-i că, deși trăiau vremuri vitrege, focul credinței lor era puternic. O femeie îmi spune: „Când vedem biserica, vedem pe Dumnezeu și când auzim cântările îl simțim pe Iisus Hristos în mijlocul nostru”. După un scurt popas și după replierea grupurilor unității, încolonați am pornit spre muntele Berkșic, unde unitatea avea să ocupe poziția de luptă. În drum am ajuns la o poiană de șes, tăiată de apa numită Valea Abinului. După un alt popas traversăm această vale spre munte. La circa 100 de metri se afla o casă în roșu, cu două încăperi, care figura în harta strategică „Casa roșie”, în care se afla un post sanitar cu medicamente și două căruțe sanitare. După ce am ajuns pe munte, a trebuit să ne retragem într-o noapte de duminică căci se trăgea asupra noastră. Când s-a întunecat a venit la mine colonelul Valerian Luca Vasiliu, emoționat și îngrijorat, spunându-mi: „Părinte, am primit dispoziția secretă a

diviziei noastre care ne-a dispus ca imediat să organizez retragerea unităților noastre de pe această poziție. Am trimis un curier la toate grupurile să o comunice. După ce se face verificarea, vom coborî la „Casa Roșie”, de lângă valea Abinului.

Dispoziția s-a dat în secret: „Executarea se va face în cea mai mare liniște, ca inamicul să nu simtă și să ne atace pe neașteptate. Eu trebuie să controlez linia unde au fost plasate grupurile de luptă că poate curierii nu au trecut să le comunice. Apoi, repliată toată unitatea, să coborâm la locul fixat. *Părinte, vreau să te rog să mă însoțești la controlarea liniei întâi, după cum știi, eu când te am alături de mine, sunt liniștit și simt ocrotirea lui Dumnezeu peste noi*”.

I-am răspuns: „*Dumnezeu să fie cu noi și să pornim la îndeplinirea misiunii*”. Am ajuns la locul unde batalionul era adunat și organizat pe companii, plutoane, grupe, coloane de deplasare. Colonelul îmi spune: „Noi nu știm unde este Casa Roșie, că nu am venit pe acolo. Dumneavoastră ați venit pe lângă ea așa că vă rog veniți cu mine în fruntea coloanei și ne conduceți”. Coborâm încet muntele în tăcere. La un moment eu zic să ne oprim să examinăm dacă nu cumva am trecut de locul unde e despădurit și de unde o luăm mai spre stânga, spre podișul neîmpădurit unde era „Casa Roșie”. Realizez că am venit mai jos și în felul acesta am ocolit „Casa Roșie”. Colonelul dă ordin, coloana se oprește, iar echipa telefoniștilor cu baionetele scurmă pământul să găsească o linie telefonică spre a cere lămuriri. Rapid se găsește un fir telefonic, se face legătura și ni se comunică că ne-am abătut de la traseu. Ni se dau îndrumări pe unde să continuăm drumul și ni se precizează că am avut noroc c-am greșit drumul căci, „Casa Roșie” este în mâna inamicului, împreună cu căruțele și materialul sanitar.

Am ajuns la Valea Abinului, am trecut și ne-am repliat cu toate unitățile. Platoul era întins iar inamicul nu era departe de noi. A rămas pe munte la retragerea noastră doar o trupă de rezistență, care s-a retras cu sublocotenentul rănit în piept.

Momente în care sunt felicități ostașii cei mai buni

Aspecte de pe frontul de est, din Caucaz

GENERALUL LEONARD MOCIULSCHI LA COMANDA DIVIZIEI 3 TORI DE MUNTE

La sfârșitul lunii octombrie a venit la comanda Diviziei generalul Leonard Mociulschi. Noul comandant era un ostaș cu mari calități militare, bun strateg și energic. Avea demnitate, era orgolios, dar hotărât și statornic în atitudinile și dispozițiile date. Fiind o mare personalitate citez din documente, principalele etape ale vieții sale:

„Personalitate militară de excepție, Leonard Mociulschi s-a născut pe plaiurile Sucevei, în anul 1889. Spațiul Moldovei trimite cu gândul la Sfântul Ștefan cel Mare, dar și la marele rege polon Sobieski.

Leonard Mociulschi și-a ales cariera militară în 1910, urmând exemplul nobililor săi înaintași, când a fost admis la Școala de Ofițeri de Infanterie. A absolvit în 1912 cu gradul de sublocotenent și a participat la Războiul Balcanic din 1913. La începutul primului război mondial, Leonard era comandantul Companiei 10 din cadrul Regimentului 29 Infanterie Dorohoi. În perioada 1916-1917, Mociulschi l-a cunoscut pe Taras Pavlovich Gorobets, căpitan al armatei țariste, care ducea lupte de apărare în Carpații Orientali în acea perioadă. Mociulschi s-a împrietenit cu acesta, după aceea să se reîntâlnească cu el în septembrie 1944 la Meziad.

La sfârșitul războiului mondial, remarcându-se în luptele de la Oituz și Soveja, pentru care a fost decorat atât de Regele Ferdinand cât și de generalul Berthelot, Mociulschi a fost promovată la rangul de căpitan. După război este ridicat la gradul de maior. În 1932 a fost numit la comanda unui batalion de munte în Sighetul Marmăției, unde a primit gradul de locotenent colonel. În 1940 este desemnat comandant adjunct al Brigăzii 1 Mixtă Munte. Leonard Mociulschi a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, în grad de cavaler. Pe front, Mociulschi a fost promovată în 1942 la rangul de general de brigadă și numit comandant adjunct al Diviziei 4 Vânători de Munte. Generalul Mociulschi era iubit de soldați, deoarece se afla alături de ei în toiul luptei. Din 1942, Leonard a fost promovată la comanda Diviziei 3 Vânători de Munte și i s-a conferit Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a II-a. Din lunile octombrie 1942 până în august 1943, Divizia 3 Vânători de Munte l-a avut în frunte pe generalul Leonard Mociulschi.

În dimineața zilei de 17 februarie 1945 tricolorul românesc flutura pe cota 1044, acțiune înfăptuită de locotenentul Alexandru Chisu.

A încetat din viață în ziua de 15 aprilie 1979, la vârsta de 90 de ani”.

La ocuparea orașului Odessa, când își făcea stagiul pe front, a fost ridicat la gradul de general, dar a continuat lupta în fruntea unității. În ziua

când s-a prezentat la postul de comandă al Diviziei 3, la comandamentul de la poalele Muntelui Caucaz, s-a întâmplat să fiu și eu în curtea comandamentului. Doream să fac rost de la atelierul de tâmplărie al Diviziei de un sicriu, ca să am mângâierea și împăcarea sufletească de a înmormânta măcar „un erou” în sicriu. De aceea am cerut colonelului să dispună ca maiorul Mărgărit să mă însoțească. Comandamentul Diviziei era un fost sediu al unui colhoz. La intrarea în curte era o clădire cu etaj. Curtea era mare, spațioasă și în capătul ei, la circa 200 de metri, atelierele în care intrăm.

Când ieșim din atelier, din comandament iese un ofițer care, observându-ne se îndreaptă spre noi. Maiorul mă atenționează: „Părinte fii atent, acesta este noul comandant al diviziei, Leonard Mociulschi. Să fii atent, că e om aspru.” Văzându-mă indiferent, maiorul cu voce tremurândă iar mă face atent la atitudine. Generalul, fire agitată, se oprește furios în fața noastră. Maiorul se prezintă, urmez eu. Cu mâna dreaptă la bereta pe care aveam o cruce din șnur galben, în haină militară, zic: „Să trăiți domnule general, sunt preotul-căpitan Petru Bejan, confesor al Grupului 3 V.M. Abrud” și am lăsat mâna jos. Maiorul tremura ca piftiile, iar generalul m-a măsurat de câteva ori de sus în jos și invers. Îmi zice: „Părinte, observ că dumneata nu știi nici saluta corect.” Îi răspund: „Nu sunt soldat, eu sunt preot.” Generalul continuă, dând din mână a lehamite: „Nu ești dumneata de vină.” Eu completez: „Dracu’ e de vină, că el ne-a trimis pe aici.” Toată lumea tace. Generalul face stânga-mprejur, mergând spre corpul Comandamentului unde intră. Îi zic maiorului: „Vezi că nu ne-a omorât și nici ocărât. Dumneata ești ofițer aici sub comandă, dar eu sunt șef de servicii”.

ÎN CAPUL DE POD KUBAN

În primăvara anului 1943 eram în capul de pod Kuban. În câteva duminici, generalul mi-a trimis o mașină să mă ducă să fac slujbă locuitorilor de acolo. În prima duminică am fost trei preoți, toți dirijați de generalul Mociulschi, care dispusese ca în sala Căminului să se amenajeze bănci și pe pereți să fie atârinate icoane. Sala era mare și arhiplină de credincioșii adunați de la mari distanțe. Mulți și-au botezat aici copiii, ba chiar și unii mai în vârstă. Trei preoți am botezat prin scufundare atâtea suflete, de curgea sudoarea pe noi.

După slujbă, pe mine, șoferul m-a dus la Divizie, unde Mociulschi m-a reținut două zile, m-a găzduit și mi-a dat masa la popota ofițerilor. M-a așezat la masă în fața sa, zicând ofițerilor: „Părintele e numai căpitan. Dar

pe munte a răbdat și foame și mizerie. L-am pus în fața mea ca să mănânce la discreție, nu la porție.” M-am gândit și cred că m-a tratat așa după ce mi-a citit rapoartele lunare. Eu zilnic vizitam pe poziție câte o parte din unitate și scriam în raport tot ce observam și făceam. Stăteam de vorbă cu soldații din prima linie, le dădeam țigări și romul ce-l primeam în rație; îi mângâiam și le întăream credința și nădejdea în Dumnezeu și în bine.

RĂTĂCIRE ÎN POZIȚIA RUȘILOR

Înainte de retragerea unităților de pe munte, eu mai fusesem o dată la Divizie, în încercarea de a face rost de sicrie pentru soldații eroi. Luasem cu mine un elev sergent T.T.R. care mă auzise că vreau să fac această acțiune. Elevul mi-a spus că are pe cineva la Divizie și ar dori să mă ajute. Era o iarnă, grea, cu zăpadă ca în Rusia. Cât eram în pădure era ușor de orientat, dar după ce am ieșit pe podiș, orientarea era grea. Se lăsase noaptea și ne-am dat seama că ne-am rătăcit, ba mai mult, după un timp constatăm speriați că am trecut în poziția rușilor, după un gard de sârmă. Ne-am dat toată silința și dibuind în noapte am reușit să scăpăm cu viață din sectorul lor. Știam că vom găsi pe undeva nemții, dar acum ne frământam că nu știam nici unul limba germană și ne puteam considera inamici și chiar împușca. În aceste frământări și mergând în continuare, am zărit ceva ca o rază de lumină. Era un adăpost subteran al unui comandament nemțesc, săpat în pământ și acoperit cu pământ, format din mai multe încăperi. Santinela ne-a dus în interior. Când ne-au văzut ofițerii, ne-au primit bucuroși, spre marea noastră liniștire.

Ne-au spus că domnul colonel Valerian Luca Vasiliu văzând că s-a lăsat seara, apoi noaptea și nu ne-am întors, s-a îngrijorat și a dat alarma, vorbind la telefon tot mai neliniștit cu Divizia pe măsură ce timpul trecea și noi nu apăream. În cele din urmă a rugat pe cei de la Divizie să dea alarma prin telefon comandamentelor nemțești și celor românești din tot sectorul. Așa a ajuns comunicarea și la comandamentul unde am nimerit noi. Nemții ne-au primit cu bucurie și tot personalul ne-a înconjurat cu toată dragostea și stima lor. Au comunicat imediat telefonic domnului colonel care s-a bucurat și liniștit. L-au anunțat că vom dormi la ei, că ne asigură mâncarea și că dimineață un curier ne va conduce până la punctul sectorului nostru. Dimineață, după ce am ajuns la noi, am mulțumit lui Dumnezeu că ne-a ocrotit, păzit de rele și condus spre ai noștri. De atunci, domnul colonel, mai mult nu mergea fără mine nicăieri de la Comandament.

Abinskaia și Crmskaia

Două localități de mărimea a două comune, așezate pe malul stâng al Văii Abinului, dominate de centrul Moldovenskaia, în vecinătatea cărora s-a format Capul de pod Kuban al unităților germane și române ca centru de luptă, după retragerea din Munții Caucaz. Rușii începuseră să se replieze și să domine armatele germane, aceasta cred din mai multe motive:

1. germanii erau prea departe de Rusia, ca să își poată transporta unități militare, armament, muniții, alimente, fără a fi expuse bombardamentelor rusești. Transportul lor la o distanță atât de mare costa foarte mult.

2. când nemții au început retragerea, au pierdut multe noduri principale și căi de circulație, rușii atrăgându-i în poziții în care erau defavorizați și expuși să lupte pe teren deschis.

Aceasta a fost situația și când nemții în retragere s-au postat pe locul numit strategic: Capul de pod Kuban, un teren nisipos și jos. Rușii erau pe un teren mai înalt de unde puteau controla și observa mișcările trupelor germane; erau acoperiți și de relieful cu lacuri, cu stuf și vegetație bogată. Când rușii atacau de pe această poziție care îi favoriza, la atacuri cu branduri și artilerie spulberau nisipul de pe pozițiile germane care le neutraliza armele prin pătrunderea pe țevă. Fiind la înălțime, observau mișcările soldaților noștri și cu pușca cu lunetă îi împușcau în cap.

Aici a venit într-o zi generalul Leonard Mociulschi în control. Colonelul îmi zice: „Părinte, condu-ne unde știți!”. La o distanță de circa un kilometru de poziția pușcașilor se afla un lung lac, cu stufuri și circulație în bărci. La partea dinspre poziția rușilor era țărmul stâncos și împădurit. Pe țărmul nostru era fixat un pluton al nostru, cu misiunea de a se face incursiuni cu barca spre a obține informații despre mișcările rușilor. Zilnic aveam pierderi în rândul celor care plecau cu barca. Rușii, de pe stâncă, îi vedeau când pleacă și din stufișuri îi împușcau în cap. Acolo și așa a murit și locotenentul ANCUȘA din Caransebeș, profesor universitar, fratele fostului consilier la Episcopia Caransebeșului. Pe poteca ce mergea de la linia pușcașilor spre locul plutonului de la lac, când mergeau de la două persoane în sus, erau împușcate în cap. Eu am mers pe poteca aceea de zeci de ori cât a fost comandantul plutonului locotenent Ancușa. Când colonelul mi-a cerut să-l conduc împreună cu domnul general, i-am dus pe acea potecă spre locul unde nu cu multe zile înainte a murit nevinovat Ancușa. Când generalul a aflat de moartea sa a lăcrimat pentru că l-a muștrat conștiința, dar era prea târziu. După douăzeci de metri de mers pe potecă rușii au început să tragă cu puștile cu lunete. După câteva culcări și după cele aflate

din observațiile mele, domnul general Mociulschi s-a ridicat, zicând: „Să ne retragem, că nu-s dispus să facă inamicul exerciții cu mine”.

În localitățile amintite, mai nou locuiau români. Eu am slujit aici, am botezat zeci de suflete, am dormit la unii în casă și am stat mult și cu mulți de vorbă. Am aflat de la bătrâni că românii au fost aduși aici și colonizați cu propriul lor consimțământ de către țarul Rusiei ca să cultive vița de vie și aici, meserie pe care o știau de unde au fost aduși. Cât a fost țarul, ei au trăit din vânzarea vinului. Când a venit perioada comunistă au trăit din cultivarea grădinii, refuzând să se înscrie în colhoz. Erau foarte credincioși, ca și rușii aveau un colț religios în casă, în fața căruia își făceau rugăciunile dimineața, seara și de câte ori simțeau nevoia.

Până la demobilizare am stat tot pe poziția de la podul Kuban. Aveam opt luni de front și după dispoziția Marelui Stat Major, la șase luni trebuia să vină să mă schimbe altcineva din țară. Statul Major respectă termenul, dar la așa distanță mare, cu asemenea circulație și schimbări de la o zi la alta nu ajungeau la timp informațiile. Într-o zi, generalul Leonard Mociulschi zărește în curtea Diviziei un preot. Strigă după căpitanul Ionescu, întrebându-l ce caută acesta acolo. Căpitanul răspunde că este venit să schimbe pe preotul cutare (nu mai rețin numele). Îl întreabă apoi ce stagiul are acel preot și i se răspunde că două luni. Discuția continuă despre persoana mea, căpitanul informându-l că am stagiul de opt luni. Atunci generalul spune că acest preot va schimba pe preotul Bejan, care și-a depășit cu două luni stagiul pe front. Căpitanul nu cedează, spunând că preotul este trimis de Marele Stat Major cu dispoziție precisă. Generalul agitat răspunde: „Dacă Marele Stat Major care se distrează, stând la umbră în cofetării, prin București, poate face prostia să trimită schimb unui preot care are numai două luni de front, generalul Mociulschi, care stă în focul armelor pe front, face dreptatea de a schimba pe preotul Bejan care are opt luni de stagiul pe front”.

Căpitanul Ionescu vede că generalul nu cedează, deși nu este legal să facă el repartiții peste Marele Stat Major din București și dialogul se încheie. A doua zi, spre seară vine preotul respectiv și mă caută. Căpitanul Ionescu l-a trimis la noi, dar cu actele ce le avea de la București, care nu aveau nici o valoare pentru unitatea aceasta. Încă în seara aceea mă prezint cu preotul respectiv, care era din Bârzava, județul Arad, la locotenent-colonelul Borislovski, comandantul Batalionului. Văzând actele, colonelul răspunde că nu îl poate încadra, iar mie nu îmi poate da dezlegare de plecare și act de demobilizare. În caz că aș pleca fără acte, aș putea fi considerat dezertor, suportând consecințele legale. În aceste condiții, timp de zece zile,

am fost prezenți doi preoți la această unitate. Colonelul ia legătura cu căpitanul Ionescu, întrebându-l cine va răspunde dacă se găsesc doi preoți la unitatea sa. Se face tăcere, nimeni nu știe ce-i de făcut. Atunci cer să fiu pus în legătură cu domnul general, care auzind că sunt tot acolo, îmi ordonă să plec a doua zi, să mă prezint la Divizie și să mi se facă actele de plecare acasă. A doua zi, în curtea Diviziei, norocul face să mă vadă mai repede generalul care vine la mine și apoi strigă pe căpitanul Ionescu să-i raporteze care este situația cu părintele Bejan. Acesta răspunde că voi pleca dimineața următoare cu mașina care merge la Odessa. Generalul pleacă, iar căpitanul îmi dă relații la ce oră și unde să mă prezint dimineață la mașină. Nu mai zic nimic de acte, gândind că le face și le dă delegatului care merge cu mașina. Dimineața sunt prezent la mașină, dar aflu de la delegat că nu a primit actele mele de la căpitanul Ionescu. Mă tulbur profund pentru că nu am nici măcar legitimația, iar să fac un drum așa de lung prin Rusia și apoi prin România în vreme de război înseamnă a mă expune inclusiv pedepsei capitale. Cum nu este timp de gândit, mă hotărâsc să plec așa cum a procedat și tata în primul război mondial, nevoind să lupte împotriva românilor și a scăpat cu viață. Mă rog lui Dumnezeu să mă ocrotească. Am mers până la Odessa cu mașina. La Odessa era forfotă mare, circulație de militari și mașini militare, de retragere. Era la Odessa și un cămin militar pentru popas și găzduire până la plecarea în direcția dorită, asigurând casă, masă gratuit militarilor. Am hotărât să stau câteva zile spre a cunoaște Odessa în lungul și în latul ei. Odessa a fost un oraș mare, frumos și cu o așezare în formă pătrată, cu străzi drepte și paralele. Clădirile erau toate același tip și cu patru etaje, fără nici o deosebire între cele de pe margini față de cele de la centru. Bișnițarii mișunau prin Odessa ca furnicile după ploaie și după cinci zile de plimbări prin Odessa, mi-am revenit la realitate și m-am decis să plec.

ÎNTOARCEREA ÎN ȚARĂ: BUCUREȘTI, ILIA, ABRUD, ARAD, BUTENI

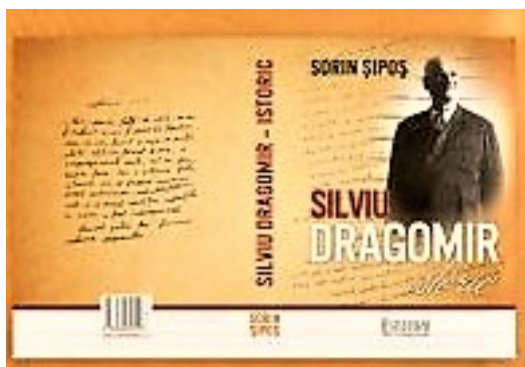
Am plecat cu un tren din Odessa care mergea direct la București. Eram încă în haine militare de trupă și nimeni nu mi-a cerut bilet de tren sau acte de legitimare. Ajuns dimineața în București, nu aveam pe nimeni la care să stau, iar la Patriarhie unde era cămin de poposire nu am îndrăznit să merg știind că nu am nici un act. Am umblat toată ziua prin oraș, sfiit și umilit de prezența masivă a ofițerilor care circulau în uniforme noi. Nu am vrut să atrag atenția tot din același motiv, așa că seara m-am urcat într-un tren cu direcția Arad, oprindu-mă la Ilia, unde era soția mea în vacanța de vară, la sora ei. De aici eu am plecat la Abrud. Acolo, ofițerii și soldații erau

În mare agitare pentru că pregăteau un nou efectiv spre a fi trimis pe front. Sosirea mea, la început i-a liniștit, dar după ce le-am relatat situația frontului cu rușii care înaintază spre noi și nemții care se retrag, toți s-au tulburat și înspăimântat, înțelegând că și România va fi cuprinsă de război. Cei de la Abrud înțeleseseră că dacă războiul ajunge la noi se va continua până în Germania. M-am reîntors acasă, de la Abrud numai cu foaia de tren Abrud - Sebiș. Am anunțat părinții și rudele că ne întoarcem împreună cu soția mea și când am ajuns la Buteni, bucuria era așa de mare, încât nimeni nu m-a mai întrebat de situația frontului și de cele ce am pățit. Toți adresam mulțumiri Tatălui Ceresc care m-a ocrotit și ajutat să mă întorc întreg și sănătos în sânul familiei și la turma căreia îi eram păstor.

Șipoș, Sorin, SILVIU DRAGOMIR – ISTORIC

Ediția a III-a adăugită. Prefață de Ioan-Aurel Pop. Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, ISBN: 978-606-8692-19-7, 2018, 603 p.

Ioana Nistor¹

„SILVIU DRAGOMIR – ISTORIC” este titlul studiului remarcabil al istoriografiei române ce a văzut lumina tiparului în a treia sa ediție, dorindu-se a fi, conform afirmațiilor autorului, prof. univ. dr. **Sorin Șipoș** (Universitatea din Oradea), „un omagiu adus lui Silviu Dragomir”, la 130 de ani de la nașterea sa și la un secol de la unirea tuturor

românilor. Monografia cuprinde 603 pagini, apărută la Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2018.

Constituindu-se într-o amplă monografie „oarecum clasică, dar adaptată metodologie moderne” după cum remarcă în *Prefață*, academicianul Ioan-Aurel Pop, autorul a întreprins cercetări amănunțite, fundamentate pe armonie și echilibru pentru a reda viața și opera istorică a lui Silviu Dragomir, printr-o analiză limpede, clară, concisă și sobră, o abordare necesară pentru istoria istoriografiei. Spiritul critic al autorului a determinat ca demersul său științific să fie obiectiv și „nu ezită să amendeze acele concluzii nevalidate de cercetările ulterioare”, iar consultarea unei bibliografii impresionante, izvoare edite și inedite, lucrări speciale și generale, nu face altceva decât să atragă cititorul într-o lume corect descrisă, focalizată pe personalitatea omului, istoricului, politicianului Silviu Dragomir, prezentat ca istoric al evului mediu, istoric al unirii religioase și istoric al Revoluției de la 1848.

Volumul debutează cu referiri privind sursele, metodologia și istoriografia, propunându-și, în această primă etapă, să identifice lucrările redactate de Silviu Dragomir, axându-se pe studii publicate în timpul vieții sale, precum și pe cercetări ale altor specialiști ca Vasile Maciu, Pompiliu Teodor, Sabin Belu, Mircea Păcurariu.

¹ Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Biblioteca Universitară „Tudor Arghezi”.

Sub titlul „Silviu Dragomir – schiță biografică” sunt prezentate și analizate în mod detaliat elementele biografice, respectiv originea și formația intelectuală, activitatea didactică și politică. Cel de-al treilea capitol reliefează importanța cercetărilor și analizelor desfășurate de Silviu Dragomir privind istoria evului mediu românesc, organizarea instituțională, situația românilor din nordul Peninsulei Balcanice, iar în cel de-al patrulea capitol, autorul Sorin Șipos îl dedică intereselor deosebite pe care le-a avut Silviu Dragomir în problema unirii bisericești a românilor transilvăneni cu Biserica Romei. Capitolul final analizează cercetările lui Silviu Dragomir privind Revoluția de la 1848, respectiv personalitatea lui Avram Iancu.

Cu ajutorul acestei ample investigații, cititorul descoperă detalii privind viața marelui istoric care a început la data de 1/13 martie 1888 (comuna Gurasada, județul Hunedoara), studiile primare la școala din comuna Ilia, apoi la Blaj și la liceul sârbesc din Novisad, în calitate de bursier al Fundației Gojdu. A fost remarcat de către mitropolitul Ioan Mețianu, care l-a luat sub tutela sa, fiindu-i un adevărat mentor și ocrotitor. Ca student al Facultății de Teologie din Cernăuți, Silviu Dragomir s-a implicat activ în viața culturală prin participarea sa ca membru activ al societății „Junimea”. După finalizarea studiilor în Bucovina, Fundația Trandafil i-a acordat o bursă de studii la Facultatea de Filosofie din Viena, iar în anul 1910, obține titlul de doctor în teologie al Universității din Cernăuți.

În toamna anului 1911, revine la Sibiu, unde mitropolitul Ioan Mețianu îl numește profesor suplinitor la Institutul Teologic, secția pedagogică, apoi în 1913, obține definitivatul, predând Istoria bisericească universală și Istoria Bisericii Românești în cadrul secției teologice. În anul 1916, Silviu Dragomir devine membru corespondent al Academiei Române, pentru ca în anul 1928 să devină membru titular. Între anii 1916-1917, va activa la Institutul Teologic din Arad, implicându-se activ prin articole în ziarele „Tribuna” și „Românul” și unde va lega o strânsă prietenie cu Vasile Goldiș, a cărui nepoată, Flora Bonciu, îi va deveni soție. Cercetătorul orădean se oprește și asupra cariere universitare a lui Silviu Dragomir, afirmată la Cluj în anul 1919, la Facultatea de Litere și Filosofie, predând cursul dedicat istoriei popoarelor din sud-estul Europei, prelegeri de istoria popoarelor slave, a românilor balcanici, precum și cursul despre Revoluția de la 1848. Începând cu anul 1923, Silviu Dragomir devine profesor titular al catedrei de Istoria popoarelor sud-est europene (1923); ales decan (1925/26), prodecan (1926/27).

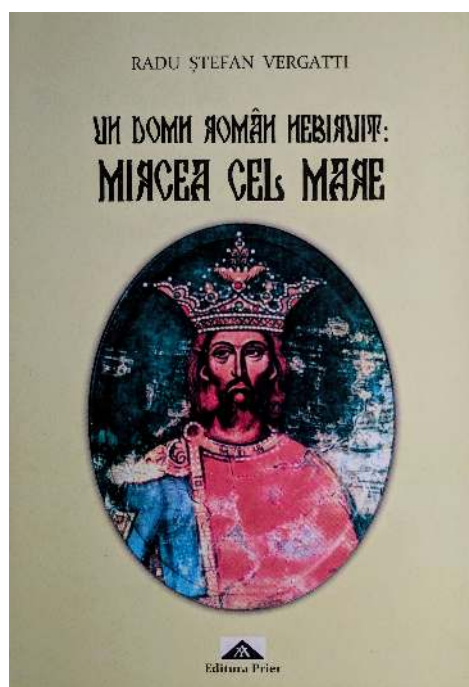
Istoricul și omul politic transilvănean, cunosător de excepție al situației minorităților etnice din România, a înființat „Revue de

Transylvanie” (1934) și a publicat numeroase studii, cercetări și volume apreciate la justa lor valoare de cercetătorii timpului, acordându-i-se numeroase medalii și decorații pentru activitatea sa științifică, didactică și pentru activismul său politic. Cititorul este purtat și în realitatea cruntă a unei perioade grele pentru omul Silviu Dragomir, regimul comunist, când a fost înlăturat de la catedră și încarcerat în penitenciare comuniste de la Caransabeș și Sighet, unde a supraviețuit umilirilor și degradării umane. Demersul științific al autorului continuă cu revenirea lui Silviu Dragomir în activitatea științifică, la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj. Pentru perioada comunistă, analiza atentă și minuțioasă a documentelor din Arhiva CNSAS și Academia Română reliefează modalitățile în care istoricul român a fost supravegheat, verificat și cercetat prin note informative și rapoarte, de ofițeri de securitate și agenți informatori. La 23 februarie 1962, Silviu Dragomir s-a stins din viață.

Complexitatea studiului realizat de prof. univ. dr. Sorin Șipoș depășește adjectivele aplicate unui simplu studiu, demersul său fiind o adevărată „opera magna” a autorului, bazat pe echilibrul relatării adevărului istoric, constituindu-se într-un adevărat model pentru tinerii cercetători și pasionați ai muzei Clio. Cu siguranță, volumul își atinge dublul scop: de a comunica rezultatele cercetărilor și de a face cunoscută celor interesați, personalitatea istoricului Silviu Dragomir, conform unei afirmații impresionante a autorului: „Mulți dintre cei care l-au cunoscut au rămas cu amintirea unui specialist de mare valoare, a unui om onest și generos. Alături de aceste calități, apropiații săi spun că profesor și-a iubit cu pasiune meseria, neamul, credința și familia. Pe acestea, *Omul Silviu Dragomir* nu le-a *trădat niciodată*. Ele au constituit însăși esența vieții sale”.

Radu Ștefan Vergatti, *Un domn român nebiruit: Mircea cel Mare*, Editura Prier, Drobeta-Turnu Severin, 2018, 127 p.

Laurențiu-Ștefan Szemkovics

Autorul cărții, profesorul universitar dr. Radu Ștefan Vergatti este Doctor Honoris Causa al Universității din Constanța și al Universității din Târgoviște, membru fondator al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” din Iași, membru al Societății de Istoria Medicinii, membru al Societății de Geografie Istorică din S.U.A., membru fondator al Laboratorului de Demografie Istorică al Academiei Române, membru fondator al Fundației Europene de Drept Internațional „Titulescu”, membru al Societății de Științe Istorice din România, membru al Academiei Oamenilor de Știință din România. Domnia Sa este autorul a 36 cărți și circa 500 studii științifice în domeniile istoriei, geopoliticii, geografiei istorice, demografiei istorice, istoriei dreptului, istoriei comparate, publicate în limba română și în alte diferite limbi de circulație internațională (franceză, engleză, germană, italiană), participant la colocvii, conferințe, congrese, sesiuni naționale și internaționale, membru în colegiile științifice și de redacție ale mai multor publicații de specialitate. Pentru rezultatele muncii didactice și științifice în mediile universitare și academice naționale și internaționale, profesorului universitar dr. Radu Ștefan Vergatti i s-au decernat mai multe premii, diplome și distincții, între care: premiul Al. D. Xenopol al Academiei Române, premiul U.N.E.S.C.O., premiul Academiei Oamenilor de Știință din România, premiul „Opera Omnia” acordat de Universitatea Valahia din Târgoviște, premiul național de istorie „Nicolae

Iorga”, premiul „Gheorghe I. Brătianu” pentru cercetare științifică în domeniul istoriei, diploma de excelență a Universității Allameh Tabataba'i din Teheran, Iran, distincția „Crucea Valahiei”, conferită de Arhiepiscopia Târgoviștei, distincțiile „Neagoe Basarab” și „Constantin cel Mare” acordate de Patriarhia Română ș.a.

Lucrarea are în compunere „**Motivare**”, în care autorul precizează ce tratează volumul, explicând, spre final, de ce a folosit pentru domnul român numele de Mircea cel Mare (1386-1418) și nu de Mircea cel Bătrân, domn de la a cărui dispariție se împlinesc anul acesta 600 de ani (p. 7-9).

În primul capitol „**Mama lui Mircea cel Mare**”, domnul profesor universitar dr. Vergatti folosind documente interne, abordează problema originii mamei lui Mircea cel Mare, doamna Calinichia, ajungând la concluzia că era mare boieroaică româncă din Oltenia (p. 11-21).

În cel de-al doilea capitol „**Io Mircea mare voievod și domn, singur stăpânitor a toată Țara Ungrovlahiei... și de amândouă părțile peste toată Podunavia, încă până la Marea cea Mare**”, reputatul autor, recurgând și la izvoare externe, abordează problema stăpânirii Dobrogei, trăgând concluzia că Mircea cel Mare a preluat Dobrogea de la străbunii săi basarabi, care o dețineau încă din secolul al XIII-lea, a stăpânit-o ca domn și a transmis-o singurului său fiu legitim, Mihail, care i-a succedat la tron (p. 23-69).

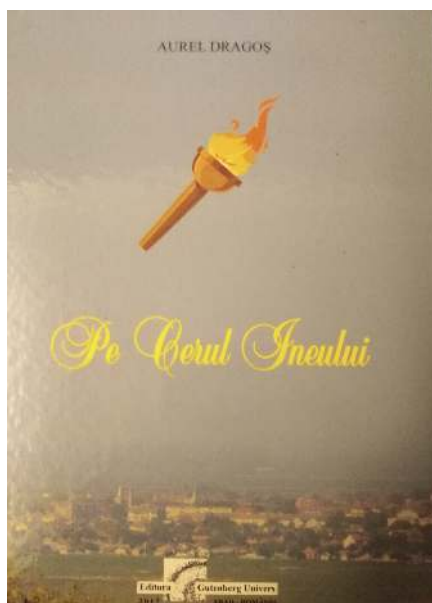
În ultimul capitol „**O nouă propunere de localizare a castrului Aquille**” rediscută localizarea castrului Aquilee (în latină) / Aidon (în greacă), pomenit în condica de socoteli a expediției contelui Verde Amadeo VI de Savoia, care a lăsat să se considere că acest izvor dovedește stăpânirea lui Dobrotici asupra nordului Dobrogei. Ruinele acestui castru se găsesc în Bulgaria, la circa 25 km de Nesebăr (Mesembria), departe de nordul Dobrogei, fapt ce-l determină pe autor să concluzioneze că, prin mențiunile din condica amintită mai sus, nu se poate face dovada că Dobrotici stăpâna ceva din Dobrogea românească (p. 71-85).

Însoțită de „**Indice**” (p. 87-98), cartea se încheie cu „**Ilustrații**” unde sunt redate imagini cu: biserica Mănăstirii Cotmeana; ruinele Cetății Giurgiu; Mănăstirea Cozia; portretul ctitorilor din Mănăstirea Cozia – Mircea cel Mare și fiul său Mihail; portretul votiv al lui Mircea cel Mare și al celei de-a doua soții a sa, Mara de Tomaj, din Schitul Brădet; Cetatea Enisala; harta pisană, sfârșitul secolului al XIII-lea; portulanul desenat de cartograful și geograful genovez Petrus Vesconte (Piero Vesconte) (detaliu); portulanul desenat de cartograful Marino Sanudo în anul 1320 (detaliu); portulanul cartografului iudeu Angelino Dulcert (zis și Angelino Dulceti) /

Dolcet / Dalorto / Dulcert) din anul 1339 (detaliu); document din 1424 (6932) august 5, Dan al II-lea: *lelea domniei mele, doamna Calinichia*; document de la Mircea cel Mare scris în 1406 (6915) noiembrie 23; harta Europei în forma unei regine fecioare, realizată de Johannes Putsch, 1537; fragment din lespeda tombală originală a lui Mircea cel Mare. Muzeul Mănăstirii Cozia (p. 99-127).

Lucrarea vine în sprijinul specialiștilor, istoricilor și cititorilor interesați de a cunoaște unele aspecte mai puțin cunoscute din domnia lui Mircea cel Mare.

Paul Krizner

Să vorbești sau să scrii despre personalitatea și opera profesorului Aurel Dragoș este ca și cum te-ai pune să alcătuești o lucrare monografică sau biografică a autorului, de aceea, încă din capul locului vreau să-mi recunosc modestia cuvintelor prea sărace pentru o recenzie pe care o impune standardele academice.

Profesorul Aurel Dragoș, fiu al orașului Ineu, cu vechi rădăcini culturale și distinse aplecări spre cercetarea istorică a reușit să scoată de sub tipar o lucrare monumentală pe care o anumite sugestiv *Torță pe Cerul Ineului*, practic fiind vorba despre o monografie a Unităților Militare din

orașul Ineu, oraș cu o deosebită bogăție istorică de pe cursul mijlociu al Crișului Alb.

Lucrarea monografică a profesorului Aurel Dragoș poate fi structurată pe trei mari capitole, astfel că după *Cuvântul înainte* semnat de primarul Ineului, Călin Ilie Abrudan și o *Introducere* deosebită, făcută de Generalul de Brigadă(r) Vasile Băețan, fost comandant al Garnizoanei Ineului, urmează *Nota autorului* care dedică acest volum prietenului său Iulian Boțoghină.

Se poate pune întrebarea: care este scopul acestei lucrări monografice militare?, răspunsul îl aflăm chiar de la autor ce afirmă că: „pentru a înțelege empiric trăirile elevilor Școlii de Ofițeri Rezervă Infanterie nr. 6 Ineu și modul eroic de acțiune în apărarea Ineului,„(p. 7).

A doua parte a lucrării ar fi cea care ne introduce în problematica temei și anume „, *Torță pe Cerul Ineului* dar și capitolul *Torța s-a aprins*, de

unde începe prezentarea evenimentelor din anul 1943 când prin ordinul ministrului Apărării Naționale cu numărul 2579 din 16 iunie 1943 se înființează la Ineu Școala de Ofițeri Rezervă Infanterie nr. 6 cu începere de la 1 iulie 1943. Trebuie să spunem că aici au fost instruiți un număr de 1400 de elevi care vor apăra eroic acest colț de țară.

Profesorul Aurel Dragoș, un minucios cercetător al documentelor și registrelor, dă o serie de date și grafice ale Unității Militare 01214 precum și listele: „, ordinea de bătaie a școlii cu domnul comandant colonel Totomirescu Vasile. Tot în cuprinsul lucrării găsim statistici, date, cifre, locați, statistici de evidență a sănătății elevilor și care sunt documente inedite pe care distinsul coleg Aurel Dragoș le-a scos de sub praful ce le învechise.

23 august 1944 este un alt moment important trăit elevii Școlii de Ofițeri Rezervă și consemnat în jurnalul de operații, când sau întors armele împotriva armatei naziste, în acest moment școala avea un efectiv de 1342 de elevi (p. 52).

În paginile acestei lucrări veți găsi numeroase ordine de luptă în fotocopie de o claritate excepțională, ducându-te parcă în timpul acelor zile fierbinți când de decidea soarta României.

Ultima parte a acestei lucrări prezintă date biografice despre Colonelul Vasile Totomirescu precum și diferite medalii sau distincții, însă ce este mai interesant, prezintă o corespondență purtată între Școala de Ofițeri Rezervă Infanterie nr. 6 și Academia Teologică Ortodoxă din Caransebeș. Din această amplă lucrare nu putea lipsi memoria cărților poștale, de unde putem observa îngrijorarea familiilor elevilor aflați sub arme (p. 200).

Acum, la finalul acestei succinte recenzii nu pot să nu menționez frumosul eveniment organizat cu ocazia lansării acestei lucrări monografice militare a Profesorului Aurel Dragoș, eveniment care a avut loc într-o frumoasă seară de 10 noiembrie 2017 și unde am fost delegat de către domul director dr. Doru Sinaci să particip, alături de prof. conf. Dr. Sorin Bulboacă la lansarea acestei lucrări deosebite, spunând chiar de pe atunci că „profesorul Aurel Dragoș a reaprins torța de odinioară pe cerul Ineului”.

Cu aceste gânduri Colectivul Monografic și membrii Societății de Științe Istorice- filiala Arad îl felicită pe autor așteptând în același timp și alte publicații de o calitate istorică ireproșabilă precum este cea recenzată în aceste rânduri.

Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1918-1919 = Honoric distinctions awarded to Romanian frontier guards between 1918 and 1919*, Editura Ministerului Afacerilor Interne / Edit Moroșan, București, 2018, 94 p.

Ioan Popovici

Autorii cărții, dr. Laurențiu-Ștefan Szemkovics și dr. Augustin Mureșan sunt membri în diferite organisme interne și internaționale, în special de heraldică, genealogie, sigilografie și vexilologie. Domniile Lor sunt autorii mai multor cărți, studii și articole și au participat la conferințe, congrese, simpozioane, reuniuni, sesiuni de comunicări naționale și internaționale.

Lucrarea bilingvă (în română și engleză) este rezultatul primei colaborări dintre cei doi reputați cercetători și se recomandă ca o lucrare de referință în istoriografia românească, mai ales că în ultima perioadă tema distincțiilor de război a ocupat un plan secundar în cercetările de specialitate.

Apelând la faleristică, heraldică și sigilografie, autorii prezintă distincții și documente care provin, în special, de la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Național al Pompierilor, Muzeul Poliției de Frontieră, Muzeul Jandarmeriei Române și Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște.

Distincțiile au fost prezentate ținând seama, în special, de *Regulamentul pentru ordinea purtării decorațiilor la placă* (publicat în „Monitorul Oficial” nr. 222 din 29 ianuarie 1920), mai întâi cele românești și apoi cele străine, după ordinea alfabetică a țărilor, anume: **I.** Ordinul „Mihai Viteazul”; **II.** Medalia „Virtutea Militară de Război”; **III.** Ordinul „Steaua României”; **IV.** Ordinul „Coroana României”; **V.** Semnul onorific pentru 25 de ani de serviciu militar; **VI.** Medalia „Bărbăție și Credință”; **VII.** Medalia „Crucea comemorativă a Războiului din 1916-1918”; **VIII.** Ordinul „Serviciul Distins” (*englez*); **IX.** Crucea Militară (*engleză*); **X.** Medalia pentru purtare distinsă în fața inamicului (*engleză*); **XI.** Crucea de Război (*franceză*); **XII.** Ordinul „Sfântul Vladimir” (*rusesc*); **XIII.** Ordinul „Sfânta Anna” (*rusesc*); **XIV.** Ordinul „Sfântul Stanislas” (*rusesc*).

Autorii au specificat, de la caz la caz, instituțiile la care se găsesc și unde au cercetat piesele de față, au descris distincțiile ținând cont de normele științei heraldice și de recomandările fostului Comitet Internațional de Sigilografie, au menționat data instituirii lor, persoanele decorate, motivele recompensării, uneori brevetele sau documentele însoțitoare, actele normative prin care li s-au conferit, reproducerile color ale pieselor și bibliografia aferentă.

Însoțită de bibliografie, lucrarea este un instrument de lucru util care vine atât în sprijinul cititorilor pasionați de faleristică, de heraldică și de sigilografie, cât și al celor interesați de a cunoaște unele distincții onorifice cu care au fost recompensați grănicerii români, pentru fapte de arme săvârșite în timpul Primului Război Mondial.